

Институт истории им. Ш. Марджани
Академии наук Республики Татарстан
Крымский научный центр

Государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования
Республики Крым «Крымский инженерно-педагогический университет»
Научно-исследовательский институт крымскотатарской
филологии, истории и культуры этносов Крыма

Частное учреждение – образовательная организация высшего образования
«Московский исламский институт»

Частное учреждение – образовательная организация высшего образования
«Нижегородский исламский институт имени Хусаина Фаизханова»

ДОКУМЕНТЫ КРЫМСКОГО ХАНСТВА ИЗ СОБРАНИЯ ХУСЕЙНА ФЕЙЗХАНОВА

**Составитель, транслитерация:
Р. Р. АБДУЖЕМИЛЕВ**

Симферополь
2017

Татаристан Джумхуриети Илимлер Академиясы
Ш. Марджани адына Тарих институтынынъ
Къырым ильмий меркези

Къырым Джумхуриети девлет бюджет алий тасиль окъутув муэссисеси
«Къырым муэндислик ве педагогика университети»
Къырымтатар халкъы ве Къырым этносларнынъ филологиясы,
тарихы ве медениети ильмий-араштырма институты

Хусусий муэссисе – «Москва ислам институты» алий тасиль окъутув тешкиляты

Хусусий муэссисе – «Хусаин Фаизханов адына Нижний Новгород
ислам институты» алий тасиль окъутув тешкиляты

ХУСЕЙН ФЕЙЗХАНОВНЫНЪ ТОПЛАМЫНДАН КЪЫРЫМ ХАНЛЫГЪЫНА АИТ ВЕСИКЪАЛАР

**Мюреттип ве транслитерация:
Р. Р. АБДУЖЕМИЛЕВ**

Акъмесджит
2017

Sh.Marjani Institute of History of the Academy of Sciences
of the Republic of Tatarstan
Crimean Scientific Center

State Budgetary Educational Institution of Higher Education of the Republic of Crimea
«Crimean Engineering and Pedagogical University»
Scientific-Research Institute of the Crimean Tatar Philology,
History and Culture of Crimean Ethnoses

Private Institution – Educational Organization of Higher Education
«Moscow Islamic Institute»

Private Institution – Educational Organization of Higher Education
«Nizhny Novgorod Islamic Institute named after Husain Faizkhanov»

DOCUMENTS OF THE CRIMEAN KHANATE FROM HUSEYN FEYZKHANOV'S COLLECTION

**Compiler, transliteration:
R. R. ABDUZHEMILEV**

Simferopol
2017

<http://crimeanreview.ru>

УДК 94(=512.19)''653''930.2

ББК 63.3(2Рос.Крм)+63.2

Д 63

*Подготовка и издание книги осуществлены
в рамках Распоряжения Кабинета Министров Республики Татарстан
№ 659-р от 7 апреля 2017 г.*

Составитель, транслитерация:

Абдужемилев Рефат Рустем огълы, кандидат филологических наук,
*ст.н.с. НИИ крымскотатарской филологии, истории и культуры
этносов Крыма ГБОУВО РК «КИПУ»,
мл.н.с. Крымского научного центра
Института истории им. Ш. Марджани АН РТ*

Научный редактор

Миргалиев Ильнур Мидхатович, кандидат исторических наук,
*руководитель Центра исследований Золотой Орды и татарских ханств
им. М.А.Усманова Института истории им. Ш. Марджани АН РТ*

Д 63 **Документы Крымского ханства из собрания Хусейна Фейзханова** / сост.
и транслит. Р. Р. Абдужемилев; науч. ред. И. Миргалеев. – Симферополь:
ООО «Константа». – 2017. – 816 с.

ISBN 978-5-906952-38-7

ББК 63.3(2Рос.Крм)+63.2

Книга представляет собой транслитерацию с арабского письма текстов документов из канцелярий Крымского ханства, собранных и переписанных востоковедом Х. Фейзхановым в 1858 г. Коллекция была издана в 1864 г. академиком В. Вельяминовым-Зерновым под заглавием «Материалы для истории Крымского ханства». За последние столетия, помимо фрагментарных работ, не было ни одной попытки системного подхода к исследованию представленных материалов.

Полное количество документов – 378 единиц. В документах отражены внешняя политика (международная дипломатия), внутрисударственное устройство, социально-экономическая жизнь Крымского ханства. Значительный в объеме фактографический материал проливает свет на прежде малоизвестные и неисследованные стороны Крымского ханства. Языку материалов свойственны оригинальность, архаика, динамика, смешанный состав, локальность и глобальность. Документы типологизированы и систематизированы. Издание снабжено аннотациями (краткими содержательными характеристиками) каждого документа, индексом, глоссарием, таблицами, фотокопиями документов и иллюстрациями.

Для филологов, востоковедов, историков, преподавателей и студентов профильных специальностей университетов, широкого круга читателей.

© Абдужемилев Р.Р., 2017

© Институт истории им. Ш. Марджани АН РТ
Крымский научный центр, 2017

ISBN 978-5-906952-38-7

ОГЛАВЛЕНИЕ

Предисловие	8
Введение	10
1. ХАНСКИЕ ДОКУМЕНТЫ	16
1.1. Мехмед Гирей-хан бин Менгли Гирей-хан.....	16
1.2. Девлет Гирей-хан бин Менгли Гирей-хан.....	18
1.3. Гази Гирей-хан бин Девлет Гирей-хан.....	20
1.4. Мехмед Гирей-хан бин Саадет Гирей-хан.....	28
1.5. Джанибек Гирей-хан бин Мубарек Гирей-султан.....	31
1.6. Инает Гирей-хан бин Гази Гирей-хан.....	98
1.7. Бахадыр Гирей-хан бин Селямет Гирей-хан.....	109
1.8. Мехмед Гирей-хан бин Селямет Гирей-хан.....	129
1.9. Ислам Гирей-хан бин Селямет Гирей-хан.....	173
1.10. Адиль Гирей-хан бин Девлет Гирей-султан.....	232
1.11. Селим Гирей-хан бин Бахадыр Гирей-хан.....	258
1.12. Мурад Гирей-хан бин Мубарек Гирей-султан.....	290
1.13. Саадет Гирей-хан бин Крым Гирей-султан.....	320
1.14. Сафа Гирей-хан бин Сафа Гирей-султан.....	322
1.15. Саадет Гирей-хан бин Ислам Гирей-хан.....	323
1.16. Селямет Гирей-хан бин эль-хадж Селим Гирей-хан.....	324
1.17. Арслан Гирей-хан бин Девлет Гирей-хан.....	328
2. ДОКУМЕНТЫ КАЛГА-СУЛТАНОВ.....	329
2.1. Селямет Гирей-султан бин Девлет Гирей-хан.....	329
2.2. Тохтамыш Гирей-султан бин Гази Гирей-хан.....	330
2.3. Девлет Гирей-султан бин Мубарек Гирей-султан....	330
2.4. Мехмед Гирей-султан бин Селямет Гирей-хан.....	335
2.5. Хюсам Гирей-султан бин Гази Гирей-хан.....	338
2.6. Ислам Гирей-султан бин Селямет Гирей-хан.....	344
2.7. Фетх Гирей-султан бин Девлет Гирей-султан.....	353
2.8. Крым Гирей-султан бин Селямет Гирей-хан.....	366
2.9. Гази Гирей-султан бин Мубарек Гирей-султан.....	382

2.10. Крым Гирей-султан бин Девлет Гирей-султан. ...	402
2.11. Тохтамыш Гирей-султан бин Сафа Гирей-султан..	411
2.12. Девлет Гирей-султан бин Селим Гирей-хан.....	424
3. ДОКУМЕНТЫ НУРЕДДИН-СУЛТАНОВ.....	432
3.1. Сафа Гирей-султан бин Селямет Гирей-хан.....	432
3.2. Крым Гирей-султан бин Селямет Гирей-хан.	434
3.3. Гази Гирей-султан бин Мубарек Гирей-султан.....	439
3.4. Адиль Гирей-султан бин Мубарек Гирей-султан.....	460
3.5. Девлет Гирей-султан бин Фетх Гирей-султан.....	473
3.6. Сафа Гирей-султан бин Сафа Гирей-султан.....	480
3.7. Саадет Гирей-султан бин Крым Гирей-султан.	481
3.8. Азамат Гирей-султан бин Селим Гирей-хан.....	490
4. ДОКУМЕНТЫ ГИРЕЙ-СУЛТАНОВ И ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ ХАНСКОГО ДОМА.....	497
4.1. Шахин Гирей-султан бин Саадет Гирей-хан.	497
4.2. Бахт Гирей-султан бин Бахадыр Гирей-хан.	498
4.3. Хюсам Гирей-султан бин Фетх Гирей-султан.	499
4.4. Селямет Гирей-султан.....	500
4.5. Девлетли-ханым (сестра хана Инаета Гирея).....	501
4.6. Алп Гирей-султан.....	502
5. ДОКУМЕНТЫ ВИЗИРЕЙ.....	503
5.1. Мехмедшах-ага.....	503
5.2. Байрам-ага.....	504
5.3. Кайыт-ага.....	506
5.4. Сефергази-ага.....	508
5.5. Ислам-ага.....	524
5.6. Бахадыр-ага.....	526
5.7. Ахмед-ага.....	540
6. ДОКУМЕНТЫ КАПУ-АГАЛАР И АГАЛАР.....	550
6.1. Сефергази-ага.....	550
6.2. Алигази-ага.....	555
6.3. Ислам-ага.....	559
6.4. Рамазан-ага.....	565
6.5. Кайыт-ага.....	568
6.6. Муртаза-ага.....	571
6.7. Самур-ага.....	572

7. ДОКУМЕНТЫ БЕЕВ.....	574
7.1. Али-бек.....	574
7.2. Джантимур-бий.....	577
7.3. Мехмедшах-бий.....	593
7.4. Велишах-бек.....	614
7.5. Оқтимур-бек Ширин.....	618
8. ДОКУМЕНТЫ ЧИНОВНИКОВ И ПОСЛОВ.....	619
8.1. Главный казначей Джанмырза-ага.....	619
8.2. Ханский казначей Арслан-ага.....	620
8.3. Ханские послы Сефер-ага и Шахтемир-аталык	621
8.4. Казыаскер Муртазаали.....	628
8.5. Посол Велишах-бек Сулеш и другие.....	629
8.6. Ханский казначей Ислам-ага.....	639
8.7. Секретарь дивана Сефергази.....	640
8.8. Посол Усти-мурза.....	641
9. ДОКУМЕНТЫ МОСКОВСКИХ ЦАРЕЙ.....	643
9.1. Михаил Федорович.....	643
9.2. Алексей Михайлович.....	651
10. ДОКУМЕНТЫ ОСМАНСКОЙ КАНЦЕЛЯРИИ ...	681
11. ПИСЬМО ЛИЧНОГО ХАРАКТЕРА ОТ СУЛЕЙМАН-ЭФЕНДИ.....	686
12. ДЕФТЕРЫ.....	688
Глоссарий.....	739
Индекс.....	746
Приложение.....	788

ПРЕДИСЛОВИЕ

Лежащая перед читателем книга представляет собой аннотированное издание транслитерации текстов официальных документов Крымского ханства, составленных соответственно на крымскотатарском языке, найденных и переписанных в 1858 г. Хусаином Фаизхановым и опубликованных затем в 1864 г. В.В. Вельяминовым-Зерновым в своде «Материалы для истории Крымского ханства»¹. Это совершенно разноплановые документы общим количеством 378 единиц.

Хусаин Фаизханов (1823–1866) родился в с. Сафаджай Симбирской губернии (ныне – Нижегородская область, село Красная Горка). Он получил классическое мусульманское образование в Казани, при этом обучаясь у самого Ш. Марджани, но, благодаря своей тяге к знаниям, уже тогда установил контакты с преподавателями Казанского университета, в частности, востоковедами А.И. Казембеком, И.Н. Березиным, Н.И. Ильминским и т.д.² Позже тесные отношения, сложившиеся у Фаизханова с Казембеком, после переезда последнего в Петербург в связи с переводом туда в 1854–1855 гг. Восточного разряда Казанского университета, во многом способствовало переезду туда и самого Фаизханова, где он получил возможность продолжать постижение светских наук³. После больших сложностей в 1858 г. ему удается устроиться нештатным лектором на факультет восточных языков Санкт-Петербургского университета⁴. В то же время Фаизханов, имея блестящую подготовку в области знания языков (он владел несколькими тюркскими языками, арабским и персидским)⁵, активно сотрудничал как с Императорской академией наук, так и с Азиатским музеем, испытывавшими в то время недостаток в квалифицированных кадрах⁶. Может показаться парадоксальным, но, по сути, потомственный крестьянин из татарской деревни, не имеющий светского образования, стал одним из ценнейших сотрудников сразу нескольких передовых учреждений российского востоковедения. Именно в рамках задания Академии наук в апреле 1858 г. Фаизханов был командирован в Московский Главный Архив Министерства Иностранных Дел, где тогда обнаружилось 275 документов на тюркском, из которых руководство интересовало документы, касающиеся отношений Крыма с Россией и Польшей. За время интенсивной работы, осложненной еще и бюрократическими препонами, Фаизханов меньше чем за полгода не только переписал необходимые тексты, но и обнаружил еще 103 источника⁷. После завершения работы и возвращения Фаизханова в Петербург комиссией, состоявшей из Б.А. Дорна, А.А. Куника и В.В. Вельяминова-Зернова, было принято решение об издании всех документов отдельной книгой, что было поручено последнему. Фаизханов же должен был ему помогать, и в итоговом издании он в итоге был лишь бегло упомянут⁸.

Нужно сказать, что хотя это не единственный случай такого несколько неравно-

1 [Вельяминов-Зернов В.В.] Материалы для истории Крымского ханства, извлеченные, по распоряжению Императорской академии наук, из Московского главного архива Министерства иностранных дел / Издал В.В. Вельяминов-Зернов. СПб.: Тип. Имп. академии наук, 1864. XI, 941 с.

2 Юзеев А.Н., Мухетдинов Д.В. Хусаин Фаизханов – первый татарский просветитель // Мухетдинов Д.В. Хусаин Фаизхан – классик татарского просвещения, истории и педагогики. М.; Н. Новгород: ИД «Медина», 2014. С. 35.

3 Там же. С. 38–40.

4 Там же. С. 48–56.

5 Там же. С. 76.

6 Там же. С. 72–74, 75–80.

7 Там же. С. 80–85.

8 Там же. С. 86–87.

правного сотрудничества «официального» ученого и заштатного университетского преподавателя, не имеющего никаких регалий⁹, Вельяминов-Зернов, тем не менее, кажется, планировал осуществить перевод изданных документов на русский язык, но этого так и не случилось. Текст книги был переведен на французский язык, что, конечно, коснулось лишь самой вводной части, написанной Вельяминовым-Зерновым¹⁰. С тех пор документы не привлекали столь пристального внимания ученых. Возможно, исследователи остыли к этой проблематике, возможно, просто не нашлось человека, который был бы готов взяться за такую масштабную и ответственную работу, хотя эти материалы так или иначе привлекались востоковедами в своих исследованиях.

Остается одновременно и сожалеть, что до сих пор столь важный источник оставался в тени, но и в то же время радоваться, что среди ученых есть люди, которым не просто небезразлично это историографическое наследие, но которые понимают всю научную ценность собранных Х. Фаизхановым материалов.

В 2009 г. турецкие ученые А.М. Озъетгин и И. Камалов предприняли фактически попытку переиздания этой книги, ограничившись лишь публикацией факсимиле, которое снабдили пространным предисловием¹¹. Поэтому книга, предлагаемая читателю, представляет собой значительный шаг вперед. Возможно содержание текстов, переданных транслитерацией в настоящем издании, будет понятно тюркоязычному читателю, однако, для широкой публики, в том числе для исследователей, не владеющих тюркскими языками, но интересующихся проблемами истории Крыма и сопредельных территорий, документы пока остаются недоступными. Однако, такая работа по вводу их в широкий научный оборот ведется – к 2023 г., к дате 200-летия со дня рождения Хусайна Фаизханова, Издательский дом «Медина» планирует осуществить издание работы, которая будет содержать перевод всех данных документов на русский язык и подробный комментарий.

Таким образом, можно считать, что настоящая книга предваряет собой более крупную работу, актуальность которой несомненна. Она обусловлена тремя факторами. Если научное значение этих документов очевидно, то введение их в научный оборот важно для формирования более четких представлений о прошлом Крыма и его осмыслении именно сейчас, когда начался новый этап в истории полуострова. Кроме того, мы считаем важным отдать долг трудам талантливого татарского ученого Хусайна Фаизханова, уникального специалиста, ушедшего из жизни в самом расцвете творческих сил.

Хотелось бы искренне поблагодарить Институт истории им. Ш. Марджани Академии наук Республики Татарстан и его подразделение – Крымский научный центр, инициировавших проект по изданию настоящей книги, Крымский инженерно-педагогический университет и к.ф.н. Р.Р. Абдужемилева, осуществившего транслитерацию крымскотатарских текстов с арабского шрифта на латинский и их аннотирование на русский язык.

Первый заместитель председателя Духовного управления мусульман Российской Федерации, ректор Московского исламского института, член Общественной палаты Российской Федерации, кандидат политических наук
Дамир Мухетдинов

9 Там же. с. 92–93.

10 Там же. С. 87–88. См.: [Véliaminof-Zernof V.] Matériaux pour servir à l'histoire du khanat de Crimée. Extraits, par ordre de l'Académie impériale des sciences, des Archives centrales du Ministère des affaires étrangères, à Moscou, et publiés par V. Véliaminof-Zernof. St. Pétersbourg: Eggers et cie.; Leipzig: L. Voss, 1864. ix, 930.

11 Velyaminov-Zernov V.V. Kirim Yurtina ve Ol Tarafılgara Dair Bolgan Yarlıglar ve Hatlar: Kirim Hanlıgi Tarihine Dair Kaynaklar: giris-tipkibasim / hazırlayanlar: A.M. Özyetgin, İ. Kamalov. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2009. lii, ix, 931 s.

ВВЕДЕНИЕ

QIRIM YURTINA VE OL TARAFLARĞA DAİR BOLĞAN YARLIĞLAR VE HATTLAR / ЯРЛЫКИ И ХАТТЫ КРЫМСКОГО ЮРТА И СОПРЕДЕЛЬНЫХ ЗЕМЕЛЬ

В 1858 г. преподаватель татарского языка при Императорском Санкт-Петербургском Университете мулла Хусейн Фейзханов¹ переписал и собрал документы на крымскотатарском языке, которые хранились в Московском Главном Архиве Министерства Иностранных Дел. Документы по своему содержанию освещают дипломатические отношения Крымского ханства с Россией и Польшей. Написаны они, преимущественно, на едином в пределах территорий Дешт-и Кипчака языке, в поздних документах имеются и огузские языковые элементы. Характерен и смешанный состав документов. Материалы были переданы комиссии при Императорской Академии Наук.

Фактически, Хусейн Фейзханов заложил фундамент для последующих академических исследований по письменному делопроизводству Крымского Юрта, собрав в единый корпус имевшиеся в наличии документы на оригинальном языке. В 1864 г. ориенталист В. Вельяминов-Зернов (1830–1904) издал документы в сборнике, озаглавленном «Материалы для истории Крымского ханства». В предуведомлении к сборнику издатель отметил важность сборника для востоковедов, исследующих татарский язык, а также сообщил о богатстве и разнообразии языка документов. Другой ориенталист В. Смирнов (1846–1922), кратко характеризуя сборник, писал, что документы являются весьма интересным источником как «памятники официального туземного языка Крымского ханства».

Материалы упорядочены согласно хронологической последовательности. Самый ранний документ, шертнаме хана Мехмеда Гирея королю Сигизмунду, датирован 1520 г. Самый поздний документ, ярлык хана Селямета Гирея королю Фридриху Августу, составлен в 1742 г. Большинство документов относится к XVII в. Имеются и документы без указания дат. Встречаются документы с латинскими названиями месяцев (что приняты в современном календаре).

Общее количество документов – **378** единиц. Большую часть занимают ханские документы в количестве 139 единиц, документов калг – 68 единиц, документов нуреддинов – 56 единиц. Число документов Гирей-султанов и представителей ханского дома – 6 единиц, визирей – 30 единиц, капу-агалар и агалар – 20 единиц, беев – 22 единицы, чиновников и

¹ Отсутствие специальных букв для огласовки в орфографии слов арабского происхождения обусловило наличие двух принятых вариантов кириллического написания имени и фамилии – Хусаин Фаизханов и Хусейн Фейзханов. В дореволюционных изданиях, в частности в «Материалах для истории Крымского ханства» (1864 г.), имя ученого проходит в форме Хусейн Фейзханов. Данное написание использовано и в настоящем издании.

послов – 11 единиц. В сборнике имеются и документы от московских царей – 19 единиц, а также документы османской канцелярии – 3 единицы. В единичном числе представлено письмо личного характера. Отдельное место занимают три дефтера (реестры).

Содержание документов довольно разноплановое: прибытие и отбытие зарубежных дипломатов, аудиенции для послов, отправление посольских миссий из ханства, заключение клятвенных договоров о мире, соблюдение традиций, порядок дипломатических контактов, статус субъектов дипломатии, самоидентификация правителей (титулатура), получение казны и подарков, военные походы, выкуп и обмен пленников, внутренние дела Крымского ханства, маркирование и укрепление границ, устранение внешних угроз.

Представленные документы идентифицированы в сборнике как ярлыки и хатты. В заголовке на титульном листе издания находим эти понятия: «Qıgım Yurtına ve ol taraflarğa dair bolğan yarlıqlar ve hatlar» («Ярлыки и хатты, касающиеся Крымского Юрта и прилегающих земель»).

Под «хаттами» в общем смысле подразумеваются всякие официальные письма. В отличие от хаттов, ярлыки (наследие золотоордынских традиций) имеют императивный характер и занимают более высокий статус.

Ярлык – это письменный приказ, повеление или правительственная грамота, корень слова «яр» включает в себе смысл об известии, объявлении, обнародовании, «ярлыкмакъ» – жаловать. Ханские ярлыки обозначены словами «yârlıġ-ı şerif Hanı» («благословенный ханский ярлык»), ярлыки калга-султана и нуреддин-султана – «yârlıġ-ı şerif Sultani» («благословенный султанский ярлык»).

Ярлыки в свою очередь делились на подвиды:

Мухаббетнаме (мухаббет + наме) – дружественная грамота.

Шертнаме (шерт + наме) – клятвенная грамота ханов на соблюдение обязательств перед правителями Москвы или Речи Посполитой. Шерт (араб.) – условие, письменный договор, клятва, присяга. Сила шерта распротранялась на всех жителей определенной страны или земли.

Ахднаме (ахд+наме) – мирный трактат, конвенция, ахд – условие, договор, обещание, обязательство, ahd üstüne turmaq – сохранить условие, naqs ahd etmek – нарушить условие, договор.

В плане структуры документы, опираясь на издавна устоявшиеся и общепринятые в международной практике правила письменного дипломатического протокола, состоят из следующих элементов:

1) invocatio (молитва, зикр или хамд-у-сена) – упоминание имени Аллаха: «Hu» («именем Аллаха!»), «Hu el-ğani el-mu'in» («Именем Аллаха, Всеобъемлющего и Помогающего!»), «*Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti birlen*» («Милостью и помощью Благословенного и Всевышнего Аллаха»);

2) praesentatio (презентация) – от имени кого составлен документ (хан, калга, нуреддин, визирь, капу-ага, бей, царь): «*Bahadır Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz*» («Бахадыр Гирей-хан бин Селямет Гирей-хан, наше слово:...»).

3) intitulatio (титулатура, элькъаб) – полная формулировка названия госу-

дарства и регалий: «*Uluğ Ordaniñ ve Uluğ Yurtniñ, ve Taht-ı Qırımniñ, ve Deşt-i Qırçaqniñ, ve sansız kop Tatarniñ, ve sağışsız kob Noğayniñ, ve Tat bile Tavgaçniñ, ve Tağ ara Çerkeçniñ, ve barça Ümmet-i Muhammedniñ uluğ padişahu ve Qırım Hanı...*» («Великой Орды и Великого Юрта, Крымского престола, Дешт-и Кипчака, бескрайнего множества татар и бесчисленных ногаев, татов и тавгачей, горнах черкесов, и многих мусульман, великий падишах и крымский хан...»).

4) *inscriptio* (адресат) – указание получателя документа (царь, думный, король, канцлер и др.): «...*Uluğ Urusniñ ve Purusniñ, ve kop hristiyanniñ, ve barça millet-i Mesihaniñ padişahu bolğan, uluğ padişah, Han, hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç, barça Urusniñ ve kop memleketlerniñ padişahu ve hükümdarığa...*» («...Великой Руси и Пруссии, многих христиан, прочих христианских народов падишаха, великого падишаха, хана и великого князя, Михаила Федоровича, падишаха и правителя всей остальной Руси и многих стран...»).

5) *salutatio* – приветствие (селям): «...*kopdin kob selâm qilğaç, muhabbet ve tatuw milân nidir hâl ve hatriñüz, yahşımısız ve hoşmısız dib sorağanımızdın soñra...*» («...многократно приветствовав Вас, любезно справившись о Вашем здравии...»).

6) *narratio* (повествование) – суть составления документа, круг вопросов, подлежащих решению, сначала дается краткая предыстория: «...*çarqınımız Kökey Emeldeşkâ adamlarıñuzdan Danila Potapovni, Stepan Tankaçovni qoşub, muhabbet-name hattıñüz ve yengil böllekleriñüz yibâribsiz...*» («приставив в пути своих людей Данилу Потапова, Степана Тонкачеева к нашему гонцу Кокей Эмельдешу, отправили дружественное письмо и легкие посылки...»); «...*halâ könderilen muhabbetname hattıñüz vasil olup...*» («...ныне было доставлено Ваше дружественное письмо...»); в центре внимания находится определенная проблема: «...*künden-küne ziyâde dostluqlar iderler ümidında idik, amma saltanat-ı Cengizi bize mısır olduqdan beri bir dane adamıñüz kelmedi...*» («...чаяли надежду о большей дружбе изо дня в день, однако с тех пор, как нам достался Чингизов султанат, никто из Ваших людей не удостоился прибыть к нам...»).

7) *sanction et corroboration* – утверждение, заключительная часть, где имеется решение, дана рекомендация: «...*Han hazretleriniñ name-i Hümayunlarına amel ve inam qilğaysız, barça söz andadır, şulay bilgâysız, dib hatt bitildi*» («...поступайте согласно хумаюновому письму хазрет хана и доверяйте ему, все оговорено в нем, так и ведайте, сими словами довершен наш хатт...»).

8) *locus* – место составления документа: «...*yazıldı tahtgâhımız Aqmescid Sarayında...*» («...писан в нашей столице, во дворце в Акмесджите...»). Ханские документы составлены, главным образом, в Бахчисарае; в документах калг указываются места Акмесджид/Акмесджид-Сарай/Ак-Сарай, Орда-Сарай/Орда-йы Султан, Салгыр-Тон Сарай; нуреддины писали из Качи-Сарая, Казы-Сарая, Сьюрень-Сарая, Булганака, Тёле-Сарая, Болы-Сарая, Бахчисарая, Ферахкермана, Акмесджита, степи у Кангылчака, у реки Леб-Сангыр. Другие исходные места – Алма-Сарай, близ реки Алма, степь Жане, местность Ыыланчык, Аккерман, крепость Чувата (Животов), местность Яштаг Бий-Эли.

9) *datatio* – дата написания, по исламскому (лунному) календарю – от хиджры: «...*tarih miñ qırq toquz peyğamberimiz hazret-i Muhammedü 'l-Mustafaniñ hicretinda Şa'ban aynıñ on beşinde...*» («...в году 1049 году от хиджры нашего Пророка,

хазрета Мухаммеда Мустафа, 15 дня месяца шабан...»). В документах московской канцелярии существовала другая традиция датировки, старообрядческий календарь – летоисчисление от пророка Адама (а.с.), первого человека на Земле: «...yâzıldı tahtgâh-ı şehrimiz Maskvada padişahane qorumızda tarih Adem aleyhi's-selâmdim yedi biñ yüz altmış yedide Felvaris ayında...» («...писан в нашей столице, в Москве, в падишахской резиденции, в Феврале 7167 года от Адама (мир ему!)...»).

Переписанные материалы ценны в том плане, что отражают природную (неискаженную) крымскотатарскую речь непосредственно из уст реальных исторических персоналий. Под «крымскотатарской речью» условно подразумевается конкретная географическая привязка документов и преемственность, однако в филологическом отношении язык документов не ограничивается только Крымским ханством. Вклад переписчика и издателя в деле сохранения текстов нельзя недооценить. Язык обозначенных документов официально-делового стиля является одним из индикаторов развития целостного государственного образования на карте Восточной Европы. С одной стороны, язык ханских ярлыков своими корнями уходил вглубь столетий в древние эпохи, а с другой – трансформировался в течение времени в современный крымскотатарский язык.

Ярлыки правителей Золотой Орды, являясь по своей сути трансформировавшимся продолжением более древних письменных традиций, заложили фундамент для становления переписки Крымского ханства. Фактор обширного лингвистического ареала Золотой Орды дает основание считать официальный язык этого государства универсальным инструментом общения и письменности всех тюркских народностей, проживавших в пределах этих границ.

Главные фонетические особенности: проявление и не проявление сингармонизма; варьирование фонем [b] и [v] – *bagmaq / varmaq* (пойти); варьирование звонких и глухих согласных – *kor / kob* (много); огубленные аффиксы в дееспричастиях – *alub* (взяв), *qilub* (сделав); глухие согласные в начале некоторых существительных и числительных – *tuşman* (враг), *toquz* (девять); варьирование гласных [e] и [i] – *elçi / ilçi* (посол), *eki / iki* (два), *men / min* (я), *erdi / irdi*; варьирование фонем [b] и [m] – *biñ / miñ* (тысяча), *boyun / moyun* (обязательство), *buniñ / muniñ* (этого); звонкая фонема в аффиксе после глухой фонемы в корне слова – *çıqğan* (вышел).

В настоящем издании в целях избежания графической вариативности слов вместо передачи принятой в османском варианте фонемы [g] в таких словах как *göndermek, gelmek, gitmek, gibi, gün* и т. д. мы использовали букву k. При этом принят в учет смешанный (кипчако-огузский) состав документов – размытость границ. Как фонема [k], так и [g] в издании Вельяминова-Зернова представлены буквой ڪ [кяф] арабского алфавита.

Примечательная орфографическая и одновременно фонетическая особенность документов – слова и грамматические формы с буквосочетанием ڪ [kâ], [gâ]: *sanibkâ* (в сторону), *ötkân* (прошедший), *bildirgâysiz* (известите), *yibârilgân* (отправленный), *defterlerigâ* (в дефтеры). Имеются и другие буквосочетания с [элиф]: *irtâ* (рано), *bizdân* (от нас), *birâr* (по одной).

Орфографические вариации встречаются в таких словах как qarındaş / qardaş (брат), Çerkas / Çerkaç (черкес). В текстах документов присутствуют составные собственные имена с элементами «şah» («шах»), «ğazi» («гази»): Mehmedşah, Şahtimur, Aliğazi, Qırımğazi и пр. Аналогично встречаются и составные географические наименования: Ferahkerman, Cankerman, Çerkeskerman, Orqaru и др. Примечательной есть «татарская» орфография отдельных собственных имен из инородных языков: Girgoray (Григорий), Larivanov (Ларионов), Zigmund (Сигизмунд), Piyala Serkva (Белая Церковь), İzbaraş (Зборов) и т.д.

Отдельные древнетюркские формы не вышли из употребления, прочно сохранив свои позиции в языке: bitildi – написан, bekleşmek – договориться, qodurmaq – класть, размещать, прикреплять, tañlanmaq – удивляться, uyať – стыдиться, qamu – все, erdi – был, uay – лето, qarındaş – брат, erk – власть, могущество, Таñп – бог, sav – слово, речь, qı-lıq – поведение, характер, нрав, tüzenlik – порядок, гармония, türlük – разный, различный, bölek – дар, подарок, miñ – тысяча, munça – так, таким образом, özgâ – иной, другой, igü – хорошо, ilkârü – вперед, burun – прежде, раньше, taqı – еще. Для документов из Крымского ханства в Москву характерен кипчакский (чагатайский) конститuent. С эволюцией делопроизводства прослеживается вливание огузских элементов, которые не смогли вытеснить кипчакский пласт. Кипчакские элементы на уровне лексических единиц: curt – юрт, родина, col – дорога, avız – рот, samanlıq – зло, aguv – хороший, tiñlamaq – слушать, cibermek – отправлять, cürmek – ходить, быть в пути, ötkân – прошлый. Огузские элементы представлены, в большей степени, в грамматических формах: deyuaya – в море, yazılmışdır – написан, könderilen – отправленный, isteriz – желаем.

Богатство языка материалов проявляется и в разнородном лексическом составе. Лексика документов делится на собственно тюркский пласт (ядро), арабизмы, персизмы и славянизмы. Примеры инородной лексики (славянизмы): aqlınçay – окольный, rap – господин, knâz – князь, dumnay – думный, sar – царь, vayevo-da – воевода, polqovnik – полковник, poslannik – посланник, istolnik – стольник, estanişiq – станичный, pisar – писарь, dyâq – дьяк, zamku – замок, put – пуд.

Множественное число имен существительных арабского происхождения образуются корневым изменением: asker (воин) – asakir (войско), ağa (ага) – ağavat (аги), hediye (подарок) – hedaya (подарки), emir (эмир) – umera (эмиры). Характерны суффиксы -dın, -dın для образования исходного падежа (чыкыш келиши): hanlıqları çağındın (со времен их ханства), tarafımızdın (с нашей стороны), memleketlerindin (из их страны).

Суффиксы в образовании имен прилагательных: -lu / -lü – muhabbetlü (дружественный); -lıq / -lik, -luq / -lük – iki yıllıq hazine (двухлетняя казна), her türlü sözler (всяческие слова); -sız / -siz – sansız (бесчисленные).

Разряды местоимений: *личные* (для указания субъектов переписки, адресанта и адресата) – min / men / ben (я), siz (Вы), anlar (они); *указательные* – bu (этот, такой), munıñ kibi (подобный), şol (тот, оный, такой-то), ol (тот), işbu / uşbu / şuşbu (этот самый, сей), bulay / şulay (так, таким образом), oşlay / oşulay (таким образом), munday / mundağ (такой, такого рода, подобный), mundaq (так, таким обра-

зом), *anday / andağ* (такой, таким образом), *muңça* (столько); *вопросительные* – *kim* (кто), *ne* (что), *qay / qaysı / qañğı* (какой, который), *qalay* (как, каков), *ne qadar* (сколько), *qaşan* (когда); *относительные* – *ki, kim*; *определительные* – *bağça* (все, прочие, большая часть), *cümle* (все вместе), *alay* (все, целиком), *her* (каждый), *her kez* (каждый, всякий), *her qay* (всюду, где бы ни), *her qalay* (какое бы ни); *неопределенные* – *kimse* (кто бы то ни был), *nımarsa / narsa* – что бы то ни было, *nı çaqlı* (сколько бы ни); *отрицательные* – *hiç / hiç bir* (ни, ничто, никак, нисколько); *притяжательные* – *öz / kendi* (свой).

Составные глаголы сформированы посредством вспомогательных глаголов *qılmaq, bolmaq, erdi / irdi* и *eken / iken*: «*emir qıldılar*» («повелели»), «*şart üzerine turar bolsalar*» («когда будут они соблюдать шертный договор»), «*yazğan irdiñüz*» («Вы писали»), «*bu tarafqa çıqub kelür iken*» («должно быть, прибывает на эту сторону»).

Желательное наклонение глаголов образуется с добавлением суффиксов *-ğay, -qay, -gey, -key*: *yahşı tiñlağay erdüñiz* – хорошо послушайте; *hazine ve tiyişlerni eksiksiz hem qusursız cibergeysiz* – отправьте казну и поступления без недостатков и без изъяна; *yamanlıq bolmağay* – пусть не будет злодеяний. В формировании условного наклонения глаголов принимает участие вспомогательное слово *irsa* («*dostulq qıldılar irsa*» – «случись так, что они заключили дружбу») и вспомогательное слово *bolsa* после смыслового глагола с суффиксом *-day* («*tiñlamasday bolsañız*» – «если не прислушаетесь»).

Представленные в сборнике материалы ценны и с позиции художественного выражения, поскольку каждый документ представляет собой образец повествовательного искусства эпохи. Несмотря на их общий официально-деловой стиль, все же следует отметить присутствие художественности (эпитеты, метафоры, аллегории, гипербола): «...*eļçileriñizgâ saadetlü efendimiz Sultan zi-şan hazretleri kögünüş berüb ve mübarek çıraylârın körgüzüb...*» («...благословенный наш господин, славный султан [калга], устроив прием для Ваших послов, *осчастливив их своим благословенным ликом...*»), «...*dost ve qul bolğanlarğa Or qal'âsinin qapusı açıqdır...*» («...ворота крепости Ор открыты для друзей и слуг...»).

Синтаксический строй языка характеризуется четким порядком построения предложений, использованием сложных предложений (сложноподчиненных и сложносочиненных), включением деепричастных оборотов и т. п.

В отношении стилистической специфики исследуемого объекта необходимо отметить, что ярлыки написаны в стиле официально-деловой переписки, вместе с тем встречаются незначительные элементы разговорного стиля. Характерная черта стиля – дипломатический этикет и высокий тон. Стиль обусловил последовательное построение текста каждого документа.

В целом, для языка собранных документов характерна ненормированность, отсутствие выработанных стандартов. Это свидетельствует о том, что язык эволюционировал, постоянно находясь в динамике, сохраняя архаичность и вбирая новые элементы. В отдельных документах из переписки имеются лакуны, ввиду состояния оригиналов и сложности в прочтении фрагментов. Присутствуют и незначительные ошибки переписчика, которые не искажают смысл представленных материалов.

1. ХАНСКИЕ ДОКУМЕНТЫ

1.1. Мехмед Гирей-хан бин Менгли Гирей-хан

№ 1

**Шертнаме хана Мехмеда Гирея королю Сигизмунду
(Ферахкерман, 926 г.х. / 1520 г.)**

Аннотация. Приветствие хана Мехмеда Гирея польским вельможам; напоминание о былой дружбе и братстве во времена ханства Тохтамыша и Хаджи Гирея; шертнаме Сигизмунду от хана Мехмеда Гирея, его сына Бахадыра Гирея, султанов, беев, мурз, слуг и др.; просьба не выпускать хана Шейх-Ахмеда с нукерами (слугами); просьба о ежегодном отправлении подарков; объявление хана о том, что нарушение границ Польши и Литвы равнозначно вражде к ханству; установление свободных торговых отношений и обязательство о возмещении за возможный ущерб; клятва о непричинении злодеяний.

Hüve el-mui'zz el-mu'in
Bismillâhi-r-rahmani-r-rahim
Bi'l-quvvetu'l-Hudayât ve'l-mü'cizat el-Muhammediye

Bismillâhi-r-Rahmani-r-Rahim, Lâ Îlâhi illâLahu Muhammede resul-Allah, es-Sultanu'l-a'zam el-Haqanu'l-ekrem Mehmed Geray Han bin Meñli Geray Han i'zz nusret

Ulu Ordanuñ Ulu Hanı Deşt-i Qıpçaq barça Moğol padişahı Mehmed Geray Han sözüм оñ qol soñ qolnıñ tuman miñ yüz on bilgân oğlanlar biyler mırzalarığa barça İleh Yurtunuñ knyâz ars-pışkob başlığ taqı Lâdjelâv pışkobı knyâz Matyâsğa taqı Prâmislânunıñ knyâz puskob put-qansalârğa taqı Kırakov voyvodası dizdarı pan Qriştov ulu qanislârğa taqı ulu hazineçi pan Niqolayğa taqı Qamaniçe ilev vayvodası ulu Marşalğa taqı Pozna vayvodasığa taqı Sudomir vayvodası pan Fliyâr ulu hedmanğa taqı Lüblin vayvodası pan Tusuncikigâ taqı bulardan başqa İleh Yurtunuñ ulu puskoblerine ve qalunıqlarığa ve pilebanlarığa ve babaslarığa ve meşcanlarığa ve bayârinlarığa ve barça ulu kiñâş panlarığa ve içki-daşqısığa ve kop qarailgâ barça tuzunca biylingler kim min özüm Mehmed Geray

Han taqı ođlum Bahadır Geray Sultan biz kördük bizim kiçkânlerimiznuñ dostlıđnı hem qarındaşlıđnı hem barışlıđnı ulu Toqtamış Han birle ulu Hacı Geray Han babam başlab ulu Küral Lâdejlav Yâğal birle İlehnuñ andan soñ Libqanuñ ulu Davud biy birle andan soñ Kazimir Küral İlehnuñ Libqanuñ ulu biy birle bular birle bizim ulu Han atalarımız ağalarımız dost-qarındaş irdi hem barışlıqları çin irdi her dostğa dost her duşmanğa duşman irdiler hem nükârleri artub hem memlekâtleri ma'mür bolub dostları süyünub duşmanları soqur bolub irdi imdi bizda ol burunđılarımız barışqan yocunca arı çin gönülden Mehmed Geray Han taqı ođlum Bahadır Geray taqı barça ođlanlarım sultanlar taqı barça ođlanlar biyeler mırzalar taqı barça içki-daşqı nükârlerimiz barımız birgâ turıb bu şartnamemüzni alıb barğan ulu ilçimiz Şirin Devletiñ biy qaracımıznuñ ođlı Evliyâ Mırza tiyti Orda biy inamlu nükârım İbrahim biy taqı siz qarındaşımnuñ ilçiniz pan Ayinki Qornastay taqı bizim siziñ yahşılıđımız tileb Ağustin Ğarı baldız Qavalyâr Asprondor bularnuñ közünça bizim Quranımızdan biñ ant-şart qıldıq kim siz Jigmund Küral qarındaşım birle dost-qarındaş bolğaymuz dostuna dost duşmanına duşman bolğaymuz biri birimizgâ niçük kim evelkilerimiz irdiler bulay bolğan soñ bizim aramızğa hiç bir duşman kirib bolmasdır taqı siz qarındaşımda bizim duşmanımız Şeyh-Ahmed Hannı yânında nükârlerini biñ tutub ölüm yetkince memlekâtiñizden çıqarmağaysız taqı bizim aramızda qatnaşa turğan ilçilerimizni bizda sizda iki aydan artuq turğuzmay yahşılıq birle terk yibâralik aramızda kişilerimiz terk barışub kilişsaler ol yahşıdır taqı bizgâ aytğan yıl sayu yibârib on beş miñ bölek flörini İleh Libqa bu iki yurtdan siz qaradaşımızdan tilek itârmuz imdiden soñ bir bol-calda yibârgâysiz siziñ Qızıl Yumurtqa Bayramıñızdan yeti hafta soñ Pentaküşta Bayramıñızda yibârgâysiz taqı İleh Yurtuñız üçün bizdân bir şartname tileta yibâribsiz bizda bu altun birle yâzğan altun nişanlı şartnamemüzni ulu ilçimiz Evliyâ Mırza tiyti İbrahim biy birle siziñ ilçiniz Pan Ayinki Qornastay birle İleh Yurtuñız üçün sizgâ yibârdik İleh Yurtu Lipqa Yurtu ikisida bizgâ birdir her kim İleh Yurtuñın Lüblin İlâv Qamanic Podolyâ Maji-Boj İhimâlinik Letiçav zamqun Buçaçi Bels Soqal Prâmislav Qolma İsqala taqı bulardan başqa kermanlarıñızga salalarıñızga barça sizgâ sanlu iliñizgâ memleketiñizgâ kim duşman bolsa bizgâda duşmandır her kim İleh Yurtu birle Lipqa Yurtuna bu iki yurtqa duşmanlıq sağınsa biz alarğa duşmanmuz taqı İleh Yurtundan bizim ilimizden siziñ iliñizgâ siziñ iliñizden bizim ilimizgâ bazirgân barışub kilişkây küç-besinc körmâğâyler yüz aqçada üç aqça tamğa birib andan başqa tamğa-ı tartnaq bermâğâyler aman kelib isan-aman kitkâyler eger bizim ođullarımız sultanlardan taqı ođlanlar biyelerden mırzalardan Qazaqlarımızdan barça bizgâ sanlu kişilerimizden küç-besinc qılıb malların alsalar alıb berib tölegâyimiz bizim bazirgânlarımızgâda siziñ iliñizda memlekâtiñizda

küç-besinc bolsa sizda bir eksküksüz tölegâysiz imdi bu şartnamemizda yâzılğan barça sözlerimiz üstüne çinliq birle biñ turar üçün men özüm Mehmed Geray Han oğlum Bahadır Geray Sultan başlıq barça oğlanlarım sultanlar taqı barça oğlanlar biyler mırzalar ve içki-daşqı barça nukârlerim sizgâ biñ ant-şart itârmiz Tañrınıñ adı üstüne taqı dinimizden taqı yüz miñ yigirmi tört miñ peyğamberden taqı bizim peyğamberimiz Muhammed Mustafa hazretinden kim ve Allah ve bilLâh ve TalilLâh sizniñ birle arı çin göñülden dost-qarındaşmuz bu şartname içinde yâzılğan barça iliñizgâ memlekâtiñizgâ şehirleriñizgâ kermanlarıñızga salalarıñızga barça sizgâ sanlu iliñizgâ künüñizgâ barça kişileriñizgâ bizden oğlanlarımдан oğlanlar biyelerden mırzalardan içki-daşqı nukâr işimden Qazaqlarımızdan barça bizgâ sanlu kişilerimizden yâmanlıq bolmağay bu şartname sözimizdan özgâ türlü bolmağaymuz bu şartnamemuznuñ çinliğı üçün altunlı şartname altun nişan basub yibârdik tarih toquz yüz yigirmi altıda mübarek Zilqa'de aynuñ toquzıncı yekşenbe kün şehir-i muazzam Ferahkermada bitildi.

Han Mehmed Geray bin Meñli Geray Han

1.2. Devlet Гирей-хан бин Менгли Гирей-хан

№ 2

Известительный ярлык хана Девлета Гирея польским вельможам и воеводам (Алма-Сарай, 981 г.х. / 1574 г.)

Аннотация. Приветствие и радость по случаю восшествия на трон нового короля; напоминание о прежнем мире и клятве; ущерб, причиненный от людей короля султанским и ханским купцам; захват казаками пленников, скота и табунов лошадей; возведение крепости; нападение приднепровских казаков на султанское судно и его захват; извещение хана королю о походе на Москву, неучастие короля в походе; разрушение и сожжение Москвы; пленение казаками жен и дочерей беев Адила Гирей-султана; решение вернуть обратно войско Мехмеда Гирей-султана, отправившегося для наказания злодеев; просьба хана к полякам об отправлении ахднеме, о невторжении в султанские и ханские владения, о возмещении ущерба и доставке казны; отправление слуги Шакира для получения ахднеме; просьба о возврате захваченного судна или возмещении его стоимости.

Hu

Devlet Geray Han sözüm

Mefahirü'l-umerayi el-kiram el-milletü'l-Mesihiye millete vayvodası birle bi-iskop hazinedar asitab ve zamanir irazarası ve cemi' Güral beklerine ba'dü's-selâm i'lâm yârlıq-ı muhabbet fercam budır ki halyâ

eyâñüz Güral sıhhat ve selâmet birle kelüb tahta cülus qıldılar deyü haber kelüb seviñüb şad bolduq anuñ için qulumız Şakir ciberdük öz qardaşımız hür-bar bolsunlar burunğı Güral birle dost bolub bizim memleketimizgâ ve Hünkâr hazretleriniñ şehirlerine qırğavken atalarınıñ kişilerinden ve Suw Qazağından ve Tuz Qazağından min-ba'd zarar ve ziyan kelmeyüb iki aramızda burunğılığdan ziyâde oğul-oğuldan ve qız-qızdan iki aramızda barışlıq bolub bir hatun kişi başına birisini altun könderüb bizden sizge ve sizden bizge barub kilgânda hiç zarar ve ziyan kelmesün ve her yılda hazineñüzni birelik deyü bizüm birle ahd ve şart qılmış irdi ve mezbur eyâñüz Güral naqz-ı ahd idüb Hünkâr hazretleriniñ bazirgânlarını ğaret idüb zarar ve ziyan qıldıqdan ğayrı bizüm taqı bazirgânımız basub ve Özüden Qazağınız kelüb memleketimizden avrat ve oğlan alub esir idüb ve niçe kere tavar ve yılqı alub kopdin kob zarar eyleyüb hattı cañı yâpqañ kermanımız yâpılıb tamam bolub bar ve baraqaları yirlü ve yirine qonulmamış irdi Qazağınız Özüden bir giçe tañ saruyında kelüb Hünkâr hazretleri cibergân qadırğayı basub iraqca kişilerni qatil idüb ve mezkür qadırğayı bir qaç bayraqlar ile alub ketdiler ve niçe kere siz ol taraftan ve biz dahi bu taraftan duşmanımız Masqva üzerine atlanalıq deyü eyâñüza haber ciberib bir dahi atlanub barub Masqvaniñ Vilâyetlerni yıqub ve tahtı bolğan Masqvani dahi yâqub ve niçe kere askerimiz toq ve doymıñ bolğandır ol yerinden terbenmedi anuñ ğayret siz bolğanni bilüb Masqva biy üzerine barub niçe kermanlarını alğandır padişahlarda söz bir kerekdir eger eyâñüzde ar ve ğayret bolsa irdi bizüm birle atlanıb Masqvaniñ niçe hisarlarını almaq muqarrar irdi eger Masqva begine siz ol caqdan ve biz bu yâqdan Güral üzerine atlanalıq deyü bizden edna işaret bolsa irdi canına minnet bilüb bizden burun atlanur irdi imdi siz dahi burunğılay eyâñüz birle iki aramızda yahşılıq çalışqay siz ve taqı Özü Qazağı kelüb oğlum Adil Geray Sultanniñ yârar begleriniñ avratlarını ve qızlarını alub esir eyleğân için açuvlanub asker ciyüb atlanub orta yoldan özüb idi Güral kelğân aramızda muhabbet bolur ve hem eyâsız halq dur deyü merhamet idüb oğlu Mehmed Geray Sultanni ciberüb yoldan döndürdik her zaman biz burunğı ahd üzerine turduq ahd anuñ üzerindedür dur eger eyâñüz Güral bizüm birle barışlıq bolub iki aramızda yahşılıq bolmağa göñli bolsa Özüden Qazağın yetüb ve qırğavken anlarınıñ beglerine tenbih idüb bizüm memleketimize ve Hünkâr hazretleriniñ şehirlerine min-ba'd zarar ve ziyan kelmemek için ahdnameñüz ciberüb munçadan beri bolğan ziyanlarını ve qalğan hazinemizni ciberür bolsa biz taqı dostuñızğa dost ve duşmanıñızğa duşman bolub oğul-oğuldan ve qız-qızdan iki aramızda yahşılıq bolub min-ba'd bizden ve oğullarımızdan sizge ve memleketiñizge zarar ve ziyan kelmeyüb aramızda uzun-uzaqğa yahşılıq bolur alay bilgâysiz ve burunğı Güral birle iki aramızda yahşılıq için çalışub barışlıq bolmağa delâlet qılır idüñüz imdi bu def'a dahi burunğılay qarındaşım Güral birle iki aramızda

yahşılıq için ced-i cehd qılğaysız ve Güral dost ve muhabbet bolmaq için inamlı qulumız Şakirni ciberdük eger bu didüğimizçe bolsañız ta'cil çabqunımız Şakirni ayâñuzdan ahdname alı-virüb bir yahşı kişiñiz qoşub ta'cil cibergâysız biz dahi sizüñ ahdnameñüz mücibince ahdnamemiz yâzub qıdvetü'l-umera-i el-kiram adamımız Qasım bekni ciberürmz eger yoq dirçaqlı bolsañız biz dahi Masqva begi birle dost bolub sizüñ birle duşman bolurmız kimgede berse Tañrı berür alay bilgâysız ve ol qadırğayı dahi berüb cibergâysız eger yoq ise bahasın bergâysız eger yoq der dirseñiz biz sizden ala bilürmiz şöyle bilesiz ve mezbure-i ba'z ağız cevabı aytubmız yahşı sorab bilgâysız anuñ sözi benim sözümür deyü yârlıg yâzıldı tahrira fi 24 şehr-i Zilqa'de sene 981.

Bi-maqam Alma Saray
Han Devlet Geray bin Han Meñli Geray

Ve ba'de bizim çerüden qaldığımızğa sebep eyâñuznı sıhhat-i selâmet üzre tahta keçdi deyü eşidüb sevindik ve sizüñ duşmanıñız bizim duşmanımız Masqvanuñ üzerine oğullarımni ciberüb ve sizge çapqunımız Şakirni ciberüb ve siz dahi barğan adamımızga eyâñuz Güralñıñ ahdnamesini ve yârar adamni berüb eglendirmeyüb cibergeysız ve biz dahi yârar adamımız Qasım beyni eyâñuz Güralñıñ ahdnamesi mücibince ahdname berüb ciberürmiz ve eyâñuz Güral bile dost-qardaş bolmaq için çerüden qalub çabqunımıznı ciberüb eyâñuz Güral bile söyleşmek için qaldıq ve siz dahi eyâñuz Güral bile yahşılıq eygülik bolur için çalışqaysız biz ağız sözümüz itüb qulumız Şakirni cibergenimiz anuñ söz bizim sözümüzdir şöyle bilesiz sahh.

Han Devlet Geray bin Han Meñli Geray

1.3. Гази Гирей-хан бин Девлет Гирей-хан

№ 3

Известительный ярлык хана Гази Гирея к Борису
(Бахчисарай, 998 г.х. / 1590 г.)

Аннотация. Просьба хана к Борису о выплате из казны суммы выкупа за албавута (начальника, барина), забранного у ханского слуги Ахмед-аги и отвезенного в Москву доверенным лицом Джиханшах-мурзы, Пирали; желание об организации встречи для Джиханшах-мурзы с ханским слугой Исай-беєм с целью передачи оплаты Исай-бею.

Ну

Ğazı Geray Han sözüm

Yahşı dostumuz Barisğa es-selâm ali min etba' el-Huday i'lâm yârlıg-ı şerif muhabbet oldur kim bundın burun Cihanşah Mirza anda Masqvağa

barğan çağında Cihanşah Mırzanıñ Pıralı inamlı kişisi bunda hassa qulumız Ahmed ağadın bir culuvlı albavut kişisin alub Masqvağa alub ketmiş ol culuvlı albavutniñ culuv bahası hassa qulumız Ahmed ağağa virilmây qalmış imdi sen Barisdın kob tilek qılamız kim albavutniñ culuv bahası uluğ biy hazinesindemi qalmışdur yoqsa Cihanşah Mırzama almışdır çıqışdırub hazinede qalmış bolsa hazinedin culuv bahasın çıqarub qulumız İsay bege virüb yibârgâysiz eger Cihanşah Mırzağa virilüb almış bolursa qulum İsay biyni Cihanşah Mırza ile közleşdürüb ve çıqışdırub Cihanşah Mırzadın alub berüb bu tarafğa yibârgâysiz qulumız İsay biygâ Cihanşah Mırzanı közleşdürüb albavut bahasın alub bergâysiz teyüz yârılığ-ı şerif bitildi fi şehr-i Zılqa’de sene 998.

Der-Bağçasaray
Han Ğazı Geray bin Devlet Geray Han

№ 4

**Ярлык-ахднаме хана Гази Гирея Сигизмунду
(Алма-Сарай, 1000 г.х. / 1592 г.)**

Аннотация. Мир, торговля и добрые отношения с Польшей во времена ханства Хаджи Гирея; двенадцать лет безвластия в Польше после смерти короля Августа; угон скота и табунов у татар на Днепре; королем становится венгр Стефан; вред, причиненный казаками купцам и владельцам скота при крепостях Джанкерман, Аккерман и Бендеры; казаки – причина вражды между Польшей и Крымом еще со времен хана Девлета Гирея; отправление казны и болеклер от Сигизмунда через посла Барановского; принятие казны и мир между странами; условия соблюдения мира, выведенные ханом – выведение Польшей казаков из берегов Днепра и запрет на их выход; ежегодное отправление казны, посылок калге Фетху Гирей-султану, тийиш для двенадцати человек; обещание хана не позволять казакам Беш-Баш вторгаться в польские земли; позволение Польше покупать соль при соблюдении условий; отправление Касым-бея с извещением о клятве; доставка поляками военных расходов (харджлык) при их просьбе о помощи в походе на Москву; просьба хана – не задерживать его посла более двух месяцев, доставить казну и тийишлер; требование о непричинении вреда султанским землям и людям.

Hu

Bi’l-quvvetü’l-Hudayyâ ve’l-mücizat el-Muhammediyye

Uluğ Ordu Uluğ Hanı Ğazı Geray sözüм

Bismillâhi-er-rahmani’r-rahim

La İlahe İllallah, Muhammedün Resulullah

Allah ve Huday İzim ve İzid ve Oğan Tañrı Ta’alâ hazretleriniñ vahdaniyeti ve azameti birle başlansun oñ qolnıñ ve sol qolnıñ Uluğ

Ulusnıñ tuman bilgân miñ yüz on bilgân oğlanlarına ve mırzalarına ve Rus ve Burus knâzlerine ve aq başlı ve qara tonlarına meşçanlarına ve barça uluğ keñâş panlarıña ve içki ve tışqarılarnıña ve koblik qara ilgâ barça tüzence bilgânleriña besa min ki sansız ve koblik Deşt-i Qıpçaqnıñ uluğ padişahı Ğazı Geray Han min Haq Subhane ve Ta'alâniñ ulüvv inayetleri şan-ı şerifimüzgâ muqarın ve muavin bolub uluğ atalarımıznıñ urunlarıña Taht-ı Haqanığa cülus mısır ve nasib boldı irsa işbu yârlıĝ-ı şerif haqanimiz birlen beyan ve aşkâre qılargız kim eva'ilden uluğ atamız ve ucmaqlıq Hacı Geray Han ve öngâ havaqınul-i'zam ve selâtinü'l-kiram rahmet-Allahu aleyhim ecmain zamanlarında Vilâyet-i İleh memleketi qıralları olan Qazimir qıral ve Zigmüt qıral ve Ahust qıral ve sair qırallar çağlarında biri birisi birlen dost-muhabbet ve barış ve yârış bolub iki curt arasında oksüz oğul ve tul hatun ve yârli-yirinca başlarıña altun tac urub yürür bolsalar ve islâmçi tacir ve bazirĝan varub kilür bolsalar zarar ve ziyan körmây emin varub aman kilür irdiler amma Ahust qıral fevt olduqda İleh memleketiĝa qıral bolur oğul qalmay İleh memleketi on eki yıl qıralsız bolub memleket içinde olan hırsuz ve haramileri İleh memleketiniñ vayvodaları ve panları ve kerman begleri tirkâmay ve zabt qılmay zahire-azuq virüb gemi virüb Özü Suyuna kilür Tataruñ tavarısın alub ve tavar ve yılqısın sürüb soñ Macar qıralları uruĝındın Eştefan qıral İleh memleketiĝa qıral bolub Özü Suyunda olan qristiyânıñ hırsuz harami Qazaqlarıña riayet itkân üçün Özü Suyunda harami ve hırsuz Qazaqlar koblik bolub Özü Suyundın inüb devletlüĝ ve saadetlüĝ padişah Hünkâr hazretleriniñ Özü Suyı boyunda olan Cankerman ve Aqkerman ve Benderkermannıñ arasında olan qoyıcı ve tuvarcı ve bazirĝan faqırlarıña zarar ve ziyan körgâzĝanleri üçün rahmetliq babamız Devlet Geray Han ve ağaçalarımız hanlar ve özümüz ve sultanlar ve biş baş Tatar Qazaqları İleh memleketni her yıl ve her qış cabub eki curt biri birigâ duşman olurĝa Özü Suyı içinde olan harami hırsuz qristiyân Qazaqları sebeb olunmışlardır halâ İleh memleketi qıralı bolĝan Asuşke qıral oĝlu qarındaşımız Zigmüt qıral Devlet işigimizgâ uluğ ilçisi Baranovskini bölek hazinesi birle yibârüb burunĝı barış ve yârış ve dost ve muhabbet yosunca eki curtumuz barış ve yârış bolub bazirĝan emin varub ve aman kilüb kim kimsenedin zarar ve ziyan olmasın didiler irsa yibârĝan bölek hazinesin hoş körüb alub qabul qılındı ve qarındaşımız Zigmüt birle dost ve muhabbet ve barış ve yârışımıznı dahi şol şart üzerine qılamız ki Özü Suyı içinde olan harami ve hırsuz qristiyân Qazaqların barçasın sürüb Özü Suyından çıkarub tirkâb zabt itkâyler ve taqı yibâre turĝan bölek hazinesin her yıl yibârĝâyler ve defterimiz üzre kişilerimizniñ tiyişlerin bölek hazinesiyle bilgâ yibârĝâyler ve taqı Qağalĝa Sultan olan qarındaşımız Fetih Geray Sultaĝa dahi altmış bostaf cekman bölek hazinesiyle bilgâ yibârĝâyler ve on eki kişiĝa dahi tiyiş yibârĝâyler bu uslub üzre bölek

hazinesin virüb ve tiyişlerin bilgâ yibârür bolsalar ve Özü Suyı içindin qrtistiyân Qazaqların bir qoymay barçasın çıkarur bolsalar barış ve yârış ve dost ve muhabbet bolub eger min özüm Ğazı Geray Han bulay ve uluğ-kicik Qağalğa Sultan başlıq barça sultanlar bolğaylâr ve begler ve mırzalar bolsun Tatar çerümüz birlen cabarğa ve yâqub yıqarğa ve zarar ve ziyan qılarğa bir kimsene barماسın eger sin qarındaşımız Zigmüt bu ahd ve şart üzerine turar bolsalar ve Allah ve Billâh ve Tallâh dostuñızğa dost ve duşmanıñızğa duşman bolurmız ve taqı Biş Baş Qazaqlar barub il astındin salañız çabub esir kiltürir bolsalar min qarındaşınız Ğazı Geray Han kiltürgân esirlerni qayta alub yibâirmiz ve biş baş Qazaqlarınñ taqı haqlarındin kilürmiz Özü Suyı içinde turğan qrtistiyân Qazaqlarınñızni çıkarmas bolsañız Tatar tuvarcısığa ve tuvar qarağa zarar ve ziyan qılar bolsalar siz qarındaşımız Zigmüt bilmiş bolsun kim dostluq ve muhabbet ve barış ve yârış olmay eki curt emin-aman bolmaslar ve taqı siz Zigmüt qarındaşımız Özü Suyı içinde qrtistiyân Qazaqlarınñızni çıkarar bolsañız Özü Suyı boyında bolğan qara riayet il kişilerinñ kelüb corqa tuzumızdan aqçaları birlen eminumuzdın tuz satun alub ketsün sin Zigmüt qarındaşımıznıñ memleketigâ ve bizim memleketimizgâ bazirgânlar qorqmay ve uşanmay emin varub aman kilgâyler halâ uluğ ilçinñ Baranovskiniñ közünce bu ant ve şart ve ahd idüb bu ahdname yârlıg-ı şerif haqanimuzga altun nişanlıg mühürni basub özümüzniñ uluğ ilçimuz olan içki begimiz olub vezirimüz olan Qasımni bu ant ve şart ve ahdımızni siz qarındaşımız Zigmüt bildirir üçün yibârdik ve taqı siz Zigmüt qarındaşımız Masqva duşmanıñızğa atlanğaniñızda min Ğazı Geray Han qarındaşınızdın yârdım üçün Tatar çerüyin tiler bolsañız hareliq qılurı yibârgâysiz ki çerümüzgâ virüb duşmanıñız üstüne cibârgâyimiz ve taqı biz Ğazı Geray Han qarındaşınızdın varan uluğ ilçimüzi eki aydın artuq tutqar qılmay bölek hazinesi ve tiyişler birlen qayta tiz-oq biz qarındaşınızğa yibârgâysin ve siz Zigmüt qıral qarındaşımızdın bizgâ kilgân uluğ ilçinñizni taqı eki aydın artuq tutqar qılmay sin Zigmüt qıral qarındaşımızga tiz-oq cibâirmiz imdi sin Zigmüt qıral qarındaşımız bilmiş bolsunlar kim Özü Suyını içindin Qazaqlarınñızni çıkarmay ve tirkâmay zabt qılams bolursañız biz qarındaşınıznıñ tuvarcılarına ve tuvar qarağa zarar qılub ve devletlüg saadetlüg padişah Hünkâr hazretleriniñ kermanlarına ve re'ayâsığa zarar ve ziyan qılar bolsalar dostluq ve muhabbetliq ve yârış ve barış bolmay eki curtnıñ re'ayâsı ve berayâsı zahmet körüb devletlüg padişah Hundigâr hazretlerindin dahi oyât bolursız bu ahd ve şart ve ant üzerine turulmaq kerekdir deyü ahdname yârlıg-ı şerif haqani bitildi fi şehr-i Cümadi-el-evvel min şuhur sene elif.

Bi-maqam Alma Saray daru'l-haqani
Han Ğazı Geray bin Han Devlet Geray

№ 5

Известительный ярлык-мухаббетнаме хана Гази Гирея королю Сигизмунду (Алма-Сарай, 1000 г.х. / 1592 г.)

Аннотация. Прежняя дружба и мир со времен ханства Хаджи Гирея до ханства Девлета Гирея, при королях Сигизмунде и Августе; свободное передвижение купцов и запрет от хана совершать набеги на польские земли, возвращение пленных, захваченных казаками Беш-Баш; возвращение султаном пленных от своих подданных; 12 лет безвластия в Польше после смерти короля Августа; взятие казаками в плен татарских скотоводов и угон скота; угон овец и скота при султанских крепостях Джанкерман, Аккерман и Бендеры; вражда между двумя юртами; опустошение татарми польских земель по причине невыведения казаков из татарских пастбищ и кишлавов (зимовников) на Днепре; гнев султана из-за обиды, причиненной его подданным; султанское повеление к хану о наказании короля и отправление османского войска с этой целью; ханское письмо к султану с пояснением ситуации – 12 лет безвластия в Польше и восшествие на трон короля Стефана, султанского врага; надежда хана на мир с восшествием на престол Сигизмунда; просьба к полякам о ежегодной выплате казны; принятие султаном слов хана; просьба хана к Сигизмунду о выведении казаков у берегов Днепра и запрете им вторгаться в ханские владения; своевременная ежегодная доставка казны хану, калге Фетху Гирей-султану, тийиш для 12 человек; обещание хана о ненападении на Польшу при соблюдении условий; доставка казны послом Барановским; ханское ахднаме к королю; обещание хана вернуть пленных, взятых подконтрольными ему казаками, и наказать провинившихся людей; письмо московского князя Федора с обещанием казны, денег и подарков; заключение (по велению хана) в тюрьму московского посла, отказавшегося отправить подарки (при толмаче Ходжамберди), опустошение и сожжение Москвы трехсоттысячным ханским войском; намерение о летнем походе; просьба хана к королю о доставке харджлык (расходов) в размере 5 тыс. флëри для совершения похода; отправление к королю посла Касым-бека.

Hu

Ebu'l Feth el-Ğazi Ğazi Geray Han sözüimiz

Uluğ Ulusniñ ve kob Rusniñ ve Borusniñ ve İlehniñ ve Mazaveşniñ ve Milyaniñ ve Qraqovniñ ve barca qristiyanlarınıñ uluğ qristiyan padişahı qarındaşımız Zigmut qıral kobden kob selâm merfu' dikâç yahşımısız ve hoşmısız dib halniñiz ve hatrıñiz sorağanımızdin soñ i'lâm yarlığ-ı şerif muhabbet haqanı oldırım eger biz qarındaşıñız sarı sorar bolsañız elhamdulilLâh memleketimiz emin-aman bolub barca cerumuz tüz ve yasanlı hoş hal bilgâysiz halâ siz Zigmut qarındaşımız bilmiş bolsun kim mundin burun min Ğazi Geray han koblik ve sansız Deşti Qıpçaqniñ uluğ padişahınıñ uluğ atamız ucmalıq Hacı Geray Hanniñ hanlıqları çağındın rahmetliq babamız Devlet Geray Han hanlıqları zamanığa kilgencâ İleh

qıraları bolğan Zigmüt qıral ve Ahust qıral qarındaşlarımız dost ve muhabbet ve barış-yârış bolub iki curtnıñ arasında öksüz oğul ve tul hatun virinca yarlılar başlarına altun tac urub yürür bolsalar kim kimsedin zarar ve ziyan kormey ve aslamçı bazirganlar eki curtnıñ arasında emin varub ve aman kelib padişahlarğa alqışlar qıla turar irdiler ve taqı hanlar ve sultanlar ceru birle qıral qarındaşlarımız memleketlerin çabmay ve afan qılmay turar irdiler eger Biş Baş Tatar qazaqları yürütüb barub [...] qarındaşlarımıznıñ memleketlerindin esir ciqarub Qırım memleketiğe kilturseler Qırım hanları ve sultanlar qayta yibâirler irdiler ve eger satub bazirganlar esirni satun alub İstanbula alub barsalar devletlüğ uluğ padişah Hundigâr hazretleriniñ hüküm-i şerifleri birle esirni bazirgandin tartıub alub qayta yibarar irdiler Ahust qıral qarındaşımız ölgendin soñra ilah memleketiğe [...] bolur oğlı qalmay barça İleh memleketi on iki yıl caqlı qıralsız ve padişahsız qalub turğanda Qırğavda bolğan qristiyan voyvodaları va banları ve kerman biylikleri hırsuz ve harami bolğan qristiyan qazaqların tirkamay ve zabt qılmay azıq ve kemiler virüb Özü suyuğa yibarub Tatarnıñ tuvarcısın ve tuvarın alğanlarındin soñ devletlüğ uluğ padişah erkli kişi Hundigâr hazretleriniñ qırğav kermanları bolğan Cankerman ve Aqkerman ve Bender Kermanı aralarında yürügan qoyların ve tuvarların ve yılqıların alub musulmanlarğa zarar ve ziyanlaı üçün iki curt biri biringe düşman bolub ucmaqlıq babamız Devlet Geray han ve ağacalarımız hanlar ve min Ğazı Geray han uluğ kiçik sultanlar ve Tatar qazaqları ve biş başları barub İleh curtın çabub yaqub yıqub ve harab idüb ve qristiyan kişilerin koblik esir idüb kilturganlarına harami ve hırsuz qristiyan qazaqları Tatarnıñ burundın örüş ve qışlavı olan Özü suyundin ketmegenleri sebab olunmışdır ve taqı [...] qarındaşımız bilmiş bolsun kim qristiyan harami-hırsuz Qazaqlarınız Özü Suyundın çıqmay Özü suyundin barub devletlüğ uluğ padişah ayamuz erkli kişi Hundigâr hazretleriniñ kermanları arasında yürüken qoycı ve tuvarcı yarlı faqırların incıdub uşındirgenlerin padişah Hundigâr hazretleri bilüb qahırğa kilib men Ğazı Geray hanğa hüküm-i şeriflerin çavuşları birlen yibâirib mengâ düşman bolub memleketimğâ zarar ve ziyan tikürgân İleh memleketi qristiyanlarınıñ halın ve aslın sin [...] yahşı bilürsin sen ki Deşt-i Qıpçaq hanı Ğazı Geray Hansın qapum qullarındin koblik qullarım ve toblar ve zabuzanlar ve yeniçerler ve Urum İli paşasın ve Anatoli paşasın barca koblik cerunı sengâ qoşub yibâirmin İleh memleketin yaqub ve yıqub ve zabt olunur uluğ şehirlerin ve kermanların alub içine kişiler qoyub zabt itkâysin dib Hundigâr hazretleri buyurmışlar irdiler men Ğazı Geray han qarındaşınız taqı bulay sözüm söz ve cevab qılıb devletlüğ padişah Hundigâr hazretlerine kağıdım yibârüb bildirdim ki Ahust qıral ölgendin soñ İleh memleketi on iki yıl qıralsız turub memleket tirgavsız ve zabtsız olunğan ucün Özü suyine kelüb zarar

ve ziyan iderler irdi ve on iki yıldın soñ Macar qırallarındın Eştefan qıral İleh memleketiğa qıral olub Macar qıralları burun ve burundın devletlüğ padişah Hundigâr hazretleriniñ eski duşmanları olğanlar ucün Özü suyinde bolğan qristiyan qazaqların tirkemay artuğıyle harami ve hırsuz Qazaqlar koblik boldılar halâ burundın burun İleh memleketi qıralı bolub ölgen Ahust qıralnıñ ceyanları ki Asuşke qıral qarındaşımıznıñ oğlı Zigmüt qarındaşımız İleh memleketige qıral boldılar taqı kilmay ve qıral tahtığa kiçmey bugün-yarın kelüb tahta keçüb devletler ile qıral olurlar Zigmüt qarındaşımız kilib qıral tahtığa kiçkendin soñ harami ve hırsuz Özü Suyinde olğan barça qristiyan qazaqların Özü suyundın çıkarub burunğı Zigmüt ve Ahust qırallardın koblik devletlüğ padişah Hundigâr ve min Ğazı Geray Han qarındaşlarına dostlıq ve muhabbet ve barış ve yarış ve qarındaşlıqını yahşı qırlarlar ve devletlüğ uluğ padişah Hundigâr hazretleringâ ve min Ğazı Geray qarındaşlarına adet olan bölek hazinesin her yıl artuğıyle yibârüb dost ve muhabbet ve qarındaş ve barış ve yarış bolub curtlar padişahlar devletlerinde emin-aman bolub yarlı-faqırlar zarar ve ziyan kormây du'a ve alqış qırlarlar tib devletlüğ padişah erkli kişi Hundigâr hazretleriga bildirüb min devletlüğ padişah Hundigâr hazretleri min Ğazı Geraynıñ bu sözni yahşı kordiler imdi sen qarındaşımız Zigmüt bilmiş bolsun kim Özü Suyu içinde bolğan harami ve hırsuz qristiyan Qazaqların bir Qazaq Özü Suyinde qomay çıkarğaysın yahşı yasaq ve tirkâv itkâysin ve taqı min Ğazı Han qarındaşınızga bölek hazinesin her yıl tutqar qılmay birib yibârgâysin ve defter itkân kişilerimizniñ tiyiş bir nesin eksiksiz yibârgâysin ve taqı Qağalqa Sultanımız bolğan qarındaşımız Qağalqa Feth Geray Sultan her yıl altmış bostaf çekman bölek hazinesiyle yibârgâysin imdi sin ki Zigmüt qıral qarındaşımızsın Özü Suyunda fesad itkân hırsuz ve harami qristiyân Qazaqlarınıznı barcasın Özü Suyundan çıkarub tirkâb qoycı ve tuvarcımız zarar ve ziyan qaldırmay ve şartımız üzerine bölek hazinesin ve tiyişlerin berir bolsañız ve Qağalqa Sultan Feth Geray Sultan qarındaşımızga her yıl altmış bostaf çekman ve on iki kişisiğa tiyiş berür bolsañız ve Allah ve Billâh ve Tallâh min ki özüm Ğazı Geray Han uluğ sansız Deşt-i Qıpçaqnıñ uluğ Hanı min ve Qağalqay Sultan Feth Geray Sultan başlıq ve Nuraddin Sultan uluğ kiçik sultanlar çerümüz birlen sen qarındaşımız Zigmütniñ İleh ve sair memleketleringe barmasamız ve cabmasamız ve baqub yıqmasamız ve esir qılmasamız dib içki ve tışqı uluğ qaracı olan kiyan ve bek ve mırza çinliq üzerinde ant ve şart idüb ve Baranovski uluğ ilçiniñ birlen taqı yibârgâniñiz bölek hazinesin hoş korüb alub qabul qıldım ve Baranovski uluğ ilçiniñ korünce ahd qıldıq ve ahdnamemizni taqı yazub ve ant ve şart qılıb sin qarındaşımız Zigmüt qıral huzurlarına yibârdım eger qristiyân Qazaqlarınıznıñ barcasın Özü Suyundın çıqmay ve çıqarmay zabt ve tirkâv qılmas bolsañız hazine bölek

yibârmâk ile dost ve muhabbet ve qarındaş ve barış ve yarış olunmas Tañrı kimge berür bolsa Ol alur ve taqı şart üzerine turub Qazaqlarınıñdan tuvarcılarımızga zarar ve ziyan olmay Özü Suyından çıkarar bolsañız Qırım vilâyeti qazaqları barub İleh memleketindin esir kiltürür bolsalar esirleri tutub cibarurmız ve qazaq ve Biş Başlarınñ haqlarınıñ kilürmuz ve dostuñızğa dost ve duşmanıñızga duşman bolurmız ve taqı sen Zigmüt qarındaşımız bilmiş bolsun kim Masqva memleketi beki olan İvan oğlı knaz Födr min Ğazı Geray Han Deşt-i Qıpçaq hanığa kağıdın ve ilçisin yibârüb ve bölek hazinesin tondan ve aqçadın kob nime könderüb bu kündin soñ ikav dost ve barış-yârış bollıq ve her yıl otuz kere yüz biñ nuqarat aqçasın ve naqd bölek hazinesi birle berüb yibarırmin tib söz qılmış irdi siz Zigmüt qıral qarındaşımızdan dostlıq idub bölek hazinesin virürmiz tib Hocamberdi tilmaçi yibârgâniñizden Masqva ilçisi ve sözin qabul itmeyub ve böleğin hoş kormây Hocamberdi tilmaç közünce Masqva ilçisin tutdırub zindanğa saldırub habs qıldırdım ve Qırım cerüy ve Noğay cerüy ve Çerkes qollarım cerüy barça uç yüz biñ cerü birle Masqva tahtına varub yolda qoyğan çerüyin ve qarağulın qırub-öldürüb tahtın yilga yaqub ve yıqub ve esir ve malın kiltürüb ElhamdüliLâhi barça cerümüz sağ-esen keldik şöyle bilgâysin inşa'Allahu Ta'alâ evel baharde yaz oldıqda taqı cerümüz ile varub cabub cavlarımız sin Zigmüt qarındaşımızdan koblik dilek qılargız sefer ve cerü harcı ucün biz Ğazı Geray Han qarındaşınıñızga yoq dimây beş bin flöri harclıq çıkarub burun kilgân bizim ve sizniñ cabqunlarımızdın qaldırmay cibârgâysin burun bolğan hanlarğa ve ucmaqlıq ağacamuz Mehmed Geray Hanğa beş biñ flöri sefer harcı ucün qıral qarındaşlarımız virgânlerdir sen Zigmüt qıral dahi yoq dimây beş bin flörini virüb tiz-oq cabqunlar ile burun cibergeysin halâ sin Zigmüt qıral qarındaşımız birle bolğan dostlıq ve muhabbet ve barış ve yarış be qarındaşlıqmızni siz Zigmüt qıral qarındaşımızğa ber-ber yitib bildürmek ucün uluğ icki bekimiz bolub vezirimiz bolğan yahşı kişimiz Qasım bekni uluğ ilci biyimüz qılıb sin Zigmüt qıral qarındaşımızniñ huzurlarına ciberdim titi ve bahşısı birle Tañrı bersa savlıq ve esenliq birle barğanda taqı öz sözlerimizi taqı sorar bolsañız barcasın aytıb sin Zigmüt qıral qarındaşımızga aytıb bildirirler inşa'Allah kilürde savlıq ve esenliqniñizni min qarındaşınıñız Ğazı Geray Hanğa bildirgâysin ki sivinüb ve kenanib dostuñızga dost ve duşmanıñızga duşman bolub kob yıllar barış be yarış ve muhabbet ve tatuwlu ve qarındaş bolğanımız birle eki curtımız emin-aman bolub yârlı-faqırlar ikâv qarındaş padişahğa alqış artura turğaylâr teyu ağır selâm ve yeñgil bölek birle yarlığ-ı şerif muhabbet-i haqanı bitildi ve's-selâm ali min etba' el-Huday fi şehr-i Cümazi-el-evvel min şehr-i sene biñ yılında tarihniñ

Alma-Sarayında bitildi
Han Ğazı Geray bin Han Devlet Geray

1.4. Мехмед Гирей-хан бин Саадет Гирей-хан

№ 8

**Ярлык-шертнаме хана Мехмеда Гирея Михаилу Федоровичу
(Бахчисарай, 1033 г.х. / 1624 г.)**

Аннотация. Прибытие к хану сипахи Якова Дашкова и дьяка Василия Волкова; клятва хана на Коране о долговременной дружбе с царем; выдача ахднаме с золотой пайцзой прибывшим от царя послам; долговременная дружба и братство, союз; единые друзья и единые враги; обоюдное соглашение хана и царя о ненападении на владения союзника (земли, города и крепости); обязательство о наказании виновных в случае нападений, возврат забранного имущества и пленников; позволение хана на беспрепятственное передвижение московских послов, сипахи, гонцов и купцов по ханским владениям, а также от других падишахов к царю; обязательство хана о наказании своих подданных в случае взятия в плен царских людей и грабежа имущества, возвращение пленных без выкупа; обоюдное обязательство о безопасном передвижении послов, сипахи и гонцов; неучитливость к подданным как ответная реакция; ахд и шерт (клятва) хана от имени всех государственных вельмож.

Hamd-i sipas ve şükr bi-qıyas ol halq biçün ve Razzaq halife Rabbi' meskün Celle Celâlühu ve Ta'alâ ve Amme Nevalühu ve Tevali hazretleriğa bolsun taqı tahıyyât bi-hadd ve salâvat bi-'ad ol habib-i Huda Muhammed Mustafa aleyhi et-tahıyyatü ve'l-sena ve çar-yâr ba-safa ve al-i ashab bi-vefa Rıdvanullahi aleyhim ecmain hazretleriğa bolsun kim min uluğ Mehmed Geray Han saadet-nişanların yarlığab hilâfet tacımın qırağı mübarekimğa urub taqı saltanat hil'âtımın qamet piramım setqağa kiyürüb taqı meniñ taht-ı saadet bahtımın meniñ cülus-u izzet ma'nusım birle müzeyyin taqı meniñ divan-i adalet bünyanımnı meniñ cemal bi-kemalım birle münevver ve ruşen taqı meniñ ağayân zi-şan ve erbab-i divan ve ashab-i umera ve huddaman melâzimet nişanımnı meniñ kelâmdir efşan ve sıhhat şirin zebanımnı birle goñüllerim şen taqı meniñ Bab-ı Adalet mabımnı melca-i amme mü'minin ve mesken kâfe-i müslimin qılıb taqı meniñ taqı zat-i saddet alüdemni ata ce'alena halifet fi'l-arz bile sıylâp halife-i inam ve şehriyar-i İslâm el-ap meniñ tevqi' refi' hatt-i dil-güşa ve taferay ğurray cihan aram bile taht qalem revanımnı tuylap taqı menniñ yarlığ-i saadet-tebliğimni yaqın ve iraq nafiz ve cari eyledi ElhamdülilLâhi ali kimi enni'am Uluğ Orda Uluğ Yurtıñ ve Deşt-i Qıpçaqıñ ve Taht-ı Qırımıñ ve sansız kob Tatarnıñ ve sağışsız Noğaynıñ ve Tat bile Tavkaçnıñ ve Tağ ara Çerkeçnıñ padişahı bolğan uluğ Mehmed Geray Han dame fi hıfzı Rabbena'l-müstean hazretlerimizdin uluğ Urusnıñ ve Purusnıñ ve kop

hristiyanıñ padişahı qarındaşımız uluğ padişah han hem uluğ bek Mihayla Fyodraviç cümle Urusnıñ padişahı ve kop yerlerniñde bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kop selâm itib nedur hâliniz yahşımısız-hoşmısız dib haliniz ve hatriniz sorağanımızdan soñra i'lâm-i şerif oldur ki min uluğ Mehmed Geray Han hazretlerimizğa Siz Uluğ padişah han hem uluğ bek Mihayla Fyodraviç cümle Urusnıñ penahı ve kop yerlerniñde bolsa padişahı ve hükümdaridin kelgân sipahiñüz Yaqov Daşqav ve dyâqıñüz Vasilây Valqav mübarek qaşımızda ötil qılıb siz qardaşımıznıñ sözi bile irtaki-ilkâri ötkân uçmaqlıq uluğ uruğlarımız uluğ atalarımız taqı uluğ ağaçlarımız bu yosunca taymay ömür ahırğa uzun-uzaq barış-yârış bolur için taqı Kelâm-i Qadim ve Furqan-i Azimdan ant içmek için ötil qıldılar irsa min uluğ padişah han hem uluğ Mehmed Geray Han hazretlerimiz siz uluğ padişah han hem uluğ bek Mihayla Fyodraviç cümle Urusnıñ padişahı ve kop yerlerniñde bolsa padişahı ve hükümdarınıñ hatresi için sipahiñüz Yaqav Daşqav dyâqıñüz Vasilây Valqav aldında uzun-uzaq dost bolur için Quran üstündin ant içib işbu altun baysalu ahdname-i Hümayunımız şol şart bile virdüm ki min Uluğ Ordanıñ hanı uluğ Mehmed Geray Han hazretlerimizğa siz qarındaşımız uluğ padişah han hem uluğ bek Mihayla Fyodraviç cümle Urusnıñ padişahı ve kob yerlerniñde bolsa padişahı ve hükümdarı bile bu kündin kün ilkâri ve ömrümüz ahırğa tingru taymay bizler yahşı muhabbet oğlanlarımıznıñ oğullarığa tiñru bik qardaş ve dost bolurmız her qay yerde bolsaq dostumuzğa dost ve tuşmanımızğa tuşman bolurmız taqı cümle tuşmanlarımızğa qarşı ikimiz bir bolub birgâ turarmız kim biz Mehmed Geray Han hazretlerimizğa dost bolsa evvelâ bizim qardaşımız uluğ padişah han hem uluğ bek Mihayla Fyodraviç cümle Urusnıñ padişahına dostdır taqı kim biz Mehmed Geray Han hazretlerimizğa tuşman bolsa evvelâ bizim qardaşımız uluğ padişah han hem uluğ bek Mihayla Fyodraviç cümle Urusnıñ padişahı ve kop yerlerniñde bolsa padişahına tuşmandur taqı kim bizim qarındaşımız uluğ padişah han hem uluğ bek Mihayla Fyodraviç cümle Urusnıñ padişahı ve kop yerlerniñde bolsa padişahına dost bolsa evvelâ bizim Mehmed Geray Han hazretlerimizğa dostdır taqı kim bizim qarındaşımız uluğ padişah han hem uluğ bek Mihayla Fyodraviç cümle Urusnıñ padişahına tuşman bolsa ol biz Mehmed Geray Han hazretlerimizğa tuşmandır taqı biz Mehmed Geray Han qarındaşımız Qalğa Şahin Geray Sultan taqı qarındaşımız Nuraddin Devlet Geray Sultan ve hem özge sultanlar da bolsa bizim qarındaşlarımız hem oğlanlarımız hem qaraçılarımız biyer ve mırzalar bizim yaqın ve alıs bolğan kişilerimiz ve cümle Qırım Yurtında bolğan cümle asker kişilerimiz taqı Noğay kişilerimiz taqı Noğay kişileri Davay biy oğlanları din ve hem ilidin hem sultan oğlanıñ ilidin cümle Noğay kişileri siz qardaşımıznıñ uluğ padişah han hem uluğ bek Mihayla Fyodraviç cümle Urusnıñ padişahınıñ yerlerin ve qal'aların

hem cümle sizniñ şehirleriñizni çapmas için taqı qaysılar bizim asker kişilerimiz bizdin belgüsiz siz qarındaşımızniñ kişilerin sizniñ şehriñüzniñ her qaysı qal'alarıñuznu bolsa çabıb kelse bizde olarnı öltürür için taqı alğan malların taqı esir itkân keltürgân kişileriñüzni izletib tapturub siz qardaşımızğa yuluğsız virer için taqı qaysılar siz qardaşımız uluğ padişah han hem uluğ bek Mihayla Fyodraviç cümle Urusniñ padişahınıñ şulay-oq voyevodaları hem asker kişileri siz qardaşımız bilgüsiz bizim illerimizni ve yerlerimizni çapsalar bu yaraşqan zamanda taqı sizge ola sizniñ kişileriñüz cavlab capıb kelseler sizde bolsañuz qardaşımız ol kişileri öltürür için taqı alınğan malların hem tüşkân esirlerini cümlesin izletib yuluğsız virür için taqı şulay-oq siz qardaşımız uluğ padişah han hem uluğ bek Mihayla Fyodraviç cümle Urusniñ padişahınıñ ilçileri sipahileri ve çapqunları ve bazirgânları qay yergâ sizdân barur bolsalar ve ni özgâ padişahlardıñ da bolsa siz qardaşımızğa elçiler sipahiler ve çapqunları ve ni ol padişahlardıñ şehridin bazirgânlar barsalar bizim şehrimizdin öte bizim her kişilerimiz siz qardaşımızniñ elçilerin ve sipahilerin ve çapqunların ve bazirgânların qaysılar sizdin ve hem siz qardaşımızğa barır bolsalar alarnı tutmas için ve hem talamas için ve hem tutqavsız alarnı ozdurur için taqı qaysılar bizim kişilerimiz sizniñ elçileriñüz ve sipahileriñüz ve çapqunlarıñüz ve bazirgânlarıñuznu qaysıların siz qardaşımız yibârseñüz ve ni biz alarnı qaysılar siz qardaşımızğa özgâ padişahlardıñ barsalar bizim kişilerimiz ol kişileriñüzni tutsalar ve talasalar ve bizge keltürseler ve bizde anıñ için ol öz kişilerimizni öltürür için taqı alğan malların ve esirlerini izletib ve soratıb yuluğsız virür için taqı qaçan kim bizim elçimiz ve sipahimiz ve çapqunımız bizdin siz qardaşımızğa barsalar alar da toğrı sizlergâ hiç ne irsadin havfsız bolur için taqı qaçan kim siz qardaşımız elcisi ve sipahisi ve çapqunı sizdin biz Mehmed Geray Hanğa kelseler alarda bizge şulay-oq hiç nersadin havfsız kelür için taqı bizde siz qardaşımızniñ elçileri ve sipahileri ve çapqunlarına qaysı küclik ve hürmetsizlik itilse sizde qardaşımız egar qarşu bizniñ elçilerimiz ve çapqunlarımızğa şulay-oq hürmetsizlik itâr için taqı ni kim bu bizim ni şartname hattımıza yazılğandır ol bizim sözlerimiz özgeçe bolmas için anıñ için evvel başlab biz uluğ Mehmed Geray Han hazretlerimiz taqı qardaşımız Qalğa Şahin Geray Sultan taqı qardaşımız Nuraddin Devlet Geray Sultan ve hem cümle özgâ sultanlar hem bizim oğlanlarımız ve inilerimiz ve hem qaraçılarımız ve oğlan könilerimiz ve biylerimiz ve mırzalarımız ve cümle bizim yaqın bolğan kişilerimiz ve cümle Qırım Yurtınıñ cümle türlük kişileri için qaysılar halâ ve kün ilkâri bizniñ tıñlarlar anlarıñ cümlesi için özümüz için ahd ve şart ve peyman etdik taqı bu şartnı biz Mehmed Geray Han siz qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ bek Mihayla Fyodraviç cümle Urusniñ padişahı bile bu şartname hattınca iki yaqdın hiç şeksiz ve şubhesiz oğlanlarımızniñ hem oğlanlarına

ve ömrümüz ahırına tingru ve taymay bek tutarmız taqı bu bizniñ qardaşlıq ve muhabbetliq içün uluğ bikleşkân şartname hattımızğa biz Mehmed Geray Han hazretlerimiz biz özümüzniñ altun baysalu mühirimizni salduq baqı ve'd-du' ali min etba' el-Huday yazıldı bu hatt mübarek Zilqa'deniñ yigirmi sekizinde biñ otuz üç yılında Bağçasaray saadet-aray tahtımızda.

1.5. Джанибек Гирей-хан бин Мубарек Гирей-султан

№ 10

**Ярлык хана Джанибека Гирея королю Руси, Пруссии Литвы
и Канавии (Бахчисарай, 1037 г.х. / 1628 г.)**

Аннотация. Прибытие Джанибека Гирея с султанским флотом в кефинский лиман; восстание Мехмеда Гирей-хана и Шахина Гирей-султана; осада Кефе; помощь восставшим от приднепровских казаков; поражение восставших; бегство Мехмеда Гирей-хана, бегство Шахина Гирей-султана вместе с приднепровскими казаками; погоня за ним от Девлета Гирей-султана; восшествие на престол нового хана Джанибека Гирея; ханский посол Мехмед-бей с дружественным письмом к королю; просьба о доставке традиционной казны, болеклер (посылок), колтка; просьба о доставке верги (дани) для братьев, визирей, беков, мурз, бийимлер, бикечей, калги, нуреддина, для Мехмеда Гирей-султана, Мубарека Гирей-султана, трех султанов – братьев нуреддина; верги для Азамат-бека Ширина и его братьев-мурз, для Азамат-бека Мангыта и его братьев, и прочих мурз; просьба о придании значения словам из уст посла и бахши (писаря); просьба о покорности короля султану двух морей и двух материков; соблюдение условий мира с султаном, клятва о дружбе; просьба о запрете казакам (приднепровским и донским) на выход в море на чайках; в противном случае – решение хана о походе на владения короля, вместе с татарско-ногайским войском; просьба о поимке сбежавшего Шахина Гирей-султана и его выдаче хану или султану; просьба о подконтрольности казаков и запрете на их выход в Черное море; благо для всех и спокойствие, дружба и дипломатия (отправление послов) при выполнении условий дружбы; ответственность хана за своих людей – за калгу, всех султанов, Ширин-бея, мурз, войско Ширинов, Мангыт-бея и мангытских мурз, мурзу Кантимура и других мурз, за крымское и ногайское войско; отправление посла, бахши и тейита; обязательство о непричинении зла от татарских вельмож владениям и народу короля; просьба о непричинении вреда от короля и со стороны казаков; просьба о скором возвращении посла; просьба об извещении своей позиции открыто (дружба или вражда).

Hu el-ğani el-muğanni el-fethü'l-mu'in
Canibek Geray Han sözü

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtıñ ve Deşt-i Qıpçaqıñ ve Taht-ı Qırımıñ ve sansız kop çerüniñ ve sağışsız Tatarnıñ ve Tağ ara Çerkesniñ ve Tat bile Tavgaçniñ uluğ padişahı ve hem uluğ Hanı bolğan emaret-i mab eyâlet-nisab saadet-iktisab azametlü ve rif'atlı ve sahavetlü Canibek Geray Han dame fi hıfz Rabbena el-müste'an fi es-sefer ve'l-hazır eli yevmü'l-Mizan hazretlerinden Uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve Litvaniñ ve Qanaviniñ ve barça hristiyânıñ uluğ padişahı qıdvetü'l-iqbal zübdetü'l-iclâl qarındaşım qıral zad-i Allah Ta'alâ ma'delet eli yevmü's-Su'al hazretlerine kopdin kop selâm qılub nedir mübarek halıñız ve hatrıñız yahşımısız ve hoşmısız dib muhabbetlik birle su'al qıldığımızdın soñra i'lâm yârlıǵ-ı şerif hanı ve efham-i tebliğ-beliğ haqanı oldur ki Allah Tebarek ve Ta'alâ Amme Nevalühu ve Tevali hazret-i inayeti ile saadetlü ve murüvvetlü padişah alicah hazretleri Qırım Yurduna Han qılub haqqımızda enva' in'am ve ihsanları erzanı buyurılıb Tonanmay-ı Hümayun-şahı ile Kefe limanına dahil olunduqda Mehmed Geray Han ve Şahin Geray Sultan isyân idüb Kefe memleketin muhasara idübsiz qardaşımız qıral hazretlerine tabi' Özü Qazaqların yârdıma ketürüb saadetlü padişah hazretlerine asi olub biz qardaşınıuz birle cenk eyledikde inayet-i Bari-Yâri bolub bizim birle muqavemete qadir olamayüb Mehmed Geray Han qaçüb ğayıb bolub Şahin Geray Sultan siziñ buyuruǵınıuzda bolğan Özü Qazaqlarınıuz birle qaçüb ketdikde qardaşımız Devlet Geray Sultan hazretleri çoğun barıb a'zim yüz aqlıǵı bolğandıñ soñra devlet ve i'zzet ve feth ve nusret birle atamız Yurtıda Han bolub mübarek saatde ve yahşı evqatda saltanat-i tahtgâhıǵa kiçib padişah bolub faza-i hükümetim beynu'n-nas fa'idalua ayet-i kerim fehvasınca halq-u alemğa adil u dad idüb dostlarımızğa muhabbet qılub siz dostumuzğa malüm qıla işbu muhabbetlik hattımızıñ yâzduq taqı yahşı kişilerimizden işbu qıdvetü'l-aqrân zübdetü'l-erkân qulum Mehmed biyni yibâridim ve buyurdım ki min uluğ Canibek Geray Han-ı a'zam hazretlerimiz bile uzun-uzaq dost-qarındaş bolurday bolsañuz uluğ ecdad-ı a'zamımız hanlar ve ağaçlarımız padişahlar hazretleriğe vire kelgân uluğ hazinemizni ve böleklerimizni ve qoltqalarımızıñ eksitmây tamam yibârgeysiz taqı ağaçlarımız vezirlerimizgâ de bolsa ve Qırım beklerimizge ve mırzalarımızgâ da bolsa ve biyim ve bikeçlerimizgâ de bolsa ve Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultan ve qardaşım Mehmed Geray Sultan ve oğlum Mübarek Geray Sultan ve Nuraddin Sultan qardaşları üç sultanlarğa da bolsa padişahane virgülerin virüb yibârgâysiz taqı Şirin Azamat bek ve qardaşları Şirin mırzalarına ve Manqıt Azamat bek ve qardaşları ve barça mırzalarğa virile turğan virgülerin virüb yibârgâysiz halâ siz qardaşımızğa barğan uluğ elçimiz ve hem uluğ bahşımızniñ barça ağızdan söylegân

sözlerimizgâ i'timad idüb uluğ elçimizgâ muhkem i'tiqad idesiz taqı min uluğ padişah Canibek Geray Han hazretlerimiz birle siz uluğ padişah qardaşımız qıral hazretleri ömür ahırğaçe dost-qarındaş bolurday bolsañuz uluğ padişah-i a'zam iki uluğ deryâ ve iki uluğ yer şehinşahı hazretleriğa ita'at idüb ol padişah hazretleri bile itkân sulh ve salâhıñıza riayet qılub dostuna dost tuşmanına tuşman bolub Qara Deñizge Qazaqlarıñuznı çıqarmağaysız Qazaqlarıñuzgâ muhkem yâsaq qılıb kerek Özüden kerek Tandan bir şayqañuzı deryâyâ yibârmegâysız öziñiz saadetlü padişah hazretlerine qalay söz söylegân bolsañuz ve qalay ahd ve peyman ve şart ve iman itkân bolsañuz alay ol sözge ve ol ahd ve peymanğa butün bolub Qıyâmetğäçe taymay turğaysız taqı saadetlü padişah hazretleriniñ dostuna dost tuşmanına [...] bolub turğay ve hiç muhalifet itmegâysız ve eger saadetlü padişah hazretleriğa i'syân qılurday bolsañuz bizim dahi tuşmanımız bolursız sulh ve salâha muhalif iş bolur Haq Ta'alâ hazretleriğa tevekkül qılub barça asakir-i Tatarle taqı barça Noğay askeri birle il vilâyetiñuzge cavlay barıb câylây kezüb qışlay yürüb hem Ümmet-i Muhammede hem padişahım hazretleriğa hidmet qılub memleketiñüzi talan ve hasaret ve ricalleriñüzi qılıçdan keçirüb ehl ve evlâdıñuzı esir ve ğaret itmek muqarrardır imdi kerekdir ki saadetlü ve mürüvvetlü padişah ruy-i zemin halidat-i hilâfetühu eli yevmu'd-Din hazretleriğa ita'at ve itdügiñüz sulh ve salâha riayet qılub ve hem min uluğ Canibek Geray Han hazretlerimizgâ mütabaat itüb halâ Qırım Yurduna yârdım itmeye kelüb Şahin Geray birle qaçüb Özüye varğan Qazaqlardan ol Şahin Geray alub yâ min uluğ Canibek Geray Han veyâhud padişah-i giti-sitan Hunkâr-i devran hazretleriğa yibârgâysız ve hem ol Qazaqlarıñuznı muhkem zabt itkây Qara Deñizge yibârmây tıyğaysız ta kim padişah-i alem hazretleri birle ikiñüz dost-muhabbet bolub ve hem biz iki qardaş arasında dostluq-qardaşlıq ziyâde bolmaq sebebli siziñ ve hem bizim memleketimizniñ faqır ve fuqarası ve cümle-i ağniyâsı ve kâfi-i berayâsı rahat ve istirahat bolub biz padişahlarıñ devletleri için gice ve kündüz hayır-du'ada bolurlar rahat oturub tıñ yâtıb iç göñil birle alqış-du'a qılurlar bu babda siz qardaşımız yahşı fikir qılub dostluq ve muhabbetlik şartlarını yerine keltürüb Özü Qazaqlarına inamlu kişileriñiz könderüb ol Şahin Geray Sultanı qoluñuz ta tüşürgâysız zinhar qaçırmağaysız saadetlü padişah hazretleri bile itkân ahd ve peymanıñuz ve şart-ımanıñuzgâ muhkem turub devlet işikleriğa yibârgâysız iki yurtniñ rahat ve istirahatına çalışqaysız şöyle ki Şahin Geray Sultanı ihmâl itüb tutmağaysız Qazaq tayfañuzı tıymğaysız padişah hazretleriğa tuşmanlıq qılub hem bizim birle tuşmanlıq itkân bolursız biz dahi saadetlü padişah emr-i şerifleri birle atlanub yâz bir sefer qış bir sefer qılub memleketiñüzi harab itmek muqarrardır ve eger Şahin Gerayı tutub yibârir bolsañuz alem rahat bolub biz iki qardaş iki padişah hazretlerimiz

uzun-uzaq dost bolub bir-birimizgâ elçilerimiz barıb kelüb ömür ahırğaçe barış-yârış bolub turarmız taqı min uluğ padişah . uluğ Canibek Geray Han hazretlerimiz qardaşımız Qalğa Sultan hazretlerini barça sultanlar qardaşlarımız bile taqı Şirin begi Şirin mırzaları barça Şirin askeri bile taqı Manqıt begi Manqıt mırzalarımız bile taqı Qantimur Mırza barça mırzalarımız bile taqı barça Qırım askerimiz ve barça Noğay askerimizni boynumuzğa aldıq siz qardaşımızğa bildirib uluğ elçimizni ve hem uluğ bahşı ve teyitni muhabbetlik hatt bile yibârdim ve buyurdım ki min uluğ padişah Canibek Geray Han-ı a'zam hazretlerimizgâ i'tiqad itkâysiz ve işbu yârlıĝ-ı şerifimize amel itüb mezkürün yâzılğan barça sultanlardan barça bekler mırzalar ve askerimizden vilâyetiñüzgâ ve memleketiñüzgâ ve köy-kentleriñüzge ve re'ayâñüzgâ ve bir nimeñüzgâ hiç yâmanlıq bolmasqa a'zim i'tiqad itkâysiz sözümüzde yâlğan bolmastur dostuñuzgâ dost duşmanıñuzgâ duşman boldıq madamki siz qardaşımızdan yâmanlıq bolmağay ve Qazaqlarıñuzdın zarar kelmeğây min uluğ Canibek Geray Han ve barça sultanlardan siz qardaşımızgâ ve vilâyetiñüzgâ zarar ve ziyan bolmastur taqı saadetlü padişah hazretleri birle itkân ahdıñuzga turmay hilâf ahd itâr bolsañuz ol işkâ dahi rizamız yoqdur saadetlü padişahıñ çırağ-i hass bahirü'l-ih-tisalarından bolub dostlarına dost tuşmanlarığa tuşman bolub turarmız aña dahi can ve başle qullıq hidmet qılurmız oşlay malümüñiz bolsun dip tatuwlıq birle yârlıĝ-ı şerifimiz yibârdim buyurdım ki çin göñil birle inanıb barğan elçimizni revan ta'cil yibârgâysiz dost bolsañuz dostluĝıñuzni bildirib ma-taqaddimden vire kelgân uluğ hazinemizni yibârgâysiz tuşman bolsañuz tuşmanlıĝıñuzni yâzub i'lâm itkâysiz biz dahi aña köre tedarik qılurmız Allah Ta'alâ hazretleri Öz lütfundın yârlıĝab hayırlusın ruzi qılğay her hâlde kendümüzizi Rabbi'l-i'zzet hazretleriĝa sipariş eyledik siz qardaşımız qalay tiler bolsañuz alay itkâysiz ve liken dost bolurday bolsañuz padişah tuşmanı Şahin Geray Sultanı elbette tutıb yibârgâysiz ve hem alarğa yârdım itkân Özü Qazaqlarıñuzni tıyğaysız kerek Özüden kerek Tandan her qaydan bolur bolsa Qazaqlarıñuzni zabt qılub padişah hazretleriĝa itkân ahdıñuzçe tabılğaysız yoq derçaqlı bolsañuz emir-i padişahı birle atlanub cavlay barıb câylây yürüb qışlay kezüb il ve vilâyetiñüzgâ ot urub ihraq-i nar qılub intişam itmek muqarrardır oşlay malümüñiz bolğay dib hatt bitildi fi evahir mah-ı Zilqa'de sene 1037.

Bi-maqam Baqçasaray
Han Canibek Geray bin Sultan Mübarek Geray

Известительный ярлык хана Джанибека Гирея Михаилу Федоровичу (Бахчисарай, 1038 г.х. / 1628 г.)

Аннотация. Прибытие к хану Джанкельди оглу Василия с подарками и письмом, прибытие гонца Осман-бека; ханский прием для посла Степана Тарбьева и писаря Ивана Пасова; извещение царя в письме о полном отправлении казны; веление об отправлении к крепости Валуйке в ноябре московского посла, Али-бека, Тарбьева, Пасова, об отзыве Федора Бутурлина и писаря Воина Трескина, доставивших казну; просьба о новой клятве и дружбе перед царским послом; отправление гонца Османа; ханское повеление о прибытии вместе с казной к алмашуву (разменной) Тарбьева, Пасова и Алибека; ожидание прибытия гонца Османа; погоня за Мехмедом Гирей-ханом и Шахином Гирей-султаном с казаками, сбежавшими за Ор (Перекоп); прибытие гонца Османа от царя к хану; сражение войска хана с восставшими и казаками, победа; побег и спасение восставшего хана и султана; отсутствие возможности у хана заниматься в это время посольскими делами; ханское повеление об отправлении к царю задержавшихся в Крыму надолго Тарбьева и Пасова, вместе с ханским послом; желание хана о заблаговременной доставке казны в Крым, уведомление по этому поводу московскому послу и писарю от Али-бея; желание хана о доставке двойной казны из одного места; ответ московского посла и писаря о несостоятельности царя прислать две казны вследствие разрухи и сожжения Москвы, из-за трудностей в получении соболиных и кунных мехов из Туры; ханское повеление о доставке казны в марте на алмашув в Валуйке; отправление Осман-бека с извещением причин несостоявшейся ранее встречи послов от двух сторон из-за преследования восставших; решение хана о принятии казны во время мартовских завирюх; желание хана о заблаговременной доставке казны (Бутурлиным и Трескиным) в следующем году по необходимости денег; желание о получении колтка; расходы в сумму 10 тыс. нукарат акче; необходимость ремонта крепости Ор и строительства приднепровской крепости; заблаговременное отправление Осман-бека; намерение хана о походе в Польшу, выведение казаков из берегов Днепра; просьба хана о доставке трех хороших кобе (брони); заверение хана о своей искренности; новая клятва по прибытии посла от царя, соблюдение прежних договоренностей; просьба о быстрой доставке казны в Валуйку; новые тийиш для татарских вельмож и членов ханского дома; просьба о своевременной доставке казны в следующем году, несмотря на любые затруднения; доставка двойной казны с прибытием Али-бея в марте, извещение через Османа; ответственность хана за султанов, беев и мурз в части невторожения во владения царя; просьба об оказании почета гонцу Осману; клятва хана о долговременной дружбе; просьба о подготовке казны на будущий год за 6 месяцев (до отправления), просьба о доставке в Валуйку двойной казны и колтка Бутурлиным и Трескиным, вместе с прибытием посла Сулейман-аги; просьба о скором и беспрепятственном возвраще-

нии гонца Османа; просьба о предварительном осмотре кобе Осман-беком; обещание хана об отправлении вместе с московским послом Али-бея, сына Сулеша; веление Бутурлину и Трескину совершить клятву, ханская клятва перед послом Лаврентием Кологривовым и писарем Александром Дуровым, Али-бей – доверенное лицо хана в совершении клятвы; просьба хана об отправлении к себе своего зятя Орак-мурзу с женой, дочерью карачи и аталыка Касай-бея.

Canibek Geray Han sözüimiz

Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kob Tatarniñ ve sağışsız Noğayniñ ve Tat bile Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkaçniñ uluğ padişahı ve hem uluğ hanı saadetlü ve refa'atlı ve şevketlü ve haşmetlü ve azametlü Canibek Geray Han edem-Allahu Ta'alâ devam devletühu ve Nasir a'van hazretühu fi es-sefer ve'l-hazır eli yevmü'l-Mizan hazretlerindin Uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve kob hristiyanıniñ padişahı Han hem uluğ bek Mihayla Fyodraviç cümle Urusniñ ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarındın kob selâm qılıb nedir halıñız ve hatrıñız yahşımısız-hoşmsız dib sorağanımızdan soñra i'lâm yarlığ-ı şerif oldur ki siz uluğ qardaşımızğa yibârgân uluğ çapqunımız Osman bik bile yibârgân yumuş kişiñiz Cankeldi oğlu Vasiley bile yibârgân bölekleriñiz ve hem muhabbetlik hattıñız kelüb vasıl boldı taqı biz uluğ padişah Canibek Geray Han hazretlerimiz ol hattıñuznı muhabbetlik bile aldıq taqı uluğ elçiñüz Stepan Tarbyavnı ve hem yazuçıñız İvan Pasavnı mübarek qaşımızğa aldıq taqı siz qardaşımız her ni söz söylegen bolsañız elçiñizdin tıñladıq allar da bolsa siz qardaşımızdın barça muhabetlik sözleriñizni yetişdiler taqı hattıñuzda yazıbsız kim burunğı adet üzre uluğ hazineñüzni qusursız virürge buyurdıq Noyabir ayında Valivqa hisarımızğa uluğ elçiñiz bile Ali biyni yibârip ve hem Stepan Tarbyavnı ve hem yazuçı Pasavnı yibârgâysız taqı halâ uluğ hazine bile yibârilgân Fyodar Levantyaviç Puturlin ve yazuçımız Voin Treskinni aldurğaysız dib taqı ol elçimiz allında yeñi başdın uzun-uzaq qarındaşlıqğa ve dostluqğa Kelâm-i Qadimden ant içkây irdiñiz dib taqı bizim hatremizğa hoş bolur irdi dib alay bolsa min uluğ padişah Canibek Geray Han hazretlerimiz siz qardaşımız uluğ padişah han hem uluğ bek Mihayla Fyodraviç cümle Urusniñ ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa malüm qılurmız kim burunğı ant itkân antımızça ahd ve aman ve şart-ı peymanımızğa butün bolup turğanımız için uluğ çapqunımız Osmaniñ siz qardaşımızğa yibârgân soñra bizim uluğ elçimizni hazırlab siz qardaşımız elçisi Stepan Tarbiyevni ve yazuçıñız Yivan Pasavnı Ali biy bile uluğ hazinemizni almaşuvğa buyurğan irdik Osman çapqunımızniñ kelürine bağıb turğan irdik Tañrı Tebarek ve Ta'alâ hazretleriniñ emri bile ol

fikrimizçe rast kelmey tuşmanımız Mehmed Geray Han ve Şahin Geray Sultan Özi Qazağı bile Or Ağzı digen hisarımız tışına cavlay kelgân irdi min uluğ Canibek Geray Han hazretlerimiz özimiz qarşu bara turğan çaqda uluğ çapqunımız Osman qarşumuzğa kelib siz qardaşımızdın keldiler Mehmed Geray Han Şahin Geray Sultan bile taqı Özi Qazağı bile uruşıb Haq Ta'alâ hazretleriniñ inayeti bile niçe Qazaqlarını qırıp niçe Qazaqlarını terik tutıp min uluğ padişah Canibek Geray Han hazretlerimiz ğalib bolıp Mehmed Geray Han Şahin Geray Sultan mağlup bolup qaçıp küç bile öz başları halâs boldılar bu sebebden revan ta'cil uluğ elçimiz bile siz qardaşımızniñ elçisin taqı Ali biyni yibârmâk imkân bolmadı zaman keçip qış bolup keçke qalğanda bolsa siz qardaşımız bile bek muhabbet bolğan sebebli uluğ elçiñiz Stepan Tarbyavnı ve yazuçıñız İvan Pasavnı merhamet qılub Qırımıda kop turğanı içün ve hem siz qardaşımız hatresiyçün toqtatmay uluğ elçimizni qoşub yibâriрге buyurğan irdik taqı siz qardaşımızğa muhabbet bolğanımız sebebli kün ilkâri kelecek uluğ hazinemizni hem yibâriрге tilek itkân irdik Ali biy bile elçi başıñuzğa hem yazuçıñuzğa söyletkân irdik taqı siz qardaşımız da bolsañuz iki uluğ hazinemizni bir yerden yibârgây irdiler dip aytğan irdik alay bolsa siz qardaşımızniñ uluğ elçi başıñız ve hem yzuçıñız Ali biy bile min uluğ padişah Canibek Geray Han hazretlerimizğa şulay cevab virdiler kim bizim Moskva vilâyetimiz otqa yanıp barça şehrimiz viran bolğandır ve hem sammur bolsun susar bolsun ve sırt bolsun barçası Tura digen yerdin kelür ol yerdin kiş susar sırt kelgençe ton bolğança kiç bolur hazırda hiç nimarsa bolmastur ve hem padişahımız hazretlerindin qorqarmız iki uluğ hazineni ayturğa bizim halımız bolmastur bu söz birle bara alasmız dip ötil itdiler irsa min uluğ padişah Canibek Geray Han hazretlerimiz elçiñiz başıñızniñ hatresin sıylâb Mart ayında tigrü turğaysız inşa'Allahu Ta'alâ Mart ayında uluğ elçimiz bile yibârip halâ Valyuqada kelgân hazinemizni almaşuvğa bolcal qılub Ali biy bile yibâriрге buyurdıq taqı uluğ elçimizniñ keçkâ qalğanı içün siz qardaşımızniñ mübarek hatresingâ nima kelmegây dip uluğ çapqunımız Osman bekni yibârdim ve buyurdım ki uluğ elçimiz bile siziñ uluğ elçiñizniñ taqı almaşuvğa imkân bolmaduğın taqı Mehmed Geray Han Şahin Geray Sultan taqı Özi Qazağı bile uruş bolğan sebebli tutqav bolğanıñ bilgâysiz dip bildirdim inşa'Allah qar ala-çula bolğan zamanda Mart ayında tahqiq bizim ve hem siz qardaşımızniñ uluğ elçisi barıb uluğ hazinemizni aldırmaq muqarrardır oşol bolcalğa barurğa qarar virdik mübarek hatreñuzğa hiç nimarsa keltürmegâysiz taqı min uluğ padişah Canibek Geray Han siz qardaşımız uluğ padişah han hem uluğ bek Mihayla Fyodraviç kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa bek muhabbet ve bek qarındaş bolub ömür ahırğaçe uzun-uzaq dost-tatuv bolğan sebebli tilek qılub malüm qılurmız kim-beş altı yıl yat vilâyetde

turub halâ yeñi başdın han bolub tuşmanlarımız bile uruşıb ElhamdüliLâh alarnı qaçırıp memleketlerimiz perişan bolıp mazaiqamız bolğan içün qolımızda aqça kerek bolğan içün kelecek yılñın kün ilkârüde bolsa uluğ hazinemizni qaysı halâ Valiqude bolğan uluğ hazinemizge yetişdirgeysiz uluğ elçiñüz Fyodar Levantyaviç Puturlin ve yazuçıñız Voin Treskin bile yibârgâysiz kim iki uluğ hazinemizni bizim hatremiz içün sıylâb yibârgây irdiñiz taqı siz qardaşımızdan qoltqa tilek qılurmız kim dostluq-qardaşlıq sebebli on biñ som nuqarat aqça harclıq tilâymız elbette ve elbette qardaşlıq-yoldaşlıq ve hem dostluq idüb yibârmây bolmağaysız kim Or hisarımız viran bolıp hem Özi hisarın dahi yasatmaq tileymiz taqı siz qardaşımız bile muhkem dost bolğan sebebli Özi Qazaqların Özüden çıkarurğa ve hem Bolsqay Gürel vilâyetin cavlarğa niyet ve qasdımız bolğan içün iki uluğ hazineni ve hem qoltqa nuqaratnı bir yerden tilek idüb uluğ çapqunımız Osman bekni kün ilkârü yibârdim taqı üç yahşı köbe dahi tilek qılurmız kim siz qardaşımız bizim özümüz içün üç yahşı köbeni yoq dimegey irdiñiz bizim hatrmizni sıylâğay iridiñiz taqı min uluğ padişah Canibek Geray Han hazretlerimizniñ sözi herkez yalğan irmastür kim özgâ bolğusı yoqdır burunğı ahd üzre muhkem turarmız ve halâ yibârgân uluğ elçiñiz kelgânde yeñi başdan Quran üstünde ant içüb ömür ahırğaçe uzun-uzaq dost-qarındaş barış-yârış bolurmız inşa'Allahu Ta'alâ ol elçiñiz kelgânde siz qardaşımızniñ göñlünce ant itârmız ki inanğaysız dostuñızğa dost tuşmanıñızğa tuşman bolub turarmız barça söziñizçe burun qalay ahd ve iman ve şart-peyman itkân bolsaq ol ahd üzre muhkem turarmız yene de bolsa ahd qılurmız asla sözüimiz hilâf bolğusı yoqdur siz qardaşımızğa bek muhabbet itkân sebebli kün ilkâri yibâreçek uluğ hazineni yoq dimây ta'cil revan halâ Valıqada bolğan uluğ hazinemizge yetişdirgeysiz kim bizim özümüzge hem oğlumız Mübarek Geray Sultan hazretlerimizge taqı dört biyimlerimizge taqı dört bikeçlerimizge taqı altı iç oğlanlarımızga halâ bizim bile kelgân hocamız hazretlerine taqı altı hadim ağalarımızga yañı başdın tiyiş tilek qılamız alarnı hem yoq dimây yibârgâysiz taqı Qalğa Sultan taqı Nuraddin Sultan taqı anadaş qardaşımız Mehmed Geray Sultan hazretleriğe tiyişlerin artığı bile yibârgaysiz taqı qaysı Mehmed Geray Han ve Şahin Geray Sultan zamanında virilgân uluğ hazinedin artıq hazine yibârgâysiz aniñ içün kim biz ikimiz bek dost bek muhabbet bek tatuw bolğanımız sebebli ömür ahırğaçe barış-yârış bolğan sebebli hem kop hem qusursız uluğ iki hazinemizni tilek qılıp uluğ çapqunımız Osmanı yibârdim taqı min uluğ padişah Canibek Geray Han hazretlerimiz siz uluğ padişah han hem uluğ bek Mihayla Fyodraviç cümle Urusniñ padişahığa malüm qılurmız kim elbette bizim hatremizni sıylâb her ne qadar zahmet yonçığ bolsa dahi ve şehriñiz otqa yansa dahi kelecek yılñın hazinesin işbu hazinedin qaldırmay yetişdirirge buyurğaysız taqı tilgen qoltqamızı hem

yoq dimegâysiz Mart ayında uluğ elçimiz almaşuvğa barğanda iki uluğ hazinemizni Ali biy alıb kelgây irdi ğayet bile dostluq hem qardaşlıq bolur irdi dib çapqunımız Osmanni yibârdik buyurdım ki Osman qulumızni revan ta'cil qaytarıb bizge bildirgâysiz taqı siz qardaşımız bile ömür ahırğaçe uzun-uzaq barış-yârış bolmuşuzdır barca dostuñuzğa dost tuşmanıñızğa tuşman boldıq taqı qardaşım Qalğa Devlet Geray Sultan hazretlerin taqı Nuraddin Azamat Geray Sultan hazretlerin taqı anıñ barça qardaşları sultanlarını taqı öz qardaşımız Mehmed Geray Sultan hazretlerin taqı öz oğlum Mübarek Geray Sultan hazretlerin boynumuzğa aldıq taqı barça Qırım askerini barça Qırım Noğay halqın taqı Qırım beklerin ve mırzaların taqı Şirin Begi Qantimur bekni qardaşları mırzaları bile taqı Manqıt Begi Azamat bekni barça qardaşları mırzalar bile boynumuzğa aldıq taqı buyuruğımızda bolğan Qasay bekni barça qardaşları mırzalar bile taqı sultan oğlu Noğay halqımızni boynumuzğa aldıq inşa'Allah bizim zamanımızda siz qardaşımız vilâyetığa ve köy-kentiñuzğa ve qal'âlarıñuzğa asla ziyan-zarar bolmastur anıñçün kim burunğı ahdimızğa butün bolıp turıpmız mübarek hatreñüzğa bulay alay nimarsa keltürmegâysiz işbu hattımızğa taqı çapqunımız Osmança i'tiqad itkâysiz taqı siziñ hatreñüz için halâ uluğ hazinemiz bile keleşek uluğ elçiñüz allında Quran üstünde ant itârmiz uzun-uzaq muhabbet bolmaq muqarrardır oşlay tahqiq itkâysiz alay bolsa kerekdir kim bizim hatremiz için kün ilkâri keleşek yılñ hazinesin altı ay burun tedarik idüb halâ Valyuqada bolğan hazinemizge yetişdirip Mehmed Geray Han zamanında barğan uluğ elçimiz Suleyman ağa bile siziñ uluğ elçiñiz Fyodar Levantyaviç Puturlin ve Voin Treskin yazuçıñuz bile iki uluğ hazineni tilek qılğanımızçe yibârgeysiz taqı tilek itkânimiz qoltqanı birgâ yibârgâysiz taqı uluğ çapqunımız Osmanni toqtatmay revan ta'cil bizgâ yibârgeysiz tilegimizçe buyurub çin söz bile bildirgâysiz taqı siz qardaşımızdan üç yahşı köbeni hem yibârgâysiz oşlay malümüñiz bolğay iki uluğ hazinemizni bir elçi başıñız bile hem hazineden başqa qoltqanı on biñ som nuqarat aqçanı yibârürgâ buyurğay taqı Osman çapqunımızni revan ta'cil yibârib malüm qılğaysız dib hatt qıldı yazıldı ğurre-i Cümadi-el-evvelde biñ otuz sekizde taqı min uluğ padişah Canibek Geray Han hazretlerimiz siz uluğ qardaşımızdın tilek qılğan köbeni çapqunımız Osman bekkâ körgezgâysiz öziñüz her ni çaqlı yahşı irdügin bilsâñüz dahi sizdın tilek qılurmız kim elbette Osmança körgizmay bolmağaysız taqı Suleş oğlu Ali biyni bundan siziñ uluğ elçiñiz bile yibârimiz taqı almaşuvğa kelgânde Fedar Levantyaviç Puturlingâ yazuçıñız Voin Treskinge ant içerge buyururmız qaysı uluğ elçiñüz Lavrentay Qalagriyav yazıçuñız Aleksandr Durav allında özimiz Quran üstünde ant içâрге Ali biyni inandırırız oşlay bilgâysiz her qalay muradıñuz bolsa hatreñüz için yañı başdan bunda keleşek uluğ elçiñiz

Lavrentay Qalagriyav yazuçıñız Aleksandr Durav allında ant içârmiz uzun-
uzaq barış-yârış bolurmız hiç yamanlıq bolmastur muhkem inanğaysız alay
bolsa kerekdir kim iki hazineni tilegimizçe yibârmay bolğaysız hazinedin
başqa qoltqanı hem virgeysiz taqı üç köbeni hem Osmanğa körgizib
yahşısın yibârgâysız uluğ çapqunımız Osmannı revan ta'cil yibârib
bildirgâysız oşlay bilgây dib bitildi baqı ve'd-du'a fi ol mah-ı Cümadi-el-
evvel sene 1038.

Bi-maqam Bağçasaray
Han Canibek Geray bin Mübarek Geray Sultan

Qaraçımız hem atalığımız Qasay Biyniñ qızı Oraq Mirzaniñ hatunı
bizim emeldeşimizdir Oraq Mirza kuyavımızdır alay bolsa bizim hatremiz
içün Oraq Mirzanı hatunı bile yibârgeysiz bizim tuvğan öz emeldeşimiz
hem kuyavımız bolğan sebebli tilek qıurımız bizge yibârgeysiz.

№ 13

**Известительный ярлык хана Джанибека Гирея
Михаилу Федоровичу
(1038 г.х. / 1629 г.)**

Аннотация. Прибытие московского посла во время ханства Мехмеда Гирея; гонец Осман с письмом к царю; извещение хана о прибытии Мехмеда Гирей-хана и Шахина Гирей-султана с приднепровскими казаками к Ор и о задержке казны; чаяния и уверенность хана о дружбе; рейд донских казаков на чайках и осада Карасубазара, во время выхода хана в поход против бывшего хана и султана; прибытие ногаев-ахриян; отпор вторгнувшимся войскам и их поражение; победа хана Джанибека Гирея над восставшими и приднепровскими казаками; благополучное возвращение хана в Бахчисарай; получение казны, колтка, нукарат, болеклер; письмо хана к царю с просьбой о взятии под власть донских казаков; прежняя договоренность князя Григория и Ахмед-Паша-бея, клятва о непричинении вреда татарским владениям от донских и астраханских казаков, о непричинении вреда от татар царским владениям; заверения хана о клятве ради благополучия Москвы; посол Джантимур-мурза и Али-бей, московский посол в деле получения казны на алмашув; поручение хана Али-бею поклясться о дружбе и получить двойную казну; просьба хана к царю о неотрицании своей ответственности за деяния донских казаков; просьба хана к царю об открытом изъявлении своих намерений; напоминание хана об оказанной царю помощи в борьбе против польского короля, о прежней клятве; назидание хана о несотвествии дел словам; рейды донских казаков в Крыму; просьба хана о прозрачности во взаимоотношениях; посол с дружественным письмом к султану от царя во время ханства Мехмеда Гирея; ложь и неискренность царя; просьба хана

к царю о следовании прежним обычаям и делам предков, об отправлении слуг к султану, уведомлении хана о каких-либо делах, о получении ханского согласия; просьба хана к царю о следовании данному письму, об оказании ханскому послу почета, о ненарушении договора, о выслушивании посла и написании ответа; ханский прием для задержавшегося надолго в Крыму царского посла; обязательство хана не разрывать договор-клятву с царем из-за донских казаков; просьба о доставке казны; желание хана – благо для двух юртов; победа татар над приднепровскими казаками; сведения о казне в письме царя; отправление Али-бея на алмашув; обоюдные обязательства о ненападении, дружба и братство; дружественное письмо хана к шведскому королю, просьба к царю об отправлении людей к королю; просьба хана к царю об отправлении в Крым человека, который объявит запрет донским казакам и сообщит их ответ хану.

Uluğ Orda Uluğ Yurtınıñ ve Taht-ı Qırımınıñ ve Deşt-i Qıpçaqınıñ ve sansız kop Tatarınıñ ve sağışsız Noğayınıñ ve Tat bile Tavgaçınıñ ve Tağ ara Çerkesiniñ uluğ padişahı bolğan saadetli ve refa'atlü ve nusretlü Canibek Geray Han hazretlerimizden uluğ Urusınıñ ve Prusınıñ uluğ padişahı han hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusınıñ padişahı ve kob yerleriniñ de bolsa hükümdarığa kopdin kop selâm qılıp nidir hâliñiz yahşımısız-hoşmısız dip mübarek hatreñüzni sorağanımızdan soñra i'lâm yârlıǵ-ı şerif nusret-encam hanı oldur ki bundan burun siz qardaşımız bile bolğan ahd ve peymanımızğa butün bolıb turğanımız sebebli merhum uçmaqlıq bolğan Mehmed Geray Han zamanında kelgân uluğ elçi başınıznı sıylâb mübarek didarımızğa keltürüb uzun-uzaq barış-yârış bolur için söyleb muhabbetlik bile hatt yazğan irdik uluğ çapqunımız Osmanı yibârgân irdik taqı Mehmed Geray Han Şahin Geray Sultan Özi Qazağı bile Orğa kelgân sebebli hazineni almaşuvğa tutqav bolğanıñ siz qardaşımızğa hatreñüzğa nima kiltürmesün dib bildirgân uluğ çapqunımızni bir dahi yibârgân irdik anıñçün kim siz qardaşımızğa azim inanğan ve hem bek muhabbet itkân irdik alay bolsa biz iki uluğ padişah Han-ı a'zam hazretlerimiz zamanlarımızda faqır ve fuqara rahat bolıb bizim askerimizden Tatar Noğaylarımızdan Qırım kişilerimizden siz qardaşımız Maskva vilâyetine zarar ve ziyan bolmağanday siz qardaşımız kişilerindin Tan Qazaqlarıñuzdan bolsun ve Qırdan Hacitarhan Tatar ve Noğay hristiyanlarından oşlay zarar ve ziyan bolmas dip siz qardaşımızğa bek inanğan irdik Tan Qazaqlarıñız bizim vilâyetimizge kilmas hayâl qılğan irdik alay bolsa min uluğ Canibek Geray han hazretlerimiz Mehmed Geray Han Şahin Geray Sultan bile kelgân kop Qazaqlarğa qarşu barıp Qırım içinde avrat kişilerdin özgâ kişilerimiz barçası min uluğ padişah himetinde turğanda Tan Qazaqlarıñuz şayqa bile kelüb Qarasubazarımızni ortap qaçdılar taqı Ahriyan Noğay kişileriñüz hem qaradan Cikinçeke nam suvdan kiçib keldiler Allah Ta'alâ

inayet qılıp barçasın qırdılar Haq Tebarek ve Ta'alâ hazreti min uluğ padişah Canibek Geray Han hazretlerimize yardım qılıp Mehmed Geray Hannı şunqar qılıp Özi Qazaqların qılıçdan keçirüb niçesin esir ve giriftar idüb muzaffer ve mansur bolıb Şahin Geray yalıñuz bir başın alub ğayıb bolğan ketkândir barça asakir-i Tatar birle sağ ve salim mübarek Bağçasaray Tahtımızga kelib olturdıq ElhamdülilLâhi Ta'alâ min uluğ padişah Canibek Geray Han hazretlerimiz devletinde Qırım Yurtumuz aman olub dostumuz dost ve şad taqı tuşmanımız hor ve haqır bolub mübarek ayağımıza baş urub itaat itdiler tuşmanımız helâk bolğan sebebli uluğ hazinemizni taqı qoltqa nuqratımızni bölek selâmlarımızni almaşırğa buyurdıq taqı siz qardaşımızdan kelgân hattıñuzni muhabbet bile aldıq taqı uluğ elçiñüz bile söyleşdik siz qardaşımız her ni türlük söz söylegen bolsa tıñladıq bildik taqı siz qardaşımız göñlünçe ömür ahırğaçe burunğı ahd üzre turdıq imdi kerekdir ki siz qardaşımız da bolsañuz öz sözüñizce taymay ömür ahırğaçe turğaysız dip şuşbu uluğ hattımızni yibârdim ve buyurdım ki eger min uluğ padişah hazretlerimiz bile ahd ve iman ve şart-peyman qılırday bolsañuz Tan Qazaqlarıñuzni zabt itkây qırğaysız yoq derçaqlı bolsañuz barça ant ve şart siz qardaşımız üstünde qaladur min uluğ padişah Canibek Geray Han hazretlerimiz vilâyet aman bolsun dip barışqan iridik knâz Girgiray kelgân zamanda merhum Ahmed Paşa biy bile söyleşkânde Qırım Yurtını Urus Qazaqlarından hem Tan Qazaqlarıñuzdan ve hem Hacitarhan Qazaqlarıñuzdın bizim vilâyetimizge zarar ve ziyan bolmasun dip şart itkân irdik ve siziñ vilâyetiñüzge hem bizim askerimizden zarar ve ziyan bolmasun dip ahd ve aman itkân ve Quran üstünde ant içkân irdik taqı min uluğ han hazretlerimiz mal için hazine için şart itkân tugul irdik vilâyetimiz Qırım Yurtı Urus aman bolsun dip ant içkân irdik halâ dahi bolsa mal için barış-yârış bolmay yurt için barış bolub yibârdük uluğ elçi başımız bolğan qıdvetü'l-emasil ve'l-aqran elçi başımız Cantimur Mirzanı zide qadruhunu yibârdim ve hem hazine almaşuvğa Ali biyni yibârdim taqı siziñ uluğ elçiñüzni yibârdim kelecik iki uluğ hazinemizni alurğa buyurdıq taqı Ali biyge ant içârge ısmar qıldıq min uluğ Canibek Geray hazretlerimiz barça sözüimizni Ali biyge buyurdıq avızdan her ni türlük söz söyler bolsa min uluğ Canibek Geray Han hazretlerimiz sözleri irdügin bilgây ve hem inanğaysız eger yurt için dost-qardaş bolurday bolsañuz taqı Tan Qazağın zabt itârday bolsañuz uzun-uzaq dost-qardaş ve tatuw-muhabbet qalurday bolsañuz vilâyetimizge Qazaqlarıñuz kelmesün köy-kentlerimizni urmasun muhkem yasaq itkâysiz biz dahi uzun-uzaq dost bolub halâ andın kelecik uluğ elçiñüz allında Quran üstünde ant içüb muhkem turarmız oşlay bilgâysiz taqı Qırımda bolğan uluğ elçiñüzge emir qıldıq Tan Qazaqları için söylerge buyurdıq taqı öz uluğ elçimiz Can Mirzağa hem avızdan ayturğa ısmar qıldıq ve şuşbu dostluq hattımızda hem yazduq imdi

buyurdım kim Tan Qazağıñuznı zabt qılır bolsañuz siz qardaşımız birle dost bolurmız uzun-uzaq qardaş bolub ömür ahırğaçe turarğa ahd ve iman ve şart ve peyman qıurmız hem Quran üstünde ant içermiz ve eger Tan Qazaqlarıñuznı zabt qılmasday bolsañız bizim Qazaqlarımız imastür ve hem ol Qazaqlarğa sözüimiz ötmastür ve qolumız yetmestür dib cevab aytar bolsañuz barça söziñüz yalğan bolur ahd ve iman siz qardaşımızda qalur min uluğ padişah Canibek Geray Han hazretlerimizde qalmastur oşlay malüm itkâysiz dost bolurday bolsañuz butün bolmaq kereksiz tuşman bolurday bolsañuz butün bolmaq kereksiz dostlıq [...] min uluğ padişah hazretlerimiz siz qardaşımız bile yurt için barışıp yurt için söyleşib yurt için bekleşkân [...] mal için hazine için barışqan tugil irdik siziñ tuşmanıñuz bolsa biz yardım qılmaq irdik bizim tuşmanımız bolsa siz yardım [...] Bolskay Gürelge tuşman bolub turuşqan zamanda siz qardaşımızğa yardım qılıb Lih vilâyetin viran itub çapğan irdik [...] zamanda iki yurtnıñ rahatlığı ve hem tınçlığı için dib muhkem ant içkân irdik sizge tuşman bizge tuşman [...] digân irdik halâ ol sözler özge bolub bizim tuşmanımız siz qardaşımız kişilerindin boladur hiç Bolsqay Güreldiñ [...] tuşmanlıq bolmaydır yılda bir uluğ hazinemizni yibâresiz uluğ elçiñüz keledir muhabbetlik hattıñuz hem yibâresiz biz de bolsaq ol hattıñuzçe i'tiqad qılıp ğafil bolamız Tan Qazaqlarıñuz şayqalar bile kelib Qırım vilâyetin çabıb köy-kentlerimizni ğaret qıladırılar kob zararlar qılıb dostluq alâmeti bolmaydır qarındaşlıq delâleti hem körinmaydır söziñüz dost sözi işiñüz tuşman işi boladur min uluğ padişah Canibek Geray Han hazretlerimiz hiç bu işke rizamız bolmaydır qayıllığımız hem yoqdır ahd ve iman siziñ uzeriñüzde boladır yahşı fikir qılıb padişahane söziñüzde turğaysız aşkâre dost bolıb yaşırın tuşmanlıq itmegâysiz taqı min uluğ padişah Canibek Geray Han hazretlerimiz siz qardaşımız uluğ padişah han hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç barça Urusnıñ padişahı ve hükümdarığa malüm qıurmız kim siziñ uluğ uruğlarıñuz taqı uluğ atalarıñuz bizim uluğ uruğlarımız bile barış-yârış dost-qarındaş bolğanlarında Urus padişahı Qırım hanı bile dost-qarındaş bolıp Hundigâr hazretlerin bilmâsler ikândir Hundigâr taba hiç uluğ elçi ketmas ikendir taqı lâzim bolsa Masqva padişahınıñ hidmeti tüssâ Qırım hanı bolğan padişah hazretlerindin icazet alup destir tilâb Qırım hanı bolğan uluğ ecdadımızdan kişi alıp yumuş kişiñüz barur ikendir uluğ elçiñüz yahşı sipahiñüz barmas ikendir taqı uluğ ağaçlarımız zamanlarından bu zamanğaçe bolğanı yoq irdi Mehmed Geray Han zamanında uluğ elçiñüzni yibâribsiz Hundigâr hazretleriğa baş urıpsız taqı dostlıq sözin i'lâm itib siz hattıñuzda her ni türlü söziñüz bar bolsa yazıb könderibsiz lâkin barça söziñüz hilâf ve hem yalğan boldı anun için kim Tan Qazaqlarıñız kelüb hem alarnıñ qalâların köy-kentlerin helâk qıldılar bu işke dahi bizim rizamız bolmaydır burunğı adet üzre yurub burunğı yolça

yürgeysiz ve hem çin söz söyleb çinliq bile turğaysız taqı Hundigâr hazretleriğa dostluq söziñüz bar bolsa hidmetiñüz tüşsâ bizim sözimiz bile bizim kişimiz bile barsalar bizim dahi hatremize hoş bolıb dostluq-muhabbetlik ziyâde bolur ve hem siziñ ve hem bizim padişahane qardaşlıqlarımız muhkem bolur ve hem iki yurtniñ fuqarası rahat ve tıñç bolur imdi buyurdım ki bizim ve hem siziñ uluğ ecdad-ı a'zamımız qalay boldılar irsa ve qalay yurdılar irsa ve qalay dost-qarındaş boldılar irsa biz iki uluğ padişah han hazretlerimiz oşlay bolıb oşlay yurıb oşlay bolğaysız bizim sözüimiz bile Hundigâr hazretleriğa yumuş kişileriñiz yibârgeysiz uluğ elçiñüz yibârmegâysiz taqı her ni türlü yahşı söziñüz bolsa min uluğ Canibek Geray Han hazretlerine bildirseñiz bizim dahi rizamızça bolsañuz burunğı adetçe bolsañuz barça tuşmanlarımız işitseler alarnıñ hatreleriğa qorqı tüşip biz iki padişahniñ azameti ve hürmeti ve şevketi ve quveti artıq bolıp uzun-uzaq dost-qarındaş bolurğa ve hem iki yurtniñ fuqarası rahat ve tıñç bolurğa delâlet qılır ve hem padişahlığımız ziyâde bolur ve çin göñül birle dost bolurday bolsañuz işbu hattımızça bolğaysız barğan uluğ elçi başımızğa itibar ve i'tiqad itkâysiz ve hem Tan Qazağı sebebli şartiñuzni bozmağaysız öz şartiñuzça muhkem turğaysız yurt dostı bolıp yurt için muhabbet itkâysiz mal için aqça için bizim dostluğımız yoqtur ve hem mal için ahd ve şart padişahlarda imastur ve hem lâyıq blmastur işbu hattımızda bolğan sözlerimizni öz elçimizge malüm qılıb siz qardaşımızğa söylergâ ismar qıldıq yahşı tınglab yahşı añlab yahşı cevap itkâysiz aşkâre qalay bolsañuz yaşurın hem şulay bolğaysız biz niçik muhabbet itdik irsa siz dahi oşlay bolğaysız min uluğ Canibek Geray Han hazretlerimiz siz qardaşımızğa muhkem muhabbet itkânimizçe Qırında bolğan uluğ elçiñüzni Qırım kop turğan ve kob zahmet çekkân sebebli şahane merhamet qılıb mübarek qaşımızğa kiltürüb ağızdan kob sözüimizni söyledik barça çinliğimizni bildirdik Tan Qazağı sebebli şart ve iman ve ahd ve peyman bizim ustümüzde qalmastur ve siz qardaşımızda qalur dib buyurdıq öziñüz de bolsañuz yahşı fikir itkâysiz çin söziñüzni yazğaysız dosltuq nişanesin aşkâr itkâysiz andan soñra uluğ hazineñüz virürge başlağaysız eger işbu muhabbetlik hattımızça bolsañuz dostumuz bolursız işbu fermanımızça bolmasday bolsañız her kez dosltuq bolmastur min uluğ padişah Canibek Geray Han hazretlerimiz bildirdik ve siz qardaşımız dahi oşlay bildirgây iki yurt rahatlığın ve faqır-fuqaranıñ amançalığın min uluğ padişah hazretlerimiz tilâyimiz uzun-uzaq dost-qarındaş bolamız ElhamdulilLâh Bolsqay Gürelniñ taqı Özi Qazağını murad üzre feth qılıp tuşmanımızni helâk qıldıq İnşaAllah bundan soñra dahi barça tuşmanımız bile turışmaq muqarrardır taqı halâ kilgân hattıñuzda yazub siz kim iki uluğ hazineni yibârdik iki uluğ hazineni bir yulda yibâringe buyurdıq dip biz dahi siz qardaşımız hatresiyçün hazine almaşuvğa buyurdıq Ali biyni yibârdik

barça sözüimizni bildirdik siziñ memleketleriñüzge bizden zarar-ziyan bolmaydır bizim memleketlerimizge sizden ziyan boladır bu ziyanlarğa bizim her kez rizamız yoqdır siz qardaşımız dahi rizañuz bolmasun dip tilâymız çin söziñüz yazub bildirgâysiz işbu yılda malüm qılub revan ta'cil haber virgeysiz Tan Qazağın zabt itârday bolsañuz hazine bile kelgân elçiñüz allında her qalay tilâr bolsañuz oşlay Quran üstünde ant içüb barça söziñüzçe ahd ve iman ve şart-peyman qıurumuz uzun-uzaq dost-qarındaş bolğanımızğa inanğaysız burunğı adet üzre turdıq siz qardaşımız dahi turğaysız yurt için barışqanımızni bilgâysiz şartımız yurt için siziñ dahi şartıñuz yurt içündür mal için barışmadıq her kez padişahlarda mal için şart bolmastur taqı İşvetse qıralına dostluq qılıb elçimiz birle hatt yibârdik siz qardaşımız yahşı kişileriñüzni qoşib sağ ve salim yetiştirgeysiz siz qardaşımız öziñüz muqayd bolğaysız dib tilâk qılıb soradıq baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday fi evasit Zilhicce 1038.

Han Canibek Geray bin Mübarek Geray Sultan

Min uluğ padişah Canibek Geray Han hazretlerimiz siz uluğ qardaşımız uluğ padişah han hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusniñ hükümdarığa şulay malüm qılub buyurdım ki bizim birle dost bolurday bolsañız halâ bizge kele turğan uluğ elçi başıñuzdın başqa bir yahşı kişiñüzni Tan Qazaqlarıñuzğa yasaq qılıb yibârgâysiz Tan Qazaqlarına barğan soñra dost-toğrı Qırımğa bizgâ kelsün ol Qazaqlarınıñ sözlerin bizgâ bildürsin ta kim bizim dahi malümımız bolsun ol kişiñüzden tahqiq haber alurmız kelgân elçiñüz biz Tan Qazağı için kelmedik dib cevab aytnasun Tan Qazağına barğan kişiñüzni min uluğ han hazretlerimizge yibâргеysiz oşlay bilgâysiz dip hatt bitildi.

Han Canibek Geray Han bin Mübarek Geray Sultan

№ 14

**Ахднаме хана Джанибека Гирея Михаилу Федоровичу
(1039 г.х. / 1630 г.)**

Аннотация. Долгосрочная дружба хана с царем и извещение литовскому королю о союзе с Москвой; запрет хана своим вельможам (султанам, карачи, беям, мурзам, ногаям и др.) совершать рейды на царские земли, обещание наказывать ослушавшихся и возвращать отобронное имущество без выкупа; просьба хана к царю о таком же обещании в отношении своих подданных; заверение о свободном передвижении по ханским владениям послов, гонцов и купцов от царя, а также от других падишахов к царю; обоюдное обязательство беспошлинного (без тамга) передвижения послов и гонцов; обида за обиду; клятва о дружбе.

Hu el-ğani el-feth el-mu'in
Canibek Geray Han sözümüz

Uluğ Ordanıñ uluğ Hannıñ Canibek Geray Han sözümüz qardaşımız uluğ padişah han hem uluğ bek Mihayla Fyodraviç cümle Urusnıñ padişahı ve kop memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarı ile bu künden soñra hem kün ilkârü ömür ahırğaçe birgâ bolurğa yahşı muhabbetlikde oğul-oğulğa qarındaşlıqda ömür ahırğatek her qayda bolsa dostuna dost bolurğa ve tuşmanına tuşman bolurğa her bizniñ tuşmanımızğa ikimiz bir bolurğa Litva qırılığa hiç narsa ile yazdım itmaska kim da min ulu padişah Canibek Geray Han bile dost ol bizniñ qardaşımız uluğ padişah Han hem ulu bek Mihayla Fyodraviç cümle Urusnıñ padişahı bile dost kim da men ulu padişah Canibek Geray Han bile tuşman ol bizniñ qarındaşımız uluğ padişah han hem uluğ bek Mihayla Fyodraviç cümle Urusnıñ padişahı bile tuşman kim da bizniñ qarındaşımız uluğ padişah han hem ulu bek Mihayla Fyodraviç cümle Urusnıñ padişahı bile dost ol men uluğ padişah Canibek Geray Hanğa dost kim da bizniñ qarındaşımız uluğ padişah Han hem ulu bek Mihayla Fyodraviç cümle Urusnıñ padişahı bile tuşman ol men uluğ padişah Canibek Geray Hanğa tuşman hem bizniñ qarındaşımız Qalğa Devlet Geray Sultañğa ve Nuraddin Azamat Geray Sulañğa ve Mehmed Geray Sultañğa ve oğlum Mübarek Geray Sultañğa tuşman hem kün ilkârü men Han-ı a'zamğa ve hem Qalğağa ve Nuraddin Sultan hem onga sultanlarğa bizniñ qarındaşlarımızga oğlanlarımızga hem inilerimizga bizniñ qaraçılarımızga ve bekler ve oğlanlarğa ve mırzalarğa ve cümle bizniñ kişilerimizge Qırım Yurtınıñ hem Noğay kişilerine Deveyniñ urularına hem Ulusnıñ ve hem Qazı Ulusnıñ her bizniñ cümle Noğay kişilerimizge siz qarındaşımıznıñ uluğ padişah han hem ulu bek Mihayla Fyodraviç cümle Urusnıñ padişahınıñ yerlerin cümle qal'âlarıñuznı cümle sizniñ memleketleriñizni cavlamasqa her qaysıda bizniñ cav kişilerimiz bizden belgisiz siz qardaşımıznıñ kişileriniñizni cavlasalar her qaysı da bolsa qal'âlarıñıznı ve sizniñ memleketleriñizni bizge yağlab kilseler biz alarnı qahr qılğaymız hem ne alğan bolsalar esir kişileriniñizni izlâb sorab biz siz qarındaşımızğa culusız birgâymız niçük kim siz qardaşımıznıñ uluğ padişah han hem uluğ bek Mihayla Fyodraviç cümle Urusnıñ padişahınıñ voyvadaları hem asker kişilerniñiz siz qardaşımızdan belgisiz bizniñ yerlerimizni hem Ulusımıznı yağlasalar bu barışalıqda sizge ol kişileriniñiz kilsâlar yağlab sizda qarındaşımız ol kişilerni şulay-oq qahr qılğaysız hem ne alğan bolsalar esir kişilerni izlâb sorab culusız birgâysiz niçük kim siz qarındaşımıznıñ uluğ padişah han hem uluğ bek Mihayla Fyodraviç cümle Urusnıñ padişahı elçileriñiz ve hem çapqunlarıñiz qayda barsalar sizden taqı her qaysı da padişahlardan siz qarındaşımızğa elçiler ve hem çapqunlar ve ol padişahlar memleketlerden

sudagerler barsalar bizniñ memleketler üstünde bizniñ her kişilerimizge siz qarındaşımızniñ elçileriñizni ve çapqunlarıñızni hem sudagerlerni niçük kim siz qarındaşımızğa barsalar tutmasqa hem talamasqa alarnı tutqavsız yibârürgâ her qaysı da bolsa bizniñ kişilerimiz ve sizniñ elçileriñizni hem çapqunlarıñızni ve hem sudagerlerni niçik kim siz qarındaşımız yibârseñiz ve hem ol kişilerni ongâ padişahlardan siz qarındaşımızğa barsalar alarnı tutar bolsalar hem talasalar bizge kiltürseler biz ol kişilerge qahr qılğaymız alğan esir kişilerni culuvsız birgâymiz her qaçan da bolsa bizniñ elçimiz hem çapqunımız bizden barsalar siz qardaşımızğa toğru barur her tamğasız niçik kim siz qardaşımızniñ elçiñiz ve çapqunıñız sizden biz hanğa her tamğasız şulay-oq barur niçik kim bizde incıdur bolsalar ya horlasalar siz qarındaşımızniñ elçileriñizni hem çapqunlarıñızni bizniñ elçilerimizge hem çapqunlarımızğa hem sizden qarındaşımız şulay-oq buyurğaysız niçik kim bizniñ şartname hattında yazılğandır hem ol bizniñ sözüimiz özgâ bolmastur anıñ üstündâ men uluğ padişah Canibek Geray Han evvelinde bizniñ qarındaşımız Qalğa Sultan ve qarındaşımız Nuraddin Sultan ve Mehmed Geray Sultan ve oğlum Mübarek Geray Sultan ve onga sultanlar qardaşlarımız ve inilârimiz ve bizniñ qaraçılarımız hem ulan bekler ve ağalarımız ve mırzalarımız cümle bizniñ yaqın bolğan kişilerimiz ve cümle Qırım Yurtı içün her kişi içün bu künlerde hem kün ilkârü zabtında bolur ahdname-i şart birdik biz siz qarındaşımız uluğ padişah han hem uluğ bek Mihayla Fyodraviç cümle Urusniñ padişahı ve kob memleketlerniñ de bolsa hükümdarı bile dostluqda ve muhabbetlikde hem berk qıldıq bu şart ahdname-i hattın iki tarafa berk qıldıq her hilesiz ömürgatik oğul oğulğa ol beklik üstünden biz qarındaşlıq ve muhabbetlik içün men Han bu şart ahdname-i hattına altun mührimizni qoydıq yazıldı Şaban aynıñ ahırında tarih biñ otuz toquzda.

Han Canibek Geray bin Mübarek Geray Sultan

№ 15

**Ярлык хана Джанибека Гирея Михаилу Федоровичу
(Бахчисарай, 1039 г.х. / 1630 г.)**

Аннотация. Прибытие в Крым посла Лаврентия Кологривова и писаря Александра Дурова, доставка письма и казны; извещение от царя о полном отпращивании казны по случаю ханства Джанибека Гирея; тийиш крымским вельможам; дефтер (реестр) из рук гонца Осман-бека к царю от хана с желанием тийиш; извещение от царя о неимении возможности сплатить 10 тыс. сом; пламя в Москве; отправление тонов (шуб) к хану; встреча главного казначея Музаффар-аги и писаря Татарали с московским послом, прием шуб; шубы Шахину Гирей-султану; слова царя о неучтивом обращении с его

послом; шубы татарским вельможам; шубы Мехмеду Гирей-хану, просьба царя не искать ошибки в выдаче шуб; гонец Али к царю от хана с ожиданием ответа; извещение от царя хану о запрете (с угрозами) донским казакам и их атаманам выходить в море на чайках, вторгаться во владения султана Мурада и причинять вред; жалоба царя по поводу неполного написания его титула и имени в ханском письме; просьба царя о совершении клятвы перед Л. Кологривовым и А. Дуровым; просьба к хану о долгосрочной дружбе, после клятвы перед князем Григорием; ханский ответ; решение хана из уважения к царю не держать в тюрьме донских казаков, что вторглись в султанские владения; речь хана о прямоте и искренности падишахов; заверение хана о полном написании титула и имени царя в письме (с письмом от Джанмурзы) золотыми буквами на шертнаме с золотой пайцзой; клятва перед Кологривовым и Дуровым; жалоба от хана царю о доставке плохих шуб, с просьбой впредь не присылать подобные шубы; жалоба от людей к хану о недостаточной доставке тийиш; просьба хана к царю о полной доставке в следующий раз; просьба хана к царю о соответствии числа доставленных татарским вельможам тонов указанному в дефтере (реестре) количеству; просьба о точном уведомлении о казне, колтка; просьба хана известить о подчинении или неподчинении донских казаков, ногаев и астраханских христиан запретам – не вторгаться в султанские и ханские владения (не совершать кражу табунов лошадей); заверение хана об искренности и справедливости, как и прежде; извещение от хана царю о московских послах, направившихся к султану без ханского ведома; осведомленность хана о рейдах донских казаков на морские суда и прибрежные крепости; доставление донских казаков в Стамбул; отправление посла к османскому падишаху в 36-ом году; клятва и шертнаме с пайцзой; обязательство хана о невторжении войск татарских вельмож в московские владения; условия от хана к царю – удерживание под властью донских казаков, астраханских христиан и ногаев, доставка шуб в точном количестве; уведомление от хана к царю о залоге, который берут подвластные царю астраханцы и донские казаки за беглецов из ханства; просьба хана к царю об отправлении ответа и изъяснении своей позиции; просьба о доставке казны, шуб и избежании недоразумений, не отправлять московского посла султану, не писать неправду; гибель Мехмеда Гирей-хана, ногаев и приднепровских казаков; бегство Шахина Гирей-султана к черкесам в Кабарду; дружба сбежавших татарских мурз с Астраханью, дружба Шахина Гирей-султана с черкесами (терекскими казаками и Суюнчалы); просьба хана об оказании помощи в нахождении и поимке Шахина Гирей-султана; запрет астраханскому воеводе дружить с Азамат-мурзой; просьба хана к царю о написании письма терекским казакам и астраханскому воеводе, с извещением по этому поводу; просьба о выделении ежегодного тийиш старому придворному слуге, эшик-ага Осман-аге; переговоры с Велишах-мурзой, сыном мангытского бей Адильшаха; аудиенция (корюниш) для толмача Антипа Алымова, посла Кологривова и писаря Дурова; ответственность хана за вельмож своей страны; посол Аллахбирди со спутниками от

царя к шведскому королю и в крепость Юбар, с велением получить хатт от коменданта Юбар; просьба царя об отправлении посла Джан-мурзы в Москву; толмач от царя к хану с легкими посылками (енгиль болеклер); слова боярина (советника) Бутурлина гонцам о неотправлении без дела; просьба от царя – не задерживать сокольников и извозчиков; просьба хана к царю об отправлении шуб Наред-мурзе из мангытов, выписать тоны Адильша-мурзе; ханский посол с письмом к шведскому королю; просьба об учтивом обращении с гонцом Махмудом, что поехал не по делу.

Canibek Geray Han sözüimiz

Uluğ Orda Uluğ Yurtıñıñ ve Taht-ı Qırımıñ ve Deşt-i Qıpçaqıñ ve sansız kop Tatarıñ ve sağışsız Noğaynıñ ve oñ qolnıñ ve Tağ ara Çerkâsnıñ ve Tat bile Tavgaçnıñ uluğ padişahı ve hem uluğ Hanı bolğan azamatlı ve nusretlı Canibek Geray Han [...] eyyâm devletühu mü'ebbedet eli yevmü'l-Mizan hazretlerimizden uluğ Urusnıñ ve Purusnıñ ve kop hristiyânında bolsa qardaşım uluğ padişah Han hem uluğ beg Mihayla Fyodaraviç cümle Urusnıñ da bolsa hükümdarığa kopdin kob selâm qılıb nedir hâliniz ve hatriniz yahşımısız-hoşmısız dib sorğanımızdan soñra i'lâm yarlığ-ı şerif oldur ki halâ yibârgân uluğ elçiniz Lavrentay Aleksandraviç Qalagiriyeve ve yazuçınız Aleksandr Durav sağ ve salim vilâyetimizgâ kilgâç devlet işimizgâ kilürgâ ve mübarek didarımız körargâ buyurıb körünüşimizgâ kilgânde yibârgân iki uluğ hazinemiz bile iki uluğ muhabbetlik hattıñıznı muhabbetlik bile aldıq ve ağızdan ısmar qılğan selâmıñıznı tıñlab bildik taqı siz qardaşımızdan burunğı adetçe tilegân qoltqa bile aralatıb iki uluğ hazinemizni qoltqa aralaş teslim qıldılar biz de bolsaq uluğ elçinizgâ bulay alay nima dimây iki hazineni başqa-başqa eksik de bolsa aldırıldıq lâkin muhabbetlik bile yâzğan hattıñızda yâzıpsız kim iki uluğ hazineni bir yulda yibârmek her kez adet bolmasa dahi siz uluğ qardaşımız hatresiyçün yibârdik her kez oşlay hazine yibârilgân tügil irdi Allah Ta'alâ hazretleriniñ inayeti bile burunğılay Qırım Yurtında Han bolğanıñıznı işitip şad qılıb burunğı ahd ve aman ve şart-peymannı yâd qılıb burunğı hazineden kob artıq nimarsalar yibârdik biz anı öz muhabbetligimiz için qıldıq dipsiz taqı iftiharü's-selâtinü'l-kiram Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultan ve qardaşım Mehmed Geray Sultan ve oğlumız Mübarek Geray Sultan hazretleriğa da bolsa taqı biyimlerimizgâ ve bikeçlerimizgâ ve yaqın bolğan kişilerimizgâ de bolsa barçalarına tiyişlerin eksiksiz yibârdik dibsiz taqı çapqunıñız Osman bek bile on biñ som qoltqa tileb taqı siz qardaşımızgâ imgâk itkân kişileriñizgâ tiyiş tiley defter yibârgân irdiniz Osman bek bile ol kilgân defterçe hem yibârdik amma ol on biñ somnı Masqva Vilâyetimiz abadan bolsa dahi yibârmek had imkânda tügil irdi Allah Ta'alâ qazası bile tüş çağında barça şehrımızgâ

ot tüşib Masqva şehrimiz barçası otqa ortangân sebebli barça yumşaq esbabımız qalmaq yângında bolsa siz qardaşımız hatresiyçün sıylâb hazrımızda bolğan yumşaq esbablardın kob tonlar yibârdik dibsiz taqı Mehmed Geray Han hazinedar başı Muzaffer ağanı yâzuçı Tataralini elçimizgâ yibârib kop tonlar aldırğan ikândir Şahin Geray Sultan hem öz kişisin yibârib kop tonlar aldırğan ikândir alarnıñ ol işleri padişahane tügil irdi ve hem elçimizgâ kob sıysızlıq itkân irdiler siz qardaşımız da bolsañız ol işkâ tañlanıp biz qardaşınızda yâzğan irdiñiz dibsiz on biñ somnı yibâra almadıq mübarek hatreñizgâ bulay alay nimarsa kiltürmegâysiz dib içkili oğlanlarıñızgâ ve içki bikeçleriñizgâ ol tonlarını hem yibârdik dibsiz taqı iki hazineden üstün ve Mehmed Geray Han aldırğan kob tondan başqa kob esbablar kob nimarsalar yibârdik lâkin Mehmed Geray Han aldırğan tonlarını şuşbu elçi bile yibârdik bir dahi bizden anı izlemegây ve hem defteriñizgâ yâzmağay irdiñiz dypsiz alay bolsa uluğ elçiñizgâ bulay alay yâman söz söylemây yibârgân hattıñızça ol esbablarını ve hem ol tonlarını soratdıq siz qardaşımız için her ne kim padişahımız bizgâ virgân bolsa biz ol esbablarını ve hem tonlarını teslim qıldıq taqı padişahımıznıñ hattın kördik ayâmızgâ hatt yâzıp malüm qılıñız şayid ki yâ anda veyâ bizde hata bolmaq aceb bolmağay dip cevab virdiler imdi buyurdım ki hata hattıñızda bolmay ol tonlarğa hidmet itkân kişileriñizdemu ikin yoq irsa ilçi başıñızdamu ikin dip siz qardaşımızgâ malüm qılurımız kim barğan uluğ çapqunımız bolğan qıdvet'ül-emasil ve'l-aqran çapqunımız Ali zide qadruhu qulum birle revan ta'cil yâzıp bildirgeysiz aniñçün kim hattıñızda kob muhabbetler eyleb kob sıylâb hatrimiz için kob nimarsalar yibârdik dib siz ol nimarsalar bizim malümımız bolğaydır anı hem malüm qılğaysız taqı muhabbetlik hattıñızda yâzıbsız kim siz qardaşımıznıñ burunğılay Qırım Yurtıda Han bolğanıñızni işitib malümımız bolğaç Tan Qazaqlarına ve Odamanlarığa sipahimiz Afanasiy Blahinni yibârib ölüm bile qorqıtıb bir dahi şayqalarıñız bile deñizgâ çıqmağaysız Qırım Ülkesine barmağaysız dip muhkem tenbih etdik dibsiz taqı otuz altı yılında Sultan Murad uluğ padişah hazretlerine uluğ elçimiz yibârgân irdik ol zamanda hem Tan Qazaqlarına yâsaq itkân irdik şayqaları bile deñizgâ barmağaylâr ve Hünkâr qal'âların hem urmağaylâr ve köy-kentlerin hem talamağaylâr ve deñizde gemilerini incitmağaylâr ve Qırım Uluslarına hem ziyan-zarar tikürmegâyler dib buyurdıq dibsiz taqı hattıñızda yâzıbsız kim bizim şahane Han atımızni tamam yâzmaysız burunğı şartname hattınça yâzılmaydır anı hem yâzğan irdiñiz dibsiz taqı burunğılay halâ barğan uluğ elçimiz Lavrentây Aleksandra Qalagirivav ve yâzuçımız Aleksandra Durav allnında Quran üstünde ant içkây irdiñiz ta kim biz dahi işançlı bolğan irdik andan soñra biz dahi şahane avazlar itkây irdik dibsiz taqı knâz Girgiray allında itkân ahdiñiz ve Quran üstünde qılğan şartıñızgâ butün

bolib uzun-uzaq ömür ahırğaçe taymay dostluqda-qardaşlıqda turğay irdiñiz nitak bizim tiki dibsiz alay bolsa min uluğ padişah Qırım Hanı Canibek Geray Han dame fi hıfz Rabbena el-Melikü'l-Müstein fi es-sefer ve'l-hızır hazretlerimiz qarındaşım uluğ padişah Han hem uluğ beg Mihayla Fyödaraviç cümle hristiyânıñ hükümdarığa malüm qılurmız kim burunğı bolğan ahd ve iman ve Quran üstünde qılğan şart ve imanımızğa bütün bolğanımız için otuz altı yılında Sultan Murad uluğ padişah hazretlerine yibârgân uluğ elçiñizni Tan Qazaqlarıñız deñizde bolğan gemilerni deñiz kenarında bolğan padişah qal'âlarını cavlab ve köy-kentlerini ortab talağanları için tutıb zindanğa salmaq istediklerinde siz qardaşımız hatresiyçün zindanğa saldırmadıq taqı halâ Qırım Yurtığa Han bolib kilgânımızde bizim bile Qırımğa kilürgâ buyurdılar anı dahi oşatmay öz haligâ kilürgâ ve sağ-selim kitârgâ biz sebeb boldıq anıñçün kim padişahlarda söz bir bolur iki bolmastur taqı anıñçün kim padişahlarda yâlğan söz hem lâyıq imastur taqı anıñçün kim siz qardaşımızğa bek muhabbet qılıb ve hem bek muhabbet itib çin göñil birle hem inam qılıb ve hem ömür ahırğaçe dosluqğa qarar virilgân sebebli taqı bundan burun siz qardaşımızğa halâ barğan uluğ elçimiz Can Mırza bilen barğan uluğ hattımızda Han atıñuznı tamam yâzıb yibârdik halâ barğan uluğ çapqun hattımızda muradıñuzça yâzdıq dahi uluğ elçiñiz Lavrentây Aleksandra Qalagirivav ve yâzuçıñız Aleksandra Durav allında Quran üstünde ant içib Han atıñuznı tamam yâd qıldıq taqı altun baysalı uluğ şartname hattımızda hem Han atıñuznı tamam altun qalem bile yâzdıq elçiñiz qolığa hem altun baysalı şartname hattımıznı teslim qıldıq burunğılay knâz Girgiray bile bolğan şartname hatça elçiñiz alğandır işançlı bolib öz ahdıñızğa bütün bolğaysız bizim tiki siz qardaşımız dahi ömür ahırğaçe taymay turğaysız burunğı knâz Girgiray allında itkân ahdımızdan taymay turğan irdik halâ dahi elçiñiz allında yeñi başdan Quran üstünde şart-i peyman eyledik ömür ahırğaçe siziñ bile uzun-uzaq dost boldıq bir dahi ol dostluqdan qaytmaq ihtimalı bolmastur imdi kerekdir ki siz qardaşımız dahi öz şartıñızça knâz Girgiray bile yibârilgân tonlar tiki uzun ve hem kiñ tonlar yibârgâysız ve her nimalarınıñ saylâb yahşılarnı yibârgâysız halâ kilgân kerek kiş tonlar ve kerek susar tonlar ve kerek sırt tonlar barça nimarsalarıñız hem yâman ve hem naqs kilgândır bir dahi şulay yibârmegâysız burunğı Han bolğan zamanımızda kele turğan tiki yibârgâysız taqı Mehmed Geray Han zamanında tiyiş ala turğan kişilerimiz barçaları ayâğımızğa kelib malüm qıldılar kim evel zamanda tiyişlerimiz eksik virilgân sebebli elçi başı bile uruş bolur irdi Masqvadan kilgân tonlarımıznı yâna Masqvağa qaytarıb alıb kettidiler halâ siz uluğ ayâmız uluğ padişah Canibek Geray Han hazretleri kildiñiz burunğılay Han boldıñız tiyişlerimizniñ eksik virdiler dib bildirdiler alay bolsa min uluğ padişah Canibek Geray Han hazretlerimiz

elçinîzgâ bulay-alay söz söylemây ve siz qardaşımızğa muhkem bek inam qılıb hatrimizğa hiç nimarsa kiltürmây işbu muhabbetlik hattımızda siz qardaşımızğa malüm qıurımız kim bir dahi eksik yibârmây irdinîz taqı min uluğ Canibek Geray Han hazretlerimiz halâ iki uluğ hazine ne çaqlı tonlardır taqı iki hazinedin üstün ne çaqlı ton yibârilgândir taqı Osman bek defterinçe ne çaqlı ton yibârdinîz taqı Mehmed Geray Han Muzaffer ağa ve Tatarali yâzuçı bile aldırğan tonlar ne çaqlı tonlardır barçası niçe ton bolur bizim her kez malümümüz bolğan tuguldir taqı biyimlerimizgâ taqı bikeçlerimizgâ ne çaqlı nimarsalar yibârdinîz elçinîzden malüm qılmadıq taqı Qalğa Sultan hazretleriğa taqı Nuraddin Sultan hazretleriğa taqı qardaşım Mehmed Geray Sultan hazretleriğa taqı oğlum Mübarek Geray Sultan hazretleriğa taqı Şirin begi ve mırzalarığa taqı Manqıt begi ve mırzalarığa taqı ulan künilerimizgâ taqı burundın tiyiş kele turğanlarğa taqı devlet işigimizde geçe-kündüz bizgâ hidmet qıla turğan uluğ işik ağamızğa ve hazinedar başımızğa ve defterdarımızğa ve divan yâzuçımızğa ve aqtaçı bek ve qapuçı başımızğa kele turğan tiyişleri barçaları malüm qılınmaydır anda buyuruğınızda bolğan hazinedar başınızğa defter qıurğa buyurğay irdinîz ta kim tiyiş ala turğan kişilerimiz ol deftergâ baqıb tiyişlerin alıb elçinîzgâ keman itmegây irdiler kün ilkârüde bolsa atlı-atları yâzıb ne çaqlı ton bolsa şol çaqlı tondır dib yâzarğa buyurğaysız işik ağamızğa felânça kiş felânça susar felânça tın felânça qarın ton dib malüm qilğaysız şuşbu hattımızı yahşı tıñlab yahşı añlab cevabın yâzğaysız işbu elçinîz bile kelgân iki hazineni taqı hatremizni sıylâb yibârgân qoltqañızni barça nimarsalarını biz bilmâdik kemanda qaldıq siz qardaşımız barçalarını malüm qılıb ol kemanları hatremizden ketârgâysız taqı Tan Qazaqlarınuzğa yâsaq yibârdik dibsiz ol Qazaqlarınız ol yâsaq bile zabt bolurlarmı yoq irsa burunğılay deñizgâ çıqıb gemilerni talap padişah hazretleri qal'âlarına bolsub bizim Qırım Ulusımızğa bolsun ziyan-zarar qılurlarmı taqı Hacıtarhan hristiyânlarınız bolsun taqı Ahriyân Noğay kişileri bolsun qaradan kelib Qırım yılqılarımızni hırsızlab ketârlermu ikân anlarını hem bizgâ malüm qilğay irdinîz ta kim biz dahi çin söziñizni bilgây irdik aña qarşu işimizni körgây irdik söziñiz çin bolsa işançlı hem bolğay irdik taqı bizim uluğ ötkân uruğlarımız bile siziñ uluğ uruğlarınız bir-birleri bile uzun-uzaq dost-qarındaş bolsalar bir-birleriñâ çin göñil bile dost bolurlar ve bir-birleriğâ çin söz yâzıb sözlerinde ve hem hattlarında ve hem özlerinde yâlgân söz bolmas ikândir taqı Qırım hanlarığa uluğ elçileri kilib-kitib uluğ padişah Hünkâr hazretleriğâ her kez elçileri barmas ikândir ve eger bir hidmet bolsa Qırım hanlarığa siziñ atalarınız malüm qılurlar ikândir iki-üç yumuş kişileriñüz hanlardın oşlay-oq yumuş kişilerin alıb barurlar ikândir siz uluğ qardaşımızdın uluğ Sultan Murad Han hazretleriğa elçileriñiz kildiler dip işitdik soñradın Tan Qazaqlarınız deñizde gemilerni

ve deñiz yâqasında bolğan qalâları ve köy-kentleri taladılar dib işitdik ve hem ol Qazaqlarıñızdan bir niça Qazaqları İstabnulda padişah hazretleriğa ketürdiler hem biz qardaşıñızdan soradılar siz qardaşımız bile bolğan burunğı muhabbetlikçe şulay bulay dib niçik bolsa alay sözler bile elçiñizni halâs qıldıq biz anı öz muhabbetimiz için eyledik hattıñızda uluğ padişah hazretleriğa otuz altı yılda elçimiz yibârgân irdik dib yâzğanıñız sebebli biz dahi siz qardaşımızğa bildirdik mübarek hatreñizde ne çaqlı dost bolğanımızni bilgâysiz dib malüm qıldıq oşlay malümüñiz bolğay dib hatt bitildi burunda bolsa çin göñil bile dost bolğan irdik ve ol dostluqda muhkem turğan ve siz qardaşımızğa da bolsa inam qılğan irdik halâ dahi ol ahdımızçe yeñi başdan Quran üstünde elçiñiz allında ant içdik altun baysalu altun yâldızlı şartname hattımızni virdik qardaşımız Qalğa Sultan hazretlerin taqı Nuraddin Sultan hazretlerin qardaşları sultanlar bile taqı qardaşım Mehmed Geray Sultan hazretlerin taqı oğlum Mübarek Geray Sultan hazretlerin taqı Şirin begimizni barça qardaşları mırzalar bile taqı Manqıt begimizni barça qardaşları mırzalar bile taqı Qırım askeri taqı Qırım-Noğay askerimizni barça buyuruğımızda bolğan askerimizni boynumuzğa aldıq siz qardaşımızniñ vilâyetlerine ve memleketlerine bizin muslüman Tatar askerimizden her kez cavlay barmaslardır köy-kentleriñizğa hem zarar-ziyan bolmastur mübarek hatreñizğa bizden askerimizden bulay alay yâmanlıq kiltürmegây şartname hattımızğa ve hem barça sözlerimizgâ inam qılğaysız şol şart bile kim Tan Qazaqlarıñızni elbette ve elbette zabt qılğaysız ve Hacıtarhan hristiyânı kişileriñizni taqı Hacıtarhan Ahriyânı kişileriñizni zabt itkâysiz bir niçe sayısı ve sanı belgisiz qısqa naqs tonlar yibârib bir niçe bulay alay nimarsa bile bizni işançlı itmegây Tan Qazaqları bolsun Hacıtarhan kişileri bolsun barçaları siz qardaşımız buyuruğında dirler qalay göñil qılsañız alay zabt qılursız anıñçün kim barça bizdin qacğan kim irsalar siz qardaşımızniñ buyuruğında bolğan vavevadalarıñızğa barıb tusnaq birib tusnaq alışa dirler lâkin siz qardaşımızdan bilgilimü ikân yoq irsa öz aralarımı ikin bilmâyimiz her nigib bolsa siz qardaşımızniñ buyuruğındadır alay bolsa buyurdım ki min uluğ padişah Canibek Geray Han hazretleri [.....] uzun-uzaq barış-yârış bolurday bolsañız şuşbu barğan hattımızğa cevap yâzıp sözlerimizgâ söz yibârgâysiz taqı Tan Qazaqlarıñız sebebli tuşman bolsañız tuşmanlığıñızni bildirgâysiz dost bolsañız dostluğıñızni bildirgâysiz taqı hazinemizni yibârseñiz kerek kiş kerek susar ton bolsa şolça ton dib yâzğaysız ta kim Mehmed Geray Han zamanında bolğan uruş-talaş ve sıysızlıqlar bolmasun taqı buyurdım ki ömür ahırğaçe bizim birle dost bolsañız Sultan uluğ padişah hazretlerine uluğ elçiñizni yibârmegâysiz taqı yâlğan sözlerni her kez yâzmağaysız yâlğan söz bizim yânımızda hem muslümanlarda bolmastur ve hem padişahlığa da bolsa lâyıq nimarsa

imastur taqı Allah Ta'alâ inayeti bile tuşmanlarımız Mehmed Geray Han bile uruşqanda Mehmed Geray Han şehid bolıp kob Noğay mırzaları bile kop Noğay kişileri de bolsa kop Özi Qazaqları qılıçdan keçkân erdiler Şahin Geray Sultan dahi aranıñ baş qutqarıb qaçıb Çerkes Sarı Qabartay Qazığa barğan irdi Sultan oğlu Ali Mırza qardaşı Azamat Mırza bile öngâ mırzalar da bolsa barça halqı bile bizden qorqıb Hacitarhan Sarı kitib kişi qatnatıp Hacitarhan vavevadasığa öz oğlun rehin virüb alardın rehin alub dost bolubturlar taqı Şahin Geray Sultan da bolsa Çoban Geray Sultannıñ Çerkâskâ besletmegâ virgân oğlunı Terek Qazaqlarına rehin virüb Suyunçalı birle dostlaşıb yürürler dib işitdik Şahin Geray Sultannıñ ni çaqlı kişi irdügi öziñizgâ de bolsa malümüñizdir Sultan oğlu dahi buyuruğımızda turğan qaraçılarımız irdiler Şahin Geray sözleri birle bizden tayib ketkândir buyurdım ki aramızda bolğan dostluqça Terek Qazaqlarıñız Suyınçalıya da bolsa taqı Hacitarhan vavevadasığa da siz qardaşımız bir yahşı kişiñiz muhkem zabt yâzıb yibârgây irdiñiz Şahin Geray Sultannı dost bolurday bulıb yâ tirik tutğay erdiler veyâhud helâk itkây irdiler ve Hacitarhan vavevodañızda Ali Mırza qardaşı Azamat Mırza bile dost bolmağay irdiler tusnaq virib tutnaq hem almaşmağay erdiler yâ tirik tutıb yâhud helâk itkây irdiler ve siz qardaşımızdan tilek qılamız kim bizim hatremiz için Terek Qazaqları da bolsa Hacitarhan vavevodañızgâ da bolsa revan ta'cil tizme-tiz hatt yâzub yahşı kişileriñiz yibârgây irdiñiz taqı siz qardaşımızdan tilek qılurmız kim eger Terek Qazaqlarıñızgâ ve Hacitarhan vavevodañızgâ hatt yâzıb kişiñiz yibârürday bolsañız min uluğ Canibek Geray Han hazretlerimizgâ hem malüm qılğay irdiñiz ol kişileriñiz bizgâ Qırımğa kelib haber itkây irdiler oşlay-oq ol kişileriñizgâ ısmar qılğay irdiñiz taqı siz qardaşımızdan tilek qılurmız kim bizim birle Qazaq çıqğan ve hem kob imkân itkân qart Osman ağamız uluğ işik ağamız irdi Qırım Yurtımızda burunğılay Han bolğanımızda Osman ağamız öz ihtiyarı bile işik ağalığın ferağat qılıb irtâ-kiçe hayır-du'adadırlar ol ağamızgâ hatrimiz için işik ağalığı çaqlı tiyişler inayet itkây irdiñiz anıñçün kim çin gönül bile qulluğımız itkândir qaşımızda padişahlığımıza lâyıq qulluq itkândir ol sebebden padişahane soyurğab her yıl sayın tiyişlerin hem yârlıqğay irdiñiz bizim hatremiz için oşlay itkâysiz taqı siz qardaşımızdın kob hacalet tartıb kob uyât bile uyâlıb mübarek hatreñizgâ nimarsa kiltürmay biz qardaşınıznıñ tilegin qabul qılğay irdiñiz anıñçün kim hata bile bahşıñız Receb tikri buyuruğın bitürüb Manqıt Adilşah biyniñ yâş oğlu Velişah Mırza bile sözgâ kilişkân ikândir siz qardaşınıznıñ qullığında ikân merhum bolubdır ne çâre taqdir-i Huda alay ikândir inş'Allah ol iş ol Velişah Mırzağa şulay qalğusı yoqdur haqqından kelib özine köre cezası virilmek muqarrardır siz qardaşımız padişahğa hem malümdir ol bahşıñız tilmaçğa bolğan tuguldır biz qardaşınızğa bolğan nimarsadan inş'Allah aña qalmastur lâkin

qardaşımızdan bek hicab qılamız lütuf itüb bizgâ hatrîñiz qaldırmağaysız dip hatt bitildi taqı işbu çapqun hattımız ketâr çaqda siz qardaşımızdan kilgân tilmaçîñiz Antiyâ Almavnı taqı ulu elçîñiz Lavrentây Qalagirivav ve yâzuçîñiz Alekandra Duravnı körünüñimizgâ aldırđıq ol tilmaçîñiz Antiyâ Almav bile yibârgân iki uluğ muhabbetlik hattıñızñı muhabbetlik bile aldıq Lavrentây Qalagirivav ve yâzuçîñiz Aleksandra Durav allında Quran üstünde ant içdik ömür ahırğaçe taymay uzun-uzaq dost-qarındaş boldıq qarındaşım Qalğa Devlet Geray Sultan ve Nuraddin Azamat Geray Sultan hazretlerin ve oğlum Mübarek Geray Sultan ve Mehmed Geray Sultan hazretlerin ve ongâ sultanlarını bolsa barçaların boynumuzğa alıb dostuñuzğa dost tuşmanıñızğa tuşman boldıq madamki Qırım Yurtında Han bolıb turğaymız siz qardaşımız bile barışlıq-yârışlıq bolıb her kez yâmanlıq bolmastur dib ahd ve şart qılıb siz qardaşımız göñlünçe altun baysalı ahdnamemizni birdik halâ kilgân tilmaçîñiz hem kördiler taqı ol iki hattıñızñıñ birisinde yâzıbsız kim Sivisa qıralına yibârgân Allahbirdi nam elçîñizni sağ ve salim yânına yahşı yoldaşlar qoşıb bir tilmaç birib piristav bile ulağlar tutıb Sivisa qıralıñıñ Yubar tikân qal'âsına tikürüb Yubar hakiminden hatt alurğa buyurdıq inş'Allah andan dahi sağ ve salim kilsâler siz qardaşımızğa yibâirmiz dıbsız taqı bu hattıñızda elçimiz Lavrentây Qalagirivav ve yâzuçımız Aleksandra Duravnıñ sağ ve salim Qırımğa barğanıñ bilmâdik ve hem bizim elçimiz Can Mırza için yâzıbsız kim alar da bolsa Maskvaga kilgâli az zaman bolmadı hiç haber almadılar ol sebebden esenlik-tükenlik soray tilmaç yibârdik taqı ol tilmaç bile yeñgil bölekler yibârdik dıbsız taqı uluğ çapqunıñız Osman bekni uluğ elçimiz Lavrentây allında yibârgân irdik uluğ elçimiz baradır dib bildirgân irdik burunğı adet üzre artuq çapqun kilmâs irdi işsiz her kez çapqun kilgâni yoq irdi anıñcün kim söylergâ sözi bolmastur ol aslı çapqun kilsâ qaytarmaq adet dahi bar irdi ol adetçe işsiz kelgânleri için aqalınçayımızda bolsa Fedor Laquntyâviç Buturlin alarnı tohtatdılar kim işsiz barmañuz dib söylediler ol sözgâ baqmay boynağulıq qılıb bizgâ kildiler alay da bolsa siziñ hatreñiz için yevmi nefaqların birdik körünüñimizgâ aldıq yahşı sıylâb yibârdik anıñcün kim siz qardaşımızğa bek muhabbet qıldıq bizim dostluğımız siz qardaşımızñıñ qabulı bolğay ve hem dostluğımızğa inanğay irdiñiz dıpsız taqı bizim anda bolğan şunqarçılar ve arabaçılarımızni toqtatmay yibârgây irdiñiz ve almaşuvğa ferman olğan kişîñizni ve yahşı elçîñizni bizim elçimiz Lavrentây Qalagirivav ve yâzuçımız Aleksandra Durav bile qoşıb bizim tarihımız yüz otuz toquzğa kirgânda Sentâbr ayında toqtatmay yibârgâysız biz de bolsaq ol bol-calğa yibâürmiz dıbsız biz de bolsaq ol bol-calğa karar virdik oşlay malümüñiz bolğay bizim Manqıt mırzalarımızdan Nared Mırzağa susar ton kele turğandır aña başlıq kiş ton qoşqay irdiñüz anıñcün kim qız qardaşımızdan tuvğan qaraçımızdır taqı

Alp Mırzaniñ kele turğan tiyişin qardaşı Adilşah Mırzağa ta'yin qıldıq siz de bolsañız Alp Mırzaniñ yerine Adilşah Mırza dib yâzğaysız bizim hatrimiz için Sevisa qırılina yibârgân elçimizden biz de bolsaq hatt eyledik taqı işsiz de bolsa barğan Mahmud çapqunımıznı sıylâpsız aña da bu hatrimizğa hoş aldıq inş'Allah bir dahi işsiz kişi barmastur oşlay bilgâysız dib hatt bitildi fi eva'il mah-ı Ramazan sene 1039.

Bi-maqam Baqçasaray
Han Canibek Geray bin Mübarek Geray Sultan

№ 17

**Ярлык хана Джанибека Гирея Михаилу Федоровичу
(Бахчисарай, 1040 г.х. / 1630 г.)**

Аннотация. Главный посол Девлетгази-мурза к царю, возврат царского посла, ички кале-бек Али-бей в пути на алмашув за казной; просьба о доставке казны без недостат; прежнее письмо от царя о времени проведения алмашув; назначение посла на алмашув, с отправлением Али-бея; противостояние между Польшей и приднепровскими казаками; поход хана в Польшу; прибытие к Джанкерману капудана Хасан-паши с флотилией, Муртаза-паши с войском – по суше; письмо царя к хану с вопросом о прибытии тех пашей в Джанкерман; послы от польского короля к султану, хану и капудан-паше – клятва о мире и выведение казаков из берегов Днепра; сообщение от султана к хану о выведении казаков из Приднепровья по велению польского короля; просьба султана – не совершать поход в таком случае; извещение от хана к царю о возвращении из Джанкермана в Крым; гонец к царю из Ор (Перекопа); ханское ахднаме; ручательство хана за калгу Девлета Гирей-султана, нуреддина Азамата Гирей-султана, султанов, братьев нуреддина, брата Мехмеда Гирей-султана, сына Мубарека Гирей-султана; обещание хана не позволять татарским вельможам, крымским и ногайским войскам совершать походы во владения Москвы; просьба о доставке казны без недостат; извещение от царя об отправлении тийиш хану, 4 бийимлер, ич-бикечам, огланам; тийиш Мехмеду Гирей-султану, Мубареку Гирей-султану, агалар, ишик-куллар, ага йоллы куллар и слугам; прежнее письмо, доставленное послом Джан-мурзой, гонцы с ярлыками, дефтеры; извещение от царя о тийиш калге, его бийимлер и бикечам; желание хана об устранении разбирательств по поводу тийиш; казна, колтка, болеклер и нукарат акче; прежнее сообщение царя к хану о подконтрольности донских казаков, о запрете им выхода в море на чайках и причинения вреда ханским и султанским владениям; обещание наказывать донских казаков в случае их неповиновения; повеление хана о выводе казаков из берегов Дона; просьба хана к царю об отправлении доверенного человека с письмом к воеводе Хаджитархана для переговоров; дружба между воеводой Хаджитархана и султан-оглы Аза-

мат-мурзой, Али-мурзой и др. врагами хана, обмен пленными; просьба хана об извещении о сути переговоров царя с воеводой, отсутствие вестей; просьба о препятствии для дружбы воеводы с мурзами, наказание мурз; друг для друзей, враг для врагов; ханский посол Девлетгази-мурза с письмом к царю; соблюдение ханом ахднаме, данного князю Григорию ранее; новая клятва и ахднаме; недостача тийиш для татарских вельмож и слуг; жалоба вельмож и слуг на царского посла; причина – вероятность плохого исполнения повелений царскими чиновниками, казначеем; посол Джан-мурза с письмом и устным сообщением к царю; казна, болек и колтка; веление хана об извещении от царя о количестве шуб и видах тийиш (поименно); тийиш Мехмеду Гирей-султану по сулчаю его свадьбы (жене Мехмеда Гирей-султана); просьба царя к хану об усмирении султан-оглы Азамат-мурзы, Али-мурзы, ногаев и Беш-Баш, что совершают рейды в царские владения; веление хана о взятии под контроль тех злодеев; неповиновение злодеев, их дружба с воеводой Хаджитархана (подвластного царю); тайное отправление послов от царя в Стамбул; ложь царя к хану; неоднократные письма хана к царю; заверения хана о своей искренности; смерть царского толмача в Крыму; сообщение царя об отправлении тийиш (ата-огуллар и карачиям) без недостат; разбирательства и споры ханских людей и царских послов по поводу тийиш; желание тийиш от Велишах-мурзы, сына мангытского карачи Адильшах-бея; бегство Велишах-мурзы; пятно на совести хана; решение хана наказать злодея, убившего царского толмача; ранее отправленный татарский гонец из Ор (Перекопа); просьба хана об отправлении царского посла не к султану, а в Крым, согласно дипломатическому порядку; нарушение клятвы Москвой по трем пунктам – 1) недостача в казне, отсутствие тийиш для Ширин-бея; 2) бесчинства донских казаков; 3) дружба с ханскими врагами Азамат-мурзой и Али-мурзой; 4) послы к султану без ханского ведома; просьба о выдаче двух кобе с демонстрацией их слуге Осману; просьба о 4-х кремниевых ружьях с демонстрацией Девлетгази-мурзе; просьба о колтка для ремонта крепости Ор, что пострадала от нападений приднепровских казаков; просьба об отправлении дочери аталыка Касай-бека; тийиш для ана-бийим.

Canibek Geray Han sözüimiz

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve Deşt-i Qıpçaqıñ ve Taht-ı Qırımñıñ ve sansız kob Tatarnıñ ve sağışsız kob Noğaynıñ ve oñ qolnıñ ve sol qolnıñ ve Tat bile Tavgaçnıñ ve Tağ ara Çerkaçnıñ uluğ padişah ve hem uluğ Hanı Canibek Geray Han edem-Allahu Ta'alâ devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerindin Uluğ Urusnıñ ve Purusnıñ ve kob hristiyännıñ uluğ padişah Han qarındaşım hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusnıñ padişahı ve kob memleketlernıñ de bolsa uluğ padişahı ve uluğ hükümdarığa kopdin kop selâm qılıp nedir mübarek halıñız ve hatrıñüz yahşımısız ve hoşmısız dip su'al qılduğımızdan soñra i'lâm yârlığ-ı şerif oldur ki burunğı ahd ve iman ve şart-peyman üzre muhkem turıb ömür ahırğaçe taymay uzun-uzaq

dost-tatuw bolıp bek muhabbet bolğan sebebli halâ işbu elçi başımız qıdvetü'l-emasil ve'l-aqran zübdetü'l-macid ve'l-erkân Devletğazı Mirza dahi siz qardaşımızdan kilen elçi başınıznı birgâ qoşıp yibârdık taqı içki qalâ begimiz bolğan Ali biyni birgâ qoşıp burunğı adet üzre uluğ hazinemizni almaşuvğa buyurdıq buyurdım ki işbu yârlıǵ-ı şerifim birle uluğ elçi başımız barganda burunğı adet üzre virile kelgân uluğ hazinemizni qusursız yibârgâysız taqı biz uluğ padişah uluğ Canibek Geray Han hazretlerimiz siz qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ bek Mihayla Fyodraviç cümle Urusnıñ padişahı siz öz söziñizçe söziñizgâ muhkem turıp uzun-uzaq barış-yârış bolıp her yıl sayın virile kelgân uluğ hazinemizni tamam yibârgâysız burunğı adetdin eksik yibârmegâysız taqı bundan burun siz qardaşımızdan kilgan hattıñızçe uluğ hazinemizni almaşuvğa bol-cal itkan irdik ol sözçe Ali biy bile uluğ elçi başımıznı ta'yin qılğan irdik siz qardaşımızdın kilgân qaysı halâ Qırımda bolğan uluğ elçi başınıuzǵa bildirgân irdik barçaları buyurğanımızça hazır bolğan irdiler Allah Ta'alâ hazretleri Celle Şa'ne hazretleriniñ hikmeti bile ortaқ tuşmanımız Bolsqay qıral bile Özi Qazaǵı ortasında bozǵaqlıq bolıp bir-birleri bile cavlışqan sebebli min uluğ Canibek Geray Han hazretlerimizǵa fursat tüşip revan ta'cil kob Tatar askeri bile Bolsqay qıral vilâyetiǵa cavlay barırǵa atlanğan irdik taqı taqı saadetlü padişah-ı alem Hunkâr padişah hazretlerinden kop qadırǵalar bile qapudan Hasan Paşa hazretleri taqı kop çerü bile qırdan Murtaza Paşa hazretleri Cankerman digân yerge kilgân irdiler siz qardaşım hazretleri de bolsañız qapudan Hasan Paşa hazretleriniñ bolsun taqı Murtaza Paşa hazretleriniñ Cankermanǵa ne zaman kilürler ikân dib min uluğ Canibek Geray Han hazretlerimizǵa yazǵan iridiñiz öziñizgâ de bolsa malüm irdi oşol niyyet bile Cankermanǵa barıp qapudan-paşa hazretleri bile körüşib-söyleşib Bolsqay qıral vilâyetiǵa cavlay barur çaqda Bolsqay qıral hem uluğ padişah Hunkâr hazretleriǵa da bolsun taqı min uluğ padişah Canibek Geray Han hazretlerimizǵa da bolsun taqı qapudan-paşa hazretleriǵa da bolsun elçi yibârip Özi Qazaǵın Öziden çıkarıp barçasın qırmaq içün taqı uzun-uzaq barış-yârış bolur içün ahd ve şart itkan içün padişah-i alem saadetli Hunkâr hazretleri dahi Bolsqay qıralnıñ qılğan şartıǵa inam qılıp min uluğ padişah Canibek Geray Han hazretlerimizǵa hatt yibârip Bolsqay qıral Öziden Qazaqnı çıkarmaq içün şart itkandır şüşbu yıl qıral vilâyetiǵa barmağaysız İnşa'Allahu Ta'alâ Öziden Qazaq tayfası çıqmaq kerekdir eger çıqmasday bolsa kop çerü bile vilâyetiǵa cavlay barılır dib malüm qılğan sebebli Cankermanın Qırım vilâyetimizǵa kilganımızni bildirib Ordan uluğ çapqunımıznı yibârgân irdik taqı siz qardaşımızdan çapğuniñizni kütib tura irdik [...] taqı burunğı ahdname-i Hümayunım üzere muhkem turıp halâ dahi altun baysalı uluğ ahdnamemizni virip uzun-uzaq dost bolıp muhkem turdım dostuñuza dost ve tuşmanıñuzǵa

tuşman boldım taqı ifitharu's-selâtinü'l-kiram şerefü'l-havaqinu'l-fehham qarındaşım Qağalğay Devlet Geray Sultan hazretlerin dahi boynımızğa aldıq taqı Nuraddin Azamat Geray Sultan hazretlerin taqı Nuraddin Sultan qardaşları sultanları da bolsa taqı öz qarındaşım Mehmed Geray Sultan hazretlerin de bolsa taqı öz oğlum Mübarek Geray Sultan hazretlerin de bolsa boynımızğa aldıq ta kim ömür ahırğaçe siziñ birle uzun-uzaq dost bolurlar taqı vilâyetiñüzgâ de bolsa ve qal'âlarıñüzgâ de bolsa ve köy-kentlâriñüzgâ de bolsa cavlay barmaslardır taqı Qırım askerlerimiz de bolsalar taqı Noğay askerimiz de bolsalar barçaları memleketleriñüzgâ cavlay barmaslardır oşlay malümüñiz bolğay dip bildirdik barça sözimizgâ inam qılğaysız mübarek hatiriñüzgâ bulay alay yamanlıq kiltürmegâysız taqı min uluğ padişah uluğ Canibek Geray Han hazretlerimiz siz qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ bek Mihayla Fyodraviç barça hristiyan padişahı ve kop memleketleriñ de bolsa hükümdarığa malüm qılurmız kim öz söziñüzge muhkem turıp her zaman yibârâ turğan uluğ hazinemizni burunğılay eksiksiz-qusursız yibârgâysız özimizgâ de bolsa taqı dört biyimlerimizgâ de bolsa taqı iç bikeçlerimizgâ de bolsa taqı oğlanlarımızgâ da bolsa tiyişlerin bilgilü qılıp şol-çaqlı nimarsa yibârdim dip yazğaysız taqı qardaşım Mehmed Geray Sultan hazretleriğa da bolsa taqı öz oğlum Mübarek Geray Sultan hazretleriğa da bolsa taqı ağalarımızgâ da bolsa taqı ışık qullarımızgâ da bolsa taqı burundın tiyişler kele turğan ağa yolli qullarımızgâ da bolsa taqı tiyişkâ lâyıq ağamızgâ ve sıylı qullarımızdan tiyiş yibârgey irdiñüz dib tilek itkân barça qullarımızgâ da bolsa her birleriñgâ tiyişlerin yibârgâysız taqı bundan burun uluğ elçi başımız Can Mırza bile yazıb yibârgân uluğ kağıdımızça taqı andan soñra uluğ çapqunlarımız bile yibârilgân yârlıg-ı şeriflerimizçe ve hem alar bile barğan defterlerimizçe uluğ hazinemizni bilgilü qılıp yibârgâysız ta kim siz qardaşımızdın kilgân uluğ elçi başıñuz ol defterçe barçasına tiyişlerin tamam virgey irdiler taqı Qalğa Sultan qardaşımız hazretleriğa taqı alarıñ da bolsa biyimleriğâ de ve bikeçleriğâ da bolsa tiyişlerin bilgilü qılıp şol-çaqlı nimarsa yibârdim dib bildirgâysız ta kim elçi başıñuzgâ yonçığ zahmet tartmağay tiyiş ala turğan kişilerimiz bile uruş-talaş bolmağay irdi hem elçi başıñuzniñ sıysızlıq bolmağay irdi buyurdım ki barça fermanımızni ve hem barça kelâmımızni ve sözlerimizni yahşı tıñlap ve yahşı añlap kerek uluğ hazinemizni kerek qoltqalarımızni kerek böleklârimizni kerek nuqarat aqçalarımızni eksiksiz-qusursız yibârgâysız taqı her kimgâ de bolsa ni-çaqlı nimarsa yibâirday bolsañuz şol-çaqlı nimarsa yibârdik dip malüm itkâysız taqı min uluğ padişah uluğ Canibek Geray Han hazretleri siz qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ bek Mihayla Fyodraviç kop hristiyan padişahığa malüm qılurmız kim Tan Qazaqlarımızni zabt qıldıq muhkem yasaq itdik ve hem ölüm birle qorqutdıq İnşa'Allahu Ta'alâ bir

dahi Tan Qazaqlarımız şayqalar birle deñizge çıqmaslardır taqı Qırım halqına deñiz kenarlarında bolğan köy-kentleriğa zarar ve ziyana itmaslardır taqı saadetli padişah-i alem Hundigâr hazretleriñ qal'âlarına da bolsun köy-kentleriğa barmaslardır dib burun kilgân hattıñızda yazğan irdiñiz taqı Tan Qazaqları eger sözimizni tutmasday bolsalar kop mılıqçılar yibârip haqlarından kelürgâ buyurırmız siz arğı yaqdın biz bu yaqdın üstinâ barıp haqlarından kilürmız digân irdiñiz imdi buyurdım ki yârlıǵ-ı şerifim bile halâ barğan uluǵ elçi başımızǵa taqı şüşbu hatt-ı şerifimizǵa i'timad-itibar itip ol ortaq tuşmanımız bolğan Tan Qazaqların Tandan sürüb çıqarǵaysız Bolsqay qıral özi Öziden Qazaqların çıkarırǵa qalay ahd ve aman itdiler irsa taqı Özi Qazaqları bile qalay cavlışdılar irsa siz qardaşımız dahi öz söziñüzce bek bolıp Tan Qazaqlarıñuznı Tandan çıqarǵaysız eger söziñiz tutmasday bolsalar kop mılıqçılar bile uruş kişileriñüz bile çerü kişileriñüz yibârib cavlaǵaysız haramzade hırsızlarıñ barçaların kitârgaysız biz iki qardaş iki uluǵ padişah zamanlarında iki yurtñın bay ve carlısı ve yahşı ve yamanları rahat ve tınç bolıp irtâ ve kiç biz iki uluǵ padişah hazretlerimizǵa alqış-du'a itkâyler taqı biz iki uluǵ padişah hem iki uluǵ Han hazretlerimiz bir-birimiz bile ömür ahırǵaçe taymay bek muhabbet-tatuw bolğanmıznı işitkân padişahlar da bolsa taqı biyeler taqı hakimler tanglab tanǵa qalsunlar oşlay bilgâysız taqı min uluǵ padişah uluǵ Canibek Geray Han hazretlerimiz siz qardaşımız uluǵ padişah Han hem uluǵ bek Mihayla Fyodraviç cümle Urusñın hükümdarıǵa malüm qılurmız kim eger min uluǵ Canibek Geray Han hazretleri bile uzun-uzaq dost-qardaş bolurday bolsañız Hacıtarhan voyevodañızǵa hatt yazıb yahşı inamlı kişiñüzni yibârgâysız halâ bizgâ asi bolğan Sultan oǵlı Azamat Mırza Ali Mırza barca qardaşları barça qara halqı bile Hacıtarhan sarı-barıb Hacıtarhan voyevodañızǵa bir oǵlan tutnaq virib Hacıtarhan voyevodañızdan tutnaq alıp bir-birleri bile dost bolğan irdiler bundan burun siz qardaşımızǵa hem malüm qılğan irdik yahşı inamlı kişiñüz Hacıtarhan voyevodañızǵa söyleşkân soñra bizgâ dahi kelib haber bildirsin digân irdik bu zamanǵaçe bu haberiñüz kilmâdi imdi buyurdım ki tuşmanımız Sultan oǵlı bile dost bolmasunlar taqı oǵlunı tutnaq almasunlar ve eger fırsat tapsalar Azamat Mırza bolsun Ali Mırza bolsun oşlap haqqından kelsünler dib hatt yazǵaysız tuşmanımızǵa tuşman bolǵaysız Hacıtarhan voyevodañız da bolsa siz qardaşımıznıñ buyuruǵınçe tuşmanımızǵa tuşman dostımızǵa dost bolsunlar biz de bolsaq siz qardaşımıznıñ tuşmanı bolsa Allah Ta'alâ yari qılsa qolımızǵa salurǵa taqı haqqından kilürge çalışurmız taqı buyuruǵımızda bolğan kerek beklerimiz kerek mırzalarımız kerek voyevodalarımız her qay qullarımız da bolsalar siziñ tuşmanıñıznı cavlab tuşmanlıq qılurlar alay bolsa kerekdir kim siziñ voyevodalarıñız ve qullarıñız ve çeryü kişileriñüz siziñ buyuruǵıñızça tuşmanımıznı cavlab elbette haqqından kilgâyler oşlay malümüñüz bolsun

dip muhabbetlik bile hatt yazıp uluğ elçi başımız Devletğazı Mırzanı yibârdik bundan burun knâz Görgiray bile yazğan uluğ altun baysalı ahdnamemizçe ahdımızğa bek bolıp turğan irdik halâ dahi siziñ muradıñuzça hatrıñizni sıylâp yañı başdan ahd qılıp Quran üstünde ant içib altun baysalı uluğ ahdnamemizni virdik taqı ol ahdnamemizçe şart ve peyman qılıp sözüimizde turdıq padişahane sözüimiz iki bolmastur siz de bolsañuz padişahane söziñiz iki bolmastur liken her yıl sayın kele turğan uluğ hazinemiz eksik kelgân sebebli taqı tiyiş ala turğan kerek işik ağamız kerek hazinedar başımız kerek aqtacı begimiz kerek büyük kerek kiçik qullarımız kerek biyimler kerek bikeçlerimiz kerek Qalğa Sultan qardaşımız kerek Nuraddin Sultan qardaşımız barça Qırım halqımızdan tiyiş ala turğanlar mübarek qaşımızğa kilip tiyişlerimiz tamam tügal virilmeydir dip elçi başıñuzdan şikâyet qıladurlar tiyiş sebebli uruş boladur hem siziñ elçi başıñuz sıysız-hürmetsiz boladır hem bizim ağalarımız ve beklerimiz ve barça halqımız yaman namlı boladur bizim de bolsa padişahane namımızga tüşmâydir siz qardaşımız da bolsañız padişahane namıñuzğa tüşmastür uluğ hazinemizniñ qalay kilgânin bilmâymiz qalay kilib qalay ketkanin kimse bilmâydir siz qardaşımızdan bilgilümu ikândir haşa siz qardaşımızdan bilgilü bolğay lâkin buyuruğıñuzda bolğan hazinedar başıñuzdan veyahud büyük kişileriñuzden bolğay dib hayâl qılamız ol sebebdin yibârilgân uluğ elçi başımız Can Mırza bile barğan uluğ hattımızda yazdıq taqı ağızdan söylârgâ buyurğan irdik taqı ilkâri kitkan uluğ çapqunlarımız bile de bolsa yazğan irdik ve ağızdan söylârgâ buyurğan irdik halâ da bolsa dahi muhabbetlik bile hattımızda yazdıq ve ağızdan hem söz söylârgâ buyurdıq kerekdir kim siz qardaşımız yahşı tıñlağay irdiñüz yahşı sorab bilgây irdiñiz uluğ hazinemiz de bolsun bölek selâm da bolsun qoltqamız da bolsun ni nimarsa şol-çaqlı tonlardır dip bildirgây irdiñiz ve tiyiş ala turğanlarınñ namlarınça namelerine kiş bolsa kiş susar bolsa susar tın bolsa tın qarın bolsa qarın dib yazğay irdiñiz ta kim elçileriñüz bile uruş-talaş hem bolmağay irdi taqı siz qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ bek Mihayla Fyodraviçden tilek qılamız qarındaşımız Mehmed Geray Sultan hazretleriğa yañı toy qılıb avrat alğan irdik bizim hatremiz içün alarğa tiyiş yazğaysız Mehmed Geray Sultan hazretleriniñ hatunı kelin biyim dip tiyişkâ yazıp her yıl sayın ol tiyiş hata bolmağay kilsün dip buyurğaysız taqı min uluğ padişah uluğ Canibek Geray Han hazretleriğa siz qardaşım uluğ padişah hem uluğ bek Mihayla Fyodraviç bundan burun Sultan oğlu Azamat Mırza Ali Mırza Noğay halqı haramzadeleri Biş-Baş hırsızları bizim qal'âlarımızğa hem köy-kentlarımızğa cavlay kilâdürler ol haramzadelerini tıyğaysız digân irdiñiz biz de bolsaq alarnı zabt itârgâ buyurğan irdik halâ buyuruğıımızdan qaçıb siz sebebli bizgâ tuşman bolıp Hacıtarhan sarı barıp Hacıtarhan voyevodañuz birle dost bolıp bizgâ

tuşman bolğandır bizim tuşmanımızıñiziñ voyevodañuz dost qılğan için sizgâ hatt yazğan irdik bu zamanğaçe bir cevab yibârmediñüz tuşmanımızğa tuşman bolmadıñuz bu sebebden ant siziñ ustüñüzde qaladır ant bizde tabıladır taqı Tan Qazaqları sebebli de bolsa ant siziñ ustüñüzde qaladır bizde tabıladır taqı padişah uluğ Hundigâr hazretleriğa uluğ elçiñüzni bizden bilgüsiz yalğan söz bile yibârasız elçiñüzden soñra Tan Qazaqlarıñuz şayqaları bile deñizge çıqadurlar Qırım Uluslarımızğa da bolsa taqı Hundigâr Sultan Murad Han padişahniñ qal'âlarına da bolsa taqı köy-kentleriğâ da bolsa taqı kemileriğâ da bolsa cavlaydırlar yalğan sözleriñiz tabıladur qayta-qayta hatt yazdıq asla cevabıñuz kilmâydir ahd ve şartğa turmaysız barça ant sizde qalıb çinlıqsızlıq qılasız halâ dahi İstanbulğa uluğ elçi yibârdiñüz anıñ soñındın Tan Qazaqlarıñuz şayqalar bile deñizge çıqar bolsa yena da bolsa yalğan söz sizde tabılır soñra yahşılıq bolmay barça çinlıqsızlıq öziñüzde bolur padişahlarda yalğan söz lâyıq imastur ve hem yalğan bile her kez iş bitmâstür haşa padişahlar yalğan söz söylegey eger işbu sözlerni bilmegân bolsañuz biz qardaşıñız qayta-qayta hatt yazdıq yazğan hattlarını oqımay turğan bolsañız ol hem padişahlığa ohşar nimarsa tugildir ve eger barğan elçilerimizniñ avızdan aytğan sözlerin tıñlamasday bolsañız bu hem dostlıq nişanesi bolmağay ve eger hidmet qıla turğan vezirleriñüz ve buyuruğıñızda bolğan büyük-küçük inaqlarıñuz siz qardaşımızğa bildirmâsday bolsalar öziñüz barğan elçiler ni söz bile kilgân ikândır dip niçik sürat izlâp bilmây ikânsiz barça nimarsalarını tıñlab siz qardaşımızğa bildirdik biz qardaşıñuz siz qardaşımızdın her kez yalğan bolmas bolğay her kez hata bolmas bolğay dip Devletğazı Mırzağa ağızdan söylârgâ ve hem siz qardaşımızdan sorarğa buyurdıq eger ahd ve imannı ve şart-peymannı bozmay söziñizde çin bolsañız muhabbetlik bile tıñlab cevab birgâysiz ve eger ahd ve imannı bozmaq tilârday bolsañuz yena da bolsa çin söziñiz söylegeysiz ta kim ant ve şart bizim ustümüzizga qalmağay Allah Tebarek ve Ta'alâ hazretleri çin söz söylegen qullarığa yardımçılardır bizde yalğan söz bolmastur barça sözlerimiz çindir oşlay bilgâysiz ve hem siz qardaşımızğa bek muhabbet qılamız hem bek inanamız anıñçün inam qıla hatt yazdıq taqı siz qardaşımızğa malüm qıurmız kim Allah Ta'alâ hazretleriñ ferman ve qazası bile Qırımda ölgân uluğ tilmaçiñüzniñ toprağı Qırımda ikândır qaza yetişib buyurıq bitürdi ketdi emir Hudanıdır lâkin bizim emrimiz bile bolğan nimarsa tuguldir haşa muhaşa bizim rizamız bolğay bizim padişahane hükümümüzizğa lâyıq iş imastur elçilik bile memleketlerimiz kilgân elçiniñ bulay bolğanına rizamız yoqdır taqı elçiler bile tiyiş ala turğan kişilerimiz barıp uruş-talaş bile tiyiş ala turğanlar tugil irdiler biz de bolsaq körgân tugil irdik her kez bilgân körgân nimarsamız bolmastur burunğıla tiyişleri kilmegân sebebli barıp uruş bolğan barça siz qardaşımızdandır anıñçün kim bizgâ kilgân hattıñuzda her ne kim yazğan

bolsaңыз virdik dib yazıpsız taqı barça tiyişlerni eksiksiz yibârdik dıbsız taqı ata ve oğlanlarına virdik dipsız taqı qaraçılarımızğa virdik dipsız ol sebebden elçiniñuzden tilây barsalar eksik viredürler Masqvadan kilgân defterçe virilmâydir defterni hem körgizmaydir elçilarğa inam bolmaydır sizden kilgân defter yoq burunğı adetçe her kez tiyiş virilgân yoq dip bizgâ şikâyetler kilâdür biz de bolsaq barıp tiyişleriñüzni tilâb alğaysız dib buyurdıq elçiler yoqdır dib söylâb derler tiyiş ala turğan kişilerimiz bardır dib söylâydirler şöl söz birle uruş boladur qaraçılarımızdan merhum bolğan Manqıt Adilşah biyniñ yaş oğlu Velişah Mırza tiyiş tiley kilgân irdi biz dahi siz qardaşımızniñ söziñüzçe barça yurt oğlanlarıñuzğa tiyişler yibârilgândır dib hatt yazğanıñuzça Velişah Mırzağa dahi kilgândır dib buyurğan irdik barıp tiyiş tilây turıp uruş bolıp hata bile ölüm bolubtur ol zamandan beri Velişah Mırza mübarek qaşımızğa kilmây qaçıp yüridir barça yamanlıq bizim ustümüzgâ qalıp namus tartamız siz qardaşımızğa da namussızlıq boladur dost bolurday bolsañuz bilgilü bolğaysız tuşman bolğuday bolsañuz bilgilü bolğaysız hazine yibâriřday bolsañuz bilgilü yibârgâysız her kimgâ ne-çaqlı nimarsa yibârgân bolsañuz şu-çaqlı nimarsa yibârdik dib yazğaysız biz de bolsaq sizden kilgân defterçe alıb elçi başıñuzğa her kez şek-keman itmegây irdik Mehmed Geray Han Şahin Geray Sultan zamanında bir yalğan nimarsa bolğan ikândır bizim zamanımızda dahi ol uslûbçe bolğan için ğayet hatrimizğa hoş kilmâydir iki yurtniñ padişahı ortasında sıysızlıq-hürmetsizlik bolıp elçileri uruşıp ölüm boladır dip ar-namus söyleşkân nimarsalar boladır biz de bolsaq bi-huzur bolamız barçası kimden erdügin bilmâyimiz haşa siz qardaşımızdan bolğay padişahlarda yamanlıq bolmastur yahşı sorab yahşı cevap yazğaysız taqı ol tilmaçni öltürğan kişini İnşa'Allahu öz namusımız için sağ qoymay öç almaq muqarrardır padişahane qahrımız birle haqqından kilürmiz oşlay bilgâysız taqı bundan burun Ordan haber bile yibârgân qulumız irdi uluğ çapqunımız tugil irdi ol dahi anda qaldı taqı uluğ hazinemizni yibârâ turğan zamanıñızda hazineni çıqardıq dip hazine aldında yengil bölekleriñüz bile uluğ çapqunlarıñuz kelürler irdi halâ ol çapqunlarıñuz qalay kilmegân ikândır dip tanglaymız niçik yibârmegân ikânsiz yazıp bildirgâysız taqı min uluğ padişah Canibek Geray Han hazretlerindin başqa saadetlü padişah Hundigâr hazretleriğa uluğ elçiniñüz yibârmegâysız dib yazğan irdik halâ uluğ elçiniñüz yibârđiñüz bizgâ her kez cevap yazmadıñuz bizim bile dostlıq qılmadıñuz dostlıq nişanesin qılıp yazıp bildirgâysız saadetlü uluğ padişah Hundigâr hazretlerine elçi yibârmekden muradıñuz ni irdigin bizgâ bildirgâysız burunğı adetçe bolmaysız yañı adet başladıñuz ortalıqda yahşılıqğa delâlet bolur işler itmeysiz ant-şart siz qardaşımızda qaladır üç sebep bile ahdıñuzni bozasız biri oldur kim burunğılay uluğ hazinemizni yibârmâysız taqı uluğ qaraçılarımızdan Şirin Begine mırzalarına tiyişleri

kilmâdi biz de Şirin tiyişi yoqtur dib halâ kilgân elçiñüz bermay ketdiler taqı tiyiş ala turğan barça ağalarımızğa qusur oza birdiler taqı Tan Qazaqlarınıñ tıymadıñuz ikinçi şart oldur kim bizim tuşmanımız Azamat Mırza Ali Mırza bile dost boldıñuz üçünçi şart oldur kim bizni salıb uluğ Hunkâr padişah hazretlerine elçiñüz yibârâ başladıñuz barçası dostluq alâmeti bolmay bozğaqlıq nişanesidir bu işlerden muradıñuz qalay irdigün bilmâymiz elbette i'lâm qılıp hatt yazğaysız taqı buyurdım ki min uluğ padişah bile dost bolsañız burunğılay hem uluğ hazinemizni yibârgâysız taqı uluğ hazineden başqa üstün qoltqa tilek qılamız anı hem yibârgâysız taqı Osman qulum bile yahşı köbe tilek itkân irdik anda Osmañğa körgizgâysız digân irdik egerçe buyuruğımızça körgizibsiz yahşısın körgizmâysiz eger yahşı köbe bolsa öziñüzgâ yahşı bolğan köbedin iki köbe yibârgâysız dip tilek qılamız taqı dört çaqmaqlı tüfenk [...] qılamız ikisi kiçkene qol tüfenki bolğay ikisi dahi andan büyük bolğay Devletğazı Mırza elçi başımızğa ısmar qıldıq bizim göñlimizçe bolğan tüfenkni ol bilür alarğa körgizip tilegânimizçe dört tüfenk yibârgâysız oşlay bilgâysız dip bitildi baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday fi eva'il Rebiü'l-ahir sene 1040.

Bi-maqam Bağçasaray

Han Canibek Geray bin Mübarek Geray Sultan

İnşa'Allahu Or hisarımıznı yañıdan yapıdırmaq tileymiz bir serhad hisarımızdır anıñıçün siz qardaşımızdan qoltqa tileymiz uluğ hazineden üstün başqa qoltqanı yoq dimây yibârgâysız siz qardaşımız bile ikimizniñ ortamızda çit qalâmızdır hem Özi Qazaqlarından harab bolğan çit qalâmızdır anıñıçün sizden tilek qılamız elbette yoq dimây köndirgeysiz dip hatt bitildi fi ev'a'il mah-ı Rebiü'l-ahir sene 1040.

Bi-maqam Bağçasaray

Han Canibek Geray bin Mübarek Geray Sultan

Bundan burun öz atalğımız Qasay bekniñ öz qızını tilek itkân irdik muhabbetlik bile hatt yazğan irdik halâ da bolsa tilegimizçe yoq dimây yibârgâysız taqı anamız ana biyim hazretleriğa burunğılay tiyiş kilmâydir elbette tiyişlerin tamam yibârgâysız oşlay bilgâysız sahh.

№ 18

**Ярлык хана Джанибека Гирея Михаилу Федоровичу
(Бахчисарай, 1041 г.х. / 1631 г.)**

Аннотация. Тийиш для мангытских беев и мурз, калги, его бийимлер, бикечей, агалар; тийиш нуреддину, его матери, бийимлер, бикечам, агалар;

недостачи в доставке тийиш; тийиш Мубареку Гирей-султану и его агалар; прежняя клятва от хана перед царскими послами; главный посол Хуремшах-мурза с ханским ярлыком; казна сполна для хана, калги, нуреддина, Мубарека Гирей-султана и других султанов, агалар, беев и мурз; устранение споров и разбирательств, просьба от хана о соответствии числа доставок указаниям в письме; недостачи, веление хана о получении недостачи от посла Прокофия; аудиенция для посла Прокофия; казна сполна, нукарат акче и болеклер; тийиш для обозначенных людей; рейды донских казаков на чайках в ханские владения; кража табунов лошадей в ханских владениях людьми из Хаджитархана; недостачи в казне; просьба к царю о письменном ответе с изъяснением своей позиции; смерть московского толмача от болезни таун; извещение от хана с предположением о смерти толмача по причине споров из-за тийиш; веление хана о выдаче тийиш Велишах-мурзе; нахождение в плену у Прокофия двух огланов, Кельмухаммеда и Озармухаммеда, что возвращались из Ургенча к ногаям; просьба к хану от их отца, Джанмухаммеда, о возвращении сыновей из плена; отказ Прокофия и его сообщение о том, что те огланы стали христианами; просьба хана к царю о выдаче тех огланов Хуремшах-мурзе; смерть калги, назначение нуреддина Азамата Гирей-султана калгой, новый нуреддин – Мубарек Гирей-султан; жалоба царя в письме к хану о большом получении тийиш и принуждении для посла Прокофия Сакова и писаря Тимофея Гласова к прибытию в Крым; извещение от царя к хану об отправлении послов к королю Адольфу через ханские владения, направление послов от короля Адольфа в Крым; слова царя о непослушании донских казаков; сообщение от царя о походе во владения Московии 30-40 татар из Крыма, о поимке крымского татарина по имени Колай; письмо царя в Хаджитархан с просьбой уведомления о сути переговоров Азамат-мурзы и Али-мурзы с воеводой; просьба хана к царю об указании в письме числа доставок; шубы и посылки калге, нуреддину, Мубареку Гирей-султану и другим султанам; отсутствие тийиш для 3-4 человек; ханский посол к королю Адольфу через владения Московии, во благо царя; обещание хана впредь отправлять посла по иному пути; позволение хана крымским татарам отправляться в царские владения; люди Азова – подвластные султана; ханский ярлык с запретом на походы в царские владения; ответственность хана за калгу и нуреддина, заверения о непричинении зла царским владениям; просьба о доставке казны без изъянов; просьба об извещении о количестве доставок хану и гарему; извещение ишик-аге; сообщение хана о том, что прежде московские послы не отправлялись к султану; готовность хана оказать содействие в сопровождении московских послов в пути к султану через Крым; письма от польского короля к хану с предложением мира; отказ хана мириться; поход ханского сына Мубарека Гирей-султана в Польшу; уведомление от хана о совершении этих дел во благо царя; просьба хана к царю об отправлении двух больших мордашей (самсун собак), самца и самки; посылки от хана к царю – топор «ай балта» и колчан «садак»; просьба о доставке тийиш для Хуремшах-мурзы за службу.

[.....] taqı qaraçı Manqıt beklerimizğa da bolsa Manqıt mırzalarımızğa da bolsa burunğı adet-i qanun üzre tiyişleri kele turğan barça tiyişli kişilerimizden her qaysıları da tiyişleri eksiksiz tamam kilürgâ buyurğay irdiñiz dip yâzğan irdik her kimgâ tiyişleri defterçe kilgây irdi dib bildirgân irdik taqı qardaşım Qalğa Sultan hazretleriğa da bolsa taqı alarnıñ biyimlerigâ de bolsa taqı bikeçlerigâ de bolsa taqı ağalarığa da bolsa taqı qardaşım Nuraddin Sultan hazretleriğa da bolsa alarnıñ analarığa da bolsa taqı haremleride bolğan biyimlerigâ ve bikeçlerigâ da bolsa taqı alarnıñ hem ağalarığa da bolsa tiyişleri eksik kelgânin bildirgân irdik taqı öz oğlum Mübarek Geray Sultan hazretleriğa ve ağalarığa da bolsa tiyişleri kilgây irdi dib bildirgân irdik barça taqı bundan burun kilgân uluğ elçiñüz allında Quran üstünde ant içkânde uluğ hazinemizni eksik yibârmeñiz dib ismar qılğan irdik barça sözlerimiz malümüñüz bolğan irdi i'lâm itkân irdik imdi buyurdım ki yârlıǵ-ı şerifim bile işbu uluğ elçi başımız bolğan qıdvetü'l-emasil ve'l-aqran Hüremşah Mırza zide qadruhu barğanda muhabbetlik bile yâzğan hattımızça tıñlab sözlerimizni añlab barça tiyişlerni tamam yibârgây irdiñiz dost bolurday bolsañız bizim uluğ hazinemizni taqı Qalğa Sultan taqı Nuraddin Sultan taqı oğlum Mübarek Geray taqı öngâ sultanlarınıñ hazineleri tamam yibârgây irdiñiz taqı ağalarınıñ ve biylerniñ ve mırzalarınıñ ve uluğ-kiçik kişilerimizniñ burunğı adetçe tamam yibârgây irdiñiz eger tamam kilmâsday bolsa elçi başıñuzdan alurğa buyurırmız qaysı tiyişleri bolğan kişilerimiz barıb tiyişlerin buyuruğımızça tiley barğanda uruş-talaş boladur hem elçi başıñuz sıysız boladur ve hem hatrı qaladır buyurdım ki öz söziñüzçe muhkem turub uluğ hazinemizni tamam yibârgâysiz taqı bizim özimizgâ ne çaqlı nimarsalar yibârseñiz şol-çaqlı nimarsalar yibârdik dib hattıñızda aşkâra beyan qılğay irdiñiz şol-çaqlı nimarsa yibârdik digân irdiñiz taqı barça tiyişli kişilerimizgâ yibârgân tiyişlerini defter bile yibârgâysiz digân irdik buyuruğımızça defter bile yibârdiñüz alay da bolsa burunğılay yibârmây barçasığa eksik yibârdiñüz ol sebebli biz de bolsaq elçiñüz Piraqofaydan eksiklerin alurğa buyurdıq imdi halâ da bolsa elçiñüz kelsâ tiyişler barça eksik bolsa yene de aldırırmız oşlay malümüñüz bolsun dib hatt yâzdıq taqı min uluğ Canibek Geray Han hazretlerimiz uluğ elçiñüz Birqofayğa körüniş birib avızdan buyurdıq kim qardaşım uluğ padişah Han hem uluğ bek Mihayla Fyödaraviç cümle Urusniñ padişahı ve kob memleketlerniñ de bolsa hükümdarığa söylergâ buyurduq kim eger uzun-uzaq dost-qarındaş bolurday bolsañız öz söziñüzçe muhkem turub uluğ hazinemizni nuqarat aqçamızni ve öngâ böleklerimizni tügâl yibârgâysiz taqı barça tiyişleri bolğan kişilergâ tiyişlerin barçalarğa tügâl yibârgâysiz ta kim uluğ elçiñüz birle uruş-talaş bolmastur taqı Tan Qazaqlar sebebli taqı Hacitarhan ahriyânları sebebli aramızda bozğaqılı bolmağay irdi kelib şayqalar birle Tan Qazaqları Uluslarımızğa zarar-zıyan

itmegây irdi Hacıtarhan hırsızları yıldıqlarımızni oğurlab ketmegây irdi dib qayta-qayta malüm qıldıq asla sözimizni eslemây Qazaqlarıñuzni azbt qılmaı kob ziyanlar qıladırlar bu sebebden ant ve şart siz qardaşımız üstünde qaladır bizim ahdımız-şartımız muhkem bolıb sözimizde ömür ahırğaçe taymay turarmız memleketleriñüzgâ bizdin ziyan bolmaydır taqı hazinemiz tamam kilmâydir barça yâñlış-yâlğan sözler siz qardaşımızda tabıladı imdi buyurdım ki öz söziñüzçe muhkem turıp dost-qarındaş bolurday bolsañız şuşbu hattımızğa cevab yâzıb bildirgeysiz barça sözleriñüz malümımız bolsun dost bolurday bolsañız bildirgâysiz tuşman bolurday bolsañız bildirgâysiz ahd ve şartnı bozmaq muradıñuz bolsa hem malüm qılıp çin söziñüzni yâzğay hazinemizni her zaman eksik yibârip uruş-talaş bile tiyiş alurğa delâlet qılır işler qılasız taqı ta'undan vefat itkân tilmaçıñüzni tiyiş sebebli uruş bolğan içün uruşdan ölgândir dip siz qardaşımızğa yâzğan irdik soñra yahşı sorıb teftiş qıldıq irsa imam-muezzinler kelib ant içib ta'undan vefat itkândir dib bildirdiler andan soñra Velişah Mırzanı yârılığab tiyişlerin alurğa buyurdıq Allah Ta'alâ qazası birle ta'undan kop kişileriñüz vefat itdiler el-hükm ü Allah barçaları Velişah Mırza bile uruş qılıb ölmâdiler imdi ol tilmaç içün hatrıñüzgâ hatur ketürmegâysiz taqı siz qardaşımızdın tilek qıurmız kim Ürgânçden Noğay halqına kele turğanda işpu uluğ elçiñüz Piraqofayğa Kelmuhammed Ozarmuhammed nam iki oğlan tüşkân ikândir cavlab alınğan irmiş atası Canmuhammed halâ mübarek qaşımızğa kelip bizim bolğan sebebli ol iki oğlanları Biraqofaydan tilek qıldıq irdi hristiyân boldılar dib virimây cevab qıldı bizim dostumuz siziñ dostuñız siziñ dostuñız hem bizim dostumuz taqı tuşmanıñuz bizim tuşmanımızdır dib vilâyetiñüzgâ tüşkân sebebli tilek qılamız hatremiz içün yoq dimây Piraqofaydan alıb hristiyân bolsa dahi ol iki oğlanlarını uluğ elçi başımız Hüremşah Mırza bile birib yibârgây irdiñüz dib tilek qılamız taqı min uluğ padişah Canıbek Geray Han hazretlerimiz şuşbu muhabbetlik hattımızni yibârir zamanda Haq Ta'alâ hazretleriñ qazası bile qardaşımız Qalğa Sultan hazretleri şonqar bulıp ucmaqlıq bolğan sebebli qardaşımız Nuraddin Sultan hazretleriğa qalğalıq ihsan itib halâ Azamat Geray Sultan Qalğa bolğandır taqı Azamat Geray qarındaşı Mübarek Geray Sultan Nuraddin bolıb alarğa hem nuraddinlik virilğandır imdi buyurdım ki Qalğa Azamat Geray Sultan Nuraddin Mübarek Geray Sultan hazretleriğa inam qılıb uzun-uzaq dost-qarındaş bilgâysiz hatreñüze bulay alay yâmanlıq kiltürmegâysiz taqı halâ kilgân hattıñuzda yâzıbsız kim uluğ elçimiz Piraqofaydan kop tiyişler aldırđıñuz dip taqı halâ Qırımğa keleşek Piraqofay Saqavnı yâzuçı Timafây Ğlasavnı küç bile Qırımğa barırğa buyurdıq dipsiz taqı bizim memleketimizden aşı Adolf-qıralğa elçiñüzni sıy bile yibârdik Adolf-qıraldan kilgân elçilerni hem Qırımğa yibârdik biz bu işlerni siz qardaşımız hatresiyçün qıldıq dipsiz taqı Tan

Qazaqları bizim sözüimizni tutmaslardır dipsiz taqı Qırımdan otuz-qırq çaqlı Tatar Azav kişileri bile cavlay kildiler Qolay nam Tatarnı bizgâ tutıb kiltürgân irdiler ol Qolay digân Tatardan su'al itkânde Qırım Tatarımız dip cevab virdiler dipsiz taqı Azamat Mırza ve Ali Mırza Hacıtarhan voyevadamız bile qalay söyleşkân ikândir haber sorab hatt yibârdik henü Hacıtarhandan cevab kilmâydir cevab kilsâ hatt yâzıp malüm qıurmız dipsiz alay bolsa siz qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ bek Mihayla Fyödaraviç cümle Urusniñ padişahı ve kob yerlerniñ de bolsa hükümdarığa malüm qıurmız kim halâ kelecek uluğ elçiñüz bile bizim özimizgâ ni çaqlı tiyiş yibârilgân bolsa ne çaqlı bölek ne çaqlı hazine ve ne çaqlı qoltqa yibârseñiz muhabbetlik hattıñuzda şol-çaqlı nimarsa yibârdik dip bildirgâysiz taqqı Qalğa Sultan taqı Nuraddin Sultan taqı oğlum Mübarek Geray Sultan taqı öngâ sultanlarğa da bolsa özlerine yibârgân hattıñuzda şol-çaqlı ton şol-çaqlı bölek yibârdik dib malüm itkâysiz biz dahi muhabbetlik hattıñuzçe elçiñüzgâ söz qılmas irdik muhabbetlik hattıñuzda her ne tilek qıldıñuz irsa yibârdik dip yâzğaniñuz için elçiñüzgâ inam itmây qıstab tileymiz taqı burundan tiyiş kele turğan kişilerimizden niçe kişilerimiz yâzılmaydır ol sebebden elçiñüzden tileb alurğa buyurdıq ol dahi üç-dört yahşı kişilerimizgâ tiyişleri kilgâni yoq irdi ol sebebden alurğa buyurdıq taqı Adolf-qıralğa barğan elçimizni siz qardaşımızğa bek muhabbet itkânimiz için yibârdik taqı göñlümüzde dostluq bolğan için yibârdik taqı siziñ vilâyetiñüzden özgâ yerden yol tabılmağan için tugil irdi Adolf qıralğa elçimiz barırğa yol bar irdi eger siz qardaşımız hatreñüzgâ hatur alurday bolsañuz özgâ yoldan yibâirmiz oşlay malümüñuz bolğay dip bildirdik dostumuz qardaşımız dip yibârdik kün ilkârıde bolsa bir dahi Adolf-qıralğa yibârsek öngâ yoldan tedarik qıurmız şuşbu yolda siziñ vilâyetiñüzden aşa qaytarğaysız dib tilek qıldıq taqı vilâyetiñüzgâ Qırım Tatarımızdan haşa barğaylâr Azav kişileri cavlay barsalar bizim alarğa buyuruğımız keçmâsdir anıñçün kim anlar Hunkâr quallarıdır alay da bolsa dostumuzğa dost bolıp dostumuzğa cavlay barmağaysız dip yârlıg-ı şerifimiz birle hatreñüz için yâsaq qıurmız öz ahdımızga muhkem turub ömür ahırğaçe taymay turarmız taqı halâ Qalğa Azamat Geray Sultannı taqı halâ Nuraddin Mübarek Geray Sultannı boynumuzğa aldık vilâyetiñüzgâ ve qal'âlarıñuzgâ ve köy-kentleriñüzgâ alardan yâmanlıq bolmastur hatreñüzgâ bulay alay yâmanlıq nimarsa kiltürmegâysiz uzun-uzaq dost-muhabbet bolub turarmız sözüimizde asla yâmanlıq bolmastur imdi siz qardaşımı zda bolsañuz öz söziñüzde muhkem turub uluğ hazinemizni qusursız tamam yibârgâysiz bizim özimizge taqı harem-i hassamıza ne çaqlı nimarsa yibârgân bolsañuz şol-çaqlı nimarsa yibârdim dip bildirgâysiz muhabbetlik hattıñuzda barça tilegân nimarsalarını yibârdik dip yâzasız biz de bolsaq barça tilegân tileklerimizni birdik dip yâzıbdır dip elçiñüzden

tileymiz ol sebebden elçinüzgâ qıstav boladır uruş-talaş bile boladır imdi kerekdir ki ol hattıñuzda ne çaqlı nimarsa yibâirday bolsañuz şol-çaqlı nimarsa yibârgâniñuzni malüm qılğaysız hatt yibârgân ağamız işik ağamızğa da bolsa hattıñuzda malüm itkâysiz ta kim elçinüzgâ qıstav bolmastur uruş-talaş hem bolmastur bundan burun elçinüz kilgânlerinde barça tiyişleri tamam kilür irdi hiç kimârsâgâ eksik virilmâs irdi kim irsa bizgâ şikâyet qılmas irdi qalay kelib qalay kitkânlerin hem biz bilmâs irdik elçinüz bile barça tiyiş ala turğanlar dost-muhabbet bolıp kitârler irdi halâ kilgân elçileriñuzgâ sıysızlıq bolğan için özimiz de bolsaq rizamız yoqdur mübarek hatrimizğa hatur qıladır imdi kerekdir ki kün ilkârde barça tiyişlerni burunğılay yibârgâysiz öz söziñuzçe muhkem turıp uluğ hazinemizni taqı barça bölek selâmlarnı qoltqalarnı tamam yibârgâysiz oşlay bilgâysiz dip hatt bitildi taqı min uluğ padişah Canibek Geray Han hazretlerimiz siz qardaşımızğa malüm qılurmız kim siziñ uluğ elçinüz uluğ padişah Hunkâr hazretleriğa burundan bara turğan yoq irdi Qırımı bolğan ihtiyarlarımızdan şulay dip işitdik ol sebebdin yâzğan irdik eger siz qardaşımız ben uluğ qardaşınuzdan tilek qılğan bolsañuz biz dahi hatriñüz için vilâyetimizden aşa yol virüb yahşı kişimiz qoşıp yibârir irdik mübarek hatremizğa nimarsa kiltürmas irdik dost oldur ki dostluq bile bizim tiki çin gönül birle hatt yâzıp yibârgey irdiñüz alay da bolsa ant ve şartımızğa butün bolıp ömür ahırğaçe turdıq sözimizde her kez hata bolmastur hatriñuzğa bulay alay nimarsa kiltürmegâysiz taqı Bolsqay Gürelden iki-üç qatla hatt kelib bizim birle barışlıq tilegân irdi qardaşımız hatresiyçün barışmadıq halâ oğlum Mübarek Geray Sultannı kop çerü bile Gürel memleketlerine cavlay yibârdik Allah Ta'alâ inayet qılıb feth-nusret Özi itkây toq-doyım kilgây dip buyurdıq siz qardaşımız hatresin saqladıq imdi kerekdir ki bizim bu işlerimizni siziñ için itkânimizni bilgây irdiñiz hatriñuzğa hoş alğay irdiñüz taqı öz söziñuzçe muhkem turıp uluğ hazinemizni nuqarat aqçamızni ve böleklerimizni eksiksiz tilegânimizçe tügâl yibârgây irdiñüz taqı uluğ hazineden başqa qoltqa tileymiz siz qardaşımız da bolsañız muhabbetligimizçe yoq dimegây irdiñüz ozğan yıl yibârgân qoltqa çaqlı qoltqanı elbette hatremizni sıylâb yibârmây bolmağay irdiñüz dip tilek qıldıq taqı siz qardaşımızdan tilek qılamız kim anı hem yoq dimây yibârgây irdiñüz iki büyük **samsun sabaq** tileymiz kim birisi urğaçı bolğay irdi birisi erkek bolğay irdi anıñçün tilek qılurmız kim bizim vilâyetimizde samsun sabaq bolmastur ol sebebli siz qardaşımızdan muhabbetlik birle tilek qılamız bek büyük bek yahşı veliqa samsun sabaq yibârgâysiz taqı siz qardaşımız hatresiyçün Bolsqay Gürel birle kün ilkârde bolsa barışmay tuşman bolurmız inşa'Allah oğlum Mübarek Sultan bu qış Tañrı Ta'alâ inayeti birle mansur ve meftuh bolsa toq-doyım kilsâ siz qardaşımızğa hem malüm qılurmız oşlay malümüñuz bolğay dip hatt

bitildi baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday fi ahir mah-ı Cümadi-el-evvel sene biñ qırq bir sene 1041.

Bi-maqam Bağçasaray sahh
Han Canibek Geray bin Mübarek Geray Sultan

Bir ay balta birle bir sadaq bölek yibârdik ma'zur tutqaysız sahh.

Halâ barğan uluğ elçi başımız Hüremsah Mırza siz qardaşımız hazretlerine hidmet qıla kilgân ata oğlıdır atalarına virile kelgân tiyiş tiki tiyişine yârlıgab her yıl sayın tiyişleri kilürgâ buyurğaysız başlıq kiş taqı kiş başlıq bolsa aña adet bolğançe iki yâqalı sırt iki yâqalı qarın üç yâqasız sırt beş yâqasız qarın ton bir bürk virergâ buyurğaysız tilek itkânimizçe virgâysız dip hatt bitildi baqı ve'd-du'a.

№ 20

**Ахднаме хана Джанибека Гирея королю Польши
(Бахчисарай, 1042 г.х. / 1632 г.)**

Аннотация. Неоднократные письма от гетмана крепости Бар к визирю Мехмед-аге с извещением о предложении мира от короля; письмо Мехмед-аги к гетману; собрание сейма и совещание князей; отправление человека из Польши в ханство; просьба о доставке казны; просьба визиря к гетману о выведении казаков из берегов Днепра; дипломатическая работа визиря; письмо к Мехмед-аге от гетмана крепости Бар, князя Станислава Польского, с извещением о доставке казны и выведении по велению короля казаков из берегов Днепра; передача сути извещения хану от визиря Мехмед-аги; принятие ханом мира от короля; поход ханства в Москву; благополучное возвращение войска с победой и военными трофеями; главный ханский посол Ибрахим-бей (из сыновей Кулюка) к королю, с тейит-бахши; просьба к королю о доставке пятилетней казны; просьба об освобождении из плена Ислама Гирей-султана и приведении его для выдачи к устью Боткалы Тога; просьба о выдаче бунтовщика Шахина Гирея, ушедшего к приднепровским казакам; беспрекословное оказание, при надобности, помощи ханству казной и войском; слова от Ибрахим-бея – ханские слова, просьба верить ему; ответственность хана за калгу Мехмеда Гирей-султана, нуреддина Мубарека Гирей-султана, слуг и все войска, за Ширинов, Мангытов, Аргынов, Седжевутов, Барынов и прочих людей; обязательство о несовершении походов во владения Польши; ежегодная казна хану; тийиш и посылки визирю, главному казначею, эмир-хавару, капуджи-башы, дефтердару, диван-кя-тиби, килерджи-башы, балджи-башы, двум тюфенкчилер и другим агалар, бейам, уланам, мурзам; тийиш и посылки калге и агалар, нуреддину с агалар; тийиш для ана-бийим и улу-бийим, тийиш матери нуреддина; просьба об уважении к послам; намерение хана о благе и дружбе.

Hu et-tevfiq en-nasıru'l-mu'in
Canibek Geray Han sözümüz

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve Taht-ı Qırımınñ ve Deşt-i Qıpçaqınñ ve sansız hem Tatarnıñ ve sağışsız kop Noğaynıñ ve Tağ çağlay Çerkesnıñ ve Tat bile Tavgaçnıñ ve din-i mübin ve İslâm din-i mü'mininnıñ uluğ padişahı ve uluğ Hanı azamatlü Canibek Geray Han hazretlernıñ edem-Allahu Ta'alâ eli yevmü'l-Mizan eyyâm nusretindin Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve kop memleketlernıñ ve kob hristiyânınñ uluğ padişahı qardaşım Lih qıralı bolğan qıral musadaqat-ıştimal hazretlerine kopdın kop selâm qılıp nedir hâlnıñ yahşımısız-hoşmısız dib halnıñ ve hem hatrıñüz sorağanımızdan soñra muhabbet birle i'lâm yarlıg-ı şerif ve efham-tebliğ ahdname-i münif oldur ki bundan burun vezirimiz Mehmed ağaya Bar hatmanıñuzdan bir niçe kere mektüb bile siz qardaşımız tarafındın uzun-uzaq ömür ahırğaçe barış-yârış bolurğa bildigân ikândir ağamız Mehmed ağa dahi hatmanıñuzğa hatt yazıp öz ayınıñızçe uluğ Sem qılıb barça yurt biyleriñüz birle kingaş qılğanıñuzdan soñra qıral hazretlerindin icazet alıp söziñüz karar bolduqdan soñra çin söz bile yahşı kişiñüz yibârgâysız taqı burunğı adet üzre uluğ hazinemizni yibârip Öziden Qazaqlarıñuznu çıkarıp min-ba'd dahi Öziğa Qazaqlarıñuznı salmağaysız işbu ahd üzre muhkem turup bizni inandırğaysız biz dahi Han hazretleri efendimizgâ arz qılıp yahşılıqğa çalışurmız digân bir-birleri bile aralarında söz bolğan mektüpleri barğan-kilgân ikândir halâ Bar hatmanıñuz kinâs İstanislaw Polsqavdan ağamız Mehmed ağaya hatt kilib hattında yazıpdır kim qıral hazretleri yanına bardım yurt biyelerinden barçaları bile söyleşdim uluğ Sem bile qavl alışdım saadetli Han hazretleri bile uzun-uzaq barış-yârış bolıb uluğ hazineni yibârib dostuñuzğa dost tuşmanıñuzğa tuşman bolıb Öziden Qazaqlarnı çıkardım barça hidmetni bana tefviz ve sifariş qıldılar qıral sözi biyeler sözi ve re'ayamız sözi ve barça yahşılıq sözlerni bizdin bilgâysız Han hazretlerine bildirgâysız dib tafsil itkân sebebli vezirimiz ve hem qapu ağamız bolğan Mehmed ağa dame iqbalühu dahi devlet ayağımıza baş urub hatmanıñuz sözün bildirmegin min uluğ Canibek Geray Han hazretlerimiz siz uluğ qardaşımız qıral hazretleri bile uzun-uzaq ömür ahırğaçe dost olmaqni ma'qul körüb ağamız Mehmed ağa Bar hatmanıñuzğa i'tiqad itkân sebebli barışlıqnı qabul qılıp siz qardaşımız hatresiyçün vilâyetinüzge cavlay varacaq Qırım askerimizni Masqav memleketlerine yibârdık Allah Tebarek ve Ta'alâ Amme Nevalühu ve Tevali hazretleri inayeti bile ol askerimiz mansur olub ğanaim bi-şumarle sağ ve salim ve toq-doyım vilâyetimize kildiler Bar hatmanıñuz sözünçe siz qardaşımız qıral hazretleri huzurıñuzga barışub qıdvetü'l-umera-i el-kiram zübdetü'l-kübra el-fehham içki biyelerimizden Külük oğlanları soyundan İbrahim biy dame iclâlühünü uluğ elçi başı qılıb teyit bahşısı bile yibârdım ve buyurdım ki min uluğ

padişah Canibek Geray Han hazretleri bilen uzun-uzaq ömür ahırğaçe dost-qardaş bolurday bolsañuz burunğı adet üzre uluğ hazinemizden kâmil beş yıllık hazinemizni yibârgâysiz taqı Özü Qazaqlarıñuznu Öziden çiqarğay ve min-ba'd dahi Öziğa Qazaqlarıñuzdan bir Qazaq kultürmegâysiz taqı halâ qulıñuzda tutsaq tüşkân qardaşımız İslâm Geray Sultannı Botqalı Toğa avzuğa (Özüğa) kultürrip bizim qulumızğa teslim qılğaysız özgâ kişigâ virmegâysiz taqı tuşmanımız Şahin Geray Özü Qazağıñuza barğan sebebli vilâyetimizde bolğan işler malümüñuzdır Haq Ta'alâ inayet qılıb feth ve nusret bizim bolub tuşmanımız hor ve haqir boldılar daima dostlarımız mesrur tuşmanlarımız maqhur bolmaqdan halı bolmağay ihtimaldır ki Şahin Geray ya Özü Qazağına barsa Özü Qazağından alıb veyâ siz qardaşımızğa barsa öziñuz tutıp min uluğ padişah Canibek Geray Han hazretlerimize virgeysiz taqı her qanda bizim tuşmanımız olsa yardım qılıp asker lâzim bolsa asker bile hazine lâzim bolsa hazine bile yardım qılğaysız hatmanıñuz sözinçe i'tiqad qılıb siz qardaşımız işbu yazılğan hatçe sabit-qadem bolsañuz min uluğ padişah dahi öz sözümda sabit-qadem bolub turdım taqı uluğ elçi başımız bolğan İbrahim biy teyit bahşığa ant qılıb inandırdım İbrahim biy meniñ özüm sözi sözümd ahdı ahdım şartı şartımdır barça her ni türlik söz söylarday bolsa taqı siz qardaşımız qıral hazretleri barışlıq için ni söz sorarday bolsañuz İbrahim biy benim tarafdıñ cevab virsa i'tiqad itkâysiz ol sözler barçası benim sözümdür taqı işbu ahdname-i Hümayun ve şartname-i mü'ebbed maqrunımçe şart ve peymanı butün bolıb qardaşım Qalğa Mehmed Geray Sultanı ve oğlum Nuraddin Mübarek Geray Sultanı barça qulları ve barça Qırım askeri bile boynuma aldım taqı Qırım biylerimizden Şirin begi qaraçımıznu barça qardaşları bile ve Manqıt begi qaraçımız barça qardaşları bile taqı Arğın begimiz qardaşları ve Secevüt begi qardaşları bile ve Barın begi qardaşları bile ve ulan küyinleri uruğ-taruğları bile ve ğayrı yaman-yahşı barça vilâyetimizde kişilerin boynuma aldım siz qardaşımız vilâyetine ve memleketine tuşman bolıb asker çekib barmaslar ve cav bolıb her kez yamanlıq qılmaslardır İnşa'Allahu Ta'alâ sözümd söz ahdım ahd olub işbu ahdnamemizni virdim madamki siz qardaşımızdan hilâf olmayâ ve hatmanıñuz sözünden başqa söz olmayâ bu tarafdıñ hilâf olmaq ihtimalı yoqdur her yıl sayın uluğ elçi başıñuz bile hatasız uluğ hazinemizni özimizgâ ve qapumuzda hidmetimizde bolğan erbab-ı mensebkâ vezirimiz Mehmed ağa ve hazinedar başımız ve emir-havar başımız ve qapucı başımız ve defterdarımız ve divan kâtibimiz ve kilârci başımız ve balcı başımız ve iki tüfenkciler ağalarımıznu mensebde bolğan barça yahşı sıylı ağalarımızğa yazılğan yurt biyleri ve ulan künileri ve mırzalarımızğa tiyişler ve bölekleri bi't-tamam qusursız yibârgâysiz taqı Qalğa Sultan hazretleriğa barça ağaları bile taqı Nuraddin Sultan hazretleriğa barça ağaları ve qulları bile adet-i qanun üzre tiyişleri ve

bölekleri bile bi't-tamam qusursız yibârgâysız taqı ana-biyim hazretleri ve ulu-biyim hazretleriğâ hem tiyişleri bi't-tamam qusursız yibârgâysız ve oğlum Nuraddin Sultan validesi hazretlerniñ hem tiyişleri taqı burundan elçiler barıb kele turğan adetli-qanunlı bolğan biyimlerden her qanğısı bolğan elçileri barsa anları sıylâb adetlerinçe sıy-riayet qılğaysız elçi başımızğa teyit bahşı bile riayet idüb dost bolurday bolsañız dost bolğaysız tuşman bolurday bolsañuz tuşman bolğaysız her qalay öziñüzğa qolay kilsâ alay qılıb i'lâm itkâysız ve Allahu'l-A'zim ve Allahu'l-Kerim madamki siz qardaşımız qıral hazretlerindin hilâf bolmağay hatmanıñuz sözünçe dostluqıñuzda muhkem turğaysız bizim tarafımızdan dahi sözümüzde hilâf ve hata bolmastur yahşılıqdan özgâ nimarsa bolmaq ihtimalı yoqdır dostluqdan ve yahşılıqdan özgâ nimarsa bolmaq ihtimalı yoqdır dostluqdan ve yahşılıqdan ğayrı muradımız bolmay uzun-uzaq dost bolıb muhabbetlik bile hatt bitildi baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday tahrira fi evasit şehr-i Rebiü'l-evvel sene isni ve erba'in ve elf sene 1042.

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse sahh
Han Canibek Geray bin Mübarek Geray Sultan

№ 21

**Ярлык хана Джанибека Гирея Михаилу Федоровичу
(Бахчисарай, 1042 г.х. / 1632 г.)**

Аннотация. Заверения хана о непричинении зла; слова литовского короля о непричинении вреда ханству кражами; жалоба царя к хану об отсутствии вестей от посла, удерживании царских извозчиков и карчыгачылар (сокольников), о походах ханских войск во владения Москвы; напоминание хана о прежде хороших взаимоотношениях, тщательно подготовленных доставках казны, посылок и шуб во время разрухи в Москве, при князе Григории и писаре Петре Дакимове; прежняя искренность послов; неготовность короля Литвы совершить поход в Москву из-за боязни ханского гнева; неладности в Мокве; тайное отправление послов от царя к султану в 1023 г.х. при нормализации ситуации в Москве; благополучное возвращение хана из кызылбашского похода; время правления Мехмеда Гирей-хана и Шахина Гирей-султана; ханство Джанибека Гирея, аудиенция для московского посла и соблюдение пржней клятвы; просьба к царю – не отправлять послов к султану; просьба о подконтрольности донских казаков; дружба Али-мурзы и Азамат-мурзы с воеводой Хаджитархана; просьба о выдаче тех мурз-злодеев; устранение недостатч и изъянов в отпращивании казны, посылок и колтка; дефтер; просьба о доставке тийиш татарским вельможам, Ширинам, Мангытам, Нареду Гирей-мурзе, Альп и Инаетшах-мурзе, Велишах-мурзе, Сальманшах-мурзе, калге и нуреддину; прежние споры и разбирательства с послами по поводу тийиш; сообщения царя об отпращивании доставок сполна;

отсутствие тийиш некоторым татарским вельможам – Азамат-Гулюм-бею (бею Ширинов), калге Нарету Гирей-мурзе, мангытскому Али-беку, калга-мурзе, нуреддин-мурзе, мангытским мурзам, ширинским мурзам, уланам, калге, нуредину, агалар; расспросы от хана у послов о недостатке; сдерживание ханом недовольных вельмож; недовольство хана новыми порядками царя; холодный прием царя для татарского посла, [...] -мурзы – отказ царя говорить с послами, возложение обязанности о переговорах на министра, нежелание министра говорить, переговоры со слугой; неискренность в принятии ханских слов от татарского посла; откровение царских слуг и воинов о ситуации в Москве, об опасениях от врагов; слова в неприятельском тоне от царских слуг Али-бею на алмашуве в Валулке; нарушение клятвы и неискренность царя; желание хана о благе для царя; напоминание хана о несовершенных походах в Москву и дружественном тоне татарских послов; прежний союз Шахина Гирей-султана, Мехмеда Гирей-хана с приднепровскими казаками, их рейды в Крым; рейды донских казаков на город Карасубазар и крепость Мангуп; поражение казаков, гибель Мехмеда Гирей-хана и бегство Шахина Гирей; мурзинские походы во владения Москвы; несоответствия в выдаче тийиш; отрицания послов об ошибках; требования от войска о выдаче тийиш; просьбы хана к царю: 1) не отправлять посла к султану; 2) взять под власть донских казаков; 3) препятствовать дружбе воеводы Хаджитархана с Али-мурзой и Азамат-мурзой; 4) внимание к ханским словам, без особого доверия к министру и слугам; 5) личный досмотр казны царем во избежание недоразумений; 6) устранение слов раздора со стороны царских слуг и воинов; соответствие слов, дел и помыслов; укор от царя о дружбе хана с королем Литвы; отправление Ибраш-бея (из сыновей Кулюка) к королю Литвы с целью получения сведений о намерениях короля; просьба о доставке в Крым хороших шуб; искренность хана, письма от ханских гонцов; ханский посол Хуремшах-мурза к царю; переговоры ханского гонца Несуха с царским толмачом, слова донских казаков о пути к падишаху; предположение хана о таком велении царя и подвластности казаков царю; встреча Несуха с царскими воинами и знаменосцами; назначение алмашув в сентябре, отправление главного посла вместе с Али-беем; просьба хана о доставке белых шапок («акъ къалпакъ»); ханский гонец Мехмед к царю; просьба о жалованье («улюфе») ханским гонцам; просьба об отправлении жемчуга и 20 единиц черного лисьего меха (чернобурки).

[.....] cavlay kilmaskâ her kez yâmanlıq itmaskâ Quran üstünde ant içkân irdiñüz biz ol sözleriñüz inam qılğan irdik ol sebebden Qırım tarafından bir yâmanlıq hayâl itmây ol tarafda bolğan qal'âlarıñüzga kişi salğan tugul irdik taqı Litva qıralı tiki yumşaq söz söyleb hırsızlıq bile Qırımğa zarar-ziyan itkân tugul irdik halâ barğan uluğ elçimizden haber bilmâdik alar bile barğan qarçığaçılarımız ve arabaçılarımızni yibârmadiñüz Qırım askeriñüz kelip kop kişilerimizni qırub kop kentlerimizni cavlap aramızda bolğan ahd ve şartnı bozıp bulay bolmaqni siz qardaşımızdan her

kez hayâl qılmay göñlimiz bir yâmanlıq kiltürmaydır irdik ni sebebden bolğan ikândir dip bildiripsiz alay bolsa min uluğ padişah uluğ azametlü Canibek Geray Han hazretlerimiz siz uluğ padişah Han hem uluğ biy Mihayla Fyödaraviç cümle Urusniñ padişahı kop memleketlerniñ de bolsa hükümdarığa malüm qıurmız kim knâs Girgiray yâzuçı Petr Dakimay kilgân zamanda Masqav memleketleri viran bolıp yumşaq aspablarıñuz az ikânde yahşı kişler ve yahşı kiş tonlarıñuz yibârir irdiñüz ve yahşı susar ve yahşı sırt tonlarıñuz kilür irdi ol zamanda siz qardaşımız yâş yigit irdiñüz söziñüzde her kez yâlğan bolmas irdi köy-kentleriñüz ve qal'âlarıñuz rahat ve tıñç tügil irdi alay da yahşı bölekleriñüz kilür irdi bizim dahi sözüimiz barsa öziñüz sorab öziñüz bilib barğan kişimizni sıylâb hürmet-riayet qılır irdiñüz hiç kim irsagâ işanmas irdiñüz uluğ hazinemizni böleklerimizni öziñüz mübarek qaşınıuzğa kiltürüp padişahane izletip yahşı nimarsalarını tapturup min uluğ padişah uluğ qardaşıñuz Canibek Geray Han hazretlerimizğa lâyıq bolğan nimarsalarını saylâb yahşı bölekler yibârir irdiñüz biz de bolsaq ol bölekleriñüz körip siz qardaşımızğa hatrimiz hoş bolıp bek muhabbet qıladır irdik taqı çin sözler bile elçileriñüz mübarek qaşımızda söz söylep her kez yâlğan söylemâsler irdi yumşaq muhabbetlik kelâm birle edeb birle kelip-kitâr irdiler taqı siz qardaşımız vilâyetiñüz Masqav memleketi kop zamanğaçe qarışıp amançılıq bolmay turğanıñuz zamanda min uluğ padişah Canibek Geray Han hazretlerimiz bile barış-yârış bolğanıñ sebebi Litva qıralı işidüb min uluğ padişah Han Canibek Geray Han hazretlerimizden qorqıb siz qardaşımız memleketlerigâ cavlay barmadılar barça vilâyetiñüz rahat ve tıñç bolıp olturdıñuz tarih biñ yigirmi üç yıl bolğanda uluğ padişah Hunkâr hazretlerigâ bizden yâşurım elçiñüz yibâra başladıñuz vilâyetiñüz amançılıq bola başlağaç niçik dostuñuzdan aş başladıñuz taqı min uluğ padişah hazretleri Qızılbaş seferinden sağ ve esen mübarek tahtımıza kilgân soñra bir dahi ol oşavsız işlerni qılmağay irdiñüz dip bildirdik siz qardaşımızğa ol uluğ padişah hazretlerinden her kez yâmanlıq bolmas irdi ve yahşılıq dahi her kez bolmaq ihtimalı yoqdur dahi siz qardaşımız da bolsañuz ol uluğ padişah hazretlerine her kez hidmet qıla almassız bizim ustümüzden aş elçi yibârmâñuzniñ ohşavı öziñüzde bolsa lâyıq imastur taqı Mehmed Geray Han Şahin Geray Sultan Qırım Yurtına Han bolğan soñra ol işleriñuzni körüb Al-i Cengizden bu zamanğaçe bolmağan işlerni körüb Al-i Osman bile Masqav padişahniñ sözleri yoq irdügin añlab ohşavsız irdügin tañlab barça elçileriñuzniñ qalay bolğanın öziñüz yahşı bilürsiz ol ecelden arañuzda muhabbetlik bolmay niçik bolsa alay elçileriñüz barıb kilişkânin öziñüz yahşı bilürsiz taqı Haq Ta'alâ Celle Şa'ne ve Tevali hazretleri inayeti birle Qırım Yurduna Han bolıp mübarek tahtımuza kiçdikden soñra Mehmed Geray Hanğa kilgân elçiñüzgâ körüniş virüp burunğı muhabbetliklerimizni yâd qılub uzun-uzaq ömür ahırğaçe

dost-qarındaşlıq bolıp burunğı altun baysalı uluğ ahdnamemizni söyleb bildirdik taqı şimden soñra uluğ padişah hazretlerine uluğ elçilerin yibârmâsünler taqı Tan Qazaqların zabt qılsunlar taqı sultan oğlı Ali Mirza ve Azamat Mirza bizim tuşmanımızdır Hacıtarhan voyevodasığa kitkânler ve anlar birle rehin virüp rehin alıssalar kerekdir Hacıtarhan voyevodasığa hatt yâzsunlar ol mırzalarını Hacıtarhan voyevodası tutıb yâ siz qardaşımızğa veyâ bizim qaşımızğa yibârsünler dib muhkem ısmar qıldıq taqı mübarek hattımızda muhkem yâzıb bildirdik taqı Mehmed Geray Han zamanında uluğ hazine bolsun ve uluğ bölek ve qoltqalar barçası qusur-eksik kilür ikândir ve hem tonlar yâman hem naqs kilür ikândir ve hem biyimler ve bikeçlergâ ve qumğançılırığa ve iç oğlanlarına ve ağalarımızğa qaysı mensebde bolğan ağalar ve mensebde bolmağan ağalarımızğa qaysı ağa yollı ağalar taqı yurt adamlarımızğa olan küyinlerimizgâ ve yurt mırzalarımızga taqı Şirin begimizgâ Şirin mırzalarından biri Qalğa biri Nuraddin biri Kiyik-boy mırzalarımızga taqı Manqıt begimizge taqı Manqıt mırzalarından Qalğa ve Nuraddin ve Kiyik-boy mırzalarımızga ve Nared Geray Mirza ve Alb ve İnayetşah Mirza ve Velişah Mirza ve öngâ mırzalarımızdan Sâlmânşah Mirzağa ve Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultan hazretlerine ve biyimlerine ve bikeçlerine ve ağalarına ve anlarınıñ hem mensebde bolğan ağaları ve mensebde bolmağan ağa yollı qullarığa tiyişleri tamam eksiksiz yibârisün dip defter yâzıb bir yulı yibârgân irdik ol elçiñüz birle barğan uluğ elçimiz birle hatrimiz için sıylâb bir yul iki uluğ elçimiz bile iki uluğ hazinemiz kilgânde barça tiyişlerimiz eksik kelgân sebebli uruş-talaş bolıp kilgân elçiñüzgâ sıysızlıq bolıp ara yerde söz malüm bomalğan için ikinci yulda siz qardaşımızğa hatt yâzıp bir dahi bildirgân irdik elbette defter yâzub yibârgeysiz yene de bolsa eksik keldi uruş-talaş kelmâdi dip malüm itkân irdik biz bildirib siz qardaşımızğa hatt yâzğan sayın eksik kelib ara yerde söz malüm bolmağan sebebli barça tiyiş ala turğan kişilerimiz mübarek ayâğımıza baş urub burun tyişlerimiz eksiksiz kelür irdi halâ eksik kelür boldı aslı niçik irdügin ni sebebden kilmâydir bu işlerni elçiler aytarmu ikin veyâ Masqav padişahı virmasmu ikin veyâ hata birle bolurmu ikin dip bildirdiler irsa min uluğ padişah Canibek Geray Han hazretleri siz qardaşımızğa malüm qılğan soñra halâ Qırımında bolğan elçiñüz bile kilgân hattıñuzda yâzıbsız kim burunğıdan hiç narsa kem qılmay tamam yibârdik dib bildirdiñüz irsa biz dahi kilgân hattıñuzçe çin bolğan dip taleb qıldıqda burunğı kilgân defterden kob nimarsalar eksik kelib azlardan az eksiklerden eksik kelgânden başqa Şirin begimiz Azamat-Gülüm bikkâ ve Qalğa Naret Geray Mirzağa ve Manqıt Ali bikkâ ve Qalğa Mırzasına ve Nuraddin Mırzasına ve öngâ Manqıt mırzalarına hiç nimarsa kilmâdi taqı Şirin mırzalarına taqı Ulan küyinlerinden bir ulanğa kilmâdi Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultan ve ağalarına tiyişler kilmâdi dip min uluğ

padişah Canibek Geray Han hazretlerimizğa bildirdiler irsa min uluğ padişah Canibek Geray Han hazretlerimiz dahi elçi başıñuzdan su'al qıldıqda benim bile kilgân uluğ hazine şol-çaqlı nimarsadır artıq nimarsa bu qadar dip cevab virdikden soñra tiyiş ala turğan barça ağalarımız bolsun ve Qırım törelerimiz bolsun ve Qırım mırzalarımız bolsun ve beklerimiz bolsunlar ve ulan küyinlerimiz bolsunlar barça Qırım askerimiz bolsunlar elçi başıñuznu ve qarçığaçı ve arabaçılarnı cavlab zayı' qılurğa qasd itdiler irsa men uluğ padişah Canibek Geray Han hazretlerimiz mani' idüb öz ahd ve iman ve şart-peymanımızce bek turub elçileriñüz bile qarçığaçıñuznu barça yoldaşları saqladıq hiç nimarsaları zayı' bolmastur ahd ve iman ve şart-peyman siziñ ustüñüzde qalıp burunğı sözüñüzçe uluğ hazinemizni tamam virmediñüz her yıl sayın eksik virdiñüz taqı Tan Qazaqlarıñuzni asla tıymâdiñuz vilâyetiñüz amanç bolğan sayın özge qılıq qıla başladıñuz taqı halâ barğan elçi başımız [.....] Mırza siz qardaşımızniñ himayeti tahminden olub siziñ tarafıñuzdan idi mübarek hattımız bile bardıqda yahşı çıray bile baqmaysız taqı öziñüz söyleşmây veziriñüzgâ söyleşürgâ buyurubsız veziriñüz de bolsa körişürgâ ve söyleşürgâ istemây sabahdan ikindügeçe evinden çıqmay bunda yoqdur dip bir hizmetkârğa söyletübdir zahra siz qardaşımız bizim bile dost bolurday bolsañuz veziriñüzge salmas irdiñüz veziriñüz de bolsa bizim elçi başımızğa özini yoqdur dip cevab yibârmaz irdi taqı uluğ çapqun başımız Nesuh da bolsa siz qardaşımızğa barğanda bizim ağızdan söylegân sözlerimizi yahşı muhabbetlik bile qılğan selâmımızni çin gönül bile almaysız taqı körüniş sarayıñuzda bolğan cin kişiler bolsun asker kişiñüz de bolsun ve Perislav kişileriñüz bolsunlar Masqav halqımız burunğılay degildir memleketlerimiz tuzudur tuşmandan qorqarday tuguldir dib bizim çapqunlarımızğa elçi başımızğa bolsa siz qardaşlarımızniñ asker kişileriñüz bolsun ve yumuş kişileriñüz aşkârta-aşkârta sözler itârler imiş zahra kerek asker kişileriñüz bolsunlar kerek yumuş kişileriñüz bolsunlar uruş-talaş sözleri birle barğan çapqunlarımızğa ayturlar irmiş taqı uluğ hazinemizni almaşuvğa barğanda Ali biygâ siz qardaşımızdan Valivkada almaşuvğa kilgân sipahiñüz qaşında yumuş ita turğan kişiler uruş sözlerin söyleb tuşman bolur sözlerin aşkâra söyler irmişler bu sözlerniñ alâmeti oldur ki siz qardaşımız vezirleriñüz birle uruşur söylerin öz arañuzda söyleşkânleriñuzni hizmetkârlarıñuz yumuş kişileriñüz taqı asker kişileriñüz işitmegân bolsalar irdi özlerinden söz çıqarub söylemas irdiler taqı vilâyetiñüz amanç bolmağan zamanda kilgân yahşı kişleriñüz yahşı kiş tonlarıñuz yahşı bölekleriñüz kilür irdi ve hem muhabbetlik sözleri bolur irdi halâ vilâyetiñüz aman bolğan zamanda barça ohşavı bolmağan alâmetler siz qardaşımız tarafından bolub her yıl sayın türlik-türlik eksiklik zahra olub yâlğan sözler bile hatt yâzıb yibâirsiz çin söziñüzde tabılmaysız ant bizim ustümüzde qlamasun dib barğan sayın ahd

ve şartınıznı bozmaq delâletlerni qılasız bizim gönlümüzde tuşmanlıq qılurğa asla bir nesne yoqdur uzun-uzaq ömür ahırğaçe dost-qarındaş bolmaqnı tileymiz bu zamanğaçe vilâyetiñüzgâ Qırım askerimizden bir kişimiz cavlay barğanı bolmastur Qalğa Sultan Nuraddin Sultan Şirin begi Manqıt begi taqı mırzalarımızdan her kez memleketleriñüzgâ cavlay barğanı yoqdur taqı ağalarımız qaşlarında yürgân nökerlerimizden ve asker kişilerimizden ve yumuş kişilerimizden uruş-talaş sözleri söylengân imastur tiyişlerinden özge sözler bolğanı yoqdur taqı Haq Ta'alâ inayeti birle Şahin Geray Sultan Mehmed Geray Han Özi Qazaqları birle bir bolıb Qırım Yurtuna cavlay kilgânlerinde iki yul uruş bolğanda Tan Qazaqlarıñuz vilâyetimize cavlay kelib Qarasuwbazarına ve Mangub hisarına kelgânlerinde Qazaqlarıñuz qılıçdan keçib yüz qırılıqları bile ketdiler Mehmed Geray Han şehid olub Şahin Geray qaçıb yüz qırılıqları bile ketdiler Haq Ta'alâ hazretlerine çin göñil bile qullıq qılğan her daim mansur bolmaq muqarrardır Haq Ta'alâ toğrı qullarına daim yârdım qılır oşlay malümüñiz bolsun dib bildirdik taqı vilâyetiñüzgâ barğan mırzalar siz qardaşımıznıñ çinsızlığından bolğan işdir anı öziñüzden bilgâysiz anıñçün kim hattıñuzda barça tiyişler barça tiyiş ala turğan kişilerden kerek mırza kerek qara kerek özgâlerigâ tamam yibârilgândir dip her daim yâzıb yibâirsiz elçileriñüzden tiley barsalar bizde yoqdur dib cevab virgânlerin siz qardaşımıza bildirgân irdik üç-dört kerre bildirdik aqibet barça askerimiz mübarek qaşımızgâ kelib her daim Masqva padişahına yâzub i'lâm qılırsız ol tamam yibârdım dib hatt yibârir elçiler bizde yoqdur dip ayturlar niça bir yâlğan söz ayturlar elbette bir yol tiyişlerimiz tiley baralıq dip ötil qıldılar ol sebebden bardılar bizim tarafımızdan imastur bu husus siz qardaşımızdan bolub Haq Ta'alâ hazretleriñ lütuf ve inayeti bile bolğandır imdi buyurdım ki uzun-uzaq dost-qarındaş bolurday bolsañuz başlıq sözümüz olduq ki saadetli uluğ padişah hazretlerine elçiñüzni yibârmegâysiz ikinci oldur ki Tan Qazaqlarıñuznu zabt itkâysiz üçünçü oldur ki sultan oğlı Ali Azamat Mırza iki qardaşlardır tuşmanlarımızdır Hacitarhan voyevodası bile rehin virüb rehin alıb tuşmanımız bile dost bolmasunlar Hacitarhan voyevodasıgâ hatt yibârüb itkâysiz dördünçü oldur ki barğan uluğ çapqunımız bolsun uluğ elçimiz bolsun burunğılay öz qaşınıuzgâ kiltürüb muhabbetlik bile hattımıznu alıb padişahane muhabbetlik sözlerimizni tıñlab yâzğan hattımıznu añlab veziriñüzgâ işanmağaysız taqı uluğ hazinemizni öz qaşınıuzda ketürüb körüb padişahane qılıq bile padişahdan padişahgâ lâyıq bolurday nimarsalarını yibârgâysiz hattıñuzda hata ve elçiñüzde hata bolmasun taqı tiyiş ala turğan ağalarımız ve harem-i hassamızda biyimler ve bikeçlerimiz ve iç qumğançılarımız ve iç oğlanlarımız ve barça tiyişler öz allıñuzda bolsun tamam yibârgâysiz hidmetkârlarıñuza işanmağaysız vilâyet ve memleket hidmetidir iki yurtıñ

hidmetidir re'ayâ ve faqır ve fuqara hidmetidir irtâ-giçâ bizgâ ve sizgâ alqış-du'a qılsunlar söziñüz çin öziñüz çin hattıñuz çin bolsun ta kim memleket-vilâyet halqı rahat ve huzur olsunlar taqı yumuş kişileriñüz ve çerü kişileriñüz sipahileriñüzden uruş-talaş sözlerin söyleşürgâ işitkânlerinçe barğan çapqunlarımızğa ve elçilerimizge söylemâsday bolsunlar dostluq-qardaşlıq bolur nimarsalargâ delâlet qılır işlergâ çalışqaysız til üçündan dost-qarındaş boldıq dib gönül içinden kin-kir bolmasun tiliñüz qalay bolsa gönülüñüz hem şulay kerekdir kökrek yahşı bolsa dostluq dahi yahşı bolmaq muqarrardır taqı Litva qıralğa dost boldıñuz dip yâzubsız Litva qıraldan dost bolurğa ötil qılub hatt tileb kişisi kilgân için Litvağa himayet bola turğan Külük oğlanarından İbraş biyni qalay dost bolur ikândir muradı niçik ikândir dib barıb bilib kil dib emir qıldım dahi dost bolmadıq siz dostumuzdan ayrılmadıq ant içkânimizçe ve şart-peymanımızçe butün bolub turarmız buyurğımızçe amel qılub uluğ hazinemizni tamam qılıb burunğılay yahşı tonlar yahşı kişiler yahşı susar yahşı sırt yahşı qarın tonlar hem uzun ve hem kiñ-bol tonlar yibârseñüz ömür ahırğaçe uzun-uzaq dost-qarındaş bilgâysiz dostumuzğa dost tuşmanımızğa tuşman bolub turğaysız öziñüz söziñüzde qalay bolsañuz bizni dahi oşlay bilgâysiz taqı min uluğ padişah Canibek Geray Han hazretleri buyuruğımızda sözümüzde muhkem bolub siz qardaşımızğa muhabbet qılub ahdımızda ve şartımızda butün turğanımız için her zaman çapqunımız barğan sayın uluğ elçiniz uluğ muhabbetlik hattımızni körüb oqub başdan ahırğaçe örnâgin köçürüb öz hatlarınçe yâzıp alurlar andan soñra çapqunlarımız siz qardaşımızğa kitârler kökrâgimizde ne bolsa tilimizde ve hattımızda ol bolur sözümüz iki bolmastur halâ da bolsa işbu hattımızni uluğ elçiniz alıb öz hatlarınçe köçirdiler alay bolsa bizim sözümüz çin bolub yahşılıqdan özgâ nimarsamız yoqturır ve eger siz qardaşımız söziñüzde çin bolsañuz bizim anda bolğan uluğ elçimiz Hürremşah Mirzağa malüm qılır irdiñiz Hürremşah Mirza da bolsa siz qardaşımızniñ bizgâ yibâraçek hattıñuzni körsa ol hattıñuzçe yâzıb malüm qılır irdi muhabbetlikkâ delâlet qılır işler şulay bolur hem rast sözler alay kerekdir hattıñuzda hata bolmaq her kez padişahlığa lâyıq imastur taqı bundan burun çapqunımız Nesuh kele turğanda siziñ çerü kişileriñüz bayraq bile taqı tuğlar bile siz qardaşımızğa bara turğan askeriniñüz yoluğub Nesuh bile Qırımğa yibârgân tilmaçıñuz söyleşkânda Tan Qazaqlarımız padişaha baramız dip aytubturlar alay bolsa Tan Qazaqları siz qardaşımızniñ buyuruğınça bolmaslarmu ikin dib fikir qılamız biz dahi siz qardaşımız sözünçe vilâyetiñüzgâ cavlay barğan askerimizni bizim sözümüzni tutmaslar dip söylesâk hatreñüzge hoş kilmâstur ve hem padişahlığa lâyıq imastur buyurdım ki vezirleriñüzge salmağaysız iki yurtniñ hidmetidir öziñüz muqayd olub öziñüz yoqlağaysız ta kim sizde hata bolmağay irdi

taqı uluğ hazineniñ almaşığın Sentâbr ayında ta'yin qıldıq bu zamanğa qarar virdik inşa'Allah ol bol-calda uluğ elçimiz birle Ali biy barıb alurlar taqı siz qardaşımızdan burunğı adetçe aq qalpaq yibârgây irdiñiz dib yâzğan irdik hatreñüzden kitkân bolğay dib halâ barğan uluğ çapqunımız bolğan qıdvetü'l-emasil ve'l-aqran Mehmed zide qadruhını bile yâdıñuzdan kitârmay padişahane aq qalpaq yibârgâysız uzun-uzaq dost ve qardaş bolurıñuznı tileb ahdımızda turdıq sözüimiz burunğı söz antımız burunğı antdır öngâ nimarsa imastur oşlay malümüñiz bolğay dip hatt bitildi baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday fi evel mah-ı Cümadi-el-ahire sene 1042.

Bi-maqam Baqçasaray sahh

Taqı buyurdım ki işbu uluğ çapqun başımız Mehmedniñ soñından uluğ elçi başımız birle siz qardaşımızniñ bunda bolğan elçi başıñuz birle Ali biyni hazine almaşurğa revan ta'cil yibârürmiz aniñçün kim hazineñüz kobden hazır qılğaniñuz sebebli işbu yulda almaşurğa buyurdıq kün ilkârü bolğan uluğ hazinemizniñ almaşığın Sentâbr ayında ta'yin qıldım her daim ol zamanda almaşurmız taqı uluğ çapqunlarımızğa her zaman virilginkân künlik ulufelerin burunğılay tamam virgây irdiñiz yahşı sıy-hürmet qılğay irdiñiz taqı bundan burun min uluğ padişah Canibek Geray Han hazretlerimizğa lâyıq yahşı inci yibârgây irdiñüz dib qoltqa dib tilek itkân irdik hatriñüzden kitkândir bolğay dib halâ dahi muhabbetlik bile hatt yâzub tilek qılurmız kim siz qardaşımız uluğ padişah min uluğ padişah Canibek Geray Han-ı a'zam hazretlerine yibârgân nimarsañuznı her kez körsâ siz qardaşımıznı mahtağay irdiler taqı bir ton bolur qadar yigirmi dane qara tilki dahi tilek qıldıq anı hem qoşıb inci bile birgâ yibârgâysız dib hatt bitildi ve'd-du'a sahh taqı bola kilgân üzre naqd nuqaratdan qoltqa tileymiz olı-keldügi üzre yibârgeysız sahh sahh sahh sahh sahh sahh.

Han Canibek Geray bin Mübarek Geray Sultan

№ 22

**Ярлык хана Джанибека Гирея королю Польши и Литвы
(Бахчисарай, 1043 г.х. / 1633 г.)**

Аннотация. Ханский гонец Гази к королю; послы с письмами и дружественными намерениями от короля; отправление главного посла Ибраш-бея с ахднаме к королю; вражда между королем и царем Московии; поход ханства на Московию и победоносное возвращение; ожидание прибытия Ибраш-бея с казной и вместе с королевским послом; письма к хану, доставленные толмачом Сулейманом и гонцом Сеферали; сообщение от короля о подготовке казны; просьба короля к хану о военной помощи для московского похода; отправление в поход на Московию нуреддина Мубарека Гирей-

султана с крымским, ногайским и черкесским войсками; просьба об отправлении казны с Ибраш-беем, по прибытии гонца Гази; напоминание хана о дважды оказанной военной помощи королю.

Hu en-nasıru'l-aziz el-mu'in

Canibek Geray Han sözü

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtınıñ ve Taht-ı Qırımınıñ ve Deşt-i Qıpçaqınıñ ve sansız kop Noğayınıñ ve sağışsız kop Tatarınıñ ve oñ qolınıñ ve Tağ ara Çerkesiniñ ve Tat bile Tavgaçınıñ ve din-İslâmınıñ uluğ padişahı ve uluğ Hanı saadetli ve nusretli ve sahavetli ve şecaatli Canibek Geray Han edem-Allahu Ta'alâ eyyâm devletühu ve nasir a'van şevketühu ve cünude eli yevmü'l-Mizan hazretlerinden Uluğ Yurtınıñ uluğ qıralı ve Polskanıñ ve Litovskanıñ ve Rusqa ve Burusqa ve Zemvisqa ve Kiyevsqa ve ğayrı vilâyet ve kob hristiyân ve kob memleketleriniñ uluğ padişahı dostum ve qardaşım uluğ qıral devlet-iştimal dame mütabaat eli yevmü's-Su'al hazretlerine kopden kop selâm qılıb nedir hâliniz yahşımısız-hoşmısız dib su'al qılduğımızdan soñra i'lâm yârlıĝ-ı şerif Hanı oldır ki qıdvetü'l-emasil zübtetü'l-memasil uluğ çapqunımız Ğazını yibârdım özümüzniñ sağ ve salim olduğımızı malüm qılıb siz qardaşımızniñ hem sağ ve salımlıĝınızı bilüb buyurdım ki bundan muqaddem siz qardaşımız qıral itaat ahval tarafından üç dört qatla elçiniñüz ve hattınıñüz kelüb uzun-uzaq ömür ahırĝaçe dost-qardaş bolur için dostumıza dost tuşmanımıza tuşman bolurnı bildirĝân irdiniñüz min uluğ padişah uluğ Canibek Geray Han hazretlerimiz dahi qabul qılıb uluğ elçi başımız İbraş biyni uluğ ahdnamemüzni yazub teyit bahşımız bile yibârdık irdi taqı dostumuz Masqav qıralı bile siziñ hatreyiniñüz için tuşman bolıb siziñ vilâyetiñüzĝâ atlanĝan askerimizni sizĝâ yibârmây Masqav vilâyetine yibârgân irdik ElhamdüliLâhi Ta'alâ ol seferden askerimiz mansur ve muzaffer kilĝânin hem öziñüz iştikânsiz dip fikir ve hayâl qılıb İbraş biy bile uluğ hazinemiz bile uluğ elçi başınıñüz kilür dib muntazar irdik adamınıñüz Suleyman tilmaç bile mektübiñüz kelüb taqı bizim uluğ çapqunımız Seferali bile hattınıñüz kelib İbraş biy bile uluğ hazinemizni tedarik itmekdeyüzdür İnşa'Allahu Ta'alâ kob hazine bile yibârimiz dip bildirmişsiz taqı tuşmanımız Masqav memleketine cavlay barırmız bizge yardım qılıb asker yibârgâysiz dip bildirmişsiz alay bolsa siz qardaşımızın hatresiyçün ve hem siziñ birle uzun-uzaq ömür ahırĝaçe ata ve dedelerimizçe dost olurnı murad itib saadet-qarın devlet-rehin nurdidem oĝlum Nuraddin Mübarek Geray Sultan nusret-nişan dame fi hıfz Rabbena el-müste'an fi es-sefer ve'l-hazır eli yevmü'l-Mizan hazretlerin barça Qırım askeri bile ve barça Noğay askeri bile ve barça Çerkes askeri bile Masqav memleketine sefere könderdim taqı siz qardaşımıza yardım qılurĝa buyurdım hazret-i Rabbi'l-i'zzet hayırlusın mısır idüb mansur ve

feth-nusret birle avdet ve rica't ruzi qıla imdi kerekdir uluğ çarqunımız Ğazı vardıqda anda olan uluğ elçi başımız İbraş biyni uluğ elçiñüzni qoşıb uluğ hazinemizni revan ta'cil yibârgâysiz dostumuzğa dos duşmanımızğa hem tuşman bolğaysız biz dostuñuza dost tuşmanıñuza tuşman oldıq iki def'a siziñ hatreñüz için tuşmanıñuza tuşman oldıq isterseñüz siziñ vilâyetiñüze varub askeriñüze qoşılıb Masqav vilâyetine varmaqı tilerday bolsañuz ol sözüñüzçe bundan soñra dahi yibârimiz şimdiki halde tuşmanıñuznı cavlab sizge yardım qıldıq oşlay malümüñuz bolsun dib hatt bitildi baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday fi evel Muharrem sene 1043.

Der Baqçasaray

Han Canibek Geray bin Sultan Mübarek Geray

№ 23

Шертнаме и ахднаме хана Джанибека Гирея

Михаилу Федоровичу (Бахчисарай, 1043 г.х. / 1633 г.)

Аннотация. Дружба хана с царем, как и прежде; шерт хана перед царскими послами; нарушение дружбы в 1040 г и 1041 г.х.; 1040 г.х. – поход мурз и войска на пограничные крепости Московии; 1041 г.х. – поход нуреддина Мубарека Гирей-султана; отправление от царя в ханство посла Тимофея Анисимова и писаря Калистрата Акинфеева для переговоров; устранение помех и смут; клятва хана перед царскими послами; «друг для друзей, враг для врагов»; обещание хана не оказывать помощь королю Литвы, не совершать походы в царские владения с отправлением татарских вельмож (калга Мехмед Гирей-султан и нуреддин Мубарек Гирей-султан, султаны, карачи, беки, агалар, мурзы, крымцы, ногаи и др.); обещание хана наказывать виновных и возвращать незаконно отобранное имущество без выкупа; просьба об аналогичной реакции со стороны царя; свобода передвижения для послов, гонцов и купцов по ханским владениям, для людей из ханства – по владениям Москвы; намерение хана об отправлении в поход на Польшу Мубарека Гирей-султана или мурз; болеклер (посылки) хану, калге, нуреддину, бийимлер, ярлыкаш приближенным к хану лицам; выдача от хана хатта с печатью, дефтера с окольцованным вензелем; просьба о доставке тийиш сполна; копия дефтера – на хранении в ханской казне; клятва хана об искренности за всех татарских вельмож.

Uluğ Ordanıñ ve Uluğ Yurtıñ ve Taht-ı Qırımıñ ve Deşt-i Qıpçaqıñ ve sansız kob Tatarnıñ ve sağışsız Noğaynıñ ve din-İslâm padişahı saadetlü ve azametlü ve nusretlü Canibek Geray Han hazretleriniñ sözi oldur kim qarındaşımız uluğ padişah Han hem uluğ bek Mihayla Fyodraviç cümle Urusnıñ padişahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarı

ile bu künden hem kün ilkâri oğıl-oğlumızğaçe ömür ahırğaçe yahşı dost-qarındaş bolurğa andağ-oq niçik kim bundan burun qarındaşımız uluğ padişah Han hem uluğ bek Mihayla Fyodraviç cümle Urusniñ padişahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarı birle aramızda qarındaşlıq ve dostluq ve muhabbetlik bolğan irdi bundan burun biz Canibek Geray Han qarındaşımızğa elçileriñüz allında özimiz için ve Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultan için ve hem ğayrı sultanlar için ve cümle Qırım halqı için iki kert çinliq birib Quran üstünde şart qılğan irdik şimdi ol itkân çinliğimiz iki yıl tarih yüz qırqda ve yüz qırırq birde aramızda bozğaqlıq bolıb bozılğandır aramızda bozğaqlıq bolmağıyle tarih yüz qırqda iken qarındaşımızniñ çit kermanlarına asker kişileriimiz ile mırzalarımız könderildi tarih qırq birde iken cavlay kob asker kişileri ile oğlumız Nuraddin Mübarek Geray Sultannı könderdük oğlumız asker kişileriyle Maskva vilâyetin cavladılar ve kob esir aldılar ve Qırımğa kiltürdiler ve qarındaşımız Han hem uluğ bek Mihayla Fyodraviç cümle Urusniñ padişahı da bolsa ol sebebli bizim birle söyleşürgâ yahşı kişisi Timafiy Anisimovni ve yazıçısı Qalistratni yibârdi bu cümle fitne ve bozğaqlıq arada köre alğan yaman kişiniñ sözinçe bolğandır deyü biz de bolsaq bu fitne bu yaman işlerden vazgeçib niçük kim cümle qarındaşlıqğa dostluqğa ve muhabbetlikke lâyıq olaçaq nersalarını işleb yañıdan söyleşib tamam sözge qoydıq her niçik kim söyleşdik irsa anıñ üzerinde qarındaşımızğa çinliq birib ol Han-ı a'zam hazretleriniñ yibârgân kişisi Timafiyiñ ve yazıçısı Qalistratniñ aldında Quran üstünde ant etdük kün ilkârü muhkem taymay qarındaşlıqda dostluqda ve muhabbetlikde bolurımızni tileb hem şimdi bolğan fitne işlerden tüzâlib andan ötrü yibârgân yahşı kişisi Timafiy ve yazıçısı Qalistrat birle söyleşib tamam sözleşib tamam sözgâ koyduq niçik kim qarındaşımız birle kün ilkârü dostluqda ve muhabbetlikde boluruz dahi bu yeñiden söyleşkân sözimizçe qarındaşımız uluğ padişah Han hem uluğ bek Mihayla Fyodraviç cümle Urusniñ padişahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarı birle muhkem qarındaşlıqda dostluqda muhabbetlikde boldıq her qayda anıñ dostuna dost bolub tuşmanına tuşman boluruz her qaysı tuşmanımıza qarşu ikâvimiz bir bolub turarğa her Lih qıralına hiç bir türlü iş birle yardım itmâskâ her kim biz Canibek Geray Han hazretlerimizgâ dost bolsa ol qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ bek Mihayla Fyodraviç cümle Urusniñ padişahı kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarına dosttur her kez biz Canibek Geray Hanğa duşman bolsa ol hem qarındaşımız o padişahğa tuşmandur dahi her kim qarındaşımız ulu padişah Han hem ulu bek Mihayla Fyodraviç cümle Urusniñ padişahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarına dost bolsa ol biz ulu padişah Canibek Geray Hanğa hem dosttur ve her kim qarındaşımız ulu padişahğa tuşman bolsa ol hem Canibek Geray

Hanğa tuşmandur qarındaşımız Qalğa Mehmed Geray Sultağa ve oğlumız Nuraddin Mübarek Geray Sultağa da bolsa hem tuşmandur dahi kün ilkârü biz Canibek Geray Han hazretlerimiz ve Qalğa ve Nuraddin Sultan hem ğayrı sultanlar qarındaşlarımız ve oğlanlarımız ve hassamlar da bolsalar hem qarucılarımız ve bekler ve ağalarımız ve mırzalarımız ve cümle Qırım Yurtıñ kişilerimiz ve Devey biyniñ tuhmını hem anlarıñ il kişileri hem sultan oğlı ve cümle Noğay kişilerimiz de bolsalar siz qarındaşımız ulu padişah Han hem ulu bek Mihayla Fyodraviç cümle Urusniñ padişahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarınıñ vilâyetine cavlay barmasqa hem qal'âlarıñuzni ve yerleriñuzni cavlamasqa ve eger kim asker kişilerimizden her qaysı bizden bilgüsiz siz qardaşımızniñ kişilerin cavlasalar ve cavlab bizge kilseler biz de bolsaq ol kişilerimizge qahır qılurğa kiltürgen esirlerini ve mallarını qaytarub cümlesin yuluvsız berürgâ eger siz qarındaşımız ulu padişahniñ voyevadalarıñuz ve asker kişileriñuz sizden bilgüsiz mundağ barışıq zamanda andağ-oq yerlerimizni ve uluslarımızni cavlasalar ve cavlab sizge kilseler siz de bolsañız ol kişileriñizni qahır qılurğa ve alğan yesirlerini ve mallarını yuluvsız qaytarub virürge dahi siz qardaşımız ulu padişahniñ elçileriñuz ve çapqunlarıñuz her qaysı vilâyetke bizim vilâyetimizden aşa yürür bolsalar veya qaysı vilâyetlerden bizge elçiler ve çapqunlar ve bazirgânlar kilür bolsalar ve ol sizge barğan elçileri ve çapqunları ve bazirgânları bizim her qaysı kişilerimiz de bolsa anlarğa bir türlük yamanlıq ve zarar qılmasğa salimin ve ğanimin tutqavsız yibâürgâ ve eger ol sizniñ her qaysı vilâyetkâ yiberilgân elçileriñizni ve çapqunlarıñuzni ve bazirgânlarıñuzni her qaysı vilâyetdan elçiler ve çapqunlar ve bazirgânlar sizge varırken bizim kişilerimiz bolsalar anları tutsalar ve talan qılıb malların alsalar ve bizge kiltürsalar biz de ol kişilerimizge qahır qılurğa ve eger bizim elçilerimiz ve çapqunlarımız her qayda yibârilgân bolsalar eger sizgâ tiysâler siz de bolsañız elçilerimizni ve çapqunlarımızni soravsız ve bid'atsız andağ-oq niçik kim siziñ elçileriñuz ve çapqunlarıñuz vilâyetimizden aşa kitâr bolsalar salimin ve ğanimin tutqavsız yibâürgâ ve eger elçileriñuzgâ ve çapqunlarıñuzgâ bizde küç ve zarar bolğuday bolsa bizim elçilerimiz ve çapqunlarımızgâ da bolsa bizde andağ-oq qılurğa bu sözlerimiz özgâ bolmasqa ve siz qardaşımızniñ muhabbetlik için biz Canibek Geray Han hazretlerimiz ortağ tuşmanımız Lih qırları Vladislav-qıralniñ üzerine oğlumız Mübarek Geray Sultanni veya mırzalarımızni cavlay yibâürmiz ve niçe qadir Tañrı yardım itsâ cavlab viran qılurğa buyururmız dahi qarındaşımız ulu padişah Han hem uluğ bek Mihayla Fyodraviç Urusniñ padişahı biz Canibek Geray Hanğa ve qarındaşımız Qalğa Mehmed Geray Sultağa ve oğlumız Nuraddin Mübarek Geray Sultağa ve biyimlerimizgâ böleklerin ve yaqın bolğan kişilerimizgâ yarlıqaşın şimdi söyleşkân sözimizçe hiç narsa kem qılmay

tamam yibâirigâ niçik kim anıñ yibârgân yahşı kişileri Timafiy Anisimov ve yazıçısı Qalistrat Akinfeyev birle söyleşkânimizçe biz Canibek Geray Han hazretlerimiz muradımızça defter yazıb mühürli hattım yüzük nişanlı defter virdik ki kün ilkârü ol defterimizçe tamam tiyişler kilib artuq söz ve uruş-talaş bolmağay ol siz qarındaşımızğa yibâirilgân defterimizniñ örnâgini hem hazinemizde saqladıq hem özgeçe bolmasun dib hem qarındaşım ulu padişahniñ elçilerine kün ilkârü ol sebebli küç ve zulm bolmağay dib buyurdım taqı biz de bolsaq anlardan defter aşa bir nimarsa taleb qılmas ve istemâsmiz ve halâ yâzılğan şartname hattımızça ömür ahırğaçe siz qardaşımız birle dost-qardaş ve muhabbet boldım biz ulu padişah Canibek Geray Han hazretleri evel özimiz soñra qarındaşımız Qalğa Mehmed Geray Sultan için üçüncü Nuraddin Sultan için ve qaraçılar ve ulan küyinlerimiz için ve barça bekler ve ağalar ve mırzalar için ve cümle Qırım halqçün çinliq berib Quran üzerinde ant qıldıq anları zabt idüb qoyu virmesimiz ki ve siz qardaşımız ulu padişah birle muhkem dostluqda ve muhabbetlikde bolduq bu şartname hattınçe tamam turdıq İnşa'Allahu Ta'alâ şartımızda hata olmaz ve Allahu a'lim bi's-sevab ahdamemize taqılan altun baysalı şartımıza butün bolıb altun baysamızı taqdıq yazıldı tahtımız Baqçasarayda tarihımız sene biñ qırq üçünde fi evel mah-ı Recebü'l-mürecceb sene 1043.

№ 24

Ярлык хана Джанибека Гирея Михаилу Федоровичу (Бахчисарай, 1043 г.х. / 1634 г.)

Аннотация. Прибытие Чомаш-мурзы, сипахи Тимофея Анисимова и писаря Калистрата; дары послам; клятва, вручение ахднаме с золотой пайцзой; казна и тийиш для женщин гарема, огланов; дефтер с одной копией на хранении в ханской казне; выдача дефтера от Чомаш-мурзы; «друг для друзей, враг для врагов»; благо – в ответ за благо; обязательство о непричинении вреда владениям Московии от татарских вельмож (калги Мехмеда Гирей-султана, нуреддина, Ширинов, Мангытов, мурз рода Девей-бея и др.); отправление хороших шуб и тийиш; ежегодная казна; ханский посол Мустафа Челеби к царю; дружба хана с королем Польши во благо царю; ложь от польского короля; отправление Ибраш-бея к королю Польши с просьбой о доставке казны; прежнее обещание о доставке казны от людей короля; удерживание Ибраш-бея более двух лет; решение хана о польском походе; письма султана Мурад-хана к хану Джанибеку Гирею о походе на Польшу; отправление визиря Абазе Мехмед-паши о османским войском; письма хана к визирю Абазе Мехмед-паше; царский посол в Стамбуле; шертнаме хана перед царскими послами; отправление Али-бея от хана, посол Мустафа Челеби от хана и польский посол; хатт от османского султана с извещением о просьбе

Москвы по оказанию военной помощи в борьбе против Польши; сообщение от хана к царю о письме султана (к царю), отправление в сторону Польши войск Московии; выход татарского и ногайского войск; просьба к царю о доставке казны по дефтеру; просьба хана к царю о препятствовании выходу донских казаков на чайках в Черное море, причинению вреда (убийство керман-бека в прошлом году); приведение царского посла в Кефе донскими казаками в прошлом году; прошлогодние рейды донских казаков двумя отрядами, рейд на крепость Генуе (по другую сторону) и убийство Хасан-бека, грабежи и пленение людей; прослеживание злодеев в керченской крепости; непризнание царем (перед султаном) донских казаков своими подвластными; рейды донских казаков на 20 чайках на Чонгар; поимка донских казаков, признание ими власти царя и случая отправления царского посла к султану; откровение казаков о их направлении царем; отправление пойманных казаков к султану; готовность к походу на Польшу покойного нуреддина; нарушение дружбы из-за донских казаков и хитрости царя, из-за плохой и недостаточной казны, царских послов к султану (с хитрым умыслом); поход ханского войска в Москву; ныне – нормализация отношений царя с ханом и султаном; готовность союзного похода на Польшу; возвращение Ибрашбея с казной; намерение о встрече татарско-османского и московского войск в Польше, с предварительным сообщением царя; просьба хана о внесении в дефтер имени пожилого бека, Мустафы-бея; тийиш и шубы; сведения о целостности и невредимости пленников Ибрахим-мурзы, капуджи Али оглы Омера, писаря Татарали-бека, Исмаила Аппака; просьба об их освобождении и выдаче; выкуп пленных; отправление тарханов от хана; сообщение от царского посла к султану о способности Москвы совершить поход на Кызылбаш (Иран) через Демир-Капу; расспросы султана от хана о способности Москвы на такой поход; просьба хана к царю о точном ответе по этому поводу; просьба о колтках; выдача ханской дочери-ханий замуж; просьба о приданом для ханий – жемчуга, золото, соболина пушнина, кумаш (материя); приданое для дочери покойного нуреддина; тийиш нуреддина – хану.

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaqıñ ve sansız kop Tatarıñ ve sağışsız Noğaynıñ oñ qolnıñ ve sol qolnıñ ve Tat bile Tavgaçnıñ ve Tağ ara Çerkâçnıñ ve kop ilnıñ ve kop musulman ve mü'minin ve müsliminnıñ uluğ erklı padişahı uluğ Hanı bolğan azametlü ve sahavetlü ve şecaatlü ve şevketli ve nusretli qamer-tal'ât Hurşid-rutubet utarid-fetanet behram savlet uluğ Canibek Geray Han dame fı hıfz Rabbena el-müste'an fı es-sefer ve'l-hazır eli yevmü'l-Mizan hazretleri şan-ı saadetnişanımızdan Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ qardaşım uluğ padişah Han hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusnıñ zabtlı padişahı ve kop memleketlernıñ de bolsa hükümdarığa kobdin kob selâm qılıp nedir hâlinız hoşmısız-eyümısız her daim sıhatt ve selâmet bolğayıs dip i'lâm yarlığ-ı şerif ve peyam-beliğ menif oldur ki bundan burun devlet işigimizgâ Çomaş

Mırza bile kilgân sipahiñüz Timafiy Anisavnı ve yazuçıñız Qalistratnı inayetimiz bile yarlığab mübarek qaşımızğa ketürüb uzun-uzaq barış-yârış bolur için söyleşib dostuñuzğa dost tuşmanıñuzğa tuşman bolıb uzun-uzaq ömür ahırğaçe taymay dost-qarındaş bolıb Quran üstünde ant içib altun baysalı ahdname-i Hümayun ve şevket-maqrunımnı virüb yibârgân irdik taqı min uluğ padişah uluğ Canibek Geray Han hazretlerimiz özimizgâ ve uluğ hazinemizgâ kilürgâ eksiksiz-qusursız bolur için taqı harem-i hass ve mahrem-i ihtisasımızda uluğ anamız ana-biyim hazretlerige ve uluğ-biyim ortançı biyim ve kiçik biyim hazretlerimizgâ ve uluğ [.....] bikeç ve ortançı bikeçlerimizge taqı has oğlanlarımızdan uluğ iç oğlan ve ortançı oğlan ve kiçik oğlanlarımızğa taqı hadim-i harem [.....] sayın eksiksiz tiyişlerin yibârgây irdiñiz dip tilek qılğan irdik taqı Çomaş Mırza bile kilgân sipahiñüz Timafiy Anisimov ve yazuçıñız Qalistratnı didar-i şerifimiz birle yarlıqab ağızdan yahşı dostluq ve muhabbetlik sözlerimizni söyleb öz muradımızça tiyişleri kile turğan barça tiyişli kişileri defterge yazıp örneğin çıkarıb bir örneğin siz qardaşımızğa yibârdik bir örneğin bunda öz hazinemizde saqlab yibârgân irdik ol defterni Çomaş Mırza siz qardaşımızğa virdikde ol defterçe uluğ hazinemizni virergâ buyurıb her yıl sayın ol defterimizçe hatasız yibârigâ buyurubsız hatrimizni sıylâb işbu muhabbetlik hattıñızda yazıb i'lâm qılıbsız uzun-uzaq dost-qarındaş bolıb ömür ahırğaçe dostumuzğa dost tuşmanımızğa tuşman bolıpsız alay bolsa min uluğ padişah nusret-destgâh hazretlerimizniñ mübarek hatrimizni hoş qılıb ömür ahırğaçe taymay dostuñuzğa dost tuşmanıñuzğa tuşman boldıq altun baysalı şartnamemizçe butün bolub turdıq madamki siz qardaşımızdan yamanlıq bolmağay bizim tarafımızdan yamanlıq bolmaq ihtimalı yoqtur İnşa'Allahu Ta'alâ sözimiz özge bolmastur vilâyetiñüzge Qırım kişilerinden cav barmastur taqı min uluğ padişah uluğ Canibek Geray Han hazretleri özimizden taqı Qalğa qardaşım Mehmed Geray Sultan hazretlerinden taqı Nuraddin Sultan hazretlerinden taqı qaraçımız Şirin beginden ve Şirin mırzalarımızdan taqı Manqıt begi qaraçımızdan Manqıt mırzalarımızdan taqı Devay biy uruğı mırzalarımızdan taqı buyuruğımızda bolğan çerü kişilerimizden siz qardaşımızniñ yurtına kerek kerman kerek köy-kentleriñüzge zarar ve ziyân bolmasqa boynımızğa aldıq siz qardaşımız öziñüzniñ söziñüzçe butün bolub turğaysız tonlarını kerek kiş ton kerek susar ton kerek kök tın ton kerek qarın ton kerek yeñli-yaqalı kerek yeñsiz-yaqasız tulum tın ve qa[.....] tonlarını hem yahşı ve hem uzun ton bolğay uluğ hazinemizni qaysı tiyişlerini eksiksiz-qusursız tamam yibârgesiz tonlarını barçası naqs bolmağay qaysı sizgâ barğan defterçe yibârgesiz irdiñüz öziñüz de bolsañız ol defterçe yibârigâ buyurubsız uzun-uzaq yibârimiz dib bildiribsiz siz qardaşımızni mahtab biz de bolsaq bopladık imdi buyurdım ki bundan soñra her iki qardaşniñ ortasında uzun-uzaq

ömür ahırğaçe dostluqdan özgâ hiç nimarsa bolmastur mübarek hatreñüze bulay alay nimarsa kiltürmegâysiz uzun-uzaq dost-muhabbet bolub Çomaş Mırza bile yibârilgân defterçe her yıl sayın uluğ hazinemizni yibârgeysiz ve uzun-uzaq yahşılıqda-dostluqda muhkem bolub turğaysız bir dahi kün ilkâri yâmanlıq bolmastur uzun-uzaq barış bolur oşlay malümüñiz bolsun dib söz kesib mübarek tahtımızda olturğan yahşı qulum qıdvetü'l-emasil ve'l-aqran zübdetü'l-emacid ve'l-erkân uluğ elçi başımız Mustafa Çelebi zide qadruhunu yibârdim uzun-uzaq ömür ahırğaçe taymay dost boldım çin gönül birle i'timad-inam qılğaysız oşlay malümüñuz bolsun dib bildirdik taqı min Canibek Geray Han hazretleri siz uluğ padişah Han hem uluğ biy qardaşım Mihayla Fyodraviçğa kob memleketlerniñ de bolsa hükümdarığa dost bolıb siz qardaşımız hatresiyçün Lih qıralı bile dost bolğanday bolğan irdik Bolsqay qıralnıñ yalğan söziñe inam qılıp içki beklerimizden İbraş biyni yibârgân irdik uluğ hazinemizni tilegen irdik burun Lih qıralından iki-üç qurla kişileri kilgân irdi uluğ hazinemizni özleri yalvarıb virirmiz dip qayta yalınğan sebebli biz dahi rahimlik qılıb İbraş biyni yibârgân irdik yalğan söyleb iki yıldan aşa İbraş biyni öz yanlarında saqlab yibârmegân sebebli hazinemizni kerek virsin kerek virmesün dostluqni bozub siz qardaşımız birle söyleşkân-bikleşkân Quran üstünde ant içkân altun baysalı ahdnameçe muhkem turup Lih qıralına cavlay barmaqni muqarrar qılğan irdik at semirir ki baqıb turğan irdik saadetli ve azametli uluğ padişah Sultan Murad Han hazretlerinden min uluğ padişah Qırım Hanı Canibek Geray Han hazretlerimizgâ muhabbetlik bile kilgân hattlarında meniñ tuşmanım ve hem seniñ tuşmanıñ Bolsqay qıralnıñ yaz bolsun qış bolsın her qalay qolay kilsâ Qırım askeri kob Tatar birle cavlab kirmenlerin taqı varuşların taqı köy-kentlerin viran ve re'ayaların perişan itkâysiz taqı vezir Abaze Mehmed Paşa hazretlerin dahi sizge qoşdım askeriñizgâ bizim askerimizni qoşdım vezirim Abaze Mehmed-Paşa hazretleri birle Lih qıralı kirmanların ve re'ayaların esir ve mal ve menalların yağma qılğaysız ve ma'mür ve abadan vilâyetlerin yer bile beraber qılğaysız dib bildirgân sebebli biz dahi vezir-i a'zam Abaze Mehmed-Paşa hazretlerine hatt yibârib söyleşkân irdik taqı siz qardaşımıznıñ İstanbulda padişah hazretleri qaşında bolğan elçiñüzge ısmar qılğaniñizçe siz qardaşımız bile uzun-uzaq dost-tatuw bolmaqni dahi elçiñüz uluğ padişah hazretlerine söyleşkân ikândir min uluğ padişah uluğ Canibek Geray Han hazretlerimiz andan burun siz qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç birle dost bolıb altun baysalı uluğ şartnamemizni virgân uluğ elçi başınız birle söyleşkân Quran üstünde ant içib bikleşkân irdik Lih qıralı bile tuşman bolıb atlanurğa hazır turğan irdik Çomaş Mırza bile barğan hattımızda hem yazğan bildirgân irdik öziñüzgâ de bolsa malümüñuz bolğan irdi alay bolsa halâ işbu almaşuvğa barğan içki begimiz Ali biyni

ve uluğ elçimiz Mustafa Çelebi zide qadruhunu ve siziñ uluğ elçiñüzni yibârir üzre iken saadetli uluğ padişah Hunkâr hazretlerinden bir dahi hatt kelib yazıb malüm qılubdırlar Masqav qıralı bile Lih qıralınıñ aralarında uruş-talaş bolıptur ol uruşları bolğan sebebli min uluğ Hunkâr-i a'zam Mekke Kâ'be-i Muazzam hazretleri uluğ padişah dergâhığa baş urub dostlıq tileb devlet işigimğâ uluğ elçi başısı kilgân için Masqav qıralığa yarlığab hatt yiberidm a'zim dost boldım alar dahi öz tarafından yavlab Lih qıralı memleketlerigâ kob çerü bile kilmek boldılar siz de bolsañız öziñüz Masqavğa malüm qıla hatt yazğaysız dib bildirdiler imdi buyurdım ki öz söziñüzçe söziñüzde butün bolıb Lih qıralına cavlay kob askeriñüz birle kilgâysiz hem kilgâniñüzni Lih qıralı vilâyetide bizgâ Abaze vezir-i a'zam Mehmed-Paşa hazrelerigâ ikimizgâ malüm qılğaysız min uluğ padişah Canibek Geray Han hazretlerimiz taqı vezir Abaze Mehmed-Paşa hazretleri kob Türk askeri birle kilib kop Tatar Noğay askerimiz birle barıb Lih qıral vilâyetlerin cavlay barırmız siz de bolsañız turmay ol yaqdan kob asker birle cavlab kilgâysiz uluğ padişah Hundigâr hazretleriğa yibârgân elçiñüz birle yazğan söziñüzçe tabılğaysız Qırım askerinden her kez yamanlıq bolmastur hatrıñüzni hoş qılıb heman uluğ hazinemizni qulıñızda turğan defterçe hatasız kem qılmay yibârgâysiz taqı min uluğ padişah Canibek Geray Han hazretleri siz uluğ padişah qardaşımıza malüm qıurmız kim Tan Qazaqlarıñuzı tıyğaysız şayqalar birle Qara Deñize çıqmasunlar söziñüz yalğan bolmasun Tan Qazaqlarıñız saadetli uluğ padişah-ı a'zam Hunkâr hazretleriniñ hisarlarını cavlamasunlar kermanbekni bir dahi bıldıırğı kibi öltürmasunlar taqı bizim Qırım köy-kentlerimizni urmasunlar eger kiçkân yılda ya'ni ötkân yıllayın Tan Qazaqlarıñız şayqaları birle elçiñüzni Kefeye kiltürüb Hunkâr uluğ padişah-ı a'zam hazretleriğa halâ barğan elçiñizden soñra Qazaqlarıñız Qara Deñizniñ yaqalarında olturğan eger hisar ve eger köy-kentlerni çapturarday bolsañız soñra öziñüzge de bolsa memleketleriñüz de bolsa yahşı bolmastur dostluqğa da bolsa lâyıq imastur ötkân yılda halâ İstanbulda bolğan uluğ elçi başıñuznu başlab Kefeye kiltürgân Tan Qazaqlarıñız iki bölük bolıp yartısı Qara Deñizniñ arğı yanına barıb Genüye digen hisarnı urub Hasan bekni öltürüb avrat oğlanların mal ve menalların yağma ve hem esir qılıb qayıtqan çaqda Keriş nam hisarnıñ kişileri barçası kördiler dostlıq yüzünden Hunkâr hazretlerine elçiñüzni yibârdiñüz Tan Qazaqlarıñuznu bizim Qazağımız tuguldir Özi Qazağıdır dib söylediñüz taqı ol Tan Qazaqlarıñuzdan yigirmi şayqa Qazaqlarıñız Çonğar nam Qırım köy ve kentlerimizge kildiler irdi Haq Ta'alâ inayeti birle Qırım kişilerimizge yardım qılıb ol yigirmi şayqanıñ barçasın aldılar barçası tirk sağ-selâmet Qırım askerimizge tüştiler esir boldılar ol Qazaqlarıñuzdan sorduqda biz Tan Qazağımız biz Hunkâr hazretleriğa barğan elçini kiltürgân Tan

Qazaqlarımız bizni iyamız Masqav padişahı yibârdiler buyuruğında turğan Qazaqlar irdik dip cevab virdiler ol Tan Qazaqlarınıznı uluğ padişah Hunkâr-i a'zam hazretlerigâ yibârdik Lih qıralnıñ vilâyetin çabar için Nuraddin Sultan merhum oğlumız Qırım askerimiz bile atlandırğan irdik Tan Qazaqları qolğa tüşib Tan Qazaqları bolğan için Lih qıralına tuşmanlıqnı taşlab dostluqda tabılmay kerek bizim özimizge Qırım yurtımızğa al-i hile qılğanıñuz için hem hazinemizni az ve hem yaman yibârgâniñuz sebebli taqı Hunkâr hazretlerine de bolsa yalğan sözler bile elçiñüzni yibârgeniñuz sebebli hazır at arasında turğan kop askerimiz vilâyetiñuzge oç alur için barğan irdiler ElhamdulilLâhi Ta'alâ ol işler kiçdi-ketdi yamanlıq yahşılıqğa döndi barış-yâriş bolduq uluğ padişah-ı a'zam hazretleri birle dost boldıñuz padişah hazretleri yarlığadı Lih qıralı birle tuşman boldı vezir-i a'zam Abaze Mehmed-Paşa hazretlerin kop asker birle bizgâ qoşdılar bizim birle birgâ sefer qılurlar imdi buyurdım ki yârlıq-ı şerifim vardıqda şimden soñra ol yalğan sözlerde tabılmağaysız padişahlarda yâlğan söz lâyıq imastur ve hem hile ve alnıñ ohşavı imastur ve toğrı söyleb toğrı dost bolmaq kereksiz bundan bulay kün ilkâri uzun-uzaq ömür ahırğaçe taymay turarmız hatriñuzgâ hiç nimarsa kiltürmegâysız taqı Lih qıralı birle ömür ahırğaçe barışmay turarmız halâ Lih qıralından elçi başımız İbraş biy keldi taqı azdan-kopden hazinemiz keldi aldıq siz qardaşımız da bolsañuz hatreñuzgâ nimarsa kiltürmegâysız hazinemiz kilgân de bolsa tuşmanımızdır oşlay bilgâysız halâ siz qarındaşım bile dost-qarındaşımız heman uluğ hazinemizni yibârib söziñuzde turğaysız uluğ padişah Hunkâr hazretlerine söylegen söziñuzçe öz tarafıñuzdan Lih vilâyetine cavlay kob askeñuz birle kilgâysız taqı kilgâniñuzni Lih qıralı vilâyetinde tabub bizge taqı vezir Abaze Mehmed-Paşağa malüm qılğaysız İnşa'Allahu Ta'alâ Lih qıralı memleketlerinde tabıurmız oşlay malümüñiz bolsun dib muhabbetlik birle hatt bitildi taqı siz qardaşımızdan tilek qılıb malüm qılamız kim ihtiyar qart beklerimizden Murtaza biyni defter yazılğan zamanda hata bolıb yazılmay qalğan ikendir halâ ol defterden aşa başlıq samur ton yeñli-yaqalı susar ton taqı üç yaqalı sırt ton taqı beş yaqalı qarın ton beş tulum sırt sekiz tulum qarın ton iki cıft bürklik samur tiyiş yibârgey irdiñuz ol Çomaş Mırza alıb barğan defterden aşa qart begimizni yarlıqğay irdiñiz dib tilek qıldıq ol defterden aşa tiyişke yazğanıñznı hem bizge malüm qılğay irdiñiz taqı işik ağamız vezirimiz Mehmedşah ağa qardaşlarından İbrahim Mırzaniñ sağ bolduğın aşkâra işitdik sağ ve salimdir dip bildik taqı qapuçı Ali oğlı Ömerni çapqunımız Mehmed körüb söyleşdiler ol Ömerni taqı divan-kâtibimiz yazuçı Tatarali bekniñ İsmail Appaqnı hem körüb söyleşdiler oşol sağ ve salim körgân söyleşkân tutsaqlarını bizim başımızdan azad qılıb yibârgey irdiñuz dib tilek qıldıq taqı sizden tüşkân tutsaqlardan tilegiñizçe aqçaları bile alsunlar dib

buyurdıq taqı halâ uluğ elçi başıñuz bile siz qardaşımız hatresiyçün azad çıqğan tarhanlarını tarhan qılıb yibârdik elçi başıñuzğa sıylâb virdik kün ilkârü biz iki qardaş ömür ahırğaçe dost-tatuw boldıq iki yurtınıñ fuqarası rahat ve tınç bolıb iç gönül birle irta-giçâ devletimizge alqış-du'a itârler qardaşımız vilâyetinde bolğan faqırlar ve barça re'ayañuz ve barça hisarlarıñuzda kişileriñuz min uluğ padişah hazretlerimizgâ irta turub kiçâ yatıp uzun devletimizgâ kob başımızğa alqış-du'a qılsunlar anıñçün kün ilkârü her kez yamanlıq bolmastur işançlıq bolsunlar anda tüşkân barça tusnaqlarını yibâringâ cehd qılsunlar öziñuz de bolsañuz barça ni çaqlı tusnaq bolsa yibârgây erdiñuz anıñçün kim merhum uçmaqlı oğlum Nuraddin Sultan hazretleri barış-yârış bolurğa sebep bolğan için her kez Masqva yurtığa çerü bolmastur ömür ahırğaçe dost-qarındaş boldıq her kez hilâf bolmastur oşlay malümüñuz bolsun çin gönül birle hatt bitildi taqı siz qardaşımız öziñuz saadetlü padişah-ı a'zam Hundigâr hazretleriğe aytıb yibârgâniñuzçe elçi başıñuz İstanbulda öz çağımızdan Timur-Qapudan kiçib Qızılbaşnı cavlab bağındırırğa qadirmiz digen ikensiz elçi başıñuz da bolsa uluğ körünişde söylepdir ol sözni min uluğ padişah-ı a'zam qardaşınıuzdan sorap hatt yazıp yiberipdirler alay bolsa biz qardaşınıuz uluğ padişah Han-ı a'zam hazretlerimiz siz qardaşımızdan soraymız öz çağınıuzdan Timur-Qapudan aşa kiçib Qızılbaşnı cavlab bağındırırday bolsañuz yahşı hidmet qılursız biz de bolsaq uluğ padişah-ı a'zam Hunkâr padişah hazretleriğe cevap yibâirmiz elbette muhabbetlik birle yazıb yibârgâysiz elçiñuz bile ısmar qılğan söziñuzni uluğ padişah Hunkâr hazretleri bizden soraydırlar qadirmidir qadir degilmidir dib hatt yibârdiler biz dahi siz qardaşımızğa malüm qıldıq siz de bolsañuz qadirmisiz qadir tugulmisiz elbette malüm qılğaysız biz dahi ol söziñuzçe söylermiz taqı min uluğ Han hazretlerimizge qoltqa yibâre turğan irdiñuz yene de bolsa ol qoltqanı yibârgaysiz uluğ hazinemizden başqa qoltqa dip başqa yibârgaysiz taqı qızımız haniy Sultan qardaşınıuznı Allah Ta'alâ emri üzre küyâvke virmek tileymiz qardaşınıuzğa lâyıq inci yibârgaysiz taqı qardaşınıuz Haniy Sultana öz yanınıuzdan cihaznı yoq dimây yahşı altun yahşı inciden yahşı kişiden asdan qumaşdan başqa yibârgaysiz anıñ için kim merhum Nuraddin Sultannıñ qızıdır merhum sultannıñ qızına yoq dimây yibârmek kereksiz ölgen de bolsa tirikday körüb anıñ hatresiyçün barışdıq siz de bolsañuz savday körüb qızı haniy Sultan qardaşınıuzğa cihaz bolur nimarsanı yibârgaysiz taqı Nuraddinlik tiyişlerin de bolsa bizge yibârgaysiz qardaşınıuz haniy Sultanğa virermiz taqı uzun-uzaq barış-yârış boldıq her kez gönigliñuzğa şek-şubhe itmegâysiz uluğ elçi başımıznı sıylâb hürmetriayet qılğaysız hattımızdan başqa ağızdan söylerge buyurğanımız her ni söz bolsa meniñ sözümür inam qılğaysız taqı anda tüşkân sağ bolğan söyleşkân Ömerni qapuçı Ali oğlunı yedi kişi yoldaşları bile yibârgâysiz

taqı Appaq oğlu İsmailni Tataralı yazuçımıznıñ öz kişisin körüp çarqunımız Qaramuhammed söyleşkân qullarımıznı yibârgeysiz İbrahim Mırzanı hem çarqundan qaldırmaq yibârgâysiz dip hatt bitildi fi evasit şehr-i Zilqa'de eş-şerife sene selâse ve erba'in ve elf baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday.

Bi-maqam Baqçasaray el-mahruse
Han Canibek Geray bin Mübarek Geray Sultan

№ 25

**Ярлык хана Джанибека Гирея королю Польши
(Бахчисарай, 1044 г.х. / 1634 г.)**

Аннотация. Делегация к хану от гетмана крепости Бар с просьбой о мире; сообщение гетмана о собрании Сейма и переговорах; отправление ички-бека Ибраим-бея к королю с намерением о мире; восшествие на престол короля Польши; человек от короля к хану с казной; главный ханский посол Хасанмурза к королю; просьба об отпращивании ежегодной казны; свободное передвижение купцов; обязательство о непричинении вреда владениям Польши от татарских вельмож; прошлогодний поход нуреддина в Польшу, с переправой через Днепр; вести о новом короле; ответ гетмана Бар к хану с намерением о дружбе; решение хана остановить поход на Польшу и отправить нуреддина в поход на Московию; отправление к королю Ибраш-бея (сына Кулюк) с ахднеме; письмо от хана к османскому визирю Муртаза-паше с мнением хана о необходимости дружбы между султаном и королем Польши; сообщение и просьба хана к султану о заключении мира с королем; согласие султана на мир с королем; просьба хана к королю о выведении казаков из берегов Днепра, о запрете на выход чаек в Черное море, и непричинении вреда султанским и ханским владениям; обещание хана не совершать походы во владения Польши; намерение хана о переселении татар из Аккермана в Крым; переселение Кантимура по велению султана из Аккермана в другую местность; султанский ферман о переселении мурз, братьев Кантимура, из Аккермана в Крым; человек от хана к султану; пребывание татарского войска в приднепровских степях – в Джанкермане; ожидание прибытия Шахин-аги от короля; желание короля о переселении татар и Кантимура из Аккермана в Крым; люди от короля к визирю Муртаза-паше, вместе с Шахин-агой; сообщение от визиря к хану; переговоры визиря с польскими посланниками и ханскими людьми, договоренность сторон; доставление человека от короля в Гезлев для ханских извещений королю; ложь от некоторых людей королевским людям, что ехали к Муртаза-паше; смерть татарского посла; послы от хана к казакам; обещание хана о переселении из Аккермана татар и ногаев, Айтимура Сальманшаха, брата Кантимура; просьба к королю о переселении казаков из берегов Днепра; просьба о доставке ежегодно верги, пишкеш (подарков) и казны.

Hu el-ğani el-muğanni el-mu'ti el-mu'in
Canibek Geray Han sözü

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve Deşt-i Qıpçaqıñ ve Taht-ı Qırımıñ ve sansız kop Tatarnıñ ve sağışsız Noğaynıñ ve Tat bile Tavgaçnıñ ve Tağ ara Çerkâçnıñ ve cümle mü'minin ve müsliminniñ uluğ padişahı azametli ve rif'atli ve şevketli uluğ Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam Canibek Geray Han edem-Allahu Ta'alâ eyyâm ömrühu ve devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerinden Uluğ Orda Uluğ Yurtnıñ ve kop hristiyânıñ ve barça Lih vilâyetleriniñ uluğ padişahı ve uluğ qıralı qardaşımız ve uluğ dostumuz uluğ padişah dame hayran bi's-selâmet eli yevmü'l-Qıyâm savbına kopden kop selâm qılıb nedir mübarek hatrıñız yahşımısız-hoşmısız dip sorağanımızdan soñra i'lâm yârlıg-ı şerif hanı oldur ki bundan burun Bar hatmanı Devlet Qapumıza iki-üç qatla kişisin yiberib arzuhal qılıb uzun-uzaq barış-yârış bolur için ötil qıldı irsa taqı qıralımız hazretleri taqı barça yurt biyleri bile Sem qılğan zamanda uluğ cemiyet bolup söyleşdik öz ayinimizçe aramızda ahd qılıp qavl virüb söyleşdik dip bildirdi irsa min uluğ padişah Canibek Geray Han hazretleri ol sözçe amel qılıp Bar hatmanı qılğan ötilinçâ benim dahi inayet-i şahanem vücuda kelib qıdvetü'l-umera-i el-kiram zübdetü'l-kübra el-fehham içki begimiz İbraş bekni siz qardaşımız uluğ padişah kop hristiyân qıralı dostumıza uzun-uzaq barış-yârış bolup yibârgân irdik siz qardaşımız da bolsañuz halâ barça Lih vilâyetine ve kop memlekete qıral bolıp taht-u hükümetkâ kiçib uluğ padişah hazretleri burunğı adetçe uzun-uzaq dost-qardaş bolub kendi yahşı adamıñuz könderib bizim bile dost bolıp burunğı adet üzre hazinemizi dahi yibârdiñüz kelib vasıl boldı alıb hazine-i amiremize dahil qıldıq taqı halâ qıdvetü'l-emasil ve'l-aqran zübdetü'l-ematicid ve'l-erkân uluğ elçi başımız Hasan Mırza zide qadruhunu taqı uluğ bahşı uluğ teyiti birle yibârdim ömür ahırğaçe muhkem taymay dost-qardaş boldum dostuñuz dost tuşmanıñuz tuşman oldim hatrıñuze şek-şübhe ketürmây i'timad itkâysiz ve burunğı adet üzre uluğ hazinemizi sene bir sene her yıl sayın virüb könderesiz taqı siziñ vilâyetiñuzden bazirgâniñuz bizim vilâyetimiz Qırımğa kelsünler zararsız-ziyansız yürsünler bizim bazirgânlarımız dahi siziñ vilâyetiñuze varsunlar zararsız-ziyansız yürsünler taqı bizim ecdad-ı a'zamımız hanlar ve ağaçamız uluğ padişahlar qalay yahşılıq qılğanlar bolsalar min uluğ padişah azametli Canibek Geray Han hazretlerimiz dahi alay yahşılıqğa delâlet qılıb sözübizde qaim ve ahd-şartımızda daim bolıb turdım bu künden soñra benim özümnden ve qardaşım Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultan hazretlerinden vilâyetiñuze ve hisarıñuz ve köy-kentleriñuze zarar-zıyan olmaz uluğ sefer ve büyük-kiçik askerimiz varmaz ve bir vechle taradımızdan hilâf olmazdır imdi buyurdım ki siz qardaşımız dahi söziñuzde sadıq bolıb ahd-ı muvafaq turub her yıl sene bir sene uluğ hazinemizi virüb

hatasız yibârgeysiz ve uluğ ecdadıñuz qıral ve atalarıñuz Lih padişahı qalay uluğ hazinemizi vire kildiler irsa siz qardaşımız dahi alay uluğ hazinemizi qusursız yibârgâysiz uzun-uzaq dost-qarındaş olğaysız dip hatt bitildi taqı min uluğ padişah Canibek Geray Han hazretleri siz uluğ qıral qardaşımız uluğ padişah uluğ dostumuzğa malüm qıurumuz kim kiçken sene asker-i Tatarle Nuraddin Sultan hazretleri nehr-i Öziden Lih vilaâetiñüzge çerü qılmaq niyeti bile barğan idiler siz qardaşımız Lih qıralı ve hem uluğ padişahı bolıp qıral bolğaniñuznu işitip taqı Bar hatmanı siz qardaşımız tarafından cevab virüb dost-qarındaş bolurıñuznu rica qıldı irsa min uluğ padişah Canibek Geray Han hazretleri i'timad idüb Nuraddin Sultan hazretlerin Masqav memleketine cavlay yibârdim taqı himayetiñüz Külük-oğlı İbraş biyni sizgâ yibârdim bahşı ve teyiti ve uluğ elçisi bile yiberib uzun-uzaq dost-qarındaş bolıp uluğ ahdnamemizni yibârdim irdi halâ dahi ol sözüüm üzre sabit-qadem olub uluğ elçi başı Hasan Mırzanı bahşı bile ve teyiti bile yibârdim İnşa'Allahu Ta'alâ madamki sizniñ tarafıñuzdan tuşmanlıq olmaye bizim tarafımızdan tuşmanlıq olmaq ihtimalı yoqtur taqı bu sene saadetli padişah-i nusret-destgâh hazretleri cenabından musalaha olmaq babında ferman olunan ferman-i şeriflerine amel olib uzun-uzaq dostluğıñuza çalışdıq tarafımızdan vezir-i a'zam Murtaza Paşa hazretlerine mektüb yazub Al-i Osman ile Lih qıralı arasında bu zamanğa kelince vaqi' olan dostluq kema fi el-evvel riayet qılınmaq din ve devletke lâyıqdır dib bildirdik taqı saadetli padişah hazretleriğa da bolsa arz qılıp sulh ve salâh bolsun dib i'lâm qılğan irdik taqı sulh ve salâh muhkem olduqdan soñra siz qardaşımızdan kilgân uluğ elçi başıñuznu yibârir içün baqturğan irdik ElhamdülLâhi muradımızça saadetli padişah hazretleri sulh ve salâha riza virüb yahşılıqğa ve dostluqğa delâlet qılır nimarsalarga buyurdılar imdi kerekdir ki siz qardaşımız dahi öz söziñüzçe muhkem turub Özüdan Qazaq eşqıyañuzı çıkarğaysız Qara Deñize şayqa çıkarmağaysız ve Qırım Yurduna zarar ve ziyan etdirmegâysiz ve saadetli padişah hazretleri memleketlerine her kez zarar ve ziyan etdirmegâysiz uzun-uzaq padişah hazretleri fermanınça bolıp mabeyniñüzde mena'qid olan sulh ve salâha riayet üzre olasız taqı biz de bolsaq öz sözüümüzde muhkem turub vilâyetiñüzge Qırım askeri bile cavlay barasmız taqı Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultannı yibârmâsmız taqı Aqkermanda bolğan Tatarnı barçasın köçürüb Qırım Yurtına ketürürüz Qantimurnı saadetli padişah hazretleri Aqkermandan qaldırıp ğayrı yere köndermişdir qardaşları mırzaları hem Aqkermandan qaldırıp Qırım diyarına ferman olunmuşdır şimden soñra Aqkermanda olan Tatarıdan ve Qırımda olan Tatarıdan ve ğayrıdan Lih vilâyetine ve köy ve kentlerine zerre qadar zarar ve ziyan olmazdır saadetli padişah hazretlerine ve serdar-i a'zam hazretlerine yahşı kişimiz yiberib sulh ve salâh ahvalnı bildirib asker-i Tatarle Cankermanda yatıp Özi Sahrasında hazır irdik siz

qardaşımızdan kelecək Şahin ağaya nazir irdik andan kelecək söziñüzge baqıb turar irdik söziñüzde Qantimurnı Aqkermandan qaldırır ve Tatarları Qırırma sürse Aqkermanda Tatar qalırma ben dahi Özüden Qazağı qaldırır Qırım Hanına vire keldüğim virgüyü virüb saadetli padişah hazretlerine itaat ve qadimiy sulha riayet idirim ve hazinemi virüb Qara Deñize şayqa çıqartmam Özide Qazaq qalırma barçasın çıqarır Qırım Hanı bile dost bolurım dimişsiz arz-ahval idüb vezir-i a'zam Murtaza Paşa hazretlerine Şahin ağa ile adam köndermişsiz vezir Murtaza Paşa hazretleri saadetli padişah hazretlerine arz idüb min uluğ padişah Canibek Geray Han hazretlerine adamların könderib bildirdiler ve hem siz qardaşımızdan vezir-i a'zam Murtaza Paşa hazretlerine kelen adamlarınıñuz bile bizim adamımızıñ söyleşdirdiler taqı padişah hazretlerinden men uluğ Canibek Geray Han hazretlerimize siz qardaşlarımızdan kilgân cevabınıñuznı ve şartınıñuznı i'lâm qıldılar ve hem bizim tarafımızdan sulh ve salâha muta'liq arz itkân niçe sözlerimiziñ ma'qul körüb qabul qıldılar söz tamam bolub padişahane sözler qarar tabır rahat ve istirahat vilâyet-memleket için sabit olan nizam-intizam vilâyet ve riayet için bu yıl tedbir olunanca bizde olan adamınıñuzı Gözleve nam qasabamızda alı-qoduğımıza mübarek hatrıñuze nimarsa kiltürmegâysiz çin söz bile yahşı söz bile yibârmek için fikir qılıb alıb qalğan irdik saadetli padişah hazretlerine sulh ve salâh bolmaq için çalışıb dostluq eyledüğimiz sebebli ta'hayr itdirmişdik ba'z kimseler Murtaza Paşa hazretlerine tarafınıñuzdan varğan adamlarınıñuz yalğan söylemişler hilâf itmişler haşa bizim hilâfımız ola elçiye ölüm yoqdur amma muradım dostluq olub Bar hatmanı sözünçe Külük oğlunu yibârmışdik ol ecelden iş ahrına degin qaldırılmışdik muradımız dostluq olduğuyçün Özi Qazağına Özüye adamımız köndermişdik hikmet-i Huda Qazaq dahi Qara Deñize çıqğan ikândir asakir-i Tatarle biz Özi sahrasında idik Lih vilâyetine varmadıq ve Beş-Baş Tatarımız dahi barmadı ve hem özümüz de olurısın yibârmedik bu zamana kelince sabır idüb turdıq söz tamam boldı Aqkermanda Tatar qalırma Qantimur qardaşı Aytimur Salmanşah ve ğayrı Noğay ve Tatardan bir kişi qalırma alurmız siz dahi Öziden Qazaqıñı qaldırır Qırım vilâyetine ve padişah vilâyetine zarar etdirmeyesiz ve her yıl qadimden virili kelindügi virgümüzü bize ve ağalarımıza ve hidmetimizde olan ağalarımızıñ cümlesine virgümüzü virüb könderesiz ve saadetli padişah hazretlerine muti' olub ülke qadimden mu'tad olan pişkeş ve hazinedir virüb şartınıñuzda turasız bizim tarafımızdan size ve memleketiniñuz ve köy-kentiñuz zarar ve ziyan olmaz ömür ahırğaçe dostumuza dost tuşmanıñuz tuşman olub turdım i'timad idüb beni dost bilesiz ve Allah alim baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday tahrira fi evasit şehr-i Cümadi-el-evvel sene 1044.

Bi-maqam Baqçasaray
Han Canibek Geray bin Mübarek Geray Sultan

Аннотация. Гонец Абрусим к хану; доставка казны, болек и колтка; отправление к царю Ахмед-паша-бека вместе с Абрусимом, письмо к царю; просьба о выдаче 10 тыс. сом акче, болек и колтка, верги татарским вельможам (как было прежде при ханстве покойного Гази Гирея); отправление карачи Ахмед-паша-бея к крепости Ливна и его переговоры с царским боярином-советником и воеводой, князем Григорием Ромадановским; доставка казны, болек и колтка; отправление посла и сипахи, князя Григория Волконского, дьяка Петра Евдокимова; предложение татарскому послу (Ахмед-паша-бею) поклясться перед Ромадановским о невторжении ханских войск в московские земли; ханское ахднаме; отправление князя Григория к хану с казной, болек и колтка, и письмом от царя; заверение от царя об отправлении казны сполна в будущем, пояснения о трудностях и причиненных извне беспокойствах в московской земле; ахд и шерт от князя; обязательство хана – не позволять подвластным себе войскам вторгаться в царские владения; выход из столицы ханства в поход на Польшу; переговоры и обоюдная клятва послов у крепости Ливна.

În-Allahu lâ-yahlifü'l-mey'ad ve huve ahkemü'l-hakimin
Canibek Geray Han sözüimiz

Uluğ Ordaniñ ulu ve erkli Hanı ve Deşt-i Qıpçaq ve Noğay ve Çerkes ve haddsız ve sansız Tatariñ ve tuman yüz on biñ Ulusniñ ve Vilâyet-i Qırımıñ a'zim ali-şan padişahı Canibek Geray Han hazretlerindin kob Urusniñ ve Purusniñ ve koplik kristiyânniñ ve Masqva Tahtınıñ ulu padişahı ve hem Hanı ve ulu bigi qarındaşım Mihayla Födraviç ve hükümdarığa kobdin kob selâm dikâç i'lâm yârlıġ-ı belig-i adalet-tebliğ Hanı ve tevqi' refi' saadet mani' haqanı oldur ki bundan burun min uluğ padişah Canibek Geray Han hazretleriniñ devlet işiklerigâ siz uluğ padişah ve Masqva Tahtınıñ Hanı ve ulu begi ve hükümdarı qarındaşım Mihayla Födraviç Abrusim nam çapqunıñız yibârib uluğ hazine ve bölekimizni ve qoltqalarımızni virelik bundın böyle uzun-uzaq barış ve yârış ve muhabbet ve tatlu bolalıq dib yibârgâniñiz üçün min ulu padişah Canibek Geray Han dahi qabul qılıb siz qardaşımızğa qıdvetü'l-umera-i el-kiram umdetü'l-kübra el-fehham Ahmed Paşa bigni mezbur çapqunıñız Abrusimğâ qoşub altun yüzük hatt bile uluğ namemizni yibârib ahd ve iman ve şart ve peymanğa butün bolub ve ağız sözüimizni ısmar qılıb uluğ ağaçamız merhum Ğazı Geray Han cennet-mekân hazretlerigâ virilgân on biñ som aqça ve kob bölek ve qoltqa bizgâ ve bigler ve ağalarımıza virile kelgân virgüleriñüzni virgâysiz dib yibârgân irdik ve şol şartımız ustide turğan irdik dahi qaraçımız Ahmed Paşa biy Livna digân kermanğa bargandıñ soñ siz uluğ qarındaşımız

Mihayla Födreviç yaqın inamlu kişileriñüzdin ilçilik işler üçün aqalınçay hem vayeveda knâz Görgiray Pestraviçni Romadanavisqay yibârib qaraçımız Ahmed Paşa biy birle söyleşüb qolımızda bolğan hazine ve bölek ve qoltqalarımızı keltürdik dahi elçileriñüz ve sipahiñüz knâz Grigeray Kostandinoviç Valqonskay ve dyâq Petra Evdakimav nam kişilerimizni birgâ yibârdik taqı uzun-uzaq barış bolurğa bek dost ve muhabbet ve tatuw bolurğa ve Masqav Yurtığa uluğ Han min Canibek Geray Han hazretleri çerü tartıb kelmâskâ dahi Qalğa Sultan bolğan Devlet Geray Sultan ve dahi Nuraddin Sultan hazretleri çerü ötmâskâ ve ongâ sultanlar ve biy ve mırzalar yürütmeskâ ve dahi Yurtumuzğa duşman bolmasğa ant içmâk üçün teklif qılğan ikândir dahi qaraçımız Ahmed Paşa biy aqlınçayıñuz knâz Grigeray Petraviç vayvadağa ant içmây söz aytıbdır kim ayam efendim uluğ padişah uluğ Han Canibek Geray Han hazretleri siziñ ayâñuz ulu padişah Han hem ulu big ve kop Urusniñ ve Purusniñ hükümdarı Mihayla Födreviç dost ve qardaş ve muhabbetlik etib ömür ahır olunca çinliq birle bolurğa uluğ ahdname-i Hümayun yibârib çin sözler ısmar qılıb merhum ve mağfurle ulu ağaçamız cennet-mekân Firdevs-aşiyân rahmetliğ Ğazı Geray Han hazretleriğa virilgân on miñ som aqça ve kop bölek ve qoltqayılarıñuzni virgâysiz dib ısmar qılıb yibârgândir dahi oşul virgüleriñüzni ve şol on miñ som aqça ve bölek ve qoltqalarıñuzni virir bolsañuz ve bizni inam qılıb şol sözgâ butün bolıp ant için şart qılurday bolsañuz ve şol sözgâ qaraçımız Ahmed Paşa biy ahd ve peyman ve şart ve iman qılıb ant içârmız digân ikândir dahi siz ulu qarındaşımız yibârgân inamlu aqlınçayıñuz knâz Grigeray Pestraviç vayeveda eyamız kob kristiyânniñ padişahı ve Masqav Tahtniñ ve ulu Yurtuñ Hanı ve hem hükümdarı bolğan Mihayla Födreviç şuşbu yılda knâz Grigerayni elçi etib qolunda bolğan hazine ve bölek ve qoltqasın virüb yibârgândir ve dahi çin gönül birle hatt yâzub gönül çinliğin uluğ padişah uluğ Han Canibek Geray Han hazretleriğâ bildirgândir bundın böyle inşa'Allahu Ta'alâ ayâmız kob hristiyân padişahı qolunda bolğan nimasin yoq dimastür artuğı birle tabğan hazinesin yibârmek muqarrardır deyü dahi her ne tiler bolsañuz bolğan nimasin sizdin esirgâmaztur ve dahi şuşbu yılda vilâyetimiz amanlıq ve tınçlıq tapğan tuguldır ve dahi ötülgân ve çabulğandır küçümüz yetkân hazine ve qoltqamızni keltürdik dahi artuğı birle yibâringâ inandırıp ahd ve iman ve şart ve peyman qılğandın soñra dahi qaraçımız Ahmed Paşa biy içkân antığa ve aytğan sözigâ ve barça ahdığa inam qılıb min ulu padişah Canibek Geray Han hazretleriñ minnetin boynığa alıb dahi qolıñızda bolğan nimâñüzni yoq dimây virir bolsañuz dahi artuğı birle tabğan hazine ve bölek ve qoltqalarıñuzni yibârib bolsañuz efendim uluğ padişah Qırım Yurtuñ a'zim ali-şan Hanı Canibek Geray Han hazretleri dahi tuşman bolmaztur ve çerü tartıb Yurtuñuzğa kelmâztür ve Qalğa Sultan olan ve Nuraddin Sultan dahi ongâ bigler ve mırzalar

dahi barça Qırım askeri dahi Masqav Yurtığa yüritmazdır dib uzun-uzaq barış-yârış bolurğa ant içib uluğ ahdname-i Hümayunımızğa ve şol şart ustıgâ söyleşkânler ikândir dahi knâz Görgiray birle qolıñızda hazineñüzni yibârgân ikândir dahi ol ilçileriñüz knâz Grigeray ve dyâq ve tilmaçlar qullarıñuz qaraçımız Ahmed Paşa biy birle min ulu padişah cümle Qırım askeri bile atlanub siz qardaşımız ile itkân ahd ve iman ve şart ve peyman üzre atlanub Gürel Vilâyetin urub ve yâqub yıqmaq üçün taht-ı saadet-bahıtımızdan çıqub yol üzre kelib devlet işigimizgâ vasıl bolğanlardır dahi Livna digân kermanıñızda Ahmed Paşa biy birle Görgiray Pestraviç voyevoda her ne söyleşdiler ise min uluğ padişah Canibek Geray Han hazretleriğâ ilçi bolıb kelgân knâz Görgiray ve dyâq dahi oşol sözni tikürib dahi sözləri çin bolub inam qıldıq dahi qaraçımız Ahmed Paşa biyñiñ içkân antığa ve itkân ahdığa butün boldıq ve her yılbaşıda evel baharda qolımızda bolğan nimâmizni ve tabğan hazinemizni ve bölek ve qoltqamızni artuğı birle yibârimiz dib knâz Grögeray Pestraviç vayvodanıñ qaraçımız Ahmed Paşa biyge ant içüb ve qolda bolğanıñ yoq dimâstür dib ağız sözün ilçiniñ knâz Grigeray işitib uluğ ahdname-i Hümayunımızni ötül qılğanıñuz üçün min uluğ padişah ve Qırım Yurtunıñ ve Deşt-i Qırçağıñ erkli Hanı Canibek Geray Han dahi o dostluq ve muhabbet üzre bik bolıb sen ulu biy ve Masqav Vilâyetniñ Hanı ve hem padişah ve hükümdarı qarındaşım Mihayla Fyödaravyeviç hazretleriğâ işbu ahdname-i Hümayunı virdim ve buyurdım ki evel Allah kâ Muhammedü'l-Mustafa sallı-Alahu aleyhi ve sellimge Haq peyğamberimizdir hürmeti için ve aña nazil olan Quran-ı A'zim ve Furqan-i Kerimge Haq kitabımızdır [.....].

1.6. Инает Гирей-хан бин Гази Гирей-хан

№ 27

**Ярлык хана Инаета Гирея Михаилу Федоровичу
(Бахчисарай, 1044 г.х. / 1635 г.)**

Аннотация. Прежние отношения с ханом Джанибеком Гиреем; 1042 г.х. – две казны по дефтеру от Чомаша; посол Дваринов и писарь Андрей Небичин в Крыму; сообщение царя с просьбой об исправлениях в дефтере от Карамухаммеда; дружба; окончание текущего 1044 года; просьба о доставке (за год) тройной казны, колтка; главный гонец Газиш от хана; слова гонца – ханские слова; просьба об уважении к гонцу; решение отправить ахдنامه; клятва хана, калги и нуреддина; клятва и обязательство хана, калги и нуреддина – не совершать походы и не причинять вред; рейды донских казаков на чайках, случаи грабежей и пленений; просьба хана о взятии под власть донских казаков и запрете им на причинение вреда ханству и султанским владениям.

[.....] sebebli turar kim ağaçamız Canibek Geray Han hazretleri bile arañızda bek [.....] yâzğan ikensiz ve hem biñ qırq ikinçi senesi yılında iki uluğ hazineñizni qaysı Çomaş bile kilgân defterçe halâ bunda bolğan [.....] Dvarinavnı ve yâzuçıñız Andrey Nebiçinni yâzub alar bile ciberilgânçe dip soñra Qaramuhammed bile kilgân defterni burunğı deftergâ çağışdırub tüzeytdirgâysiz digân ikensiz dip öfkâlây niçema öfkâ sözleriñiz bulışqan ikendir amma yurtuñızğa ve qal'âlarıñızğa zarar ve ziyana bolmasıñğa hem bek i'tiqadiñiz bolğan sebebli yâzılğan muhabbet hattıñızni kördik ve hem özümüz de bolsaq oqıdıq ve hem barça tustaqlarıñızni hem tıñlab añladıq Huday i'zz Şane ve Ta'alâ hazretleri inayet ve hidayeti-berekâti bile bizüm birle taqı ziyâde taqı artıq tost bolursız inşa'Allahu Ta'alâ her qayı bolsaq sengâ tuşman mengâ tuşman bolıp ikimiz bir bolıp ol tuşmanıñızni qalay öñgi kilsâ alay cavlab inşa'Allahu Ta'alâ haqqından kilürmiz ve çin göñil bile çalışurmız mübarek hatrıñızni hoş tutıb sefada bolğaysız dip bildirdim ve buyurdım ki qırq dört senesi taqı tamam bolıp yetişkândir kop bolsa bir ay qalıp bizim hesabımızçe qırq dört senesine kilgândir alay bolsa bizim hatrimiz üçün bu yulı üç hazinemizni birib imdad itkâysiz tostluq şartların ümid itkânimizçe riayet qılurday bolsañız ömür ahırğaçe tostluq-qardaş bolurımızğa şek-şübhe bolmastur üç hazineden özgâ ağaçamız Canibek Geray Han hazretleriğa ciberilgânçeden artıq bizni sıylây qoltqa ciberip uşbu çerügâ yârdım qıla körgâysiz dib öz yahşı sıylı-inamlı atalarımızğa qullıq qıla kilgân qart ihtiyar kişimizniñ oğlı öz kişimiz uluğ çapqun başımız Ğazişni ciberdim ve ağızdan barça sözlerimizni söylergâ ismar etilib buyurdum tarafımızdan her ne söyler bolsa inam qılğaysız ol sözler barçası benim sözüm benim emrim turar oşlay malüm itkâysiz yahşı sıylâp kop soyurğal bile riayet itkâysiz anıñ üçün kim inanğan qullarımızdan irür inşa'Allahu Ta'alâ uluğ ahdnamemiz bile altun baysalı ahdnamemizni elçi başıñız bile cibermek muqarrardır özümüz Quran-ı A'zim üzerinde ant içdik qarındaşım Qalğa Sultan hazretleri de bolsa ve Nuraddin Sultan hazretleri de bolsa özleri Quran-ı A'zim Ali-Şan üzre ant içkânlerdirler bizden ve anlardan siziñ memleketleriñizgâ ve köy-kentleriñizgâ zarar ve ziyana bolmaq ihtimalı imastur ve Qırım ve Noğay askerinden dahi cavlay kim irsa barmastur heman dostluq-qardaşlıq qa'idelerin siz qarındaşımız qılurday bolsañız uluğ üç hazinemizni burun ve soñ barğan defterçe ciberib kün ilkârüde bolsa oşol yosunça ciberib ve hem hazinelerden başqa yahşı qoltqalar cibergâysiz dip hatt bitildi miñ qırq dört Zilqa'de aynıñ ahrında peyğamberimiz hazret-i Muhammedü'l-Mustafa sallı-Allahu Ta'alâ aleyhi ve sellimniñ hicretindan aleyhi ikmâl et-tahiyyâ.

Bi-maqam daru's-saltanat Bağçasaray el-mahruse
Han İnayet Geray bin Ğazı Geray Han

Taqı bizniñ qarındaşımız Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyödraviç cümle Rusniñ padişahı Tın Qazağı digân hırsızları zabt itib Al-i Osman mülkdan ve bizim memalik-i mahrusemizdan Qara Deñiz yâqalarıda bolğan şehirlergâ ve kentlergâ ve qasabalarıga Qazaq şayqası çıqartmay zarar ve ziyan tikürmâsday bolsa biz uluğ padişah İnayet Geray Han hazretlerimiz taqı bu yıl biz kilgânden beş-on künden soñra Tın Qazağı hırsızlıq bile bir köyimizgâ çıqub malların ve rızıqların alub ve bir niçe kişilerin tutsaq idüb ketmişdür imiş şol Tın Qazaqlarıñuzğa muhkem tenbih ve yâsaq qılğaysız ki bir taqı bizim deñiz yâlısında bolğan köy ve kentlerimiziñ yâqub-yıqub kezüb yürimâsunler qayıl tugulmız şol Tın Qazaqlarıñız sebebli siz qarındaşımız bile duşman bolmağay irdik taqı dost bolurday bolsañuz zabt qılğaysız ve duşman bolurday bolsañuz aşkâre beyan itkâysız dib hatt qılub bildirdik.

Han İnayet Geray bin Ğazı Geray Han sahh

№ 30

**Ярлык хана Инаета Гирея Михаилу Федоровичу
(Степь Жане, 1045 г.х. / 1635 г.)**

Аннотация. Доставка двухлетней казны к хану Джанибеку Гирею прежде от посла Григория и писаря Григория; посол Григорий и писарь Григорий с мухабетнаме к хану Инаету Гирею; аудиенция для царских послов; зачитывание мухабетнаме; ханская клятва; ответственность хана за калгу Хусаму Гирей-султана, нуреддина Саадета Гирей-султана, сына Шахина Гирей-султана, Адила Гирей-султана, Ширинов, Мангытов, ногайских вельмож и все войско; обязательство хана – не совершать походы и не причинять вреда владениям Московии; ханский гонец Осман с дружественным письмом; просьба о доставке казны по дефтеру, колтка и болек; хорошие соболиные шубы; тийиш для приближенных агалар и слуг; тийиш для женщин и служителей ханского гарема; тийиш, как прежде, при хане Джанибеке Гирее; устранение споров и разбирательств по поводу тийиш; казна калге, агалар и придворным слугам, женщинам и служителям гарема, ич-огланам; казна нуреддину, колтка и болек, тийиш приближенным агалар, слугам, женщинам и служителям гарема; шахский тийиш для сына хана, Шахина Гирей-султана, с хорошими шубами; шахский тийиш для дочерей хана – Айше-султан-ханий, Гулюм-султан-ханий, Ферах-султан-ханий; тийиш для дочерей калги и его сыну Адилю Гирей-султану, двум ханий; тийиш для валиде (матери хана), улу-бийим, сестре Фатме-султан-ханий, Гулюм-султан-ханий, Ферах-султан-ханий, Саадет-султан-ханий, Мубарек-султан-ханий, Кутлу-султан-ханий, Зелиха-бийим и Ханий-заде-бийим; тийиш Бек-заде бийим калги, улу-бийим нуреддина; восшествие на престол хана Инаета Гирея, письмо к царю; свободное передвижение послов; дефтер с печатью, с

именами эмеддар-агалар и слуг; веление хана царю о взятии под контроль донских казаков, что совершали рейды на ханские и султанские владения (грабежи и пленения); обещание хана – не причинять вреда царским владениям; просьба хана о внимании к ярлыкам от калги и нуреддина; просьба об уважении к татарским послам; ханский гонец Осман к царю.

İnayet Geray Han bin Ğazı Geray Han sözüimiz

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kop Tatarniñ ve sağışsız Noğayniñ ve Tav ara Çerkâçniñ ve Tat bile Tavgaçniñ ve barça kop din-i mübin ve İslâm-güzinniñ uluğ padişahı ve uluğ Qırım Hanı saadetlü ve şecaatlü ve sahavetlü ve adaletlü ve mehabetlü İnayet Geray bin Ğazı Geray Han [...] Geray Han dame fi hıfz Rabenna el-Mennan hazretlerindin Uluğ Orda uluğ Yurtnıñ uluğ Urusniñ ve kop Ulusniñ ve kop hristiyanıñ qardaşım [...] padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç barça Urusniñ padişahı ve kob memleketlerniñ de bolsa hükümdarığa kopdin kop selâm qılıb nidir halıñız hem ahvalıñız [...] hoşmısız dip esenligiñiz ve savlıgıñız sorap tatuwlıq bile i'lâm yârlıgı-şerif vacib et-teşrif hanı oldur ki mundın burun uluğ padişah ve hem uluğ ağaçamız Canibek Geray Han hazretleriğa dost bolıb ciberilgân iki yıllıq uluğ hazine uluğ elçi başıñız ve sipahiñüz Girgoriy ve yazuçıñız Girgoriy bile uluğ ağaçamız Canibek Geray Han zaman-ı şeriflerinde ciberilgân defterçe qusursız kelüb dahil hazinemiz bolup tatuwlıq bile biz uluğ padişah İnayet Geray Han hazretlerimizgâ ciberilgân muhabbetnameñüzni keltürüp kilgân uluğ elçi başıñız Girgoriyne ve yazuçıñız Girgoriyne öz qaşımızgâ körünüş qılurğa hem buyurdıq ve bik muhabbetlik bile bitilgen hattlarıñızni hem rahimlik bile aldıq uzun-uzaq dost-tatuwlıq sözleriñizni hem tıñlab aldıq sipahiñüz hem uluğ elçi başıñız da bolsa [...] sözleriñüzni tamamın qusursız yetiştirdiler sözleriñizni barça angladıq taqı uzun-uzaq barış-yârış bolur içün burun ciberilgân [...] çe Quran-ı A'zim üzrâ ant içdik taqı uluğ ağaçamız Canibek Geray Han hazretlerünçe uzun-uzaqgadik taymay turarğa ahd ve peyman ve şart ve iman hem qıldıq İnşa'Allahu Ta'alâ öz sözimizde ve ahd ve iman ve şart ve peymanımızda butün bolıp turarmız sözüimizde her kez yalğan bolmastur ahdımızda asla hilâf imastür taqı qardaşımız Qalğa Hüsam Geray Sultan hazretleride ve Nuraddin Saadet Geray Sultan hazretleride ve oğlumız Şahin Geray Sultan hazretlerin ve qardaşımız Qalğa Sultan oğlu Adil Geray Sultan hazretlerin boynımızgâ aldıq taqı Şirin begi uluğ qaraçı begimizni qardaşları barça mırzaları askeri birle taqı Manqıt begi hem uluğ qaraçı begimizni qardaşları barça mırzaları askeri birle taqı buyuruğımızda bolğan barça Noğay törelerin çerü kişilerin de bolsa boynımızgâ aldıq her kez siz qardaşımız hazretleriñ vilâyetleriğa ve qal'alarığa ve köy-kentleriğa da bolsa [...] sığa cavlay

barmaşlarığa ve zarar ve ziyan qılmaşlarığa ahd ve iman ve şart ve peyman qılğanımızçe ömür ahırğaçe muhkem tururımıznı siz qardaşımızğa malüm qılır üçün [...]ğ çapqunımız qıdvetu'l-emasil ve'l-aqran Osman zide qadruhını bu muhabbetlik hattımız bile ciberdik uluğ ağaçamız Canibek Geray Han hazretleri bile qalay tatuwlı bolğan bolsañuz min uluğ padişah İnayet Geray Han hazretlerimiz bile alay tatuw boldıñuz işbu buyuruğımızçe çin göñil bile yazılğan fermanımızğa muhkem inam qılğaysız hem çin göñil bile i'tiqad qılğaysız dib bildirdik alay bolsa min uluğ padişah Qırım Hanı saadetlü İnayet Geray Han hazretlerimiz buyurdum ki tatuwlıq bile yazğan hattımızğa alay inam qılğay irdiñiz taqı bu söyleşkân sözümüzçe ve yazılıb könderilgân defterimizçe uluğ hazinemizni hem qoltqamıznı bölek selâmlarımıznı yahşı tamam yibârgâysız ve kiş tonlarnıñ yahşı özümüz kiygeydilerin cibergey irdiñiz taqı yaqın bolğan ağalarımızğa ve barça yahşı qullarımızğa da bolsa defterimizçe tiyişlerin qusursız cibergey irdiñüz taqı harem-i hassamız bigimlerimizge ve bikeçlerimizge de bolsa qumğançlarımızğa da bolsa ve dört hadim harem-i hassa ağalarımızğa da bolsa [...]larımızğa da bolsa tiyişlerin tamam cibergey irdiñüz taqı barça tiyiş kile turğan kişilerden ağaçamız Canibek Geray Han hazretleri zamanında qalay tiyişleri kile turğan bolsa bizim zamanımızda hem alay cibergây irdiñüz ta kim uluğ hazinemiz kilgânde uruş-talaş bolmağay irdi dib buyurdıq taqı saadetlü uluğ Qalğa Sultan hazretleriğa da bolsa öz hazinelerin qusursız hem tamamı cibergey irdiñüz taqı yaqın bolğan ağalarığa ve yahşı qullarığa da bolsa qaysı burundan tiyişleri kile turğan yaqın işik kişilerigâ de bolsa tiyişleri tamam cibergây irdiñüz taqı harem-i hassalarında bolğan biyimleriğa ve bikeçleriğa da bolsa ve qumğançlarığa da bolsa ve hadim harem-i hassa ağalarığa da bolsa ve dört iç oğlanlarığa da bolsa tiyişleri barçasığa tamamı qusursız hem eksiksiz cibergây irdiñüz tiyişleri tamam kilgây irdi ta kim tiyişler sebebli bulay alay söz bolmağay irdi dib buyurdıq taqı qardaşımız uluğ padişah Nuraddin Sultan hazretleriğa da bolsa alarnıñ özleriğâ kile turğan hazinelerin ve qoltqaların ve yahşı bölek selâmların hem cibergây irdiñüz qusursız burunğı adetçe kilgây irdi taqı yaqın bolğan ağalarığa da bolsa qaysı tiyiş kile turğan işik qullarığada tiyişleri eksiksiz cibergây irdiñüz taqı alarnıñ hem haremderide bolğan biyimleriğâ ve bikeçleriğa da bolsa ve hadim-i harem ağalarığa da bolsa tiyişleri tamamı kilgây irdi qusursız hem cibergây irdiñüz dib buyurdıq ta kim tiyişleri sebebli bulay alay söz bolmağay irdi uluğ elçileriñüz de bolsa tiyişleri kile turğan kişilerden söz söyleşmegey irdiler anıñçün kim iki arada tiyiş sebebli kop söz bola turğandır siz qardaşımız hazretleriğa malüm bolsun dib hatt bitildi taqı min uluğ padişah Qırım Hanı İnayet Geray Han hazretlerimiz siz qardaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Rusnıñ bolsa hükümdarığa malüm qılurmız kim

öz oğlum Şahin Geray Sultan hazretleriğa şahane tiyişler hem yahşı ve hem uzun ve hem bol-kiñ tonlar ciberib padişahane riayetler itkâysiz ve öz qızlarımız uluğ hani-sultan Ayşe-Sultan haniy taqı ortançısı Gülüm-Sultan haniy ve andın keçisi Ferah-Sultan haniy damet affethüma hazretleriğa da bolsa oşulay-oq padişahane tiyişlerin ciberib Han qızlarığa bolğan riayetler ve sıy-hürmetler bile ikram qılğaysız taqı Qalğa Sultan hazretleriniñ qızları ve öz oğlı bolğan Adil Geray Sultan hazretleriğa şahane tiyişlerin ve iki haniy-sultan damet ismethüma hazretleriğa şahane tiyişlerin ciberib riayet itkâysiz taqı validemiz ve hem uluğ anamız uluğ biyim hazretlerine taqı qardaşımız Fatma-Sultan haniy taqı Gülüm-Sultan haniy taqı Ferah-Sultan haniy taqı Saadet-Sultan haniy taqı Mübarek-Sultan haniy taqı Qutlu-Sultan haniy taqı Zeliha biyim ve Haniy-zade biyim hazretleri damet ismethüma barçaları öz qardaşlarımız turarlar taqı Qalğa Sultan hazretleriniñ Bek-zade biyim hazretleri ve Nuraddin Sultan hazretleriniñ de bolsa uluğ biyim hazretleriğa şahane tiyişlerin virüb yahşı nimarsalar cibergeysiz kiş ton susar ton ve sırt ton ve qarın ton bile barça haniler qardaşlarımıznı ve biyimlerni de bolsa alay-oq beraber tiyişler bile riayet ve ikram bile sıylâb cibergeysiz ta kim bizüm dahi mübarek hatrimiz hoş bolğay irdi ağaçamız Canibek Geray Han hazretleri zamanında bolğan tiyişlerden yahşı ve andan artıq tiyişler bile işbu haniler qardaşlarımıznı sıylâp hatrimiz içün riayetler itkâysiz taqı mübarek taht-ı saadet-bahtımıznı ta'zim ve tekrim qılıb uluğ hazinemizden başqa qoltqayılarımıznı da hem cibergey irdiñüz aniñçün kim aramızda muhabbet-tatuwlıq artıq bolur ve hem yangi Han bolub atamız yurtığa kilgân sebebli sizden tilek qıla hatt yazdıq ta kim uzun-uzaq iki yurtnıñ arasında elçilerimiz qorqısız barıp kilürgâ delâlet bolur irdi taqı min uluğ padişah saadetlü İnyet Geray Han hazretlerimiz siz qardaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç barça Urusnıñ hükümdarığa buyururuz kim özümüzğâ hidmet itkân oğurımızda zahmet tartıp qullıq qılğan emekdar ağalarımız hem yahşı qullarımız vardır mundın burun yollı-yollarınça defterge yazıp ciberdik ve ol defterge hem mührimiz saldıq ol Qazaqdaş mensebsiz ağalarımızğa yazğanımızçe tiyişlerin cibârib kün ilkârıde bolsa cibergây irdiñüz ta kim aramızda uzun-uzaq yahşılıq ve dostluq ve muhabbetlik baqi bolıp ömür ahırğaçe taymay tururğa delâlet qılır nimarsalar bile buyuruğımızda turğaysız taqı min uluğ padişah İnyet Geray Han hazretlerimiz siz qardaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Rusnıñ hükümdarığa buyururuz kim Tan Qazağı digen hırsızlar Qara Deñizge çıqub Anatoli Rum İli yaqalarında Osmanlı vilâyetlerin çabup yağma ve ğaret itib ve Qırım vilâyetniñ taqı deñiz yaqalarında bolğan kentlerimizni ve şahirlerimizni ve qal'âlarımıznı çabup malların talap özlerin esir itib sulh ve salâhnı ve dostluqnı bozarday itârler alarnı da bolsa bek muhkem zabt itib Qara Deñizge çıqarmağay

irdiñüz dip buyururmız anıñçün kim uluğ padişah Hunkâr hazretleriniñ vilâyetleri çabulsa biz uluğ padişah hazretlerimizgâ ol sebebli siz qardaşımızniñ vilâyetin çapmaq emir itârler bolsa küç bolur dostluq-qardaşlıq bozılur ol hususdın malümüñuz bolur için tatuwlıq bile siz qardaşımızga i'lâm itdik ve uzun-uzaq dostluq üçün buyurdıq barça buyuruğımız tutup hattımızça bolurday bolsañuz bizim dahi siziñ vilâyetleriñüzge ve köy-kentleriñüzge ve çit qal'âlarıñüzgâ kerek özümüz İnayet Geray Han hazretlerimizden kerek Qalğa Sultan hazretlerinden kerek Nuraddin Sultan hazretlerinden kerek oğlum Şahin Geray Sultan hazretlerinden ve kerek Adil Geray Sultan hazretlerinden ve barça buyuruğımızda bolğan asker kişilerimizden zarar ve ziyan bolmastur barça nimarsalarını mübarek boynımızgâ aldıq siz qardaşımız dahi hatriñiz hoş tutup barça sözlerimizge i'timad qılıp tileklerimizni tamamı cibergeysiz dostluq şeraitin yerine kiltürgeysiz ve qardaşım Qalğa Sultan hazretlerindin ve Nuraddin Sultan hazretlerinden barğan muhabbetlik yârlıǵ-ı şeriflerigâ amel ve i'tiqad itkâysiz taqı oğlum Şahin Geray Sultan ve qarındaşım oğlı Adil Geray Sultan hazretlerindin hem barğan elçilerige ve yazılğan muhabbet hattlarıǵa hem i'tiqad itkây irdiñüz dostluq şartların da bolsa tamamı yerine keltürip öz sözleriñüzde muhkem turğay irdiñüz ve ol mensebsiz ağalarımızgâ da bolsa mundın burun ciberilgân defterçe tiyişler cibergây irdiñüz dip öz yahşı sıylı-inamlı atalarımızgâ qullıq qıla kilgân qart ihtiyar qulımızniñ oğlu öz qulımız uluğ quş çapqunımız Osman zide qadruhını ciberdim ve buyurdum ki ismar itkân barça avız cevablarımızni aytğanda inam qılğaysız ol sözler barçası benim sözim benim emrimdir oşulay malüm itib uluğ hazinemizni burun soñ barğan defterçe ciberib ve hem hazineden başqa çoq qoltqa da cibergeysiz dip hatt bitildi tarih miñ qırq beş Rebiü'l-ahirniñ ahrıda uluğ peyğamberimiz hazret-i Muhammedü'l-Mustafa sallı-Allahu aleyhi ve sellimniñ hicretidan.

Bi-maqam Sahray-ı Jane.
Han İnayet Geray bin Ğazı Geray Han

№ 33

Шертнаме и ахднаме хана Инаета Гирея Михаилу Федоровичу (Бахчисарай, 1046 г.х. / 1636 г.)

Аннотация. Дружба хана с царем Михаилом Федоровичем – «друг для друзей, враг для врагов»; обязательство хана о несовершении походов во владения царя с отправлением татарских вельмож (калга Хусам Гирей-султан, нуреддин Саадет Гирей-султан, ханский сын Шахин Гирей-султан, Адиль Гирей-султан, султаны, карачи, беи, агалар, мурзы, род Девей-бея, крымцы и ногаи); обязательство о наказании злодеев и провинившихся с

возвратом незаконно отобранного имущества без выкупа; просьба хана об аналогичной реакции со стороны царя; обоюдное обязательство о беспрепятственном передвижении послов, гонцов и купцов; желание блага царю от хана, калги и нуреддина; болеклер для хана, калги, нуреддина и бийимлер; ярлыкаш для приближенных к хану людей по новому дефтеру; дефтер с печатью от хана Джанибека Гирея, договоренность с сипахи Тимофеем и писарем Калистратом; шерт (клятва) хана за всех вельмож ханства; шертнаме с золотой пайцзой.

İnayet Geray Han bin Ğazı Geray Han sözümüz

Allah Tebarek ve Ta'alâniñ lütfi ve inayeti ve fazl ve ihsan bi-nihayeti ve server-i kâinat ve hulâsa-i mevcüdat hatemü'l-enbiya şefi' ruz-i ceza a'ni hazret-i Muhammed Mustafa salli-Allahu Ta'alâ aleyhi ve sellimniñ mücazat kesiru'l-bereketi ve al-i ve ashab-ı a'zam ve Çiharyar ali-maqam Rizavan-Allahu Ta'alâ aleyhim ecmainniñ ruhaniyeti birlen Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve sansız kop Tatarniñ ve sağışsız Noğayniñ ve Tav ara Çerkâçniñ ve Tat bile Tavgaçniñ ve barça kop din-i mübin ve İslâm-güzinniñ uluğ padişahı bolğan devletlü ve şevketlü ve adaletlü ve mehabetlü ve sahavetlü ve şecaatlü İnayet Geray Han bin Ğazı Geray Han bin Devlet Geray Han dame fi hıfzı Rabbena'l-müste'an hazretlerimiz Uluğ [.....] Uluğ Yurtniñ [...] Taht-ı Masqva [...] Urusniñ ve Purusniñ ve barça kop hristiyânniñ uluğ padişahı bolğan qarındaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urus [.....] padişahı ve hükümdarı birlen yahşı qarındaşlıqda ve dostluqda ve muhabbetlikde boldıq bu kündin kün ilkârüde bolsa oğul-oğulğa ve ömür ahırğaçe her yerde dostuna dost ve duşmanına duşman bolurmız ve her yerde duşmanımız bolsa ikâvimiz bir bolıb turarğa ve her kim biz uluğ padişah İnayet Geray Han hazretlerimizgâ dost bolsa ol siz qarındaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyödraviç cümle Rusniñ padişahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa da bolsa dostdur ve dahi her kim biz uluğ padişah İnayet Geray Han hazretlerimizge duşman bolsa ol siz qarındaşımız uluğ padişah ve hem uluğ biy Mihayla Fyödraviç cümle Rusniñ padişahı ve kop memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa da bolsa duşmandur ve dahi her kim siz qarındaşımız uluğ padişah ve hem uluğ biy Mihayla Fyödraviç cümle Rusniñ padişahı ve kop memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa dost bolsa ol biz uluğ padişah İnayet Geray Han hazretlerimizgâ bolsa da dostdur ve her kim siz qarındaşımız uluğ padişah ve hem uluğ biy Mihayla Fyödraviç cümle Rusniñ ve kop memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarı birlen duşman bolsa ol biz uluğ padişah İnayet Geray Han hazretlerimizgâ ve qarındaşlarımız Qalğa Hüsam Geray Sultan hazretleriğa ve Nuraddin Saadet Geray Sultan hazretleriğa ve oğullarımız

Şahin Geray Sultan ve Adil Geray Sultanğa da bolsa duşmandur ve dahi kün ilkârü biz uluğ padişah İneyet Geray Han hazretlerimiz ve qarındaşlarımız Qalğa Hüsam Geray Sultan hazretleri ve Nuraddin Saadet Geray Sultan hazretleri ve ğayır qarındaşlarımız ve oğlanlarımız sultanlar ve hassamlarımız da bolsa qaraçılarımız ve biyelerimiz ve ağalarımız ve mırzalarımız ve Qırım Yurtunda bolğan her kişilerimiz ve dahi sultan-oğlu ve Devey biyniñ tuhumı ve ğayrı il kişilerimiz ve cümle Qırım ve Noğay kişilerimiz siz qarındaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyödraviç cümle Rusniñ padişahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarınıñ vilâyetine cavlay barmasğa ve kirmanlarını ve yerlerini cavlamasğa ve eger her qaysı bizim asker kişilerimiz siz qarındaşımızniñ vilâyetindeği her qaysı kirmanlarını ve kişilerini cavlasalar ve cavlab alıb biz padişahğa kiltürsâler biz de bolsaq uluğ padişah ol kişilerimizniñ haqlarından kilürgâ ve kiltürgân esirlerini ve alğan mallarını tapturıp siz qarındaşımızğa yuluvsız qaytarıp birürgâ ve eger siz qarındaşımız uluğ [.....] ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarınıñ vayavodaları ve asker kişileri bu barışq zamanda bizim ilimizni cavlasalar ve cavlab alıb siz qarındaşımızğa kiltürsâler siz qarındaşımız da bolsañız uluğ padişah ol kişilerimizniñ tutıb haqlarından kilürgâ ve alğan mallarını ve esirlerini yuluvsız qaytarıp birürgâ ve her qaçan kim siz qarındaşımız uluğ padişah ve hem uluğ biy Mihayla Fyödraviç cümle Rusniñ padişahı ve kop memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarınıñ elçileri ve çapğunları ve bazirgânları ve sipahileri her qayda ciberilgân bolsalar ve bizler uluğ padişahniñ vilâyetlerimizdin aşa kitâr bolsalar ve eger ğayır padişahlardan bolsa da siz qarındaşımızğa elçiler ve çapğunlar ve bazirgânlar ciberilgân bolsalar ve siz qarındaşımızniñ elçilerini ve bazirgânlarını ve her qaysı elçiler ve sipahiler ve bazirgânlar vilâyetimizdin aşa siz qarındaşımızğa barur bolsalar bizim hiç qaysı kişilerimiz anlarını [.....] hiç bir türlik yâmanlıq ve zarar ve ziyan itmâskâ ve tutqavsız yibâürgâ ve dahi her qaysı kişilerimiz siz qarındaşımızniñ her qayda ciberilgân elçilerini ve çapqunlarını [.....] her qaysı padişahlardan siz qarındaşımızğa bara turğanlarını biz uluğ padişahniñ kişilerimiz tutsalar ve talasalar ve bizgâ kiltürsâler biz de bolsaq ol kişilerimizniñ haqlarından kilürgâ ve alğan mallarını qaytarıp birürgâ andağ-oq qaçan bizim elçilerimiz ve çapqunlarımız ve bazirgânlarımız biz uluğ padişahdan siz qarındaşımız uluğ padişahniñ vilâyetinden aşa her qayda ciberilür bolsalar ve siz qarındaşımızğa yetsâler siz qarındaşımız da bolsañız elçilerimizni ve çapqunlarımızni ve bazirgânlarımızni tamğasız ve hiç bir türlik cefasız ve tutqavsız andağ-oq yibâürgâ nitak ol sebebli siz qarındaşımızniñ elçileri ve çapqunları ve bazirgânları biz uluğ padişahğa veyâ bir vilâyetimizdin aşa yürür bolsalar anlarını da bolsa tamğasız ve hiç bir türlik cefasız ve tutqavsız qoyu birürgâ

ve eger siz qarındaşımızniñ elçilerine ve çapqunlarına ve bazirgânlarına bizde cefa ve zulm bolğuday bolsa siz qarındaşımız da bolsañız bizim elçilerimizgâ [.....] imizgâ ve bazirgânlarımızga andağ-oq qılurğa ol bizim sözüimiz her ne kim bu şartname hattımızda bitildi irsa özgâçe bolmasğa ve her yerde biz uluğ padişah İnyet Geray Han hazretlerimiz ve qarındaşlarımız Qalğa Hüsam Geray Sultan hazretleri ve Nuraddin Saadet Geray Sultan hazretleri siz qarındaşımız uluğ padişah hazretleriğa ve vilâyetlerine yahşılıq qılurğa ve hiç bir türlik yâmanlıq qılmasğa ve yâmanlıqdın fikir itmâskâ ve siz qarındaşımızniñ vilâyetleriğâ özümüz cavlay barmasğa ve asker kişilerimizni yibârmâskâ nitak anıñ sebebli bu yuqarıda bitilgâdır siz qarındaşımız da bolsañız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyödriç cümle Rusniñ padişahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarı biz uluğ padişah İnyet Geray Han hazretlerimizgâ ve qarındaşlarımız Qalğa Hüsam Geray Sultan hazretleriğa ve Nuraddin Saadet Geray Sultan hazretleriğa ve biyimlerimizgâ böleklerin ve yaqın bolğan kişilerimizgâ yârlıqşaların yâñıdan yangıdan söyleşib bekleşkân defter mücibince nitak uluğ ağaçamız saadetlü Canibek Geray Han hazretleri siz qarındaşımızniñ sipahileriñiz Timafiy ve yâzıcıñız Qalistrad birlen söyleşüb bekleşkân söz birince Canibek Geray Han hazretleri öz mühürleriyle mühürleb yibârgân defter mücibince bir nerse eksiksiz yibâürgâ ve dahi biz uluğ padişah İnyet Geray Han hazretlerimiz ve qarındaşlarımız Qalğa Hüsam Geray Sultan hazretleri ve Nuraddin Saadet Geray Sultan hazretleri ol defterdin ziyâde siz qarındaşımızniñ sipahilerinden hiç nerse soramasğa ve taraflarımızdın dostluğa müte'allıq her ni kim murad olunursa müsaadat olunmaq üzre ve şimdige bitilgân şartname hattımızça siz qarındaşımız uluğ padişah birlen ömür ahırğaçe taymay muhkem qarındaşlıqda ve dostluqda ve muhabbetlikde boldıq ol biz uluğ padişah İnyet Geray Han hazretlerimiz ve qarındaşlarımız Qalğa Hüsam Geray Sultan hazretleri ve Nuraddin Saadet Geray Sultan hazretleri özimiz için ve oğlanlarımız için ve hassamlarımız için ve qaraçılarımız için ve biylerimiz için ve mırzalarımız için ve ulan künilerimiz için ve cümle Qırım ve Noğay asker kişilerimiz için çinliq itilip Quran-ı A'zim ve Furqan üstünda şart qıldıq ve anlarını mana' itârga ve irik birmâskâ ve siz qarındaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyödriç cümle Rusniñ padişahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarı birlen işbu bitilgân ahdname hattımızçe muhkem qarındaşlıqda ve dostluqda ve muhabbetlikde boldıq ve bu şartname hattımızğa öz altun baysamızı tahturduq tahtgâh-i şerifimiz Bağçasarayda tarih peyğamberimiz hazret-i Muhammed Mustafa salli-Allahu aleyhi ve sellimniñ hicretidin miñ qırq altıda mübarek Rebiü'l-evvel aynıñ ahrıda.

Han İnyet Geray bin Ğazı Geray Han
Bi-maqam pay-taht Bağçasaray

Аннотация. Ханский гонец Газиш с дружественным письмом к царю; буйрук и ферман; казна, колтка и болек-селямлар по договоренности с ханом Джанибеком Гиреем; тийиш для приближенных к хану агалар и слуг; тийиш для женщин из гарема, кумганчылар, 4 слуг-агалар при гареме, 4 ич-огланов; тийиш по дефтеру от хана Джанибека Гирея; избежание разбирательств и споров при доставке казны; казна для калга-султана; тийиш для женщин из гарема калги, кумганчылар, слуг-агалар при гареме, 4 ич-огланов; казна, колтка и болек-селямлар для нуреддина; тийиш для приближенных агалар, ишик-куллар, женщин из гарема нуреддина, слуг-агалар при гареме; разбирательства по поводу тийиш при хане Джанибеке Гирее; шахский тийиш для ханского сына Шахина Гирей-султана – длинные, полые и широкие шубы; шахский тийиш для ханских дочерей – Айше-султан-ханий, Гулюм-султан-ханий, Ферах-султан-ханий; шахские тийиш для дочерей калги и сына калги, Адила Гирей-султана, и двух ханий-султан; тийиш для валиде (матери хана), для Саадет-султан-ханий, Мубарек-султан-ханий, Кутлу-султан-ханий, для Бек-заде-бийим; тийиш для...нуреддина.

[.....] çarqunımız Ğaziş bile muhabbetlik hattımızı [.....]] alay tatuw bolduñız işbu buyuruğımızğa ve şuşpu çin göñil bile yâzilğan fermanımızğa inam qılğaysız hem çin göñil bile i'tiqad [.....] alay bolsa min uluğ padişah Qırım Hanı devletlü ve saadetlü ve mürüvetlü Inayet Geray Han hazretlerimiz buyurdum ki tatuwlıq bile barğan hattımızğa alay inam qılğay irdiñiz taqı ağaçamız Canibek Geray Han hazretleri bile söyleşkân sözüñizçe uluğ hazinemizni hem qoltqalarımızni hem bölek selâmlarımızni yâhşı tamam eksiksiz-qusursız cibârgey irdiñiz taqı yâqın bolğan ağalarımızğa ve barça yâhşı qullarımızğa da bolsa tiyişlerin eksiksiz yibârgey irdiñiz taqı harem-i hassamız bigimlerimizgâ ve bikeçlerimizge de bolsa taqı qumğançılarımızğa da bolsa ve dört hadim harem-i hassa ağalarımızğa da bolsa ve dört nefer iç oğlanlarımızğa da bolsa tiyişlerin tamam cibergây irdiñiz taqı barça tiyiş kile turğan kişilerden ağaçamız Canibek Geray Han hazretleri zamanında qalay tiyişleri kile turğan bolsa bizim zamanımızda taqı alay cibergây irdiñiz ta kim uluğ hazinemiz kilgânde uruş-talaş bolmağay irdi dib buyurdıq taqı saadetlü uluğ Qalğa Sultan hazretleriğa da bolsa öz hazinelerin qusursız tamamı cibergây irdiñiz taqı harem-i hassalarında bolğan biyimleriğa ve bikeçleriğa da bolsa ve qumğançılırığa da bolsa ve hadim harem-i hassa ağalarığa da bolsa ve dört iç oğlanlarığa da bolsa barçasığa tamamı qusursız hem eksiksiz cibergây irdiñiz tiyişleri tamam kilgây irdi ta kim tiyişleri sebepli bulay alay söz bolmağay irdi dip buyurduq taqı uluğ padişah Nuraddin

Sultan hazretleriğa da bolsa alarnıñ özlerigâ kile turğan hazinelerin ve qoltqaların ve yâhşı bölek selâmların tamamı cibergây irdiñiz qusursız burunğı adetçe kilgây irdi taqı yâqın bolğan ağalarığa da bolsa qaysı tiyiş kile turğan işik qullarığa da bolsa tiyişlerin eksiksiz cibergây irdiñiz taqı alarnıñ hem haremleriniñ biyimleri ve bikeçleriğa da bolsa ve hadim-i harem ağalarığa da bolsa tiyişleri tamam kilgây irdi qusursız hem cibergây irdiñiz dip buyurduq ta kim tiyişleri sebebli bulay alay söz bolmağay irdi uluğ elçileriñiz de bolsa tiyişleri kile turğan kişilerden söz söyleşkây irdiler anıñ üçün kim ağaçamız Canibek Geray Han zamanında tiyiş sebebli kop söz bolğan irdi dip işitkân üçün siz qarındaşımızğa malüm bolsun dip muhabbetlik bile hatt bitildi taqı min uluğ padişah Qırım Hanı saadetlü Inayet Geray Han hazretlerimiz siz uluğ qarındaşımız uluğ padişah hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç barça Urusnıñ da bolsa hükümdarığa malüm qılurmız kim öz oğlum Şahin Geray Sultan hazretleriğa şahane tiyişlerin hem yâhşı ve hem uzun ve hem mol-kiñ tonlar ciberib padişahane riayetler itkâysiz ve öz qızlarımız uluğ haniy sultan Ayşe-Sultan haniy taqı ortançısı Gülüm-Sultan haniy ve andan keçisi Ferah-Sultan haniy damet ismethüma hazretleriğa oşlay-oq padişahane tiyişlerin ciberip Han qızlarığa bolğan riayetler ve sıy-hürmetler bile riayet ve ikram qılğaysız taqı Qalğa Sultan hazretleriniñ qızları ve öz oğlı bolğan Adil Geray Sultan hazretleriğa şahane tiyişlerin ve iki haniy sultan damet ismethüma hazretleriğa şahane tiyişlerin ciberib riayet itkâysiz taqı validemiz ve hem uluğ anamız [.....] Sultan haniy taqı Saadet-Sultan haniy taqı Mübarek-Sultan haniy taqı Qutlu-Sultan haniy taqı [.....] hazretleriniñ Bek-zade biyim hazretleri ve Nuraddin Sultan [.....].

1.7. Бахадыр Гирей-хан бин Селямет Гирей-хан

№ 36

Ярлык хана Бахадыра Гирея Михаилу Федоровичу
(Бахчисарай, 1047 г.х. / 1638 г.)

Аннотация. Восшествие на ханский престол Бахадыра Гирея; ханский гонец Кулумзаль в Москву, с хаттом от хана; взятие крепости Азавкермен донскими казаками; разрешение от хана на поход в Москву; послы от царя в Крым – Семен Азпольский, писарь Савва Изваров и толмач Алмухаммед; письмо от царя с сообщением о неведении дел (по Азову), соблюдение прежней клятвы и готовность отправления казны; совещание и ханский корюниш для татарских вельмож (карачи, аги и слуги); реакция вельмож на отсутствии болек-селямлар (подарков); царские послы, казна; слухи о помощи от царя для крепости Азавкермен, с поставкой провизии и джебехане; ханский

говец Тохтамыш-аталык к царю; принятие казны; выдача ключей от крепости Азавкермен ханству; отправление колтка и болек-селямлар; просьба хана – не отправлять помощь в Азов (казакам); ханский дефтер на получение тийиш для татарских вельмож, ханской семьи и слуг; намерение хана о выдаче ахднаме (с золотой пайцзой) московским послам; направление султанского флота (Тонанма-и хумаюн) к крепости Азавкермен; подготовка хана к азовскому походу, с крымским и ногайским войсками; письмо от хана к царю о выборе одного из двух возможных путей; просьба хана о непоречении составленному дефтеру; срок в 50 дней для визита гонца Токтамыш-аталыка в Москву и его возвращения; обязательство хана не причинять вреда Москве при соблюдении условий дружбы; отправление Джантимур-бея за двойной казной.

Hu el-ğani el-mu'ti el-mu'in

Bahadır Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kob Tatarniñ ve sağışsız Noğayniñ ve Tağ ara Çerkâçniñ ve Tat bile Tavgaçniñ ve barça kop din-i mübin ve İslâm-guzinniñ uluğ padişahı ve uluğ Qırım Hanı saadetlü ve şecaatlü ve sahavetlü ve nusretlü Bahadır Geray Han dame fi hıfz Rabbena el-müstean fi es-sefer ve'l-hazır eli yevmü'l-Mizan hazretlerindin Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve Uluğ Urusniñ ve kop Ulusniñ ve kop hrisitiyânniñ qardaşım uluğ padişah Han hem uluğ biy Mihayla Fyodaraviç barça Urusniñ padişahı ve kop memleketlerniñ de bolsa hükümdarığa kopdin kop selâm qılıp nidir halıñız hem ahvalıñız yahşımısız-hoşmısız dib esenligiñız ve savlıgıñız sorap tatuwlıq bile i'lâm yârlıg-ı şerif hanı oldur ki Tañrı Tebarek ve Ta'alâ inayeti ve hazret-i Huday Celle-Şa'ne ve Tevali hidayeti yâri bolıb Qırım Yurtı Bari Ta'alâ hazretlerindin min uluğ padişah Bahadır Geray Han hazretlerimizga mısır ve erzanı bolıb uluğ ecdad-ı i'zam ve uluğ aba-i kiramımızniñ taht-ı adalet-bahtı öz zat hecestemiz bile müşerref bolğan sebebli inayet-i Bariğa kob şükürler qılıp kopdin kop hamd ve senalar edasıdan soñra yaqın-irağ dostlarımızğa tatuwlıq bile hatt yibârdik irsa siz qardaşımız hazretleriğa taqı yahşı işik qullarımızdan qıdvetü'l-emasıl ve'l-aqrان uluğ çapqunımız bolğan Qulumzal zide qadruhını hatt yazub muhabbetlik ve hem rahimlik bile uzun-uzaq dost-tatuw bolur için barça dostluq sözini söyleb yibârgân irdik siz qardaşımız dostluğıñızda tabulmay Tan Qazağıñuzğa Azavkermenin aldırğan soñ biz taqı kördik siz qardaşımızniñ bizge ve iki yurtniñ yahşılıgığa gönülleri bolsa bulay işler bolmazdı dib siziñ vilâyetiñüze barırğa bir qaç biñ kişiga icazet bergen irdik ol kişilerimiz barıb kelgân soñ artlarından siz qardaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodaraviç barça Urusniñ hükümdarı hatt yazub qullarıñuzdan Simön Astafeviç Azpolski ve yazuçı Sava İzvarov ve tilmaç qullarıñuzdan tilmaç Almuhammed min uluğ padişah Bahadır Geray Han hazretlerimizge

ciberib ki meniñ bu işlerden haberim ve agâhım yoqdur dibsiz bir alay sürek Qazaqdır bir işdir işlebdirler men burunğı sözniñ ve ahd-iman ve şart-peymanniñ üzremen dib hattıñuzda yazubsız ve kelgân qullarıñuzğa da avızdan sımar qılubsız ol ahdniñ üzerinde hazineñüz taqı cıqartduq adam köndürüb aldurğaysız dibsiz siz qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Mihayla Fyodaraviç hazretlerindin elçi kelgân soñ curtımızniñ yahşılığın tiler qaraçılarımızni ve yahşı ağalarımızni ve işik qullarımızni körünüş sarayımızğa davet qılup adamlar ne dersiz men bu vilâyetke yeñi keldim ahval bilmem qardaşımız uluğ padişah Han hem biy Mihayla Fyodaraviç hazretleri bizge elçi ciberib elçisi bile hatt yazıb hattında bulay dibdir ve avız bulay sımar qılubdur degenimizde barçaları padişahsız siz alimsiz lâkin bu kelgân elçide bölek selâmları barmıdır-yoqmıdır [.....] dedigimizde bu ne sözdür bunıñ sizge dostluğı-qardaşlığı bolsa bölek selâm niçün cibârmezdir Qırım Qırım bolğalı ve Masqava Masqva bolğalı bulay elçi işbulay nesne körgenimiz ve eşitkânimiz yoqdur qardaşñuzdan sizge elçi kelgâyde bölek selâmı bolmağay bahusus babañuz tahtına yeñgi kelüb azamat birle Han bolğaysız dib barça bahşılarımız bulay deyişdiler bizim de bolsa hatır-a'tır şahanemizğa hoş kelmedi aba-i ecdadımız ve ağaçlarımız hanlar zamanıda bölek selâm kelgâyde bizim zamanımızda kelmegây dib alay da bolsa merhamet-i padişahanemiz vücuda kelüb mücerred iki yurtniñ re'aya ve fuqarası rahat ve tınc bolsun dib cabqun cibermek üstünde iken halq arasında bir söz şayi' oldı ki qardaşñuz uluğ padişah Han hem uluğ biy Mihayla Fyodaraviç hazretleri sizge şulay-bulay dib elçi ve adam ciberedir ve hazine beredir lâkin Azavkermenine imdad ciberedir ve azuq cebehane ciberib berketmek üzerindedir didiler fi'l-vaqi' alay bolsa bu sözler kercek bolsa dostluq ve qardaşlıq bulunmaz imiş alay da bolsa bu sözniñ aslı yoqdur halq sözdür deyü siz qardaşımız uluğ padişah Han ve uluğ biy Mihayla Fyodaraviç hazretleriğe yahşı işik qullarımızdan qıdvetü'l-emasil ve'l-aqran işbu uluğ cabqunımız bolğan Tohtamış Atalıq zide qadruhunu yibârdım buyurdım ki eger bizim ile evelki kibi taymay uzun-uzaq dost-qardaş bolğuday bolsañuz biz de bolsaq ağaçlarımız zamanıda kele turğan hazinelerni alub qabul itâyik ve Azavkermenniñ anahtarın berüb ciberirday bolsañuz ve qolqalarımızni artığı bile ve bölek selâmlarımızni kemitmay cibererseñüz kâl-evvel dost ve qardaş bolur irdik ol yosunça ötken ve çıqğan iki hazinemizni alayıq qabul qılayıq yoq-yoq meniñ Azavdan haberim yoqdur benim Azavğa imdadım yoqdur azıq bermem cebehane bermem ve kişi cibermem siziñ bile itdügim ve ağaçlarıñuz ile etken yeminniñ üzerindemen der bolsañuz name-i Hümayunım birle defter tüzüb cibergân mân hazinelerimizni ve qardaşlarım ve validemiz ana biyim hazretlerni ve sultanları ve oğullarımızni ve biyimlerni ve hanilerni ve sultanlarıñ oğullarını ve kop qaraçılarımızni ve

Qırımда tiyiş ala kelgân qullarımıznı özümüzgâ hidmet itkân oğrumızda zahmet tartıb qullıq qılğan emekdar ağalarımıznı ve qalqalarımıznı cümlesin defter qılıb cibergenimiz bu defterde bolğanın ciberib Azavğa imdad cibermegeyday bolsañuz kâl-evvel dost ve qardaş bolub ömür ahırğaçe taymay uzun-uzaq turarğa ahd-peyman ve şart-iman hem qıurmız ve altun baysalı uluğ ahdnamemizni hem elçi başıñuzğa berüb ciberermiz İnşa'Allahu Ta'alâ öz sözümüzde ve ahd ve iman ve şart-peymanımızda bütün bolıb turarmız sözümüzde herkez yalğan bolmastur herkez ahdımızda hilâf imastur Azavkermenine saadetlü padişah tarafından Tonanmay-i Hümayun ta'yin olunub ruz-ı hezdan (ruz-ı cezadan?) soñra kelmek üzredirler İnşa'Allahu Ta'alâ azamet ile kendimiz dahi bi'z-zat cümle Qırım asker ve Ulu Noğay ve Küçük Noğay ve Mansur oğulları ile dostluğınızda tabılursañuz mücizat-i Muhammedü'l-Mustafanıñdır deyü Azav üzerine varmaq tedarigindeyüz Haq Ta'alâ hazretleri mu'in zahir ola siz qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Mihayla Fyodaraviç hazretleriğa iki tarafdand yol qoyub name-i Hümayunımız yâzub könermişüzdür her qanğını qabul iderday bolsañuz barğan uluğ çapqun elçimizni bir kün burun cibergâysiz ve taqı könderilgân defterimizgâ bulay alay dinilse Canibek Geray Han bir başlı bir adam idi ve tama' ham ğalibçe idi ElhamdulilLâhi Ta'alâ bizim bu qadar qarındaşlarımız ve bu qadar oğullarımız qızlarımız var Han oğullarına ve kızlarına tiyiş virile kelmiş ve bu tarafda ala kelmişler bizim zaman-i adaletimizde kelmek olurmı ve bu qadar qaraçılarımızni defter etmişüzdür evvelden bu qadar bekler qaraçılar ala kelmişler bunlar dahi isterler ElhamdulilLâhi Ta'alâ ecdadımızdan beri bu cemiyet olmamış Allah Ta'alâ virdi bizim zaman-ı devlet-unvanımızda keldiler lâzim keldi ki anlar dahi tiyiş alalar ve virile bizim tama'muz yoq mücerred islâh alem içündür isteriz ki iki yurtniñ re'aya ve fuqarası rahat ve tıñ olalar yoq-yoq meniñ bu qadar tiyiş vermege iqtidarım yoqdır dinilse Azavkermeniniñ anahtarı ve qanun-ı qadim üzre virilü kelen hazinelerimiz ve kop qolqalarımız bile sulh ve salâh bolurmız dib öz yahşı sıylı-inamlı atalarımızğa qullıq qıla kelgân qart ihtiyar kişimizniñ oğlı öz kişimiz uluğ çapqun başımız Tohtamış Atalıqni yibârdım ve avızdan barça sözlerimizni söylergâ ismar itib buyurdım tarafımızdan her ne söyler bolsa inam qılğaysız ol sözler barçası benim sözüm benim emrim turar oşlay malüm itkây irdiñiz ve işbu uluğ çapqunımıznı siz qardaşımızğa elli kün bol-cal berüb cibergenimiz siz de bolsañuz sözümüzde tabılusañuz da-tabılmasañuz da bol-calından ozdırmay yene işbu uluğ çapqunımıznı bizge cibergeysiz anıñcün kim inanğan qullarımızdan irür elbette Tohtamış Atalıq qulumızni bol-calğa cibergeysiz sözümüzde tabılurday bolsañuz İnşa'Allahu Ta'alâ uluğ ahdnamemiz bile altun baysalı ahdnamemizni elçi başıñuz bile özümüz Quran üzre ant içüb qardaşımız

Qalğa Sultan hazretleri da bolsa ve Nuraddin Sultan hazretleri da bolsa özleri Quran üzre ant içüb bizden ve anlardan siziñ memleketleriñüzğa ve köy-kentleriñüzğa zarar ve ziyan bolmaq ihtimalı imastur ve Qırım ve Noğay askerinden dahi cavlay kim irsa barmastur heman dostluq ve qardaşlıq qaidelerin siz qardaşımız qılurday bolsañuz dib hatt bitildi tarih peyğamberimiz hazret-i Muhammedü'l-Mustafa sallı-Allahu aleyhi ve sellimniñ hicretindan miñ qırq yedida Zılqa'deniñ ahrıda.

Bi-maqam daru's-Saltanatü'l-aliyye Bağçasaray el-mahruse
Han Bahadır Geray bin Selâmet Geray Han

Taqı iki sözümiñ birinde tabılıb dost-qardaş bolğuday bolsañuz iki hazinemiz almağa barurda himayetiñüz bolğan Cantimur biy ta'yin bolunğan qullarımız bile hazinege barırda iki hazineniñ bergisin kemitmay bergeysiz sahh sahh sahh.

№ 37

**Шертнаме (с золотой пайцзой) хана Бахадыра Гирея
Михайлу Федоровичу (Бахчисарай, 1045 г.х.? / 1636 г.?)**

Аннотация. Прибытие в Крым посла Семена Азпольского, писаря Саввы Изварова и толмача Алмухаммеда; письмо царя к хану с сообщением о неведении дел в крепости Азавкермен; ханский гонец к царю, с письмом о выборе одного из двух путей; заверения хана о дружбе; просьба хана о взятии царем под власть донских казаков, запрете им на причинение вреда султанским и ханским владениям; обязательство хана взамен не причинять вреда владениям Москвы со стороны татар; обоюдное обязательство о наказании злодеев и виновных в чем-либо людей, и возвращении забранного имущества без выкупа; двухлетняя казна, колтка и нукарат-акче; взаимное обязательство о беспрепятственном передвижении послов, гонцов, сипахи и купцов; готовность хана не идти походом на Москву по велению султана (по причине Азова), в случае выполнения условий дружбы; прежний поход Сафы Гирей-султана на Москву; обмен русских пленников на пленных-татар; клятва от хана за всех татарских вельмож (калга Ислам Гирей-султан, нуреддин Сафа Гирей-султан, Кырым Гирей-султан, султаны, карачи, мурзы и другие).

Hu el-ğani el-mu'ti el-mu'in

Bahadır Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Hamd ve sipas ve şükr bi kıyas ol Haliqu'l-cin ve'n-nas Celle Celalühu ve Amme Nevalühu hazretlerine bolsun taqı salâvat bi-hadd ve tahiyyât bi-'add ol habib-i Huda şefi' ruh hazret-i Muhammedü'l-Mustafa sallı-

Allahu Ta'alâ aleyhi ve sellim ve çeharyar bi-sefa ve al-i ve ashab bi-vefa Rıdvanullahi Ta'alâ aleyhim ecmain üzerine bolsun kim bu zaman-ı iqtiran ve bu vaqıt meymenet-nişanda min uluğ şah Ali Tebarani yarlıgab tac-i hilâfeti qıraq-ı mübarekimgâ urıb saltanat-ı hil'atin qamet pür-istiqaqatimga kiydürib taht-ı saadetimni cülus-u Hümayunım ve divan-i adalet-unvanımni cemel-i bi-kemalım birle münevver ve ruşen taqı ağayan zi-şan ve huddaman ve ashab ve umeray-i mülâzemet-nişanımnı kelâm-i der-feşan belıǵu'l-beyanımla şen taqı Bab-ı Saadet-mabımnı amme-i mü'minin ve kâfi-i ibad-Allahğa melca-i mesken qılıb yarlıǵ-ı belıǵımnı qalem-ruyım bolǵan gehanı muhavenğa nafız ve cari ve tevqi' refi' ali-şan dil-güşa ve zaferay ğaray cihan aramnı yaqın ve iraq saray eyledi zalik fazıl-Allah yü'tiye min yeşa' ve Allah Zu'l-fazılı'l-a'zim felâ cerem zimmet hüma himmet aleyh şahaname vacib ve lâzim oldı ki Bab-ı Saadet mabımızdan mahzuz olub zaret devlet simatım birle dostluq itkân evliyay dostumuzga Bab-ı Muhabbetimiz meftuh ve sulh ve salâh ve fuz felahi irade eyleyan ihba ve asdaqamızga ebvab-ı meveddetimiz mekşuf ola bina'en ali zalik Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve Deşt-i Qıpçaqıñ ve Taht-ı Qırımıñ ve sansız kop Tatarıñ ve sağışsız kop Noğaynıñ ve oñ qolnıñ ve sol qolnıñ ve yüz on miñ tumannıñ ve Tav ara Çerkâçnıñ ve Tat bile Tavgaçnıñ uluğ padişahı ve hem uluğ Han-ı a'zim ali-şan bolǵan Feridun-haşmet kihser ve qudret Hurşid-menzilet ve alâ-mertibet Behram-savlet utarid-fetanet müşteri-şevket devletlü ve saadetlü ve salâbetlü ve adaletlü ve nusretlü ve mehabetlü ve ali-himmetlü Bahadır Geray Han bin Selâmet Geray Han bin Devlet Geray Han hazretlerimiz uluğ Urusnıñ ve Purusnıñ ve kop hristiyanıñ uluğ padişahı qarındaşımız Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodaraviç barça Urusnıñ padişahı ve kop yerlernıñ de bolsa hükümdarıǵa kopdin kop selâm qılıb halıñız ve hatrıñızni sorduqdan soñra i'lâm yarlıǵ-ı belıǵ saadet-tebliğ hanı oldur ki biz uluğ padişah Bahadır Geray Han hazretlerimizgâ siz qaradaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodaraviç Azavkermeninde benim haberim yoqdur dib hatt yazub Simön Astafeviç Azpolskini ve yazıcı Sava İzvarovni ve tilmaç Almuhammedni ciberibsiz kim yahşı qarındaşıqda ve muhabbetlikde bolayıq bu künden kün ilkarüde bolsa oğul-oğulğa ömür ahırğaçe ve nekim aramızda bolǵan çinsızlıqdan tüzâlürge dib uluğ ahdname-i Hümayunımnı tilebsiz biz taqı söziñüzgâ inam qılıb uluğ çapqunımız bile uluğ name-i Hümayunımız yâzub siz qaradaşımızgâ ciberdük ol namemizde iki col salub iki söz yazǵanımız ol iki söznıñ qanǵısında tabılıb dostluq şeraitni ve qaradaşlıq nişanesini yerine keltürgeyday bolsañız biz taqı ol şart üzerine oq tartınmay dostluqda qaradaşlıqda muhabbetlikde bolduq sözümüzde ve ahdımızda her kez yalǵan bolmastur qanun-ı qadim virilü kelen ahdnamemizni berüb bekleşdük bu künden kün ilkarülü

ömrümüz ahırğatek bek qarındaş dos bolurmız her qayda da bolsa dostuñuzğa dost ve tuşmanıñuzğa tuşman bolurmız taqı cümle duşmanlarımızğa qarşu ikimizniñ gönli bir bolıb birgâ turarmız kim biz Bahadır Geray Han hazretlerimizgâ dost bolsa ol bizniñ qardaşımız ve hem uluğ biy Mihayla Fyodaraviç cümle Urusniñ padişahıgâ dost bolur taqı min uluğ Bahadır Geray Han hazretlerimizge kim tuşman bolsa ol bizniñ qardaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodaraviç cümle Urusniñ padişahıgâ duşman bolur taqı bizniñ qardaşımız Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodaraviç cümle Urusniñ padişahı Tan Qazağı digân hırsızları zabt itib Al-i Osman mülkdan ve bizim memalik-i mahrusemizdan Qara Deñiz yaqlarıda bolğan şehirlerge ve qasabalarga ve kentleriga Qazaq şayqası çıqartmay zarar ve ziyan tikürmâsday bolsa biz uluğ padişah Bahadır Geray Han taqı halefu's-selâtinü'l-i'zam şerefü'l-havaqinu'l-kiramu'l-muhtass bi-mezidü'l-melikü'l-mennan qarındaşım Qalğa İslâm Geray Sultan ve Nuraddin Safa Geray Sultan ve qardaşım Qırım Geray Sultan ve oğullarım sultanlar ve hem özge sultanlar da bolsa bizniñ qarındaşlarımız ve hem inilerimiz ve hem qaraçılarımız biylerimiz ve hem yaqın alıs bolğan kişilerimiz ve hem Qırım Yurtıda turğan asker kişilerimiz taqı Ulu Noğay ve Küçük Noğay kişileri Devey biyniñ tuhumlarıtdın hem ilidan cümle Noğay kişileri bizniñ qardaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodaraviç cümle Urusniñ padişahınıñ yerlerin qal'âların hem cümle şehirlerin çapmas üçün ve hem çapdırmaz üçün taqı qaysılar biz uluğ padişah Bahadır Geray Han hazretlerimizniñ asker kişilerimiz biz uluğ padişah hazretlerimizden belgisiz barıb siz qardaşımızniñ şehirlerin ve qal'âların ve kentlerin çapup kilsâ biz da alarnı öltürür üçün taqı alğan mallarnı izlâtib tabdırıb siz qardaşımızga culuvsız berür üçün taqı qaysılar siz qardaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodaraviç cümle Urusniñ padişahınıñ oşlay-oq vayevedaları hem asker kişileri siz qardaşımızdan belgisiz bizniñ yerlerimizni ve şehirlerimizni ve illerimizni bu barışqan zamanda çabub kilsâlâr siz qardaşımız da bolsañız ol kişilerni öltürür üçün taqı alınğan mallarnı hem tüşkân yesirlerni izletib culuvsız berür üçün hem uluğ namemizda yazğan iki sözüimizniñ birinde tabılıb uluğ hazinemizni ve kop qoltqamızni ve nuqarat aqçamızni kün ilkârüda bolsa iki yıllıq hazinemizni qusursız berür üçün taqı oşlay-oq bizniñ qardaşımız Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodaraviç cümle Urusniñ padişahınıñ elçileri ve ispahileri ve çapqunları ve bazirgânları qay yergâ barır bolsa ve ne özga padişahlardan siz qardaşımızga elçiler ve ispahiler ve çapqunlar ve bazirgânlar barsa ve bizniñ şehirlerimizden öte ve bizniñ her kişilerimiz siz qardaşımızniñ elçilerin ve ispahilerin ve çapqunlar ve bazirgânların qaysılar sizden ve hem siz qardaşımızga barur bolsa alarnı tutmas üçün ve hem talamas üçün ve hem tutqavsız ozdurur üçün taqı

qaysılar bizniñ kişilerimiz sizniñ elçileriñiz ve ispahileriñiz ve çapqunlarıñız ve bazirgânlarıñızni qaysılarını siz qardaşımız cibersâñiz ve ne siz qardaşımızğa özgâ padişahlardan barsalar bizniñ kişilerimiz ol kişileriñ tutsalar biz taqı anıñ üçün ol öz kişilerimizni öltürür üçün taqı alınğan mallarnı ve yesirlerni izletib ve soratıb culuvsız berür üçün taqı qaçan kim bizniñ elçimiz ve ispahimiz ve çapqunımız ve bazirgânımız siz qardaşımızğa barsalar alar da toğru sizlergâ hiç narsadın havfsız barur taqı qaçan kim siz qardaşımızniñ elçileri ve ispahileri ve çapqunları min uluğ Bahadır Geray Han hazretlerimizgâ kilsâlâr alar da bizgâ oşlay-oq hiç narsadın havfsız kilür üçün biz de siz qardaşımızniñ elçileriğe ve ispahileriğe ve cabqunlarığa qaysı küclük ve hürmetsizlik itküday bolsa siz qardaşımız taqı aña qarşu bizniñ elçilerimiz ve cabqunlarımızğa oşlay-oq hürmetsizlik itâr üçün taqı min uluğ padişah Bahadır Geray Han hazretlerimiz uluğ çabqun namemizde iki söz yazğanman ol iki sözniñ birinde tabılıb dostluq şeraitni yerine keltürürday bolsañuz saadetlü padişah tafarından bizgâ Azav sebebli qardaşımızniñ vilâyetine cavlay barırğa buyursa da barmas üçün ve asker kişilerimizni taqı cavlay cibermâs üçün taqı qarındaşımız Safa Geray Sultan Masqva vilâyetin cavlab alğanda Qırım içinde her qaysı cerde tabılsa culuvlıb almaşur üçün ol cavlab alğan Urus esirleri Tatarlar bile almaşur üçün taqı ne-kim bu bizniñ şartname hattlarımızda yazılğandır ol bizniñ sözlerimiz özgâce bolmas üçün taqı uluğ çapqunımızda bolğan uluğ namemizniñ içinde yazılğan iki sözüimizniñ üzerine evvel başlab min uluğ padişah Bahadır Geray Han taqı qarındaşımız Qalğa İslâm Geray Sultan taqı qarındaşımız Nuraddin Safa Geray Sultan taqı qarındaşımız Qırım Geray Sultan taqı oğullarımız sultanlar ve ğayrı sultanlar ve inilârimiz ve hem qaraçılarımız ve ulan künilerimiz ve cümle mırzalarımız ve cümle yaqın bolğan kişilerimiz ve cümle türlük kişilerimiz üçün ve qaysılar halı ve hem kün ilkârü bizni tıñlar alar üçün ve hem özümüz üçün bek ahd ve şart bile ant itdik taqı bu şartni biz siz qarındaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodaraviç cümle Urusniñ padişahı birle bu ahdımız bolğan şartnamenin hattınça iki cayaqdan bek tutarmız hiç şek ve şübhesiz oğlanlarımızniñ oğlanlarığa ve hem ömür ahırğatek taymay muhkem qarındaşlıqda ve dostluqda ve muhabbetlikde bolduq taqı elimiz altında bolğan cümle asker kişilerin tıyarğa taqı siz qardaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodaraviç cümle Urusniñ ve kop memleketlernin de bolsa padişahı ve hükümdarı birlen muhkem bolub kim biz ol qarındaşımız birlen muhkem qarındaşlıqda ve dostluqda ve muhabbetlikde ömür ahırğaçe özgeliksiz ve hiç türlü hiyânetsiz taqı bu bizniñ qarındaşlık ve muhabbetlik üçün bekleşkân uluğ şartname hattımızğa min uluğ padişah Bahadır Geray Han hazretlerimiz özümüzniñ altun baysalı mührimizni saldıq miñ qırq beş (?) Zılqa'de aynıñ ahırıda peyğamberimiz

Muhammedü'l-Mustafa salli-Allahu Ta'alâ aleyhi ve sellim hazretleriniñ hicretida aleyhi efzal es-senaya et-tahiyya.

Bi-maqam daru's-Saltanatau'l-aliyye Bağçasaray el-mahruse
Han Bahadır Geray bin Selâmet Geray Han

№ 41

**Ярлык хана Бахадыра Гирея Михаилу Федоровичу
(Йыланджык, 1048 г.х. / 1638 г.)**

Аннотация. Царские послы в Крыму; ханский гонец Тохтамыш к царю; ханский поход в Азов, султанский флот в Азове; поражение донских казаков – 32 чаек и более двух тысяч казаков; наступление зимы; намерение идти в земли черкесов, кабардинцев и кумыков; прибытие царского гонца к черкесской местности Хатукай; просьба царя о клятве хана перед московскими послами в Крыму; ханская клятва; просьба хана к царю – не отправлять помощь и боеприпасы в Азов, не позволять отправлять помощь Азову от христиан Астрахани; выдача ханского ахднаме с золотой пайздой; ханский посол Болекшах-ага к царю; двухлетняя казна, колтка, болек-селямлар и нукарат-акче; казна по дефтеру – тийиш для калги Ислама Гирей-султана, нуреддина Сафы Гирей-султана, Кырыма Гирей-султана, ханской семьи, семьи калги и нуреддина, слуг; тийиш для агалар и слуг-эмекдар, капу-куллар; поимка «языка» у Азова и его допрос; сведения от «языка» о пребывании в Азове 200 московских казаков и 100 приднепровских казаков; сведения о поступлении продовольствия в Азов от границ и из Москвы, о доставке боеприпасов; сомнение хана и недоверие «языку»; предупреждение от хана царю о ненарушении дружбы; прибытие мурз (Кумаш-мурзы, Пурес-мурзы и Сиваш-мурзы) и взятие ими нескольких людей у татарского караула; просьба хана о возврате тех людей без выкупа; имена пленников – Абдурахим из Бочалы, Онгар из Отуз, Шабан из Куштамгалы Тама, Эсенгази из Туби, Адильшах Рамазан из Кыравлы-Арка, Нуршай Периш из Дибтархана, Акмухаммед Барын из Тама, Касай из Сюренья, Буджак из Каравлы; уважение к царским послам, просьба об уважении к татарским послам.

Hamd-i firavan ve şükr bi-payân ol Haliq biçün ve Rezzaq Rabbi' meskün Celle Şa'ne ve Ta'alâ Amme Nevalühu ve Tevali hazretlerine ve salâvat bi-'add ve tahiyyât bi-hadd ol mefahir-i mevcûdat ve server-i kâinat habib-i Huda peyğamberimiz Muhammedü'l-Mustafa salli-Allahu aleyhi ve sellim üzerine olsun ve al-i ve evlâd ve ashab-i güzin Rıdvanullahi Ta'alâ aleyhim ecmain üzerine olsun kim Allah Tebarek ve Ta'alâ kemal qudretiyle meniñ zat-i saadet-aludemi cümleden berter idüb hil'ât-i hilâfeti düş-i Hümayunıma kiyürüb ve tac-i kiyaseti qıraq-ı mübaregime urub taht-ı adaletimi vücud-i bihbud adalet-nümudım ile müzeyyin ve mürettib

eyledi alay bolsa Uluğ Orda ve Uluğ Yurtınıñ ve Taht-ı Qırımınıñ ve Deşt-i Qıpçaqınıñ ve sansız kop Tatarınıñ ve sağışsız kob Noğayınıñ ve Tağ ara Çerkâçınıñ ve Tat bile Tavgaçınıñ ve barça kob din-i mübin ve İslâm-güzinniñ uluğ padişahı ve uluğ Qırım Hanı saadetlü ve şecaatlü ve sahavetlü ve nusretlü Bahadır Geray Han dame fi hıfz Rabbena ed-diyân fi esseferu'l-hazır eli yevmü'l-Mizan hazretlerindin Uluğ Orda ve Uluğ Yurtınıñ ve Uluğ Urusınıñ ve kop Ulusınıñ padişahı ve kop memleketlerniñ de bolsa hükümdarığa kopdın kop [...] qılıb nedir hâliniz hem ahvaliniz yahşımısız-hoşmısız dib esenliginiz ve savlıgınız sorab tatuwlıq bile i'lâm yârlıg-ı şerif hanı oldur ki mundın burun min uluğ Bahadır Geray Han hazretlerimiz muhabbetlik hattımız bile munda bolğan elçileriñizniñ qaşıda elli kün bolcal berüb uluğ çapqunımız Tohtamışını siz qardaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodaraviç ve kop memleketlerniñ de bolsa hükümdarığa cibergen soñ özümüz turub azametle Azav üstüne deñizden padişah askeri qadırğalar qaradan kendimiz sefer idüb ketirgen ol Tan Qazağı dedikleri hırsızlar ve melâ'inler otuz iki pare şayqağa iki miñden ziyâde Qazaq kirüb vilâyet harabına ketirgen bir cerge qabatub Haq Ta'alâ avn ve inayeti birle haqlarından keldik andın soñniñ padişah asker qış keldi vaqıt hem tar boldı deyü bu sene dönüb ketmek bile özümüz Tav-turaqlı Çerkesni Qabartay ve Qumuqnı özümüzge bağandırayıq ve hem uluğ askerdir kelgen colda kemi yoq qadırğalar ise ketdiler Azavdan aylânub Qırıma barayıq İnşa'Allahu Ta'alâ evvel baharde Azavınıñ işi qolaydır dib Cerkes içinde Hatuqay degen cerde cabqunınız kelüb hattıñızni keltürüb ve hem avızdan Qırında bolğan elçileriñizniñ qaşıda Quran-ı A'zim üzre ant-şart itib cinlıq birür bolsalar hatrimiz hoş bolur irdi digâniñizni bildirib ötül qıldılar irsa biz uluğ padişah da bolsaq iki yurtınıñ arasında yahşılıq bolsun dib rahimlik birlen ötüllerin qabul qılıb sipahileriñiz ve elçileriñiz ve baş tilmaçiniñiz qaşıda ahd-iman idüb min uluğ padişah Bahadır Geray Han hazretlerimiz bile siz qarındaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusınıñ padişahı ve hükümdarığa buyurırmız kim eger bizim bile dost-qardaş bolğuday bolsañız Azavğa cardım bermegâysiz ve azıq ve qurşun-barut bir nemesse bermegâysiz ve cet kermanlarıñuzdan taqı bir nemesse berdirmegâysiz ve Acderehandan taqı cardım Ahricandan Qazaqdan berdirmegâysiz elçileriñiz qaşıda ol yosunca Quran-ı A'zim ve Furqan-ı Kerim üzre ant ve şart itib cinlıq berib altun baysalı ahdname-i Hümayunımızni sipahileriñize bergân soñ şuşbu muhabbetlik yârlıg-ı şerifimiz birlen inaqlı emekdar ve ihtiyar qullarımızdan uluğ elçimiz qıdvetü'l-emasil ve'l-aqran qulum Bölekşah ağa zide mecduhını ciberdim buyurdım ki biz uluğ padişah birle uzun-uzaq dost-qardaş ve barış-yârış bolğuday bolsañuz iki yıllıq hazinelerimizni ve kop qolqalarımızni ve mübarekbatlarımızni ve bölek selâmlarımızni ve nuqarat

aqçalarımızı öz mührimiz birlen mühirlâb cibergen defterimiz mücibince eksiksiz bütün ve hem qusursuz tamam cibergey irdiñiz ve taqı qarındaşım Qalğa İslâm Geray Sultan hazretleriğa ve Nuraddin Safa Geray Sultan hazretleriğa da bolsa defterimiz mücibince qusursuz tamamı uluğ hazinelerin ve kop qolqaların ve mübarekbatların ve nuqarat aqçaların ve bölek selâmların eksiksiz bütün cibergey irdiñüz ve validemiz ana-biyim hazretlerine ve qarındaşlarıñız hanilerge ve öz oğullarımız sultanlarğa ve öz qızlarımız hanilerge ve yahşı süyer qardaşımız Qırım Geray Sultaña ve oğlumız sultaña qusursuz tamamı cibergey irdiñiz ve taqı min uluğ Bahadır Geray Han hazretlerimizniñ ve qarındaşım Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultan hazretlerimizniñ de bolsa dört biyimlerimizge ve bikeclerimizgâ ve qumğancılarımızğa ve hadim-i harem ağalarımızğa ve tiyiş ala turğan iç oğlanlarımızğa bolsa defterimiz mücibince her yıl sayın tiyişlerin eksiksiz bütün ve hem qusursuz tamamı cibergey irdiñiz ve taqı min uluğ padişah Bahadır Geray Han hazretlerimizniñ ve qarındaşım uluğ Qalğa İslâm Geray Sultan ve uluğ Nuraddin Safa Geray Sultan hazretleriniñ de bolsa mansıblı ve mansıbsız ağalarımızğa ve emekdar ve inaqlı yaqın qullarımızğa ve defterde tiyiş ala turğan barça qapu qullarımızğa defter mücibince iki yıllıq tiyişlerin eksiksiz bütün ve hem qusursuz cibergey irdiñiz ta kim ol sebebli dostluqdan taymay ömür ahırğaçe qardaşlıqda ve muhabbetlikde bolıb dostuñızğa dost ve duşmanıñızğa duşman bolur irdik ve taqı Azav qaşından ötüb keterken til tüşüb tilni ketürüb sorağanımızda Azavda üç yüz Qazaq bardır iki yüz Maskva Qazağı yüzi Özi Qazağı dib haber berdi eger mundan soñ Azavda üç yüz Qazaqdan artuq tabılsa ant siziñ üzeriñüzde qalur tüşken tillerden sordıramız Azav azıqñı qaydan aladır digânimizde içerüden ve cet kermenler [...] keledir Qazaq özleri de barub yuqarudan aladırlar deyü cevab virürler ol tugul padişahımız bizgâ barut-qurşun arqı ciberâdir alay da bolsa alarğa inam qılmayub siz qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç kop memleketleriniñ de bolsa hükümdarığa inam qılub ahd ve iman ve şart-peyman idüp hazinelerimiz alur için uluğ elçimizni cibergânmiz halq arasında bulay alay söz kob bolur biz ol sözlerge inam qılay qoymasmız eger siz qardaşımız sözüñüzde turmay ahdiñüzde tabılmay Ajderhan Ahricanın tıymay Azavğa ciberib içerüden cardım berib azıq barut-qurğuşun her ne berdirgeyday bolsañuz ant ve şart siziñ üzeriñüzde qalur dib bitildi ve taqı Ajderhan eşqıyasından Qumaş Mırza ve Pures Mırza Sivaş Mırza üç yüz Noğaylı ve iki yüz Estrelci ile kelüb qaravuldan bir qaç adamımız alub ketmişler buyurdım ki bizim birle dost-qardaş bolğuday bolsañuz ol adamları izletüb tabdurub culuvsız cibergeysiz Bocaladan Abdürrahim Otuzdan Onğar Quştamğalı Tamadan Şaban Tübidan Esengazi Qıravlı Arqadan Adılşah Ramazan Dibtarhandan Nurşay Periş Tamadan Aqmuhammed Barın Sürânden Qasay Qaravlıdan

Bucaq [.....] orman [....]dan biy keldi bu zikr olunğan adamlarını tabdurub culuvsız cibergây irdiñiz dib hatt bitildi taqı min uluğ padişah Bahadır Geray Han hazretlerimizge bazılar [....] yazasız [.....] dib aba ve ecdadımız yazmağan sözlerin biz qalay yazarmız ol sözlerniñ oşuvı taqı yoqdır evelki muhabbetlikkâ-dostluqğa carı sözlerniñ barçasın qoymay cazğanmız Azavdan tüşken tillerniñ hiç biriniñ sözine inam qılmay siz qardaşımız uluğ padişah ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusniñ padişahınıñ sözine ve namesine inam qılub ne degen sözlerniñniñ barçasın qoymay cibergen ahdname süretinçe qusursız yazdırğanmız bundan böyle kün ilkârüde bolsa muhabbetlikde-dostluqda bolurmız İnşa'Allahu Ta'alâ ağaçalarımız hanlardan ziyâde dostluqda-qardaşlıqda bolurmız ötkân hanlar zamanıda Qırımда bolğan elçileriñizge ve sipahileriñizğa sıysızlıq ve hürmetsizlik iterler imiş bizim zamanımızda andağ işler bolmazdır siz de bolsañız barğan elçilerimizge ve hazine alurğa barğanda barğan kişilerimizge sın-hürmet artıq itüb sıy-hürmet qılğay irdiñiz ta kim ol sebebden aramızda dostluq-muhabbetlik artuq bolur irdi taqı yaqın qullarımızdan Bölekşah ağanı siz qardaşımızğa ciberib avızdan yahşı sözlerimiz söylegenimiz anıñ sözi benim sözümür her ne söyler bolsa inam qılub tıñlağaysız dib hatt bitildi taqı işbu Bölekşah qulum yahşı curt oğludur elçilikke bundağ adam barğan tuguldur siz dostumuzğa söyleşür için cibergenimiz curt ahvalın yahşı bilür yahşı söyleşkenimiz sözine inam yeminine inam qılğaysız anıñ sözi benim sözümür ve yemini benim yeminimür inamlı qulumdır her sözine inam qılğaysız dib hatt bitildi tarih miñ qırq sekiz sene 1048.

Bi-maqam Yılcıq
Han Bahadır Geray Han bin Selâmet Geray Han

№ 46

**Ярлык хана Бахадыра Гирея Михаилу Федоровичу
(Бахчисарай, 1049 г.х. / 1640 г.)**

Аннотация. Просьба хана к царю об оказании должного приема для татарских послов и обеспечении их передвижения по владениям Москвы в пути к шведскому королю.

Ну

Bahadır Geray Han bin Selâmet Geray Han sözümüz

Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ uluğ padişahı uluğ Han-ı ali-şanı Bahadır Geray Han hazretlerindin uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve kob hristiyanıñ padişahı uluğ Han ve hem uluğ

biy Mihayla Fyodraviç barça Urusniñ padişahı ve hükümdarığa kob selâm dib hâl ve hatiriñüz sorağanımızdan soñra i'lâm yarlığ-ı şerif hanı oldur ki halyâ Eşvet qırlaina muhabbetnamemiz milân ilçilerimiz barganda ve kelgânda riayet itdirüb memleketiñizdin cürüş birdirgaysız dib hatt bitildi Şevval ayında miñ qırq toquzda.

Bi-maşam Bağçasaray el-mahruse
Han Bahadır Geray bin Selâmet Geray Han

№ 48

**Ярлык хана Бахадыра Гирея Михаилу Федоровичу
(Бахчисарай, 1050 г.х. / 1640 г.)**

Аннотация. Ханский посол Белекшах-ага с ахднаме к царю; ханский гонец Осман Челеби в Москву, с письмом и дефтерами с печатью; казна и тийиш хану, калге, нуреддину, слугам на должностях; просьба хана к царю – не оказывать помощь Азову; прибытие посла Ивана Фустова, с доставкой двухлетней казны; аудиенция для посла; недостачи в казне; отсутствие тийиш для слуг калги и нуреддина; кабала (расписка) за оставшиеся 1900 алтын; удерживание И. Фустова до времени доставки суммы; письмо от царя, с просьбой об отправлении царского посла на алмашув; отправление того посла вместе с Джантимур-беем на алмашув; отсутствие тийиш для агалар (на должностях) на службе у калги и нуреддина; дефтеры с печатью; сообщение хана царю о недостачах; просьба царя к хану о непричинении притеснений послам; ханский гонец Мустафа Челеби к царю; просьба хана об отправлении прошлой недостачи шуб в 1900 алтын, без отговорок со стороны послов; отправление татарского посла к царю, с просьбой об ответе в 60-дневный срок; негодование царя в письме о добвлении сверх нормы 21 тийиш к дефтеру от хана Джанибека Гирея; дефтер от Османа Челеби – дефтер хана Джанибека Гирея; неполное принятие казны; личные (без посредников) переговоры хана с царскими послами; просьба хана о личных переговорах царя с татарскими послами; негодование царя по поводу удерживания царского посла в Крыму за денежный долг.

Hu el-mu'in

Bahadır Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Allah Tebarek ve Ta'alâ hazretlerine kob şükürler ve peyğamber hazretlerine kopdin kob salâvat ve tahiyyât qılınıqdan soñra Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve sansız kop çerüniñ ve sağışsız Noğayniñ ve Tat bile Tavgaçniñ ve Tav ara Çerkâçniñ uluğ Han-ı a'zim ali-şanı Bahadır Geray Han hazretlerindin Uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve kop hristiyânniñ padişahı bolğan qardaşımız uluğ padişah ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç barça Urusniñ padişahı ve kob yerlerniñ

hükümdarığa kop-kop selâm itib nedir halıñuz yahşımısız ve hoşmısız dib sorağanımızdan soñra i'lâm yârlıĝ-ı şerif hanı oldur ki mundın aqdem siz qardaşımızğa çinliq ve muhabbetlik için altun baysalı ahdname-i Hümayunım ciberib uluĝ elçimiz Bölekşah ağanı cibergânımızda kün ilkâri çapqun ilçimiz qulum Osman Çelebi milân mühürli defterler ve name-i Hümayunım ciberüb şart ve ahdımız ol defter mücibince hazine ve tiyişlerimiz min uluĝ padişahniñ ve qarındaşlarım Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultan dame ulv-hümanıñ ve sair barça tevabi'lerimizniñ ve mensebli ve mensebsiz qullarımızniñ ve qarındaşlarım Qalğa ve Nuraddin Sultanlarınıñ taqı qapularında bolğan barça tiyiş ala kelgân mensebli qullarınıñ adet ve qanun üzre barça tiyişlerin bi-qusur ve eksiksiz ciberürinüzga ve Azavğa yardım itmây hiç bir söziñüzde hilâf bolmasğa dib ayan qılğan irdik mundın soñra elçiñiz İvan Fustav milân iki yıllıq hazinemiz kelüb qanun-ı qadim üzre ilçiniñni körünüsimizge ketürüb burunĝ sıy ve riayetimizni tamam adet üzre belki taqı aşâ itkânımızdin soñra hazinemizdin kob eksik kelgân sebebli ve taqı Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultanlarınıñ qapularında bolğan mensebli qullarınıñ adet ve qanun üzre ala kelgân tiyişlerin padişahımız cibermeydi dib bahane qılub birmegân sebebli sıysızlıqlar körüb soñra öz erki milân iqrar qılub bolğan hazine ve tiyişlerni tamam birüb qalğan min toquz yüz altunğa taqı qabala birüb öz moynına alğan irdi ol min toquz yüz altun tamam kelmây İvan Fustavni cibermâske öz qavli sözi milân karar qılğan irdik mundın soñra himayetleri qulum Cantimur biyni kefil birüb siz qardaşımızdin dahi muhabbetlik kaĝıdıñuz kelüb almaşuvğa ilçimizni cibergey irdiñüz digân sebebli ilçiniñni yine körünüsimizge alub sıy-riayet ve carlıqaşımız tamam bolğan soñra göñlin hoş qılub ol qusur kelgân min toquz yüz altunni yine sizdin tilây kaĝıd yazub Cantimur biyni kefil alub elçiñiz İvan Fustav miñ toquz yüz altunni moynına alğan soñra almaşuvğa cibergân irdik ve min-ba'd ilçige qıyın-qıstav qılmamız dib qulum Cantimur biygâ sımar qılğan irdik ol taqı ol söz milân elçiñizge sıysızlıq bolmasğa dib ant itdübdür imdi ilçiniñiz keldi irsa hazinemizni tamamdır digân sebebli biz uluĝ padişah Han hem siz qardaşımızniñ cibergen hazinesin alub ve dostluqda tabıurmız dib elçiñizni körünüsimizge alub burunĝıday sıy ve riayet milân hazinemizni alub harem-i hassamızda ve tışarıda bolğan barça tiyişlerni tamam keldimi dib yoqlamağa buyurğanımızda defterden ne qadar qusur kelgâni başqa-başqa defter olunub hazineden qusur defteri öz mührümüz milân mühürlenüb işbu namemizniñ içinde siz qarındaşımızğa cibergenimiz anıñ için kim ilçilerge ol sebebdin qın itmek ohşamasdır bir ilçî milân iş bitmâsdir dib mundın soñra taqı ilçige hiç qın bolmasqa buyurub qarındaşlarım Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultanlarınıñ qapularına barğanlarında hazine ve tiyişleri hadden aşâ kob eksik kelüb qadimden ala turğan mansıblı ağalarınıñ barça tiyişleri

coqdır padişahımız cibermedi dib hattı hazinedar başısına ve sair ağalarına hiç bir tiyiş yoqdır digân sebebli ol qardaşlarımız sultanların taqı öz qapularında bolğan qadimiy tiyiş ala kelgân ağaların mensebli qulların tiyişleri birilsün dib halâ cibergân hazineñizde kob qusur kelgân sebebli qarındaşlarımız sultanlar taqı hazinelerin qabul itmây hallerin biz uluğ padişahğa arz itkânlarında aların taqı barça qusur kelgân defterlerin yazdurub öz mühür-i şerifim birle barça qusur defterlerini mühürlâb burunğı adet ve qanundın aşurmay siz qardaşımızdın işbu defterde yazılğan üzre adet bolğan tiyişlerdir name-i Hümayunım yâzub bu defter mücibinçe barça qusurların ilçileriñüzge qın itmây siz qardaşımızğa bildirüb burunğı adet tugul de bolsa özüniz eger hazine eksik bolsa elçige cefa itmây bizge bildiriñüz digân sebebli siz qardaşımızğa bildirüb işbu defter mücibinçe barça qusurların tilây qulum çapqun ilçimiz Mustafa Çelebini ciberdik buyurdım ki ahd ve şartımız mundın aqdem ozğan cıl Osman Çelebi milân cibergen defter üstündedir andın irsa İvan Fustav ketürgân hazinede miñ toquz yüz altunluq ton eksik kelüb işbu sene taqı halyâ ciberdüm ki defterde bolğan üzre özüniz yahşı baqub hesab qılğaysız taqı ozğan miñ toquz yüz ve bu defterlerde bolğan barça qusurların tiz cibermege buyurğaysız ve burunğı adetni bozub qabalalarğa amel itmâyimiz digân sözüñizni unutğaysız anıñün kim iki curtnıñ arasında dostluq şulay bolsadır ve ara cerde yürgen ilçı taqı oşlay cevab birmâsdir ya'ni padişahımıznıñ cibergeni heman budır dib aşkâre kob eksik milân her ne de bolsa al dib teklif qılmasdır imdi eger dostluqda taymay turmaq muradıñuz bolsa bu künden arı barğan ilçimizge altmış kün vade birgânımız altmış künde bu qusurların cevabı kelmek kerek şulay kim altmış künden iki kün keçikür bolsa artıq muradıñuz dostluq bolmağanın andan bilürmiz ahd ve şart sizniñ üstünüzdedir şulay bilgâysız ve halyâ kağıdıñuzda Canibek Geray Han defterinden aş sizge cañıdan yigirmi bir tiyiş arturdıq ve cibergân hazinemiz Canibek Geray Han defteri üzre tamamdır dib yazasız ol yigirmi bir tiyişni ciberdiñüz irsa köbi qadimiy tiyişlerdir ve niçe qadimiy tiyişlerni kesübsiz anı tahqiq bildik ol minnet tuguldir padişahlar arasında oşamas iş bolmağay bizim şartımız ve defter didüğimiz Osman Çelebi milân cibergen defterimizdir ve altun baysalı ahdname-i Hümayunımdır biz ol sözdin çıqmay turamız sizniñ Canibek Geray Han defteri didügiñüz taqı ol Osman Çelebi alub ketkan defterdir ant-şart qıldıñuz digân söziñüz ol defter üstündedir ve Azavğa yardım qılmasıñuzğadır şulay bilgâysız mundın aqdem ölgân ketkân Canibek Geray Hannıñ öz zamanında sizge ne sebebli cibergân bozuq hileli defterin biz bilmâyimiz körmedik ve işitmedik sizde anday bozuq defteri bar da bolsa bizim sözüimiz anıñ üstünde tuguldir ve ohşamasdır imdi söz kob heman bu sözlerni yahşı fikir qılub tüzensiz qarışıq cevab itmây altmış künde elçimizni qayta ciberüb defterimiz

mücibince qusurlarınıñ bellü cevabın bildirgâysiz altmış künde haber kelmese tüzensizlik malüm bolur söz sizniñ ustüñüzde qalur dib uluğ curtımızniñ barça ihtiyarları ve qaraçılar ve qullarımız milân kenâşüb adet bolsa da bildirmek ma'qul körülgen sebebli turı cevabıñuz tilây ciberganmız sizdin haber kelmây bu hazine tamam qabul qılınmaydır söz sizde qaldı altmış künde cevab yetişmek kerekdir şulay bilgâysiz ve siz qardaşımız dostluqdın qaytmasa biz taymay turamız siz dost bolsañuz biz taqı dostıñuzmız sözümüzde haşa hilâf bolmasdır her ne cevabıñuz bolsa hazırmız Haq Ta'alâniñ inayeti birlen dostumuzğa dost ve duşmanımızğa duşmanmız siz uluğ padişahniñ taqı min uluğ padişah Bahadır Geray Han hazretlerimiz milân çinliq ve turılıq itib dostluqda muhkem tabılır niyetiñüz bolsa barça qusurlarını defter mücibince birürsiz ve burunğı adet bolsa da bizim muradımız sizniñ ilçiniñizni her ne zaman bolsa körünüşümüzge alub özümüz her ne cevab bolsa ğayrı kişilerimizge sımar qılmay yahşı söyleşeyik deymiz siz qardaşımız taqı bizim ilçilerimizge özünüñiz-oq söyleşkây irdiñüz biz bu adetni başladıq siz taqı şulay itkâysiz aniñçün kim ara cerde işitilmây-bilinmây hiç söz qalmasdır muradımız barça sözümüz turı barub turı kelür irdi hiç cat söz qarışmas irdi biz bu adetni itüb ilçiniñizge özümüz söyleşemiz siz taqı kişiğe işanmay ilçimizge söyleşkây irdiñüz bizim muradımız dostluq ve muhabbetlikdir siz taqı sözüñüzde tabılğaysız burunğı ötkân adet ve qanun üstünde bolğaysız ve halâ Qırım Yurtunda ilçiniñiz qabatu (?) birgânin tutmaymız dibsiz hiç bolmağan işni itârmız deysiz dostluqda anday iş bolmasdır bir alay bazirgâniniñ niçe faqırlarınıñ aqçası qalub ketdi ol iş sizniñ padişahlığıñuzga düşmâydir munday işlerni cañıdan itârmız dimegây irdiñüz ol sebebli ara cerde inamsızlıq boladır siz qardaşımız dostluqda taymay tursañuz ömür ahırğaçe biz dahi taymay turarmız şulay bilgâysiz dib hatt bitildi Bağçasaray tahtında tarih miñ elli senesinde Muharrem ayınıñ ahırında.

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse
Han Bahadır Geray bin Selâmet Geray Han

№ 53

Ярлык-ахднаме хана Бахадыра Гирея королю Владиславу (Бахчисарай, 1050 г.х. / 1640 г.)

Аннотация. Ханский посол к королю; султанское ахднаме, мир между султаном и королем; условия дружбы между ханом и королем – непричинение вреда султанским и ханским владениям, запрет на выход приднепровских казаков в море на чайках, отправление казны и верги (дани) по традиции; обязательство хана взамен не совершать поход в королевские владения, не отправлять Беш-Баш, наказывать разбойников, переселить в Крым татар

и ногаев близ Аккермана и Джанкермана; пропажа татарских послов в королевских владениях; рейды приднепровских казаков на ханские владения за пределами Ор (Перекопа); поимка «языков» и получение сведений; ханский посол Кутлушах-бей к королю, за казной и верги; двухлетнее отсутствие того посла; неприбытие польского посла в Крым до завоевания крепости в Багдаде; прибытие королевского посла в Крым, с доставкой казны и подарков; недостачи в казне и слова посла «подарок не судят»; желание короля о прежнем мире с султаном; условие дружбы с ханом – отправление 15 тыс. алтын, чука (сукна) на 15 тыс. алтын, курк (мехов) и других подарков токузлама и верги; ханский посол Куват-бей к королю; просьба о проведении переговоров с Куват-беем и его скором возвращении; болек и верги; почтительное обращение хана с королевскими послами.

Hu el-mu'in

Bahadır Geray Han sözüimiz

Allah Tebarek ve Ta'alâ hazretine kob şükürler ve peyğamberimiz hazret-i Muhammed aleyhi es-salâvat hazretlerine kopdin kob salâvat ve tahiyât qılğanımızdın soñra Uluğ Orda Uluğ Yurtnıñ Taht-ı Qırımniñ uluğ Han-ı a'zim ali-şanı Bahadır Geray Han hazretlerindin halyâ Lih memleketniñ ve Litvaniñ ve kob Urusniñ ve Purusniñ padişahı bolğan qardaşım Viladislaf qıralığa bu yüzden ahdname-i Hümayunımdır ki zıkr olunur Allah Tebarek ve Ta'alâ Amme Nevalühu ve Tevali hazretleri Öz lütfundan min şah-ı adalet-nişanı bu zaman-ı saadet-avanda şah-ı cihan ve halife-i devran idüb Südde-i Seniyye saadetimni mesned inam ve Atabe-i Aliyyemizni melâz ve melca-i has ve amm eyledi taqı umur-i cumhur beni ademni qabza-i dest meymenet peyvesteme tefviz idüb yarlığ-ı belig saadet-tebliğimni cari qılıb tevqi' ve refi' ali-şan ve hatt-ı şerif dil-güşam birle dostlarımni mesrur ve şadkâm eyledi irsa hamda ali tilek en-ni'am Uluğ Orda Uluğ Yurtnıñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve sansız kop çerüñiz ve sağışsız Noğayniñ ve Tat bile Tavgaçniñ ve Tav ara Çerkâçniñ oñ qolniñ ve sol qolniñ uluğ Han-ı ali-şanı Bahadır Geray Han hazretlerindin uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve barça Lih memleketlerniñ ve Litvaniñ ve Jivmayutniñ Mazavşanıñ ve sair kob yerlerniñ uluğ qıralı ve hükümdarığa kopdin kob selâm itib nedir halıñuz yahşımısız ve hoşmısız dib muhabbetlik ve qardaşlıq birle sorağanımızdın soñra i'lâm yârlığ-ı şerif hanı oldur ki bundan aqdem siz qardaşımız milân dost ve qardaş bolurğa yahşı söyleşüb iki yurtnıñ arasında tüzenlik bolurın tilâb uluğ ilçilerimiz cibergân irdik Al-i Osman padişahı saadetlü ve devletlü Hünkâr hazretleri taqı siziñ milân barışlıq bolurğa ol zamanda ahdname-i Hümayun cibergenlerinde öz memleketlerine ve bizim vilâyetimiz Qırım Yurtuna barça din-İslâm iline siziñ qarada bolğan serhadlarıñuzdın hırsız ve harami çıqub zarar ve ziyan itmek üze yahşı muhkem tenbih itâriñüzge ve taqı

Özüdin şayqa milân Qazaq çıqarmay yahşı zabt idüb Qara Deñiz yalılarında bolğan halq rahat bolurğa ve taqı biz uluğ Han-ı a'zam hazretlerine ötkân ata ve dedelerimiz ve ağaçlarımız bolğan havaqın-i salifin aleyhim er-rahmet ve'r-Rıdvan zamanlarında siz qardaşımızniñ tataları bolğan qırallarıniñ dostluq itüb cibere kelgân virgü ve hazineni her yıl zamanındın qaldırmay bi-qusur cibermek şartı üzre barça ahd ve peyman ayan ve beyan qılınğan irdi mundın soñra vilâyetiñüzga aqın etdirmay ve Beş-Baş cibermây zabt idüb qaçub barğan eşqıyanıñ muhkem haqqından kelüb Aqkerman ve Cankerman etrafında bolğan barça Tatar ve Noğay halqın taqı sürüb Qırımğa ketürüb eşqıya ve haramzade bolğan tayfanı öltürüb cezasın birüb bizgâ tüşkân barça dostluqni ve barışlıqni murad üzre yerine ketürüb hiç bir sözümdede hata ve hilâf bolmağan irdi bu ortalıqda sizni dost ve qardaş dib cibergân ilçimiz ve niçe kişilerimizni muhabbetname yârlıǵ-ı şerifimiz birle siz qardaşımızğa ve hatmanlarıñüzğa dostluq ve qardaşlıq için cibergânımızde sav-esen vilâyetiñüzge dahil bolğan soñra öz memleketiñiz içinde kişilerimizni tıb-tiri ğayıb itüb bizge qayta cibermây yoq etdiñüz tekrar savlıǵın bilüb haber alub zabtle memleketde munday iş bolurmu bahusus qardaşlıqğa barğan ilçini şulay itârlerni sizniñ padişahlıǵıñüzğa tüşar iş tuguldir dib yene muhabbetnamemiz ile tilây cibergânımızde yoqdır tapmadıq dib ilçimizni yoq etdiñüz mundın ğayrı serhad cerlerimizde Ordın tışqarı cüre turğan ilimizge ve Qırım ve Noğay mallarına qaradın atlu Qazaǵıñüz niçe kere kelüb kob mal ve niçe tusnaq aldılar hiç eksik bolmadı niçe kere kelgânlerinde serhadlarımızda bolğan qullarımız bozub niçesin tüşürüb ve alğan malların taqı bazısın saldırub tiller ketürüb söyletdüğümüzde aslıyle haber bildik ve'l-hasıl bir kere Öziden Qazaq eksik bolmadı ve Qara Deñizge taqı şayqalarıñüz çıqub Rum İlinde niçe yalıları ve köyleri urub kob tusnaq ve mal aldılar ve Qırım yalılarına taqı niçe kere kelüb deñizge yaqın köylerimizge çıqub ğafil iken hırsızlıq milân tusnaqlar alub yene yıraqdın turub cıluvlaşdılar ve kob zarar etdiler alay da bolsa biz ahdımızda turub sizge sefer itmedik ve Beş-Başnı zabt idüb qaçub barğanlarını taqı talab cezasın birdik siz qardaşımızğa cibergân ilçimiz Qutluşah biyni qadimiy virgü ve hedayamız milân tiz cibermâgiñüzni tilây iki yıldan artıq sabır eyledik siz taqı bugün-yarın dib cevap atıb hazine ve ilçiniñizni caq-i Bağdad qal'âsı feth olunğançe cibermây ilçimizni tutduǵıñızni tahqiq bildik bu kere ilçiniñiz keldüğünde ayın-i qadimimiz üzre sıy ve riayeti milân ilçiniñizni ketürüb hazine ve hedayâñızni alduǵımızda ötkân adetçe tamam kelmedi biz burunğı ağaçlarımız qadar dostluq itmedükmi dib soraǵanımızda az da bolsa budır bahşıñniñ yüzine baqılmaz dib ilçiniñiz cevap virdükde biz taqı ilçiniñizgâ hiç cefa itmây yahşı sıy ve riayetimiz milân soyurǵalımızni birüb bu zamanğadek cibermây qonaqladıq ve burundın dostluq arasında

hilâf idüb vilâyetimizdin alğan tusnaq ve kob malnı ve hazinemizniñ nuqsanın taqı bi-inayeti Allah el-meliku'l-mu'in tamam haqlaşdıq imdi siz de bolsañuz saadetlü ve devletlü Hünkâr hazretlerine ilçi ciberüb yine burunğıday barışlıq tilâbsiz kerçe Hünkâr hazretleri uluğ padişah ve bizim taqı ulumuzdır biz taqı siz qardaşımız milân barışa kelgânımız siz de şimdi haqqımız ve sözüimiz qalmadı şimden soñra ahdname-i Hümayun mücibince eger qaradan ve eger deñizden Qazağıñuznı yahşı zabt idüb ehl-i İslâmdan bir ferde zarar olmamaq üzre ve hırsızınıñuznı yahşı zabt idüb öltürüb alğan malın qayta cibermek üzre ve qanun-ı qadim üzre her yıl dostlığıyçün vaqıt ve zamanındın kün keçikdirmây on beş miñ altun naqd ve on beş miñ altunluq çuqa ve kürk ve sair toquzlama hedaya ve virgüleriñuzni bi't-tamam cibermek şartiyle niçük kim ahdname-i Hümayun içinde taqı beyan qılınğandır bu minval üzre sözde turı tabılıb dost ve qardaş bolur için ilçiñuzni siz qardaşımızğa qayta ciberüb qıdvetü'l-emasil ve'l-aqran uluğ elçimiz Quvat biy zide qadruhını sizge cibergenimiz imdi siz sözde turı ve muhkem dost ve qardaş bolub minval-i muharrir üzre qaradan ve deñizdin Qazağıñuznı zabt idüb hazinemizni bi't-tamam cibergeysiz şulay kim ahd ve şartımızda muhalif iş bolmağay biz Tatar askerin ve qarındaşlarımız selâtin-i i'zam ve qaraçı qullarımıznı barçasın mani' ve zabt eyledik sözüimiz birdir hiç hilâf bolmasdır ba'du'l-yevm barça dostuñuzğa dost ve duşmanıñuzğa duşmanımız şol şartle kim sözde turı ve muhkem tabılıb ilçi ve hazine milân dostluq ve qardaşlığıñuznı bildirüb ömür ahırğaçe dostluq ve muhabbetlikde ve barça ahd ve peymanda hilâf itmây cinlıq itkâsız taqı halyâ cibergen uluğ elçimiz bolğan yaqın qulumız qıdvetü'l-a'yan Quvat biy zide qadruhını sıy ve riayeti milân yahşı söyleşüb her nege sımar qılğan sözlerimizi yahşı yetişdirgânında amel ve inam qılıb siz taqı muhabbetlik kağıdıñuz ve uluğ elçiñüz ve sıy kişileriñuzni qoşub eglendirmây qayta tiz cibergeysiz taqı qadimden dostluq için cibere kelgân bölek ve virgüleriñuzni taqı burunğı adetçe bi-qusur cibergey irdiñüz ol sebebdin iki curtnıñ arasında söz sav bolmay yahşı dostluq ve tüzenlik bolğay irdi min uluğ Han-ı a'zam bu minval üzre siz qardaşımız milân dostluq ve qardaşlıqğa ahd ve peyman eyledim ve uluğ ilçiñuzni yahşı sıy ve riayeti milân körünüşimizge ketürüb barça elçilerdin artuq sıylâb muhabbetlik ve dostluq sözlerimizi aytub ahd ve peyman qılıb ciberdim ki siz taqı şulay barça sözüimizde turı ve muhkem tabılğaysız ve ilçimizni kob tutmağaysız kerce biz sizniñ ilçiñuzni tutdıq irsa ne sebebdin tutduğıımıznı yuqarıda ayan ve beyan qılğamız ve ilçiñuz taqı ayta barır riayet itkânımız siziñle yahşı söyleşmek için burundın bara kelgân biylerni cibermây özümüzge yaqın bolğan iç qullarımızdın yaqın qulumız bolğanıyçün Quvat biyni cibergânımız yahşı turı qulumuzdır siz taqı yahşı muradımızğa söyleşüb riayet milân qaya tiz cibergeysiz

şulay bilgâysiz dib hatt bitildi tarih miñ elli yılında Rebiü'l-ahir ayında tahtgâhımız Bağçasarayında.

Han Bahadır Geray bin Selâmet Geray Han
Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse

№ 310

Ярлык хана Бахадыра Гирея Михаилу Федоровичу (?)

Аннотация. Осведомленность хана о строительстве по велению царя крепостей на переходе Борташ, в местности Нужижевий, близ Валуйки, у истока Буга-Су, на переходе Топ-Джанлы-Борлы и у устья, на пути Бузтёбе и в Сары-Кура; желание царя о возведении крепости у устья Мейваша; распросы хана от пожилых слуг о крепостях в тех местах в прежние времена; ответ старейшин о небывалости там крепостей в прежние времена; просьба хана о разрушении построек и прекращении строительства фортификаций.

Ну

Bahadır Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kob Tatarniñ ve sağışsız kob Noğayniñ ve Tağ ara Çerkâsniñ ve Tat bile Tavgaçniñ ve barça kob din-i mübin ve İslâm-güzinniñ uluğ padişahı ve uluğ Qırım Hanı saadetlü ve sahavetlü Bahadır Geray Han dame fi hıfz Rabbena el-müste'an fi es-sefer ve'l-hazır eli yevmü'l-Mizan hazretlerindin Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Uluğ Urusniñ ve kob Ulusniñ ve cümle hristiyânniñ qardaşım uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyödaraviç barça Urusniñ padişahı ve kob memleketlerniñ de bolsa hükümdarığa i'lâm yârlıĝ-ı şerif Hanı budır ki siz qardaşımız hazretleriğa buyurırmız kim Bortaş keçüvinde ve Nujjievıy digen yerde ve Valükaniñ yânında ve Buğa Suwiñ başıda Top-Canlı-Borlı keçüvinde ve tamağında ve Buz-Töbe yolunda ve Sarı Qurada şuşbu degen cerlerde siz qardaşımız qal'âlar yâpdırısız ve Mivaş tamağında dahi yâpdırmaq tiler imişsiz dib eşitkân sebebli uluğ ecdad-ı i'zam ve aba-i kiramımız zamanından qalğan toqsan yâşlık [.....] kişilerdin öz qaşımızğa ketürüb sorav saldıq bu qadar çerü kişileri ve munday qart kişiler ol cerlerde qal'â körmedik ve eşitmedük degen sebebli buyurırmız kim siz qardaşımız taqı öz qaşınıza qartlarıñuznı ketürüb sorab bizim bile dost-qardaş bolğuday bolsañuz ol qal'âlarını bozdurğaysız ve qalan cerlerde qal'â yâbarmız dimegâysiz şuşbularnı bulay alay qılmasañız iki yurtniñ arasında dostluq bolmazdır oşlay dib hatt bitildi.

Han Bahadır Geray bin Selâmet Geray Han

1.8. Мехмед Гирей-хан бин Селямет Гирей-хан

№ 62

Ярлык-мухаббетнаме хана Мехмеда Гирея Михаилу Федоровичу (Бахчисарай, 1052 г.х. / 1642 г.)

Аннотация. Ханское ахднаме к царю; посол Алексей Чубаров и писарь Иван Байбаков на ханской аудиенции; отправление карачи Джантемирбея на алмашув (разменную); посол Ислям-мурза с ханским мухаббетнаме к царю; просьба хана к царю об извещении заблаговременно о готовности к отправлению казны, болек, колтка и тийиш (согласно дефтеру) во время алмашув; просьба об отправлении 20 тийиш по дефтеру для ханских слуг; упрямство московских послов и непринятие ими ханского ахднаме; предложение татарских вельмож о совершении похода на Москву; отказ хана от этого предложения; принудительное вручение послам ахднаме по велению хана; ханская клятва; просьба о замене куньего тийиш на соболиный для дефтердара; список из 20 слуг-эмекар на получение тийиш; отправление по велению хана 9 пленных (без выкупа) в Москву.

Hu el-mu'in

Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Uluğ Orda uluğ Yurtniñ Deşt-i Qırçaqniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve sansız kop çerüniñ ve sağışsız Noğayniñ ve Tat bile Tavgaçniñ ve Tav ara Çerkeçniñ uluğ Han-ı a'zim ali-şan ma'delet-nişanı Mehmed Geray Han hazretlerindin uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve kop hristiyânniñ ve kop memleketlerniñ padişahı ve hükümdarı bolğan muhabbetlü qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Mihayla Fyödraviç barça Urusniñ padişahı ve kob yerler ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kop selâm itib nedir halıñuz yahşımısız-hoşmısız dib sorağanımızdın soñra i'lâm yarlıg-ı şerif muhabbet-redif hanı oldır ki halyâ siz uluğ qardaşımız milân ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıq ve muhabbetlik için altun baysalı ahdname-i Hümayunım birüb uluğ elçiñüz ve sipahiñüz Aleksay Çubarav ve yazıçı İvan Bayqavnı barça yoldaşları milân yahşı sıy ve riayeti milân mübarek körünüşimizgâ alub muhabbetlik tatuw sözüimizni söylâb yaqın qulumız qaraçımız Cantemir biyni almaşuvğa çıkarub siz qardaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç barça Urusniñ padişahı ve hükümdarına uluğ ilçimiz ve yahşı sıy sipahimiz qulum İslâm Mırza zide qadruhunu yatur ilçi ta'yin qılub muhabbetname hattımızni birüb cibergânımız imdi siz uluğ qardaşımız taqı kün ilkârü dostluq ve qardaşlıq itüb şartnameda yazılğan barça sözüimizniñ ve şartlarımızniñ üstünda muhkem ve turı taymay turğay irdiñüz dib ve barça bölekler ve qoltqalarıñuzni ve barça hazine ve tiyişlerni her yıl almaşuv

zamanında hazır qılıb kün ilkârü çapqun ve haber ciberüb eksiksiz tamam defter mücibi üzre ciberürgâ buyurub ve halyâ Qazaqdaş emekdar qullarım için dib ötil qılıb yazılğan yigirmi tiyiş için atlı-atı milân yazılğay irdi digâniñüz sebebli yigirmi kişiniñ atları yazılıb öz mührimiz birle defteri ciberilândir şol defter üzerine ötilimizni tamam birürgâ buyurğay irdiñüz dib ve halyâ ilçinüz ve sipahiñüz Aleksay Çubarav ve yazıçı İvan Bayqav hiç mundın burun yazılmağan söz sebebli kob i'nad itüb ahdname-i Hümayunımıznı almağan sebebli qarındaşlarım sultanlar ve qaraçılarımız ve barça asker kişilerimiz baş urub halâ ustümüzde ant ve şart yoq ikânda bizgâ destur ötilimiz Masqva memleketlerine cavlay barayıq dib kob taqaza qıldılar alay da bolsa min uluğ Mehmed Geray Han hazretlerimiz iki yurtnıñ arasında fitne bolmasun dib dostluq ve qardaşlıq tartıb tüzenlik tilâb destur birmadik taqı ahdname-i Hümayunımnı muhabbet birle yazub altun baysa ilüb barça sözni anda a'yân qılıb Quran üstünde ant içüb cibergânımız ilçinüzniñ aytqan sözi sebebli bizim öz musulman dinimizçe yazmaq ohşamasdır anday söz ne bolur anıñçün ilçinüz ve sipahiñüz bir dahi i'nad itmesün dib yahşı tenbih itüb cibergây irdiñüz dib ve halâ bu ilçinüzgâ küç birle birüb ciberdik almasa elbette bir fitne bolur idi az söz için kop iş boladır idi anı yahşı bilüb kün ilkârü i'nad etdirmey sımar qılğay irdiñüz dib ve barça sözümüz ahdname-i Hümayunımızdadır anıñ üstünde biz turarmız siz taqı turğay irdiñüz hiç bir sözde qusur bolmasun dib muhabbetlik ve dostluq ve qardaşlıq üstünde hatt bitildi Receb ayında tarih miñ elli ikida Bağçasaray tahtında.

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse
Han Mehmed Geray bin Selâmet Geray Han

Ve halyâ defterdarımızniñ tiyişi zerdeva bolğan için yaqın kişimiz idi samur bolurğa buyurğay irdiñüz dib ötil qılamız ve's-selâm sahh.

Halyâ ötil qılıb yazılğan yigirmi emekdar qullarımızdır

Dayâ bikeç – samur
Toğay Mırza – samur
Osman efendi – samur
Osman kethuda – samur
Qırımğazı ağa – samur
Zal – zerdeva

Abdülhalim Çelebi – zerdeva
Emeldeş Mustafa – zerdeva
Abdi efendi – zerdeva
İbrahim Mırza – zerdeva
Suleyman ağa – zerdeva

Toqtamış Bek – sırt
Arslan Mırza – sırt
Hacı Givan – sırt

Çerkes Ali – sırt
Mustafa Çelebi – sırt
Murtaza Çelebi – sırt

Muradğazı Atalıq – sırt
Çanaq Ahmed – sırt

Bek Atalıq – sırt
cemi' yigirmi neferdir sahh

Han Mehmed Geray bin Selâmet Geray Han

Halyâ yuluğsız Masqva Vilâyetine ilçi birle ciberilgân esirlerdir ilkârü dahi qolğa kirgâni ciberilür beş Qazaq bunda teslim olundı iki düke iki çora ordadır anda teslim bolur cümle toquz baş esirlerdir.

Han Mehmed Geray bin Selâmet Geray Han

№ 66

**Ярлык-мухаббетнаме хана Мехмеда Гирея королю Владиславу
(Бахчисарай, 1052 г.х. / 1642 г.)**

Аннотация. Длительное пребывание посла Куват-бея в Польше; прибытие в Крым польского посла, с подарками (хедайя) и данью (верги); изъяны в подарках; вручение польскому послу дефтера, отбытие посла; ханский посол Ибрахим-мурза с мухаббетнаме в Польшу; власть (контроль) хана над татарами и ногаями, запрет казакам Беш-Баш на вторжение в польские владения, наказание злодеев и провинившихся людей; угон скота из ханских владений приднепровскими казаками, негодование хана по поводу бездействия короля; просьба хана к королю о взятии приднепровских казаков под власть; просьба хана к королю о ненарушении мира с султаном.

Hu el-muğanni el-mu'in

Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Halyâ Uluğ Orda Uluğ Yurtnıñ Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ oñ qolniñ ve sol qolniñ ve barça Noğay ve Çerkesniñ ulu Hanı Mehmed Geray Han hazretlerindin uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve barça Lih Vilâyetniñ ve cümle millet-i Mesihaniñ uluğ qıralı muhabbetlü dostumuz ve qardaşımız Vilâdislav cümle Lih Vilâyetniñ ve Litvaniñ ve Jivmayutniñ ve Mazavşaniñ ve sair kob memleketlerniñ padişahı ve hükümdarına nedir halıñuz yahşımısız-hoşmısız daim sefada olasız dib kopdin kob selâmdin soñra qadimden ecdad-ı a'zamımız zamanlarında siz qardaşımız birle dostluq ve qardaşlıqda çin gönül birle muhkem bolub barça dostuñuzğa dost ve duşmanlarıñuza duşman olı-kelmişlerdir aña bina'en sizde ilçimiz ve sipahimiz Quvat biy hayli zaman eglenüb bizim zaman devletimizde mu'tad-ı qadim üzre virgü ve hedayâñuz birle ilçi ve sipahiñuz kelüb selâmiñuz yetişdirdikde hedayâñuzniñ qanun-i qadimden qusurı var idi öyle ise de maqbul-i şahanemiz olub ilçinüz ve sipahiñuz yedine memhur defteri temsik virilüb riayet birle vilâyetiñuze yollanmışdır ve halyâ yene ilçimiz

ve yaqın qulumız fahirü'l-aqran İbrahim Mırzayı muhabbetnamemiz birle köndermişüzdür barça dostuñuza dost ve duşmanlarıñuza biz dahi duşmanımız hiç sözimizde hilâf bolmasdır Tatar ve Noğay askerin muhkem zabt idüb Beş Baş cibermây ziyâde yasaq ve tenbih itkânımız hırsızlıq birle vilâyetiñüze varan Noğayle ve Tatarıñ muhkem haqqından kelüb siyâset ideyüriz hiç bir zamanda böyle zabt olmuş degildir lâkin Özi Qazağı vilâyetimizdin çoq mal sürmüşlerdir hiç zabt itmediñüz imdi biz de hiç hilâf olmaz siz dahi haramzadeyi zabt idüb saadetlü ve azametlü ve şevketlü padişah Hünkâr hazretleriniñ ahdname-i Hümayunları üzre muhkem turub sulha muğayir bir nesne itmeyesiz ve tarafımıza virgü ve hedayâñuzu her yıl vaqıt ve zamanıyle könderüb dostluq eyleyesiz ilçiyi eglendirmeyesiz dostluq ve qardaşlıq bunıñ üzerinedir şöyle malüm bolğay dib hatt bitildi tarih miñ elli ikide Şa'ban ayında.

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse
Han Mehmed Geray bin Selâmet Geray Han

№ 67

**Мухаббетнаме хана Мехмеда Гирея королю Владиславу
(Бахчисарай, 1052 г.х. / 1642 г.)**

Аннотация. Отпуск (выпровождение) польского посла из Крыма, представление к нему татарского посла с мухаббетнаме; отправление гонца Дервиша для сообщения дальнейших вестей; «друг для друзей, враг – для врагов»; соблюдение дружбы со стороны хана.

Hu el-ğani el-mu'in

Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Uluğ Orda Uluğ Yurtıñ Taht-ı Qırımıñ ve Deşt-i Qıpçaqıñ ulu Hanı Mehmed Geray Han hazretlerindin uluğ Urusıñ ve Purusıñ ve barça millet-i Mesihaniñ padişahı ve hükümdarı muhabbetlü dostumuz ve qardaşımız Vilâdislav cümle Lih memleketniñ ve sair kop vilâyetlerniñ ulu qıralına kopdin kob selâm dib nedir halıñuz yahşımısız-hoşmısız daim sefada olasız deyü hal ve hatrelerin sorağanımızdın soñra halyâ bunda olan ilçiniñüzi yollayub yânınca büyük ilçimizi qoşub selâmımız ve muhabbetnamemiz ile siz uluğ qardaşımızğa cibergânımız aña bina'en çapqun ilçimiz Derviş zide qadruhu ilerü haber bildirmekçün könderilmiş barça dostuñuza dost ve duşmanlarıñuz duşman bolub ömür ahrınadek dostluqda muhkem turarmız siz dahi şulay qılıb ilçimizi tiz cibergây irdiñüz dib hatt bitildi tarih biñ elli iki yılında Şa'ban ayında tahtgâhımız Bağçasarayda.

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse
Han Mehmed Geray bin Selâmet Geray Han

**Ярлык-мухаббетнаме хана Мехмеда Гирея Михаилу Федоровичу
(Бахчисарай, 1052 г.х. / 1643 г.)**

Аннотация. Посол Борис Приклонский и писарь Гиресим Лавров на ханской аудиенции, с мухаббетнаме от царя; казна и посылки в ханство; просьба хана к царю о ежегодном отправлении тийиш для 20 слуг-казакдаш; обещание хана – учтиво обращаться с московскими послами; переправа через р. Бузук войска (от боярина), ошибки на алмашув, уход Джантимур-бея с места у переправы; каратонский монах-лазутчик, информировавший татарских послов и его преднамеренная дезинформация; просьба хана к царю о взятии Кара Тон под контроль; возврат московских арабаджылар (извозчиков) и кушчылар (сокольничих) из Крыма, с отправлением гонца Лячин-бека.

[.....]

Mehmed Geray Han hazretlerindin Uluğ Ordaniñ

[.....]

ve barça millet-i Mesihanıñ padişahı ve hükümdarı bolğan uluğ padişah Han hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusniñ padişahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarına muhabbetlik birle selâm dib nedir halıñuz yahşımısız-hoşmısız dib sorağanımızdın soñra i'lâm yarlığ-ı şerif muhabbet-encam Hanı oldur ki halyâ siz uluğ qardaşımız barça Urusniñ padişahı ve hükümdarınıñ muhabbetlik ve tatuwlıq için her yıl cibere kelgân uluğ hazine ve bölekler ve qoluqtalar ve barça tiyişlerni iki yıllıq birden uluğ elçiñüz ve sipahiñüz Boris Priqlonsqoy ve yazıçı Ğurasim Lavravni barça yoldaşları milân mübarek körünüşimizgâ alub muhabbetname hattıñuznı tamam tıñlab her ne kim muhabbetlik selâmlarımıznı dostluq ve qardaşlıq ve tatuwlıqğa qabul qılıb dostluq ve qardaşlığımıznı mundın burun ahdname-i Hümayunda yazılğan şart üzerinde muhkem ve ziyâde müstahkem qılğanmız dostluğımız butündür hiç hilâf bolmastur kün ilkârü taqı şulay-oq iki yaqdın muhabbetlik ve qarındaşlıq muhkem bolsun dib ve siz uluğ padişah dahi her yıl uluğ hazine ve böleklerni ve barça tiyişlerni şulay-oq qusursız tamam ciberürgâ buyurğay irdiñüz dib ve ne kim yeñiden ötül qılıb yigirmi Qazaqdaşımızgâ taqı birürgâ va'deñüz bolğandır anı dahi bu yıl cibergâniñuznı cümlesin şulay neza'sız her yıl tamam birürgâ buyurğaysız dib ve halyâ ilçı ve sipahiñüzgâ hiç sıysızlıq bolğanı yoqdur niçük kim mundın burun bola turğan ikândir kün ilkârü taqı bolmasdır zamanımızda hiç hilâf iş itmasmız sizdin dahi hilâf iş bolmasun dib taqı her yıl almaşuv bolğanda aqalınçayıñuz asker qoşub Buzuq Suyın birye keçürüb qayturlar ikândür bu yıl taqı merhum qulumız Cantimur biy yahşı söyleşüb qaytqanında ozatqan asker kişileriñüz Buzuqni keçkânına baqmay taşlab ketkân sebebli

kob hata bolub taqı Buzuq Suyında sizniñ bir Qara-Ton keşiş bar imiş her zaman elçilerimiz andan sorub haramzade barmı-yoqmı andan haber alurlar imiş halâ ol Qara-Ton haramzade hırsızlar milân ortaқ bolub kişilerimiz andın sorağanlarında hiç kimse yoqdır bar bolsa min sizgâ aytur idüm dib inandırub kişilerimizni ğafil tüşürüb şulay hileler etkânleri yahşı tuguldir siz uluğ qardaşımızgâ malüm bolsun kün ilkâri asker kişileriñüzgâ ve ol Qara-Tonğa dahi muhkem tenbih itkây irdiñüz dib her zaman Buzuq Suyında fitne boladur siziñ serhad yiriñüzdir zabtlı memleketlerde andaқ iş oşmasıdır muqayd bolğaysız inş'Allahü'r-Rahman anı etkân kim irsa biz taqı anuñ milân yahşı söyleşürmiz siz uluğ qardaşımız ahdname-i Hümayunda yazılğan barça dostluq şartın riayet itkây irdiñüz dib halâ uluğ elçiñüz ve sipahiñüz birle kelgân quşçı ve arabaçılarnı qaytarub çapqun ilçimiz ve sipahimiz Lâçin bekni cibergânımız siz uluğ qardaşımız milân ömür ahırğaçe muhkem dost ve qardaşımız siz dahi muhabbetlik kâğıdıñuz ve selâmiñuz milân qayta tiz ciberürgâ muqayd bolğaysız dib hatt bitildi tarih miñ elli ikide Zılqa'de ayında tahtgâhımız Bağçasarayında.

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse
Han Mehmed Geray bin Selâmet Geray Han

№ 71

Ярлык-мухаббетнаме хана Мехмеда Гирея Михаилу Федоровичу (Бахчисарай, 1053 г.х. / 1643 г.)

Аннотация. 1053 г.х. – прибытие царского посла Григория Неронова и писаря Никиты Головина; доставка казны, болеклер и тийишлер; соблюдение ханом ахда (клятвы) и шерта из прежнего ахднаме, без нарушений; обязательство о непричинении вреда царским владениям; наставления по этому поводу крымским татарам, татарам, ногаям, Беш-Баш; решение наказывать нарушителей (виновных людей и злодеев); прежнее царское мухаббетнаме о походе Беш-Баш (без ханского позволения) на приграничные царские владения; гнев хана; бегство Беш-Баш и намерение некоторых из них идти в Польшу (тайно); наказание по велению хана некоторых злодеев из Беш-Баш; намерение хана об отправлении на алмашув пленников (взятых Беш-Башем) без выкупа; прежнее письмо хана по этому поводу; просьба хана к царю – не держать зла; прибытие прежде царского сипахи Бориса с казной и тийишлер согласно шертнаме; просьба к царю о наставлении своим послам по поводу таких же доставок впредь, без недостатч; чаяния хана о получении тийишлер; недостахи от царских послов и разбирательства, выдача после споров; просьба к царю о выяснении причин и избежании подобных инцидентов впредь; ханская аудиенция для царских послов, заслушивание послов; принятие дружественного селяма, казны, болеклер и тийишлер; возврат царских

слуг, кучшылар и извозчиков, с отправлением посла-гонца Османа Челеби; просьба об отпуске (возвращении) татарского посла с ответным мухаббетнаме; просьба о неударивании посла долго и без вести; проведение алмашув в раннее время; прежнее назначение алмашув в начале октября, откладывание на потом; позднее время – во вред и в тяжесть; просьба об извещении по поводу назначения алмашув в скором времени; дефтер для восполнения недостатч; принятие новых просьб; удерживание донскими казаками посла из Стамбула в крепости Раздор (вести от азовцев); посол от донских казаков и калмыков, для переговоров у Дона; посол от донских казаков к царю с просьбой о получении казны; смута от донских казаков; вести для хана от «языка»; просьба хана о взятии донских казаков под власть (ибо они зависимы от царя); союз калмыков и донских казаков, смута; готовность хана велеть идти походом в царские владения (в случае смуты); желание хана – благо и спокойствие для двух юртов.

Hu

Uluğ Ordanıñ Uluğ Yurtnıñ Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kob çerüniñ ve sağışsız Noğayniñ ve Tat birlen Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkesniñ uluğ Han-ı a'zim ali-şanı Mehmed Geray Han hazretleri Uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve kop hristiyânniñ ve barça millet-i Mesihanıñ uluğ padişahı hem uluğ biy dostumuz ve qarındaşımız Mihayla Fyodaraviç barça Urusniñ ve kob yerler ve kob memleketlerniñ ve cümle hristiyânniñ uluğ padişahığa kobdib kob selâm muhabbetlik ve qarındaşlıq birle nidür halıñuz yahşımısız-hoşmısız dib sorağanımızdan soñra i'lâm tevqi' refi' hanı oldur ki halâ miñ illi üç yılında uluğ hazine bölekler ve barça tiyişlerni nitak-kim burunğı adetçe dostluq ve qarındaşlıq üstüne uluğ ilçileriñiz ve sipahileriñiz Grigoriy Nironov ve yazıçı Mikita Ğolavnin birlen cibergân irdiñiz biz taqı muhabbetlik ve qarındaşlıq üzerine muhkem ve turı taymay turub kün ilkâri dahi burunğı ahdname-i Hümayun üzerine her ne kim ant ve şart qılğanımız bu canibdin hiç hilâf bolmastur barça dostuñuzğa dost ve duşmanıñızğa duşmanımız dib ve vilâyetiñizgâ ve serhadlarıñızga hiç bir türlük zarar ve ziyan bolmastur Qırım Tatarındın ve zabtıımızda bolğan barça Tatar ve Noğay askerindin qaysılar bizdin qaçüb ketkân Noğaylulardan başqa cümle asker kişilerimizni muhkem zabt ve ziyâde tenbih idüb kimse Biş-Baş barmasdır her kim dostluqın bozub qarışdır bolsa hiç rahim itmây öltürüb kün ilkâri anday fesad işde bolğanlarını özimizgâ duşman bilib siyâsetin ve cezasın berürgâ göñül birle ahd ve qarar qılğanımız dib inşa'Allahu Ta'alâ ahdımızda rast turub hiç uyâtlu ve hilâf iş bolmastur ozğan işler qaysılar vilâyetiñizgâ Beş-Baş barub destursız serhadlarıñızni cavlağan sebebli muhabbetname hattıñızda yazğan irdiñiz biz taqı alarnıñ haramzadelik itüb kimisi qaçüb ve kimisi Leh Vilâyetine baramız dib gizlü haramzadelik birlen serhadlarıñızga barğanın işidüb kob elem çeküb niçe

haramzadesi vilâyetimizdin qaçub körünmây ketkândir ve niçesin siyâset buyurub ol kişilerniñ yol ağaların öltürüb ve mırzalarına dahi kob horluq qilğanımız bir işdir bizdin habersiz ve asla rizasız bolub barçasın öltürmek ve talamaq bolmadı esirlerin dahi her biri bir yergâ qaçırub qolğa tüşmâyüb özge vilâyetlerge kitâdürler az da bolsa culuvsız qaytarub yibâremiz yene de bolsa ilçileriñiz ve sipahileriñizni almaşuvğa cibârgânde boş itmây az da bolsa ciberürmiz dib bu sebebdin mundın burun dahi siz uluğ qarındaşımızğa yazğanımız heb malümüñiz bolğandır ve halâ dahi yazamız hiç göñlüñizgâ nime kiltürmây kün ilkâri dostluqımızğa nazar qılub siz dahi adet üzerine hazine ve tiyişlerni şartnamemiz üzre niçük kim sipahiñüz Boris birlen cibergen irdiñiz şulay qusursız cibârib ilçileriñizgâ dahi tenbih buyurğay irdiñiz kem itmây ol sebebli cefalar olmayub yahşılıq bolğay irdi dib ve ötül qılub yazğan tiyişlerni qabul qılub birürgâ buyurğay irdiñiz ol tiyişlerni taqı kob hazineñüzden ümid itkân irdik hiç billü cevabın bilmâdük halyâ uluğ ilçileriñiz ve sipahileriñiz bu hazinede kob nimeni eksik tutub kiçkân senede hiç niza'siz berilgân billü tiyişlerdin kob nimeni eksik berein dib niza' itüb ol sebebli cefalar birlen soñra bergânine taacib qılamız siz uluğ padişahğa taqı malüm bolsun aslın ve sebebin yahşı sual buyurub kün ilkâri anday iş bolmasun dib çinliq birle rahatlık bolurğa buyurğay irdiñiz dib ve halâ uluğ elçileriñiz ve sipahileriñizgâ adet üzre riayet ve hürmet qılub mübarek körünüşimizgâ alub siz uluğ padişah qarındaşımızniñ barça muhabbetlik söziñizni tamam tıñlab dostlıq ve qarındaşlıq üzerine barça söziñizni ve muhabbetlik selâmıñizni ve kob hazine bölekler ve barça tiyişler dostlıq ve qarındaşlıqğa qabul idüb sipahileriñizni barça yoldaşları birlen rahat tutub ve quşçı ve arabaçıları çapqun ilçimiz Osman Çelebi birlen qaytarub cibergânımız siz uluğ qarındaşımız dahi ne kim mundın burun yazğanımız halyâ da bolsa yazğan sözlerimizni qabul qılub çapqun ilçimizni dahi muhabbetname cevablarıñız bile toqtatmay qaytarub cibergây irdiñiz ara yerde kob zaman haber kelmây turmağay irdi çapqun tiz kilüb haber bellü bolğanniñ iki yurtqa bolsa faidesi kobdur ve almaşuv va'desi dahi kün ilkâri irte bolurğa buyurğay irdiñiz gerçi kim mundın burun Aqtâbr aynıñ evel küni va'de ta'yin qılınğan irdi lâkin andın dahi kiç qaladır ol sebebli sizniñ ve bizniñ asker kişilerimizgâ ve ilçilerimizgâ de bolsa kob zahmetler ve ziyanlar boladır kün ilkâri almaşuv va'desin ta'yin qılub haberni irte bildirgây irdiñiz dib ve halyâ adet ve qanundın eksik kelüb soñra alınğan alınmay qalğanı da bolsa defter itkânımız ilçileriñiz ve sipahileriñiz siz uluğ padişahğa arz itâr bolğay alarnı tamam qıluurğa buyurub yâñıdan ötül qilğanımızni dahi qabul buyurğay irdiñiz dib ve halâ Azavda bolğanlardın haber kelüb mundın burun Istanbuldın çıqğan uluğ ilçileri Razdor digân kermenda Tın Qazaqları şimdigâdik tutub özleri Qalmıg digân tayfa birlen ilçici ciberüb Tın boyuna çağırub söyleşdiler siz uluğ padişahğa dahi Tın

Qazaqları kişi ciberüb hazine tileydirler gönüllerinde fitne ve bulğaqlıq bar imiş dib bu haberlerni til alub bizgâ arz itdiler imdi Al-i Osman padişahı ve biz dahi Al-i Cengiz padişahı ikimiz dahi muslûmanlıq vilâyetlerniñ padişahlarımız anıñ barışqanı bizniñ için ve bizim barışqanımız anıñ için bolub bir-birimizgâ zarar tilemâsmiz ol Qazaqları siz uluğ padişahdın bilgüsiz hiç nimegâ qadir tuguldir zabtıñızda bolğanın bilürmiz ol sebebli uluğ fitne bolmağay irdi alarnı zabt buyurğay irdiñiz ve bu sebebli dahi bizgâ cevab yazub muhabbetlik söziñizni bildigây irdiñiz ol Tın Qazaqları Qalmıq birlen söyleşüb fitne başlağan soñra bu canıbdin dahi Haq Ta'alâniñ inayeti birle barça muslûman askeri atlanur soñra uluğ işler bolurnı fikir qılğay irdiñiz şimdi ol habergâ koblik inam dahi qılmaymız alay da bolsa dostlıq ve qardaşlıq sebebli bildiremiz iki yurt rahat bolurnı tileymiz ve her ne de bolsa inşa'Allahu Ta'alâ hazırmız ğafil tugulmiz Haq Ta'alâ hazretidin ümidimiz kobdir hayırlı işlerni nasib qılğay yâzıldı tarih miñ elli üçde Muharrem aynıñ evel kününde Bağçasarayda.

№ 74

Мухаббетнаме хана Мехмеда Гирея Михаилу Федоровичу (Бахчисарай, 1053 г.х. / 1643 г.)

Аннотация. Отправление гонца Достмухаммеда по причине долгого отсутствия вестей от царя; побег из Крыма в Азов двух ханских людей и их рейд на приграничные московские владения; их поимка и наказание мурз; просьба хана к царю о наказании (аналогично) злодеев и с его стороны.

Hu

Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kob çerüniñ ve sağışsız Noğayniñ ve Tat bile Tavgaçniñ ve Tav ara Çerkeçniñ uluğ Han-ı a'zim ali-şanı Mehmed Geray Han hazretlerindin uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve kop hristiyânniñ ve barça millet-i Mesihaniñ padişahı ve hükümdarı bolğan padişah Han hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç barça Urusniñ ve kob memleketlerniñ da bolsa uluğ padişahı ve hükümdarına nedir halıñuz yahşımısız-hoşmısız dib kobden kob selâm ve muhabbet qılğanımızdın soñra i'lâm tevqi'-refi' Hanı oldur ki mundan aqdem barça sözüimiz milân ve almaşuv va'desi milân çapqun elçimiz Dostmuhammedni kob zaman sizdin haber kelmegân sebebli cibergân irdik Qırımın Azavğa dib qaçüb destursız çıqğan iki bölek kişi barub serhad yerleriñüzni cavlab kelüpdür dib haberdar bolğanımızda ol haramzadelerni talab baş bolğan mırzaların hiç merhamet qılmay siyâset birle tutub cezaların birgânımız bunda bolğan elçiñüz ve sipahileriñüz taqı kördiler-bildiler heman siz

qardaşımızıñ hatriyçün kün ilkâri dahi şulay muhkem tenbih ve siyâset buyurğanımız ahdımızda-şartımızda hiç hilâf bolmasdır haramzadesiz yurt bolmas anday destursiz kezgân hayırsuzlarını biz muhkem haqqından kelâmiz siz taqı şulay itkâysiz dahi ahdımız ve şartımız üzerine taymay turğanımızıñ bilüb inam qılub ol haramzadeler sebebli göñlüñüzgâ hiç neme keltürmegâysiz dib hatt bitildi tarih miñ elli üçde Rebiü'l-ahır aynıñ onuncı kününde tahtgâh şehrımız Bağçasarayında.

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse
Han Mehmed Geray bin Selâmet Geray Han

№ 79

**Ярлык хана Мехмеда Гирея Михаилу Федоровичу (?)
(Бахчисарай, 1053 г.х. / 1643 г.)**

Аннотация. Вред московским послам и войско из Азова; вторжение татар и ногаев в чужие владения без ханского позволения; кража скота у Караш-мурзы и поголовья у Мехмедшах-мурзы, сына Кутлусаата; обещание хана – найти и наказать злодеев, вернуть пленников без выкупа; наставления хана своим подчиненным о непричинении унижения московским послам; просьба хана к царю об извещении о доставке 20 тийиш для слуг-казакдаш.

[....] ilçilerimize ziyan bolub ve Azavdın asker çıqub
[.....]

[.....] Tatar ve Noğay dostluqını bilmây bizdin destursiz ba'z haramzadeler vilâyetiñüzgâ barıpdırlar Azavdın ve Mazuqđın barğanlarğa bizgâ söz dimassız alar başqadır Qırımđan barğanlarğa dünyâ cefasın eyledik Qaraş Mirzaniñ malın talab siyâset buyurub ve Qutlusaat oğlı Mehmedşah Mirza başın alub qaçub ğayrı memleketlergâ ketkândir qolğa kirse hiç rahim qılmaı öltürürmiz ölümgâ mustehaq bolğandır andın ğayrı her birisine cezaları berilür ve keltürgân esirleri her birisi qaçırub öte yâqağa Türkkâ tüşkândir çapqun ilçimiz kiç keldi haber bilmedik alay da bolsa şimdi qolğa tüşkânin cıluvsız qaytarub ciberemiz dib ve bundan ğayrı barça cevabımız uluğ ilçimiz birle barır dostluqda ve qardaşlıqda ne kim ahdname-i Hümayunımda yazılğan üzre muhkem ve turı turamız dib ve ilçinüz ve sipahiñüzge qarşu barğan sarraclar ve qapuçılar ve kilercilergâ dahi tenbih idüb kün ilkâri öz mürüvvetlerinden aşı cefa etdirmasmız dib ve bundın burun ötül qılub yigirmi tiyişni Qazaqdaşlarımızınıñ atlu-atı milân yazılıb siz dahi ciberürgâ va'de buyurğan irdinüz halâ muhabbetnameñüzde a'yân qılmaysız ol tiyişler bu hazinede barmudır malüm bolmaydır anı taqı bildirgây irdinüz ve cibergây irdinüz dib ve ilçinüzgâ defterden aşı hiç kimersegâ cefa etdirmaymız ve kün ilkâri dahi hiç sıysızlıq bolmasdır

zaman-i devletimizde anday sıysızlıq bolğanı yoqdur dib barça dostluq ve qardaşlıq üzerine hatt bitildi tarih miñ elli üçde mübarek Şa'ban aynıñ beşinci kününde.

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse
Han Mehmed Geray bin Selâmet Geray Han

№ 89

**Ярлык хана Мехмеда Гирея королевскому министру,
пану Осолинскому
(Бахчисарай, 1054 г.х. / 1644 г.)**

Аннотация. Возвращение в Крым из Польши Ибрахим-мурзы, без посылки; причинение казаками вреда крымским владениям; прощение ханом прошлых обид от Польши и просьба об исправлении положения дел; ханский контроль над татарми и Аккерманом; обязательство со стороны ханства о невторжении в польские владения; отправление посла Бақы Челеби.

Hu

Mehmed Geray han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Qıdvetü'l-umera-i el-milletü'l-Mesihîye zübdet-i kübra-i et-tayfetü'l-İsuye sadaqat-nişan muhaleset-unvan qıral qarındaşımızñ veziri Pan Osolinski tarafına selâm ve muhabbet birle hal ve hatrin sorub i'lâm yarlığ-ı şerif Hanı oldur ki evel ve ahır qarındaşımız qıral ile ve siz dostlarımız ile mabeynimizde sulh ve salâh ve a'zim dostluq muqarrar idi yine dostluq üzerindeyüz bozulmuş degildir ilçimiz İbrahim Mırzanı boş döndürüb Qırım malına Qazaqlarıñuz çoq zarar etdükden hatrimiz qalıb yine dostluğı bozmuş degilüz qış tışarıda mal üzerindeki Tattardan hayli Tatar varmışlar mal sevgenden Tatar tayfası ateşe kirir zabtı qabil degildir malıçün acıtmaq a'ceb degildir imdi neyleyelim keçen keçdi şimden soñra Qazaqlarıñuzı zabt idüb dostluğa bina'en virile kelmiş hedayâ ve selâmınızı virüb bize dostluğı aşkâre idesiz ki biz dahi siziñ dostuñuza dost ve duşmanıñuza duşmanımız Tatar tayfasın muhkem zabt eyledik ve Aqkermenda olanları dahi sürüb ve ketürüb muhkem zabt etmek muqarrardır min-ba'd Tatarı vilâyetiñuze ayâq basdırmazız siz dahi dostluğıñuzı bildiresiz deyü ilçî qulumız qıdvetü'l-aqran Baqı Çelebi köndürülmişdir cümle ahvalımız ol qulumıza bildirgenimiz onıñ sözi bizim sözüimizdir oña etdigiñiz riayet bizedir ve's-selâm ali min etba' el-Huday tarih biñ elli dört Rebiü'l-evvel.

Mehmed Geray Han

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse

№ 90

Мухаббетнаме хана Мемеда Гирея Михаилу Федоровичу (Бахчисарай, 1054 г.х. / 1644 г.)

Аннотация. Посол Григорий Неронов и писарь Никита Головнин в Крыму; прежде гонец Осман Челеби с мухаббетнаме в Москву; сообщение хана о запоздалом отправлении казны зимой и о возникающих в связи с этим трудностях; сроки аламшув (разменной), просьба хана о прибытии на алмашув в начале сентября; задержка султанского посла в крепости Раздор, безрезультатная попытка хана выяснить причины задержания; невозвращение татарского гонца и направление в Москву гонца Казы-бека; просьба хана к царю о наставлениях донским казакам, чтобы они не задерживали посла Арслан-агу и позволили ему беспрепятственно вернуться в Крым; заверения хана о единодушии султана и хана в дружбе с царем; просьба хана к царю о написании ответа на отправленное ранее с Османом Челеби мухаббетнаме; выполнение просьб хана.

Hu

Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ Taht-ı Qırımniñ Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kob çerüniñ ve sağışsız Noğayniñ ve Tat yemilân Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkeçniñ uluğ Han-ı a'zim ali-şanı Mehmed Geray Han hazretleridin Uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve kop hristiyânniñ ve barça millet-i Mesihaniñ padişahı ve hükümdarı bolğan muhabbetlü dostumuz ve qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç barça Urusniñ ve kop memleketlerniñ uluğ padişahı ve hükümdarına kopdin kob muhabbetlik selâm birle nedir halıñuz yahşımısız-hoşmısız dib sorağanımızdın soñra i'lâm tevqi'-refi' Hanı oldur ki halyâ munda bolğan uluğ ilçinüz ve sipahilerinüz Grigoriy Neronav ve yazıçı Mikita Ğolavnin barça yoldaşları milân adet ve qanun üzre sıy ve riayetimizde rahat turub mundan burun çapqun ilçimiz Osman Çelebi milân muhabbetnamemizni yazub barça sözüimizni a'yân ve her muradımızni ve tileklerimizni anda beyan qılğan irdik ve quşçı ve arabaçıları dahi anuñ milân adet üzre qaytarub cibergân irdik ve almaşuv va'desin kiç bolğan sebebli asker kişilerimizgâ ve siz uluğ padişah Han ve hem uluğ biy qardaşımızniñ taqı ilçinüz ve sipahilerinüz ve quşçı ve arabaçılargâ ol sebebdin kob ziyan boladır hazine kiç kelüb yollarda qattı qışlar yaman suvuqlar bolub atları zebun bolub küç milân kelâdir ve kob atlar yolda zayı' bolub qaladır ve duşmandın hem emin bolmaylâr ve çapqun ilçimiz dahi quşçılar ve arabaçılar qayta vilâyetinüzgâ baralmay qış qışlab kiç qaladırlar ol sebebdin mundın burun taqı yazğan irdik halâ dahi yazamız almaşuv va'desin Santâbr aynıñ ilk küni bolurğa buyurğay irdinüz dib ve mundın burun çapqun ilçimiz Osman

Çelebi milân kob ahval yazub ve bir qaç ötülimiz dahi yazğan irdik ve Al-i Osman padişahı cibergân ilçini Orazdor digân kermaniñuzda tutub şimdigâ degin cibermay tutqanlarınñ sebebin soray kob söz yazğan irdik cevabı kelmây ilçimiz kiç qalğan sebebli a'ceba sağ-esen bardıarmı ve şimdigâ degin çapqun ilçimiz kelmedi dostluq üstünda muhabbetlik cevablarıñuznı işitmedik dib ol sözlergâ cevab tilây halyâ çapqun ilçimiz Qazı bekni cibergânımız siz uluğ padişah qarındaşımız dahi ilçimizni barça muhabbetlik cevabıñuz ve tatuwlıq selâmıñuz milân ta'cil qaytarub cibergây irdiñüz dib ve ol Tan Qazaqlarına muhkem tenbih qılub ilçı Arslan ağanı taqı tutmay cibertgây irdiñüz dib ol sebebdin dostluq ve qarındaşlıq arasında neza' ve fitne bolmağay irdi Al-i Osman padişahı ve biz hem Al-i Cengiz padişahı ikimiz bir muslümanlıq memketlerniñ padişahlarımız siz uluğ padişah ve qarındaşımız milân dostluq ve muhabbetlik üstündemiz sulh ve salâh ve rahatlık bolurın tileymiz ol ilçini cibertdirüb yahşılıq bolurın tileb dostluq ve qardaşlıq itkây irdiñüz dib ve her ne kim burunğı çapqun ilçimiz Osman Çelebi milân muhabbetnamemizde yazılğandır ta'cil üzre cevabın yazub bildirgây irdiñüz ve ötül qılğanımıznı qabul buyurğay irdiñüz dib ve her ne kim qabul qılub birürgâ buyursañuz muhabbetname hattıñızda a'yân qılub bildirgây irdiñüz dib ve biz uluğ Han hazretlerimiz taqı siz uluğ padişah Han hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç barça Urusniñ padişahı ve hükümdarına dost ve qarındaşımız niçük kim ahdname-i Hümayunımızda yazılğandır hiç hilâf bolmasdır halâ ol ahdniñ üstündemiz barça dostuñuzğa dost ve duşmanıñuzğa duşmanımız imdi siz uluğ qaradaşımız dahi ol sözlerniñ üstünda muhkem ve taymay turub kün ilkâri dostluq ve qardaşlıq üzerine muhabbetlik selâm birle tatuwlıq cevablarıñuznı çapqun ilçı milân bildirüb ve almaşuvğa va'de ta'yın qılub ta'cil üzre haber bildirgây irdiñüz dib muhabbetname hatt bitildi tarih miñ elli dört senesinde Rebiü'l-evvel aynıñ ortasında tahtgâh şehrimiz Bağçasarayında.

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse
Han Mehmed Geray bin Selâmet Geray Han

№ 160

Ярлык-мухаббетнаме хана Мехмеда Гирея Алексею Михайловичу (Бахчисарай, 1064 г.х. / 1654 г.)

Аннотация. Сипахи Тимофей Хотунский и писарь Иван Фомин к хану Исламу Гирею, с мухаббетнаме от царя; ханство Мехмеда Гирея и его осведомленность о прежних взаимоотношениях Москвы и Крыма; письма крымских беев и старейшин к царю с приглашением к походу на Польшу; союз Москвы и приднепровских казаков против Польши; просьба из Москвы о

помощи в борьбе с Польшей; просьба хана к царю о соблюдении клятвы (ахд); просьба об отправлении казны на алмашув по прежним обычаям, согласно дефтерам, до зимы; отправление Мехмедшах-бека за казной; рейды донских казаков на чайках на султанские владения; просьба хана о контроле над донскими казаками, недовольство хана; просьба об отправлении соболиных башлыков 4 султанам и тийиш 5 слугам (эмекдар-ага); ханский гонец Шабан-ага с дефтером в Москву.

Hu

Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ bi Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñda bolsa padişahı ve hükümdatığa kopdin kop selâm itib tatuwlıq yemilân hatriñüz sorağanımızdan soñra i'lâm ve inhay Hanı budır ki merhum ve mağfur ağaçamız İslâm Geray Han aleyhi er-rahmetü'r-Rıdvan hazretleri taraflarına sipahileriñüzden Timafiy Ğavrılavıç Hatunsqay ve yazıçı İvan Fomin nam adamlarıñuz muhabbetname hattıñuzle yibârilgân ikândır ol vaqıtdan beri Qırımıda alı-qonub halâ min uluğ Mehmed Geray Han dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretleri Qırım Yurtuna Han olub devlet ile kelüb maqarr-ı hilâfetimize cülus-i hümayunımız olduqda merhum ağaçamız kelen muhabbetname hattıñuz manzurımız olub barça yazdıñıñuz malümımız olduqdan soñra cemi' Qırım begleri ve ihtiyarlarından tefahhus olunduqda muqaddema Lih qıralı üzerine yürıyesiz deyü niçe def'a Masqva mektüb yazdıqlarından ğayrı elçilerine dahi sipariş itmişler idi ol zamanda hareket itmeyüb ba'de merhum ağaçañuz Lih qıralı üzerine asker ile varub Lih qıralın qapatdıqda ayâqına yıqılıub rehin virdikde hâllerine merhamet idüb barışub rehinlerin alub mabeynlerde bu qadar ahd ve yemin olub avdet idüb Qırımı keldikten soñra Masqva askeri Özi Qazaqı ile birliküb Lih üzerine yürıyüb bu tarafdan dahi asker ve yardım taleb idüb elçi könderdiler deyü cevap virdiler hadd-i zatında bu qadar seferler ve yüz aqlıqları olduqda hareket itmeyüb merhum ağaçamız barışdıqdan soñra Özi Qazaqı ile ittifaq idüb yürimişsiz bu taraf ile barışmazdan muqaddem yurseñüz bu tarafa yardım itmiş olurdıñuz saadetlü ağaçamız hazretleriniñ ahd ve yemin bizim dahi ahdımızdır Lih tarafından naqz-ı ahd olmadın sebebsiz bizim tarafımızdan ahdımızı bozmaq padişahlara düşecek iş tuguldir Haq Ta'alâ hazretleri dahi lâyıq körmezdir zahra Lih qıralı ile olan ahdımızda qarar itmeyüb naqz-ı ahd itdigimizden soñra artuq siz qardaşımızda ve ğayrılarda i'timad itmemek lâzim kelür sebebsiz ve hayırsız naqz-ı ahd itmek padişahlara lâyıq tuguldir ve siz qardaşımız ile dahi muqademma Qırım Yurtuna Han olduğumuzda itdügimiz ahd ve yeminimiz bozulmaq ihtimalı yoqdur naqz-ı ahda sebep

olaçaq iş olmuş degildir yene de ol ahdımızniñ üzerindeyüzdür siz qardaşımız dahi ol ahdıñızda qarar idüb bizüm ile dostluq ve qardaşlıq itmek murad ve maqsudıñuz bolsa uluğ hazinemizi ötkân yıl merhum ağaçamız Han-ı a'zam hazretlerine könderilgân defteriñüz üzerine yibârilüb ve qanun-ı qadim üzre mübarekbad itmek namında könderile kelen her ne ise anı dahi ma'an köndergâysiz burunğı ahdıñızda qarar idüb uluğ hazinemizi qış olmazdan muqaddem ihrac idüb almaşuv yerine yetkürgâysiz bu tarafdán almaşuva varan Mehmedşah bek ve siziñ elçiñüz bekleyüb turıp zahmet çekmeyeliz taqı nehr-i Tanda vaqi' Qazaq eşqıyâları vilâyetiñüzden çıqub kelüb her zaman şayqa ile deryâyâ çıqub saadetlü ve azametlü padişah ruy-i zemin hazretleriniñ Leb deryâda olan vilâyetlerin incitmadan hali degiller imiş mabeynimizde bu qadar dostluq ve qardaşlıq olduqdan soñra ol haramzadeler zabt olunmamaq reva ve lâyıqmıdır ol maqule eşqıyâ deryâyâ çıqub yâlılardan bir qaç tutsaq almaq ile yurt alınmazdır siziñ tarafıñızda olan eşqıyâ zapt olunmayâ ve bu tarafdá olan zabt olunmayâ böyle dostluq ve qardaşlıq olurmu zaptına qadir degilim dirseñüz ol dahi büyük ayibdir padişahlıqa lâyıq iş tuguldir anıñle bir nesne hasıl olmaz heman mabeyinde bir suvuqlığa sebep olub bu tarafdán bir dahi haramzadeyi taqayyud itmeyüb çit yerleriñüze ve serhadlarıñuza qattı çoq zarar olmaq muqarrardır bu hususda bir vechile a'zar itmeyüb dostluq murad idüb yurtıñuzniñ rahatını isterseñüz nehr-i Tandán ol eşqıyâları qaldırasız bundan soñra deryâyâ bir şayqa çıqarsa naqz-ı ahd tarafıñızdan olmuş olur hazinemizi könderüb Tandán ol haramzadeleri qaldırsañuz inşa'Allahu Ta'alâ bu tarafdán vilâyetiñüze ve serhadlarıñuza asla zarar ve ziyan olmaq ihtimalı yoqdur taqı dostluq ve qardaşlıqımıza bina-en büyük oğlumız Ahmed Geray Sultan ve İvaz Geray Sultan ve Canibek Geray Sultan ve Mübarek Geray Sultan işbu dört oğullarımız sultanlara başlıqları samur tiyiş rica idüb ve oğullarımız sultanlardan ğayı emekdar ağalarımızdan beş nefer ağamız içün dahi tiyişleri rica idüb cümlesi mu'tad-ı qadim üzre defter olunub çapqunımız Şa'ban ağa könderilmişdir inşa'Allah Ta'alâ vusul bolduqda qardaşlıq idüb dört oğullarımız sultanlara ve beş nefer emekdar ağalarımıza könderilen memhur defter üzre tiyişler yâzdırub kün ilkâri kesilmeyüb kelmek içün buyurğay irdiñüz dostluq ve qardaşlıqımız ziyâde olmasına ba'is ve badidir qardaşlıq idesiz yâzıldı tahtgâhımız Bağçasarayında biñ atlımış dört tarihi Zilhicce on altınçı kününde.

Han Mehmed Geray bin Selâmet Geray Han
Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse

№ 165

Ахднаме хана Мехмеда Гирея королю Яну Казимиру (Бахчисарай, 1065 г.х. / 1654 г.)

Аннотация. Посол Сулейман-ага к королю Яну Казимиру от хана Ислама Гирея; дружба между двумя странами и военная помощь; совместные походы в Москву, невмешательство Польши во внутренние дела ханства и отказ от вторжения в татарские земли; отправление ежегодных пишкеш (подарков) в Каменец; клятва польских вельмож перед Сулейман-агой; ахднаме поляков от посла Мариуша Станислава Яславского; ханство Мехмеда Гирея; новая клятва; ханское ахднаме с золотой пайцзой; просьба хана к королю – не заключать мир с московским царем и не вмешиваться в дела ханства; совместная военная помощь и торговые отношения; просьба хана к королю о непричинении вреда приднепровским казакам в случае разрыва их отношений с Москвой; ежегодные пишкеш и подарки; заверения хана о ненарушении клятвы со своей стороны и непричинении вреда Польше султанами, мурзами и другими вельможами ханства.

Hu

Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Hamd-i firavan ve şükr-i bi-payân ol Haliq biçün ve Razzaq Rabbi' meskün Celle Şa'ne ve Ta'alâ ve Amme Nevalühu ve Tevali hazretlerine olsun taqı salâvat bi-'add ve tahiyyât bi-hadd ol mefahir-i mevcüdat ve server-i kâinat hatemü'l-enbiyâ şafi' ruz-i ceza a'ni hazret-i Muhammedü'l-Mustafa sallı-Allahu Ta'alâ aleyhi ve sellim üzerine olsun ve Al-i ve evlâd ve ashab-i güzin Rıdvanullahi Ta'alâ aleyhim ecmain üzerine olsun kim Allah Tebarek ve Ta'alâ müyemmün ve mübarek eyleye kemâl qudretiyle meniñ zat-i saadet-alüдеми cümleden bertir idüb hil'ât-i hilâfeti düş-i Hümayunıma kiyürüp ve tac-i kiyâseti qırağ mübaregime urup taht-i adalet bahtımı vücud-i behbud adalet-i nümud ile müzeyyin ve mürettib eyledi alâ bolsa Uluğ Orda Uluğ Yurtıniñ ve Deşt-i Qıpçaqıniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve sansız kob Tatarnıñ ve sağışsız kop Noğayniñ ve Tağ ara Çerkaçniñ ve Tat bile Tavgaçniñ uluğ padişahı olan ali-hazret me'ali rutubet Hurşid-i Tal'ât utarid-i fetanet min uluğ Mehmed Geray Han dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerindin uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve Lihniñ ve Litvaniñ ve Mazavezniñ ve Çerniqavniñ ve cümle millet-i Nasraniyetniñ qıralı olan qardaşımız Yân Qazimir qıral musalahat-iştimal dame musalahata eli yevmü'l-Mizan tarafına muhabbetlik ile selâm idüb nedir halıñız ve hatrıñız eyümısız-hoşmısız deyüb sorağanımızdan soñra i'lâm ve inhay Hanı budır ki merhum ve mağfur qardaşımız İslâm Geray Han aleyhi er-rahmetü'r-Rıdvan hazretleri tarafından siz qardaşımız canibine Suleyman ağa qulları könderilüb bu künden soñra Qırım Hanları ile dost ve qardaş olduq Qırım hanlarıniñ dostuna dost ve duşmanlarına

duşmanlıq idüp siziñ duşmanıñuz olup bu tarafdıñ yârdım içün asker taleb itdikde bu canıbedeb asker virilüp ve Qırım hanlarıñ duşmanı olup sizden asker taleb olunduqda siz dahi asker virüb ömrüñüz ahır oluncayâ degin Qırım hanlarından ayrılmayub dost ve qardaş olup birlik idecegiñüze ve sizden soñra keleş qırallar dahi üzerinde dostluq ve qardaşlıq ideceklerine ve Masqva üzerine asker çeküb Haq Ta'alâ hazretleri lütf ve ihsan idüp her ne zaman fetih nasib olduqda Acderhan ve Qazan ve Terek ve Tura ve her ne qadar muslüman vilâyetleri ve Tatar ve Noğay halqı var ise siz qardaşımız ve Lih bekleri qarışmayub bizim olacağına ve qadimi pişkeşiñüz her sene vaqıt ve zamaniyle Qamaniseye könderüp bu tarafdıñ adam varup ketürüp asla Qırım tarafına yâmanlıq sanmayüp qardaşlıq ve dostluq idecegiñüze siz qardaşımız ve cümle Lih bekleri ve ruhbanları Suleyman ağanıñ ögünde ahd ve yemin idüb bunıñ üzerine ahdnameñüz yazdırıp Qırım tarafına elçiñüz Mariyüş İstanislaw Yâslavski ta'yin olunduqda emr-i Haq ile biraderimiz İslâm Geray Han rahmet-i Haqqa vasıl olup lütuf-i Haq il babamız tahtı bize nasib olduqda siziñle dahi ahd ve yeminimiz budır deyü yeñiden ahd ve yemin idüp taraf-ı Hanıyâ köndermişsiz kelüp vasıl olup ve ahdnameñüz manzurımız olup ve elçiñüzle lisana ısmarladığıñuz cevablarıñuz arz idüp her ne qadar cevabıñuz oldu ise maqbul-i Hümayunım olup bu tarafdıñ dahi altun baysalu ahdnamemiz yâzdırılıp könderilmişdir siz ahd ve yeminiñüzde sadıq olup ömrüñüz ahır oluncayâ degin Masqva padişahı ile barışmayüb üzerine asker çeküb Haq Ta'alâ hazretleri lütuf idüp fethi mısır olursa Masqva zabtında olan Qazan ve Acderhan ve Terek ve Tura ve ol vilâyetde her ne qadar Tatar ve Noğay halqı var ise siz qardaşımız ve Lih bekleri qarışmayüb bizim olup ve bundan ğayrı her qanda bizim duşmanımız olup sizden asker taleb olunduqda bile tereddüd asker virüb ve size asker lâzım olunduqda bu tarafdıñ asker birilüp hasil-ı kelâm bir-birimiziñ dostuna dost ve duşmanına duşmanlıq idüb siziñ vilâyetiñüzüñ tucarı Qırma kelüb ve bizim tucaramız siziñ vilâyetiñüze varup ve kelüb ortalıqda qatnav olup muhabbet ve meveddet üzre olayüz ve Özi Qazaqı itdiklerine nadim ve peşiman olup Masqvadan ayrılıp kelüb ayâqımıza yığılıp hidmet ve u'budiyet qabul iderlerse anlara siz qardaşımızdan ve bekleriñüzden zarar ve ziyan olmayüb ve her sene Qırım hanlarına virilü kelen pişkeş ve hedayâñuz vaqıt ve zamaniyle könderilüp kendi tarafıñızdan ve cümle Lih bekleri cinibinden naqz-ı ahd olmaduqdan soñra bu ahdnamemizde yâzılan cevablarımız da hilâf olmaq ihtimalı yoqdur dostluquñuzda ve qardaşlıquñuzda bulunup dostuñuza dost ve duşmanıñuza duşman olacağıma biz dahi ahd ve yemin ideriz madamki siziñ tarafıñızdan ve bekleriñüz taraflarından naqz-ı ahd olamyup ahd ve yeminiñüzde sadıq olasıñ inş'Allahu Ta'alâ bizim ahd ve yeminimiz tağayyir olunmayüb eger bizim tarafımızdan ve eger Qalğa Sultan ve eger Nuraddin Sultan tarafından ve sair sultanlar taraflarından ve cemi' Qırım bekleri ve mırzalarından ve

ağalarından Ulu Noğay ve Küçük Noğay ve Oraç oğulları ve Şeydaq oğulları ve Mamay oğulları mırzalarından ve Ormuammed biy oğulları mırzaları ve Toquz Çabar mırzalarından ve Aqkerman ve Cankermenda olan Tatar ve Noğay askerimizden siziñ vilâyetiñüze ve serhadd qal'âlarıñuza zarar ve ziyân olmaq ihtimalı yoqdur baqi ve'd-du'a ali min etba' el-Huday tahrira fi Muharrem el-ahıra sene 1065.

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse
Han Mehmed Geray bin Selâmet Geray Han

№ 166

**Ярлык-мухаббетнаме хана Мехмеда Гирея
Алексею Михайловичу (Бахчисарай, 27 мухаррем)**

Аннотация. Выдача ахднаме московскому послу в Крыму, его отправление вместе с татарским послом; отправление Мехмедшах-бея с войском и братьями на алмашув, отправление гонца Алиш-бека; просьба о выдаче казны и колтка; просьба хана к царю о наставлении своему окольному (аклыпча) по поводу отправления казны до наступления зимы.

Hu

Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti yemilân Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qırçaqniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve barça Tatarniñ ve kob Noğayniñ uluğ padişahı olan saadetlü ve devletlü min uluğ Mehmed Geray Han dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerindin qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kop selâm itip tatuwlıq yemilân hatriñüz sorağanımızdan soñra i'lâm ve inhay Hanı budır ki Qırımında bolğan elçiñüze altun baysalu ahdname hattımız berilüb ve uluğ elçimiz birgâ çıkarub yibârüb ve almaşuvğa asker birlen Mehmedşah biy qardaşları ile könderilmekle çapqunımız qıdvetü'l-aqran Alis bek könderilmiştir inşa'Allahu Ta'alâ varduğı kibi uluğ hazinemiz ve qolqañızni olı-kelen mübarekbadıñuzu çıkarub almaşuv yerine yetkürüb Mehmedşah biy dame mecduhu teslim idüb köndermeye aqlınçañuza muhkem tenbih itkây irdiñüz şimden soñra qışdır asker kişileri ol yerlerde saqlayup turmayâ qadir olmazlardır iki taraftan asker zahmet çeker Mehmedşah biy bundan varıqda hazine almaşuvda hazır olmaq kerekdir bu husus için ziyâde tenbih etkây irdiñüz yazıldı tahtgâhımız Bağçasarayında Muharrem aynıñ yigirmi yedinçi kününde.

Han Mehmed Geray bin Selâmet Geray Han
Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse

№ 167

**Мухаббетнаме хана Мехмеда Гирея Алексею Михайловичу
(Бахчисарай, 1065 г.х. / 1654-1655 гг.)**

Аннотация. Ханство Мехмеда Гирея; прибытие московских послов; ханский гонец с мухаббетнаме; вручение ахднаме с золотой пайцзой московскому послу; ханское мухаббетнаме от Шахтимур-мурзы; дружба и братство; отправление казны по дефтерам со времен ханства Ислама Гирея, отправление подарков; контроль над разбойниками, подвластными царю.

Hu

Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda Uluğ Yürtniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve barça Tatarniñ ve kob Noğayniñ uluğ padişahı olan min uluğ Mehmed Geray Han dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerindin uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñda bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kob selâm itip tatuwlıq yemilân hatriñüz sorağanımızdın soñra i'lâm ve inhay Hanı budır ki bihamd-Allahu Ta'alâ Qırım tahtı bizgâ mısır olub babamız tahtına cülus itdigimizde Qırımда olan ilçileriñüz kelüb siz qardaşımız yemilân kâl-evvel dost ve qardaş olmamız için rica ve tilek idüb uluğ hazinemizi boyunlarığa aldıqlarında muhabbetname hattımız yazdırılıb çapqunımız yibârilgenden soñra yeñiden altun baysalu ahdamemiz yazdırılıb elçiñüze virilüb ve muhabbetname hattımız yemilân yaqın qullarımızdan Şahtimur Mirza zide qadruhu tarafımızdan elçi ta'yin olunub könderilmişdir inş'Allah Ta'alâ vusulı mısır olduqda muhabbetname hattımız oqudub yahşı tıñlab qadimden ide keldigiñüz dostluq ve qardaşlıqı idüb uluğ hazineñüzi ötkân yıl merhum ve mağfur ağaçamız İslâm Geray Han aleyhi er'rahmetü'r-Rıdvan hazretleri tarafına könderilgân defterleriñüz üzerinde könderüp dostluq ve qardaşlıqda sabit-i qadim bolub dostumıza dost ve duşmanımıza duşman olup her sene çıqa kelen hazineñüzi ötkân yıl keldügi defter üzerine çıkarub ve mübarekbad namında olı-kelen hedayâñüz dahi qoşub bi-qusur kelürgâ buyuruğıñüzda olan qullarıñuza buyurğay irdiñüz uluğ hazineñüz qusursız kelüb ve zir-i hükümetiñüzde olan eşqıyâñüz zapt idüb dostumıza dost ve duşmanımıza duşman olsañüz bu tarafdan dahi inş'Allah Ta'alâ muradıñuzdan artuq dostluq ve qardaşlıq itmemiz muqarrardır yazıldı tahtgâhımız Bağçasarayında miñ altmış beş tarihinde.

Han Mehmed Geray bin Selâmet Geray Han
Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse

№ 168

**Мухаббетнаме хана Мехмеда Гирея Алексееву Михайловичу
(Бахчисарай, 1065 г.х. / 1655 г.)**

Аннотация. Мухаббетнаме и казна хану с прибытием сипахи Дмитрия Жаричева и писаря Семена Титова; возвращение арабаджи (извозчиков), кушчы (сокольничих) и ёл-агалар (путеводителей), их сопровождение на обратной дороге гонцом Батыр-мурзой; просьба хана об отправлении казны в прежнем объеме по дефтеру хана Ислама Гирея, заблаговременно, до наступления зимы; упрямство московского посла и его желание выдать тийиш 4 султанам и 5 агалар меньше, чем указано в дефтере.

Hu

Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti yemilân qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñda bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kob selâm itib tatuwlıq yemilân hatrıñuz sorağanımızdın soñra i'lâm ve inhay Hanı budır ki yaqın sipahileriñuzden Dimitray Jariçev ve yazıçı Simön Tita birlen yibârilgân muhabbetname hattıñuz ve uluğ hazineñuz vasıl olup barça ısmar qılğan sözleriñuz yetkürüb ve hazineñuz teslim itdikden soñra çapqunımız Batır Mirza yemilân arabaçı ve quşçı ve yol ağalarını qaytarup yibârdik inşa'Allahu Ta'alâ vusulında kün ilkârıde bolsa bu cıl yibârilgân defteriñuz üstüne uluğ hazinemizni burunğı ağaçamız zamanında çıqara kelgân vaqıtdan ozdurmayub çıqarğa buyurğay irdiñuz qışqa qalsa bundan varan askerimiz ve siziñde askeriñuz zahmet çekedirler vaqtın ozdurmay almaşuvğa yetkürgây irdiñuz ve şimdi dört oğlumız sultanlar ve beş ağalarımıza yeñiden olan tiyişlerin nameñuzde tamam könderilgânin yazubsız elçiñuz eksik virmek isteyüb kob i'nad itdiler ol tiyişlerni dahi hazine defterine yazdırb kün ilkâri munday söz bolmağay irdi iki yurtniñ aralığında dostluq ve qardaşlıq için yürgân adamlar nameñuzde yazılğan üstüne birmeyüb öz nameñuz yâlan çıqarmaq ohşavsız idi kün ilkâri munday söz bolmayüb ağaçamız İslâm Geray Han defteriyle kelürgâ buyurğay irdiñuz yazıldı tahtgâhımız Bağçasarayında miñ altmış beş Şa'banında.

Han Mehmed Geray bin Selâmet Geray Han
Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse

№ 172

**Мухаббетнаме хана Мехмеда Гирея Алексею Михайловичу
(Бахчисарай, 1066 г.х. / 1656 г.)**

Аннотация. Отправление гонца Кокей Эмельдеша к царю; Данила Потапов и Степан Тонкачев к хану, с мухаббетнаме и посылками; извещение царя об отправлении казны в октябре; назначение Мехмедшах-бека послом за казной на алмашув, отправление гонца за предварительными вестями; просьба хана о доставке казны на алмашув в быстром порядке (в срок), в хорошую погоду и днем, без затуднений для войск с обеих сторон.

Hu

Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti yemilân uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kob selâm itib tatuwlıq milân hatrıñüz sorağanımızdın soñra i'lâm ve ferman Hanı budır ki bu tarafdın barğan çapqunımız Kökey Emeldaşkâ adamlarıñuzdan Danila Patapovni Stepan Tkaçovni qoşub muhabbetname hattıñuz ve yeñgil bölekleriñüz yibârübsiz muhabbetname hattıñuz oqutub tıñladığımızda Sentâbr aynıñ ahırında veyâhud Aktâbr aynıñ iptida künlerida uluğ hazinemiz Masqvadan çıkarub almaşuv yerine varub hazır tabılır aña köre almaşuvğa adamlarıñuz ta'yin idüb hazineñüz aldırğay irdiñüz dib yazdığıñuzdan qıdvetü'l-umera-i el-kiram zübdetü'l-kübra-i el-fehham Mehmedşah bek dame mecduhu qulumız asker ile ta'yin ve irsal olunub ilkeri haber için çapqunımız [.....] zide qadruhu könderilmiştir inşa'Allahu Ta'alâ vusulında ata ve dedeñüzden beri ide keldüğüñüz riayetlerinde qusur itmeyüb uluğ hazinemizi revan ta'cil Masqvadan çıkarıb tutqavsız almaşuvğa yetkürüb tarafımızdan varan Mehmedşah biy qulumıza yâvunsaçın olmazdan evvel teslim itdirip iki tarafında askeri zahmet çekmeyüb alub qaytarub açıq carıqda kelgây irdiler etkân va'deñüzde hazine kelüb almaşuvda hazır tabılmağuday bolsa askerimiz bekleyüb zahmet çekerler askerimize zahmet çekdirmeyüb tez kelürgâ buyurğay irdiñüz yazıldı tahtgâh şehrımız Bağçasarayında padişahane qoruğımızda Zilhicce ayında tarih peyğamber Muhammed aleyhi's-selâm sene 1066.

Bağçasaray el-mahruse

Han Mehmed Geray bin Selâmet Geray Han

№ 173

Мухаббетнаме хана Мехмеда Гирея Алексею Михайловичу (Бахчисарай, начало мухаррем)

Аннотация. Царские слуги Данила Потапов и Степан Тонкачев с мухаббетнаме к хану; извещение царя о будущей доставке казны в сентябре-в начале октября; назначение послом на алмашув Мехмедшах-бея; постоянный посол Омер-ага в Москву(сопровождая царского посла Андрея Акинфова и писаря Григория Аберданова) с мухаббетнаме; просьба хана об отправлении казны по прошлогоднему дефтеру; выдача некоторым эmekдар-агалар (слугам) пушнины вместо шуб; просьба хана о доставке вышитых шуб (тонов); обоюдная договоренность о контролировании подвластного народа.

Hu

Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti yemilân Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve barça Tatarniñ ve kob Noğayniñ ve Tat yemilân Tavgaçniñ ve Tağ turaqlay Çerkâsniñ uluğ padişahı bolğan min uluğ Mehmed Geray Han dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerindin qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kob selâm itib tatuwlıq yemilân hatrıñüz sorğanımızdın soñra i'lâm ve ferman ve inhay Hanı budır ki taraf-ı devletnumüdımızğa yibârilgân muhabbetname hattıñuz yumuş kişileriñüzdin Danila Patapov Stepan Tankaçöv yemilân vasıl bolub manzur-ı şahanemiz bolduqda uluğ hazineñüz Sentâbr ayında veyâhud Aktâbr ayniñ iptidasında Masqvadan çıkarıb almaşuv yerine yetkürürmiz dib yazıldığında revan ta'cil askerimiz çıkarub almaşuvğa qanun-ı qadim üstüne qıdvetü'l-umera-i el-kiram zabitetü'l-kübra-i el-fehham Mehmedşah biy ta'yin ve irsal olunub Qırımında bolğan elçiñüz Andrey Akinfav ve yazıcı Girgoray Aberdana birlen yatur elçimiz Ömer ağa ta'yin olunub Masqvağa muhabbetname hattımız yemilân yibârilgândir inşa'Allahu Ta'alâ esenlik yemilân varılmaq mısır olduqda muhabbetname hattımız yahşı tıñlab kün ilkâri hazinemizni ötkân yıl keldügi defter üstüne kelürgâ buyurğay irdiñüz özümüz devlet ile Han olduğumuzda dostluqa bina'en bir qaç emekdar ağalarımız tiyiş rica itdikdi bir qaç ağamıza tikilgân ton kelmeyüb ton yerine dane samur ve zerdeva kelüb küç boladur alarnı kün ilkâri ton tikdirib kelürgâ buyurğay irdiñüz taqı dostumuzğa dost tuşmanımızğa tuşmanlıq idüb iki yurtniñ ve iki memleketniñ faqır-fuqaraları rahat ve tıñç bolğuday qılıqni etkây irdiñüz bu tarafdın inşa'Allahu Ta'alâ bozğaqlıq bolmaq ihtimalı yoqdur zir-i hükümetimizde bolğan halqımızni zapt ve raptda qusurımız bolmasdır siz qardaşımız da bolsañuz hükümetiñüzde olan halqıñuzu muhkem zabt

etkây irdiñüz yazıldı tahtgâh şehrimiz Bağçasarayında Muharrem aynıñ ibtidasında.

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse

№ 178

**Мухаббетнаме хана Мехмеда Гирея Алексею Михайловичу
(Бахчисарай, 1067 г.х. / 1657 г.)**

Аннотация. Сипахи Роман Жуков и писарь Лариван Пашин с казной и посылками; возвращение из Крыма московских извозчиков и сокольников, с отправлением гонца Шехбаза; жалоба хана царю о поздней выдаче казны и просьба не оставлять это дело на зиму (чтобы войско не несло тяготы); рейды донских казаков на чайках на прибрежные султанские земли; просьба хана о взятии донских казаков под контроль; желание шведского короля захватить польские земли и его вражда с Москвой; обязательство хана о помощи Москве в борьбе с врагами; хитрость и помощь подвластного султану короля Эрделя (Трансильвании) шведам, вместе с приднепровскими казаками; намерение султана о походе на земли Эрделя и сбор войска; дружба хана с Москвой и обещание не вторгаться в царские владения; недостача в тийиш (куница) слугам-эмекдар; осведомленность хана о неподобающих словах в отношении царя со стороны посла Мурада; обещание хана наказать посла в случае правды; похищение лошадей в пути к алмашув (разменной); снег, обессилившие лошади; поиски пропавших лошадей татарами и толмачем; исчезновение толмача; побег татарина-спутника, схваченного и связанного Мехмедшах-беком, поиски того человека; обязательство хана о нахождении злодея и его непременно наказании.

Hu

Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti yemilân Uluğ Orda Uluğ Yurtnıñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve barça Tatarıniñ ve kob Noğayniñ ve Tat yemilân Tavgaçniñ ve Tav turaqlay Çerkâçniñ uluğ padişahı bolğan min uluğ Mehmed Geray Han dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerindin qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kob selâm itib tatuwlıq yemilân hatrıñüz sorağanımızdın soñra i'lâm ve inhay Hanı budır ki yaqın sipahileriñüzden Raman Juqav ve yazıçı Larivan Paşın birlen Qırımğa yibârilgân uluğ hazine ve bölekleriñüz kelüb divan-ı Hümayun ma'delet-unvanımızda aldımızdan ötkârib teslim qılub min uluğ Mehmed Geray Han dame nusretühu yevmü'l-Mizan hazretleri da bolsaq uluğ hazineñüz maqbul tutıb dostluq

ve qardaşlıqñuzda öngâliksiz muhkem turub quşçı ve arabaçlarıñuzu çapqunımız Şehbaz birlen qaytarub Masqvağa yibâirdik inşa'Allahu Ta'alâ çapqunımız varğaç buyuruqñuzda bolğan qullarıñuza muhkem tenbih qilub keleşek hazineñüzni bu yılğı hazine kibi qışqa qaldırmağay irdiñüz bir qaç yıldır hazine keç çıqub qışdan askerimiz zahmet çekedir iptida küz ayında Masqvadan çıqub almaşuvğa kelsâ iki tarafda askeri zahmet çekmezlerdi taqı nehr-i Tan Qazaqı zaptıñuzda bolğan Masqva memleketi içinden Tana kelüb deñize çıqub saadetlü padişah Hünkâr hazretleriniñ deñiz kenarında olan vilâyetlerni incitmadan hali degillerdir Allah Ta'alâ hazretleriniñ lütuf ve inayeti yemilân bizim vilâyetimiz anday hırsız ve haramzadeden almaları yoqdur anday hırsızlar bizim memleketimizden suwdan ğayrı bir nesne almayâ qadir degillerdir niçe kere yâlılarda çıqub qırılıb rüs vaylıq ile ketmişlerdir nihayet Al-i Osman padişahı uluğ padişahdır Masqva ile barışqsız ve qardaşlıq idersiz böyle barışqmı olur ki Masqvadan çıqub kelen haramzadelerin zapt itmeyüb her yıl şayqaları deñize çıqa deyüb yâzdıqlarından hicab çekiyüriz bu maqule haramzade ve hırsız yurt alaçaq degildir heman bulğaqlıqa sebep olur iki padişah arasında bu maqule hırsız zapt olunmayüb ruhset virilmek eyü hâl degildir muradıñuz dostluq olursa Tana adam yibârib haramzadeñüzi zapt idüb bir dahi deñizde çıqmadan mani' idersiz bir qaç def'a bu husus içün yazdıq taqayyüd itmediñüz vilâyetinden çıqan hırsız zapt itmeyüb uzr itmek padişahlığa lâyıq iş degildir ve zaptına qadir degilim dimekte ne qadar ohşavsız söz idügi malümüñızdır taqı Şved qıralı kendi Yurtuna qana'at itmeyüb Lih memleketine qıral olmaq içün çalışub siz qardaşımıza dahi tuşman olduğı haberi olunmışdır siz qardaşımıza tuşman olduqdan soñra bizim dahi tuşmanımızdır inşa'Allahu Ta'alâ siz qardaşımızniñ intiqamını almaq içün çalışurmız taqı Erdel qıralı Al-i Osman padişahınıñ rea'yâsı iken riayetlikden baş çeküb Özi Qazaqından enva' hile ile bir miqdar asker alub Şved askerine yârdım iderim deyü çıqub ol dahi kendi Lih qıralı olmaq sevdasında olduğı saadetlü ve devletlü padişah ali-vaqar hazretleri elem çeküb Erdel memleketin cavlamaq içün kob askerler ta'yin itmişlerdir inşa'Allahu Ta'alâ cezasın bolur benim qardaşım bize ve size lâyıq olan siziñ tuşmanıñuza biz tuşmanlıq ideyüz ve bizim tuşmanımıza siz tuşmanlıq idersiz inşa'Allahu Ta'alâ bu tarafdanda ömrümüz ahır olunca dostluq ve qardaşlıqdan taymay dostuñuza dost ve tuşmanıñuza tuşman bolub vilâyetiñüze ve çet yerleriñüze bizden zarar ve ziyan olmazdır ve siz qardaşımız dahi qoluñız altında askeriniñüz ve Tan Qazaqı haramzadelerin zapt idüb ömriñüz ahır olunca dostluq ve qardaşlıqda muhkem turğay irdiñüz taqı dostluqa bina'en siz qardaşımızdan emekdarlarımızdan Seferğazı yazıçı ve Suleyman ağa ve Hasan Atalığ içün Qırım tahtına cülus itdigimizde defter yâzub başlıqı zerdeva tiyiş rica itmişdik her zaman

kelen elçileriñüz vire kelmişler iken şimdi kelen elçiñüz eksik berdiler siz qardaşımızdan ötil qılamız kim buyuruqda bolğan qullarıñuza tenbih idüb kün ilkâri keleşek hazine defterine başlıqı zerdeva tiyiş yâzdırıp eksiksiz kelürgâ buyurğay irdiñüz taqı elçilerimizden adamımız Murad nam kimsene tenhada siz qardaşımıza lâyıqsız söz itdi deyü alı-qomışlar padişahları diline aldığına haşa ki bizim rizamız ola öyle söz anıñ ağzından çıqdığı muqarrar olursa haqqından kelmez tuguldik hiç bir zaman olmamış iken elçi alı-qomaq lâyıq degildir ol adamı bu tarafa köndergây irdiñüz taqı almaşuvda hazine askerimiz vardıqda bir qaç atları oğurlanub at sahibleri Tatar ile bir tilmaç coyılğan atlarını aramaq için varub tilmaç ğayıb olur soñra Mehmedşah bek yoldaşı Tatarı tutıb temirgâ urub ketürken yolda qış ziyâde ve qar teren olub cüt olduqda atları zebun olub arabaları qalmağle ol haramzadeyi kefil virüb Qırıma keldikde canı qorqısından qaçupdır aratmayâ qullarımız [.....] inşa'Allahu Ta'alâ qurtulmaq ihtimalı yoqdur her qanda olursada tapdırıp haqqından kelinür anday haramzadeye haşa ki rizamız ola yâzıldı tahtğâhımız Bağçasarayında miñ altmış yedi tarihi mah-ı Recebü'l-müreccebde.

Han Mehmed Geray bin Selâmet Geray Han

№ 181

Ярлык-мухаббетнаме хана Мехмеда Гирея

Алексею Михайловичу (Бахчисарай, 1067 г.х. / 1657 г.)

Аннотация. Союз короля Эрделя (Трансильвании) с приднепровскими казаками с намерением захватить Польшу, помощь от казаков 20-тысячным войском; присоединение шведского войска к союзникам у Кракова; неспособность польского войска к отпору и отправление посла к хану за помощью; преследование за поляками до Литвы эрдельско-шведским войском; выход в поход хана; возвращение поляков со стороны Литвы и переход через Варшаву, вражеское преследование; осведомленность противников о приближении татарского войска; отлучение шведского войска; направление эрдельско-казацкого войска обратно по венгерскому пути; прибытие татарского войска в Каменец; путь казаков к Запорожью, разбитие их татарским войском и бегство казаков; страх и просьба эрдельского короля у поляков о пощаде от татар; осада эрдельского войска и их поражение; бегство короля Эрделя; возвращение татарского войска с трофеями; суматоха, заговор и борьба у посольских Врат в Москве; избиение татарских послов и убийство Мехмеда Эмельдеша; прибытие к хану спасшихся послов, без письма от царя; отправление посла Тохтамыша в Москву; наставления и сожаления хана о случившихся обстоятельствах (что не было прежде); сообщение хана

к царю о неучтливом обращении царского боярина с Мехмедшах-беем в прошлые годы; унижение татарского посла; просьба хана о наказании злодеев и отправлении казны осенью.

Hu

Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırım ve barça Noğayniñ ve Tağ ara Çerkâçniñ ve Tad yemilân Tavgaçniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve barça Tatarniñ uluğ padişahı olan min uluğ Mehmed Geray Han dame devletühu ve nusretühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerindin qarındaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kob selâm itip tatuwlıq yemilân hatriñüz sorağanımızdan soñra i'lâm ve inhay Hanı budır ki Erdel qıralı didikleri bed-baht Özi Qazağı birlen ittifaq idüb Lih memleketine qıral olmaq sevdasıyle asker yâzub ve Özi Qazağı dahi qıralğa qabul idüb yigirmi biñ Qazaq yârdım virüb qış içinde varub qoşılıb Lih Vilâyetine kirüb Qraqovi şehrine vardıqda Eşved qıralı dahi kelüb Erdel ve Qazaq askerine qoşılıb polkları bu qadar askere qarşu durub uruşmayâ qudretleri olmaduğından yârdım için bize elçi yibârib kendileri salt asker olub Litva canibine kidüb Erdel Eşved askeri ardlarına düşüb ketdükleri haberi alındıqda min uluğ Mehmed Geray Han dahi askerimizle mütevvekelâ ali-Allah çıqıp Lih memleketi hududına vardığımızda Lih askeri Litva tarafından qaytub Varşava köçüb Erdel ve Özü askeride ardlarına düşüb Varşava keldiklerinde Tatar askeri keldügi haberin alub derunlarına qorqu tüşüb Eşved qıralı ayrılıb kidüb Erdel askeriyle Qazaq Macar yoluna dönüb kelür iken Tatar askeri Qamaniseye kelüb yoluñuz aldı deyü haber aldıqda içlerine lerze düşüb Özi Qazağı vilâyetine ketdükleri haberi alınub ve Lih bekleride bizim yaqın keldigimiz haberin aldıqda Tatar askeri quveti ile ardlarından toqunub yerli-yerlerine keldikçe niçe askerlerin qırub doymalıqların bıraqdırub Özi Qazağı vilâyetine yaqın keldikleri haberi keldiginde biz dahi askerimizle ilğarle varub öglerine çıqaçaqımızı Özi Qazağı haber aldıqda Qazaq askeri kendilerinden ümidlerin qat' idüb bozulub kidüb Erdel askeri şaşub qıral bed-ayyinde erlikden eser qalmayüb terk-i namus-ı ar idüb Lih bekleri ayâqına yıqılıb heman Tatardan kendi başımı halâs idiñ ömrüm aldıqça siziñle dostluq idüb qadir olduğum qadar askerimle duşmanıñuz üzerine varayım alduğım qal'âları size vireyim deyü ahd ve yemin itdikde Lih bekleri de yol virüb dönüb Macar dağlarına köçdikleri haberi alındıqda dönüb ardlarına düşüb bir yerde qapadıb bi-lütuf Allah Ta'alâ yetmiş-seksen biñ askerinden bir ferd halâs olmayüb qılıçdan keçüb ve esir düşüb nihayet biz irişmezden muqaddem

on beş adamle giçe ile qıral qaçub nabud olmuşdır andan ğayrı bir adam qurtulmayüb bu qadar asker qırılıb hazine ve cebehane ve tobların alub bu qadar ğanaim ile dönüb maqarr-ı hükümetimize keldigimizden soñra bu tarafdın Masqvaa könderilen çapqunımız Mehmed Emeldeşniñ yoldaşları milân siz qardaşımızniñ bir-iki adamıñuz kelüb haber su'al olunduqda Masqvada elçilerimize ta'yin olunan Vrataniñ yaqın yerinde ğavğa olub ısıtrpçılar üzerimize yâraq ve aletü'l-harb ile kelüb elçi olduğı Vrata bu zamana degin basılmış degil iken Vratayı basub elçileri döğüb dünyâda olmaz haqaretler itdiler ve ol ğavğada Mehmed Emeldeşi öldürdiler bir qaç zamandan soñra maktübler yâzdirup Masqvadan bizi qaytarıp Qırıma ketürdiler irdi Masqvaniñ çit yerlerine keldigimizde giçe ile bir qaç Qazaq kelüb şebhunlıq idüb barça malımızı yâğma eyleyüb heman birer atlarımız ile qurtulub keldik deyü cevab virdiler qollarında siz qardaşımızdan hattıñuz yoq veyâhud bizim uluğ elçimizden bir kâğıd yoq haber alamadığımızdan hattımız yâzdurub çapqunımız Toqtamış könderilmiştir uluğ atalarıñuzdan hiç padişah zamanında munday oñsavsız iş bolub Qırımdan barğan elçi öldüğü yoqdur eger elçilerimizniñ suçu bolsa tutdırıp elçi başımızğa bergây irdiñüz biz haramzadeniñ haqqından kelmez degildik munday işler muqarrar bolsa eyü hâl degildir bundan ğayrı ötkân yıllarda almaşuva kelen aqalınçayıñuz bundan hazine için varan Mehmedşah biygâ hiç bir tarafdın olmayân horluq ve sıysızlıq itmiş bu yıl ise elçimiz öldi munday dostluq ve qardaşlıq olurmu bu tarafdın naqz-ı ahd olmayüb iki yurtniñ rahatlığı için çalışub dostluq itdikçe siz ahdıñuzda durmayüb uluğ atalarıñuzdan bu zamana degin olmayân işlerni idüb elçimiz öldürmek çit qal'alarıñuz yânında adamlar basılmaq padişahlıqa ve dostluqa düşecek işmidir dostluq muradıñuz olsa elçimiz öldüren haramzadeyi tutub haqqından kelüb ve yolda elçi basqan haramzadeleri tabdırub haqlarından kelinüb bir dahi munday işe kimse cür'ât itmez kibi haramzadelere cezasın virüb atañuz zamanında elçilerimize olı-kelen riayeti ve almaşuva varan beglerimize ide keldikleri riayetleri idüb hazineñüzi vaqıt ve zamanı ile küzniñ orta ayında almaşuvğa könderip teslim itdiresiz bir dahi naqz-ı ahd olaçaq işlerni itmeyesiz munday işler itmek ahdıñuzda durmayüb naqz-ı ahd itmekdir böyle işler olduqdan soñra ahdıñuzda durmamış olursız bir dahi mundan elçi de varmaq olmazdır bu işden ferağat idüb dostluq ve qardaşlıq eylesesiz yâzıldı tahtgâhımız Bağçasarayında miñ altmış yedi Zilhicce ayında.

Han Mehmed Geray bin Selâmet Geray Han
Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse

№ 183

Мухаббетнаме хана Мехмеда Гирея Алексею Михайловичу (Бахчисарай, 1068 г.х. / 1657 г.)

Аннотация. Прибытие в Крым московского посла и сипахи; почести и кафтаны в дар царским послам; назначение Бахадыршах-мурзы из Сулешей послом на алмашув (разменную); посол Сефер-ага с мухаббетнаме к царю; просьба хана об отправлении казны в середине осени, без задержек; неуважение и бесчинства в отношении крымских послов; прибытие из Москвы царских гонцов и спутников Мехмеда Эмельдеша; ночная осада татарских послов у окраин Москвы; отнятие писем и посылок; суматоха и борьба у Врат, убийство Мехмеда Эмельдеша; избивание татарских послов; просьба хана к царю о наказании злодеев.

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti yemilân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qırçaqniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve barça Tatarniñ ve kob Noğayniñ ve Tat yemilân Tavgaçniñ ve Tağ turaqlay Çerkâçniñ uluğ padişahı bolğan saadetlü ve mehabetlü ve şevketlü min uluğ Mehmed Geray Han dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerindin uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kob selâm itib tatuwlıq yemilân hatriñüz sorağanımızdın soñra i'lâm ve inhay Hanı budır ki Qırımında bolğan uluğ elçiñüz ve sipahileriñüzni divan-i adalet-i unvanımızga keltürüb mu'tad-ı qadim üzre riayet idüb ikişer qat hil'âtlar yâbub yahşı sıylâb Masqvaga qayatub almaşuvğa Suleş oğullarındın Bahadırşah Mırza yemilân qardaşları mırzalar ta'yin olunmaq ile işbu muhabbetnamemiz yâzdırılıb uluğ elçimiz Sefer ağa dame mecduhu könderilmiştir inş'Allahu Ta'alâ esen ve aman Masqvaa varmaq mısır olduqda yahşı riayet idüb muhabbetname hattımız yahşı tıñlab ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıqdan taymay muhkem turub dostumuzga dostluq idüb tuşmanımızğa tuşmanlıq etkây irdiñüz iki yurtniñ ve iki memleketniñ faqır ve fuqarasınıñ rahat ve tıñç bolğuday etkây irdiñüz taqı uluğ hazinemiz ötkân yıl keldügi kibi qışqa qalmayüb orta küz ayında almaşuvğa kelüb bundan varan askerlerimiz eglenmeyüb barğaçdan tizlik ile alub qayturğa buyurğay irdiñüz taqı uluğ ata ve dedeleriñüz zamanlarında Qırımında barğan elçilerimize bolmağan sıysızlıq oldı deyüb ohşavsız sözler işidemiz çapqun elçimiz Mehmed Emeldeşniñ yoldaşları yemilân siz qardaşımızniñ çapqunıñuz kelüb Masqvadan haber soraduq ve siz qardaşımızniñ memleketi Masqvaniñ Masqvaniñ çet yerlerine keldigimizde giçe ile bizi basdılar yoldaşımız öldürdiler barça hattlarımız ve böleklerimiz [.....] Voratamız altında bir kün gavğa oldı gavğa içinde Mehmed Emeldeşni

urub öldürüb [.....] kelüb barça elçileri yâtqarıb tayaqladılar deyüb haber virdiler eger bu iş çin bolğuday bolsa munday qardaşlıq ve dostluq olmaz elçilerimiz ğavğa etseler tutdırub baş elçimize virüb habs itdirib bizgâ cibergây irdiñüz haqlarından kelürdik şulay horlıq itmek lâyıq tuguldir dostluq ve qardaşlıq muradıñuz [.....] ve yolda elçileri basan haramzadeleri tapdırıp haqlarından kelgâysiz munday haramzadeler böyle iş etüb [.....]leriñüzden beri olmayân işler olmaq padişahlığa lâyıq iş tuguldir elbette ol haramzadeleri [.....]ñüz taqı munday oşavsız işler bolmağay irdi yâzıldı tahtgâhımız Bağçasarayında miñ altmış sekizinçi tarihi Muharrem ayında.

Han Mehmed Geray bin Selâmet Geray Han

№ 184

**Мухаббетнаме хана Мехмеда Гирея Алексею Михайловичу
(Бахчисарай, 1068 г.х. / 1657 г.)**

Аннотация. Посол Бахадыршах-мурза с войском и ата-огуллар (султанами) в пути на алмашув (разменную) за казной; отправление гонца Сефера; просьба хана к царю о доставке казны в начале осени, без задержек и до зимы, поскольку были трудности в прошлом году.

Hu

Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti yemilân uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarığa kobdin kop selâm itib tatuwlıq yemilân hatiriñüz sorağanımızdan soñra i'lâm ve inhay Hanı budır ki uluğ hazinemiz aldırmaq içün qıdvetü'l-emasil ve'l-aqran [.....] Bahadırşah Mırza dame mecduhu ata oğulları ve askerimizle almaşuvğa könderilmekle şimdi çapqunımız Sefer könderilmişdir inş'Allah Ta'alâ esenlik yemilân vardıqda hazineyi ötkân yıl kibi qışqa qaldırmayüb açıq carıqda almaşuvğa kelüb tutqavsız teslim idüb kelürgâ buyurğay irdiñüz ötkân yılda barğan askerimiz kop bekleyüb qış tüşüb çoq zahmet çekdiler iki tarafda askeri zahmet çekmeyüb küz aynıñ ibtidalarına almaşuva hazır bolub zahmet çekmeyüb qaytub kelürgâ buyurğay irdiñüz yâzıldı tahtgâhımız Bağçasarayında miñ altmış sekizinçi Muharrem ayında.

Han Mehmed Geray bin Selâmet Geray Han

№ 187

Мухаббетнаме хана Мехмеда Гирея Алексею Михайловичу (Бахчисарай, 1068 г.х. / 1657 г.)

Аннотация. Доставка в Крым казны и посылок; возвращение в Москву извозчиков и сокольников, с отправлением гонца Османа с мухаббетнаме; просьба хана об отправлении будущей казны в начале осени; бегство злодея, убившего толмача, его смерть от рук казаков; отрицание злодеем своей вины и отсутствие свидетелей; ежегодная покупка пленников, доставшихся ханству от Москвы, на алмашуве (разменной); продажа пленников, взятых Москвой из Крыма и Ногая, на алмашуве; похищение запорожскими казаками пленников из Крыма и ногайских земель, продажа тех пленников московским купцам; просьба хана об отправлении тех пленников к алмашуве; отсутствие ответа на просьбу о доставке тийиш (соболь) для Байрам-аги; просьба хана об отправлении пушнины согласно дефтерам; вторжение донских казаков в ханские земли и султанские владения, кража и угон скота; просьба хана о взятии донских казаков под контроль; обязательство хана об ответном контролировании подвластных себе людей – ногаев, татар и калмыков.

Hu

Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti yemilân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve barça Tatarniñ ve kop Noğayniñ ve Tat yemilân Tavgaçniñ ve Tav turaqlay Çerkâçniñ hesabsız kob çerüniñ uluğ padişahı bolğan saadetlü ve şevketlü ve mehabetlü ve haşmetlü min uluğ Mehmed Geray Han dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerindin uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kop memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kob selâm itib tatuwlıq yemilân hatriñüz sorağanımızdan soñra i'lâm ve inhay Hanı budır ki sipahileriñüz yemilân yibârilgân uluğ hazine ve bölékleriñüz teslim qılub taqı barça ismar qılğan sözleriñüz divan-i Hümayun ma'delet-i unvanımızda yetkürdiler min uluğ Mehmed Geray Han dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretleri de bolsaq barça söziñüz tıñlab dostluquñuzdan taymay muhkem turğanımız inş'Allahu Ta'alâ kün ilkârıde bolsa biz dostluquñuzda tabıurımız siz qardaşımız bolsañuz ömür ahırğaçe dostluqdan taymay iki yurtniñ rahatlığı için çalışqay irdiñüz taqı halâ hazine milân kelgân quşçı ve arabaçılarnı çapqunımız Osman ile qoşub Masqvaa könderdik bi-lütuf Allahu Ta'alâ vusulında muhabbetname hattımızni tıñlab dostluq ve qardaşlıqda muhkem turup keleşek hazineni küz aynıñ iptidasında Masqvadan çıkarıb almaşuv yerine kelürgâ buyurğay irdiñüz taqı ol tilmaç qatlı etkân haramzadeyi tutdırmağa

yibârgân qullarımızdan qaçub Özüye varır iken Qazaq rast kelüb öldürüb cezasın bulmuşdır ve bir ermeni sebebi yâzubsız ol haramzadeni ele ketürüb su'al itdigimizde söyledüğü sözi inkâr idüb ve şahid bulunmadı bizim dinimizde ve Kitabımızda iqrar veyâhud iki şahid bulunmazsa adam qatl itmek olmazdır Kitabımızdan tışarı itmek olmayüb öyle olursa da ölüm mertebesine varınça haqaretler itdirilmişdir taqı bu zamana degin Masqvadan bizim vilâyetimize tüşkân tutsaqları her yıl almaşuva yibârib aqçasıyla virürler irdi ve Qırımdan ve Noğaydan dahi Masqvaa tüşkân tutsaqları siziñ adamlarıñız da bolsalar almaşuva ketürüb satarlar irdi bir qaç yıldır Özi Qazaqından ba'z hırsızlar Qırımdan ve Noğay halqımızdan hırsızlıq yemilân aldıkları tutsaqı Masqva bazirgânlarına satub ve Masqvaa könderüp sizde olduğı malümümüz olmuşdır dostluq olduqdan soñra bizim tutsaqımız sizde qalmaq lâyıqmıdır siz ol tutsaqları almaşuva köndermezsiñüz bizde yâsaq idüb Qırımdan tutsaq virmezizdir tutsaq çıqsun dirseñüz bizim tutsaqlarımızı almaşuva könderesiz taqı dostluğa bina'en emekdarımız Bayram ağa için başlıqı samur bir tiyşin rica itdikdi cevabı kelmedi padişahlar arasında qardaşlıq için munday işler bola kelgân dostluq ve qardaşlıq idüb bir samur ton ve bir zerdeva ton ve bir sırt ton ve bir qarın ton iki tahta sırt iki tahta qarın iki çift samur bir tilki bürk yoq dimeyüb hazine defterine yâzılmayâ buyurub kün ilkâri kelürgâ buyurğay irdiñüz taqı siz qardaşımız bile iptida ahdaşub altun baysalı ahname-i Hümayunımız yâzıldıqda zir-i dostuñuz da yâ'ni qoluñız altında bolğan askeriñüz zapt idüb ve biz de bolsaq alay-oq zapt idüb sizden bizgâ ve bizden sizgâ zarar ve ziyân olmamaq için ahd idüb söz anıñ üzerinde karar bolmuşdı siz qardaşımız ol ahdda durmayüb nehr-i Tan Qazaqı Masqva içinden çıqub kelüb her yıl ol haramzade ulüfe virüp zahire ve cebehane yibârib çıqardılar bizim vilâyetimize deryâ kenarlarına çıqsalar hırsızlıq ile bir qaç tuvar olur amma niçe qılıçdan keçer anıñle yurt alınmazdır nihayet saadetlü Hünkâr hazretleriniñ deryâ kenarında bolğan vilâyetlerine hırsızlıq yemilân varub zarar itdikde Masqva ile barışiq idüb bizim vilâyetimize bu qadar zarar ideyürler munday barışiq olurmı didiklerinde anlardan utanmaz siz qardaşımız haramzadeñüzi zapt itmeye qadir degilim demek padişahlara lâyıq söz degildir çünkü siz haramzadeñüzi zapt itmezsiniz naqz-ı ahd siziñ tarafıñızda olmuş olur bizim de bolsa sahrada yürgân Noğay ve Tatarmız az tuguldir Qalmaq dahi lütuf-i Haq ile bizim bolğandır alay da biz zapt ideyüriz siz bu yıl zapt itmeyüp deryâyâ çıqğuday bolsa biz de bolsaq ol halqımızı zapt itmezizdir bu hususda naqz-ı ahdı siz itmiş olursız yâzıldı tahtgâhımız Bağçasarayında miñ altmış sekiz tarihinde.

Han Mehmed Geray bin Selâmet Geray Han

№ 190

Ярлык-мухаббетнаме хана Мехмеда Гирея

Алексею Михайловичу (Бахчисарай, 1068 г.х. / 1658 г.)

Аннотация. Негодование хана по поводу деяний царя – титул (элькъаб) «падишах запада и востока», письма к запорожским казакам с требованием служения царю; слова хана об упрямстве и мятежности казаков, подвластных Польше; желание царя захватить Польшу; наставление хана царю о недовольстве мусульманских и христианских правителей деяниями царя; просьба хана к царю о ненарушении чужих границ.

Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti ile Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qırçaqniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve barça Tatarıniñ ve kop Noğayniñ ve Tat yemilân Tavgaçniñ ve Tağ turaqlay Çerkâçniñ uluğ padişahı bolğan min uluğ Mehmed Geray Han dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerindin uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kob selâm itib tatuwlıq yemilân hatrıñüz sorağanımızdıñ soñra i'lâm ve inhay Hanı budır ki ata ve dedeleriñüzden bu zamana degin Qırım Yurtı ile barışlıq olub hiç bir zamanda ecdadıñüz na-ma'qul hareket ve munday oñsavsız iş etkân tugul irdi ecdadıñüzden artıq oldıñuzmı bilmeyüriz babalarıñüz Masqva Yurtına qana'at idüb etraflarında olan padişahlara öz lâyıqlarınça mektüb yâzarlardı anlardan artıqlıq da'vasın idüb öziñizni mağrib ve maşrıq padişahı yâzdıñızdan gayrı Özi Qazaqına yâzdıñız kâğıdıñızda benim sözümi tiñlab qullıq etmezseñüz suçlı olursız ve bu qıralda soñra [.....] kimdir anı bilürsiz deyü [.....] kâğıdıñız manzurımız olmuşdır ol Özi Qazaqıda bir yurtdır miñ yıllıq qırallarıniñ rea'yâlığını [.....] qabul itmezlerdir Qazaqda bolsalar i'nanların kimseye virmeyüb yurtlarını özleri zapt itmek isterler Qazaqa böyle yâzarsız ve Lih Yurtı dahi öziñüz kibi qadimi ve uluğ yurt iken Masqva Yurtnı öziñüze az körüb Lih Yurtnı dahi zapt idüb Lih Vilâyetine malik olayım demek hiç ma'qul degildir siz bizim qadimi dostumuz ve qardaşımızsız munday oñsavsız işlere mübaşeret itdüñüzden yâzdıq munday oñsavsız işiñüze Al-i Osman padişahı bolsun ve eger öz diniñizde bolğan qırallar da bolsa buña hiç birisi qayıl olmazlardır ve bizim dahi rizamız yoqdur Masqva Yurtına qana'at itmeyüb Lih memleketine dahi taleb olduñızda İslâm padişahları ve barça Mesih dininde olan qırallar dahi qayıl olmayüb barçaların öziñüze [.....] memleketiñüze qana'at idesiz babalarıñüz ve dedeleriñüz qana'at itdükleri Masqva Yurtı kibi bu qadar uluğ Yurta qana'at itmeyüp [.....] Yurtına tama' itmek eyü hâl degildir

bu qadar zamandan beri mabeynimizde olan sulhımız bozulmasına sebeb olaçaq bir işdir bizim bu yâzdığımız nasihatdır yahşı tıñlayub munday ohşavsız işlerden ferağat idesiz ferağat itmeyüb i'nadıñuzda mısr olsañuz barça dünyâyı öziñüze tuşman idersiz yâzıldı tahtgâhımız Bağçasarayında tarih miñ altmış sekizinçi mah-ı Ramazanü'l-mübarek ğurrasında.

Bi-maqam Bağçasaray
Han Mehmed Geray bin Selâmet Geray Han

№ 192

**Ярлык хана Мехмеда Гирея Алексею Михайловичу
(Бахчисарай, 1071 г.х. / 1661 г.)**

Аннотация. Помощь от ханства запорожским казакам в борьбе с Польшей; примирение Запорожской Сечи и Польши; внедрение московских войск в Запорожье и неудачный московский поход на Польшу; новая просьба запорожских казаков о помощи от хана; войска Москвы в Киеве, Переяславе и Нежине; рейды донских казаков у берегов Дона и у Черкескермана; отговорка царя о неподконтрольности донских казаков; прибытие войска царя по морю на 500 лодках; возведение фортификаций по велению хана; отправление царем войска к Черкескерману; направление к крепости Азов султанского войска численностью в 5 тыс. стрелков, 10-тысячное войско во главе с кефинским пашой; захват царем земель Польши; дружба хана с королем Польши; просьба хана к царю о невторжении в польские владения, с последующим за этим отправлением казны; просьба хана к царю – не вмешиваться в казацкие дела, вывести московские войска из среды запорожских казаков; готовность хана воевать против Москвы при надобности; наставления хана о лжи; просьба хана об отправлении царского посла (в ханство); поражение казацко-московского (7 тыс. казаков) войска у крепости Сеферислам на Дону (к Черкескерману); оставленные на поле сражения знамена от потерпевшей поражение стороны; взятие «языков».

Hu

Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti yemilân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve barça Tatarniñ ve kob Noğayniñ ve Tat yemilân Tavgaçniñ ve Tav turaqlay Tavgaçniñ uluğ padişahı bolğan min uluğ Mehmed Geray Han dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerinden uluğ padişah hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kob selâm itib tatuwlıq yemilân hatriñüz sorağanımızdın soñra i'lâm yârlıĝ-ı şerif Hanı budır ki Özi Qazaqı bizim arqamız milân Qazaq bolub

Lih memleketine bu qadar camanlıq itüb soñra bizim sözüimiz milân barışub biz dahi Lih qıralı ile ahd-yemin idüb dost ve qardaş olduq sen antiñda turmayüb Qazaq içine asker yibârüb Lih memleketine yürdüñ Haq Subhane işiñ qolay ketrimeyüb ant bozduñuz içün askeriñ bu qadar belâyâ colıqdı Qazaq yene de bolsa ayâqımıza cıqıldı Qazaqdan qoluñ tartmayüb Kiyevde ve Preslavda ve Nejinde birer miqdar askeriñ var qapanub dururlar ikñçi sözüimiz bizge mektüb yâzub uluğ padişahımın dib yâzarsın Tan boyunda ve Çerkeskermada bolğan Qazaqıñuzı götür Al-i Osman padişahınıñ ve bizim çit memleketimizde kob zararları toqunadır didigimizde ol bir alay hırsızdır ben alarğa icazet virmem ve küçüm yetmezdir ve sözümi tutmazlardır deb cevap yibârdiñ ve yâlan söz milân i'timad virdiñuz soñra öziñüz beş yüz deñiz qayığı yâpdırıp memleket almaq sevdasına düşdüñüz ol haberi işidüb biz dahi tedarik idüb Allah Ta'alâ qolay ketürüb varıp hisar yâpub yolların baqladıq Al-i Osman bir padişahdır ki murad etkeday bolsa Tan Suyı üstüne sed-i a'zim itmeye qadirdir ol qayıqlarle bir miqdar asker Çerkeskermana yibâribsin bizim andan qorqumuz yoqdur iş İllâhiñdir şimdi azametlü padişah tarafından Azaq qal'âsına beş miñ tüfenkle qul yibârdi ve on miñ çerü taqı Kefe paşası milân yibârdiler inş'Allah Ta'alâ halâ varmışlardır men ulu Yurtman kopmen deyüb koblikke işanub yâzarsın sen koblikke işanursañuz biz az da bolsaq Allah Ta'alâ hazretlerine sığınurız saña qarşu turarmız yâlan söyleb kendi yurtuña qana'at itmeyüb Al-i Curtuna suqlandıñ ant ustüñe düşdi üçünçi sözüimiz Lih qıralı dostumuz-qardaşımızdır aniñle andım ve sözüüm bardır aña danışmayınça işlememdir andım bozmamdır ant bozmaq yahşı tuguldur antiñ bozduñıñçün bu qadar memleketniñ viran oldı Allah Ta'alâ saqlayâ bizde yâlan olmazdır Lih qıralıñ bu qadar memleketni zapt eylediñ bizim dostumuzdır aniñ curtın zapt eylediğiñ bizie dahi namusdır sen bize elçi könderdikde hazine ve mal yâzarsın biz seniñle barışdığımız hazine içün tuguldür curt içündür ol curt sözi bitsün soñra hazine ve mal söyleyüriz Qazaqdan qoluñ tartıp Preslavda ve Kiyevde ve Nejinde olan askeriñi öz yâniñuza alub Qazaqa min-ba'd qarışmayâsız hasıl-ı kelâm Qazaq hisarına min-ba'd qarışmayâsın sen ulu padişah ve kob yurt padişahı deb yâzubsın biz ne qadar za'if olsaq da Allah Ta'alâ hazretleriğa sığınub elimiz yetüdüği Qırım ve Noğay ve Aqkerman ve barça Rum İli ve Temir-Qapudan Çerkesde bolğan askerimiz ve barça Lih askerleri ve Qazaq askerimiz barça müheyyâ olub at üstündedir Allah Ta'alâyâ sığınub üzeriñüze yürüriz virmek İllâhiñdir ümidimiz budır ki Allah Ta'alâ bize yârdım ider sen yâlan söyleyüb antiñ bozdıñ bizde yâlan olmazdır bu hatt saña vardıqda inş'Allahu Ta'alâ ata binüb yürdigimizdir eger sözüimiz qabul idüb elçiñüz yibârür bolsañuz bizni yolda tabar bizgâ yârı yolda rast kelür ve adamlarıñuzdan Simön Saveliyeviç ve İvan Savişyân üç adam Çerkeskermana köndermişsiz ol adamlarıñuz yedi miñ Qazaq Tan

üzerinde ötkân yıl yâpdırdığımız Seferislâm digân hisarımıza a'zim tedarik üzre kelüb lütuf-i Haq ile bozulub-qırılıb qaçüb keddiler ve üç bayraqların taşlab keddiler dilleri ve bayraqları alub keddiler yâlan söyleyânı Allah Ta'alâ sevmezdir ve işi rast kelmezdir Çerkeskermana adam könderüb barça Qazaqı çıkarub ve Lih qıralından alduğıñ memleketleri yine kendüye bergâysiz sözüimiz qabul idüb elçiñüz kelür bolsa barışurmız baqı yâzıldı tahtgâhımız Bağçasarayında tahrira fi mah-ı Şa'banu'l-muazzam sene ahdi ve seb'in ve elf.

Han Mehmed Geray bin Selâmet Geray Han

№ 194

**Ярлык хана Мехмеда Гирея Алексею Михайловичу
(Бахчисарай, 1073 г.х. / 1662 г.)**

Аннотация. Послы с письмами в Москву; ложь царя; просьба хана к царю – удалиться от приднепровских казаков и вернуть забранные у поляков земли; подкуп царем казаков Барабаша; рейд на приднепровских казаков посредством Ромадановского; письмо от приднепровских казаков к хану с предложением мира, их просьба о помощи от хана; разбитие ханским войском хитрого обидчика казаков, бегство Ромадановского; посол Сеферали-аталык к царю; просьба хана к царю об открытом ответе с ясным изъяснением намерений; прибытие польского посла в ханство, совместный выход в поход польско-татарского войска; причинение вреда султанским владениям от прибывших по морю на чайках донских казаков; отправление султаном 3-4 пашей и войска к крепости Азов; поражение донских казаков от татарского войска, бегство противника и покинутые чайки; осведомленность хана о прибытии донских казаков с согласия царя и о нахождении боярина в чайке; просьба о возвращении Сеферали-аталыка; намерение хана прежде отпустить (вернуть) московского посла, случайная смерть того посла; освобождение одного из царских людей по велению хана, отказ от пула и акче взамен.

Hu

Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti birle Uluğ Ordaniñ ve Uluğ Yurtniñ sağışsız kob Tatarniñ ve kob Noğayniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve Tav turaqlay Çerkesniñ Tat milân Tavgaçniñ padişahı bolğan min uluğ Mehmed Geray Han edem-Allahu Ta'alâ eyyâm devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerindin qarındaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarığa kopden kob selâm itib tatuwlıq yemilân hatrin sorağanımızdın soñra i'lâm yârlıǵ-ı şerif Hanı

budur ki bir-iki def'adır siz qardaşımızğa namemiz birlen hattımız yâzılıb yaqın kişilerimizden elçi köndermişdik tarafıñızdan bir netice ve çin söz ve cevab kelmedi barça yâlan sözler ve cevablar yâzub köndermişsiz bu namemizden ol könderdigimiz hatt-ı şerifimizde Özi Qazağından qol çek ve Lihliden alğan yurtını yine Lihke vir seniñ milân burunğuday dost ve qardaş bolayıq dib köndermiş idik sizde olsa bir netice cevab ve söz yoq bizge bir olmaz ve ohşavsız sözler yâzub köndermişsiz soñra sözünüzge turmayüb hile birle Barabaş Qazağına aqçalar könderüb asker düşürüp Radamanski ilân Özi Qazağıniñ üstüne könderüb bu qadar hristiyânıñ helâk ve merd olmasına sebep olduñ bir taqı şimdi elçisi milân mektübi keldi murad ve maqsudı barışmaqdır deyüb öz halimizde turup haber ve agâhımız yoq iken Özi Qazağından adam kelüb vilâyetimiz qolumızdan çıqdı deyüb imdad ve yârdım istedi biz uluğ Han-ı a'zam hazretlerimiz dahi tarafımızdan bir kesek asker könderdik bihamdü-lilLâhi Ta'alâ a'vn-ı Haq birle bu qadar askeriñiniñ yârusı qılıçdan keçüb Radamanskiñ özi küç milân başın qurtarub yine öz memleketine tüşdi hile ve çinsizliq bilen yürgân qulun Haq Ta'alâ hazretleri süymes ve işin qolay ketürmez söz toğrı ve çin kerek her zaman şöyle fitne milân yaqşı tuguldür şimdi taqı hattımız birle siz qardaşımızğa yaqın adamlarımızdan Seferali Atalıq elçimiz könderildi imdi bizim birlen dost ve qardaş murad iderseñ Özi Qazağından qol çek ve Lihliden alğan yurtını yine Lih qıralına vir seniñle burunğuday ömür ahırğaçe dost ve qardaş olayıq bu sözlerimizni qabul etmez olsañuz bizgâ şafi ve çin cevab könderüñ inş'Allahu Ta'alâ biz taqı Haq Subhane ve Ta'alâ hazretleriniñ lütuf ve ihsanına sığınub qadir olduğumuz qadar çalışırız şimdi Lihden elçi keldi Lih dahi barça askeri milân keledir Lihle milân biz hazret-i Haq Ta'alâyâ tevekkül idüb ustüne sefer idüp varırız evvel niçün bildirmediniñ dimegâysiz burun kelgân nameñüzde bizge yâlan ve çinsiz söz yâzub soñra Barabaşqa aqçalar könderüb kimisin Radamanskiye qoşub ve kimisin Özi Suwuna tüşürmiklen iş bitmezdir sözni çin itüb hile ve çinsizliq itmây aşkâre söylemek kerekdir ve bir sözimiz dahi budur ki bizim yemilân tuşman bolduñuz ise ne güzel amma orta küzde deryâ ve deñiz bolğan Al-i Osman padişahıya Mekke ve Medine sahibi uluğ padişah milân tuşman olmağıñızğa sebep nedir deryâyâ şayqa çıkarub vilâyetine niçün zarar ve ziyan idersiz bir uluğ ve qutlı ve qudretlü padişahdır Azaq qal'âsına bu yıl üç-dört paşa könderdi ve bu deñlü qul könderdi yâz dahi ne işleycegin anlarını kimse bilmez deryâyâ çıkan şayqaların öte yâqayâ varub bihamdü-lilLâh ol qadar iş taqı körmedi ve Vilâyetimiz Qırım yâlılarından içmege suw taqı virmedik ve bir miqdar asker könderdik Qazağıniñ başına bu qadar belâlar ketürdik kelgân askeriñiniñ yârusı qırılıb yârusı taqı küç milân qurtuldu ve şayqaların alub ketmeye qadir bolmayüb müyüşda buragub özleri dahi belâdan belâyâ

oğradı seniñ deryâyâ şayqa çıqarğanıñ bizgâ zararlı düğöldür Qırımдан inş'Allah almulı suw içmek tapmazlar lâkin Al-i Osman padişahı bir qut sahibi memleketi ve askeri çoq padişahdır seniñle söyleşür eger Tan Qazağı hırsızdır benim iznim yoq deryâyâ çıqdı dirseñ şayqadan Qazaqlar tüşüb seniñ destbiriñ ve icazetiñ yemilân kelgenlerine ve şayqa içinde boyarıñ olğanına aslı ile beklenmez ve şimdi taqı ol Qazaqlar qolumızdadır eger bu name ve hattımızda yâzılğan sözlerimizni qabul idüb ve çin-toğrı cevab virüb baba ve dedeleriñüz zapt itkân vilâyetine qayıl olub qanı' olsañ seniñ yemilân burunquday dost ve qardaş olurmız sözimizni qabul etmegây bolsañuz bizge nameñüz birle elçimiz Sefer Atalıqni toqtatmay könderesiz hazret-i Haq Celle ve A'lâniñ kim lütfi ve inayeti olursa biz daim hazret-i Haqqa sığınub sözümüzni çin aytub yâzarmız yâlan ve çinsız söz bizgâ ve sizgâ tüşmezdir Haq Ta'alâ hazretleri eyilikler va hayırlar nasib eyleye lâzim ve lâyıq bolğan çin sözdür ve burun kelgân nameñüzde elçimiz cibergeydiñüz dib rica itmişsiz biz taqı ciberinge buyurğan ikân hikmet-i Rabbanı ecel irişüb murad olmağın halâ dyâgi ile teva'b'in çapqun elçimiz Seferali Atalıqğa qoşub könderdik siz daqı Seferali Atalıqni toqtatmay könderesiz ve siz dostumuz ve qardaşımızniñ hatrıyçün aqça ve pul almay biz uluğ Han-ı a'zam hazretleri başımızdan bir adamıñuz azad idüb könderdik yâzıldı tahtgâhımız Bağçasarayında biñ yetmiş üçünçü tarih şehr-i Rebiü'l-evvel ayında.

Han Mehmed Geray bin Selâmet Geray Han
Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse

№ 324

Ярлык-мухаббетнаме хана Мехмеда Гирея Михаилу Федоровичу (?)

Аннотация. Посол Борис Приклонский и писарь Гиресим Лавров на аудиенции у хана; мухаббетнаме и посылки (селям и болеклер) от царя; направление карачи Мехмедшах-бея на алмашув (разменную); гонец Кайтас к царю с известиями; отсутствие вестей и неприбытие гонца от царя с лета текущего года; прибытие чаек из-под Дона.

Hu

Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kop çerüniñ ve sağışsız Noğayniñ ve Tat bile Tavgaçniñ ve Tav ara Çerkaçniñ uluğ Han-ı a'zim ali-şan Mehmed Geray Han hazretlerindin uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve kop hristiyânniñ ve barça millet-i Mesihanıñ uluğ padişah han ve hem uluğ biy qarındaşımız Mihayla Fyödraviç barça Urusniñ ve kop memleketlerniñ da bolsa uluğ padişahı ve hükümdarına

kopdin kop selâm qılıb ve muhabbetlik ve çinliq birle nedir halıñuz yahşımısız-hoşmısız dib sorağanımızdın soñra i'lâm tevqi'-refi' Hanı oldur ki halyâ munda bolğan uluğ ilçinüz ve sipahiñuz Baris Briqlonsqoy ve yâzıcı Ğerasim Lavravnı barça yoldaşları milân mübarek körünüñimizgâ aldırıp çapqun ilçilerimiz birle cibergân muhabbetname hattıñuz ve sipahiñuzniñ öz qolındın alıp barça sözüñuzni tamam söyletdirüb cibergân selâm ve bölekleriñuzni muhabbetlikkâ qabul qılub ve muhabbetnameñuzde yâzılğan barça sözni başdın ahrına barğança cümlesin oqutdurub yahşı tıñlab her husus malüm ve hatır nişanımız bolub sıy ve riayetimiz birle uluğ ilçinüz ve sipahiñuzni barça yoldaşları milân almaşuvğa yaqın bolğan kişimiz qaraçımız Mehmedşah biyni çıkarub kün ilkâri haber bildirmâkçün çapqun ilçimiz Qaytasnı cibergânımız imdi siz uluğ qarındaşımız cümle Urusniñ uluğ padişahı ve hükümdarına malüm bolğay kim ahdımızda ve şartımızda bütünimiz hiç hilâf bolmasdır bu yıl yâzdın beri sizden haber bilmây ve çapqun kelmeğân sebebli ve baz Tandin şayqalar çıqub ve yollarda sınırıñuzda [.....] asker çet qal'âlarıñuzga barğan sebeblerdin [.....].

№ 325

Мухаббетнаме хана Мехмеда Гирея Михаилу Федоровичу (Бахчисарай, 1053 г.х. / 1643 г.)

Аннотация. Ханское ахднаме; уважительное отношение к послу Борису Приклонскому и писарю Гиресиму Лаврову в Крыму, возвращение царских извозчиков и слуг-сокольников, с отправлением гонца Лячина с мухаббетнаме; отправление гонца и сипахи Достмухаммеда с мухаббетнаме, с просьбой к царю об извещении касательно казны и алмашува; просьба хана об отправлении казны, болек и тийиш без недостатч; назначение алмашув в начале осени у приграничной крепости Валуйка; трудности для татарских послов, войска и ханских слуг из-за задержек с доставкой казны на алмашув; множество злодеев и воров (донских казаков, Кара-Тон) на переправе реки Бузук-Су – причина смуты; просьба хана к царю о велении своим войскам вернуться через Тур, по переправе р. Бузук; тийиш (шубы) для капуджы-баши и килерджи-баши; просьба хана от отправления шуб попарно, согласно дефтеру Бахадыра Гирей-хана; просьба об отправлении тийиш для капуджы-баши, капуджылар-кетхудасы, сарач-баши, капуджылар и сарачей; просьба хана к царю об отправлении сполна денег из кабалы, что ранее были забраны московским послом по своей воле и на свои расходы.

Hüve el-ğani el-mu'in

Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Uluğ Orda uluğ Yurtniñ Taht-ı Qırımniñ Deşt-i Qıpçaqniñ sansız kop

çerüniñ ve sağışsız Noğayniñ ve Tav ara Çerkeçniñ ve Tat bile Tavgaçniñ uluğ Han a'zim ali-şan ma'delet-nişanı bolğan Mehmed Geray Han hazretlerindin uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve kop hristiyânniñ ve barça millet-i Mesihaniñ padişahı ve hükümdarı bolğan muhabbetlü qardaşımız uluğ padişah han hem uluğ biy Mihayla Fyödraviç cümle Urusniñ ve kob memleketlerniñ padişahı ve hükümdarına kopdin kop selâm itib nedir halıñuz yahşımısız-hoşmısız dib sorağanımızdın soñra i'lâm tevqi' muhabbet-encam Hanı oldur ki mundın aqdem dostluq ve qardaşlıq biz iki uluğ padişahniñ aramızda turı ve muhkem bolub barça ahd ve şartımız ve muhabbetlik sözlerimiz ahdname-i Hümayunda ayan ve beyan qılınğan irdi ve uluğ ilçiniñüz ve sipahiniñüz Boris Priqlonsqoy ve yâzıçı Ğarasim Lavravni barça yoldaşları milân yahşı sıy ve riayetimizde rahat tutub quşçı ve arabaçılarnı tutqavsız qaytarıb muhabbetname hattımız birle çapqun ilçimiz Lâçinni cibergân irdik halyâ ikinçi almaşuv zamanı yaqın-yıraq degildür bu zamanğadek sizdin haber kelmedi cevabiñuzni bilmedik aslı ve sebebi nedir bilmâk için muhabbetnamemiz birle çapqun ilçimiz ve sipahimiz Dostmuhammedni cibergânımız imdi siz uluğ qardaşımız barça Urusniñ padişahı ve hükümdarı taqı dostluq ve muhabbetlik ve qardaşlıqda turı ve muhkem bolsañuz ahdname-i Hümayunında yâzılğan barça sözümüzniñ üstünde taymay turub hazine ve böleklerimizni ve barça tiyişlerni şol söz üstüne bi-qusur tamam cibergây irdiñüz ve almaşuv va'desin semen kün küzniñ evel ayda serhad yiriñüz ve çit kermaniñuz Valükâda hazır bolurğa ta'yin qılub şol va'degâ hilâf bolmasun dib buyurğay irdiñüz zira burunğı almaşuv va'desi dahi şulay ikândir hazineñuzni kiç birmâk sebebli almaşuvğa barğan qullarımız ve ilçilerimiz ve asker kişilerimizgâ kob cefa ve mihnet ve duşmandın zarar boladır ve halyâ Buzuq Suyniñ keçüv yirlerinde haramzade ve hırsuz kob bolub hiç bir zamanda bolmağan oşavsız işler boladır burunğı adet üzerine asker kişileriñüz Buzuqni kiçürmay qaytadır ve türlü-türlü hileler ve bahaneler itadirlar ve Buzuqda bolğan sizniñ Qara-Ton bizgâ duşman yoqdur dib ant içüb kişilerimizgâ barıda ve kelürda ğaflet birüb mundaq fesadlargâ sebep boladirlar dostluq şulaymu bolur sizniñ haberiñüz barmı eger bilür bolsañuz zabtlı ve padişahlı memleketlerde munday işler aceb lâyıqsız oşavsız yâman işdir iki yurtniñ arasında ilçi cürmek bolmasa asker cürüb kob fitneler bolur imdi asker kişileriñüzgâ muhkem tenbih buyurğay irdiñüz Buzuqni kiçürüb Turdan qaytgaylar irdi ve kün ilkâri almaşuv va'desi milân bu çapqun ilçimizni tiz cibergây irdiñüz ve halyâ qapuçı başımızniñ ve kilârçi başınıñ sammur tiyişlerin da birâr tahta sırt ve birâr tahta qarın ton dimek birle qusurın ilçiniñuzdin emrimiz birle aldılar zira ki ağaçamız merhum Bahadır Geray Hanniñ mühürli defterinde ikişer yâzılğandır ikişer bolurğa buyurğay irdiñüz ve ilçiniñüz ve sipahiniñüz kelğanda qapuçı başımız

ve qapuçılar kethüdası ve sarac-başı qullarımız qarşu barğanda defterdeki tiyişleri qadar birar tiyiş bire kelgânler irdi ve otuz qapuçı ve on sayıs milân sarac qullarımızğa taqı ol qarşu barğanda birar yeñli-yâqalı sırt ve birâr cift samur bire kelgânler irdi anı tamam birürgâ buyurğay irdiñüz ve halyâ anda bolğan qabala aqçalarını ilçiñüz öz irki ve öz harcına alğanlarını cibermay faqır rea'yâmızğa zarar bolğan sebebli alarnı taqı tamam bitürüb ilçi qulumız birle cibergây irdiñüz ve bundın burun ahdamemizde ve soñra muhabbetnamemizde bolğan barça sözüimizni hilâf itmay dostluq ve qardaşlıqı muhkem tutub muhabbetlik kâğıdıñuz milân bizgâ haber ve cevabiñızni tiz bildirgây irdiñüz dib sizniñ barça dostuñuzğa dost ve duşmanıñuzğa duşmanlıqğa hazırmız siz taqı şulay-oq dostluqı riayet qilğaysız dib hatt bitildi tarih miñ elli üçda Rebiü'l-evvel aynıñ ahırında tahtgâh şehrimiz Bağçasarayında.

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse
Han Mehmed Geray bin Selâmet Geray Han

№ 361

**Хатт хана Мехмеда Гирея Алексею Михайловичу
(28 Зильхиджде)**

Аннотация. Негодование хана по поводу титулатуры царя – «падишах запада и востока» (султанский титул); пытки мусульман, сожжение Коранов, мечетей и медресе во владениях Московии; просьба хана о взятии своих людей под контроль; ложь царя о неспособности контролировать донских казаков; убийство татарских послов; московский поход на Польшу по велению царя; служение приднепровских казаков хану и их мирные отношения с Польшей; неоднократные письма хана к царю о запрете походов на Польшу и на казацкие владения; вторжение московских войск в киевскую крепость; просьба казаков о помощи от хана; выход хана в поход на Москву; отправление письма к царю, с московским толмачем.

Hu

Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti yemilân qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarığa kobden kob selâm qılıb hatrıñüz sorağanımızdın soñra i'lâm ve inhay Hanı budır ki bir niçe cıldan beri babañuz ve dedeñüz yolundan çıqub mektübleriñüzde öziñüzni büyütub alqabiñuza mağrib ve maşrıq ve şimal tarafniñ padişahı dib yâzmağa başladığıñız mağrib ve maşrıq mabeyninde Mekke ve Medine padişahı bir a'zim ali-şan padişah iken bunı yâzamızdır dahi niçe uluğ padişahlar vardır

munday ohşavsız sözni yâzmazlardır ve biz de bolsaq siziñ yemilân gâhı sulh bolub gâhı cavlayü kelmışüzdür munday yâzmazız taqı bizim vilâyetimizde ve saadetlü Mekke ve Medine padişahı hazretleri vilâyetlerinde millet-i Nasara kobdir her birleri dinlerinçe ibadet iderler kimseye söz yoqdur seniñ vilâyetiñde bolğan musulmanları tutdırub arqalarından qayış çıkarub benim dinime kir dib eskenceler idüb Kelâm-i Şerif ve mescid ve medreselerin yâqub munday uluğ günâh idtiñüz haşa ki Haq Celle ve A'lâ hazretleri bu [.....] köre taqı altun baysalu ahdamemizde Taht-ı hükümetiñüzde olan halqıñuzu zapt etmezseñüz naqz-ı ahd tarafıñızda olmaq üzre iken nehir-i Tan eşqıyâların zapta qadir degilim deyü ahdiñuzu bozdıñuz taqı hiç bir millette elçi öldüğü yoq iken bir elçimizi vilâyetiñde öldürüb ve birin da ardından könderib öldürdiñüz seniñ babalarıñdan munday iş etkân varmıdır taqı Masqva Vilâyeti babalarıñ qana'at ider iken sen Lih Vilâyetine tama' itdiñ Özi Qazaqı kendi efendisi ile açınçışub ağaçamıza kelüb qulluq iderken Allah Ta'alâ babamız tahtını bizgâ mısır idüb bize kelüb qul oldılar mabeynleri Lih qıralı ile islâhda olmış iken Qazaq mülküne tama' idüb üzerine asker könderdiğinde qaç kere saña namemizde yâzduq sözümüz tıñlamayüb Kiyev qal'âsına asker qoyub ve cümle Qazaq mülkünü zapt itmek için küçlükke işanub bu qadar asker köndediñ Qazaqdan niçe kere feryâdçılar kelüb ayâqımıza yıqıldıklarında ulemamızdan sual itdik naqz-ı ahdi Masqva itmişdir Kitablarımızda yâzılmışdır didiklerinde mazlum olan Qazaq Vilâyetni zalım elinden halâs için mütevekkelâ ali-Allah atlanub kelüb bi-lütuf Allah Ta'alâ yolumuz vilâyetiñüze [.....]yüb ketdik bizim daima tevekkülimiz ol Huday bi-Zeval hazretlerinedir siziñ bu itdüğüñüz işlerni İslâm padişahlarından ve eger Nasara padişahlarından hiç biri itmiş degildir munday ohşavsız işleriñüzi İslâm padişahlarından ve eger Nasara padişahlarından hiç biri ma'qul körmezlerdir ve bu işleriñüz sebebli askeriñüze ve memleketiñüze hasaret olmışdır bizim kimseye zarar ve ziyanimız yoqdur her kim zarar qasd iderse Rabbi'l-izzetühu ısmarladiq mu'in ve nasirimiz Allah Ta'alâ hazretleridir atı üzre olmaq ile mektübimiz muhtasarı yâzdırub öziñüzden kelen tilmaç yemilân könderilmişdir yâzıldı şehr-i Zilhicce-i Şerife yigirmi sekizinçi küni.

Han Mehmed Geray bin Selâmet Geray Han

№ 364

Мухаббетнаме хана Мехмеда Гирея королю Яну Казимиру (?)

Аннотация. Поход войска венгерского короля на Польшу, поражение того войска; прибытие Маршанки с князьями в Крым, договор о присоединении татар к походу на оставшихся врагов Польши; отправление к Яну Казимиру капуджылар-кетхудасы Осман-аги; отсутствие вестей от короля;

важность дела о помощи для хана; боевая готовность войска ханства и отправление калги в Аккерман; намерение хана о выходе в поход.

Hu

Meveddet-qarar sadaqat disar qardaşımız Yân Qazimiz huzurına enva' muhabbeti müştemel selâm bi-nihaye ithafından soñra inhay Hanı budır ki memleketiñüze qıral olmaq sevdasiyle asker cem' idüb üzeriñüze varan Macar qıralnıñ askeri bi-lütuf Allah Ta'alâ bi'l-külliyе qılıçdan keçüb beqay-i seyüf esir ve bend-i zıncır olduqdan soñra bekleriñizle Marşanqa kelüb kendileriyle müşavere olunub qalan duşmanlarıñız üzerine varılmaq için söyleşüb tarafiñuza mektüb yâzub qapuçılar kethüdası Osman ağa könderilmişdi bu zamana degin sizden veyâhud hatamanlarıñuzdan ve bekleriñüzden bir mektüb dahi kelmeyüb ne tedarikde ve ne işdesiz ol canibde bir işiñüz düşdümi ahvaliñuz neye münecir olmuşdır haberiñüz olunmadı bu hidmetiñüz hiç hidmete qıyâs degildir bu qışdan qalursa soñra qatı sarblanur bizim bu mertebe taqdirimiz heman siziñ hatriñiz içündür Qırıma keldigimiz kibi seferimiz vardır her kes atnı besleyüb semirdin deyü dellâllar çağırđıb qardaşımız Qalğa Sultan menzil başında size yaqın bulunmaq için Aqkermana könderilmişdir hidmetiñüze hazır ve müheyyâdır heman Haq Ta'alâ esan ketüre haberiñüz tafsil üzre yâzub könderesiz ki haberiñüze muntazarlardır iqtiza iderse inşa' Allahu Ta'alâ kendimiz de atlanurız heman iqdâm ve ğayret idüb haberiñüz eksik itmeyesiz baqı ve 'd-du'a ali min etba' el-Huday.

Han Mehmed Geray bin Selâmet Geray Han

№ 367

Ярлык хана Мехмеда Гирея королю Яну Казимиру (Бахчисарай)

Аннотация. Посол от короля Яна Казимира, с мухаббетнаме, прибытие Осман-аги в Крым; неладности в отношениях Польши со Швецией и Пруссией; извещение короля об улаживании тех дел и прибытии к востоку с наступлением лета; просьба хана к королю о необходимости в начале весны заняться делами в восточном направлении; посол эль-Хадж Гази к королю, ожидание хана вестей к зиме; намерение Яна Казимира о мире с Москвой; посольские миссии Москвы к приднепровским казакам, желание Москвы о контроле над казацкими крепостями, сотрудничество казаков; отговаривания хана к королю от союза с Москвой; извещения хана о своих письмах к королям Часара (Австрии) и Дании о дружбе Крыма с Польшей, и необходимости дружбы с Польшей для королей вышеуказанных стран.

Hu el-mu'in

Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Cenab-i sadaqat-mab muhaleset-nisab qardaşımız Lih qıralı Yân

Qazimir savbına selâm-selâmet resan ve peyâm meserret-nişan iblağıyle i'lâm yarlığ-ı şerif Hanı budır ki Osman ağa qulumız ile könderilen elçiniñüz ve muhabbetname hattınıñüz vasıl olup ol taraflarda Eşved ve Purus ile mabeyniñüz nizam bolmayüb bu yıllıq o canibler hidmeti körülmek için kidüb yâz olduqdan soñra bu tarafa kelüriz deyü yâzmışsız ol tarafda ve eger bu tarafda körilecek hidmet kendi hidmetiniñüzdür bizim bu mertebe çalışdıgımız bilürsiz ki heman siziñ memleketiniñüz nizam ve tüzenliginiñüz kez içündür çünkü ol hidmetleri körmekçün vardıguz hidmetiniñüz körüp evel bahar hüceste asarda bu tarafa kelüb bu hidmetiniñüzü dahi körmeye bezl maqdur idesiz ve halyâ elçimiz el-Hacığazı könderilmiştir ne vaqıtta ve ne zamanda keleceksiz Eşved ve Purus ile işiniñüz niçe oldı elçimiz ile bu qış bizi haberdar idesiz ol hidmetleriñüz bitüb rahat olduqdan soñra dahi ne işe mübaşeret idersiz muradiñüz bize bildiresiz qaraşımızsız siziñ tüzenliginiñüzü ister dileriz böyle yâzmadan muradımız Masqva ile barışmaq ister imişsiz Masqva bu qadar vilâyetiñüz almışdır ve halâ Özi Qazaqına tekrar-bi-tekrar elçi könderib cümle qal'âlara qol qoyub zabt ideyim deyürü Qazaq da virecek oldı deyürler biz sizi kendi memleketiniñüz degil bizim quvetimizle dahi niçe vilâyetler almayâ çalışur sanurdık Masqva ile barışdıqdan soñra Masqva ne qadar çoq bilür haramzade qavımdır bilmezmişiz bu barışıqıñüz kerçek ise niçe olacaqdır biz sizi kendi qardaşımız bilib halâ Çasara ve Daniyâ qıralına könderdigimiz mektüblerimizde Lih qıralı bizim dostumuz ve qardaşımızdır bizim hatrimiz için siz dahi dostluq ve qardaşlıq idesiz deyü yâzdıq her hususiniñüzde dostluq idüb muradımız siziñ eyiligiñüzdir daima siziñ eyiligiñüz için çalışurız siz qardaşımız dahi ğayret idüb ol tarafıñ hidmetin bitürüb bu tarafa kelmeye bezl maqdur idesiz deyü bitildi.

Bi-maqam Bağçasaray

Han Mehmed Geray bin Selâmet Geray Han

№ 369

Ярлык хана Мехмеда Гирея королю Польши (?)

Аннотация. Прибытие в Крым Мехмедшах-мурзы и Тельшина, с письмом; вина Маршалки и его отстранение от поста; письмо Маршалки к хану о своей невиновности и о клевете на него; посол Дедеш-ага в Польшу, с миссией касательно прощения Маршалки и его восстановления в прежней должности; извещения короля к хану о якобы злых намерениях Маршалки; поручительство хана за Маршалку и заверения о правильной службе Маршалки; наказание провинившегося – выгода для врага; ханский слуга к Маршалке с назиданием впредь не сходить с правильного пути и верно служить королю.

Hu

Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Cenab-i devlet-mab rifa't-nisab dostumuz ve qardaşımız qıral devlet-iştimal dame musalahata ilâ yevmü'l-Qarar savbına selâm-selâmet resan ve peyâm meserret-nişan iblağıyle hâl ve hatreleri su'al olunduqdan soñra i'lâm yarlığ-ı şerif Hanı budır ki Mehmedşah Mırza ve Telşin qulumız ile taraf-i saadetimize könderdiğiniz mektüb vasıl olub her ne cevab yâzmış iseñüz olsana sözleriñiz malüm-i şerifimiz olmuşdır dostumuz ve qardaşımız sizün vilâyetiñüzün dostluqlarında ve eyüliklerinde bulunduğımızı söylemek lâzim degil malümüñizdir inş'Allah Ta'alâ bundan soñra dahi muradımız dostluqda ve eyüliklerde bulunmaqdır Haq Subhane ve Ta'alâyâ malümdür ve lâkin bundan esbaq Marşalqa quluñıza hatriñiz qalub üzerinde olan mensubnı alduğunuz istima' olunmuş idi halâ iki tarafa asker cem' olunub bir ğayrı işe mübaşeret eylediğunuz mesmu'mız olmuşdır ma'qul ve lâyıq iş degildir zira Lih Vilâyeti duşman qahrın az körmiş degillerdür lâyıq olan ba'dü'l-yevm asude hâl ve rahat olmalarına sı'y olunmaqdır ve qulların işi daim hatadır efendisi olanlar olur-olmaz söze qulaq urmayüb afv etmek kerekdir qul nuqsansız olmaz suçundan vazkelinmezse qul kezdirmek qabul degildir dostumuz ve qardaşımız eyüliğünüz isteriz vilâyetiñüze emegimiz sebqat itmekle fesad olur deyü canımız açıyür ve Marşalqa quluñız cenab-i saadetimize mektüb könderüb qıral efendimdir bende hata yoqdur demem lâkin mefasid söziyle baña hatrı qaldı efendisinden havf etmez qul olmaz qıral qardaşınızdan suçmı rica iderseñüz afv ider olunca hidmetinde bulunub oğurunda can ve başım feda ider quluyım dimekle fi'l-vaqi' bir işe yârar ve lâzim quluñız olduğundan mektüb-i meveddetimizle qulumız Dedeş ağa könderilmişdir bu hususda bizim dahi hatrimiz körüb Marşalqanın ne qadar suçu var ise dahi afv idüb kel-evvel qulluqınıza qabul idesiz Mehmedşah Mırza ve Telşin ile irsal eylediğunuz mektübde Marşalqanın suçın afv etmek muradımız idi ve lâkin hiyâneti kün-künden ziyâde oluyür dimişsiz inş'Allah Ta'alâ şimden soñra hiyânet etmezdir ve bir dahi hiyânet etmeyeceğine biz kefil olduq kefaletimize i'timad idesiz taraf-i hilâfiñızda bulunmayüb toğrulıq ile hidmet ider bir quluñızdır al sözine uyüb qahr iderseñüz ma'qul degildir iki taraftan fitne ve fesad olub niçe yâramaz işler olur ve etrafiñızda olan duşmanlar haz idüb ve yurtuñıza hus iderler dört tarafta duşman bir furca bolmasına ba'is olur eyü iş degildir ve ihtiyât olunacaq mahalldir eger cermen afv idüb ve qulluqa qabul iderseñiz inş'Allah Ta'alâ duşmandan intiqam alınub niçe fetih bab olunur ümidindeyüz bu ricamız siz qardaşımıznı yânında qabul olur ma'muliyle mektüb tahrir olunmuşdır tereddüd etmeyüb suçundan keçmeñüz murad-ı şerifimizdir bu ricamızı diriğ etmeyesiz bizim çalışdığımız siziñ ve yurtuñızın eyüliği için olduğu malümüñizdir ve halâ Marşalqa tarafına dahi

bir qulumızı könderüb tenbih etmişüzdür sözüimiz qıral qarındaşımız kendü efendiñdir biz suçke rica eyledik zinhar bir dahi mühalifetde bulunmadan hazr ile ve al sözüne amel etme efendige bir hoş doğrılıq ve hidmet ile qıral qardaşımız bizim ricamız qabul idüb ve seniñ suçünü bağışlar sadaqat ve qulluq ile deyü bu yüzden köndermişüzdür ğayrı söz söylerlerse i'timad etmeyesiz baqı cevap lisana Dedeş ağa qulumıza sipariş olunmışdır.

Han Mehmed Geray bin Selâmet Geray Han

1.9. Ислам Гирей-хан бин Селямет Гирей-хан

№ 94

Ярлык хана Ислама Гирея канцлеру (Бахчисарай)

Аннотация. Восшествие на ханский трон Ислама Гирея; мухаббетнаме от хана разным правителям; гонец Мустафа-бек к королю, с ханским письмом; просьба об отправлении хедайя (подарков) и верги (дани); просьба о контроле за действиями подвластных и наказании злодеев.

Hu

İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Qıdvetü'l-millet el-Mesihîye zübdet-i ta'ife el-'İsuye dostumuz Kişnes qansler huzurına enva' selâmdan soñra i'lâm yarlığ-ı şerif Hanı oldur ki taraf-ı şerifimizden tefahhus ve tefaqqud olunursa Elhamdülillâh el-Melikü'l-müte'al devlet ve saadet ile Taht ali-bahtımıza cülus-u Hümayunımız vaqi' olmağle cümle dostlarımızı haberdar itmek için muhabbetnameler könderilüb ve uluğ qardaşımız qıral devlet-iştimal tarafına dahi mektübimiz ile qullarımız Mustafa bek könderilmişdir vusulunda siz dostumuz dahi iki yurtñın arasında yahşılıq ve ömür ahırğaçe dostluq olmaq için çalısub qanun-ı qadim olan virgü ve hedayâñuzu könderüb dostluqda bir karar olasız bizüm murad-ı Hümayunımız eslâf-i a'zamımızdan ziyâde dostluq itmekdir inş'Allah Ta'alâ madamki tarafıñızdan mu'tad-ı qadim olan virgüñüz virilüb iki yurtñın arasında haramzadelik idenleri zabt idüb haqlarından kelürsüz muhassal-ı kelâm naqz-ı ahd siziñ tarafıñızdan olmazsa bu tarafdán hilâf sulh-salâh bir iş olmaq ihtimalı yoqdur qardaşımız qıral devlet-iştimal huzurına könderilen muhabbetnamemizde cümle ahval yazılmışdır ol yazılınan cevablarımıza amel ve i'tibar idüb uzun-uzaq dostluq için iqdam idesiz baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday.

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse
Han İslâm Geray bin Selâmet Geray Han

Аннотация. Прибытие в Крым Оразмухаммеда и Курмаша, с письмом и посылками; аудиенция для послов; шерт на Коране перед сипахи Григорием Нероновым и писарем Никитой Головинным, вручение им ахднаме; назначение Мехмедшах-бея послом на алмашув за казной, его отправление с войском, мурзами, слугами и ата-огланами; просьба хана о доставке казны без недостатка; отправление гонца Лячин-бека в Москву, со спутниками; просьба об оказании им должного уважения; просьба о доставке казны, колтка, болек для татарских вельмож (калга, нуреддин, султаны и другие) и ярлыкаш для приближенных лиц.

İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân uluğ padişah Han hem ulu biy Mihayla Fyödравиç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarınıñ muhabbetlik ve tatuwlıq milân nedir hâliñuz yahşımısız-hoşmısız dib hatriñuz sorğanımızdın i'lâm inha olunur ki halyâ siz uluğ padişah qardaşımızdın tugul oğlu Orazmuhammed ve Qurmaş milân yibârgân hattıñuz ve bölekleriñuz min uluğ padişah İslâm Geray Han dame ömrühu ve devletühu hazretleriğa keltürüb ayin-i qadim üzre mübarek korünüsimizge alub muhabbetlik sözleriñuz yahşı tıñlab ömür ahırğaçe dost ve qardaşlıqda muhkem bolub sipahileriñuzden munda bolğan Grigoriy Nironov ve yazıçı Mikita Ğolavnin allında Quran-ı A'zim üzerinde şart qılub ahdname-i Hümayunımızğa altun baysa taqdırub sipahileriñuzgâ berib uluğ hazinemiz alışmaq için qıdvetü'l-umera-i el-kiram öz Hümayuniñuz bolğan Mehmedşah biy zide qadruhunu asker milan ta'yin idüb yibârgânımız taqı özümüzniñ qullarımızdın ve mırzalarımızdın ve ata oğlanlarındın çoşub birgâ yibârgânımız esan-aman varmaq mısır olduqda öz Hümayuniñuz Mehmedşah biygâ de bolsa ve birgâ barğan mırzalarımız ve ata oğlanları ve asker kişilerimizge de bolsa yahşı sıylâb uluğ hazinemizni eksiksiz qolına virüb cibergey irdiñuz halâ uluğ hazine almaq için almaşuvğa Mehmedşah biy ta'yin olunğanın bildirmek için taqı biz uluğ padişah İslâm Geray Han dame devletühu hazretleri siz qardaşımız uluğ padişah Han hem ulu biy Mihayla Fyödравиç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarı milân ömür ahırğaçe dost ve qardaş bolğanımız ayta qıdvetü'l-emasil ve'l-aqaran çapqunımız Lâçin bek zide qadruhunu yoldaşları birle yibârdik siz uluğ qardaşımız padişah hazretleriğa yazmaq mısır olduqda adet-i qanun üzre körünüşiñizgâ alub öziyin ve birgâ barğan yoldaşların yahşı sıylâp padişahane yarlıqaşıñuznu eksiksiz berürgâ buyurğay irdiñiz taqı

uluğ hazinemizni ve qolqa böleklerimizni taqı qarındaşlarımız Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultan hazretleriniñ ve ğayrı sultanlarınıñdır bolsa ve biyimlerimizniñ ve iç halqımızniñ da bolsa böleklerin ve yaqın kişilerimizge yarlıqaşñuz eksiksiz yibârgây irdiñüz öziñüz de bolsañuz ömür ahırğaçe uzun-uzaq dost ve qardaş bolğay irdiñüz miñ elli dört Zilqa'de aynıñ ağrasında tahtgâhımız Bağçasarayında.

Han İslâm Geray bin Selâmet Geray Han

№ 104

Шертнаме хана Ислама Гирея Алексею Михайловичу (столица Кырыма, 1056 г.х. / 1646 г.)

Аннотация. Принцип «друг для друзей, враг – для врагов»; условие – не-совершение походов в царские владения татарскими вельможами (хан, калга, нуреддин, султаны, братья, огланы, младшие братья, карачи, беи, агалар, мурзы, крымский народ, ногайские мурзы, род Мансур, народ Улуса и Казы Улус, ногаи, азақы и другие); условие – несовершение походов ханом, калгой и нуредином в Москву, в случае султанского повеления (после взятия Азова); непричинение вреда Москве со стороны ханства; условие – наказание злодеев, возврат пленников и имущества без выкупа; условие – наказание царем злодеев, что пойдут походом в ханские владения и улусы, возврат забранного имущества без выкупа; условие – беспрепятственное передвижение послов, гонцов и купцов по ханским владениям (от царя и от других падишахов к царю), наказание виновных и возврат пленных без выкупа; условие – обоюдное обязательство (хана и царя) о беспошлинном передвижении послов и гонцов; условие – неуважение и угнетение татарских послов взамен неуважения и угнетения царских послов (в Крыму); намерение хана – благо для Москвы; условие – болеклер для хана, калги Кырыма Гирей-султана, нуреддина Гази Гирей-султана и бийимлер, ярлыкаш для приближенных лиц, по дефтеру от хана Бахадыра Гирея; прежние болеклер хану Бахадыру Гирею от сипахи Алексея Чубарова и писаря Ивана Байбакова; прежние болеклер хану Мехмеду Гирею от сипахи Бориса Приклонского и писаря Гиресима Лаврова, затем – от Григория Неронова и писаря Никиты Головнина; ныне – от сипахи Тимофея Караулова и писаря Грязнова Акишева; условие – получение болеклер и ярлыкешей по дефтеру, без излишек; условие – не чинить царским послам неуважения и угнетения (пыток); шерт хана, калги и нуреддина за все ханство перед сипахи Тимофеем Карауловым и писарем Грязновым Акишевым; соблюдение дружбы.

Şartname hattınıñ aynıdur

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti birlen Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve Tat bile Tavğaçniñ ve Tağ ara Çerkâsniñ uluğ padişahı bolğan ali-hazret meali-ziynet Hurşid-ı

tal'ât utarid-i fetanet men Islâm Geray Han edem-Allahu Ta'alâ eyyâm devletühu eli yevmü'l-Mizan sözümüz oldur kim qardaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarı birlen muhkem yahşı qarındaşıqda-dostluqda ve muhabbetlikde bu kündin kün ilkârü oğul-oğulğaçe ömür ahırğaçe bolub her yerde dostlarına dost ve duşmanlarına duşman bolub ve cümle duşmanlarımız üzerine biz iki padişahlar bir bolub turarmız ve qaysı biz Han hazretlerimizgâ dostdır ol qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarıgâ dostdır ve qaysı biz Islâm Geray Han hazretlerimizge duşmandır ol qardaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarıgâ duşmandır ve qaysı qardaşımız uluğ padişah hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarıgâ dostdır ol biz uluğ padişah Han hazretlerimizge dostdır ve qaysı qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarıgâ duşmandır ol biz Islâm Geray Han hazretlerimizge ve qardaşlarımız Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultanlarğa duşmandır bu kündin kün ilkârü men Islâm Geray Han ve Qalğa ve Nuraddin Sultanlar ve özgâ sultanlar ve qardaşlarımız ve oğlanlarımız ve inilerimiz ve qaraçılarımız ve biylerimiz ve ağalar ve mırzalar ve Qırım Yurtımızniñ cümle adamlarımız ve Noğay mırzaları Mansur uruğı ve cümle Ulus halqı ve Qazı Ulus qaysılar bizniñ emrimizdedir mırzalar ve cümle Ulus adamları ve bizniñ cümle Qırım ve Noğay halqımız Azağılar ve Qazı Ulus birlen qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarı hazretleriniñ memleketine cavlay barmaşğa qal'âların ve cümle yerlerin cavlamaşğa eger kim bizge saadetlü Hunkâr ali-vaqar hazretleri Azaq alındığından ötrü qardaşımızniñ memleketine özlerimizge cavlay barurğa veyahud asker adamlarımızni köndürürge emir ider bolsalar ve biz Han hazretlerimiz ve Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultanlar da bolsa saadetlü padişah hazretlerniñ emrinçe özümüz Maskva memleketine cavlay barmaşğa ve asker kişilerin de hiç kimni yibârmeske ve Maskva memleketine hiç türlük yamanlıq hiç nersa üçün itmâske eger kim asker kişilerimizden qardaşımız uluğ padişahniñ adamların cavlasalar her qaysı Maskva qal'âsınıñ bolsa ol adamlar cavlab bizgâ kelür bolsalar ve bizler de bolsaq ol adamlarğa ölüm siyâsetin qılurğa ve kiltürgân esirlerin ve malların qardaşımızğa hiyânetsiz çinlıq üzerinde bu şartça culuvsız qaytarub birürgâ ve eger kim qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ

de bolsa padişahı ve hükümdarınıñ hisar bikleri ve asker kişileri ve emrinde bolğan halqı bizniñ vilâyetimize ve uluslarımıza bu barışğanımızdın soñra cavlab ol adamlar qardaşımıza barur bolsalar cümlesin culuvsız qaytarub berürge andağ-oq ol adamlarıñ ölüm siyâseti birlen öltürürge ve eger kim qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarınıñ elçi ve çapqunları her ne yerge yibârilgân bolsalar veyâ ol memleketlerniñ bazirgânları memleketimizdin keçib ketâr bolsalar ve cümle adamlarımız da bolsa qardaşımızniñ elçi ve çapqunlarını ve bazirgânlarını qaysılar qardaşımızdın veyâhud qardaşımızğa könderilgân bolsalar tutqavlıq qılmasqa ve talamasğa ve anlarını iki tarafğa tutqavsız ve zararsız keçürüb yibâürgâ ve eger kim bizniñ adamlarımız qardaşımızniñ elçi ve çapqunların ve bazirgânların qaysılar qardaşımızdın her ne yergâ yibârilgân bolsalar veyâhud qardaşımızğa her qaysı memleketdin yibârilgân bolsalar ve anlarını bizniñ adamlarımız tutqavlıq qılıb talar bolsalar ve bizlergâ keltürür bolsalar ve bizler de bolsaq ol adamlarğa siyâset qılıb alğan esirlerin qardaşımızğa culuvsız qaytarub berürge nitak-kim qardaşımızğa bizlerdin ilçi ve çapqunlar yibârilgânde toğru gümrüksiz baradurlar andağ-oq qardaşımızniñ ilçi ve çapqunları toğrı gümrüksiz bizge kiledürler ve eger kim qardaşımızniñ ilçi ve çapqunlarına bizlerde sıysızlıq ve horluq bolğuday bolsa ve qardaşımız da bolsa bizlerniñ ilçi ve çapqunlarımızğa andağ-oq qılmaq buyururğa nitak-kim bu şartname hattımızda yazılğandır ve bizlerniñ ol sözüimiz özgâ bolmasdır ve cümlesinde men Islâm Geray Han ve qardaşlarımız Qalğa Qırım Geray Sultan ve Nuraddin Ğazı Geray Sultan da bolsa qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa ve anıñ Maskva memleketine cümle yahşılıqını tilergâ ve hiç türlük yâmanlıq saqınmasğa ve Maskva memleketine özlerimiz cavlay barmasğa ve asker adamıların hiç kimni yibârmeskâ ve cümlesin de bu şartname hattınça qılırğa nitak-kim andın ötrü bu şartname hattınıñ balâsında yazılğandır ve qardaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarı biz Islâm Geray Hanğa ve qardaşımız Qalğa Qırım Geray Sultanğa ve Nuraddin Ğazı Geray Sultanğa ve biyimlerimizgâ bölekler ve yaqın kişilerimizgâ yarlıqaşın Bahadır Geray Hannıñ defteri mücibinçe qayu defterçe bölekler Bahadır Geray Hanğa burunğı sipahiler Aleksay Çubarov ve yazıcı Ivan Baybaqov birlen yibârilgân irdi ve andın soñra Mehmed Geray Hanğa sipahileri Boris Priqlonsqay ve yazıcı Ğarasim Lavraf birlen yibâürgân irdi ve andın soñra Grigorây Nironav ve yazıcı Mikita Ğolovnin birlen ve halâ sipahileri Timafiy Qaraulov ve yazıcı Girâznoy Akişav birlen yibârilgân irdi andağ-oq yibâürgâ buyurğay irdi

ve biz Islâm Geray Han qardaşımız Qalğa Sultan da bolsalar ol yibârgân böleklerni ve yaqın kişilerimizgâ padişahane yarlıqaş qardaşımıznıñ sipahilerinden ol-oq defterçe alurğa ve andın ziyâde ve artuğ narsa sipahilerdin hiç soramasğa ve anıñ sebebli sipahileriğa sıysızlıq ve tarlıq ve talan hiç türlük yâmanlıq qılmasğa ve eskence birlen erksizlikde hiç nerse almasğa ve eger kim qardaşımıznıñ sipahilerine Qırımında her türlük yâmanlıq bolğuday bolsa qardaşımız uluğ padişah Han hazretleri de bolsa bizlerniñ ilçi ve çapqunlarımızğa rahimsiz andağ-oq qılmaq buyururğa ve cümlesinde ben Islâm Geray Han qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusnıñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarı birlen muhkem qardaşlıqda-dostluqda ve muhabbetlikde oğul-oğulğaçe taymay bolduq bu şartname hattınça evel biz Islâm Geray Han ve andın soñ qardaşlarımız Qalğa Qırım Geray Sultan ve Nuraddin Ğazı Geray Sultan bolsa özlerimiz üçün ve özgâ sultanlar qarındaşlarımız ve inilerimiz ve oğlanlarımız üçün ve qaraçılarımız ve biylerimiz ve ağalarımız ve mırzalarımız ve ulunlarımız ve cümle yaqın adamlarımız ve Noğay askerimiz qaysılar bizniñ emrimizdedir cümlesiyçün padişah hazretleriniñ sipahileri Timafiy Qaraulov ve yazıçı Girâznoy Akişavniñ aldında çinliq berib izzet üzerinde şart qıldıq kim bizler uluğ padişah Han hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusnıñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarı birlen bu şartname hatt mücibinçe dostluqda ve muhabbetlikde bolurğa ve anlarını cümlesin zabt ve rabt idergâ ve anlarğa erk bermeskâ ve qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusnıñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarı birlen muhkemleşduq anıñ üzerine kim bizler qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusnıñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarı birlen muhkem bek qardaşlıqda ve dostluqda ve muhabbetlikde özgâliksiz ve hilesiz bu kündin ömür ahırğaçe oğul-oğulğaçe bolduq bu şartname hattımızğa altun paysamızı taqturırğa buyurduq yâzıldı tahtgâhımız Qırımında tarih biñ elli altıda.

№ 105

**Ярлык-мухаббетнаме хана Ислама Гирея Алексею Михайловичу
(Бахчисарай, 1056 г.х. / 1646 г.)**

Аннотация. Восшествие на трон Ислама Гирея; ахднаме к Михаилу Федоровичу; доставка казны и посылки по дефтеру Бахадыра Гирей-хана (в прошлом году); доставка шуб (пушнины); непричинение вреда ханским и султанским владениям; ахд и шерт хана Ислама Гирея; прибытие в ханский

диван сипахи Тимофея Караулова и Грязнова Акишева, с казной; плохие (негодные) посылки и тийиш для вельмож от царя, большие изьяны, низкое качество и недостача; рейд донских казаков на 8 чайках в султанские владения, нападение на два судна, направлявшихся к крепости Азов; сражение, захват двух чаек и поражение казаков; смерть Михаила Федоровича; поход нуреддина в Москву и успешное возвращение с трофеями; царские послы к хану с вестью о восшествии на трон нового падишаха, новое ахдنامه; Хуремшах-мурза с ханским мухаббетнаме к царю; просьба хана об отправлении двухлетней казны; тийиш для 12 ханских агалар и 6 агалар калги; тийиш для калги Кырыма Гирей-султана, тийиш для татарских вельмож (среди них – Тогай-бей), слуг-казакдаш и эmekдар; денежный долг от московских послов (Ивана Фустова и др.) и данная ими кабала; невозврат долга и гнев хана; просьба хана об отправлении хороших шуб (пушнина), без изьяна, с назиданием царя своим слугам по этому поводу; шубы калге, нуреддину, султанам, агалар и другим вельможам; двухлетняя казна; просьба об отпуске (возвращении) Хуремшах-мурзы; намерение хана об отправлении войска на алмашув (разменную); обязательство хана о запрете татарским вельможам и войскам на вторжение в приграничные московские владения; обязательство о наказании виновных и возвращении пленных без выкупа; просьба хана к царю о непричинении вреда султанским и ханским владениям, о контроле над действиями своих людей (подвластных); гонец Ханкулы от нуреддина, с мухаббетнаме; вывоз пленных казаков московскими послами; просьба о доставке ярлыкаш (подарка) для капу-агасы Ислям-аги (приближенного к калге) – особый ярлыкаш для особого слуги; прошлогоднее возвращение гонца Османа Улана из Москвы и удерживание в крепости Чеков ёл-агасы Шабан-аги; просьба о его возврате.

İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milan uluğ padişahı han hem ulu biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdın kop selâm itib muhabbetlik ve tatuwlıq milân hatriñüz sorağanımızdan soñra i'lâm ve inhay Hanı oldır ki Allah Ta'alâ hazretleriniñ lütuf ve inayeti birlen Taht-ı Cengizi benim zat-i saadet-alüdem milân müzeyyin bolub babamız yurtuna cülus etdigimizde uluğ babañuz padişah han ve hem ulu biy Mihayla Fyodoraviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarı milân dostluq ve qardaşlıq idüb ömür ahırğaçe taymay turmaq için ahdname yazub altun baysa taqdırub yibârdik ve muhabbetname hatt-ı şerifimizde ulığ hazinemizni taqı böleklerimizni burunğı adet üzre merhum ve mağfur ağaçamız Bahadır Geray Han cennet-mekân defteri milân ötkân yıl keldügi üzre yibârgây irdiñüz ve samur tonların ve top samur ve zerdeva ve ğayrı tonlarını ve şirmahi burunğı adet üzre yahşı ve islâh bolğay irdi ve siz qardaşımızniñ memleketiñüz ve askeriñüzden ve

eliñiz altında ve hukmüñüzde bolğan halqıñuzdan bizim vilâyetimize ve azametlü ve mehabetlü padişah ali-vaqar dame devletühu eli yevmü'l-Qarar hazretleriniñ vilâyetlerine deryâdan ve qaradan asla zara ve ziyan bolmağay irdi dib yazğan irdik bu ahd ve şartımızda men uluğ İslâm Geray Han dame devletühu hazretleri de bolsaq muhkem bolub turğan irdik ahd ve şartımız tağyir bolsa irdi ol vaqıtlarda sipahileriñüzden Timafiy Qaraulav ve yazıçı Grâznovin Akişav uluğ hazineñüz milân kelüb adet ve qanundan aşı riayet ve hürmetler milân divan-i Hümayunımızda keltürüp qanun-ı qadim üzre barça hazine ve bölekleriñüz aldımızdan keçmege buyurdıq samur tonlarıñuz ve top samur ve zerdeva ve ğayrı tonlarıñuz aldımızdan ötkergânde divanımızda olturğan ve turğan halqımızdan utandıq ve hicab çekdik munday qardaşlıq ve dostluqımı bolur dip barça halq ve ihtiyarlarımız taacib itdiler bu qadar hazine ve bölek ve mübarekbad tonlar ve samurlarınıñ içinde özümüzge lâyıq kibikday bir nesne tabılmadı ve balıq tişleri bir işke yaramadı taqı saadetlü qardaşımız Qalğa sultan hazretleriniñ hazine ve bölekleri ve Nuraddin Sultannıñ başasında alçaq ve naqs irdi ve biyimlerniñ ve iç halqımızniñ ve yaqın bolğan ağalarımız ve qullarımıza kelgân yarlıqaşıñuz da oşlay-oq alçaq olub herkez munday esbab kelgân yoq irdi taqı qardaşımız saadetlü Qalğa Qırım Geray Sultan hazretleriniñ burunğı sultanlıq tiyişin alı-qodılar taqı qardaşımız Mehmed Geray Han zamanında dört ağaları ve qardaşımız qalğa sultan hazretleriniñ iki ağasına çıqan tiyişlerini elçiñüzden taleb itdigimizde bizge efendimiz anday tiyişler bermedi defterimizde yoqdur dib cevap virdi men İslâm Geray Han dame devletühu hazretleri de bolsaq qarındaşımızniñ hatrin korüb qıstav ve sıysızlıq itdirmedik taqı nehr-i Tandan idi sekiz şayqa milân Qazaq eşqiyaları deryaya çıqub saadetlü padişah hazretleriniñ memleketin urub ve Azaq qalâ'sına varan iki qadırğasına culqub kob cenkler olub iki şayqaları alınub bu qadar Qazaqları qırılıb-bozulub kiderler ol vaqıtlarda babañuz uluğ padişah Han hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusniñ penahı ve kop memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hukimdarı dar'ul-fenadan dar-ı beqaya ötüb bu maqule işler sebebli bir miqdar asker milân qardaşımız Nuraddin Sultanı vilâyetiñüze cavlay yibârgân irdik Elhamdulillâhi Ta'alâ bu qadar yüz aqlıq ve ğanimet milân askerimiz kelüb vilâyetimize dahil bolğandan soñra mundan bolğan sipahileriñüzden Timafiy Qaraulav ve yazıçı Grâznovin Akişan barça yoldaşları milân min uluğ İslâm Geray Han dame devletühu hazretlerine bir qaç def'a baş urub padişahımız yeñi tahta keçdi şimdiden soñra yeñiden ahname-i şerif virüb Quran-ı Azim üstüne ahd idüb işbu muhabbetname milân çapqun könderilmek için ötil qılmağle altunları maqbul-i Hümayunım bolub şartname-i Hümayun yâzdırub ve altun baysa taqdırub bu künden soñra dost ve qardaş bolub altun baysalu ahnamemiz qollarına virüb

muhabbetname hattımız milân yurt kişilerimizden yaqın qulumız Hüreşah Mırzanı yiberib muhabbetlik sözümüzniñ barçasında ısmar qıldıq aytğan sözlerine inam ve i'tiqad idüb yahşı tinglağay irdiñüz taqı bizüm milân uzun-uzaq ömür ahırğaçe dost ve qardaş bolmaq muradıñüz bolsa iki yıllıq hazinemiz tedarik idüb çıkarub vade berüb Hüreşah Mırza qulumızni revan ta'cil qaytarıp yibârgây irdiñüz taqı özümüzniñ yaqın ağalarımızdan on iki ağamız ve saadetlü qardaşımız qalğa Qırım Geray Sultan hazretleriniñ altı ağalarına ötkân yıl bolğan ve yeñiden deftere yazılğan tiyişlerini bi-qusur kelürgâ buyurğay irdiñüz taqı saadetlü qardaşımız Qırım Geray Sultan hazretleriniñ burunğı sultanlıq tiyişin de yibârgây irdiñüz ol sebebli söz sav bolmağay irdi taqı Mehmed Geray Han zamanında çıkan Ramazan ağanıñ ve Toğa biyniñ ve Qayıt ağanıñ ve müfti oğlu Mehmed Çelebiniñ ve Qalğa sutanniñ iki ağasınıñ tiyişlerin bi-qusur yibârgây irdiñüz taqı bunlardan ğayrı Qazaqdaş ve emekdarlarımızdan yañıdan yigirmi ağamız için taqı saadetlü qardaşımız qalğa Qırım Geray Sultan hazretleriniñ emekdar ağalarından on ağasıyçün yeñiden padişahane yarlıqaşñüz rica olunub otuz adam defter olunub könderilgândir bu otuz qulumıza defterlerimizde yazılđu üzre tiyişler yarlıqab kün ilkârıde bolsa tutqavsız kelmek için hazine defterlerini yazdırılmağa buyurğay irdiñüz dostluq ve qardaşlıq için ötil qılamız taqı mundın burun vilâyetimizgâ kelgân ilçileriñüzden İvan Fus ve ğayrılar vilâyetimizde bolğan bilgânlerden borca aqçaların alub qollarına qabalalar virüb bu zamana degin aqçaları virilmeyüb azim zulm ve ğaddar bolğandır böyle zulm olmaq padişahlıq tüş iş tuguldir sual ve tefahhus idüb ol qabalası bolğan adamların aqçaların bi-qusur virilmeye buyurğay irdiñüz bir bölek fuqaranıñ haqları şöyle qalub kitmek reva ve lâyıqmıdır taqı özümüzniñ uluğ hazine ve samur zerdeva tonlar ve bürklik samur ve top samurlarımızni ve tin ve sincab ve ğayrı tonlarımızni ve şirmahı ötken yıl kibi alçaq ve qısqa ve tar ve naqs itmeyüb barçasına öziñüz muqayd bolub hidmetiñüzde bolğan vükelañüze ve hazineçi qullarıñuza muhkem tenbih itkây irdiñüz bir dahi alçaq ve yaman tonlarını cibermegây irdiler taqı saadetlü qardaşımız Qalğa Qırım Geray Sultan hazretleriniñ ve biyimleriniñ ve iç halqınıñ ve ağaların tiyişlerin da bolsa alçaq ve yaman bolmayüb islâhın köndergey irdiñüz taqı Nuraddin Sultan ve ğayrı sultanlarınıñ ve hanileriniñ ve biyimleriniñ mensebli ve mensebsiz ağalarımıza ve qullarımıza bolğan yarlıqaşñüzni alçaq ve naqs etdirmey yahşısın yibârmegâ buyurğay irdiñüz şimden soñra artuq söz sav bolmayub bu sebebli elçileriñüze sıysızlıq bolmağay irdi iki padişah ve iki yurtniñ aralıqlarında lâzim ve lâyıq olan dostluq ve qardaşlıq bolğan soñ ömür ahırğaçe dostluq itmekdir dostluq ve qardaşlıq itmek muradıñüz bolsa iki yıllıq hazinemizni balâde yazılđu üzre çıkarıp Hüreşah Mırza qulumızni muhabbetnameñüz milân revan ve ta'cil

qaytarub yibârgâysiz ol haberiñüz ve vadeñüze kore almaşuvğa asker könderüb hazinemiz aldırımız heman haberiñüz baqub turamız hazinemiz virüb dotumuza dost ve düşmanımıza düşman bolğuday bolsañuz İnşaAllahu Ta'alâ vilâyetiñüze ve serhad qal'âlarıñuza bi'z-zat kendimiz cavlı barmasmız taqı saadetlü qardaşımız qalğa Qırım Geray Sultan hazretleri de bolsa ve Nuraddin Sultan da bolsa ve ğayrı sultanlar da bolsa vilâyetiñüze cavlı barmastur taqı Şirin begi ve mırzaları ve Manqıt begi ve mırzaları ve Qazı Ulusu ve Mansur oğulları ve tevabi'leri ve Qırım töreleri ve barça mırzaları ve qapu qullarımızdan vilâyet ve memleketiñüze bir ferd cavlab barmasturlar hem kim qaçup serhad qal'âlarıñuza ve köy ve kentleriñüze bir zarar ve ziyan itkeday bolsa İnşaAllah Ta'alâ alınğan esirleri de culusız qaytarub berüb özlerine ölüm siyaseti qıyalup haqqından kelmek muqarrardır taqı siz ulu padşiah Han ve hem ulu biy Aleksey Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kop memleketleriñ de bolsa padişahı ve hükümdarı da bolsañuz işbu ahd ve qavl üzre muhkem bolub eliñiz altında bolğan asker ve eşqıyañuzı zabt idüb Qırım vilâyetine ve saadetlü padişah memleketine zarar ve ziyan etdirmegâysiz taqı ahd ve qavlimiz işbu muhabbetname hattımızniñ balasında yazılğan maddeler milân tamam bolur yemin ve ahdımız munlar milândır taqı qardaşımız Nuraddin Sultan öziniñ muhabbetname hattları milân Hanqulunı yibârgân ikândirler kop zaman mürur itib haberi de kelmedi alay da bolsa ol hattlarında yazub tilek qılğan nersâleriñ bi-qusur berip yibârgây irdiñüz dostluq ve qardaşlıq muhkem bolurğa iki irdi taqı İvan Fus ve ğayrı soñra da kelgân elçileriñüz qabalalar virüb aqça aldıklarından ğayrı kefil bolub tutsaq Qazaqlar çıkarıb Maskvağa barğan soñ özleriniñ qavl itkân aqçaların bermeyib zulm boladır imiş anday çıqğan Qazaqlarınıñ aqçasın tamam nuqsansız alup berirgâ hüküm qalğay irdiñüz taqı saadetlü qardaşımız Qalğa Qırım Geray Sultan hazretleriñ yaqın ve emekdar qullarından bolup halâ qapu ağası bolğan destur-i ekrem İslâm ağa için yüz som nuqarat her yıl sayın yarlıqaşñuz mundın burunda bolsa yazılğan irdi hele de bolsa siz uluğ qarındaşımızdan tilek etemiz kim hazine defterine yazdırmağa buyurıb kun ilkâri yarlıqaşñuz bolğay irdi ol sebebli tilek qılamız kim İslâm ağa özümüzgede ve qarındaşımız Qalğa Sultan hazretlerine de bolsa onga qullarımız kibi tuguldir barça qullarımızdan coq qulumızdır anlara bolğan yarlıqaşñuzdan kob mahzuz bolurmız taqı ötkân yıl siz qarındaşımıza könderilgân çapqunımız Osman Ulan öziñüzden qaytub kelgânde öziniñ Masqva memleketiniñ içinde yolların adaşdırıb çet kermanlarıñuzdan Çekov digân qal'âñuza kelüb ol qal'âda bolğan vevadañuz Boğdan Veşkov degân adamıñuza yoluğupdır kop horluqlar itib yol ağaları Şa'ban ağanı alup qalubdırlar iki yurtniñ ortasında yürgen adamlarğa munday horluq bolmaq lâyıqmıdır munday ohşavsız iş olduğına rizamız yoqdır ol qulumız Şaban

ağanı tapdırıb yibârgâysiz ol sebebli bir söz bolmasun öziñüz muqayd bolub çapqun qulumuza qoşub yibârgâysiz kün ilkârîde bolsa munday oħşavsiz işkâ riza bermegâysiz ve bu name-i Hümayunımıznı tamam oqudub yahşı tıñlab ömür ahırğaçe oğul-oğulğaçe dost ve qardaş bolğaysız deyü hatt bitildi yâzıldı tahtgâh-ı Qırımıda tarih miñ elli altıda.

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse
Han İslâm Geray bin Selâmet Geray Han

№ 111

**Ярлык хана Ислама Гирея королю Владиславу IV
(Бахчисарай, 1056 г.х. / 1646 г.)**

Аннотация. Напоминание о прежней клятве и дружбе, об отправлении посылок; послы с письмами в Крым в прежние времена; заверения хана о контроле над своими войсками, невторжение в польские владения; долгое удерживание татарского посла в Польше, отсутствие письменного ответа и посылок; клятва польского посла в ханском диване об отправлении посылок; возвращение польского посла, отправление татарского посла; султанское письмо к хану о договоре с королем Польши об отправлении верги (дани) в ханство; отправление приближенного слуги Али-бека для получения вестей; отправление прежде Ислам-аги, с ахднаме; просьба хана об отправлении верги в срок и неудерживании посла; прошлогоднее отправление нуредином посла Ханкулы с 10 спутниками в Москву; перехват тех татарских послов в пути, их конвой к приграничному князю Вишневецкому; взятие писем у тех послов и их удерживание в неволе; просьба хана о возврате тех послов; сухопутный путь со Стамбула в Крым татарина Индекула, с письмами; захват его в плен приднепровскими казаками по переходе через Джанкерман; нахождение в плену у думника татарина Курманали, горечь и страдание его старого отца; просьба хана о возврате тех пленных.

Hu el-mu'in

İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve Tağ ara Çerkasniñ ve Tat bile Tavgaçniñ uluğ padişahı olan ali-hazret ve alâ-rutubet utarid-i fetanet İslâm Geray Han dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerindin kop Urusniñ ve Purusniñ ve Litvaniñ ve Mazavsqaniñ ve İflansqaniñ ve Kiyevsqaniñ ve barça hristiyân memleketleriniñ uluğ padişahı bolğan dördünçi qıral Vladislav qardaşımız qıral-ı devlet-iştimal dame musalahat eli yevmü's-Sual tarafına muhabbetlik milân selâm idüb nedir hâliñiz ve hatriñiz eyumısız ve hoşmısız dip sorağanımızdan soñra malümları ola ki

bundan aqdem ecdadü'l-a'zam ve aba-i kiramımız zamanlarında eslâfıñız ile mabeynlerinde ahd-ı misaq muhkem olub sulh ve ahda muğayir tarafından bir vazı' na-seza ve dost-tatavul olmayüb her zaman hedaya ve pişkeşleri kelüb muhabbet ve meveddet üzre işler ol ahd-ı qadime riayet olunub ve hem saadetlü ve azametlü ve mehabetlü padişah Rabbi' meskün hazretlerinden bir qaç def'a adam ve mektüb kelmekle ahdname-i Hümayunımız ile yaqın ağalarımızdan İslâm ağa könderilüb umuma Qırım askerimizi Ulu Noğay ve Küçük Noğay askerlerini muhkem zabt ve rabt eyleyüb memleketiñüze Qırım Vilâyetinden ve askerinden bir ferd varmış degildir eger saadetlü padişah ali-vaqar hazretleriñ ve eger bizim ahdımız qadimden vire keldiğiz virgü ile üstüvar bolur dostluq ve qardaşlıq böylemdi ki dostluq için könderilen adamımızı bu qadar zamandan beri alı-qoyub virgüniñiz veyahud bir qat'i cevabiñiz kelmeye ve halâ saadetlü ve azametlü padişah ali-maqam hazretlerine elçiñüz könderib qanun-ı qadim üzre sulh olunduqda tarafımıza vire keldiğiz virgüyü Divan-i Aliyde elçiñüzdür ahda idüb boynuna almağle barışılıq eyleyüb name-i Hümayun saadet-maqrunle elçiñüze adam qatub kondrdiklerinden soñra bu tarafa dahi name-i Hümayun kelüb Lih qıralı ile olan sulhımızda qadimden size virilü kelen virgüleri söyleşmişdir ahd qavlimizde müzakere olunmuşdır adam konedrüb aldırısız virürlerse Tatar askerin zabt idesiz virmezlerse naqz-ı ahdı kendileri itmiş olur deyü cevab kelmekle acele üzre yaqın qullarımızdan Ali bek zide qadruhu heman haber için könderilmişdir ahdname-i Hümayunımız bundan aqdem İslâm ağa ile varub cümle cevabımız yazılmışdır fi'lhaqiqa dostluq ve barışılıq ve qardaşlıq murad ve maqsudıñız olursa adamımız vardıqda bugünü yarına qomayub mu'tad olan virgüleriñüzi virüb könderesiz bugün-yarın deyü bu adamımızı da egleyüb alı-qorsañuz dostluq itmek muradıñuz olmamış olur bir adam ile çoğalmaz ve azalmazdır muradıñuz dostluq ve muhabbetik olub iki tarafda rea'ya ve fuqaraniñ ve refahiyet ve istirahatın isterseñüz adamlarımızı eglendirmeyesiz fi-maba'd keçen senelerde qardaşımız Nuraddin Sultan dame mecduhu ferman-i Hümayunımız ile qullarımızdan Hanqulı on qadar adam ile Masqvağa mektübler virüb köndermiş adamlarıñuz yollarına çıqub tutıp serhad bekleriñüzden Vişnevsike alub kiderler ellerinden kağıdların alup özlerin habs idüb ol zamandan beri habsde imişler padişahlar arasında yüreyen elçi tutılıb habs olunmaq lâyıqmıdır hususa siziñle barışılıq içinde ola padişahlara lâyıq degildir ki ğayrı memlekete kiden elçi habs oluna zihra bu işden siz qardaşımızın haber ve agâhı olmamaq kerekdir ol adamlarımızı buldırıp cümle yoldaşları ile virüb könderesiz alı-qomaq lâyıq degildir dostluq ve barışılıq içinde olmuş bir işdir fi-maba'd İndeql nam Tatarımız İstambula könderdigimiz ağamızdan mektübler ile qaradan Qırıma kelür iken Cankerman ötken soñra Özi Qazaqı tüşürüp

alup ketmişlerdir ol dahi dostluq içinde hidmetimizde tüşkândir her kim de olursa buldurıp kônderilmek rica olunur ve ba'de Qurmanali nam bir Tatar bir qaç zamandan beri dumnikde tutsaq imiş bir ihtiyar atası var bir nesneye de qadir degildir kelüb ayağımıza yıqılıp ağlamaq ile siz uluğ dostumuzdan rica olunmuşdır dostluq ve qardaşlıq idüb ol Tatarı hatrimiz içün alub kônderesiz baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday tahrira fi mah-ı Zi'lqade sene 1056.

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse
Han İslâm Geray bin Selâmet Geray Han

№ 112

**Шертнаме хана Ислама Гирея Алексею Михайловичу
(Бахчисарай, 1057 г.х. / 1647 г.)**

Аннотация. Доверенное лицо и приближенный к хану человек, Хуремшах-мурза (Сулеш оглу), в пути к царю; просьба хана – прислушаться к словам Хуремшах-мурзы и верить ему; переговоры с Хуремшах-мурзой; просьба хана об отправлении ярлыкаш (посылок) для приближенных к себе людей; клятва о дружбе; обязательства хана о несовершении татарскими вельможами рейдов в московские владения; заверения хана о нежелании прошения ярлыкаша больше, чем указано в дефтере Бахадыра Гирей-хана; обязательство хана о непричинении притеснений царским сипахи (послам) в Крыму, непрявлении к ним неуважения; готовность хана содействовать тем послам; обязательство хана о возвращении кушчылар (сокольников), арабаджылар (извозчиков), путеводителей (ёл-агалар) без удерживаний; обязательство хана о внимательном и почтительном отношении к толмачам и послам, которые останутся в Крыму до алмашува; обязательство хана о сопровождении послов от других правителей к царю, до Валуйки и приграничных земель; заверения хана об отправлении к царю не более трех гонцов (от хана, калги и нуреддина) и не более трех писем; клятва Хуремшах-мурзы перед уполномоченными от царя людьми; обязательство хана о несовершении похода на царские владения в случае повеления (ярлыка) от султана; извещения хану от гонца Ислам-бека; клятва хана в Крыму от имени всего ханства, перед сипахи Тимофеем Карауловым, писарями Иваном Плакидиным и Грязновым Акишевым; ханское шертнаме с золотой пайцзой московским послам; переговоры Хуремшах-мурзы с подвластными царю людьми в Москве, его шерт и ханский шерт; соответствие шерта Хуремшах-мурзы с ханским ярлыком; «дружба для друзей, вражда для врагов»; обязательство хана перед царем о несовершении татарскими вельможами (султаны, карачи-беи, мурзы, ногаи и др.) походов; обещание хана – не совершать поход в Москву по султанскому повелению (ярлыку); обязательство хана о наказании провинившихся людей, о возврате незаконно забранного имущества и пленников

без выкупа; обязательство хана о беспрепятственном передвижении послов, гонцов и купцов, как от других правителей к царю, так и от царя в другие страны; передвижение гонцов и послов без пошлины и таможенного сбора; слова хана о его добрых намерениях и отсутствии злого умысла; клятва (от хана, калги и нуредина) о долгосрочной дружбе и ее соблюдении; просьба к царю о непричинении вреда султанским и ханским владениям; обязательства хана о контроле над своими людьми (подвластными).

Hu

İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâ hazretleriğa kobdin kob şükürler eda taqı tahiyyât bi-'add teslimat bi-hadd ol habib-i Huda peyğamderimiz Muhammed Mustafa sallı-Allahu aleyhi ve sellim ve çar-yâr bi-safa ve Al-i ve ashab bi-vefa Rıdvanullahi Ta'alâ aleyhim ecmain hazretleriğa bolsun dib kobdin kob tazarru' ve du'a qılğanımızdan soñra Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve barça Noğayniñ ve kop Tatarniñ ve Tağ ara Çerkasniñ ve Tat bile Tavgaçniñ uluğ padişahı bolğan devletlü ve şevketlü uluğ İslâm Geray Han dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerindin qardaşımız uluğ padişah han hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarı birlen bugünden kün ilkârü yahşı ve muhkem qardaşıqda ve dostlıqda ve muhabbetlikde oğul-oğulğaçe ve ömür ahırğaçe taymay bolduq ve qardaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarınıñ aldında qayu fitne ve fesad işler cavlamaqdın ötüri tarafımızdın boldı irsa ve biz de bolsaq ol işlerni terk idüb mabeynimizde tüzenlük bolmaq üçün qardaşımız uluğ padişahğa yaqın kişimiz Suleş oğlu Hüremşah Mırzanı yiberib ve biz uluğ İslâm Geray Han hazretleri qardaşımız uluğ padişah hazretleriğa yazğanımız kim yaqın ve inamlı kişimiz Hüremşah Mırzanı yiberib ve muhabbetlik sözlerimizni ağızdan sözlerge ısmar qılıb maslâhat körergerge buyurğanımız her ne kim ol Hüremşah Mırza söyler ve maslâhat körür bolsa aña inam qılğay irdiñiz dib yazğanımızğa köre qardaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarı aña inam qılıb ol fitne ve fesad işlerni ferağat idüb ve özleriniñ Han-ı a'zam hazretleriniñ buyuruqda bolğan kişilerine emir qıldılar kim yaqın kişimiz Suleş oğlu Hüremşah Mırza birlen söyleşib bir qararğa qoyarğa buyurdılar nitek-kim biz uluğ İslâm Geray Han hazretleri ve Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultan hazretleri kün ilkârü qarındaşımız uluğ padişah birlen muhkem dostlıqda ve muhabbetlikde bolub bizlerge bölekler ve yaqın kişilerimizge padişahane yarlıqaşını yibârürgâ ve kün

ilkârü ne qadar kişi qardaşımız uluğ padişahğa ilçi ve çapqun yiberip ve kimden hatt yazarğa dib ve biz İslâm Geray Han hazretleriniñ emrimizçe yaqın kişimiz Hüremşah Mırza qarındaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kop memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarınıñ buyuruqda bolğan kişileri birlen söyleşip bir qararda qoydılar anıñ üzerinde kim qarındaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarı birlen biz İslâm Geray Han qardaşlarımız Qalğa Qırım Geray Sultan ve Nuraddin Ğazı Geray Sultan bolğan barça fesad işlerni terk idüb ömür ahırğaçe muhkem dostluqda-muhabbetlikde taymay bolub dostlarına dost ve duşmanlarına duşman bolduq ve qarındaşımızniñ çet qal'âlarına ve köy-kentlerine özlerimiz cavlay barmasağa ve qardaşlarımız ve oğlanlarımız sultanları ve bekler ve mırzalarını ve ulanlarını ve barça Qırım Noğay askerlerimizni ve Azaq Tatarların hiç qayuslarını yibârmâske ve barçalarına uluğ tenbih qılıb zabt qılurğa ve qarındaşımız uluğ padişahniñ Masqva vilâyetin ve çet qal'âların ve bazı hiç qayu yerlerin çapmasğa ve yamanlıq qılmasğa ve sağınmasğa ve qarındaşımızniñ muhabbetlik böleklerini biz uluğ İslâm Geray Han ve qardaşlarımız Qalğa ve Nuraddin sultanlar ve biyimlerimiz ve oğlanlarımız sultanlar ve haniyeler ve yaqın kişilerimize padişahane yarlıqaşın halâ Bahadır Geray Hanniñ defterinçe bir yıllıq özimizde bolğan tarih yüz elli beşinçi yılğa alıp andın ziyâde özlerimizge ve yaqın kişilerimizge hem Bahadır Geray Hanniñ defterindin artuq hiç narsa soramasğa ve tilemâske ve kün ilkârüde bolsa şol-oq Bahadır Geray Hanniñ defteri mücibinçe alıp andın ziyâde hiç narsa soramasğa ve tilemâsgâ ve qardaşımız uluğ padişahniñ halâ Qırımda bolğan ve kün ilkârü Qırımğa kelgân sipahilerindin hiç narse soramasğa ve hiç türlüq sıysızlıq ve qıstav qılmasğa ve her qayu maslâhatlarda hacet ve i'nad bolur bolsa anıñ sebebli biz İslâm Geray Han qardaşlarımız Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultan qaradaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa yazub i'lâm qılurmız ve sipahilerine biz İslâm Geray Hanniñ ve Qalğa Sultan ve Nuraddin sultanlarıniñ işleri bolmasun ve sipahileri bizden destur istegen zaman quşçı be arabaçıları ve yol ağaların Qırımda tutmay qaytarub qaradaşımız uluğ padişahğa tutqavsız yibâürmız ve sipahileri hizmetkârları birlen ve baş tilmaç ve dahi iki tilmaç qayuslarını sipahileri öz yanında alub qalub bolsalar almaşuv bolğunça Qırımda turarlar ve ol sipahilerine ve baş tilmaçğa ve ğayrı tilmaçlarğa biz İslâm Geray Han ve Qalğa ve Nuraddin sultanlar özge vilâyetlerde ola kelmiş adetinçe bi-taqsir zahire virüb sıy ve hürmet qılıb yahşı közedüp zaruretsiz tutarmız ve Qırımdan qaytarub qaradaşımız uluğ padişahğa hiç bir vechdin tutqav

qılmay yibârürmiz ve eger kim qarındaşımız uluğ padişahğa sipahileri bir adam veyahud iki adam yibârür bolsalar ve biz de bolsaq İslâm Geray Han ol yibârgân kişilerin Valuyqağadek ve cet yerlerge ozaturğa buyurımız dahi qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa biz İslâm Geray Han ve Qalğa Sultan ve Nuraddin sultanlar hazretlerimiz birlen birer kişi ilçi yibârürmiz ve anlar birlen on iki hizmetkâr kişi bolur ve üç ilçiden artıq ilçi on iki kişiden artıq hidmetkâr ve yaqın kişilerimizden ilçi ve hatt ve hiç kim irsadin yibârmeskâ ve çapqun yibârür bolsaq andağuc biz İslâm Geray Han ve Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultanlardın öz hathtarımız birlen üç kişiden üç çapqun va anlarını yanında üç hidmetkâr yibârürmiz anı da bolsa almaşuv aldında biyniñ ve mırzalarınıñ almaşuvğa bara turğan haberi birlen veya kim padişahane uluğ maslâhatlarımız sebebli yibârürmiz amma üç kişidin artıq çapqun üç hattdin artıq hatt qardaşımız uluğ padişahğa biz İslâm Geray Han ve Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultan hazretlerimizdin yibarmamız Hüremşah Mirzaniñ şart yazısı mücibinçe kim yaqın kişimiz Hüremşah Mirza qardaşımız uluğ padişahniñ buyuruqda bolğan kişileri aldında öz moynuna alıp musülman dinimizçe Quran-ı Şerif üstünde lâ'netname birlen biz İslâm Geray Hanniñ ve Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultanlarınıñ canlarımız... şart qıldılar dahi anı da bolsa Hüremşah Mirza öz moynuna aldı eger kim saadetlü Hundigâr hazretleri bizlerge yarlıq yibârib qardaşımız uluğ padişah hazretleriniñ çet yurtlarına cavlay barurğa buyursa biz İslâm Geray Han ve Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultanlar özlerimiz cavlay barmasamız ve asker kişilerimizni hiç kim irsanı yibârmâsmız ve hiç türlü yamanlıq qabılmamız ve sağınmamız anıñ cümlesi üzerinde qarındaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa yaqın kişimiz Hüremşah Mirza emirimizçe çinliq berib Quran-ı Azim üstünde lâ'netleme birlen ant ve şart qıldı kim anıñ ol şartı mücibinçe tamam bolub hiç yerde özgelik bolmastur ve ne üzerinde yaqın kişimiz Hüremşah Mirza qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa çinliq berib ve buyuruqda bolğan kişileri aldında Quran-ı Şerif üstünde la'netname birlen bizlerniñ canlarımız birlen şart qılıb anıñ barçası sebebli biz İslâm Geray Han hazretlerine ve Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultanlarğa ol Hüremşah Mirza tahqiq i'lâm qılıb yazdılar ol yazuvların çapqunımız İslâm bek birlen bizge yibârdiler ve Qırım da biz İslâm Geray Han ve Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultanlar uluğ padişah Han hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa çinliq berib sipahileri Timafiy Qaraulav ve yazıçı İvan Plakidin ve yazıçı Girâznoy Akişavniñ

aldında özümüz için ve qarındaşlarımız ve oğlanlarımız için ve hükümetimizde bolğan barça Qırım ve Noğay askeri için ve Azaq halqı için uluğ padişah sipahilerine yibârilgân örnâkinçe öz musulman dinimizçe Quran-ı Şerif üstünde la'netlik birlen muhkem şart ve yemin qılamız ve anıñ barçası üzerinde ne üzerine yaqın kişimiz Hüremşah Mirza uluğ padişahnıñ buyuruqda bolğan kişileri birlen söyleşib qaradaşımız uluğ padişahğa çinliq berib Quran-ı Azim üstünde anlar aldında şart qıldı ve şartname hattlarımıznı biz İslâm Geray Han ve Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultanlar andağuş qaradaşımız Maskvadan yibârgân örnâkçe yazdurub ve altun baysamızı taqdirub ol şartname hattımıznı sipahileri Timafiyge ve Girâznoyğa berürümüz ve ol barça maslâhat işlerni yaqın kişimiz Hüremşah Mirza öz moynuna ve canına alğandır kim ol barça maslâhatlar Hüremşah Mirzanıñ şart qılğanına tamam toğru özgâliksiz bolur dib anıñ için kim ol Hüremşah Mirza uluğ padişahnıñ buyuruqda bolğan kişileri birlen anıñ barçasın öz irki birlen söyleşib biz İslâm Geray Hannıñ ve Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultannıñ yarlığı birlen qılğandır ve söyleşib bir qararğa qoyub şart qılğan yazuvğa Hüremşah Mirza qol salğandır ve andağuş ol şart qılğan yazuvnıñ bir suretin biz İslâm Geray Hanğa ve Qalğa ve Nuraddin Sultanlarğa yiberib özi Hüremşah Mirza qaradaşımız uluğ padişah yanında Masqvada qaldı ta-kim biz İslâm Geray Han ve Qalğa ve Nuraddin Sultanlar ol işlerni tamam qılıp Hüremşah Mirza söyleşib çinliq berib Quran-ı Şerif üstünde qılğan şart mücibinçe şart qılıb ve şartname hattımıznı sipahilernıñ qoluna berib ve sipahiler anıñ barçası sebebli qarındaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusnıñ penahı ve kob memleketlernıñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa yazup ol şartname hattımıznı yibârürler ve biz İslâm Geray Han qaradaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusnıñ penahı ve kob memleketlernıñ de bolsa padişahı ve hükümdarı birlen muhkem qaradaşlıqda ve dostluqda ve muhabbetlikde ömür ahırğaçe taymay bolurğa tilâp halâ bolğan fesad işlerni tüzetmâk için ne üzerinde biz İslâm Geray Hannıñ yarlıgımızçe yaqın kişilerimizden Hüremşah Mirza qarındaşımız uluğ padişah Han-ı a'zam hazretleriniñ buyuruqda bolğan kişileri birlen sözleşüb bir qararda qoydılar hem çinliq berib Quran-ı Şerif üzerinde şart-yemin itdiler ol sözde ve qararda hem biz İslâm Geray Han muhkem taymay ömür ahırğaçe özgâliksiz turamız ve qarındaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusnıñ penahı ve kob memleketlernıñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa çinliq berib Quran-ı Azim üzerinde sipahileri Timafiy Qaraulav ve yazıçı İvan Plakidin ve Girâznoy Akişav aldında la'net-lame birlen şart qılamız kim biz İslâm Geray Han qaradaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusnıñ penahı ve kob memleketlernıñ de bolsa padişahı ve hükümdarı birlen yahşı

muhkem qarındaşıqda ve dostluqda ve muhabbetlikde ömür ahırğaçe taymay her yerde dostlarına dost ve düşmanlarına düşman bolurğa ve her kim qarındaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa dost bolsa ol biz uluğ padişah İslâm Geray Hanğa dostdır ve her kim qarındaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa düşman bolsa ol biz uluğ padişah İslâm Geray Hanğa bolsa düşmandır hem qarındaşlarımız Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultanlarğa da bolsa düşmandur ve kün ilkârü biz İslâm Geray Han ve qarındaşımız Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultanlar ve inilerimiz ve oğlanlarımız ve qaraçılarımız bekler ve ağalar ve mırzalar ve barça Qırım Yurtınıñ halqımız ve Noğay mırzaları ve Mansur oğlu ve Sultan oğlu ve il halqı hukmümüzde bolğan barça mırzalar ve qara halqlar ve Azaq Tatarları ve qara halqı qaradaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarınıñ memleketlerine cavlay barmasğa ve qal'âların ve yerlerin capmasğa ve eger Hündigâr hazretleri bizlergâ yarlığ yibârib qaradaşımız uluğ padişah hazretleriniñ vilâyetine cavlay barurğa buyursalar veyahud asker yibârürgâ buyursalar ve biz İslâm Geray Han ve Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultanlar saadetlü Hundigâr emri ile özlerimiz Maskva vilâyetine cavlay barmasğa ve asker kişilerin hiç kim irsanı yibarmesge ve hiç bir türlük Maskva vilâyetine hiç narsa üçün yamanlıq sağınmasğa ve eger kim qarındaşımız uluğ padişahniñ kişilerin bizim adamlarımız çapquday bolsalar Maskva vilâyetiniñ her qayu qal'âsını cavlağuday bolsalar ve bizge qaytib kelgüday bolsalar ve biz de bolsaq ol kişileriñ öltürüb alğan yesirlerin ve malların qaradaşımız uluğ padişahğa culusız qaytarub birürmiz hiç hiyanetsiz ve hilesiz bu şart mücibinçe ve qaradaşımız uluğ padişahniñ muhabbetlik böleklerin biz İslâm Geray Han ve Qalğa ve Nuraddin Sultanlar özlerimizge biyimlerimizge oğlanlarımızga ve canilârimizgâ ve yaqın kişilerimizge padişahane yarlıqaların halâ Bahadır Geray Han defterinçe bir yılğa yüz elli beşinçi yılğa alıb andın ziyâde Bahadır Geray Han defterindin artuq hiç narsa özlerimizge ve yaqın kişilerimizge tilemâsge ve halâ Qırımında bolğan hem kün ilkârü hazine birlen Qırımğa kelgân sipahilerindin hiç narsa soramasğa ve sıysızlıq ve qıstav ve hiç qayu ma'na birlen qılmasğa ve eger kim hacet ve i'nad iş bolsa anıñ sebebli biz İslâm Geray Han ve Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultanlar qaradaşımız uluğ padişah Han-ı a'zam hazretleriğe yazarmız ve sipahilerine biz İslâm Geray Hanıñ ve Qalğa ve Nuraddin Sultanlarıñ hiç işimiz yoq ve quşçı ve arabaçı ve yol ağaların Qırımında tutmay qaytarıb qaradaşımız uluğ padişahğa hiç tutqavsız yibârürmiz eger anlar sebebli sipahileri eger destur tilâr bolsalar ve sipahileri öz

hizmetkârları birlen ve baş tilmaç dahi iki tilmaç qaysıların sipahileri öz yanında alıb qalur bolsalar almaşuv bolğunça Qırımında turarlar ve sipahilerine ve baş tilmaçğa ve ğayrı tilmaçlarğa zahire taqsırlıq köstermey nitak-kim özge vilâyetlerde ola kelmişdir sıy ve hürmet qılıb zaruretsiz tutıb Qırımın qaytarıb qarındaşımız uluğ padişahğa hiç türlü tutqavsız ve ma'nasız yibâürmiz ve eger kim sipahilerine lâzim kelüb Maskvaga qarındaşımızğa kişi yibâür bolsalar anlarğa destur berib Valuyqamızın ozaturmız ve qarındaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusnıñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa biz İslâm Geray Han ve Qalğa ve Nuraddin Sultanların kişi ilçi yibâürmiz öz hattlarımız birlen ve anlar birlen on iki kişi hizmetkâr bolur ve andın artuq qarındaşımız uluğ padişahğa biz İslâm Geray Han ilçi ve hizmetkâr ve hiç kimsedin hatt yibarmâsmız ve çapqunlarını andğuq biz İslâm Geray Han ve Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultanların üç çapqun üçümüzün barıb anlar birlen üç adam hizmetkâr yibâürmiz anı da bolsa almaşuv aldında haber birlen veyahud padişahane uluğ maslâhatlar sebebli yibâürmiz üç kişidin artuq kişiler çapqunlar ve hatt üç hattdın artuq biz İslâm Geray Han ve Qalğa ve Nuraddin Sultanlar qarındaşımız uluğ padişahğa yibarmâsmız ve eger kim qarındaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusnıñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarınıñ ilçileri ve sipahileri ve çapqunları her qayu vilâyetğa yibârilgân bolsalar yahud özgâ padişahların qarındaşımız uluğ padişahğa andağuq ilçiler ve çapqunlar vilâyetimiz aşa yibârilgân bolsalar veyahud oşol-oq vilâyetlerniñ bazirgân adamları vilâyetimiz aşa barur bolsalar ve qarındaşımız uluğ padişahnıñ ilçi ve sipahilerini ve çapqunların ve bazirgân adamların qaysılar qarındaşımızdın yibârilgân bolsalar veyahud qarındaşımızğa barur bolsalar bizim her türlü kişilerimizge anlarını tutmaşğa ve talamaşğa iki tarafğa hiç bir türlü tutqavsız yibâürgâ ve qayu adamlarımız qarındaşımız uluğ padişahnıñ ilçilerin ve çapqunların ve bazirgân adamların barurda ve kelürde veyahud özge vilâyetlerdin qardaşımız uluğ padişahğa barurda tutub talab bizge keltürgüday bolsalar ve biz de bolsaq ol kişilerimizge siyaset qıldırub alğan yesirlerin ve malların qarındaşımız uluğ padişahğa culuvsız qaytarub birürmiz andağuq qaçan kim bizdin qarındaşımızğa ilçi ve çapqun yibarılur bolsa anlar da bolsa doğrudan turub hiç gümrük ve tamğasız yürürler ve qarındaşımız uluğ padişahnıñ ilçileri ve çapqunları andağuq tamğasız bizge kiledürler ve eger kim qarındaşımıznıñ ilçilerine ve çapqunlarına bizlerden her ne türlü zulm ve siyaset ve sıysızlıq bolğuday bolsa qarındaşımız da bolsa bizim ilçilerimizge ve çapqunlarımızga bu şartname hattımızçe andağuq qılurğa ve ol sözümüz özge bolmastur ve her yerde qarındaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle

Urusnıñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa anıñ vilâyetlerine biz İslâm Geray Han ve Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultan yahşılıq sağınıb hiç türlük yamanlıq sağınmasğa ve fikir qılmasğa ve Maskva vilâyetine özlerimiz cavlay barmasğa ve asker kişilerimizdin hiç kim irsâni yibârmeske ve her yerde bu şartımız üzre qaim tururğa nitak-kim mundın yuqaruda yazılmışdur biz İslâm Geray Han qarındaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusnıñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarı birlen bu şart mücibinçe muhkem qarındaşlıqda ve dostluqda ve muhabbetlikde ömür ahırğaçe taymay bolduq ol biz İslâm Geray Han ve Qalğa Qırım Geray Sultan ve Nuraddin Ğazı Geray Sultan özlerimiz üçün ve ğayrı sultanlar için qarındaşlarımız ve oğlanlarımız üçün ve qaraçılarımız üçün beklerimiz ve ulanlarımız ve mırzalarımız üçün ve barça yaqın bolğan kişilerimiz ve barça Qırım ve Noğay ve Azaq halqı ve qara halqımız ve Tatarlarımız üçün qaysılar bizim öz hükümetimizde duralar cinlıq berib Quran üstünde qarındaşımız uluğ padişahnıñ sipahileri Timafiy Qravlöv ve yazıçı İvan Plakidin ve Girâznoy Akişavniñ aldında şart qılamız kim qarındaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusnıñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarı birlen biz İslâm Geray Han bu şartımızçe dostluqda ve muhabbetlikde bolduq uluğ padişah Han hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusnıñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarı birlen muhkem qarındaşlıqda ve dostluqda ve muhabbetlikde ömür ahırğaçe özgâliksiz ve hilesiz ve hiyanetsiz oğul-oğulğaçe bu şartname hattımızçe nitak-kim bu şartname hattımızda yazılğandır barçası öz sözümüzdir madamki öziñiz padişahlıq zabtıñuzda ve zir-i destiñizde bolğan askeriñiz zabt ve rabt idüb saadetlü ve azametlü padişah ali-vaqar dame devletühu eli yevmü'l-Qarar hazretleriniñ vilâyet ve memleketleriğa ve bizim Qırım vilâyetlerimizğa zarar ve ziyan olmağuday bolsa min uluğ İslâm Geray Han dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretleri de bolsaq barça Qırım törelerin ve asker kişilerin ve Noğay törelerin ve asker kişilerin ve Mansur oğlanların ve qara halqların ve barça zir-i destimizde bolğan asker halqımıznı muhkem zabt idüb siz uluğ padişah Han hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Urusnıñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarınıñ çet qal'âlarına ve memleketlerine cavlay herkez varmazdır ömür ahırğaçe oğul-oğulğaçe özgâliksiz ve hilesiz ve hiyanetsiz bolduq dib bu şartname hattımızğa altun baysamıznı taqdurub yibârdük deyü hatt bitildi yazıldı tahtgâhımız Bağçasarayında biñ elli yedi mah-ı Şabanu'l-muazzamnıñ evasıtında sahh.

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse
Han İslâm Geray bin Selâmet Geray Han

№ 113

**Ярлык хана Ислама Гирея Алексею Михайловичу
(Бахчисарай, 1057 г.х. / 1647 г.)**

Аннотация. Мухаббетнаме от царя; написание шертнаме у крепости Ор; посол Тимофей Караулов, писари Иван Плакидин и Грязнов Акишев в ханском диване; шерт (клятва) на Коране перед теми послами, вручение им ахднаме; отправление московских послов на алмашув, с Мехмедшах-беком; гонец Ибрахим-ага с вестями к царю; просьба хана к царю об отправлении казны, колтка и посылка 20-го дня месяца Рамазан; просьба о срочном (без задержек) отправлении казны; просьба хана о предоставлении татарским гонцам подводы (улак атлар) в пути от приграничной крепости до Москвы и обратно, просьба об обеспечении кормом для лошадей; просьба хана о выделении акче для татарских гонцов; просьба хана о сопровождении Мехмедшах-бея и его охране от реки Тарач до Тура (поскольку в тех местностях бродили разбойники от короля).

Ну

İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Таһри Тебарек бе Та'алâниñ rahmi ve inayeti milân uluğ padişah han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kop memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kop selâm itip muhebbetlik ve tatuwlıq milân hâliñuz ve hatriñuz sorğanımızdın soñra i'lâm inhay Hanı oldur ki halyâ yibârilgân muhabbetname hattıñuz kelüb manzur-ı şahanemiz olub barça yazılğan sözleriñuz ve cevablarıñuz malüm-i Hümayunım bolub Masqvadan kelen Orniñ üzerinde şartname hattımni yazdırub ve altun baysa taqdırub munda bolğan ilçinüz Timafiy Qaraulav ve yazıçı İvan Plakidin ve yazıçı Grâznoy Akişan ve barça yoldaşları milân divan-i Hümayun adalet-nişanımız ketürüb anlarınıñ aldında Quran-ı A'zim üzerinde şart qılub ve i'timad virilüb altun baysalu ahdname-i Hümayunım virüb qıdvetü'l-umera-i el-kiram zübdetü'l-kübra-i el-fehham Mehmedşah bek dame mecduhu milân elçileriñuz almaşuv yerine yibârüb haber itmek için qıdvetü'l-emasil ve'l-aqran İbrahim ağa çapqun könderilmiştir İnşa'Allahu Ta'alâ esan ve aman varmaq mısır olduqda uluğ hazine ve qolqa ve bölekleriñuzi almaşuv yerine Ramazan-ı Şerifniñ yigirmiñçi kunünde yetiştürmegâ buyurğay irdiñuz ve ol vade etkân künde mundın yibârilgân Mehmedşah biy asker milân almaşuv yerine varub hazine almaşuv yerinde tapılmadığaday bolsa varan asker ol yerde bekleyüp turmaq küç bolur muhabbetname hattımız varğaç tutqusız revan ta'cil yetiştirilmek için buyurğay irdiñuz taqı Qırımдан varan çapqunlarımız çet yerleriñuze ve serhad qal'âlarıñuza varğaç ulaq атлар virüb Masqva tahtına varğançe ulaq milân varub taam ve yeyeçекlerin virüb riayet ve hürmet milân alub

kidüb ve qaytdıqda dahi oşulay-oq ulaqlar virüb taamların ve yeyeçklerin virüb yibârile turğan idügi ihtiyarlarıñuz da bolsa malümdir olı-kelgân adetni kesmek dostluq ve qardaşlıqqa ohşavsız işdir adet ve qanun üzerinde sıylâb ve ulaqların virilmegâ buyurğay irdiñüz ve kün ilkârıde bolsa adet bolğan nimanı kesdirmegey irdiñüz iki yurtñıñ ve iki memleketniñ ortasında ömür ahırğaçe oğul-oğulğaçe muhabbetlikde ve dostluqda ve qardaşlıqda bolquday qılıqnı itib faqır ve fuqara ve asker halqnıñ tınç ve rahat olmasıçün can-goñül milân çalışqay irdiñüz taqı mundın ol varğan çapqunlarımızğa iki kerat aqça yarlıqaşları ola kelmişdir yene de bolsa iki yarlıqaş virilmiye buyurğay irdiñüz taqı Mehmedşah biy eglendirmeyüb uluğ hazine ve bölek qolqañuznı teslim idüb ozatqan mıltıqçılardıñuz tenbih idüb Taraç digen Suwnı ötkürüb Turğa yetkürüb qaytqay irdiler her zaman Gürel eşqıyaları Buzuqda ve Taraçda ve Turda bekleyub ol yerlerde zarar ve ziyan boladır ol mahuf-muhatara bolğan yerlerni ötkürmeye buyurğay irdiñüz ömür ahırğaçe dostluq ve muhabbetlikde bolğay irdiñüz deyu hatt bitildi yazıldı tahtgâhımız Bağçasarayında miñ elli yedi Şabanu'l-muazzamnıñ yigirmiñçi kunünde.

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse
Han İslâm Geray bin Selâmet Geray Han

№ 114

**Ярлык хана Ислама Гирея Алексею Михайловичу
(Бахисарай, 1058 г.х. / 1648 г.)**

Аннотация. Писарь Иван Плакидин в Крыму, с мухаббетнаме от царя; обязательство царя о доставке годичной казны по дефтеру Бахадыра Гирей-хана; прошлогодняя казна от Тимофея Караулова; просьба о выдаче тийиш для вельмож; отсутствие, удерживание и недостача тийиш; непригодная соболина пушнина (меха) и два пуда «балык тиш» («рыбий зуб»); возвращение извозчиков и слуг-сокольников, отправление Болат-аги; просьба о доставке двухлетней казны в конце мая; просьба о возвращении гонца без задержек, с ответом; истечение шести лет (1052-1058 гг.х) со времени доставки казны Тимофеем Карауловым, две казны за шесть лет; отказ хана о пересмотре числа посольской миссии из Крыма, просьба об уважении к послам; недостача в верги (дани), выданной окольничим (аклыпча) на алмашуве, недостачи из года в год, несоблюдение традиций по отношению к Мехмедшах-беку и ата-огуллар; тийиш для 4 агалар времени правления Мехмеда Гирей-хана; отказ царя отправлять тийиш для людей в Крыму; постоянный тийиш для Тогай-бея, приближенного к хану слуги; обман царя в отношении сыновей Ормухаммед-бея, письма к мурзам, прибытие к ним боярина и казаков; поимка боярина; просьба хана о неимении хитрости на уме,

о честности; дефтер хана Бахадыра Гирея, прошлогодний дефтер и казна от Тимофея Караулова; ответ царя о принятии Хуремшах-мурзой его (царя) деяний, веление хана о заключении Хуремшах-мурзы в неволе для наказания; обязательство хана о несовершении походов татарскими вельможами в случае соблюдения договора.

Нү

İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüміз

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân uluğ padişah Han hem ulu biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kop selâm itib muhabbetlik ve tatuwlıq milân hatrıñüz sorğanımızdın soñra i'lâm ve inhay Hanı oldur ki mundın muqaddem yazıçı İvan Plakidin milân min uluğ İslâm Geray Han dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerimize muhabbetname hattıñüz kelüb Bahadır Geray Han aleyhi er-rahmet ve'r-Rıdvan defter milân bir yıllıq hazinemizi bildır varan hazine üzre virelim dimişsiz hatrıñüz körüp munda bolğan elçiñüz Timafiy Qaraulav ve yazıçı Plakidin ve burunğı yazıçı Grâznovin Akişanı ketürdib Divan-i ali-şanıımızda söyleşüb Bahadır Geray Han defteri milân ötkân yıl Timafiy Qaraulav her niçe ketürdi irsa anıñ üzerinde qavl ve qarar ve ahd şart olunub bir yıllıq hazineni qabul itdik hiç bir zamanda Qırım padişahları kendi zamanlarında ağalarına çıkan tiyişlerden ferağat itdügi varmıdır ihtiyarlarıñuzdan sual itseñüz olmazmıdır aralıqda beş-on yıl keçmeye de bildır könderdigiñüz unutulur mı ta bu qadar hile de olur mı imiş Bahadır Geray Han defteri dimekle hile idüb kendi zamanımızda çıqub keçen yıl Timafiy Qaraulav milân kelen on iki yaqın ağalarımızdın tiyişlerin alı-qomışsız ve qardaşımız Qalğa Sultan hazretleriniñ altı ağasınıñ tiyişlerin ve kendilerniñ sultanlıq tiyişin ve validesiniñ samur tonın aqtaçı bek ve qapuçı başısınıñ zerdeva tonların ve hadim ağasınıñ tiyişin alı-qoyub ve kendi qapumızda dahi niçe ağalarımızdın tiyişlerin eksik idüb ve Nuraddin Sultanniñ bir top samurı ve bir qaç tonları eksik keldi bunlarıñ cümlesin de Timafiy Qaraulav eksiksiz ketürmiş iken bu yıl kelen hazinede bu qadar hile itduñüz ve kendimize kelen beş-on top samurıñ içinde kürk idüb kiyilür kibi bir samur yoq her şey dahi aña köre evvelâ iki put balıq tiyişi köndermişsiz keçı boynuzumıdır nedir bu maqule armağan ve hedayâ bir vilâyetden bir vilâyete padişahlar könderirmi imiş bu qadar zamanda Qalğa olduq va Han olduq niçe hazineler aldık bu könderdigiñüz hazinede olan samur kibi ve balıq tişi kibi körülmüş degildir bizim şart ve ahdımız böyle degildi bildır Timafiy Qaraulav ketürdigi hazine üzerinde idi ahdıñuzda turmadıñuz naqz-ı ahd öz tarafıñuzda oldı öyle olursa da biz dostluqı qat' itmeyüb qanun-ı qadim üzre çapqunımız Bolat ağa ile quşçı ve arabaçlarıñuz köndermişüzdir imdi bizim ile dost

ve qardaş olub iki yurtnıñ askeri ve reayaları rahat ve tıñ bolsun dirseñüz keçen sene Timafiy Qaraulav ketürdügi hazine defteri milân iki yıllıq hazinemizi işbu keleşek Mayıs aynıñ ahırında almaşuv yerine yetişdirub halâ könderdigimiz çapqunımız bugün ve yarın diyü eglendirmeyüb turı söz ile qaytarub könderesiz dostluq itseñüz ve itmeseñüz de vade itduğımız künden ozdırmayub haberin bildiresiz her kime virerse Allah Ta'alâ hazretleri virer bizi yoqdan var iden ol Huday bi-zeval hazretlerinden isteriz heman sizden toğrı söze baqarız ve iki hazineyi bir oğurdan niçün istersiz dirseñüz Timafiy Qaraulav Qırıma ketürdügi hazine miñ elli iki tarihnıñ idi şimdi tarih miñ elli sekizdedir mabeyinde altı yıl vardır altı yılda Qırıma iki hazine kelmişdir cümle ihtiyarlarıñuz buyuruqıñuzda olan adamlarıñuz da bolursa taqı eger ulu elçi ve eger çapqunlarımızdır qadimden her niçe varub kelürse yene öyleçe varsun elçi hususunda bir dane elçi eksik olduğuna ve qadimden ola kelen riayetlerinde ve ulaqalırında qusur olduğına rizamız yoqdur ve almaşuva varan Mehmedşah bek ve ata oğullarına qadimden ola kelen riayetler olmayub her yıldan-yılga eksik idüb qanun-ı qadim olan virgülerindin halâ almaşuva kelen aqlınça eksik virmiş anı dahi buyuruqda bolğan qullarıñuza muhkem tenbih idüb qadimden ola keldügi üzre itdiresiz taqı qardaşımız Mehmed Geray Han zamanında çıqan dört ağa tiyişi için de bolsa anı tilek idüb munda bolğan elçiñüze öz mübarek ağzımızdan aytqanımızdın ğayrı ve name-i şerifimizde dahi yazğan irdik Qırımda bolğan adamlar için bizden tiyiş istemek ohşavsızdır dib yazıbsız ol tiyişlerniñ biri Toğay bek qulumızıñdır halâ Toğay bek yanımızda ve leyl-ü-nehar hizmetimizde bir yaqın qulumızdır anıñ tiyişin defteriñüzde yazıldığı üzre başlıqı samur tiyişin virüb kün ilkârıde bolsa kesilmeyüb kelürgâ buyurğay irdiñuz taqı min İslâm Geray Han dame ömrühu ve devletühu eli yevmü'l-Mizan milân qardaşlıq ve dostluq bumıdır ki dünya yâradıldıqdan beri ecdad-ı a'zamımıznıñ qulları ve qaraçıları olan öz Tatarımız Ormuammed biy oğulların hile birle aldayub barça mırzalara hatt yazub bir qaç Qazaq milân bir boyar yiberibsiz ol boyarıñuz tutub bizge könderdiler munda elçileriñüz de bolsa közleşdirib söyleşdirdik şimdi ol boyarıñuz habsımısdadır Tatar halqı milân siziñ munasebetiñüz nedir bu qadar hile milân yürmek lâyıqmıdır padişahlıqa tüşer iş tuguldir imdi ahd ve qavliñizde kün ilkârıde bolsa muhkem bolub ohşavsız munday işlerni itmegây irdiñüz dostluq ve qardaşlıq arasında lâzim olan toğrulıqdır hile eyü tuguldir bizim ahd ve qavlimiz ve barca söz kerçe Bahadır Geray Han ve defteri añıldı amma namemizde ve elçiñüze ısmar qıldığımızda ötkân yıl Timafiy Qaraulav özimizge ketürdügi defter ve hazine üzredir anıñ üzerine kondermez iseñüz [...] ahd ve naqz-ı sulhı siz itmek üzre karar virilmişdi naqz-ı ahd öziñüz idüb ve bu qadar eksikler taleb olundıqda elçiñüz Hüremşah Mırza bunıñ üzerine qabul itmişdir deyü cevap virmekle

Hüremşah Mırzanı dahi haqqından kelmek için habs itmişüzdür bizim sözüimiz ve qavlimiz birdir iki söz olmazdır dostluq ve qardaşlıq muradıñuz bolsa Timafiy Qaraulav özimizge ketürdügi hazine defteri üzre iki yıllıq hazinemizi çıkarub almaşuv yerine vademizde yetişdiresiz bu yazdıgımız üzre iki yıllıq hazinemizi könderip ahd ve qavliñizden taymay tursañuz ve Allahu'l-azim ve Ta'alâ el-kerim bi'z-zat kendimiz ve qardaşımız Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultan ve ğayrı sultanlar cavlay vilâyetiñüze varmazız qaraçılarımızdan Şirin ve Manqıt beki ve özge Qırım törelerinden ve Noğay mırzalarından hasıl-ı kelâm zir-i destimizde olan töre ve qaradan ve ulan künilerinden vilâyetiñüze ve köy ve kentleriñüze yibârmâzız ve zarar ve ziyân olmazdır işbu söz bizim kendi sözüimizdir i'timad ve i'tiqad idesiz eger dostluq ve qardaşlıq muradıñuz bolmazsa ana dahi qayulüzdür toğrı haber virüb könderesiz her kime virerse Haq Ta'alâ hazretleri virür qadir olduğımız qadar Huday Müta'alâ hazretlerinden isteriz heman adamımız bu kün ve yarın diyü eglendirmiyesiz eger adamımız vademizde yetişmezse de ahd öziñüzde qalmış olur deyü hatt bitildi yazıldı tahtgâhımız Bağçasarayında miñ elli sekiz Safer aynıñ evelinda.

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse
Han İslâm Geray bin Selâmet Geray Han

№ 118

**Ярлык хана Ислама Гирея Алексею Михайловичу
(Бахчисарай, 1058 г.х. / 1648 г.)**

Аннотация. Прибытие в Крым Давыда Мардасова, с мухаббетнаме от царя; жалоба царя о неподобающих делах; отрицание ханом таких дел; рейды донских казаков на продовольственные судна у крепости Азов, на ханские владения; отправление царского посла в Стамбул; беды донских казаков, их злоба на хана; появление человека от царя, с намерением внесения раздора между мурзами, сыновьями Ормухаммеда; поимка того человека; сложности в возможности соединения татарской посольской миссии; четырехлетняя казна от царя – долг; ханский слуга Болат-ага в пути за двухлетней казной; обязательство царя о доставке казны, с добавками к дефтеру Бахадыра Гирей-хана; доставки пушнины Тимофеем Карауловым; отговорки царя, причина – походы на его владения; возвращение Д. Мардасова, отправление гонца Крымгази-мурзы со спутниками; просьба хана о доставке двухлетней казны на алмашув до конца сентября; казна от Тимофея Караулова и добавки к дефтеру Бахадыра Гирей-хана; просьба о возврате Крымгази-мурзы с вестями; слова царя об отсутствии в Крыму 4 владельцев тийиш; просьба хана о доставке соболиных тийиш для Тогай-бека и Муфти-заде Мехмеда Челеби; просьба хана о контроле над действиями донских казаков,

в противном случае – поход на крепости на Дону, вред Москве; снижение ханом числа посольской делегации в Москву; просьба хана об уважении к татарским послам; внимание к Мехмедшах-беку, поехавшему на алмашув; посол Иван Фустов в Крыму во время калгайства Ислама Гирея, денежный долг от Фустова людям в Крыму, с записями кабалы; просьба хана о возврате долга; обязательство хана о невторжении татарских вельмож в царские владения; желание царя о возврате боярина, отправленного из Ачтархана (Астрахани) к мурзам, сыновьям рода Ормухаммеда; пребывание Эльмурзы, сына Бий-мурзы, сына Ормухаммеда, в плену у людей царя; просьба о его освобождении и возврате.

İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milan uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kop selâm itib muhabbetlik ve tatuwlıq milân hatiriñüz sorağanımızdan soñra i'lâm ve ferman Hanı oldır ki adamlarıñuzdan David Madrasav milân yibârilgân muhabbetname hattıñüz kelüb barça yazdıqlarıñuz malümımız bolğandır ba'zı hususlarda ahdiñuzdan aşa işler boladır dib bildiribsiz İnşaAllah Ta'alâ bizim taraf-ı saadetimizden mabeyinde olan sulh-salâhı naqz idecek kibi iş bolmastur ahd-ı qavlimizde haşa ki hilâf bolğay altun baysalu şartnamede yazıldığı siz qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarınıñ qolları altında bolğan barça halqıñuz ve askeriñüzden bizim vilâyetlerimize ve azamatlü ve şevketlü padişah ali-vaqar hazretleriniñ vilâyet ve memleketlerine zarar ve ziyân bolsa ahd ve şart öziñüzniñ üzeriñüze qalmaq üzredir alay bolsa Tın Qazaqları öziñüzniñ zabtıñuzda ve qoluñuz altında tugulmidir saadetlü ve azamatlü padişah ali-vaqar hazretlerine ilçiñüz yiberib Qazaqlarıñuz zabt itmeyüb şayqa milân kelüb Azaq qal'âsına kelecek zahire gemilerin bekleyüb bizim vilâyetimizi dahi derya kenarlarında ba'z koylere çıqub deryâda ve qarada hayır da idemeyüb Haq Ta'alâ hazretleriniñ lütfi milân azim belâlara oğrayub heman bize qın idub Azaq zahiresin qaradan alub kidüb qın boladır munday yalan söziñüz bolğan için bu qadar zamandır ilçiñüz İstanbulda yatur taqı Ormuammed oğulları mirzaların ayırtmaq için el altından adamıñuz kelüb adamıñuzı tutıb bizge ketürdiler taqı uluğ elçilerimiz Masqvaa vardıklarında tit ve bahş digen iki içarimiz (?) bolur irdi anı dahi qaldırıp uluğ elçilerimiz milân çapqunlarımız bir-birlerine buluşdarmayub adam başına birer-ikişer nuqarat virüb munday ohşavsız işler milân naqz-ı ahd öziñüzde boladır padişahlarda söz bir kerekdir İnşaAllahu Ta'alâ bu tarafda hilâf bolmastur söziñüzde ve qoluñızda qararıñız olmayub üzeriñüzde dört yıllık hazine qalmış iken iki yıllık hazinemizi bir oğurdan isteyub sözni

kesib Bolat ağa qulumızni yibârdik irdi öz zamanımızda Timafiy Qaraulav milân kelüb ötkân yıl alı-qodıǵıñuz on sekiz ağa tiyşi ile Qalğa Sultan valildesiniñ samur ton ve aǵalarınñ zerdevaların ve Nuraddin Sultannıñ tob samurın ötkân yıl qalduǵında aqlınça milen yibârüb ve kün ilkârıde bolsa Bahadır Geray Han defterine qoşub Timafiy Qaraulav alup varduǵı üzre bir yıllıq hazine könderelim diyup yazupsız biz ol hattımızda artuq söz qomayup kesip yibârgân irdik vilâyetimiz çabılğan iki yılınıñ hazinesinden feraǵat olunğan irdi dip bir niçe ohşavsız sözler yazub uzadıpsız şimdi dahi hattıñuz milân kelgân adamıñuz David Madrasava qoşub çapqunımız Qırımǵazı Mırzanı Sentâbr aynıñ ahırına degin yetmiş kün vade birüb yigirmi beş nefer yoldaşları milân yibârdik min uluǵ İslâm Geray Han dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretleri milân ömür ahırǵaçe dost ve qardaş bolub yurtumuzın faqır ve fuqaraları rahat ve tınç bolsun dirseñüz Timafiy Qaraulav milân kelgân hazinemiz öz zamanımızda arturğanlar ile Bahadır Geray Han defterine qoşub iki yıllıq hazinemizi Sentâbr aynıñ ahırında almaşuv yerine yetiştirip çapqunımız Qırımǵazı Mırzanı haber için ilkeri könderesiz vade itdigimiz Sentâbr aynıñ ahırında haber kelüb almaşuv yerine askerimiz çıqub varmadıqdan soñra qış bolur artıq söziñüz olmazdır taqı Mehmed Geray Han zamanında çıqan dört tiyişniñ sahibleri Qırımda yoqdır dimişsiz Toǵay bek qulumız milân Mufti-zade Mehmed Çelebi halâ yânimızda ve yaqın hidmetimizdedir Toǵay bek qulumızın başlıq samur tiyişin ve Mehmed Çelebiniñ dahi samur tiyişin yibârgây irdiñüz taqı Tan Qazaqların zabt idüb Azaq qal'âsına zarar ve ziyân itdirmegây irdiñüz kün ilkâri Tan Qazaqların zabt itmekday bolsañuz qış bolub tün olduǵı kibi barça Qırım ve Noǵay askerın ve Özü Qazaqın atlandırıp Tan Suyunıñ üzerinde bolğan cümle qal'âlarıñ üstüne varmamız muqarrar olmuşdır anlara bolup belki öziñüz de zarar çekesiz sözüimiz tıñlap muhkem zabt itkây irdiñüz taqı çapqun elçilerimiz qırq-elli adam ve yatur uluǵ elçilerimiz de altmış-yetmiş adam milân vardıqları malümımız olub ol işler özümüzde bolsa ohşavsız kelüb çapqun yigirmi beş adam uluǵ elçi otuz beş adam varmaq üzre muhkem tenbih olunmuşdır imdi burunǵı defterleriñüz baqdırıp uluǵ elçilere ve çapqunlarımıza ne qadar riayet olı-keldi irsa bi-qusur itdirgey irdiñüz taqı almaşuvǵa barğan Mehmedşah bek ve ata oǵullarına burunǵı riayetlerniñ yarısın iderler imiş anı dahi babañuz zamanlarında olan defterlere baqdırıp ana köre riayet itdirgey irdiñüz taqı özimiz Qırımda Qalğa iken Masqvadan İvan Fus digen elçi kelüb vilâyetimizde kob adamlardan borça aqçalar alub barçasız qabala virüb qabalaların Masqvada hazine defterlerine yazdurub virilecek iken qalup kob adamlar zulm ve ziyade heyf bolǵandır qardaşlıqmız ve dostluqmız arasında bir alay fuqarayâ munday zulm olub malları ketmek lâyıq tuguldı ol qabala ve defterler üzre aqçaların almaşuva kelen aqalınca

milân yiberip dostluq ve qardaşlıqı muhkem etkây irdiñüz hasıl-ı kelâm Timafiy Qaraulav hazinemizi niçik ketürdi irsa ol defter üzre iki yıllıq hazinemiz vade virdigimiz yetmiş künde kelüb almaşuv yerine vasil olub çapqunlarımız ve yatur uluğ elçimize ve almaşuvğa barğan bekler ve ata oğullarına burunğı defterçe riayet olunub Azaq qal'âsına Tan Qazaqları zarar ve ziyân itmeyüb muhkem zabt etkeday bolsañuz bi'z-zat özimizden ve qardaşlarımız Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultan ve ğayrı sultanlardan qaraçılarımızdan beklerimizden ve barça Qırım zabtımızda bolğan Noğay askerinden çit yerleriñüz ve qal'âlarıñüz herkez yamanlıq olmastur eger kelüb vademizde yetişmizsa ant ve şart üzeriñüzde qalmış olur her kime virürse Allah Ta'alâ virür vaqtiñuza hazır olasız bu itdigimiz vademizde haberiñüz kelmekday bolsa dostluqı siz bozmuş olursız artıq haber kelür dip baqılmazdır heman Haq Ta'alâ hazretlerine sığınub qadir olduğıımız asker milân üzeriñüze varılmaq muqarrardır taqı Açıtarhandan Ormuhammed oğulları mırzalarına yibârilgân boyar tilek etipsiz diriğ olmazdır taqı bu tarafdán Ormuhammed oğlu Biy Mırzaniñ oğlu El Mırza qoluñuzda tutsaq imiş işiñüze yarayçaq törede tuguldır bir qartbabası olup rica itmekle tilek idemiz ol mırzanı virüb köndergây irdiñüz anda tursa ve bunda tursa da işkâ yaramazdır haman ihtiyar babası için tilek olunmışdır yazıldı tahtgâhımız Bağçasarayında tarih miñ elli sekiz Receb aynıñ evelinda.

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse
Han İslâm Geray bin Selâmet Geray Han

№ 121

**Ярлык хана Ислама Гирея Алексею Михайловичу
(1059 г.х. / 1649 г.)**

Аннотация. Прибытие в Крым сипахи Михаила Ларионова и писаря Ивана Никитина, с казной и мухаббетнаме; неуважение от московского посла – шапка на голове и отказ поклониться; принуждение от ханских слуг к повиновению велению хана; ответ посла – соответствие его поступков велениям царя; удивление в ханском диване – непригодность доставленной соболиной пушнины, низкое качество; пребывание хана в пути в походе; возвращение московских извозчиков и сокольников, отправление гонца Мухаммед-бека; просьба о подготовке и доставке двухлетней казны в начале осени; обязательство посла Тимофея Хотунского о доставке тийиш для некоторых лиц дома калга-султана (ана-бийим / мать калги, султан и ханий); отсутствие тийиш; просьба о доставке тийиш от гонца; просьба о доставке 100 сом нукарат-акче для капу-агасы калги, Ислам-аги; просьба о доставке тийиш для двух сыновей капу-агасы калги (Максуд и Мурат); раздача московским послом кабалы в ханстве и его обещание выплатить выкуп за

увезенных 50-60 казаков (вторично 40-50 казаков); просьба хана о выплате денег владельцам казаков, в противном случае – отказ давать казаков за выкуп; рейды донских казаков на чайках по морю.

Hu

İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân uluğ padişah han hem ulu biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kop selâm itib muhabbetlik ve tatuwlıq milân hatrıñüz sorağanımızdan soñra i'lâm inha Hanı oldur ki halyâ sipahileriñüzden Mihayla Larivanav ve yazıçı İvan Mikitin birlen könderilgân uluğ hazineñüz ve muhabbetname hattıñuz kelüb vasıl oldı bundan evel kelen ilçileriñüz qapudan kirdükleri kibi qalpaqların çıkarıb baş urarlar irdi bu ilçinüz kelgânde qalpağın çıqarmayüb baş urmayüb buyuruğımızda bolğan qullarımız küç milân qalpaqların alub baş urdurdılar bunıñ sebebi nedür dib sual itdüğimizde ilçinüz baña efendim padişahım böyle ısmar qıldı emri budır deyüb cevab virdi taqı hazineni bu qadar halq içinde könderüb aldımızdan ötdürgânde hayran olub barça divanımızda bolğan halq hayretde qalmışdır munday tob samur mı olur ve munday samur tonmı olur içinde kendüimize lâyıq olub kimiñ tugul qullarımız kiyecek bir samur yoqdır barça esaplarıñuz şulay alçaqdır biz bunı yazayaza usandıq asla çare olmadı zahra bu iş öziñüzden olduğun bildik ve muradıñuz dostluq olmadıgün anladıq ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıq muradı bolğan munday qılıqnı itmez irdi halyâ özümüz at üzerinde sefere çıqub yolda bulunduq dostluq ve qardaşlıq muradıñuz bolsa kün ilkâri böyle itmeyub burunğı adetçe dostluq itkâysiz halâ arabaçı ve quşçı milân çapqunımız Muhammed bek könderilgândir şimdilik çapqunniñ cümlesi adam könderilmişdir bundan soñra könderilecek çapqunımız uluğ ilçimiz evelki adet ve qanun üzre könderilür dostluğımız ve ahdımız bunıñ üzerinedir muradıñuz dostluq ve qardaşlıq bolsa çapqunımız varduğı saat iki yıllıq hazinemizni tedarik idüb küz aylarınıñ ibtidasında çıkarub çapqun könderemiz ve qarındaşımız Qalğa Sultan hazretiniñ validesi ana biyimiñ tiyişniñ samur tonun ve bir sultanıñ ve bir haniniñ tiyiş mundan ketkân ilçinüz Timafiy Hatunski boynuna alub ketkân irdi bu hazine milân kelüb çıqmadı ilçinüzden alınur idi çapqun namesinde yazılıb könderilsün çapqunı ile kelmezse soñra bizden aldırırız dimekle yazılmışdır çapqun milân kelmezse bunda bolğan ilçinüzden aldıruruz ve qaradaşımız Qalğa Sultan hazretleriniñ qapu ağası İslâm ağaya yüz somlıq naqarat aqça ve iki oğlına birer zerdeva tiyiş tilek idürmiz biri Maqsud ve biri Murat şahdar padişahlar arasında munday ve bundan artuq tilek keçe kelgândir yoq dimeyüb hazinemiz milân cibergâysiz tilek keçmesi dostluq ve qardaşlıq

ziyâdeligine sebebdir ve dost ve qardaş bolmaq muradıñuz bolsa baba ve dedeleriñüz zamanlarında ola keldügi üzre idesiz öyle olmayub kün ilkâri munday bolsa ant öz üzeriñüzde qalmış olur munday dostluq olmaqdan olmamaq yekdir dostluq ve qardaşlıq evelde böyle rüsvay samurlar ve tonlar yibâresiz içinde kimik tugul qırq-illi aqça ideçek samur yoqdir padişahlığa tüşer iş tuguldir dostluq idersiñiz padişahane dost olalım olmazsa naqz-ı ahdi öziñüz itmiş olursız bunda kelgân ilçiñüz bir alay Ümmet-i Muhammedi qabalalar virüb culuv için Qazaqların kötürüb illi-altmış Qazağın zayı' eyledi şimdi tekrar dahi i'tiqad virüb bir alay Qazaq kötürdüb qırq-elli Qazaq zayı' oldı yedi Qazaq ilçiñüziñ kefilligi zamanında qaçmışlar böyle qaçan Qazaqlarıñ bahası virile kelgândır sahiblerine virib yibârgâysiz böyle yâlan söz milân halqı aldamaq lâyıqmıdır ilçi yalan söylemeye qadir degil idi zahra buda öziñüzniñ işiñizdir ve culuv için kötürülüb zayı' olan Qazaqlarıñ sahibleriniñ bazısı sefere kidüb bunda bolğanları qabalaların kötürüb ketmişlerdir muradıñuz dostluq ve qardaşlıq bolsa Qazaq sahiblerine aqçaların berib cibergeysiz bu yul virilmezse culuv için bir dahi Qazaq kondürülmezdir ve taqı eliñiz altında bolğandan vilâyetimize ve Osmanlı memleketine zarar ve ziyan itdirmizge ahdiñuz var idi bizim de ahdname hattımızda yazılğan idi ahdiñızda durmayub Tan Qazaqlarından bir miqdar şayqaya icazet virüb deryâya çıqardıñız ol qadar şayqadan Lütf-i Haq ile elem çekilmezdir nihayet naqz-ı ahd üzeriñüzde qalmış olur ve İnşa'Allahu Ta'alâ onlardan dahi intiqam alınur tahrira fi şehri Recebü'l-mürecceb sene 1059 sahh.

Han İslâm Geray bin Selâmet Geray Han

№ 132

Ярлык-мухаббетнаме хана Ислама Гирея Алексею Михайловичу (Бахчисарай)

Аннотация. Послы Анисим Судаков и Данила Потапов в Крыму, с мухаббетнаме от царя; прошлогоднее возвращение татарского войска из Польши, нападение в пути молдавского войска; бегство и укрытие молдавского войска в горах; совет хана со старейшинами; уведомление о готовящемся походе ханского войска на Москву, сообщение приднепровским казакам и царскому войску об этом намерении; тайное повеление калга-султану об отправлении в поход на Молдавию; вести о переправе войска калги через Днепр и направлении к Молдавии; гонец в Москву, с мухаббетнаме; просьба об отправлении казны до наступления зимы, отправление на алмашув (разменную) Мехмедшах-бея; просьба о доставке хороших соболиных шуб; гонец Шаххусеин в Москву с просьбой о доставке шуб для женщин гарема; шубы для слуг-эмекар Субхангази-Улана и Абдулькерим-аги, тийиш для

семьи калга-султана; соглашение об установленном для Москвы количестве членов посольской миссии; новый ярлыкаш (подарки) по дефтеру для беев, мурз и слуг, делегированных на алмашув.

İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa selâm itib muhabbetlik ve tatuwlıq milân hatrıñız sorağanımızdın soñra i'lâm ve inhay Hanı oldur ki min uluğ İslâm Geray Han dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerimizge adamıñuz Anisim Sudaqov ve Danila Patapov milân yibârgân muhabbetname hattıñız kelüb oqub barça yazdıqlarıñuz malüm qıldıq ötkân yıl askerimiz Lih Vilâyetinden kendi hâllerinde kelür iken Boğdan adamları öglerine çıqub bir miqdar askere zarar idüb hikmet-i Bari intiqam qabil omayüb vilâyeti yaqınımızda olmağle Qırım askeri cüzi hareket etkâç haberdar olub ve her birleri tağlara ve sarp yerlere tahsin idüb hiç bir vechle intiqam ve kin olmaq mümkün olmayüb aqibet bir-iki umur-dide ihtiyar qullarımızle müşavere olunduqda heman Masqvaa sefer vardır deyü Özi Qazağına ve ğayrı yerde olan askeriñüze haber könderdik Qırım askeri Özi başına çekilüb ketdikden soñra Boğdan Vilâyeti ğafil olur dönüb Özi başından keçüb Boğdan urulmaq ma'qul ve münasib körilüb qardaşımız Qalğa Sultana bu minval üzre kimseye bildirmeyüb gizlü ismar qıldıq idi hordar olsun Qalğa Sultan emrimiz üzre Özi başına vardıqdan soñra Özüyü keçüb Boğdana yürdükleri haberi kelüb artuq tutqatmayüb muhabbetname hattımız ile çapqunımız siz qardaşımıza yibârilgândir inş'Allah Ta'alâ esenlik milân vardıqda uluğ hazinemizi tutqavsız çıkarıb almaşuv yerine yibârib hazine çıqğan haberin bildire çapqunımız revan qaytarub yibârgâysiz aña köre qış olmazdan muqaddem almaşuva Mehmedşah biy yibârib hazineyi alduralım adamımız alı-qoyub hazineyi qışqa qaldırmağay irdiñüz taqı hazineniñ tob samurların ve tob tonların ötkân yıl kibi caman itdirmegâysiz eger özümüzniñ hazinemizde ve yaqın ağalarımızniñ samur tonlarından hiç kiçik kibi samur kelmâydir öz aldıñuzdan ötkârib padişahlıq ve muhabbetlike lâyıq olğannı köndergây irdiñüz taqı çapqunımız Şahhüseyin milân harem-i hassamızdan dört biyimlerimiziñ zerdeva tonların ve birer qarın tonların ve emekdar qullarımızdan Subhanğazı Ulan ve Abdülkerim ağa için yeñiden tilek itdigimiz başlıqı samur ton zerdeva ton ve birer sırt ton ve birer qarın ton ve ikişer tahta sırt ve ikişer tahta qarın birer tilki bürklerin ve Qalğa Sultan tarafındın validesi ve biyimleri ve yeñiden bir oğlu ve bir qızı için tilek itdikleri tiyişlerni şimdi çıqğan hazine milân yibârmegâ va'deñüz bolub muhabbetname hattıñızda yazıbsız siz qardaşımız tarafından padişahane

dostluquñuz bolduqdan soñra bu tarafdın her kez yâmanlıq ve bozğaqlıq olmastur inş'Allah Ta'alâ dostuñuza dost ve duşmanıñuza duşman bolub uzun-uzaq dostluq ve qardaşlıqda tabılrımız taqı elçi hususı içün niçe kere yazdıq uluğ babalarıñuz zamanlarında elli-altmış adam vara-kelür iken andan ferağat idüb ulu elçi teti ve bahşı ile yigirmi beş adam ve çapqun heman on beş olub bundan eksik ve artuq olmazdır bu mertebe dostluq ve muhabbet olduqdan soñra bozulmaq lâyıq tuguldür kün ilkâri elçi bu yâzduğımız üzre etkâysiz taqı almaşuvğa barğan biylerimizge ve birgâ barğan mırzalar ve yumuş qullarımızğa baba ve dedeleriñiz zamanlarında ide keldikleri yârlıqaşıñız eksiksiz etdirgâysiz taqı ötkân yıl kelen hazine defterniñ üzerine şimdi yeñiden virilen yârlıqaşıñuz yâzdırub kün ilkâri ol sebeble bulay alay söz bolmağay irdi çapqunımız barğaç hazine biyi almaşuvğa yibârüb ve çapqunı ilkâri haber içün ta'cil yibârgâysiz qışqa qalub suvuqğa uçrab zahmet çekmegây irdi bu tarafdan Mehmedşah biyni almaşuva köndermeye haberiñüze baqılur ihmâl itmeyüb revan ta'cil haber irişdiresiz taqı uluğ hazinemizi bugün ve yârın deyü bu qış hazine alınmayüb qalğuday bolsa soñra ihmaliñızdan olub qardaşlıq muradıñuz olmamış olur ve antiñuz üzeriñüzde qalur baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday.

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse
Han İslâm Geray bin Selâmet Geray Han

№ 133

**Мухаббетнаме хана Ислама Гирея шведскому канцлеру
(1060 г.х. / 1650 г.)**

Аннотация. Прежняя дружба (во времена предков хана) со шведскими королями; посольские миссии в Швецию; отправление в Швецию Мустафабека, с ханским мухаббетнаме; просьба хана к канцлеру о необходимости содействия в части приема и отбытия того посла без задержки.

Hu

İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

İftihar erbabu'l-milletu'l-Mesihkiye zübdet-i ashab taifetu'l-'Isuye dostumuz Qansler hatemat avaqıba bi'l-hayır savbına selâm-selâmet resan ve peyam meserret-nişan iblağile inhay Hanı oldur ki dudman muhalledu'l-erkânımıza olan hulus mütabaat mahsusıñız üzre taraf-ı alimizden tefahhus ve tefaqqud olunursa Elhamdülillâh Ta'alâ eyyâm devlet qahremiz imtidad qudret-quvet izzetimiz tariqı ve iştidad üzre olub Ümmet-i Muhammed saye ma'delatımızda asude hal ve sağır ve kebir izdiyad devletimiz edayesine

müdavim ve mülzim bilesiz ba'de-zalike ecdad-ı a'zam ve eslâf-ı kiramımız anar-Allah merqade hazretleriniñ zaman-ı devlet ve hengâm-ı fırsatlarında Şved qırallarıyle dostluq ve qardaşlıq idüb elçileri varub kelmek ayin-i qadime-i Çengizi olmağle halâ taraf-ı pür-şerifimizden muhabbetname-i Hümayunım ile yaqın qullarımızdan Mustafa bek zide qadruhu könderilmişdir İnşaAllah Ta'alâ taht-ı hükümet ve zir-dest vilâyetiñuze vusul mısır olduqda qardaşımız qıral devlet-iştimal hazretlerine arz idüb düşen hidmetlerine muavenet idub bir kün evel yollamaq babında kemal diqqat ve sarf himmet idersiz hasıl-ı kelâm varduqda ve keldükde lâzim olan hidmetlerine muavenet idüp eglendirmeyüp yollayasız baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday tahrira fi mah-ı Şabanu'l-muazzam sene 1060.

Han İslâm Geray bin Selâmet Geray Han

№ 139

Ярлык-мухаббетнаме хана Ислама Гирея Алексею Михайловичу (Бахчисарай, 1061 г.х. / 1651 г.)

Аннотация. Прибытие в Крым московского гонца, с мухаббетнаме и посылками (болеклер), с гонцом Мехмедом; извещение царя о доставке казны на алмашув 20 сентября; отправление нукарат-акче; тийиш для 4 приближенных к хану слуг; извещение царя о принятии числа татарской посольской миссии; назначение Мехмедшах-бея послом на алмашув (за казной); кафтаны и почести для царских сипахилер в ханском диване; отправление Атманай-бека в должности главного посла, с посольской делегацией, с мухаббетнаме и дефтером; просьба хана о добавлении к казне тийиш для 4 приближенных к себе слуг, нукарат-акче; заверения хана о запрете татарским вельможам на совершение рейдов в московские владения; просьба о выполнении прошлогодней недостачи в части отправления шуб для нуреддина; просьба о возобновлении поставки шуб для капу-агасы Мехмеда Гирей-хана – Кайыт-аги, который пребывал некоторое время в Стамбуле; ошибка канцелярии в составлении дефтеров, просьба хана об отправлении шуб для слуг без недостач.

Hu

İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve barça Noğayniñ ve hesabsız çerüniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkâsniñ uluğ padişahı bolğan min uluğ İslâm Geray Han dame nusret eli yevmü'l-Mizan hazretlerimizdin qardaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı

ve hükümdarığa kobden kob selâm itib muhabbetlik ve tatuwlıq milân hatriñüz sorağanımızdan soñra i'lâm ve inhay Hanı oldur ki çapqunımız Mehmed milân qoşub yibârgân çapqunıñuz ve muhabbetname hattıñuz virib yibârilgân bölekleriñüz vasıl olub munda bolğan sipahileriñüz birlen Divan-i adalet-unvanımıza keltürüb mübarek didar-i şerifimiz körürgâ buyurduq ve muhabbetname hattıñuz oqudub yahşı tıñladuq biz uluğ padişah Han-ı a'zam hazretlerimizgâ malüm qılmaq içün sipahilerimiz milân uluğ hazine ve böleklerimizni yây aylârında Masqvadan çıkarıb Sentâbr aynıñ yigirminçi kününde almaşuv yerine yetkürürgâ buyurduq dib yazubsız taqı her yılda yibâri kelgân nuqarat aqça hesabı üzre tabılduğına köre ğuruş ve eşrefi yibârdik ve yeñiden tilek qılduğımız dört yaqın qulumızıñ tiyişni yâzduğımız üzre kelürgâ buyurub ve hazine defterlerine yazdırub kün ilkârıde bolsa eksiksiz varurğa buyurduq dimişsiz taqı ulu elçi tit ve bahş birlen yigirmi beş adam ve çapqun birlen on beş adam kelürgâ qabul itdük dib bildiribsiz taqı ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıqdan taymay dostumuzğa dostluq idüb duşmanımızga duşmanlıq idüb qardaşlıqda muhkem bolurıñuz yazılmış min uluğ İslâm Geray Han dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretleri da bolsaq dostluq ve qardaşlıqda bir karar olub muhabbet ve meveddetiñüzi arz itdügüñüzden hatir-ı şerifimiz hoş olub muhabbet ve meveddetimiz iz'af ve müza'if olmuşdır ve meveddetiñüz derun-i şahanemizde caygir olub hazine almaq içün qıdvetü'l-umera-i el-kiram Mehmedşah biy almaşuv yerine ta'yin olunub munda bolğan sipahileriñüzni divan-i ali-şanımıza keltürüb didar-i şerifimiz birle müşerref qılub hil'âtler kiydürüb ve riayetler idüb Diyâr-i ma'ruful-i'tibarımızda olan ata oğullarından olup yaqın hidmetimizde bolğan Atmanay bek qulumız elçi başlıq hidmeti birle könderilmiştir taqı tit ve bahş milân yigirmi beş adam birgâ qoşub ve qoşub yibârdüğimiz adamlar mut'ad-ı qadim üzre her kimiñ elçisi olduqların siz qardaşımızga bildirmekçün defter idüb memhur defteri de muhabbetname hattımızle könderilmiştir evelki minval üzre elçilerimize riayet idüb ve çapqunımız Mehmed birlen könderilgân muhabbetname hattıñuzda yazıldığı üzre ötkân yıl kelgân hazine üstüne şimdi yeñiden tilek itdügimiz dört yaqın ağamızıñ tiyişlerin de qoşub ve nuqarat aqça hesabınça ğuruş veyâhud eşrefi kelüb kün ilkârıde bolsa bi-qusur keldikden soñra inş'Allah Ta'alâ bu tarafdandahi ömür ahırğaçe muhabbet ve meveddetimiz muhkem bolub vilâyetiñüze ve çet yerleriñüze ve serhad qal'âlarıñuza da bolsa bizden ve qardaşımız Qalğa Sultan hazretleri ve Nuraddin Sultan ve ğayrı sultanlardan qaraçılarımız beklerden ve mırzalardan her kez yâmanlıq bolmastur taqı qarındaşımız Nuraddin Sultannıñ müt'ad-ı qadim olan tiyişinden üç sırt ton ve dört qarın ton eksik keldüğün ötkân yıl sizgâ yazdıq idi cevabı kelmedi çoqluq nesne de tuguldür anı tamam itdirgây irdiñüz taqı qardaşımız

Mehmed Geray Hannıñ qapu ağası Qayıt ağa içün yeñiden tiyiş rica itdükde ol zamanda hazine birlen Qayıt ağayâ bir samur ton ve bir zerdeva ton iki sırt ton üç qarın ton dört tahta sırt beş tahta qarın iki cift samur bir tilki bürk kelüb munda bolğan hazine defterlerine yazılmış soñra kendileri İstanbula ketdikde bir qaç zaman kesilüp tiyişi kelmedi ba'de Qırıma kelüb kendi hidmetimizde olduqdan soñra siz qardaşımızdan rica idüb yâzdıqdı hatrimiz körüb könderdiñüz ötkân yıl elçiñüzden taleb olunduqda bize padişahımızñ hazinedarı virdügi budır deyü altı ton virdiler öyle qaldı leyl-ü-nehar hidmetimizde bir ihtiyar ağamızdır ve ağacalarımıza ve kendimize hidmeti sebq itmişdir zahra bir qaç zaman kelmeyüb qalmağle defterde yâzdıqda kâtibler hata itmek vardır bu qardaşları hatrıyçün evvelki defter üzre tamam idüb kün ilkâri bi-qusur kelmegâ buyurğay irdiñüz baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday tahrira fi mah-ı Şevval el-mükerrem sene ahdi ve sittin ve elf.

Han İslâm Geray bin Selâmet Geray Han
Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse

№ 145

**Ярлык хана Ислама Гирея Алексею Михайловичу
(Бахчисарай, 1062 г.х. / 1652 г.)**

Аннотация. Прибытие в Крым Ивана, сына Сабана, и Кирилы, сына Но-гая, с мухаббетнаме; дружба и братство; извещение царя об отправлении казны из Москвы на алмашув; ханский ответ об опоздании казны на зиму, зима – время трудностей в пути; отправление за казной Мехмедшах-бека с мурзами, ата-огуллар и слугами; возвращение из ханского дивана московских послов, посол Арслан-мурза с ханским письмом; просьба хана о соответствии посылок прошлогоднему дефтеру; просьба хана о внесении нового тийиш сверх прошлогоднего дефтера для своего сына-султана; эшрефи и гуруш вместо нукарат-акче; просьба хана об избежании опозданий с отправлением казны.

Hu

İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda Uluğ Yurtñıñ ve Taht-ı Qırımñıñ ve barça Noğayñıñ ve Tağ ara Çerkasniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve barça Tatarñıñ uluğ padişahı olan devletlü ve azametlü ve şevketlü ve adaletlü min uluğ İslâm Geray Han dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerindin qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusñıñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa kobdin kob selâm

itib tatuwlıq milân hatriñüz sorağanımızdın soñra i'lâm ve inha ve ferman Hanı budır ki halâ yumuş adamlarıñuzdan Sabana oğlu İvan ve Noğay oğlu Kirila yemilân muhabbetname hattıñuz keldügi arz olunduqda munda bolğan sipahileriñüzi milân revan ta'cil Divan-i adalet-bünyânımızga kelüp didar-i şerifimizni körürgâ buyurup ve muhabbetname hattıñuz huzur-ı şerifimizde oqutub barça yazdıqlarıñuz malüm-i Hümayunımız olmuşdır padişahlar arasında dostluq ve qardaşlıq olduqdan soñra aralarında rica ve tilek ola kelmişdir padişahlıqa lâyıq olan budır ki iki taraftan dahi qardaşlıq ve dostluqda muhkem olub ömür ahırğaçe dostluqdan taymay ahd ve peymanların tağyir itmemekdir inş'Allah Ta'alâ bu taraftan dostluqımız tağyir olmastur ve halâ çapqunıñuz milân uluğ hazineñüzniñ Masqvadan çıqub almaşuv yerine könderilgânin hattıñuzda yazub bildiripsiz amma her yıl keldügi vaqtın ozdurıp zaman mürür itdikden soñra keldiler alay bolsa qışqa oğramaq lâzim kelür zahra qış ahvalı malümüñuzdır eger andan kelenler ve eger bundan varan asker qış ziyâde zahmet ve meşaqat çekerler alay bolsada qıdvetü'l-umera-i el-kiram zübdetü'l-kübra-i el-fehham Mehmedşah bekni qardaşları mırzalar ve sair ata oğullarından ve yumuş qullarımızdan qoşub hazineñüzi aldırmaq için almaşuv yerine könderilüb bunda bolğan elçileriñüz milân uluğ elçimiz qıdvetü'l-aqran Arslan Mırza zide qadruhu name-i Hümayunım milân könderilmişdir inş'Allah Ta'alâ vusulında qanun-ı qadim üzre riayet idüb uluğ hazineñüzi ötkân yıl keldügi defter üzre bu yıl tilek itdügimiz oğlumız Sultannıñ tiyişin dahi ötkân sene keldügi deftergâ qoşdırıp bi-qusur kelürgâ buyurğay irdiñüz ki ol sebebli bulay söz bolmağay irdi kün ilkârıde bulay zamanın ozduramyub çapqunı vaqtı ve zamanı ile kelürgâ buyurğaysız ki aña köre bu taraftan varan asker ol canibden kelen adamlarıñuz qışqa rast kelüb zahmet çekmegây irdiler taqı her yıl tilek boladır dip yazıbsız qardaşlıq içinde tilek ola kelmişdir her zaman olacaq iş tuguldir siz qardaşımız lâyıq olan uluğ hazinemizni ötkân yıl keldügi defter üzerine bu yıl yeñiden oğlumız Sultana çıqan tiyiş yazdurub ve nuqarat hazinesi için hesabı ile eşrefi ve ğuruşdır kün ilkâri qusursız kelürgâ buyurğay irdiñüz madamki siz qardaşımız dostluq ve qardaşlıqda olub uluğ hazinemiz eksiksiz keke bu canibden her kez yâmanlıq olmazdır ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıq idüb ahd ve peymanımız tağyir olunmaq ihtimalı yoqdur yazıldı tahtgâhımız Bağçasarayında Zilqa'de ayında tarih miñ altmış iki senede.

Han İslâm Geray bin Selâmet Geray Han
Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse

№ 146

**Ярлык-мухаббетнаме хана Ислама Гирея Алексею Михайловичу
(Бахчисарай, 1062 г.х. / 1652 г.)**

Аннотация. Прибытие в Крым Ивана, сына Сабана, и Кирилы, сына Ногай, с мухаббетнаме; аудиенция для царских послов; отправление на алмашув Мехмедшах-бея с мурзами и войском; ханский гонец для получения предварительных вестей, просьба об оказании ему почета; просьба хана об отправлении казны по прошлогоднему дефтеру.

Hu

İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Uluğ Orda Uluğ Yurtıñıñ ve Taht-ı Qırımıñıñ ve barça Noğaynıñ ve Tağ ara Çerkasnıñ ve Tat milân Tavgaçnıñ ve Deşt-i Qıpçaqnıñ ve barça Tatarıñıñ uluğ padişahı devletlü ve azametlü ve şevketlü ve adaletlü min uluğ İslâm Geray Han dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerindin qarındaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusnıñ penahı be kop memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kop selâm itib tatuwlıq milân hatrıñuz sorağanıñızdan soñra i'lâm ve inhay Hanı oldur ki halâ yumuş adamlarıñızdan Sabana oğlu İvan ve Noğay oğlu Kirilla yemilân muhabbetname hattıñuz keldügi arz olunduqda bunda bolğan sipahileriñuz milân Divan-i adalet-bünyânımızga kelüp didar-i şerifimiz körüp Atabe-i Aliyyemize ruy-mal itmeleri babında ferman-i celilü'l-qadirimiz bolub bunda bolğan elçileriñuz ve sipahileriñuz milân körünüşimizgâ revan ta'cil ketürüp muhabbetname hattıñuz huzur-ı devlet-nümudımızda oqunub barça yazdıqlarıñuz malüm-i Hümayunımız bolub uluğ hazinemiz aldırmaq içün qıdvetü'l-umera-i el-kiram Mehmedşah biy ve qardaşları mırzalar kifayet miqdarı asker ile almaşuv yerine könderilmekle ilkeri aldıǵı haber içün çapqunımız könderilmiştir inş'Allahu Ta'alâ vardıqlarında qadimden olı-kelen riayetiñızde qusur itmeyüb uluğ hazinemizi ötkân yıl kelgân elçiñuz ketürdügi defter üzre bi-qusur virüb köndermegâ buyurğay irdiñuz ötkân yıl kelgân defterden eksik olub ol sebeble söz bolmağay irdi ve çapqun varan qullarımız eglendirmeyüb vaqtı milân qaytarıp yibârgây irdiñuz yazıldı tahtgâhımız Bağçasarayında sene 1062.

Han İslâm Geray bin Selâmet Geray Han

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse

№ 149

**Мухаббетнаме хана Ислама Гирея Алексею Михайловичу
(Бахчисарай, 1063 г.х. / 1653 г.)**

Аннотация. Прибытие в Крым сипахи Прокофия Коптева и писаря Якова Ушакова, с казной и мухаббетнаме; аудиенция для царских послов; сложности выхода в путь для московских извозчиков и сокольников из-за зимы; их возвращение и отправление татарского гонца; письменные извещения к царю об отправлении в ханство хорошей соболиной пушнины; ответ хана о негодности соболиной пушнины; недовольство хана по поводу качества казны, клятва о доставке казны, которая отправлялась со времени ханства Джанибека Гирея; наем послом Мустафой (из делегации Атманай-бея) телеги у одного человека из московских владений; исчезновение того человека, забравшего вещей ценой в 130 сом; извещение татарских послов о случившемся царскому окольниковому (аклынча); просьба хана о нахождении того вора и о возвращении забранного.

İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ ve Tağ ara Çerkâsniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve barça Tatarniñ uluğ padişahı olan devletlü ve şevketlü ve azametlü ve adaletlü min uluğ İslâm Geray Han dame devletühu eli yemü'l-Mizan hazretlerindin qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı be kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kob selâm itib tatuwlıq milân hatrıñüz sorağanımızdın soñra i'lâm ve inhay Hanı budır ki halyâ könderilgân muhabbetname hattıñüz ve uluğ hazineñüz sipahileriñüzden Praqofay Qobtav ve yazıçı Yâqov Uşavğa milân vasıl olub mu'tad-ı qadim üzre körünüşimizgâ alub muhabbetname hattıñüz yahşı tıñlab hazineñüz maqbul-i Hümayunım olup arabaçı ve quşçılariñüz qışa qalub ketmek qabil olmayüb halâ çarqunımız milân qoşub könderilgândir taqı tob samurlariñüz sebebli niçe kere hattımızda yazub ve siz qardaşımız dahi top samurlar ve ğayrı tonlarniñ yahşısı könderilgândir deyüp yazıpsız hattıñüzde yazıldığı kibi kelmeyüb şimdi kelen tob samurlariñüz zerdeva qadar yoqdur asla adam kiyecek kibi tuguldür mühürleyüb size köstermekçün bir qaç tobni köndermek muradımız idi soñra arzuñüz saqlayub könderilmedi zahra ahd-peymanımız Canibek Geray Han zamanında kelen hazine üzredir bu qadar alçaq olmaq padişahlıqa lâyıq tuguldür taqı Atmanay biy milân varan elçilerden Mustafa vilâyetiñüz içinde bir adamniñ arabasın kira ile tutub kelür iken kiraçı olan adam yüz otuz somlıq esbabın alup qaçüb aqlınçayâ varıp bildirmişler taqayyud itmeyüb bu qadar malı ketmiş böyle iş olmaq lâyıq tuguldür dostluq ve qardaşlıqa düşmezdir ol hırsız buldırıp malı

çıqarup köndergây irdiñüz yazıldı tahtgâhımız Bağçasarayında miñ altmış üç tarihinde Rebiü'l-ahır ayıñ yigirminçi kününde.

Han İslâm Geray bin Selâmet Geray Han
Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse

№ 152

**Мухаббетнаме хана Ислама Гирея Алексею Михайловичу
(река Алма, 1063 г.х. / 1653 г.)**

Аннотация. Намерение хана о прусском походе; выход хана в поход; прибытие московских послов; посол Айваз-бек с мухаббетнаме к царю; просьба хана об отправлении казны по прошлогоднему дефтеру; обязательства хана о невторжении в московские владения; контроль хана над крымскими татарами, Большим и Малым Ногаем, и азацким народом; уведомления хана к царю о разбойниках – донских казаках; просьба хана о взятии царем тех разбойников под власть.

Hu

İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân qardaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketleriñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kob selâm itip nedir halıñız ve hatriñüz eyümısız ve hoşmısız dip tatuwlıq milân hatriñüz sorağanımızdın soñra i'lâm ve inhay Hanı budır ki ve halâ Pursqay Gürel üzerine sefer itmemiz iqtiza itmekle mütevekkül ali-Allah bi'z-zat kendimiz teveccüh ve azimet itdügimizde munda olan uluğ elçileriñüz huzur-ı şerifimizgâ keltürüp riayet idüb icazet virilüb siz qardaşımıza muhabbetname hattımız yazdırıb uluğ elçimiz Ayvaz bek zide qadruhu milân könderilmişdir inş'Allah Ta'alâ vusulı mısır olduqda uluğ hazine ve bölekleriñüzi ötkân yıl könderdigiñüz defter üzre könderip ömür ahırğaçe dostumıza dost ve tuşmanımıza tuşman bolasız siz qardaşımız ahd-peymanıñızda turup uluğ hazineñüz ötkân yıl könderdigiñüz üzre könderip dostluq ve qardaşlıq etseñüz bu taraftan dahi inş'Allha Ta'alâ vilâyetiñüze ve çet yerleriñüze her kez yâmanlıq olmastur şimdiye degin ahd-peymanımızda qarar itüb Qırım Tatarın ve Ulu Noğay ve Küçük Noğay ve Azaq halqını zapt ve rabtda qusur itdügimiz yoqdur ve kün ilkâride bolsa inş'Allah Ta'alâ zapt ve raptıda qusur olunmaq ihtimalı yoqdur ve munda kelüp ketkân elçileriñüze nehr-i Tan eşqiyâları hususunda söyletmiş irdik ol sözni siz qardaşımıza yetkürmezlermi yoq ise tarafıñızdan taqayyüd olunmazdır ol hırsızlıq milân yurt alınmaz ve bir hidmetde olmazdır

nihayet heman saadetlü Al-i Osman padişahı azametlü Hünkâr hazretleri milân tuşmanlıq hasıl olmasına sebep olmaqdan ğayrı faydası yoqdur ve bu canib ile dahi mabeynimizde olan dostluqımıza bir helâl virmesine ba'is oluyuru dostluq ve qardaşlıqa lâyıq olan iş tuguldür lâyıq olan budur ki eger bu taraf eşqyâsıdır ve eger ol canib hırsızı ve haramzadesidir zapt olunmaqdır dostluq ve qardaşlıq bunuñle üstüvar bolur yazıldı sene miñ altmış üç tarihi şehr-i Şaba'nu'l-muazzamniñ ğurrasında.

Han İslâm Geray bin Selâmet Geray Han
Bi-maqam nehr-i Alma

№ 153

**Мухаббетнаме хана Ислама Гирея Алексею Михайловичу
(река Алма, 1063 г.х. / 1653 г.)**

Аннотация. Намерение хана о прусском походе; выход хана в поход; прием московских послов в Крыму; мухаббетнаме к царю; отправление на алмашув Мехмедшах-бека; отправление гонца Сулеймана к царю; просьба хана о доставке казны и посылок до наступления зимы; зима – время трудностей.

Hu

İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kop selâm itip nedir halıñız ve hatrıñüz eyümısız be hoşmısız deyüp tatuwlıq milân hatrıñüz sorağanımızdın soñra i'lâm ve inhay Hanı budur ki halâ Bursqay Gürel üzerine sefer itmek iqtiza idüb mütevvkülâ ali-Allah bi'z-zat kendimiz teveccüh ve azimet itdigimizde munda olan elçiñüzi husur-ı şerifimizgâ keltürüp icazet virilüb size qardaşımıza muhabbetname hattımız yazdırıb uluğ elçimiz ta'yin olunub qıdvetü'l-umera-i el-kiram zübdetü'l-kübra-i el-fehham Mehmedşah bek dame mecduhu almaşuva varub hazinemiz almaq için ma'mur olmağle çapqunımız Suleyman könderilmişdir inş'Allah Ta'alâ vardıqda uluğ hazine ve bölekleriñüzi ötkân yıl keldüğü üzre tutqavsız çıkarub qış tüşmezden muqaddem kelürgâ buyurğay irdiñüz ihmal olunub keçkâ qalsa varan asker kişisi ziyâde zahmet çekiyürler zahmetsiz kelmek için vaqtı milân çıkarmayâ taqayyud idesiz yazıldı muhabbetnamemiz nehr-i Almada miñ altmış üç tarihinde.

Bi-maqam nehr-i Alma
Han İslâm Geray bin Selâmet Geray Han

№ 156

**Ярлык хана Ислама Гирея Алексею Михайловичу
(Бахчисарай, 1064 г.х. / 1653 г.)**

Аннотация. Прибытие в Крым сипахи Сидора Лодыженского и писаря Алексея Огаркова, с мухаббетнаме, казной и посылками; аудиенция для послов; осмотр казны, колтка и болеклер; недостача и негодность соболиной пушнины; обязательство царя о несовершении рейдов в ханские владения; рейды (с кражей) донских казаков по морю на чайках в султанские и ханские владения; просьба хана о взятии казаков под власть и запрете им на совершение рейдов; негодование хана по этому поводу; донские казаки у берегов Дона и у крепости Черкескерман; готовность хана идти разрушительным походом на донских казаков; терпение хана переполнено; возвращение из Крыма московских извозчиков и сокольников, отправление гонца Хаджигазимурзы; жалоба кумыкского Шамхала и беев о возведении царем крепости на пути кумыков в Черкессию и в Крым.

Hu

İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa kobden kob selâm itib muhabbetlik ve tatuwlıq yemilân hatriñüz sorağanımızdan soñra i'lâm ve inhay Hanı budır ki halyâ sipahileriñüzden Spidar Ladijansqoy ve yazıçı Aleksay Ağarqovni milân devletlü ve haşmetlü ve mehabetlü min uluğ İslâm Geray Han dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerimizniñ taraf-ı pür-şerifimizgâ könderilgân muhabbetname hattıñuz ve mu'tad-ı qadim olan uluğ hazine ve bölekleriñüz amançalıq milân kelüb sipahileriñüzni Divan-i Hümayun adalet-bünyânımızga kelüb mübarek didar-i şerifimiz milân müşerref bolmaqni buyurub körünüškâ alub muhabbetname hattıñuz manzur-ı şahanemiz olub barça yazdıqlarıñuz malüm-i Hümayunımız olduqdan soñra uluğ hazine ve qolqa ve bölekleriñüz aldımızdan ötkârüb manzur-ı şahanemiz olduqda top samurlarıñuz hattıñuzda yazıldıǵı üzre çıqmayüb ötkân yılqı hazineñüzniñ tob samurlarından farqı olmayüb asla işe yârayçaq ve bir kimseye virecek kibi tuguldür böyle olmaq qardaşlıqa ve dostluqa lâyıq tugul irdi taqı muhabbetname hattıñuzda ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıq idüb vilâyetimize ve çet yerlerimizgâ zarar ve ziyan itdirmegây irdiñüz dib yazıbsız öziñüz nehr-i Tan Qazaqı eşqıyâsın zapt itmeyüb her yıl bir qaç para şayqa milân deryâyâ çıqub Al-i Osman Vilâyetniñ ve Qırım memleketniñ deryâ kenarında vaqı' köylerine hırsızlıq milân kelüb zarar itmeden hali tuguldür hırsızlıq milân vilâyet alınmaq mümkün olmadıǵı öziñüzniñ da bolsa malümüñızdır heman qardaşlıq arasında suvuqlıq

düşürmeden ğayrı faydası yoqdur bu maqule işler padişahlara lâyıq iş tuguldir ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıq muradıñuz bolsa ol eşqiyâlıq iden Tan Qazaqların zapt idüb bir dahi deryâyâ çıqmadan mani' idesiz ben anlarıñ zaptına qadir degilim dirseñüz ol cevabiñuza i'timad olunmaq niçe qabildir paidşahlarıñ zira hükümetlerinde olan vilâyetlerden çıqan eşqiyâ ve hırsızları zaptına qadir degilim demek ne qadar na-ma'qul sözdür ol qadar eşqiyâ nehr-i Tan içinde ve Çerkeskerman kibi bir qal'âda hasıl olmazdır her ne yerden çıqub Tan Suyuna keldikleri malüm-i Hümayunımızdır biz ol eşqiyânıñ zaptına qadir tugulmız dirseñüz heman siziñ hattıñuz qalmasun ol eşqiyâlarıñ dernek ve cemiyetleri olan yere tugul inş'Allah Ta'alâ bi'z-zat kendimiz atlanub çıqub keldikleri evlerine degin varub vilâyetlerin harab itmek babında maqdurmız sarf olunmaq muqarradır bu hususda sabıra mecalımız qalmamışdır eger yâz ve eger qış ne vaqıtta varılaçağı size demek olmaz siz qardaşımız zapt itmedikden soñra inş'Allah Ta'alâ bizi askerimiz milân ol haramzadeleriñ üzerlerinde mevcüd bilesiz taqı hazine milân kelgân quşçı ve arabaçlarıñuza taraf-ı şahanemizden çapqunımız Hacığazı Mırzayı qoşub köndermişizdir inş'Allah Ta'alâ esenlik milân vardıqda toqtatmayüb qaytarub könderesiz taqı Terek Suyuna yaqın Ümmet-i Muhammedden Qumuq memleketi vardır daima Qırım diyârına ve Çerkes Vilâyetlerine kelüb kiderler şimdi anlarıñ qatnadıqları yollarınıñ üzerine siziñ tarafıñızdan qal'â yâpdurub keçmelerine mani' olduqların Qumuq Vilâyetniñ Şamhalı ve memleket bekleri şikâyet idüb bu tarafa adam köndermişlerdir qadimden olan qal'âyâ sözleri yoqdur amma şimdi yeñiden Ümmet-i Muhammediñ yollar üzerine qal'â yâpup yolların kesmek lâyıq tuguldür ol memleketde İslâm memleketidir bu maqule işlere qayil olmazlardır ve qadimi hisariñuzdan ğayrı hisar yâpdurub muslümanlara zulm olduğuna bizimde rizamız yoqdur bundan bir alay fesadlar hasıl olmadan ğayrı faydası yoqdur yazıldı tahtgâhımız Bağçasarayında sene biñ altmış dördte.

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse
Han İslâm Geray bin Selâmet Geray Han

№ 333

**Ярлык-мухаббетнаме хана Ислама Гирея Михаилу Федоровичу
(Бахчисарай, 1052 г.х. / 1642 г.)**

Аннотация. Приближенный к хану слуга, Чомаш-мурза, в пути к царю; доставка казны в Валуйку в начале октября, согласно договору и клятве с покойным ханом Бахадыром Гиреем; казна по дефтеру от хана Бахадыра Гирея; готовность хана Ислама Гирея выдать царю ахднаме с золотой пайцзой;

принцип «друг для друзей, враг – для врагов»; просьба о скором возвращении Чомаш-мурзы, с прибытием царского гонца; шерт (клятва) перед послом Григорием Нероновым и писарем Никитой Головинным; казна, колтка, шубы в качестве мубарекбад; предварительное сообщение о выходе казны; дефтер (с печатью) от хана с внесением имен слуг-эмеждар и казакдашлар на получение тийиш; тийиш для актачи-бея и капуджы-башы на службе у калги – куний башлык; доставка несколько лет шуб-карын вместо шуб-башлык; недостаточный почет (сый) для беев и ата-огуллар, что отправлялись на алмашув, несоблюдение традиций в части встречи татарских послов на алмашуве; отход от традиций – невыдача улаклар (подводы) для татарских послов и гонцов в Москву; просьба о доставке тийиш и союргал (подарков) впредь; намерение хана о постоянной дружбе; просьба к царю о соблюдении дружбы; дефтер с перечнем имен слуг-эмеждар и агалар.

[.....] uluğ Urusniñ [.....] ve Masqva şehriniñ [.....] siz uluğ qarındaşımız padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç [.....] ve hükümdarı birlen yahşı muhkem qarındaşlıqda ve dostlıq ve muhabbetlikde bolmaq muradımız bolub yaqın qullarımızdan Çomaş Mirza [.....] inşa'Allahu Ta'alâ siz qarındaşımız uluğ padişah hazretlerine varub buluşmaq mısır olduqda min uluğ Islâm Geray Han [.....] dost ve qarındaş bolmaq muradıñuz bolsañuz merhum ve mağfur ağaçamız Bahadır Geray Han aleyhi er-rahmet ve'r-Rıdvan hazretleri [.....] ve ahdlaşub bekleşdügi üzre Ahtâbr aynıñ evvel kününde Valükeye almaşiq yerine uluğ hazinemizi yetkürgâysiz [.....] merhum ve mağfur ağaçamız Bahadır Geray Han aleyhi er-rahmet ve'r-Rıdvan ile ahd ve şart idüb anlarğa cibergân uluğ hazinemizni anlarıñ defterleri mücibinçe cibergüday bolsañuz siz qaradaşımız uluğ padişah hazretlerine altun baysalu ahndamemiz virüb ömür ahırğaçe barça siziñ tuşmanıñuzga biz de bolsaq tuşmanlıq idermiz ve siz qaradaşımızğa her kim dostluq itse alarğa dostluq idüb ömür ahırğaçe dost ve muhabbet bolurımız için i'timad ve i'tiqad virürmiz taqı siz qaradaşımız uluğ padişah hazretleri da bolsañuz min uluğ Islâm Geray Han hazretleri bile ahdlaşkandan soñra dostumızğa dost bolub tuşmanlarımızga tuşmanlıq etkây irdiñuz taqı biz uluğ Islâm Geray Han bile barışub ve ahdlaşub ömür ahırğaçe dost ve qarındaş bolmaq muradıñuz bolsa bunda bolğan elçiñuz Grigor [.....] bile ahdlaşub Quran-ı Şerif üstünde şart idüp altun baysalu ahndame hattımızni virüb sizge könderirmiz [.....] muradıñuz bolsa uluğ hazinemizni çıkarub hazineniñ aldında çapqunımız bolğan Çomaş Mirza bile öz çapquniñuzni revan [.....] cibergâysiz inşa'Allahu Ta'alâ munda bolğan elçiñuz Grigoriy Nironov ve yazuçı Mikita Ğolavninniñ aldında muradıñuz üzre [.....] üstüne şart qılub murad etdüğünüz üzre ahndame hatt-ı şerifimiz yâzdırub altun

baysa taqub siz qardaşımıza ciberirmiz dostluq ve muhabbet [.....]
anda bolursız taqı çapqunıñuz kelüb uluğ hazinemiz ve qolqa ve adet ve
qanun üzre mübarekbad için kele turğan tonlar [.....] ağaçamız
Bahadır Geray Han aleyhi er-rahmet ve'r-Rıdvan hazretleriniñ defterleri
üzre çıqduğı haberin aldıǵımız kibi [.....] varacaq askerimizi tedarik
idüb ve altun baysalu ahdname hattımızni bunda bolğan elçiñüze virüb
könderirmiz taqı [.....] uluğ padişah Han ve hem uluğ biy
Mihayla Fyodraviç hazretlerindin bir qaç emekdar ve qazaqdaşlarımız
içün şimdi yeñiden defter idüb tiyiş rica ve tilek idüb mühürlü defter
köndergânımız siz uluğ qardaşımızdın tilek ideriz ki bu hazine bile ve
kün ilkâri yâzdıǵımız defter üzre tiyişler virilmeye buyurğay irdiñüz taqı
qarındaşımız saadetlü Qalğa Sultan hazretleriniñ mensebli ağalarından
aqtacı biy ve qapuçı başınıñ tiyişleriniñ başlıqı zerdeva iken bir qaç yıldan
beri elçileriñüz başlıq tonların qarın tonlar virüb ol sebebli söz boladır
[.....] adet-qanun üzre zerdeva olmaq için buyurğay irdiñüz
taqı almaşuvğa barğan biylerimize ve ata o [.....] burunğı adet
üzre riayet itmeyüb ola kelgân sıylârnı eksik iderler imiş anı da adet-qanun
bolğança [.....] etmek için aqalınçayâ buyurğay irdiñüz ve bundan
siz uluğ qardaşımızga varğan büyük elçilerimize ve çapqun qullarımıza
[.....] barğaç ulaqlar virüb ve riayetler idüb alub kiderler imiş bir qaç
yıldan beri adet ve qanun bolğan işlerni ferağat idüb sıysızlıq bolur imiş
munday işlerni qanun üzre bolmaq için buyurğay irdiñüz taqı kün ilkâri
ömür ahırğaçe dost ve qarındaş bolub bizim dostumuzğa siz uluğ qardaşımız
dostluq idüb duşmanımızğa duşmanlıq etkây irdiñüz biz de bolsaq siziñ
dostuñuza dost bolub tuşmanıñuza tuşmanlıq etermiz taqı bizden burunğı
uluğ ağaçalarımız [.....] kop tiyişler tilep her zaman yâzarlar irdi
biz uluğ Islâm Geray Han alay kob tiyişler tilek idüb [.....] adama
yeñiden tiyiş tilek idüb defter yâzub könderilgândir alâ küç ve kop nima
teklif etmezmiz biz uluğ Islâm Geray Han hazretleri bile ömür ahırğaçe
dost ve qarındaş bolğuday bolsañuz bu yâzdıǵımız emekdar ağalarımız için
tilek itkân tiyişlerin halâ ve kün ilkâri soyurğalıñuz bolmaq için buyurğay
irdiñüz taqı min uluğ Islâm Geray Han [.....] muradımız siz uluğ
qardaşımız bile ömür ahırğaçe dost ve qardaş bolmaqdır siz qardaşımız
dahi dost ve qardaş [.....] deyü hatt bitildi tahrira fi mah-ı Cümadi-el-
ahire sene 1052.

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse
Han Islâm Geray bin Selâmet Geray Han

DEFTER

Saadetlü qardaşımız Masqva padişahı hazretlerinden şimdi yeñiden rica
idüb kün ilkâri tiyiş yâzdıǵımız emekdar qullarımızdır sahh

Ömerğazi bek
İslâm Mırza Seferğazi ağa oğlu

İslâm ağa
Murtaza ağa

İşbu dört ağamıza birer samur ton birer zerdeva ton birer sırt ton birer qarın ton ikişer tahta sırt ikişer tahta qarın birer tilki bürk virilmek rica ve tilek ideriz.

Qırımğazi ağa
Batır Mırza

Çaqmaq Atalıq
Mustafa Musa Bek-zade

Bu dört ağamıza birer zerdeva ton birer sırt ton birer qarın ton ikişer tahta sırt ikişer tahta qarın birer tilki bürk virilmek ötil qılamız.

Arslanğazi ağa
Mırzabek Mırza

Periş ağa
Qaplan Mırza

İşbu dört ağamıza birer sırt ton birer qarın ton ikişer tahta sırt ikişer tahta qarın birer tilki bürk ötil qılamız.

Han İslâm Geray bin Selâmet Geray Han

№ 339

**Ярлык-мухаббетнаме хана Ислама Гирея Алексею Михайловичу
(Бахчисарай, 1060 г.х.)**

Аннотация. Отправление Мехмедшах-бея с войском; снижение числа ханской посольской миссии – послов от 50-60 до 25 чел., гонцов от 40-50 до 15 чел.; просьба хана о проявлении уважения к послам; просьба о своевременной доставке казны; просьба о соблюдении договора.

[.....] bir miqdar asker yemilân Mehmedşah biy könderilmiştir [.....] muhkem bolğaysız taqı eslâf-i a'zam ve aba-i kiramımız zamanında uluğ elçileri elli-altmış adam ve çapqun qırq-elli adam vara kelmişiken min uluğ İslâm Geray Han hazretleri siziñ hatiriñüz içün uluğ elçimiz yigirmi beş adam ve çapqun on beş adam bolsun dib yâzdıq idi kelen muhabbetnameñüzde riza virmeyüb buña imkânı yoqdur ve ohşavsız işdir deyüb yâzıbsız ve ahdnameñüzde yâzıldıǵı yoqdur dimişsiz uluğ babalarıñüz ve dedeleriñüzden beri olı-kelen varan-kelen elçi malümüñuzdur hattıñüz içün yârı idüb teti ve bahşı yemilân yigirmi beş adam itdik ve çapqun on beş adam oldı bundan soñra bulay alay söz söylemek padişahlıqa lâyıq ve

qardaşlıq ve dostluq düşünecek iş tuguldir ve halâ tet ve bahşı yemilân yigirmi beş adam könderilmişdir dostluq muradıñuz olursa qabul idüb babañuz zamanlarında olı-kelen riayetleri idesiz bu elçi hususı olmamaq olmazdır dostluq ve qardaşlıq bunıñle tamam olur ve bu olmadıqdan soñra dostluğı qabul itmemiş olursız bu yüzden dostluq olmaz ve elçi varmazdır bu tarafdıan qardaşlıq muradıñuz olursa qanun-ı qadim üzre elçimizi qabul idüb vaqtı ve zamanı milân uluğ hazinemizi könderip dostumuza dost ve tuşmanımıza tuşman olasız siz qardaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı be kop memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarı tarafından hilâf olmadıqdan soñra taraf-ı şahanemizden hilâf olmaq ihtimalı yoqdur heman söziñüzden taymayüb dostluqda muhkem bolğaysız ve'd-du'a ali min etba' el-Huday yâzıldı tahtgâhımız Bağçasarayında miñ altmış tarihinde.

Han İslâm Geray bin Selâmet Geray Han
Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse

№ 340

Ярлык-мухаббетнаме хана Ислама Гирея Алексею Михайловичу (Ферахкерман)

Аннотация. Пребывание Шаим-мурзы, одного из сыновей Орака, в пути по своим делам; удерживание мурзы в Ачтархане (в Астрахани); заверения хана о безобидности того мурзы; просьба хана к царю об освобождении Шаим-мурзы из астраханской крепости и о его отпращивании в Крым.

Hu

İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân qardaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdın kob selâm itib tatuwlıq ve muhabbetlik milân hatriñiz sorağanımızdın soñra i'lâm ve inhay Hanı oldur ki benim qardaşım mundın aqdem Oraq oğulları mırzalarından Şaim Mırza qulumız öz hidemti içün varmışiken bir tariq milân Açtarhana tüşüb alı-qomuşlar tuşmanlıq idüb cavlay barğan adam tuguldi kendi hidemtime yürgân adamı tutıb alı-qomaq qardaşlıq ve padişahlıq lâyıq tuguldi bir adam tutulmaq ile ne olur aniñle asker artmaz ve eksilmezdir siz qardaşımızdan tilek ideriz ki Açtarhan biyliğine emriñiz könderüb Şaim Mırzanı qal'âdan çıqartıb bu qardaşıñuza köndermekçün tenbih etkây irdiñiz bu hususda hatremiz köresiz inşa'Allahu Ta'alâ siz qardaşımızga da bu tarafa düşen hidmetiñüz hatriñüz içün muradıñuzdan

artıq körilür lütf idüb hatremiz körüb muhabbetname hattımız varğaç eglendirmeyüb salı-viresiz bu babda qardaşlıq ve dostluq idesiz baqı ve'd-du'a ali min teba' el-Huday.

Bi-maqam Ferahkerman
Han İslâm Geray bin Selâmet Geray Han

№ 341

**Ахднаме хана Ислама Гирея польскому королю Владиславу IV
(Бахчисарай)**

Аннотация. Напоминание хана о прежней клятве, о беспрепятственном передвижении купцов и послов, отправлении подарков (хедайя и пишкеш); отправление в прошлом году в Польшу посла с ахднаме; удерживание того посла и невыдача подарков; угон скота за пределами Крыма приднепровскими казаками; сдерживание ханом Когуна, который хотел отправиться вслед за ними; контроль хана над своим войском; неоднократные султанские письма к хану с просьбой о получении подарков из Польши и с предложением похода в противном случае; отправление в Польшу доверенного слугу-эмекадара Ислам-агу с ахднаме; просьба об обоюдном отказе от вторжений во владения с причинением вреда; взаимное обязательство о беспрепятственном передвижении по территориям; просьба хана об отправлении дани и подарков; просьба о контроле над казаками, невторжении в султанские и ханские владения; наказание провинившихся людей и разбойников – урок для других; неоднократные рейды донских казаков, угон ими скота и пленение людей.

Hu el-mu'in

İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Hamd ü sipas ve şükür bi-qıyâs ol Haliq biçün ve Razzaq halife-i Rabbi' meskün Celle Celâlühu ve Ta'alâ Amme Nevalühu ve Tevali hazretleriğa bolsun taqı tahıyyât bi-hadd ve da'vat bi-'ad ol habib-i Huda Muhammed Mustafa aleyhi et-tahıyyât ve's-sena ve çar-yâr ba-safa ve Al-i ashab bi-vefa Rıdvanullahi Ta'alâ aleyhim ecmain hazretleriğa bolsun kim hilâfet tacın qırağ-ı mübarekimizgâ urub saltanat hil'âtın qamet-i pür-istiqaqetimizgâ kiyürub Taht-i Cengizi zat-i saadet alüdem birle müzeyyin qılıb Der-i Devlet Medarı melcâ-i inam ve melâz-i İslâm eyledi ElhamülilLâhi ali tilek en-ni'am alay bolsa Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kop Tatarniñ ve sağışsız Noğayniñ ve Tağ ara Çerkasniñ ve Tat bile Tavgaçniñ uluğ padişahı bolğan ali-hazret ma'ali-rutubet Hurşid-i tal'ât utarid-i fetanet İslâm Geray Han edem-Allahu eyyâm devletühu mü'ebbedet eli yevmü'l-Mizan hazretlerindin kop Urusniñ ve Purusniñ ve

Litvaniñ ve Mazavsqanıñ ve İflânsqanıñ ve Kiyevsqanıñ ve barça qristiyân adlunıñ uluğ padişahı bolğan dördünçi qıral Vladislav qardşımız Lih qıralı olan qıral devlet-iştimal dame masalahata eli yevmü'l-Mizan huzurığa muhabbetlik ve tatuwlıq bilen selâm idüb nedir halıñız ve hatrıñüz eyümısız ve hoşmısız dib sorağanımızdan soñra malümları ola ki bundan aqdem ecdad-ı a'zam ve aba-i kiramımız havaqın-i salifin hazretleriniñ zaman-i saadetlerinde eslâfıñız milân mabeynlerinde ahd ve misaq muhkem olub sulh ve ahda muğayir tarafından bir vazı' olmayüb ol canibden vilâyetimize kelen eger tucrar ve eger ğayrıdır ve salim vilâyetimizde kezüb bizlerden zarar ve ziyan körülmeyüb kezalik bu vilâyetden ol caniblere kidüb kelen [.....] ve Vardına mezerret ve hasaret irişmeyüb ve her zaman hedayâ ve pişkeşleri lâyenqatı' kelüb muhabbet ve meveddet üzre imişler ol ahd-ı qadime riayet olunub keçen sene ahdname-i Hümayunımız ile elçi könderib dostluq murad eylemiş idik varan adamımız niçe zaman alı-qoyüb mu'tad-ı qadim olan hedayâñuz köndermeyüb seferu'l-yed könderildikden ğayrı Özüde olan eşqiyâlarıñuzı zabt itmeyüb Qırım tışarısında olan maldan niçe def'a kelüb mal sürüp ketdiler hatrıñüz körüp ve sulha riayet olunub ardlarından Qoğun namında bir ferdi köndermeyüb askerimizi zabt ve rabt eyledik eli yevmına haza zabt ve rabt üzre iken azametlü ve şevketlü padişah ali-vaqar hazretleri tarafından bir qaç def'a mektüb kelüp Lih qırallarınıñ qadimden vire keldükleri virgülerin almayüb vilâyetlerine zarardan hali degil imişsiz deyü yâzmışlar qanun-ı qadim üzre dostluq idüb hedayâlarına adam könderip aldırasın deyü rica olunmağle ahd-ı qadimi tecdid idüb işbu ahdname-i şerifemiz tahrir ve tastir olunub inamlu ve emekdar qulumız qıdvetü'l-aqran zübdetü'l-erkân İslâm ağa ile irsal olundu fi'l-haqıqa ahd-ı qadimimiz üzre madamki sizün canibiñüzden ve Qazaq eşqiyâsı tarafından hudud-ı memalikimize zarar ve hasaretiñüz olmayâ bu canibden dahi asakir-i Tatardan bir ferdi vilâyetiñüz hududına zarar irişdirmeyüb üslüb-i sabıq üzre sizün adamlarıñuz ve tacirleriñüz bize kelüb bizim adamlarımız tacirlerimiz size varub iki tarafdandan dostluq ve muhabbetlik olub muslümanlar dahi emniyet ve refahiyet bolub sizün dahi rea'yâ ve fuqarañuz istirahat eyleyüb memleketiñüz ma'mur ve halqıñuz mesrur olmağa sebep olasız ve her senede qadimu'z-zamandan berü könderilü kelen hedayâñuzı kema-kâne tedarik eyleyüb könderesiz ahdımız anıñle üstüvar olduğın muqarrar bilüb mu'in olan virgüñizi qanun-ı sabıq üzre bi-qusur irsal eylesesiz ki inşa'Allahu Ta'alâ bundan soñra sizge ahdımız ve sulhımız muhkem ve üstüvar olub madamki sizden ahd-ı muhalif iş olmayüb hedayâñuzı virüb ve Özüde olan eşqiyâñuzı muhkem zabt ve rabt idüb saadetlü padişah memleketine ve Qırım diyârına tışarıda olan Qırım malına mezerret ve hasaretiñüz olmayâ muhassal-ı kelâm mu'tad-ı qadim olan virgüñizi virüb ve nehr-i Özide olan eşqiyâları zabt idüb qaradan ve

deryâdan memalik-i padişahiyâ ve Qırım memleketine ve malına zarar ve ziyan olmayçaq olursa ve Allahu el-a'zim ve Ta-Allahu el-kerim bi'z-zat kendimiz ve qardaşımız Qalğa Qırım Geray Sultan hazretleri ve Nuraddin Ğazı Geray Sultan ve ğayrı selâtin ve Şirin begi mirzaları ve Manqıt begi mirzaları ve uluğ Noğay mirzaları ve Küçük Noğay mirzaları ve Qırım töreleri ve bi'l-cümle Qırım ve Noğay askeri ile vilâyetiñüze varmazdır ve könderilmezdir İnşa-Allah Ta'alâ bizim bu sözümüzde ve ahd ve qavlimizde hilâf olmazdır işbu ahdnamemiz bizüm kendi sözümüzdir ortalıqda fesad ba'is ve badi olan eşqıyâyâ aman virilmeyüb iki tarafdın haqlarından kelinüb mücib-i ibret itmek lâzimdir bi-avn-ı Allahu Ta'alâ bu tarafda ol maqule haramzadeler merhamet olunmayüb haqlarından kelinür sizün tarafıñızda dahi bozğaçlıq astın eşqıyâlarıñ haqlarından kelesiz muradımız mabeyinde olan sulh ve salâhıñ istihkâm ve ibqası olub asker-i Tatarı tenbih ve ta'kid ve bellü başlılarına muhkem tehdid virilüb vilâyetiñüze aqın olmadan bal-küllıye mani' ve zabt olunmuş iken küz aylâlarından bu zamana degin nehr-i Özüde muhafaza hidmetinde olan Qazaqlarıñuz ve sair avcı ve eşqıyâlarıñuz dört-beş kere Qırım malına çıqub mal sürüp ketdiklerinden ğayrı niçe muslûmanları kötürüp esir itdiler bu maqule barışlıq ve qardaşlıq ve dostluq olurmu barışlıq itmek muradıñuz bolsa ahdıñuz bir qarar olub haramzadeñüzniñ haqqından kelesiz baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday.

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse
Han İslâm Geray bin Selâmet Geray Han

№ 342

**Ярлык-ахднаме хана Ислама Гирея канцлеру Польши
(Бахчисарай)**

Аннотация. Напоминание о прежней дружбе; ханский слуга-эмеждар Ислам-ага в Польшу, с ахднаме; просьба хана о доставке верги (дани) и хедайя (подарков); просьба о взятии приднепровских казаков под власть, их наказании в случае разбойничества; обязательство хана о непричинении вреда королевским владениям; просьба хана о непричинении вреда султанским и ханским владениям.

Hu

İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han sözümüz

Qıdvet-ı erbabu'l-milletü'l-Mesihıye zübdet-i ashab tayfetü'l-İsıye muhaleset-nışan musadaqat-unvan dostumuz Kışnes qansler islâh-Allah Şa'ne savbına selâm-selâmet resan ve peyâm meserret-nışan iblağıyle

i'lâm yârlıĝ-ı ŧerif Hanı oldur ki bundan aqdem ecdad-ı a'zam ve aba-i kiramımız Hanan salifin ile Lih qıralları olanlarıñ mabeynlerinde ahd ve misaqları muhkem olub sulh ve ahda muhalif ve müĝayir bir vazı' na-seza olmayüb dostluq ve qardaşlıqlar muhkem olı-kelmekle min uluĝ Han-ı a'zam hazretleri dahi ol ahd-ı qadimi tecdid idüb ahdname-i ŧerifimiz tahrir ve tastir olunub yaqın ve emekdar qullarımızdan İslâm aĝa dame mecduhu ile ol canibe könderilmiŧdir İnŧa'Allah Ta'alâ vusulı mısır olduqda murad ve maqsudıñuz dostluq olursa ahdname-i Hümayunımızda yâzıldıĝı üzre dostluq ve qardaşlıq itdirilmek babında kemal taqayyüd ve iqdâm idüb qadimden virilü kelen hedayâ ve virgülerin könderüb ve nehr-i Özide olan Qazaq ve eşqıyâñuz zabt ve rabt itdirüb haqlarından keline bu tarafdân dahi memleketiñüze asla zarar ve ziyan olmazdır sözüimiz ve ahdımızda hilâf olmaq ihtimalı yoqdur muhassal-ı kelâm dostluq muradıñuz olursa ve fuqarañuz istirahat idüb halqıñuz ma'mür ve mesrür itmek isterseñuz haramzadeleriñüzi zabt itdiresiz ve muayyin olan virgüleriñüz könderesiz ki ahdımız anıñle üstüvar bolub madamki tarafıñızdan azametlü padiŧah vilâyetine ve Qırım Diyârına ve tıŧarıda olan Qırım malına mezerret ve hasaretiñüz olmayâ dostluquñuz muhkem olmiŧ olur bundan soñra bu tarafdân asla yâmanlıq olmazdır inŧa'Allahu Ta'alâ ahd ve qavlimiz hilâf olmaq ihtimalı yoqdur heman ahdıñuzda qarar olup halâ könderilen qulumızı bugün ve yârın deyüb eglendirib alı-qomıyâsız bir kün ol virgüniñizi teslim idüb yetiŧdiresiz baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday.

Bi-maqam Baĝçasaray el-mahruse
Han İslâm Geray bin Selâmet Geray Han

№ 345

**Ярлык хана Ислама Гирея польскому королю
(крепость Животов)**

Аннотация. Отправление в Польшу послов; невыплата четырехлетней дани, отговорка короля – разграбление Польши; угон скота из Крыма и пленение людей; взятие имущества (скота) из приграничных земель ханства Нурзениным, сыном князя Польского, и приближенными к королю людьми; прибытие в ханство приднепровских казаков с просьбой о помощи; выход хана в поход; неожиданное нападение ханского войска на войско сына гетмана в приднепровской степи, поражение поляков; битва с войском гетмана крепости Бар и с князьями, их поражение; взятие татарами пленников; просьба казаков к хану о дальнейшем походе на столицу польского короля; милосердие хана и отказ разрушить Польшу; роспуск казаков; возвращение войска в Бахчисарай; просьба хана к королю о выплате четырехлетней дани (без недостат); просьба о непричинении вреда казакам и о принятии в учет

их намерений; просьба об извещении о казне за 40 дней, в противном случае – разрушительный поход.

İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Uluğ Orda Uluğ Yurtıniñ ve barça hristiyânniñ ve Lih memleketniñ ve sair millet-i İsuveniñ uluğ qıralı olan qardaşımız qıral devlet-iştimal savbına selâm-selâmet resan iblâğıyle malümları ola ki devlet ve iqbal ile culusımız olduqda ayin qadime-i Cengizi üzre tarafıñıza elçilerimiz könderilüb qadimde eslâf-i kiramımızle mabeyniñizde vaqi' olan dostluq ve qardaşlıqni tecdid murad olunmuş idi hikmet-i Bari Şeytan aleyhi el-lâ'ne deruniñıza duhul ve iğvasıyla bu qadar zamandan beri mabeynimizde mun'aqid olan qardaşlıqni feramuş idüb dört seneden beri tarafımızdan varan elçi ve qullarımıza na-hemvar cevablar virüb virgüñizi virmedigiñüzden ğayrı yâz ve qış Qırımdan bu qadar tutsaq ve mal sürdürüp knâz Polski oğlu Nurzeniñüz ve kendi yaqın adamlarıñuzdan iken qasdan könderüp serhadımızdan mal aldırđıñuz dört yıllıq virgü zimmetiñüzde olub bir nesne virmemiş iken azametlü padişah ali-vaqar hazretlerine her sene virgümüz virür iken vilâyetimizi ğaret ve hasaretden hali degillerdir deyü arz idersiz bu mertebe rah-hiliye salik olduğuñuz için vilâyetiñüz içinde böyle fitne zuhur idüb nehr-i Özi Qazaqı kelüb ayâqımıza yıqılmaq ile merhamet imdadları için bir miqdar asker könderilüb ve mabeynleriñize islâh itmek derun-ı şahanemizde müsemmem olmağle bi'z-zat kendimiz de atlanmışdıq askerimizi közlerine ildirmeyüb hatman oğlu bu qadar asker ile Özi Sahrasına qarşıluyub bi-lütf Allah Ta'alâ münhezim ve perişan olup ta'ma-i şemşir ve esir oldı bundan soñra Bar Hatmanı kendi bu qadar bekler ile qarşıluyub bi-avn Allah Ta'alâ anlar dahi münhezim olub cümle bekleriñiz esir ve bend-i zencir olup bi-lütf Allah Ta'alâ kendimizde irişüp asakir-i İslâm nusrehim Allah Ta'alâ eli yevmü'l-Qiyâm ve cümle Qazaq bu fursatı qut itmek lâyıq degildir elbette qıralıniñ tahtına degin yürüñüz deyü çoq iqdam itdiler amma derun-i hüsrevanemizde olan vufur merhametimiz temvic idüb vilâyetiñüzniñ ta bu mertebe yıqılmasına riza virmeyüb Qazaq dağıdıp ve askerimizi alup maqarr-ı saltanatımız olan Qırım vilâyetine avdet olunmuşdır imdi dostluq ve qardaşlıq muradıñuz olursa dört yıllıq virgüñizi bir yerden tedarik idüb bi-qusur könderip bundan soñra tarafıñızdan hiç bir vechle naqz-ı ahd itmeyesiz ve Özi Qazaqına zarar ve ziyan itmeyüb kâl-evvel Qazaq idüp muradları üzre idesiz hasıl-ı kelâm bizim dört yıllıq hazinemiz bir oğurdan çıkarıp Özi Qazaqın kâl-evvel Qazaq idüp sizden ve beklerden zarar olmayâcaqına i'timad ve i'tiqad virüb hazinemiz öğüne qırq küne degin bize haberin yetişdiresiz böyle olsa dostluq ideriz eger muhalifet iderseñüz ve qırq künden adamıñuz kelmezse vaqtıñıza hazır olasız inşa'Allahu Ta'alâ küz eyyâmlarında tevekkül-i Haq olub üzeriñüze

seferimiz muqarrardır heman sizden şafi cevabdır eger küz ve eger qış eyyâmlarıdır seferimiz muqarrardır vaqtıñuza hazır olasız baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday.

Bi-maqam Qal'â-i Çuvata
Han İslâm Geray bin Selâmet Geray Han

№ 347

Мухаббетнаме хана Ислама Гирея королю Польши (?)

Аннотация. Мухаббетнаме от короля; жалоба хана о неотправлении в Крым послов из Польши после своего восшествия на ханский престол; неучитивое отношение короля к ханству, недостаточное внимание взаимоотношениям между двумя странами; слова хана о визите в Польшу для зимовки; просьба об организации встречи канцлера (или другого приближенного к королю человека) с ханским визирем в случае надобности переговоров.

Hu

Tañrı Tebarek ve Ta'alâ hazretleriniñ rahmi ve inayeti milân saadetlü ve şecaatlü ve merhametlü min uluğ İslâm Geray Han hazretlerindin qardaşımız uluğ qıral devlet-iştimal hazretniñ nedir halıñız ve hatriñüz eyümısız ve hoşmısız daima zevq ve sefada olasız halâ könderilen muhabbetname hattıñuz vasıl olup ba'z alâqa-i qadimi ve muhabbet-i dirineye muta'liq cevablar yâzmışsız ol cevablarıñuz muqarrardır bizim dahi size muhabbet ve meveddetimiz kemâlında idi ve künden-küne ziyâde dostluqlar iderler ümidında idik amma saltanat-ı Cengizi bize mısır olduqdan beri bir dane adamıñuz kelmedi bizi de ve vilâyetimizi de asla adam yerine körmeyüp hor ve haqir tutduğıñızdan bizde ğayret lâzim keldi ta bu mertebe tahqir etdiğıñüzden ğayret ve hamiyet lâzim kelüp ve hazret-i Haqqa tevekkül idüp bu qış bu vilâyetde qışlamaq içün kelmişüzdir Haq Ta'alâ hazretlerine sığınub bu qışlıq vilâyetiñüziñ musafiriyüz eger müsafirge ve muhabbete müt'aliq cevablarıñuz var ise baş veziriñüz qanslâri çıkarasız bu taraftan dahi vezirimiz köndereliz muradıñuz ne olursa söyleşilsün qanslâri çıqarmazsañuz bir i'timad olunur yaqın adamıñuz çıkarasız yâlan cevabile yuvalanmayâsız yâlan söz iş bitürmezdir baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday.

Oturduğıñuz hendeqden tışarı çıkarasız buradan adam varub söyleşür.

Han İslâm Geray bin Selâmet Geray Han

Аннотация. Письмо к хану от гетмана Потоцкого через толмача; отправление гетманом войска во благо своего сына для разбития ханского войска; слова гетмана о необходимости наказания приднепровских казаков; слова хана о неспособности войск гетмана причинить вред; слова хана о предосторожности татарского войска и об отступе, о нападении поляков на оставшуюся часть войска и казаков; Зборовский мирный договор и согласие поляков на перемирие; пребывание гетмана Потоцкого в плену у татар; речь хана о принятии гетмана не в качестве пленника, а как инструмент дружбы с королем; уважительное обращение с Потоцким; возврат гетмана в Польшу; оставление сына Потоцкого у татар в качестве рехин (гарантия) сроком на 3-4 месяца; нарушение поляками мира и вывод войска вопреки договору с ханом; просьба хана о доставке двухлетней казны, денежные долги и обещанные поляками пленники; в случае исполнения обещаний поляками – возврат сына Потоцкого, дружба и помощь от ханства.

Hu

İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Qıdvetü'l-umera-i el-milletü'l-Mesihîye zübdetü'l-kübra-i tayfetü'l-İsüye dostumuz hatman Potoski Qraqovski hatemat avaqıba bi'l-hayır savbına i'lâm yârlıǵ-ı şerif saadet-encam Hanı oldur ki tilmaç ile könderilen mektübiñüz vasil olup içinde bir netice söz eklenmeyüp oǵluñ için ısmarlayup sizi bozub könderdik Özi Qazaqñıñ haqqından kelesiz deyü yâzılmış kibi eklendi bozmaq ve bozulmaq Haq Ta'alâ hazretleriniñ yed qudretindedir zarar ve ziyaniñüz kendiñüz bilürsiz ElhamdülilLâhi Ta'alâ bir zarar ve ziyân kördigimiz yoqdur hikmet-i Huda askerimiz soñundan bir ürkendlik peyda olup tahi döndügimiz için bu mertebe maǵrurlıq ile Qazaqñ ve anda qoyup ketdügümüz askerimiziñ üzerine kelüp bu qadar zahmet ve cefadan soñra aqibet İzabaravda olan ahd ve şartıñuza qayıl olup anıñ üzerine ahd olunmuş böyle olacaq iken ol itdügüñüz ahdı bozmaq lâyıqmı idi Haq Ta'alâniñ lütf ve inayeti ile sen bizim tutsaqımız iken tutsaq yerine körmeyüb haddından ziyâde riayetler idüp qardaşımız qıral ile mabeynimizde sadaqat ile hidmet ider dostluqa ve qardaşlıqa sebep olur deyü saña riayet idüp ve saña söylemedigimiz cevab qomayüb hidmet ve dostluq ümidiyle vilâyetiñüze könderdik ve oǵluñı rehin namında buraqup üç-dört aydan qaldırmayüp çıqarmaq olup kidüp bizim ile bu qadar söyleşdiǵiñ cevablarında ve oǵluñ da hatrıñden kiderip vilâyetiñüze vardıqda qardaşımız qıral ile ortalıqımızda eyilik ve tüzenlik için çalışacaq iken sulhı bozup asker tedarik mübaşeret itdüñüz inşa'Allahu Ta'alâ bizde yâmanlıq yoqdur dostluǵımız derun-ı

safledir yene de olursa ol cevablarımızdan çıqılmaq ihtimalı yoqdur imdi üzeriñüzde iki yıllıq hazinemiz vardır hazinemizi bi-qusur virüb könderesiz madamki hazinemizi köndermeyesiz barışılıq olmazdır ve qusur qalan aqçamızı ve va'de idtüğüñüz tutsaqları könderip oğluñ aldırasın bundan soñra inşa'Allahu Ta'alâ her dostuquñuzda bulunurız ve duşmanıñuz olup üzerine vararsañuz avn-ı Haq ile imdadıñuzda muradıñuzdan artıq bulunup dostluq ve qardaşlıq ideriz bizim sözüimizde hilâf olmaq ihtimalı yoqdur heman qardaşımız qıral ile mabeynimizde eyilik için çalışıp ömrümüz ahır olunca bir-birimize dost ve qardaş olmamıza sı'y ve diqqat idesiz baqi ve'd-du'a ali min etba' el-Huday.

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse
Han İslâm Geray bin Selâmet Geray Han

№ 350

Мухаббетнаме хана Ислама Гирея королю Яну Казимиру (Бахчисарай)

Аннотация. Приближенный ханский слуга Мустафа-ага в Польшу, с мухаббетнаме по поводу Москвы; извещения хана через Сокольского и гетмана Потоцкого; просьба хана об ответе; усиление Москвы; удерживание людьми царя татарских послов в приграничных крепостях, изгнание остальных послов; рейды по морю на чайках в ханские и султанские владения, пленение людей; отправление ханом войска во главе с калгой 27 дня месяца Реджеп; отправление к королю Мехмедгази-аталыка с извещением; просьба хана о присоединении к татарам королевского или литовского войска для похода на Москву, для возвращения контроля над крепостями; намерение хана о союзном походе в начале весны; мусульманские владения под властью ханства, а христианские – у Польши; желание хана о братстве и дружбе; хан и король – властелины больших войск; просьба хана к королю о возвращении его послов и написании ответа; просьба хана о том, чтобы король не прислушивался к инакомыслящим.

Hu

İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâ hazretleriniñ rahmi ve inayeti milân uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve Litvaniñ ve Mazavsqanıñ ve Flânsqa ve Kiyevsqanıñ ve Polınsqa ve Fodolsqanıñ ve Çernuqa ve barça hristiyânniñ uluğ padişahı qardaşımız Yân Qazimir dördünci qıral devlet-iştimal hazretleriniñ nedir halıñız ve hatrıñız eyümısız ve hoşmısız dib muhabbetlik milân sorağanımızdın soñra malümları ola ki Masqva ahvalıyçün bundan aqdem yaqın qullarımızdan Mustafa ağa ile muhabbetname yâzub ve

ağızdan dahi kob cevablar ısmar qılub ve kendi adamıñuz Soqalskiye ve Hatman Potoskiye çoq cevablar ısmarlayub sizden keleccek habere baqmaq üzre iken Hikmet-i Huda Masqva bu qadar küçi ve qutu ne yerden buldı bilmeziz kendi halinde duramyüb qadimden babası zamanında vara kelen elçilerimizi çit qal'âlarına vardıqlarında bir qaç adamımız alı-qoyub qalanların quvdu könderdi ve bir qaç şayqa könderip deryâdan habersiz iken Ümmet-i Muhammedi tutsaq itdi kötürdi ve niçe bu maqule işlerin tahmil idüb duruyurdıq siz qardaşımıza elçi könderip bu qadar qal'âlarıñuz ve bekleriñuz taleb idüb hiç zamanda olmayân horluqı itdügine tahammül idemedik zahra siziñ ğayretiñuz bizim ve bizim ğayretimiz sizgedir bu itdügi edebsizliginden Allah Ta'alâ Hazretlerine tevekkül idüb Qırım ve Noğay askerine Qalğa Sultan qardaşımız serdar idüb işbu Receb aynıñ yigirmi yedinci küni çıkarıp könderip sizi haberdar itmek için Mehmedğazı Atalıq qulumız könderilmişdir inşa'Allahu Ta'alâ vardıqda siz dahi haberdar olup bu yıllıq kendiñuz tedarik körüp atlanmayâ qadir degil iseñuz bari Litva askerinin ol canibden könderip ala bildikleri qal'âları alup zabt itdiresiz inşa'Allah bu qış siz de murad üzre tedarik körüp ve biz dahi kendi tedarigimiz körüp evel bahardan biz bu canibden siz ol taraftan üzerine varub maqdurumuz sarf idelim şimdiki halde heman size itdügi horluqdan bize a'zim elem kelüp qardaşımızı serdar idüb ol Huday bi-zeval hazretlerine ısmarlayüp köndermişüzdir Haq Ta'alâ ne yüzden lütuf iderse emir Anıdır Allah Ta'alâ hazretlerinden ümidimiz çoqdır heman siz dahi Allah Ta'alâ hazretlerine sığınup ğayret idesiz bizim murad ve maqsudumuz size eyilik itmekdir biz kendi dinimizde olan Ümmet-i Muhammed elimize kirdüğine qayıluzdur Haq Ta'alâ hazretleri lütuf idüb her ne qadar hristiyân memleketi ele kirürse siziñdir istediğiñuz üzre tekmeñuz tekup zabt itdiresiz inşa'Allahu Ta'alâ bizim sözümüzde hilâf olmazdır siz qardaşımıza muhabbet ve meveddetimiz derunidir hile ve hadai'miz yoqdur siziñle ibtida ne yüzden ahd itdük ise ve adamıñuz Soqalskiye her ne söyledik ise ol sözden dönmek ihtimalımız yoqdur ve Hatmanıñuz Potoskiye de çoq sözler ısmar qılmışuzdur bizim sözümüz ve muradımız Potoskiden dahi sual idesiz bir ihtiyar ve söz añlar ve tüzenlik için çalışur quluñuzdur ol ihtiyar quluñızıñ söziñ diñleyesiz hasıl-ı kelâm biz size deruni ve hilesiz dostluq ve qardaşlıq itmek muradımızdır eger bekleriñuzden ve ğayrıdan hileler var ise anı Haq Ta'alâ hazretlerine havale itdük bu fırsat ve bu qadar asker hiç bir padişah eline kirmiş degildir size ve bize bu bir lütf-i Haq olmuşdur imdi ikimizde lâyıq olan budır ki Haq Ta'alâ hazretlerine şükür idüp bu fırsatı qacırmayp zamanımızda bir namemiz eyilik ile söylenür kibi iş işleyüz imdi cevabımız diñleyüp ğayret ve sarf-ı himmet idüb bu hususda murad ve maqsudıñuz her ne ise yâzub adamlarımızı ali et-ta'cil könderesiz bu hususda ihtimaldır size ba'z adamlar bir ğayrı yüzden söz

söyleyler ol adamlar siziñ dostuñuz olmamış olur ol maqule adamlarıñ sözine amel itmeyüp derun-i safle sı'y-himmet idesiz heman sizi Allah ismarladım merdane hareket idesiz baqi ve'd-du'a ali min etba' el-Huday.

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse
Han İslâm Geray bin Selâmet Geray Han

№ 351

**Ярлык-мухаббетнаме хана Ислама Гирея канцлеру
(Бахчисарай)**

Аннотация. Гонец Мустафа-ага с письмами (по поводу Москвы) от хана к королю и канцлеру; устное извещение хана через сына канцлера, Сокольского; возврат Москвой татарских послов из приграничных крепостей; рейды на чайках по морю, пленение мусульман; московский посол в Польшу с изъявлением желаня царя о заплучении королевских владений; неподобающие деяния и намерения Москвы; отправление ханом войска во главе с калга-султаном; отправление ханом Мехмедгази-аталыка к канцлеру, с вестями; просьба хана о присоединении к походу польского или литовского войска; цель похода – возврат контроля над крепостями; слова хана к канцлеру о возможности для Польши приобрести новые земли; обещание хана – всегда помогать Польше в случае надобности.

Hu

İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Qıdvet-ı erbabu'l-milletü'l-Mesihıye zübdet-i ashab tayfetü'l-İsıye dostumuz Qanslâre kopdin kob selâm idüb nedir halıñız eyümısız ve hoşmısız dib sorağanımızdan soñra i'lâm yarlıg-ı şerif Hanı oldur ki Masqva ahvalıyçün bundan aqdem qardaşımız qıral hazretlerine ve size mektüb yâzup Mustafa ağa könderilüb ve oğluñuz Soqalskiye dahi kop sözler ismarlayub haberiñüze muntazır iken hikmet-i Huda Masqva ne yerden quvvet bolduğın bilmeziz qadimden vara kelen elçilerimizi çit qal'âlarından qaytarup könderdi ve deryâdan şayqa könderip Ümmet-i Muhammedi tutsaq idüp kötürdiler niçe buña beñzer işler idüb her ne iderse tahammül idüb duruyurdıq qardaşımız qıral tarafına elçi könderip qal'âlarıñuz ve bekleriñüz istedigün ve bir alay lâyıq olmayân sözler söyleyüb horluqlar itdüğünü eşidüp artuq sabır idemeyüp tevekkül-i Haq olub qardaşımız Qalğa Sultanı serdar idüp könderip sizi haberdar itmekičün Mehmedğazı Atalıq qulumız könderilmiştir imdi vardıqda bu yıllıq tedarigiñüz yetişdirip kidiñüz tedarigiñüz murad üzre idüp atlanmazsañuz bari Litva canibinde olan askeriñüz könderip qadir olduqları qadir çalışup bi-lütf Allah Ta'alâ eliñize kiren qal'âların zabt itdiresiz bizim siziñle

söyleşdigimiz ve Soqalskiye aňlatmadığımız cevap qalmış degildir inşa'Allahu Ta'alâ ol cevablarımız hilâf olmaq ihtimalı yoqdur heman kendi dinimizde olan Ümmet-i Muhammed elimize kirdigine qayilüzdiz Haq Ta'alâ hazretleri lütuf idüb her ne qadar vilâyet ele kirürse tekmeñüz tekip zabt idesiz bizim çalışdığımız siziñ içündür eyilik ve tüzenlik için çalışur bir ihtiyarımız siz de fikir idesiz Haq Ta'alâ virüp qardaşımız qıral ile birlik idüp bu iş olursa artıq qıyâmete degin bizim ile ayırılmaz qardaş olmañuz muqarrardır her ne zaman askerimiz isterseñüz hidemtiñuze ve imdadıñuza bulunur bu fursatı qaçırmañuz ğayret idüb vilâyetiñuze vilâyet qoşmayâ çalışasız baqi ve'd-du'a ali min etba' el-Huday.

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse
Han İslâm Geray bin Selâmet Geray Han

№ 353

Ярлык хана Ислама Гирея канцлеру Польши (Бахчисарай)

Аннотация. Письмо от канцлера к хану; прежде тайное отправление Мустафа-аги для получения вестей; отправление калга-султана в поход на Москву; отправление Мехмедгази-аталыка к канцлеру, с извещением о причинах похода; намерение хана о союзном походе ханства и Польши в начале весны; возможность приобретения новых земель для Польши; сожаления хана по поводу взятия Москвой Астрахани и Казани; долг Балбанесского ханству в размере 10-15 тыс. гуруш; просьба о его отправлении от короля; просьба хана об отправлении простых татар их Польши; извещение хана о нахождении у него в плену комиссара, известного своими хитрыми проделками и ложью; слова хана о недостойности освобождения того комиссара.

Hu

İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

İftihar-i erbabu'l-milletü'l-Mesihyye zübdet-i ashab tayfetü'l-İsuyye dostumuz Qanslâr dame meveddetühu savbına selâm-selâmet-i resan iblağıyla i'lâm yarlığ-ı şerif Hanı oldur ki adamımız ile könderilen mektübiñiz kelüb cümle ahval malüimimiz olmuşdır bu husus için bundan aqdem sizden cevap kelüp söyleşilüp ve şayi' olmamaq için Mustafa ağa qulumıza mahfi ismaralnub haberiñuze baqur duruyurdıq sabıra mecal olmayüb Qalğa Sultan qardaşımız üzerine könderib sebebi ne idügin yâzub Mehmedğazı Atalıq qulumız size könderilmişdir anıñ cevabından cümle ahval malüimimiz olduqdan soñra qardaşımıza ahvalı arz ve iqdâm idüb bu qış sefer tedarikleriñüz körüp inşa'Allahu Ta'alâ evvel baharden bu tarafdán biz ve ol canibden siz yürüb ittifaqla yâpışur maqdurımız sarf

idelim virmek Allah Ta'alâ elindedir Haq Ta'alâ virüp her ne qadar qal'â ve memleket ele kirürse siziñdir zabt idesiz bizim de bu mertebe iqdamız yüz yıl olmış degildir Acderhan ve Qazan alındığı evel Ümmet-i Muhammed elimize kirdigine qayilüzdür heman ğayret idesiz bu fursat şimdiye degin bir kimseniñ eline kirmiş degildir bu qadar vilâyet sahibi olursız asla bu hidmet siziñ için olmuş olur Haq Ta'alâ lütuf idüb bir iş körerseñüz Masqva tahtı eliñüze kirdiginden ğayrı Qırım Yurtı ile Qiyâmete degin ayrlımayub qardaş ve dost olmañuza sebab olur bu fursatı qaçırmayüb qardaşımıza ğayret virüb ve cümle bekleri iqdam idüp sözümüz bildiresiz inşa'Allahu Ta'alâ bu iş bir devlet a'zimidir her kim bu işi bozmaq murad iderse yurt eyiligin istemeyüb duşmanıñuzdur ol maqule adamlarıñ sözine amel itmeyesiz bir umurdide ihtiyarsız senden çoq eyilik ümid ideriz cümle ahval Mehmedġazı Atalıq ile yâzılmışdır ve aġzımızdan ısmarlamışuzdır bir hoşçe diñleyüp şimdiden cümle sefer tedarigiñüz körüb evvel baharde hazır olup durasız fi-maba'd Balbaneski bize on – on beş biñ ġruş virecek bir adam iken qardaşımız qıralıñ başından azad idüb köndermişüzdir muradımız ömür ahır olunca qardaşlıq itmekdir siz dahi qardaşımıza söyleyüb dostluqda bulunasız vilâyetiñüzde çıqmayâ qadir olmayüb qalan faqır Tatarları buldurıp alub köndermeye sı'y idesiz bunda Qamsar didikleri bir tutsaq vardır bizi çoq aldayüb hileleri ve yâlanları çıqmışdır ve bir haramzade adamdır kimseye hayır itmezdir vilâyet tüzenligi için çalışan adam degildir anıñ için hatıra bir nesne kelmesün öyle adamıñ çıqmadan çıqmaması eyüdir baqı ve'd-du'a min etiba' el-Huday.

Bi-maqam Baġçasaray
Han İslâm Geray bin Selâmet Geray Han

№ 355

Ярлык хана Ислама Гирея гетману Потоцкому (Бахчисарай)

Аннотация. Усиление Москвы; поход войска калги на Москву; намерение хана об ударе по Москве союзным татарско-казацким войском в текущем году; намерение хана о союзном походе на Москву ханства и Польши в начале весны; письмо от хана к гетману приднепровских казаков; отправление Мехмедгази-аталыка для получения вестей; готовность гетмана приднепровских казаков к походу; предосторожность казаков в отношении татар и поляков; прошлогодний вред ханству, причиненный Молдавией; молдавский поход калги; напоминание хана о Зборовском договоре – непричинение вреда казакам; ханский слуга Тохтамыш-ага в Польшу, с целью устранения помех в союзе татар, поляков и казаков.

Hu

İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Qıdvet-ı erbabu'l-milletü'l-Mesihîye zübdet-i ashab tayfetü'l-İsuye dostumuz Hatman Potoski Qraqovski savbına selâm-selâmet resan ve peyâm meserret-nişan iblağıyle i'lâm yarlığı-ı şerif Hanı bundan aqdem siziñle söyleşilmedik ahval ve cevab qalmış degildi ba'de Masqva kendi halinde durmayüb kob hileleri zahir olduqda artıq qarara mecal olmayüb bir miqdar mevcüd bulunan asker ile qardaşımız Qalğa Sultan könderilüb bu yıllıq bir miqdar Tatar askeri ile Özi Qazaqı varub bir canibin ursunlar inşa'Allahu Ta'alâ evvel baharden mükemmel tedarikle bu taraftan bi'z-zat kendimiz ve ol canibden qardaşımız qıral yürer deyü Özi Hatmanına mektüb yâzub ve Mehmedğazı Atalıqı haber için ali el-acele könderilmiştir ve Özi Hatmanı da bir qat atlanacaq olub Qalğa Sultana haberi kelmiş iken soñra Lih bekleri asker yığıdıqları haberin aldıq deyü siziñ tarafıñızdan havf idüb atlanmadıqlarında Tatar askeriniñ ise ahvalı malüm ata bindikden soñra elbette bir yere toqtamadan dönmek mu'tadları degildir Boğdan halqı keçen sene mırzalara ve askerimize bir miqdar zarar idüb qattı ziyâde elemeleri var idi bu vaqıtdan hazır çıqmış asker bulunup umuma bekler ve mırzalar ve asker halqı qardaşımız Qalğa Sultannıñ ayâqlarına yıqılıb a'zim minnet idüp Boğdana kötürmişler bu sebebden bir işdir olmuş amma Qazaqıñ siziñ tarafıñızdan havfi kerçek ise eyü hal degildir İzbarav qal'âsında qardaşımız qıral ile bu qadar ahd ve şartımızñ ibtida sözi Özi Qazaqıdır Özi Qazaqına eger gizlü ve aşkâre her kim zarar qasd iderse naqz-ı ahd tarafıñızda olmuş olur deyü qat' olunmuş iken şimdi bu yüzden olmaq lâyıq degildir bu husus için Tohtamış ağa qulumız qasda könderilmiştir inşa'Allahu Ta'alâ sıhhat ile vardıqda bir hoşçe söyleşüb bu maqule iş var ise mani' ve def' idüb dostluq ve tüzenlik için sı'y ve diqqat ve sarf-ı himmet idesiz baqiye-i ahval müşarun-ileyh qulumızdan tefahhus olunub qat'i cevabıyla ali el-acele könderesiz baqi ve'd-du'a ali min etba' el-Huday.

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse
Han İslâm Geray bin Selâmet Geray Han

1.10. Адиль Гирей-хан бин Девлет Гирей-султан

№ 198

**Мухаббетнаме хана Адила Гирея Алексею Михайловичу
(Бахчисарай, 1077 г.х. / 1666 г.)**

Аннотация. Джулюс – восшествие на престол нового хана Адила Гирея; возвращение царского посла, что был отправлен ранее к хану Мехмеду Гирею; ханский посол Мехмед-ага к царю с мухаббетнаме, с вестями о восшествии на ханский престол Адила Гирея; просьба хана о соблюдении прежней клятвы; вред от противостояний и походов в ханские владения; просьба хана об отправлении царского посла в Крым; удерживание царских послов в Крыму в прежние времена, возвращение послов без задержек при хане Адиле Гирее.

Hu

Adil Geray Han bin Devlet Geray Sultan sözüміz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve sansız kob Tatarniñ ve sağışsız kob Noğayniñ ve Tağ ara Çerkâçniñ ve Tat bile Tavgaçniñ uluğ padişahı bolğan min uluğ Adil Geray Han dame devletühu ve nusretühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerindin qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kop selâm etüb tatuwlıq milân hatriñüz sorğanımızdın soñra i'lâm ve inhay Hanı budır ki Allah Tebarek ve Ta'alâ qutlu ve mübarek eyleye kemal qudretiyle meniñ zat-ı saadet alüde mi cümleden berter idüb hil'ât-i hilâfeti düş-i Hümayunıma kiyürüb ve tac-ı kiyâseti qıraq-ı mübaregime urub baba tahtına Han ve barça halqımızda sultan eyledi qutlu saat cülus-u ma'delet ma'nusım vaqi' bolmağın bu haber-i hayrımızni bildire tatuwlıq yemilân muhabbetname hattımız yazılıb ağaçamız Mehmed Geray Hana yibârilgân elçiniñüzge icazet berilüb taraf-ı izzet-nümudimizden taqı elçilik hidmeti milân yaqın qullarımızdan Mehmed ağa zide qadruhu irsal qılınmışdır İnşa'Allahu Ta'alâ vusulında körünüşiñüzge alub muhabbetname hattımız oqutub yahşı tıñlağay irdiñüz az iş sebebli iki curtniñ arasında kob duşmanlıq bolub ve kop qan tökülüp iki curtniñ faqır ve fuqarası tıñsız bolmaqı ohşavsız qılıq ikândır ve Al-i Curtına tama' itmek ol dahi igü tuguldir iki curtniñ faqır ve fuqarası tıñç ve rahat bolğanını tileb ata ve dedeleriñüz etkân ahdni muhkem qılub ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıq üzre taymay turarğa fikriñüz bar bosa yaqın sipahileriñüzden elçiniñüzni yibârgây irdiñüz ötkân tarihlarda kelgân elçileriñüzni cibermay qaldırıp dırlar bizim zamanımızda kelgân elçileriñüz qalmaq tutqavsız cibirilüb ve ağız cevabımız elçimizge ismar qılınğandır

igü sorub yahşı tıñlağay erdüñüz yazıldı tahtgâhımız Bağçasarayında Rebiü'l-ahiriñ evvelinde biñ yetmiş yedi tarihinde.

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse
Han Adil Geray bin Devlet Geray Sultan

№ 202

**Мухаббетнаме хана Адила Гирея Алексею Михайловичу
(Бахчисарай, 1077 г.х. / 1667 г.)**

Аннотация. Осведомленность хана о царском после, отправленном к султану; возвращение царского посла от султана через Крым; присоединение в пути к нему Тиши-аги от хана, с мухаббетнаме; отсутствие по прошествию времени посла Мехмед-аги, отправленного ранее в Москву; просьба хана о скором возврате послов, без удерживаний.

Hu

Adil Geray Han bin Devlet Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaq ve Taht-ı Qırımniñ ve sansız Tatarniñ ve sağışsız kob Noğayniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkâçniñ uluğ padişahı bolğan min uluğ Adil Geray Han dame devletühu ve nusretühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerindin qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketler nigâhdarı bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kob selâm itib tatuwlıq milân hatriñüz sorğanımızdan soñra i'lâm ve inhay Hanı budır ki mundin evel saadetlü ve azametlü padişah ruy-i zemin hazretleriniñ uluğ işiklerine yaqın sipahileriñüzdin elçi yibârgân ikensiz anlar taqı elçiñüzni tarafımızğa yibarmegin qullarımızdan yanına Tişi ağa qulumızı qoşub ve muhabbetname hattımız yazub irsal eylemişiz mundan evel elçilik hidmeti milân irsal qılınğan Mehmed ağa qulumızğa kob zaman mürur eyledi kelmedi imdi ol elçimizni ve halâ yibârilgân qulumızni eglendirmây yollayub cibergây irdiñüz barğan elçini cibermây tohtatub turmaq oşavsız qılıqdır yâzıldı tahtgâhımız Bağçasarayında biñ yetmiş yedinçi tarihinde Ramazan-ı Şerifiñ on beşinde.

Han Adil Geray bin Devlet Geray Sultan
Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse

№ 203

**Ярлык хана Адила Гирея королю Яну Казимиру
(Бахчисарай, 1077 г.х. / 1667 г.)**

Аннотация. Прибытие в Крым посла Карвавески, с письмом от короля; объявление короля о нарушении клятвы ханом; отрицание ханом слов короля и заявление об обратном; клятва при хане Мехмеде Гирее – не отправлять послов в Москву с целью заключения мира без ведома ханской стороны; отправление королем в Москву трех комиссаров и заключение мира с Москвой без уведомления ханству; неоднократные прибытия послов из Москвы в Крым, с обещанием о доставке казны и просьбой о заключении перемирия; извещение хана к царю о дружбе с королем Польши; требования хана к царю о возврате польскому королю крепости Исмолински и других крепостей, и невмешательстве в дела Барабаша; задержание татарских послов в Москве; приднепровские казаки – королевские подданные; клятва от короля о непричинении обид казакам (что в дружбе с татарами); жалобы от казаков хану об обидах, причиненных королем; плохое отношение к казакам – не на пользу Польше; прибытие двух королевских послов в Аккерман в начале ханства Мехмеда Гирея; неотправление королем послов по восшествию на ханский престол Адила Гирея (пока хан не отправил своих послов); поход нуреддина на казаков Барабаша; наставления от хана нуреддину по поводу дружбы с королем Польши; возвращение нуреддина из Барабаша; посол от нуреддина к немецкому начальнику у Белой Церкви; отсутствие ответа от того начальника; посол-капуджы-башы от нуреддина, с письмами к королю, гетману и Махавскому; пребывание нуреддина сроком три-четыре месяца в казацких землях; отсутствие капуджы-башы и ответа; трижды поимка «языков» из стана татар польским войском; поражение Махавского, «языки» снова в стане татарского войска; послы от короля к гетману, без письма к султану (нуреддину); попытка Махавского осадить татарское войско и разбитие королевского войска; напоминание хана королю о помощи, оказанной татарами в прежние времена – поход войск Швеции и Эрделя (Трансильвании) на Польшу, московский поход на Польшу во главе с Шереметом; обещание хана и впредь оказывать помощь при условии соблюдения дружбы королем; просьба короля к хану о возврате пленников, обещание хана рассмотреть этот вопрос; возвращение королевского посла, ранее прибывшего в Бахчисарай, ханский посол Ахмед-ага к королю; условие об отправлении своевременно пишкеш (подарков); возобновление клятвы о дружбе; служба Кобельского во благо юрта, особое к нему отношение.

Hu

Adil Geray Han bin Devlet Geray Sultan sözüimiz

Hamd-u firavan ve şükr bi-payân ol Haliq biçün ve Rezzaq Rabbi' meskün Celle Şa'ne ve Ta'alâ ve Amme Nevalühu ve Tevali hazretlerine olsun taqı salâvat bi-hadd ve tahiyyât bi-add ol mefahir-i mevcüdat ve

server-i kâinat hatemü'l-enbiya şefi' ruz-i ceza a'ni hazret-i Muhammedü'l-Mustafa sallı-Allahu aleyhi ve sellim üzerine olsun ve Al-i evlâd ve ashab-ı güzın Rıdvanullahi Ta'alâ aleyhim ecmain üzerine olsun Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve Deşt-i Qıpçaq ve Taht-ı Qırımınñ ve sansız kop Tatar ve sağışsız Noğaynıñ uluğ padişahı ali-hazret meali-rutubet Hurşid-i tal'ât utarid-i fetanet Adil Geray Han edem-Allahu Ta'alâ eyyâm devletühu hazretlerindin Uluğ Urusnıñ ve Purusnıñ ve Litvanıñ ve Mazavsqanıñ ve Jemutnıñ ve İflânsqanıñ ve Kiyevsqanıñ ve Polınsqanıñ ve Fodolsqanıñ ve İsmolınsqanıñ ve Çernıqavnıñ ve Şidevsqanıñ ve Ğusqanıñ ve Vildansqanıñ ve kob hristiyânnıñ uluğ padişahı bolğan dördünçü qıral Yân Qazimir qardaşımız Lih qıralı dame musalahata eli yevmü's-Su'al hazretlerine muhabbetlik ile selâm idüb hâlıñız sorğanımızdın soñra i'lâm yârlıĝ-ı şerif Hanı budur ki Qarvaveski nam elçi ile taraf-ı saadetime könderdigiñiz mektüb varid olub mazmunı fi'l-cümlle malüm-i şahanemiz olmuşdır naqz-ı ahd eylediñüz deyü i'lâm olunmuş haşa taraf-ı şerifimizden sulha muğayir bir vazı' sadır ola degildir her ne oldıyse sizün tarafıñızdan olmuşdır evvelâ Mehmed Geray Han ağaçamız asrında her ne vaqıtına Masqva elçi könderüb barışmaq iqtıza iderse Qırıma bildirmeyinçe köndermemeye ahd olunmuş halâ Masqva üç qomsar könderüb sulh olmuşsız bu canibe asla bildirmedinüz bilürsüz ki Masqva Qırıma kaç def'a elçi könderüb hazineñizi virelim bizimle barışın deyü rica eyledikde Lih qıralı bizim dost ve qardaşımızdır Lihden aldığın İsmalinski ve sair qal'âların vir ve Barabaşa alâqa eyleme deyü da'va idüb elçilerin habs eylemişlerdir böyle iken şimdi siz Qırıma bildirmeyüb Masqva ile barışmaq insafmıdır ve bir dahi gerçi Özi Qazaĝı reayañızdır bize dostluq eylediği sebep ile rencide olunmamaq üzre yemin olunmuş iken şol mertebe çinetdirmiş tükenmeye az qalmış Qazaqdan feryâd daim kelürdi Lih dostumuzdır deyü ağmaz olunurdu biz Qazaĝı açdığımız yene siz dostumuz içündür bize reaya olub qalaçaq degildir canı acındıqdan soñra bir ĝayrı yere gider deyü havf olunur üçünçü cevabımız bu ki Mehmed Geray Han ağaçamız Han olub kelürken iki elçinüz Aqkermana qarşu kelmiş bi-ferman Huda biz dahi Han olub baba Yurduna kelüb tahta cülus eyledigimizde kendümüz elçi köndermeyinçe tarafıñızdan elçi kelmedi böyle dostluq olurmu bunlardan maada Nuraddin Sultan qardaşımızı askerimiz ile atlandırub Qazaq üzerine var Lehlü dostumuzdır ve qıral qardaşımızdır seleftimiz dostluqlarında ola kelmişdir sen dahi dostlarına dostluq ve duşmanlarına duşmanlık eyle deyü tenbih olunmuşdı Sultan qardaşımız varub bizim ve sizin duşmanımız olan Barabaşa urub döndüklerinde Piyala Serkvada olan Nemse başına adam köndermişler dostluğa lâyıq bir cevab virmemiş ba'de siz qardaşımıza ve hatmana ve Mahavskiye mektübler yazub qapuçı başısın köndermiş andan soñra Qazaq üzerinde üç-dört ay durmuş ne qapuçı başısın köndermişsiz

ve ne cevab kelmiş Qazaq üzerine ta'yin eyledigiñiz asker üç yerden yürüb bizim askerimizden üç def'a dil aldirmişlar zahir dostluğa kelen dostdan dil aldirmaz Mahavskiy bozulduqda dil aldirdığı Tatarlar demirle yene askerimize düşmüşdir Nuraddin Sultan qardaşımız Qazaq içinde dururken hatmana elçileriñüz kelüb Sultana bir mektüb köndermemişsiz Mahavskiy askerimizi basmaya kelürken haber alub qarşu çıqdıqlarında a'zim cenk olub askeriñüz bozulmuş zahra cenk olduqda elbette bir canibi ğalib olmaq muqarrardır bir miqdar memleketiñiz ğaret olunmuş asker halıdır bu maqule iş ola kelmişdir bundan ötüri dostluq bozulmaq lâzim kelmez Qırım siziñ az dostluğınızda bulunmuş degildir Eşved üzeriñüze yürdükte ve Erdel qıralı vardıqda ve Masqva taburı ile Şeremet yürdükte bunlardan maada niçe yerlerde imdadiñüzde bulunmuşdır eger dostluq muradiñiz olunursa İnşa'Allahu Ta'alâ niçe dostluqlar dahi müşahede olunur düşen esiri girüye virmemizi rica eylemişsiz ola kelmiş degildir lâkin zayı' olmuş dostluq olursa bir halı körilür Özi Qazağı rencide itdirmemeñüz ma'mul olunur asker könderüb üzerlerine cinebetdirmeñüz lâyıq degildir siziñ ve bizim duşmanımız olduqda maan bulunur muqaddem Der-i Devlet-Medarımıza irsal eyledigiñiz elçiñüz ile qullarımızdan Ahmed ağa könderilmişdir bu cevablarımız qabul olunub vire geldiğiniz pişkeşiñiz vaqıt ve zamanı ile behr sene virilürse İnşa'Allahu Ta'alâ evvelkiden ziyâde dostluq ve qardaşlıq muhkem olması muqarrardır niçe dostluqlarda bulunurız dostluq muradiñuz olub adamıñuz kelürse tecdid ahd olunub ömür ahırğaçe qardaşlıq muhaqqaqdır yazıldı tahtgâhımız Bağçasarayında biñ yetmiş yedi senesi Şevvalniñ on yedisinde benim qarındaşım egri uyanı ile dostluğa bina'en bir at irsal olunmuşdır ma'zur tutub adamımızı egendirmeyüb könderesiz benim dostum qardaşım Kobelski bir aqlı başında ve hidmete lâyıq quluñızdır yurt hidmetine istihdam olunmayâ yârar yigitdir hatrimiz için bir hoş körüb üzerinden nazarıñuz diriğ olunmayâ haz mevfur olunur baqı ed-du'a ali min etba' el-Huday.

Han Adil Geray bin Devlet Geray Sultan

№ 205

Ярлык хана Адила Гирея королю Руси, Пруссии, Польши и Литвы (Бахчисарай, 1078 г.х. / 1667 г.)

Аннотация. Переговоры с королем о дружбе (прежде); поход нуреддина в королевские владения; сожаления хана об обидах, причиненных Польше; послы от короля к хану, с мухаббетнаме; забвение о прошлых обидах; восстановление мира; отправление ханом калга-султана, беков и агават для переговоров об укреплении мира; переговоры главного гетмана Собуцко-

го (вместе с князьями и войском) и калги; возвращение к дружбе времен ханства Ислама Гирея; клятва о взаимной помощи; обязательство гетмана о принятии казаков в подданство Речи Посполитой; отправление ханству пишкеш (подарков), положенного по древнему закону; два боярина в виде рехин (гарантии) от гетмана; выдача сульхнамелер (письменных договоров о мире); клятва калги за ханство; готовность оказания помощи Речи Посполитой в случае надобности; оставление Дедеш-аги в целях получения пишкеш; сообщение гетмана королю о выходе немцев у Белой Церкви; просьба к калге и Дедеш-аге о помощи в этом деле; мир Речи Посполитой с Москвой сроком на три года, истечение одного года; предложение гетмана хану – написать письмо московскому царю с требованием казны, в случае отказа – поход, отправить татарского посла с письмом к королю, а оттуда отправляться в Москву вместе с королевским послом; сообщение царю о долгосрочном мире Речи Посполитой с ханством; извещение хана о неоднократных мирных договорах с Москвой, о намерении царя отправлять казну; непринятие царем ханского покровительства над Речью Посполитой; переговоры царского и ханского послов у реки Дон; обещание хана о сообщении королю о сути переговоров; письмо хана к царю; отправление капуджылар-кетхудасы Абид-аги к королю; просьба хана об отправлении королем посла с письмом к царю, вместе с Абид-агой; походы Москвы на приграничные ханские владения; намерение хана о союзном походе (вместе с войском Речи Посполитой) на Москву в начале весны; Дедеш-ага – ханский представитель в королевских владениях; возвращение королевского посла из Крыма; просьба о возврате Дедеш-аги с пишкеш, с отправлением королевского посла; выдача Махавскому шести пленников, взятых войском нуреддина; обещание хана впредь освобождать именитых пленников; просьба о возврате татарских пленников из Речи Посполитой.

Hu

Adil Geray Han bin Devlet Geray Sultan sözüimiz

Hamd-u firavan ve şükr bi-payân ol Haliq biçün ve Rezzaq Rabbi' meskün Celle Şa'ne ve Ta'alâ ve Amme Nevalühu ve Tevali hazretlerine olsun taqı tahiyyât bi-hadd ve salâvat bi-add ol mefahir-i mevcüdat ve server-i kâinat hatemü'l-enbiyâ ve şefi' ruz-i Ceza a'ni hazret-i Muhammed Mustafa salli-Allahu Ta'alâ aleyhi ve sellim üzerine olsun ve Al-i ve evlâd ve ashab-i güzin Rıdvanullahi Ta'alâ aleyhim ecmain üzerine olsun Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve Deşt-i Qıpçaq ve Taht-ı Qırımınñ ve sansız kop Tatar ve sağışsız Noğaynıñ uluğ padişahı min uluğ Adil Geray Han dame devletühu ve nusretühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerinden Urusnıñ ve Purusnıñ ve Litvaniñ uluğ qıralı bolğan dostumuz ve qardaşımız qıral devlet-iştimal dame musalahata eli yevmü'l-Mizan hazretleriniñ mezid muhabbetlik ve tatuwlıq milân hâl ve hatriñüz sorağanımızdın soñra i'lâm yârlıg-ı şerif saadet-encam Hanı budır ki benim muhabbetlü ve mürüvvetlü

dostum sabıqa siz dostumuz ile dostluq ve qardaşlığımız söyleşüb barışılıq olunça arasında zaman mürur eylemekle hikmet-i Huda Nuraddin Sultan askeri tarafındın hıttı-ı vilâyetiñize bir miqdar zarar müterettib olmuşıdı ol işe biz dostıñuz dahi elem çekdik öyle de olursa ba'de siz qardaşımıñ bir kaç def'a elçileriñüz ve muhabbetnameleriñüz varid olub giden gitdi yine kâl-evvel dostluq üzre olalım deyü sulh ve salâha lâyıq cevablar tahrir eyledigiñizden biz qardaşıñuz dahi haz eyleyüb ve dostluq hususını söyleşmek için bir miqdar asker ile Qalğa Sultan qardaşımıñ ve bekler ve iş görmüş ağavat qullarımıñ ta'yin idüb iki yurtıñ arasında barışılıq ve yahşılıq olmasıyçün çalışmalarına ziyâde tenbih eyleyüb köndermişdik siz dostumuzıñ baş hatmanıñuz olan Sobusikiye rastgeldiklerinde maan olan bekleriñüz ve cümle askeriñüz siziñ izniñizle Qalğa Sultan qardaşımıñ söyleşüb ve ElhamdüliLâhi Ta'alâ merhum ağaçamız İslâm Geray Han hazretleriñ asrıdan beri Qırım ile Lih ne şekil dostluq üzre oldılar ise halâ dahi ol üslub üzre sulh eyleyüb ve bir-birimiziñ dostluq ve imdadımızda bulunaçağımıza ahd ve güft idüb bir-birlerine i'timad virmişler ve Özi Qazağı qulluğıñuza qabul idüb i'timad virüb ve eslâfımıza vire geldiğiñiz pişkeşimizi qanun-ı qadim üzre virüb köndermeye baş hatmanıñuz ve maan olan bekleriñüz ve cümle askeriñüz boyunlarına alub ve iki boyarıñuzı rehin virüb ve sulhnameler virdiklerinde Qalğa Sultan qardaşımıñ dahi biz dostuñuz için ve cümle vilâyetimiz için yemin virüb şimden soñra sulh ve salâh üzre olmamıza ve iqtiza eyledikçe imdadıñızda bulunaçağımıza i'timad virüb ve pişkeşimizi ahz için Dedeş ağa qulumızı qoyub gitmişlerdir Sultan qardaşımıñ eylediği sulh bizim dahi maqbulımızdır ve benim dostum Tatar askeri malümüñızdır söyleşüb barışalınça vilâyetiñize olan zararı halâ sulh eylediklerinde giden gitdi deyü vekiliñiz olan baş hatman ve cümle bekleriñüz ve askeriñüz ferağat eylemişler siz qardaşımıñdan dahi ma'mulimiz budır ki hatmanıñuz ve bekleriñüz ve askeriñüz söyleşüb barışdıqları üzerine sabit-i qadem olasız iki yurtıñ arasında düzenlik vaqi' olduğından mahzuz olmuşuzdır ve İnşa'Allahu Ta'alâ vilâyetiñize olan zarar muqabelesinde niçe-niçe dostluqlarımız müşahede eylemeñüz muqarrardır ve benim dostum sulh eylediklerinde Pyalı Serkvada olan nemseleriñuzi baş hatmanıñuz siz qardaşımıza söyleyüb ihrac eylemeye deruhde eyleyüb ba'de çıqmaması babında Dedeş ağa qulumuz ile Sultan qardaşımıza söyleyüb rica eylediği istima'mız olmuşdır şimdilik ol hususdan fariğ olmuşuzdır ba'de yine siziñle söyleşüb qanğı ma'qul ise görilür Allah Subhane ve Ta'alâdan ümid varız ki dostluq ve qardaşılıq üzre olursañuz biz dahi dostluqda qusur eylemek ihtimalımız olmayub enva' eyülikler vücuda gelmesi muqarrardır ve benim dostum baş hatmanıñuz Qalğa Sultan qardaşımıñ ile söyleşdikde Masqva ile sulhımız üç seneye degin olub biri geçüb iki sene qalmışdır ayrılmamız için şimdilik tevqif

eyleyüb ve Masqva qıralına hazinemizi vir degil ise üzeriñe asker çekeriz deyü mektüb yazub adamıñuz ile bu tarafa könderüñ biz dahi qıral tarafından adam qoşub biz Qırım ile yene sulh eyledik ve ba'del-yevm ayrımaq ihtimalımız yoqdur hazinelerin bi'l-cümle vir yoqsa bizim dahi duşmanımızsın deyü yazub göndürelim bu hususa ihmal olunmaya deyü ma'qul görmüş benim dostum malümüñızdır ki Masqva qıralı niçe def'a vilâyetimiz ile sulh idüb hazine virmek murad eylemişdir siziñ vilâyetiñüz sayânet eylediklerinden qabul olunmadıñın bilürsiz halâ dahi söyleşüb barışmaq için nehr-i Tana elçisi gelmişdir ve tarafımızdan dahi adam varmaq üzredir her ne sözi olursa İnşa'Allahu Ta'alâ tarafıñuza i'lâm olunur büyük hatmanıñuz rica eylediği üzre Masqva qıralına namemiz tahrir olunub qapuçılar kethüdası Abid ağa qulumız siz dostumuz tarafına irsal olunmuşdır vusulında siz dahi hatmanıñuz sözi üzre Masqva qıralına mektüb yazub varan ağamız yanına adam qoşub könderesiz lâkin benim dostum bu iş siziñ ve bizim duşmanımızdır ve bu sene asker gelmezden muqaddem vilâyetimiziñ kenar serhadlarımıza bir kaç def'a degmişdir İnşa'Allahu Ta'alâ siz qardaşımız ile söyleşüb evvel baharde üzerine asker çekmek muradımızdır ol zaman sizden dahi asker isteriz siz ve biz üzerine vararsaq niçe-niçe yüz aqlıqları olup İnşa'Allahu Ta'alâ siziñ ve bizim yurtumıza enfa' hizmet görülür ümidindeyüz benim dostum onda olan Dedeş ağa qulumız bizim vilâyetimiziñ vekilidir ve bunda olan elçiñüze dahi i'timad virüb köndermişizdir imdi Dedeş ağa qulumız her ne söylerse i'timad idüb ve dostluğa lâyıq sözleriñüz söyleşesiz ve qanun-ı qadim üzre vire geldiğiñüz pişkeşimizi Dedeş ağa qulumıza virüb ve yanına mu'temed aleyh bir elçiñüz qoşub bir gün muqaddem köndermeñüz ma'muldir zira etrafda olan siziñ ve bizim duşmanlarımız işidüb Qırım ile Lih yene dost oldılar deyü mahzun olmaları muqarrardır ve benim dostum Nuraddin Sultan qardaşımıza düşen Mahavskiy altı aded belli tutsağıñız bulub halâ azad ve irsal olunmuşdır İnşa'Allahu Er-Rahman fi-maba'd dahi belli tutsağıñız bulub köndermeden halı olmazız hatriñüz hoş dutub dostluq ve qardaşlıq üzre olasız ve bizim dahi onda olan tutsaqlarımız virüb könderesiz yâzıldı tahtgâhımız Bağçasarayda biñ yetmiş sekiz tarihi Receb ayında.

Han Adil Geray bin Devlet Geray Sultan

№ 207

Хатт (наме) хана Адиля Гирея слуге Дедеш-аге (?)

Аннотация. Верная служба Дедеш-аги во время похода султана (калги); переговоры калга-султана с польским гетманом; письмо от гетмана к московскому царю по поводу ханской казны; просьба гетмана об отправле-

нии ханского посла через польскую сторону; составление гетманом текста письма от короля; обязательство гетмана о присоединении своего человека к ханскому послу в пути (в Москву); прибытие посла от московского царя к Дону, с письмом к хану; намерение хана об отправлении своего человека к Дону для переговоров; письма хана к королю и московскому царю по просьбе главного гетмана; ханский посол Абид-ага с письмами к царю Москвы и королю Польши; копии писем (отправленных к королю и царю) для Дедеш-аги; Дедеш-ага – представитель ханства в Речи Посполитой; доверие хана Дедеш-аге; отправление королевского посла из Крыма; просьба хана к Дедеш-аге об усилиях в деле доставки казны.

Hu

Qıdvetü'l-emacid ve'l-ayan qulumız Dedeş ağa zide qadruhu savbına selâm-selâmet resan ve peyâm meserret-encam hanı iblâğından soñra i'lâm ve inhay budır ki halâ sefer-i nusret-eserde eyledigiñiz hidmet-i mevfura sultan qardaşımız ve sair qullarımız ta'riflerinden istima'-i şerifimiz olub du'a-ı hayrımıza mazhar olmuşsızdır Allah Ta'alâ berhudar eyleye Sultan qardaşımız ile Lehiñ büyük hatmanı söyleşdiklerinde Masqva qıralına hazinemiz için yazub bir adamımızı Lih tarafından köndermemizi rica idüb ve kendüleri dahi qıral dostumuz tarafından muhkem mektüb yazub ve adam qoşub köndermeye hatman deruhde eylemiş Masqva qıralınıñ bir elçisi bizim ile söyleşmek için nehr-i Tana dahil olub qıralıñ mektübni taraf-ı saadetimize köndemişdir halâ bir ferd söyleşmek için Tana adam köndermek üzreyüz lâkin baş hatman ricası üzre Masqva qıralına ve Lih qıralı qardaşımıza namelerimiz tahrir olunub qıdvetü'l-aqran Abid ağa qulumız ta'yin ve irsal olunmuşdır ve suretleri dahi siz qulumıza könderilmişdir İnşa'Allahu Ta'alâ manzuriñuz olduqda malümüñuz olur ve merqum qulumız hod yabaniñuz degildir ve cevabıñuz muğayir hareket eylemezdir ol tarafda bizim ve cümle aiyân vilâyetimiz vekilisiz her ahval saña mafuzdır her söziñuz ve işiñuz maqbulımızdır ve bunda olan elçisine dahi i'timad virüp köndermişüzdir imdi qıral dostumuz ile söyleşüb eslâfımızdan ziyâde derun-i saf ile dostluqlarında olaçağımıza i'timad virüb ve din-i devlete lâyıq va ma'qul kördigiñizi siz dahi boynuñuz alub i'timad viresiz ve ma'mur olduğıñiz hazine hususunda dahi taqayyüd idüb memleketine göre naqved ve pak eşya ahz eyleyüb bir kün muqaddem kelmesine cehd eyleyesin İnşa'Allahu Ta'alâ vücuda kelen hidmetiñuz muqabelesinde niçe in'am ve ihsanımız müşahede eylemeñuz muqarrardır ve benim ruhum sair ahval Abid ağa qulumız taqirinden malümüñuz olur baqı ve's-selâm.

Han Adil Geray bin Devlet Geray Sultan

**Мухаббетнаме хана Адила Гирея Алексею Михайловичу
(Бахчисарай, 1078 г.х. / 1668 г.)**

Аннотация. Прибытие царского посла к Дону, доставка им мухаббетнаме к хану; просьба царя к хану об отправлении татарского посла к Дону для переговоров о заключении мира; отправление ханом посла к Дону; просьба хана к царю о наставлении своему послу у Дона о прибытии в Бахчисарай для получения пайцзы; мухаббетнаме хана прежде от Шимая об отправлении царем пятилетней казны (долг) сразу; просьба о подготовке той казны до прибытия царского посла и татарского гонца; желание хана Мехмеда Гирея о получении суммы выкупа в более 100 тыс. гуруш за пленника, боярина Шеремета (удерживаемого долгое время); решение хана Адила Гирея определить сумму выкупа в 60 тыс. гуруш по причине дружбы с царем; извещение хана к царю по этому поводу в мухаббетнаме от посла, байракадара Джебеш-бея; просьба о доставке суммы выкупа к Дону; обязательство хана отправить Шеремета из Крыма к Дону в случае доставки суммы выкупа; намерение о проведении впредь двустороннего обмена и выкупа пленников.

Hu

Adil Geray Han bin Devlet Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaq ve Taht-ı Qırımniñ ve barça Tatar ve kob Noğayniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Tağ aralay Çerkâçniñ uluğ padişahı bolğan min uluğ Adil Geray Han dame devletühu ve nusretühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerindin qardaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa nigâhdarı ve hükümdarığa kopdin kob selâm itib mezid muhabbet ve tatuwlıq milân hatriñüz sorağanımızdın soñra i'lâm yârlıǵ-ı şerif saadet-encam Hanı budır ki biz dostuñuz milân sulh murad etüp barışılıq ve yahşılıq hususni söyleşmek için yibârgân elçiñüz nehr-i Tanga dahil bolub muhabbetname hattıñuzni taraf-ı saadet-maqrunımızğa irsal qılğandır mektübiñüzde bizim tarafımızdın taqı bir kişimiz Tanga barub elçiñüz milân söyleşmesini murad etübsiz halâ biz dostuñuz taqı tarafımızdan qıdvetü'l-ematicid ve'l-ayan [...] qulumız zide qadruhu ta'yin qılınub Tanga kelgân elçiñüz milân dostluq ve qardaşılıqni söyleşürge yibârdik İnşa'Allahu Ta'alâ bizim ve siziñ elçimiz Tanda bir cerge kelüb iki yurtniñ arası tüzenlik bolub faqır ve fuqarası rahat ve tıñç bolğuday sözlerni söyleşüb ömür ahırğaçe dostluq ve barışılıq bolur ümidindeyüz lâkin Tanda sözlери bütün barışılıq ve yahşılıq bolğan soñ qanun-ı qadim üzre elçiñüz canib-i Saadet-Medarımızğa kelüb baysa almaq için ısmar qıldıñuzmı bilmâyimiz eger ısmar qılmadıñuz ersa acele üzre Tanga kişi yibârüb elçiñüz taraf-ı pür-şerifimizge kelmesiyçün

tenbih etkây erdiñüz İnşa'Allahu Ta'alâ tenbih sözlerin itmam qılub elçiñüz taraf-ı şerifimizge kelür bolsa divan-i ali-şanıımızğa alub didar-i şerifimiz milân teşrif qılub ve i'timad zafer-istinad berüb qanun-ı qadim üzre uluğ altun baysa berüb ve çapqun qoşub tohtatmay yibâirmiz ve benim dostum mundın burun qullarımızdın Şımay milân irsal qıldığımız muhabbetname hatt-ı şerifimizde alınmay qalğan uluğ hazinelerimizdın beş yıllıq hazinemizni bir def'a yibârmeñüz için tahrir qılğan irdik kene taqı muradımız budır ki tarafımızdın çapqun ve elçiñüz siz dostumuzğa varub vasıl bolğança beş yıllıq hazinemizni mu'tad-ı qadim üzre hazır qılub çapqun ve elçiñüz barğan soñra tutqavsız tohtatmay yibârgây erdiñüz qalğan hazineleriñüzni ne minval üzre yibâiriñüzni ba'de siz qardaşımızğa i'lâm etermiz ve benim dostum munça yıldın beri tutsağınuz bolğan yaqın boyarlarıñuzdın Şeremetdin uluğ ağaçamız Mehmed Geray Han hazretleri yüz miñdın ziyâde ğuruş baha isteb cibermeydir erdi halâ siz qardaşımız bizim milân dostluq murad qıldığınıza bina'en ve Şeremetiñ öz halına padişahane merhamet qılub ancaq altmış miñ qara ğuruş baha kesilüb azad eterge qarar berilgândir bu hususlarnı siz qardaşımızğa bildirmek için muhabbetname hattımız yazılıub elçilik hidmeti milân bayraqdar qullarımızdın Cebeş biy qulumız irsal qılındı İnşa'Allahu Ta'alâ selâmet milân barğanda körünüñüzğa alub muhabbetname hattımız oqutub yahşı tıñlağay erdiñüz ve Şeremetniñ altmış miñ qara ğuruş bahasını eglendirmây barğan kişimiz milân acele üzre Tanga yibârgây erdiñüz Tanga kelgân haberni alur bolsaq biz taqı Şeremetni tohtatmay Tanga yetkürürmiz bu babda ihmal qılmağay irdiñüz ve mundın maada siziñ ve bizim birbirimizden niçe tutsağımız bardır İnşa'Allahu Ta'alâ aramız tüzenlik bolsa niçesi bizim ve siziñ başımızdın azad bolub ve ba'zıları almaşuv bolur heman ecdad-ı a'zam ve eslâf-i kiramımız zamanlarında siziñ atalarıñuz ve öziñüz ne uslûb üzerine barışub dostluq qıldınuz irsa halâ taqı derun-i saf milân ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıq üzre taymay turarğa güşeş qılub iki yurtniñ fuqarası tınc ve amançada bolub biz ve siz alqışların alğıday qılıqni etkây erdiñüz ve işbu muhabbetnamemizde yazğan sözlerimizni husula ketürüb adamımızni kün ilkâri tutqavsız yibârgây erdiñüz baqı ed-du'a ali min teba' el-Huday yâzıldı tahtgâhımız Bağçasarayda miñ yetmiş sekiz tarihi Şa'banu'l-muazzam ayında.

Han Adil Geray bin Devlet Geray Sultan
Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse

№ 210

Ярлык хана Адила Гирея приближенному к Алексею Михайловичу человеку (Бахчисарай, 1078 г.х. / 1668 г.)

Аннотация. Мухаббетнаме от царя к хану; сообщение царя в мухаббетнаме об отправлении своего посла к Дону для переговоров о мире; отправлении ханом Хаджитемир-мурзу с ханским ярлыком; долг царя – казна за одиннадцать лет; принятие пятилетней казны за год; просьба хана о запрете на выход чаек с донскими казаками в султанские (османские) владения; просьба о взятии казаков под власть; просьба хана об отправлении царем гонца в Крым для получения пайцзы.

Hu el-mu'in

Adil Geray Han bin Devlet Geray Sultan

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qırçaqniñ ve sansız Tatar ve sağışsız kob Noğayniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Tağ aralay Çerkâçniñ uluğ padişahı bolğan min uluğ Adil Geray Han dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerindin uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa nigâhdarı ve hükümdarınıñ yaqın kişisine i'lâm yârlıǵ-ı şerif saadet-encam Hanı budır ki mundın burun taraf-ı saadetime uluğ qardaşımız siziñ milân irsal qılğan muhabbetname hattı varid ve vasil bolub mazmunında barça sözümüz Tanda bolğan elçimizge ısmar qılınub barışılıq ve yahşılıq içün yibârilgândır demek milân bizim taqı murad-ı şerifimiz iki yurtniñ arasında yahşılıq bolub faqır ve fuqarası tıñ bolsun içün yârlıǵ-ı şerif adalet-unvanımız yâzub yaqın qullarımızdan Hacıtemir Mırza zide qadruhu irsal qılındı muradıñuz barışılıq bolsa on bir yıllıq hazinemiz qalğandır ol hazinemizniñ beş cıllıǵı bir cüldan ciberirgâ qabul itüb ve mundın maada saadetlü ve qudretlü Al-i Osman padişahniñ memleketine Tan haramzadesi şayqasın çıqartmay zabt etkây erdiñüz bu iki sözimiz qabul eter bolsañuz biz taqı ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıq üzre bolurğa qabul qılıb ecdad-ı a'zamımız zamanında ne minval üzre ahdıñuz bola keldi ersa ol minval üzre ahdıñuz etüb dostluq ve qardaşlıq üzerinde bolurmız uluğ qardaşımızniñ taqı muradı dostluq ve yahşılıq bolsa bu iki cevabımızni qabul etüb taraf-ı saadetime tohtatmay çapqunıñuz ciberüb baysa aldırğay erdiñüz özge sözimizniñ barçası mumayleyh qulumızğa ısmar qılınğandır her ne söylerse bizim cevabımızdır baqı ve's-selâm yâzıldı tahtgâhımız Bağçasarayında biñ yetmiş sekiz tarihi Ramazan-ı Şerif ayında.

Han Adil Geray bin Devlet Geray Sultan

№ 213

**Ярлык-мухаббетнаме хана Адила Гирея Алексею Михайловичу
(Бахчисарай, 1079 г.х. / 1668 г.)**

Аннотация. Возвращение байракдара (знаменосца) Джебеш-бея с мухаббетнаме от царя; извещение царя о переносе места мирных переговоров из берегов Дона в местность у Киева; желание царя о трехсторонних переговорах (ханские, королевские и царские послы) и проведении алмашув у Киева; ответ хана о возможности проведения переговоров и без участия польских послов (по причине прочной дружбы хана с королем Польши); извещение хана о проведении алмашув издавна в крепости Валуйке; категорический отказ хана проводить алмашув в другом месте; покровительство хана Барабашу и приднепровским казакам; поход войска во главе с калгой в Барабаш, в целях обеспечения защиты Барабаша от внешней угрозы; просьба хана к царю о невмешательстве во владения Барабаша; заверения хана о том, что ошибки не станут препятствием для дружбы, пока существует дипломатическая связь; ханский посол Саади Челеби с мухаббетнаме к царю; просьба хана о неокказании давления на Барабаш (с притязаниями); готовность хана не перечить воле Барабаша в случае преданности и благосклонности казаков царской власти; просьба о единоразовой доставке пятилетней казны, с последующим отправлением казны по желанию хана; просьба к царю от хана о незаключении мира с противниками без ханского позволения; подданство калмыков то ханству, то Москве; осведомленность хана о бунте в царских владениях, из-за разрыва Москвой прежних связей с ханством; просьба о возвращении посла Саади Челеби с болеклер, с прибытием царского посла в Крым; просьба о доставке суммы выкупа в 60 тыс. кара гуруш в Валуйку за боярина Василия Шереметева и суммы за других пленников; определение Москвой суммы выкупа за татарских пленников; просьба о транспортировке татарских пленников к Валуйке (для осмотра ханским послом); готовность хана к приему царского посла в своем диване, с выдачей шертнаме с золотой пайцзой; транспортировка Шереметева и других пленников к Валуйке; просьба хана о принятии его слов.

Ну

Adil Geray Han bin Devlet Geray Sultan sözüimiz

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qırçaqniñ ve barça Tatar ve kob Noğayniñ ve Tat bile Tavğaçniñ ve Tağ ara Çerkâçniñ uluğ padişahı olan saadetlü ve şevketlü men uluğ Adil Geray Han edem-Allahu Ta'alâ eyyâm devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerimizdin barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa hükümdarı bolğan qardaşımız biy Aleksay Mihaylaviç tarafiğa nedir hâliñiz ve hatriñüz deyüb su'al ve kopdin kob selâm qılğanımızdın soñra i'lâm yârlıǵ-ı şerif Hanı budır ki bayraqdarımız Cebeş biy qulumız milân biz uluğ Han-ı ali-

şan hazretlerimizgâ yibârgân muhabbetname hattıñuz vasıl bolub yazğan sözlernüz cümlesi biz uluğ padişah hazretlerimizgâ malüm boldı yazdıñuz kim barışılıq işi Tanda bolmastur Allah Ta'alâ buyursa Kiyev yaqınında bolur ve Lih qıralınıñ taqı ilçisi ve biz iki padişahınıñ taqı elçileri Kiyev yaqınında bir yerge kelüb ve söyleşüp bekleşürler ve almaşuv taqı anda bolur deyüp yazubsız alay bolsa biz uluğ Han-ı ali-şan hazretleri milân qardaşımız Lih qıralınıñ dostluqı ve qardaşlığı muhkemdir anıñ sebebli siz qardaşımız dahi Lih qıralı milân süygeniñüzçe söyleşürge rizamız bardır biz iki padişahınıñ söyleşüb bekleşkân sözünde qardaşımız Lih qıralınıñ ilçisi yoq bolsa taqı zarar yoqdur ve barışılıq ve almaşuvluq işi baba ve dededin bu küngeçe Valükada bola kelmişdir ve özge yerde bolmastur ve Barabaş halqı muqaddema qulluğımızda bolğan Özi Qazağı milân birlik itüb ve taqı biz ulu Han-ı a'zim ali-şan hazretlerimizgâ sığınub qulluq arz qılmaqları sebebli biz uluğ padişah hazretlerimiz de bolsaq merhamet idüb ve vilâyetlerin duşmandan qorımaq içün az asker milân qardaşımız Qalğa Sultannı Barabaş içine yibârdik sizniñ taqı çet yerleriñüzde askerleriñüz bardur vilâyetiñüzni hıfz itüb Barabaşdan qol tartqay erdiñüz ve eger biz iki padişahınıñ aramızda ilçı qatnaşub dostluq qaim bolur çaqğaça kim bilür iki asker rast kelüb bir hata bolsa emir Hudanıdır ol iş barışılığa mani' tuguldır Allah Ta'alâ buyursa dostluq içün siz oyqaşub bekleşkândin soñra askerimiz zabıt itârge qabulmız ve dostuñuzgâ dost ve duşmanıñuzgâ duşmanlıq itermiz anıñ sebebli işbu muhabbetname hatt-ı şerifimiz yazılıb elçilik hidmeti milân yaqın qullarımızdan Saadi Çelebi könderilmişdir buyurdım ki körünüşiñüzgâ alub muhabbetnamemizni oqutub yahşı tıñlağay erdiñüz ve eger biz Han-ı a'zam hazretlerimiz milân dostluqğa murad ve fikriñüz bar bolsa evvelâ qulluğımızda bolğan Barabaş memleketni dava ve renc etmegây erdiñüz sizni özleri süyüb ve tilâb barsalar biz taqı mani' tugulmız ve Qalğa Sultan yanında olan askerniñ işin söz qılmağay erdiñüz ve taqı qalğan uluğ hazinelerimizden beş yıllıq hazineni bir def'a yibârürgâ ve özge qalğan hazinelerimizni taqı biz tilegenimizçe her yıl yibârüb eda eterge qabul qılğay erdiñüz ve taqı bizim duşmanımız milân bizden izinsiz barış qılmağay erdiñüz zira anıñ sebebli kim Qalmuq bizden qorqub sizge sığınub ve hem taqı bizge dostluq ve qulluq kösterüb sizniñ vilâyetiñüzgâ kob zarar itâdür ve Qırımnan ayrılğanıñuz sebebli öz eşqıyalarıñuz baş köterüb memleketiñüz harab etkân haberlerin ala turamız ve biz Han-ı ali-şan hazretlerimizden yardım istâyin ve tilâyin derler bu cümle maslâhatları siz qardaşımızgâ kün ilkârı bolsa i'lâm qılamız kim vilâyetiñüz halına merhamet itüb faqır ve fuqarası rahat ve cümle halqıñız üyelerinde tıñç oltururğa çalışqay erdiñüz ve biz Han-ı a'zim ali-şan hazretleri milân dostluq ve qardaşlıq etkây erdiñüz ve eger işbu sözlernimizni qabul eter ersañuz elçimiz Saadi Çelebigâ böleklerñüz milân öz elçiñüz qoşub acele

üzre taraf-ı saadetimğa köndergey erdiñüz bu bayârıñuz Vasiliy Barisaviç Şeremetavniñ altmış biñ qara qroş özgâ tutsaqlarıñuzniñ taqı söyleşüb kesilgâni üzre culuvların ve bizim taqı qara Tatar tutsağımızni bahaların kesüb kün ilkârıde bosa Valükağa yibârgây erdiñüz bizim elçimiz alarnı Valükada körüb kilgândin soñra biz Han-ı a'zim ali-şan hazretleri de bolsaq elçiñüzni divan-i ali-şanımızğa alub padişahane i'timad birüb altun baysalı şartname-i Hümayun berüb ta'cil qaytarurğa buyururuz ve boyarıñuz Vasiliy Barisaviç ve özge tutsaqlarıñuzni culuv için Valükaga yibârürüz kerekdir ki anıñ sebebli siz qardaşımız bu işde ihmâl qılmaı yazğan dostluq sözlerimizni qabul etmây cavlıq fikirde turar bolsañuz biz Han-ı a'zam hazretlerimiz qadir Allahnıñ qudret ve avn ve inayetiğa tayğanub ve peyğamberimiz Muhammed Mustafanıñ şefaatiña süygâni taqdir-ı Allahnı köre turarmız anıñ sebebli yahşılıq ve barışqalığa çalışub Yurt halnı fikir qılğay erdiñüz bu uslubçe barışılıq muradıñuz bolsa-bolmasa tutsaqlarıñuz haqqında yazğan sözümüzde taymay turarmız muradıñuz tutsaq Vasiliy Barisaviçni almaq ise altmış biñ qara ğuruş naqd Valükağa köndergey erdiñüz özgâ şey maqbulımız tuguldır ve qalğan tutsaqlarıñuzniñ bahaları taqı söyleşkânımız üzre yibârgây erdiñüz bizim elçimiz Vasiliy Barisaviçniñ culuvı altmış biñ qara ğuruş ve özgâ tutsaqlarıñuzniñ culuvların ve bizim Tatar tutsağımızni körüb kelgândin soñra biz dahi sizniñ tutsaqlarıñuzni Valükağa ta'cil yibârürüz şöyle bilüb buyruğımız milân amel bolğay erdiñüz baqı ve's-selâm ali min etba' el-Huday yâzıldı tahtımız Bağçasarayda biñ yetmiş toquz senesinde Cümadi-el-evvel ayında.

Han Adil Geray bin Devlet Geray Sultan

№ 216

Ярлык-мухаббетнаме хана Адила Гирея Алексею Михайловичу (Бахчисарай, 1079 г.х. / 1669 г.)

Аннотация. Прибытие в Крым посла Саади Челеби и царского гонца, с мухаббетнаме к хану; доставка болеклер в Крым; просьба царя об отправлении к Валуйке ханского слуги, боярина Василия Борисовича и других пленников; просьба царя о скором возвращении своего гонца; намерение царя (вслед за исполнением просьб) о проведении алмашув с доставкой суммы выкупа и приведением татар-пленников в Валуйку; желание царя о переговорах послов о дружбе, прибытии царских сипахилер с болеклер в Крым, и получении ханского шертнаме; намерение царя о направлении постоянных послов на алмашув; напоминание хана о содержании письма к царю прежде от Саади Челеби – крепкая дружба ханства с Польшей, намерение о дружбе царя с королем, контроль от Саади Челеби за доставкой суммы выкупа в

Валуйку; отказ хана отправлять к Валуйке послов и пленников сообразно желанию царя; ханский посол Шахтимур-аталык с мухаббетнаме к царю; извещение хана о своем велении о скором возвращении царского посла и направлении боярина Василия Борисовича к месту назначения; просьба хана о доставке в Валуйку трехлетней казны, 60 тыс. кара гуруш за Василия Борисовича и суммы за других пленников, приведении татар-пленников; просьба к царю о запрете приграничному народу выходить в море на судах; обязательство хана о непричинении вреда царским владениям (от ногаев, черкесов, татов и тавгачей, татар); намерение хана – отправление своего посла для контроля за доставкой казны и суммы выкупа, отпуск (возврат) того посла в Крым вместе с прибытием царского посла (с доставкой болеклер), вручение ханского шертнаме с золотой пайцзой, отправление в Валуйку боярина Василия Борисовича, всех пленников и постоянного (в Крыму) царского посла; просьба хана о скором возвращении от царя своего посла с ясным ответом; отправление ханом шести пленников для выкупа и нескольких пленников для обмена на татар; просьба к царю о доставке суммы и приведении татар-пленников, с прибытием татарского посла; долг от царя – один татарин за обмен на царского писаря, отправленного под ручательством Саади Челеби; возвращение Саади Челеби из Валуйки, без проведения для него аудиенции; организация встречи в Крыму для царского гонца с постоянным царским послом и пленниками; просьба к царю об организации встречи для татарского посла с постоянными послами.

Adil Geray Han bin Devlet Geray Sultan sözüміz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve barça Tatar ve kob Noğayniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Tağ aralay Çerkâçniñ uluğ padişahı bolğan men uluğ Adil Geray Han hazretlerimizdin qardaşımız biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa hükümdarığa kobdin kob selâm etüb nedir hâliñiz ve hatriñiz deyüb sorağanımızdin soñra i'lâm yârlıg-ı şerif saadet-redif Hanı budır ki siz qardaşımızğa irsal qıldıgımız elçimiz Saadi Çelebiğa qoşub biz uluğ Han-ı a'zam hazretlerimizğa yibârgân çapquniñuz ve muhabbetname hattıñuz vasıl bolub ne kim dostluq ve muhabbetlik için yazğan sözleriñuz ve ağızdan ismar qılğan cevablarıñuz cümlesi malüm-i şerifimiz olmuşdır ve yibârgân bölekleriñuz taqı kelmişdir muhabbetname hattıñuzda yazdıñuz kim iki yurtniñ arasında dostluq ve qardaşlıq sözün söyleşüb bikleşür sebebli bir yaqın qulumızni ve culuv için boyarıñuz Vasil Barisaviçni ve özge tutsaqlarıñuzni Valükağa yibârgây erdik ve çapquniñuzni taqı ta'cil tarafıñızğa yibârgây irdik kim ol vaqıt siz qardaşımız da bolsañuz yaqın kişileriñuzdin aqlınçay milân boyarıñuz Vasil Barisaviçniñ ve özgâ tutsaqlarıñuzniñ bahaların ve bizim Tatar tutsağımızni Valükağa yibârmek ve almaşuv bolmaq murad qılasız ve soñra bizim elçimiz milân siziñ kişiiñuz dost sözün söyleşüb söz uyğaşğuday

bolsa biz qardaşınıuzğa muhabbetlik bölekleriñüz milân sipahileriñüz kelüb şartname-i Hümayun alurğa ma'qul körüp tilek etesiz ve iki tarafda bolğan yatur elçileriñ taqı almaşuvğa yibârmâmizni murad qılasız biz uluğ Han-ı a'zam hazretlerimiz de bolsaq mundın muqaddem Saadi Çelebi ile yibârgân hattımızda Lehlü milân dostluq ve qardaşlıgımız muhkem bolğan sebebli siz üçünçi padişah ile taqı barışılıq murad qılamız deyüb ve eger siz qardaşımız barışılıq murad qılmağuday bolsañuz tutsaqlarıñuzniñ kesilgân bahaların Saadi Çelebi Valükade körüb kelsin deyüb yazğan erdik kene taqı ol söz üzerindemiz siz qarındaşımız bu def'a hattıñızda yazğan uslûbçe elçi ve tutsaqlarıñuz Valükağa yibârmek bolmastur bu hatt-ı şerifim yazılıb yaqın qullarımızdın Şahimur Atalıq irsal qılınmışdır buyurdım ki bola turğan adetçe körünüşiñüzğa alub ve muhabbetname hattımızni oqutub yahşı tıñlağay erdiñüz ve kelgân çapqunıñuz taqı ta'cil qaytarurğa buyurduq ve boyarıñuz Vasil Barisaviçni yolğa çıqardıq imdi muradıñuz dostluq ve qardaşlıq bolsa qalğan uluğ hazinelerimizdin üç yıllıq hazinemizni ve boyarıñuz Vasil Barisaviçniñ altmış biñ qara ğuruş bahasın ve özgâ tutsaqlarıñuzniñ söyleşüb kesilgeni üzre bahaların ve bizim Tatar tutsağımızni kün ilkârıde bolsa Valükağa köndergây erdiñüz ve özge qalğan hazinelerimizni taqı biz istegânimiz üzre könderirgâ buyurğay erdiñüz ve bizim dostumuzğa dost bolub duşmanımızğa duşman bolub ve çet halqıñızni zabt etüb deñizge qayıq endirmegey erdiñüz biz dahi umuma kob Noğay ve Çerkâç ve Tat ve Tavgaç ve bi'l-cümle Tatar askerimizni zabt qılub siz qardaşımızniñ memleketleriñüzğa zarar etdirmek ihtimalımız yoqdur ömür ahıgâçe dostluqda turarmız bu sözlerimizni qabul etüb barğan elçimiz hazine ve tutsaq culuvın Valükade körüb kelürday bolsa ve şartname alurğa bizim elçimizgâ qoşub bölekleriñüz milân bir yaqın kişiñüz yibârgüday bolsañuz biz Han-ı ali-şan hazretlerimiz de bolsaq elçiñüzni divan-i Hümayunımızğa alub dostluq sebebli padişahane i'timad ve altun baysalı şartname berüb yibârmiz ve boyarıñuz Vasil Barisaviç ve cümle tutsaqlarıñuzni ve yatur elçiñüzni taqı ta'cil Valükağa yibârmiz bizim murad ve süygânimiz budır eger siz qardaşımızniñ muradıñuz dostluq bolsa elçimizni tutqavsız qaytarub belli söz yazub i'lâm qılğay erdiñüz kim anıñ sebebli biz Han-ı a'zam hazretleri de bolsaq sizniñ yazuvlarıñuzğa köre dostluq işin ferağat qılub yalınız boyarıñuz Vasil Barisaviçni almaşuv yerine yibârmiz haslı muradıñuz dostluq bolsa üç yıllıq hazine ve boyarıñuzniñ altmış biñ qara ğuruş bahasını özgâ tutsaqlarıñuzniñ kesilgân bahaların Valükağa yibârgây erdiñüz veyahud elçimiz milân belli cevab köndergey erdiñüz bu sözlerimiz özgâ türlük bolmastur ve bir taqı elçi barmastur ve bu def'a culuv için altı tutsaq ve Tatar için taqı bir qaç tutsaq yibârilgândir culuvlı tutsaqlarıñ bahaların ve Tatarlarıñ elçimiz ile köndergây erdiñüz ve Saadi Çelebi ile yibârgân yazıçı [...] için iki

Tatar kelse kerek idi birisi kelmedi anı taqı köndergây erdiñüz ve Saadi Çelebini körünüşiñüzğä aldırmaı Valükadan qaytarıñüz bu iş dostluqğa lâyıq tuguldir anıñ sebebli kim sizniñ çapqunıñuz yatur elçiñüzğä ve tutsaqlarıñüzğä körsetübimiz siz dahi işbu elçimizni muhabbetlik milân körünüşiñüzğä ve elçilerimizğä körüştürüb ta'cil qaytarğay erdiñüz yâzıldı tahtgâhımız Bağçasarayında biñ yetmiş toquz senesinde Şevval ayında.

Han Adil Geray bin Devlet Geray Sultan

№ 220

Ярлык-мухаббетнаме хана Адила Гирея Алексею Михайловичу (Бахчисарай, 1081 г.х. / 1670 г.)

Аннотация. Шевваль 1079 г.х.— желание Василия Шереметева и других пленников об отправлении ханом гонца в Москву; ханский посол Шахтимур-аталык с мухаббетнаме к царю; удерживание в Москве того посла по истечении года; удерживать послов – плохой поступок; ханский посол Мехмед Эмельдеш с мухаббетнаме к царю; прежнее извещение хана к царю в письме от Шахтимур-аталыка о сумме выкупа (за пленников) и о казне; просьба хана о неударивании татарских послов и отправлении в Крым московского посла; трехмесячный срок от хана для возвращения татарских послов, с прибытием царского посла для получения золотой пайцзы; в противном случае – нарушение дружбы и вражда; просьба к царю о выплате суммы выкупа за пленников и выполнении обмена пленников; восхищение хана соколами (шункар кушлары), что были отправлены царем к султану; просьба хана об отправлении четырех шункар (соколов) и четырех карчыга (кречетов).

Hu

Adil Geray Han bin Devlet Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve sansız kob Tatarniñ ve sağışsız kob Noğayniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Tağ aralay Çerkâçniñ uluğ padişahı bolğan min uluğ Adil Geray Han hazretlerimizdin qardaşımız biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa hükümdarığa kopdin kob selâm etüb tatuwlıq milân hâl ve hatriñüz sorağanımızdin soñra i'lâm yârlıǵ-ı şerif saadet-redif Hanı budır ki ötkân biñ yetmiş toquz Şevval ayında munda bolğan elçiñüz ve tutsaq bolğan Vasil Barisaviç Şeremetavniñ ve özgâ tutsaqlarıñuz barışılıq ve yarışılıq bolurın tileb çapqun ciberirimizni tilek qılğanları sebebli dostluq ve muhabbetlikke oşşavlı sözlerimizni muhabbetname hattımızğä yâzub Şahtimur Atalıq qulumızni yibârgân irdik bu küngâçe yibârmây yıl oza alub qaldıñuz yatur elçi bolsa yatub ve çapqunı tohtatmay cibermek adet

irdi bizim zaman-ı saadetimizde sizden kelgân elçi çapqunlarıñuznı alub qalğanımız yoqdur imdi ol sebebli muhabbetname hatt-ı şerifimiz tahrir qılınub yaqın qullarımızdan Mehmed Emeldeş ta'yin ve irsal qılınmışdır İnşa'Allahu Ta'alâ körünüñizğa alub muhabbetname hatt-ı şerifimizni oqutub yahşı tıñlağay erdiñüz mundan evvel Şahtimur Atalıq qulumız milân hattımızda dostluq ve qardaşlıq cevablarımızı ve tutsaqlarıñuz bahaların ve hazine ahvalını yâzğan erdik ol yosunça dostluq ve qardaşlıqıñı qabul qılar bolsañuz Şahtimur Atalıqıñı ve halâ barğan Mehmed Emeldeşni öz elçiñiz milân tohtavsız yibârgây erdiñüz özgâ söz yoqdur barça sözlerimizi Şahtimur Atalıq qulumız ile yazub irsal qılğan erdik halâ taqı ol söz üzerindemiz munda bolğan elçiñüz Vasil Barisaviç Şeremetav boyarıñuz ve özgâ tutsaqlarıñuz tilek qılğan sebebli üç ay va'de milân Mehmed Emeldeş qulumızni yibârdik üç ay va'dede elçilerimizni elçiñüz milân yibârüb altun baysamızni aldırmağday bolsañuz artıq dostluq ve barışlıq bolmay cav bolğan haberiñüzdir biz taqı [...] Ta'alâ hazretine sığınub ve ulu Peyğamberimiz Muhammedu'l-Mustafa sallı-Allhu Ta'alâ aleyhim ve sellimniñ mu'cizat kesirü'l-bereketine süygânüb işimizi körürgâ sıy qılargız dostluq ve barışlıq bolub iki yurtniñ faqır ve fuqarası rahat ve tıñç bolurğa fikriñüz bar bolsa ve yoq taqı bolsa üç ay va'deda elçilerimizni qaldırmağay tohtavsız yibârgây erdiñüz iki yurtniñ arasında yahşılıq be barışlıq için yürgân elçileriñ tutsaq ve culuv için tutsaq alub barğan kişilerimizni bu küngeçe alub turmaq ohşavsız qılıqdır barışlıq bolsa ve bolmasa taqı tutsaq için alub barğan tutsaqlarıñuz için tutsaq ve culuvğa könderilgân tutsaqlarıñuzniñ bahaların berüb yibârgây erdiñüz alarğa tutqav bolsa bir taqı tutsaqlarıñuz ciberilmeske sebab bolurında şübhe yoqdur ve balıyındın qorqub yahşı fikir etkây erdiñüz mundan soñra ötkân yıl saadetlü Al-i Osman padişahığa yibârilgân şunqar quşlarıñuzni körüb süygân erdik imdi dört şunqar milân dört qarçığa irsal qılğay erdiñüz dostluq ve muhabbetlik için tileymiz her zaman adet bolur iş tuguldir yâzıldı tahtgâhımız Bağçasarayda Muharrem aynıñ on beşinde miñ seksen bir tarihinde.

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse
Han Adil Geray bin Devlet Geray Sultan

№ 224

**Ярлык-шертнаме хана Адила Гирея Алексею Михайловичу
(Бахчисарай, 1081 г.х. / 1670 г.)**

Аннотация. 1080 г.х. – прибытие в Крым посла Шахтимур-аталыка, посла Василия Елчина, писаря Якова Чернцова и главного толмача Абдуллаха Байцына; доставка мухаббетнаме к хану; аудиенция для царских послов; намерение царя о дружбе Москвы с ханством (хан, калга Кырым Гирей-султан,

нуреддин Девлет Гирей-султан, Крымский Юрт, ногаи, черкесы, иль халкы); намерение царя о трехсторонней дружбе – ханство, Москва и Польша; заверение хана о крепкой дружбе с королем Польши; заверение хана о готовности твердого и постоянного соблюдения условий шертнаме со стороны ханства; обмен пленными (баш на баш) и выкуп пленных на алмашув; переговоры о получении выкупа за князя Андрея; оказание благосклонности и уважения к царским послам; беспрепятственное передвижение московских купцов по ханским владениям (без пошлин, взиманий и удерживаний); обязательство хана о наказании виновных людей; содействие в связи царских послов с Москвой; обязательство хана о возвращении без выкупа пленников (взятых в нарушение дружбы); возврат царских сокольников (кушчылар) и извозчиков (арабаджылар) без удерживаний; просьба хана о взятии царем аналогичных обязательств; условие о доставке выкупа на алмашув за боярина Василия Шереметева суммой в 60 тыс. кара гуруш (или один красный алтын вместо двух кара гуруш); условие о доставке трехлетней казны на алмашув; обязательство хана об отправлении боярина на алмашув под ручательством бея; условие о ежегодной доставке казны по дефтеру (после клятвы за 1080 г.х.); доставка широких и полых шуб; определение числа посольской миссии (что было при ханах Исламе Гирее и Мехмеде Гирее) – 5 послов, 3 хатта и 20 человек, гонцы до алмашув – 3 посла, 3 хатта и 12 человек; условие о запрете на выход донских и приднепровских казаков на чайках в Черное море, на причинение вреда ханству; обязательство хана о непричинении вреда царским владениям (крепости и земли); клятва (ахд и шерт) хана перед царскими послами о постоянном соблюдении дружбы, без отступлений и нарушений (клятвы); выдача послам шертнаме с золотой пайцзой; просьба о клятве от царя в части постоянной дружбы с ханством; обязательство хана о несовершении походов в царские владения татарскими вельможами и всем войском; условие о том, что Черкессия не должна стать причиной раздора между двумя юртами (в случае подвластности Черкессии ханству или Москве); обязательство хана о несовершении походов на подвластные царю черкесские крепости вдоль Днепра; решение хана об отправлении прежних царских послов и боярина В. Шереметева на алмашув; шерт от хана за себя и все государство.

Hu

Adil Geray Han bin Devlet Geray Sultan sözüimiz

Hamd-u firavan ve şükr-ü bi-payân ol cenab Haliq Zü'l-Celâl ve hazret-i qadir Lâ-Yezal Celle Şa'ne an-eş-Şeyya ve'l-mesalik fazıl ve inayeti ve ta'yid ve nusreti ve iki cihan serveri ve şehr-i Nebeviniñ mah-ı enveri ulu Peyğamberimiz Muhammed Mustafa aleyhi's-salâvat ve's-selâmiñ mu'cizat kesirü'l-berekât ve çehar-yar-i güzün ve Al-i ve ashab (.....) ecmain ve evliyâ-i salihiniñ himmetleri mürafaqatiyle Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve sansız kob Tatarniñ ve sağışsız kop Noğayniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Tağ

aralay Çerkâçniñ uluğ padişahı bolğan min uluğ Adil Geray Han dame nusretühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerimizdin uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ ve yerlerniñ maşriq ve mağrib ve şimal taraflarında bolğan qristiyânniñ ata ve babadin ola kelmiş uluğ padişahı ve hükümdarığa kopdin kop selâm etüb tatuwlıq milân hâl ve hatriñüz sorğanımızdan soñra i'lâm yârlıǵ-ı şerif devlet-redif Hanı ve tevqi' refi' haqanı budır ki biñ seksen tarihi içinde elçimiz Şahtimur Atalıq birlen qoşub köndergen sipahileriñüzdin elçileriñüz Vasiliy Fyodoraviç Yalçın ve yazuçı Yaqov Çernsov ve baş tilmaç Abdullah Baysın muhabbetname hattıñız milân kelüb körünüsimizge alub sıylıq birlen oqunub ve ısmar qılğan sözleriñüzni muhabbetlik birlen yahşı tıñlayub barçası malüm-i şerifimiz bolğandır siz qarındaşımız min uluğ Adil Geray Han hazretlerimiz ve Qalğa Qırım Geray Sultan ve Nuraddin Devlet Geray Sultan qarındaşlarımız ve cümle Qırım Yurtı ve tabi'mizde bolğan köçmelü Noğay ve Çerkâç ve ğayrı il halqımız ile dostluq ve muhabbetlik ve qardaşlıqda ömür ahırğaçe bolub cavlıq ve fitnelik ve esirlikdin iki yurtniñ faqır ve fuqarası qutulub Lih milân taqı üçümüz muhabbetlik ve dostluqda bolurın murad qılasız halâ bolğan Lih qıralı milân dostluq ve muhabbetligimiz qaim ve muhkemdir ol dahi curt ve memleket sahibi bir qıraldır sözi bar bolsa öz elçisi milân söyleşürmiz andın ötüri siz qaradaşımız ile bolğan şartname hattımızda söz bolurı hiç ohşar iş tuguldir biz uluğ Adil Geray Han hazretlerimiz taqı iki yurtniñ faqır ve fuqarasınıñ hallarına rahim qılub cavlıq ve fitnelik ve esirlik bolmaqın terk qıluq işbu şartname hattımızça dostluq ve muhabbetlik ve qardaşlıqını ve barışılıqını Huday Ta'alâ hazretiniñ avn ve inayeti milân qaim ve muhkem ve daim qılurmız il halqında bolğan esirler içün Maskva vilâyetinde Tatar tutsağı bolğan başlama başqa alısub bizim tutsaqsız kişilerimizde bolğan esirlerniñ culuv bahasın berüp almaşuvda aluşırğa ve almaşuv bolğan soñra knâz Andreyniñ taqı culuv pahasın söyleşüb aluşırğa buyurılğandır ve elçileriñüzge oltururğa eyüler yaparğa ve sudağâr adamlarıñüz Qırım vilâyetine kelgânde ve Qırım aşâ özge vilâyetlerğa barğanda ve qaytub kelgânde gümrük ve aluvsız ve hiç tutqavsız ozatub yibârürge ve her kim zulümlüq işlerse ol adamlarğa uluğ siyâset qılurğa ve elçileriñüzge sıysızlıq etmâske nitekim elçileriñüz aldında barçasın tamam yerine keltürgenimiz ve elçileriñüz siz qarındaşımıza adam köndemek murad qılsalar [.....] ve tabi'ñizde bolğan qal'âlar ve yerlerdin bizim tabi'mizde bolğan il halqı bu qaim barışılıqdın soñra esir alğuday bolsalar culuvsız yibârürge quşçı ve arabaçlarıñuznı tutqavsız könderirge dostuñuzda dost ve duşmanıñuzğa duşman bolurğa ahd ve şart qılınğandır siz qaradaşımız taqı bizim elçilerimizge sıy ve hürmet qılub ve sudağâr adamlarımızdin gümrük ve aluv aldırmağ ve elçilerimiz padişahane maslâhatlar sebebli

taraf-ı şerifimize adam köndermek murad qılsalar tutqavsız yibârürge ve tabi'mizde bolğan il halqındın tutsaq tüşse culuvsız köndergey erdiñüz nitekim biz şart qılğanımızça dostumuzğa dost ve duşmanımızğa duşman bolğay erdiñüz ve boyarıñuz Vasiliy Barisaviç Şeremetavnıñ culuv pahası altmış biñ qara ğuruş veyâhud iki qara ğuruş yerine bir qırmızı altun ve üç yıllıq hazine bir yerden almaşuvğa kelgân soñra Vasiliy Barisaviç Şeremetavnı taqı almaşuvğa biy milân yibârürge işbu şartname hattımızda yâd qılınğandır ve ahd bolğan biñ seksen tarihından soñra hesab alup her yıl sayın defter mücibinçe hazineni berürinüzge eski adetçe tonlarını kiñ ve bol eterge buyurğay erdiñüz nitekim biz uluğ Adil Geray Han hazretlerimiz ve Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultan qarındaşlarımız elçilerimiz yibârgânde beş elçi ve üç hatt ve yigirmi nefer ve almaşuv aldında çapqunımız bargânda üç elçi ve üç hatt ve on iki nefer yibârürge niçük kim İslâm Geray Han ve Mehmed Geray Han zamanlarında ola kelgândır biz taqı qabul qılayıq ve bir şartımız taqı Tan ve Özü Qazaqlarıñuz Qara Deñizge şayqa çıqarmay ve hiç özge türlük cavlıq başlamay Qırımğa ve tabi'mizde bolğan köçmelü ve özge halqımızğa hiç bir vechle zarar ve ziyan qasdın ve fikrin etmegây erdiñüz nitekim biz sizniñ tabi'ñizde bolğan qal'âlarıñuzga ve Maskva memleketleriñüzge zarar ve ziyan etmeske işbu şartname haztımızda yâzub ve altun baysa taqturup ve elçileriñüz aldında Quran üstündin yemin etüb i'timad berdik Huda Ta'alâ her yerde hazır ve nazirdir hiç yâmanlıq fikrin qılma kün ilkâri ömür ahırğaçe taymay ve bozğaqılıq etmây dostluq ve qardaşlıq ve muhabbetlik bolurmız bizim oğlanlarımız ve inelerimiz ve kün ilkâri bolaçaq hanlar qarındaşlarımız taqı ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıq ve muhabbetlikde bolurlar siz qardaşımız taqı ve oğullarıñuz ve kün ilkâri bolaçaq yurt hükümdarları dahi dostluq ve qardaşlıq ve muhabbetlikde bolğay erdiler bu ulu ahd ve şartımız ulu saqınçada bolup siz qardaşımız ve çet yerlerde olğan asker kişileriñüz madamki bu ahd ve şartını muhkem saqlap cavlıq ve fitnelik başlamasqa şart qıldıñuz ersa biz uluğ Adil Geray Han hazretlerimiz ve Qalğa Qırım Geray Sultan ve Nuraddin Devlet Geray Sultan ve özge sultanlar qarındaşlarımız Maskva vilâyetiñüzge ve tabi'ñizde olğan qal'âlar ve çet yerleriñüzge cavlay barmasqa ve bekler ve asker kişileriñüzden yibârmâske ve Çerkâç memleketi biz uluğ Adil Geray Han hazretlerimizge tabi' bolsa siz qardaşımız cavlamasqa ve asker kişileriñüzni yibârüb cavlıq ve fitnelik başlamasqa ve siz qardaşımız tabi'nde bolsalar andın ötüri biz taqı cavlıq ve fitnelik etüb bir-birimize duşmanlıq etmâske Quran üstündin yemin etüb bunıñ için taqı elçileriñüzge i'timad berdik ve siz qardaşımızniñ tabi'nde bolğan Özü boyunda Çerkes kermanlarına hiç bir vechle ziyan ve zarar qılma cavlıq başlamasqa anıñ üzerinde şart qılğanımız ve burunğı elçileriñüzni cümle adamları birlen almaşuvğa biy milân ve

boyarıñuz Vasiliy Barisaviç Şeremetav ilen könderirge qarar qılğanmız işbu şartname yâzusınça qardaşlıqda ve dostluqda ve muhabbetlikde ömür ahırğaçe özgâleksiz bolurğa qadir Allah bu dünyâda ve ahiretde her yerde bu ahdımıznı nuqsansız barışlıqımıznı çinliq birlen bu zamandın ömür ahırğaçe butün tutarğa anıñ üzerinde Quranımız üstünden özümüz için ve barça Qırım için şart qıldıq yâzıldı tahtgâhımız Bağçasarayda biñ seksen bir tarihinde Timmuz ayında.

Han Adil Geray bin Devlet Geray Sultan
Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse

№ 228

**Мухаббетнаме (хатт) хана Адиля Гирея царю
Алексею Михайловичу (Бахчисарай, 1081 г.х. / 1671 г.)**

Аннотация. Мухаббетнаме царя к хану по поводу пленников; жалоба царя о пытках к царским пленникам с требованием большой суммы выкупа; ответ хана о неимении такой привычки и подобного веления; заверения хана о твердом соблюдении им шертнаме и правдивости своих слов; длительное пребывание в Москве посла Сефер-аги со спутниками; просьба посла о замене сгнивших шуб; сообщение царя в мухаббетнаме о замене шуб, с выдачей акче и темур; многочисленные письма хана; невыдача 10 сом за пленника, доставленного Мустафа-агой; долг от царского посла, прибывшего ранее в Крым – 32 сом акче; долг размером в 10 сом акче от главного толмача Абдуллаха; долг в 100 сом акче от Иоанна Сивуша; 46 сом за стоимость лошадей; долг за 10 лошадей – 10 сом за каждую лошадь; 1000 кара гуруш и все имущество из казны Коджабагы в Москве; отправление царем Коджабагы к Сефер-аге; невыдача мены за пленников-казаков, доставленных татарскими послами; невыдача татарина Кокче за пленника-казака, доставленного Мустафа-агой; прибытие Хаджитемир-мурзы к Дону и невыдача выкупа за двух казаков, доставленных Айдыном; просьба хана о выдаче всех указанных лиц и вещей Сефер-аге (без применения к пленникам силы).

Ну

Siz qardaşımız tusnaqlar sebebli yâzğan muhabbetname hattıñıznı oqutup muhabbetlik birlen tıñlayüb barçası malüm-i şerifimiz bolğandır eskence birlen tusnaqlarğa culuv bahaların ziyâde qılalar imiş deyüb yazubsız bizim muslümanda tusnaqlarğa siyâset qılub ziyâde baha qoymaq adet tuguldir ve mundaq işni qılğan tuguldir ve qılalarına taqı biz uluğ Adil Geray Han hazretlerimizniñ emrimiz yoqdur ve şartname hatt-ı şerifimizde ne yâd qılınub qaim barışlıq boldı ersa ol şart üzerinde muhkem turub ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıq etermiz her kim sözünde turmay bozğaqlıq

ve fitnelikkâ sıy qılsa Tañrı Tebarek ve Ta'alâ cezasın bere turğandır ol sebebli bizde yalğan bolmastur ve eski elçi Sefer ağa yoldaşları birlen Maskva vilâyetiñizde kob turub zahmet ve cefa çekken sebebli çürigen tonları değışilüri için tilek qılğan erdi muhabbetname hattıñızda değıştürüb aqça ve'l-temur berilgânin yazubsız kob hatt qıldıq elçimiz Mustafa ağa birlen barğan tusnaqlardan [.....] üzerinde on som berilmây qalubdır ve munda kelgân elçiñüz ötünçe aqça alub otuz iki somlıq aqça nuqsan berübdür ve on somlıq aqça baş tilmaç Abdullah üzerinde qalubdur ve yüz somlıq aqça Yoan Sıvuş üzerinde qalmış ve qırq altı som at bahaları qalubdır mundın başqa onar som bahağa keskân on at bahası qalmışdır ve Qocabağınıñ mirunda miñ qara ğuruş ve cümle malı Maskvada qalub özini Sefer ağa yanına köndermişsiz ve evvelki elçilerimiz kötürüb barğan Qazaqlar için ba'zılarınñ tusnaqları berilmây qalubdır ve halâ Mustafa ağa ile Kökçe digân Tatar için barğan Qazaqnı qaldırub Kökçeni bermâssiz ve Hacitemir Mırza Tanga barğanda Aydın digân kişiniñ iki Qazağı qalub bahaları berilmâydır munday işler dostluq ve muhabbetlikke ohşar qılıq tuguldir işbu hatt mücibinçe cümlesi berilürgâ buyurğay erdiñüz dostluq ve muhabbetlik qaim bolub tusnaqlarğa küç bolmay halâs bolurına sebebdür munların Sefer ağa qulumızğa teslim qıldırğay erdiñüz yâzıldı tahtgâhımız Bağçasarayda biñ seksen bir tarihında Şevval ayında.

Han Adil Geray bin Devlet Geray Sultan
Bi-maqam Bağçasaray

№ 229

**Мухаббетнаме хана Адила Гирея Алексею Михайловичу
(Бахчисарай, 1081 г.х. / 1671 г.)**

Аннотация. 1081 г.х. – прибытие в Крым посла Мустафа-аги в конце зимы, доставка царского мухаббетнаме от писаря Гаврилы Михайлова; аудиенция для царского посла; ханское шертнаме к царю от царского посла Василия Елчина; пункт в шертнаме о проведении алмашув в текущем году у Бузука, а в другие годы – в Валулке (как и прежде); мухаббетнаме от царя с сообщением о невозможности доставить казну и сумму выкупа за боярина Василия Шереметева к Бузуку из-за воров в пути; настаивание и веление хана о проведении алмашув у Бузука; условие о доставке трехлетней казны и выкупа в крепость Сияк у Бузука; отправление ханом алмашув-бея, В. Шереметева, прежних царских послов и царского толмача, с татарским войском; ханский гонец (sel çarqın) Эбульгази к царю, с мухаббетнаме; заверения хана о соблюдении им шерта о дружбе, без отступлений; просьба хана к царю о следовании ханским велениям; напоминание хана о прежней просьбе о 10 тийиш; просьба о доставке 10 тийиш; напоминание хана о выдаче

большого числа медных акче карачи Канмухаммеду Ширину за выкуп пленников у крепости Терек; сообщение царя в мухаббетнаме о выдаче толмачу-армянину Лячину серебряного акче; отрицание царем хитрости со стороны своих людей; смерть Лячина у Терека; акче на руках у Казыболата; хитрость с деньгами от Казыболата; просьба хана о наказании вора (Казыболата), с выдачей татарам серебряного акче; пытки от бояр к пленникам-мусульманам с принуждением к христианству; условие о направлении пленников на алмашув; отправление пленников из Крыма на алмашув; извещение хана об отсутствии традиционных болеклер от прибывшего толмача; заверение хана о соблюдении им шерта о дружбе; исполнение просьб в ханском мухаббетнаме; невыдача выкупа и пленников-татар за пленников-казаков, доставленных Мустафа-агой; составление дефтера по этому случаю; Сефер-ага – ханский представитель; просьба о выдаче выкупа и пленников Сефер-аге.

Hu

Adil Geray Han bin Devlet Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ Deşt-i Qıpçaq ve Taht-ı Qırımniñ ve sansız kob Tatarniñ ve sağışsız kob Noğayniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Tağ aralay Çerkâçniñ uluğ padişahı bolğan utarid-i fetanet ali-menqıbet min uluğ Adil Geray Han dame devletühu ve nusretühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerimizdin qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ ve yerlerniñ maşriq ve mağrib ve şimal tarafında bolğan kop hirstiyânniñ ata ve babadın ola kelmiş padişahı ve hükümdarığa kopdin kob selâm etüb tatuwlıq milân hâl ve hatriñüz sorğanımızdin soñra i'lâm yârlıĝ-ı şerif devlet-redif Hanı halâ biñ seksen bir tarihinde elçimiz Mustafa ağa birlen könderilen muhabbetname hattıñız qışniñ ahır ayında munda bolğan elçiñiz yazıcı Ğavrıla Mihaylav yediyle vasıl bolğanda körünüşimizgâ alub muhabbetname hattıñızni oqutub muhabbetlik milân tıñlayüb muhabbetlik cevablarıñızniñ barçası malüm-i sahanemiz bolğandır mundın burun elçiñiz Vasiliy Yalçin milân qaim barışlıq için könderilgân şartname hatt-ı şerimizde bu bir yılğa almaşuv Buzuqda bolub özgâ yıllarda eski adetçe Valükade bolurı için yazılğan erdi siz qardaşımız taqı muhabbetname hattıñızda hırsız adamlar sebebli hazine ve boyarıñız Vasiliy Barisaviç Şeremetavniñ culuv bahası Buzuqğa barub almaşuv anda bolurına her kez imkân yoqdur deyüb yazubsız hırsız adamlardın imanub bu bir yılğa almaşuv Buzuqda bolmas dimek ohşavlı söz tuguldir şartname hatt-ı şerifimizde yâzılğan söz bozulmaq iki tarafdin uluğ saqınçada bolurı lâzimidir ol sebebli almaşuv bu bir yılğa Buzuqdan ötüb Valükağa varırğa emrimiz yoqdur muhabbetlik hattıñızda yâzılğan üç yıllıq hazine ve boyarıñız Vasiliy Barisaviç Şeremetavniñ culuv bahasın Buzuqda Siyâq digân qal'âğa ketürürgâ buyurğay erdiñüz

halâ almaşuv biy milân boyarıñuz Vasiliy Barisaviç Şeremetav ve evvelki elçileriñuz ve halyâ kelgân tilmaçıñiz asker kişilerimiz ile köndürülmek sebebli işbu muhabbetname hatt-ı şerifimiz tahrir olunub cel çapqunımız Ebu'lğazı könderilmişdir buyurdum ki İnşa'Allahu Ta'alâ vardığıında ta'cil körünüşiñizğa alub muhabbetname hatt-ı şerifimizni oqutub muhabbetlik birlen yahşı tıñlağay erdiñüz şartname hatt-ı şerifimizde ne yâzılıub Quran üstünde şart qılınub dostluq ve muhabbetlik qaim qılındı ersa ol şart mücibinçe dostluq ve muhabbetlikde ömür ahırğaçe taymay turarmız siz qardaşımız da bolsañuz dostluq ve muhabbetlikde bolub şartname hatt-ı şerifimizde yâd qılınğan yâzuv mücibinçe her cevabımızni yerine keltürgây erdiñüz ve bundan muqaddem biz Han-ı a'zam hazretlerimiz siz qardaşımızdın on tiyiş tilek qılğan erdik şimdi de bolsa tilek qıllarmız kim dostluq ve muhabbetlik sebebli ol on tiyişni birmek buyurğay erdiñüz ve Şirin Qanmuhammed Mirza qaraçımızniñ Terek qalâsında culuv alışğan tusnaqlarınıñ culuv bahası için berilgân kob aqça baqır çıqğan sebebli bundan muqaddem siz qardaşımızğa yâzğan erdik şimdi siz taqı ol aqça sebebli muhabbetname hattıñuzda yâzdıñuz kim Lâçin degân ermeni tilmaçğa kümüş aqça berilgândir bizim kişilerdin hile bolğan tuguldir deyüb ol Lâçin degân tilmaç Terekde ölgendir aqça Qazıbolatniñ qolunda kob turub hileni ol qılğandır mundaq hırsızlıq qılğanlarğa siyâset qılıub kümüş aqçaların alub berürgâ buyurğay erdiñüz bir taqı boyarlarıñuzda bolğan muslüman tusnaqların hristiyân eter için siyâset qılalar imiş bu taqı ohşar qılıq tuguldir mundaq işlerni terk qıldırub boyarlar qolunda ve özgâ yerlerde bolğan tusnaqlar almaşuv yerine kelmekday bolsa Qırımda bolğan tusnaqlar dahi almaşuvğa könderilmây Qırımda qalğan cerleridir mundağ işlerni qoydurub iki tarafda bolğan tusnaqlar halâs bolurına si'y qılğay erdiñüz biz taqı siz qardaşımızdın muhabbetname hattıñiz kelgânde dostluq ve muhabbetlik bölekleriñüz adet erdi halâ kelgân tilmaçıñiz ile muhabbetlik bölekleriñüz bolmağan sebebli yâzılğandır burundın bola kelgân adetlerni siz qardaşımız taqı qaldırma köndergây erdiñüz elçiñiz Vasiliy Yâlçin ile ciberilgân şartname hatt-ı şerifimizde ne yâzılıub şart qılındı ersa Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân ömür ahırğaçe taymay turarmız siz qardaşımız dahi qaim dostluq ve muhabbetlikde bolub muhabbetname hattımızda bolğan cevablarımızni tamam yerine keltürgây erdiñüz mundın başqa Mustafa ağa milân tusnaq için ve culuv için könderilgân Qazaqlarınıñ Tatar tusnağı ve culuv bahaları berilmây qalubdır anlar defter olunub Sefer ağa qulumız vekil qılınğandır ol defter mücibinçe Tatar tusnaqlarını ve culuv aqçasını bi't-tamam Sefer ağağa teslim qılurğa buyurğay erdiñüz yâzıldı tahtgâhımız Bağçasarayda Şevval aynıñ yigirmi sekizinçi kününde biñ seksen bir tarihinde.

Han Adil Geray bin Devlet Geray Sultan

1.11. Селим Гирей-хан бин Бахадыр Гирей-хан

№ 233

Ярлык-мухаббетнаме хана Селима Гирея царю

Алексею Михайловичу (?) (Бахчисарай, 1082 г.х. / 1671 г.)

Аннотация. Восшествие на ханский престол Селима Гирея в 1082 г.х.; прежние взаимоотношения при хане Адиле Гирее; дружба и посольские миссии; просьба о доставке трехлетней казны; трехлетняя казна при хане Адиле Гирее; установление Азова местом для алмашува; Василий Шереметев – в плену в Крыму; просьба о выплате выкупа за приближенного к царю лица, В. Шереметева; просьба о возврате гонца Караджиля, с прибытием царского посла с мухаббетнаме; обещание хана об уважительном отношении к послу, об отправлении шертнаме через того посла; обещание о непричинении вреда; обмен пленными и выкуп за пленных.

Hu

Selim Geray Han bin Bahadır Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ avn ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaqniñ [.....] uluğ Selim Geray Han dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerimizdin uluğ padişah [.....] ve kob memleketlerniñ de bolsa hükümdarığa kopdin kob selâm etüb nedir halıñız ve hatrıñız dib sorağanımızdın soñra i'lâm yârlıǵ-ı şerif saadetencam Hanı budır ki hazret-i Haq Subhane [.....] işbu biñ seksen iki tarihi men uluğ Selim Geray Han hazretlerimiz babamız Yurtuna Han ve barça halqımızğa haqan bolub uluğ Taht-ı ali-baht üzre cülus-u Hümayunımız nasib olmağle Haq Ta'alâ qutlu ve mübarek eyleye ve uluğ padişah Han hazretlerimizdin burun baba Yurtumuzda Han bolğan Adil Geray Han milân siz qarındaşımızniñ canibinde elçiler qatnaşub iki yurt arasında dostluq ve qardaşlıq ve faqır ve fuqarası rahat bolur için sı'y qılğanıñız ve eski adet üzre hazine berürgâ ve tutsaq almaşuv qılarğa çalışqanıñız biz uluğ Han ali-şan hazretlerimizğa malüm olub biz Han-ı a'zam hazretlerimiz de bolsaq iki yurtniñ barışlıq ve yahşılıqın tilerimiz ol Adil Geray Han milân dostluq söz yâd qılğanıñız [.....] bir yerden berürgâ ve kün ilkâri her yıl eksiksiz berürgâ karar qılub qalğan özge hazineler unut bolğay erdi deyüb [.....] Adil Geray Hanğa cetkürüb ve özleri de bolsa rica etmekleri sebebli Adil Geray Han da bolsa Yurt bozğaqılığındın beri qılğan uluğ hazinelerdin üç yıllıq hazine alub ve özgelerin ferağat qılğan itkândir ve kün ilkâri her yıl hazine berilürgâ karar qılınğan ikândir Adil Geray Han milân söyleşib bekleşkâniñüzdin bu küngâçe mabeyni [.....] üzerine altı yıllıq hazine bolur ve eger

biz Han ali-şan hazretlerimiz milân taqı dostluq muradıñuz bolsa üç yıllıq hazineni bir yerden berüb [.....] ikinci almaşuv zamanında berürgâ qabul etkây irdiñüz anıñ sebebli kim Adil Geray Han milân öziñüz bekleşkân söziñüzdür ve almaşuv [.....] ve bizgede qolaysızdır inş'Allahu Ta'alâ almaşuvnı Azavda etkây irdiñüz Azavğa kelgânçe bolğan zarar sizniñdir [.....] ve Qırında tutsaq bolğan Vasil Barisaviç Şeremetavniñ yaqın kişiñiz bolğanı malümdür sağışsız Tatar berüb ve hesabsız [.....]] Adil Geray Han zamanında kesilgân culuvından artuq aqça tilemay ol culuvğa rizay-i şerif berdik anıñ taqı kesilgân culuv bahasın hazine milân [.....] yibâirmiz iki yurtniñ arası dostluq bolmağuday bolsa Şeremet taqı culuvğa her kez berilmey Qırım da qalğan ceridir eger bu sözlerimizni qabul etkeday bolsañuz [.....] Azavğa yibârüb ve çapqunımız Qaracilgâ muhabbetname hattıñuz ile ilçiñüz qoşub köndergây erdiñüz kim biz Han ali-şan hazretlerimiz da bolsaq elçiñizni [.....] i'timad berüb ve altun baysalı şartname-i Hümayun berüb siz qardaşımızğa yibâirmiz ve ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıqda turub sizdin bozğaqlıq bolmayınça bizim asker [.....] irmezdir ve siz qardaşımızniñ biz uluğ Han ali-şan hazretlerimizniñ Yurt kişilerimizniñ qollarında bolğan tutsaqlarıñızdın siz göñül hoşluqları milân [.....] aqçağa çıkar ve Tatarğa kesilgân tutsaq Tatarğa çıkar haslı tutsaqlarıñuz öz erkleri milân ne söz qılub yâzuv bergiday bolsalar anıñ üstünde iş bolur [.....] ağaçamız milân siz qardaşımızniñ mabeyniñizde elçiler qatnaşuv bolğan zamanlarda Qırından kötürgân tutsaqlarıñ culuv bahaları tamam berilmây ve Tatar tutsağına kötürilgân tutsaq yerine tutsaq berilmây [.....] hazine milân birgâ yibâirgâ buyurğay irdiñüz dostluq muradıñuz bolsa ve bolmasa taqı çapqunımızni ta'cil qaytarub yibârgây irdiñüz yâzıldı tahtgâhımız Bağçasarayında biñ seksân iki tarihinde Safer ayında.

№ 234

Ярлык-мухаббетнаме хана Селима Гирея Алексею Михайловичу (Бахчисарай, 1083 г.х. / 1672 г.)

Аннотация. Мухаббетнаме к хану от царя из рук сипахи Василия Шишкина, а затем – толмача; клятва перед Василием Шишкиным и писарем Гаврилой Михайловым, ханское шертнаме; отправление Мехмеда Эмельдеша с мухаббетнаме к царю; просьба о принятии ханской клятвы; просьба о до-

ставке трехлетней казны с 1080 г.х.; просьба об оплате выкупа за Василия Шереметева (пленника в Крыму) – 60 тыс. кара гуруш, или кызыл алтун за 2 кара гуруш; отправление к Бузуку алмашув-бея, боярина В. Шереметева и бывшего постоянного посла Москвы, писаря Г. Михайлова; отправление на алмашув пленников из Крыма и из Москвы; веление послу от хана договориться о сумме выкупа на втором алмашуве за сына софрачи, князя Андрея Ромодановского, и сына Скуратова; новое место для алмашув – Бузук, по причине расположения Валуйки в пределах царских владений, Бузук – окраина; просьба о выплате выкупа за казаков и имущество, что не было сделано ранее при после Мустафа-ага времени ханства Адиля Гирея; просьба о возврате посла с шертнаме; просьба хана о доставке 20 тийиш для своих слуг, отправление ханского дефтера с печатью.

Hu

Selim Geray Han bin Bahadır Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve barça Tatar ve kob Noğayniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Tağ aralay Çerkâçniñ uluğ padişahı bolğan min uluğ Selim Geray Han hazretlerimizdin qardaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ ve yerlerniñ ve maşrıq ve mağrib ve şimal taraflarında bolğan kob hristiyânniñ ata ve babadın ola kelmiş padişahı ve hükümdarığa kopdin kob selâm etüb nedir halıñız ve hatriñüz deyüb sorağanımızdın soñra i'lâm yârlıĝ-ı şerif Hanı budır ki biz uluğ Selim Geray Han hazretlerimizge siz qardaşımız da bolsañız biñ seksen iki tarihinde sipahiñiz Vasiliy Födravviç Şişkin ve soñra tilmaçiniñ milân yibârgân muhabbetname hattıñız vasil bolub yâd qılınğan dostluq sözleriñüz cümlesi biz uluğ Han-ı a'zam hazretlerimizge malüm boldı ve elçileriñüz de bolsa siz qardaşımızniñ murad qılğanıñuzça şartname hatt-ı şerif berermiz için ve cümle yâzulariñüz özge türlük bolmaması için kop-oq çalışub kenñeşde bolğan kişilerimiz milân lecce qıldılar biz uluğ Han-ı a'zam hazretlerimiz de bolsaq iki yurtniñ barışlıq ve yahşılıĝı işinde kerek bolmağan sözlerni ayırub iki vilâyetniñ mabeyninde cavlıq ve fitnelik bolmastay işlerni ve faqır ve fuqarası tınç bolğuday sözlerni şartname hatt-ı şerifimizde yâzub ve sipahiñiz Vasiliy Födraviç Şişkin ve yâzuçı Ğavrila Mihaylav aldında Quran üstünde şart qılub ve altun baysa taqdırub müşarun-ileyh elçiniñ şart qılınğan sözlerni boynuna almasa taqı qoluna teslim qıldıq ve qullarımızdın Mehmed Emeldeş milân işbu muhabbetname hatt-ı şerifimizni yibârdık inş'Allah Ta'alâ esenlik milân tarafıñızğa vasil bolğanlarında biz Han-ı a'zam hazretlerimizniñ elçimizni körünüşiñizgâ alub ve muhabbetname hattımızni ve altun baysalı şartname hatt-ı şerifimizni sıy ve hürmet milân oqutup ve yahşı tıñlağay irdiñüz

iki vilâyetniñ dostluđı ve qardaşlıđına lâyıq şartname hattımızda yâzğan sözlerimiz malümüñiz bolğanda siz qardaşımız da bolsañuz cümle şart qılınğan sözlerni qabul etüb işni şartname hattınçe qılıb her kez özge türlüq qılmağay erdiñüz biz Han-ı a'zam hazretlerimiz de bolsaq şartname hattımızda yâd qılınğan sözlerde ömür ahırğaçe taymay turarmız imdi muradıñuz dostluq ve qardaşlıq bolub şartname-i Hümayunımıznı qabul qılğuday bolsañuz biñ seksen tarihinde berilür içün çıqğan üç yıllıq hazineni ve Qırımда tutsaq bolğan boyarıñuz Vasiliy Barisaviç Şeremetavniñ culuv bahası altmış biñ qara ğuruş veyâhud iki qara ğuruş yerine bir qızıl altun ve Tatar tutsaqların almaşuv yeri Buzuqğa yibârgây irdiñüz kim biz de bolsaq almaşuv biy milân boyarıñuz Vasiliy Barisaviç Şeremetavni ve eski yâtur elçiñiz yâzuçı Ğavrila Mihaylavni Buzuqğa yibâirmiz ve öz tutsaqlarıñuz dahi erkleri milân söyleşüb keskânlerinçe sahibleri milân almaşuv yerine barurlar niçik söyleşeler alay almaşuv qıllarlar ve Maskvada bolğan Tatar tutsaqları bolsa erkleri milân söyleşkânlerinçe çıqarlar ve sofraçınız knâz Andrey Radamanskiñ ođlıniñ ve Uskuratin ođlunıñ culuv bahaları içün halyâ könderilgân elçimiz söyleşirge emir qılınğandır buyurğanımızça söyleşir ve culuv bahaları kesilgiday bolsa ikinci almaşuvda almaşuv bolur ve biñ seksen tarihındın beri üç yıl keçdi şartnamede yâd qılınğançe biñ seksen tarihındın soñra keçkân yıllarğa taqı hazine berürge tedarik qılğay irdiñüz ve almaşuv her yıl Buzuqda bolurğa qarar qılınğandır anıñ sebebli kim Valüke burunğı zamanlarda çet qal'ânız erdi halâ çetiñiz Bozuqdur Valüke içkeride qaldı vilâyetiñiz içinde almaşuv bolmastur Buzuqda bolurı bizge de ve sizge de yahşıdır ve Mustafa ağa qulumız Adil Geray Han zamanında elçilik milân barğanda qalğan Qazaqlarınıñ culuv bahaları ve sair malları ve muqaddemde qalan maslâhatlarını eksiksiz berdirgây irdiñüz bulay iş dostluqğa lâyıq tuguldur bu def'a cümlesin berdirgây irdiñüz muhassıl şartnamede yâd qılınğançe her işni eter ki muqayd bolsañuz biz Han-ı a'zam hazretlerimiz de bolsaq şart qılğanımızda dostluqda ve muhabbetlikde bolurmız ve eger şartnamede yâd qılınğan sözler cümle bi't-tamam qabulıñız bolğuday bolsa özge türlüq bolur deyüb hatrıñuzge keltürmegây irdiñüz şartname hatt-ı şerifimizni elçimiz milân qaytarub yibârgây irdiñüz anıñ sebebli kim bolmas iş içün söz uzatmay dostluq ve cavlıq belli bolur ve bu def'a üç yıllıq hazineni almaşuv yeri Buzuqğa yibârgüday bolsañuz almaşuv biyelerine eski adetçe üç yıllıq bergilerin eksiksiz berdirgây irdiñüz ve siz qardaşımızdın biz uluğ Han-ı a'zam hazretlerimiz de bolsaq ba'zı qullarımız içün yigirmi tiyiş ötüq qılıb ve esamelerin ve ne tiyiş tilek qılğanımıznı defter etüb ve mühir-i şerif urub ve işbu muhabbetnamemiz içine salub yibârdik inş'Allahu Ta'alâ vusulında tilek qılğan yigirmi tiyiş eksiksiz berilürgâ buyurğay irdiñüz bulay işler bolğanda bola kelgân adettir dostluq ve muhabbetlik belli bolurı içün siz

qardaşımız da bolsañuz tilegimizni tamam berüb ve üç yıllıq hazine milân birgâ berilürgâ emir qılğay irdiñüz biz taqı Han-ı a'zam hazretlerimiz de bolsaq bu muhabbetlik işiñiz sebebli her kez dostluqda taqsirat qılasmız baqı ed-du'a ali min etba' el-Huday yâzıldı tahtgâhımız Bağçasarayında biñ seksen üç tarihında Safer ayında.

Han Selim Geray bin Bahadır Geray Han
Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse

№ 238

**Ярлык-мухаббетнаме хана Селима Гирея Федору Алексеевичу
(Бахчисарай, 1088 г.х. / 1677 г.)**

Аннотация. Освобождение из плена Шереметева и софрачи Андрея за выкуп; отправление Языджи-оглу (из военных) с Александром по просьбе визиря Бахадыр-аги; пощада пленникам и милосердие к ним; письмо от визиря по поводу алмашува; добавление людей Бахадыр-агой к Александру с пленниками; намерение хана о доставке суммы выкупа к Черкескерману на Дону; извещение Москвы о выкупе; отправление пленников к Азову на алмашув; письмо от Бахадыр-аги к приближенному к царю человеку – думному; письмо от царя с извещением о доставке суммы выкупа к Дону; намерение царя об отправлении на алмашув прежних послов, ханское на то согласие; готовность хана отправить царских послов из Крыма.

Hu

Selim Geray Han bin Bahadır Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qırçaqniñ ve cümle Tatar ve bi-hesab Noğayniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkâçniñ uluğ padişahı bolğann şevketlü ve şecaatlü ve azametlü men Selim Geray Han hazretlerimizdin cümle Urusniñ penahı ve umuma hristiyânniñ padişahı ve kob memleketler hükümdarı bolğan uluğ biy Fedor Aleksayeviç huzurlarığa kopden kob selâm itib hâl ve hatriñüz sorağanımızdın soñra ve halâ elimizde tutsaq bolğan Şeremet ve sofraçı Andrey culuv bahaların virüb halâs bolmaq sebebli ve Aleksandra ile askerimiz kişilerinden Yâzıçı oğlını qoşub yibârir için vezirimiz ve yaqın kişimiz bolğan Bahadır ağa biz uluğ padişah hazretlerimizğa arz etüb ve biz taqı dutsaqlarğa şefqat ve merhamet qılub almaşuv bolur için vezirimiz kâğıd yâzub adam yibâirge buyurmuş emr-i şerifimiz milân vezirimiz Bahadır ağa tutsaqlar kişileri milân Aleksandragâ adam qoşub culuv bahaların Tanda bolğan Çerkeskermanda ketürüb ve culuvları keldügi haberin ta'cil bu tarafğa bildirüb ve tutsaqlar Azağa barub almaşuv bolğay irdi dip yaqın kişiniñüz

bolğan Dumnayğa kâğıd yâzub yibârgân irdi ve siz taqı biz uluğ Han hazretlerimizge dutsaqlar bahası Tanga bardı dib kâğıd yâzıbsız ve siz tutsaqlar Azaqğa almaşuv yerine kelgey erdi dimek sebebli tutsaqlarğa merhamet qılub Azaqğa almaşuvğa buyurdıq inşa'Allahu Ta'alâ Azaqda almaşuv bolur ve burunğı elçiler almaşuv bolmaq sebebli mundan burun söz yâzılğan erdi ol iş için kop qatnaşuv bolub arada kob yahşı qullarımız malı ve başı zayı' boldı Tañrı Tebarek ve Ta'alâ hazretleriniñ barışlıq için iradet-i aliyyesi ta'liq itmadikçe bir iş bolmazdır Allah Ta'alâ murad qılğan vaqıt barışlıq ve yahşılıq bolur ve burunğı elçileri almaşuv eter muradıñuz bolsa Tanga yibârüb ve biz taqı munda bolğan elçileriñüzni yibârirge buyurır erdik ve barışlıq bolmaqñı murad qılar bolsañuz biz taqı murad qılargız Tañrı Ta'alâ hayırlı etüb barışlıq bergây baqı ed-du'a ali min etba' el-Huday yâzıldı tahtgâhımız Bağçasarayında Cümadi-el-evveli ayında hicret-i Nebeviyenıñ biñ seksen sekiz tarihinde.

Han Selim Geray bin Bahadır Geray Han

№ 274

**Ярлык-мухаббетнаме хана Селима Гирея Иоанну
Алексеевичу и Петру Алексеевичу (Бахчисарай, 1095 г.х.)**

Аннотация. Восшествие Селима Гирея на ханский престол; принятие ханом шертных слов из шертнаме хана Мурада Гирея; составление и вручение шертнаме московским послам; ханский посол Мубарекшах-мурза (из сыновей рода Сулеш) в Москву с мухаббетнаме к царю; просьба о непричинении вреда ханству и запрете рейдов на ханские владения (как по суше, так и по морю); просьба об отправлении казны на алмашув в Прапольщину в начале сентября, без задержек и изъянов; обязательство хана о несовершении походов татарскими вельможами (хан, калга, нуреддин, беи, мурзы и др.) в московские владения; непригодность шуб в прошлом году от посла Ивана Палитича; просьба о доставке хороших шуб; недостача от послов в посылках для капуджы-башы и капуджылар; недостача от боярина алмашув-бею и сыновьям рода Сулеш в выдаче разных вещей; просьба хана о доставке вещей сообразно времени правления ханов Ислама Гирея и Мехмеда Гирея; просьба о посылке (мал) для посла Сефер-аги; возврат денег ханству за пленников на алмашуве в правление хана Мурада Гирея; возврат денег за пленников от посла Каплан-аги и его спутников; просьба о возврате вещей посла Зурума, на которого (и на спутников которого) было совершено нападение в пути; просьба о наказании злодеев в том случае; отправление дефтера от хана; просьба о шерте послов об уважении от боярина к сыновьям рода Сулеш; возврат собственности, выкуп за пленников; возврат незаконно забранного в пути; дружба между ханством и Московией; общий враг – польский король; трехкратное поражение поляков в один год; шанс для

похода в Польшу; прежнее шертнаме от хана Мурада Гирея по поводу запрета на принуждение мусульман к вероотступничеству в царских владениях, с пытками, обязательство ханской стороны взамен не наказывать царских пленников; принуждение к вероотступничеству мусульман липка, астек и др.; намерение о прекращении этих дел; хорошее обращение с пленниками в ханстве; письмо-извещение из Московии о нападении татар с беком Азака на приграничные крепости; ответ хана о рейдах донских казаков с калмыками на Азов, с захватом суден, убийством, пленениями и грабежами на Крым-Агзы (Перекопе); увольнение ханом азакского бека и назначение нового, из уважения к царю; извещение царя о жестокости бека Газикермана к казакам из Боткалы, направлявшимся за солью вниз; слова хана о неупоминании о соли в шертнаме хана Мурада Гирея; бесчинства, разбой и грабеж в пути со стороны казаков из Боткалы; просьба хана о наказании тех казаков.

Hu el-mu'in

Selim Geray Han bin Bahadır Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız Tatar ve sağışsız Noğayniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkaçniñ uluğ padişahı ve Han-ı a'zamı ve haqan-ı ekremi bolğan şevketlü ve şecaatlü ve muhabetlü min Selim Geray Han edem-Allahu Ta'alâ devletühu ve ebed-saltanatuhu eli yevmü'l-Vaidü'l-Mizan hazretlerimizdin qardaşlarımız uluğ padişahlar hanlar ve hem uluğ biyeler İban Aleksayeviç ve Pötr Aleksayeviç cümle Uluğ ve Kuçuk ve Aq Urusniñ ve kob memleketler ve kob yerlerniñ ve mağrib ve maşırıq ve şimal tarafında bolğan kob hristiyânniñ ata ve babadın ola kelmiş padişahları ve hükümdarlarığa ziyâde muhabbetlik ve tatuwlıq milân selâm itüb hâl ve hatriñiz sorağanımızdın soñra i'lâm yarlığ-ı şerif saadet-elif Hanı budır ki ElhamdüliLâhi Ta'alâ ata ve babamız yurtı Qırımğa hanlıq nasib bolub bizim ve siz qardaşlarımız zamanında iki yurtniñ arasında cavlıq bolmayub faqır ve fuqarası tıñç ve rahat bolurı için ozğan ağaçamız Murad Geray Han hazretleri yibârgân şartname hatt-ı Hümayunlarında yazılğan cümle şart sözleri maqbulımız bolub min uluğ padişah Han hazretlerimiz taqı mücibinçe şartname hatt-ı Hümayunımız yazdırub elçileriñüz qoluna teslim qılınğandır dostluq ve qardaşlığımızni bildirmek için işbu muhabbetname hatt-ı şerifimiz yazılub elçilik milân Suleş oğullarından qıdvetü'l-aqran Mübarekşah Mırza qulumızni siz qardaşlarımızğa yibârdik inşa'Allahu Ta'alâ selâmetlik milân barğanda elçimizni korünüşiñizgâ alub muhabbetname hatt-ı şerifimizni riayet ve hürmet milân oqutub yahşı tıñlağay irdiñüz ve şartname hatt-ı şerifde yad qılınğan dostluq ve muhabbetlik sözlerin yerine keltürüb ve tabi'ñizde bolğan il ve memleketleriñiz ve çet askeriñüzge muhkem yasaq etüb qırdan ve suwdan bir türlük cavlıq ve ziyan itmey ve hazinemizni ilk küz aynıñ

başında almaşuv yeri bolğan Prabolşınağa yetkürgey irdiñüz inşa'Allahu Ta'alâ küz aynıñ başında kişilerimiz almaşuv yeri Prabolşınada hazır bolurlar hazinemizni keç qaldırmay qusursız ta'cil yibâirgâ çalışqay irdiñüz ve biz Han hazretlerimiz de bolsa ve oğlumız Qalğa Devlet Geray Sultan ve Nuraddin Azamat Geray Sultan ve qaraçılarımız ve qullarımız bekler ve mırzalar ve tabi'mizde bolğan askerlerimiz milân şartname mücibinçe dostluq ve qardaşlıqda bolub hiç bir türlük cavlıq qılmasımızğa inam qılğay erdiñüz ozğan yıl için yibâirilgân hazine elçiñiz İvan Palitic qolundan alınub ançaq tonları keçi ve tar[...] ziyâde yaman ve alçaq yibâirilüpdür padişahlar bir-birlerine yibârgân şeyler padişahlar lâyıqınça kerekdir yaman şey yibâirmek padişahlarğa lâyıq tuguldir kün ilkerü eski adet üzerine tonlar [.....] yahşısın padişahlarğa lâyıqın yibârgây erdiñüz ve hazine keltürgân elçileriñüz qapuçı başılarımızğa ve qapuçılarımızğa qadimden berile kelgân şeylerni tamam birmeyüb turalar elçilik şartnı yerine keltür[...] malüm qılamız kün ilkerü eski adet üzre elçilik şartnı yerine keltürürgâ buyurğay irdiñüz az şey için bola kelgân adetni etmây qıstavlıq körmek reva tuguldir ve işbu [...] ve almaşuv biy almaşuv yerine barganda siziñ boyarıñüz qolunda almaşuv biy ve özgâ Suleş oğullarına kiçe ve ertesı kündüz başqa-başqa berile kelgân şeylerni ve ozuçılarına berile kelgân şeylerni tamam [...] kün ilkerü Suleş oğullarına almaşuv yerinde almaşuv boyarı İslâm Geray Han ve Mehmed Geray Han zamanında berile kelgân şeylerni eksiksiz berürgâ buyurğay erdiñüz nitekim şartnamede yazılğandır ve elçi Sefer ağanıñ [...] malları berilürgâ buyurğay erdiñüz elçi malı birilmey qalmaq dostluqğa lâyıq tuguldir anıñ malı birilmek lâzimidir ve Murad Geray Han hazretleri zamanında almaşuvğa bargan tutsaqlarıñ ya öz [...] aqçaları birilürgâ buyurğay erdiñüz zira sahibleriniñ qollarından kob esir tartub alğanlardır ve elçi Qaplan ağadan ve yoldaşlarından vilâyetiñizgâ alub ketkân esirlerniñ aqçaları berilmey qalupdır anları berdirirge buyurğay irdiñüz ol esirler ol kişilerniñ mallarıdır ve halâ yolda basılğan elçi Zurumniñ alınğan malları ve yoldaşlarıñ qan bahaları birilürgâ buyurğay erdiñüz dostluğınız bar bolsa ol işlerni etkân haramzadelergâ olüm siyaseti etüb Zurumniñ malların ve yoldaşlarıñ qan bahaların berdirgây irdiñüz iki yurtniñ muhabbetligi ve yol açıqlığı için bu iş bolmaq kerekdir bu şeylerni başqa kağıdğa defter yazub işbu name-i Hümayunımız içine salub siz qardaşlarımızğa yibârdik defter mücibinçe cümlesin tamam yerine keltürgey irdiñüz elçileriñüz eski adetçe elçilik şartnı yerine keltürmek ve almaşuv boyarı Suleş oğullarına eski adet üzre riayet ve hürmet qılmaq elçileriñ qalğan malları berilmek be tutsaq alub bargan kişilerniñ esir bahaların berilmek ve yolda fitnelik milân alınğan mal alınub berilüb eşqıyağa olüm siyaseti qılınmaq elbette lâzimidir nitekim şartname hattında cümle yazılmışdır bu cümle maslâhatları dostluq şartı

üzerine lâyıqınça yerine keltürgey irdiñüz İnşa'Allahu Ta'alâ cümlemiz şartname yazunça dostluqda ve muhabbetlikde bolub her ne türlü dostluq murad qılsañız dostluq ve muhabbetlikde bolurmız ve Lehlü siziñ de bizim de duşmanımızdır bir yıl içinde Lehlü askeri üç yerde ehl-i İslâm qılıçından qırılıb [...] üstüne sefer qılmaq muradıñuz bolsa halâ fırsat vaqıtdır süygen yerinüzni alğuday zamandır cümlemiz de bolsa bu tarafdı Lehlü üzerine sefer ve aqın etergâ hazırmız [...] harab ve yebab itmekdedir şevketlü ve saadetlü Murad Geray Han hazretleri vilâyetleriñüzde bolğan musluman esiri ve ğayrı muslumanlarğa musluman dininden çıqarmaq için siyâset qılmamasqa ve biz de bolsa siziñ tutsaqlarıñuzğa anıñ için siyâset qılmayaçağımıza deb şartname içinde yazğanlar erdi halâ ol tarafda bolğan Libqa ve Astek ve sair cümle muslumanlağa dininden çıqarmaq sebebli sıysızlıq ve qıstavlıq bolur imiş etken şartğa riayet qılmamaq padişahlığa lâyıq tuguldır şartname sözləri üzerine muhkem turub ol tarafda bolğan cümle muslumanlarğa sıysızlıq etmâmeskâ buyurğay erdiñüz ve halâ yibârgân kağıdıñuzda Azaq begi Tatarlar cem' etüb çet qal'âlarımızni ve tabi'mizde boğan qal'âlarımızni cavlab kop adamlarımızni öldürüb ve bazıların esir etüpdür diyub yazubsız siziñ Tan Qazaqlarıñuz Qalmuq milân bir bolub Azaq halqını çavıb suwdan kimilerin alub ve Qırım ağzından kob kişilerimizniñ bazıların öltürüb ve niçesin esir atub ve malların yağma ile bir kün tınç ve rahat itkân yoqdur ol tarafğa barğan elçilerimizge barğançe öltürüb malların alğandır siziñ adamalarıñız etken harablıq bir türlü ve sefa kelmezdir bu işler siziñ malümiñizmidir bilmiyuriz öyle bolsa siziñ hatiriñüz için Azaq begin bekliginden azl itdirüb bir yahşı kişimizge Azaq bekligin alub bergânımız bu küngâ kelgânçe Qırım tarafından dostluqa ve qardaşlıqa qarşu nuqsanlıq bir iş bolğan yoqdur kün ilkerü taqı dostluq ve qardaşlıq bozulğuday bu tarafdı bir iş bolmasdır ve Botqulıda bolğan Qazaqlar aşağı tuz almağa barğanda Ğazıkerman begi zulm qılatur dib i'lâm qılubsız aşağıda tuz almaq sebebli şecaatlü Murad Geray Han hazretleri yibârgân şartnamede yad qılınğan tuguldır ve Botqalı Qazaqları tuz için baramız dib iki aralıqda yollarını kesub ve mallarını alub dünyada bolmağan işler etkânlerdir dostluğa ve qardaşlığa lâyıq işler tuguldır muhkem tenbih buyurğay irdiñüz iki memleket arasında dostlıq ve qardaşlıq bolğan soñra bunıñ kibi dostluğa mani' işlerge riza köstermeyüb haramzade ve eşqıyanıñ haqqından kelmek kerekdir bu işlerni siz qardaşlarımızge malüm qılamız muhkem yasaq qılğay irdiñüz bizim tarafımızdan dostluq bozulğuday iş sadır bolmazdır şöyle bilesiz yazıldı tahtgâhımız Bağçasarayında evel yayıñ yigirmi ikinçi küni hicret-i Nebeviyenıñ biñ toqsan beş yılında.

Han Selim Geray bin Bahadır Geray Han

Ярлык хана Селима Гирея Иоанну Алексеевичу и Петру Алексеевичу (1096 г.х. / 1684 г.)

Аннотация. Извещение хана о разрушительном походе в Польшу; радость хана от результатов похода; отправление Хусеина в Москву, с ярлыком; надежды хана о будущих победах; возвращение из похода с многочисленными трофеями; доставка казны в Крым по прибытии возвращающегося войска к крепости Газикерман; отсутствие посла из Москвы в текущем году; просьба к московским правителям о наказании своих злодеев и разбойников, ответное наказание разбойников со стороны ханства; причинение вреда приграничным крепостям ханства от разбойников Боткалы и донских казаков, их бесчинства на дорогах, нападения на путников от хана к султану, грабежи; пленение слуги Абди в пути к хану, убийство его спутников; извещение хана о нахождении Абди в плену у донских казаков; захват татарских воинов с лошадьми по возвращении из похода; просьба хана к князьям о вынесении выговора злодеям и их наказании; просьба о возврате Абди со спутниками, с их вещами; просьба к князьям о запрете разбоя и выговоре гетманам Барабаша и Боткалы.

Selim Geray Han bin Bahadır Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâ hazretleriniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda Uluğ Yurtınıñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaqınıñ ve Tat milan Tavgaçınıñ ve Tağ ara Çerkaçınıñ ve sağışsız Tatar ve hesabsız Noğayınıñ Han-ı a'zamı ve padişah-ı muazzamı şevketlü ve muhabetlü min Selim Geray Han ebbed-Allahu Ta'alâ devletühu eli yevmü'l-Vaid ve'l-Mizan hazretlerimizdin qardaşlarımız uluğ hanlar ve hem uluğ biyler İban Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç Uluğ ve Küçük ve Aq Urusınıñ padişahları ve maşrıq ve mağrib ve şimal tarafında bolğan hristiyânınıñ uluğ padişahları ve hükümdarlarığa kobdin kob tatuwlıq milân selâm itüb ve hatreleriñüz sorağanımızdin soñra i'lâm yârlıq-ı şerif Hanı budır ki işbu mübarek yılda siz qardaşlarımız uluğ hanlar hem biylerni biz uluğ Han-ı a'zam hazretlerimizni duşmanı bolğan Lehlü üzerine aqın atub taburına bolğan işlerni ve çapul milân harab ve berbad bolğan vilâyetlerni belki işidüb malüm qılğansız ElhamdüliLâhi Ta'alâ Tañrı Tebarek ve Ta'alâñiz bahşayış ve inayeti milân duşmanımızğa bolğan horluq ve haqareti ve kob vilâyetlerine çapul milan bolğan harablıqni qardaşlarımız siz uluğ hanlar ve uluğ biylerge taqı i'lâm birlen şad ve hurrem eter içün yârlıq-ı şerif milân Hüseyin qulumızni irsal qıldıuq Tañrı Tebarek ve Ta'alâ hazretleri siz qardaşlarımız uluğ hanlar ve uluğ biyler ve saadetlü biz Han-ı a'zam hazretlerimizniñ duşmanları başlarığa daima bulay horluq ve vilâyetleriğa şulay harablıq bergây işbu mübarek seferimizdin bi-hesab doymalıq milân qaytub Gazikerman serhadığa

kelgânde Qırımğa hazineñüz dahil bolub bu yılğa hazine milân yatur elçiñüz bolmağan dib eşitdük sizüñ uluğ babalarınız milân bizim uluğ babalarımız dost bolğanda iki tarafda yatur elçiler yibârmek adet ve qanun bolub atalarımız zamanlarından bu zamanlarğa kelgünçe mu'tad bolğan işlerge muğayir qanunı bozmaq siz uluğ hanlar uluğ biyler ve biz uluğ Han-ı a'zam hazretlerimizğa oşar iş tuguldir ançaq kün ilkerü uluğ babalarımız arasında qanun bolğan yatur elçileriñiz yibâürgâ buyurğaysız ve biz uluğ Han hazretlerimiz taqı burunğı adet bolğançe tarafımızdın yatur elçilerimizni yibâirmiz nitekim şartnamelerde yazılğançe ve iki tarafda muhabbet bolğanda bozğaqlıq kibi işlerde bolğan haramzade ve eşqıya zabt olunub ve olüm siyaseti bilen muhkem tenbih olunmaq için yad qılınğan irdi bizim tarafımızda eşqıyalarga olüm siyaseti milân yasaqlar qılub muhkem tenbih qılğanımız siziñ zabtıñızda bolğan Botqalı eşqıyası ve Tandan Botqalığa Qazaqlar kelüb her zaman çet qal'âlarımızga zarar ve ziyan etkenden hali bolmayub yollar kesüb adamlarımız öltürüb yaqın zamanda saadetlü Al-i Osman padişahı Hünkâr hazretleriğe hidmet milân yibârgân adamlarımız cümle yoldaşları milân yolda oltürüb ve malların alub ve dostluqdan soñ hanlıq tahtgâhımızğa kelürken bizgâ qarşu kelgân Abdini yolda tutsaq etüb ve yoldaşların qırub ve halâ Abdi Tan Qazağı qollarında bolğanıñ i'lâm qalğan irdik ve halâ da bolsa işbu seferden avdet idüb kelürken ardımızdan asker adamlarımız atlar milân alub şulay şeqavet qıldılar ve Botqalı siziñ zabtıñızda bolub dostluq arasında bulay eşqıyalıqlar etkenlerge olüm siyaseti milân yasaq ve tenbih olunmamaq dostluğa düşer iş tuguldir dostluq zamanında alınğan ve halâ Tan Qazağında bolğan Abdini yoldaşları ve malları milân yibâürgâ buyurub ve çet qal'âlarğa zarar ve ziyan etmemek için ve yollardan kezüb eşqıyalıq itkânlerge olüm siyasetin qılub tenbih olunmaq için Barabaş Hatmanğa ve Botqalı Hatmanığa muhkem tenbih buyurğay irdiñüz dostluq arasında bulay eşqıyalıqlar etkenlerge olüm siyaseti milân tenbih olunmamaq dostluğa ve hem siz uluğ hanlarğa ve hem biz Han-ı a'zam hazretlerimizğa lâyıq bolmastur bunıñ kibi haramzadelerge ziyâde tenbih buyurğaysız şöyle bilesiz yazıldı sefer avdetinde hicret-i Nebeviyeniñ biñ toqsan altı tarihinde Muharrem ayıñ ibtidasında.

Han Selim Geray bin Bahadır Geray Han

№ 280

Ярлык-мухаббетнаме хана Селима Гирея Иоанну Алексеевичу и Петру Алексеевичу (Бахчисарай, 1096 г.х.)

Аннотация. Мухаббетнаме от князей с извещением о готовности казны; отправление алмашув-бея Велишах-бея (из сыновей рода Сулеш); отправление боярина на алмашув; письмо к хану из рук толмача; извещение князей

о злобе и унижении их послов при хане Мураде Гирее, о больших запросах, чем указано в дефтере; просьба князей о проведении алмашув (размена) без послов и выдаче казны бею; негодование хана по поводу нежелания послов на алмашув; просьба хана об отправлении казны и посылок согласно дефтеру; веление о принятии казны алмашув-беем; письмо хана о дальнейшей доставке казны в Крым, согласно клятве при ханстве Мурада Гирея; голод и зимний холод, усталость спутников алмашув-бея – причина возвращения, без получения казны и посылок; возвращение обратно ханского мухаббетнаме; ханское повеление об отправлении за казной только алмашув-бея, без посла, из уважения к князьям; просьба хана о доставке казны и посылок, с телегами и кольге, и выдаче их алмашув-бею; просьба хана к князьям об отправлении мухаббетнаме с извещением даты алмашув на Прапольщине; просьба о полной доставке казны и посылок по дефтеру; уважительное отношение к послам в Крыму в ханство Селима Гирея; заверения хана о дружбе; просьба об отправлении мухаббетнаме, с возвращением Устемир-мурзы.

Selim Geray Han bin Bahadır Geray Han sözüміz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kop Tatar ve sağışsız kob Noğayniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkaçniñ uluğ padişahı ve Han-ı a'zamı ve haqan-ı ekremi bolğan şevketlü ve azametlü ve şecaatlü min uluğ Selim Geray Han edem-Allahu Ta'alâ devletühu ve ebed-slatanatuhu eli yevmü'l-Vaid ve'l-Mizan hazretlerimizden siz qardaşlarımız uluğ padişahlar ve hanlar ve hem uluğ biyeler İban Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç cümle Uluğ ve Küçük Aq Urusniñ penahları ve kob memleketler ve yerlerniñ ve mağrib ve maşrıq ve şimal tarafında bolğan hristiyanıñ ata ve babadın ola kelmiş padişahları ve hükümdarlarına ziyâde muhabbet ve tatuwlıq milân selâm itüb nedir hâl ve hatreñiz dib sorağanımızdın soñra i'lâm yarlığ-ı şerif saadet-elif Hanı budır ki şevketlü ve azametlü ve mehabetlü min uluğ padişah Han-ı a'zam hazretlerimizge siz qardaşlarımız uluğ hanlar ve hem uluğ biyelerniñ mundın burun mhabbetnameñüz kelüb hazineni aldırğaysız dib yazğaniñız sebebli biz uluğ Han hazretlerimiz de bolsaq adet-i qadim ve şartname hattımızçe hazine ve elçiler alışmaq için almaşuv biy bolğan Suleş oğullarından Velişah biy qulumızni yibârgen irdik almaşuv yerine barğanlarında siziñ tarafıñızdan almaşuv hizmetine yibârilgân aqlınçañızni siz uluğ hanlar ve hem uluğ biyelerniñ biz uluğ Han-ı a'zam hazretlerimizge yazılğan nameñüzni bir tilmaç birlen bizgâ yibârdiler Murad Geray Han zamanında elçileriñizge qın ve qıstav milen defterden ziyâde mal alğanın yazub hazine almaşuv yerinde biyimizge teslim bolsun iki tarafdın yatur elçi bolmasun dib ma'qul körgâniñizni i'lâm qılıbsız iki yurtniñ arasında barış ve tatuwlıq bolub qadimden bola kelgân yatur elçiler kesilmek dostluğa ve padişahlar arzına

lâyıq bolmasa taqı hazine ve bizüm almaşuv biyimiz hazine yerine hazır bolğanları sebebi muhabbetlik ve tatuwlıq ve hatreleriñiz için bu bir yılğa uluğ hazine ve böleklerimiz defter mücibinçe ve hem arbaları ve kölgeleri milen berilgeday bolsa almaşuv biyimiz alurğa buyurğan irdik ve kün ilkerü adet-i qadim üzerine elçileriñüz Qırımğa keltürsün dib siz uluğ hanlar ve hem uluğ biylergâ name-i Hümayunımız yâzılğan irdi emir-i şerifimiz yetişkençe almaşuv biyimizniñ yoldaşları aqlıqdan ve qışdan sabır qıla almay qaytmaqları sebebi sizgâ yazğan muhabbetnamemiz yoldan qayıb ve hazine ve böleklerimiz alınmadı halâ da bolsa bu bir yılğa hatreñüz için yatur elçi bolmasa taqı almaşuv biyimiz barub alurğa buyurğanımız siz uluğ hanlar ve hem uluğ biyeler de bolsañuz hazine ve böleklerimizni almaşuv yerine yibârüb arbaları ve kölgeleri milen almaşuv biyimizgâ berilürgâ buyurğay erdiñüz ve biz Han-ı a'zam hazretlerimizge muhabbetnameñüz milen i'lâm qılğay irdiñüz kim hazine almaşuv yeri bolğan Prabolşinada ne kün hazır tabılurn bilüb almaşuv biyimizni ta'cil yibâürmiz bu işde ihmal qılmağay irdiñüz ve hazine ve böleklerimiz defter mücibinçe tamam virilürgâ ve arbaları ve kölgeleri taqı virilürgâ kişileriñüzgâ muhkem tenbih qılğay erdiñüz ve bu bir yıldan soñra Haq Ta'alâniñ avn ve inayeti milân hazine berilür vaqıt kelgânde ozğan Murad Geray Han zamanında söyleşüb ahd ve qarar qılınğançe biz uluğ Han-ı a'zam hazretlerimizni yibâirilgân şartname ve hatt-ı Hümayunımız yazunça dostluqda ve muhabbetlikde qusur qalmaq adet-i qadim üzerine hazineni yatur elçileriñüz milân Qırımğa yibâirgâ buyurğay erdiñüz Murad Geray Han zamanında elçiñizge qın ve qıstav bolğanıñ biz Han-ı a'zam hazretleri de bolsaq lâyıq körmedik elçiğe qın qılmaq padişahlarğa lâyıq tuguldir ol qıstav ve sıysızlıqdan soñra yine hazine ve elçileriñiz Qırımğa kelüb biz uluğ Han-ı a'zam elçileriñizni sıy ve hürmet milân irsal qıldıq ve halâ yatur elçimiz bolsun dib niçük ma'qul kördiñüz iki yurtniñ arasında dostluq ve muhabbetlik ve mal ve hazine bolub elçi bolmamaq padişahlar arzına ve dostluğa lâyıq tuguldir ve hiç bir zamanda bolğanı yoqdir siz dahi padişahlar arzına lâyıq bolmağan işni goñlüñizden çıkarub kün ilkerü berilecek hazineni adet-i qadim üzerine yatur elçiñüz milân Qırımğa yibâirgâ ve şartname hattımız yazunça her türlü dostlıqni yerine keltürirge çalışqay irdiñüz ve eger bu def'a da bolsa elçileriñiz milân adet-i qadim üzre Qırımğa yibâir bolsañuz ziyâdeler milân dostluq ve muhabbetlikke lâyıq işdir zira bizüm muradımız ömür ahırğaçe iki yurtniñ arası dostluq ve muhabbetlik bolub belki kob yerde yoldaşlıq itüb İnşa'Allah Ta'alâ sizge ve bizge kob faydalı işlerde bolunmaqdır halâ da bolsa her türlü dostluqğa hazır bolub çin goñül milân dostluqdamız siz taqı bizüm ve cümle asker halqımızniñ dostluğına inam qılub şartname mücibinçe dostluqda qusursız muhabbetnameñüz ile sözleriñizni yazub

işbu yibârilgân Üstemir Mirza qulımızın ta'cil qaytarub yibârgâysiz yazıldı tahtgâhımız Bağçasarayında biñ toqsan altı tarihinde.

Han Selim Geray Han bin Bahadır Geray Han

№ 284

Ярлык-шертнаме хана Селима Гирея Иоанну Алексеевичу и Петру Алексеевичу (Бахчисарай, 1096 г.х. / 1685 г.)

Аннотация. Прибытие от прежнего царя Федора Алексеевича стольника Василия Тяпкина, полковника Переяслава и дьяка Никиты Зотова; их переговоры с прежним ханом Мурадом Гиреем; Днепр – граница; часть султанских владений; разрушенные паланки (форты) Васильков, Триполье и Истайка – границы киевской крепости; Киев и Поткалы – во власти Москвы; обе стороны Днепра от Киева до Поткалы – паланки и фортификации; выдача трехлетней казны за прошлые годы; ежегодная казна и посылки; тийиш для татарских вельмож (султаны и др.) по дефтеру на алмашув; определение места алмашув – Прапольщина; договор о выплате московскими купцами денег за товар; уважение к прибывшим; прежнее отправление из Крыма главного посла и 20 гонцов; договоренность об отправлении из Крыма 3 чел. + 12 чел., с января 1091 г.х. на 20 лет; дружба хана и султана с Москвой, без смут и раздоров; обязательство о наказании провинившихся людей, о возврате пленников и товара; шертнаме хана Мурада Гирея уже к двум князьям; принятие шертных слов новым ханом Селимом Гиреем; шерт (клятва) о дружбе и ненападении от султана, хана, калги, нуреддина и подвластных людей (крымцы, ногаи, Аккерман, Шахинкерман, Ор, Черкесия, беи и мурзы, мурзы Азова, войска и др.) на 20 лет; ханское шертнаме.

Selim Geray Han bin Bahadır Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kob Tatar ve sağışsız kob Noğayniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkaçniñ uluğ padişahı ve Han-ı a'zamı ve haqan-ı ekremi bolğan şevketlü ve azametlü ve mehabetlü ve şecaatlü min uluğ Selim Geray Han ebed-Allah ömrühu ve devletühu eli yevmü'l-Vaid ve'l-Mizan hazretlerimizdin cümle Uluğ ve Küçük Aq Urusniñ ve mağrib ve maşrıq ve şimal tarafında bolğan hristiyanniñ ve kob yerlerniñ padişahları ve hükümdarları bolğan qardaşlarımız uluğ hanlar ve hem uluğ biyler İban Alekayeviç ve Petra Aleksayeviç hazretleriğa muhabbetlik ve tatuwlıq milân kopdin kob selâm etüb nedir halıñız ve hatriñiz dib sorağanımızdin soñra i'lâm yarlığ-ı şerif Hanı budır ki uluğ qardaşımız ozğan biy Fedor Aleksayeviç tarafından elçi Vasil Mihaylaviç Tâbkin istolnik ve Perâslav polqovniqı ve Zotov oğlu

Nikita Moseviç dyaq kelüb qardaşımız ozğan Murad Geray Han milân söyleşüb Özi Suyı sınır bolub birü tarafı Al-i Osman padişahı şevketlü ve şecaatlü Hünkâr hazretleriniñ bolurğa ançaq halâ harab bolğan Vasilqov ve Tripolye ve İstayqa palanqaları Kiyev qal'âsına sınır bolub sınır ile Kiyev ve Potqalı Maskva Yurtuna tabi' bolurğa ve Kiyev qal'âsından Potqalığadek Özi Suyınıñ iki tarafından qal'â ve palanqa yapıdırılmasqa ve keçken yıllar için üç yıllıq hazine berilüb soñra her yıl sayın uluğ hazine ve bölekler ve Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultan ve ğayrı sultanlar ve haniyeler ve biyimler ve bikeçleriniñ böleklerini ve cümle tiyişlerini ve sair qullarımızıñ tiyişlerini berile kelgân defter mücibinçe almaşuv yerine keltürilüb berilürgâ ve almaşuv yeri Prabolışna bolurğa ve sudağâr adamlarıñız esbab milân Qırmğa kelgeday bolsalar anlardan aqçasız narsa almamısqa ve bir türlü sızsızlıq qılmamısqa ve burunğı zamanday Qırımnan baş elçi ve anlar milân yigirmi adam çapqunlar yibârilgânde üç adam anlar ile on iki adam yibârilüb ziyâde yibârilememeske biñ toqsan bir yılından Yânar aynıñ üçünçi kününden yigirmi yılğaça Mekke-i Mükerrime ve Medine-i Münevvere ve Quddus-i Şerif ve Aq Deñiz ve Qara Deñiz padişahı bolğan saadetlü ve azametlü ve şevketlü Hünkâr hazretleri ve Qırım Maskav memleketleri dostluqda ve qardaşlıqda bolurğa bir türlü cavlıq ve fitnelik bolmamasqa qaysular da bolsalar cavlıq ve fitnelik qılsalar adamlar yibârilüb izletüb ve sordırub olüm siyasetin qıldırub alınğan malların ve esirlerini qaytarub berdirirge karar qılınub qardaşımız Murad Geray Han şartname hatt birüb ve soñra siz uluğ biyeler uluğ hanlar da bolsañız atalarıñız ve babalarıñız yurtına padişahlar bolğanıñızda taqı ol Murad Geray Han qardaşımız sizlerge taqı ol yad qılınğan şartlar üzerine şartname hatt yiberib ElhamdülilLâhi Ta'alâ iki yurtınıñ faqır-fuqarası rahat bolmaq sebebli saadetlü ve şevketlü ve mehabetlü min uluğ Selim Geray Han hazretlerimiz de bolsa qardaşımız Murad Geray Han milân söyleşüb barışqan sözlerni qabul etüb saadetlü ve şecaatlü azametlü Hünkâr hazretleri ile oğullarımız Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultan ile ve tabi'mizde bolğan Qırım ve Noğay ve Aqkerman ve Şahinkerman ve Or ve ve Çerkâç halqları ve cümle bekler ve ağalar ve Azav mırzaları ve asker ve il halqımız ile bir türlü cavlıq itmey biñ toqsan bir yılında Yanar aynıñ üçünçi kününden yigirmi yıl tamam bolğança siz uluğ hanlar ve hem uluğ biyeler milân dostluqda ve qardaşlıqda ve muhabbetlikde bolurğa qardaşımız Murad Geray Hannıñ şartname hattı mücibinçe yuqarıda yad qılınğan dostluq şartları üzerine turarğa Quran-ı A'zim ve Furqan-i Kerim üstünden ahd ve yemin etüb işbu altun baysalu şartname hatt-ı Hümayunımız yazıldı tahtgâhımız Bağçasarayında biñ toqsan altı yılında Cümadi-el-ahire ayında.

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse
Han Selim Geray bin Bahadır Geray Han

№ 285

**Ярлык хана Селима Гирея окольникему (аклыпча)
(Бахчисарай, 1096 г.х. / 1685 г.)**

Аннотация. Прибытие в Крым Устемир-мурзы (со спутниками), толмача Хивалы Петра с мухаббетнаме от московских князей; аудиенция для толмача; отправление на алмашув в Прапольщину казны, мубарекбад, тийиш, посылок для калги, нуреддина и пр.; двухлетняя казна по дефтеру и посылки; отправление к окольникему (аклыпча) Торумбатыра со спутниками; доставка казны в Прапольщину, несмотря на август; отправление на алмашув Велишах-бека (сына рода Сулеш), со спутниками и с войском; просьба о доставке казны по старым дефтерам; просьба об уважении к алмашув-бею; просьба о проведении справедливого обмена пленников.

Selim Geray Han bin Bahadır Geray Han sözüimiz

Qıdvetü'l-milletü'l-Mesihîye zübdetü't-tayfetü'l-İsuyе almaşuv yeri Brabolşınağa hazine keltürmege ma'mur bolğan aqlınça hatemat avaqıba bi'l-hayır qabiline kopdin kob selâm dikeç i'lâm yârlıǵ-ı şerif saadetencam Hanı budır ki mehabetlü ve şevketlü min uluǵ Selim Geray Han edem-Allahu Ta'alâ ömrühu ve devletühu eli yevmü'l-Vaid ve'l-Mizan hazretlerimizge padişahlarıñız qardaşlarımız uluǵ hanlar ve hem uluǵ biyeler İban Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç hazretlerindin çapqunlarımız Üstemur Mirza ve yoldaşları ile tilmaç Hivali Petro milân könderilgân muhabbetname hattları kelüb tilmaçni divan-i Hümayunımızğa keltürüb körünüş birüb ve yibârgân muhabbetname hattnı qırat itdirdigimizde iki yurtnıñ arasında dostluqğa lâyıq sözlerdin soñra biz Han-ı a'zam [...] uluǵ hazine ve mübarek-bad ve böleklerimiz ve cümle defter mücibinçe virile kelgân tişlerni ve saadetlü oǵullarımız Qalğa Devlet Geray Sultan ve Nuraddin Azamat Geray Sultannıñ taqı iki yıllıq hazine ve böleklerin ve tevaba'ların cümle tişlerni almaşuv yeri Prabolşınağa yibârgânlerin ve siziñ quluñızdan bu yılğa iki yıllıq hazine tamam defter mücibinçe arbaları ve kolkeleri milen Prabolşınada almaşuv biy qulumızğa berilüb yibârulecegin bildirüb tilmaçni tohtatmay yibârmegimizni ve hazineni Prabolşınağa teziyye keltürmeñiz için sizlerge haber cibermegimizni yazğanları sebebli işbu emr-i şerifimiz ile Torumbatır qulumızni yoldaşı milân könderilmişdir sizge vusul bolğanda kerekdir ki qardaşlarımız uluǵ hanlar ve uluǵ biylerniñ buyuruqları üzre hazinelerni ali el-acele Ağustos ayına baqmay Brabolşınağa çetkürgey irdiñiz biz uluǵ Han-ı a'zam hazretlerimiz bolsaq almaşuv biy Suleş oǵullarından Velişah bek qulumızğa askeri ve yoldaşları milân acele milân barub Prabolşınada eski adet üzre almaşuv qılub hazinelерimizni eski defter mücibinçe qusursız arbaları ve kölgeleri milân Qırımğa cetkiday berer bolsañuz almağa buyurğamız

almaşuv biy qulımız tohtamay İnşa'Allah sizlerge tez barur siz taqı ol qulumız barganda almaşuv yerinde tabılmağa sı'y qılğaysız ve adet üzre almaşuv bolub iki tarafdın tutsaqlar alışır bolğanlarında iki tarafdın bir kimseni incitmay haqları tugul tebarek ve eskiden almaşuv qılub bizim kişilerimizniñ siziñ kişileriñizde haqları bolğanıñ alub bergeysiz bizim kişilerimizde siziñ kişileriñizniñ haqları bolsa almaşuv biy qulumız alub berürgâ buyurğanımız bu babda emrimizge amel qılub bir kün muqaddem Prabolşınağa hazinelerni keltürmege çalışqaysız yazıldı tahtgâhımız Bağçasarayında miñ toqsan altı tarihnıñ Şaban ayında.

Han Selim Geray bin Bahadır Geray Han

№ 286

Ярлык-мухаббетнаме хана Селима Гирея Иоанну Алексеевичу и Петру Алексеевичу (Бахчисарай, 1097 г.х. / 1686 г.)

Аннотация. Доставка на алмашув в Прапольщине двухлетней казны, посылки и тийиш; принятие казны по дефтеру Велишах-беком (Сулеш-оглу) от окольничего (аклынча), без постоянного посла (ятур эльчи); плохие шубы и балык тишлер (рыбьи зубы); недостача 6 охотничьих птиц; тяжелые и плохие телеги; 200 сом акче за кольге; трудности у алмашув-бека в пути в Крым, значительные расходы; неотправление мухаббетнаме на алмашув; недостача в выдаче тийиш (пушнина) Кайыт-аге и 2 агам, что выдавались по прежним дефтерам; ошибка московских писарей, изменения в дефтерах; просьба об отправлении казны сполна; возвращение ханского войска из разрушительного похода в Польшу; ханское мухаббетнаме от Хусейна; просьба хана о соблюдении традиций в части отправления казны с постоянными послами; прошлогоднее получение суммы выкупа карачи Канмухаммед-мурзой Ширином из Терека – серебрян. и медн. акче, недостача в выплате; угон калмыками табунов лошадей и поголовья скота у ногаев в Кумыкии; просьба к князьям о возврате табунов и поголовья; просьба об извещении в случае послушания калмыками велений, уведомление об их пребывании у берегов Волги; главари калмыков Бук и Айсан с 90 калмыками у Черкескермана, глава донских казаков Степан с 50 казаками, глава донских христиан Калмыт с 16 татарами-христианами – угон этими разбойниками 700 лошадей (с багдачы), что паслись за пределами Крыма; приведение пастухами языка от калмыков; отправление языка к князьям; рейд донских казаков на чайках, захват ими 40 рыбаков у Темрюка; просьба о возврате; непричинение татарами на границе зла приднепровским казакам, охотникам и сокольничим; контроль хана над своими людьми, бесчинства людей князей; прибытие от князей к хану толмача Хивалы Петра, с мухаббетнаме; зачитывание перевода мухаббетнаме; пленение Абди-аги и сына Джал-мурзы со спутниками в Черкескермане (на Дону); просьба об их освобождении и наказании дон-

ских казаков; просьба о выговоре разбойникам, захватившим рыбаков-темрюкцев, и угонщикам табунов у крымской границы; отсутствие посылок от толмача Хивалы Петра; просьба о возврате денежного долга Велишах-беку от постоянного посла Никиты Снекуча (попросившего деньги для дьяка тархана); просьба об оплате выкупа за пленников на Пراпольщине; аудиенция для Ивана и Хивалы Петра, их возврат, отправление гонца Мехмедшаха с мухаббетнаме; отправление Велишах-бека на алмашув в августе; соблюдение дружбы.

Ну

Selim Geray Han bin Bahadır Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kob Tatar ve sağışsız kob Noğayniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkaçniñ uluğ padişahı ve Han-ı a'zamı bolğan şevketlü ve azametlü ve mehabetlü uluğ Selim Geray Han ebbed-Allah ömrühu ve devletühu eli yevmü'l-Vaidü'l-Mizan hazretlerimizden siz qardaşlarımız uluğ hanlar ve hem uluğ biyeler İban Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ penahları ve kob memleketlerniñ ve kob yerlerniñ ve mağrib ve maşriq ve şimal tarafında bolğan hristiyânniñ ata ve babadın ola kelmiş padişahları ve hükümdarlarığa ziyâde muhabbet ve tatuwlıq milân kopdin kob selâm itüb nedir hâl ve hatiriñüz dib sorağanımızdın soñra i'lâm yârlıǵ-ı şerif saaadet-tebliğ Hanı oldır ki şevketlü ve azametlü ve mehabetlü min uluğ Han hazretlerimizge iki yıllıq hazine ve böleklerimiz ve mübarek-badımız ve cümle qullarımız ve yaqınlarımızniñ tiyişleri almaşuv yeri Prabolşınada siz qardaşlarımız uluğ hanlar ve hem uluğ biyeler taraflarındın yibârilgân aqlınçayıñız qolundan Suleş oğullarından almaşuv begi Velişah bek qulumız bu def'a yatur elçisiz da bolsa defter mücibinçe alub ozğan biñ toqsan altı tarihinde Zilhicce ayniñ ibtidasında selâmet keltürüb hazinemizge teslim qıldı biz uluğ Han hazretlerimiz da bolsaq aramızda bolğan muhabbetlik ve tatuwlığa bina'en qabul qıldıq lâkin yibârilgân tonlar ve balıq tişleri burunğı zamanlarda yibârilgân hazine ve bölekler tonlarına ve balıq tişlerine oşamay barğançe alçaq ve naqs bolub ve hem taqı av quşlarımızdan altı quş eksik teslim bolubdır burunğı vaqıtlarda yatur elçileriñizniñ qolundan almaşuv yerinde quşlarımız tamam tabilub almaşuv yerinden Qırım Yurtumuzğa cönegenlerinde quşlarını ölgâni ve zayı' bolğanı sayıla turğan irdi bu def'a niçik nuqsan berildi burunğı adetden naqs berilmek mabeynimizde bolğan ahd ve yeminge köre oşamasır ve hem taqı biz uluğ Han-ı a'zam hazretlerimizniñ oğullarımız Qalğa ve Nuraddin Sultanlarınıñ hazine ve bölekleri ve bola kelgen tiyişleri bu culğa yatur elçisiz de bolsa berilgânge köre arbaları ve kölgeleri birlen berilmây köçmez avur ve caman arbaları berilüb ve kölgeleri içün dip iki yüz som

aqça berilüb ol aqça uluğ hazineler kirasına çıqmay almaşuv begi qulumız uluğ hazinelerimizni Qırımğa yetkürgânçe caman qın ve zahmet körgenden ğayrı kob aqça taqı harc etkendir bu def'a yatur elçisiz de bolsa alınğan hazine ve bölekleri milân berilmek üzre muhabbetname hattlarıñızda işaret olunğan irdi bu iş taqı söyleşkân söz üzre bolmadı ve burunğı defterlerimizde yazılğanına köre ozğan Mehmed Geray Han hazretleri zamanlarında çıqan Qayıt ağanıñ samur tiyşi milân iki yaqın ağanıñ zerdeva tiyişleriniñ iki yıllıqlarından iki alâ qarın ton altı tahta sırt sıncab ve altı tahta alâ qarın sıncab ve dört çift samur eksik kelgândır bu tiyişler bizgâ yibârgân defteriñizde dahi naqs yazılıpdır yazuçılarıñız hatası bolmaq kerekdir anıñ için bizüm eski defterlerimizde tamam yazılğandır kob şey tuguldır berile kelgân için anlarını taqı tamam qılurğa ve ba'du'l-yevm tamam yibâirgâ ve söyleşüb bekleşkân vaqıtalarda hazine ve bölekler ve tiyişler eski adet üzre Qırımğa yatur elçiniz birlen yibârmege buyurğay irdiñiz ve bizim ve siziñ duşmanıñız bolğan Lih taburını cavlab ve kob memleketin harab idüb bu def'a seferdan devlet ile qaytqanımızda siz qardaşlarımız uluğ hanlar ve hem uluğ biklerge aramızda bolğan dostluq ve muhabbetlikke bina'en hal ve hatrıñız sual itüb muhabbetname hattımız yazılıb Hüseyin qulumız milân yibâirilgân irdi ol hattımız taqı hazine ata ve babadın berüle kelgânine köre yatur elçiler milân berilürgâ buyurmaqğa sı'y qılmağınızı ve adetke muhalif işlerni reva körmemeğiniñni yazğan irdik ve Şirin qaraçımız Qanmuhammed Mırza ozğan yıllarda Terekden culuv alışğanında kümüş aqça yerine baqır aqça berilüb kob zarar körgânin ve qusur aqçaların berürgâ buyurmağınızı burunğı yazğan namelerde işaret qılınğan irdi ol hattımız üzre amel qılınmaqnı buyurğay irdiñiz ve biz uluğ Han hazretlerimiz bu Lih seferinden kelgenimizdin soñra siz uluğ biylerge dost şeklinde ve bizgâ duşman bolğan Qalmuq halqı Qumuq memleketimizde bolğan Noğayımızğa dostluq yüzün kösterüb duşmanlıkda olub kob yılqısın ve niçe başın alub bu niçe zarar etibdir sizge dost bolğan bizge taqı dost kerek irdi bizim duşmanımız sizge taqı duşman bolmaq ohşar irdi siziñ buyuruğınız tutub söziñüzni tınglar bolsa ol yılqıların ve başlarını qaytarub berürgâ buyurğay erdiñüz söziñizi tutmay sizge ve bizge duşman bolub Etil Suyı boyında qalay cürer anı taqı bildirgây irdiñiz ve halâ taqı siziñ Tan boyında Çerkeskermenda olturğan Qalmıqlarıñızdan başlıqları Buq ve Aysan namında Qalmuqlar toqsan Qalmuq milen ve Tan Qazağından başlığı Estefan nam Qazaq elli Qazaq milen ve yene Tan ahriyanlarından başlığı Qalmit namında bir ahriyan on altı Tatar ahriyanı milen bu çaqlı şaqılar hırsızlıq milân kelüb Qırm tışarısında otçılray çıqğan yılqıdan yedi yüz baş yılqı ve bağdaçılarnı taqı alub kettiler ol Qalmuqdan yılqıçılar til tüşürüb keltürdiler sorğanımızda bu muhabbetname hattımızda yazğanımızça kim bolğanların söyledi ve til tüşkân Qalmuq taqı siz

qardaşlarımız uluğ beklerge ciberilgândir İnşa'Allahu Ta'alâ barğanda malümüñiz olur Tanda bolğan öyle Qalmuq ve Tan Qazağı ve ahriyanı siziñ zabtıñızda bolub dostluq ve barışlıq arasında bu cavlıqni niçük qıladılar ve mundan burun taqı kene Tan Qazağı suwdan şayqa bilen kelüb bizim Temrük halqımızniñ balıqçılarından qırq adamımızni alub ketkânlerdir munday işler dostluq ve barışqalığa lâyıq tuguldir siziñ ve bizim sınırımızda Özi boyında avcı ve quşçı Qazaqlarıñız av alub kezüb bizim Tatarımızdan hiç bir yamanlıq ve cavlıq körmeydir biz uluğ Han-ı a'zam hazretlerimiz çin gönül milân dostluq ve barışqıda sabit bolub emir ve tenbihimizni cümle halqımızğa tutdırğan iken siziñ zabtıñızda bolğanlardan barışlıqlıqğa muhalif işler bola turadır ol yılqıçıları ve yılqını ve Temrükden alınğan balıqçı adamlarımızni qaytarub virürge ve anday işlerde bolğan eşqıyalıqlarğa kob siyaset qılmağa buyurğay irdiñiz ve tenbih qılıb mundın soñra anday yaman işlerde tabılmağay irdiler ve halâ saadetlü ve azametlü ve mehabetlü min uluğ Han-ı a'zam hazretlerimizge Hivalı Petra tilmaçiniñ birle muhabbetname hattıñız kelüb tercimesi qırat olunduqda ziyâde muhabbet ve tatuwlıq sözleriñiz yazılğandıñ soñra bizgâ qarşu kelgen Abdi ağanı yoldaşları milân ve Cal Mırza oğlunu yoldaşları milan Tan boyında Çerkeskermada tutsaq bolğanları için mundın burun siz qardaşlarımızğa yibârilgân muhabbetname hattlarımızda yazğanımızğa köre anları halâs qılıb yibârirgâ ve anları tutsaq etken Qazaqlarğa olüm siyasetin qılurğa ve mundın soñra hiç kimsene dostluq arasında eşqıyalıqda tabılmaq için muhkem tenbih buyurğanıñızni bildirgeniñizden mahzuz boldıq dostluq ve qardaşlıq munday işler ile bolur irdi yene de bolsa yazğanıñızçe ol tutsaqları eglendirmey halâs qılurğa buyurğay irdiñüz yuqarıda yazğanımızça Qırım serhadımızdın yılqı alğan ve Temrük halqımızdan balıqçılarımızni alğan şaqılara qaytarub berür için ziyâde tenbih qılğay irdiñüz ve barışlıqlıqda iki yurtniñ arasında muhabbetname hattlarıñız milân çapqunlıq ile tilmaçiniñiz kelgende taraf-ı şahanemezge oğullarımız Qalğa ve Nuraddin Sultanlarğa ve cümle yaqın kişilerimizge adeta bölekler yibârire kelgân irdi bu Hivalı Petra tilmaçiniñiz ile hiç bir şey kelmedi bola kelgân işlerni tamam itmemek ve könderile kelen bölekleri yibârmemek siz uluğ biyeler ve hanlarıñ şanlarığa ve namuslarığa tüş iş tuguldir kün ilkâri kelgân çapqun tilmaçiniñiz milân ol adet bolğan bölekleri taqı yibârirgâ buyurğay irdiñiz ve almaşuv begi Velişah bek qulumız ağaçamız Murad Geray Han zamanında kelgen yatur elçiniñiz Mikita Snequç tarhanıñ dyaqına borçğa dib bergân aqçası berilmây qalupdır anı da alub berirgâ buyurğay irdiñiz her kim de bolsa culuv alışqanlardın qalğan tutsaq bahaların qaldurmay berdirirgâ almaşuv yeri bolğan Prabolşınada culuv alışğan Tatarlarğa hiç cefa bolmamğa muhkem tenbih qılğay irdiñiz ve dostumuzğa dost ve duşmanımızğa duşman bolurğa çalışqay irdiñiz dib siz

qardaşlarımız uluğ biyler ve uluğ hanlarğa ziyâde tatuwlıq milân muhabbetname hattımız yazılıb İvan ve Hivalı Petra tilmaçıñizni padişahane körünüşimizge alub ve riayet qılıb halâ çapqunımız Mehmedşah ve yoldaşlarınıñ yanlarına qoşub yibârgânımız İnşa'Allahu Ta'alâ sizge muhabbetnamemiz vusulında yazılğan dostluq ve barışılıqğa lâyıq sözlerimizi tercime etdirüb oqutub amel qılğay irdiñiz ve kün ilkeri uluğ hazine ve böleklerimizni ve bola kelgân tiyişlerini qusursız tonlarınıñ ve balıq tişleriniñ yahşısından ve qalğan av quşalrımız qusurı milân söyleşkân vaqıtlarda almaşuv yeri bolğan Prabolşınada eski adet üzre yatur elçileriñiz milen Qırımğa yibârigâ buyurğay irdiñiz İnşa'Allah biz taqı keleccek Ağustos ayında almaşuv begi Velişah bek qulumızni Prabolşınada tabılmaq için emir qılğanımız siz taqı aqlınçayıñızni ol zamanda almaşuv yerinde tabılıb uluğ hazinelerimizni yatur elçiler milen Qırımğa yibâürgâ buyurğay erdiñüz ve bu namemizde yazılğan her türlü sözler dostluq ve barışılıq sebatı için faydalı sözlerdir amel qılğay irdiñiz saadetlü ve azametlü ve mehabetlü biz uluğ Han-ı a'zam hazretlerimiz ve oğullarımız Qalğa ve Nuraddin Sultanlarda ve bu cümle bekler ve mırzalar ve qapu qullarımız ve bi'l-cümle memleket halqımız da bolsaq barışılıq ve dostluqdan taymay turarımızğa ve dostuñıza dost ve duşmanıñıza duşman bolurmızğa çin göñül milân inam qılğay irdiñüz yazıldı tahtgâhımız Bağçasarayında biñ toqsan yedi tarihinde Rebiü'l-evvel ayında.

Han Selim Geray bin Bahadır Geray Han

№ 289

Ярлык-мухаббетнаме хана Селима Гирея Иоанну Алексеевичу и Петру Алексеевичу (Бахчисарай, 1097 г.х. / 1686 г.)

Аннотация. Прибытие кошевого Драгомого с атаманом, мухаббетнаме от князей; ханская аудиенция для казаков; противоречия с шертнаме ханства Мурада Гирея; охота и рыболовля в нижней стороне, за Газикерманом, казаков Боткалы и Барабаша из приграничных крепостей; зачитывание в диване копий шертнаме о казне; беспрепятственный проезд купцов в Крым и другие земли, без пошлин, взиманий и нападений; такое же обязательство о передвижении от князей; неперпятствие казакам в охоте и рыболовле у устья Днепра; назидания газикерманцам; рейды на казацкие кошы и пленение казаков, захват их собственности; просьба о возврате вещей и пленников без выкупа; отрицание хана о причастности его людей к рейдам на казаков; дружба Боткалы с ханом; прошлогодний случай угона калмыками и донскими казаками табунов, пасшихся за Крымом; поимка языка-калмыка; бесчинства казкаков и калмыков на дорогах; убийство татарского посла, что возвращался от султана; угон табуна одним племенем возле берегов Днепра;

клевета на татар; пленение в пути Абди-аги и его спутников, их удерживание в Черкескермане; просьба хана освободить их; намерение о получении большого выкупа за Абди-агу и других, пытки над пленниками; общий противник – Польша; намерение хана о союзном походе в Польшу в ближайшее время; аудиенция князей для Мубарекшах-мурзы (Сулеша), получение мухаббетнаме; соляные озера у Днепра – во власти султана; просьба князей о позволении казакам брать соль.

Ну

Selim Geray Han bin Bahadır Geray Han sözüміz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaq ve sansız kop Tatar ve sağışsız kop Noğayniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkaçniñ uluğ padişahı Han-ı a'zamı ve haqan-ı ekremi bolğan şevketlü ve mehabetlü ve azametlü ve şecaatlü min uluğ Selim Geray Han edem-Allahu Ta'alâ devletühu ebbed-saltanatuhu eli yevmü'l-Vaid ve'l-Mizan hazretlerimizden siz qardaşlarımız uluğ padişahlar ve uluğ hanlar ve hem uluğ biyeler İban Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç cümle Uluğ ve Küçük Aq Urusniñ penahları ve kob memleketler ve kob yerlerniñ ve mağrib ve maşriq ve şimal tarafında bolğan hristiyanıñ ata ve babadın ola kelmiş padişahları ve hükümdarlarığa ziyâde muhabbet ve tatuwlıq milân kopdin kop selâm itüb nedir hâl ve hatriñiz dib sorağanımızdın soñra i'lâm yârlıǵ-ı şerif saadet-elif Hanı budır ki biz uluğ Han-ı a'zam hazretlerimizge siz qardaşlarımız uluğ biyeler yazğanlarıñız muhabbetname hattıñızni hal Potqalıda Qoşamin bolğan muqaddem Potqalı Qoşqavısı Dragomıy ile bir hotamanı ile könderüb kelüb uluğ padişahlıq işigimizgâ vasıl bolğanda kelgen Qazaqlarıñı körünüşimizge alub ve muhabbetname hattıñız oqudub yazılğan sözleriñizniñ mefhumı malüm-i şahanemiz bolğandır Ğazıkermannıñ aşağı tarafına ötüb tülki ve tavşan ve quş ve suwdan balıq avlağan çit kermanlarıñızdan Botqalı ve Barabaş Qazaqlarından saadetlü Murad Geray Han ağaçamız zamanlarından bolğan şartnamege muhalif olub alalar dib yazıbsız uluğ hazinemiz de şartname suretlerin divanımızda qırat itdirdigimizde suda-ger adamlarıñız Qırım vilâyetine kelgânde ve Qırım aşa özge vilâyetlerge barğanda ve qaytub kelgânde hiç tutqav qılmamısqa ve gümrük ve aluv almamısqa ve bizim suda-ger adamlarımız taqı siziñ yurtıñızgâ barğanda gümrük ve aluv alınmamısqa ve zulm milân malları alınmamısqa ve iki taraftan da bolsa dostlarımızgâ dost ve duşmanlarımızgâ duşman bolurmızgâ dib yazılğanı tabılğandır yohsa Öziniñ aşağı yanına keçken avçı Qazaqlarıñızdan nerse alınmasın degen sözler şartnamede tesrih bolğan tuguldır alay bolmasa taqı qarada ve suwda av avlağan Qazaqlarıñızdan ve Öziniñ ayağında cavlıq ve hırsızlıq

qılmay zararsız cürgen kişileriñizden mabeynimizde bolğan dostluqğa ve qardaşlıqğa bina'en hiç kimsene mani' bolmamaq için Ğazıkermanlıqğa ve sair hüküminimizde bolğanlarğa muhkem tenbih qılğanımız ve Qazaqlarınñ qoşların basdılar ve özlerin esir qıldılar ve malların aldılar ol tutsaqların azaltub tabdırub alub culuvsız cibârtkâysız ve alğan malların berdirgâysız dibsiz biz Ğazıkermanlıdan ve sair etba'mızdan barğançe taqayyud milân sual qıldıq ve azaltduk bizüm halqımızdan andaq muhalif iş bolğan yoq irmiş kelgân Botqalı Qazaqlarıñızdan dahi sual eyledik anlar biz sizden hiç de duşmanlık ve camanlıq körmedik dip çin göñül milân söylediler bizüm halqımızdan anday duşmanlık ve camanlıq bolmağanına siz dahi inam qılğay irdiñiz bizüm halqımızdan siziñ halqıñızğa ve memleketiñizğa cavlıq ve duşmanlık ve hırsızlıq bolmağanına köre siziñ tabi'ñizde bolğanlardan taqı duşmanlık bolmamaq kerek irdi dostluqın közetmekleri lâyıq irdi fama siziñ Tanda bolğan Qalmıqlarıñız ve Qazaqlarıñızdan ozğan aylârda Qırımnan otçılây çıqğan kob yılqını alub ketkenlerin ve kelgân Qalmıqdan Qalmıq tüşkânin ve baş Qazaqları kimler bolğanın ve Qırım yaqınlarında yollar basub haramzadelikler qılğanların ve saadetlü Hunkâr hazretlerine yibârgân elçimiz kob kişileri bilen kele turğanlarında basub öltürgenlerin sizgâ mundın burun oq yazub yibârgânımız kün ilkârüde bolsa camanlıqın ve hırsızlıqın qoymaydırlar bu muhabbetname hattımız yazmaqđın on kün burun Özi kenarında yatqan bir qavm yılqını taqı alub ketdiler özleriniñ camanlıqları bolğan iken bizüm halqımızdan bolmağan işlerni yalğan söyleb sizge bildireler bizüm halqımız dostluq için siziñ Qazaqlarıñızınñ kob camanlıqlarına könib turalar arada tatuwlıq ve muhabbetlik bolğan soñ bu işlerni qılmamasqa ve alğan yılqıların tabdırub berürge muhkem tenbih qılıb buyurğay irdiñiz ve devletle Han bolub kelgenimizde bizge qarşu kelgân Abdi ağa ve yoldaşlarını yolda tutub esir qıldılar halâ Tanda Çerkeskermandır halâs qıldırub yibârgây irdiñiz dib muhabbetname hattımızda işaret qılğan irdik siz taqı can ve göñül milân tenbih qılıb halâs qıldırub yibârgây buyurğaniñizni bildik ve i'timad qıldıq Çerkeskerman Qazaqları Abdi ağanı ve yoldaşlarını gizleb yoqdur degen sözlerin muhabbetname hattıñızda yazubsız içinden bizge haber keldi ve tahqiq bilemiz Abdi ğa ve yoldaşları halâ Tanda Çerkeskermında culuvların kob bersünler dib ziyâde qın bilen qıstavdadır yine de bolsa ol mazlumların ol Qazaqlarğa çıkartub halâs qıldırub yibârgây buyurğay irdiñiz ve muhkem tenbih qılğay irdiñiz ve taqı şartnamelerde biri-birimizniñ dostumuzğa dost ve duşmanımızğa duşman bolaçağımız tesrihan yazılğan irdi ol qılğan ahd ve şartqa riayet qılmaq iki taraftan da bolsa padişahlarğa lâyıq işlerdir imdi bizüm duşmanımız siziñ duşmanıñız siziñ duşmanıñız bizüm duşmanımız bolğan soñra ziyâde tatuwlığımız için dostğa duşmanğa qarşu biri-birimizniñ imdadında tabılmaq ve asker berişmek ohşar işdir

halâ Lih siziñ ve bizüm duşmanımızdır İnşa'Allahu Ta'alâ yaqın zamanda cavlay askerimiz barur bizüm askerimiz ile siziñ askeriñiz birge tabılıb duşmanımızı birge cavlamaq ma'qul iş irdi kendü ta'yin askeriñizdenmi bolur yohsa Barabaş askerindenmi bolur duşmanımızı bir yerde cavlamaq içün asker yibârmegâ buyurğay irdiñiz İnşa'Allahu Ta'alâ biz taqı siziñ cavlay yibârgân duşmanıñızga askerimiz yibârigâ inam qılğay irdiñiz ve halâ muhabbetname hattımız birlen yibârilgân yaqın qullarımızdan Suleş oğullarından Mübarekşah Mırza qulumızni hiç toqtatmay körünüşiñizge alub muhabbetname hattıñız birlen ali el-acele tarafımızğa yibârgây irdiñiz ve göllerden Qazaqlarıñız tuz alğanda hiç kimse mani' bolmay ve aluv almamaların yazubsız saadetlü ve azametlü Hunkâr hazretleriniñ bizge bergen ahdamelerinde Özi yaqasında bolğan göllerden tuz almaqları içün erkleri bardır dib yazıbsız saadetlü Hunkâr hazretleriniñ şartname suretlerin bizgâ yibârgâysız tuz bolğançe kob zaman bardır ol tuz gölleri Hunkâr hazretleriniñdir İnşa'Allahu Ta'alâ anıñçün taqı rica idüb bir halın körerge sı'y qılargız ömür ahırğaçe dostluq içün çalışırımız yazıldı tahtgâhımız Bağçasarayında biñ toqsan yedi tarihında Cümadi-el-ahire aynıñ başında.

Han Selim Geray bin Bahadır Geray Han

№ 290

**Ярлык хана Селима Гирея Иоанну Алексеевичу
и Петру Алексеевичу (в степи у Ферахкерман, 1097 г.х. / 1686 г.)**

Аннотация. Письма к хану из рук Мехмедшаха и со стороны Поткалы; дружба Москвы с Польшей, вопреки клятве Крымскому ханству; просьба князей об отправлении из Крыма послов, делегированных в османские владения, без удерживаний; послы и письма от султана; задержка ханом московских послов; напоминание хана о долгом удерживании татарских послов, отправившихся за казной; неотправление казны; письмо от донских начальников в Азов с объявлением о вражде Москвы к ханству; осведомленность хана о расположении войск на подходе к Азову и к Крыму; намерение Польши о походе на Аккерман; выход ханского войска за Перекоп; нарушение договора о дружбе Москвой; просьба о возврате Мубарекшахмурзы с письмом.

Hu el-mu'in

Selim Geray Han bin Bahadır Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve sansız kob Tatar ve sağışsız kob Noğayniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve Tağ ara Çerkâçniñ Han-ı a'zamı ve haqan-ı ekremi bolğan şevketlü ve azametlü ve mehabetlü

min uluğ Selim Geray Han edem-Allahu Ta'alâ ömrühu ve devletühu eli yevmü'l-Vaid ve'l-Mizan hazretlerinden siz qardaşlarımız uluğ hanlar ve uluğ biyeler İban Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç ve cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ penahı ve mağrib ve maşrıq ve şimal tarafında bolğan hristiyanıñ kob memleketlerniñ padişahları ve hükümdarlarığa ziyâde muhabbetlik ve tatuwlıq milân selâm qılğanımızdan soñra i'lâm yârlıǵ-ı şerif saadet-encam Hanı budır ki adamımız Mehmedşah milân yibârgân nameñüz ve soñra Potqalı tarafından yibârgân nameñüz vasıl bolub yazğan sözleriñiz ve muradlarıñuz cümlesi biz uluğ Han-ı a'zam hazretlerimizniñ malümü bolğandır saadetlü ve şevketlü Al-i Osman padişahı hazretleriniñ ve biz uluğ Han-ı a'zam hazretlerimizniñ duşmanı bolğan Lehlü milân ömür ahırğaçe barışğaniñuznu yazub Lehlüniñ duşmanına sizler dahi duşmanlıq eterge ahd qılğaniñuznu bildirüb ve Osmanluğa yibârgân elçileriñizni tutqavsız tarafıñızğa köndermemizni murad itibsiz elçileriñüzge saadetlü Al-i Osman padişahı hazretleri ziyâdeler ile sıy ve hürmet qılub ve kendü taraflarından dahi nameler ile elçi ta'yin buyurmuşlar idi Mehmedşah birle yibârgân nameñüzde Lehlüniñ duşmanı bizüm duşmanımızdır deyü yazdıǵıñız için ve her türlü qılığñızdan duşmanlıq işleri zahir bolmaq sebebli elçiler yibârmeyüb sabır ve ta'hyir itdirirgâ buyurıldı malüm qılğaysız kim elçiğe zeval ve zarar yoqdır eger dostluq bolğan ve eger duşmanlıq elbette elçileriñiz qalmas yibârilür bizim hazine için yibârgân elçimizni bu qadar kob zaman tutub yibârmediñiz ve hazine kelecek zamanlar keçüb hazinemizni yibârmediñiz ve nameleriñizde hazine için bir söz yazmadıñız ve bizim dostumuzğa dost ve duşmanımızğa duşman bolurğa ahdıñız var iken Lehlü ile barışğaniñızda Lehlüniñ duşmanı bizüm duşmanımızdır deyü ahd idüb ve nameñüzde bizge i'lâm qıldıñız ve Tanda bolğan baş kişileriñüz Azavğa kağıd yazub duşman bolğaniñüz bildirdiler ve cavlıq işlerin başladılar Azav ve Qırım cavlar için ta'yin qılınğan askerleriñiz halâ ne yerde turğanları ve ne işde bolğanları cümle malüm bolğandır ve Lehlü dahi siziñ dostluğıñızğa arqa berüb Aqkerman cavılmaq qasdıyle çıqmışdır biz uluğ Han-ı a'zam hazretlerimiz sizlerniñ işiñizden ve nameleriñüzde Lehlüniñ duşmanı bizüm duşmanımızdır deyü buyurğaniñuzdan duşmanlıǵıñuznu malüm qılmaq sebebli özgâ tarafğa ketmây halâ sizler milân dostluq ve duşmanlıq işni körer için askerimiz milân Ordan tısqarı çıqdıq hazret-i Haq Subhane ve Ta'alâniñ emr-i şerifi ne bolsa zuhur eter Allah Ta'alâ hazretine malümdir ki bozğaqlıq bizüm tarafımızdan bolmadı Haq Ta'alâdan ümidimiz budır ki ahd bozğanların yânlarına qaldırmağay biz iki yurt arasında cavlıq ve fitne bolmağay irdi dib çalışduq sizler bizüm duşmanımız bolğan Lehlüniñ dostuna dost duşmanına duşman bolurğa ahd qıldıñız bozğaqlıq sizlerde boldı kene de biz dostluqğa ve duşmanlıqğa da hazırımız imdi her ne söziñüz bar

bolsa nameñüzde yazub Mübarekşah Mırza qulumızni yibârgâysiz siziñ elçileriñüz de bolsa yibârilür yazıldı Ferahkerman serhadımız sahrasında biñ toqsan yedi Şevval aynıñ on yedinçi kününde.

Han Selim Geray bin Bahadır Geray Han

№ 291

Ярлык-мухаббетнаме хана Селима Гирея Иоанну Алексеевичу и Петру Алексеевичу (Ферахкерман, 1097 г.х. / 1686 г.)

Аннотация. Письма к хану из рук Мехмедшаха, а затем – через Поткалы; ханское мухаббетнаме через Поткалы, с обещанием вернуть послов; отправление послов и тарханов к князьям, без удерживаний; просьба к князьям о возврате татарских послов; дружба Москвы с Польшей вопреки клятве ханству; намерение поляков о походе на Аккерман, приближение к Аккерману; победа у Аккермана войска нуреддина Азамата Гирей-султана, с аккерманцами и ногаями; просьба хана к князьям об извещении своей позиции к ханству – дружба или вражда; просьба о скором возврате татарского посла.

Selim Geray Han bin Bahadır Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ avn ve inayeti birlen Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız Tatar ve sağışsız Noğayniñ ve Tav içi Tat ve Tav etki Tavgaç ve Tav turuqlay Çerkâçniñ padişahı ve Han-ı a'zamı ve haqan-ı ekremi bolğan şevketlü ve azametlü ve mehabetlü min uluğ Selim Geray Han edem-Allahu Ta'alâ ömrühu ve devletühu eli yevmü'l-Vaidü'l-Mizan hazretlerimizden qardaşlarımız uluğ hanlar uluğ biyler İban Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç cümle Uluğ ve Küçük Aq Urusniñ penahları ve maşrıq ve mağrib ve şimal tarafında bolğan hristiyanniñ kob memleketlerniñ padişahı ve humümdarığa ziyâde muhabbet ve tatuwlıq milân selâmdin soñra i'lâm yârlıǵ-ı şerif saadet-redif Hanı budır ki elçimiz Mehmedşah bilen ve soñra Potqalı üstünden yibârgân nameleriñüz vasıl bolub ve yazılğan sözleriñüz biz uluğ Han-ı a'zam hazretlerimizge malüm bolub biz Han ali-şan hazretlerimiz de bolsaq siz qardaşlarımızğa muhabbetname hatt-ı şerifimiz yazılıb Potqalı üstünden tarafıñıza yibârilmiş irdi ve elçileriñiz yibârilür deyüb yazmış irdük halâ elçileriñiz ve yanlarında bolğan tarhanlar cümlesi tutqavsız yibâridi imdi siz qardaşlarımız da bolsañuz bizüm elçimizni tutqavsız qaytarub yibârgâysiz saadetlü ve devletlü Al-i Osman padişahı hazretleriniñ ve biz uluğ Han-ı a'zam hazretlerimizniñ duşmanımız bolğan Lehlü milân barışub Lehlüniñ dostuna dost ve duşmanına duşman bolurğa şart qıldıñuz ve nameñüzde biz uluğ Han-ı a'zam hazretlerimizge i'lâm qıldıñuz ve Lih qıralı da bolsa siziñ dostluǵıñızğa tayanub Aqkerman cavılmaq için cümle

askeri milân Aqkermanğa yaqın kelgânde oğlumız şecaatlü Nuraddin Azamat Geray Sultan Aqkerman ve Aqkermenda bolğan Noğay askerimiz milân qarşulayub hazret-i Haq Subhane ve Ta'alâniñ avn ve inayeti milân duşmanğa ğalib bolub Elhamdulillah Ta'alâ duşmanımıñ başına kelgân horluq ve yüz qaralığı siz qardaşlarımızğa cümlesi malümdir ahd bozğan için Allah Ta'alâ lâyıq körmedi Huday Tebarek ve Ta'alâdan kün ilkerüde bolsa duşmanlarımız üstüne ğalib bolmaq için kob ümidimiz bardır ve sizlerniñ de bolsa dostluq ve duşmanlığıñızğa hazırımız dost bolsañuz dostluğıñız ve duşman bolsañuz duşmanlığıñızni i'lâm qılğaysız ve elçimizni ta'cil qaytarub yibârgâysız cavlıq bolğuday bolsa taqı elçi yibârmek lâyıq tuguldir biz uluğ Han-ı a'zam hazretlerimiz siziñ her türlüq cavlıq qılğañızni köre turub elçileriñizni yibârdik sizler de bolsañuz elçimizni ta'cil yibârigâ buyurğay irdiñüz yazıldı serhad-ı Ferahkermenda biñ toqsan yedi Zilqa'desiniñ yigirmi üçünçi cüma kününde.

Han Selim Geray bin Bahadır Geray Han

№ 292

Ярлык хана Селима Гирея Иоанну Алексеевичу и Петру Алексеевичу (Бахчисарай, 1098 г.х. / 1686 г.)

Аннотация. Прибытие казаков Боткалы с письмом к хану; просьба князей о неударивании на границе послов, что возвращались от османского султана, с подданными (свободными тарханами) и пленниками; удерживание Мубарекшах-мурзы (Сулеш-оглу) из-за ненаступления времени для казны; обещание князей отправить Инаетшах-мурзу на алмашув по прибытии московских послов; отправление ханом в благополучии тех послов и их спутников из крепости Газикерман (на Днепре) по реке к Поткалы; холодные отношения между князьями и ханом; извещение князей к хану о разрушениях приграничных крепостей азаками; пленение Абди и удерживание его в Черкескермане; рейды на лодках по Азовскому морю на азаков, ногайцев и черкесов; кража скота казаками и калмыками на Чонгарском перешейке; поимка и расспросы калмыка; возврат казаков Поткалы от хана, с письмом; просьба о доставке казны на Прапольщину, с извещением; в случае вражды просьба о возврате Мубарешах-мурзы (со спутниками) и человека, отправленного из Газикермана; просьба князей к хану о несовершении похода в Польшу; ответ хана о трех неудачных походах Польши в ханство; просьба хана об отправлении в Крым человека в случае мира.

Hu

Selim Geray Han bin Bahadır Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kob Tatar ve sağışsız

Noğaynıñ ve Tat milân Tavgaçnıñ ve Tağ ara Çerkaçnıñ uluğ padişahı ve Han-ı a'zamı ve haqan-ı ekremi bolğan şevketlü ve mehabetlü ve salâbetlü ve şecaatlü min uluğ Selim Geray Han edem-Allahu Ta'alâ ömrühu ve devletühu eli yevmü'l-Vaid ve'l-Mizan hzaretlerimizdin siz uluğ biyeler ve uluğ hanlar İban Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç cümle Uluğ ve Küçük Aq Urursnıñ uluğ biyleri ve hükümdarlarığa selâm i'lâm yârlıĝ-ı şerif saadet-encam Hanı budır ki işbu biñ toqsan sekiz tarihı Muharremü'l-haramnıñ ibtida kününde Botqalı Qazaqlarıyle nameñüz kelüb yazmıssız ki bizim Osmanlı padişahına ketken elçilerimiz kelüb çit qal'âlarıñızda tohtatmıssız ol elçilerimizni ve Al-i Osman padişahı yibârgân azad tarhanlarını ve ĝayrı yüzden çıqmış tutsaqlarını cümlesin birine tohtav qıldırmaı yibârgâysız ve mundın evel kün ilkerü nameñüz milân Suleş oĝlı Mübarekşah Mırzanı hazine zamanı bolmağanından ötüri alub qoyğan irdik ol elçilerimiz kelgândin soñra biz taqı İnayetşah Mırzanı eski adet üzerine eksiksiz almaşuv yerine yollarmız dib tahrir qılıbsız biz Han-ı a'zam hazretlerimiz burunĝı yazğan sözüimizde turub ol elçileri ve birgâ çıqğan kob tutsaqlarını taqı tohtavsız ve zararsız Özü boyunda bolğan serhad qal'âmız Ğazıkermanın suw milân Potqalığa yibârgânmiz ve siz nameñüzde munı taqı yazub bizüm aramızda bolğan dostluq ve muhabbetlikke suvuqlıq sizden boldı zira Azaq halqıñız çit qal'âlarımıza harablıq qılğanına çıdab bolmay dibsiz andın burun bizüm öz hizmetimiz milân cürgen Abdi qulumızni tutub Çerkeskermanğa alub ketkânlerin bir qaç kere sizge yazub bildirmiş irdik ve Azaq Deñizine kob qayıq çıqub Azaq ve Noğay ve Çerakise halqımızğa cavlıq etkenlerin taqı ve ozğan yılda Çoñĝar avzından mal urlab ketkân Qazaq ve Qalmıqdan atçılarımız alub qalğan Qalmıqni sorub bilgâysız dib yibârgân idük ne yazub bildirgân sözlerimizge ve ne bu işlerni sorub bilüb dostluq işlerinde tabılmağa hiç muqayd olmadıñuz munday işlerdin soñra dostluqğa soqılqanı bizüm semtimizge körmeñüz ohşar iş tuguldir nameñüz milân kelgân Potqalı Qazaqların biz uluğ Han-ı a'zam hazretlerimiz taqı işbu hatt-ı şerifimiz milân yollay yibârgânmiz Allah bir ve sözüimiz taqı birdir oñga türlüq tuguldir sözüñizde turub barışılıqda iseñüz ve dostlıq murad qılsañuz ola kelmiş adet ve qanun üzerine hazinemizni almaşuv yeri bolğan Prabolşınağa yolladub i'timad bolunaçaq muhabbetname hattıñuz ile dürüst haberin yazub bildirgâysız dostluq olmazsa bizüm onda bolğan elçimiz Mübarekşah Mırzanı yoldaşları milân ve Ğazıkermanın yibârgân kişimizni tohtavsız tarafımızga yibârgâysız ve taqı Lehlü qıralına cavlıq qılmağaysız ve memleketni çabdırmağaysız ve harablıq qıldırmağaysız dib yazubsız biz Lehlü qıralnıñ curtına varmadıq ol bizüm vilâyetimize üç kere keldi ElhamdulilLâhi Ta'alâ her kelgâninde yüziniñ qarası milân qaytıb ketdi İnşa'Allahu Ta'alâ ahd ve yemin bozub cavlıq işlerinde bolğanlarınñ cezası virülür Lehlü sözünde turmay yemin bozğan için Allah Ta'alâ

cezası virdi bu barışılıq söz kerçek ise acele üzre biz uluğ Han-ı a'zam hazretlerimizge bir kişiñizni yibârgâysiz biz taqı aña köre barışılıq ve dostluq coruğında tabılırmız eger haber tez kelmez bolsa ve anda bolğan Mübarekşah Mirza qulumızni kişileri milân ve Ğazıkermattan ketken kişimiz yibârgâysiz biz taqı dostluqdan tönülürmiz yazıldı tahtgâhımız Bağçasarayında biñ toqsan sekiz tarihinde Muharrem aynıñ ikinçi kününde.

Han Selim Geray bin Bahadır Geray Han

№ 296

Ярлык хана Селима Гирея Иоанну Алексеевичу и Петру Алексеевичу (Бахчисарай, 1106 г.х. / 1695 г.)

Аннотация. Отправление гонца Карамухаммеда в Москву в ханство Саадета Гирея; возвращение того посла с мухаббетнаме; просьба князей к хану о возврате московских гонцов, что отправлялись в Крым в ханство Саадета Гирея; ханское позволение гонцам на возвращение; дружба калмыцкого хана Аюке с крымским ханом; в случае намерения о мире с калмыками, просьба обговорить пункты трехстороннего мира (ханство, калмыки, Москва) и отправить посла.

Hu el-mu'in

El-Hac Selim Geray Han bin Bahadır Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti birle Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız Tatar ve sağışsız Noğayniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkaçniñ uluğ padişahı ve Han-ı a'zamı şevketlü ve azametlü ve mehabetlü ve şecaatlü min uluğ el-Hac Selim Geray Han ebbed-Allah devletühu eli yevmü'l-Vaid ve'l-Mizan hazretlerimiz cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ ve mağrib ve maşırıq ve şimal tarafında bolğan hristiyânniñ ve kob yerlerniñ padişahları ve hükümdarları qardaşlarımız uluğ hanlar hem uluğ biyeler İban Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç huzurlarına muhabbet ve tatuwlıq milân kopden kop selâm etüb hâl ve hatriñiz sorağanımızdın soñra i'lâm yârlıǵ-ı şerif Hanı budır ki ozğan Saadet Geray Han kününde barğan çapqun Qaramuhammed milân saadetlü ve şevketlü biz uluğ Han hazretlerimizgâ yibârgân muhabbetname hattıñız kelüb çapqun Qaramuhammed ağanı yibârgâniñizni i'lâm qılub ve siz qardaşlarımızniñ ol Saadet Geray Han kününde yibârilgân çapqun kişileriñüzni taraflarıñızǵa yibâirmiz için yazmışsız biz Han-ı a'zam hazretlerimiz de bolsaq siz qardaşlarımızniñ muradınça ol çapqunlarıñızǵa izin ve ruhset virüb taraflarıñızǵa yibârdik siz qardaşlarımızǵa malümdir ki Qalmuq hanı Ayüke Han biz uluğ han-ı a'zam hazretlerimizniñ muhkem dost ve qardaşımızdır siz qardaşlarımız

da bolsañuz muradıñuz biz Han-ı a'zam hazretlerimiz ve dostumuz Qalmuq hanı Ayükâ Han milân barışmaq bolsa üç yurtñıñ dostluğına lâyıq maddeler üzerine söyleşüb bekleşikday taraf-ı saadetimizgâ elçi yibârgâysiz Allah Ta'alâ taqdir qılmış ise siz hanlarınñ ve biz Han-ı a'zamñıñ ve dostumuz Ayükâ Hannıñ aramızda dostluq bolur yazıldı tahtgâhımız Bağçasarayında biñ yüz altı yılñıñ Şaban-ı Şerif aynıñ ahırında.

Han el-Hac Selim Geray bin Bahadır Geray Han

№ 297

**Мухаббетнаме хана Селима Гирея королю Руси и Пруссии,
Польши и Литвы (?)**

Аннотация. Прежняя дружба; отправление Откаш-бека с письмом; действие хана в деле дружбы короля с султаном; состояние Каменца; транспортировка из Каменца мусульман, продовольствия, товара, скота, военного снаряжения и пр.; подорванные стены крепости, разрушения; Каменец – уже не граница; предложение хана обсудить положение дел; просьба об ответе.

Hu el-mu'in

El-Hac Selim Geray Han bin Bahadır Geray Han sözüimiz

Hamd-i firavan ve şükr bi-keran ol Cenab-ı Rabbi'l-müteal taqdis zate ani'ş-şebe ve'l-misal hazretlerine olsun dahi salâvat bi-hadd ve tahıyyât lâyuad ol mefahir-i mevcüdat ve server-i kâinat hatemü'l-enbiyâ ve şefi' ruz-i ceza a'ni hazret-i Muhammedü'l-Mustafa salli-Allahu Ta'alâ aleyhi ve sellim dahi al-i ve evlâd ve ashab-i kiram Rıdvanullahi Ta'alâ aleyhim ecmain üzerine olsun Ulu Orda Ulu Yurtñıñ ve Taht-ı Qırım Deşt-i Qıpçaqñıñ ve Tat ve Tavgaç ve Tağ ara Çerkâçñıñ ve bi-hesab Noğayñıñ hanı olan şevketlü ve saadetlü ve şecaatlü el-Hac Selim Geray Han hazretlerimizden Urus ve Purus ve Leh ve Litva ve Mazurnıñ ve çoq memleketlerin qıralı olan meveddetlü sadaqatlu qarındaşımız qıral sadaqat-iştimal hazretlerine bi-nihaye selâmlar olunub hâl ve hatreleri sual olunduqdan soñra dostane inha olunur ki bizim dostumuz siziñle beynimizde olan huquq-ı qadime ve münasebet qoyma taqrira ve ta'bire hacet yoq cümleñiñ dahi malümıdır ve halâ dahi qadimi olan muhabbet ve meveddet derunımızda sabit olub her cihet ile eyuligiz taraflarında oldıgımıza kendi qalbiñiz dahi şahiddir ve muqaddema dahi siziñle sulh ve salâha muta'liq ahval içün adamımız ile mektüb tahrir olunmuş idi malümüñiz olmaq kerekdir ve halâ dahi qadimiy beynimizde olan huquqa bina'en eyuligiza sı'yan islâh zatu'l-beyn bezm vastamız ile vücuda kelmek ve iki taraf ehalisi dahi rahat ve asüde olmaq daiyesiyle varaqa-i meymenemiz tahrir ve qulumız Otqaş bek yediyle irsal

olunmuşdır İnşa'Allahu Ta'alâ vusulında Devlet-i Aliyye ile musalaha murad olunursa sulh-salâha ve cümle hayırlu işlere bezm sı'y ve taqayyüd ideceğimizi bilürsüz ve devlete her söziñüz rica idüb ricamız ta'sir ider ümidindeyüz ve Qamaniçe ahvalı derseñüz Qamaniçe qal'âsında olan ehl-i Islâm cümle emval ve erzaqlarıyla ihrac ve tob ve cebehane ve mühimmat-i saire ve bi'l-cümle derun-i qal'âda mevcüd bulunan her ne ise bi't-tamam berü canibe naql olunub qal'ânıñ bir qaç yerden divarları lağım ile qal'â ve hedm olundıqdan soñra Qamaniçe hudud-i qadimesiyle terk olunub berü canibden qusur yed olunmaq üzre rica olunur bu uslüb üzre musalaha murad idersieñiz qadimiy huquq-i munsabetimize bina'en beynieñize tost ideriz bulay ki bu maqule eyülik sizieñ ve bizüm zamanımızda vücuda keliday ve eger bu şurut ile sulh ve salâh rağbet olunursa bir hoş müzakere ve mukelime idüb ali el-acele ia'de idüb tarafımızı haberdar ve agâh eylesiz adamımızı bir saat evel könderüb ahvalı tafsil üzre bildiresiz maqule hayırlu işi ta'hyir itmeyub bir şafi' cevab könderesiz ki soñra bir dahi haber ve adam varamğa ihtiyac eylemeyesiz baqı ve'd-du'a ali etba' el-Huday.

Han el-Hac Selim Geray bin Bahadır Geray Han

№ 298

Ярлык хана Селима Гирея гетману Барабаша (1116 г.х. / 1704 г.)

Аннотация. Письмо к хану от гетмана из рук судьи Нежина; письмо короля с назиданием к Барабашу; рейды кубанских татар на берегах Дона; просьба короля к гетману Барабаша – сообщить крымскому хану об этих делах; просьба короля о возврате пленников и лошадей, о наказании разбойников, кубанских татар; обещание короля о прочной дружбе с ханом; прежде назначение калга-султана...; поиски пленников и украденных лошадей, намерение хана о наказании разбойников; слова хана о категорическом отказе донских казаков и калмыков вернуть пленных и лошадей, забранных у кубанских татар; случай за пределами Перекопа – недавнее убийство 5 людей и угон лошадей к Дону; затем угон табуна в 80 лошадей; ныне угон у Оркапу табуна в 800 лошадей и убийства; эти случаи – дело рук калмыков, подвластных королю; наказание ханом подвластных себе казаков-разбойников и нахождение забранного; просьба об устранении вреда от разбойников с двух сторон.

El-Hac Selim Geray Han bin Bahadır Geray Han sözüimiz

Qıdvetü'l-milletü'l-Mesihîye ve zübdet-i ashabu't-tayfetü'l-İsuye halâ Barabaş hatmanı qabline selâm-selâmet peyâm ki aramızda olan dostluq ve barışlıq cihetinden sadır olur iblağıyle i'lâm yârlıǵ-ı şerif Hanı budır

ki Nijun sudyasiyle könderdigiñiz kağıdıñız kelüb vasıl oldı içinde yazmışsız ki qıralımızdan bize kağıd kelüb tenbih eylemişdir ki Quban Tatarı her zaman kelüb Tan boyun çabub zarardan halı degillendir bu hususı Qırım hanına bildirgeysiz Quban Tatarı aldıkları esir ve atları buldurub köndürsünler ve eşqıyanıñ haqlarından kelsünler ve bizim tarafımızdan anlara zarar ve ziyan olmazdır biz dostluqda sabit deyü imdi malümüñiz olsun ki kâğıdıñız kelmezden evel oğlumız Qalğa Sultan [.....] qullarımız ta'yin olunub Quban Tatarı aldıkları esir ve atları buldurub sahiblerine köndermede ve bulunmayanları araşdırmada ve eşqıyanıñ haqlarından kelmedeyüz ançaq Tan Qazağı ve Qalmuğı kelüb Quban Tatarından aldıkları adam ve atların asla virmeyüb varan adamlarımızı söz ile köndereyürler ve keçenlerde Or tışarısında beş adamımızı öldürüb bir miqdar at Tan tarafına ketürmişler ve soñra seksan yılqı dahi aldılar ve şimdi Orqapusından sekiz yüz yılqı alub ve bir qaç adamımızı qatl idüb ketmişler ancaq kim olduğu haberin alduğımız yoqdur bu asıl alınan at ve qatl olunan adamlarımız su'al olunduqda Qalmuq almaq ve qatl itmek kerek deyü azar ve bahane ideyurlar Qalmuq qıralıñızın zabtında degilmidir bizim zabtımızda olan Qazaqdan bir eşqıyalıq zuhur eyledi ise kimisin öldürdük ve kimisin körege viridik ve kimi halâ zıncırdadır zayi' eyledikleri mal tahsil olunduqdan soñra anlarıñ dahi cezaları virilür hasil dostluğa lâyıq iki tarafdan eşqıyanıñ zararın def' idüb haqlarından kelinmedir biz dahi dostluq ve barışılıq üzremiz bizim tarafımızdan size zarar ve ziyan yoqdur eger halqımızdan eşqıya zuhur ider ise muhkem haqlarından kelüriz ve dostluğıñızdan haz ideriz dahi sudyañuzın bir qaç kün eglenmesi iqtiza hasebiyledir baqı es-selâm ali min etba' el-Huday tahrira fi mah-ı Saferu'l-hayr sene 1116.

Han el-Hac Selim Geray bin Bahadır Geray Han

№ 299

**Ярлык-мухаббетнаме хана Селима Гирея Петру Алексеевичу
(Бахчисарай, 1116 г.х. / 1704 г.)**

Аннотация. Дружба и мир между ханством и Москвой; посол Мустафа-ага в Москву; долгое отсутствие вестей от Мустафа-аги; просьба к царю о неударивании и возврате Мустафа-аги; отправление Абдуррахмана с мухаббетнаме в Москву; просьба хана об организации встречи для Абдуррахмана с Мустафа-агой; просьба о позволении им вернуться в скором времени.

Hu el-mu'in

El-Hac Selim Geray Han bin Bahadır Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda Uluğ Yurt ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kob Tatar ve sağışsız kob

Noğaynıñ ve Tat milân Tavğaçnıñ ve Tağ ara Çerkâçnıñ uluğ padişahı ve Han-ı a'zamı bolğan şevketlü ve azametlü ve mehabetlü min uluğ el-Hac Selim Geray Han ebbed-Allah devletühu eli yevmü'l-Vaid ve'l-Mizan hazretlerimiz cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusnıñ ve mağrib ve maşrıq ve şimal tarafında bolğan hristiyânnıñ ve kob yerlernıñ padişahı ve hükümdarı bolğan qardaşımız uluğ Han ve hem uluğ bek Petra Aleksayeviç hazretleriğa muhabbet ve tatuwlıq milân kobdin kob selâm itüb nedir hâlıñız ve hatrıñız deyüb sorağanımızdın soñra i'lâm yârlıǵ-ı şerif Hanı budır ki cümle ehl-i İslâm milân bolğan sulh ve salâh ve ortada bolğan dostluq ve tatuwlıq muhkem ve üstüvar bolmaq musalahatı için devletlü ve azametlü ve mehabetlü padişah behurber şehriyar-i Feridun fer hazretleriniñ taraf bahiru'l-i'zz ve's-şereflerinden ba'z ahval için elçilik tariqı milân fahiru'l-amacid ve'l-ikârim Mustafa ağa bizgâ kelüb ba'de sizgâ barub kelmek üzre yollağan irdik bu vaqıta degin mezbur Mustafa ağadan bir haber kelmemekle [...] bulay yahşılıq işler milân yürgân kişini eglendirmeyüb yollamaq ohşar irdi mezburnı toqtatmayub bar söziñüzni aytub bir kün burun qaytarmaq kerek idiñiz bu zamanğadek bir haberi taqı kelmemek sebebli işbu muhabbetname-i şerifimiz tahrir Abdurrahman qulumızni ol tarafğa yibârgânımız İnşa'Allahu Ta'alâ sizgâ vasil bolğanda mezbur Abdurrahman qulumızni Mustafa ağaya buluşdırmağa izniñiz bolub tezçe tarafımızğa taqı ruhset berüb yollağay irdiñiz aralıqda bulay dostluq ve yahşılıq bolğanda ara yerde kezgân kişilerni tutqavsız tezçe-tezçe yollamaq ma'qul irdi yazıldı tahtgâh Bağçasarayında hazret-i Muhammedü'l-Mustafa aleyhi's-salâvat ve's-selâm tarihi hicretniñ biñ yüz on altı yılında Rebiü'l-evvel aynıñ ibtidasında.

Han el-Hac Selim Geray bin Bahadır Geray Han

1.12. Мурад Гирей-хан бин Мубарек Гирей-султан

№ 241

Ярлык хана Мурада Гирея князю Касбулату (Бахчисарай)

Аннотация. Извещение хана о своем здравии и благополучии; прибытие в Крым человека с арзу-хал (прошением) от князя Касбулата; сообщение о визите Касбулата в Москву (престол Ак-бия); готовность князя взять ответственность за царя взамен ответственности хана за султана; извещение хана султану об этих словах князя; письмо султана к хану с просьбой о выдаче письма прибывшему послу; содержание письма – готовность султана из уважения к хану не отправлять войско в Москву, в случае отказа царя от Барабаша и Киева в пользу султана; выдача ханского ярлыка с золотой

тугрой послам от Касбулата; просьба хана об отправлении болек из Москвы и выполнении царем условий, выдвинутых султаном; обязательство взамен о непричинении вреда Москве; просьба хана об отправлении вестей заблаговременно, до выхода османского войска; готовность татарского войска к походу на Москву в Хыдырлез; посредничество князя Касбулата в переговорах между двумя юртами; отправление ханом слуги Орак Хасана с двумя людьми, с устным сообщением.

Murad Geray Han bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtıniñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaq illeriniñ ve sansız Tatarnıñ ve sağışsız barça Noğayniñ ve oñ qol ve sol qolıniñ ve yüz miñ tumanniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkesniñ uluğ padişahı bolğan devletlü azametlü ve şecaatlü ve nusretlü min Qırım Hanı Murad Geray Han hazretlerimizdin qıdvetü'l-umera el-kiram Qaspulat bek hatemat avaqıbe bi'l-hayır savbına selâm-selâmet resan Hanı ve peyam meserret-unvan haqanı ki ehl-i İslâma olan meyl ve muhabbetden tebadür ider malüm bolğay ki min şecaatlü ve mehabetlü ve şevketlü Han-ı ali-şan hazretlerimiz mübarek uluğ Qırım Yurtumuzda sağ ve salim bolğanımızni soyurğavlı a'lâm qılğanımızni alem halqı bilüb ol sebebli sen dahi arzuhalıñ milân yibergân yaqın kişileriñ devletlü saltanatlu tahtgâhımıza kelüb halâ öziñniñ Aq biy tahtında bolğaniñni beyan qılğandın soñra siz padişah Han-ı a'zam hazretleri eger Al-i Osman padişahı Hundigârniñ minnetini moynıñuzğa alur bolsañuz min taqı Masqva qıralniñ minnetin moynuma alub barış-yârış bolub murunqılay dostluq bolğay irdi dib arz qılğan irdik velâkin bu sözlerden qıralniñ haberi barmı bilmây tururmuz alay bolsa taqı seniñ bu sözüñni uluğ padişah-ı a'zam Hundigâr hazretleriğe bildirây birgân irdik uluğ padişah Hundigâr hazretleri taqı min uluğ Han hazretlerimizğe name yazub eger Masqva tarafından bulay alay söz bolur bolsa siz Qırım Hanı qarındaşımızğa simar qıldıq ol kelgân kişileriñni yibârir bolsañuz bulay yazub yibârgâysız ki eger Masqva qıralı Barabaşdan ve Kiyevden qol tartıb biz uluğ padişah Hundigâr hazretlerimizgâ birür bolsa sen Qırım Hanı uluğ Han-ı a'zam qarındaşımızniñ öz hatrıñuz için ol tarafğa çerümüz bolmasdır siz moynıñuzğa alğaysız dib bildirgân irdilar anuñ için min azametlü inayetlü himayetlü uluğ padişah Han-ı ali-şan hazretlerimizdin sen Qazbikkâ altun tuğraylu soyurğallu yârlıq-ı şerif yâzdırub öz kelgân kişileriñgâ ihsan qılub yibargânımız İnşa'Allah varub vasil bolğanda şulay malüm bolğay ki eger Al-i Osman padişahı Hundigâr hazretleriniñ muradıñça olub Barabaşdan Kiyevden qol tartub mundın ğayrı eski adet milân yahşı bölek berür bolsa Masqva qıralniñ ülkesine ve yurtuna hiç zarar ve ziyan bolmasdır biz azametlü şecaatlü mehabetlü Han-ı a'zam ve haqanı ekrem hazretlerimiz taqı bu kob işni soyurğavlı

moynımızğa alur irdük eger bu bahşaiş sözlerimizge qayil bolmay quru söz milân barış-yârış bolğay irdik digân söz hiç de bir nemegâ yaramasdır mundın soñra padişahlarda söz bir olur soñra bildük-bilmedük dimegâysiz İnşa'Allahu Ta'alâ evvel bahar huçeste-asarda yir kötermes asker-i İslâm milân çerügâ hazır tururlar soñra men uluğ Han hazretlerimiz de bolsam artuq sulh sözünde bolmamuz veliken bu uluğ bahşaiş sözlerimizni qabul qılub barış [.....] Qırımğa bir kün burun ta'cil haberler birlân bildirgâysiz min azametlü Han-ı a'zam ve haqan-ı ekrem hazretlerimiz de bolsa taqı Al-i Osman padişahı uluğ Hundigâr hazretleriğe yahşı muhkem söyleşüb çerü bolmağanun tiler irdik ve sözümüz tıñlatır irdik imdi sen Qasbulat biyniñ yaqın kişilerin saña barğan soñ her ne sözün bar bolsa bir kün burun eger bildirmekday bolsañ soñra Al-i Osman padişahı uluğ Hundigâr hazretleri azamet milân ustüñüzga çerü çıkar mundın soñra artuq tilek ve rica bolmasdır kerekdir ki min azametlü salabetlü inayetlü uluğ Han-ı ali-şan hazretlerimizniñ yurtuñız amançılığına lâyıq uluğ mübarek sözlerimizni [.....] bolğanın tiler bolsañuz yurt için bik yahşı söyleşüb barça sözleriñizni arzuhalğa yazub yaqın kişiñiz milân ta'cil yibergây irdük ve tahtgâh-i Qırımğa kelgân kişilerüñğa taqı avızdan ayılğan niçe mübarek sözlerimiz bardır barub aytğanda tıñlağaysın şulay bilgâysin yazıldı tahtgâhımız Baqçasarayında sahh.

Sen ki Qaspulat biysin zahir iki yurtuñın arasına kirib söyleşüb barış-yârış söyley alğan kişi az kişi bolmas bir uluğ kişi bolmaq kereksin imdi alay bolsa [.....] bu sözlerimizni moynıñuzga alub iki yurtuñın dost bolmasına sebep bolursın eger bu iş elinden kelür bolmağday bolsa İnşa'Allahu Ta'alâ Hızır İlyâs küni sayğusız Tatar milân hazır-oq seferimiz Masqva yurtunadır işbu yârlığ-ı şerif milân [.....] Oraq Hasan qulumız yibârilgândir İnşa'Allahu Ta'alâ özü milân iki kişi taqı bu üç kişi bolub saña barub vusul bolğanda anıñ taqı öz sözün tıñlayub alğaysın ve hem hiç [.....] sözler milân yine tahtgâh-i Qırımğa bir kün burun yibargâysiz şöyle bilgâysiz.

Han Murad Geray bin Mübarek Geray Sultan

№ 245

Ярлык-мухаббетнаме хана Мурада Гирея Федору Алексеевичу (в степи у Ферахкерман, 1090 г.х. / 1679 г.)

Аннотация. Намерение Москвы о мире с ханством; назначение Саади-гей-аги из капу-куллар главным послом, его отправление в Москву; царский прием для посла, отправление царского посла (с письмом) в Крым вместе

с Саадигей-агой; остановка послов в пути в местности Чошала за Сют-Су; рейд казаков на стан послов, гибель 14 татарских послов и царских послов; прибытие в Крым спасшегося Саадигей-аги, с сообщением; назначение на должность главного посла эль-Хаджи Алиш-аги, его отбытие в Москву с 15 ханскими слугами; просьба хана о принятии посла, выслушивании его слов, прочтении письма; заверение хана о соблюдении им клятвы.

Hu el-mu'in

Murad Geray Han bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Hamd u sena ve şükr ve lâ-yahsı ol Halâq biçün ve çera ve Rezzaq-i alemiyan dünya ve uqbaya olsun Celle Şa'ne ve Celâlühu ve Amme Neama' ve Nevalühu ve salâvat ve tahiyyât lâyuad ol mefahir-i mevcüdat fena ve beqa ve server-i kâinat herdev sera hazret-i Muhammed Mustafa sallı-Allahu Ta'alâ aleyhi ve sellim selâman teslima ravza-i İlyasına bolsun ve al-i ashab Rıdvanullahi Ta'alâ alyehim ecmain ve teba' tab'yin Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ ve Qırım ve Deşt-i Qıpçaq ve sansız kob Tatar ve sağışsız Ulu Noğayniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Tav turu qılğan Çerkesniñ ve oñ qol sol qolniñ ve yüz on miñ tumanniñ uluğ padişah-ı a'zam ve haqan-ı muazzamı bolğan min şevketlü azametlü salâbetlü ve mehabetlü Murad Geray Han halıdat-i hilâfetühu eli yevmü'l-Vaidü'l-Mizan hazretlerimizden halâ cümle hristiyân oğluniñ padişahı bolğan biy Fedora Aleksayeviç savbına taraf-ı haqanimize olan meyl ve muhabbetlerinden sadır ve ehl-i İslâma bolğan ülfet ve meveddetlerinden mütebadir bolur selâm-selâmet resan Hanı ve peyam şevket-nişan ilhanı iblağandın soñra şulay malüm qılınğay kim mundın burun mu'tad-ı qadime üzerine öz tileğniñüzça tahtgâh-i Qırım-ı haqaniyedın barışuvğa yahşı ve oşavlu tileğniñüzni qabul-ı Hümayun birüb mübarek işigimizni yasatanğan bi-sümar qapu-qullarımızdın Saadigây ağa qulumızni yurtiñüz amançılığı için baruş körüniş bolmağıyçün ilçi başı ta'yin buyurub yibârgân irdük bi-avn Allah Tebarek ve Ta'alâ barub vusul bolğanda siz biy Fyödora Aleksayeviç öz divanıñüzğa alub yurt ve vilâyetiñüz eygülüğün tilâb ol sebebli murunğı adetiñüzçe name yazub ve öz elçileriñüzni qoşub bar bolğan ağız sözleriñüzni öz elçileriñüzgâ ve taraf-ı şahanemizniñ elçi başısı Saadigây ağa qulumızğa aytub yibârgân irdiñüz mezburun elçiler biri tarafqa çıqub kelür iken Süt Suyniñ arğı yaqasında Çoşala nam mahallde qonub oturğanda Qazaq 'Aq eşqıyası kelüb basub on dört elçi Tatar kişiler qullarımızni ve siziñ biy Fedor Aleksayevçeniñ ilçileriñüzni taqı öltürüb içlerinden elçi başı Saadigây ağa qulumız qurtulub kelgânda ağızdın sıparış bolğan sözleriñüzni işitüb eski qoñşumuz bolğaniñüz için taqı soyurğav qılub bu işni yeñiden körüb söyleşmeklik için taqı eski adet-i ilhanı üzre qıdvetü'l-emasil ve'l-aqrان qulumız el-Hacı Aliş ağanı elçi başı ta'yin buyurub özü milân on beş yahşı

qullarımız yibârgânımız İnşa'Allahu Ta'alâ barub vusul bolğanda siz biy Fedra Aleksayeviç öz körünüşiñüzgâ alub uluğ riayetler qılğaçdın soñra name-i Hümayun şevket-maqrunımızni ta'zim milân oqutub ve elçi başı qulumızdan ağız sözlerimizni iştüb tıñlağay irdiñüz cümle sözlerimiz Saadigây ağa milân bargan name-i Hümayunda bolğan sözlerdir artıq keñşimiz-sözümüz bolmazdır ol ahd üstündemiz taqı elçi başı qulumızni hiç iglendirmây bir kün murun öz elçileriñüz milân tahtgâh-i Qırımğa yibârgây irdiñüz baqı ed-d'ua ali min etba' el-Huday yâzıldı bargâh-i Ferahkerman sahrasında hicret-i Nebeviyeniñ biñ toqsanında Cümadi-el-ahiresiniñ yigirminçi küni cüma irtesinde.

Han Murad Geray bin Mübarek Geray Sultan

№ 252

Ярлык-ахднаме хана Мурада Гирея Федору Алексеевичу (Бахчисарай, 1091 г.х. / 1681 г.)

Аннотация. Прибытие в Крым посла Василия Тяпкина, стольника и полковника Переяслава, и дьяка Никиты Зотова; переговоры о мире и дружбе; ханское ахднаме с печатью, с золотой пайцзой; мир и дружба на 20 лет от января 1091 г.х.; Днепр – граница; одна сторона Днепра – во власти султана; определение киевской границы по разрушенным паланкам Васильков, Триполье, Истайка; запрет о возведении фортификаций по двум сторонам Днепра, от киевской крепости до Боткалы, от Боткалы до Крыма; просьба о доставке трехлетней казны; ежегодная казна на алмашув, по дефтеру; тийиш для татарских вельмож, слуг и женщин гарема; обязательство хана о непричинении вреда царским владениям татарскими вельможами и всем подвластным народом ханства, о наказании разбойников и возврате забранного имущества; отправление на алмашув для выкупа Василия Шереметева и софраджды Андрея; определение места алмашув – крепость Прапольщина; установление делегации татарской дипломатической миссии – послы и 20 чел., 3 гонца и 12 чел.; свободное передвижение московских купцов по ханским владениям, без взимания платы с них.

Tohtamış Geray Sultan bin Safa Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda Uluğ Yurtnıñ ve Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kob Tatarniñ ve sağışsız Noğayniñ oñ qolniñ ve sol qolnuñ ve sanı yoq tumanniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkâçniñ padişahı ve Han-ı ali-şanı bolğan devletlü ve i'zzetlü ve qudretlü ve şecaatlü ve fursatlu men uluğ Murad Geray Han ebbed-Allahu Ta'alâ devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerimizdin cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ padişahı carı maşrıq

ve mağrib ortasında bolğan kob hristiyan tayfasınıñ penahı hükümdarı qarındaşımız uluğ biy Fedr Aleksayeviç hazretlerine kopdin kop selâm qılğaç muhabbetlik ve tatuwlıq milân nedir hâl ve hatrıñüz yahşımız dib sorağanımızdın soñra i'lâm yârlıǵ-ı şerif ibret-redif Hanı budır ki iki yurtınıñ ortasında muhabbetlik milân dostluq ve barışıq muhkem bolub ve iki yurt içinde bolğan halq tıñç ve rahat bolmaq sebebli ilçiniz Vasil Mihayloviç Tâbkin istolnik ve Praslavniñ polqovniqı ve dahi Zotov oǵlı Nikita Mosevic dyaq kelüb iki yurt ortasında dostluq ve barışıq ve muhabbetlik bolmaq sebebli söyleşüb ve cümle söyleşkân sözleri ve dostluq ve barışıq içün bolğan şartları maqbul ve mu'teber bolub ol sözlerniñ üzerine barışıq ve dostluq bolurı içün altun baysalı mührimiz milân ahdname-i şerifimizi yibârüb barışıq içün söyleşkân şartlarını yad qılamız Peyğamberimiz iki cihanniñ küneşi hatemü'l-enbiyâ ve şefi' ruz-i ceza Huda resul-i kibriyâ hazret-i Muhammedü'l-Mustafa salli-Allahu Ta'alâ aleyhi ve sellimniñ tarih-i hicretinden işbu biñ toqsan birinde Yanar ayınıñ üçünçi kününden yigirmi yılğa barğança dostluq ve barışıq muhkem bola Özi Suyı sınır bolup birgi yaǵı cümle Mekke-i Mükerreme ve Medine-i Münevvere Aq Deñiz ve Qara Deñiz padişahı şecaatlü ve nusretlü Hünkâr hazretleriniñ hükümetinde bola ve Kiyev qal'âsına qadimden tabi' bolub ve halâ harab yatqan Vasliqova Tribolye ve İstayqa palanqalar Kiyev sınır ta'yin bolur ve Kiyev qal'âsından Botqalıǵa Botqalı bizgedir barğançe Özi Suyınıñ iki yaqasında dahi qal'â ve palanqa yapmasqa ve kiçkân yıllar içün üç yıllıq hazinemizni qusursız bu yıl yibârüb ve kün ilkârü toqsan birinçi yılda ve hazinemiz defter mücibinçe almaşuv yerinde berüb ve qarındaşlarımız Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultan ve oǵullarımız sultanlarǵa ve bigimlergâ ve bikeçlerimizgâ ve hadim ağalarımızgâ ve qaraçılarımızgâ ve yaqın adamlarımızgâ ve ağalarımızgâ ve iç oǵlanlarımızgâ ve qaysı tiyişleri kele turǵandur defterge yazılğan barça tiyişlerin halâ ve kün ilkârü bi't-tamam qusursız yibârgâñdın soñra dostuñuzǵa dost ve duşmanıñuzǵa duşmanlıq itüb birlikde bolurǵa ve qardaşlarımız Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultan ve oǵullarımız sultanlar ve aqtuqlarımız ve cümle Qırım Yurtumızniñ adamları ve Noğay mırzaları ve Aqkerman Tatarları ve Temrük Çerkasları ve cümle buyruǵımızda bolğan mırzalarımız ve il halqımız ve nusretlü ve şecaatlü ve mehabetlü Hünkâr hazretleri de bolsa yurtıñuzǵa ve çet qal'âlarıñuzǵa ve bu şartname hattıñızça eliñüz altında bolğan yerleriñüz ve qal'âlarıñüz ve salalarıñuzǵa cavlay barmasqa hiç bir türlük yamanlıq qılmasqa ve yuqarıǵıda yad qılınğan buyuruǵımızda qaysular da bolsa qal'âlarıñuzǵa ve yerleriñüzǵa cavlay barur bolsa adamlarımızni yibârüb muhkem izletüb sorarǵa ve tapqandın soñra ölüm siyasetin qılurǵa ve alınğan mallarını cümlesin qaytarub berürgâ Vasilây Barisyaviç Şeremet ve sofraçı Andreyni biz uluğ hazretlerimiz culuvǵa almaşuv yerinǵa yibârürgâ ve almaşuv yeri

Brabolüşna degân qal'â ta'yin qılınğandur halâ ve kün ilkârü hazinemizni ol yerge ketürüb bergeysiz ve burunğı zamanlarday elçilerimiz yibârgânimizde qardaşlarımız Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultan hattlarımız ile qaysı adam elçi ve anlar milân yigirmi adam ve çapqunlarımız yibârgânde üç adam ve anlarğa on iki adam qoşub ve andın artuq bir kişi qoşub yibârmeskâ ve eger bazirgân adamlarıñuz esbab milân mübarek uluğ Qırım Yurtımız ve hem altun tahtımızğa kelgüday bolsalar hiç anlarğa küç qılmasqa ve bir dürlük yamanlıq qılmamasqa ve narsa almasqa ve qıstavlıq ve sıysız qılmamasqa ve ol mübarek yurtımız ve hem altun tahtımızğa kelgândin aqçasız hiç narsa almamasqa ve Qırım Yurtı ve qardaşımız Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultan ve oğullarımız sultanlarımız sultanlar bolsa ve Qırımniñ beş sıylı qaraçılarımız beklerimiz ve hem mırzalarımız ve Aqkermannıñ Tatarı ve Temrük Çerkasları ve sansız Tatar ve sağışsız Noğay ve cümle buyuruğımızda bolğan halqımız qal'âlarıñuzğa ve yurtıñuzğa ve yerleriñuzğa cavlay barmasqa ve hiç bir türlük yamanlıq qılmasqa sizden bir yamanlıq bolmağuday bolsa bizüm buyuruğımızda bolğan halqımızdın yamanlıq ve cavlıq işleri bolmasqa ve eger qal'âlarıñuzğa ve yurtıñuzğa ve yerleriñuzgâ bizim buyuruğımızda bolğan halqımız zarar ve ziyan eter bolsa izletüb sorarğa ve muhkem siyaset qılurğa müslüman dinimizçe Quran ve Furqan-ı Kerim üzre şart qılub altun baysalı mührimiz milân ahdamemiz yazub berdük yazıldı altun tahtgâhımız Bağçasarayında biñ toqsan bir yılında Yanar aynıñ üçünçi kününde böyle bilesiz.

№ 253

**Ярлык-ахднаме хана Мурада Гирея Федору Алексеевичу
(Бахчисарай, 1091 г.х. / 1681 г.)**

Аннотация. Извещение хана о своем здравии и благополучии; ханский гонец Кемал-ага к царю; прибытие в Крым посла Василия Тяпкина, стольника и полковника Переяслава, и дьяка Никиты Зотова; переговоры о мире и дружбе; хатт с золотой пайцзой, ахднаме; султанское ахднаме царскому послу; веление хана о проведении алмашув; отправление ханского гонца Кемал-аги; просьба хана о доставке трехлетней казны и отпращивании ежегодной казны на алмашув; тийиш по дефтеру хану и татарским вельможам (султаны, беи, мурзы, агалар), членам ханского дома (гарем) и слугам; казна, колтка и болеклер для калги и нуреддина; запрет хана своим подданным причинять вред владениям Москвы; просьба хана о непричинении Москвой вреда казакам Барабаша, ханским владениям (имущество, скот) в границах до Днепра; просьба о запрете царем на выход кайыков (суден) в море и на передвижение разбойников по суше; просьба о скором отпращивании царского посла к султану для укрепления дружбы; обязательство хана перед

султаном – отправление из Москвы к султану соболиной пушнины суммой в 20 тыс. сом; соболиный тийиш казначею Садык-аге, соболь дефтердару Кутлушах-аге, куница младшему казначею Кабиль-аге, куница главному килерджи Мустафа-аге; просьба о внесении в список заново тийиш для диван-эфенди Мустафа-эфенди.

Hu el-mu'in

Murad Geray Han bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâ hazretleriniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtıniñ ve Taht-ı Qırım Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kob Tatar ve sağışsız Noğayniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkâçniñ uluğ padişahı ve hem Han-ı ali-şanı bolğan devletlü ve saadetlü ve nusretlü min Murad Geray Han ebbed-Allahu Ta'alâ devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerimizdin barça Uluğ ve Küçük Aq Urusniñ padişahı ve maşrıq ve mağrib ortasında bolğan hristiyân tayfasınıñ penahı ve hükümdarı qardaşımız uluğ biy Fedr Aleksayeviç huzurlarığa kopdin kob selâm qılğaç muhabbet ve tatuw milân nidir hâl ve hatriñüz yahşımısız ve hoşmısız dib sorağanımızdın soñra mübarek Uluğ Yurtımızda ve hem altun tahtımızda sağ ve salim bolğanımızni qıdvetü'l-emasıl ve'l-aqran uluğ çapqunımız ve hem yahşı qulumız Kemal ağa zide qadruhu milân i'lâm qıla yibârgânimizdin soñra i'lâm yârlıǵ-ı şerif budır ki iki yurt ortasında muhabbetlik milân barış bolub faqır ve fuqara tıñç ve rahat bolub sizge ve bizge taqı du'a ve alqış itmek sebebli elçiñiz Vasil Mihayloviç Tâbkin istolnigi ve Pirâslavnıñ polqovniqı ve taqı Zotun oǵlı Nikita Moseviç dyaq kelüb iki yurt ortasında barışiq ve dostluq için söyleşüb ve söyleşkân sözler ve barışiq için şartları barça maqbul ve mu'teber bolub ol söyleşkân sözler ve şartlar üzerine muhabbetlik ve dostluq milân iki yurt ortasında muhkem barış qılub altun baysalı hatt-ı şerifimiz bilen ahdamemizni ve devletli Al-i Osman işiginden taqı ahname temessüklerni elçiñiz qoluna tapşurduq ve hem yibârgenimiz ve kün ilkerüde bolsa uzun-uzaq dost-tatuw bolub dostuñuzğa dost tuşmanıñuzğa tuşman bolub almaşurğa buyurdım ve hem elçiñiz milân uluğ çapqunımız ve hem yahşı qulumız Kemal ağa zide qadruhunu yibârdım ve buyurdım ki hatriñizni hoş tutıb dostluqda ve muhabbetde bolğanımızğa hem inam qılub elçiñiz Vasil Mihayloviç Tâbkin istolnik ve Pirâslav polqovniqı milân ve taqı Zotun oǵlı Nikita dyaq milân söyleşkân barışiq şart mücibinçe kiçkân yıllar için şimdi üç yıllıq hazinemizni ve kün ilkârüde bolsa defter mücibinçe yıldan-yılğa birer hazinemizni qusursız almaşuv yerine virürge buyurğay irdiñüz özimiz de bolsa ve yaqın bolğan ağalarımızğa da bolsa ve taqı harem-i hassamızda bolğan bigimler ve baş bikeçlerğa da bolsa ve hadim ağalarımızğa da bolsa ve qaysu tiyişleri qadimden defter mücibinçe kile turğandır ve iç

oğlanlarımızğa da bolsa ve yurt bekleri qaraçılarımız bekler ve mırzalar ulan küyünlerimizden defterde yazılğan barça ağalarımız ve yaqın bolğan kişilerimiz ve yurt oğlanlarımızdan barça defterde bolğan tiyişlerin halâ ve kün ilkerüde bolsa defterde yazılğançe tamam ve qusursız yibârürgâ buyurğay irdiñüz ve qardaşıñuz Qalğa Sultan hazretleriğa da bolsa defterde yazılğan ulu hazinelerin ve hem qoltqaların ve hem böleklerin yahşı qusursız yibârgây irdiñüz ve hem qardaşıñuz Nuraddin Sultan hazretleriğa taqı defterde yazılğançe hazinesin ve hem qoltqaların ve hem böleklerin tamam qusursız yibârigâ buyurğay irdiñüz kün ilkerüde bolsa uzun-uzaq dost-tatuw bolub turğay irdiñüz biz de bolsa kün ilkârü muhabbetimiz siz qardaşımızğa artıq bolur irdi ElhamdülilLâhi Ta'alâ iki yurt ortasında bulay dostluq ve muhkem barış boldı irsa biz taqı buyuruğımızda bolğan halqımızğa siz qardaşımızniñ yurtlarına ve qal'âlarına hiç bir türlük zarar ve yamanlıq itmâmek için yasaq qılğanmız siz taqı bizim tışqarıda Özüğa barğançe ahnamede bolğan sınırımızğa halqımızniñ malına ve başlarına Barabaş Qazağına bolsa incıtdırmağay irdiñüz ve deñizden qayıqnı ve qaradan taqı eşqıyanı muhkem zabt etüb uzun-uzaq dostluq ve qardaşlıq işlerinde tabılğay erdiñüz biz buyuruğımızda bolğan halqımızğa qattı yasaq qılğanmıztur ve bu elçiñiz barğan soñ ta'cil büyük elçiñizni çıkarub yer yüziniñ padişahı Hünkâr hazretleriğa yibârir ki buyurğay erdiñüz anlar milân taqı muhabbet ve dost bolğay erdiñüz ve hem büyük elçiñiz ta'cil yer yüziniñ padişahı Hünkâr hazretleriğa yibârüb dostluq muhkem bolmaq sebebli heman bu bildır yigirmi biñ somlıq samur bölegiñiz yibârüb tatuw bolğay irdiñüz ançaq bu yılğa yigirmi biñ somlıq samur yibârmeñüz için biz boynımızğa alğanmız kob şey tuguldir muhabbetlik bolmağa sebebtür bizni uyaldırmağay irdiñüz ve ta'cil büyük elçi çıkarub buyurğay irdiñüz ve qadimden bulay yahşılıq bolğan zamanda iki samur tiyiş ve iki zerdeva tiyiş muhabbetlik için virmek adetdir imdi bir samur tiyişni halâ yaqın kişilerimizden hazinedar başımız Sadıq ağaya ve bir samur tiyişni defterdarımız Qutluşah ağa ve bir zerdeva tiyişni küçük hazinedarımız Qabil ağaya ve bir zerdeva tiyişni kilârçi başımız Mustafa ağaya bu dört yaqın adamlarımızğa bermâgiñüzni tilek qılamız yibârüb hatrimizni hoş qılğay irdiñüz ve bundın başqa ve halâ divan-i saadetimizde divan-efendimiz ve yaqın kişimiz Mustafa efendige cañıdan bir samur tiyiş yazub yibârürge tilek qılamız barça tilegimizni qabul qılub dostluq ve qardaşlıq muhkem bolurı için hatrimizni hoş qılğay irdiñüz ve ta'cil büyük elçiñüzni devletlü ve yer yüziniñ padişahı mübarek qapusına yibârüb ve bizim çapqunımızni taqı tatuwlıq ve qardaşlıq işleri milân tahtgâhımıza yibârigâ buyurğay irdiñüz bulay hayırlı işlerde ta'cil kerekdir şöyle bilesiz yazıldı tahtgâhımız Bağçasarayında biñ toqsan bir yılında yanar ayında üçüncü kününde.

Han Murad Geray bin Mübarek Geray Sultan

Аннотация. Напоминание хана о просьбе (в мухаббетнаме из рук ханского гонца и в сообщении царскому послу) об отправлении к султану царского посла с соболиной пушниной в 20 тыс. сом; просьба об отправлении посла в Крым, где хан приставит к нему агу в пути к султану; просьба об отправлении татарского гонца из Москвы на алмашув, доставка трехлетней казны на алмашув в крепости Прапольщина; рейд казаков на стан посла Саадигей-аги, гибель татарских и царских послов, грабеж имущества; просьба хана о поимке и наказании казаков, о возврате забранной собственности; рейд донских казаков на стан татарского посла Мехмеда, с грабежом; просьба о возврате забранной собственности; просьба о наказании казаков, что убили главного посла калги, бывшего в пути с послом Халил-агой; компенсация за смерть посла; отправление тийиш по дефтеру времен хана Адиля Гирея; напоминание хана о просьбе о доставке четырех тийиш для слуг-казакдаш и тийиш для диван-эфендиси Мустафа-эфенди; просьба о доставке соболинного тийиш для писаря Абдуллаха, сына Исмаила; внесение в дефтер обозначенных шести тийиш; просьба о замене куньего тийиш на соболинный для приближенного к хану Сулейман-аги; дефтер от ханского гонца с указанием прежних долгов по вещам и по выкупу казаков.

Min uluğ Han hazretlerimizdin uluğ çar qardaşımız biy Fedr Aleksayeviç huzurlarığa kopdin kob selâm qılğanımızdın soñra büyük elçiñizni dostluq ve qardaşlıq muhkem bolmaq sebebli yigirmi biñ somlıq samur milân bir yılğa devletlü Hünkâr hazretleriğe çıkarub yibârürge öz elçiñizge ve çapqunımız milân yibârgân muhabbetnamemizde bolsa siz qardaşımızğa yazğanımız ta'cil milân elçiñizni çıkarub bizim tarafımızğa yibârürgâ buyurğay irdiñüz elçiñiz bizgâ kelgândin soñra yanına yaqın ağalarımızdın bir ağa qoşub Hünkâr hazretiğe yibârürmiz büyük elçiñiz birgâ yibârürgâ buyurğay irdiñiz ve çapqunımız barğandın soñra çapqunımızni ve söyleşkân keçkân yıllar için üç yıllıq hazinemizni çapqunımız milân ta'cil çıkarub almaşuv yeri için ta'yin qılınğan Prapolşına digân qal'âga yibârürge buyurğay erdiñüz bulay dostluq ve qardaşlıq işlerin bir kün burun qaim bolurğa çalışqay erdiñüz bu üç hazinemizni çapqunımızdın qaldırmayub ta'cil yibârürgâ buyurğay erdiñüz ve mundın burun elçilik milân barğan Saadigey ağa qulumızni ve hem siz qardaşımızniñ elçilerin yolda Qazaqlar basub cümle malların alub ve kob kişilerimizni öltürgen irdiler siz uluğ qardaşımız ol Qazaqlarını tutub ölüm siyasetin qılub cümle malların alub siz ol elçimizniñ ve cümle kişilerimizniñ malların qusursız yibârirge buyurğay irdiñüz ve andın soñra Mehmed digân elçimizni Tan Qazaqları basub cümle malların alubdır ol malnı taqı tabturub bizge yibârürge buyurğay irdiñüz

ve elçimiz Halil ağa ile barğan qardaşımız Qalğa Sultan hazretleriniñ elçi başı bolğan ağasın Qazaqlarıñuz öltürübdür anlarğa ölüm siyasetin qılub qan bahasın taqı yibârürge buyurğay irdiñüz dostluq ve muhabbetlik artıq bolmaq sebebli ve hazinemizni taqı çapqunımız milân yibârgânda Adil Geray Han zamanında yibârürge buyurğan ve defterde yazılğan tiyişlerni qusursız yibârürge buyurğay irdiñüz çapqunımız milân yibârgân namemizde dört Qazaqdaş tiyiş adet bolub ve divan-efendisi Mustafa efendige bir samur tiyiş tilek qılğanımız mundın başqa divan yazıçılarımızdın yaqın qulumız İsmailniñ oğlu Abdullah yazıçığa bir samur tiyiş yazub hazine ile yibârürge tilek qılamız bulay iki yurt ortasında dostluq ve muhabbetlik bolğanda tilek qılınğan tiyişler qabul qılına kelgândir siz uluğ qardaşımız taqı tilek qılğanımız altı tiyişlerini defterge yazub yibârürge buyurub hatrimiz hoş qılğay irdiñüz dostluq ve muhabbetlik kün ilkerüde bolsa artıq bolur irdi ve yaqın kişilerimizdin Suleyman ağanıñ zerdeva tiyişni samurğa tebdil eteriñüzni taqı tilek qılamız sözimizni ve barça tilek qılğanımızni defterge yazub muhabbet bolmaq sebebli yibârürge buyurğay irdiñüz bek tatuw ve qardaşlıq için burunğı zamanda yurtiñuzda qalğanlar mallar ve culuvlı Qazaqlarıñ defteri yazılıb çapqunımız qoluna bergânımız yahşı tıñlayub alğay erdiñüz anı taqı yibârürge buyurğay erdiñüz.

Han Murad Geray bin Mübarek Geray Sultan

№ 258

Мухаббетнаме хана Мурада Гирея Федору Алексевичу (Кангылчак, 1092 г.х. / 1681 г.)

Аннотация. Дипломатические связи и мир между двумя юртами; отправление из Бахчисарая на алмашув главного постоянного посла (ятур эльчи-башы), с боярином Василием Шереметевым, софраджды, князем Андреем Ромодановским и другими заключенными; ханский гонец Сары Чанак-ага в Москву с делегацией в 15 чел., с доставкой письма; сообщение хана царю о прибытии в ближайшее время на алмашув главного посла с Шереметевым, Ромодановским и другими пленниками; отправление алмашув-бея Велишах-бека (Сулеш-оглу) с находившимися в Крыму толмачом Кутлумухаммедом, подьячим Дементием и боярами.

Murad Geray Han bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Allah Tebarek ve Ta'alâ hazretleriniñ avn ve inayeti birlen Uluğ Orda Uluğ Yurtıñ Deşt-i Qıpçaqıñ Taht-ı Qırımıñ yüz on miñ tumannıñ ve hesabsız Noğaynıñ ve Tağ ara Çerkâçniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Aqkerman memleketiniñ padişahı ve uluğ Han-ı a'zamı bolğan men şevketlü salâbetlü ve mehabetlü Murad Geray Han-ı a'zam ve haqan-ı ekrem

hazretlerimizdin halyâ kob memleketlerniñ Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ padişahı ve mağrib ve maşriq zeylinde bolğan cümle hristiyân qavmniñ ata ve babadin ola kelmiş padişahı ve hükümdarı bolğan muhabbetlü sadaqatlu qardaşımız biy Fedr Aleksayeviç islâh-Allah Şa'ne bi'l-hayır savbına selâm-selâmet resan hanı ki ehl-i İslâma bolğan ülfetlerinden sadır ve peyâm meserret-unvan ilhanı ki canib-i haqanemize bolğan meveddetlerinden mütebadir iblağiyile i'lâm yârlıǵ-ı şerif muhabbet-tebliğ birlen yahşımısız dib hâl ve hatriñüzni padişahane sorup buyurılğandin soñra ElhamdülilLâhi Ta'alâ ve Tebarek eski qardaşlıq ve qoñsılıq ve baruşlıqda tabilub iki yurtniñ arasında çapqunlar ve nameler birlen netice-i sulh tamam boldı imdi biñ toqsan iki tarihi içinde qanun-ı qadim ve ahd-ı qavim ata ve dededin bola kelgân adet üzerine Qırım tahtgâhından yatur elçi başı qulumız milân boyar Vasil Barisaviç Şeremetni ve sofraçı knâs Andrey Ramadanişqanı taqı ğayrı hristiyân dusnaqlarını İnşa'Allahu Ta'alâ almaşuq bek qulumız buyurılıb hazır-oq hazine yolına çıqub yürmekle işbu name-i Hümayunımız birlen qıdvetü'l-aqran yıl çapqunı Çanaq ağa ve tevabi' on beş kişi siz qardaşımız biy Fedr Aleksayeviç hazretleriniñ tahtgâhına könderildi İnşa'Allahu Ta'alâ salima vusul bolğanda kerekdir ki dostluq ve qardaşlıq milân körünüşiñüzgâ alub mübarek hattımızni yahşı-oq oqudub yuqaruda yad qılınğan yatur elçi başımız an-qarib boyar Vasil Barisaviç Şeremet ve sofraçı Ramadanişqa ve ğayrı dustaqlar milân almaşuq yerine hazır-oq vasıl bolurlar yıl çapqun başı Sarı Çanaq ağa qulumızniñ sözine i'timad qılğay irdiñüz ve İnşa'Allahu Ta'alâ mabeynimizde kün ilkerü kopdin kob qoñsılıqlar ve yahşılıqlar ve qardaşlıq ömür ahırğaçe uluğ kop yurtlar ve memleketler esen-aman ma'mur ve abadan bolur ve tahtgâh-ı Qırımında bolğan Qutlumuhammed tilmaçni ve padyâc Dementaynı taqı boyarlar milân bilfiil almaşuq begi olan Suleş oǵlı Velişah bek qulumıza teslim olunub almaşuq yerine yibârilğandır baqı ed-du'a ali min etba' el-Huday yâzıldı bargâhımız Ferahkerman tışqarusında Qañılçaq boyunda hicret-i Nebeviyeniñ biñ toqsan iki senesinde Ramazan-ı Şerifiñ yigirmi altınçı kününde pencşenbih kününde.

Han Murad Geray bin Mübarek Geray Sultan

№ 261

**Ярлык хана Мурада Гирея Федору Алексеевичу
(Бахчисарай, 1093 г.х. / 1682 г.)**

Аннотация. Выполнение просьбы царя по поводу формы написания его титула (элькъаб); прошлый 1091 г.х. – заключение мира на 20 лет; Днепр – граница; просьба к царю – не строить фортификации от киевской крепости до Поткалы по обеим сторонам Днепра, не ремонтировать разрушенные

фортификации; гонец Кемал-мурза Сулеш-оглу к царю с ханским шертнаме (с золотой пайцзой); ручательство хана за деяния татарских вельмож (калга Тохтамыш Гирей-султан, нуреддин Саадет Гирей-султан, беи, мурзы, Ширины, Мангыты, төре, войско, ногайские мурзы); обязательство о непричинении вреда владениям Москвы; прибытие в Крым в месяце зилькаде софраджды Назария Мельницкого и писаря Федора Мартынова; аудиенция для послов, зачитывание письма; осмотр казны, колтка и мубарекбад; низкое качество, изъяны в шубах; сообщение царя о пушнине (йымшакъ эсбаблар) калге, нуреддину и сипахи за три года; алтын акче в случае недостач; тийиш за год; выдача царским послом алтын акче вместо шуб за два года; подсчет татарскими писарями и купцами стоимости шуб, выдача малой суммы; отсутствие ошибок прежде в дефтерах московских послов; несоответствие в дефтере московского посла ныне; оставшийся долг и тийиш; отправление другого (нового) дефтера к царю; прежняя традиция о доставке соколов (шункар) до казны; плата в тысячу алтын в случае отсутствия сокола или смерти птицы на пути к алмашув; доставка казны и осмотр; соколы из прежней казны; соколы, ястребы (карчыга), хлеб и ящик горилки (ракы) к новой казне; отправление казны на алмашув летним днем; просьба – не останавливать постоянного посла (ятур эльчи) Устай-мурзу; назначение времени алмашув по переговорам околыничего (аклынча) с алмашув-беком; невыдача царским послом тийиш (шуб) ханским слугам на должностях; отсутствие тийиш ряду лиц в дефтере московского посла; список тийиш ханства Адила Гирея от гонца Шахтимур-аталыка – просьба об отправлении тех тийиш впредь; шерт (договор) о доставке соболиных тийиш для шести султанов, отрицание от царского посла; гонец Тохтамыш-аталык в пути за казной в правление хана Бахадыра Гирея, отсутствие тийиш шести султанам; тийиш бикечи, сыну калга-султана и приближенному к калге лицу, тийиш нуреддину на три года, тийиш для ана-бийим и писарей казны – невыдача послом; дефтер от нуреддина к царю; назидание хана султанам о непричинении обиды московскому послу; прежний дефтер нуреддина с указанием 200 сом акче себе и 200 сом акче ханскому визирю; путаница царского посла по этому поводу – выдача 100 сом алтын нуреддину и 300 сом алтын визирю; слова посла о таком велении царя; просьба хана к царю о пояснении причин действий посла; просьба хана о несовершении ошибок впредь; внесение имен девяти слуг-эмекдар в дефтер на получение тийиш (шуб); нарушение прежних обычаев, недостачи в выдаче тийиш на алмашуве – алмашув-беку и мурзам Сулеш; невыдача тийиш для капуджы-башы, капуджылар, капуджылар кахьясы и сарадж-башы; неуважительное отношение со стороны царского посла; новый дефтер с указанием шуб для карачи-мурз и беев, что отправляются на алмашув; получение недостающей суммы денег от черкесского князя Касбулата карачи Канмухаммед-мурзой при выкупе боярина в крепости Терек; просьба хана о получении этой суммы и ее отправлении в Крым через Садык-агу; выкуп заключенного Михайлова от Бий-мурзы Сулеша, сына Мехмедшах-бека; договор по выкупу с Василием Шереметевым; долг в один соболиный тийиш

за выкуп – ярлыкаш для сына Бий-мурзы, Сулейман-мурзы; долги боярина В. Шереметева и софрадзы, князя Андрея Ромодановского за выкуп пленников, с кабалой владельцам пленников; гонец в Москву за недостачей от суммы выкупа пленников в правление хана Адила Гирея; 600 сом гонцу Мустафа-аге, обещание гонцу Садык-аге о полной выплате суммы долга; взятие тридцати лошадей (по велению думного) от постоянного посла и эмедара Сефер-аги вместе с нукерами, пешее прибытие в Крым; просьба о компенсации суммы за тридцать лошадей; рейд казаков Барабаша на стан гонца Садык-аги в пути в 1089 г.х.; просьба хана о компенсации причиненного ущерба, выдача денег лично Садык-аге; гонец Кемал-мурза Сулеш на аудиенции у царя; шубы с обрезанными рукавами и воротниками; рейд донских казаков с калмыками в конце зимы за пределами Крыма, угон 1000 овец и другого скота; жалоба хану от владельцев скота; ночной рейд 50-60 казаков на крепость Газикерман; жалоба и арзухал (прошение) от бека крепости Газикерман; просьба хана о ненарушении клятвы и договора; притеснения мусульман и принуждение к принятию христианской веры в царских владениях, выселение мусульман в дальние края; свобода вероисповедания в ханстве и в султанских владениях, многочисленность христиан, учтливое отношение к пленникам-христианам; просьба о назидании думному по этому поводу и пресечении таких действий; гонец Садык-ага к царю, дефтер с печатью; соответствие дефтеру ханства Бахадыра Гирея; отправление на алмашув из Москвы постоянного посла Устай-мурзы и царского боярина, доставка казны; гонец Садык-ага в Крым с вестями о казне.

Murad Geray Han bin Mübarek Geray Sultan sözüміz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti bile Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve barça Tatarniñ ve sağışsız kob Noğayniñ ve Tağ ara Çerkâç ve Tat bile Tavğaçniñ oñ qol ve sol qolniñ ve sanı kob askerniñ uluğ padişahı ve uluğ Han-ı a'zamı saadetli ve şevketli hem şecaatli ve hem sahavetli din-i mübin padişahı Qırım Hanı Murad Geray Han dame fi hıfz Rabbena el-müste'an fi es-sefer ve'l-hazır eli yevmü'l-Mizan hazretlerindin Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Fedr Aleksayeviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ penahı ve kop memleketlerniñ ve yerlerniñ maşrıq ve mağrib ve şimal tarafınıñ kob hristiyânınıñ ata ve babadın ola kelmiş padişahı ve hükümdarığa kopdin kob selâm qılıb nedir qutluğ hâliñuz ve hatriñüz yahşımısız ve hoşmısız dib su'aldın soñra i'lâm yârlıĝ-ı şerif Hanı budır ki siz uluğ dostumuz ve qardaşımızniñ uluğ ricañızni qabul buyurub öz muradıñuzça muhabbetlik bile uluğ türlik elqab yazdırıb taqı şartname hatt-ı şerifimizde yazılmay qalğan şart sözler yazılurğa buyurdıq busa ötkân yıl miñ toqsan bir yılında Yanar ayınıñ üçünçi kününden kün ilkâri yigirmi yılğa barğança barışiq bola Özi Suw sınır bolub ve Kiyovya qal'âsındın ta Potqalığa barğança Öziniñ iki tarafında hiç de yanı qal'âlar ve palanqalar

yapılmasqa ve harab yatqan qal'âlar ve palanqalar da bolsa tüzenlik tapmay şulay-oq harab yaturğa öz dinimizçe Quran-ı A'zim üzeriga şart qılub uluğ şartname hatt-ı şerifimizni yazdırub altub baysa taqdırub çapqunımız Kemal Mirza Suleş oğlu bile yibârdım siz qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Fedr Aleksayeviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ hükümdarığa ve ol uluğ şartname hatt-ı şerifimizde min uluğ padişah Murad Geray Han hazretlerimiz de bolsaq ahd ve şartımızda muhkem turub uzun-uzaq ömür ahırğaçe hiç de taymay dostuñızğa dost ve duşmanıñuzğa duşman bolıb turğanımızğa inam qılğaysız taqı Qalğa Sultan Tohtamış Geray Sultan ve Nuraddin Saadet Geray Sultan hazretleri için de bolsa boynımızğa alğanımızça taqı barça Qırım töreleri biyeler ve mırzaları için taqı Şirin begi ve barça mırzaları ve Manqıt begi ve barça mırzaları için ve barça Qırım askeri için ve Noğay mırzaları ve anlarğa tabi' barça askerleri için boynımızğa alğanımızça sözüimizde bütün bolub turdım vilâyetiñizğa ve barça memleketleriñuzğa ve çet qal'âlarıñuzğa ve köy-kentleriñuzğa her kez zarar-ziyan bolmasqa muhkem turub kün ilkârüde bolsa sözüimizde ve şartımızda ömür ahırğaçe dostluqda bolıb turdım taqı mundın soñra kün ilkâri Qırım Yurtına keleşek hanlar qarındaşlarımız da bolsa sizniñ uluğ qardaşımız ve dostumuzniñ soñra kelgân uluğ qardaşlar Maskva padişahları da bolsa bu dostluq ve qardaşlıq üzerine barışıklıqni hiç bir türliksiz bozmağay irdiler dib buyurdım ve siz uluğ qardaşımız dahi barça sözlerimizgâ inam qılğay irdiñüz ve hem söziñizde ve şartıñızda muhkem turğay irdiñiz busa burunğı çapqunımız Kemal Mirza bile Zılqa'de ayınıñ on dördünçi kününde sipahileriñuzden sofraçı Nazariya Petr oğlu Minlisqa ve yazuçıñız Fedr Martin oğlu uluğ Qırım Yurtığa kelüb adet-i qanundın aşu hürmetler bile uluğ padişahlıq körünişimizgâ keltürdib riayet ve hürmetler bile muhabbetlik hattıñızni oqutub tatuw sözleriñiz tıñlab taqı adet-i qadim üzre barça hazinemizni ve qoltqa ve mübarekbad bolğan qutlığımızni adetçe aldımızdın ötmegâ buyurdıq samur tonlar busa ve susar tonlar ve tob samurlarnı uluğ aldımızdan ötkârğandâ öz padişahlıq körünişimizde olturğan-turğan yaqın kişilerimizdin ve barça halqımızdın utandıq mundaq qardaşlıq ve dostluq bolurmı her kez mundaq yımşaq esbab kelgân imasdır dib qamu ihtiyarlar aceb qıldılar ol sebebli kim cümle tonlar alçaq ve naqs irdi ve Qalğay Sultan ve Nuraddin Sultan hazretleriniñ ve tiyiş sahibi sipahilerimizniñ tiyişleri için üç yılğa qarşu yımşaq esbablar yibârlügândir eger eksikleri bar irsa tamamlıq için altun aqça yibârilgândir dib muhabbetlik hattıñızda yazğan irdiñiz busa yaqın kişilerimizniñ ve ata ve babadın tiyiş ala kelgân sipahilerimizniñ bir yıllık tiyişlerin esbab birüb iki yılğa qarşu elçiñiz tonlarğa tuta altun aqça berdi ol tonlar bahaların uluğ yazuçılarımız ve suda-gerlerimiz qalem tutıb hesab itdiler ve tonçılarımız bu bergân aqçaları azdın azdır tonların bahası imasdır aytdılar dib cümle körünüş

halqımız arzuhal itdiler keme min uluğ padişah Murad Geray Han hazretleri de bolsaq siz uluğ padişah Han hem biy Fedr Aleksayeviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ padişahı ve hükümdarınıñ qutluğ hatrin körüb tonlar qusurları için bolğan oşavsız altun aqçalarını qabul qılurğa buyurdıq taqı uluğ malümüñiz bolğay irdi kim uluğ babalarıñuz padişah Han hem uluğ biyler cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ hükümdarları ve padişahlarındın munça zamanğaçe kesilmây turğan Han oğlıniñ başlığı samur ton ve tob samur ve iki susar tonlar ve sırt ve qarın tonlar ve bölek samurlar hata bile elçiñizniñ defterinde yazılmay qalğandır kim ol sebebli benim defterimde bu tiyiş yoqdur dib bermediler ve harem-i hassamızda iki bikeçniñ başlıq samur tonlar ve iki bikeçniñ başlığı susar tonlar ve iki hadim ağanıñ başlığı samur tonlar iki hadim ağanıñ başlığı susar tonlar iki iç oğlanınıñ başlığı samur tonlar iki iç oğlanınıñ başlığı susar tonlar irdi şindi ilçiñiz benim defterimde iki bikeçniñ başlığı samur tuguldir baş bikeçniñ susardır üç bikeçniñ sırttır bir hadim ağanıñ başlığı susardır üç hadim ağalarıniñ sırttır iki iç oğlanlarınıñ başlığı susardır ikisiniñ sırttır dip uluğ defterlerimizde bolğan qadimiy tiyişlerğa oşavsız cevab berdi ol sebebli bu tiyişler alınmay elçiñizde qalğandır ve başqa defter yazılıb siz qardaşımızğa yibârilğandır ol defter üzeriña bu tiyişlerni kün ilkâri uluğ hazinemiz üstüne artıq qoşub yibârigâ buyurğay irdiñiz ve defteriñizğa yazub hazine ilçisi birle yibârigây irdi munça yıldın biri adet bolğan nimarsalar bu zamanda bozulmağay irdi ve söz sav bolmağay irdi taqı munça zamandıñ adet bolub şart içinde söz bolğan uluğ hanlar ata ve babalarımızniñ uluğ qardaşları murunğı Maskva padişahları hanlar hem uluğ biyler zamanıñın beri kele turğan uluğ hazinemizniñ aldında şunqar quşlar kelür irdi şunqar tapılmasa yoqsa almaşuv yerine yetmây yolda helâk bolsa bir şunqar için miñ altun kelür irdi elçiñüz berür irdi şunqarnıñ soñundın ya aldındın itmek kelür irdi soñra iraqı horilqa bunlarınıñ soñunda hazinemiz kelüb adet üzerine uluğ körünüşimizdan ötkâripler irdi ötkân hazinede bu nerseler adetke muhalif kelmây ol sebebden elçiñizğa söz bolub bu nimarsalarıni uluğ qardaşımızğa arz itüb yazğay irdi dib biyuğanımızdır ilçiñiz taqı bu nimarsalarıni bizim uluğ padişahımızğa yazub bildirğay irdiler dib yaqın kişilerimizğa söyleyib min uluğ padişah Murad Geray Han hazretleri de bolsaq siz uluğ padişah qardaşımızğa muhabbetlik hattımızda yazğanımızça bu nimarsalar taqı kün ilkâri keleşek hazinemizde ötkân hazineniñ şunqarlarıdır dib yibârigây irdiñüz ve hem yañı hazine şunqarların ve qarçığalarını ve Tañrı ni'meti itmekni ve sandıq bile horilqa kün ilkârüde bolsa adet üzre yibârigâ buyurğay irdiñüz uluğ padişahlıq adetleri bozulmağay irdi taqı kün ilkerü uluğ hazineñüzni bu yaz ayları içinde açıq yarıqda almaşır yerine yibârigâ buyurğay irdiñiz tahtgâhımızda bolğan Ustay Mirza yatur ilçimizğa toqtav bolmağay irdi taqı hazine boyarı

aqalınçay quluñızğa buyurğay irdiñiz almaşır yerinde almaşır begi qulumız bile söz itüb kün ilkerü almaşır vaqtın bellü şart itkâyler irdi taqı mensebli kişilerimizdin büyük-küçük iki tüfenkçi ağalarımızniñ başlıqları samur tonlar tiyişlerin ve barça Tatniñ ağasınıñ susar tiyişni ve qapuçılar kahyasınıñ susar tiyişni elçiñiz bermâdi ve Ali ağanıñ samur tiyişni ve Qırımğazı biyniñ samur tiyişni ve Halil Mırza ve Arslan Mırzaniñ sırt tiyişlerini bu dört kişilerniñ üzeriñâ qadimiy yarlıqaşınıuz bolğan ata ve babadın ala kelgân tiyişlerini taqı ol dört mensebli kişilerimizniñ qadimiy tiyişlerini ilçileriñiz defterinde hata bile yazılmay qalğan sebebli ve Aqmuhammedkâ yarlıqaşınıuz bolğan sırt tiyişni ve ikinçi quşçı başımızniñ qarın tiyişni ve Sadıq ağağa bolğan yarlıqaşınıuz qarın tiyişni ve Aliş ağağa bolğan yarlıqaşınıuz susar tiyişni ve merhum İslâm Geray Han ağaçamız hazretleriniñ zamanında tilek itüb öz yaqın yigitleri Subhanğazı Ulan üzeriñâ ve Abdülkerim ağa üzeriñâ yarlıqaşınıuz bolğan bu iki samur tiyişlerini ilçileriñiz menim defterimde yoqdur dib cevab birüb taqı merhum Adil Geray Han zamanında Şahtimur Atalıq çapqun barğanda anlarınıñ tilegi birle Halil ağa İbrahim oğluna ve Abdülkerim Efendi Culbudı oğluna ve Gülümşah ağa Adilşah ağa oğluna bu üç adamğa başlıq ve Şahtimur Atalıqğa samur tiyiş ve Mustafa ağa ve Yâhyâ Çelebi vezir Ali Mırza oğluna ve Mevlüd ağa İbrahim oğluna bu üç adamğa sırt tiyişler ve Mahmud ağa ve kene Mehmedali ağanıñ oğluğa ve İbrahim ağağa bu üç adamlarğa qarın tiyişler yarlıqaşınıuz bolğan irmiş kün ilkerü hazine bile yibâirgâ buyurğay irdiñiz tilek qılurmız taqı evveldin uluğ atalarımız bile uluğ atalarıñuz qardaşlıq ve barışlıq itüb asıl hazine kesilüb şart qılğanda mundın bulay altı sultan içün altı samur tiyişler şart qılınubdır busa elçiñiz menim defterimde yoqdur dib merhum Bahadır Geray Han zamanında Toqtamış Atalıq çapqun barğanda yigirmi tiyişler bile çıqğan altı sultan tiyişni birüb burunğı altı sultan tiyişlerin bermediler ol altı sultan tiyişlerin dahi kün ilkerü uluğ hazine bile yibâirge buyurğay irdiñüz qadimiy şartlar bozulmağay irdi taqı Qalğay Sultan hazretleriniñ bir bikeçleriniñ sırt tiyişi ve Qalğay Sultanniñ bir oğlınıñ iki çift bürklik samurnı vi bir yaqın adamınıñ iki sırt tonlarını elçiñiz bermedi taqı Nuraddin Sultan hazretleriniñ uluğ hazinelerindin üç yılğa qarşu başlıq üç kümüş dögmeli çekmânları ve altı tahta susar ve altı sırt tonları ve üç tahta sırtları ve üç tahta qarınları ve üç siyah tilki bürkleri ve üç postav çuqaları ve her hazine sekizar balıq tiyişindin yigirmi dört balıq tiyişin taqı qoltqalarındın başlığı bir tob samur ve bir susar ton ve iki sırt ton ve üç qarın ton bu üç yılğa qarşu üçer qat bölekler irdi ilçileriñiz bunlarını hiç de bermedi ve ana biyimleriniñ başlığı üç yılğa qarşu üç samur tonları ve hazine yazuçılarınıñ başlığı qarın tiyişni elçiñiz bermây qalğandır benim defterimde yoqdur efendimiz bizge bu qadar nimarsa bermedi dib cevab aytdılar Nuraddin Sultan hazretleri de bolsa bu nimarsalarını uluğ defterlerine yazub

yibârgânlerdir bu sebebli min uluğ padişah Murad Geray Han hazretleri siz uluğ qardaşımız dostumuzniñ qutluğ hatreleri için ol sultanlar hazretleriğa muhkem tenbih itüb ilçiniñizğa sıysızlıq ve qıstav itdirmedik kün ilkerü bu nimarsalarını tugul birüb uluğ hazineniñ üzeriñâ artıq qoşub yibârürge buyurğay irdiñiz ol sultanlar hazretleriniñ de bolsa hatrelerine küç kelmây soñra söz sav bolmağay irdi taqı Nuraddin Sultan hazretleriniñ qadimiy defterlerde iki yüz somlıq aqçaları bar irdi uluğ Han veziri bolğan kişilerniñ iki yüz somlıq aqçası bolur irdi bu hazinede ilçiniñiz Nuraddin Sultan hazretleriniñ iki yüz somlıqlarından yüz somlıq aqçaların kesüb yüz somlıq altun birdiler ve vezirimizniñ iki yüz somlıq aqçasına yüz som taqı artıq qoşub üç yüz somlıq altun birdiler ve bizge efendimiz mundaq buyurğandır dib aytdılar adet ve qanundın aşa iş bolğandır ve muniñ sebebi niçündür bilmedik siz uluğ qardaşımızdın soramız bu işniñ toğrısın uluğ padişahlıq muhabbetlik hattıñızda açıq yazdırub bildirgây irdiñüz taqı kün ilkârü min uluğ padişah Murad Geray Han hazretleriniñ de bolsa Qalğay Tohtamış Geray Sultan ve Nuraddin Saadet Geray Sultan hazretleriniñ de bolsa uluğ qoltqalarımızni ve uluğ hazinemizni ve şunqarlar ve qarçığılarını ve Tañrı ni'meti itmâkni ve sanduq bile horılqa öz müslüman tilimizçe yazdırub uluğ hattıñızda ve öz tiliñüzçe defteriñüzğa yazdırub her yıl sayın hatasız tamam adetçe yibârgâysız taqı min uluğ padişah Murad Geray Han hazretleri de bolsaq siz qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Fedr Aleksayeviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ penahığa ve ve kob memleketler ve yerlerniñ mağrib ve maşrıq ve şimal tarafınıñ barça hristiyânınıñ ata ve babadın ola kelmiş padişahı ve hükümdarığa ötü ve tilek qıurumuz kim eski emgektarımız Sadıq ağa için ve emektar Qutluşah ve emektarımız Mustafa ağa için ve Arslan Mırza için ve Abdullah oğlu İsmail için bu beş adamlarğa birer samur tonlar ve birer susar tonlar ve ikişer sırt tonlar ve ikişer qarın tonlar ve üçer tahta sırtlar ve dörter tahta qarınlar ve birer bürklik ve ikişer cıft dane samurlar ve taqı emgektar Mustafa ağa için ve Qabil ağa için birer susar tonlar ve birer sırt tonlar ve birer qarın tonlar ikişer sırt tahtalar ve ikişer qarın tahtalar birer tilki bürkler ve Qalğay Sultan hazretleriniñ iki emgektar adamları için bir samur tiyiş bir susar tiyiş yarlıqaşınız bolub ölüb olğançe çıraq bolurğa sebep bolğay irdiñüz kob nimarsalar tuguldir uluğ padişahlar ata ve babalarıñuz mundaq ötü ve tileklerimizni qabul buyurub bu sebebli kob sipahilerimiz çıraq bolğandır uzun-uzaq ömür ahırğaçe uluğ dostluqğa ve qardaşlıqğa sebep bolur irdi uluğ kün ilkerü hazineñüz bile yarlıqaşınız bolub yuqaruda yad qılınğan toquz sipahilerimizniñ atlu-atlarınça uluğ muhabbetlik hattıñızğa ve uluğ defteriñüzğa yazdırub tilegimizni qabul qılğay irdiñiz ve siz uluğ qardaşımızğa uluğ malümüñiz bolğay kim munça zamandı beri almaşır begi almaşır yerine barub aqalınçay bile kiçe körünüşler itkânda öz beklük

tiyişinçe tamam bir tiyiş berüb kündüz körünüşinde taqı bir tugul samur tiyiş birüb yanında bolğan Suleş oğlu mırzalarğa kiçe körünüşde susar tonlar birüb kündüz körünüşde samur tonlar berürler irmiş bu almaşırda bu yürülgâler eksik berilüpdür adetten oşavsız sıysızlıq ve hürmetsizlik qılublar muhkem tenbihler buyurğay irdiñüz kim kün ilkerü almaşırda qadimiy yürülgelârin hatasız bergây irdiler taqı qapuçı başımız uluğ hazineñüz kelgânda uluğ elçi başıñuzğa ve yazuçıñuzğa qarşu barıb at alub kitkânde qapuçı başımızğa öz tiyişinçesine tugul samur ton tiyişi ve bile barğan qapuçılarğa uluğ yürülgâleri bar ikândür taqı qapuçılar kahyasına taqı at tutqan sarac başımızğa öz tiyişlerinçesine birer tugul susar tonlar kiydürüb hem qapuçılarımızğa kob sıy ve hürmetler qılub tonlar kiydirüb bürklik samur berürler ikândir bunlarnı taqı ötkân elçiñiz tugul bermây sıysızlıq itkândir busa uluğ defterimizde qadimdin yazılğan yürülgâler kene uluğ yañı defterimizde yazılıb yibârilgândir bunlar için taqı muhkem tenbih buyurğay irdiñiz kün ilkâri keleşek ilçiñiz adetğa ohşavsız sıysızlıq ve hürmetsizlik itmegây irdiler taqı hazine için almaşırğa barğan asker bile her bir uruğ qaraçı mırzalarımız ve qapu qullarımızdın her uruğniñ biklerine hazine boyarlarıñuz samur ve susar ve sırt tonlar yürülgâler birüb sıy ve hürmetler qılmaq adet-i qadimdir bu yürülgâli sıylâr bu almaşırda qalubdur munday nimarsalar birilmây qalmaq lâyıq tuguldur eski adet eski şartdır kob nimarsalar da bolmasa da eski şartlar bozulmağay irdi taqı Şirin uruğındın yaqın qaraçımız Qanmuhammed Mırza mundın evel Terek qal'âsına yıluvlu boyar alub kitüb yıluv aqçaları ölgen Çerkes Qasbulat knâsniñ öz ilinden çıqmaq sebebli ol Qasbulat ol aqçalarınñ bir azın kümüş aqça birib qalğan tugul aqçasın da taqı soñra bergânde barça baqır nuqarat çıkarub hile qılubdur busa ol Qasbulat knâsniñ öz malındın ol qusur qılğan yıluv aqça için Terek qal'âsına bir quluñız yibârüb alub Sadıq ağa bile Qırım Yurtuna yibâriğğa buyurğay irdiñiz ne çaqlu aqça bolğanın Sadıq ağa bilür kün ilkerüde bolsa iki uluğ yurtniñ arasında yıluv sebebli mundaq hile ve fesad bolmağay irdi yaqın kişileriñizğa muhkem tenbih qılğay irdiñiz taqı murunğı almaşır begi ihtiyar Mehmedşah bekiñ oğlu Biy Mırza dinilgân Suleş oğlanlarındın tusnağı bolğan Mihaylov için uluğ Qırım Yurtında irken boyar Vasil Barisa Şeremetniñ avız sözi bile miñ sarı altun ve bir samur tiyiş ve iki samur ton ve iki as ton ve dört bürklük samurğa bu qadar nimarsalarğa yıluv şart qılub uluğ Maskva yurtına yibârilgân irmiş soñra barça yıluv nimarsaların yibârüb tik bir samur tiyişni yibârmây öz şartına ohşavsız itüpdür kob nimarsa tugul irdi ve hem Suleş oğlanları siz uluğ qardaşımızniñ igülügin ister mırzalardır busa ol şart bolğan yıluv için samur tiyişni Biy Mırzaniñ öz oğlu Suleyman Mırzağa yarlıqaşıñuz bolub yibâriğğa buyurğay irdiñiz taqı uluğ Qırım Yurtunda irken boyar Vasil Barisaviç Şeremet ve sofaçı knâs Andrey Ramadanisqa munça tusnaqlarıñuz

içün yiluvlar kesüb şart qılub her bir tusnaq sahiblerine qabalalar birüb alub ketkânler irdiler almaşuv yerinde yiluv aqçalarını birmây hile bile qaçırub bir qavm-ı Ümmet-i Muhammedğa ve ğayrılarğa zulm bolmaq sebebli ve mundin evel Adil Geray Han zamanında uluğ Maskva yurtına tiygân tusnaqlarınıñ yiluvlarındın qusur qalğan aqçalar için çapqunımızğa sımar qılğanımızça ve Adil Geray Han zamanında çapqun barğan Mustafa ağanıñ öziñâ tiyaçek qusur altı yüz somnı ve qabalaları çapqunımız Sadıq siz uluğ qardaşımızniñ Dumnay kişileriñüzğa adet-i qadim üzerine söz itüb taleb qılğanda barçaları tamam hatasız yibârilgây irdi dib buyurğay irdiñiz taqı evvel-evveldin yatur elçimiz ve emgektarımız ve yaqın kişimiz Sefer ağanıñ ve nükerleri bile otuz çaqlı atların aldırıp soñra bile birdirmây şindi de bolsa qaytuv zamanında öz tahtgâhımızğa yâyâv keltürüb küç ve sıysız qıldırıp hiç yatur elçimizğa mundaq horluq ve sıysızlıq bolmas irdi bu oşavsızlıq Dumnay kişileriñüzniñ özünden bolubdır ve hem Sefer ağa siz uluğ qardaşımızğa ve babalarıñüzğa da bolsa kob eyilik itkân irdi andaq emgektar ve hem ilçi soylı kişilerğa mundaq sıysızlıq ve hürmetsizlik hiç de oşamas irdi biz uluğ Murad Geray Han hazretleri da bolsaq siz uluğ qardaşımızniñ yatur elçileriniñ atların zor bile aldırub uluğ divanhanemizğa yayav keltürmek oşarmı dostluqğa dostluq ve sıy ve hürmet ata-babalarımızdın qalğandır ol otuz atlarınıñ tamam aqçaların yibâirgâ buyurğay irdiñüz ve Sadıq ağa kim mundin evel miñ seksân toquz yılında siz uluğ qardaşımızğa çapqun barub qaytuv bolub ilçi yolunda Barabaş hırsızları ğafil irken yolların basub barça malların ve helâk bolğan yoldaşların can ve qan aqçaların hesab itdirib anlarınıñ baha aqçaların Sadıq ağanıñ öz qoliğa teslim bolmağa buyurğay irdiñiz kim iki uluğ yurtniñ hidmetinde kezgân çapqun elçilerğa bir taqı mundaq fesad ve yamanlıq bolmağay irdi taqı Kemal Mırza Suleş oğlu çapqun barğanda uluğ körünüşiñiz bolğan padişahlıq qaşınızda adet-i qadim bolğan yürülgâlerin adetçe kiydirmây biz uluğ Murad Geray Han hazretleriniñ ve Qalğay Sultan ve Nuraddin Sultan hazretleriniñ çapqunlarığa yiñleri ve yaqaları kesilgân tonlar kiydirib şart bolğan qadimiy adetğa oşavsız iş bolğan imiş ve Dumnay kişileriñiz qadimiy adetni ve şartnı bilmâsmidir bir taqı mundaq oşavsızlıq ve sıysızlıq ve hürmetsizlik bolmağay irdi her yıl sayın barğan yatur elçilerimizğa ve ğayrı çapqunlarımızğa taqı esbabları adet ve şart üzre birilüb şart bolğan qadimiy nimarsalar bozulmağay irdi ve siz uluğ qardaşımız ve dostumuzniñ uluğ malümüñiz bolğay irdi kim taqı siz uluğ qardaşımız ve uluğ dostumuzğa oşavlı malüm bolğay irdi kim işbu qışniñ soñunda Tan Qazağı bile Qalmuqniñ hırsızları barçası üç yüz çaqlı hırsızlar irmiş uluğ Qırım Yurtınıñ tışarusındın hırsızlıq bile miñ çaqlı qoyun taqı artıq mal hırsızlab qaçdılar ve cavlıq itdiler dib uluğ divanhanemizğa kelüb mal sahibleri şikâyet qıldılar taqı Ğazıkırman qal'âsiğa illi-altmış çaqlı

hırsız Qazaqlar kelüb kiçe bile hırsızlıq itkânde tuyılıb ol Qazaqlar zarar ve ziyan körüb qaçub kitdiler dib Ğazıkerman begi şikâyet qıla arzuhal yibârdi busa öz ol şartname hattıñızda bu kündin soñra iki taraftın bile tuşmanlıq bolub qan tókülmegây irdi dib yazğan irdiñiz bu Qalmuq hırsızlarını ve Qazaq hırsızlarını muhkem zabt itkây irdiñüz ve ahd ve şartıñuznı bozar söz sav bolmağay irdi eger mundın soñra bir taqı Qalmuq veya Qazaq bolsa uluğ vilâyetlerimizğa kelüb hırsızlıq ve cavlıq qılurlar bolsa uluğ ahd ve şartımız bozılıb dostluq tuşmanlıqğa qaytub cavlıq bolurğa inam qılğaysız taqı min uluğ padişah ve uluğ din-İslâm şahinşahı Murad Geray Han hazretlerimizdin siz qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Fedr Aleksayeviç cümle Uluğ Küçük ve Aq Urusnıñ penahı ve kob memleketler ve yerlerniñ maşrıq ve mağrib ve şimal tarafnıñ kob hristiyânınıñ ata ve babadın ola kelmiş padişahı ve hükümdarığa uluğ malüm bolğay irdigim uluğ tahtgâhıñızda taqı kob memleketleriñizde bolğan evvel-evveldin qalğan Ümmet-i Muhammed müslümanlarğa küç ve qıstav itüb siyasetler bile hristiyan diniğa qaytarur ve taptırur irmişsiz mundaq oşavsızlıq padişahlar şanına tüşmâsdir pek yaman işdir min uluğ padişah Murad Geray Han hazretleri de bolsaq ve saadetlü uluğ padişah Hünkâr hazretleri de bolsabiziki din-İslâmniñ uluğ padişahlarınıñ sağışsız uluğ memleketlerimizde hristiyan tayfasınıñ sanı ve hesabı yoqdur busa anlarğa müslüman bolmaq için hiç bir küç ve qıstav imasdır ve hristiyan tusnaqlarğa müslüman bol dib siyaset bolmağandır busa siz uluğ qardaşımız da bolsañuz ol Ümmet-i Muhammed müslümanlarğa bir taqı siyaset ve qıstav itmegâysız Tañrı Ta'alâ saqlağay hristiyan bolmağay irdiler her bir müslüman adet-i qadim ve qadimiy uluğ ahd ve şart üzeriñâ öz hallerinçe müslümanlıqda tıñ ve rahat olturğay irdiler dib Dumnay kişileriñizğa muhkem tenbih ve simar ve yasağ buyurğay irdiñiz taqı eger siz qardaşımız ve uluğ dostumuz ol müslümanlarğa bir taqı hristiyan bolmaq için küç ve qıstav ve siyaset qılır bolsañuz ve olturğan yerlerindin uzaq vilâyetlerğa sürür bolsañuz soñra min uluğ padişah Murad Geray Han hazretleri de bolsaq barça memleketlerimizde bolğan hirsitiyan tayfasığa uluğ siyasetler ve qıstavlar itdirüb barçasın da busa müslüman itdirermiz inad itkânlârğa uluğ siyasetler buyururuz ve uluğ tahtgâhımız Bağçasaray şehrinde bolğan Mayrumnıñ uluğ Kinesasın harab ve papuların siyaset itdirermiz ve barça kinesaların bozarğa buyururuz ve saadetlü azametlü ve şecaatlü uluğ padişah Hünkâr hazretleriğa taqı hatt ve ilçi yibârüb bildirirmiz kim soñra uluğ padişah Hünkâr hazretleri de bolsa uluğ dinimiz ğayreti için barça hristiyan tayfasığa ve Quddus-ı Şerifde bolğan poplarğa ve İslâmbulda bolğan barça poblarğa ve patrigâhlarğa uluğ siyasetler buyurub küç ve qıstav siyaset bile müslüman itdirerğa inam qılğaysız busa işbu muhabbetlik hattımız bile merhum ağaçamız Bahadır Geray Han hazretleriniñ defterinçe qara qaplı

uluğ hazine defteri yazturub ve mühür basub çapqunımız emgektar Sadıq ağanı yibârürğa buyurdıq İnşa'Allahu Ta'alâ sağ ve esen uluğ padişahlıq tahtgâhınızğa barganda adet-i qadim üzeriñâ uluğ körünüñizğa aldırub adetçe türlükli sıylâr ve hürmetler bile uluğ muhabbetlik hatt-ı şerifimizni oqutub içinde yazılğan sözlerimizni yahşı-oq tıñlab alub ve çapqunımızğa taqı adetçe sıy ve hürmetler bile iski qanun bolğan yiñli-yaqalı yımşaq esbablar kiydirgâyler irdi Dumnay kişileriñizğa buyurğay irdiñüz taqı ol qara qaplı uluğ defter kim merhum Bahadır Geray Han ağaçamız hazretleri zamanlarında çapqun Saltıq biy bile uluğ babalarıñuz Maskva Yurtıñıñ padişahığa yibârilgân irmiş şindi de bolsa kene ol defter hesabınça ve merhum ağaçamız İslâm Geray Han ve Mehmed Geray Han hazretleriniñ zamanlarında tilek bile çıqan yaqın kişiler kim soñra artğandır barça tiyişler bu qara qaplı defterde hatasız tamam yazılıb eñ ahriğa uluğ mübarek mührimizni yahşı inam bolmaq içün başğamız siz uluğ dostumuz ve qardaşımız taqı barça hazinemizni uluğ padişahlıq körünüñizdin adet-i qadimçe ötkârdib yatur elçi başımız Ustay Mırza bile bir büyük boyar kişiñizğa buyurğay irdiñiz kim kün ilkâri hazine yollarığa yonelgân çoq hazır-oq quş çapqunımız Sadıq ağanı hazine haberi bile iski töre ve iski adetçe turub uluğ Qırım Yurtığa ta'cil yibârgây irdiler taqı mundın soñra İnşa'Allahu Ta'alâ her yıl sayın uluğ hazinemizni ol defterçe almaşır yerine yetkürgây irdiñiz ve almaşırınıñ vaqtı ve zamanı taqı ohşavlı söz bolub bir zamanğa qarar qılınğay irdi kim hazinegâ qarşu bara kelgân asker kişilerimiz ol ve ol çaqda hazır baş bolğay irdiler busa bu barça şartlar bir qararda bolub hiç bir türlük ohşavsızlıq bolmas irsa kün ilkâri İnşa'Allahu Ta'alâ ve taqdis yigirmi yılğaçe tamam hatasızlıq bile dostuñuzğa dost ve tuşmanıñızğa tuşman bolurımızğa ahd ve şartımızda bütün bolub turarımızğa pek türlükli inam ve i'tiqad qılğay irdiñiz dip hatt bitildi baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday yâzıldı tahtgâhımız Bağçasarayında hicret-i Nebi aleyhi's-selâmniñ miñ toqsan üç senesinde Rebiü'l-evvel ayınıñ içinde.

Han Murad Geray bin Mübarek Geray Sultan

№ 264

Ярлык-шертнаме хана Мурада Гирея Иоанну Алексеевичу и Петру Алексеевичу (Бахчисарай, 1093 г.х., 10 августа)

Аннотация. 1091 г.х. – прибытие в Крым Василия Тяпкина и дьяка Никиты от Федора Алексеевича; переговоры о возобновлении былой дружбы и мира; хатт с золотой пайцзой и шертнаме от хана; кончина прежнего царя Федора Алексеевича; новое шертнаме от хана князьям; дружба и мир на 20 лет, начиная с 10 августа 1093 г.х.; Днепр – граница; невозведение фортифи-

каций по двум сторонам Днепра, прекращение ремонта разрушенных фортификаций (по ханскому шертнаме от Тяпкина); отправление казны и болеклер без изъянов; болеклер для калги, нуреддина, казна; тийишлер для султанов (сыновей), женщин гарема, ич-огланов, близких агалар и др. людей; место алмашув – Прапольщина; отправление на алмашув сыновей Сулеш (беи и мурзы); обязательство хана о несовершении походов во владения Москвы, ручательство о неотправлении войск султаном, и со стороны ханства (калга, нуреддин, султаны, актуглар, крымцы, ногайские мурзы, татары Аккермана, черкесы Темрюка, мурзы и весь народ); заверения хана о дружественных отношениях при последующих ханах; условие о наказании виновных людей и возврате незаконно забранного; определение делегации посольской миссии на алмашув – 5 послов и 20 чел., 3 гонца и 12 чел.; свобода передвижения для купцов по владениям ханства; вручение ханского шертанаме с печатью и золотой пайцзой софрадзы (стольнику) Назарию Мельницкому и подьячему Федору Мартынову.

Yahu

Murad Geray Han bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâ hazretleriniñ rahmi ve inayeti birlen Uluğ Orda ve Uluğ Yurtınıñ ve Taht-ı Qırım Deşt-i Qıpçaqınıñ ve Tat-Tavgaçınıñ ve Tağ ara Çerkâçiniñ sansız Tatar ve sağışsız Noğayınıñ oñ qol ve sol qolınıñ uluğ padişahı ve Han-ı a'zamı bolğan şevketlü ve quredtlü ve mehabetlü ve şecaatlü ve ğayretlü min uluğ padişah Murad Geray Han ebbed-Allahu Ta'alâ devletühu eli yevmü'l-Vaidü'l-Mizan hazretlerimizden qardaşlarımız Uluğ Yurtınıñ ve Uluğ Ordanıñ uluğ padişahları hanlar hem uluğ biyler İyyan Aleksayviç hem Petra Aleksayviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusınıñ penahları ve kob memleketleriniñ ve yerleriniñ maşrıq ve mağrib ve şimal tarafınıñ ata ve babadın ola kelmiş padişahları ve hükümdarlarığa kobdin kob selâmlar itüb tatuwlıq ve muhabbetlik birlen yahşılırmısız ve hoşlırmısız dib hâlleriniñüz ve hatreleriniñüz sorağanımızdan soñra i'lâm yârlıĝ-ı şerif Hanı budır ki iki memleket içinde bolğan halqınıñ tınç ve rahat bolub faqır ve fuqaranıñ hayır du'asın almaq sebebli mundın burun biñ toqsan birinçi yılda Yânvar aynınıñ üçünçi kününde qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Fedr Aleksayevič cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusınıñ penahı Vasil Mihayloviç Tâbkin ve taqı Nikita dyâqını biz uluğ Han hazretlerimizgâ yibârüb aralarımızda burunĝı eski dostluq ve barışiq bolurı için söyleşüb ve cümle söyleşkân dostluq barışiq sözlери ve şartları maqbul ve mu'teber bolub cümle söyleşkân barışiq sözlerni yer qılup anıñ üzerine altun baysalu hatt-ı şerifimiz birlen şartname yazılıub yibârilgân irdi şimdi ol dünyadan ketmek sebebli qardaşlarımız siz uluğ padişahlar Hanlar hem uluğ biyler birlen taqı ol zamanda söyleşüb dostluq ve barışiq bolub Vasil Mihayloviç Tâbkin ve dyâq Nikita birlen yibârilgân şartname

mücibinçe dostluq ve barışiqda muhkem ve daim bolub evel zamanda barışiq ve dostluq için bolğan sözler ve şartname üzerine şartname yazub yibâremiz ve ol şartlarını yad qılamız peyğamberimiz iki cihan küneşi hatemü'l-enbiyâ ve şefi' ruz-i ceza habib-i Huda ve resul-i kibriya hazret-i Muhammedü'l-Mustafa sallı-Allahu Ta'alâ aleyhi ve sellim hazretleriniñ tarih-i hicretinden işbu biñ toqsan üçünçü yılında Ağustos aynıñ onunçü kününden yigirmi yılğa barğança iki memleket arasında muhabbetlik birlen dostluq ve barışiq bolub hiç bir türlük yamanlıq ve zarar-ziyan bolmayâ ve sinnur Vasil Mihayloviç Tâbkin ile yibârgân şartnamemizde yazılğanı üzerine bolub Öziniñ arğı kenarında ve birgi kenarında yeñiden qal'â ve palanqa yapılmaya ve harab bolğan qal'â ve sala ta'mir olmayüb şöle tura ve burunğı şartnamemizde bolğanı üzerine muhkem turamız biñ toqsan üçünçü yıldan kün ilkerüde bolsa her yıl sayın berür uluğ hazinemizni ve yahşı böleklerimizni burunğı zamanda kele turğandır tamam qusursız yibârüb ve qardaşlarımız Qalğa Sultanlar ve Nuraddin Sultanlar hazretleriniñ bölekleri ve uluğ hazinelerni de bolsa ve oğullarımız sultanlar ve harem-i hassamızda biyimler ve haniler ve bikeçler ve iç oğlanlarımız da bolsa ve barça yaqın ağalarımızni ve yahşı kişilerimizni ve qaysuları burunğı zamandan tiyişleri kele turğandır kün ilkerü almaşuv yeri Prabolşinadır ketirüb Suleş oğulları qollarına berüb ve burunğı zamnday almaşuvğa barğanda Suleş oğlınıñ biyelerine ve cümle mırzalarığa qanun-ı qadim üzerine riayet itkândin soñra sizler birlen tatuw-dost bolub şecaatlü ve mehabetlü Mekke-i Mükerreme ve Medine-i Münevvere Quddus-i Şerif Aq Deñiz ve Qara Deñiz padişahı Hünkâr hazretleri de bolsa qardaşlarımız Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultan ve oğullarımız sultanlar ve aqtuğlarımız ve cümle Qırım Yurtınıñ adamları ve Noğay mırzaları ve Aqkerman Tatarı ve Temrük Çerkasları ve cümle buyuruğımızda bolğan mırzalarımız ve il halqımız memleketleriñüzğa ve çit qal'âlarıñüzğa ve cümle qollarıñuz altında bolğan yerleriñüzğa ve köy-kendleriñüzğa ve salalarıñüzğa cavlay barmasqa ve kün ilkerü biz Murad Geray Han hazretlerimizdin soñra bolğan Hanlar hem dost-qardaşlar hiç bir türlük yamanlıq qılmamasqa ve qaysuları da bolsa qal'âlarıñüzğa ve yerleriñüzğa cavlay barur bolsa adamlarımızni yibârüb muhkem izledüb sorarğa ve ölüm siyasetin qılurğa ve alınğan mallarnı cümlesin ve tutsaqlarnı qaytarub berürğa sizün tarafıñızdın ve çit qal'âlarıñuzdın çağırub almamasqa ve hem tutmamasqa ve şart qılğanımızça sözimizde bütün bolub turarğa ve almaşuv yeri Prapolşinadır kün ilkerü hazinemizni anda yibârürsiz ve burunğı zamanday beş adam elçi anlar birlen yigirmi adam ve çapqunlar yibârgânde üç adam anlar birlen on iki adam yibârürgâ andın artuq yibârmâmeskâ ve eger bazirgân adamlarıñuz esbab birlen Qırımğa kelürday bolsa anlarğa küç qılmamasqa ve narsa almamasqa ve qıstavlıq ve sıysızlıq qılmamasqa ve anlardın aqçasız narsa almamasqa ve Qırım

Yurtı ve Qırımniñ beş uruğ sıylı qaraçılarımız cümle Tatar ve Aqkerman ve Çerkaslar ve Noğay zarar qılır bolsalar muhkem ölüm siyasetin qılırğa ve öz şartımızda muhkem turarğa müslüman dinimizçe Quran-ı A'zim üzerine yemin qılıb altun baysalu mührimiz birlen şartnamemiz sofracı Nazar Petroviç istolnik Menliski ve padyaç Fedor Martınoy qollarına birüb yibârdı yazıldı uluğ tahtgâhımız Bağçasarayında biñ toqsan üç yılında Ağustos aynıñ onuncı kününde şöyle bilesiz.

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse
Han Murad Geray bin Mübarek Geray Sultan

№ 269

Ярлык-мухаббетнаме хана Мурада Гирея Иоанну Алексеевичу и Петру Алексеевичу (Бахчисарай, 1094 г.х. / 1683 г.)

Аннотация. Доставка казны в прошлом году; куний тийиш вместо соболиного (положенного по обычаю) ханским сыновьям от посла Назария Петровича; слова посла о таком распоряжении царя согласно дефтеру; письмо хана к царю; сверка дефтеров и обнаружение недостатч; просьба хана о соблюдении договоренности и внимании к этому вопросу; невыдача ярлыкаша сполна Велишах-бею и его братьям от окольничего (аклыпча) на алмашуве в прошлом году; главный ханский посол Дервиш Эмельдеш с мухаббетнаме к князьям; просьба о выдаче ярлыкаш (подарков) для Дервиша Эмельдеша со спутниками; своевременная доставка казны и отправление ханских послов; ярлыкаш от хана царским послам в Крыму, софраджды Никите Тараканову и писарю Петру Бурцову; йурюльгелер через посла Дервиша Эмельдеша; просьба об уважении к татарскому послу.

Ну

Murad Geray Han bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ lütuf ve inayeti birle Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve barça Noğayniñ ve Tağ ara Çerkâçniñ ve Tat milân Tavğaçniñ ve ve qamu Tatarniñ ve Aqkerman vilâyetiniñ uluğ padişahı ve uluğ Han-ı a'zamı bolğan devletlü ve şevketlü ve adaletlü Murad Geray Han dame saltanatuhu eli yevmü'l-Vaidü'l-Mizan hazretlerimizdin qardaşlarımız uluğ padişahlar Hanlar hem uluğ biyler İoanna Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ ve yerlerniñ mağrib ve maşriq ve şimal tarafınıñ ve kob hristiyânıniñ padişahları ve hükümdarlarığa kopdin kob selâm ve yahşı-hoşmısız dib tatuwlıq-muhabbetlik hatrleriñiz sorağanımızdın soñra i'lâm yârlıǵ-ı şerif Hanı oldır ki ötkân yıl uluğ hazinemiz kelgânda ata ve babadın adet-i qanun üzre Han oǵluna kele turğan samur tiyişni elçiñiz Nazar Petra

samur tiyiş yerine zerdeva tiyiş berdi Nazar Petradan defterimiz mücibinçe samur tiyiş taleb qıldıq irsa Nazar Petra maña uluğ padişahımız defter birle bergân tiyiş budır ol samur tiyişni uluğ padişahımızğa yazub taleb qılñuz dimek sebebli biz anı yazıb köndergen irdik işbu kelgân elçiñüz zerdeva tiyişke bir samur ton qoşub berdi biz taqı qadimden bolğan defterimizni yoqladıq baqdıq Han oğlunun adet-i qanun tiyişi başlığı samur ton ve bir tob samur ve iki zerdeva ton ve dört sırt ton beş qarın ton ve beş tahta sırt ve sekiz tahta qarın bir tilki bürk iki çift bürklik samur babalarımızdın işbu küngâ kelgânçe Han oğluna kele turğan tiyiş işbu yazğanımız üzredir bu tiyiş soñradan berilgân tuguldir tilek ve rica birle çapqun tuguldir uluğ babalarımız sizlerniñ uluğ babalarıñız birle barış-yarış bolub dost-qardaş bolğanda ol zaman Han oğluna birilgân tiyişdir ol zamandın bu zamanğa kelgânçe bizim yazğanımız üzre nuqsansız tamam berilgândir siz qardaşımız birle dost-qardaş bolğanda munday nuqsan berilmek lâyıq tuguldir hidmetiñüzde ne qadar haznaçlarıñuzğa muhkem tenbih qılğay irdiñiz bir taqı nuqsansız köndergây irdiler bir taqı anday tiyişler ve ğayrı tiyişler eksik bolsa ol sebebli dostluq-qardaşlıq arasında yaqşı tuguldir İnşa'Allahu Ta'alâ kün ilkâri ömür ahırğaçe dostluq-qardaşlıqda min uluğ Murad Geray Han hazretleri da bolsaq taymay turarmız alay da bolsa siz qardaşımız taqı munday eksik ve nuqsanı yazub i'lâm qılğanımızdan soñra sizlergâ malüm bolğaç munday işlerni yaqşı yoqlab muqayd bolub eksiksiz köndergây irdiñüz iki yurtniñ arasında az nesne içün kob söz bolmağay irdi ve taqı almaşuv biy qulumız Velişah biy almaşuv yerine barğanda hazine keltürgen aqlınçay degen boyarıñuz Velişah qulumızğa ve qardaşlarına adet üzre berile kelgân padişahlıq yarlıqaşınıznı ötkân yıl tamam bermeydirler anı da bolsa aqlınçay boyarıñuzğa muhkem tenbih idüb adet üzre tamam berirgâ buyurğay irdiñüz uluğ babalarıñızdan ola kelgân yarlıqaşınıznı defteriñiz mücibinçe tamam bergeyler idi ve taqı min uluğ Murad Geray Han hazretleri de bolsaq işbu muhabbetname hattımız milân qulumız Derviş Emeldeşni elçi başılıq birle könderdik İnşa'Allahu Ta'alâ esenlik birle barğanda qanun üzre sıy-hürmet milân divanıñızğa alub ve işbu muhabbetname-i şerifimizni riayet ve hürmet birle öz aldıñızda oqutub ve muhabbet sözlerimizni yaqşı tıñlab alğay irdiñiz ve taqı iki yurtniñ arasında yürgân elçi qulumız Derviş Emeldeşke adet ve qanun üzre sıy ve hürmet birle bola kelgân yarlıqaşınıznı ulüfelerin nuqsansız berirge buyurğay irdiñüz ve cümle yoldaşlarına adet üzre yarlıqaşınıznı taqı eksiksiz birirgâ buyurğay irdiñüz ve taqı uluğ hazinemizni ve ilçı qullarımızni vaqtı milân çıkarub toqtavsız yibârgey irdiñüz ve biz taqı uluğ tahtgâhımızda bolğan yatur elçiñiz sofraçı Mikita Taraqanov ve yazıçı Petr Bursavğanı uluğ padişahane soyurğal yarlıqaşımız birlen nitekim uluğ adet-i qadimçe yürülgelerin ihsan qılub biz uluğ Han-ı a'zam hazretlerimizniñ yatur

elçimiz Derviş Emeldeş qulumız milân yibârürgâ buyurğanımız Tañrı Ta'alâ efendimizniñ qudreti milân sağ-esen barğanlarında yatur elçimiz Derviş Emeldeşniñ adet-i qadim qorumların tamam tugul idüb anda turğançe sıy ve hürmet milân yahşı tutub dostluq ve qardaşlıqda ömür ahırğaçe taymay turğay irdi dib hatt bitildi baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday yâzıldı tahtgâhımız Bağçasarayında Safer aynıñ ahrında hicret-i Nebi aleyhi's-selâmiñ biñ toqsan dört tarihinde.

Han Murad Geray bin Mübarek Geray Sultan
Bi-maqam Bağçasaray dar'us-saltanat

№ 270

Ярлык-мухаббетнаме хана Мурада Гирея Иоанну Алексеевичу и Петру Алексеевичу (Бахчисарай, 1094 г.х. / 1683 г.)

Аннотация. Ханский гонец Девлетали с дружественным хаттом к князьям, просьба о его своевременном возврате; просьба об отправлении в Крым толмача Василия Козлова с письмом; отправление болеклер и казны; посол Каплан-ага со спутниками в Крым; отправление на алмашув за казной Велишах-бея, с мурзами и войском; отправление из Крыма на алмашув царского софраджды Никиты Тараканова и писаря, со спутниками; ханский гонец Зурум в Москву за предварительными вестями; казна по дефтеру, без изьянов и недостатч; просьба о доставке ярлыкаш на алмашув Велишах-бею, мурзам и воинам; недостахи в выдаче продовольствия в прошлом году.

Murad Geray Han bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ lütfi ve inayeti birle Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve barça Noğayniñ ve Tağ ara Çerkâçniñ ve Tat milân Tavgaçniñ sansız kob Tatarniñ ve sağışsız kob askerniñ Aqkerman vilâyetiniñ uluğ padişahı ve uluğ Han-ı a'zamı bolğan min devletlü ve azametlü ve şevketlü ve adaletlü Murad Geray Han dame saltanatuhu eli yevmü'l-Vaidü'l-Mizan hazretlerimizdin qardaşlarımız uluğ padişahlar Hanlar hem uluğ biyeler İyoana Aleksayeviç Petra Aleksayeviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ penahları ve kob memleketlerniñ ve yerlerniñ ve mağrib ve maşrıq ve şimal tarafınıñ ve kob hristiyânniñ ata ve babadın ola kelmiş padişahları ve hükümdarlarığa kopdin kob selâm ve yaqşı-hoşmı dib tatuwlıq ve muhabbetlik birle hatrelerin sorğanımızdin soñra i'lâm yârlıĝ-ı şerif Hanı oldur ki canib siz qardaşlarımızğa muhabbetlik hattımız birle çapqun Devletali qulumızni köndermiş irdik vaqtı milân yana qaytarub yumuş adamlarıñuzdin tilmaç Vasilây Qazlov birle muhabbetlik hattıñuz ve taqı bölekleriñüzni könderibsiz ve uluğ hazinemizni ve elçilerimiz Qaplan ağanı cümle yoldaşları milân çıkarub

köndergenleriñüzni arz ve i'lâm qılub malüm-i Hümayunımız bolub ve taqı uluğ hazinemizni aldırmaq için qıdvetü'l-umera-i el-kiram Velişah biy ve qardaşları mırzalar ve kifayet miqdarı asker birle ve taqı munda bolğan sipahileriñüz sofracı Nikita Sifontaviç Taraqanov yazıçı cümle yoldaşları milân almaşuv yerine köndermekle ilkeri aldığı haber için adet-i qanun üzre Zurum nam qulumız işbu muhabbetlik hattımız birle çapqun könderilmiştir İnşa'Allahu Ta'alâ barça yoldaşları milân sağ ve salim barib dahil bolğanda uluğ babalarıñuz adet-i qanun ola kelgân riayetiñüzni qusur ve nuqsan qılmağay irdiñüz ve uluğ hazinemizni taqı bizim defterlerimiz mücibince könderirge buyurğay irdiñüz eksik ve nuqsan bolmağay irdi ve taqı bizim defterlerimizdin eksik ve nuqsan bolur bolsa ol sebebli dostluq ve qardaşlıq arasında bir suvuq söz bolmağay irdi ve taqı çapqun qullarımızni cümle yoldaşları milân sıy-hürmet qılub vaqıtı milân toqtavsız qaytarıb yibârgây irdiñüz ve taqı almaşuv biy Velişah biy ve qardaşları mırzalar ve asker kişileriñüz almaşuv yerine barğanda adet-i qanun üzre berile turğan yarlıqaş esbabların nuqsansız berürge buyurğay erdiñüz ve zahirelerin taqı ötkân yıl nuqsanlıq üzre bergenler imiş aqlınçay bolğan boyarıñuzğa tenbih qılğay irdiñüz ol kob nerse tuguldir almaşuv yerinde anday sıysızlıq bolğan yahşı iş tuguldir ançaq kün ilkâri suvuqlıq bolur dib hatt bitildi yazıldı tahtgâhımız Baqçasarayında miñ toqsan dört tarihinde Ramazan aynıñ ahırında baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday.

Han Muard Geray bin Mübarek Geray Sultan

№ 372

Ярлык хана Мурада Гирея гетману Барабаша Поповичу (?)

Аннотация. Прибытие в Крым боярина с письмом от гетмана Барабаша; пункты письма; 1) отправление писаря из Нежина в Крым в прошлом году; сообщение гетмана хану об отсутствии вестей от писаря; смерть писаря и его спутников ко времени подготовки ханом ответа; 2) расспросы гетмана о месте проведения выкупа пленников, об обмене казаков на татар; отправление пленников к кошевому и сообщение в Крым; место для алмашува (обмена пленников и выкупа за алтын) – острова у крепости Юкары Исламкерман (от Шахин Гирея); 3) просьба гетмана о разрешении хана на охоту и рыбную ловлю для казаков; прежняя договоренность с ханским позволением на охоту и рыбную ловлю; разбой казаков по другую сторону от устьев рек Энлик и Унгул, на пути Аккерман-Крым – нападения на путников и угон лошадей; угон казаками 30-40 лошадей в Джанкермане; погоня татар за разбойниками, бегство казаков в Пасрань; просьба хана о наказании разбойников; 4) договоренность (при прежних ханах) с кошевыми гетманами о позволении на рыбную ловлю и добычу соли в нижележащих землях; сообщение гетмана о нынешнем предупреждении от ханской стороны; выдвинутое прежде

условие о запрете на пересечение границ по нововозведенным крепостям казками-охотниками и чумаками; плата за проход в земли ниже крепостей, султанский ферман беку Газикермана; плата за большую, среднюю и малую лодку (кайык) от кошевых казаков за солью; 5) ханский ярлык кошевому гетману о выделении тысячи казаков с парами лошадей для похода в Черкессию; просьба хана к гетману Барабаша о выделении казаков с лошадьми; готовность хана оказывать военную помощь казакам и гетману.

Hu

Murad Geray Han bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Qıdvet-ı erbabu'l-milletü'l-Mesihîye ve zübdet-i ashabu't-tayfetü'l-İsuyê halyâ Barabaş hatmanı Papaviç islâh Allah-Şane qabiline selâm ki ehl-i İslâma olan vedd ihlâsîñiz himayetinden sadır ve bahir ve hulâsa-i kelâm erbab-i imana olan meveddet-i ihtisasıñiz sebebinden zahir ve mütebadir olur iblağıyle hâl ve hatrelerin sorağanımızdan soñra i'lâm yârlıĝ-ı şerif Hanı budır ki halyâ kendü bayârıñuz ile taraf-ı şahanemize könderdigiñ kâğıdıñ kelüb cümle ahvalıñ malüm-i saadetimiz olmuşdır evvel madde yâzub bildirdigiñ budır ki keçen sene könderdigiñ Nijin pisarı ile çoq söz ve çoq hizmet sipariş olunmuş idi cevabı kelmedi deyü bildirmişsin ol pisar keldi yahşı söyleşüb muradıñız ne olduğın bilüb aña köre cevab yâzub köndermek üzre iken bi-emir-Allahu Ta'alâ ecel kelmiş cümle yoldaşlarıyla qırıldılar ne hidmete keldüğün ve muradı ne olduğın bilmedik ve cevab dahi yâzub yibârmedik ve ikinci madde culuv alışmaq içün yâzub ne yerde almaşuv olur deyü su'al itmişsin ve hem dahi başa-baş birme-bire yahşı Tatara yahşı Qazaq alçaq Tatara alçaq Qazaq dimişsin ma'qul yâzmışsin ol işe biz dahi qayilüz heman cümle dutsaqları cem' idüb қоşавая könderüb bu tarafa adam könderüb bildiresin bu tarafda dahi tutsaqlarıñız hazırdır ve haberi keldigi sa'at adamlarımız ve qullarımız ta'yin olunub könderilür Şahin Geraydan Yuqarı İslâmkerman didikleri yere varırlar anıñ qarşusunda atalar vardır siziñ askeriñiz ol adalarda durub culuv alışurlar ElhamdüliLlâhi Ta'alâ bir yerde qorquluq yoq sulh-salâh barışuq ve dostluq olduqdan soñra zarar ve ziyân yoqdur eyülik ve rahatlık ile almaşuv olur kerek Tatardan ve kerek hristiyândan olan tutsaqlar başa-baş virildikden soñra ba'zıları aqça ile alınmaq lâzim kelürse eger Tatar eger Rus altun virilmek üzre qabul körülmişdir culuv ahvalından ötri ĝayrı yoqdur heman bir kün evel könderüb yuqaruda yâd qılındığı üzre tutsaqları қоşавая könderesin haber keldigi sa'at bu tarafdan dahi varub İslâmkermanda almaşuv itârler hiç de elem çekmeyesin ve üçünçü madde kâğıdıñıza yâzılmışdır ki çöllerde olan suwlarda balıq avlamağa ve kiyik ve tülkü avlamağa Qazaqlarımıza destur viresiz deyü yâzmışsin ol avçı Qazaqlar kimsene mani' degildir istedigini yerde kezüb balıq ve ĝayrı

av avladıqdan zarar ve ziyan körmezlerdir evvelden söyleşdigimizde dahi avçılara destur virilmek üzre qavl ve qarar olunmuşdır ançaq ol avçı Qazaqlar kendi halleri ile olmayüb Enlik ve Unğul Suwlarınñ tamağından biri taraflara keçüb Aqkermandan Qırıma ve Qırımdan Aqkermana kiden yolçılarımızı basup kimin öldürüb ve kimin tutub atların alub kideyürler ve halâ elçiñiz munda iken bir miqdar Qazaq varub Cankermada otuz-qırq qadar atların alub ketmişlerdir ardından quvub vardıqlarında Pasran tarafına qaçmışlar zahra ol Qazaqlar seniñ Qazaqlarıñdır ol eşqiyâlıq iden Qazaqları buldurub haqlarından kelmek lâzımdır eger ol yerlerde yürüyüb hırsızlıqñı iden Qazaqlar benim degildir dirseñ taraf-ı saadetime bildiresin inşa'Allahu Ta'alâ ol Qazaqları biz buldurub haqlarından kelüriz soñra seniñ hatrıñ qalmasun bir degil iki degil bir qaç kere eşqiyâlıqñı itdiler dördüncü madde evelki hanlar zamanlarında qoşavıy hatmanları ile söyleşüb aşığıyâ balıq avlamağa ve tuz almağa destur virirlerdi şimdi tenbih olundı deyü bildirmişsin belki ol sözün dahi kerçekdir amma barışılıq olub sulh-salâh olunduqda söyleşkân söz böyledir ki halyâ yeñiden yâpılan hisarlardan aşığı Qazaq keçmemek üzerine şart olunğandır saadetlü Hünkâr ol hisarları yâpdırmaqdan murad aşığıyâ çırtıq ve avçı Qazaq tuzçı Qazaq varmasın deyü yâpdırmışlardır eger qoşavıy Qazaqları aşığıyâ varub tuz alur dirler ise aqça ile varub alurlar saadetlü Hünkâr tarafından Ğazıkerman begine ferman kelüb yâzılmışdır ki eger qoşavıy Qazaqları aşığıyâ varub tuz almaq murad iderler ise büyük qayıqdan ve orta qayıqdan ve küçük qayıqdan her birinden alınaçaq aqçanı kesim idüb bildirğandır Ğazıkerman begi kâğıd yâzub size bildirer eger tuz almaq murad iderlerse varub tuz aldıqdan qayıqdan Ğazıkermana keldikde kesim bolğan aqçanı virüb kiderler eger öyle olmasa hiç de mümkün tarafı yoqdur aşığıyâ varub tuz almaq zira barışılıq ve sul-salâh olduqdan soñ anıñ üzerine qavl ve qarar olunmuşdır ve Çerakise tarafına bir miqdar hidmetimiz olmağle qoşavıy hatmanlarına yarlığ-i şerif könderilüb ikişer atıyale biñ Qazaq viresin deyü bildirmiş idik anlar dahi size bildirüb her ne cevab olursa size bildiririz deyü kâğıd köndermişler imdi siz dahi qoşavıy hatmanlarına tenbih idesiz ki ikişer atla biñ Qazaq hazır ideler inşa'Allahu Ta'alâ lâzım olduqda adam köndersek hazır bulunalar evelden ola kelmiş anlara ve size dahi asker iqtiza iderse bizim askerimiz dahi hazırdır barışılıq-dostluq olduqda bir-birlerine imdad ola kelmişdir qoşavıy hatmanlarına ziyâde tenbih idesiz inşa'Allahu Ta'alâ zarar körmesler riayet körerler baqı ed-du'a ali min etba' el-Huday.

Han Murad Geray bin Mübarek Geray Sultan

№ 373

**Ярлык хана Мурада Гирея кошевому гетману Боткалы
(Яштаг Бий-Эли)**

Аннотация. Прибытие в Крым казацких послов от гетмана Боткалы; ханская аудиенция для послов; перевод письма гетмана; просьба гетмана о ханском позволении перейти за Газикерман для добычи соли; переговоры в Крыму с королевскими послами по поводу соли; письмо хана к османскому султану по поводу прошения казаков о добычи соли; возможность для казаков приобрести соль в крепости Ор (Перекоп) за ту же плату, что и народу ханства.

Hu

Murad Geray Han bin Mübarek Geray Sultan sözüміz

Qıdvet-ı umera el-milletü'l-Mesihıye halâ Botqalı atasınıñ hatmanı qoşavıy hatemat avaqıba bi'l-hayr savbına selâm-selâmet resan hanı ki ehl-i İslâma olan ita'at ve inqıyadından sadır iblağıyile i'lâm yarlığ-i şerif Hanı budır ki taraf-ı şerifimize könderilen elçileriñ Bab-ı Saadetimize kelüb uluğ körünüşimize alub bar bolğan sözleriñ kâğıdıñda bolmağle tercime olunduqda qulluq ve dostluq sözün söylemişsin pek güzel qulumız ve dostumuzsın tuz almaq için Ğazıkerman altından keçmege icazet istemişsin qıral elçileri Qırımда iken tuz ahvalı anlar ile yahşı söyleşilüb könderilmiştir inşa'Allahu Ta'alâ qıral tarafından bizim elçimiz ile öz elçileri kelüb sulhımız muhkem bolub baruşlığımız tamam bolduqdan soñra icazet istediginiñüz tuz için Osmanlı tarafına yâzub rica ideriz eger şimdilik tuzğa mazayıqañuz var ise ElhamdüliLlâhi Ta'alâ dost ve qul bolğanlarğa Or qal'âsınıñ qapusı açıqdır arabayle Qazağınuz kelüb Or tuzı halq içinde ne bahayâ satılur ise sizler dahi ğayrı halqımız kibi satun alub hacetiñizi bitürgâysiz sözüміz budır ve ilçiniñizğa yahşı-yahşı ihsanlarımız bolğandır şöyle bilesiz.

Bi-maqam Yaştağ Biy-Eli

Han Murad Geray bin Mübarek Geray Sultan

1.13. Саадет Гирей-хан бин Крым Гирей-султан

№ 293

**Ярлык-мухаббетнаме хана Саадета Гирея Иоанну Алексеевичу
и Петру Алексеевичу (Аккерман, 1102 г.х. / 1691 г.)**

Аннотация. Прибытие в Крым посла от гетмана Барабаша, подвластного Москве; прежние переговоры с Черкес-Бахадыром, ханский ответ – ответ татарского посла; устное сообщение хану от прибывшего посла; просьба посла о ханском письме к царям и ярлыке себе, с отправлением татарского

посла; отправление послов в Крым (с мухаббетнаме) в знак подтверждения дружбы; внимание хана словам гетмана из уст посла; совещание хана с карачи и чиновниками страны; дружба и союз хана с калмыцким правителем Аюка; отправление ханского посла с мухаббетнаме; прежние обиды и вражда; письмо от боярина-воеводы, прибывшего в Ор (Перекоп) на прошлых днях, о дружбе; обязательство хана быть посредником в переговорах Москвы со Стамбулом.

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kob Tatar ve sağışsız kob Noğayniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkâçniñ uluğ padişahu ve Han-ı a'zamı ve haqan-ı ekremi bolğan ali-cenab me'ali-nisab devlet-i intisab saadet-i iktisab min Saadet Geray Han ebbed-Allahu Ta'alâ ömrühu ve devletühu eli yevmü'l-Va'idü'l-Mizan hazretlerimizdin Uluğ Yurtniñ ve Masqvaniñ ve maşrıq tarafında bolğan il ve vilâyetlerniñ ve barça Aq Urusniñ hükümdarları ve kob hristiyânniñ qıralları bolğan qardaşlarımız İvan Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç hazretlerine kopden kob selâm itüb nedir hâlîniñiz ve hatriñiz dib sorağanımızdın soñra i'lâm yârlıg-ı şerif devlet-redif Hanı budır ki benim saadetlü ve muhabbetlü qardaşlarım hazretleri halâ tabi'iniñizde bolğan Barabaş hatmanı tarafındın taraf-ı saadetimizge elçisi kelüb cevabı mundın burun Çerkes Bahadır milân söyleşkân cevablarını qırallar hazretleriniñ ve bi'l-cümle Masqvaniñ uluğ ve küçük kişilerniñ ma'qul ve münasib körgânlerinçe yibârgân irdük halâ taqı elçimizniñ avız cevabı bizniñ öz cevabımızdır ve bizgâ taqı qırallarımız hazretleriniñ buyuruqlarıdır dib devletlü qapımızğa arz qilğanda biz uluğ Han-ı a'zim ali-şan hazretlerimiz elçiniñ avız cevabın tıñlab alurğa buyurğanımızda eger şevketlü ve azametlü ve qudretlü Han ali-şan hazretleri barışıq ve iki yurtniñ arası tüzünlük bolurnı murad-i şerif qılır bolsalar qırallarımız hazretlerinğa name-i Hümayun hatt-ı şeriflerin yâzub ve bizgâ taqı yârlıg-ı şerif vacibü't-teşriflerin tahrir buyurub elçi qulların yibârsünler bu taraf hazırmız bizniñ qullarımızdın taqı muhabbetname hattları milân elçileri yibârilür ve bi-avn Allahu Ta'alâ aramızda dostluq kâl-evvel bolub iki yurtniñ halqı asüde-hâl üzre bolur irdi dibdir min azametlü ve şecaatlü Han ali-şan hazretlerimiz taqı elçiniñizniñ avızından hatmanniñ sözlerine i'timad qılub cümle uluğ ve küçük qaraçı qullarımız ve vilâyetimizniñ umur-dide ve kâr-azmude kişileri milân müşavere qılub bu sözlerdin soñra sulh tarafın riayet ola körülmekle ve Qalmuq Türkây bolğan Ayüka milân dostluğımız ve ittifaq-ittihadımız bolub anı taqı qolğa alurnı ve bir yerden söyleşürni münasib körüb işbu muhabbetname-i Hümayunımız tahrir olunub elçilik hidmet-i şerifimizle qulumızni yibârmışızdır inşa'Allahu Ta'alâ vusulı mısır bolğanda muradıñuz barışub yâraşmaq ise tarafıñızdın dahi muhabbetname hattlarıñız yâzılıub elçileriñizni bir

kün muqaddem yitişdirgâysiz min şevketlü Han ali-şan hazretlerimizdin hilâf sadır [.....] Hudaı bi-zevâl ayandır ki mundın burun taqı seleflerimiz bolğan ağaçlarımız asırlarında aramızda bolğan ahd ve yemingâ bozğaqlıq hususı bu tarafdın olmış tuguldir ve ba'de taqı dostluq ve tatuwlıqını süyârmız keçken künlerde Orğa kelgân vayevodalarıñuz da serasker bolğan boyarıñuz barışmaq hususını yâd qılub kâğıd yibârgân irdi amma soñra aslı zuhura kelmedi bu def'a hatmannıñ söziniñ aslı bar bolub siz qırallar qardaşlarımız tarafiñızdın muradıñuz dostluq bolur irsa min Han-ı a'zim ali-şan hazretlerimiz taqı qabul qılub ve Al-i Osman padişahı taraflarıñğa tüşkân sözleriñizni ve muradıñuzni taqı özlerimizgâ alurmız heman elçimizni eglendirmeyüb ve nameñüz milân siz uluğ qırallar qardaşlarımızdın elçiñuzni qoşub yibârgâysiz yâzıldı hâl-ı qarargâhımız bolğan Aqkermanda biñ yüz iki tarihi Nisannıñ onuncı kününde.

Han Saadet Geray bin Qırım Geray Sultan

1.14. Сафа Гирей-хан бин Сафа Гирей-султан

№ 294

**Мухаббетнаме Сафы Гирей-хана бин Сафа Гирей-султан
Речи Посполитой (?)**

Аннотация. Восшествие хана на трон; письмо из Речи Посполитой (с намерением о дружбе) в передаче от Абдурахман-аги; слова хана об особой дружбе с Польшей издавна; отправление посла Дервиш-мурзы Субхан агазаде с ханским мухаббетнаме; просьба о написании ответа в мухаббетнаме; намерение хана о прежней дружбе.

Ну

Qıdvetü'l-Mesihiye umuma Reş-Pospolitça savbına i'lâm ve inha-i Hanı budır ki hazret-i Haq Subhane ve Ta'alâniñ avn ve inayeti ile babamız Yurdu Qırıma ve umuma halqımız Han olub üzerlerine padişah adalet-unvan olduğımız şimdiye degin siziñ dahi malümüñızdır Allah Ta'alâ qutlu-mübarek eyleyüb sizleriyle niçe dostluq ve eyiliklerde olmaq muqadder eyleye ve Abdurrahman ağa ile dostluq için irsal olunan mektüb kelüb cümle malümümüz olmuşdır iki yurt tınç ve rahat bolmasıyçün dostluq murad eylediğiñüz istima' olunub haz olunmuşdır zira dostuñız ğayrı hanlar kibi olmayüb muqaddema sultanlığıımız vaqtında Lih askeri ile niçe kere yoldaş ve niçe yerde maan işde bulunub ol yoldaşlığıımız gönlümüzden çıqmamağle ziyâdeler ile dostluq ve muhabbetlik muradımız olmağle işbu muhabbetnamemiz yâzılıb ilçilik hidmetiyle yaqın qullarımızdan

qıdvetü'l-emasil ve'l-aqrان Subhan ağa-zade Derviş Mırza zide qadruhu könderilmişdir ve cümle cevabımız dahi lisana sipariş olunmuşdır söyledüğü sözlər bizim sözlərimizdir muradımız evelki dostluq olduğuna i'timad eylesiz iki yurta lâyıq sulh ve salâh cevabınıızı mezbur qulumıza sipariş eylemişizdir mezbur qulumuz ile söylesüb ve qarar virüb soñra söylesmege ihtiyâc qomayüb her maddeyi ayırub mezbur qulumızı eglendirmeyüb ve cümle cevabınıızı muhabbetnameñizde ve bir belli adamınıız qoşub köndermeñüz lâzimidir devlet tarafından bu tarafnıñ her umurı bize tefviz olunmuşdır inş'Allahu Ta'alâ zamanımızda aramızda olan duşmanlıklar dostluğa mübeddil olub evelki kibi eyülikleri ve muhabbetlikler vücuda keke muradımız evelkiden ziyâde dostluqda bulunmamızdır Deviş Mırza ile her maddeyi ayırub muhabbetnameñüz ile bir belli adamınıuz keldiginde ahnamemiz virilür bi-avn-i Allah niçe igülikler olunur iki yurtnıñ arasında dostluq olmasına çalışuyâ cehd eylesiz şöyle bilesiz.

Han Safa Geray bin Safa Geray Sultan

1.15. Саадет Гирей-хан бин Ислам Гирей-хан

№ 300

Хатт хана Саадета Гирея Шамхалу (?)

Аннотация. Заключение Москвой мира с султаном; прибытие многочисленного московского войска к берегам Терека и в сторону Астрахани; возведение Москвой крепостей в отдельных местностях; намерение царя о покорении кумыков, чечен и Дагестана, присоединении Грузии и выселении всех кумыков; обман с мнимой доброжелательностью; просьба хана о бдительности и назидании от Шамхала, чтобы не лишиться земли и устранить смуты во благо страны и веры; просьба не верить словам злодеев; готовность хана отправить войско в случае надобности.

İ'zzetlü ve meveddetlü ve sadaqatlu dostumuz Şamhâl sadaqat-iştimâl huzurlarına vufur-i muhabbet ve mezid-i meveddet birle selâmlar idüb hâl ve hatreleri su'al olunduqdan soñra minhay Hanı budır ki duşmandın bolğan Masqva keferesi şevketlü ve azametlü ve qudretlü padişah alem-penah hazretleri ve umuma Ümmet-i Muhammed ile sulh ve salâh eyledüğü malümüñizdir öyle olsa dahi göñlünde olan fikir fesadı üzre vafir taburı Terek boyına kelüb ve evveli kendüsi dahi kob tabur ile Acderhan semtlerinde bolub murad-i menhusları malümüñüz olmaq için efvah-ı nasda şayi' bolğan ba'z mahallere qal'âlar bina idüb ve Qumuq ve Çeçen ve Dağıstanı feth idüb Gürci vilâyetine qoşulmaq ve Qumuq halqın bi'l-

külliye oradan qaldırmaq fikriyle olduğın ve ba'z mahallere dahi adamlar könderüb bizüm size zarar ve ziyamız yoqdur her birleriñüz a'zim iltifatıma mazhar olursız deyü enva' mekr ve hileye dair sözler birle ve anlar dahi gâvrüñ mekr ve hile sözlerine i'timad idüb haberleşmekde bolduqların söyleyürler imdi bu qadardan berü Ümmet-i Muhammed ve sunnet-i cema'at bolğan halqı gâvur [.....] aslı varmı-yoqmı bilmek için varaqa ve dadımız tahrir ve qıdvetü'l-aqrان birle irsal qılındı inşa'Allahu Ta'alâ bu zıkr olunan efvahda şayi' sözlerniñ aslı varmı-yoqmı aslı oldığı sürette böyle fikirde bolğanlar ne asıl muslüman ve ne tarz-ı Ümmet-i Muhammeddir sizlere lâyıq olan böyle fikirlü kimsenelere tenbih eylesiz ki fikir-i fesadların qılıblarından ihrac ve din-İslâmlarıçün damen dermeyân etüb sı'y ve ihtimam itmelerine tahriz idesiz ve siz dahi diniñiz muqtezasinça eliñizden keldügi qadar çalışmañız elzemdir Elhamdü-lilLâhi Ta'alâ askeriñüz kob ve mahall-i iqtizada sarb ve metin ve iltica idecek yerleriñiz var ve hem hulus-ı derun ile Ümmet-i Muhammedsiz memleket için ve din için çalışmayüb memleketi gâvur yedine virüb hor ve haqir olmaq sezamidir yâramaz fikirde olanlara ziyâde tenbih itmek kereksiz beş künlük dünyâ için ahiretni yâqmaq lâyıqmıdır zinhar gâvurıñ yâlanına inanmayüb bu fikirde olanlara tenbih eylemeñiz isteriz ElhamdülilLâhi ulema ve fazılañız kob anlardan su'al etüb sözlerin tutasız eger bu taraftan imdad için asker lâzim ise adamımız eglendirmeyüb [.....] lüzumı qadar asker irsal olunub könderilinür heman siz din ğayretine taqayyud idesiz ve's-selâm.

Han Saadet Geray bin İslâm Geray Han

1.16. Селямет Гирей-хан бин эль-хадж Селим Гирей-хан

№ 301

Ярлык хана Селямета Гирея королю польскому и великому князю литовскому, курфюрсту Саксонии, Фридриху Августу (1155 г.х. / 1742 г.)

Аннотация. Кратковременный перерыв переписки; отправление посла Юзефа Люповски и писаря Хилимски к хану; мухаббетнаме от короля в начале месяца Рамазан 1155 г.х.; возобновление дружбы и мира, поздравления по случаю восшествия на ханский престол; устное сообщение хана к послу; семь пунктов дружбы в ярлыке; 1) соблюдение дружбы и мира в соглашении при Карловице; взаимное доверие; 2) не просить взиманий сверх традиционного налога (верги) от купцов, направляющихся в Буджак и др.

земли; свободное передвижение торговцев при уплате налога, без притеснений; повеления и ярлыки начальнику, ялы-ага Буджака и пр. с указанием следовать этому правилу; 3) непричинение вреда христианским монахам и запрет на их притеснения; 4) возмещение 2700 гуруш за смерть польского купца в Амасье, отнятие той суммы сераскером Бендер, Вели-пашой, из корабля в порту Аккермана; 5) прибежище казаков Поткалы на р. Аксу (Буг); злодеяния ногайских мурз и прочих людей против реая (подчиненных) под предлогом разведки; назначение людей, ответственных за наказание злодеев; изгнание разбойников и их наказание; 6) отправление послов (взаимное); послы для решения государственных дел и для сообщений, согласно времени и ситуации; 7) осада крепости Хотин московским войском прежде, вторжение Москвы в Польшу; пребывание части османского и татарского войска в Польше, по необходимости; послы короля к османскому султану и в Москве с целью возмещения за несчастные случаи, причиненные некоторым полякам Москвой, османами и татарами; завоевание Хотина Москвой; перенос вооружения в страну короля на хранение, с последующей транспортировкой в Москву; неоднократное отправление людей для транспортировки; покупка или дарение военного снаряжения; вести из Москвы – отказ оставлять снаряжение и арсенал в стране короля; необходимые условия мира; отправление ханом специального посла к королю; ярлык-уведомление об этом; возобновление отношений, письма и уведомления.

Hu

Selâmet Geray Han bin el-Hac Selim Geray Han sözüimiz

Cenab-i Tebarek ve Ta'alâ hazretleriniñ avn-i inayet ehadiye ve lütuf hidayet-i ezeliyesiyle ali hita-i hazray-i ğabray-i Qırım ve Or ve Bucaq ve Quban ve Çerakise-i Kuhistan ve amme-i aşair Noğaylüyân sahranıñınanîñ Han-ı a'zamı celâdetlü-celâletlü şahametlü biz Selâmet Geray Han hazretlerimizden halâ Leh Cumhuriñinîñ qıralı ve Litviski ve Ruski ve Puruski ve Mazaviski ve Zmudoniski ve Kiyeviski ve Voluniski ve Podolüski ve Podlâski ve İnlâniski ve İsmolinski ve sair dahi niçe memleketleriñ hükümdarı ve qadimi Saqsonyâ begi olan hürmetlü raĝbetlü mezid-i menziletlü kemâl raĝbet ile mu'teber dostumuz Fridirik Ağusto qıral haşmet-iştimal hazretine nihaye-i safay-derun üzre selâm-selâmet encam-i iblâĝ ve ihda ve merasim-i tefahhus dostı-i hatreleri icra ve eda olunduqdan soñra minhay-i meymenet-nümay Hanı budır ki qadimü'l-eyyâmdan berü hanedan-haniyet unvanımız ile eslâf-i haşmet itisafıñız ve umuma Leh Cümhuri beynlerinde peziray in'iqad olan sulh ve musafat iqtizası mirasle ve icray-i merasim dostluq taĝirat-i zaman ile bir qaç senelerden berü inqıta' olunub bu avan emniyet bünyânda dostane mekâtibe ve muhabere tevarüdine müteraqqıb iken bu def'a tecdid huquq-ı qadime ve ta'yid revabit musafat-i müstedime zamanında tebrik-i merkez ve alay haniyetimizi havi irsal olunan muhabbetnameñiz işbu biñ yüz elli beş senesi

şehr-i Ramazan-i Şerif evailinde tebliğ ve isalına mu'in murahhas elçiñiz Yuzef Lüpovski pisar Hilimski yediyle vasıl olub mu'tad üzre tercime etdirildikde hülâsa-i malında tebrik mesned-i haniyetimiz ile tecdid sulh-i qadime ve ta'yid revabıt müsaleme-i müstedime zamanında olduğı malüm dostanemiz olduqda izhar dostı ve icray muvalatından inşirah fevaidemiz müzdad olub öteden berü miyânede mu'teber olan qadimi musafat her hâlde tağyir ve hâlleden masun ve kün-künden mütezayid ve efsun olduğunda cay-i kelâm olunmayüb name-i meveddet uslûbıñızda merqum elçiñiz murahhas deyü zikr oluunub ba'z husus lisana taqrırına havale olunduğına bina'en kendüden su'al ve istintaq olunduqda yedi madde tasrih ve beyan idüb taqrir ve ta'bir itdigı mevadden evelki madde Qarlovizada vaqi' ve müte'aqid sulh ve salâha i'tibar ve şurut musalaha ve quyudat-i musafat taraf-ı dostanelerinden mera'at olunub fi-maba'd tarafından kema fi el-evvel istihfaz olunmasını ayan ve izah itmekle miyânede qadimi rabt ve ta'yid olunan emir-i müsalemeye kema-kâne riayet ve merasim-i muvalata eslâfımızdan ziyâde siyânet olunacağında iştibah olunmayâ ve ikinci madde tuccar tayfasından Bucaq taraflarına ve biri semtlere kelenlerden mu'tad olan virgülerinden zityâde şey taleb olunmamaq hususı olmağle erbab-i tuccardan olub bu havaleye kelüb kidenler qadimi virgü ile ticaretlerini serbest üzre emti'alarını iştira ve bir taraftan qadimesinden ziyâde şey talebiyle bir ferde cevir ve iza olunmamaq hususı halâ Bucaqda zabt ta'yin olunan yâlı ağasına ve sair iqtiza iden mahallere ta'kid ve şedid yârlıqlar tahrir ve isra olunmağle bundan soñra ta'yfa-i mezküre bu taraflarda azerde olunmayacağına şubhe olunmayâ ve üçünçi madde ruhban ta'yfesinden seyâhat tariqıyle bu havalilere vürudlarında ve meks itdiklerinde bir dürlü ta'di olunmaması serd ve beyan olunmağle ruhban maqulesinden olub bu taraflara vürud ve hasebü'l-iqtiza itdiklerinde qolumız ve hükümetimizde olan bilâd ve qasabatda bi-veceh na-şer'i bir taraftan rencide ve ta'di olunmayacağı malüm dostaneleri ola dördünçi madde bundan evel Amasiyâda helâk Lehlü bazirgânñın metrukâtı Leh memleketine naql tesmimiyle sefineye vazi' ve Aqkerman iskelesine lenger-endaz oluğı avanda sabıqa Bender canibi ser-askeri olan vezir-i ruşen-zamir saadetlü Veli Paşa hazretleri tarafından aciz olunan iki biñ yedi yüz ğuruşñ istirdadı Asitane-i Devlet aşiyâne arz be inhası olmağle inş'Allah Ta'alâ husus-i mezkür canib-i dostıdan vuqu'i üzre Devlet-i Aliyye ebedi el-qarara tahrir olunacağında şubhe olunmayâ ve beşinçi madde Potqaludan bir miqdar eşqıyâ sayd ve şikâr tariqıyle Aqsuw taraflarında ma'vı ittihaz ve tayfa-i Noğaylüyândan ba'zı mırzayân ve sairler ile ma'rife peyda itmek taqribi ile re'ayâ tayfasına itdikleri itale-i dost ta'dileri ve şeqavetleri olunması olmağle mahall-i mezküre mahsus adamlar ta'yin ve bay-i hâl ahz ve haqlarında iqtiza iden cezaları tertib olunub ve ba'du'l-yevm ol tarafları

tecessüs itdirmeden hâli olunmayüb bu maqule şaqileriñ defi'ne diqqat olunacağına iştibah olunmayâ ve altıncı madde merasim-i sulh ve salâhı taqvit babında canibinden bi'l-iqtiza elçiler ba's ve isra olunması olmağle ba'z umur memlekete dair kifayati muhabere zamanında muqtezay vaqıt ve hâle köre taraf-ı dostanemizden elci könderileceginde cay-i iştibah olunmayâ ve yedinci madde bundan evel Masqvalu taburı Hotin qal'âsı üzerine hücuminde Leh memleketine duhul ve ol vaqıtta hasebü'l-iqtiza Osmanlu ve Tatar askerinden dahi bir miqdar adam bulunmağle ol esnada kerek Masqvalu ve kerek asker-i Osmanlu ve Tatardan ehali Lehlü meyânında vaqi' olan zay'at mutalebesi daiyesiyle canib-i Devlet-i Aliyye ve Masqvalu tarafına elçileriñiz ba's olunduğı ve ol vaqıtta tabur-i mezkür Hotin qal'âsın istilâ ve halâ vilâyetiñize emanet tariqiyle vazı' eyledigi bir qaç toblar ile bir miqdar cebhaneyi kendü vilâyetlerine naql itmeleriychün taraf-ı dostanelerinden bir qaç def'a adam könderildikde mühimmat-i mezkürü qiymetiyle iştirâ veyâhud taraf-ı haşmet itisafiñize hibe ve ihda olunmaq üzre Masqvaludan haber vürudında beher-i taqdir memleketiñizde alı-qonulmasına riza-dade olunmaduğı ve bir kere zay'at muqabili virmek teklifi olur ise de qabul olunmayâcağı yegân-yegân malümümüz olmağle egerçi meyânda in'iqad-pezir olan mesafatiñ semeresi levazım-ı müsaleme olan keyfiyatiñ hayır imkânda olduğı vech üzre süretyâb ve temşiyeti idügi bedihiyyâtdan olub lâkin husus-i mezkür için Devlet-i Aliyye ebedi el-qarara ve Masqvalu tarafına meb'us elçilere kerek Devlet-i Aliyye tarafından ve kerek Masqvalu canibinden virilen acube üzre taraf-ı dostanelerinden dahi peziray-i hasan nizamına diqqat olunacağı ve qa'ide-i mer'iyye-i qadime ve qanun-i mu'tade-i müstedime üzre ifay-i huquq dostluq ve icray-i merasim hem-civarlıq için bir qaç kün tarafında mahsus adamımız könderilmek üzre qarar-dade olunduğı siz haşmetlü mezid-i menziletlü dostumızıñ malümları olmaq için dostane yârlığ-ı meveddet-tebliğ tahrir ve merqum adamıñız savb-ı haşmet mesirlerine i'ade ve tesbir olunmuşdır inşa'ü'l-Mevlâ lediyü'l-vusul tecdid müsaleme ve ta'kid-i musafat için bi'l-has qariba-i taraf-ı dostanemizden dahi adamımız ba's ve irsal olunacağı malüm-i dostaneleriñiz olduqda bundan böyle dostluğa lâyıq ve hemcivarlığa muvafiq halâti izahlar ve mürus-i inşirah feva'id olur peyâm-i afiyetlerin tahrir ve iş'ardan hâli olmamaları ma'mul dostanemizdir işbu biñ yüz elli beş senesi Şevval-i Şerifiñ toquzıncı pencşenbih küni tahrir olundu baqı hemvare sıhhat-ı afiyet-i aqıbet-bad.

Han Selâmet Geray bin el-Hac Selim Geray Han

1.17. Арслан Гирей-хан бин Девлет Гирей-хан

№ 302

Мухаббетнаме хана Арслана Гирея королю Августу (?)

Аннотация. Пожелание здоровья королю; традиции древней дружбы; долгая дружба с соседями, с Польшей; правила и порядки дружественных отношений; отправление посла, тат агасы Махмуд-аги, с дружественным письмом (мектуб дост-ы услуб).

Ну

Cenab-i hazret Bari Ta'alâniñ avn ve lütuf ve inayetinden bir şevket ve azamat ile cümle Qırım ve Quban ve Bucaq memleketleriniñ ferman-i fermay padişahı ve umuma Çerakise ve Noğay ve Or ve Tavkeş-i vafir ve sahra-nişinan ve qabail-i Qıpçaq ve sekbaban ve sair-i tal ve tumanniñ Han ve alâ-şanı hazretimizden sizge haşmet ve cümle düvel-i nisara beyniñde şuhertlü Ağust Leh qıralı ve Büyük Litva eyâletiniñ ve Rus ve Purus ve Mazavniski ve Azmudiski ve Kiyeviski ve Volunski ve Podoliski ve Podlâski ve İñflânski ve İsmolinski ve Çihrinovski ülkeleriniñ hükümranı ve Saqsonyânıñ hakimi ve Rume devletniñ ilketüri hazretleriñize ğayet sadıq ve safay-seriret ve nihayet muhabbet üzre selâmlar olunub hâl ve hatriñiz su'al ve tefahhus olunduqdan soñra hem-vare sıhhat ve afiyet ile maqarr-ı hukümtanı şuhret ve haşmet qararında müstedam olasız ez-qadim aba ve ecdadımızdan berü hilâfan ba'd hilâf siz haşmetlü ve şuhretlü dostumuz beynlerinde huquq-i meveddet ve muvalat keli ve hususa umuma Leh Cumhuri dostlarımız ile meyânede sera'ir dostluq ve hem-civarı qadim idigi zahir ve bedihiyye olmaqdan naşi vaqt-bi-vaqt icray-i merasim muvalat ve ibqay-i levazım-ı musafat meyânede vaqi' muhabbet ve meveddetiñ taza'if ve teradüfni mu'di ve hususa-i canibinden iqa' qava'id mekâtibe ve mirasle şerait mu'amele mehcamle ve zavabit mü'aqide-i huquq muvalat ve ma'rifeden olmağle bu qaide-i mergubeye riayet mahza istiqrar ihlâs-i muhabbet istimrar-i ihtisas meveddete vasta ve alet olduğuna bina'en mücerred bu def'a tecdid huquq-ı muhabbet ve ta'yid-i hulus ve meveddet için istifsar hâl ve hatriñizi havi işbu mektüb dostı-uslûb tahrir ve mahsus ağavatlarımızdan elçimiz Tat ağası Mahmud ağa yediyle irsal ve tesiyir olundı inşa'ü'l-Mevlâ vusulında qadimden berü meyânede olan merasim-i huquq musafatıñ levazımı üzre sür teradüf-i ihlâs ve muvalat her-bar revnaq-i efzay sahaif meri'at olunması siz haşmetlü ve menziletlü ve şuhretlü dostumuzdan ma'mul ve muntazır olmağın bundan böyle mesned sıhhat ve selâmetde müstedam olasız.

Han Arslan Geray bin Devlet Geray Han

2. ДОКУМЕНТЫ КАЛГА-СУЛТАНОВ

2.1. Селямет Гирей-султан бин Девлет Гирей-хан

№ 6

Ярлык-мухаббетнаме калги Селямета Гирей-султана польскому королю (Орда-йи Султан)

Аннотация. Письмо от короля; просьба калги к королю о ненарушении ахда (клятвы); отправление гонца Сутаника к королю; замечание калги о плохих дорогах; просьба о доставке казны в Каменец.

Selâmet Geray Sultan sözüimiz

Ulu Ordanıñ Ulu Hanı Ğazı Geray Han edem-Allahu Ta'alâ me'alihi hazretleriniñ Qağalğası olan Selâmet Geray Sultandın qarındaşım Leh qıralına kopdin kop selâm dikâç i'lâm yârlıǵ-ı beliğ muhabbet-encam budır ki bundan aqdem mektüb-i şerifiñiz kelüb her ne yâzılmış ise bi't-tamam malüm-i saadetimiz olmuşdır inş'Allah Ta'alâ saadetlü Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam hazretleriniñ huzur-ı şeriflerinde eyülik ve dostluqdan yeñâ söz söyleyüb madamki sizden ol ahd ve peyman bozulmayâ bu canibden bozulmaq ihtimalı yoqdur aña bina'en çapğun elçimiz qıdvetü'l-aqran qulum Sutanıqnı irsal olundı vusul bolduqda kerekdir ki fi'l-vaqi' yollar aman degildir hazine könderilürdi dimişsin öyle ise Qamancayâ ketürüb qoyâsın adam könderilüb Qamancada alınur şöyle malüm-i şerif ola biz dahi Han-ı a'zamle mihâl üzerine varmaq muqarrardır baqı ve's-selâm.

Bi-maqam Orda-yı Sultan
Sultan Selâmet Geray bin Devlet Geray Han

2.2 Тохтамыш Гирей-султан бин Гази Гирей-хан

№ 7

Известительный ярлык-мухаббетнаме калги Тохтамыша Гирей-султана королю Польши (Бахчисарай)

Аннотация. Отправление королевского посла Фелюрьяна Олешка к хану Гази Гирею с ахднаме; клятва короля о ежегодной доставке болек (подарков) и казине (казны) в ноябре; отправление ханом гонца Мюселли для принятия ахда и шерта (клятвы).

Tohtamış Geray Sultan bin Ğazı Geray Han sözüimiz

Uluğ Ordanıñ Uluğ hanı Deşt-i Qırçaq ve Çerkes ve Noğayın ve haddsız ve sansız Tatarıñ erkli padişahı olan Ğazı Geray Hannıñ ulu oğlu ve Qağalğa Sultanı olan Tohtamış Geray Sultandıñ kob Urusıñ ve Purusnıñ ve koplık kristiyan padişahı olub Litvaniñ ulu begi olan qarındaşım Lih qırılınıñ huzur-ı şeriflerine kopdin kop selâm dikâcdin soñ i'lâm yârlıĝ-ı muhabbet-i encam sultanı budır ki cenab-ı şerifiñizden babam ulu padişah Ğazı Geray Han hazretlerine adamıñuz Feluryan Oleşqamı ulu ahdnameñuz ile könderüb bu ane kelince aramızda olan ıncınmek afu olub ve bir birimizin ile vilâyetlerine zarar ve ziyan olmâya ve her sene virile kelinan bölek ve hazine ruz-i qasımda virile diyu ahd ve peyman ve şart ve iman eylemişsin biz dahi aña bina'en ulu çabqunımız olan Müselli qulum zide qadruhu könderilmiştir vusul bolduqda şöyle ki bu minval üzre ahd ve iman ve şart ve peyman idüb her sene bölek ve hazinemizi ruz-i qasımda eda ıdüb il ve memleketlerimize sizden ziyan kelmeye biz dahi ol iki ulu yurtuñ yahşılığına çalışub dostıñıza dost ve duşmanıñıza duşman olub ömür ahır olunca sizgâ ziyan ve zararımız olmaz baqı ve's-selâm ali min etba' el-Huday.

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse
Sultan Tohtamış Geray bin Ğazı Geray Han

2.3 Девлет Гирей-султан бин Мубарек Гирей-султан

№ 11

Известительный ярлык калги Девлета Гирей-султана польскому королю (Калгай-Сарай, 1037 г.х. / 1628 г.)

Аннотация. Назначение Девлета Гирей-султана калгой; восстание Мехмеда Гирей-хана и Шахина Гирей-султана по прибытии калги в Кефинский лиман; прибытие подконтрольных королю казаков, осада ими кефинской крепости; прибытие султанского флота; страх восставших, побег и исчезно-

вение хана Мехеда Гирея, побег Шахина Гирей-султана в приднепровские степи к казакам; преследование убежавших, победа и возвращение в Бахчисарай и Калгай-Сарай; отправление посла Мехмед-бека к королю; обязательства – не причинять вреда землям и людям короля от калги, нуреддина, султанов, не вторгаться в земли польские мурзам и беям родов Ширин, Мангыт и Кантимур; клятва о дружбе и мире с ханом Джанибеком Гиреем; просьба об отправлении положенного по старому обычаю верги (дани) сполна, отправление посла к хану; просьба о выдаче Шахина Гирей-султана либо османскому падишаху, либо хану; наставления королю о лжи, которая приведет к вражде; разрушительные татарские походы со взятием имущества и пленениями в случае вражды; просьба калга-султана к королю о соблюдении условий дружбы; ежегодное отправление казны; уважение и почет к татарскому послу.

Hu el-ğani El-fethü'l-mu'in
Devlet Geray Sultan sözü

Uluğ Orda Uluğ Yurtıñ ve Deşt-i Qıpçaqıñ ve Taht-ı Qırımıñ ve sansız kob Tatarıñ ve sağışsız Noğaynıñ ve Tağ ara Çerkesniñ ve Tat bile Tavgaçnıñ uluğ padişahı ve hem uluğ sultanı izzetlü ve refa'atlı Qağalğay Devlet Geray Sultan dame fi hıfzı Rabbena'l-müste'an hazretlerindin uluğ Urusnıñ ve Purusnıñ ve Litvanıñ ve Qanaviniñ ve kob hristiyânıñ ve barça Lih Vilâyetniñ uluğ padişahı qıdvetü'l-iqbal zübdetü'l-iclâl qarındaşım qıral muhabbet-iştimal zad fi hıfz Rabbena elmelikü'l-müte'al hazretlerinden nidir hâlîñiz ve hatrıñiz yahşımısız ve hoşmısız dib sorağanımızdan soñra muhabbetlik birle i'lâm yarlığ-ı şerif sultanı oldur inayet-i Huday lâ-Yezâl ve hidayet-i çarhsaz bi-zaval hazretleriniñ taqdiri sebqat qılub padişah-i Feridun fer şahinşah kihüsrev qadir Qırım Yurtına Han atamız yurtığa sultan bolmaqı ferman qılğan sebebli şükür-i Yezdan hamd ferman qılub tevekkül Melikü'l-mennan ile Kefe limanına dahil olundıqda Mehmed Geray Han Şahin Geray Sultan tuğyan ve isyan idub siz qarındaşımızniñ buyuruğında bolğan Özü Qazağı düziñ mekândan Qazağ firavan ile kelüb Kefe hisarın muhasara qılub tururken tontanmay-i Hümayun ile keldüğimizi körüb gönüllerinâ qorqu tüşib bi-inayetu'l-melikü'd-diyân özümüzizgâ şecaat ve gönlimizgâ quvvet ve inayet irişüb qarşu varub urışub muqabele olduğımız kibi Mehmed Geray Han qaçub ğayıb ve Şahin Geray Qazaq içine kirüb Özü sahrasına qaçub ketkân sebebli ülkün ardlarınca barub kob Qazaqlarını qırub feth ve fütihat bile qaytub kelib tahtgâhımız bolğan Bağçasarayğa han hazretleri ve Qağalğa Sarayğa min qalğa bolub siz uluğ qarındaşımız qıral meveddet-iştimal hazretleriğe haber ayta ve sağlıq ve esenligimizni malüm qıla yaqın qullarımızdan qıdvetü'l-emasil ve'l-aqrân zübdetü'l-ematicid ve'l-erkân uluğ elçi ve hem yahşı ve hem titi bile Mehmed bek qulum zide qadruhunu yibârdüm

uzun-uzaq dost tatuw-muhabbet bolub qarındaş boldum taqı özümden ve hem qarındaşım Nuraddin Sultan hazretlerinden ve Nuraddin Sultan qarındaşlarından taqı qardaşım Mehmed Geray Sultan ve Mübarek Geray Sultan hazretlerinden siziñ vilâyetiñüzge ve memleketleriñüzge ve reaya ve berayâñüzge zarar-ziyan bolmasqa taqı Qırım askeri ve Noğay askeri birle Şırın Begi Şırın mırzaları barmasqa taqı Manqıt begi ve Manqıt mırzaları ve Qantimur Mirza qardaşları mırzalar hem barmasqa barçaların boynuma alub ahd etdim taqı dostuñuzğa dost tuşmanıñuzğa tuşman boldım işbu hatt-ı şerif ve yarlığ-ı münifimni yibârdım inşa'Allahu Ta'alâ çin gönül birle inanub hatreñüzge bulay alay yaman nima keltürmay i'timad itkâysiz taqı uluğ ağacalarımız ve uluğ ecdad-ı izam ve aba-i kiramımız hazretleri birle siz qardaşımıznıñ uluğ ecdadlarıñuz qalay dost-tatuw boldılar ise ve ni çaqlı virgüler vire keldiler ise siz qardaşımız dahi ağacamız Canibek Geray Han hazretleri birle taqı min uluğ Qağalğay Sultan selâtin-i devran bile alay dost-tatuw qardaş olub burunğı qanun üzre virgülerimizi tamam virgeysiz uzun-uzaq barış-yârış bolub kişiñüzni yibârgâysiz taqı saadetlü padişah-ı alem hazretleri bile itkân ahd ve peyman ve şart ve imanıñuzğa muhkem turub dostuna dost tuşmanına tuşman bolğaysız taqı halâ isyan itub siziñ Özü Qazağıñuz birle ketkân Şahin Geray Sultannı ya saadetlü Hünkâr büyük padişah hazretlerine yibârgâysiz veya ol Qazaqlardan alub ağacamız Han hazretleriğa yibârgâysiz saadetlü padişah hazretleri birle siziñ mabeyniñuzde bolğan sulh ve salâh ve ahd ve imanıñuz çin bolsa ve itkân ahdıñuzga turarday bolsañuz Şahin Geray Sultannı padişah hazretlerine yibârsiz ahdıñuz yalğan bolsa bulay alay söz bile yalğan cevap yibârsiz bizim dahi malümımız boğan soñra uzun-uzaq tuşman bolub turarsız hem padişah hazretleriğa ve hem bizge tuşman bolursız inşa'Allah Qırım askeri birle padişah hazretleriñ ferman-i şerifleri birle yaz bir sefer qış bir sefer qılıb vilâyetiñüzge cavlay barıb caylay yürüb qışlay kezüb memleketiñüzni urub otqa ortab erleriñuzı qırub avrat oğlanlarıñuzı esir qılıb mal ve menallarıñuzı yağma ve ğaret itmek muqarrardır taqı min uluğ Qalğay Devlet Geray Sultan hazretlerimiz siz qıral musalahat-iştimal hazretleriğa malüm qıurumuz kim saadetlü padişah hazretleri birle itkân ahd-musalahatıñuzga riayet itkâysiz taqı padişah duşmanı Şahin Geray Sultannı Asitane-i Saadete yiberib dostuna dost tuşmanına tuşman bolub ferman-ı şeriflerine itaat itkâysiz ve ağacamız Han hazretleriğa ve min uluğ Qağalğay Devlet Geray Sultan hazretlerimizğa mütabaat qılıb uzun-uzaq ömür ahırğaçe dost-qarındaş bolub ecdad-ı izam ve aba-i kiramımızdan berü virile kelgân uluğ hazinemizi her yıl yibârüb aqd musalahat itkâysiz Qırım Yurtına dostlıq itub hem siziñ ve hem bizim vilâyetimizniñ rahat ve istirahatına muta'liq ahvalda sı'y cemil itüb Özü Qazaqlarıñuzni tiyğaysız işbu barğan uluğ elçi hem uluğ yahşı ve hem titimizge i'timad qılıb riayet

itüb revan ta'cil yibârgâysiz şulay bilgâysiz dib hatt bitildi tahrira fi evel mah-ı Zilhicce sene 1037 ve'd-du'a alimin etba' el-Huday.

Bi-maqam Qağalğay Saray

Taleb

Lütuf er-Rahman

Devlet Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

№ 16

Ярлык-мухаббетнаме калги Девлета Гирей-султана Михаилу Федоровичу (Акмесджид-Сарай, 1039 г.х. / 1630 г.)

Аннотация. Соблюдение царем ахда (клятвы) и шерта; подчинение ханскому ферману; соблюдение дружбы с калгой; благо для двух юртов; следование ярлыку калги; принцип «друг для друзей, враг – для врагов»; главный посол Хасан от калги к царю; отправление казны сполна, без недостат; тийиш для бийимлер (гарема), ич-халкы, агалар, слуг; колтка в пять тысяч алтын; вывод донских казаков из берегов Дона; препятствие к выходу казаков в море, наказание казаков; неоднократные просьбы к царю о выводе казаков из берегов Дона; обещание царя об исполнении просьбы; просьба об извещении, в случае невозможности вывести казаков; не придумывать причину о том, что казаки занимаются кражей; нарушение дружбы из-за казаков, просьба думать о последствиях и не жалеть о решениях; принятие татарского посла с уважением; долгая дружба и спокойствие для двух юртов; казаки – причина ухудшения взаимоотношений.

[.....] ve Tat bile Tavgaçniñ ve Tav çağlay oltuğan Çerkeçniñ ve sansız Tatarniñ ve sağışsız Noğayniñ ve barça Ümmet-i Muhammedniñ padişah uluğ padişah biz Qağalğay Devlet Geray nusret-aray Sultan-ı a'zim alişan hazretlerimiz canib-i şeriflerinden siz qardaşımız Urusniñ Burusniñ ve barça hristiyânniñ hükümdarı qardaşımız uluğ padişah ve hem Han ve biy Mihayla Fyödraviç hazretleriğa muhabbet birle kobdin-kob selâm dib halıñız-hatriñiz sorarmız yahşımısız-hoşmısız dib selâmden soñra ba'du's-selâm i'lâm yârlıǵ-ı şerif sultanı vasıl olıçaq malüm bolğay bundan aqdem alâmet-i şerifimiz barğanda siz uluğ qardaşımız bilen bolğan ahd-peymandan şart-imandan taymay turğaysız ol ahdniñ üzerine turib Uluğ Yurtniñ ve çoq memleketlerniñ erkli azametlü padişah Han-ı a'zam haqanu'l-muazzam hazretlerniñ ferman-ı şerifleriñe inqıyâd itkâysiz ve biz uluğ padişah Qağalğay-ı nusret-aray hazretlerimiz bilen bolğan dostluqdan taymay ömür ahırğaçe turğaysız iki uluğ yurtniñ yahşılıǵın tileb dıñç bolmaq çağdain körgâysiz aña köre fikir qılub yârlıǵ-ı şerifimizge amel qılğaysız biz uluğ qardaşınız birle uzun-uzaq dostluq ayrılmasday muhabbetlik üzre

bolsañız sizniñ dostuñızğa dost bolub duşmanıñızğa duşman bilgâysiz elçi başı qıdvetü'l-emasil ve'l-aqran qulum Hasan könderilmişdir vardıqda biz uluğ qardaşınıñ Sultan-ı a'zim ali-şan hazretlerimiz bilen uzun-uzaq dostluq ayrılmas muhabbetlik cağdain körüb yârlıǵ-ı şerif mefhumınça amel qılub i'timad qılğaysız uluğ hazinemizin kem qılmay kemitmây cibârgâysiz ve cümle adet-i qadimden beri kele turğan harem-i hassamızda biyimlerimizniñ cümle iç halqımızniñ tiyişlerin ve ağalarımız ve cümle qullarımızniñ tiyişlerin kem qılmay habsetmây tugul cibergâysiz biz uluğ qardaşınıñ hazretlerimiz bilen dost bolub uzun-uzaq ul-ulgaça ömür ahırğaçe qardaş bolurday bolsañız hazinemiz yahşı cibârgâysiz qullarımız tiyişlerin kem qılmay tugul cibârgâysiz beş miñ altun qolğa dib cibergây ve Tan Qazaqların Tandan çıkarğaysız teñizge çıqmaqdan mani' qılğaysız anlar sebebli dostluğımız bozılıb sizüñ de yurtınıñızğa ziyân bolmağay irdi siz uluğ qardaşımızğa tekrar-be-tekrar yâzub bildirdik çıkarırmız dib hatt yibârdiñiz kene çıqarmay niçe ziyânları tiyedir bu def'a elçimiz bile yârlıǵ-ı şerifimiz vardıqda söziñüzgâ turub Tan Qazaqların çıkarğaysız çıqarmasday bolsañız bizgâ i'lâm itkâysiz alar qadar dahi ziyâde bizüm de hırsız askerimiz tabulur soñra yurtlarğa yahşı bolmasdır hırsızlardır teb bahane etmegey irdiñiz çin gönül bile biz uluğ padişah hazretlerimiz ile dost-qardaş bolurday bolsañız ol haramzade Tan Qazaqların mani' def' itkâysiz eger Tan Qazaqların çıqarmasday bolsañız biz Qağalğay Sultan hazretlerimizniñ sizge dostluǵı yoqdur siz qardaşımız da bolsañız soñra peşiman bolmağay erdiñiz ul-ulgançe dost uzun-uzaq ömür ahırğaçe muhabbet bolmaq isterseñiz alarnı teñizden def' idüb çıkarğaysız mani' itkâysiz uluğ hazinemizni cibârgâysiz ve qullarımız hassa-i ağalarımızniñ ve cümle tiyişli qullarımızniñ tiyişin kem qılmay cibergâysiz ve beş biñ altun qolqamız kem qılmay cibârgâysiz barğan elçi baş qulumızğa yahşı riayet idüb sıylâb tugul hazinemiz qolqamız ile ve qullarımızniñ tiyişlerin bile cibergâysiz uzun-uzaq dostluq qılub iki yurtınıñ dınçlıǵın fikir qılğaysız yârlıǵ-ı şerimizgâ i'timad ve i'tiqad itkâysiz oşlay bilgâysiz iki yurtınıñ yahşılıǵın tileb dınç bolğanın fikir qılub aña köre tedarik qılğaysız biz uluğ padişah qardaşınıñ hazretlerimizniñ yârlıǵ-ı şerif birle amel qılğaysız Tan Qazaǵı sebebli aramızğa yâmanlıq düşmegey irdi siz uluğ qardaşımızğa hatt cibârgândin soñra alarnıñ teñizde yürüb çıqğanlarıña rizamız yoqdur soñra aramız yahşı bolmasdır biz uluğ qardaşınıñ hazretleri bile dostluq etâr bolsañız alarnı teñizgâ çıkarmaqdan yâsaq idüb haqlarından kelgâysiz bundan burun bolğan ahd-peyman şart-iman üzre turub uzun-uzaq dostluq ul-ulgançe yahşılıq ömür ahırğaçe iki yurtınıñ dınç bolmaq cağdain körgâysiz biz uluğ azametlü Sultan-ı a'zim ali-şan hazretlerimizniñ ferman-ı şeriflerinçe i'timad-i'tiqad itkâysiz dib muhabbetname yârlıǵ-ı şerif hatt bitildi tahrira fi mah-ı Zilhicce sene 1039.

Huday-ı raciü'l-iltâf Devlet Geray Sultan
bin Mübarek Geray Sultan
bin Devlet Geray Sultan
Bi-maqam Aqmescid Saray el-mahruse

№ 305

**Ярлык-мухаббетнаме калги Девлета Гирей-султана королю
Руси и Пруссии (Бахчисарай)**

Аннотация. Отправление посла от калги; гонец Тев-мурза к королю с первичными вестями; просьба калги о подготовке ночлега для посла.

Hu el-muğanni el-mu'in
Devlet Geray Sultan sözü

Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırımniñ uluğ qalğası Devlet Geray Sultan dame fi hıfz Rabbena el-müstean hazretlerinden Uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve kop hristiyânniñ ve kob memleketlerniñ uluğ padişahı qardaşım qıral musadaqat-iştimal hazretlerine kopdin kop selâm itip halıñız ve hatriñiz sorağanımızdın soñra i'lâm yârlıǵ-ı şerif oldur ki uluğ elçimizni yibârüb ilkâri haber ayturğa çapqun elçimiz Tев Mırzanı könderdüm buyurdum vardıqda ol çapqunımız sözüne i'timad idüb varan uluğ elçimizniñ muqaddem hidmetin körüb qonağın hazırlayâsız burunğı adet-i qanun üzre tedarigin körgâsız yahşılıq üçün barğan qulumızdır uzun-uzaq dost ve qardaş olub ömür ahırğaçe turamız siz dahi uzun-uzaq dost bolub ömür ahırğaçe turğaysız uluğ elçi başımızniñ sözi benim sözümdir şulay bilgâsız dib hatt bitildi.

Bi-maqam Bağçasaray
Taleb-i lütufu'r-Rahman Devlet Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

2.4. Мехмед Гирей-султан бин Селямет Гирей-хан

№ 19

**Ахднаме калги Мехмеда Гирей-султана польскому королю
(Орду-Сарай, 1042 г.х. / 1632 г.)**

Аннотация. Послы от гетмана крепости Бар к ханскому капу-агасы Мехмед-аге, с письмом; их клятва о дружбе и мире; ахднаме к гетману Бара; отправление посла Осман-бека от калги с просьбой о доставке казны по древним традициям; единодушность калги и хана в дружбе с Польшей; заверения калги о непричинении вреда польским владениям.

Hu el-ğani el-mu'in
Mehmed Geray Sultan sözüm

Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kop Tatarniñ ve sağışsız Noğayniñ ve Taht-ı Qırımniñ uluğ Qağalğay cihan-arası bolğan izzet-unvan saadet-nişan Mehmed Geray Sultan hazretlerimizdin Uluğ Yurtniñ ve kop hristiyânniñ ve kob memleketlerniñ padişahı ve Lih memleketniñ uluğ qıralı bolğan qardaşım qıral sulh-mal hazretlerine kopdin kop selâm qılıp nedir halıñız yahşımısız ve hoşmısız dip muhabbet birle hatriñüz sorağanımızdin soñra i'lâm yârlıǵ-ı belिğ meveddet-elif sultanı ve efham-tebliğ bedi'-şevket redif-musalahat unvanı budır ki ağacam Han ali-şan nusret-nişan hazretlerniñ qapu ağası bolğan Mehmed ağağa Bar hatmaniñuzdin yahşı kişileri kelüp mektüb ketürüp aramızda barış-yârış bolmaqni tileymiz dip öz ayınlarınça ant ve şart qılıp Mehmed ağanı inandırğan sebebli ol dahi Han ali-şan hazretlerine arz itip sizniñ birle uzun-uzaq dost bolurğa delâlet qılıp Bar hatmaniñuz sözinçe ahdname-i Hümayun yâzılıp yaqın bolğan kişileri birle yibârilgândir imdi ağacam Han-ı zi-şan hazretleri qayu ahd üzerine şart qıldı irsa min uluğ Qağalğa Sultan hazretlerimiz dahi şol şart üzre qarar berip qıdvetü'l-aqran uluğ elçimiz Osman bek zide qadruhunu yibârdım ve buyurdım ki siz qardaşımız qıral masalahat-iştımâl hazretleriñüz bizniñ birle dost ve qardaş bolurday bolsañuz Han zi-şan hazretleri sizgâ i'lâm qılıp istâgân narsalarını eksiksiz berip ferman-i şerifleri üzre bolıp ecdad-ı a'zam ve aba-i kiramımız bolğan uluğ uruğlarımızğa sizniñ uluğ uruğlarıñuz bergân uluğ hazinemizni kim qılmay burunğı adet üzre yibârgâysiz ağaçamız Han ali-şan hazretleri qalay ahd ve iman qılıb dost-qardaş bolur bolsa min uluğ Qağalğa Sultan hazretlerimiz dahi şol ahd üzre ömür ahırğaçe muhkem bolıp dostuñuzğa dost sizgâ duşman bolğanlarğa duşman bolurmız sizniñ memleketleriñüze bizniñ kişilerimizden her kez ziyan bolmastur ahdımızda butün bolıp çin gönül birle turarmız kerekdir ki siz qaradşımız dahi bizim birle dost ve qardaş bolmaqni tileseñüz Han ali-şan hazretlerniñ ferman-i şeriflerinçe ahdnamesinde yâzılğan narsalarını kem qılmay bergâysiz dahi sizniñ birle dost bolıp antımızda butün bolğanımızğa inam qılğaysız uluğ elçimiz Osman bekniñ sözin meniñ sözüm bilib bu ahdname-i izzet hitamemizgâ i'tiqad qılğaysız bu sözümüzge amel bolıp i'timad itkâysiz dip hatt bitildi yâzıldı Muharremü'l-haram ayıñ ahırında hicret-i Nebviniñ miñ qırq iki yılında hatim-Allah bi'l-hayır ve's-selâm ali min etba' el-Huday.

Bi-maqam Ordu Saray sahh

Rahman mazhar-ı lütuf Mehmed Geray Sultan ibn Selâmet Geray Han

**Ярлык калги Мехмеда Гирей-султана польскому королю
(Орда-Сарай, 1044 г.х. / 1634 г.)**

Аннотация. Главный посол (от калги) Мустафа-мурза в Польшу; дружба и обещание не совершать походы в Польшу; просьба о ежегодном отправлении казны и послов в Крым; заверения калги о возможности беспрепятственного прибытия в Крым и обратного передвижения польских послов и купцов; просьба к королю об изъяснении своих намерений и отправлении писем; обязательство калги помогать королю.

Hu en-nasirü'l-mu'iz el-a'zizü'l-mu'ti el-mu'in
Mehmed Geray Sultan sözüim

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sanı kop Tatarniñ ve sağışsız kob Noğayniñ ve oñ qolniñ ve sol qolniñ ve Tat bile Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkâsniñ azametlü ve şevketli uluğ padişahı ve uluğ Qağalğası Mehmed Geray Sultan edem-Allahu Ta'alâ eyyâm ömrühu ve nasr-i a'vana ve ansara hazretlerinden Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ ve Lih memleketniñ ve kop hristiyânniñ ve barça Lih Vilâyetiniñ uluğ padişahı ve uluğ qıralı qardaşım qıral devlet-menâl savbına i'lâm yârlıg-ı şerif sultanı oldur ki qıdvetü'l-emasil ve'l-aqran zübdetü'l-memasil ve'l-erkân uluğ elçi başımız Mustafa Mırza zide qadruhunu yibârip nidir mübarek hâl ve hatriñüz yahşımısız-hoşmısız dib hatriñüz sorağanımızdan soñra saadetli ağaçamız Han ali-şan hazretlerniñ ferman-i şerifleri üzre uzun-uzaq dost-qarındaş bolub turdum dostuñuza dost tuşmanıñuza tuşman bolub ömür ahırğaçe qaim olub buyurdım ki vilâyetiñüze cavlay barmamdır hatriñüz hoş tutup dostluq şeraitin ve qardaşlıq merasimin yerine ketürüb uluğ hazinemizni yibârgeysiz barğan uluğ elçi başımıznı sıylâb hedayâ ve hazinemizni burunğı adet üzre yibârgâysiz saadetli ağaçamız Han hazretleri bile qalay ahd ve iman ve şart-peyman itdiñiz ise biz dahi ol ahd ve iman ve şart-peyman üzre olduğumıza i'timad idüb ağaçamız Han hazretleri fermanınca il'am ve inha itkân barça buyurduqlarına amel qılıp her yılda uluğ hazinelerin virüb uluğ elçiñüzni yibârgeysiz burunğı adetçe elçileriñüz ve barça bazirgânlarıñüz Qırım Yurtuna qorqısız kelsünler zararsız ve ziyansız ketsünler taqı her ne sözüñ bar bolsa min min uluğ Qalğa Mehmed Geray Sultan hazretlerimize i'lâm qılğaysız inş'Allah Ta'alâ her ne söziñüz bar bolsa Han hazretlerine arz qılıb yahşılıqğa delâlet qıurmız dostluq için can ve başle çalışurmız sözde muhkem turub muhabbetlik bile hatt yibârdik dostuñuza dost tuşmanıñuza tuşman olub turduq hatriñüze hiç nimarsa kiltürmây yahşılıq ve dostluqda bolurmız siz qardaşımız qıral hazretleri de bolsañuz dostluq nişanesini ve yahşılıq şeraitni yerine ketürüb elbette her ne türlü söziñüz

bolsa yâzıb yahşı elçiñüz ve yahşı nimarsañuznı malüm itkâysiz dib yârlıĝ idildi fi evasıt şehr-i Cümadi-el-evvel sene 1044.

Rahman mazhar-ı lütuf Mehmed Geray Sultan ibn Selâmet Geray Han
Bi-maqam Orda Saray sahh

2.5. Хюсам Гирей-султан бин Гази Гирей-хан

№ 28

**Шертнаме и ахднаме калги Хюсама Гирей-султана
Михаилу Федоровичу (Акмесджид, 1044 г.х. / 1635 г.)**

Аннотация. Заверения калги о дружбе и единстве; принцип «друг для друзей и враг для врагов»; условие о взятии под власть донских казаков, запрет на выход чаек в море и причинение вреда султанским и ханским владениям; обязательство о непричинении вреда царским владениям от ханства (хан Инает Гирей, калга, нуреддин Саадет Гирей-султан, сын хана, Шахин Гирей-султан, сын калги, Адиль Гирей-султан, братья-султаны, младшие братья, карачи, бей и мурзы, приближенные и дальние лица, крымское войско, ногаи, род Девей-бея, султанские сыновья); обязательство о наказании разбойников и возврате забранного без выкупа; просьба об аналогичном обязательстве от царя в отношении ханства; отправление ежегодной казны, колтка и нукарат-акче; трехлетняя казна в качестве помощи, без изъянов и недостатч; обязательство о свободном передвижении по ханским владениям послов, сипахи, гонцов и купцов (как от царя, так и от других падишахов к царю); наказание разбойников в случае нарушений, с возвратом имущества без выкупа; просьба об аналогичном обязательстве со стороны Москвы – безопасное передвижение по царским владениям; ответная реакция на неуважительное отношение к послам и гонцам; заверение калги о соблюдении шертнаме всеми вельможами и народом, без отклонений; твердое соблюдение клятвы (ахд и шерт); просьба об исполнении ханских велений и велений калги; трехлетний тийиш для сына калги, Адила Гирей-султана, ханских и калгайских сыновей; ханское шертнаме к царю; просьба о твердом соблюдении клятвы, без отступлений.

Hu el-ğani el-muğanni el-mu'in

Hüsam Geray Sultan bin Ğazı Geray Han sözüimiz

Hamd u sipas ve şükr-i bi-qıyâs ol Haliqu'l-cennet ve'n-nas Celle Celâlühu ve Amme Nevalühu hazretine bolsun taqı salâvat bi-hadd ve tahiyyât bi-add ol habib-i Huda şefi' ruh hazret-i Muhammedu'l-Mustafa sallı-Allahu Ta'alâ aleyhi ve sellim ve çehar-yâr ba-safa va Al-i ve ashab-i bi-vefa Rıdvanullahi Ta'alâ aleyhim ecmain üzerine bolsun kim zaman-ı saadet-iqtiran ve bu vaqıt-ı meymenet-nişanda min şah Ali Tabarani

yârlıġab halyâ devlet-iqbal ve saadet-iclâl bile ma'hud ve maqsudımız bolġan baht-ı firuz ile taht-ı Cengizi ustüne quud ve cûlus-u Hümayunım vaqi' bolmaq birle münevver ve ruşen taqı aġayan-ı zi-şan ve huddaman ve ashab ve umeray-i mülâzemet-nişanımı kelâm der-feşan belıġu'l-beyanımle şen taqı Bab-ı Saadet-mabımını amme-i mü'minin ve kâfi-i ibad-Allahu ki melcâ mesken qılıb yârlıġ-ı belıġimni qalem-ruyım bolġan kehay mehavunġa nafız ve cari ve tevqi' refi' ali-şan dil-güşa ve tuġray ġuray cihan-aramnı yâqın ve iraq sarı eyledi zalik min fazl-Allahu yü'tteba min yeşa-i ve Allah zü'l-fazl el-a'zim felâ cerem zimmet hüma himmet aliyye-i şahaneme vacib ve lâzim oldı ki Bab-ı Saadet-mabımızdan mahfuz olub zat-ı devlet-simatım birle dostlıq itkân olıyân devletimizge bab-ı muhabbetimiz meftuh ve sulh-salâh ve fevz-felâhı irade eyleyân ihba va asdıqamızga ebvab-ı meveddetimiz mekşuf ola bina'en aleyh zalik Uluġ Ordanıñ Uluġ Yurnıñ ve Deşt-i Qıpçaqıñ ve Taht-ı Qırımıñ ve sansız kop Noġaynıñ ve saġışsız Tatarıñ ve oñ qolnıñ ve sol qolnıñ ve yüz on miñ tumannıñ ve Tav ara Çerkâçnıñ ve Tat bile Tavgaçnıñ ve barça Ümmet-i Muhammedniñ uluġ padişahı ve hem uluġ Qalġa Sultan halefu's-selâtinü'l-i'zam şerefü'l-havaqını'l-kiram devletli ve saadetli ve şevketlü ve şecaatlü uluġ padişahı Qalġay Hüsam Geray Sultan bin Ğazı Geray Han bin Devlet Geray Han edem-Allahu Ta'alâ eyyâm devletühu ve saltanatuhu eli yevmü'l-Vaid ve'l-Mizan hazretlerimizden Uluġ Urusnıñ ve Purusnıñ ve kop hristiyânıñ uluġ padişahı qarındaşımız Han ve hem uluġ biy Mihayla Fyodraviç barça Urusnıñ padişahı ve kop yerlernıñ de bolsa hükümdarıġa kopdin kob selâm qılub halıñız-hatriñizni soradıqdan soñra i'lâm yârlıġ-ı belıġ saadet-tebliġ sultanı oldur ki bu künden kün ilkârili ömrimiz ahırġatek bek qarındaş ve dost bolurmız her qayda da bolsa dostumuzġa dost ve duşmanımızġa duşman bolurmız taqı cümle duşmanlarımızġa qarşu ikimizniñ göñli bir bolıb birgâ turarmız kim biz Hüsam Geray Sultan hazretlerimizgâ dost bolsa ol bizniñ qarındaşımız Han ve hem uluġ biy Mihayla Fyodraviç cümle Rusnıñ padişahıġa dost bolur ve taqı biz Hüsam Geray Sultan hazretlerimizgâ kim duşman bolsa ol bizniñ qarındaşımız Han hem uluġ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusnıñ padişahıġa duşman bolur taqı bizniñ qarındaşımız Han ve hem uluġ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusnıñ padişahı Tan Qazaġı digân hırsızları zabt itib Al-i Osman mülkdan ve bizim memalik-i mahrusemizdan Qara Deñizniñ yâqalarında bolġan şehirlergâ ve qasabalargâ ve kentlergâ Qazaq şayqasını çıqartmay zarar ve ziyan tikürmâsday bolsa saadetlü ve sahavetlü ve şecaatlü Qırım Hanı bolġan aġaçamız Inayet Geray Han ali-şan halidat-i hilâfetühu hazretleri ve hem min uluġ Qalġa Hüsam Geray Sultan hazretlerimiz taqı halefu's-selâtinü'l-i'zam qaradaşım Nuraddin Saadet Geray Sultan ve aġaçam Han-ı ali-şan hazretleriniñ oġlı Şahin Geray Sultan

ve oğlumuz Adil Geray Sultan ve hem özgâ sultanlar da bolsa bizniñ qarındaşlarımız ve hem inilerimiz ve hem qaraçılarımız biyeler ve mırzalar ve hem yaqın ulıs bolğan kişilerimiz ve hem Qırım Yurtunda turğan asker kişilerimiz taqı Noğay kişileri Devey beyniñ tuhumlardın hem ildin ve hem Sultan oğlınıñ ildân cümle Noğay kişileri bizniñ qarındaşımız Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusniñ padişahınıñ yerlerin qal'âların hem cümle şehirlerin capmas üçün ve hem cabdırmas üçün taqı qaysılar biz uluğ padişah Qalğa Hüsam Geray Sultan hazretlerimizniñ asker kişilerimiz biz uluğ padişah hazretlerimizdin belgisiz barıb siz qarındaşımızniñ şehirlerin ve qal'âların ve kentlerin çapub kilsâ biz dâ alarnı öltürür üçün taqı alınğan mallarnı izletib tabdurıb siz qarındaşımızga culuvsız berür üçün taqı qaysılar siz qarındaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusniñ padişahınıñ oşlay-oq vavevadaları hem asker kişileri siz qarındaşımızdan belgisiz bizniñ yerlerimizni ve şehirlerimizni ve kentlerimizni ve illerimizni bu yâraşqan zamanda çapub kilsâler siz qarındaşımız da bolsañız ol kişilerni öltürür üçün taqı alınğan mallarnı hem tüşkân yesirlerni izletib tabdırıb culuvsız berür üçün hem qadimde Al-i Cengizgâ her yıl sayın cibere kelgân uluğ hazinemizni ve kob qoltqamızni nuqarat aqçamızni taqı kün ilkârüde bolsa imdad üçün üç yıllıq hazinemizni qusursız berür üçün taqı oşlay-oq bizniñ qarındaşımız Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusniñ padişahınıñ elçileri ve ispahileri ve çapqunları ve bazirgânları qay yergâ barur bolsa ve ne bir özgâ padişahlardan siz qarındaşımızga elçiler ve ispahiler ve çapqunlar ve bazirgânlar barsa ve bizniñ şehirlerimizdân öte ve bizniñ her kişilerimiz siz qarındaşımızniñ elçilerin ve ispahilerin ve çapqunlar ve bazirgânların qaysıları sizden ve hem siz qarındaşımızga barur bolsalar alarnı tutmas üçün ve hem talamas üçün ve hem tutqavsız ozdurur üçün taqı qaysılar bizniñ kişilerimiz sizniñ elçileriñiz ve ispahileriñiz ve çapqunlarıñiz ve bazirgânlarıñizni qaysıların siz qarındaşımız cibersâñiz ve ne siz qarındaşımızga özgâ padişahlardan barsalar bizniñ kişilerimiz ol kişilerni tutsalar ve talasalar biz taqı anıñ üçün ol öz kişilerimizni öltürür üçün taqı alınğan mallarnı ve yesirlerni izletib ve soratıb culuvsız berür üçün taqı qaçan kim bizniñ elçimiz ve ispahimiz ve çapqunımız va bazirgânlarımız siz qarındaşımızga barsalar alar da toğru sizlergâ hiç narsadın havfsız barur üçün taqı qaçan kim siz qarındaşımızniñ elçileri ve ispahileri ve çapqunları Hüsam Geray Sultan hazretlerimizgâ kilsâler alar da bizgâ oşlay-oq hiç narsadın havfsız kelür üçün taqı biz dâ siz qarındaşımızniñ elçileriğa ve cabqunlarığa ve ispahileriğa qaysı küclük ve hürmetsizlik itilür bolsa siz qarındaşımız taqı inkâr qarşu bizniñ elçilerimiz ve çapqunlarımızğa oşlay-oq hürmetsizlik itâr üçün taqı ne kim bu bizniñ şartname hattlarımızda yâzilğandır ol bizniñ

sözlerimiz özgâçe bolmas üçün uluğ padişah saadetlü ve şecaatlü ve sahavetlü Qırım Han bolğan ağaçamız İneyet Geray Han ali-şan halidat-i hilâfetühu hazretleri ve min uluğ Qalğay Hüsam Geray Sultan nusret-aray ve taqı halefu's-selâtinü'l-i'zam şerefü'l-havaqinu'l-kiram qardaşım Nuraddin Saadet Geray Sultan ve ağaçamız Han-ı ali-şan hazretleriniñ oğulları Şahin Geray Sulan ve taqı biz uluğ Qalğa Hüsam Geray Sultan hazretlerimizniñ oğlumız Adil Geray Sultan ve inilerimiz ve hem qaraçılarımız ve ulan künilerimiz ve bizniñ mırzalarımız ve cümle yâqın bolğan kişilerimiz cümle türlük kişileri üçün ve qaysılar halı ve kün ilkârü bizni tıñlar alar üçün ve hem özümüz üçün bek ahd ve şart bile ant itdik taqı bu şartnı biz siz qarındaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusniñ padişahı bile bu ahdımız bolğan şartnameninñ hattınca iki cayâqdan bek turarmız ve hem tutarmız hiç şeksiz ve şübhesiz ve taqı siz dâ bolsa inam qılub saadetlü şecaatlü ağaçamız Han-ı ali-şan hazretleriniñ ahdnamelerinde ferman buyurulğan buyruqlarına itaat ve itkan ahd ve şartlarımızga ve söz cevablarımızğa inam ve buyuruqlarımızğa itaat qılub taraf-ı Cengizige her yıl sayın cibere kelgân uluğ hazinemizni ve kob qoltqamıznı dostluq şeraitni ve qardaşlıq nişanesini yerine keltürüb üç yıllıq hazinemizni burunğı adetçe bi-qusur kemitmay cibergâysiz ve taqı oğlumız bolğan Adil Geray Sultan qadimden Han oğullarına ve Qalğa oğullarına her ne bolsa burunğı adetçe üç yıllıq tiyişni eksiksiz cibergâysiz oşlay bilüb ahd-şart yemindâ şeksiz ve şübhesiz oğlanlarımızniñ oğlanlarığa ve hem ömür ahırğatek ve taqı ağaçamız Han-ı ali-şan hazretleri qarındaşlıq ve muhabbetlik üçün bekleşkân uluğ şartnamelerin câzdurub ömür ahırğaçe dib cibârdiler biz dahi ol ahd üzre muhkem turduq siz qarındaşımız da bolsañuz ol ahdıñuz üstüne muhkem taymay turğaysız dib ahdname hatt bitildi miñ qırq dört Zilhicce aynıñ ahırda peyğamberimiz Muhammedu'l-Mustafa hazretleriniñ hicretida aleyh efzal es-senayâ ve ikmal et-tahiyyâ sene 1044.

Hüsam Geray Sultan bin Ğazı Geray Han

Bi-maqam daru's-saltanatu'l-aliyye Aqmescid el-mahruse

№ 32

Мухаббетнаме калги Хюсама Гирей-султана

Михаилу Федоровичу (Акмесджид-Сарай, 1046 г.х. / 1636 г.)

Аннотация. Условие об отправлении двухлетней казны калге и нуреддину Саадету Гирей-султану; отправление колтка, болек-селямлар, нукарат-акче; условие об отправлении двухлетнего тийиш и болеклер для женщин и слуг гарема (калги и нуреддина), ич-огланов; двухлетний тийиш и болеклер для девяти ханий-султан, ханского сына, Шахина Гирей-султана, трех

ханских дочерей ханий-султан, калгайского сына, Адила Гирей-султана; тийиш для агалар, капу-агалар, по прошлогоднему дефтеру; принцип «друг для друзей, враг – для врагов»; гонец от калги с мухаббетнаме к царю; замечание о непозволительности отправления Москвой послов напрямую в Стамбул в прежние времена, по установленным правилам; порядок – отправление царского толмача (с письмом) в Крым, отправление вслед за тем толмача из Крыма в Стамбул в сопровождении ханского слуги (с письмом); просьба о запрете донским казакам выходить в море, причинять вред ханским владениям; прежние просьбы к царю о взятии донских казаков под власть; ответ царя о неподвластности ему донских казаков; указание в царских письмах – «падишах всех христиан»; реакция калги – отказ и невозможность наставить на правильный путь ногаев из-за их отдаленного расположения; клятва калги о прописанных в мухаббетнаме позициях; просьба к царю о соблюдении клятвы.

[.....] ve min uluğ Qağalğay nusret-aray hazretlerimizgâ ve qarındaşımız uluğ Nuraddin Saadet Geray Sultan hazretlerine imdad için iki yıllıq uluğ hazinelerimizni ve kob qoltqalarımızni [.....] ve bölek selâmlarımızni ve taqı saadetli ağaçamız hazretleriniñ ve min uluğ Qalğay nusret-aray hazretlerimizniñ ve Nuraddin Sultan hazretleriniñ da bolsa dört biyimlerigâ ve bikeçlerigâ ve qumğançılarığa ve dört hadim-i harem ağalarığa ve iç oğlanlarığa iki yıllıq tiyişlerin ve böleklerin ve qarındaşlarımız toquz haniy sultanlarınıñ ve ağaçamız Han-ı a'zim ali-şan hazretleriniñ oğlu Şahin Geray Sultanniñ ve qızları üç haniy sultanlarınıñ ve öz oğlumız Adil Geray Sultanniñ da bolsa iki yıllıq tiyişlerin ve böleklerin ve tışarıda bolğan mensebli ve mensebsiz barça ağalarımızniñ ve tiyiş ala turğan cümle qapu qullarımızniñ tiyişlerin bıltr cibergân defter mücibinçe eksiksiz ve hem qusursız cibergây irdiñiz ta kim ömür ahırğaçe dostluqda taymay ol sebebli dostuñuzğa dost ve duşmanıñızga duşman bolıb muhabbetligimiz [.....] padişah biz padişahlar bile ömür ahırğaçe taymay dost ve qardaş bolurday bolsañuz şuşbu iki yıllıq uluğ hazinelerimizni ve kob qoltqalarımızni ve nuqarat aqçamızni [.....] biyimlerimizniñ ve bikeçlerimizniñ ve hadim ağalarımızni ve oğlum Adil Geray Sultanniñ ve tışarı bolğan mensebli ve mensebsiz ağalarımızniñ ve yaqın tiyiş ala turğan qapu qullarımızniñ ve barça muhabbetnamemizde hatt ve işaret qılınğan tiyiş sahibleriniñ iki yıllıq tiyişlerini bıltr cibârilgân defter mücibinçe eksiksiz ve hem qusursız uluğ çapqunımız bile şuşbu muhabbetname yârlıg-ı şerifimiz yetkâçden tutqavsız revan ta'cil cibârgây irdiñiz ta kim hazineler sebebli hatır-ı şerifimiz siz qarındaşımız uluğ Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç hazretleriğa hoş bolub ömür ahırğaçe taymay dostuñuzğa dost ve duşmanıñızğa duşman bolur irdiñiz ve taqı biz uluğ padişah ve hem uluğ Qağalğay Hüsam Geray Sultan hazretlerimiz siz qarındaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodoraviç cümle Urusniñ

hükümdarığa da bolsa buyururuz kim mundın burun siz uluğ padişah ve siz qarındaşımızdan burun Masqvada padişah bolğan qarındaşlarıñız İstanbulğa bir hidmetleri tüşâ İstanbulğa uluğ elçi cibârmâsler ikândir bir tilmaç ciberib bolğan maslâhatların ve barça ötüllerin Qırımında padişah bolğan ağaçlarımızğa yâzıb arz itib bildirgân soñ ağaçlarımız da bolsa uluğ padişahlar ol maslâhatlarıñız için bir yahşı inaqlı qulların ta'yin itib İstanbulğa ve uluğ padişah Hunkâr hazretlerigâ kâğıd bitib ol Masqvadan kelgân tilmaçni birgâ qoşub cibârürler ikândir anday bu yâqın zamanda adet ve qanundan aşa başqa uluğ elçiler bile uluğ kâğıdlarıñız barğanda işitâmız ol yahşılıq tuguldir biz uluğ padişah birle ömür ahırğaçe dost ve qardaş bolmaq muradıñız bolğuday bolsa İstanbulğa kün ilkâri anday uluğ elçi cibârmegây irdiñiz ve taqı Tın Qazaqlarıñız bizim deñiz yâqasında bolğan köy-kentlerimizgâ ikide-birde turmay tiyib reayâ qullarımıznıñ özlârine ve mallarına camanlıq itmekden halı bolmamaq bile siz qarındaşımızga mundın burun hatt qılub cibergân namerimizde Tın Qazaqlarıñızni bir taqı deñizgâ cibârmây zabt qilğaysız zira şol Tın Qazaqlarıñız bizim deñiz yâlısında bolğan köy ve kentlerimizgâ tiyib reayâ qullarımızgâ kob camanlıqları ve zarar ve ziyaları tiyâdir dib işaret qilğan irdik siz taqı hatt qılub aytıbsız ki ol Qazaqlarğa bizim hukmümüz keçmezdir şulay malümüñız bolğay dib malüm qılıbsız alay bolsa bu canibkâ hatt qilğan nameriñüzdâ barça hristiyânnıñ padişahı min dib hatt qilğaniñız ne bolğay kim şol Tın Qazaqlarıñızgâ hükümüñız keçmegân soñra siz alarğa niçik tenbih qıla almasañız biz taqı Noğay halqına tenbih qıla alasmız zira bizden ciraq turadırlar haqqından keleyik disez sizgâ taba qaçadırlar bizim taqı alarnı zabt qilmaq qolumızdan kilmâydir şulay malümüñız bolğay ve siz qarındaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Mihayla Fyodoraviç barça Urusniñ padişahı da bolsañuz saadetli Qırım Hanı ağaçamız Han-ı a'zim ali-şan halidat-i hilâfetühu eli yevmü'l-Mahşer ve'l-Mizan hazretleri bile ve şecaatli min uluğ Qağalğay nusret-aray hazretlerimiz bile ve qarındaşımız Nuraddin Sultan hazreteri bile ömür ahırğaçe uzın-uzaq dost ve qardaş bolub dostuñuzgâ dost ve duşmanıñızgâ duşman bolsun dir bolsañuz şuşbu muhabbetnamemiz hatt qılub ısmar qilğan iki yıllıq uluğ hazinelerimizni ve kob qoltqalarımızni ve nuqarat aqçalarımızni ve bölek selâmlarımızni ve harem-i hassalarımızda bolğan dört biyim ve dört bikeçlerimizgâ ve qumğançı ve hadimlerimizgâ ve qarındaşlarımız haniy sultanlarğa ve ağaçamız Han-ı a'zim ali-şan hazretleriñ oğlu Şahin Geray Sultanğa ve qızları üç haniy sultanlarğa ve öz oğlumız Adil Geray Sultanğa ve tışarıda bolğan mensebli ve mensebsiz qadimden tiyiş ala turğan ağalarımız ve yaqın qullarımızgâ ve barça bitlirğı defterde hatt qılınğan ve qadimden tiyiş ala turğan tiyiş sahibleriğa tiyişlerin ve böleklerin defter mücibinçe eksiksiz ve hem qusursız bi't-tamam cibergâysız ve İstanbulğa uluğ elçi

cibârmây burunğı adetçe bir tilmaçınız cibârib qulumız ve kâğıdımız aldırub cibergây irdiñiz ta kim ol sebebli dostluğımız ve qardaşlığımız muhkem bolur irdi bu muhabbetlik yârlıǵ-ı şerifimizde her ne ki bitildi irsa anıñ üzerine Quran-ı Şerifden ant itdik ve ahd ve şartımız taqı anıñ üstündâdir bu yâzılğan muhabbetlik sözlerimizniñ birisi eksik bolsa ant-şart siz qarındaşımız uluğ padişah üstündâ qalur biz öz ahdımızga ve şartımızga muhkem taymay turdıq siz taqı öz ahdıñız ve şartıñız üstündâ muhkem taymay turub muradımızça hareket qılğaysız şulay bilgâysiz dip şuşbu muhabbetname yârlıǵ-ı şerifimiz bitildi Safer aynıñ yigirmi dördünçi kündâ biñ qırq altı tarihinde.

Hüsam Geray Sultan bin Ğazı Geray Han
Bi-maqam Aqmescid Saray el-mahruse

2.6. Ислам Гирей-султан бин Селямет Гирей-хан

№ 42

Мухаббетнаме калги Ислама Гирей-султана

Михайлу Федоровичу (Салгир-Тон-Сарай, 1049 г.х. / 1639 г.)

Аннотация. Ханское письмо и мухаббетнаме калги от посла Болекшага; царские послы с казной, недостача в выдаче тийиш некоторым должностным лицам; отсутствие вестей и посла от царя; отправление Абдуляхья Челеби к царю; срок в 60 дней для доставки казны и посылок, и прибытия послов; просьба к царю – не оказывать помощь Азову, не обеспечивать его оружием, порохом и провизией, прекратить связи с Азовом.

Hu

İslâm Geray Sultan bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ Deşt-i Qıpçaqniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve sansız kop çerüniñ ve sağışsız Noğayniñ ve Tat bile Tavgaçniñ ve Tav ara Çerkeçniñ uluğ Qağalğay Sultanı İslâm Geray Sultan hazretlerindin Uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve kop hristiyânniñ padişahı bolğan qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Mihayla Fyödraviç barça Urusniñ padişahı ve kop yerlerniñ hükümdarıǵa kopdin [...] selâm itib nedir hâliñiz yahşımısız-hoşmısız dib sorağanımızdan soñra i'lâm yârlıǵ-ı şerif muhabbet-nişan sultanı oldur ki bundan aqdem siz qardaşımız milân uzun-uzaq barışiq bolub ömür ahırğaçe taymay turar için barça muhabbetlik sözler milân saadetlü ve şevketlü ve şecaatlü ve azametlü ağaçamız Han ali-şan adalet-unvan hazretleriniñ name-i Hümayunları ve muhabbetlik sözleri ve ahd ve peymanları ve bizim taqı muhabbetname-i Hümayunımız

birle uluğ ilçî Bölekşah ağa zide qadruhu ciberilgân irdi siz qardaşımız taqı cibergân hazine birle uluğ ilçî ve sipahileriñüz devletlü qaşımızğa kelüb hazine teslim qılğanlarında ba'z qusur tabılıb niçe mensebli ağalarımızñ tiyişleri tamam kelmeğân için ilçî ve sipahiñiz birle söz sav bolub biraz sıysızlıq körgânleri taqı çapqun elçimiz birle barça sözümüz siz qardaşımız hazretleriğa bildirilgân irdi siz qardaşımız birle ahd ve peymanımızda turı ve çin tabılır için bu çaqğaçe sabır ve aram itüb turamız sizden ilçî ve haber kelmedi ol sebebden halyâ qıdvetü'l-emasil qulumız Abdülyâhyâ Çelebini cibergânımız altmış künde bizge haber ve ciberecek hazine ve bölekleriñüz ve elçileriñüz kelmek kerekdir ve burunğı ahd ve peyman üzre Azavğa imdad itmây ot-qurşun ve barot ve azuq birmây ve qatnav itmây ant ve peymanıñız üstünda çin ve muhkem tabılğaysız altmış künde haber kelmây ve Azavğa qatnavıñız eksik bolmay oşulay qalur bolsa ant siziñ üstüñüzda qalur çin haber bildirgâysız oşulay bilgâysız dib hatt bitildi Cümadi-el-ahrı aynıñ evailinde tarih miñ qırq toquzda.

Bi-maqam Salğır-Ton Saray
İslâm Geray Sultan bin Selâmet Geray Han

№ 43

**Ярлык-мухаббетнаме калги Ислама Гирей-султана
Михаилу Федоровичу (Орду-Сарай, 1049 г.х. / 1639 г.)**

Аннотация. Царские гонцы с мухаббетнаме; жалоба от царя к калге о неуважении к его послам, которые привезли казну в прошлом году; слова калги о правоте обращения с послами; сообщение калги о древней традиции получения тийиш для татарских вельмож; причина отношения к послам – неправильные дефтеры касательно калг (после смерти Девлета Гирей-султана); обязательство калги впредь не поступать с послами неучтиво; новый дефтер; недостача в отправлении тийиш отдельным лицам и заверения калги о законности и традиционности получения тийиш в установленном количестве; посол Мамыш с письмом от калги; просьба калги к царю о наставлении своим послам не перечить в связи с отправкой тийиш; извещение царского гонца о готовности казны; отправление гонца Кайтаса; назначение Джантимур-бея Сулеш послом за казной на алмашув (размен).

Hu el-mu'in

İslâm Geray Sultan bin Selâmet Geray Han sözümüz

Uluğ Ordanıñ ve Uluğ Yurtnıñ ve Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve Tat bile Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkâçniñ ve oñ qolniñ ve sol qolniñ ve barça Ümmet-i Muhammedniñ uluğ padişahı ve hem uluğ Qalğa Sultanı bolğan halefu's-selâtinü'l-i'zam şerefü'l-havaqinü'l-kiramü'l-muhtass bi-mezid

inayetü'l-melikü'l-a'lâm saadetlü ve şecaatlü ve sahavetlü ve mehabetlü min uluğ Qağalğay nusret-aray İslâm Geray Sultan damu'l-i'zz ve'l-unvan hazretlerimizden Uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve barça hristiyânniñ uluğ padişahı bolğan qarındaşımız Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyödraviç ve kob memleketlerniñ de bolsa hükümdarığa kopden kob selâm qılıb nedir hâlîniñ ve hem hatriñiz yahşımısız-hoşmısız dib tatuw ve muhabbetlik birle hâlîniñ ve hatriñiz sorağanımızdan soñra i'lâm yârlıg-ı şerif muhabbet-redif budır ki halâ çapqun elçiler bile cibergân muhabbetnameñüz kelüb vasıl bolub mazmunında her nege iş'ar ve i'lâm qılındı irsa barçasası malüm-i şahanemiz bolub mundan burun ötkân senede hazine keltürgân elçileriñüzgâ sıysızlıq ve tarlıq qılınub ve burunğı adetden tışqarı on altı kişigâ tiyiş alınubdır elçigâ siyâset olunmaq lâyıqmıdır cerm ve günahı nedir dib i'lâm qılıbsız elçiñizgâ her ne sıysızlıq boldı irsa öz yâmanlıqlarından bolğandır zira kim mundan burun sizgâ her elçi bardıqça qadimden tiyiş ala turğan kerek harem-i hassamızda bolğan biyimlerimiz ve qızlarımız haniler ve hadim-ağamız ve kerek tışarıda bolğan mensebli ağalarımız ismi ve resmi birle defter-defter qılınub cibergân irdi bizim birle dostluq ve qardaşlıq bolur bolsañuz qadimden tiyiş ala turğan kişiler bunlardır bu uslub üzre cibergâysiz Canibek Geray Han zamanında Devlet Geray Sultan ölgân soñ qalğa qullarınıñ tiyişlerini tebdil ve tağyir idüb bir yâñlış defter ciberilgândır Devlet Geray Sultandan soñ kelen qalğalar zamanlarında tiyiş sebebli ğavğa bolub ve elçilergâ sıysızlıq bolğanı anıñ içündir şol yâñlış defter mücibince cibermegâysiz halâ defter qılıb cibergânımız eski defter suretidir anıñ mücibince cibergâysiz bir taqı elçileriñizgâ tiyiş sebebli sıysızlıq bolmağay irdi dib i'lâm qılğan irdik hazine bile kelgân nameñüzda qanun-ı qadim üzre hazine ve tiyişlerini eksiksiz ciberdik dib i'lâm qılıbsız bu tiyiş hususunda elçiñizgâ her ne iş bolsa özlerinden bolğandır zira ki şol sizgâ defter qılıb ismar qılğan harem-i hassamızda bolğan biyimlerimizniñ ve hadim ve tışara qadimden tiyiş ala turğan menseb sahibi ağalarımızniñ tiyişlerin virimâ ve virdiklerini taqı eksik virüb cev ve cefa ve i'nad ve muhalifet itkân sebebli özlerine sıysızlıq iş keltürdiler yoqsa biz burunğı adetden artuq Şahin Geray Sultan ve Hüsam Geray Sultan kibi tiyiş aldurdığımız yoqdur ol altı kişi didikleri şol sizgâ bildirgânımız defterde bolğan menseb sahibi ağalarımızdır anların tiyişleri de burunğı adetden artuq alınğan yoqdur mu'tad-ı qadim üzre alınğandır bu hususda mundan burun barğan çapqun elçimiz Mamış bile ciberilgân namemizde i'lâm qılğan irdik dost ve qardaş bolğuday bolsañuz hazine ve tiyişlerini şol yâñlış defter mücibince cibermâ burunğı adetçe eksiksiz hem qusursız cibergây irdiñiz taqı kelgân elçileriñizgâ muhkem tenbih ve yâsaq qılğay irdiñiz bir taqı şol tiyiş hususunda alay-bulay söz ve sav bolub ğavğa bolmağay irdi ve tatuw-muhabbetlik birle ağalarımızniñ tiyişleri virilüb

şol tiyiş sebebli özleriğa sıysızlıq bolmağay irdi dib ısmar qılğan irdik ve halâ çapqun kelüb qanun-ı qadim üzre hazine hazırdır aldırasız dimek bile burunğı adetçe işbu yıl çapqun elçimiz bolğan qıdvetü'l-aqran Qaytas zide qadruhunu kün ilkâri ciberdik ve Suleş oğlu Cantimur biyni qanun üzre hazine almaşurğa ta'yin qıldıq hem barırğa buyurdıq imdi siz qardaşımız biy Mihayla Fyödoraviç hazretleri saadetlü ve şecaatlü Han halidat-i hilâfetühu eli yevmü'l-Mizan hazretleri birle ve min uluğ Qağalğay nusret-aray hazretlerimiz birle ömür ahırğaçe uzun-uzaq dost ve qardaş bolmaq muradıñız irsa Han ağaçamızıñ name-i Hümayunlarında her nege ferman ve ısmar qıldılar irsa amel ve i'tibar qılğaysız Han hazretleriniñ murad-ı şerifler ne ise bizimde muradımız oldur murad-ı şerifleri üzre hareket idüb bizim taqı namemizde ısmar qılğan sözlerimizgâ amel qılub ömür ahırğaçe dost ve qardaş bilüb dostuñuzğa dost ve duşmanıñızga duşman bilgâysiz biz şol burunğı itkân ant üzerindemiz siz taqı şol ant üzerinde turub daim dostluqda ve qardaşlıqda bolğaysız şulay bilgâysiz dib hatt bitildi tarih miñ qırq toquz peyğamberimiz hazret-i Muhammedu'l-Mustafanıñ hicretinda Şa'ban aynıñ on beşinde.

Bi-maqam Ordu Saray el-mahruse
İslâm Geray Sultan bin Selâmet Geray Han

№ 49

Ярлык-мухаббетнаме калги Ислама Гирей-султана Михайлу Федоровичу (Акмесджид, 1050 г.х. / 1640 г.)

Аннотация. Доставка ханской казны; отсутствие тийиш для должностных лиц, подчиненных калге; недостача в отпавлении тийиш; дефтер с перечнем имен; гонец Мустафа Челеби с мухаббетнаме к царю; гонец Джантимур к царю с мухаббетнаме от калги; просьба к царю об отправлении недостающих тийиш согласно дефтеру; единогласность хана и калги.

Hu el-mu'in

İslâm Geray Sultan bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Uluğ Ordanıñ ve Uluğ Yurtınıñ ve Taht-ı Qırımınıñ ve Deşt-i Qırçaqınıñ ve sansız kob Tatarnıñ ve sağışsız kob Noğayınıñ ve Tat bile Tavgaçınıñ ve Tağ ara Çerkâçınıñ uluğ padişahı ve hem uluğ Qalğa Sultanı bolğan halefu's-selâtinü'l-i'zam şerefü'l-havaqinü'l-kiram saadetlü ve şecaatlü ve mehabetlü min uluğ Qağalğay İslâm Geray Sultan dame fi hıfz Rabbena el-müstean hazretlerimizden Uluğ Urusınıñ ve Purusınıñ ve barça hristiyânınıñ uluğ padişahı qarındaşımız Han hem uluğ biy Mihayla Fyödoraviç hazretleri ve kob yerlerniñ de bolsa hükümdarığa kobden kob selâm qılıb

nedir hâliñuz hem ahvaliñiz yahşımısız-hoşmısız dib halıñuz ve hatiriñiz sorağanımızdan soñra ba'dü's-selâm i'lâm yârlıĝ-ı şerif muhabbet-redif sultanı budır ki halyâ bu yıl yibârilĝân hazineden saadetlü Han ağacamızniñ hazineleri özleriĝa teslim olduqdan soñra min uluĝ Qaĝalĝay nusret-aray hazretlerimizniñ taqı hazine ve tiyişleri qanun-ı qadim üzre alınmaq lâzim keldikde qadimden tiyiş ala turĝan mensebli ağalarımızniñ tiyişleri yoqdur dib elçi quluñız bu cevabnı virmek birle bizim antımız ve şartımız ve dost ve qardaşlıĝımız qadimden virilü kelĝân hazine ve tiyişler eksiksiz hem qusursız bi't-tamam virilürse anıñ üzerinedir bu ane kelince Qalĝa tevabi' olan ağalarıñ mu'tad-ı qadim üzre tiyişleri bi't-tamam virilüb şimdi benüm zamanımda virilmây şöyle tiyişleri kesilüb qalursa min taqı hazinemi almamdır dib kelĝân hazinemizni almaduĝımızda saadetlü ve şecaatlü ağaçamız Han halidat-i hilâfetühu eli yevmü'l-Mizan hazretleri had zatında bu anedek tiyiş ala turĝan adamlar şimdi almamaq ve bizim zamanımızda tiyişleri kesilüb qalmaq ve virilen tiyiş taqı nuqsan üzre virilmek eyü degildir bu ane kelince bolĝan barışiq ve yârışiq ve dost ve qardaşlıqniñ bozulmasına delâlet ider ant bizim üzerimizde qalmasun bizĝa tabi' tiyişlerde taqı eksik vardır bu iş elçidenmi bolĝandır yoqsa burundenmi eksik çıĝandır qarındaşımız Han ve hem uluĝ biy Mihayla Fyödoraviç hazretleriĝa muhabbetnamemiz hatt qılub i'lâm qılalım bizim birle burunĝılay ömür ahırĝaçe dost ve qardaş bolĝuday bolsalar şol eksik kelĝân tiyişlerni birüb yibârmek kerek taqı ömür ahırĝaçe burunĝılay dost ve qardaş bolub dostuna dost ve duşmanıñızga duşman bilmek kerek dib eksik tiyişlerni ismi ve resmi bile defter idüb ve barça cevabların muhabbetnamelerinde hatt qılub işbu barĝan çapqun elçi qulları qıdvetü'l-aqran Mustafa Çelebi zide qadruhunu yibârdiler irsa min uluĝ Qaĝalĝay nusret-aray hazretlerimiz taqı şol minval üzre muhabbetnamemiz hatt qılub işbu barĝan çapqun elçimiz qıdvetü'l-aqran Cantimur zide qadruhu bile yibârdim vusul bolduqda kerekdir ki saadetlü ve şecaatlü ve mehabetlü ve adaetlü ağaçamız Han damu'l-'izz ve'l-unvan hazretleri birle ve min uluĝ Qaĝalĝay nusret-aray hazretlerimiz birle burunĝılay uzun-uzaq ömür ahırĝaçe dost ve qardaş bolub dostuñuzĝa dost ve duşmanıñuzga duşman bolsun dir bolsañuz saadetlü Han ağaçamız hazretleriniñ muhabbetname-i Hümayunlarında her nege ferman ve ısmar qıldılar irsa amel ve i'tibar qılub şol eksik bolĝan tiyişlerni yibârdikleri defter mücibince eksiksiz hem qusursız cibârgâysiz taqı burunĝılay dost ve qardaş bolub ömür ahırĝaçe dostuñuzĝa dost ve duşmanıñuzga duşman bilgâysiz ve bi'l-cümle Han ağaçamız hazretleriniñ sözi ve murad-ı şerifleri ne ise bizim taqı sözimiz ve muradımız oldur ve ant ve şartımız taqı anıñ üzerinedir dostluq ve qardaşlıq muradıñız irsa mu'tad-ı qadim bolĝan tiyişlerni halâ yibârilĝân defter mücibince eksiksiz hem qusursız yibârgâysiz ve'l-hasıl muradıñız

dostluqmıdır ve ğayrı günemidir aşkâri beyan qılub işbu barġan çabqun elçimizni eglendirmay tutqavsız revan ta'cil kün ilkâri yibârgâysız biz öz antımız ve şartımız üstüne turdıq siz qardaşımız taqı antiñiz üstüne turub qadimden virilü kelġân tiyişlerni eksiksiz hem qusursız yibârüb burunġılay dost ve qardaşlıqda bolub ömür ahırġaçe dostuñuzga dost ve duşmanıñuzga duşman bilgâysız dib hatt bitildi Muharrem aynıñ evahirinde tarih biñ elli peyġamberimiz Muhammedü'l-Mustafanıñ hicretida tahtġahımız Aqmescid Sarayda.

Bi-maqam Aqmescid el-mahruse
İslâm Geray Sultan bin Selâmet Geray Han

№ 55

Ахднаме и шертнаме калги Ислама Гирей-султана королю Владиславу IV (1050 г.х. / 1640 г.)

Аннотация. Клятва о дружбе с Польшей от прежних ханов Хаджи, Менгли и Сахиба Гирея; посол Арслан-ага от калги с ахднаме и шертнаме; клятва калги о долговременной дружбе; обязательство калги о несовершении похода в Польшу; просьба об отправлении казны и хедайя (подарков), что полагались по старым традициям; просьба о следовании короля ханским повелениям, с отправлением ежегодной казны; уважение к татарским послам и отправление в Крым польского посла; просьба калги о контроле над действиями приднепровских казаков во избежание вреда (от казаков) султанским и ханским владениям; рейд на чайках в прошлом году со случаями краж; недостача хедайя в прошлом году; отговорка посла – «подарок не судят»; просьба калги о следовании ханскому ахднаме; обязательство калги о невторжении татарских вельмож (беи, мурзы, Беш-Баш) в польские владения; заверения калги об отсутствии в Крыму опасности для польских послов и купцов; просьба к королю об изъявлении своих намерений; готовность калги быть помощником хану и королю в делах дружбы.

Hu el-mu'in

İslâm Geray Sultan hazretlerimiz sözüimiz

Ululġ Ordanıñ ve Uluġ Yurtıñ ve Taht-ı Qırımıñ ve Deşt-i Qıpçaqıñ ve sansız kob Tatarıñ ve saġışsız kob Noġaynıñ ve Tat bile Tavġaçnıñ ve Taġ ara Çerkaçnıñ ve oñ qolnıñ ve sol qolnıñ ve barça Ümmet-i Muhammednıñ ve yüz on miñ tumannıñ uluġ padişahı ve hem uluġ Qalġa Sultanı bolġan halefu's-selâtinü'l-i'zam şerefü'l-havaqinü'l-kiram saadetlü ve şecaatlü min Qaġalġay İslâm Geray Sultan edem-Allahu Ta'alâ ömrühu ve devletühu a'vana ve ensara hazretlerimizden uluġ Ordanıñ ve uluġ Yurtıñ ve Lih memleketiniñ ve Litvaniñ ve Mazavisqanıñ ve Jemudik

ve İflânsqanıñ ve Kıyevsqanıñ ve Poltasqanıñ ve İsmalnasqanıñ ve kob hristiyânnıñ uluğ padişahı bolğan dördüncü qıral qarındaşımız Vilâdislav ve kob yerlernıñ da bolsa hükümdarığa muhabbetlik birle selâm idüb nedir halıñız ve hatrıñız yahşımısız-hoşmısız dib halıñız ve hem hatrıñız sorağanımızdan soñra i'lâm yarlığ-ı şerif muhabbet-redif siltanı budır ki bundan aqdem uluğ ucmaqlı ecdad-ı a'zamım ve aba-i kiramımız anar-Allah merqadehum hazretleri Hacı Geray Han ve Meñli Geray Han ve Sahib Geray Han iskennehüm Allah fi el-fıras (?) el-Cenab hazretleri siziñ ceddiñüz Ağış qıral ile ahd-ıman ve şart-peyman idüb dost ve qardaş bolğan sebebli min uluğ Qağalğay nusret-aray hazretlerimiz dahi ol ahud ve şurut üzre qaim ve sabit bolub işbu ahdname ve şartnamemiz birle uluğ elçimiz qıdvetü'l-aqran Arslan ağa zide qadruhunu yibârüb nedir halıñız ve hatrıñız yahşımısız-hoşmısız dib sorğanımızdan soñra saadetlü ve şecaatlü ağaçamız Han-ı ali-şan hazretleriniñ emr-i şerifleri ve ahdname-i Hümayunlarında ferman buyırılan buyuruqları birle amel ve murad-ı şerifleri üzre hareket ve qadimi taraf-ı Cengiziye ayid olan hazine ve hedayâyı bir vech qanun-ı qadim teknil ve tetmim irsal ve isal olunursa min qarındaşıñız Qağalğay nusret-aray hazretlerimiz taqı qadimi aqd ve rabt olunan ahud ve şurut üzre muhkem turub ve saadetlü ve şevketlü ve mehabetlü ve devletlü ağaçamız Han ali-şan halidat-i hilâfetühu eli yevmü'l-Mizan hazretleriniñ emr-i şerifleri [.....] uzun-uzaq dost ve qardaş bolub turarmız dostuñuzğa dost ve duşmanıñuzğa duşman bolub ve ömür ahırğaçe qaim bolub buyurdum ki vilâyetiñuzğa cavlay barmamdır hatrıñız hoş dutub dostluq şeraitin ve qardaşlıq merasimin yerine ketürüb bir vech qanun-ı qadim uluğ hazine ve hedayâyı yibârgâysiz saadetlü ağaçamız Han damu'l-i'zz ve'l-unvan hazretleri birle qalay ahd-ıman ve şart-peyman itdiñüz irsa ol ahud ve şurut üzre olduğumıza i'timad idüb ağaçamız Han hazretleriniñ fermanınça barça buyuruqlarına amel qılub her yıl sain uluğ hazinelerin virüb ve ilçimizgâ riayet qılub uluğ ilçinüzni yibârgâysiz ve Özi Qazaqlarını ve sair eşqıyâlarıñuznu zabt ve muhkem tenbih ve yâsaq qılğaysız kim kerek bizim memleketimizgâ ve kerek Al-i Osman memleketlerine qaradan ve deryâdan bir vechle zarar ve ziyan iriştirmegâyler ve keçen sefer dahi siz ahdıñuzga durmay şayqañuz çıqub ve qaradan kelüb mal alub ve elçiñüz hedayâyı eksik virüb bahşıñıñ yüzine baqılmaz deyü cevab virdügiyçün idi şimden soñra haqlaşdıq ba'de dost ve qardaşız siz ahdname-i Hümayunda olan söz üzre turub taymağaysız ahdımız saadetlü ve şevketlü ağaçamız Han halidat-i hilâfetehü eli yevmü'l-Mahşer ve'l-Mizan hazretleriniñ ahdname-i Hümayunları üzredir dostluq ve qardaşlıq muradıñız ise şol ahdname-i Hümayun mücibiyle amel bolub dostluq merasimi ve qardaşlıq şeraitni yerine ketürgâysiz taqı şol Qazaq eşqıyâsına muhkem tenbih ve yâsaq qılğaysız kim min-ba'd kerek qaradan ve kerek deryâdan kendi

memleketimizgâ ve Al-i Osman memleketlerine bir vechle zarar ve ziyan irişdirmeye biz dahi ferman-i şerifimiz birle müstahdem ve ma'mur olan beklerimizgâ ve mirzalarımız ve Beş-Baş ağalarımızga muhkem tenbih ve yâsaq itmişüzdür siziñ köyleriñizgâ ve şehirleriñizgâ varmazlar ve duşman bolmazlar ve zarar-ziyan qılmazlar kerek asker ve Tatardan bir ferd varmayâ deyü tenbih itmişüzdür uzun-uzaq dost ve qardaş boldıq dostuñuzga dost ve duşmanıñuzga duşman bilgâysiz siziñ dostuñuz bizim dostumuz ve siziñ duşmanıñız bizim duşmanımızdır siz qarındaşımız qıral zal-i devlet-menal hazretleri de bolsañuz dostumuzga dost ve duşmanımızga duşman bolğaysız ve burunğı adetçe ilçinüz ve bazirgâniñuz Qırım Yurdına qorqısız kelsünler inş'Allah Ta'alâ bizden zarar ve ziyan körmezler taqı her ne söziñüz bar bolsa min uluğ Qağalğay nusret-aray İslâm Geray Sultan hazretlerimizgâ bildirgâysiz muradiñuz üzre saadetlü ve azametlü ve devletlü ve şevketlü Han dame mahfuza fi savn el-Melikü'l-Mennan hazretlerine arz qılub yahşılıqğa ve muhabbetlikkâ delâlet qılamız dostluq içün can-başıyle çalışurmız sözimizde muhkem turub muhabbetlik birle hatt yibârdık ve dostuñuzğa dost ve duşmanıñuzga duşman bolub turdıq hatriñuzga hiç nimarsa keltürmegâysiz yahşılıqda ve dostluqda bolurmız siz qarındaşımız qıral hazretleri de bolsañuz dostluq nişanesini ve yahşılıq merasimini yerine ketürüb ömür ahırğaçe dostluqda ve qardaşlıqda bolğaysız şulay bilgâysiz dib hatt bitildi baqı ve's-selâm ali min etba' el-Huday tahrira fi eva'il şehr-i Cümadiü'l-evveli min şuhur sene hamsin ve elf.

İslâm Geray Sultan bin Selâmet Geray Han

№ 56

**Ярлык калги Ислама Гирей-султана Михаилу Федоровичу
(Орды-Сарай, 1050 г.х. / 1641 г.)**

Аннотация. Казна и тийиш; дефтер на получение тийиш; доставка казны и тийиш по дефтеру, выданному Мустафой Челеби; аудиенция для послов; выдача тийиш владельцам по повелению калги; недостача – отсутствие тийиш для сына-султана, актаци и капуджы-башы; соблюдение клятвы Михаилом Федоровичем; доставка тийиш от царя, исключение – 5-6 шуб; просьба калги об отправлении недостающих тийиш, тийиш (куница и сырт) – благодарность за службу актаци-беку и капуджы-башы; отправление гонца Хусейна Челеби с мухаббетнаме; просьба о доставке тийиш для ана-бийим, сына-султана, дочери-ханий; тийиш для новорожденных детей (сын и дочь); просьба о неказывании помощи казакам Азова – не снабжать их продовольствием и оружием; просьба об исполнении ханских повелений.

[.....]
.....] mübarekede cibergân hazine ve tiyişler [..
.....] qılınub i'lam qılındı irsa barçası malüm-i
saadetimiz bolub şol tilek ve taleb bolğan tiyişler sizgâ ciberilgân defterçe
qayu defterçe mundan burun Mustafa Çelebi bile ciberilgân defterçe hazine
ve tiyişler kelüb biz taqı padişahane körünüşimizgâ alub hazinemizni
teslim itkân soñra ilçileriñiz ve sipahileriñizgâ burunğı adetçe sıylâb riayet
qıldıq taqı kelgân tiyişlerni sahibli-sahibine berürgâ buyurduq tiyiş sahibi
ağalarımız taqı kişilerin ciberüb emrimiz üzre tiyişlerin muhabbetlik
birle aldılar tiyiş hususunda hiç nimarsa ohşavsız söz qılmadılar ve lâkin
oğlumız Sultanniñ ve aqtaçı bekimiz ve qapuçı başımız birer zerdeva ve
birer sırt tonları eski defterce oq eksik kelmek birle anlarıñ tiyişleri şulay
alınmay oq qaldı andan ötri elçileriñizgâ ve sipahileriñizgâ bir söz sav da
itdirmedik zira ki qarındaşımız biy Mihayla Fyödraviç hazretleri burunğı
bolğan ant ve şart üstünda turub ömür ahırğaçe dost ve qardaş bolur için
mundan burun tilek ve taleb qılınğan tiyişlerni cibergânimiz defterçe
eksiksiz hem qusursız cibârdiler dört-beş tondan ötri dostluq ve qardaşlığı
bozmasdır ömür ahırğaçe dost ve qardaşımız anı taqı çapqun elçimiz birle
bildirelim şol az-çoq qalğan tiyiş eksikni taqı tilek ve taleb qılamız zinhar
elçiñizgâ bir ohşavsız söz sav itmeñiz dib tiyiş eksik bolğan ağalarımızğa
muhkem tenbih ve yâsaq qıldıq taqı muhabbetlik ve meveddetlik birle
muhabbetnamemiz hatt qılub burunğı adetçe siz qardaşımız biy Mihayla
Fyödraviç hazretleriğa işbu quşçı capqunımız bolğan qıdvetü'l-aqrان hassa
qullarımızdan Hüseyin Çelebi zide qadruhunu yibârdüm ki inş'Allahu Ta'alâ
vardıqda sözine i'timad qılub ve kendine riayet idüb saadetlü ve şecaatlü
ve mehabetlü Han ağaçamız halidat-i hilâfetühu eli yevmü'l-Va'idü'l-
Mizan hazretleriñ ve min uluğ Qağalğay nusret-aray İslâm Geray Sultan
hazretlerimizden barğan muhabbetname-i Hümayunımız oqutdırub her
nege ferman ve ısamr qılındı irsa amel ve i'tibar qılub ve şol eksik bolğan
tiyişlerni Han ağaçamızın defteri mücibince yibârgâ kün ilkârü buyurğay
irdiñiz zira ki şol tiyişleri eksik kelgân aqtaçı bekimiz ve qapuçı başımızdan
aşqı payeda bolğan ağalarımız ve mensebli qullarımız zerdeva tiyiş alub
bunlar qarın almaq lâyıq tuguldir bizim bile ömür ahırğaçe uzun-uzaq dost
ve qardaş bolurday bolsañuz şuşbu iki ağamızın birer zerdeva ve birer
sırt eksik kelgân tonların tamam qılub ciberürgâ buyurğay irdiñüz dib ötül
qılamız taqı mundan burun Qalğa bolğan qarındaşlarımızın analarına ana
biyim tiyişi birilâ turğan ikendir biz Qalğa bolğandan berü anamızın tiyiş
berilmây kesilüb qaldı ve barçası tursun mundan bizim anamızın elçisi
bolub barğan kişiler anda elçi bolub ton kiyerler imiş burundan adet imiş
imdi alay bolğan soñ elçisi elçi bolub sıylânub anamız tiyiş almamaqñı
lâyıq körmedik evelden tiyiş virilmek adet bolsun-bolmasun bu kere siz

qardaşımızdan tilek qılamız tilegimiz redd itmây ciberürgâ buyurğay irdiñiz taqı oğlumız Sultanniñ ve qızımız Haniniñ tiyişlerin eksiksiz hem qusursız cibergây irdiñiz ve halâ dünyâyâ bir oğlumız ve bir qızımız kelgândir alarğa da siz qarındaşımızdan yeñiden tiyiş tilek qılamız tilegimiz qabul qılub oğlumuzğa zerdeva tiyiş ve iki qızımızğa sırt tiyiş ciberürgâ buyurğay irdiñiz taqı Azav Qazağına zahire ve cebehane ve inşa'Allahu Ta'alâ devlet ve saadet birle üzerine barğanımızda bir vechle imdad qılмай ömür ahırğaçe dost ve qardaş ve burunğıdan ziyâde muhabbet ve meveddet üzre bolub bizni taqı dostuñuzğa dost ve duşmanıñızğa duşman bilgâysiz ve saadetlü Han ağaçamızıñ name-i Hümayunlarında matla'dan maqata'a varınca her nege ısmar ve ferman buyurdılar irsa amel ve i'tibar qılğaysız Han ağaçamızıñ sözi bizim sözimizdir ve ant ve şartımız anıñ üzerinedir şulay bilüb dostluqda ve qardaşlıqda bolğaysız dib hatt bitildi Zilqa'de aynıñ evvelinde tarih biñ elli hazret-i Muhammedü'l-Mustafa peyğamberimiziñ hicretida tahtğahımız Ordı Sarayda.

Bi-maqam Ordı Saray el-mahruse
İslâm Geray Sultan bin Selâmet Geray Han

2.7. Фетх Гирей-султан бин Девлет Гирей-султан

№ 63

**Мухаббетнаме калги Фетха Гирей-султана Михаилу Федоровичу
(Акмесджид-Сарай, 1052 г.х. / 1642 г.)**

Аннотация. Прибытие в Крым царского гонца с мухаббетнаме, доставка посылок; негодование царя по поводу отсутствия в мухаббетнаме к нему выражения «alem-penah» («прибежище мира») и употребления слов «i'lâm yarlığ» («известительный ярлык») и «buyurdum» («повелеваю»); ответ калги о следовании древним правилам («qa'ide-i qadim») в написании писем; согласие калги опустить слова «i'lâm yarlığ» и «buyurdum» ради дружбы с царем; упрямство послов по поводу фразы «alem-penah»; сообщение царя о выведении донских казаков из крепости Азов, об отправлении грамоты к казакам, и прекращении помощи и поставок боеприпасов в Азов; рейд донских казаков в ханские владения и их путь в османскую сторону; просьба калги о наказании разбойников и их подвластности; пример калги о власти короля Польши над приднепровскими казаками, с запретом на разбой; извещение калги о неведении о рейде ногайского племени Беш-Баш на приграничные царские владения (без ханского позволения); обещание о наказании разбойников и возврате десяти пленников с Джантимур-беем Сулеш; аудиенция для царских послов; ханское шертнаме с золотой пайцзой; клятва калги перед царскими послами; главный посол Сейид-бек от калги с мухаббетнаме

к царю; просьба о доставке казны, колтка, нукарат-акче и селям-болеклер; тийиш для женщин гарема, агалар и слуг; споры и разбирательства с царскими послами по поводу тийиш при прежних калгах; дефтер от хана Бахадыра Гирея; просьба о тийиш сполна для трех слуг калги – актачи-беку, капуджы-башы и дефтердару; тийиш по-новому для девяти членов семьи калги; заверения калги о возможности беспрепятственного передвижения царских послов и купцов по ханским владениям.

Uluğ Ordaniñ ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kob [.....] Noğayniñ ve Tat bile Tavğaçniñ ve Tağ ara Çerkâçniñ ve oñ qolniñ ve sol qolniñ ve barça Ümmet-i Muhammedniñ uluğ padişahı ve hem uluğ Qağalğa Sultanı bolğan saadetlü ve şecaatlü ve muahabbetlü min uluğ Qağalğay Feth Geray Sultan hazretlerimizden uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve Taht-ı Masqvanıñ [.....] Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusniñ padişahı ve kob memleketlerniñ da bolsa hükümdarığa kobden kob selâm qılub halıñız ve hatriñüz sorağanımızdan soñra şulay malümalrı bolğay kim halyâ çapqunları bile ciberilgân bölek ve muhabbetnameleriñiz kelüb bizgâ vasıl ve teslim ve muhabbetnameñüzde her nege hatt qıldıñız irsa barçası malüm-ı saadetimiz boldı Han-ı a'zamlıq isim-i şerifimizni lâyıqımızça alem-penah dip yazmaysız ve hem i'lâm yarlığ-ı şerif ve buyurdum dib yazasız deyü i'lâm qılubsız biz muhabbetnamelerimizde yazdıımız ecdad-ı i'zam ve aba-i kiramımız zamanından berü yazıla kelgân qa'ide üzerinedir nihayet mertebe şimdi bunlarını i'lâm ve tilek itkâniñiz sebebi hatriñüz körüb eslâf kiramımızdan ziyâde dost ve qardaş ve muhabbet bolur için qa'ide-i qadim bolğan i'lâm yarlığ-ı şerif ve buyurdum edaların ferağat eyledik ol hususda hatriñiz hoş dutub daim dostluq ve muhabbetlikdâ bolğaysız velâkin bu alem-penah hususıyçün elçileriñiz kob i'nad itdiler ol bolaçaq iş degildir bizden burunğılar itmegân işni şimdi biz itmek ve qa'ide-i qadimi bozmaq ol lâyıq degildir ve hem ayibdir ol husus için oñsavsız teklif qılmağaysız ve Azav için Tın Qazaqlarına yarlıgımızni ciberüb Azavdan çıqardıq ve barut ve qurşun ve zahire bermedik ve hiç türlü imdad qılmadıq dimişsiz gerçi bu yıl Azavnı boş tabdıq amma tamam yapıdırub kelgânımızden soñra artımızdan Tın Qazaqlarıñuz kelüb deñiz yalısında bolğan [...] namında bir uluğ köyimizni urub ve barça malların ve menallrın alub ve altmış-yetmiş sipahi qullarımni esir ve tutsaq düşürdükden soñra doymalıqların kirü ciberüb ve özleri öte yaqayâ Al-i Osman padişahniñ memleketlerin çapmağa ktdiler kerek bizgâ ve kerek Al-i Osman padişahına süreta dostluq yüzün kösterüb bulay iş itdirmek ve haramzadeniñ haqqından kelüb zabt etmâmek bu dostluqğa lâyıq iş degildir Lih qıralı bizim bile ve Al-i Osman padişahı bile barışmaq

murad itdi irsa otuz-qırq biñ Özi Qazağnı Öziden ketürüb ita'at etmegânlerni qılıçdan keçirüb ve Qara Deñizge bir küçük çernuh birgâ düşürmedi ve Qazaqñın adın ve sanın belgisiz etüb muhkem zabt eyledi dostluq ve barışılıq bulay bolur siz taqı dostluq ve qardaşlıq muradıñuz bolsa şulay zabt ve haramzadeniñ haqqından kelüb ita'at itmegânlerni qılıçdan keçirüb özgâlerine i'bret etmek kereksiz ki barışılıq ve dost ve muhabbetlik istihkâmın bola mundan burun Noğay Beş-Baş bizden izinsiz ve bizim andan asla haber ve agâhımız yoq iken sizniñ çet qal'âlarıñızga barub ve az-çoq doymalıq idüb siz bizgâ bildirdiñiz irsa ol Noğay qavmı ne aslı qavmdır siz öziñiz yahşı bilürsiz gönü tilese bizim dinimizde ve tilemese özgâ dinde bola turğan bir alay halq idi alay da bolsa bizden izinsiz barğan içün özleriniñ haqqından kelüb ve keltürgân esirlerin qollarından alub siziñ birle dostluq ve muhabbetlik hatrıy içün on qadar esirni Suleş oğlı Cantimur biy bile kirü vilâyetiñüzgâ ciberürgâ buyurub saadetlü ve şecaatlü Han ağaçamız ilçileriñizni çağırub körünüşlerine alub ve didar-i şeriflerin kösterüb adet-i qadim üzre sıylâb ve riayet ve hürmet qılub burunğı bolğan ahud ve şurut üzre altun baysalı şartname birle Quran-ı A'zim üstündân ant ve şart qılub Cantimur biyni hazine almaşuvğa hem barurğa buyurub uluğ elçilerin ta'yin qılub yibârdiler irsa min uluğ Qağalğay nusret-aray hazrelerimiz taqı elçiñizni körünüşimizge alub ve didar-i şerifimizni kösterüb ve adet-i qadim üzre riayet ve hürmet qılub ve elçileriñiz aldında Han ağaçamızniñ itdüğü ahd ve yemin üzre Quran-ı A'zim üstünden ant ve yemin idüb emekdarlarımızdan işbu baş elçimiz bolğan qıdvetü'l-aqran Seyyid bik zide qadruhını ta'yin ve irsal eyledik vusulında kerekdir ki saadetlü ve şecaatlü Han halidat-i hilâfetühu eli yevmü'l-Mizan hazretleriniñ ve min uluğ Qağalğay nusret-aray hazretlerimizniñ muhabbetname-i Hümayunlarımızı her nege yazub ve ısmar qılındı irsa amel ve i'ribar qılub her yıl sayın cibere turğan uluğ hazine ve kob qolqamızni ve nuqarat aqça ve selâm böleklerimizni ve harem-i hassamızda bolğan biyimlerimiz ve hadim ağamızniñ ve tışarıda mensubde bolğan barça ağalarımızniñ ve yaqın qullarımızniñ tiyişlerin burunğı adetçe bi't-tamam berüb cibârgâysiz taqı dost ve qardaş bolub ömür ahırğaçe dostluqda ve mühabbetlikdâ bolğaysiz taqı mundan burun bir qaç Qalğa ağaçalarımız zamanlarında yaqın qullarınıñ ve ağalarınñ tiyişleri içün her yıl sayın hazine keldikçe ğavğa ve neza' ve ol tiyiş sebebli elçileriñizgâ niçe sıysızlıqlar ve horluqlar bolur ikândir soñra Bahadır Geray Han ağaçay merhum her hazine keldikçe bulay ğavğa bolmaq eyü degildir dib Qalğa ve Nuraddin qapusında bolğan ağaları defter qılub cibergânde siz qardaşımız ikinçi hazine keldikde barçasınıñ tiyişlerin mundan ciberilgân defter mücibinçe ciberüb ve Qalğa qapusında aqtaçı bek ve qapuçı başı ve defterdara bunlarıñ evelden tiyişleri budır eski tiyişni artdırmaq olmaz dib

anlarğa beşer ton ciberüb ve qalanlarına defter mücibinçe cibergâniñizde az-çoq nesne için yine ğavğa bolmasun bu üç qulumızıñ da tiyişlerin tamam cibergây irdiñiz dib merhum ağaçamız Han ve Qalğa İslâm Geray Sultan ağaçamız tilek ve taleb itkânlerindâ ötkân sene çapqun elçi bolub barub kelgân Mahmud birle ciberilgân muhabbetnameñüzde ol üç kişiniñ da tiyişlerin tamam ciberürgâ buyurduq digân ikânsiz şimdi kelgân hazinede tamam çıqğanmıdır-degilmidir bilmezmiz eger tamam ise dostluq şartnı yerine keltürübsiz ve çıqmağan irsa şol üç kişiniñ tiyişlerini tamam cibergâysiz ki bir taqı ol tiyiş sebebli bir ğavğa ve neza' ve elçileriñizgâ burunğılay sıysızlıq bolmağay irdi ve dostluq ve qardaşlıq ve aramızda muhabbet ve meveddetimiz künden-küngâ artuq bolğay irdi dib cehd qılamız taqı siz qardaşımız Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç hazretlerinden validemiz ana-biyimgâ ve avratımız iki biyimgâ ve oğullarımız Devlet Geray Sultan ve İnyet Geray Sultan ve Azamat Geray Sultanğa ve qızlarımız iki haniygâ ve qız qardaşımız oğlı Bahadırşah Mırza bu zikr bolğan toquz kimsegâ yeñiden tiyiş tilek ve taleb qılamız tilegimiz red itmây qabul qılub mezkürlergâ yeñiden tiyiş yibârürgâ buyurğay irdiñiz taqı daim dostluqda bolub ömür ahırğaçe dost ve qardaş bolğay irdiñiz ve'l-hasıl kerek saadetlü Han ağaçamız hazretleri birle ve kerek min uluğ Qağalğay nusret-aray hazretlerimiz bile dost ve qardaş bolğuday bolsañuz mu'tad-ı qadim bolğan uluğ hazine ve kob qolqa ve nuqarat aqçamıznı ve harem-i hassamızda bolğan biyimler ve hadim ağa ve yaqın kişilerimiz ve ağalarımıznıñ tiyişlerin eksiksiz hem qusursız ciberüb taqı aqtacı bigimiz ve qapu başımız ve defterdarımıznıñ tiyişleriniñ eksiklerin tamam ciberürgâ buyurub ve Tın Qazaqlarıñız bu sene çabub [...] nam köyimizden tüşürüb ve esir qılub alub ketkân tutsaqlarnı qollarından alub bu canibe könderüb taqı ol haramzadelerniñ muhkem haqlarından kelüb ve ita'at itkânlerini saire i'bret için qılıçdan keçürüb şulay tenbih ve yasaq itkâysiz ki min-ba'd Qara Deñizgâ Tın Qazağından bir dane şayqa çıqmağay irdi ve mundan soñra şol Tın Qazaqlarıñız zabt qılmay bir dane şayqa Qara Deñizgâ çıkar bolsa şol Qazaqlarıñız sebebli kerek Al-i Osman padişahı birle ve kerek bizim birle barışlıq ve dost ve qardaşlıq bozulub ve biz taqı Beş-Başımız zabt qılmay bildigimiz işletmek muqarrardır şol Tın Qazaqlarıñız sebebli aralıqda suvuqluq bolmağay irdi ve qadimden bolğan dostluq ve muhabbetlik bizim zamanımızda bozulmağay irdi ve iki yurtnıñ reayâ ve berayâsı zamanımızda tınç ve rahat bolğay irdi dib kün ilkâri siz qarındaşımızga bildirdik dost ve qardaş bolmaq muradıñuz bolsa name-i Hümayunımızda hatt qılğan her sözimizgâ amel qılub ve her sözimiz yerine ketürüb ve yeñiden tilek qılğan tiyişlerini red itmây qabul qılğaysız taqı elçiñüz birle bazirgânlarıñız Qırımğa ziyansız ve zararsız kelsün-ketsün hiç bir türlük ve hiç bir yerden kimsene küç ve zahmet qılmazdır bi' ve

şirasında ve kâr ve kesblerinde bolsunlar biz öz antımız ve şartımız usündâ turub her sözimizni ve her muradımızni muhabbetnamemiz hatt qılub bildirdik siz qardaşımız dahi muhabbetnamelerimiz mücibinçe amel qılub dost ve qardaş bolub bizni taqı ömür ahırğaçe dost ve qardaş bilüb dostuñuzga dost ve duşmanıñuzga duşman bilgâysiz dib hatt bitildi Receb aynıñ on beşida tarih biñ elli iki peyğambarimiz hazret-i Muhammedü'l-Mustafanıñ hicretida tahtgâhımız Aqmescid Sarayda.

Feth Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan
Bi-maqam Aqmescid el-mahruse

№ 68

**Мухаббетнаме калги Фетха Гирей-султана королю Владиславу
(Акмесджид-Сарай, 1052 г.х. / 1642 г.)**

Аннотация. Прибытие в Крым королевских послов с мухаббетнаме, доставка казны; аудиенция для королевских послов; ханский посол Ибрахим-мурза с мухаббетнаме к королю; посол от калги с мухаббетнаме к королю; просьба калги о следовании короля ханским повелениям в ахднаме; просьба об отправлении сполна казны и подарков; обязательство калги о непричинении вреда королевским владениям от татарских вельмож (беи, мурзы, крымское и ногайское войско, Беш-Баш), в случае соблюдения клятвы королем; просьба калги о взятии под власть и наказании приднепровских казаков, что угоняют скот и причиняют вред ханским владениям за пределами Ферахкермана; возможность беспрепятственного передвижения для королевских купцов по ханским владениям.

Hu el-mu'in

Feth Geray Sultan hazretleri sözüimiz

Uluğ Ordanıñ ve Uluğ Yurtıñ ve Taht-ı Qırımıñ ve Deşt-i Qıpçaqıñ ve sansız kob Tatarıñ ve sağışsız kob Noğaynıñ ve Tat bile Tavgaçnıñ ve Tağ ara Çerkeçnıñ ve oñ qolnıñ ve sol qolnıñ ve tuman yüz on miñniñ ve barça Ümmet-i Muhammedniñ uluğ padişahı ve hem uluğ hanı bolğan Feridun fer-kihsar ve qadr Qırım Hanı Mehmed Geray Han ibn Selâmet Geray Han ibn Devlet Geray Han edem-Allahu Ta'alâ ömrühu ve nasr evliyâ-i eli yevmü'l-Mizan hazretleriniñ uluğ Qalğası bolğan min uluğ Qağalğay nusret-aray Feth Geray Sultan dame lehu el-i'zz ve'l-unvan hazretlerimizden Uluğ Ordanıñ ve Uluğ Yurtıñ ve Urusnıñ ve Purusnıñ ve Litvanıñ ve Mazavsqanıñ ve Jimudnıñ ve İflânsqanıñ ve Kiyevsqanıñ ve Polsqanıñ ve İsmalinsqanıñ ve Çerniqavnıñ ve Şivedsqanıñ ve Ğusqanıñ ve Lidansqanıñ ve Lih vilâyetnıñ ve barça hristiyânnıñ uluğ padişahı ve hem uluğ qıralı mihabbetlü dostumuz ve qardaşımız Vilâdislav ve kob memleketlernıñ da

bolsa hükümdarı qarındaşımız qıral zal-ı devlet-menal musalahat-iştimal dame musalahata eli yevmü's-Sual hazretleriğa muhabbetlik birle kobden kob selâm qılub nedir hâlîñiz yahşımısız-hoşmısız daim safada olasız dib hal ve hatrelerin sorğanımızdan soñra dostluğa lâyıq selâm-selâmet resan sultanı ve qardaşlığa muvaffiq peyam meveddet-nümay bünyânı iblağıyle malümları ola kim bundan aqdem bu sal-ı ferhande fal ve bu sene-i meymenet iştimalda quvvet biñ ile könderdigiñiz hazine ve elçiñüz ve muhabbetnameñuz vasıl ve teslim olunduqdan soñra kelen elçileriñüz qanun-ı qadim üzre riayet ve hürmet olunub saadetlü ve şevketlü Han halidat-i hilâfetühu eli yevmü'l-Vaid ve'l-Mizan ağaçay hazretleri ve min uluğ Qağalğay nusret-aray Feth Geray Sultan hazretlerimiz siz qaradaşımız qıral musalahat-iştimal hazretleri bile eslâf-i kiramımızdan ziyâde dost ve qaradaş bolur için elçiñüzi eglendirmeyüb körünüş virilüb ve riayet birle yollanub saadetlü ve devletlü Han ağaçamız hazretleriñ uluğ elçisi İbrahim Mirza ta'yin olunub siz qaradaşımıza muhabbetname ve selâmları irsal olunmağle taraf-ı pür-şerifimizden dahi muhabbetnamemiz ile ilçimiz qıdvetü'l-aqran [.....] zide qadruhu ta'yin ve irsâl qılınmışdır vusulında kerekdir ki saadetlü ve şecaatlü ağaçamız Han-ı ali-maqam hazretleriñ ahdname-i Hümayunlarında ferman buyurılan buyuruqlarıyle amel ve murad-ı şerifleri üzre hareket ve qadimiy taraf-ı Cengiziye ayid olan hazine ve hedayayı bir vech qanun-ı qadim teknil ve tetmim irsal ve isal olunursa min qaradaşñuz Qağalğay nusret-aray Feth Geray Sultan hazretlerimiz dahi qadimiy aqd ve rabt olunan ahd ve şart üzre muhkem turub saadetlü ve şevketlü Han ağaçamız hazretleriñ emr-i şerifleri üzre uzun-uzaq dostuñuza dost ve duşmanıñuza duşman bolub turarmız ve ol ahud ve şartut üzere qaim ve sabit olub vilâyetiñüzgâ cavlay barmamdır ve bir vechle zarar ve ziyan qılmamdır Qırım bekleri ve mırzalarına ve Tatar ve Noğay askerlerimize ve Beş-Baş ağalarımıza ziyâde tenbih ve yasaq qılmışuzdır ki hiç bir tarihdä böyle zabt olunmış degildir siziñ vilâyetiñüzge ve köy ve kentlâriñüzge ve şehirleriñüzge varmazlar duşman olmazlar ve zarar ve ziyan qılmazlar velâkin Özi Qazağın ve haramzadesin zabt itmediñiz her zaman kelüb mal sürmeden ve Ferahkerman tışarısında olan reaya ve berayaya zarar ve ziyan itmeden halı degillerdir siziñ bu hususdan haber ve agâhıñuz varmıdır yoqmıdır bilmezüz siziñ ray ve ma'rifetiñüzle ise eyü iş degildir umarız ki ol maqule hilâf sulh ve salâh ve muğayir fuz fe felâh vazı' iden eşqıyanıñ ibret-i alem için haqqından kelüb ve muhkem zabt ve siyaset idüb ahdname-i Hümayun padişahı üzre riayet ve bu tarafa irsali lâzim kelen hedaya ve selâmıñuzu vaqt ve zamanıyle irsal ve isal idesiz ve elçiñüz ile bazirgânlarıñuz zarar ve ziyansız kelsün-ketsün bir yerden zarar ve ziyan olmaz hasıl-ı kelâm dostluq ve qaradaşlıq muradıñuz ise saadetlü ve adaletlü Han ağaçay hazretleriñ ahdname-i Hümayunlarında tahrir ve

tastir buyurulduğı üzre amel ve i'tibar idüb dostluq ve qardaşlıq şeraitin yerine ketürüb ömür ahırğaçe uzun-uzaq dostluqda ve qardaşlıqda bolğaysız famma şol bais naqs sulh ve salâh olan Qazaq eşqıyasınıñ haqlarından kelüb zabt ve rabt itmege sıy ve ihtimam idesiz ta kim iki yurtınıñ ve iki vilâyetin reaya ve berayası zaman-ı adaletimizde rahat ve tıñç olub sabah ve masa size ve bize hayır du'alar idüb kendi hallerinde ve kâr ve kesblerinde olalar biz kendi ahdımıza ve şartımız üstündâ turub Tatar ve Noğay askerimizi ve Beş-Baş ağalarımızı muhkem zabt qılğanmız siz dahi dostluq şeraitni ve qardaşlıq merasimni yerine ketürüb daim dostluq ve qardaşlıqda bolğaysız şulay bilgâysız dib hatt bitildi Şa'ban aynınıñ ahırında tarih miñ elli iki peyğamberimiz hazret-i Muhammedü'l-Mustafanıñ hicretida tahtgâhımız Aqmescid Sarayda.

Bi-maqam Aqmescid Saray el-mahruse
Feth Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan

№ 75

**Мухаббетнаме калги Фетха Гирей-султана Михаилу Федоровичу
(Акмесджид-Сарай, 1053 г.х. / 1643 г.)**

Аннотация. Разбой и рейд Караш-мурзы вместе с несколькими татарами и ногаями, под предлогом отправления в Азов из Крыма; наказание разбойников; ханский посол к царю с целью разъяснения случая; посол Иваз от калги с мухаббетнаме к царю; извещение калги о наказании злодеев и назначении другим по поводу разбоя.

Feth Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan sözüimiz

Uluğ Ordanıñ ve Uluğ Yurtınıñ ve Taht-ı Qırımınıñ ve Deşt-i Qıpçaqınıñ ve sansız kop Tatarınıñ ve sağışsız kob Noğayınıñ ve Tat bile Tavgaçınıñ ve Tağ ara Çerkeçiniñ ve barça Ümmet-i Muhammediniñ uluğ padişahı ve Qırım Hanı bolğan saadetlü ve adaletlü ve sahavetlü Mehmed Geray Han halidat-i hilâfetühu eli yevmü'l-Vaid ve'l-Mizan hazretleriniñ uluğ qardaşı ve hem uluğ Qalğa Sultanı bolğan halefu's-selâtinü'l-i'zam şerefü'l-havaqinü'l-kiram zü'l-qadir ve'l-ihtiramu'l-muhtass bi-mezid inayetü'l-melikü'l-mennan saadetlü ve mehabetlü Qalğay Feth Geray Sultan edem-Allahu ömrühu ve devletühu eli yevmü'l-Mahşer ve'l-Mizan hazretlerimizden Uluğ Urusınıñ ve Purusınıñ ve Taht-ı Masqvanınıñ ve barça hristiyânnınıñ uluğ padişahı qarındaşımız Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusınıñ padişahı ve kob yerleriniñ da bolsa hükümdarığa kobden kob selâm qılub nedir halınıız hem ahvalınıız yahşımısız-hoşmısız dib hâliniız ve hatriniız sorağanımızdan soñra dostluqğa lâyıq selâm-selâmet resan sultanı

ve qardaşluğa münasib peyâm meserret-nümay bünyanı iblağıyle i'lâm ve inhay sultanı budır ki vilâyetimiz eşqıyâsından Qaraş Mırza namında bir şaqı bir qaç Tatar ve Noğay haramzadelerin kendüye uydurub Azağa varurım deyü Qırımından çıqub kidüb saadetlü ve adaetlü ve şecaetlü Han halidat-i hilâfetühu eli yevmü'l-Mizan ağaçay hazretlerinden ve min uluğ Qağalğay nusret-aray Feth Geray Sultan hazretlerimizden destursiz siziñ serhadlarıñız urmağle hilâf sulh-salâh iş itdügi için enva' haqaret ve siyaset idüb müstahaq olduğı üzre ceza ve sezaların buldırub evvelki ahdımız ahddır deyü saadetlü Han ağaçay hazretleri ahvalı i'lâm için çapqun elçilerin köndermeleriyle biz dahi muhabbetname hatt qılub evvelki olan ahud ve şurut üzre sabit ve qaim bolub turub işbu çapqun elçimiz bolğan qıdvetü'l-aqran İvaz zide qadruhunu könderdik ki ol hususda hatrıñız hoş dutub elem çekmeyesiz yurt hırsızsız olmaz bu maquleye vücud virmeyesiz bir alay haramzade hırsızlar imiş itdiler ise cezaların buldılar ve saire i'bret için haqlarından kelinmişdir ve vilâyetimizdâ dellâllar nida itdirüb ol maqule eşqıya ve haramzadelere ziyâde tenbih ve ta'kid olunmışdır hatrıñız hoş dutasız min-ba'd bir dahi böyle iş olmazdır muqaddema olan ahud ve şurut üzerindeyüz siz dahi şol ahud ve şurut üzerinde muhkem durub daim dostluqda ve qardaşlıqda bolub min uluğ Qağalğay nusret-aray Feth Geray Sultan hazretlerimizni ömür ahırğaçe dostuñuzğa dost ve duşmanıñızğa duşman bilgâysiz dib hatt bitildi Rebiü'l-ahir aynıñ onıñçı künündâ tarih biñ elli üç senesi peyğamberimiz hazret-i Muhammedü'l-Mustafa hicretida tahtgâhımız Aqmescid Sarayda.

Bi-maqam Aqmescid Saray el-mahruse
Feth Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan

№ 81

Мухаббетнаме калги Фетха Гирей-султана Михаилу Федоровичу (Акмесджид, Девлет-Сарай, 1053 г.х. / 1643 г.)

Аннотация. Прибытие царских послов с мухаббетнаме в Крым; сообщение царя о готовности казны и тийишлер; отправление на алмашув Мехмедшах-бея Сулеш; назначение Мурадшах-мурзы постоянным послом (ятур эльчи); постоянный посол Реджеб-бек от калги с мухаббетнаме к царю; заверения калги о хорошем отношении к царскому послу, прежде прибывшему с казной; недостача тийиш актачи-бею и капуджы-башы; вторжение разбойников из ханства в царские владения; нахождение и возврат к царю трех пленников; просьба об отправлении казны, болеклер и тийишлер без недостач и изъянов.

Hu el-mu'in

Feth Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan sözüimiz

Uluğ Ordanıñ ve Uluğ Yurtnıñ ve Taht-ı Qırımınıñ ve Deşt-i Qıpçaqınıñ ve sansız kop Tatarınıñ ve sağışsız kop Noğayınıñ ve Tat milân Tavgaçınıñ ve Tağ ara Çerkeçiniñ ve oñ qolınıñ ve sol qolınıñ ve barça Ümmet-i Muhammedniñ uluğ padişahı saadetlü ve şecaatlü Qırım Hanı bolğan Mehmed Geray Han halidat-i hilâfetühu eli yevmü'l-Mahşer ve'l-Mizan hazretleriniñ uluğ qardaşı ve hem uluğ Qalğa Sultanı bolğan min uluğ Qalğay Feth Sultan dame leh el-i'zz ve'l-unvan hazretlerimizden Uluğ Urusınıñ ve Purusınıñ ve Taht-ı Masqvanınıñ ve barça hristiyânnıñ uluğ padişahı ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç qardaşımız hazretleri ve kob memleketleriniñ da bolsa hükümdarığa kobden kob selâm qılub nedir halıñız ve hem ahvalıñız yahşımısız-hoşmısız dib hâlıñız ve hatrıñız sorağanımızdan soñra dostluğa lâyıq selâm-selâmet resan sultanı ve qardaşluğa münasib peyâm meserret-nümay bünyânı budır ki halyâ siz qardaşımız uluğ padişahdan çapqun elçiler kelüb ve muhabbetnameleriñizni berüb muhabbetnameñüzde her nege hatt qılındı irsa barçası malümımız bolub adet-i qadim üzre hazine ve tiyişler hazırdır dimek bile saadetlü Han-ı a'zim ali-şan ağacayımız hazretleri burunğı bolğan ant ve şart üstündâ muhkem ve turı taymay turub munda bolğan uluğ elçiñüz ve siaphileriñüzgâ burunğı adetçe sıy ve riayet qılub Suleş oğlı Mehmedşah biyni almaşuvğa buyurub qıdvetü'l-emasil ve'l-aqran Muradşah Mirza qullarını yatur elçi ta'yin qıldılar irsa min uluğ padişah hem uluğ Qalğay nusret-aray Feth Geray Sultan hazretlerimiz taqı burunğı ahdname-i Hümayunda yazılğan barça ahd ve şart üstündâ muhkem ve turı taymay turub muhabbetname hattımız bile işbu yâtur elçimiz bolğan qıdvetü'l-aqran Receb bik zide qadruhını cibârdik siz qardaşımız bolsañuz burunğı itkân ahud ve şart üstündâ muhkem taymay turub daim dostluqda ve qardaşlıqda bolğaysız ve biz qardaşınıñızdan hiç hilâf bolmasdır sözlerimiz üstündâ antımız ant ve sözimiz birdir ve mundan burun hazine keltürgân uluğ elçiñüz ve sipahileriñüzgâ hiç cefa ve sıysızlıq qılub defterden aşa hiç nimarsa sorağanımız yoqdur aqtaçı biyimiz ve qapuçı başımızniñ tiyişleri eksik kelgân irdi siz uluğ padişah qarındaşımızniñ arzin ve hürmetin riayet qılub ilçiñüz ve sipahileriñüzgâ alay sıysızlıq ve tarlıq itdirmedik siz qarındaşımızğa mundan burun ciberilgân muhabbetname-i Hümayunlarımızda hatt qılub taleb qılğan irdik imdi siz qarındaşımız uluğ padişah da bolsañuz şol eksik kelgân tiyişlerni tamam ciberürgâ buyurub dostluq ve qardaşlıqda bolğay irdiñiz taqı saadetlü ve şecaatlü Han ağaçamızdan ve bizden destursiz vilâyetiñüzga barğan haramzadeler ne sebebden barğanı ve alarğa da bolsa kob belâlar kelgândir ve ol esirlerden her biri bir yergâ tüşüb sizden haber kiç kelgân sebebli halâ izlâtüb qolğa tüşkândin üç esir qaytarub ciberilgândir ve

siz de bolsañuz anı muhabbetlikkâ qabul qılğay irdiñiz ve barça hazine ve böleklerni ve cümle tiyişlerni hiç qusursız ciberüb daim dostluqda ve qardaşlıqda bolğaysız ve bi'l-cümle Han ağaçamızıñ sözi bizim sözimizdir Han ağaçamızıñ muhabbetnamelerinde her nege hatt ve ısmar qılındı irsa amel ve i'tibar qılğaysız biz öz antımız ve şartımız üstündâ muhkem taymay turdıq siz taqı turub biz qarındaşıñuznu dostuñuzga dost ve duşmanıñızga duşman bilgâysız dib muhabbetname hatt bitildi tarih miñ elli üçdâ mübarek Şa'ban aynıñ evahirinde tahtgâhımız Devlet Sarayda.

Bi-maqam Aqmescid el-mahruse
Feth Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan

№ 82

Мухаббетнаме калги Фетха Гирей-султана Михаилу Федоровичу (Акмесджид-Сарай, 1053 г.х. / 1643 г.)

Аннотация. Прибытие царских послов с мухаббетнаме в Крым; сообщение о готовности казны и тийишлер; аудиенция для царских послов; отправление Мехмедшах-бея Сулеш на алмашув; аудиенция для царских послов от калги; гонец Ислам-бек от калги с мухаббетнаме к царю; просьба об отправлении казны и тийишлер по прошлогоднему дефтеру.

Hüve el-mu'in

Feth Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan sözüimiz

Uluğ Ordanıñ ve Uluğ Yurtıñ ve Taht-ı Qırımıñ ve Deşt-i Qırçaqıñ ve sansız kop Tatarnıñ ve sağışsız kop Noğaynıñ ve Tat bile Tavgaçnıñ ve Tağ ara Çerkâçnıñ ve barça Ümmet-i Muhammedniñ uluğ padişahı Mehmed Geray Han hazretleriniñ uluğ qardaşı min uluğ Qağalğay Feth Geray Sultan hazrelerimizden Uluğ Urusnıñ ve Purusnıñ ve Taht-ı Masqvanıñ ve millet-i Mesihanıñ ve barça hristiyânnıñ uluğ padişahı bolğan qarındaşımız Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusnıñ padişahı ve kob memleketlerniñ da bolsa hükümdarığa tatuw ve muhabbetlik bile kobden kob selâm qılub nedir halıñız ve hem ahvalıñız yahşımısız-hoşmısız dib hâlñız ve hatrıñız sorağanımızdan soñra tevqi'-refi' sultanı budır ki halyâ ol canibde bolğan çapqun ilçiler kelüb ve cibârgân muhabbetname berüb ve muhabbetnameñüzde her nege hatt qılındı irsa barçası malümımız bolub adet-i qadim bolğan hazine ve tiyişler hazırdır dimek bile saadetlü Han ağaçamız hazretleri munda bolğan uluğ ilçıñız ve sipahileriñüzgâ körünüş berüb burunğı adetçe riayet ve hürmet qılub Suleş oğlu Mehmedşah biyni almaşuvğa buyurdılar irsa biz taqı uluğ ilçıñız ve sipahileriñüzgâ körünüş berüb ve adet-i qadim üzre sıy ve riayet qılub qıdvetü'l-aqran İslâm bik

zide qadruhunı kün ilkerü haber itâ yıl çapqun ta'yin ve irsal qılmışuzdır ve burunğı itkân ant ve şart üstündâ muhkem taymay turmuşuzdır ve barça sözlerimizni uluğ ilçimizde bolğan muhabbetnamemizde hatt qılıb i'lâm qılmışuzdır imdi siz qardaşımız da bolsañuz burunğı itkân ant ve şart üstündâ muhkem taymay turub daim dostluqda ve muhabbetlikde bolğaysız ve adet-i qadim üzre mundan burın ötkân senede ciberilgân defter mücibince hazine ve tiyişlerni eksiksiz hem qusursız cibergeysiz taqı min uluğ Qalğay Feth Geray Sultan hazretlerimizni uzun-uzaq ömür ahırğaçe dost ve qardaş bilüb dostuñuzğa dost ve duşmanıñızga duşman bilgâysiz biz öz antımız ve şartımız üstündâ muhkem taymay turdıq siz taqı taymay turub daim dostluqda ve qardaşlıqda bolğaysız dib hatt bitildi Şa'ban aynıñ evahirida tarih miñ elli üç peyğamberimiz hazret-i Muhammedü'l-Mustafanıñ hicretida tahtgâhımız Aqmescid Sarayda.

Bi-maqam Aqmescid Saray el-mahruse
Feth Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan

№ 87

Мухаббетнаме калги Фетха Гирей-султана Михаилу Федоровичу (Орда-Сарай, 1053 г.х. / 1644 г.)

Аннотация. Доставка казны и тийишлер в Крым; аудиенция для царского посла и дьяка; недостача тийиш для актачи-бея и капуджы-башы в прошлогодней казне; мухаббетнаме калги с просьбой о доставке положенных тийиш; мухаббетнаме царя с сообщением об отправлении всех тийиш; недостача обозначенных тийиш в текущем году и невыдача послами 7 шуб и 13 соболиных пушнин для 13 капуджылар; упрямство царских послов; хорошее отношение к послам – без унижений и притеснений; просьба калги о восполнении недостач и назидании царским послам впредь; посол Мухаммед от калги с мухаббетнаме к царю.

Hu el-mu'in

Feth Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan sözüimiz

Uluğ Ordanıñ ve Uluğ Yurtınıñ ve Taht-ı Qırımınıñ ve Deşt-i Qıpçaqınıñ ve sansız kob Tatarınıñ ve sağışsız kob Noğayınıñ ve Tat bile Tavgaçınıñ ve Tağ ara Çerkeçiniñ ve barça Ümmet-i Muhammediniñ uluğ padişahı ve hem uluğ Hanı bolğan saadetlü ve şevketlü ve mehabetlü Mehmed Geray Han halidat-i hilâfetühu eli yevmü'l-Vaid ve'l-Mizan hazretleriniñ uluğ qardaşı ve hem uluğ Qalğa Sultanı bolğan şecaatlü ve sahavetlü min Qağalğay Feth Geray Sultan dame leh el-i'zz ve'l-unvan hazretlerimizden Uluğ Urusınıñ ve Purusınıñ ve Taht-ı Masqvanınıñ ve barça hrisityânnınıñ uluğ padişahı Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusınıñ padişahı

ve kob memleketlerniñ de bolsa hükümdarığa kobden kob selâm qılub nedir hâliñiz ve hem ahvalıñız yahşımısız-hoşmısız dib hâliñiz ve hatrıñız sorağanımızdan soñra i'lâm ve inha sultanı budır ki halyâ bu sene-i mübareke bu canıbkâ ciberilgân hazine ve tiyişler qanun-ı qadim üzre ilçi ve dyağıñızni körünüsimizgâ alub mübarek çırayımızni körgüzüb ve körünüş bergânımızde ilçi ve dyaq qullarıñız barça ısmar qılğan sözleriñizni söylâb ve tamam yetiştirüb mu'tad-ı qadim olan hazineni teslim eyledikten soñra biz taqı burunğı adetçe ve yollı-yolunça qaftanlar kiydürüb sıylâb riayet ve hürmet qıldıq amma ötkân senede kelgân hazinede aqtaçı biy ve qapuçı başımızniñ tiyişleri eksik kelgânden ilçileriñizgâ sıysızlıq ve horlıq itmây ciberilgân muhabbetnamelerimizde şol qullarımızniñ tiyişlerin tamam ciberürgâ buyurgay irdiñiz dib siz qardaşımızdan tilek ve taleb qılğan idik ve siz qardaşımızdan kelgân muhabbetnamelerde barça tiyişlerni tilek ve taleb qılğaniñızça ciberdik dib yazubsız velâkin ilçiler qullarıñız ol iki büyük ağamızniñ tiyişlerin tamam bermediklerinden ğayrı qadimden on üç qapuçığa yedi ton bile on üç samur bererler idi anı taqı kesmek murad idüb şimdığâ degin bermây cefa ve inaddadırlar bunlar ise qadimden adettir bir yıl berilmây kesilgen tuguldir burunğılay ilçilerden darbce alınmaq qabil idi velâkin ilçige sıysızlıq ve tarlıq itmek bizim ve siziñ arziñızga lâyıq tuguldir qarındaşımız biy Mihayla Fyodraviç hazretleriğa bir taqı bildirelim dostluq ve qardaşlıq murad ise eksiklerni tamam ciberürler ve bundan soñra könderilgân ilçiler qullarına tenbih ve ta'kid qıllarlar min-ba'd bulay cefa ve atad itmezdir dib ilçiler qullarıñızga burunğı ağaçalarımız zamanlarındağılay bir sıysızlıq ve tarlıq itdirmây kün ilkâri bildirer için muhabbetnamemiz hatt qılub işbu quş çapqun ilçimiz Muhammed bile ciberdik imdi siz qarındaşımız burunğılay dost ve qarındaş bolmaq muradıñız irsa şol aqtaçı biy ve qapuçı başı qullarımızniñ tiyişlerin burunğı tilek ve taleb qılınğan üzre zerdeva tiyişler ciberürgâ buyurub ve qapuçı qullarımızga adet-i qadim üzre yedi tonları bile on üç samurlarını cefa itmây virerge tenbih ve ta'kid qılub daim dostluqda ve qardaşlıqda bolğay irdiñiz şol az-çoq nimarsa için aramızda söz ve sav bolmağay irdi ve min-ba'd ilçileriñizgâ sıysızlıq bolmağay irdi zira şimdığâ degin aqtaçı biy ve qapuçı başı qullarımız tiyişlerinden bir ton alğan tugullerdir ve b'l-cümle dostluq muradıñız irsa dostluq şeraitni ve qardaşlıq merasimni yerine ketürüb uluğ hazine ve kob qoltqa ve nuqarat aqçamızni ve barça harem-i hassamızda ve tışarıda bolğanlarınıñ tiyişlerini burunğı adet üzre eksiksiz hem qusursız vaqtı ve zamanıyle berürgâ buyurub ve aqtaçı biy ve qapuçı başımızniñ tiyişlerin tamam ciberüb ve qapuçı qullarımızniñ adet-i qadimlerin cefa itmây berirgâ tenbih qılğay irdiñiz taqı min Qağalğay nusret-aray hazretlerimizi uzun-uzaq ömür ahırğaçe dost ve qardaş bilgâysiz dostuñuzga dost ve duşmanıñızga duşmanımız biz öz antımız ve

şartımız üstündâ muhkem taymay turamız siz dahi öz antiñiz ve şartıñız üzre turub daim dostluqda ve qardaşlıqda bolğaysız şulay bilgâysiz dib hatt bitildi Zilhicce aynıñ evahirindâ tarih miñ elli üç peyğamberimiz hazret-i Muhammedü'l-Mustafanıñ hicretida tahtgâhımız Ordı Sarayda.

Bi-maqam Ordı Saray el-mahruse
Feth Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan

№ 91

**Мухаббетнаме калги Фетха Гирей-султана Михаилу Федоровичу
(Акмесджид-Сарай, 1054 г.х. / 1644 г.)**

Аннотация. Отсутствие вестей от царя и неприбытие царских гонцов в Крым; ханский посол к царю; посол от калги к царю; просьба об отправлении ежегодной казны, колтка и нукарат-акче; тийиш для бийимлер, бикечей, валиде, ханийлер (дочерей) брата, внешних агалар; недостача куньего тийиш актаци-бею и капуджы-башы; прежние письма от хана и калги с просьбой о доставке этих тийиш.

Hu el-mu'in

Feth Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan sözüimiz

Uluğ Ordanıñ ve Uluğ Yurtıñ ve Taht-ı Qırımıñ ve Deşt-i Qırçaqıñ ve sansız kop Tatarıñ ve sağışsız kob Noğaynıñ ve Tat bile Tavgaçnıñ ve Tağ ara Çerkâçnıñ ve oñ qolnıñ ve sol qolnıñ ve barça Ümmet-i Muhammedniñ uluğ padişahı ve hem uluğ Hanı bolğan saadetlü ve azametlü ve şecaatlü Qırım Hanı Mehmed Geray Han halidat-i hilâfetühu eli yevmü'l-Maşer ve'l-Mizan hazretlerniñ uluğ qarındaşı ve hem uluğ Qalğa Sultanı bolğan min uluğ Qağalğay Feth Geray Sultan dame leh el-i'zz ve'l-unvan hazretlerimizden Uluğ Ordanıñ ve Uluğ Yurtıñ ve Taht-ı Masqvanıñ ve Urusnıñ ve Purusnıñ ve barça hristiyânnıñ uluğ padişahı qarındaşımız Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusnıñ padişahı ve kob memleketlerniñ da bolsa hükümdarığa dostluq ve tatuw-muhabbetlik birle nedir halıñız ve ahvalıñız yahşimusız halıñız ve hatrıñız sorğanımızdan soñra dostluğa lâyıq selâm-selâmet resan sultanı ve qardaşlığa münasib peyam meserret-nişan bünyanı iblağıyle i'lâm ve inha olunur ki mundan burun her sene evvel bahar-ı huceste asar olduqça ol canibde olan ilçilerimizniñ sıhhat haberlerini ve sair ahvalı bildirmek için çapqunlarnıñ birin köndermek adet-i qadim olub bu sene bu zamanadek çapqun kelmeyüb haber bilinmâmek ile saadetlü Han zi-şan ağaçamız hazretleri çapqun ilçi qulların köndermeleriyle min dahi işbu çapqun ilçimiz bolğan qıdvetü'l-aqran [...] zide qadruhunu irsâl eyledim ki İnşa'Allahu Ta'alâ vusul

bolduqlarında mezburlere riayet ve hürmet qılub her yıl sayın cibere turğan uluğ hazine ve kob qoltqa ve nuqarat aqçalarımıznı ve harem-i hassamızda bolğan biyimler ve bikeçler ve validemizin ve qarındaşımız haniyleriñ tiyişlerni ve tışarıda bolğan ağalarımıznıñ tiyişlerini eksiksiz hem qusursız hazır qılub vaqtı ve zamanıyle cibergeysiz fima iki hazineden birü ahtaçı biy ve qapuçı başı ağalarımıznıñ tiyişleri zerdeva çıqmayub eksik keliyüri bu husus için mundan burun könderilgân ilçi ve namelerde biz dahi ve saadetlü Han ağaçamız dahi tafsil üzre yazub mezbur aqtaçı bik ve qapuçı başımıznıñ tiyişleri zerdeva ciberilürgâ buyurğay irdiñiz dib tilek ve taleb qılğan idik şimdi de bolsa şol iki tiyişni zerdeva ciberürgâ buyurğay irdiñiz dib ötül qılamız zira şol iki tiyiş ve az-çoq nesne için elçileriñizgâ sıysızlıq ve tarlıq bolmağay irdi sıy qılamız siz dahi az-çoq nesneniñ hatrin körmeyüb ömür ahırğaçe tatuw ve muhabbet bolurğa sıy qılğaysız ve bi'l-cümle Han ağaçamıznıñ sözi bizim sözümüzdir ve muradı bizim muradımızdır muhabbetname-i Hümayunlarında her nege hatt ve ısmar qıldılar irsa mücibiyle amel olub ve daim dostluqda ve qardaşlıqda bolub biz qarındaşınıznı dahi ömür ahırğaçe dostuñuzğa dost ve duşmanıñızga duşman bilgâsız dib hatt bitildi Rebiü'l-evvel aynıñ evasıtıda tarih miñ elli dört peyğamberimiz hazret-i Muhammedü'l-Mustafanıñ hicretida tahtgâhımız Aqmescid Sarayda.

Feth Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan
Bi-maqam Aqmescid el-mahruse

2.8. Кыргыз Гирей-султан бин Селямет Гирей-хан

№ 106

**Ярлык-мухаббетнаме калги Кырыма Гирей-султана
Алексею Михайловичу (Акмесджид-Сарай, 1056 г.х. / 1646 г.)**

Аннотация. Восшествие калги на престол; ханское ахднаме с золотой пайцзой к Михаилу Федоровичу; просьба об отправлении казны, посылка, как в прошлом году по дефтеру Бахадыра Гирей-хана; просьба об отправлении хороших шуб (соболь, куница) и ширмахи; просьба о непричинении вреда султанским и ханским владениям; мухаббетнаме калги; клятва о дружбе; прибытие в диван сипахи Тимофея Караулова и писаря Грязнова Акишева, с казной; негодность шуб (пушнины) для татарских вельмож; низкое качество, изъяны в тийиш и ярлыкашах; отсутствие тийиш для калги и для двух казакдаш-аги калги Фетх Гирей-султана (при хане Мехмеде Гирее); ответ послов о невключении таких тийиш в дефтер; уважение к послам; выход 7-8 чаек из Дона, их рейд на султанские владения; нападение на 2 судна, направлявшихся к крепости Азов; битва и захват двух чаек, поражение казаков; кончина

Михаила Федоровича; поход нуреддина в Москву из-за рейдов казаков; возвращение с трофеями; прибытие Т. Караулова и писаря Г. Акишева; ханское ахдنامه с золотой пайцзой; отправление Хуремшах-мурзы с мухаббетنامه; гонец Мехмед от калги, с мухаббетنامه; просьба о подготовке двухлетней казны и возврате послов; просьба о вписании новых тийиш для казакдаш-агалар; тийиш для 6 агалар, калги и для казакдашлар Фетха Гирей-султана; новые тийиш для 10 чел. из казакдаш и эмекдарлар; ярлыкаш, отправление нового дефтера с печатью; ежегодный тийиш для капу-агасы Ислам-аги; ярлыкаш + 100 сом нукарат; особое положение Ислам-аги – знакомство калги с ним с детства, пост со времени ханства Бахадыра Гирея, покровительство над Ислам-агой; долг посла Ивана Фустова и др. татарским купцам, которым вручили кабалу; просьба калги о выплате долга; просьба об отправлении казны, хороших шуб и тийиш сполна, без изъянов; соболиный тийиш для женщин гарема при калгаях Шахине Гирей-султани и Девлете Гирей-султани; доставка послами куницы вместо соболинного тийиш; ответ послов о таком дефтере; просьба о доставке соболиной пушнины от нового царя; тийиш для двух сыновей-султанов – соболю; для двух дочерей-ханий – куница; новый тийиш для 10 людей; для троих сыновей – соболю; для трех дочерей – куница; отправление казны по дефтеру; просьба об определении времени для алмашув; возврат Хуремшах-мурзы с вестями; обязательство калги о непричинении вреда в случае дружбы.

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Ordaniñ Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kob Tatarniñ ve sağışsız kob Noğayniñ ve barça Ümmet-i Muhammedniñ uluğ padişahı saadetlü ve devletlü ve şevketlü bolğan Qırım Hanı İslâm Geray Han halidat hilâfetühu eli yevmü'l-Va'idü'l-Mizan hazretleriniñ uluğ qarındaşı ve hem uluğ Qalğa Sultanı bolğan saadetlü ve mürüvvetlü min Qırım Geray Sultan hazretlerimizden uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve Taht-ı Masqvaniñ ve barça hristiyânniñ uluğ padişahı Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa hükümdarığa kobden kob selâm qılub tatuw ve muahbbetlik milân halıñız ve hatriñiz sorağanımızdan soñra malümları bolğay kim mundan burun lütuf ve inayet-i Huda birlen mülük-i mürusımız olan Taht-ı iqlim Qırımı cülus itdigimizde babañuz uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodarviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ hükümdarı bilen ömür ahırğaçe dost ve qarındaş bolur için uluğ padişah saadetlü Han zi-şan hazretleri ahdname-i Hümayunların yazdurub ve altun baysa taqdırub ve muhabbetname-i hatt-ı şeriflerinde uluğ hazine ve bölek ve selâmlarıñızni burunğı adet ve merhum Bahadır Geray Han cennet-mekân Firdevs-aşiyân ağaçamızıñ defterinçe ötkân yıl keldügi üzre yibârgây irdiñiz ve samur ve zerdeva ve sırt tonlarını ve şirmahini burunğı adet üzre yahşı ve islahların yibâringâ buyurğay irdiñiz ve siz qaradaşımızniñ memlekât ve askerinden

ve qoluñız altında ve hukümüñüzde bolğan halqıñızdan bizim vilâyetimizgâ ve azametlü ve mehabetlü padişah ali-vaqar dame devletühu eli yevmü'l-Qarar hazretleriniñ vilâyetlerine deryâdan ve qaradan asla zarar ve ziyan irişdirilmegây iridi dib yazub yibârmek milân biz dahi ömür ahırğaçe dost ve qardaş bolur için muhabbetnamemizni ol minval üzre yazub köndergân irdik saadetlü ve azametlü Han ağaçamız hazretleri ve biz de bolsaq sözimizde ve ahdımızda muhkem taymay turğan irdik ahd ve şartımız hiç bir türlü bolmas irdi ve tebdil ve tağyir qılmas irdik ol vaqıtlarda sipahileriñüzden Timafiy Qaraulav ve yâzıçı Girâznovin Akişav uluğ hazineñüz milân kelüb adet ve qanundan aş riayet ve hürmetler milân divan-i Hümayunımızgâ keltürüb qanun-ı qadim üzre barça hazine ve bölekleriñizni aldımızdan keçmege buyurub samur tonlarıñız ve tob samurlar ve zerdeva ve sırt ve qarın tonlarıñız aldımızdan ötkânde divanımızda olturğan ve turğan halqımızdan utandıq ve hicab çekdik munday qardaşlıq ve dostluq bolurmı dib barça halq ve ihtiyarlarımız ta'cib itdiler bu qadar tonlarıñ ve bölek ve mübarekbad ve barça hazineniñ içinde özimizgâ lâyıq kibikday bir nimarsa tabılmadı ve balıq tişleri de hiç bir işkâ yâramadı taqı biyimlerimizniñ ve iç halqımızniñ ve yaqın bolğan ağalarımız ve qullarımızniñ tiyişleri ve yibârgân yarlıqaşıñız taqı şulay-oq alcaq ve naqs bolub her kez munday esbab kelgân yoq irdi taqı kendimiziñ burunğı sultanlıq tiyşimizni bermeyüb alı-qodılar taqı Mehmed Geray Han zamanında Qalğa Fetih Geray Sultanniñ iki Qazaqdaş ağasına birer zerdeva ve bir sırt iki tiyiş çıqqan irdi ol ağalar anıñ milân ketmay bizim hizmetimizde irdi anlarıñ da tiyişlerin bermeyüb bizgâ efendimiz anday tiyişler bermedi defterimizde yoqdur deyü cevap virdiler ilçileriñüz alay da bolsa min uluğ Qalğay nusret-aray Qırım Geray Sultan hazretlerimiz qardaşımızniñ hatrin körüb ilçilerine sıysızlıq ve tarlıq itdirmedik nehr-i Tandan yedi-sekiz para şayqa milân Qazaq eşqiyâsı deryâyâ çıqub saadetlü ve mehabetlü padişah ruy-ı zemin halidat hilâfetühü eli yevmü'd-Din hazretleriñ memleketin urub ve Azaq qal'âsına varan iki qadırğasına culqub kob cenkler olub iki şayqaları alınub bu qadar Qazaqları qırılıb ve bozılıb kiderler ol vaqıtlarda babañız uluğ padişah Han hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketleriñ de bolsa padişahı ve hükümdarı dar-u fenadan dar-u beqayâ ötüb bu maqule işler sebebli qarındaşımız Nuraddin Sultan hazretlerini vilâyetiñizgâ cavlay yibârgân irdik ElhamdüliLâhi Ta'alâ bu qadar yüz aqlıq ve ğanimet milân askerimiz kelüb vilâyetimizgâ dahil olunduqlarından soñra munda bolğan sipahileriñizden Timafiy Qaraulav ve yazıçı Grâznovin Akişan barça yoldaşları milân saadetlü ve devletlü Han ali-şan ağaçamıza ve bize bir qaç def'a baş urub padişahımız yâñı tahta keçdi şimden soñra dost ve qardaş bolur dib tilek qılmaları milân ve arz ve i'lâm itmeleri milân saadetlü Han-ı

a'zim ali-şan ağaçamız hazretleri altun baysalu ahnameler qollarına virüb ve muhabbetname hatt-ı şerifleri yurt kişilerinden yaqın qulları Hüremsah Mirzanı yibârüb muhabbetlik sözlerniñ barçasında ağızdan ısmar qıldılar irsa biz dahi Han ağaçamızıñ sözi ve ahdı üzre muhabbetname hattımız qılıb işbu çapqun ilçimiz Mehmedni yibârdik Han ağaçamızıñ ilçi ve qulları Hüremsah Mirzanıñ aytqan sözlerine inam ve i'tiqad idüb yahşı tıñlağay irdiñiz taqı saadetlü ve şevketlü Han ali-şan hazretleri milân ve min uluğ Qalğay nusret-aray Qırım Geray Sultan hazretlerimiz milân uzun-uzaq ömür ahırğaçe dost ve qardaş bolmaq muradıñız ise iki yıllıq hazinemizni tedarik idüb ve çıkarub taqı va'de berüb işbu barğan elçilerimizni revan ta'cil qaytarub yibârgây irdiñiz taqı Qazaqdaş ağalarımızdan yeñiden tiyiş yazılıb ötkân yıl kelgân altı ağamızniñ tiyişlerini bi-qusur cibârürgâ buyurub ve kendimizniñ sultanlıq zamanımızdaki tiyşimizni ve Mehmed Geray Han zamanında Qalğa Fetih Geray Sultanniñ Qazaqdaşlarına çıqan bir zerdeva ve bir sırt tiyişni de eksiksiz hem qusursız yibâringâ buyurğay irdiñiz ta kim şol tiyişler sebebli bir dahi söz ve sav bolmağay irdi taqı bunlardan ğayrı Qazaqdaş ve emekdarlarımızdan on adama yeñiden tiyiş ve padişahane yarlıqaşñuz rica idüb ve her birniñ esamisi ile tiyişleri defter olunub ve mühürlenüb könderilmiştir şol on adama memhur defterde yazıldığı üzre yeñiden tiyiş yarlığaş idüb kün ilkârıde bolsa tutqusız kelmek için hazine defterine yazdırılmağa buyurğay irdiñiz taqı qapu ağamız destur-i mükerrem İslâm ağanıñ her yıl sayın kele turğan tiyişine ve yibâre turğan yarlıqaşñuzğa yüz som nuqarat artdırub ve hazine defterine yazdırub kün ilkâri eksiksiz hem qusursız kelürgâ buyurğay irdiñiz İslâm ağa qulumız sair ağalar ve qullarımız kibi degildir ta küçükden özimiz birle ma'an buyügân ve merhum Bahadır Geray Han ağaçamızdan qalğan her vechle riayet ve himayeti üzerimize lâzim belki vacib bir emekdar qulumızdır siz qarındaşımız dahi hatır-ı şerifimizgâ riayet idüb tilek ve ötül qılğan yüz som nuqaratnı her hazine keldükçe yibâringâ buyurub ve hazine defterine yazdırub taqı saadetlü Han ağaçamız hazretleri milân ve min uluğ Qalğay nusret-aray Qırım Geray Sultan dame ömürü ve devleti eli yevmü'l-Mahşerü'l-Mizan hazretlerimiz milân ömür ahırğaçe uzun-uzaq dost ve qardaş bolub ve bizni taqı dostuñuzğa dost ve duşmanıñuzğa duşman bilüb daim dostluqda ve qardaşlıqda bolğay irdiñiz taqı mundın burun vilâyetimizgâ kelgân ilçileriñizden İvan Fus ve ğayrıları vilâyetimizde bolğan bazirgânlardan borça aqçaların alub ve qollarına qabalalar virüb bu zamana degin aqçaların virilmeyüb a'zim zulm ve ğaddar bolğandır böyle zulm olmaq padişahluğa düş iş tuguldir su'al ve tefahhus idüb ol qabalası bolğan adamlarıñ aqçaları her ne ise eksiksiz hem qusursız yibârürgâ buyurğay irdiñiz bir alay fuqaranıñ haqları şöyle qalub ketmek lâyıq ve reva degildir taqı özimizniñ uluğ hazine ve samur ve

zerdeva tonlar ve bölek samur ve tob samurlarımızni ve tın ve sincab ve ğayrı tonlarımızni ve şırmaıyı ve kob qoltqa ve nuqarat aqçalarımızni barcasın bi't-tamam eksiksiz hem qusursız yibârüb barça tonlarımızni ötkân yıl kibi alçaq ve naqs ve tar ve qısqa itmeyüb barçasına öziñiz muqayd bolub hidmetiñüzde bolğan vükelâñüzgâ ve hazineçi qullarıñıza muhkem tenbih itkây irdiñiz bir dahi alçaq ve yaman tonlarını cibermegây irdiler taqı biyimlerimizniñ ve barça iç halqımızniñ ve tışarıda mensebde bolğan ağalarımızniñ tiyiş tonlarını da bolsa alçaq ve yaman cibermegây irdiñiz bir dahi şol tiyişler sebebli bir söz sav ve ilçinüzgâ sıysızlıq ve tarlıq bolmağay irdi ve mundın burun Qalğalar bolğan merhum Şahin Geray Sultan ve Devlet Geray Sultan ağaçlarımızniñ qalğalıqları zamanında harem-i hassalarında bolğan biyimlerine her hazine keldikçe samur tiyişler virile kelmişken yaqın zamanlarda bit tariq milân qanun-ı qadimi tağyir idüb zerdeva tiyişler virirler imiş ötkân sene hazine keldikde biz qanun-ı qadim üzre biyimlerimizgâ samur tiyişler taleb itdigimizde ilçileriñüz bizgâ zerdeva tiyiş berilüb ciberilgândir defterimizde samur tiyiş degildir zerdevadır dib cevap virmeleriyle biz dahi elçinüze sıysızlıq ve tarlıq itmeyüb babañuz uluğ padişah ve hem uluğ Han biy Mihayla Fyodraviç hazretleriñ hatrin siyânet eyledik imdi siz qadaşımızdan tilek qılamız şol iki biyimimizgâ samur tiyişler ve burundan tiyiş berile turğan oğullarımız iki sultanıñ tiyişlerini de samur ve qızlarımız iki haniyniñ eski tiyişlerin zerdeva idüb ve hazine defterine yazdırub her yıl sayın yibâirgâ buyurğay irdiñiz ve halâ yeñiden tiyiş taleb ve tilek itdigimiz on adamıñ üçüsi oğullarımız sultanlar ve üçi de qızlarımız hanilerdir oğullarımızgâ büyük qardaşları kibi samur tiyişler ve hanilere zerdeva tiyişler idüb ve baqı beş adama defterde yazıldığı üzre yeñiden tiyişler soyurğal idüb ve hazine defterine yazdırub her yıl sayın ciberürgâ buyurğay irdiñiz taqı saadetlü Han ağaçamızni ve bizni ömür ahırğaçe dost ve qardaş bilüb dostuñuzgâ dost ve duşmanıñuzgâ duşman bilgâysiz hasil-ı kelâm dostluq ve qardaşlıq muradıñuz irsa Han ağaçamızniñ ve bizim muhabbetnamemizde her nege ısmar ve iş'ar qılındı irsa ve her nege tilek ve taleb qılındı irsa tilegimizi qabul qılub her tiyişlerini defter mücibince yibâirgâ buyurub ve hazine defterine yazdırub burunğı barışiq ve yârışiq ve dostluq ve qardaşlıq üzre hazine almaşuvğa kün ta'yin ve va'de idüb mezbur Hüremşah Mırzanı kün ilkârü haber ita ciberğay irdiñiz inş'Allahu Ta'alâ bu minval üzre dostluq ve qardaşlıq bolğan soñ bi'z-zat kendimiz ve selâtin qardaşlarımız vilâyetiñizgâ cavlay barmazmız ve Şirin begi ve mırzaları ve Manqıt begi ve mırzalarından ve Qırım törelerinden ve barça Qırım askerimizden bir ferdi memleketiñüz cavlay yibârmezimiz ve bir vechle zarar ve ziyan tikürmezimiz ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıqda bolurmız siz dahi her sözimiz ve tileklerimizni qabul idüb daim dostluqda

ve qardaşlıqda bolğaysız şulay dib hatt bitildi Rebiü'l-evvel aynıñ evasıtıda tarih miñ elli altı peyğamberimiz hazret-i Muhammedu'l-Mustafanıñ hicretida tahtgâhımız Aqmescid Sarayda.

Bi-maqam Aqmescid Saray el-mahruse
Qırım Geray Sultan bin Selâmet Geray Han

№ 120

**Ярлык-мухаббетнаме калги Кырыма Гирей-султана
Алексею Михайловичу (Ак-Сарай, 1059 г.х. / 1649 г.)**

Аннотация. Отправление казны; гонец от царя с мухаббетнаме; назначение послом на алмашув Мехмедшах-бека; сложности в проезде по дорогам, вследствие снега и холода; возвращение посла; повторное отправление посла на алмашув; отправление Ахмед-бека для получения вестей; тийиш для 6 слуг-эмекар; просьба об отправлении казны сполна; просьба о своевременной доставке казны, без затягиваний по времени, чтобы татарские послы (карачи, слуги и др.) не ждали долго; просьба о готовности казны по прибытии; недостача в царствование отца Алексея Михайловича; письмо-извещение к царю; дружественные отношения.

Hu

Qırım Geray Sultan bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç [...] memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa kobdin kob selâm itüb muhabbetlik ve tatuqlıq milân hatrıñuz sorağanımızdan [...] budır ki bundan aqdem mu'tad-ı qadim olan uluğ hazinemizi çıkarub çapqunıñız milân muhabbetname hattıñuz kelüb manzur [...] siz uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdar [...] uluğ ilçimiz ta'yin idüb almaşuv yerine hazinemiz aldırmaq için qıdvetü'l-umera-i el-kiram Mehmedşah bek dame mecduhu könderilüb ve halâ [...] hikmet barıb qar ve suvuqdan yollar qapanub yürilmek mümkün olmayub qaytub kelüb şimdi tekrar hazinemiz aldırmaq için almaşuv [...] ve ata oğullarından köndürilüb haber için uluğ çapqunımız Ahmed bek könderilmiştir İnşa'Allah Ta'alâ vardıqda ihmal ve toqtavsız [...] yurtuna keldigimizde artqan özimizniñ altı emekdar aғamızın tiyişleri milân uluğ hazinemizni bi-qusur çıkarub [...] teslim qılurğa buyuruqdar bolğan qullarımıza buyurğay irdiñuz ve buyuruğıñızda bolğan qullarıñuz bugün-yarın dib tutqavsız... bu tarafdан köndürilgen qullarımıza ve qaraçılarımıza ve ata oğulları bekleyüb turmağay irdiler vardıqlarında almaşuvda hazır bolu[...] kelğâyler irdi taqı mundın aqdem uluğ babañuz zamanlarında

almaşuva varan beklerimize ve qaraçılarımıza ve ata oğullarına [...] vardıqça eksik iderler imiş dostluq ve qardaşlıq arasında munday nama'qul işler padişahşığa lâyıq tuguldir bu husus [...] ve muhkem tenbih qılğay irdiñüz ve kün ilkârıde bolsa baba ve dedeleriñüz zamanlarında olı-kelen adet ve qanun [...] eksiksiz virilürge buyurğay irdiñüz barça derunımızda bolğan padişahane sözlerimiz ve cevablarımız uluğ ilçimiz [...] hattımızda yazub beyan olunmışdır İnşa'Allah Ta'alâ sıhhat ve selâmetle varmaq mısır olduqda muhabbetname hattımız ki [...] hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusnıñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarınıñ [...] ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıqda taymay turuyulmaq qılıqnı idüb dostumıza dost ve tuşmanımıza [...] biz uluğ padişah Qırım Geray Sultan dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretleri de bolsaq İnşa'Allah [...] ve duşmanımıza duşman olurmız dib hatt bitildi tahrira fi şehr-ı Rebiü'l-ahır tarih miñ elli toquzda.

Bi-maqam Aq Saray el-mahruse

№ 123

Ярлык-мухаббетнаме калги Кырыма Гирей-султана Алексею Михайловичу (1059 г.х. / 1649 г.)

Аннотация. Гонец к калга-султану с мухаббетнаме 10-го дня зилькаде; аудиенция для сипахи Михаила Ларионова и писаря Никитина, со спутниками; ярлыкаш (подарки) для послов; извещение царя об отправлении двухлетней казны на алмашув; отправление посла от калги с мухаббетнаме, возвращение московских сипахилер, посол от калги с мухаббетнаме; отправление на аламашув Мехмедшах-бея с мурзами и ата-огуллар; отправление гонца Тохтамыш-аталыка для получения вестей; просьба о готовности казны и ее своевременном отпращивании; зима и холода – причина трудностей в пути; просьба об уважении к татарским послам.

Hu

Qırım Geray Sultan bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâ hazretleriniñ rahmi ve inayeti milân qardaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusnıñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdın kob selâm ve alqış idüb tatuwlıq milân hatiriñüz sorağanımızdan soñra i'lâm ve inha sultanı oldur ki min uluğ Qalğa Qırım Geray Sultan dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerine cibârilgân muhabbetname hattıñız milân çapqunıñız işbu Zılqa'de aynıñ onunçı kününde vasıl olunub munda bolğan sipahileriñüzden Mihayla Larivanov ve yazuçı Mikitin yoldaşları milân körünüşimizge alub qanun-ı qadim üzre riayetler idüb ve

yarılğamız verüb barça ısmar qılğan cevablarıñuz min uluğ Qırım Geray Sultan hazretlerimize yetkürüb ve muhabbetname hattıñuz oqutduqda iki yıllıq uluğ hazinemizni çıkarub almaşuv yerine köndürilgenin bildiripsiz min uluğ Qırım Geray Sultan hazretleri de bolsaq barça cevablarıñuz yahşı tıñlab muhabbetname hattımız yazub uluğ ilçimiz ta'yin idüb sipahileriñuz milân köndürüldi taqı Mehmedşah biy milân ata oğulları ve mırzalarımızdan qoşub almaşuvğa köndürülüb haber bilmek için çapqunımız Tohtamış Atalıq ilkâri könderilmişdir İnşa'Allahu Ta'alâ esen-aman vardıqda iki yıllıq hazinemizni toqtavsız çıkarub almaşuv yerinde hazır bulunmaq muhkem tenbih itkây irdiñüz mundan könderilgân askerimiz hazineni almaşuv yerinde bulmayub saqlamaq iqtiza iderse biğayet müşkül bolub qış ve suvuqdan ziyan-zahmet çekerler buyuruğıñuzda bolğan qullarıñuz muhkem tenbih idüb hazine almaşuvda hazır bolğay irdi ve mundan köndürilgen ata oğullarımız ve mırzalarımıza ve yumuş qullarımıza aqlınça bolğan qullarıñuz qanun-ı qadim üzre riayet idüb ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıqda bolur qılıqni itkây irdiler heman iki yıllıq hazinemizni tutqavsız yetişdürirge buyurğay irdiñüz tahrira fi 15 şehr-i Zilqa'de eş-şerife tarih miñ elli toquzda sahh.

Qırım Geray Sultan bin Selâmet Geray Han

№ 124

**Ярлык-мухаббетнаме калги Кырыма Гирей-султана
Алексею Михайловичу (Акмесджид-Сарай, 1059 г.х. / 1649 г.)**

Аннотация. Отправление гонца с письмом к калге; посол Михаил Ларионов и писарь Иван Никитин, с мухаббетнаме; аудиенция, подарки московским послам и гонцам; извещение царя о неподобающем письме калги; слова калги об уважительном тоне своего письма; извещение царя об отправлении на алмашув двухлетней казны; посол от калги, с мухаббетнаме; отправление на алмашув Мехмедшах-бея с сыновьями и мурзами Очак, с капу-куллар; просьба калги о доставке хороших тийиш (соболиные шубы); извещение царя по поводу большого числа лиц в посольской миссии; установление числа посольской миссии – 30 послов и 20 гонцов; ханское ахдаме прежде; нарушение дружбы царем из-за его перемирия с калмыками; злодеяния калмыков; заселение калмыков на берегах Волги, без страха от царя и астраханского войска; угон калмыками скота и табунов из приднепровских степей у ногаев и татар; преследование за калмыками по переправе через Волгу, бегство и спасение злодеев; отправление калмыков к ногаям в черкесской стороне; прибытие калмыков в Кабарду; поражение калмыков со стороны жителей 5-10 деревень, их гибель и спасение малой части; заселение калмыков у Астарахани и у берегов Волги; неспособность и боязнь калмыков

идти к ногаям; готовность войска ханства совершить поход в Москву из-за нарушения дружбы; просьба калги о ненарушении клятвы о дружбе; просьба к царю о незаключении перемирия с калмыками; переговоры капу-агасы Сефергази-аги с послом М. Ларионовым и писарем Никитиным по поводу бесчинств донских казаков; ответ послов о неподконтрольности донских казаков; вопрос Сефергази-аги к полам о готовности / неготовности царя не обижаться на хана в случае наказания им тех казаков; положительный ответ послов; просьба об отправлении нуреддину недостачи в шубах (по дефтеру).

Hu

Qırım Geray Sultan bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda Uluğ Yurtıniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve barça Noğayniñ ve Tağ ara Çerkesniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kop cerüniñ uluğ padişahı ve qalğası bolğan saadetlü ve azametlü ve şevketlü Qırım Geray Sultan dame devletühu ve nusretühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerindin qardaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kob selâm itüb muhabbetlik ve tatuwlıq milân hazretniñüz sorağanımızdın soñra i'lâm ve inha-i sultanı oldır ki min uluğ Qırım Geray Sultan dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerine yibârilgân çapqunıñız ve hattlarıñız kelgâç biz uluğ Qırım Geray Sultan hazretleri de bolsaq ilçileriñüz ve çapqunlarıñız yarılğab didar-i şerifimizde ta'cil körürge buyurdıq ve muhabbetname hattıñız munda bolğan uluğ elçiñüz Mihayla Larivanov ve yazuçı İvan Mikitinniñ qolundan alub oqutub yahşı tıñlab barça yazdıqlarıñız malüm qıldıq bizim namemiz öz lâyıqımızçe yazmayıb ohşawsız yazasız deyü bildirmişsiz anday ohşawsız ve lâyıqıñız olmayân söz yazdığımız yoqdır burunğı ecdad-ı a'zam ve aba-i kiramımı rahmihim Allahu Ta'alâ hazretleriniñ zaman devletlerinde yazıla kelenden artuq muhabbet ve meveddet üzre riayetler milân yazamız kün ilkârıde bolsa oşulay-oq riayetler milân yazarmız İnşa'Allah Ta'alâ muhabbet ve riayetde qusurımız olmazdır taqı iki yıllıq uluğ hazinemizni çıkarub almaşuv yerine yibârilgenin bildirip adam ve asker itib aldırğay irdiñüz dib yazubsız biz uluğ padişah Qırım Geray Sultan hazretleri de bolsaq muhabbetname hattımız yazdırıb buyuruğımızda bolğan ata ve oğullarından [.....] baş elçi ta'yin idüb yibârdik taqı qıdvetü'l-umera-i el-kiram Mehmedşah biy dame mecduhu ile Oçaq oğullarından ve mırzalardan ve qapuqullarımızdan qoşub iki yıllıq hazinemizi Qırımğa alub kelmek için çıkarıb yibârdik siz uluğ padişahda bolsañız halâ ve kün ilkârıde bolsa özimizniñ zaman-ı devletimizde tilek idüb ala turğan tiyişler milân iki yıllıq uluğ hazinemizni eksiksiz kelürge buyurğay irdiñüz taqı tob samurlar ve samur tonları özümüzge lâyıq özümüz kiyer kibi yiberib ömür ahırğaçe dost ve qardaş

bolğuday qılıqni etkây irdiñüz taqı uluğ elçi ve çapqunlarımız sebebli bir qaç kerre name-i Hümayunlarımızda yâzılıb qadimden ağaçalarımızñ zaman-ı devletlerinde vara keldikleri üzre varmaq içün bildirilgen irdi siz qardaşımız da ol yazdıımız kopdir deyüb işaret itmişsiz siz qardaşımızın hatrı için yatur uluğ elçi otuz adam çapqun yigirmi adam olmaq ma'qul körülüb ol minval üzre könderilgândir andan eksik bolsa yol halı malümüñızdır varılmaq olmaz ve hem ol qadar olunmaq da lâyıq degildir iki yurt ve iki padişahñ aralıqlarında yürüyen elçilerde qatı az adam olmaq da ma'qul degildir şimdiden soñra andan artuq da ve eksik de olmazdır taqı siz uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarı milân saadetlü ve devletlü ve azametlü ağaçamız Han ali-şan hazretleri ibtida ahdname yazub altun baysa taqdırıb siz qardaşımızga yibârilgânde dostumıza dost ve tuşmanımıza tuşmanlıq itmek üzre ahd ve yemin olunduğı malümüñızdır mabeynimizde bu qadar yemin var iken şimdi Qalmuq didikleri mel'ün bi-din halq milân barışub yeminiñizde hilâf itdigiñiz işidildi ol qavm sari' ez-zeval milân siziñ qay babalarıñuz barışılıq idüb dostluq itmişlerdir ol mel'ün halq bir tüple ve tammle halq olub vilâyet ve yurt alaçaq asker degildir bir hırsız haramzade bi-dindir öyle qutlu ve toplu ve tüfenklü asker olub vilâyetiñüza ve qal'âlarıñüza bir zararı toqunub mazeretlerin def' itmek için barışdıq diçik bir söziñüz yoqdur zahra aniñ milân barışılıq idüb elin ve evin Edil Suyuñ kenarında sizden ve Açtarhan askerinden havfsız ve qorqusız qoyub bizim tışarı Özi Suyı sahralarında yürüyen Noğay ve Qırım ellerin kelüb mal ve yılqı sürüb kidüb bu yüzde Qırım vilâyetine zarar tikürüb qaçub Edil keçüb ardlarına asker düşüb qırmaq lâzım keldikde sahralardan çekilüb kidüb qurtarılar ol mel'ün qavm-ı Qırımñ adın añaçaq dinsiz degil idi nihayet sabıqda Çerkes yaqalarında perakende ve perişan yürüyen Noğay halqına kelüb kiderler imiş keçen yıllarda Qabartay Çerkesniñ üzerine kelüb beş-on pare köyün adamı bi-fazl Allahu Ta'alâ mel'ünları bozub rüsvay idüb on biñden ziyâde adamların ve taisalrın qılıçdan keçirüb hesabsız atların ve tonların ve malların yağma idüb qatı az adamları halâs olub keddiler madamki siziñle barışılıq idüb ellerin qorqusız Edil kenarında ve Açtarhan yaqınlarında qomayalar bu caniblerde olan Noğay halqına kelmeye qadir olmazlardır siziñ milân barışmadan Edil kenarına kelüb elin ve evin qomaq degil kendüsi askeri milân rahat ve tıñ yürümeye qadir degillerdir heman aniñle barışmañız bizim Qırım tışarlarında olan halqımız zarar içündür Allah Ta'alâ hazretleriniñ lütuf ve inayeti milân bizim ol dinsiz qavımdan almamız yoqdur ruzgâr kibi kelüb keçer bir hırsız haramzade dinsizdir İnşa'Allah Ta'alâ belki bir belâya da oğrayalar nihayet ahd siziñ üzeriñüzde qalub antı özüñüz bozmuş olursız andan soñra siziñ de bizge hatrıñüz qalmaz ve elem çekmezsiz belki biz

de siziñ yurtıñuza vilâyetiñüze tama' idecek ve suqlanaçaq adam asker de tapub Allah Ta'alâ hazretlerine sığınub var qutı bazuya ketirüb intiqam almaya sı'y ve iqdâm ideyüz dostluğıñuz bozduqdan soñra zahra bizde asker ve yoldaş aramamız lâzım kelür soñra bizden körmeyesiz siziñ uluğ babalarıñuz bizim ecdad-ı a'zamımızdan ve bizden artuq bir dost ve qardaş bolmış degildir sizde bolsañuz bizim qadar dost bolmazsız bizim milân ömür ahırğaçe dostlıq itmek muradıñuz bolsa ahdıñuzda muhkem olub antiñuz bozmayâsız ve ol Qalmuq didikleri bi-din ile barışmayasız anlar milân bir-biriñüze elçi qatnaşub söyleşdikden soñra antiñuz siz bozmuş olursız öyle qıyas idermisiz ki siziñ yurtuñuza suqlanur adam olmayâ eliñ yurtuna zarar tikürim deyü belki siz kendi yurtıñuzdan ayrilasız taqı Tan Suyunda olan da haramzade Qazaqlarıñuz sebebli munda bolğan elçiñüz Mihayla Larivanov ve yazıçı Mikitiya elçi divanında saadetlü ve şevketlü ağaçamız Han ali-şan hazretleriniñ qapu ağası Seferğazı ağa dame iclâlühu söz itib niçün zabt itmezsisiz digândâ anlar bir alay haramzadelerdir bizim efendimiziñ zabtında ve qolu altında tuguldir zabtına qadir degiliz deyü cevap virmiş Seferğazı ağa dahi siz zabtına qadir olmasızñuz bizim saadetlü efendimiz haqlarından kelürse hatreleri qalmazmıdır didüğinde ol sebeble efendimiziñ hatrı qalmazdır deyü cevap virmiş çünki bir alay haramzade hırsızlar siziñ vilâyetiñüzden çıqub kelüb emriñüze muhalifet idüb itaat itmeyüb deryaya çıqub derya kenarında olan bizim vilâyetimize ve saadetlü Hunkâr hazretleriniñ memleketlerin incıdub şöyle oturmaq insafmıdır İnşa'Allahu Ta'alâ bir fırsat düşürüb haqlarından kelinürse elem çekmeyesiz ve hatrıñuz qalmasun iki yurtıñ ve iki padişahıñ arasında şöyle bir kesek haramzade hırsız otur da hiç bir tarafa qulluğı ve itaatı olmayâ istedügi kibi yürüye bu iş ma'qul ve lâyıq tuguldir ve taqı Nuraddin Sultan qardaşımıñ bir qaç tonı eksik imiş anıñ defterin yibârmişlerdir defteri üzerine tamam yibârgây irdiñüz deyü hatt bitildi tahtgâhımız Aqmescid Sarayında miñ elli toquzda.

Bi-maqam Aqmescid Saray el-mahruse
Qırım Geray Sultan bin Selâmet Geray Han

№ 126

Ярлык-мухаббетнаме калги Кырыма Гирей-султана Алексею Михайловичу (Ак-Сарай, 1060 г.х. / 1650 г.)

Аннотация. Прибытие сипахи Григория Волкова и писаря Дружины Огаркова, с двухлетней казной и письмами; аудиенция для послов; извещение царя о неподобающем письме калги; слова калги об уважительном тоне своего письма (как и во времена предков); извещение калги о непригодности

соболиных шуб (низкое качество); доставка соболиной пушнины без хвостов и быджаклар – дело рук царских слуг; просьба калги об осмотре казны перед отправлением; соболия шуба для валиде – ана-бийим; принятие куньей пушнины; указание в мухаббетнаме от царя о тийиш для сына-султана и для дочери-ханий, ответ царского посла о неотправлении тех тийиш; тийиш для бикеч гарема; задержка ежегодной казны на алмашув; зима – время трудностей в пути; время для алмашув – начало сентября; просьба к царю об извещении о казне.

Hu

Qırım Geray Sultan bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inyayeti milân uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa kobdin kob selâm itüb muhabbetlik ve tatuwlıq milân hatiriñüz sorağanımızdan soñra i'lâm ve inha-i sultanı oldur ki min uluğ Qalğa Qırım Geray Sultan dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerimize yibârilgân iki yıllıq uluğ hazineñüz ve hattlarıñüz sipahileriñüzden Grigoriy Volqavnı ve yazıcı Drujina Ağarqavnı milân vasil olub min uluğ Qırım Geray Sultan dame devletühu eli inqırazu'd-devran da bolsaq ilçileriñüzi carlıqab sultan-ı a'zamlıq didar-i şerifimizni revan ta'cil körürge buyurdıq ve muhabbetname hattıñüz oqutub yahşı tıñlayub barça yazdıqlarıñüz ve sözleriñüz malüm qıldıq bizim padişahane namemizi öz lâyıqımızça yazdırmayüb ohşavsız yazasız deyü yazıbsız anday lâyıqıñüz olmayân edaları yazdırğanımız yoqdur ecdad-ı izam ve aba-i kiramdır hanan-ı salifin rahimihim Allahu Ta'alâ hazretleriniñ zaman-ı devletlerinde yazıla kelgânden artuq muhabbet ve meveddet üzre riayetler milân yazamız İnşa'Allahu Ta'alâ kün ilkârıde bolsa alay-oq muhabbetlik ve tatuwlıq milân yazarmız taqı mundın muqaddem muhabbetname hattlarımızda samur tonlar ve tob samurlarınıñ naqs ve alçaq bulub özümüz kiymik tugul yaqın bolğan ağalarımız kiyecekday olmaduğun yazub kün ilkâri bulay olmamaq için bildirgen idik hikmet-i Huda alçaq olduğundan ğayrı quyuqların ve bıcaqların qoparub barça samurlarıñüz quyuqsız ve bıcaqsız keldi zahra munday işler buyruğıñüzde bolğan yumuş kişileriñüzniñ işi olmaq kerekdir dostluq ve qardaşlıqğa muta'lıq bolğan munday işlerde hidmetkârlara i'timad olmaq ohşavsız ikendir imdi kün ilkâri uluğ hazinemizni öz aldınıñızdan ötkerip manzuriñüz olduqdan soñra padişahlığa lâyıq olğanın yibârip ömür ahırğaçe muhabbet ve tatuwlıq bolğuday qılıqnı etkây irdiñüz taqı validemiz ana-biyim hazretlerine başlığı samur ton olub samur tiyişi rica olunmış idi çapqun ile kelen muhabbetname hattıñüzde samur tiyiş yibârdik dib işaret olğan iken elçiñüz zerdeva tonı virilmedi deyüb çoq cefalar itdiler siziñ hattıñüzde işaret bolğan sebebli zerdeva tonı ilçıñüzden aldık taqı harem-i hassamızda

olan iki biyiñ tiyişleri qadimden zerdeva olub halâ başlığı samur ton olmaq rica olmunmışdır birer samur ton birer zerdeva ton ve birer sırt ton ve ikişer qarın ton ve ikişer tahta sırt ve ikişer tahta qarın ve ikişer çift samur kün ilkâri bu minval üzre kelürge buyurğay irdiñüz ve evelde mu'tad-ı qadim üzre bir oğlumız sultana ve bir qızımız haniye qanun-ı qadim üzre tiyiş kelür iken ve bir sultan bir hani için başlığı sırt tiyiş rica olunmuş idi çapqun ilân kelen muhabbetname hattıñuzda ricañızı berip ciberdik deyüb işaret olunmuş iken ilçiñiz benim defterimde yoqdur deyüb çoq cefa itdiler nameñuze yazıldığı üzre ilçiñüzden aldıq ve halâ harem-i hassamızda olan bir bikeçimize yeñiden başlığı zerdeva tiyiş rica olunur bir zerdeva ton ve bir sırt ton ve bir qarın ton ve iki tahta sırt ve iki tahta qarın ve bir çift samur kün ilkâri bu minval üzre kelürge buyurğay irdiñüz ol sebebli bulay alay söz bolğay irdi dostluq ve qardaşlıq arasında kob mal tuguldir siz qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarının rica olunur ki kün ilkâri bu minval üzre kelürge buyurğay irdiñüz taqı her yıl sayın uluğ hazinemiz almaşuv yerine vaqtı milân kelmeyüb bu taraftan almaşuv yerine köndürilgen qullarımız qışqa qalub sizden kelgân sipahileriñüz de mundın varğan askerimiz de kob zahmet çekeyürler şimdiden soñra uluğ hazine küz aynıñ ibtidasında ki Sentâbr ayıdır ol aynıñ ibtida kününde almaşuva yetkürüb aña köre bu tarafa çapqunımız milân haber ködürseñüz askerimiz açıq yarıqda varub qış olmazdan muqaddem alub kelüb küç ve zahmet körmezler irdi şimden soñra her yıl sayın küz aynıñ ibtida künü hazinemiz almaşuva kelmek kerekdir dib hatt bitildi tahrira fi mah şehr-i Rebiü'l-evvel sene miñ altmışda.

Bi-maqam Aq Saray el-mahruse
Qırım Geray Sultan bin Selâmet Geray Han

№ 137

**Мухаббетнаме калги Кырыма Гирей-султана
Алексею Михайловичу (Акмесджид-Сарай, 1061 г.х. / 1651 г.)**

Аннотация. Возвращение гонца Мехмеда с посылками и мухаббетнаме; извещение царя об отправлении летом на алмашув сипахи, с татарским послом Османом Челеби (что был в Москве); отправление тийшлер, алтын или гуруш вместо нукарат-акче; принятие царем числа посольской миссии – 25 послов и 15 гонцов; оязательство калги о непричинении зла татарскими вельможами (нуреддин, султаны, беки и мурзы) царским владениям; отправление Мехмедшах-бека на алмашув.

Hu

Qırım Geray Sultan bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Ordaniñ ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve barça Tatarniñ ve kob Noğayniñ uluğ padişahı olan min uluğ Qalğa Qırım Geray Sultan dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerinden uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa kobdin kob selâm itüb muhabbetlik ve tatuwlıq milân hatrıñüz sorğanımızdan soñra i'lâm ve inhay sultanı oldur ki çapqunımız Mehmed milân yibârilgân bölekleriñüz ve muhabbetname hattıñüz kelüb barça yazdıqlarıñüz manzurımız bolub Masqvada bolğan uluğ elçimiz Osman Çelebi qulumızı ve hazine milân sipahiñüzi yay aylârında çıkarub almaşuv yerine yibârilgânın yazıbsız dahi muhabbetname hattımızda tilek itdügimiz tiyişleri virüb bu hazine milân çıqdığın ve hem hazinede nuqarat aqça yerine altun veyahud ğuruş kelürgâ buyuruğıñüz bolup siz taqı uluğ elçi yigirmi beş kişi ve çapqun on beş adam olmaq üzre qabul itdügüñizi yazubsız siz qarındaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarı da bolsañuz işbu çapqunımız Mehmed milân könderilgân muhabbetname hattıñüzde yazılğança qarındaşlıq itkeday bolsañuz taraf-ı haqanımızden ve qarındaşımız Nuraddin Sulan ve ğayrı sultanlardan ve beklerden ve mırzalardan vilâyetiñüze ve çet qal'âlarıñüze her kez yamanlıq bolmayub ömür ahırğaçe dostluqdan taymay turamız taqı almaşuv yerine hazine almaq için vara kelen Mehmedşah bek qulumızı ol yazdığıñüz vaqtında almaşuv yerine yetişmek için buyurğanımız siz qarındaşımız da bolsañuz muhabbetname hattıñüze yazğanıñüzça almaşuvğa yetkürüb tutqavsız kelürgâ buyurğay irdiñüz yazıldı tahtgâhımız Aqmescid Sarayında tarih miñ altmış birde Ramazan-ı Şerif ğurrasında.

Bi-maqam Aqmescid Saray el-mahruse
Qırım Geray Sultan bin Selâmet Geray Han

№ 141

Мухаббетнаме калги Кырыма Гирей-султана

Алексею Михайловичу (Акмесджид-Сарай, 1061 г.х. / 1651 г.)

Аннотация. Прибытие сипахи Ивана Белякова и писаря Тимофея Кузьмина с мухаббетнаме, казной и посылками; аудиенция для послов; возврат извозчиков в сопровождении татарского гонца; заключение отбывшего ранее посла в крепости Яхуди Калеси, отправление двух слуг до Днепра, а затем их возврат и отправление в Крым; ответ калги об отсутствии намерения причинять вред; совещание калги со слугой-старцем; правомерность дея-

ний; обязательство калги о непричинении вреда царским владениям; несогласие царя с числом татарской посольской миссии – 25 постоянных послов (ятур эльчи) и 15 гонцов; слова калги об утверждении такого количества; просьба об отправлении гуруш или алтын вместо нукарат.

Hu

Qırım Geray Sultan bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâ hazretleriniñ rahmi ve inayeti milân uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusnıñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarığa kobdin kob selâm itüb muhabbtlik ve tatuwlıq milân hatrıñüz sorğanımızdan soñra i'lâm ve inha' sultanı oldur ki halâ sipahileriñüzden İvan Belâkov ve yazıçı Timafiy Quzmin milân saadetlü ve şevketlü ve muhebbetlü min uluğ Qalğa Qırım Geray Sultan dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerimizgâ könderilgân muhabbetname hattıñüz uluğ hazineñüz ve bölekleriñüz kelüb vasıl olub sipahileriñüzi divan-i adalet bunyânımızga kelürge buyuryb körünüşimizge alub muhabbetname hattıñüz manzur-i şahanemiz olub ve hazine bölekleriñüz aldımızdan ötkârib barça yazdıqlarıñüz malüm-i Hümayunımız olmuşdır uluğ hazine ve bölekleriñüz teslim itdikden soñra arabaçı qullarıñız toqtamayub çapqunımız milân köndürülmişdir taqı uluğ hazineñüz aldıqdan soñ elçiñüz bir muhabbetnameñüz keltürüb manzurımız olduqda bundan ketkân elçiñüzi Yahudi qal'âsında habs idüb iki yumuş kişimizi Özi başınadek kötürüb onda qaytarub Qırımğa yibârgân sebebli yazıbsız memleket ahvalı malümüñızdır ol işde siz qardaşımızğa zarar için olğan bir nesne yoqdur ihtiyar qulumız milân keneş idüb bir ğayrı işi için bu yüzden olmaq lâzım kelüb bundan burun yibârilgân çapqunımız birle bu husus yazılğan irdi ol sebebli hatrıñüze bir nesne hatur itmegây irdi bizim bir ğayrı yerde işimiz olmamağle anlarğa tuyurmamaq için olğan iş idi Allah Ta'alâ hıfz etkây bizim ahdımız ve sözüimiz her kez tağyir olmaq ihtimalı yoqdur madamki siz qardaşlığı kesmegâysiz bizden ve qardaşlarımızdan siziñ vilâyetiñüze zarar ve ziyan olmazdır taqı yatur elçi ve çapqun husus için yazıbsız yatur elçi yigirmi beş adam ve çapqun on beş adam olmamaq olmazdır anı alay-oq idüb andan eksik olduğına rizamız yoqdur taqı her hazine milân kelgân nuqarat aqçañüz bizim vilâyetimizde bir buçuq aqça ötedir ğayrı vilâyetlerde birer aqçağa keçedir Masqvada ikişer aqçaya yürer imiş kün ilkâri kelen hazinede kene ol hesab üstüne nuqarat için ğuruş veyahud altun yibârgâysiz bu sizge zararlı iş tuguldir elbette bu hususda bahane ve a'zar itmeyüb nuqarat hesabı üzre ğuruş veyahud altun yibârgâysiz yazıldı tahtgâhımız Aq Sarayda miñ altmış birde.

Bi-maqam Aqmescid Saray el-mahruse
Qırım Geray Sultan bin Selâmet Geray Han

№ 343

Ахднаме-мухаббетнаме калги Кырыма Гирей-султана королю Владиславу IV (Ак-Сарай)

Аннотация. Дружба между Польшей и Крымским ханством в прежние времена; подарки – хедайя и пишкеш; послы от короля, с письмом; отправление Ислам-аги с ахднаме; заверения калги о невторжении в королевские владения; удерживание в Польше татарского посла, неотправление верги (традиционной дани) и отсутствие ответа; отправление польского посла к султану, заключение мира; клятва польского посла об отправлении верги; сопровождение того посла в пути татарскими послами, с письмом; письмо в Крым из Оттоманской Порты о договоренности с королем по поводу отправления верги (дани); отправление Мехмед-аги для получения вестей; просьба о удерживании посла и своевременном отправлении верги.

Hu

Qırım Geray Sultan bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Tañrı Tabarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân uluğ Orda uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qırçaqniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve Tağ ara Çerkesniñ ve Tat milân Tavgaçniñ uluğ padişahı olan ali-hazret ve alâ-rutubet utarid-i fetanet Qalğa Qırım Geray Sultan dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerinden kob Urusniñ ve Purusniñ ve Litvaniñ ve Mazavsqanıñ ve İflânsqanıñ ve Kiyevsqanıñ ve barça qristiyân memleketleriniñ uluğ padişahı bolğan dördünci qıral Vladislav qardaşımız qıral devlet-iştimal dame musalahata eli yevmu's-Su'al tarafına muhabbetlik milân selâm idüb nedir halıñız ve hatrıñüz eyümısız-hoşmısız dib sorağanımızdan soñra malümları ola ki bundan aqdem ecdadu'l-a'zam ve aba-i kiramımız zamanlarında eslâfiñız ile mabeyinlerinde ahd ve misaq muhkem olub sulha ve ahda muğayir tarafından bir vazi' narsa ve dost-tatavul olmayüb her zaman hedayâ ve pişkeşleri kelüb muhabbet ve meveddet üzre imişler ol ahd-ı qadime riayet olunub ve hem saadetlü ve azametlü ve mehabetlü padişah Rabbi' meskün dame ömrühu ve devletühu eli yevm-i Yabü'sun hazretlerinden bir qaç def'a adam ve mektüb kelüb ahdname-i Hümayunımız ile yaqın ağalarımızdan İslâm ağa köndürilüb umuma Qırım askerimizi Ulu Noğay ve Küçük Noğay askerlerin muhkem zabt ve rabt eyleyüb memleketiñize Qırım vilâyetinden ve askerinden bir ferd varmış degildir eger saadetlü padişah ali-vaqar hazretleriniñ ve eger bizim ahdımız qadimde vire keldiğiñüz virgü ile üstüvar bolur dostluq ve qardaşlıq böylemdi ki dostluq için köndürilen adamımızı bu qadar zamandan beri alı-qoyub virgüñüz veyâhud bir qat'i cevabiñız kelmeye ve halâ saadetlü ve azametlü padişah ali-maqam hazretlerine ilçinüz köndürüb qanun-ı qadim üzre sulh olduqda tarafımıza vire keldüğiñüz virgüyi divan-i alide ilçinüz der ahda idüb boynuna almağle

barışılıq eyleyüb name-i Hümayun saadet-maqrun ile ilçüñze adam qatub köndürdüklerinden soñra bu tarafa dahi name-i Hümayun kelüb Lih qıralı ile olan sulhımızda qadimdem size virile kelen virgüleri söyleşilimişdir ahd ve qavlimizde müzakere olunmışdır adam köndürüb aldırasız virerlerse Tatar askerini zabt idesiz virmezlerse naqz-ı ahdı kendüler itmiş olur deyü cevap kelmekle yaqın qullarımızdan Mehmed ağa zide qadruhu heman haber için könderilmişdir ahdname-i Hümayunımız bundan aqdem İslâm ağa ile varub cümle cevabımız yâzılmışdır fi'l-haqıqa dostluq ve barışılıq ve qardaşlıq murad ve maqsudıñız olursa adamımız vardıqda bugünü yârına qomayüb mu'tad olan virgüleriñüz virüb könderesiz bugün-yârın deyüb adamımızı da egleyüb alı-qorsañuz dostluq itmek muradıñız olmamış olur bir adam ile çoğalmaz ve az olmaz ve'l-hasıl muradıñuz dostluq ve muhabbetlik olub iki tarafda rea'yâ ve fuqaranıñ refahiyetin ve istirahatın isterseñüz adamlarımızı eglendimeyüb köndüresiz baqı ve's-selâm.

Aq Saray el-mahruse

Qırım Geray Sultan bin Selâmet Geray Han

2.9. Гази Гирей-султан бин Мубарек Гирей-султан

№ 142

Мухаббетнаме калги Гази Гирей-султана Алексею Михайловичу (Акмесджид, 1062 г.х. / 1651 г.)

Аннотация. Назначение Гази Гирей-султана калгой, извещение по этому поводу; казна и мухаббетнаме от царя покойному калге; возврат извозчиков (арабаджылар) и сокольников (кушчылар) в Москву; гонец от нового калги, с мухаббетнаме; согласованность клятвы (ахд и шерт) калги с ханскими повелениями; обязательство калги о непричинении зла и просьба об аналогичном оязательстве от царя.

Ну

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırım ve barca Noğayniñ ve Tağ ara Çerkâsniñ ve Tat milân Tavgaçniñ uluğ Qalğa Sultanı olan min uluğ Ğazı Geray Sultan dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerine bi-lütuf Allah Ta'alâ qalğalıq mesnedi nasib ve mısır olub yıraq ve yaqın dostlarımızı haberdar itmek mu'tad-ı zafer-i'tiyadımız olmağle siz qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa muhabbetlik ve tatuwlıq milan hatrıñüz

sorğanımızdan soñra malümları ola ki merhum ve mağfur ağaçamız Qalğa Sultana könderilen muhabbetnameñüz ve uluğ hazineñüz bizge mısır olub arabaçı ve quşçılarınıuz qaytarub Masqvaa yibârmekle tarafımızdan dahi muhabbetnamemiz birlen çapqunımız könderilmişdir bizüm ahdımız ve şartımız ve cevabımız saadetlü ve devletlü ve mehabetlü ağaçamız Han-ı i'zam ve haqan-ı muazzam hazretleriniñ emirleri üzredir anlarıñ ahdnamelerinde her ne yazılmış olursa bizimde ahdımız ve şartımız anıñ üzerindedir bizim tarafımızdan her kez yamanlıq olmazdır heman saadetlü ve haşmetlü ağaçamız Han-ı a'zam hazretleriniñ muhabbetname hattlarığa amel idüb ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıqda taymay muhkem turğaysız madamki siziñ tarafınıuzdan yamanlıq olmayâ bizüm tarafımızdan her kez yamanlıq olmazdır yazıldı tahtgâhımız Aqmescidde biñ altmış ikinci tarihinde.

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

№ 147

**Муhabбетнаме и ахднаме калги Гази Гирей-султана
Алексею Михайловичу (Крепость Ферахкерман, 1062 г.х. / 1652 г.)**

Аннотация. Ханская аудиенция для царского посла, писаря и их спутников; ханская клятва о дружбе; главный посол Арслан-мурза к царю, с ханским ахднаме; отправление карачи Мехмедшах-бея на алмашув; аудиенция от калги для царских послов; гонец Гази-бек от калги к царю, с ахднаме; равнозначность слов хана и калги; заверения калги о дружбе и соблюдении клятвы; просьба калги к царю о соблюдении клятвы и об отправлении ежегодной казны сполна и без недостат; тийиш для бийимлер гарема и для агалар на должностях.

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtınıñ ve Deşt-i Qıpçaqınıñ ve Taht-ı Qırımınıñ ve sansız kob Tatarınıñ ve sağışsız Noğayınıñ ve Tağ ara Çerkaçınıñ ve Tat bile Tavgaçınıñ oñ qolınıñ ve sol qolınıñ min uluğ Qağalğay Ğazı Geray Sultan dame fi hıfzı el-müste'an hazretlerinden uluğ Urusınıñ ve Purusınıñ ve kop hristiyanınıñ ve barça millet-i Mesihaniñ uluğ padişahı ve hükümdarı bolğan qarındaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusınıñ ve kob yerler ve kob memleketleriniñ uluğ padişahı ve hükümdarına kopdin kob selâm dib çinliq ve muhabbetlik birle nedir halıñız yahşımısız-hoşmısız dib sorağanımızdan soñra i'lâm-i muhabbet-encam sultanı oldur ki munda bolğan uluğ elçileriñüz ve yazıçıñızını cümle yoldaşları bile şevketlü Han ağaçamız hazretleri körünüşlerine alub siz qarındaşımız birle uzun-uzaq dost ve muhabbet bolub ömür ahırğaçe taymay muhkem barış-

yârîş bolurğa Quran-ı A'zim ve Furqan-ı Kerimden ant itip ahdname-i Hümayunları bile qıdvetü'l-emasil ve'l-aqrان uluğ elçi başı Arslan Mırza zide qadruhunu almaşuvğa qaraçımız Mehmedşah biyni çıkarub min uluğ Qalğa Sultan hazretlerimiz de bolsaq uluğ elçileriñüzni körünüsimizge alub sıy ve riayet itib bizim dahi ahdanme-i muhabbetimiz birle qıdvetü'l-emasil ve'l-aqrان uluğ elçimiz Ğazı bek zide qadruhunu yibârdik barça söz ve cevap saadetlü Han ağaçamız hazretleriniñ muhabbetname ve ahdname-i Hümayunlarında yazılğandır bizim sözüimiz ve cevabımız şol cevabdır dib ve hattıñuzda yazılğan barça söz saadetlü Han ağaçamız hazretleriniñ ve bizim malüm ve hatir nişanımız bolub kün ilkâri hiç hilâf iş ve hilâf söz bolmaq ihtimalı yoqdır ahdname-i Hümayunda bolğan barça söz üzerinde toğrı ve muhkem turğanımız dib dostuñuzğa dost ve tuşmanıñuzğa tuşman bolup kün ilkâride bolsa uzun-uzaq dost-muhabbet bolğanımız dib siz qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviçde bolsañuz oşlay-oq uzun-uzaq dost ve muhabbet bolub ömür ahırğaçe taymay muhkem turğay irdiñüz dib ve her yıl sayın hazinemizni adet ve qanun üzre eksiksiz ve qusursız yibâirigâ buyurğay irdiñüz harem-i hassamızda biyimlerimizge tiyişlerin ve mensebde bolğan ağalarımızniñ dahi tiyişlerin qusursız yibâirigâ buyurğay irdiñüz dib biz dahi barça dostuñuzğa dost ve tuşmanıñuzğa tuşmanımız dib çinliq ve muhabbetlik üzre hatt bitildi tarih miñ altmış ikide yazıldı Zilhicce ayında baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday.

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan
Bi-maqam qal'â-i Ferahkerman

№ 150

**Мухаббетнаме калги Гази Гирей-султана Алексею Михайловичу
(Акмесджид, 1063 г.х. / 1653 г.)**

Аннотация. Доставка казны в текущем году; препятствие в возвращении извозчиков (арабаджылар) и сокольников (кушчылар) из-за зимы; ханский гонец с мухаббетнаме; возвращение извозчиков и сокольников; гонец от калги с мухаббетнаме; просьба к царю о внимании к ханским словам; равнозначность слов калги и хана.

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti bilen Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırm ve barça Noğayniñ ve Tağ ara Çerkasniñ ve Tat milân Tavgaçniñ uluğ Qalğa Sultanı olan min Ğazı Geray Sultan dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerindin qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarığa muhabbelik ve tatuwlıq

milân hatriñüz sorağanımızdan soñra i'lâm ve inhay sultanı budır ki bu sene könderilgân uluğ hazineñüz vasıl olub arabaçı ve quşçılarınıñuz qışqa qalub könderilmek qabil olmayub halâ saadetlü ve devletlü ve şevketlü ağaçamız Han-ı i'zam ve haqan-ı muazzam hazretleri muhabbetname yazup çapqunlarına qoşub arabaçı ve quşçılarınıñuz yollamağle taraf-ı sultanıdan dahi muhabbetnamemiz milân qulumız könderilmiştir İnşa'Allahu Ta'alâ vusulında ayın-i qadime üzre riayet idüb şevketlü ve devletlü ve azametlü ağaçamız Han-ı i'zam hazretleriniñ name-i Hümayunlarında her ne yazılmış irsa anıñle amel olası devletlü ve saadetlü ağaçamız Han-ı i'zam hazretleri tarafından her ne yazıldı ise bizim dahi cevabımız ve muradımız oldur heman saadetlü ağaçamız Han-ı i'zam hazretleriniñ yazdıqları milân amel olub ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıq üzre bir qarar olub iki yurtınıñ faqır ve fuqarasınıñ rahat ve tıñç olmaları için çalışqay irdiñüz baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday yazıldı qarargâhımız Aqmescidde tarih miñ altmış üçde.

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan
Bi-maqam Aqmescid

№ 155

**Мухаббетнаме калги Гази Гирей-султана Алексею Михайловичу
(Акмесджид-Сарай, 1063 г.х. / 1653 г.)**

Аннотация. Заключение мира между Крымским ханством и Москвой при хане Исламе Гирее и царе Алексее Михайловиче; обоюдные посольские миссии (от хана и царя); клятва хана перед царскими сипахи и писарем; отправление Мехмедшах-бея на алмашув; отправление ханом главного посла Айвазбека, с ахднаме; клятва в ахднаме о невторжении (походы) в царские владения татарскими вельможами (калга, нуреддин, султаны, бей и мурзы рода Ширин, ногайские мурзы и все войско); просьба к царю об отправлении казны, колтка для хана, калги, нуреддина, агалар, мурз и слуг; соблюдение калгой прежнего ахднаме от хана Ислама Гирея; посол Сефер от калги к царю; просьба калги об отправлении казны, колтка и посылок (как при прежних калгах); недавнее отправление гонца Абдуллятифа от калги, с письмом; просьба калги о доставке соболиного тийиш для пожилого слуги-эмекдара Тимур-аги, просьба о внесении в дефтер этого тийиш, с доставкой в следующем году.

Ну

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtınıñ ve Deşt-i Qıpçaqınıñ ve Taht-ı Qırımınıñ ve sansız kob Tatarnıñ ve sağışsız Noğayınıñ ve Tağ ara Çerkaçınıñ ve Tat bile Tavgaçınıñ ve oñ qolınıñ ve sol qolınıñ ve yüz on miñ tumannıñ azametlü

padişahı bolğan ali-hazret ma'ali-rutubet Bercis-menzilet Hurşid-i tal'ât Nahide işret utarid-i fetanet Merih-savlet devlet-esas saadet-iqtibas izzet-istinas şevketlü ve salabetlü cihan-aray Qağalğay Ğazı Geray Sultan edem-Allahu Ta'alâ eyyâm devletühu ve ebbed-saltanatuhu eli yevmü'd-Din hazretlerinden uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve kop hristiyânniñ penahı ve Taht-ı Masqvaniñ ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ hükümdarı huzurığa kopdin kob selâm qılıb nedir halıñuz yahşımısız-hoşmısız dib muhabbetlik bile sorğanımızdan soñra i'lâm ve inha-i sultanı oldur ki saadetlü ve rifa'tlü ve adaetlü ve şevketlü uluğ ağaçamız İslâm Geray Han hazretleri siz qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç birle ömür ahırğaçe taymay uzun-uzaq barış-yârış bolur için ve uluğ elçileriñüz bir-birleriñâ barub kelür için halâ munda bolğan sipahileriñüz ve yazıcıñuz aldında Kelâm-i Qadim ve Furqan-i Azimden ant itüb ve qıdvetü'l-umera-i el-kiram Mehmedşah biyni almaşuvğa çıkarub altun baysalu uluğ ahdname-i Hümayunların qıdvetü'l-emasil ve'l-aqran uluğ elçi başı Ayvaz bik zide qadruhu ile yibârdiler ve ol uluğ ahdname-i Hümayun içinde min uluğ Qağalğay cihan-aray hazretlerimizi dahi halefu's-selâtin şerefü'l-havaqin Nuraddin Adil Geray Sultan hazretlerini dahi iftiharü's-selâtinü'l-fehham onga küçük qarındaşlarımızı sultanları barçaların dahi qıdvetü'l-umera el-kiram Şirin begi ve mırzalarınıñ barçaların dahi iraq ve yaqın bolğan Noğay mırzalarınıñ barça askeri birle siziñ vilâyetiñüzge barmasğa ve çerü itmaske ahd ve iman ve şart-peyman qılıb yazğandırlar siz qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviçde bolsañuz uluğ atalarımızğa virile turğan uluğ hazinemizni ve uluğ qoltqalarımızni artıǵı birle kerek Han-ı a'zam hazretleriğe bolsun kerek min uluğ Qağalğay Ğazı Geray Sultan hazretlerimizğe bolsun barça ağalarımız ve qullarımız ve mırzalarımız birle ve dahi Nuraddin Sultan hazretleriğe bolsun barça ağaları ve qulları ve mırzaları birle burunǵı adetce her yıl sayın bi't-tamam yibâirigâ buyurğay irdiñüz alay bolsa bu künden kün ilkâri min uluğ Qağalğay Ğazı Geray Sultan edem-Allahu Ta'alâ eyyâm devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerimiz dahi şevketlü ve saadetlü uluğ ağaçamız İslâm Geray Han dame devletühu eli yevmü'd-Devran hazretleriniñ ahdnameleri ustiñâ muhkem qaim bolub ve ferman-i şerifleri üzre barça buyuruqların qabul qılıb siz qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç birle uzun-uzaq dost-qarındaş bolub ömür ahırğaçe taymay turarğa qabul qılıb daima muhabbetlikde ve dostluqda bolmaq üzre qıdvetü'l-emasil ve'l-aqran yaqın qullarımızdın uluğ elçimiz Sefer zide qadruhunu yibârdik hatriñizni hoş tutıb dostuñuzğa dost ve tuşmanıñuzğa tuşman bolub ömür ahırğaçe taymay turğanımızğa çin gönül birle inam itkâysiz dahi uluğ hazine ve uluğ qoltqa ve uluğ

bölek selâmlarımızni kem itmay burunğı uçmaqlıǵ uluǵ atalarımız ve uluǵ ağaçalarımız havaqin-i salifin rahimihim Allahu aleyhim ecmain hazretleriǵa burunğı Qaǵalǵay Sultanlar qardaşlarımızǵa bolsa qalay kele turǵan bolsa bizim özümüzge dahi artıǵı bile şol-oq yibârgâysiz dib öziñüz de bolsañuz hatremizni sıylâp oşlay artıǵı bile yibâringâ buyurǵay irdiñüz dib kün ilkârıde bolsa uzun-uzaq dostluqda ve muhabbetlikde bir qarar bolub turǵaysız mundan burun çapqun Abdüllâtif qulumız bile yibâringân hattımızda ihtiyar ve emekdarımız Timur aǵa qulumızǵa siz qardaşımızdan bir samur tiyiş tilek idüb yazǵan irdik ol tilegimizni qabul qılıb İnşa'Alahu Ta'alâ kelecek sene hazine bile yibâringâ buyurǵay irdiñüz dib tilek qılamız yene de bolsa işbu ahdname hattımızda dahi yazub i'lâm ve tilek qılamız kim hatremizni sıylâb yoq dimây Timur aǵa qulumızǵa bir samur tiyiş deftergâ yazub yibâringâ buyurǵay irdiñüz dib qardaşımız siz uluǵ padişah Han hem uluǵ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ hükümdarı da bolsañuz şol-oq tilegin bir samur tiyiş tilegimizni kem itmay qabul qılıb hatremizni sıylâb defterǵa yazub kelecek yıl hazine bile kelürgâ buyurǵay irdiñüz biz de bolsaq ol tiyiş sebebli hatremiz ziyâde ve artuǵı bile hoş bolur irdi barǵan uluǵ elçimizǵa sıy ve hürmet qılub yibârgâysiz şevketlü Han ağaçamız hazretleriniñ ahdname-i Hümayunlarında yazılǵan barça sözniñ üzerindemiz bizim dahi sözüimiz ve cevabımız ve şol söz ve şol cevabdır İnşa'Allahu Ta'alâ bu tarafdand hilâf ahd ve hilâf söz bolmastur uzun-uzaq dost bolub turǵanımız oşlay malümüñuz bolǵay dib muhabbetlik hatt bitildi baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday tarih miñ altmış üçde yazıldı mah-ı Şevval ayında tahtgâhımız Aqmescid Sarayında.

Bi-maqam Aqmescid Saray el-mahruse
Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

№ 157

**Мухаббетнаме калги Гази Гирей-султана Алексею Михайловичу
(Ак-Сарай, 1064 г.х. / 1654 г.)**

Аннотация. Прибытие царских послов и доставка казны в текущем году; принятие казны ханом; казна для калги и агалар по дефтеру; ярлыкаш (подарки) от калги царским послам; повеление хана о возврате царских арабаджи (извозчиков), кушчылар (сокольников) и ёл-агалар (путеводителей); ханский гонец с письмом к царю; гонец Мехмед от калги с письмом к царю; дружественные отношения; просьба о доставке ежегодной казны сполна и без изъянов; просьба о казне, как и во времена бывших калгаев; просьба калги к царю о следовании ханским повелениям (ферманам); ханское мухаббетнаме; равнозначность слов калги и хана; напоминание калги о своей просьбе о доставке соболиного тийиш для приближенного к себе аги, Тимур-аги.

Hu

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ uluğ şahı ve Deşt-i Qıpçaqnıñ ve Taht-ı Qırımniñ ve sansız kob Tatarıniñ ve sağışsız Noğayniñ ve Tağ ara Çerkaçniñ ve Tat bile Tavgaçniñ ve oñ qolniñ ve sol qolniñ yüz on miñ tumannıñ uluğ padişahı bolğan ali-hazret ma'ali-rutubet Bercis-i menzilet Hurşid-i tal'ât Nahide-işret utarid-i fetanet Merih-savlet devlet-esas saadet-iqtibas izzet-istinas şevketlü ve salabetlü cihan-aray Qalğay Ğazı Geray Sultan edem-Allahu Ta'alâ eyyâm devletühu ve saltanatuhu eli yevmü'd-Din hazretlerinden uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve kob hristiyânıniñ ve Taht-ı Masqvaniñ ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı huzurığa kobdin kob selâm qılub nedir halıñuz yahşımısız-hoşmısız dib muhabbetlik bile sorağanımızdan soñra i'lâm ve inha-i sultanı oldur ki halâ bu sene yibârilgân hazine uluğ elçileriñüz bile kelüb sağ ve salim vasıl olub şevketlü ve azametlü ağaçamız Han-ı a'zim ali-şan hazretleri defter mücibinçe adet bolğan hazinelerin bi-qusur ve bi't-tamam alub ve min uluğ Qağalğay Sultan hazretlerimiz de bolsaq adet üzre defter mücibinçe hazinemizni ve ağalarımızniñ dahi adet bolğan tiyışlerin bi-qusur alğan soñra elçileriñüzni sıy ve hürmet birle ve yarlıqaşımız birle yarlıgab yerlü-yerlerine kâl-evvel yerleşüb olturğan soñ saadetlü ve adaetlü ve şevketlü ağaçamız Han ali-şan hazretleri siz qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç birle uzun-uzaq barış-yârış bolub ömür ahırğaçe taymay muhkem dostluqda ve muhabbetlikde bolub turmaq üzre ahd ve iman kema yenbağı riayet olunub quşçı ve arabaçılariñuzni ve yol ağalarını qaytarub yibârmek emir idüb ve hatt-ı Hümayunları birle uluğ çapqunların yibârmegin min uluğ padişah Qağalğay cihan-aray hazretlerimiz dahi ol vech üzre siz qardaşımız birle uzun-uzaq barış-yârış bolub dostuñuzğa dost ve tuşmanıñuzğa tuşman bolmaq üzre bizim dahi taraf-ı Aliyyemizden hattımız birle uluğ çapqunımız qıdvetü'l-emasil ve'l-aqran Mehmed zide qadruhunu yibârdik İnşa'Allahu Ta'alâ vasıl bolğanlarında hatriñüzni hoş tutıb dostuñuzğa dost ve tuşmanıñuzğa tuşman bolub ömür ahırğaçe taymay turğanımızğa çin gönül birle inam itkâysiz ve siz qardaşımız da bolsañuz kün ilkâri oşlay-oq uzun-uzaq barış-yârış bolub dostumuzğa dost ve tuşmanımızğa tuşman bolub ömür ahırğaçe taymay muhkem turub her yıl sayın adet bolğan hazinemizni eksiksiz bi-qusur yibâringâ buyurğay irdiñüz dib dahi burunğı Qağalğay Sultan qardaşlarımızğa da bolsa qalay kele turğan bolsa bizim özimizgâ dahi artığı bile şol-oq yibârgâysiz dib öziñüz de bolsañuz bizim hatremizni sıylâb oşlay artığı bile yibâringâ buyurğay irdiñüz dahi min uluğ padişah Qağalğay Sultan hazretlerimiz birle siz qardaşımız

uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç uzun-uzaq dost-qarındaş bolğuday bolsañuz saadetlü Han ağaçamız hazretleriniñ hatt-ı şerifleriğa mütabaat ve ferman-i şerifleriğa itaat idüb bizim dahi hatt-ı şerifimizge i'timad itkâysiz barça söz saadetlü Han ağaçamız hazretleriniñ muhabbetname hattlarında yazılğandır bizim dahi sözüimiz ve cevabımız şol söz ve şol cevabdır kün ilkâri hiç hilâf iş bolmaq ihtimalı yoqdır ve şol cümle söz üzerinde turı ve muhkem turğanımız dib ve mundan burun yaqın ağalarımızdan yaqın ağamız Timur ağa için siz qardaşımızdan bir samur tiyiş tilek qılub hattımızda yazğan irdik halâ dahi tilek qılurmız kim müşarun-ileyh Timur ağamızğa kün ilkârıde bolsa bir samur tiyiş itârgâ buyurğaysız İnşa'Allahu Ta'alâ hazine bile kelürgâ buyurğay irdiñüz biz dahi uzun-uzaq dostluqda ve muhabbetlikde bolub turğanımızğa i'timad ve i'tiqad itkâysiz barğan çapqunımızğa dahi sıy-hürmet qılub yibârgâysiz dib hatt bitildi baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday tarih miñ altmş dört yılında yazıldı Cümadiü'l-evvel ayında ve Aqmescid Sarayında.

Bi-maqam Aq Saray el-mahruse
Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

№ 161

Мухаббетнаме калги Гази Гирей-султана Алексею Михайловичу (Акмесджид-Сарай, 1064 г.х. / 1654 г.)

Аннотация. Прибытие царских сипахи, мухаббетнаме от царя; прием послов в ханском диване, зачитывание мухаббетнаме; разрыв мирных отношений царя с королем Польши, Яном Казимиром; намерение царя о походе на Польшу, готовность выхода в поход; просьба царя о военной помощи от ханства; напоминание калги о бывшей вражде между ханством и Польшей, о возможности для Моквы объединить усилия с ханом в борьбе с польским королем; нынешний мир ханства с Польшей; переговоры царя с приднепровскими казаками прежде; использование царем донских казаков для разведки в Крыму; веления царя донским казакам о выходе в море, в случае похода татар на царские владения; выход казаков в море; возобновление мира между ханом и королем Польши; слова калги об отсутствии причин для похода на Польшу; поход Москвы на Польшу – самостоятельное решение царя в делах взаимоотношений (личное решение); гонец от прежнего хана к царю, с мухаббетнаме; кончина бывшего хана; восшествие на ханский престол Мехмеда Гирея; гонец от хана с мухаббетнаме к царю; гонец от калги с мухаббетнаме к царю; просьба к царю о внимании к ханским словам; напоминание калги о просьбе о доставке соболиного тийиш для приближенного аги, Тимур-аги.

Hu

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Tańrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve barça Noğayniñ ve sansız kop Tatarniñ ve Tağ ara Çerkaçniñ ve Tat bile Tavgaçniñ ve oñ qolniñ ve sol qolniñ ve yüz on miñ tumanniñ uluğ padişahı bolğan saadetlü ve azametlü ve şevketlü min uluğ Qalğay Ğazı Geray Sultan dame devletühu mübadat eli yevmü'l-Mizan hazretlerindin uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve Masqva vilâyetniñ ve barça millet-i Mesihaniñ uluğ padişahı bolğan qardaşımız Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa muhabbetlik birle kobdin kob selâm itib hatriñüz sorağanımızdan soñra i'lâm ve inha-i sultanı oldur ki yaqın sipahileriñüzden yibârilgân muhabbetname hattıñuz kelgâç sipahileriñüz divan-i adalet-nişanımızga alub ısmar qılğan sözleriñüzni tıñlab ve muhabbetname hattıñuznu oqutduğımızda Lih vilâyetniñ qıralı bolğan Yan Qazimir milân mabeynimizde bolğan sulhımız bozulub etrafda bolğan padişahlar bile haberleşüb askerimiz müheyya idüb Lih vilâyeti üzerine yürümişiz deyü tarafımızdan öziñüzğa yardım için asker taleb idüb yazubsız Lih qıralı bilen bu qadar zamandan beri biz duşman bolub üzerine sefer itdigimizde yüriseñüz bize yardım itmiş olurdıñuz ve siz dahi intiqam alurdıñuz şimdi biz barışdıqdan soñra Özi Qazağı ile söyleşib yürüyüb ve Tan Qazağına adam könderüb Qırımdan dil alasin eger Qırım askeri bizm üzerimize kelürse deryaya çıqasin deyüb tenbih itmişsin ol dile kelen adamlarıñüz tüşürüb ketürdiler ol söziñüz ile Qazaq deryaya çıqdılar böyle ahd ve böyle dostluqmı olur bizim kimseniye yamanlıq qasdımız yoqdır Lih qıralı bilen yeñiden barışdıq ve rehinlerin aldıq siz qardaşımız ise eskiden dostumuzsız sebebsiz ahd bozmaq padişahlarğa tüşecek iş tuguldir ve atlanmaq iqtiza itdügi halde habersiz ve sebebsiz atlanmaq ihtimalımız yoqdır Lih qıralı bilen duşmanlıq ve cavlamaq muradıñuz bolsa mabeyniñüzi öziñüz bilürsiz halâ muhabbetname hattımızda yazılğan barça sözüimiz birle siz qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ hükümdarığa cennet-mekan Firdevs-aşıyan ağaçamız Han-ı ali-şan hazretleri muhabbetname hattları bilen çapqunların yibârmek üzre iken hikmet-i Huda dar dünyadan Saray-i Cavidane rihlet idüb vasıl rahmet-i Haq olduqlarından soñra devlet ve iqbal ve saadet ve iclâl ile şevketlü ve azametlü ağaçamız Mehmed Geray Han hazretleri yerlerine Han bolub Taht-ı ali-bahtlarına cülus buyurduqlarından soñra siz qardaşımızğa muhabbetname hattları bile çapqunların köndermegin bizim dahi muhabbetname hattımız ile çapqunımız könderilmişdir hatriñüz hoş tutib şevketlü ağaçamız Han-ı ali-şan hazretleriniñ muhabbetnamelerinde her ne yazılmış bolsa amel ve i'tibar itkâysiz ağaçamız Han hazretleri her

ne ısmar qılğan bolsalar bizim de sözüimiz ve muradımız oldır barça söz ve cevap anlarınıñ hatt-ı şeriflerindedir bizim de sözüimiz oldır ve bundan burun yazılğan muhabbetnamelerimizde yaqın ağalarımızdan Timur ağa içün bir samur tiyiş rica idüb yazğan irdik ol ahvalı hiç işaret itmeyübsiz padişahlar mabeyninde bir tiyiş çoq ma'na degil idi kün ilkârıde bolsa yene dilek qıurımız kim İnşa'Allahu Ta'alâ halâ kelecek hazine bile ol tiyişni yibâirigâ buyurğay irdiñüz dib hatt bitildi fi mah-ı Zilhicce tarih miñ altmış dörtde.

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan
Bi-maqam Aqmescid Saray el-mahruse

№ 169

**Мухаббетнаме калги Гази Гирей-султана Алексею Михайловичу
(Ак-Сарай, 1065 г.х. / 1655 г.)**

Аннотация. Прибытие царских сипахи с мухаббетнаме, доставка казны; зачитывание мухаббетнаме в диване; ярлыкаш для сипахи; возврат царских сипахи, кушчылар (сокольников), арабаджылар (извозчиков) и ёл-агалар (путеводителей), со спутниками; ханский гонец с мухаббетнаме к царю; гонец Юсуф-бек от калги с мухаббетнаме к царю; просьба к царю о внимании к ханским словам; равнозначность слов калги и хана; просьба об отправлении казны сполна и без изъянов; просьба калги к царю о следовании ханским повелениям.

Ну

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtınıñ ve Deşt-i Qıpçaqınıñ ve Taht-ı Qırımınıñ ve sansız kob Tatarınıñ ve sağışsız Noğayınıñ ve Tağ ara Çerkaçınıñ ve Tat bile Tavgaçınıñ ve oñ qolınıñ ve sol qolınıñ ve yüz on miñ tumannıñ uluğ padişahı bolğan saadetlü ve azametlü ve şevketlü min uluğ Qağalğay Ğazı Geray Sultan edem-Allahu Ta'alâ eyyâm devletühu ve şevketühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerindin uluğ Urusınıñ ve Purusınıñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarı bolğan qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusınıñ hükümdarığa muhabbetlik birlen kopdin kop selâm itip hatrıñüz sorağanımızdın soñra i'lâm ve inhay-i sultanı oldur ki yâqın sipahileriñüz birlen yibârgân hazinemizni ve muhabbetname hattıñuzni kelgâç sipahileriñüzni divan-i adalet-nişanımızga alub ve muhabbetname hattıñuzni oqutıb tıñlab barça ısmar qılğan sözleriñüz malüm ve hatır nişanımız bolub ve hazinemizni defter mücibinçe alğan soñ sipahileriñüzğa qanun-ı qadim üzre riayet ve hürmet idüp yarlıqaşımız berib kün ilkârıde bolsa siz qardaşımız birlen

uzun-uzaq dost ve muhabbet bolub ömür ahırğaçe taymay muhkem turğanımız sebebli quşçı ve arabaçılarıñuz ve yol ağalarını cümle yoldaşları birlen qaytarub yibârürgâ buyurub saadetlü ve şevketlü ve azametlü ağaçamız Han-ı a'zim ali-şan hazretleri uluğ çapqun elçilerin muhabbetname hattları birlen yibârüb bizim dahi muhabbetname hattımız birlen qıdvetü'l-emasil ve'l-aqrان çapqun elçimiz Yusuf bek zide qadruhunu yibârdik İnşa'Allahu Ta'alâ vasıl bolğanlarında hatrıñuzni hoş tutıb siz dahi uzun-uzaq dost ve muhabbet bolub ömür ahırğaçe taymay turğay irdiñüz ve şevketlü ağaçamız hazretleriniñ yibârilgân hattlarında yazılıb barça ısmar qılğan söz ve cevablarığa i'timad ve i'tiqad itib inam qılğay irdiñüz cümle söz anda yazılğandır bizim dahi sözümüz ve cevabımız şol-oqdır her ne yazılğan bolsa amel ve i'tibar itip kün ilkârıde bolsa hilâf hareket itmay uzun-uzaq dostluqda ve muhabbetlikde bolub adet ve qanun üzre qusursız hazinemizni dahi yibârürge buyurğay irdiñüz ve dostluqda bir qarar bolub turğay irdiñüz İnşa'Allahu Ta'alâ bu tarafdан hilâf iş bolmastur cümle ahval ve barça söz saadetlü ve şevketlü ağaçamız Han ali-şan hazretleriniñ muhabbetname hattlarında yazılğandır bizim dahi sözümüz ve ısmarımız şol sözdür âa köre amel ve i'tibar ve i'timad ve i'tiqad itib barça ısmar qılğan sözlerin yerine keltürürge buyurğay irdiñüz kün ilkârıde bolsa ol sebebli bulay alay söz bolmağay irdi siz qardaşımız da bolsañuz uzun-uzaq dostluqda ve muhabbetlikde ömür ahırğaçe taymay turarğa ve adet bolğan hazineni dahi qanun üzre her yıl qusursız yibârürgâ buyurğay irdiñüz biz de bolsaq dostluqda ve muhabbetlikde taymay muhkem turarmız oşlay malümüñuz bolğay dib hatt bitildi baqi ve'd-du'a ali min etba' el-Huday şehr-i Şa'ban ayında tarih miñ altmış beşde.

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan
Bi-maqam Aq Saray el-mahruse

№ 170

Мухаббетнаме калги Гази Гирей-султана Алексею Михайловичу (Акмесджид-Сарай, 1066 г.х. / 1655 г.)

Аннотация. Царский посол и писарь со спутниками в Крыму; отправление на алмашув карачи Мехмедшах-бея; отправление гонца Тохтамыша к царю; ханское мухаббетнаме; равнозначность слов калги и хана; заверения калги о соблюдении клятвы; ханское ахднаме; просьба об отправлении казны по дефтеру, без изъянов; просьба к царю о соблюдении клятвы о дружбе.

Hu

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözümüz

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve Deşt-i Qıpçaqıñ ve Taht-ı Qırımniñ ve sansız kob Tatarniñ ve sağışsız Noğayniñ ve oñ qolniñ ve sol qolniñ min

uluğ padişahı uluğ Qağalğay Ğazı Geray Sultan dame fi hıfz Rabbena'l-melikü'l-müste'an hazretlerinden uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve barça millet-i Mesihaniñ uluğ padişahı bolğan qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarığa çinliq ve muhabbetlik birle nedir halıñuz yahşımısız-hoşmısız dib kopdin kob selâm dib hatriñüz sorağanımızdın soñra i'lâm muhabbet-encam sultanı oldur ki halyâ munda bolğan uluğ elçiñüzni ve yazıçıñuzni barça yoldaşları bile sıy ve riayet birle almaşuvğa qıdvetü'l-emasil ve'l-aqran qaraçımız Mehmedşah biyni çıkarub kün ilkâri çapqun elçimiz Tohtamışni yibârgânımız uzun-uzaq dost ve qardaşlıqda muhkem turğanımız barça söz ve cevab saadetlü Han ağaçamız hazretleriniñ muhabbetname hattlarında yazılğandır bizim dahi sözümüz ve cevabımız şol cevabdır dib ve hattıñuzda yazılğan barça söz şevketlü Han ağaçamız hazretleriniñ ve bizim malüm ve hatır nişanımız bolub kün ilkâri hiç hilâf iş bolmaq ihtimalı yoqdır ahdname-i Hümayunda yazılğan barça söz üzerinde toğrı ve muhkem turğanımız dib siz qardaşımız da bolsañuz şol-oq söziñüzde ve ahdiñuzda muhkem turğay irdiñüz dib ve adet bolğan hazinemizni dahi adet ve qanun üzerine qusursız defter mücibinçe yibâirgâ buyurğay irdiñüz dib daima dostluqda ve muhabbetlikde bir qarar bolub ömür ahırğaçe taymay muhkem turğay irdiñüz dib biz de bolsaq oşlay-oq dost ve muhabbet bolub ahdımızda ve sözümüzde çinliq birle muhkem turğanımız kün ilkâride bolsa hiç hilâf bolmastur oşlay malüm bolğay dib hatt bitildi baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday yazıldı tahtgâhımız Aqmescid Sarayında Saferu'l-hayr ayında tarih miñ altmış altıda.

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

№ 171

Мухаббетнаме калги Гази Гирей-султана Алексею Михайловичу (Акмесджид-Сарай, 1066 г.х. / 1656 г.)

Аннотация. Прибытие в Крым царских сипахилер и писаря; письмо и доставка казны; аудиенция для послов, зачитывание письма; принятие казны; ярлыкаш (подарки) для царских сипахилер со спутниками; возврат царских арабаджылар и кушчылар; ханский гонец с мухаббетнаме к царю; гонец Мехмед от калги с мухаббетнаме к царю; равнозначность слов калги и хана; просьба к царю о соблюдении дружбы, об отправлении ежегодной казны без изъянов.

Hu

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözümüz

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve sansız kop Tatarniñ ve sağışsız Noğayniñ ve Tat bile Tavğaçniñ ve oñ qolniñ

ve sol qolnıñ uluğ padişahı bolğan min uluğ Qalğay Ğazı Geray Sultan dame fi hıfz Rabbena'l-melikü'l-müste'an hazretlerinden uluğ Urusnıñ ve Purusnıñ ve kop hristiyânnıñ ve barça millet-i Mesihaniñ uluğ padişahı bolğan qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusnıñ ve kop yerlernıñ ve kop memleketlernıñ da bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kop selâm dib çinliq ve muhabbetlik birle nedir halıñuz yahşımısız-hoşmısız dib sorağanımızdan soñra i'lâm muhabbet-encam sultanı oldur ki halâ sipahileriñüz ve yazuçıñuz birlen hazine ve hattıñuz kelüb vasıl bolub sipahileriñüzni ve yazuçıñuznı yoldaşları bilen sıy ve hürmet birlen mübarek körünüsimizga alub muhabbetlik hattıñuznı oqutıb tıñladıq ve cümle muhabbetlik birle ısmar qılğan söziñüz malüm ve hatır nişanımız bolub ve defter mücibinçe yibârilgân adet bolğan hazinemizni qusursız bi't-tamam alup ve sipahileriñüzni dahi barça yoldaşları birle yarlıqamız birle yarlıqab quşçılar ve arabaçalarıñuznı tutqavsız qaytarup yibâirgâ buyurdıq kün ilkâri de bolsa saadetlü ve azametlü ve şevketlü Han ağaçamız hazretleri uzun-uzaq dost ve muhabbet bolub barça sözlerin muhabbetname hattlarında yazub uluğ çapqunların köndermegin biz dahi ol vech üzre uzun-uzaq dost-muhabbet bolub muhabbetname hattımız birle qıdvetü'l-emasil ve'l-aqran uluğ çapqun elçimiz Mehmed zide qadruhını könderdik İnşa'Allahu Ta'alâ vasıl bolğanlarında Han ağaçamız hazretleriniñ hattlarında yazılğan barça sözlerine amel qılub kün ilkâride bolsa siz qardaşımız da bolsañuz uzun-uzaq dost ve muhabbet bolub turğay irdiñüz dib biz dahi Han ağaçamıznıñ hattlarında yazılğan söz üzerindemiz sözüimiz ol söz ve şol cevabdır kün ilkâri hiç hilâf iş bolmaq ihtimalı yoqdur dostuñuzğa dost ve tuşmanıñuzğa tuşman bolub ömür ahırğaçe taymay dostluq ve muhabbetlikde muhkem turğanımız dib ve siz qardaşımız da oşlay-oq dostluq ve muhabbetlikde turub her yıl sayın adet ve qanun üzre defter mücibince hazinemizni qusursız tamam yibâirgâ buyurğay irdiñüz qusur ve eksik sebebli bulay alay söz bolmağay irdi dib heman uzun-uzaq dostluqda ve muhabbetlikde ömür ahırğaçe taymay muhkem turğay irdiñüz biz dahi oşlay-oq dostluqda ve muhabbetlikdemiz oşlay malümüñiz bolğay dib hatt bitildi yazıldı tahtgâhımız Aqmescid Sarayında ve Şa'ban-ı muazzam ayında miñ altmış altıda.

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan
Bi-maqam Aqmescid Saray el-mahruse

№ 174

**Мухаббетнаме калги Гази Гирей-султана Алексею Михайловичу
(Акмесджид)**

Аннотация. Возвращение гонца Кокей Эмельдеша из Москвы, прибытие Данилы Потапова и Степана Тонкачеева; мухаббетнаме и легкие посылки от царя; зачитывание мухаббетнаме; извещение царя об отправлении казны из Москвы на алмашув в конце сентября, в начале октября; отправление ханом на алмашув Мехмедшах-бея с войском; гонец от хана к царю; гонец от калги к царю; просьба к царю о следовании ханским велениям.

Hu

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti yemilân qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kob selâm itip tatuwlıq yemilân hatrıñuz sorağanımızdın soñra i'lâm ve ferman sultanı budır ki çapqunımız Kökey Emeldeşkâ adamlarıñuzdan Danila Potapovni Stepan Tankaçövnı qoşub muhabbetname hattıñuz ve yengil bölekleriñuz yibâribsiz muhabbetname hattıñuz oquduğımızda Sentâbr aynıñ ahrında veyahud Oktâbr aynıñ evvelinde uluğ hazinemiz Masqvadan çıqub almaşuv yerinde tabıur aña köre almaşuvğa adamlarıñuz yibârüb hazineni aldırğay irdiñuz deyüb yazılmaqla saadetlü ağaçamız Han-ı i'zam hazretleri Mehmdeşah biy asker ile almaşuvğa könderüb ilkeri haber içün çapqunların köndermekle min uluğ Qalğa Ğazı Geray Sultan tarafımızdan dahi çapqunımız könderilmiştir heman ağaçamız Han hazretleriniñ tarafından her ne yazıldı irsa anıñle amel olasız ağaçamız Han hazretleriniñ cevabları bizim cevabımızdır anlardan tışarı sözüimiz yoğdır baqı ve'd-du'a ali min teba' el-Huday.

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan
Bi-maqam Aqmescid el-mahruse

№ 176

**Мухаббетнаме калги Гази Гирей-султана Алексею Михайловичу
(Приднепровская степь Хейхат, 1067 г.х. / 1656 г.)**

Аннотация. Главный посол от хана с мухаббетнаме к царю; главный посол Алиш-бек от калги с мухаббетнаме; равнозначность слов калги и хана; соблюдение клятвы (ахд).

Hu

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Hamd u firavan ve şükr bi-payân ol Halıq biçün ve Rezzaq Rabbi'

meskün Celle Şa'ne ve Ta'alâ Amme Nevalühu ve Tevali hazretlerine olsun taqı salâvat bi-hadd ve tahıyyât bi-'add ol mefahir-i mevcüdat ve server-i kâinat hatemü'l-enbiyâ ve şefi' ruz-i ceza a'ni hazret-i Muhammedü'l-Mustafa salli-Allahu Ta'alâ aleyhi ve sellim üzerine olsun ve Al-i evlâd ve ashab-i güzin Rıdvanullahi Ta'alâ aleyhim ecmain üzerine olsun kim kemal qudretiyle meniñ zat-i saadet-alüdemı cümleden ali idüb hil'ât-i sultanı duş-i Hümayunımız kiydirüb ve tac-ı kiyaseti qıraq-ı mübaregime urub vücud-i behbud adalet-nümudım ile müzeyyin ve mürettib eyledi alay bolsa Uluğ Orda Uluğ Yurtıñ ve Deşt-i Qıpçaqıñ ve Taht-ı Qırımıñ ve sansız kob Tatarnıñ ve sağışsız Noğaynıñ ve Tağ ara Çerkaçnıñ ve Tat bile Tavgaçnıñ uluğ Qalğa Sultanı bolğan ali-hazret ve alâ-rutübet Hurşid-i tal'ât utarid-i fetanet Ğazı Geray Sultan dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerinden cümle Urusnıñ ve Purusnıñ ve hristiyânıñ uluğ padişahı ve kop memleketlernıñ de bolsa hükümdarı qardaşımız uluğ padişah Aleksa Mihaylaviç hazretleriniñ nedir hâlınız ve hatrıñüz eyümısız-hoşmısız dib sorağanımızdan soñra i'lâm ve inhay-i sultanı budır ki halâ beynimizde olan dostluq ve qardaşlıq muqtezasınça şevketlü ve azametlü ve mehabetlü ağaçamız Han-ı a'zam ve haqanu'l-muazzam hazretlerinden muhabbetname hattlarıyle elçi başılarını könderilmekle bizim dahi tarafımızdan muhabbetname hattımız ile elçi başımız Aliş bek könderilmiştir İnşa'Allahu Ta'alâ vusullarında saadetlü ve mürüvvetlü ağaçamız Han ali-şan hazretleriniñ muhabbetname hattlarında her ne tahrir ve ayan buyurulmuş ise biz dahi ol ahd üzerinde olub muhabbetname hattımız könderilmiştir şöyle bilesiz deyü muhabbetname hattımız tahrir olundu tahrira fi evasıt şehr-i Muharremü'l-haram sene seb' ve sittin ve elf.

Bi-maqam Nehr-i Özi Sahray-i Heyhat
Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

№ 179

**Мухаббетнаме калги Гази Гирей-султана Алексею Михайловичу
(Ак-Сарай, 1067 г.х. / 1657 г.)**

Аннотация. Прибытие царских сипахилер, доставка казны и дружественного письма от царя; аудиенция для послов, зачитывание письма; возврат царских арабаджи (извозчиков), кушчылар (сокольников) и ёл-агалар (путеводителей); гонец Ахмед-бек от калги с дружественным письмом к царю; равнозначность слов калги и хана; просьба о внимании к ханским словам; просьба об отправлении сполна ежегодной казны и хороших тийишлер (длинные и просторные шубы); низкое качество отправленной ныне соболинной пушнины и шуб, изъяны в них.

Hu

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözümüz

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve Deşt-i Qıpçaqnıñ ve Taht-ı Qırımniñ ve sansız kob Tatarnıñ ve sağışsız Noğaynıñ ve Tağ ara Çerkaçnıñ ve Tat bile Tavgaçnıñ oñ qolnıñ ve sol qolnıñ ve yüz on miñ tumannıñ uluğ padişahı ve uluğ Qağalğay Ğazı Geray Sultan dame fi hıfz Rabbena'l-müste'an hazretlerindin uluğ Urusnıñ ve kop yerler ve memleket ve kop hristiyânıñ ve barça millet-i Mesihaniñ ve cümle Urusnıñ penahı uluğ padişah ve hükümdarı bolğan qardaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusnıñ ve Purusnıñ padişahı ve hükümdarığa kopdin kop selâm dib çinliq ve muhabbetlik birle nedir halıñuz yahşımız- hoşımız dib sorağanımızdın soñra i'lâm muhabbet-encam sultanı oldur ki halâ sipahileriñüz birle yibârilgân hazine ve muhabbetlik hattıñuz kelüb vasıl bolub sipahilerinüzni mübarek körünüsimizgâ alurğa buyurub ve yibârilgân hattıñuznı oqutub tıñladıq her ne yazılğan bolsa malüm ve hatır nişanımız bolub kün ilkârıde bolsa uzun-uzaq dost-muhabbet bolğanımız dib burunğı adet üzre quşçı ve arabaçılarnı ve yol ağalarnı sıy ve hürmet birle qaytarurğa buyurub bizim dahi muhabbetlik hattımız birle qıdvetü'l-emasil ve'l-aqrان uluğ çapqunımız Ahmed bek zide qadruhını yibârdik İnşa'Allahu Ta'alâ vasıl bolğanlarında hatrıñüzni hoş tutıb siz dahi uzun-uzaq dost ve muhabbet bolub defter mücibinçe her sene adet üzerine bi't-tamam hazinemizni yibârülgâ buyurğay irdiñüz dib kün ilkârıde bolsa dostluqda ve muhabbetlikde muhkem turğay irdiñüz dib İnşa'Allahu Ta'alâ bu tarafdın ahda muhalif bir nesne bolmastur barça söz ve cevab saadetlü ve şevketlü Han ağaçamız hazretleriñ muhabbetname hattlarında yazılğandır bizim dahi sözümüz ve cevabımız şol cevabdır dib ve şol barça söz üzerinde muhkem turğanımız dib kün ilkârıde bolsa siz qardaşımız dahi şevketlü Han ağaçamız hazretleriñ muhabbetname hattlarında yazılğan barça söz ve ısmar qılğanları cevablarına amel ve i'tibar qılub uzun-uzaq dostluqda ve muhabbetlikde ömür ahırğaçe taymay turğay irdiñüz dib ve adet bolğan hazine ve tiyişlerni qusursız ve eksiksiz her yıl sayın yibârülgâ buyurğay irdiñüz dib eksik ve qusur sebeble mabeynimizde bulay alay söz bolmağay irdi dib ve siz uluğ padişah Aleksay Mihaylaviç de bolsañuz söziñüzde ve ahdıñuzda muhkem turub uzun ve bol yahşı tonlar yibârirgâ buyurğay irdiñüz dib halâ yibârilgân tob samurlar alçaq ve tonlar dahi alçaq ve naqs derler kün ilkâri de bolsa tenbih ve ta'kid olunub yahşı siyah samurlar ve uzun ve bol yahşı tonlar yibârülgâ buyurğay irdiñüz dib biz de bolsa sözümüzde ve ahdımızda muhkem turub uzun-uzaq dostluq ve muhabbetlik üzerinde taymay turğanımız dib oşlay malüm bolğay dib hatt bitildi baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday yazıldı Receb ayında biñ altmış yedida tahtgâhımız Aqmescid Sarayında.

Bi-maqam Aq Saray el-mahruse
Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

№ 188

Мухаббетнаме калги Гази Гирей-султана Алексею Михайловичу (Акмесджид, 1068 г.х. / 1657-1658 гг.)

Аннотация. Прибытие в Крым царских сипахилер, доставка казны и посылки; возвращение кушчылар (сокольников) и арабаджылар (извозчиков), отправление гонца в Москву; просьба об отправлении следующей казны в сентябре, без задержек на зиму; зима – время трудностей; равнозначность слов калги и хана.

Ну

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti yemilân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve barça Tatarniñ ve kob Noğayniñ ve hesabsız çerüniñ ve Tat yemilân Tavgaçniñ ve Tav turaqlay Çerkâçniñ Qalğa Sultanı olan min uluğ Ğazı Geray Sultan dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerindin uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdın kob selâm itip tatuwlıq yemilân hatriñüz sorağanımızdan soñra i'lâm ve inhay sultanı budır ki yâqın sipahileriñüz yemilân könderilgân hazine ve bölekleriñüz ketürüb teslim idüb quşçı ve arabaçılar yemilân çapqunımız könderilmiştir İnşa'Allah esenlik yemilân Masqvaa varmaq mısır olduqda qanun-ı qadim üzre riayet idüb keleşek hazineyi iptida küz ayında Masqvadan çıkarub almaşuvga kelürgâ buyurğay irdiñüz qışğa qalub iki tarafında askeri zahmet çıkmegây irdiler ğayrı ahval saadetlü ve devletlü ve şevketlü ağaçamız Han-ı a'zam hazretleriniñ name-i Hümayunlarında yazılmışdır ağaçamız tarafındın her ne yazıldı irsa bizim de sözüimiz ve cevabımız oldır saadetlü ağaçamız yazdıqları milân amel olğaydıñüz ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıqda bolğuday qılıqnı etkây irdiñüz yazıldı tahtgâhımız Aqmescidde miñ altmış sekiz tarihinde.

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

№ 193

Ярлык-невазишнаме калги Гази Гирей-султана Алексею Михайловичу (Ак-Сарай, 1072 г.х. / 1662 г.)

Аннотация. Ханские послы к царю; посол Мурад с ярлыком от калги; равнозначность слов и намерений калги и хана; просьба к царю о следовании ханским повелениям.

Hu

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve Deşt-i Qıpçaqñıñ ve Taht-ı Qırımñıñ ve sansız kob Tatarñıñ ve sağışsız kob Noğayñıñ ve Tat bile Tavgaçñıñ ve Tağ ara Çerkaçñıñ oñ qolñıñ ve sol qolñıñ ve yüz on miñ tumannıñ uluğ padişahı bolğan min uluğ Qalğay Ğazı Geray Sultan dame fi hıfz Rabbena'l-müste'an hazretlerinden Uluğ Yurtnıñ ve millet-i Mesihaniñ ve Masqva memleketiniñ hükümdarı bolğan qarındaşımız qıral devlet-iştimal Aleksay Mihaylaviç savbına selâm-selâmet resan ve peyâm meserret-nişan iblağıyle i'lâm ve inha-i sultanı oldur ki saadetlü ve azametlü Han-ı a'zam ve haqanu'l-muazzam hazretleri taraf-ı şeriflerinden elçiler ta'yin olunub siz qarındaşımızğa cibermek sebebli biz uluğ Qalğa Ğazı Geray Sultan hazretlerinden dahi nevazişname yarlığ-ı şerifleri birlen yaqın qullarından Murad elçi ta'yin olunub könderilmiştir vusulında saadetlü ve azametlü ağaçamız Han-ı a'zam ve haqanu'l-muazzam hazretleriniñ emr-i şeriflerinde her ne ki yazılğan bolsa bizim dahi murad-ı şerifimiz oldır olarnıñ murad-ı şerifleri ne yüzden bolğanıñ bilseñüz bizim dahi muradımız oldır aña köre amel qılğaysız yurt ve memleketiñüzge nafi' bolğanı zahir ve bahirdir saadetlü ağaçamız Han-ı a'zam hazretleriniñ emr-i şeriflerinde yâzilğan sözleri bizüm sözüimizdir ol minval üzre qavl ve karar bolğandır aña köre amel etkâysız tahrira fi mah-ı Şa'banu'l-muazzam sene biñ yetmiş iki.

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

Bi-maqam Aq Saray el-mahruse

№ 195

Ярлык-мухаббетнаме калги Гази Гирей-султана

Алексею Михайловичу (Ак-Сарай, 1073 г.х. / 1662 г.)

Аннотация. Намерение о возобновлении дружбы с Москвой; послы от хана с мухаббетнаме к царю; посол Кочали-ага от калги с мухаббетнаме к царю; просьба о возобновлении дружбы и о совершении достойных правил дел; равнозначность слов калги и хана; просьба о следовании ханским повелениям и о ненарушении дружбы.

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve Deşt-i Qıpçaqñıñ ve Taht-ı Qırımñıñ ve sansız kob Tatarñıñ ve sağışsız Noğayñıñ ve Tat bile Tavgaçñıñ ve Tav ara Çerkaçñıñ oñ qolñıñ ve sol qolñıñ ve yüz on miñ tumannıñ uluğ padişahı bolğan min uluğ Qalğa Ğazı Geray Sultan dame fi hıfz Rabbena el-müste'an hazretlerindin Uluğ Yurtnıñ ve Uluğ Memleketniñ ve barça

millet-i Mesihaniñ hükümdarı bolğan qarındaşımız Aleksay Mihaylaviçğa kopdin kop selâmdin soñra inha olunan budır ki müteqadimden sizniñ ile bola kelen dostluğımızni cañartmaq sebebli saadetlü ve azametlü ve şevketlü ağaçamız Han-ı a'zam ve haqanu'l-muazzam hazretlerindin muhabbetname yârlıǵ-ı şerifleri ile yaqın qullarından elçiler ta'yin olunub könderilmek ile taraf-ı bahiru'ş-şereflerimizden dahi muhabbetname yârlıǵ-ı şerifimiz ile yaqın qullarımızdan fahru'l-aqrان Qoçali ağa qulumız elçi ta'yin olunub irsal olunmışdır vusulında evvelden bola kelgân barışlıqni cañartub muhabbetlikke yârar işlerni işlegâysiz mahza bizüm muradımız ağaçamız Han-ı a'zam hazretleriniñ muhabbetname yârlıǵ-ı şeriflerinde yâzğanıdır ol minval üzre bizni dahi muhkem bilüb amel qılğaysız ol bizüm sözümidir andın özge bolmasdır şol şartniñ üstüne muhkem bilgâysiz Ümmet-i Muhammede yalğan bolmastur bu künden soñra dahi sözümidir oldır heman saadetlü ve azametlü ağaçamız Han-ı a'zam hazretleriniñ emr-i şeriflerinde yazılğan murad-ı şeriflerin öz sözümidizge manend bolub amel qılmaq içün bizüm dahi muhabbetname yârlıǵ-ı şerifimiz sadır bolub irsal bolğandır bu künden soñra dahi ol minval üzre hareket olunub dostluqda tabılır bolsañuz taraf-ı bahiru'ş-şereflerimizden dahi minval dostluqqa yârar işler tabılır şöyle bilüb muhabbetname yârlıǵ-ı şerifimiz birlen amel bolğaysız yâzıldı tahtgâhımız Aqmescidde sene biñ yetmiş üçde mah-ı Rebiü'l-evvelin yigirmi toquzında.

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan
Bi-maqam Aq Saray el-mahruse

№ 359

**Мухаббетнаме калги Гази Гирей-султана Алексею Михайловичу
(Акмесджид)**

Аннотация. Ханские слуги с мухаббетнаме к царю; слуга от калги с мухаббетнаме к царю; просьба к царю о следовании ханским повелениям; равнозначность слов калги и хана.

Ну

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözümidir

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti yemilân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaq ve Taht-ı Qırımniñ ve barça Tatarniñ Uluğ Noğay ve Küçük Noğayniñ ve Tat yemilân Tavgaçniñ ve Tav turaqlay Çerkasniñ uluğ Qalğa Sultanı bolğan min uluğ Ğazı Geray Sultan dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerindin qaradaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kop memleketlerniñ da

bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kob selâm itib tatuwlıq yemilân hatriñüz sorağanımızdın soñra inhay sultanı budır ki saadetlü ve devletlü ve mehabetlü ağaçamız Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam hazretleri taraf-ı pür-şeriflerinden ba'z ahval için muhabbetname hattları yemilân qulları könderilmekle taraf-ı izzet-nümuđımızdan dahi muhabbetname hattımız yemilân qulumız könderilmişdir inşa'Allahu Ta'alâ vusulı mısır olduqda saadetlü ağaçamız Han-ı a'zam hazretleriniñ namelerinde her ne yâzıldı irsa aniñle amel olasız ağaçamız Han zi-şan hazretleriniñ name-i şeriflerinde her ne yâzıldı irsa bizim dahi sözümüz oldur bizim andan ğayrı sözümüz yoqdur baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday.

Bi-maqam Aqmescid

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

№ 365

Хатт калги Гази Гирей-султана гетману Потоцкому (?)

Аннотация. Переговоры хана с гетманом Потоцким о помощи (подкреплении) к польскому войску; готовность всего татарского войска у Аккермана; отправление капуджылар-кетхудасы к гетману, с письмом-извещением; просьба к гетману о дальнейшем передвижении польского войска; слияние двух войск (татарского и польского) у заранее обозначенного места; просьба об отправлении ответа в скором времени и о возврате капуджылар-кетхудасы.

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözümüz

Qıdvetü'l-umera-i el-milletü'l-Mesihie ve'l-iqbal ümdetü'l-kübra-i et-tayfetü'l-İsuye ve'l-iclâl dostumuz Potoski Hatman dame musalahatuhu eli yevmu'd-Devran ba'du's-selâm i'lâm ve inha-i sultanı oldır ki bundan aqdem saadetlü ve şevketlü Han ağaçamız hazretleri ile söyleşdigiñüz söz üzerine imdadıñuz yetişmek üzre bi'l-cümle Tatar askeri ile kelüb halâ Aqkermanda hazır ve müheyâyâ turub size dahi askerimiz ile hazır olduğumızni bildirmek için mektübimiz ile qıdvetü'l-aqran qapuçılar kethüdası qulumız könderilmişdir vusulında quđretiñüz bolub askeriniñüz hazır bolsa heman avq ve ta'hyır itmay turmay yürgâysiz inşa'Allahu Ta'alâ biz dahi asker ile buradan varub her qanda va'de olunsa anda siziñ ile buluşub qoşulmaq muqarrardır biz siziñ için kelmiş askermiz dermanıñüz bar bolsa heman turmayüb yürgâysiz ve qapuçılar kethüdası qulumızni dahi eglendirmeyüb belli cevab ile ta'cil köndermeye iqdam ve ihtimam itkâysiz nerde buluşaçağımızı dahi bildirgâysiz baq ve'd-du'a ali min etba' el-Huday.

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

№ 368

Ярлык калги Гази Гирей-султана гетману Ляскоронски (?)

Аннотация. Привал у крепости Умань общего крымско-ногайско-черкесско-аккерманского войска, крымских беев и мурз; сообщение к гетману по этому поводу через бунчужного (тугчы) Эшкаб-бека; надежда на скорое прибытие к стану войска гетмана.

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Qıdvet-ı erbabu'l-milletü'l-Mesihîye ümdet-u ashabu't-tayfetü'l-İsuyе dostumuz Hatman Lâskoronski islâh Allah Şa'ne savbına selâm-selâmet resan iblâğıyla i'lâm yârlığ-ı şerif sultanı oldır ki umuma Qırım bekleri ve mırzaları ve cümle Qırım ve Noğay ve Çerkes ve Aqkerman askeriyle kelüb Umman nam qal'ânıñ biri yânına keçüb qonduğımızda size haber bildirmek için tuğçı qullarımızdan Eşqab bek könderilmiştir inş'Allahu Ta'alâ yaqın yerde iseñüz yârın varub yetişüriz şöyle bilesiz.

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

2.10. Кырым Гирей-султан бин Девлет Гирей-султан

№ 197

Ярлык калги Кырыма Гирей-султана князю Ромодановскому (1075 г.х.? / 1665 г.)

Аннотация. Победа войска Ромодановского над казаками, подчиненными ханству; повеление хана Адила Гирея о походе на войско князя; поход 150-тысячного войска (крымцев, татар, ногаев, черкес и аккерманцев) во главе с калгой Кырымом Гирей-султаном; поражение войска Ромодановского, гибель и пленения; пленение Андрея, сына Ромодановского, сына Ускурмина и многих бояр; слова калги о возможности абсолютного поражения и пленения войск противника, в случае сбора всего войска ханства; казацкое подкрепление в той битве; бегство князя; посланник от князя к татарам с намерением выкупа княжеского сына; просьба о переговорах; зимование войска калги среди казацкого лагеря; Дорошенко – больше не гетман; новый гетман – боярин из казаков Поткалы; увеличение численности казаков до 50-60 тыс. чел.; сбор всех приднепровских казаков; просьба князя к калге об извещении о здоровье его сына; отправление калгой к князю карачи-толмача, с ярлыком, и человека князя; срок князю в 15 дней для сообщения ответа (вопрос пленников, казна и общая ситуация); просьба калги об отправлении князем послов и гонцов к хану в Крым с целью переговоров; зимование калги у казаков.

Hu

Qırım Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti yemilân Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ ve Tav turaqlay Çerkesniñ Tat milân Tavgaçniñ sağışsız kob Tatarniñ sansız kob Noğayniñ Taht-ı Qırımniñ Deşt-i Qıpçaqniñ padişahı bolğan ali-hazret me'ali-rutubet Hurşid-tal'at utarid-fetanet adalet-istinas ihsanu'n-nas Adil Geray Han edem-Allahu Ta'alâ eyyâm devletühu ve erkân-i izzetühu mansuret eli yevmü'l-Mev'ud hazretlerniñ kiçik qardaşı min Qağalğay Qırım Geray Sultan dame fi hıfz Rabbena el-müste'an hazretlerinden cümle Urusniñ ve kop hristiyânniñ padişahı bolğan sar Aleksay Mihaylaviçniñ boyâlarından knâz Ramadanskiye i'lâm yârlıg-ı şerif saadet-encam sultanı budır ki bundan aqdem canib-i şahanemizge qulluq ve dostluq üstünde bolğan Qazaq vilâyetine bu qadar tabur askeriñle kelüb rencide itdügiñ saadetlü ve devletlü ve şevketlü ağaçamız Adil Geray Han a'zim ali-şan hazretleriniñ malüm-i şerifleri olub Qırım ve Tatar ve Noğay ve Çerkes ve Aqkerman askerlerinden yüz elli biñ güzide asker ile bizi ta'yin ve irsal eyleyüb bi-i'nayet Allahu Ta'alâ saña ve taburıña ilkerü barğan kişilerimiz yoluqub niçe askeriñ giriftar ve esir olub ve niçeleri dahi tama'-i şemşir olmuşdır seniñ öz oğluñ Andrey ve Uskurmin oğlı dahi niçe baş bayârlar şimdi qolumızda dutsaqdır Haq Subhane ve Ta'alâ ahdından dönüb yemine riayet itmegenlerni her zaman belâyâ giriftar idecegine şubhe yoqdur eger ol kün asker-i İslâmniñ aldı-ardı yetişse inş'Allah Ta'alâ bir saat eglendirmeyüb cümle askeriñ ile giriftar olmañuz muqarrar idi öz askerimizden ma'ada Qazaq askeri yetişdiginden canıñız halâs etdüñüz ve taraf-ı padişahanemize bir kişi könderüb oğluñ içün culuv sebebli ve yurt sözleri sözleşmek içün bizden rica itmişsin biz ve cümle askerimiz bu qış Qazaq içinde qışlayub Tañrı Tebarek ve Ta'alâdan kün ilkerü dahi kob tilegimiz bardır şimdi Doroşenka hatmanlıqdan çıqub Potqalı Qazağından Bayâr hatman bolğandır Qazaq askeride kün-kün üstüne cem' olub bu künlerde elli-altmış biñ Qazaq bolğandır Öziniñ arı yâq Qazağı dahi bunda kelüb bu qışı bir yerde etermiz oğlumniñ esenligin bildir dedigiñ sebebli yârlıg-ı şerifimle qaraçı tilmaç ve öz kişiñ könderilüb on beş kün bolcal bergânımız her ne sözüñ ve cevabıñ bar bolsa on beş küngedek qaytarıp qolumızğa yetkürgâysin yurt ahvalı sözleriñüz ve dutsaq cevablarıñuz ve hazine sebebli ahvallarıñuz bar bolsa adet üzre elçi ve çapqunlarıñuznu tedarik idüb Qırımda saadetlü ve devletlü ve şevketlü Han ağaçamız hazretlerine könderüb her ahval ve cevab sözlerin sözleşkeysiz sizüñ çapqun elçileriñüz Qırıma varub kelinçe cümle askerimiz ile biz munda qışlarmız sizgâ ne cevab ve ne sözi bar bolsa qaraçı tilmaçqa öz kişilerin qoşub on beş künden qaldırmayüb cibergeysin tahrira fi ğurra mah-ı Cümadi el-ahire sene 1075 (?).

Qırım Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan

№ 199

Мухаббетнаме калги Кырыма Гирей-султана Алексею Михайловичу (?)

Аннотация. Отправление послов от хана Адила Гирея с мухаббетнаме к царю; отправление калгой слуги Алиша с мухаббетнаме; дружба калги с царем сообразно дружбе хана, равнозначность слов калги и хана.

Hu el-mu'in

Qırım Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaq ve Taht-ı Qırımniñ ve barça Tatar ve sağışsız kob Noğayniñ uluğ padişahı bolğan ağaçamız Adil Geray Han edem-Allahu Ta'alâ eyyâm devletühu hazretlerinden siz uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarığa kop-kob selâm itib tatuwlıq yemilân muhabbetname hattlarıyle elçilerin cibermekle Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kob Tatarniñ ve sağışsız kob Noğayniñ uluğ Qalğa Sultanı bolğan Qırım Geray Sultan hazretlerindin uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarığa muhabbetname hattımız ile yaqın qullarımızdan Aliş qulumız irsal qılınmışdır inş'Allahu Ta'alâ vusulı mısır olduqda saadetlü ağaçamız Han-ı a'zim ali-şan hazretleriniñ muhabbetname hattlarında her ne tahrir ve işaret buyurmuşlar ise biz dahi ol cevabda ol dostluq üzerindeyüz.

Qırım Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan

№ 206

Мухаббетнаме калги Кырыма Гирей-султана королю Яну Казмиру (Акмесджид, 1078 г.х. / 1667 г.)

Аннотация. Посол Абид-ага от хана Адила Гирея к королю с письмом; дружба и мир между Польшей и Крымским ханством; вред польским владениям – ошибка войск; неоднократное прибытие послов от короля, с мухаббетнаме; прошлое – позади; намерение о дружбе и мире; отправление калга-султана в Польшу с войском, со слугами и агават; переговоры с гетманом Собуцким, с князьями и перед всем польским войском; намерение о дружбе, что была в ханство Ислама Гирея; покровительство над приднепровскими казаками; отправление калге пишкеш и хедайя; два боярина в качестве рехин (гарантии), клятва калги о достоверности факта их смерти (кончины); назначение Дедеш-аги послом для принятия клятвы об отпра-

лении пишкеш; вопрос отправления посла в Москву; служба немцев у Белой Церкви; освобождение из плена Маковицкого и его отправление домой; Дедеш ага – доверенное лицо ханства; переговоры гетмана и Дедеш-аги; решение отправить Маковицкого в Польшу; просьба калги о возврате татарских пленников; просьба об извещении содержания переговоров с Дедеш-агой посредством посла Алиджан-аги.

Hu

Qırım Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan sözüimiz

Hamd-i firavan ve şükr-i bi-payân ol Halıq biçün ve Rezzaq Rabbi' meskun Celle Şa'ne ve Amme Nevalühu hazretlerine olsun taqı salâvat bi-hadd ve tahiyât bi-'add ol mefahir-i mevcüdat ve server-i kâinat hatemü'l-enbiyâ şefi' ruz-i Ceza a'ni hazret-i Muhammedü'l-Mustafa sallı-Allahu aleyhi ve sellim üzerine olsun ve Al-i ve ashab-i güzin Rıdvanullahi Ta'alâ aleyhim üzerine olsun Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve Deşt-i Qıpçaq ve Taht-ı Qırımniñ ve sansız kob Tatarnıñ ve sağışsız Noğayniñ uluğ padişahı Adil Geray Han ağaçamız edem-Allahu Ta'alâ devletühu hazretlerinden uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve Litvaniñ ve Mazavsqanıñ ve Jimutniñ ve İflânsqanıñ ve Kiyevsqanıñ ve Bolınsqanıñ ve Fodolsqanıñ ve İsmolınsqanıñ ve Çernıqanıñ ve Şiduvsqanıñ ve Veldansqanıñ ve kob hrisityânıñ padişahı bolğan dördünçi qıral Yân Qazimir Lih qıralı hazretlerine muhabbetlik ile selâm idüb nedir halıñız eyümısız ve hoşmısız dib Abid ağa ile name cibergenlerine bina'en Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve sansız kob Tatar ve sağışsız kob Noğayniñ uluğ Qalğası bolğan Qırım Geray Sultan hıfza Allah eli yevmü'l-Mizan hazretlerinden dahi muhabbet ve meveddet birle selâm qılub hâl ve hatrıñız sorağanımızdın soñra dostane inha olunur ki benim qardaşım sabıqa siz qardaşımız ile dostluq ve qardaşlığımızı söyleşüb barışiq olunça arasında zaman mürür eylemekle hikmet-i Huda iki askeriniñ arasında bir hata olmaq sebebli vilâyetiñize bir miqdar zarar olduğun işitdigimizden elem keşide idik ba'de siz qardaşımızdan bir qaç def'a elçi kelüb muhabbetnameleriñiz ketürüb giden gitdi yene kâl-evvel dost olalım deyü sulh ve salâha lâyıq cevablar tahrir eylediğiñizden dostluq hususni söyleşmek için Han ağaçamız hazretleri askerimiz ile ve iş körmüş begler ve ağavatımız ile biz qardaşınıznı köndermişler idi varub siz qardaşımızniñ baş hatmanı bolğan Sobuskiye rast keldigimizde ma'an olan bekleriñüz ve cümle askeriniñüz siziñ izniñüz ile bizimle söyleşüb ve ElhamdülilLâhi Ta'alâ İslâm Geray Han ağaçamız merhum zamanında Qırım ile Lehlü ne şekil dostluq üzre oldılar irsa halâ dahi ol uslüb üzre sulh eyleyüb biri-birimiziñ dostluq ve imdadımızda bulunaçağıımıza ahd ve güft idüb ve Özi Qazağını qulluğıñıza qabul idüb i'timad virüb ve eslâfımız olan Han ağaçalarımıza vire keldigiñiz pişkeşini virüb köndermeye ve bu qardaşınıza dahi halâ

dostluğa ve qardaşlığa mut'aliq hedayâ irsaline baş hatmanıñuz ve bekleriñiz ve cümle askeriñüz boyunlarına alub ve iki boyarıñızı rehin virüb sulhname virdiklerinde biz qardaşıñuz Han ağaçamızıñ vekili olduğımız ecelinden yemin idüb ve beklerimiz ve ağalarımız dahi yemin idüb i'timad virüb murad üzre sulh ve salâh vaqi' olduqdan soñra saadetlü Han ali-şan ağaçamıza virile kelen pişkeş ahzıyçün Han ağaçamızıñ emr-i şerifleriyle Dedes ağayı qoyub ketmiş idük bundan ğayrı niçe-niçe dostluq yüzünden cevablar söyleşüb hattı hatmanıñuz Dedes ağa qulumız ile Han ağaçamıza hami olub rica itmimiz içün sipariş idüb könderdüğü Maqsva elçi könderilmekle ve Biyâlî Serkvadan halâ Nemse çıqmamağı hizmetlerini ve Maqaviskiyyi azad ve irsal itdirmemizi haslı boynumıza aldığımız ma'naları burayâ keldigimizde Han ağaçamıza söyleyüb ol hizmetleri cümle körüp köndertmişüzdir Han ali-şan ağaçamızıñ namelerin qıra'at itdirdiğiñizde cümle ahval malümüñiz olur anda olan Dedes ağa qulumız aqlı başında memleketimiziñ ahvalına vuqufı var ağaçamızıñ ve bizim ve cümle memleket halqımızñ vekilidir anıñ sözi bizim sözümüzdir sözine amel idüb hatmanıñuz söyleşüb sulh olduğu siziñ maqbulıñız olması ma'muldir inş'Allahu Ta'alâ dostluq ve qardaşlıqda sabit-i qadem olursañuz siziñ ve bizüm yurtumıza nafi' olması muqarrardır biz bu tarafda Maqaviskiyyi bir qaç adam ile söyleşdigimiz üzre köndertmege ba'is olduq ve dostluğıñız karar olunursa belli tutsaqlarıñız bulub köndermekden halı olmazız sizden dahi ma'mulimiz budır ki anda olan tutsaqlarımızı köndermege sı'y idesiz ve hatmanıñuz bize va'de eylediği ma'na için Dedes ağa qulumızıñ yânına adamımız qoşulmuş idi bu ane degin könderilmeyüb qaldıyse bir kün muqaddem irsaliyle dostluq ve qardaşlıqda bulunasız biz dahi qadir olduğımız mertebe dostluq ve qardaşlıqıñızdan yüz çevirmeziz bizüm cümle sözümüz Dedes ağa qulumızdadır Haq Ta'alâ hazretleri siziñ ve bizüm yurtumıza eyilikler ruzi qıla baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday yâzıldı mesned-i saltanatımız Aqmescidde Receb ayında biñ yetmiş sekiz tarihinde.

Qırım Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan

Ol canibde Dedes ağa qulumız ile bir hoş söyleşib qıdvetü'l-aqrان elçimiz Alican ağa qulumız ile bir kün muqaddem bildiresiz.

№ 211

Ярлык калги Кырыма Гирей-султана приближенному к Алексею Михайловичу человеку (Акмесджид, 1078 г.х. / 1668 г.)

Аннотация. Мухаббетнаме от царя, доставленное приближенным к нему лицом; содержание письма – слова царя по поводу посла у р. Дон, направленного с целью добра и мира; ханское повеление; посол Хаджитемир-мур-

за, отправленный ханом для переговоров с приближенным к царю лицом; ярлык калги; просьба о принятии слов хана о мире; извещение Хаджитемир-мурзы – ответ от хана и калги.

Hu

Qırım Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan sözüimiz

Taıñrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaq ve Taht-ı Qırımniñ ve sansız kob Tatar ve sağışsız Noğayniñ ve Tat milân Tavgaç ve Tağ aralay Çerkâçniñ uluğ Qalğa Sultanı bolğan min uluğ Qırım Geray Sultan dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerindin uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa hükümdarınıñ yaqın kişisine i'lâm yârlıǵ-ı şerif saadet-encam sultanı budır ki ali-hazret samirutubet Hurşid-tal'ât Keyvan-menzilet saadetlü ve şecaatlü uluğ ağaçamız Han-ı a'zam hazretlerine ve bizge uluğ qarındaşımız siziñ milân irsal qılğan muhabbetname hattı varid bolub mazmunında barça sözüimiz Tanda bolğan elçimizge ısmar qılınub barışılıq ve yahşılıq için ciberilgândir dimek milân uluğ ağaçamız Han ali-şan hazretleri de bolsa iki yurtniñ arasında tüzenlik bolub faqır ve fuqarası rahat bolsun için emr-i şeriflerin yâzdurup ve qıdvetü'l-aqran Hacitemir Mirza qulnı siziñ milân söyleşürge irsal buyurdı irsa bizim taqı işbu yarlıǵ-ı şerifimiz tahrir qılınub ciberilgândir imdi saadetlü ve devletlü ve mürüvvetlü uluğ ağaçamız emr-i şeriflerinde her ne yâzdılar irsa bi'l-cümle qabul etüb qanun-ı qadim üzre barışqay irdiñüz yâzğan sözlerni qabul eter bolsañuz biz taqı ömür ahırğaçe dostluq üzerinde bolurmız ve Hacitemir Mirzaniñ sözi uluğ ağaçamızniñ ve bizim cevabımızdır i'timad etüb iki yurtqa lâyıq bolğan sözlerni söyleşüb barışılıq ve yahşılıq bolmasına çalışqay irdiñüz baqı ve's-selâm yâzıldı tahtgâhımız Aqmescidde biñ yetmiş sekiz tarihinde.

Bi-maqam Aqmescid el-mahruse

Qırım Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan

№ 214

Ярлык-мухаббетнаме калги Кырыма Гирей-султана царю Алексею Михайловичу (Акмесджид)

Аннотация. Отправление ханского мухаббетнаме к царю; отправление слуги Саади Челеби к царю; извещение калги о своем мухаббетнаме; просьба о принятии ханских слов; желание и готовность калги прилагать усилия во благо дружбы и братства.

Hu

Qırım Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan sözüimiz

Ulu Orda Ulu Yurtnıñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaqıñ ve barça Tatar ve kob Noğaynıñ ve Tat milân Tavgaçnıñ ve Tağ aralay Çerkâçnıñ ulu Qalğa Sultanı bolğan saadetlü ve şevketlü men Qırım Geray Sultan dame ulvi eli yevmü'l-Mizan hazretlerimizdin barça Urusnıñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa hükümdarı ve nigâhdarığa nedir halıñız ve hatrıñız deyüb su'al ve kopdin kob selâm etkânimizdin soñra i'lâm yârlıǵ-ı şerif sultanı budır ki saadetlü ve şevketlü ve devletlü ve mehabetlü uluǵ ağaçamız Han ali-şan hazretleri muhabbetlü ve meveddetlü siz qardaşımız hazretleriğa dostluq ve qardaşlıq içün muhabbetname hatt-ı şerif saadet-rediflerin yâzdırub yaqın qullarından Sa'adi Çelebini könderdikleri içün biz qardaşıñız dahi uluǵ Han ali-şan ağaçamız hazretleri buyruǵı mücibinçe işbu muhabbetname hattımız yâzılıub tarafıñızğa irsal qılınmışdır inşa'Allahu Ta'alâ varub vasıl olduqda saadetlü Han ali-şan ağaçamıznıñ hatt-ı şeriflerin oqutub yahşı tıñlaǵay irdiñız ve her ne-kim yâzdılar irsa qabul körüb dostluq ve qardaşlıqğa çalısqay irdiñız ve yurt halın fikir etüb iki yurtnıñ faqır ve fuqarası rahat bolğuday qılıqnı etkây irdiñız eger saadetlü Han ali-şan ağaçamız hazretniñ yâzğan sözlerin qabul eter bolsañız biz dahi ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıqğa çalışurmız şöyle bilesiz baqı ed-du'a ali min teba' el-Huday.

Qırım Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan
Bi-maqam Aqmescid

№ 217

**Ярлык-мухаббетнаме калги Кырыма Гирей-султана
Алексею Михайловичу (Акмесджид-Сарай, 1079 г.х. / 1669 г.)**

Аннотация. Возвращение Саади Челеби, прибытие царского гонца с посылками; возвращение посла калги, Карача, прибытие царского толмача с мухаббетнаме; осведомленность калги о намерениях царя о дружбе; возврат ханом царского гонца, с отправлением татарского посла с мухаббетнаме; извещение калги о своем мухаббетнаме; посол от калги с мухаббетнаме; просьба о принятии слов хана о дружбе; просьба к царю о совершении дел во благо дружбы; обязательство калги о непричинении вреда царским владениям.

Hu

Qırım Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ avn ve inayeti milân Uluǵ Orda ve Uluǵ Yurtnıñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaqıñ ve barça Tatar ve kop Noğaynıñ ve Tat milân Tavgaç ve Tağ aralay Çerkâçnıñ uluǵ Qalğa Sultanı bolğan

men uluğ Qırım Geray Sultan edem-Allahu Ta'alâ eli yevmü'l-Mizan hazretlerimizdin qardaşımız biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa hükümdarığa kobdin kob selâm etüb nedir hâl ve hatriñüz deyüb sorağanımızdin soñra i'lâm yârlıǵ-ı şerif saadet-redif sultanı budır ki Sa'adi Çelebigâ qoşub yibârgân çapquniñuz milân irsal qılğan bölekleriñüz vasıl bolub haz qılındı ve biz uluğ Qalğa Sultan hazretlerimizniñ elçimiz Qaraçnı tilmaç milân köndergân muhabbetname hattıñız dahi vasıl bolub yâzğan dostluq ve qardaşlıq sözleriñüz biz uluğ Sultan hazretlerimizğa malüm boldı saadetlü ve şevketlü uluğ ağaçamız Han ali-şan hazretleri siz qardaşımızniñ çapquniñuzni ta'cil qaytarub ve elçi qoşub ve muhabbetname hatt-ı şeriflerinde iki yurtniñ barışlıq ve tüzenligine lâyıq sözler yâzub irsal buyurmaqları sebebli biz uluğ Sultan ali-şan hazretlerimiz taqı bola kelgân adet üzre işbu muhabbetname hatt-ı şerifimizni yâzdırub elçi qulumız könderilmişdir kerekdir ki körünüşiñizğa alub ve muhabbetname hattımızni oqutub saadetlü ve şevketlü uluğ ağaçamız hazretleriniñ muhabbetname hattlarında her nege dostluq ve qardaşlıq sözün yâzdılar irsa siz qardaşımız da bolsañuz qabul körüb dostluqda ve muhabbetlikde bolurğa ve iki vilâyetniñ faqır ve fuqarsaı rahat bolurğa çalışqay irdiñüz biz uluğ Qalğa Sultan hazretlerimiz de bolsaq vilâyetiñüzğa artıq zarar etmây dostluq ve muhabbetlikde bolurmız baqı ed-du'a ali min etba' el-Huday yâzıldı tahtgâhımız Aqmescid Sarayında hicret Muhammed Mustafadan biñ yetmiş toquz Şevval ayında.

Qırım Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan

№ 221

**Ярлык-мухаббетнаме калги Кырыма Гирей-султана
Алексею Михайловичу (Акмесджид-Сарай, 1081 г.х. / 1670 г.)**

Аннотация. Помилование ханом заключенных (московских) в Крыму в 1079 г.х.; отправление ханом Шахтимур-аталыка с мухаббетнаме; гонец от калги с мухаббетнаме; удерживание тех посланников более года; отправление Мехмеда Эмельдеша с мухаббетнаме; гонец Сефер от калги, с мухаббетнаме; равнозначность слов калги и хана; просьба к царю о неударивании гонцов; просьба о проявлении уважения и несовершении плохих дел.

Hu

Qırım Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kob Tatarniñ ve sağışsız kob Noğayniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Tağ aralay Çerkâçniñ uluğ Qalğa Sultanı bolğan min uluğ Qırım Geray Sultan hazretlerimizdin

qardaşımız uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketleriñ da bolsa nigâhdarı ve hükümdarığa kopdin kob selâm itüb tatuwlıq milân hâl ve hatrıñüz sorağanımızdın soñra i'lâm yârlıǵ-ı şerif saadet-redif sultanı ötkân tarih miñ yetmiş toquz Şevval ayında saadetlü ve şevketlü ağaçamız Han-ı a'zam ve haqanü'l-muazzam hazretleri munda bolğan tusnaqlarıñuz halına merhamet-i şahane qılub yahşılıq ve barışlıq için Şah Timur Atalıq qulların muhabbetname hatt-ı şerifleriyle irsal buyurğanlarında biz taqı muhabbetnamemiz ile çapqunımıznı köndergân irdik bu küngâçe yibârmay yıl oza alub qılğaniñuzdın sebebli halâ Mehmed Emeldeş qulların muhabbetname hatt-ı şerifleriyle cibermâgin bizim taqı muhabbetnamemiz tahrir olunub çapqunımız Sefer irsal qılınğandır inş'Allahu Ta'alâ vusulında körünüşiñüzgâ alub muhabbetname hattımıznı oqutub yahşı tıñlağay irdiñüz saadetlü ve şevketlü ağaçamız Han ali-şan hazretleri muhabbetname hatt-ı şeriflerinde ne yâzğanlar bolsa biz taqı ol söz üzerindemüz siz taqı bolsañuz ohşavsız qılıq itmây iki yurtniñ faqır ve fuqarası rahat ve tıñ bolur fikrini alub çapqunlarımıznı tohtavsız yibârüb ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıqda bolurğa sı'y qılğan irdiñüz çapqun elçilerimizni alub qalmaq ohşavsız qılıqdır andaq işlerni etmegây irdiñüz yâzıldı tahtgâhımız Aqmescid Sarayında Muharrem aynıñ on beşinde miñ seksen bir tarihinde.

Bi-maqam Aq Saray
Qırım Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan

№ 230

Мухаббетнаме калги Кырыма Гирей-султана

Алексею Михайловичу (Акмесджид-Сарай, 1081 г.х. / 1671 г.)

Аннотация. Прибытие в Крым писаря Гаврилы Михайлова с мухаббетнаме; отправление царем трехлетней казны и мубарекбад, согласно ханскому шертнаме; посол от хана с мухаббетнаме к царю; отправление калгой Эбусууда с мухаббетнаме; просьба к царю о соблюдении дружбы.

Hu

Qırım Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ avn ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kop Tatarniñ ve sağışı yoq Noğayniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Tağ aralay Çerkâçniñ uluğ Qalğa Sultanı bolğan min ali-hazret utarid-fetanet Qırım Geray Sultan edem-Allahu Ta'alâ devletühu ve nusretühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerimizdın qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ penahı ve kop memleketlerniñ maşrıq ve

mağrib ve şimal tarafında bolğan kop hristiyânniñ ata ve babadan ola kelmiş padişahı ve hükümdarığa kopdin kob selâm etüb tatuwlıq milân hâl ve hatriñüz sorağanımızdan soñra i'lâm yârlıǵ-ı şerif sultanı budır ki elçiñüz yâzıçı Ğavrıla Mihayla yediyle cibergen muhabbetname hattıñuzda yâzılğan malümımız bolğandır şevketlü ve azametlü ağaçamız Han ali-şan hazretleri milân söyleşüb şartname hatt-ı Hümayunların alduǵıñız üzre üç yıllıq hazine ve mübarekbad cibergenıñiz malümımız bolğandır ve halyâ dahi şevketlü Han ali-şan ağaçamız hazretleri muhabbetname hatt-ı şeriflerin tahrir etüb elçi qulların ta'yin buyurğanlardır taraf-ı şahanemizden dahi muhabbetname hattımız yâzılıb Ebusu'ud könderilmişdir inş'Allah Ta'alâ vasıl bolğanda şevketlü ve azametlü Han ağaçamız hazretleriniñ hatt-ı Hümayunlarında yâzılan cevablara i'timad qılıb ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıq üzre sabit-i qadim bilgâysiz dostluq bir ğayrı türlü bolmaq ihtimalı yoqdur yâzıldı tahtgâhımız Aqmescid Sarayında Şevval aynıñ yigirmi sekizinçi kününde biñ seksen bir tarihinde.

Qırım Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan

2.11. Тохтамыш Гирей-султан бин Сафа Гирей-султан

№ 246

**Мухаббетнаме калги Тохтамыша Гирей-султана
Федору Алексеевичу (1090 г.х. / 1679 г.)**

Аннотация. Посол Саадигей-ага от хана с хаттом (письмом) к царю; прибытие царского боярина в Крым, с ответным письмом от царя; письмо-извещение от хана к царю о разбитии всего казацкого войска на Сют-Су; утверждение царя о подвластности ему тех казаков; мухаббетнаме калги к царю; просьба о скором возвращении татарского посла.

Hu el-mu'in

Tohtamış Geray Sultan bin Safa Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâ hazretleriniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırım Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız Noğay ve sağışsız Tatarniñ ve Tat-ı Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkâçniñ padişahı ali-hazret sami-rutubet utarid-i fetanet Keyvan-menzilet Murad Geray Han refi' ali-şan edem-Allahu Ta'alâ devletühu eli inqırazu'z-zaman hazretleriniñ Qağalğası bolğan şevketlü ve saadetlü ve devletlü ve şecaatlü min Tohtamış Geray Sultan ebbed-Allahu Ta'alâ devletühu eli ahıru'd-devran hazretlerimizdin cümle Aq Urusniñ ve umuma tayfa-i hristiyânniñ padişahı ve kob viâlyet hükümdarı bolğan biy Fedor Aleksayeviç huzur-ı meveddet-mevfurları savbına kopdin kob selâm ki bu tarafqa bolğan

meyl-i muhabbetiñizden sadır ve mütebadir bolur iblağıyla hal ve hatriñüz sorğanımızdan soñra aralıqda yahşılıq bolub iki vilâyet fuqarası rahat ve tıñç bolmaq sebebli bundın burun efendimiz Han-ı a'zam hazretleri sizge hatt-ı şerifleriyle Saadigey ağa qulların yibârüb i'lâm qılğanın öziñüz malüm qılğansız siz taqı şevketlü ve azametlü efendimiz Han ve alâ-mekan hazretleriniñ hatt-ı şerifleriyle i'lâm etkân sözlerine qarşılıq cevab yazub ve yahşı söz milân boyarlarıñuz yibârgân ikensiz velâkin bizim hükümetimizde ve zabtımızda dib iddia etkân Qazaq Süd Suyunda basub cümlesin qırub öldürgânin sizge bildirmek sebebli şevketlü ve kerametlü ve azametlü ve şecaatlü Han ali-şan hazretleri hatt-ı şerif devlet-rediflerin yibârmekle biz taqı muhabbetnamemiz yazub yibârdik İnşa'Allahu Ta'alâ vasıl bolğanda vaqi' bolğan ahval ve asarnı efendimiz Han yazğan hatt-ı şerifden vuqu'yı milân malüm qılğaysız ve sizge barğan qulnı ta'viq ve ta'hyir itdirmeyüb ali et-ta'cil bu tarafğa avdet itdirüb yibârgâysız baqı ed-du'a yazıldı Cümadi-el-ahire ayında hicret-i Nebeviyenin biñ toqsan tarihi erdi.

Geray Tohtamış Sultan bin Safa Geray Sultan

№ 248

**Ярлык-мухаббетнаме калги Тохтамыша Гирей-султана
Федору Алексеевичу (1091 г.х. / 1680 г.)**

Аннотация. Прибытие в Крым послов от царя; аудиенция для царских послов; бессодержательность письма от царя и слов от послов; возвращение царских послов, с отправлением Халил-аги в Москву; ярлык от калги; просьба о неударивании Халил-аги надолго и его возврате с ответом.

Hu

Tohtamış Geray Sultan bin Safa Geray Sultan sözüimiz

Haq Tebarek ve Ta'alâ hazretleriniñ avn ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kob Tatarniñ ve sağışsız Noğayniñ oñ qolniñ ve sol qolniñ ve sanı yoq tumanniñ ve Tat bile Tavgaçniñ uluğ padişahı ve Han-ı a'zamı bolğan saadetlü ve şecaatlü ve nusretlü Murad Geray Han ebbed-Allahu Ta'alâ iclâlühu ve iqbalühu eli yevmü'l-Vaidü'l-Mizan hazretleriniñ Qalğay Sultanı bolğan i'zzetlü ve devletlü ve fursatlu min Tohtamış Geray Sultan hazretlerimizdin kob memleketler hükümdarı ve cümle hristiyan guruhniñ padişahı ve hükümdarı bolğan biy Födr Aleksayeviç hatemat avaqıba bi'l-hayır savbına kopdin kob selâm-selâmet resan sultanı ki ehl-i İslâmğa bolğan ülfet ve muhabbetiñizden sadır bolur ve peyam meserret-nişan ki min saadetlü ve şevketlü Qalğay Sultan hazretlerimizniñ taraf-ı şeriflerine

tebadür qılır şulay malüm bolğay ki bu sene-i mübarekede şecaatlü ve inayetlü ve semahatlu uluğ Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam padişahımız hazretleriğa yibârgân elçileriñiz kelüb divan-i adalet-unvanlarına alub körünüş birüb yibârgân nameleriñüzde ve avızdan sımar qılğan sözleriñüz işke yârar ve curtqa lâyıq söz tabılmadı tekraran bir-iki elçiñüzni qaytarub yânına qıdvetü'l-aqran Halil ağanı qoşub [.....] emir qılub yibârgândir min saadetlü ve şevketlü Qırım Qalğası bolğan Tohtamış Geray Sultan hazretlerimizden taqı yarlıq-ı şerif tahrir olunub yibârgânımız İnşa'Allahu Ta'alâ barub dahil olduqda saadetlü ve fursatlu ve heybetlü Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam padişahımızniñ name-i Hümayunlarında buyurduqları üzre her ne yüzden söziñüz bolur bolsa barğan Halil ağanı hiç de turğuzmay yibârgây erdiñüz baqı ed-du'a ali min etba' el-Huday yazıldı biñ toqsan bir senesinde Rebiü'l-evvel ayında.

Geray Tohtamış Sultan bin Safa Geray Sultan

№ 256

**Мухаббетнаме калги Тохтамыша Гирей-султана
Федору Алексеевичу (на берегу р. Кангылчак, 1092 г.х.,
15 день месяца Буюк Байрам / 1681 г.)**

Аннотация. Мир между двумя юртами, обмен шертнаме; главный гонец Кемал-мурза с дружественным письмом к царю в текущем 1092 г.х.; проведение алмашув; прибытие на алмашув окольничего (аклыпча) Хованского, с казной и посылками; прибытие Велишах-бея на алмашув, с воинами и мурзами; получение Велишах-беем казны и посылок; отправление в Москву постоянного посла Тимургази (с мухаббетнаме) вместе с окольничим.

Tohtamış Geray Sultan bin Safa Geray Sultan sözüimiz

Allah Tebarek ve Ta'alâ hazretleriniñ avn ve inayeti birlen Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaq ve Taht-ı Qırımniñ ve Aqkerman memleketniñ ve yüz on miñ tumanniñ ve Tağ ara Çerkâçniñ ve Tat milân Tavgaçniñ padişahı ve Han-ı a'zamı bolğan şevketlü ve mehabetlü ve salâbetlü Murad Geray Han ebbed-Allahu Ta'alâ ömrüna ali yevmü'l-Vaidü'l-Mizan hazretleriniñ Qalğası min Tohtamış Geray Sultan hazretlerimizdin halyâ cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ padişahı ve maşriq ve mağrib yerleriñ ve şimal tarafniñ ata ve dededin bola kelgân hükümdarı muhabbetlü ve sadaqatlu qardaşımız uluğ biy Fedr Aleksayeviç hatemat avaqıba bi'l-hayır qabiline selâm-selâmet resan sultanı ki ehl-i İslâmğa bolğan ülfet ve muhabetden sadır ve peyam meserret-unvan bahtiyarı ki şevketlü Han-ı a'zam hazretleriğa ve biz şecaatlü qardaşımızğa qılınğan musalahat ve meveddetden mütebadir bolub eygülik ve hoşluq

birlen hal ve hatrîñüzni sorğanımızdın soñra Allah Tebarek ve Ta'alâ efendimiz hazretleriniñ emri ve qudreti milân ElhamdülilLâhi Ta'alâ uluğ yurtlar arasında barışılıq ve qoñşılıq bolub kün ilkerü muhabbetlik ve yahşılıq için şartname uluğ hattlar birişüb alış ve körüş bolub bir qararda bolğandın soñ milân işbu biñ toqsan iki tarihi mübarek iylik içinde çapqun başı qulumız Kemal Mırza milân uluğ muhabbetlik hattımız yazılıb söz ve yahşılıq ve qardaşlıq bir qararda bolğandın soñra işbu biñ toqsan iki tarihinde uluğ hazine ve bölekleriñüz birlen yaqın kişiñüz aqlınçay Havanesku boyarıñuz almaşuv yerine ve bizim taqı yaqın kişimiz Velişah biy almaşuv yerine asker kişilerimiz birlen ve mırzalarımız birlen barub uluğ hazine ve böleklerimizni Velişah biyge teslim qılğandan soñra yatur elçi başı qulumız Timurğazı yaqın kişiñüz aqlınçaynıñ qoluna bergândin soñ İnşa'Allahu Ta'alâ tahtgâhiñizğa barganda eski qanun üzerine sıy ve hürmet birlen padişahlıq divanıñizğa alub muhabbetname hattımızni yahşı tıñlab alub kün ilkerü dostluq ve muhabbetlikde muhkem bolğay irdiñüz ve bizler taqı dostluqda ve muhabbetlikde taymay turarmız yazıldı bargahımız Or tışqarısında uluğ qorumız Qañılçaq yalısında biñ toqsan iki tarihinde hicret-i Nebeviye aleyhi's-selâmıñ ve Büyük Bayram aynıñ on beşinçi küni bazar irtesi kününde baqı ed-du'a ali min etba' el-Huday.

Geray Tohtamış Sultan bin Safa Geray Sultan

№ 259

Мухаббетнаме калги Тохтамыша Гирей-султана

Федору Алексеевичу (за Ферахкерманом, 1092 г.х. / 1681 г.)

Аннотация. Мир между двумя юртами и дипломатические отношения; отправление в 1092 г.х. на алмашув из Крыма постоянного татарского посла, боярина Василия Шереметева, софраджды, князя Андрея Ромодановского и других пленников-христиан; гонец (ель-чапкун) Шавель-ага к царю, с мухаббетнаме от калги; сообщение калги о скором прибытии на алмашув вышеупомянутых лиц; просьба о внимании к словам от главного гонца Сарын Чанак-аги; сообщение калги об отправлении на алмашув толмача Кутлумухаммеда и подьячего Дементия с боярами, под ручательством Велишах-бея Сулеша.

Tohtamış Geray Sultan bin Safa Geray Sultan sözüimiz

Allah Tebarek ve Ta'alâ hazretleriniñ avn ve inayeti birlen Uluğ Orda ve Uluğ Yurtıñ ve Deşt-i Qırçaq ve Taht-ı Qırımıñ ve yüz on miñ tumannıñ ve hesabsız Noğaynıñ ve Tağ ara Çerkâçnıñ ve Tat milân Tavgaçnıñ ve Aqkerman memleketiniñ uluğ padişahı ve Han-ı a'zamı şevketlü ve salâbetlü ve azametlü ve mehabetlü Murad Geray Han-ı a'zam ve haqan-ı ekrem hazretleriniñ Qalğası min saadetlü ve şecaatlü Tohtamış Geray

Sultan hazretlerimizdin halyâ kob memleketlerniñ ve Aq Urusniñ penahı ve mağrib ve maşriq zeylinde bolğan hristiyân qavminiñ ata ve dededin ola kelmiş şahı ve hükümdarı bolğan muhabbetlü ve sadaqatlu qardaşımız biy Fedr Aleksayeviç islâh Allah Şane bi'l-hayır savbına selâm-selâmet resan sultanı ibalğıyle i'lâm yarlığ-ı muhabbet-tebliğ yahşılıq birlen hâl ve hatriñüzni sorağanımızdın soñra ElhamdulilLâhi Tebarek ve Ta'alâ eski qardaşlıq ve qoñşılıq barışılıqda tabılıb iki yurtniñ arasında çapqunlar ve nameler birlen netice-i sulh tamam boldı imdi biñ toqsan iki tarihi içinde qadimden ata ve dede bola kelgân adet üzerine Qırım tahtgâhından yatur elçi başı qulumız milân boyar Vasil Barisaviç Şeremet ve sofraçı knâs Andrey Ramadansqanı taqı ğayrı hristiyan dutsaqlarını İnşa'Allahu almaşuv begi buyurılıb hazır-oq hazine yolına ketmekle işbu muhabbetname-i Hümayunımız birlen yel çapqunımız tarafımızdan Şavel ağa siz qardaşımız biy Fedr Aleksayeviç hazretleriniñ tahtgâhına könderildi İnşa'Allahu Ta'alâ saliman vusul bolğanda dostluq ve muhabbelik üzre körünüñüzgâ alub şevketlü Han hazretleriniñ ve biz qardaşınıñ mübarek hattını yahşı oqudub yuqarıda yad qılınğan yatur elçi başımızğa an-qarib boyar Vasil Barisaviç Şeremet ve sofraçı Ramadanski dustaqlar milân almaşuv yerine hazır-oq vasil bolarlar yel çapqun başı Sarın Çanaq ağa qulumızniñ sözine i'timad qılğay irdiñüz ve İnşa'Allahu Ta'alâ mabeynimizde kün ilkerü qoñşılıq ve yahşılıq ve qardaşlıq bolub ömür ahırğaçe yurtlar ve memleketler tıñç ve rahat ve ma'mür ve abadan bolur ve tahtgâh-ı Qırırıda bolğan Qutlumuhammed tilmaçni ve padyaç Dementaynı boyarlar milân qıdvetü'l-umera' el-kiram almaşuv begi Suleş oğlı Velişah bek qulumızğa teslim qılınub almaşuq yerine yibârilgândir baqı ed-du'a ali min etba' el-Huday yazıldı bargâhımız Ferahkerman tışqarusında biñ toqsan iki senesi Ramazan-ı Şerifniñ yigirmi altınçı kününde.

Geray Tohtamış Sultan bin Safa Geray Sultan

№ 262

Ярлык-мухаббетнаме калги Тохтамыша Гирей-султана Федору Алексеевичу (Акмесджид, 1093 г.х. / 1682 г.)

Аннотация. 1092 г.х. – ханский гонец Кемал-мурза Сулеш и гонец от калги Халил-ага к царю, с шертнаме; условие в шертнаме о доставке казны и посылки; обязательство о непричинении вреда царским владениям от татарских вельмож (хан, калга, нуреддин, Ширины, Мангыты, ногайские мурзы); прибытие в Крым в месяце зилькаде прежнего главного гонца Кемал-мурзы, царского софраджды Назария Мельницкого, писаря Федора Мартынова, с письмом от царя; доставка казны, мубарекбад и колтка; казна и колтка калге и нуреддину; просьба посла о прибытии алмашув-бея Велишах-бея Сулеша;

осмотр казны и колтка в ханском диване; удивление присутствовавших на диване лиц по поводу беловатой соболиной пушнины и коротких вещей – признак неуважения; усилия калги в делах дружбы между ханом и царем; прежний обычай по отправлению сокола (шункар) до казны, в случае неимения сокола – тысяча алтын за одного сокола; отправление ящика (сандык) с араки прежде сокола, а прежде – хлеба (итмек); несоблюдение царем обычаев предков; ханское письмо к царю с просьбой о двух тийиш калге – соболиный и куний башлык; просьба о восполнении недостатков в выдаче тийиш членам дома калги и слугам; гонец Али-ага от калги, с мухаббетнаме; написание титула царя в ханском письме в приемлемой форме; напоминание о беловатой соболиной пушнине и обрезанных краях; ярлыкаш-тийиш, что отправлялся прежде для десяти приближенных к хану людей в ханство Адила Гирея.

Tohtamış Geray Sultan bin Safa Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti bile Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve barça Tatarniñ ve sağışsız kob Noğayniñ ve Tağ ara Çerkâçniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve oñ qol ve sol qolniñ ve sanı kob askerniñ uluğ padişahı ve uluğ Han-ı a'zamı şevketlü ve saadetlü ve şecaatlü ve hem sahavetlü din-i mübin padişahı Qırım Hanı Murad Geray Han dame fi hıfz Rabbena el-müste'an fi es-sefer el-hazır eli yevmü'l-Mizan hazretleriniñ Qalğası ve hem qarındaşı bolğan şevketlü ve şecaatlü min Tohtamış Geray Sultan hazretlerimizden Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Fyödr Aleksayeviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ penahı ve kob memleketler ve yerlerniñ mağrib me maşriq ve şimal tarafınıñ kob hristiyânınıñ ata ve dededin bola kelgân padişahı ve hükümdarığa kopdin kob selâm qılıb nedir uluğ hâliñiz ve hatriñiz yahşımısız-hoşmısız dib sorağanımızdın soñra i'lâm yârlıǵ-ı şerif sultanı budır ki ötkân yıl miñ toqsan iki tarihinde siz qardaşımız ve dostumuz uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Fyödr Aleksayeviç barça Urusniñ padişahı ve kob memleketlerniñ da bolsa hükümdarığa uluğ dostluq ve qardaşlıq itüb sulh ve salâhlarığa köre uluğ şartname yazdırub şevketlü ve azametlü uluğ Han-ı a'zam hazretleriniñ çapqun başları Kemal Mırza Suleş oǵlı milân çapqunımız Halil ağa qulumızni yibârgân irdik ve şartname hatt-ı şerifimizda uluğ hazinemizni ve bölleklerimizni taqı burunǵı adet üzerinçesine yibârilgây irdi dib yazılğan irdi ve bu dostluq ve muhabbetda ve ahd ve şartımızda şevketlü ve şecaatlü ve mehabetlü uluğ efendimiz Han-ı a'zam hazretleri da bolsa ve min şecaatlü Tohtamış Geray Sultan hazretleri da bolsaq ve Nuraddin Saadet Geray Sultan hazretleri barça Qırım töreleri biyler ve mırzaları ve Şirin biy mırzaları anlarğa tabi' askerleri ve Manqıt biy mırzaları anlarğa tabi' askerleri ve barça Noğay mırzaları anlarğa tabi' askerleri vilâyetiñüzğa ve barça memleketleriñüzğa ve çet qal'alarıñüzğa ve köy-kentleriñüzğa her

kez zarar ve ziyan iriřdirmây ahd ve şartımızda bütün bolub turtuq ve siz uluğ uluğ qardaşımız da bolsañuz barça sözlerimizğa inam qılub dostluq ve qardaşlıq ve qoñşılıqda muhkem bolğay irdiñüz şevketlü ve azametlü uluğ efendimiz Han hazretleriniñ emr-i şeriflerine qılça muğayir hareket ve iş işlemek ihtimalımız yoqdur name-i Hümayunlarında her ne kim siz uluğ qardaşımızğa yazğanlar irsa tamam-oq yerine keltürgây irdiñüz siz uluğ qardaşımız burunğı çapqun başı Kemal Mırza milân Zılqa'de aynıñ on toquzınçı küni sipahileriñüzden sofracı Nazariya Petra oğlı Minleçiki ve yazuçıñuz Fyodr Martın oğlı şevketlü ve şecaatlü uluğ efendimiz Han hazretleriniñ uluğ qoruvlarına kelüb muhabbetlik hattıñız bile uluğ hazine ve mübarekbad ve qoltqaların taqı biz şecaatlü Toqtamış Geray Sultan hazretleriniñ ve Nuraddin Sultan hazretleriniñ uluğ hazinelerin ve qoltqaların ve yahşı kişileriniñ ve barçalarğa da bolsa tiyişlerin keltürdik dib elçiñüz almaşuv biy Suleş oğlı Velişah biy sebebli arz itkânda saadetlü ve sahavetlü uluğ efendimiz Murad Geray Han hazretleri uluğ padişahlıq divanlarınğa keltürdib adet ve qanundın aşu riayetler buyurub eski qanun üzerine barça hazine ve qoltqaların öglerindin keçmâgi buyurub samur tonlarıñuz ve susar tonlarıñuz ve tob samurlarıñuz ögündan ötkânda uluğ divan-i Hümayunlarında olturğan ve turğan yaqın kişiler ve qamu halq ihtiyarlar her kez mundaq esbab kelğân yoqdur dib aceb qıldılar mundaq aqçıl samur körmedik samur tuguldir deyişdiler bu sebebli şevketli ve şecaatli ve muhabbetli uluğ efendimiz Han-ı a'zam hazretleri yanında kob hicab ve şermsar bolğanmız siz uluğ qardaşımız burunğı kelğân nameñizda yazğan idiñüz kim biz uluğ qardaşıñuz Toqtamış Geray Sultan hazretlerimizge azametlü Han efendimizgâ sözüimiz ne tuvl-oq yetiřdirüb iki yurtñıñ arası sulh ve salâh bolurğa sıy qılğaysız dib minnet etkân iridiñiz ve biz uluğ qardaşıñuz taqı şevketlü uluğ Han efendimizge söziñüzni tüvl-oq yetiřdirüb dostluq ve muhabbetlik bolurğa qusursız çalışqanmız evel bir Allah Ta'alâniñ avn ve inayeti milân dostluq ve qardaşlıq boldı samur tonlarıñuz ve tob samurlarıñuz aqçıl yibârüb sıysızlıq itübsiz bu sebebli ilçiñüzgâ sıysızlıq bolğan yoqdır ve bir taqı munday aqçıl samurlar ve alçaq qısqa esbablar yibârgeday bolsañuz munday dostluq ve qardaşlıq bolmasdır munça yıldın bola kelğân adet ve ahd-şartımız ve uluğ ecdadımız baba ve dededin berü uluğ hazinemizniñ ögünçesine şunqar quşlar kelür irdi şunqarlar tabılmasa ya yolda ölüb uluğ tahtgâhımızğa yetmâsâ bir şunqar bahası için miñ altun kelür irdi ve şunqarnıñ ögünçesine sanduq bile araqu ve iraqınıñ ögünçesine itmek kelür irdi busa bu hazine da bu narsalar adetqa muhalif kelmek bilen kob söz bolğandır babalarıñuz padişah hanlar hem uluğ biyeler cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ hükümdarlarıdın munça zamanğa degin bola kelğân adet ve qanunni coymaq yahşı iş tuguldir babalarıñuz zamanlarında bolğan adetni qaldırmağay irdiñüz bu

ötkân hazinemizda kelmây qalğan şunqarlarımızniñ ya özleri ya bahaları için her yılğa qarşu miñ altun keleşek hazineñüz üstüne artuq qatub yibârgây irdiñüz şevketlü ve azametlü uluğ Han efendimiz hazretleri siz uluğ qardaşımızdan biz uluğ Qalğa Toqtamış Geray Sultan hazretlerimizge iki tiyiş yarlıqaşñuz bolsun için name-i Hümayunlarında yâzub tilek qılğanlardur biriniñ başlığı samur biriniñ başlığı susartur siz uluğ qardaşımız qatında kop narsa tugul irdi yarlıqaşñuz bolurnı biz qardaşñuz taqı tilek qılamız biz Qalğa Toqtamış Geray Sultan hazretleriniñ bir bikeçlerimizniñ başlığı sırt ton tiyişni ve ikinçi sultan oğlumızniñ iki cift bükrlik samurları ve bir yaqın qulumızniñ başlığı sırt iki sırt ton elçi başñuz nuqsan bergendir bu eksiklerni tamam yetişdirirge buyurğay irdiñüz ve çarpqun qulumız Ali ağanı divanıñuzğa çığarub ve muhabbetnamemizni yahşı tıñlayub sıy ve hürmet itkây irdiñüz siz uluğ qardaşımızğa şevketlü ve azametlü ve şecaatlü efendimiz Han hazretleri muradıñuzçasına yahşı elqab name-i Hümayunlarında yâzğanlardur hatrıñuzni hoş tutib dostluqda ve qardaşlıqda muhkem bolğuday bolsañuz Han efendimizniñ murad ve tilek qılub yazğanların tamam-oq yerine keltürirsiz bunı taqı siz uluğ qardaşımızğa yad qılamız kim top samurlarıñuz aqçıl bolğandan başqa kenarları kesik kelgândir bir taqı bulay oşavsız etmegây irdiñüz saadetlü Adil Geray Han zamanında on yaqın adamlarına babañuz uluğ Han tilek milân on adamğa tiyiş yarlıqaşları bolubdur padişah hanlarınñ yarlıqaşları bolğan soñra şol sözde oq bolurlar siz qardaşımız ol on tiyişni yarlıgab oq buyurğay irdiñüz ömür ahırğaçe dostluqda ve qardaşlıqda muhkem bolurumuzğa inam qılub siz uluğ qardaşımız taqı dostluqda ve qoñşılıqda bütün bolğay irdiñüz bu dostluq ve qardaşlıq sebebli ömür ahırğaçe iki yurtniñ faqır ve fuqarasınıñ du'a ve alqışlarında tabılğay irdik baqı ed-du'a ali min etba' el-Huday yâzıldı Rebiü'l-ahir aynıñ sekizinçi künündâ tahtgâhımız Aqmescid şehrinde hicret-i Nebeviye aleyhi's-selâmni miñ toqsan üç tarihinde.

Geray Toqtamış Sultan bin Safa Geray Sultan

№ 265

Ярлык-мухаббетнаме калги Тохтамышша Гирей-султана Иоанну Алексеевичу и Петру Алексеевичу (Акмесджид, 1093 г.х. / 1682 г.)

Аннотация. Прибытие в Крым толмачей Тараса Иванова и Василия Козлова, с мухаббетнаме к калге от князей; извещение князей о кончине Федора Алексеевича и их восшествии на трон; просьба князей в письме о клятве перед царскими послами, с выдачей шертнаме; отправление, казны, болеклер, колтка, без изьянов и недостач; клятва от хана и калги, выдача

царским послам шертнаме, с печатью с золотой пайцзой; гонец Айилай от калги в Москву, с мухаббетнаме; обязательство о непричинении вреда царским владениям; просьба калги о доставке казны и исполнении пунктов из письма хана Мурада Гирея; доставка традиционного ежегодного тийиш для женщин и слуг гарема, сыновей калги, близких людей и агалар; место алмашув – Прапольщина; просьба о надевании шуб мурзам Сулеш на алмашув, как и прежде, в знак уважения; сообщение калги о недоставленных вместе с казной соколах (шункар) в прошлом году.

Tohtamış Geray Sultan bin Safa Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti birlen Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkâçniñ sansız Tatar ve sağışsız kob Noğayniñ oñ qol ve sol qolniñ uluğ padişahı ve Han-ı a'zamı bolğan şevketlü ve quvvetlü ve şecaatlü ve devletlü Murad Geray Han edem-Allahu Ta'alâ eli yevmü'l-Vaid ve'l-Mizan hazretleriniñ Qalğa Sultanı ve hem qardaşı bolğan şecaatlü ve devletlü ve sahavetlü min Toqtamış Geray Sultan hazretlerimizdin qardaşlarımız Uluğ Yurtniñ ve Uluğ Ordaniñ uluğ padişahları hanlar ve hem uluğ biyler İyyan Aleksayeвиç Petra Aleksayeвиç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ penahları ve kob memleketlerniñ ve yerlerniñ mağrib ve maşriq tarafniñ ata ve babadin ola kelgân padişahları ve hükümdarlarığa kopdin kob selâm itüb tatuwlıq milân yahşılarmısız ve hoşlarmısız dib hâlleriniñüz sorağanımızdin soñra i'lâm yârlıg-ı şerif sultanı budır ki bu tarafğa yibârgân kağıdlarıñüz tilmaçlarıñüz Taras İvan Vasiliy Kozloviç birlen biz uluğ Qalğa Toqtamış Geray Sultan hazretlerimizğa kelüb uluğ biy Fedr Aleksayeвиç dünyadan ketkânin ve siz uluğ qardaşlarımız uluğ padişahlar ve hem uluğ biyler taqı babañüz tacın başlarıñüze kiyüb ve esasın qollarıñüze alğanlarıñüzni i'lâm qılubsız bu yalançı dünyağa kelgân ketmek içündür bulay bolğanıñüzni işitüb kobden kop safa ve haz itüb ve siz uluğ qardaşlarımız kob zaman sağ ve salim bolub şevketlü efendimiz Murad Geray Han ve biz qardaşıñüz birlen kob zamanğa tatuwlıq ve muhabbetlik üzerinğa bolğay irdiñüz ve kağıdlarıñüzde burunğı qardaşımız zamanında bolğan dostluq ve barışiq üzerinğa taymayüb turğay erdiñüz ve ol zamanda yibârilgân şartname mücibiñçe anda bolğan elçilerimiz qarşunda ahd qılub Quran birlen yemin itüb elçilerimiz qollarınğa şartnameneni birüb ve bu tilmaçlarımızni alie't-ta'cil yibâirgâ sıy qılğaysız dib yazubsız ve uluğ hazinelerimizge ve böleklerimizge ve qoltqalarımızğa ve qaysuları burunğı zamanda kele turğandır eksik ve qusur olmaduqça sözlerimizde muhkem bütün bolub turarımızğa inam qılğaysız ve burunğı şartname mücibiñçe şevketlü ve saadetlü Murad Geray Han efendimiz hazretleri yemin qılub ve biz uluğ qardaşıñüz dahi yemin itüb devletlü

efendimiz Han hazretleri altun baysalı mühri birlen şartname-i şeriflerin yazub bunda bolğan elçileriñüz qollarına birilgendir mundın ötri hatriñüz hoş tutub dostluqda muhkem bolğay irdiñüz halyâ sağ ve salim bolğaniñüzni soray yil çapqunımız Ayılay qulumız yibârülgândir divanıñüzğa çığarub muhabbetname-i Hümayunımız sözlerine amel qılub elçilerimizğa sıy ve hürmet etkây irdiñüz her kez memleketleriñüzgâ ve çet qal'alarıñüzgâ zarar ve ziyan irişmeyeçegine inam qılğaysız şevketlü ve devletlü uluğ Murad Geray Han hazretleri name-i hümayunlarında ne söz yazğanlar bolsa amel qılub tamam-oq cerine keltürirgâ sıy qılğay erdiñüz burundın bolğan uluğ hazinelerimizni ve böleklerimizni ve qoltqalarımızni ve tiyişlerni adet üzeringe yibâirgâ buyurğaysız her yıl sayın kele turğançe tamam qusursız harem-i hassalarımızda biyimler ve haniyeler ve bikeçler ve harem ağalarına ve oğullarımız barça yaqın kişilergâ ve ağalarımızğa tiyişlerin qusursız-oq adet üzerine yibârgâysız ve almaşuv için Prabolşına ta'yın bolğandır kün ilkerüde hazinelerimizni ol yerde ketürüb birürsüz burunğı zamanda Suleş oğullarından hazinege barğan mırzalarımızniñ barçasını ton kiydirüb yahşı sıylâb riayetler qıla turğanlar idi barçasına ton kiydirmeyüb sıysızlıq etkânlerdir kün ilkerüde bolsa burunğı zamanday cümle barğan mırzalarğa ton kiydirüb yahşı riayet ve sıy itergâ buyurğay erdiñüz munça zamandın berü hazine milân kele turğan şunqar quşlar keçkân sene kelmeyüb qalğandır bu adetka muhalif işdir adetni coymağay irdiñüz dostluq ve qardaşlıqda taymay turarımızğa inam qılub yazılan cevap ve sözlerimiz tuvvel-oq cerine keltürirge buyurğaysız yâzıldı tahtgâhımız Aqmescid şehrinde Şa'banu'l-Muazzamniñ on toquzında hicret-i Nebeviye aleyhi's-selâm miñ toqsan üç senesinde.

Geray Tohtamış Sultan bin Safa Geray Sultan

№ 271

**Ярлык-мухаббетнаме калги Тохтамышша Гирей-султана
Иоанну Алексеевичу и Петру Алексеевичу
(Акмесджид, 1094 г.х. / 1683 г.)**

Аннотация. Гонец Девлетали к царям, с дружественным письмом; просьба калги о его своевременном возврате, об отправлении толмача Василия Козлова с дружественным письмом; отправление болеклер и казны; просьба об отправлении в Крым посла Каплан-агу со спутниками; отправление на алмашув Велишах-бея, с мурзами и воинами; отправление из Крыма на алмашув софраджды Никиты Тараканова и писаря, со спутниками; гонец Нитгази к князьям с мухаббетнаме, за предварительными вестями; просьба о доставке казны по дефтеру; просьба о своевременном возврате гонца со спутниками; ярлыкаш на алмашув для Велишах-бея, с мурзами и воинами; недостача в выдаче продовольствия в прошлом году; просьба о назидании

окольниковому (аклынчай) по этому поводу; болеклер и соболина пушнина беловатого цвета – нарушение дружбы; плохая соболина пушнина для капу-аги; осведомленность калги о притеснениях мусульман, подвластных князьям; хорошее отношение к христианам и пленникам-христианам в султанских и ханских владениях.

Hu

Tohtamış Geray Sultan bin Safa Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti birlen Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve barça Tatarniñ ve sağıssız kob Noğayniñ ve Tağ ara Çerkâçniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve oñ qol ve sol qolniñ ve Aqkerman memleketniñ uluğ padişahı ve uluğ Han-ı a'zamı bolğan şevketlü ve devletlü ve azametlü Murad Geray Han edem-Allahu Ta'alâ devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretleriniñ Qalğa Sultanı ve hem qardaşı bolğan şevketlü ve şecaatlı ve devletlü min Qalğa Tohtamış Geray Sultan hazretlerimizdin qardaşlarımız uluğ padişahlar hanlar hem uluğ biyeler İyoana Aleksayeviç Petra Aleksayeviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ penahları ve kob memleketlerniñ ve yerlerniñ ve şimal tarafınıñ mağrib ve maşriq kob hristiyânıniñ ata ve babadın ola kelmiş padişahları ve hükümdarlarığa kopden kob selâm ve yahşı-hoşmı dib tatuwlıq milân hâl ve hatrelerin sorağanımızdin soñra i'lâm yârlıĝ-ı şerif sultanı budır ki ol canib siz qardaşımızğa muhabbetlik hattımız birle çapqunımız Devletali qulumızni yibârgân irdik vaqtı milân qaytarub yumuş adamlarñızdan tilmaç Vasiley Qazlov birle muhabbetlik hattıñuz ve taqı bölekleriñüzni könderibsiz ve uluğ hazinemizni ve taqı elçilerimiz Qaplan ağanı cümle yoldaşları milân çıkarub köndergenleriñüzni arz qılub uluğ hazinemizni aldırmaq içün Velişah biy ve qardaşları mırzalar ve kifayet miqdarı askeri birlen ve munda bolğan sipahileriñüz sofraçı Nikita Sinfontaviç Taraqanov yazıçı cümle yoldaşları milân almaşuv yerine könderilmekle ilkeri aldıĝı haber içün adet üzre Niyetĝazı qulumız işbu muhabbetlik hattımız birle çapqun könderilmişdir İnşa'Allahu Ta'alâ barça yoldaşları birle sağ ve salim barĝanda babalarıñuzdan adet ve qanun ola kelĝân riayetde qusur itmegây irdiñüz ve uluğ hazinemizni bizim defterlerimiz mücibinçe könderirge buyurĝay irdiñüz ve taqı bizim defterlerimizden eksik bolur bolsa ol sebebli dostluq ve qardaşlıq arasında bir suvuq söz bolmaĝay irdi ve taqı çapqun qullarımızni cümle yoldaşları milân sıy ve hürmet qılub vaqtı birle tutqavsız qaytarub yibârgây irdiñüz almaşuv biy Velişah biy qardaşları mırzalar ve askerimiz almaşuv yerine barĝanda qanun üzerine berile turĝan yarlıqaş esapların qusursız birürgâ buyurĝay irdiñüz ve zahirelerin taqı ötkân yıl naqs bergenler imiş aqlınçay bolğan boyarıñuzğa tenbih qılĝay irdiñüz ol kob nersa tuguldir almaşuv yerinde anday sıysızlıq yahşı tuguldir köndergen bölekleriñüz ve tob samurlarıñuz aqçil dost

dostuna mundaq bölek köndermege utanur irdi burunğı adet üzerine köndermege sıy qılar bolsañuz dostluq ziyâde muhkem bolur irdi bir dahi burunğı adet üzerine köndermây bölekleriñüz ve hazine tonlarıñuz ve tob samurlarıñuz aqçıl kelgeday bolsa elçiñüze sıysızlıq bolur ve dostluğa nuqsan kelür ve taqı qapu aғamıza köndergen tob samurlarıñuz kişi qoluna almağa utanur mundaq bölek bolur mı eski adetni coymaq yahşı tuguldir ve taqı tabi'ñizde bolğan müslüman oğullarına tarafıñızdın cefa qılınur dip işitdik mundaq oşavsız işni itmegây irdiñüz Ümmet-i Muhammede tabi' kob hristiyan oғlı ve esir ve tutsaq bardır bunlarğa da azab qılınsa bunıñ yazıǵı kimlerge bolur müslümanğa bu itkân cefañuz çin bolsa hiç oşavsız işdir soñın fikir qılub mundın ötri sözimizni tutğaysız sözimizni tutmağay bolsañuz öziñüz-oq bülürsiz yâzıldı tahtgâhımız Aqmescid şehrinde hicret-i Nebeviye aleyhi's-selâmıñ biñ toqsan dört tarihinde Ramazanü'l-Mübarekiñ ahirinda baqı ed-du'a min etba' el-Huday.

Geray Tohtamış Sultan bin Safa Geray Sultan

№ 273

Ярлык-мухаббетнаме калги Тохтамышша Гирей-султана Иоанну Алексеевичу и Петру Алексеевичу (Акмесджид, 1094 г.х. / 1683 г.)

Аннотация. Гонец Девлетали с дружественным письмом к князьям; намерение князей о своевременном возврате гонца, об отправлении толмача Василия Козлова с дружественным письмом и посылками; извещение князей о выходе в путь на алмашув посла Каплан-аги со спутниками, об отправлении на алмашув окольничего (аклынчай) Кириллы Хлопова, с казной и болеклер; отправление калгой на алмашув Велишах-бея, с мурзами и воинами, отправление из Крыма на алмашув софраджды Никиты Тараканова, писаря и их спутников; постоянный посол Омер-ага от калги с мухаббетнаме к князьям; доставка казны по дефтеру, без изъянов и недостатч; казна, болеклер, соболиная пушнина и тийиш для агалар, в хорошем качестве и без белизны; осведомленность калги о казнях мусульман, подвластных князьям; просьба калги о прекращении неподобающих дел; просьба к князьям об исполнении велений в ханском мухаббетнаме от гонца Девлетали-бея.

Ну

Tohtamış Geray Sultan bin Safa Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti birle Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaq ve Taht-ı Qırımniñ sansız kob Tatar ve sağışsız kob Noğayniñ ve Tağ ara Çerkâç ve Tat milân Tavgaçniñ ve Aqkerman memleketniñ ve oñ qol ve sol qolniñ ve yüz on miñ tumanniñ uluğ padişahı ve Han-ı a'zamı bolğan adaletlü ve şevketlü ve sahavetlü Murad Geray Han edem-Allahu Ta'alâ devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretleriniñ Qalğa

Sultanı ve hem qardaşı şevketlü ve şecaatlü min Qalğa Toqtamış Geray Sultan hazretlerimizdin qardaşlarımız uluğ padişahlar hanlar hem uluğ biyeler İyoana Aleksayeviç Petra Aleksayeviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusnıñ penahları ve kob memleketler ve yerlernıñ mağrib ve maşriq ve şimal tarafınıñ ve kob hiristiyânınıñ ata ve babadan ola kelgân padişahları ve hükümdarlarığa kopdin kob selâm ve yahşı ve hoşmı dib tatuwlıq ve muhabbetlik milân hâl ve hatrıñüz sorağanımızdın soñra i'lâm yârlıǵ-ı şerif devlet-redif sultanı budır ki ol canib siz qardaşlarımızğa muhabbetlik hattımız birle çapqun Devletali qulumızni köndermiş irdik vaqtı milân qaytarub yumuş adamlarıñuzdın tilmaç Vasilây Qazlovni muhabbetlik hattıñuz ve bölekleriñüz milân könderibsiz ve taqı elçilerimiz Qaplan ağanı yoldaşları birle çıǵarub ve uluğ hazinemizni ve böleklerimiz birle aqlınçayıñuz Qirila Osipoviç Holopovni almaşuv yerine yibârgâniñuzni muhabbetlik hattıñuzda arz ve i'lâm qılmañuz milân biz şevketlü ve azametlü Qalğa Sultan hazretlerimiz uluğ hazinemizni aldırmaq için qıdvetü'l-umera almaşuv biy Velişah biy qardaşları mırzalar ve kifayet mıqdarı asker birlen ve taqı munda bolğan sipahileriñüz sofracı Nikita Taraqanovni ve yazıçı cümle yoldaşları milân almaşuv yerine könderilmekle işbu muhabbetname hattımız yazılıb qanun-ı qadim üzerine yatur elçi qulumız Ömer ağa zide qadruhu tarafımızdın könderilgândir İnşa'Allahu Ta'alâ tahtgâhıñızğa barğanda sıy ve hürmet birlen padişahlıq divanıñızğa çıkarub muhabbetname hattımızni yaqşı tıñlayub alub kün ilkâri dostluqda ve qardaşlıqda muhkem bolub uluğ babalarıñuzniñ burunǵı adet ve qanunni ve bola kelgân riayetiñuzni qusursız etkây irdiñüz uluğ elçilerimizniñ busa ögündâ barğan yel çapqunı qulumızni vaqtı birlen qaytarub yibâirge buyurğay irdiñüz ve uluğ hazinemizni defter mücibinçe nuqsansız açıq yarıqda könderirgâ buyurub köndergen uluğ hazinemiz ve böleklerimiz ve tob samurlarımız ve ağavat tiyişlerni taqı temiz ve aruv esbablardan köndergeysiz aqçıl bolğuday bolsa mabeynimizde ol sebebli bir suvuq söz bolmağay irdi ve tabi'ñızda bolğan müslümanlarğa tarafıñızdın ceza bolğanı eşidilgendir babalarıñuz itmegân işni özleriñüzgâ lâyıq körmeñüz ma'qul maslâhat tuguldir ol na-hemvar qılıqni qoyub bu hususda sözimizni tıñlayub alğaysız iki yurtınıñ faqır ve fuqarasınıñ tıñç ve rahat bolğanın istermiz ve siz uluğ hanlarğa sözimiz şoltur burunǵı adet ve qanundan çıqmağuday bolsañuz mabeynlerimizde ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıqlar muhkem bolur irdi şevketlü ve azametlü ve mehabetlü Han efendimiz hazretleri çapqun qulları Devletali biy milân muhabbetname hatt-ı şeriflerinde her ne kim yazılğan bolsa söz şol söz ol sözlerni tüvel-oq nuqsansız yerine keltürmege buyurğay irdiñüz yâzıldı tahtgâhımız Aqmescid şehrinde Şevval aynıñ evelinde hicret-i Nebeviye aleyhi's-selâmıñ biñ toqsan dörd yılında baqı ed-du'a ali min etba' el-Huday.

Geray Tohtamış Sultan bin Safa Geray Sultan

2.12. Девлет Гирей-султан бин Селим Гирей-хан

№ 275

Ярлык-мухаббетнаме калги Девлета Гирей-султана Иоанну Алексеевичу и Петру Алексеевичу (Акмесджид, 1095 г.х. / 1684 г.)

Аннотация. Написание шертнаме от хана Селима Гирея сообразно шертнаме от хана Мурада Гирея; отправление ханом Мубарекшах-мурзы Сулеш с шертнаме к князьям; клятва о дружбе и братстве от калги и всех карачи перед послом Иваном Палитичем и писарем Дмитрием Парфентьевым; ханское мухаббетнаме; мухаббетнаме калги к князьям от посла Мубарекшах-мурзы Сулеш; заверение о непричинении вреда татарскими вельможами (хан, калга, нуреддин Азамат Гирей-султан, карачи-беки, мурзы и войско); соблюдение пунктов шертнаме; просьба об отпращивании казны в начале осени на алмашув в Прапольщине.

Hu el-mu'in

Devlet Geray Sultan bin Selim Geray Han sözümiş

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kıb Tatar ve sağışsız Noğayniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkâçniñ uluğ padişahı ve Han-ı a'zamı ve haqan-ı ekremi bolğan şevketlü ve şecaatlü ve mehabetlü Selim Geray Han edem-Allahu Ta'alâ ve ebbedsaltanatuhu eli yevmü'l-Vaid ve'l-Mizan hazretleriniñ Qalğa Sultanı ve hem oğlı bolğan saadetlü ve şecaatlü ve nusretlü men Devlet Geray Sultan hazretlerimizdin qardaşlarımız uluğ padişahlar Hanlar ve hem uluğ biyler İyan Aleksayeviç ve Petra Aleksayyeviç cümle Uluğ ve Küçük Aq Urusniñ penahları ve kob memleketler ve kob yerlerniñ ve mağrib ve maşriq ve şimal tarafında bolğan hristiyânniñ ata ve babadın ola kelmiş padişahları ve hükümdarlarığa ziyâde muhabbetlik ve tatuwlıq milân selâm etüb nedir hâl ve hatriñüz dib sorğaç i'lâm yârlıg-ı şerif saadet-elif sultanı budır ki şevketlü ve azametlü ve mehabetlü babamız uluğ padişah Han hazretleri dostluq ve qardaşlıq ve muhabbetlik bolub iki yurtniñ arasında cavlıq ve fitnelik bolmay faqır ve fuqarası tınç ve rahat bolurı içün ozğan ağaçamız uluğ padişah Murad Geray Han hazretleri siz qardaşlarımızğa yibârgân şartname hatt-ı şeriflerinde yazılğan şartlar şevketlü ve şecaatlü ve mehabetlü atamız padişah ve Han-ı cihan-penah hazretlerniñ maqbulı olub uluğ padişah Murad Geray Han ağaçamızniñ şartnamesi mücibinçe atamız uluğ padişah ve Han-ı a'zam hazretleri dahi şartname-i Hümayun yâzdırub Suleş oğlı Mübarekşah Mırza qulların cibârüb ve saadetlü men Qalğa Sultan hazretlerimiz ve cümle qaraçılarımız elçiniñ İvan Palitiç ve yazıçı Dmitriy Parfendiyev alında Quran-ı A'zim ve Furqan-ı Kerim

üstünde ahd ve yemin idüb dostluq ve muhabbetlik ve qardaşlığını bildirmek için şevketlü ve şecaatlü Han babamız hazretleriniñ hatt-ı şerif muhabbetnamesi mücibinçe men saadetlü ve mehabetlü Qalğa Sultan hazretlerimiz taqı muhabbetnamemiz yazdırub elçilik milân saadetlü Han babamız tarafından ciberilgân Suleş oğlu Mübarekşah Mırza milân siz qardaşlarımızğa yiberdik İnşa'Allahu Ta'alâ selâmetlik milân barğanda elçimizni körünüşiñize alub muhabbetnamemizni riayet ve hürmet milân oqudub yahşı tıñlağay irdiñüz ve şecaatlü ve şevketlü babamız uluğ padişah Han hazretleriniñ şartname hatt-ı şeriflerinde bolğan sözler uzurıñğa bolub kün ilkerü dostluq ve muhabbetlikde bolğay erdiñüz şecaatlü ve mehabetlü atamız uluğ Han hazretleri de bolsa ve saadetlü men Qalğa Sultan hazretlerimiz ve Nuraddin qardaşımız Azamat Geray Sultan hazretleri de bolsa ve Qırım Yurtınıñ qaraçı bekleri ve mırzaları ve cümle askerimiz de bolsa yad qılınğan şart sözleri üzerine bolub bir türlük yamanlıq qılmayub dost ve qardaş bolurımızğa inam qılğay irdiñüz hazine-yi qusursız eski adet üzre nuqsan yibârmeyüb tamama küz aynıñ başında almaşuv yeri bolğan Prabolşınağa yibârigâ çalışqay irdiñüz bu sözümüzni yahşı tıñlab cümle ahval ve sözler şecaatlü ve mehabetlü atamız Han hazretleriniñ siz qardaşlarımızğa yibârgân hatt-ı şeriflerinde yad qılınğandır barğanda her sözlerine i'timad etüb dostluğa ve qardaşlığa lâyıq bolğan işlerge çalışqay erdiñüz şöyle bilesiz yâzıldı tahtgâhımız Aqmescidde Receb aynıñ yigirmi ikinçi kününde hicret-i Nebeviyenıñ toqsan beş yılında.

№ 276

Ярлык-мухаббетнаме калги Девлета Гирей-султана Иоанну Алексеевичу и Петру Алексеевичу (Акмесджид, 1095 г.х. / 1684 г.)

Аннотация. Написание шертнаме от хана Селима Гирея сообразно шертнаме от хана Мурада Гирея; клятва о дружбе перед послом Иваном Палитичем и писарем Дмитрием Парфентьевым; ханское мухаббетнаме к князьям; мухаббетнаме калги и нуреддина от посла Мубарекшах-мурзы Сулеш; вручение мухаббетнаме от калги толмачу Полелюху / Полуехту (прежде отправленному к хану Мураду Гирею); соблюдение князьями шертнаме и запрет своим подвластным совершать походы в ханские владения; просьба об отправлении казны в начале осени на алмашув в Прапольщине; обязательство калги о несовершении татарскими вельможами походов в царские владения.

Hu el-mu'in

Devlet Geray Sultan bin Selim Geray Han sözümüziz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtınıñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qırçaqınıñ ve Tat milân Tavgaçınıñ ve

Tağ ara Çerkâçniñ uluğ padişahı ve Han-ı a'zamı ve haqan-ı ekremi bolğan şevketlü ve azametlü ve mehabetlü ve şecaatlü Selim Geray Han edem-Allahu Ta'alâ devletühu ve ebbed-saltanatuhu eli yevmü'l-Vaid ve'l-Mizan hazretleriniñ Qalğa Sultanı ve hem oğlu bolğan saadetlü ve şecaatlü ve nusretlü men Devlet Geray Sultan hazretlerimizdin qardaşlarımız uluğ padişahlar Hanlar ve hem uluğ biyeler İyan Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ penahları ve kob memleketlerniñ ve kob yerlerniñ ve mağrib ve maşriq ve şimal tarafında bolğan hristiyânniñ ata ve babadın ola kelmiş padişahları ve hükümdarlarığa ziyâde muhabbetlik ve tatuwlıq milân selâm etüb nedir hâl ve hatriñiz dib sorağanımızdın soñra i'lâm yârlıǵ-ı şerif saadet-elif sultanı budır ki şevketlü ve azametlü ve mehabetlü babamız uluğ padişah Han hazretleri de bolsa qardaşlarımız siz uluğ Hanlar ve hem uluğ biyeler milân dostluq ve qardaşlıq ve muhabbetlikde bolub iki yurtniñ arasında cavlıq ve fitnelik bolmay faqır ve fuqarası tıñç ve rahat bolurı için ozğan ağaçamız uluğ padişah Murad Geray Han hazretleri siz qardaşlarımızğa yibârgân şartname hatt-ı şeriflerinde yazılğan şart sözlerni cümle qabul qılub ve mücibinçe babamız uluğ padişah ve Han cihan-penah hazretleri taqı şartname hatt-ı Hümayunların yazdırub elçiñüz İvan Palitiç ve yazıçı Dimitriy Barfendyev aldında Quran-ı A'zim ve Furqan-i Kerim üstünde ahd ve yemin olunub şevketlü ve şecaatlü babamız uluğ padişah ve Han cihan-penah hazretleriniñ şartname hatt-ı şeriflerin elçiñüz qoluna teslim qıldıq ve dostluq ve muhabbetlik ve qardaşlıǵımızni bildirmek için azametlü ve mehabetlü babamız uluğ Han hazretleriniñ muhabbetname hatt-ı şerifleri mücibinçe saadetlü ve şecaatlü men Qalğa Devlet Geray Sultan hazretlerimiz ve biraderimiz Nuraddin Sultan taqı muhabbetname hatt-ı şeriflerimiz yazdırılıb elçilik hidmeti milân Suleş oğlu Mübarekşah Mirza qulumızni siz qardaşlarımızğa yibârdik ve ozğan ağaçamız devletlü ve şecaatlü Murad Geray Han hazretleriğe yibârgân tilmaçiñüz Polelüh qoluna taqı işbu muhabbetname hattlarımız berilüb tilmaçiñüzni kerü sizniñ tarafıñızğa yollağanmız İnşa'Allahu Ta'alâ selâmetlik milân barğanda elçimizni körünüñüzgâ alub ve şevketlü ve azametlü babamız Han-ı a'zim ali-şan hazretleriniñ muhabbetname-i Hümayunlarında işaret qılınğan sözlerni riayet ve hürmet milân oqutub yahşı tıñlaǵay irdiñüz ve şartnamede yazılğan dostluq ve muhabbetlik şart sözlernin yerine keltürüb ve tabi'ñizde bolğan il ve memleketleriñüz ve çet askerleriñüzgâ muhkem yasaq etüb qırdan ve suwdan hiç bir türlüq cavlıq itmây ve hazinelerimizni küz aynıñ başında almaşuv yeri bolğan Prabolşınağa ta'cil yetkürgây irdiñüz saadetlü ve azametlü ve mehabetlü babamız uluğ padişah Han-ı a'zam hazretleri kişileri de bolsa küz aynıñ başında Prabolşnada hazır bolurlar hazineni keç qaldırmay ta'cil yibâirgâ çalışqay erdiñüz mehabetlü ve salâbetlü babamız hazretleri de bolsa ve

şecaatlü min Qalğa Devlet Geray Sultan ve biraderimiz Nuraddin Azamat Geray Sultan hazretlerimiz bolsaq ve qaraçılarımız ve qullarımız bekler ve mırzalar ve cümle tabi'mizde bolğan askerlerimiz de bolsalar şartname hatt-ı şerif yazuvınça dostluq ve qardaşlıqda bolub hiç bir türlük cavlıq qılasmızğa inam qılğay irdiñüz baqı ahval azametlü uluğ padişah ve Han-ı a'zam babamız hazretleriniñ elçi Mübarekşah Mırza ile yibârgân muhabbetname hatt-ı şeriflerinde yazılğandır oqutub yahşı tıñlağay irdiñüz şöyle bilesiz yâzıldı tahtgâhımız Aqmescidde biñ toqsan beş Receb ayında.
Devlet Geray Sultan bin Selim Geray Han

№ 281

**Мухаббетнаме калги Девлета Гирей-султана Иоанну
Алексеевичу и Петру Алексеевичу
(Акмесджид-Сарай, 1096 г.х. / 1685 г.)**

Аннотация. Мухаббетнаме от князей к калге; мухаббетнаме от хана и от калги к князьям; просьба о соблюдении условий дружбы по ханскому шертнаме; просьба о следовании ханским велениям; заверения калги о своей дружбе.

Hu el-mu'in

Devlet Geray Sultan bin Selim Geray Han sözümiş

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kob Tatar ve sağışsız kob Noğayniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkâçniñ uluğ Qalğa Sultanı bolğan devletlü ve saadetlü ve mehabetlü min uluğ Qalğa Devlet Geray Sultan hazretlerimizdin siz qardaşlarımız uluğ padişahlar ve Hanlar ve hem uluğ biyeler İban Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç cümle Uluğ ve Küçük Aq Urusniñ penahları ve kob memleketler ve yerlerniñ ve mağrib ve maşriq ve şimal tarafında bolğan hrisityânniñ ata ve babadın ola kelmiş padişahları ve hükümdarlarığa ziyâde muhabbetlik ve tatuwlıq milân selâm itib hâl ve hatriñiz sorağanımızdın soñra i'lâm yârılığ-ı şerif saadet-redif sultanı budır ki şevketlü ve mehabetlü ve şecaatlü min uluğ Qalğa Sultan hazretlerimizge siz uluğ Hanlar ve hem uluğ biyleriniñ muhabbetname hattıñız kelüb yad qılınğan dostluq sözleriñüz malüm bolğandır halyâ azametlü ve şevketlü ve şecaatlü babamız Han-ı a'zam ve haqan-ı mefahim hazretleri iki yurtniñ dostluq ve tatuwlığına lâyıq muhabbetlik sözlerin yazub muhabbetname hatt-ı Hümayunların irsal qılğanları sebebli biz uluğ Qalğa Sultan hazretleri de bolsaq işbu muhabbetname hatt-ı şerifimiz yazılıb siz uluğ Hanlar ve hem uluğ biylergâ irsal qıldıq İnşa'Allahu Ta'alâ vasıl bolğanda şevketlü ve azametlü ve şecaatlü babamız Han-ı

a'zam hazretleriniñ şartname hatt-ı şerifleri mücibinçe dostluqda turub halyâ yibârgân muhabbetname-i Hümayunları üzre amel qılğay erdiñüz ve muhabbetname hattıñız yazub kene de bolsa dostluğınızni i'lâm qılğay erdiñüz siz uluğ Hanlar ve hem uluğ biyler şevketlü ve azametlü ve şecaatlü babamız Han-ı ali-şan hazretleriniñ şartname hatt-ı şerifleri ve halâ yibârgân muhabbetname-i Hümayunları yâzuvinça dostluq şartını yerine keltürgedây bolsañuz İnşa'Allahu Ta'alâ biz uluğ Qalğa Sultan hazretlerimiz de bolsaq dostluqda turarımızğa inam qılğay erdiñüz yazıldı mesned-i alimiz Aqmescid Sarayında Mart aynıñ başında biñ toqsan altı tarihinde.

Bi-maqam Aqmescid Saray

№ 287

Ярлык-мухаббетнаме калги Девлета Гирей-султана Иоанну Алексеевичу и Петру Алексеевичу (Акмесджид-Сарай, 1097 г.х. / 1686 г.)

Аннотация. 1096 г.х. – отправление князьями на алмашув в Прапольщи-не двухлетней казны, болеклер, мубарекбад и тийишлер для слуг калги; получение казны алмашув-беком Велишах-беком, без постоянного посла «ятур эльчи»; низкое качество и плохое состояние шуб и балык тишлер («китового уса»); ханский посол Хусейн к князьям, с мухаббетнаме об отправлении казны и болеклер по древним обычаям (с послами и дьяками); прибытие царского толмача Хивалы Петра (Петра Хивинца), с мухаббетнаме от князей к хану и калге; ханский гонец Мехмедшах с мухаббетнаме к князьям; мухаббетнаме калги к князьям; просьба об отправлении послов и дьяков в Крым, с казной и болеклер; равнозначность слов калги и хана; сообщение калги об отсутствии болеклер по прибытии толмача Хивалы Петра; заверения калги о соблюдении условий дружбы со стороны ханства.

Ну

Devlet Geray Sultan bin Selim Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alânıñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtıñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaqıñ ve sansız kob Tatar ve sağışsız Noğaynıñ ve Tat milân Tavgaçnıñ ve Tağ ara Çerkâçnıñ uluğ Qalğa Sultanı saadetlü ve devletlü ve şecaatlü min Devlet Geray Sultan ebbed-Allahu ömrühu ve devletühu eli yevmü'l-Vaid ve'l-Mizan hazretlerimizden qardaşlarımız uluğ Hanlar hem uluğ biyler İban Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç cümle Uluğ ve Küçük Aq Urusnıñ penahları ve kob memleketler ve yerlerniñ mağrib ve maşriq ve şimal tarafında bolğan hristiyânıñ ata ve babadın ola kelmiş padişahları ve

hükümdarlarığa ziyâde muhabbetlik ve tatuwlıq milân selâm itib hâl ve hatriñüz sorağanımızdın soñra i'lâm yârlıǵ-ı şerif saadet-encam sultanı budır ki saadetlü ve devletlü ve şecaatlü min uluǵ Qalǵa Devlet Geray Sultan hazretlerimizge iki yıllıq hazine ve böleklerimiz ve mübarekbadımız ve qullarımızniñ tiyişleri almaşuv yeri Prabolşınada siz qardaşlarımız uluǵ Hanlar ve uluǵ biylerden yibârilgân aqlınçañız yedinden Suleş oğullarından almaşuv begi Velişah bek bu def'a yatır elçisiz da bolsa bir mücib defter alub ozǵan biñ toqsan altı tarihi Zilhicce aynıñ evelinde selâmet ketürüb hazinemizgâ teslim qıldı irsa biz uluǵ Qalǵa Sultan hazretlerimiz da bolsaq aramızda bolǵan ziyâde muhabbet ve tatuwlıqǵa bina'en qabul qıldıq lâkin yibârilgân tonlar ve balıq tişleri burunda yibarilgân hazine ve bölekler tonlarına ve balıq tişlerine ohşamay barǵança alçaq ve naqıs bolupdır dostluq ve qardaşlıq üzre hazine ve bölekleriñ yahşısından berürgâ buyurǵay erdiñüz azametlü ve ali-himmetlü uluǵ Han babamız hazretleri bundan muqaddem sizlerge muhabbetname hattlarıyle Hüseyin qulların könderüb ol muhabbetnamelerinde yazǵanlarınça kün ilkerü hazine ve böleklerimizni baba ve dedelerimizden berü eski adet üzerine yatır elçiler ve dyâqlarıñız milân vaqtıyle Qırım Yurtuna yibârmegiñizni işaret qılǵanlar idi ol muhabbetname hattlarınıñ mefhumınça amel qılǵay irdiñiz halâ azametlü ve şevketlü ve ali-himmetlü uluǵ Han ali-şan babamız hazretlerine Hivalı Petra tilmaç yediyle muhabbetname hattıñız kelgende biz uluǵ Qalǵa Sultan hazretlerimizge yazǵan muhabbetname hattıñız taqı kelüb vasıl bolub mefhumı bi'l-cümle malüm-i şahanemiz bolǵandır ve şevketlü ve ali-himmetlü ve mehabetlü Han-ı ali-şan hazretleri babamız taqı siz qardaşlarımız uluǵ Hanlar ve hem uluǵ biylerge iki yurtniñ faqır-fuqarası rahat bolurday dostluq ve qardaşlıqǵa lâyıq muhabbetname hattların yazub çapqunlıqla Mehmedşah qulların yibârmekleriyle biz uluǵ Qalǵa Sultan hazretlerimizdin taqı siz qardaşlarımızǵa muhabbetname hattımız yazılıb çapqunlıq hidmetiyle qulumız irsal olunmışdır İnşa'Allahu Ta'alâ vusulında muhabbetname hattımız oqutub şevketlü Han ali-şan babamızniñ yazǵanlarınça her türlü dostluqda sabit-qadem bolub dostumuzǵa dost ve duşmanımızǵa duşman bolurǵa sıy qılǵay irdiñiz ve kün ilkerü uluǵ hazine ve böleklerimizni yatır elçileriñiz ve dyâqlarıñız milân yibârir ki ve Qırım Yurtuna yatur elçileriñiz bola kelgân adet üzre kendüleri keltürirgâ buyurǵay irdiñiz şevketlü ve mehabetlü ve ali-himmetlü Han-ı ali-şan hazretleri babamızniñ muhabbetname hattlarında her ne kim yazılmışdır bizüm sözüimiz taqı odır anlarınıñ emr-i şeriflerinden tışarı sözüimiz yoqdur ve tilmaçiñiz kelgende adet bola kelgân böleklerimiz kelür irdi Hivalı Petra tilmaçiñiz milân hiç narsa kelmedi bola kelgen içün çapqunlıq hidmetiyle tilmaçiñiz kelgende adeti böleklerimizni yibârmegâ tenbih qılǵay irdiñiz biz uluǵ Qalǵa Sultan hazretlerimiz da bolsaq ve cümle bekler ve mırzalar

qullarımız ve memleket halqımız da bolsaq barışiq ve dostluqda taymay turarımızğa dostuñuzğa dost ve duşmanıñızğa duşman bolurımızğa inam qılğay irdiñiz yâzıldı mesnedimiz Aqmescid Sarayında biñ toqsan yedi tarihi Rebi'ül-evvel ayında.

Devlet Geray Sultan bin Selim Geray Han

№ 375

Ярлык-мухаббетнаме калги Девлета Гирей-султана Иоанну Алексеевичу и Петру Алексеевичу (Акмесджид-Сарай, май)

Аннотация. Мухаббетнаме князей к калге из рук толмача; просьба о соблюдении дружбы (указанной в мухаббетнаме) и условий ханского шертнаме; условие об отправлении казны, болеклер и тийишлер сполна на алмашув в Прапольщине, по древнему обычаю; заверения калги о своей дружбе и усилиях во благо двух юртов; прежнее письмо калги от Озьтимур-мурзы Сулеш; просьба об отправлении двухлетней казны, болек, мубарекбад и тийишлер в августе на алмашув в Прапольщине; обязательство калги о непричинении вреда татарскими вельможами владениям князей при исполнении условий шертнаме.

Devlet Geray Sultan bin Selim Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırırım ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kob Tatar ve sağışsız Noğayniñ Tat milân Tavgaçniñ ve Tav ara Çerkeçniñ uluğ Qalğa Sultanı saadetlü ve devletlü ve qudretlü min uluğ Devlet Geray Sultan hazretlerimizden siz qardaşlarımız uluğ padişahlar Hanlar hem uluğ biyeler İban Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç ve cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ penahları ve kob memleketler ve kob yerlerniñ ve mağrib ve maşriq ve şimal tarafında bolğan hristiyânniñ ata ve babadın ola kelmiş padişahları ve hükümdarlarığa ziyâde muhabbet ve tatuwlıq milân selâm etüb hâl ve hatriñiz sorağanımızdın soñra i'lâm yarlığ-ı şerif saadet-redif sultanı budır ki halâ tilmaçniñiz birle saadetlü ve devletlü ve mehabetlü min uluğ Devlet Geray Sultan hazretlerimizge muhabbetnameñüz kelüb içinde her türlü muhabbet ve hoşluq sözleriñüz malüm-i şerifimiz bolub şevketlü ve azametlü ve şecaatlü babamız Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam hazretleriniñ sizgâ yibârgân şartname hattları içinde tahrir bolğan sözler üzerinde taymay turub yibârilgân muhabbetname hattları içinde işaret bolğan yâzuvinça dostluq ve qardaşlıqda bolsañuz ve qadimden berile kelgân uluğ hazinelerimizni ve bölekler ve tiyişlerimizni eksitmây almaşuv yeri Prabolşınağa yibârüb eski adet üzre berür bolsañ saadetlü ve devletlü min uluğ Qalğa Devlet Geray Sultan hazretleri de bolsaq dostluğniñızda

ve qardaşlığınıza sabit-qadem bolub dostuñuzğa dost ve duşmanıñızğa duşman bolub ömür ahırğaçe bizim ve siziñ yurtumuzğa ve halqıñızğa kob faydalı işlerde inşa'Allahu Ta'alâ tabılaçağımızğa inanğay irdiñüz her ne şevketlü ve mehabetlü ve azametlü ve şecaatlü Han ali-şan hazretleriniñ şartname ve muhabbetnamelerinde yâzılmışdır bizüm dahi sözümüz orda anlarıñ sözünden ğayrı sözümüz yoqdur ve bolğan sözümüz mundın burun Suleş oğullarından Öztimur Mirza bilen taqı yâzub yibârgânımız siz dahi yâzub yibârgân sözlerimizgâ amel qılub kün ilkârü Ağustos ayında bu kelgân yıllıq için iki yıllıq uluğ hazinelerimizni ve bölek ve mübarekbadlarımızni ve tiyişlerimizni almaşuv yeri Prabolşınada eski adet üzre berürgâ buyurğay irdiñiz saadetlü ve devletlü ve mehabetlü biz uluğ Devlet Geray Sultan hazretleri de ve qaraçı qullarımız ve mırzalarımız ve cümle tabi' bolğan askerimiz ile şartname hatt-ı şerif yâzuvinça dostluq ve qardaşlıqda turarımızğa bir türlük camanlıq ve yâvlıq qılmasımızğa inam qılub dostluq ve qardaşlıqğa lâyıq cevabıñızni acele üzre yibârgây irdiñüz bu yâzılğan sözlerimizni oqutub ve yahşı tıñlayüb yerine keltürgây irdiñiz alay bolsa inşa'Allahu Ta'alâ bizim dostluğımızda ve qardaşlığımızda qusur bolmasdır yâzıldı tahtgâhımız Aqmescid Sarayında Mayıs ayında.

Devlet Geray Sultan bin Selim Geray Han

3. ДОКУМЕНТЫ НУРЕДДИН-СУЛТАНОВ

3.1. Сафа Гирей-султан бин Селямет Гирей-хан

№ 38

**Ярлык-ахднаме нуреддина Сафы Гирей-султана
Михаилу Федоровичу (Казы-Сарай, 1047 г.х. / 1637 г.)**

Аннотация. Отправление в Крым Семена Азпольского, писаря Саввы Узварова и толмача Алмухаммеда, с письмом и извещением о неведении царя касательно положения дел у крепости Азов; ханский гонец с письмом о двух путях решения проблемы; отправление слуги-эмекара Ахмеда от нуреддина; ханское ахднаме; просьба нуреддина к царю о следовании ханским повелениям; просьба нуреддина об отправлении казны, колтка и нукарата, двухлетней казны (без недостачи), тийиш для агалар; ахднаме нуреддина в «унисон» с ханским ахднаме.

Hu el-ğani el-mu'ti el-mu'in

Safa Geray Sultan bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Hamd ve sipas ve şükr bi-qıyâs ol Haliqul-cin ve'n-nas Celle Celâlühu ve Amme Nevalühu hazretine bolsun taqı salâvat bi-hadd ve tahiyyât bi-'ad ol habib-i Huda ruh hazret-i Muhammedü'l-Mustafa sallı-Allahu Ta'alâ aleyhi ve sellim ve çihar-yâr bi-safa ve Al-i ashab bi-vefa Rıdvanullahi Ta'alâ aleyhim ecmain üzerine bolsun simma Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kob Tatarnıñ ve sağışsız kob Noğayniñ ve Tat bile Tavgaçniñ ve oñ qolniñ ve sol qolniñ ve yüz on miñ tumanniñ ve barça kob din-i Mübin ve İslâm-güzinniñ uluğ padişahı ve uluğ Nuraddin bulunan halefu's-selâtinü'l-i'zam şerefü'l-havaqinü'l-kiram devletlü ve saadetlü ve şecaatlü ve salâbetlü ve ali-himmetlü uluğ Nuraddin Safa Geray Sultan edem-Allahu Ta'alâ devletühu eli yevmü'l-Qıyâmet ve'l-Mizan hazretlerinden Uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve kop hristiyânniñ ve kop memleketlerniñ de bolsa hükümdarı bolğan qardaşımız padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyödaraviç cümle Urusniñ padişahığa kopdin kop selâmlar qılıp hâliñiz ve hem hatriñüz sorağanımızdan soñra i'lâm yârlıg-ı belıg izzet-tebliğ sultanı ve inha ve tebliğ refa'at bünyânı oldur ki mundın burun saadetlü ve şevketlü ve sahavetlü ve salâbetlü ve adaletlü

ve ali-himmetlü Qırım Hanı bolğan ağaçamız Bahadır Geray Han ali-şan halidat-i hilâfeteñü hazretleriğa ve min uluğ Nuraddin Safa Geray Sultan hazretlerimizgâ siz qardaşımız uluğ padişah ve hem uluğ biy Mihayla Fyödaraviç cümle Urusniñ padişahı ötil qılıb meniñ Azav kermanından haberim ve agâhım yoqdur dib hatt yâzub qullarıñuzdan Simön Astafeviç Azpolski ve yâzıçı Sava Uzvarovni ve tilmaç Almuhammedni ciberibsiz kim yahşı qarındaşıqda ve dostluqda ve muhabbetlikde bolayıq bu künden kün ilkârüde bolsa oğul-oğulğa ömür ahırğaçe ve ne kim aramızda bolğan çinsızlıqdan tüzalürge dib ağaçamız Han ali-şan hazretleriniñ uluğ ahdname-i Hümayunların ötil qılıbsız anlar taqı inam qılıb uluğ cabqunları bile uluğ name-i Hümayunların yâzub siz qardaşımızgâ ciberdiler ol namelerinde iki col salub iki söz yâzğanlardır ol iki sözniñ qanğısında tabılıb dostluq şeraitni ve qardaşlıq nişanesini yerine keltürgeyday bolsañuz biz taqı ol şart üzerine oq tartınmay dostluqda-qardaşlıqda muhabbetlikde bolub uluğ cabqunımız qıdvetü'l-emasil ve'l-aqrان emektarlarımızdan Ahmed zide qadruhunu yibârdim ol iki sözniñ birinde-birinde tabılmaq üzre ağaçamız Han ali-şan hazretleri uluğ ahdname-i Hümayunların berüb siz qardaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyödaraviç hazretleriğa cibergânlerdir Han a'zim ali-şan hazretleriniñ ahdnamelerinde ferman buyurılğan buyruqlarına ita'at itüb ahd ve şartlarına ve söz cevablarına inam qıub tabılsañuz min uluğ Nuraddin Safa Geray Sultan hazretlerimiz taqı ömür ahırğaçe uzun-uzaq dost ve qardaşlığınızda tabılırmız ve siz qardaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyödaraviç Urusniñ padişahı da bolsañuz uluğ Nuraddin sultanlarğa kelgân uluğ hazinemizni ve kop qoltqamızni ve nuqarat aqçamızni dostluq şeraitni ve qardaşlıq nişanını yerine keltürüb iki yıllıq hazinemizni burunğudan ziyâde bi-qusur eksiksiz kemitmay cibergâysiz ağalarımızgâ ve cümle tiyiş kele turğan adamlarımızniñ tiyişlerin kemitmay cibergâysiz ağaçamız Han ali-şan hazretleriniñ ahdname-i Hümayunlarına uyqış ahdname-i Hümayunımız berüb ciberdik sözüimizde her kez yâlğan bolmastur biz öz ahdımızga muhkem turdıq siz qardaşımızda bolsañuz öz ahdıñuz üstüne muhkem taymay turğaysız dib ahdname bitildi mübarek Zilqa'de aynıñ ahrında tarih-ı peyğamberimiz hazret-i Muhammedu'l-Mustafa sallı-Allahu aleyhi ve sellimniñ hicretidan miñ qırq yedida sahh.

Bi-maqam Qazı Saray Sultanı
Safa Geray Sultan bin Selâmet Geray Han

3.2. Крым Гирей-султан бин Селямет Гирей-хан

№ 47

Ярлык нуреддина Кырыма Гирей-султана Михаилу Федоровичу (Качи-Сарай, 1049 г.х. / 1640 г.)

Аннотация. Отправление казны и тийиш; гонец от царя, с мухаббетнаме; отправление Джантимур-бея (Сулеш-оглу) на алмашув; выход в путь из ханства сипахи Ивана Фустова и писаря Ивана Ломакина, со спутниками; назначение Динислам-аги постоянным послом (джатур эльчи); слова нуреддина о дружбе; отправление джатур эльчи Абдиша от нуреддина; просьба о доставке казны и тийиш сполна для агалар на должностях и для женщин гарема; просьба о снабжении Азова оружием и боеприпасами, о неоказании помощи Азову.

Qırım Geray Sultan bin Selâmet Geray Han sözüimiz

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve sansız kop çerüniñ ve sağışsız Noğayniñ ve Tat bile Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkeçniñ uluğ Nuraddin Sultan ali-şanı Qırım Geray Sultan hazretlerindin Uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve kop hristiyânniñ padişahı bolğan qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Mihayla Fyödraviç cümle Urusniñ padişahı ve kop yerlerniñ da bolsa hükümdarığa dostluq ve muhabbetlik birle kopdin kop selâm aytıp nedir hâlîniñ yahşımısız-hoşmısız dib sorağanımızdın soñra i'lâm yârlıǵ-ı şerif sultanı oldur ki mundın aqdem qardaşımızniñ saadetlü padişahımız ve ağaçamız Han-ı a'zam hazretleri milân ömür ahırğaçe dost ve qardaş bolub qanun-ı qadim üzre hazinemiz ve barça tiyişlerimizni burunǵı ahd ve peyman üzre virüb dostluqda taymay turar için muhabbetname kâğıdıñuz ve çapqun ilçiniñ kelgân sebebli halyâ almaşuvğa Suleş ulı Cantimur biyni saadetlü Han a'zim ali-şan hazretleri uluğ elçiniñ ve sipahiñiz İvan Fustav ve yâzıcıñiz İvan Lamakin ve barça yoldaşlarını sıy ve hürmet milân çıkarub ciberüb uluğ ilçileri Dinislâm ağanı taqı catur ilçi ta'yin qılub ciberdiler irsa min uluğ Nuraddin Qırım Geray Sultan taqı siz qardaşımız milân ömür ahırğaçe burunǵı ahdname-i Hümayunda yâzılğan ahd ve peyman üzre dost ve qardaş bolub ömür ahırğaçe siz qardaşımızniñ dostuna dost ve duşmanına duşman bolub muhabbetlik-tatuw sözüimiz birlen selâm dib catur ilçimiz Abdişni cibergânımız burunǵı adet ve defter mücibinçe barça mensebli ağalarımızniñ ve harem-i hassamızda bolğan biyim ve bikeçlerimizniñ tiyişlerin qusur ketürmây qanun-ı qadim üzre hazinemizni bi't-tamam ciberüb saadetlü ve azametlü Han-ı a'zam hazretleriniñ muhabbetname-i Hümayunında her ne kim yâzıldısa amel bolub Azavğa taqı ot-qurşun barot

ve azıq ve imdad birmay ahdiñuzda ve sözünüzde çin tabılğaysız dib hatt bitildi Şevval aynıñ onunda tarih miñ qırq toquzda Qaçı Sarayında.

Bi-maqam Qaçı Saray
Han Bahadır Geray bin Selâmet Geray Han

№ 50

**Ярлык нуреддина Кырыма Гирей-султана Михаилу Федоровичу
(Бахчисарай, 1050 г.х. / 1640 г.)**

Аннотация. Уважительное отношение к прибывшему в Крым послу; получение казны, посылок и тийиш (для гарема и агалар на службе); недостача и ответ посла о повелении царя отправить то, что было; отправление посла Рамазана с просьбой о доставке недостачи; просьба об отправлении тийиш по дефтеру с ханской печатью; просьба об отправлении ответа в течение 60 дней, в случае желания дружбы.

Hu

Qırım Geray Sultan bin Selâmet Geray Han sözümüz

Uluğ Orda Uluğ Yurtnıñ ve Deşt-i Qıpçaqıñ ve Taht-ı Qırımniñ ve sansız kop çerüniñ ve sağışsız Noğayniñ ve Tat bile Tavgaçniñ ve Tav ara Çerkâçniñ uluğ Nuraddin Sultan-ı a'zim ali-şanı bolğan Qırım Geray Sultan hazretlerindin Uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve kop hristiyânıñ padişahı bolğan qardaşımız uluğ padişah hem uluğ biy Mihayla Fyödraviç barça Urusniñ padişahı ve kob yerlerniñ hükümdarığa kopdin kob selâm aytıb nedir hâliñuz yahşımızız-hoşımızız dib sorğanımızdın soñra i'lâm yârlıq sultanı oldur ki halyâ siz qardaşımız milân ömür ahırğaçe dost ve qardaş boldıq dib ahd ve şartımızda hilâf itmây çinliq ve torılıq üstünde taymay turadır idik ve siz qardaşımızniñ cibergân ilçiniñni burunğıday sıysızlıq itmây yahşı riayetimiz milân cibergân hazine ve böleklerni ve harem-i hassamızda bolğan barça tiyişlerni ve mensebli ve mensebsiz ağalarımızniñ adet ve qanun üzre tiyişlerini alayıq dib ilçinizden sorğanımızda adet ve qanundın kop eksik kösterüb padişahımız heman munı ciberdi bolğanı budır dib cevab qılğan sebebli siz qardaşımızğa bildireyik dib ilçinizge qıyın itmây anuñ milân iş bitmâs dib sizdin qusurlarnı tiley ilçimiz Ramazan zide qadruhını cibergânımız imdi siz qardaşımız taqı saadetlü ve azametlü ve şevketlü ağaçayımız padişahımız Han hazretleriniñ name-i Hümayunlarında her ne kim ayan ve beyan qılınğandır bi-qusur yahşı tıñlab barça sözlerimizni andan bilgâysız ve öz mühür-i şerifleri milân mühürleb cibergân defter mücibinçe tamam tiyişlerimizni bi-qusur yetiştirirğaysız ol sebebdin iki curtnıñ arasında bulğaqlıq bolmağay irdi

ötkân Nuraddin sultanlardın eksik hazineni almasmız adet ve qanun üzre tileymiz şulay bilüb çinliq ve muhabbetlik muradıñuz bolsa saadetlü Han hazretleriniñ name-i Hümayunları üzre altmış künde barça sözlerniñ cevabın bildirgâysiz altmış kündin qalur bolsa dostluq ve rahatlik tilemây bozğaqlıq istegâniñüzni andın bilürmiz şulay bilgâysiz madamki siz qardaşımızdın dostluq bozulmay bizdin hiç hilâf bolmastur dostuñuzğa dost ve duşmanıñuzğa duşmanmız ahd ve şartımız üstündemiz şulay bilüb saadetlü Han hazretleriniñ name-i Hümayunlarına amel ve inam qılğaysız barça söz andadır şulay bilgâysiz dib hatt bitildi tarih miñ elli yılında Muharrem aynıñ ahır kününde tahtgâhımız Bağçasarayında ve's-selâm.

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse
Qırım Geray Sultan bin Selâmet Geray Sultan

№ 54

Ярлык-ахднаме нуреддина Кырыма Гирей-султана королю Польши и Литвы (Бахчисарай, 1050 г.х. / 1640 г.)

Аннотация. Переговоры хана с королем; отправление посла к королю; мир между королем и султаном; непричинение вреда султанским и ханским землям; просьба о контроле над деяниями приднепровских казаков – запрет на выход в море на чайках; условие об отправлении в ханство ежегодного верги (дани) и казны по традиции; заверение о несовершении похода в королевские земли; контроль над Беш-Баш, наказание беглецов и разбойников, переселение в Крым татар и ногаев из окрестностей Аккермана и Джанкермана; исчезновение татарских послов во владениях короля; ответ короля о неизвестности местонахождения тех послов; рейды казков-всадников на земли за Перекопом, с захватом скота из Крыма и у ногаев, с пленениями и разрушениями башен на приграничных землях; поимка «языков»; казаки на чайках в Черном море и вред от них – их вторжение в Румелию и в Крым, взятие пленников, захват собственности, дела по выкупу; терпение и решение не начинать поход; срок в более двух лет с момента отправления Кутлушах-бея для получения верги и посылок; обнадеживание короля о возврате того посла; невозвращение посла с казной до захвата крепости Чак-Багдад; прибытие польского посла в Крым, недостача казны и посылок; ответ посла – «подарок не судят»; уважение татар к послу, его удерживание; расчет ханства с Польшей по поводу пленников и забранной собственности; просьба об отправлении посла к султану; просьба о контроле над деяниями казаков, их наказании и возврате собственности; ежегодная казна, токузлама хедайя и верги; возврат польского посла, отправление татарского посла с ахднаме; клятва нуреддина о дружбе; посол Девлетгази от нуреддина, с ахднаме.

Hu el-mu'in

Qırım Geray Sultan hazretlerimiz sözümüz

Allah Tebarek ve Ta'alâ hazretine kob şükürler ve Peyğamberimiz hazret-i Muhammed aleyhi's-salâvat hazretlerine kopdin kob salâvat ve tahiyyât qılğanımızdın soñra Uluğ Yurtnıñ ve Taht-ı Qırımınñ uluğ Nuraddin Qırım Geray Sultan dame fi hıfz Rabbena el-müstean hazretlerimizdin halyâ Lih memleketniñ ve Litvaniñ ve kop Urusniñ ve Purusniñ padişahı bolğan qardaşım [...] qıralğa ahdname-i Hümayunımdır ki zikr olunur Allah Tebarek ve Ta'alâ Amme Nevalühu ve Tevali hazretleri Öz lütfundan ağaçamız Han şah-ı adalet-nişanni bu zaman-i saadet avanda şah-ı cihan ve halife-i devran ve bizni Sultan idüb Südde-i Seniyye saadetimizni mesned inam ve Atabe-i Aliyyemizni melâz-has ve amm eyledi umur-cumhur beni-ademni qabza-i dest meymenet peyvestemizge tefviz idüb yarlığ-ı belig saadet-tebliğimizi cari qılıb tevqi' refi' ali-şan ve hatt-ı şerif dil-güşamız birle mesrur ve şadkâm eyledi irsa hamdan ali tilekü'n-ni'am Uluğ Orda Uluğ Yurtnıñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve Taht-ı Qırımınñ ve sansız kob Tatarınñ ve sağışsız kob Noğaynıñ ve Tat bile Tavgaçniñ ve Tağ ara Tavgaçniñ ve Çerkaçniñ oñ qolnıñ ve sol qolnıñ uluğ Nuraddin Qırım Geray Sultan hazretlerindin uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve barça Lih memleketlerniñ ve Litvaniñ ve Jivmayutnıñ ve Mazavşanıñ ve sair kob yerlerniñ uluğ qıralı ve hükürmdarığa kopdin kob selâm aytıb nedir halıñuz yahşımısız-hoşmısız dib muhabbetlik ve qardaşlıq birle sorağanımızdan soñra i'lâm yarlığ-ı şerif sultanı oldır ki bundan aqdem siz qardaşımız bilen ağaçamız Han ali-şan ve haqan zi-şan hazretleri dost ve qardaş bolurğa yahşı söyleşüb iki yurtnıñ arasında tüzenlik bolurın tilâb uluğ elçilerin köndergân idiler Al-i Osman padişahı saadetlü ve devletlü Hünkâr hazretleri dahi siziñ barışlıq bolurğa evel zamanda ahdname-i Hümayun cibergânlerinde öz memleketlerine ve bizim vilâyetimiz Qırım Yurtuna barça din İslâm [.....] siziñ qarada bolğan serhadlarıñuzdın hırsız ve harami çıqub zarar ve ziyân etmâmek üzre yahşı zabt ve muhkem tenbih itâriñüzge ve dahi Özüden şayqa bilen Qazaq cıqarmay yahşı zabt idüb Qara Deñiz yâlılarında bolğan halq rahat bolurğa ve dahi ötkân ata ve dedelerimiz ve ağaçalarımız bolğan havaqın-i salifin aleyhimü'r-rahmet ve'r-Rızvan hazretleri zamanlarında siz qardaşımıznıñ ata ve babaları bolğan qırallarnıñ dostluq itüb cibere kelgân virgü ve hazineni her yıl zamanındın qaldırmay bi-qusur köndermek şartı üzre barça ahd ve peyman ayan ve beyan qılınğan irdi bundan soñra vilâyetinüzge aqın etdirmay ve Beş-Baş köndermay zabt idüb qaçub barğan eşqıyânıñ muhkem haqqından kelüb Aqkerman ve Cankerman etrafında bolğan barça Tatar ve Noğay halqı dahi sürüb Qırımğa ketürüb eşqıyâ ve haramzade tayfeni öltürüb cezasın birüb bizgâ tüşkân barça dostluqni ve barışlıqlıqni murad üzre yerine ketürüb hiç bir sözümüzde ve özümüzde hata ve hilâf

bolmağan irdi bu ortalıqda sizni dost ve qardaş dib köndergân ilçimizni ve niçe kişilerimizni muhabbetname yarlıg-ı şerifler bile siz qardaşımızğa ve hatmanlarıñuzğa dostluq ve qardaşlıq için cibergânimizde sav-esen vilâyetiñuzgâ dahil bolğan soñra öz memleketiñüz içinde kişilerimizni tib-tiri ğayıb itib bizgâ qayta cibermay yoq etdiñüz tekrar savluqların bilüb haber alub zabtle memleketde munday iş bolurmi bahusus qardaşlıqğa barğan ilçini şulay itârlermi siziñ padişahlığıñuzğa tüşar iş tuguldir dib yine muhabbetnameler bile tilây köndergânimizde yoqdur tapmaduq dib ilçimizni yoq etdiñüz mundan ğayrı serhad cerlerimizde Ordın tışqarı köçe turğan ilimizgâ ve Qırım ve Noğay mallarına qaradın atlu Qazağıñuz niçe kere kelüb mal ve niçe tusnaq aldılar hiç eksik bolmadı niçe kere kelgânlerinde serhadlarımızda bolğan qullelerimiz bozub niçesin tüşürüb ve alğan malların dahi ba'zısın saldırub tiller ketürüb söyletdigimizde aslı bile haber bildik ve'l-hasıl bir kerre Öziden Qazaq eksik bolmadı ve Qara Deñizge dahi şayqalarıñuz çıqub Rum İlinde niçe illeri ve köyleri urub kob tusnaq ve mal aldılar ve Qırım yâlılarına dahi niçe kerre kelüb deñizge yaqın köylerimizge çıqub ğafil iken hırsızlıq bilen tusnaqlar alub yine iraqdan turub culuvlaşdılar ve kob zarar etdiler alay da bolsa biz ahdımızda turub sizge sefer etmedük ve Beş-Başnı zabt idüb qaçub barğanlarını dahi talab cezasın berdük siz qardaşımızğa cibergân elçimiz Qutluşah biyni qadimi virgü ve hedayâmız bilen tiz cibârmagiñuzni tilây iki yıldan artıq sabır eyledik siz dahi bugün-yarın dib cubatıb ve hazine ve ilçiniñuzni Çağ-ı Bağdad qal'âsı fetih bolğança cibermay ilçimizni tutduğıñuzni tahqiq bildik ilçiniñuz keldiginde ayin-i qadimi üzre sıy ve riayet bilen ilçiniñuzni keltürüb hedayâ ve hazineñuzni alduğımızda ötkân adetçe tamam kelmedi biz burunğı ağaçlarımız qadir dostluq etmedikmi dib sorağanımızdan az da bolsa budır bahşıñniñ yüzine baqılmaz dib ilçiniñuz cevab virdikde biz dahi ilçiniñuzğa cefa etmay yahşı sıy ve riayetimiz bilen soyurğalımızni birüb bu zamanğadek cibermay qonaqladıq ve burundan dostluq arasında hilâf idüb vilâyetimizden alğan tusnaq ve kob malnı ve hazinemizniñ nuqsanın dahi bi-inayet Allahu'l-melikü'l-mu'in tamam haqlaşdıq imdi siz de bolsañuz saadetlü ve devlletlü Hünkâr hazretlerine ilçi ciberüb yine burunğıday barışlıq tilâbsiz kerce Hünkâr hazretleri uluğ padişah ve bizim dahi ulumuzdır biz dahi siz qardaşımız bilen barışa kelgânımız siz de şimdi haqqımız-sözümüz qalmadı şimden soñra saadetlü Han ağaçamız hazretleriñ ahdname-i Hümayunı mücibince eger qaradan ve eger deñizden Qazağıñuzni yahşı zabt idüb ehl-i İslâmdan bir ferde zarar olmamaq üzre ve hırsızınıñuzni yahşı zabt idüb öltürüb alğan malın qayta cibermek üzre ve qanun-ı qadim üzre her yıl dostluqıyçün vaqıt ve zamanındın bir kün keçikdirmay bi't-tamam hazinemizni ve sair toquzlama hedayâ ve virgüleriñuzni bi-qusur köndermek şartıyle niçük kim Han hazretleriñ

ahdname-i Hümayunları içinde dahi beyan qılınğandır bu minval üzre sözde toğrı tabılıb dost ve qardaş bolur için ilçinüzni siz qardaşımızğa qayta könderüb ahdname bile uluğ elçilerin köndermegin biz dahi Han hazretlerniñ ahdnameleri üzre ahd idüb dostuñuzğa dost ve tuşmanıñuzğa tuşman bolub dostluq ve qardaşlıq için bizim dahi ahdnamemiz bilen qıdvetü'l-emasil ve'l-aqran uluğ elçimiz Devletğazı zide qadruhunu sizgâ könderdik imdi siz dahi sözde toğrı tabılıb ve muhkem dost ve qardaş bolub bu minval üzre qaradan ve deñizdin Qazağınuzni zabt idüb hazinemizni bi't-tamam cibergâysiz şulay kim ahd ve şartımızda muhalif iş bolmağay özimizden ve Tatar askerimizdin ve qaraçı qullarımızni barçasın mani' ve def'i zabt eyledik sözüimiz birdir hiç hilâf bolmasdır bu kündin soñra dostuñuzğa dost ve tuşmanıñuzğa tuşmanımız şol şart bile kim sözde toğrı ve muhkem tabılıb elçi ve hazine bilen dostluq ve qardaşlıqıñuzni bildirüb ömür ahrığaçe dostluq ve muhabbetlikde ve barça ahd ve peymanda çinliq itkâysiz oşlay bolğay dib hatt bitildi baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday fi evahir mah-ı Rebiü'l-ahir sene 1050.

Qırım Geray Sultan bin Selâmet Geray Han
Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse

3.3 Гази Гирей-султан бин Мубарек Гирей-султан

№ 59

**Ярлык нуреддина Гази Гирей-султана Михаилу Федоровичу
(1052 г.х. / 1642 г.)**

Аннотация. Посол к царю от нуреддина, с мухаббетнаме; отсутствие вестей от татарского посла; отправление другого гонца с мухаббетнаме; ханское мухаббетнаме; просьба о возврате посла с ответом и дружественными вестями.

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kop çerüniñ ve sağışsız Noğayniñ ve Tav ara Çerkeçniñ ve Tat milân Tavgaçniñ uluğ Nuraddin sultan ali-şanı bolğan Ğazı Geray Sultan hazretlerindin uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve kop hristiyanıniñ ve barça millet-i Mesihaniñ padişahı bolğan uluğ padişah Han hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç barça Urusniñ ve kop memleketlerniñ padişahı ve hükümdarığa kopdin kob selâm itib nedir halinuz yahşımısız-hoşmısız dib sorağanımızdan soñra i'lâm yârlıq-ı şerif sultanı oldur ki bundan aqdem siz uluğ qardaşımıza çapqun ilçimiz ciberüb barça sözüimizni

muhabbetnamemizde a'yan qılğan irdik bu zamanğadek ol ilçerimizniñ haberi kelmey niçük bolğanıñ bilmek için dostluq ve qardaşlıq için yene çapqun ilçimiz cibergenimiz barça söz saadetlü azametlü Han ağaçayımız hazretleriniñ muhabbetnamelerinde yazılğandır imdi ilçimizni bir kün ilkâri torı cevab ve muhabbetlik birle qayta tiz cibergây irdiñüz dib hatt bitildi tarih miñ elli iki yılında Rebiü'l-evvel aynıñ ortasında.

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

№ 64

**Ярлык-мухаббетнаме нуреддина Гази Гирей-султана
Михаилу Федоровичу (Ферахкерман, 1052 г.х. / 1642 г.)**

Аннотация. Дружба хана с царем; ханская аудиенция для послов, сипахи Алексея Чубарова и писаря Ивана Байбакова; клятва хана перед послами; выдача ахднаме с золотой пайцзой; ахд и шерт (клятва) нуреддина о дружбе; соответствие слов нуреддина ханскому ахднаме; просьба об отправлении болеклер, колткалар и тийиш, без недостат; отправление к царю посла Хасан-аталыка; просьба о доставке 300 сом тийиш, соболиной пушнины, 50 сом для капу-аги, соболиного тийиш для главного казначея, сырт тийиш для эмельдеша Шах-мурзы; желание нуреддина о дружбе.

Hu el-mu'in

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Uluğ Orda Uluğ Yurtnıñ Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qırçaqniñ ve sansız kop çerüniñ ve sağışsız Noğayniñ ve Tat bile Tavgaçniñ ve Tav ara Çerkeçniñ uluğ Nuraddin Sultanı bolğan Ğazı Geray Sultan hazretlerindin uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve kop hristiyânniñ ve barça millet-i Mesihanıñ uluğ padişahı bolğan muhabbetlü qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç barça Urusniñ padişahı alem-penah ve kob memleketlerniñ da bolsa uluğ padişahı ve hükümdarığa kopdin kob selâm itib nedir halıñız yahşımızsız-hoşmısız dib sorağanımızdan soñra i'lâm yârlıĝ-ı şerif sultanı oldur ki halyâ ağaçamız saadetlü ve devletlü ve azametlü ve şevketlü Han ali-şan hazretleri siz qardaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç barça Urusniñ padişahı alem-penah ve kop memleketniñ padişahı ve hükümdarı milân ömür ahırğaçe uzun-uzaq muhkem dost ve qardaş bolub uluğ elçiñüz ve sipahiñüz Aleksay Çubarav ve yazıçı İvan Bayqavnı barça yoldaşları milân mübarek körünüşlerine aldırub elçiñüz ve sipahiñüz aldında muhabbetlik şartnamede yazılğan barça söz üzerinde çinliq ve muhkemlik bilen taymay turar için Quran üstündin ant içüb ahdname-i Hümayunğa altun baysa ildirüb cibergendir biz uluğ Nuraddin Ğazı Geray Sultan da bolsaq dost ve qardaş bolub kün ilkâri

ahdımızda bütün ve şartımızda bütün bolub hiç hilâf itmasmız ahdname-i Hümayundan kim yazılğandır barçası bizim taqı sözümüz ve şartımızdır hiç hilâf bolmasdır antımız antdır sözümüz birdir iki bolmaq ihtimalı yoqdur kün ilkâri barça dostlarıñuzğa dost ve duşmanlarıñuzğa duşmanmız siz uluğ qardaşımız taqı dostluq ve qardaşlıqda muhkem ve torı taymay turub barça bölekler ve qolqalar ve qabumuzda bolğan tiyişlerni qusursız tamam ciberdirke buyurub muhabbetlik kağıdıñuznı ve bölekleriñuzni eksik itmegâysiz dib uluğ elçimiz ve sipahimiz qıdvetü'l-aqrان qulum Hasan Atalıqnı cibergenmız siz uluğ padişahdan tilegimiz budır tiyişimiz üç yüz som bir tob samur qabu ağamıza elli som hazinedar başımıza samur tiyiş ve emeldeşimiz Şah Mirzaya sırt tiyiş siz qardaşımız uluğ padişahdan dilek ideriz bunlarnı yoq dimegây irdiñüz dostluqğa ve qardaşlıqğa sebep bolğay ve hem devletlü ve saadetlü ve şevketlü ağaçamız Han-ı a'zim ali-şan hazretlerine yahşı söz söyleyüb dostluğınız ve qardaşlığınız bilgây irdik tilegimizi yoq temegây idiñüz siz uluğ padişah taqı bolsañuz mihabbetlik ve qardaşlıq üstünde taymay turub iki yurtnıñ tüzenligin tilegây irdiñüz biz uluğ Nuraddin Sultan taqı burunğı ötkân Nuraddin Sultanlardın artıq dostluq ve qardaşlıq itârmız hiç hattımızda hata ve sözümüzde nuqsan yoqdur dib hatt bitildi Receb ayında ve tarih miñ elli ikide.

Bi-maqam Ferahkerman
Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

№ 70

Мухаббетнаме нуреддина Гази Гирей-султана Михайлу Федоровичу (1052 г.х. / 1642 г.)

Аннотация. Отправление двухлетней казны, без недостатч; тийиш для бийимлер и агалар на должностях; дружественное письмо от царя; аудиенция для послов от нуреддина; принятие двухлетней казны; уважение к послам; просьба к царю о соблюдении клятвы о дружбе; заверение нуреддина о долговременной дружбе с царем; транспортировка казны, невозможность переправить казну через р. Бузук, возвращение; Кара-Тон (донские казаки) на р. Бузук, связь Кара-Тон с ворами; утаивание ими (Кара-Тон) от послов сведений о врагах; нападение на казну, ранение Джантимур-бея и его смерть; потеря нескольких людей; благополучная доставка казны; просьба к царю о контроле над Кара-Тон, наставлении для них; просьба о переправлении казны впредь через Бузук; принятие ханом двухлетней казны; возврат извозчиков (арабаджылар) и сокольников (кушчылар), отправление ханских гонцов (кош чапкун); гонец Девлетгази от нуреддина, с письмом; просьба о соблюдении дружбы, о ежегодном отправлении казны без недостатч; обещание нуреддина о соблюдении своей клятвы.

Hu el-mu'in

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözümüz

Uluğ Orda Uluğ Yurtıñ ve Deşt-i Qıpçaqıñ ve Taht-ı Qırımıñ ve sansız kop Tatarıñ ve sağışsız Noğayıñ ve Tağ ara Çerkaçıñ ve Tat bile Tavgaçıñ uluğ Nuraddin Ğazı Geray Sultan dame fi hıfz Rabbena'l-müstean hazretlerimizdin uluğ Urusıñ ve Purusıñ ve barça memleketlerniñ de bolsa uluğ padişahı ve hükümdarı bolğan qardaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusıñ hükümdarı hazretleriğa kopdin kob selâm qılıb nedir halıñuz yahşımısız-hoşmsız dib sorğanımızdin soñra i'lâm ve inha' sultanı oldur ki siz qardaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusıñ hükümdarı bile bolğan ahd ve şartımızça qanun üzre iki yıllıq hazinemizni eksiksiz tamam yibâribsiz ve biyimlerimizniñ ve mensebde bolğan ağalarımızniñ da bolsa tiyişlerin qusursız yibârib ve muhabbetlik hattıñuzni taqı yibâribsiz elçileriñüzni mübarek körünüşimizga alub burunğı adetinçe sıy ve riayet itib cibergen iki yıllıq hazinemizni qusursız tamam alub maqbulımız bolğandır her zaman şulay eksiksiz yiberip ahdname-i Hümayunda yazılğan şart üzre dostluq ve qardaşlıqni muhkem tutğaysız uzun-uzaq dost ve qardaş bolub ömür ahırğaçe taymay turğaysız biz uluğ Nuraddin Sultan hazretleri de bolsaq siz qardaşımız bilâ uzun-uzaq dostluq ve muhabbetlikde turarmız lâkin halâ yibârgân hazineni ozatıb Buzuqdan ötkerib yibarürgâ buyurğan ol buyuruqıñuzçe bolmay Buzuqdan ötkermây qaytıb ve hem Buzuqda bir Qara Ton bar imiş hırsızlar bile ortağ olub ilçilerimizdin tuşman bar ikenin yaşurub ayتماğan sebebli hazine basılıb Cantimur biy yaralı bolub soñra fevt boldı ve bir qaç adamlar taqı zayı' bolubdır hazineni esen alub keldiler ol Qara Ton sebebli ohşavsız iş bolub bir qaç muslümanlar zayı' bolğandır kün ilkârıde bolsa siz qardaşımızğa malüm qılurmız kim ol haramzadelerğa muhkem tenbih itib zabt itârgâ buyurğay irdiñüz kim bir taqı bulay iş bolmağay irdi İnşa'Allahu halâ hazine yibârgânda ozatıb Buzuqdan ötkârib yibârigâ buyurğay irdiñüz ve tenbih etkây irdiñüz halâ yibârilgân iki yıllıq hazineni şevketlü ve salabetlü ağaçam Han-ı a'zim ali-şan hazretleri taqı alub qusursız tamam iki yıllıq hazine kem bolmağan sebebli maqbulları bolub quşçı ve arabaçılarıñuzni qaytarıb uzun-uzaq dost ve qardaş bolmaq üzre quş çapqun elçilerin birgâ yibârdiler biz de bolsaq ol vech üzre dost ve qardaş bolub qıdvetü'l-aqrان uluğ çapqun elçimiz Devletğazı zide qadruhını yibârdik İnşa'Allahu Ta'alâ vasıl bolğanlarında hattlarımızğa inam qılıb dost ve qardaş ve uzun-uzaq muhabbet bolub turğay irdiñüz ve qanun üzre her yıl sayın eksiksiz ve qusursız hazinemizni yibârigâ buyurğay irdiñüz biz de bolsaq sözümüzde ve ahdımızda muhkem turub dostuñuzğa dost ve tuşmanıñuzğa tuşman bolub ömür ahırğaçe taymay turarmız siz taqı söziñüzde ve ahdıñuzda muhkem turğaysız oşlay malüm bolğay dib hatt bitildi baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday sene 1052.

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

**Ярлык-мухаббетнаме нуреддина Гази Гирей-султана
Михайлу Федоровичу (1053 г.х. / 1643 г.)**

Аннотация. Прибытие царских послов с двухлетней казной; принятие казны ханом; просьба о твердом соблюдении клятвы о дружбе; ахд и шерт нуреддина; договор о переправе казны через р. Бузук, провал переправы; связь Кара-Тон с ворами, утаивание этой связи; нападение на казну, смерть Джантимур-бея, гибель других; победа послов и благополучная доставка казны в Крым; принятие казны; просьба о назидании Кара-Тону, их наказании; перенос времени алмашув с середины осени на начало, из-за трудностей в пути; просьба о переправе казны через Бузук; ханское письмо к царю; гонец от нуреддина, с письмом; просьба о придании значения словам хана и нуреддина; просьба об отправлении казны, тийиш для агалар, бийимлер и др.; прежний возврат извозчиков и кушчылар, отправление гонца (кош чапкун); долгое отсутствие гонца с вестями; гонец от нуреддина, просьба о его скором возвращении.

Hu el-mu'in

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kop Tatarniñ ve saşışsız Noğayniñ ve Tağ ara Çerkaçniñ ve Tat bile Tavgaçniñ ve oñ qolniñ ve sol qolniñ min uluğ padişahı Nuraddin Sulan Ğazı Geray Sultan dame devletühu fi hıfz Rabbena'l-müste'an hazretlerimizden Uluğ Yurtniñ Uluğ Urusniñ ve Masqva tahtınıñ ve barça millet-i Mesihaniñ ve kob memleketlerniñ de bolsa hükümdarı uluğ padişahı bolğan qardaşımız uluğ Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusniñ hükümdarığa muhabbetlik bile kopdin kop selâm qılıb nedir halıñuz yahşımısız-hoşmısız dib hatrıñuz sorağanımızdan soñra i'lâm yarlıg-ı muhabbet-encam sultanı oldur ki bundan aqdem elçileriñuz bile könderilgân iki hazine ki iki yıllıq hazinedir qusursız kelüb vasıl bolub saadetlü ve şevketlü ağaçamız Han-ı a'zim ali-şan hazretleri qabul idüb aldılar biz de bolsaq maqbulımız bolub aldıq her zaman şulay eksiksiz ciberüb Han ağaçamız hazretleriñ ahdname-i Hümayunlarında yazılğan şart ve ahd üzre dostluq ve qardaşlıqni muhkem tutğaysız biz uluğ Nuraddin Sultan hazretleri de bolsaq Han ağaçamız hazretleriñ ahd ve şartları üzre ahd ve şart itib uzun-uzaq dost ve muhabbet bolub dostuñuzğa dost ve tuşmanıñuzğa tuşman bolub ömür ahırğaçe taymay turğanımızğa inam qılğaysız ve siz uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç de bolsañuz söziñuzde ve ahdıñuzda muhkem turğay irdiñuz ve halâ ciberilgân hazineni Buzuqdan ötkârmek üzre qavl ve qarar berilgân irdi öz buyruğıñuzçe bolmay Buzuqdan ötkârmegen sebebli ve Buzuqda hırsızlar

bile ortağ bolğan bir Qara Ton hırsızlar bolğanın yaşurgân sebebli ğafil bile hırsızlar hazineni basub Cantimur biy şehid bolub ve niçe muslümanlar dahi telef bolub alay da bolsa bizim elçilerimiz mansur bolub hazinemizni esen ve aman tamamı bile keltürüb teslim itib maqbulımız bolğandır şimden soñra kün ilkârıde bolsa ol Buzuqda bolğan Qara Tonlarğa muhkem tenbih itib haqlarından kelürgâ buyurğay irdiñüz ve kün ilkârıde bolsa orta küz ayında almaşuv bola turğan irdi alay bolsa hazine qalub yolda zahmet ve cefa çekilgân sebebli halâ hazineni İnşa'Allah ilk küz ayında almaşuv bolub ve hem Buzuqdan ötkârüb ciberürgâ buyurğay irdiñüz dib saadetlü Han ağaçamız hazretleri siz uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç hazretleriğa i'lâm qılıb hattlarında yazğandırılar biz de bolsaq ağaçamızniñ buyuruğı ve hattlarında yazılğan sözleri üzre hattımızda yazıb fahiru'l-aqrان halâ çapqun elçimiz bolğan [...] könderdik vasıl bolğanlarında Han ağaçamız hazretleriñiñ hattlarında yazılğan sözleriğa amel bolub ve bizim dahi muhabbetlik bile yazılğan hattımızğa i'timad qılıb dostluqda muhkem turub kün ilkârıde bolsa halâ hazineni ilk küz ayında almaşuv bolurğa buyurğay irdiñüz ve Buzuqdan ötkârürgâ buyurub ciberürgâ ve ol Qara Tonlarğa muhkem tenbih itârgâ buyurğay irdiñüz öz hazinemizni ve mensebde bolğan ağalarımızniñ tiyişlerin ve biyimlerniñ tiyişlerin ve barça tiyişlerni eksiksiz tamam yibârürgâ buyurğay irdiñüz mundın burun hazinemizni tamam alğan soñ burunğı adetçe elçileriñüzge sıy ve hürmet itib quşçı ve arabaçılarıñuzni qaytarub quş çapqunlarımızni yibârgân irdik kob zaman bolub qayta çapqun kelmeyüb haber kelmegân sebebli halâ ta'cil barub kelür için ağaçamız Han ali-şan hazretleri çapqun elçi köndermâgen bizim taqı çapqun elçimiz könderilgândir sıy ve hürmet itib ta'cil qaytarub ciberürgâ buyurğay irdiñüz dib hatt bitildi baqı ve'd-du'a ali etba' el-Huday sene 1053.

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

№ 80

Ярлык-мухаббетнаме нуреддина Гази Гирей-султана Михайлу Федоровичу (Сарай-и Качи, 1053 г.х. / 1643 г.)

Аннотация. Пребывание в Крыму сипахи Бориса Приклонского и писаря Гиресима Лаврова, со спутниками; отправление на алмашув карачи Мехмед-шах-бея; отправление прежде гонца Абдиша к царю; ханское мухаббетнаме; письмо от царя; соблюдение ахднаме; исключение возможности совершения дел вопреки клятве; бегство предводителей-мурз из среды злодеев, что пришли без разрешения; наказание части злодеев; позднее прибытие гонца и долгое отсутствие вестей; возврат части пленников без выкупа; «друг для друзей, враг – для врагов».

Hu

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözümüz

Uluğ Orda Uluğ Yurtıñ ve Taht-ı Qırımıñ ve Deşt-i Qıpçaqıñ ve sansız kob çerüniñ ve sağışsız Noğaynıñ ve Tat bile Tavgaçnıñ ve Tav ara Çerkeçnıñ uluğ Nuraddin Sultanı Ğazı Geray Sultan hazretlerindin uluğ Urusnıñ ve Purusnıñ ve kob hristiyânnıñ ve barça millet-i Mesihaniñ uluğ padişahı ve hükümdarı bolğan qarındaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusnıñ ve kop yerler ve memleketlernıñ uluğ padişahı ve hükümdarına kopdin kob selâm dib çinliq ve muhabbetlik birle nedir halıñuz yahşımısız-hoşmısız dib sorğanımızdın soñra i'lâm muhabbet-encam sultanı oldur ki halyâ munda bolğan uluğ ilçinüz ve sipahinüz Boris Priqlonsqoy ve yazıçı Ğarasim Lavravnı barça yoldaşları milân sıy ve riayet birle almaşuvğa qaraçımız Mehmedşah biyni çıkarub kün ilkâri çapqun ilçimiz Abdişni cibergenmiz barça söz ve cevab saadetlü Han ağaçamız hazretleriniñ muhabbetname hattlarında yazılğandır bizim dahi cevabımız şol cevabdır dib ve hattıñuzda yazılğan barça söz saadetlü ağaçamız hazretleriniñ ve bizim malüm ve hatır nişanımız bolub kün ilkâri hiç hilâf iş bolmaq ihtimalı yoqdır ahdname-i Hümayunda bolğan barça söz üzerinde turı ve muhkem turğanmız dib ve halâ destursiz barğan hayırsız haramzadelernıñ baş bolğan mırzaları kimisi qaçub kimisine dünya siyaseti bolğandır çapqun kiç kelüb haber bilmegânimizden tüşkân esirler dahi her biri bir vilâyetke tüşüb halyâ qolğa kirgandin bir az esir cıluvsız qaytarub ciberdiler dib barça dostuñuzğa dost ve duşmanıñuzğa duşmanmız çinliq ve muhabbetlik üzre hatt bitildi tarih miñ elli üçde Şaban ayında.

Bi-maqam Saray-ı Qaçı el-mahruse

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

№ 83

**Ярлык-мухаббетнаме нуреддина Гази Гирей-султана
Михайлу Федоровичу (Качи-Сарай, 1053 г.х. / 1643 г.)**

Аннотация. Пребывание в Крыму посла Бориса Приклонского и писаря Гиресима Лаврова, со спутниками; отправление на алмашув карачи Мехмедшах-бея, с послом Реджебом и ханским послом Мурадшах-мурзой; ханское мухаббетнаме и ахднаме; равнозначность слов нуреддина и хана; отсутствие вероятности совершения дел вопреки клятве; побег мурз, предводителей злодеев, что пошли без разрешения; наказание части тех руководителей; позднее прибытие гонца и отсутствие вестей; возврат части пленников без выкупа; обещание о крепкой дружбе; просьба об отправлении казны, колтка и болек-селямлар; тийиш для бийимлер и агалар на должностях; просьба к царю о следовании ханским словам (велениям); ежегодная казна без недо-стач и изъянов; заверения нуреддина о своей дружбе и искренности.

Hu

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözümüz

Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaq ve Taht-ı Qırımniñ ve sansız kob Tatarniñ ve sağışsız Noğayniñ ve Tağ ara Çerkaçniñ ve Tat bile Tavgaçniñ uluğ Nuraddin Ğazı Geray Sultan hazretlerinden uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve kop hristiyânniñ ve barça millet-i Mesihaniñ uluğ padişahı ve hükümdarı bolğan qarındaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusniñ ve kob yerlerniñ ve memleketlerniñ da bolsa uluğ padişahı ve hükümdarına kopdin kob selâm dib çinliq ve muhabbetlik birle nedir halıñuz yahşımısız-hoşmısız dib sorğanımızdan soñra i'lâm muhabbet-encam sultanı oldur ki halyâ munda bolğan uluğ elçiñüz Baris Priqlonsqoy ve yazıçı Ğarasim Lavravni barça yoldaşları bilen sıy ve hürmet ve riayet birle almaşuvğa qaraçımız Mehmedşah biyni çıkarub fahiru'l-aqran uluğ elçimiz Receb zide qadruhını saadetlü Han ağaçamız hazretleriniñ uluğ elçileri bolğan Muradşah Mırza bile yibârdik barça söz ve cevap şevketlü Han ağaçamız hazretleriniñ muhabbetname ve ahdname hattlarında yazılğandır bizim dahi cevabımız şol söz şol cevabdır dib ve hattıñuzda yâzılğan barça söz saadetlü Han ağaçamız hazretleriniñ ve bizim malüm ve hatır nişanımız bolub kün ilkâri hiç hilâf iş bolmaq ihtimalı yoqdur ahdname-i Hümayunda bolğan barça ahd ve söz üstünde turı ve muhkem turğanımız dib ve halâ destursız barğan hırsız ve haramzadelerniñ başı bolğan mırazları kimisi qaçub ve kimisine dünya siyaseti ve eskence bolğandır çapqun kiç kelüb haber bilmegânimizden tüşkân esirler dahi her biri bir vilâyetke tüşub halyâ qolğa kirgânden biraz esir culuvsız qaytarub ciberdiler dib kün ilkâride bolsa barça dostuñuzğa dost ve duşmanıñuzğa duşman bolub ömür ahırğaçe taymay muhkem turarmız dib siz uluğ padişah Han hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusniñ hükümdarı da bolsañuz bizim taqı dostumuzğa dost ve duşmanımızğa duşman bolub muhabbetlikde ve dostluqda muhkem turğay irdiñüz dib ve kün ilkâride bolsa hazine ve qolqa ve bölek selâmlarımızni eksiksiz yibâringâ buyurğay irdiñüz dib ve biyimlerimizniñ ve mensebde bolğan ağalarımızniñ taqı tiyişlerin qusursız yibârgây irdiñüz dib saadetlü Han ağaçamız hazretleriniñ ahdname-i Hümayunlarında yazılğan barça söz ve cevablarına i'timad ve i'tiqad qılıb muhabbetlik birle uzun-uzaq dost ve qarındaş bolub her yıl sayın hazineni eksiksiz ve qusursız yibâürgâ buyurğay irdiñüz biz uluğ Nuraddin Ğazı Geray Sultan da bolsaq sözümüzde ve ahdımızda muhkem turub bu taraftan asla hilâf iş bolmastur dib çinliq ve muhabbetlik üzre hatt bitildi tarih miñ elli üçde Şaban ayında.

Bi-maqam Qaçı Saray el-mahruse

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

№ 92

**Мухаббетнаме нуреддина Гази Гирей-султана
Михайлу Федоровичу (Качи-Сарай, 1054 г.х. / 1644 г.)**

Аннотация. Гонец Казы-бек от хана, с мухаббетнаме; равнозначность слов нуреддина и слов хана; «друг для друзей, враг – для врагов»; просьба о скором возврате гонца с вестями; просьба о вестях без опозданий.

Hu

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kop çerüniñ ve sağışsız Noğayniñ ve Tat bile Tavgaçniñ ve Tav ara Çerkeçniñ uluğ Nuraddin Sultanı Ğazı Geray Sultan hazretlerindin uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve cümle hristiyânniñ uluğ padişahı ve hükümdarı bolğan muhabbetlü dostumuz ve qardaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusniñ ve kop memleketlerniñ padişahı ve hükümdarına kob selâm dib nedir halıñız yahşımısız-hoşmısız dib sorağanımızdın soñra halâ saadetlü ve devletlü ağaçamız Han-ı a'zim alişan hazretleri muhabbetname-i Hümayunları ile çapqun ilçileri Qazı bekni ciberüb barça sözleri anda ayan qılınğandır bizim dahi sözüimiz şulaydır cümle dostuñıza dost ve duşmanıñuza duşmanımız siz uluğ padişah Han ve hem uluğ biy cümle Urusniñ padişahı ve hükümdarı qarındaşımız dahi çapqunımızni ta'cil qaytarub kün ilkâri haber bildirgây irdiñüz haber kiç qalmağay irdi ol sebebli çapqun ilçimizni cibergânımız dostluq-qarındaşlıq itkâsız dib hatt bitildi tarih miñ elli dört yılında ve Rebiü'l-evvel ayında tahtgâhımız Qaçı Sarayında.

Bi-maqam Qaçı Saray el-mahruse

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

№ 100

**Ярлык-мухаббетнаме нуреддина Гази Гирей-султана
Михайлу Федоровичу (Качи-Сарай, 1054 г.х. / 1645 г.)**

Аннотация. Прибытие в Крым людей от царя, Оразмухаммеда и Курмаша, с письмом и посылками; ханская аудиенция для послов; ханская клятва (шерт) о дружбе; ахд и шерт от нуреддина; отправление гонца Шаххусеинбека к царю; просьба об уважении и внимании к нему.

Hu el-mu'in

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti birlen uluğ padişah

Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusniñ penahı ve kop memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kop selâm itip muhabbetlik ve tatuwlıq milân nedir halıñuz ve hatrıñuz yahşımısız-hoşmısız dib sorğanımızdan i'lâm olunur ki halyâ siz uluğ padişah Han hazretlerindin adamıñuz Orazmuhammed ve Qurmaş milân yibârilgân hattıñuz ve bölekleriñüzni keltürüb ayin-i qadim üzre saadetlü ve devletlü ağaçamız Han-ı a'zam hazretleri de bolsa mübarek körünüşlerine alub [....] üzre Quran üstünde şart qılub ömür ahırğaçe muhkem dost ve qardaş boldılar min uluğ Nuraddin Ğazı Geray Sultan hazretlerimiz de bolsaq şulay-oq ahd ve şart idüb ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıqda muhkem bolup ve kün ilkârıde bolsa ahd-şartımızdan taymay muhkem turdıq dip uluğ çapqunımız Şahhüseyin bek qulumızni yibârdik taqı esan siz uluğ qardaşımız padişah Han hazretleriğa barmaq mısır olduqda ayin-i qadim üzre sıylâb öziñüz de bolsañuz ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıqda taymay turğay irdiñüz miñ elli törtde Zılqa'de aynıñ ğurrasında tahtgâhımız Bağça (?) Sarayında.

Bi-maqam Qaçı Saray

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

№ 107

**Ахднаме и мухаббетнаме нуреддина Гази Гирей-султана
Алексею Михайловичу (Казы-Сарай, 1056 г.х. / 1646 г.)**

Аннотация. Мир, заключенный между ханом и царем; клятва перед послом, дьяком и писарем; ахд и шерт; посол Хуремшах-мурза с ханским ахднаме; ахд и шерт, клятва нуреддина перед царскими послами; посол Хасан от нуреддина, с ахднаме; недостача в тийиш и изьяны в шубах (плохие и тесные шубы) в прежние времена; неоднократные уведомления Михаилу Федоровичу по этому поводу; подобные шубы – причина раздора; просьба к Алексею Михайловичу об отправлении хороших шуб, без недостач и изьянов, по дефтеру; посол Ханкулы с дружественным письмом о таком положении дел; просьба о 300 сом нукарат для нуреддина (ежегодно), дефтер о семи тийиш по-новому; просьба о соболином тийиш вместо куньего тона для валиде и улуг-бийим; просьба нуреддина о тийиш для себя, в точном количестве; просьба нуреддина о соответствии числа шуб от послов числу в царском повелении и в письме.

Hu el-mu'in

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve sansız kop Tatarniñ ve sağışsız Noğayniñ ve Tat bile Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkaçniñ min uluğ Nuraddin Ğazı Geray Sultan dame fi hıfz Rabbena'l-müstean hazretlerinden uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve kop hristiyanıñ

ve barça millet-i Mesihaniñ uluğ padişahı ve cümle hristiyânnıñ penahı ve hükümdarı bolğan qarındaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ ve kob yerlerniñ ve memleketlerniñ uluğ padişahı ve hükümdarığa kopdin kob selâm dib çinliq ve muhabbetik birle nedir halıñuz yahşımısız-hoşmısız dib sorağanımızdın soñra i'lâm muhabbet-encam sultanı oldur ki saadetlü ve azametlü ve şevketlü ağaçamız Han-ı a'zim ali-şan hazretleri siz qarındaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç bile uzun-uzaq barışub ömür ahırğaçe taymay muhkem turarğa halâ bunda bolğan uluğ elçinüz ve dyaq ve yazuçıñız qaşında Quran üstünde ant itüb ve ahd ve şart qılub qanun-ı qadim üzre altun baysalu uluğ ahdname-i Hümayunların uluğ elçileri qıdvetü'l-aqran Hüremşah Mırza zide qadruhu bile yibârdiler dib kün ilkâri min uluğ Nuraddin Ğazı Geray Sulan hazretleri de bolsaq saadetlü Han ağaçamız hazretleriniñ ant itkânlerinçe biz taqı şulay-oq uluğ elçileriñüz qaşında Quran üstünde ant ve şart ve ahd ve peyman itib ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıqda muhkem bolub kün ilkârıde bolsa ahd ve şartımızda taymay muhkem turdıq ahdnamemiz bile biz dahi uluğ elçimiz Hasannı yibârgânımız barça söz ve cevab saadetlü Han ağaçamız hazretleriniñ ahdname-i Hümayunlarında yazılğandır bizim dahi cevabımız şol cevabdır kün ilkârıde bolsa hiç hilâf iş bolmaq ihtimalı yoqdur şevketlü ağaçamız Han ali-şan hazretleriniñ ahdname-i Hümayunlarında yazılğan barça sözniñ üzerinde turı ve mehkem turğanımız ol ahdname-i Hümayunda ne-kim yazılğan bolsa ant ve şartımız anıñ üzerindedir bir qaç seneden beri tiyişlerimiz eksik ve tonlarımız naqs ve tar kelgân sebebli bir qaç def'a qarındaşımız merhum babañuz Mihayla Fyodraviç cümle Urusniñ hükümdarığa yazub bildirgân irdik ol eksik ve naqs sebebli bozğaqlıq bolub irdi şimden soñra siz uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç de bolsañuz tiyişlerimizi kem etmay ve tonlarını naqs etmay qanun-ı qadim üzre tamamı bile yibârigâ buyurğay irdiñüz dib mundan burun çapqun elçimiz Hanqulunı muhabbetlik hattımız bile yibârüb cümle bu ahvalları yazub i'lâm qılğan irdik ve her yıl sayın özimizge üç yüz som nuqarat buyurğay irdiñüz dib ve yeñiden yedi aded tiyiş dahi yazub defter idüb bildirgân irdik ol yeñi tiyişlerni de bolsa defterimiz mücibinçe yibârigâ buyurğay irdiñüz dib çapqun elçimiz Hanqulu bile hattımızda yazub i'lâm qılğan irdik halâ dahi i'lâm qılgamız kim kün ilkârıde bolsa bir dahi eksik ve naqs itmay qanun üzre siyah samur ton ve siyah samur tob ve zerdeva ton sırt ve qarın tonlarını uzun ve bol ve üç yüz som nuqarat aqçamıznı eksiksiz yibârigâ buyurğay irdiñüz ve yedi aded tiyişni dahi kem etmay her yıl sayın yibârigâ buyurğay irdiñüz dib ve izzetli valide-i azizemiziñ ve uluğ biyim hazretleriniñ bu zamanğadek zerdeva ton tiyişi ala turğan irdiler halâ dilek qılgamız kim kün ilkârıde bolsa alarnıñ tiyişin

samur tiyiş itârğa buyurğay irdiñüz dib tilek qılamız uzun-uzaq dost ve qardaş bolğuday bolsañuz işbu ahdname hattımızda ne-kim yazılğan bolsa bi-qusur tamamı bile her yıl yibâirgâ buyurğay irdiñüz kim min-ba'd artuq aramızda bozğaqlıq bolmağay irdi ahdımız ve şartımız dahi anıñ üzerindedir kün ilkârıde bolsa dostluqda ve muhabbetlikde muhkem turğay irdik İnşa'Allahu Ta'alâ bir dahi hilâf iş bolmastur siz de bolsañuz ahd ve şartıñuzda muhkem turub şimdiden soñ min uluğ Nuraddin Sultan hazretlerimizgâ yibârgân hattıñuzda öz tiyişimizni samur ton ve samur tob ve zerdeva ton ve sırt ton ve sırt tahta ve qarın ton ve qarın tahta ve çift samur qaç bolğanın muhabbetlik hattıñuzda başqa ve başqa bir hoşçe yazub yibâürgâ buyurğay irdiñüz kim ilçileriñüzgâ artuq söz bolmas irdi anda tamam berilüb munda elçiler eksik beredir dib inam qılmaymız hattıñuzda ne qadar yazılsa kelgân ilçileriñüzden anı taleb idüb hiç qıstav bolmas irdi kün ilkârıde bolsa işbu ahdname hattımızda yazılğançe yiberib öz hattıñuzda dahi oşlay yazub yibâürgâ buyursañuz yahşı bolur irdi oşlay malüm bolğay dib hatt bitildi tarih miñ elli altıda yazıldı Rebiü'l-evvel ayında.

Bi-maqam Qazı Saray el-mahruse
Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

№ 115

Ярлык-мухаббетнаме нуреддина Гази Гирей-султана Алексею Михайловичу (Качи-Сарай, 1058 г.х. / 1648 г.)

Аннотация. Прибытие в Крым писаря Ивана с мухаббетнаме хану, калге и нуреддину; намерение царя об отправлении годичной казны (по дефтеру хана Бахадыра Гирея), как в прошлом году; посол Тимофей Караулов, писарь Плакидин и прежний писарь Грязнов Акишев в ханском диване, переговоры с ханом; договор о доставке казны (по дефтеру хана Бахадыра Гирея), как и прежней казны, доставленной Т. Карауловым; принятие годичной казны; авантюра с отправлением тийиш; прошлогоднее отправление тийиш для 12 ханских агалар, 6 агалар калги и др., тийиш для нуреддина (шубы) – доставка всего этого Т. Карауловым в прошлом году, без недостат; противоречие текущего года – нарушение клятвы; отправление гонца Мехмеда, возвращение царских извозчиков и кушчылар; просьба об отправлении двухлетней казны на алмашув в конце мая; просьба о скором возврате гонца с отправлением вестей; 6 лет с момента доставки казны Т. Карауловым (1052–1058 г.х.); две казны за шесть лет доставлены; просьба об отправлении соболиной пушнины и 6 шуб, без недостат; ханское мухаббетнаме; просьба нуреддина к царю о внимании к ханским словам; хитрости в отношении татарских карачи и сыновей Ормухаммеда – письма к мурзам, отправление казаков с боярином; поимка и заключение боярина; негодование нуреддина по этому поводу.

Hu el-mu'in

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözümüz

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve Deşt-i Qıpçaqıñ ve Taht-ı Qırımnnıñ ve sansız kob Tatarıñ ve sağışsız Noğaynıñ ve Tağ ara Çerkaçnıñ ve Tat bile Tavgaçnıñ oñ qolnıñ ve sol qolnıñ min uluğ Nuraddin Ğazı Geray Sultan dame fi hıfz Rabbenâ'l-müsteân hazretlerindin uluğ Urusnıñ ve Purusnıñ ve kob hristiyanıñ ve barça millet-i Mesihanıñ penahı uluğ padişahı ve hükümdarı bolğan qarındaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusnıñ ve kob yerler ve memleketlernıñ uluğ padişahı ve hükümdarığa kopdın kob selâm dib çinliq ve muhabbetlik birle nedir halıñuz yahşımısız-hoşmısız dib sorğanımızdın soñra i'lâm muhabbet-encam sultanı oldur ki mundan burun yazıçı İvan bilen saadetlü ağaçamız Han ali-şan ve Qalğa ağaçamız hazretlerine ve min uluğ Nuraddin Ğazı Geray Sultan hazretlerimizğa da bolsa muhabbetname hattıñuz kelüb Bahadır Geray Han aleyhi'r-rahmet ve'r-Rıdvân hazretleri defteri bilen bir yıllıq hazinemizni bildir barğan hazine üzre virelim dimişsiz hatrıñuz körüb bunda bolğan elçiñuz Timafiy Qaraulav ve yazıçı Plakidinni ve burnaqı yazıçı Grâznoy Akişanı ketürdüb şevketlü Han ali-şan hazretleriniñ divanında söyleşüb Bahadır Geray Han defteri milân ötkân Timafiy Qaraulav her niçik keltürdi irsa anıñ üzerinde qavl ve qarar ve ahd-şart olunub bir yıllıq hazine-i qabul etdik idi hiç bir zamanda Qırım padişahları öz zamanlarında ağalarına çıqğan tiyişlerdin ferağat itkâni barmıdır ihtiyaqlarıñuzdan sual itsañuz bolmasmıdır aralıqda beş-on yıl keçmedi bildir könderdiğıñuz unutulurmı ta bu qadar hile de olurmu imiş Bahadır Geray Han defteri dimekle hile idüb Han ağaçamız zamanında ve bizim zamanımızda çıqub keçen yıl Timafiy Qaraulav milân kelgân Han ağaçamıznıñ on iki ağalar tiyişlerin ve qarındaşımız Qalğa Sultan hazretlernıñ altı ağasınñ tiyişleri ve ğayrı tiyişler öz hattlarında yazılğandır ve bi'z-zat min uluğ padişah Nuraddin Ğazı Geray Sultan hazretlerimizniñ qanun-ı qadim adet bolub her yıl sayın kele turğan bir tob samurımızni ve iki sırt ton ve dört qarın tonlarımızni eksik keltürüb bunların cümlesin Timafiy Qaraulav eksiksiz keltürgân iken bu yıl kelgân hazinede bu qadar hile itdiñuz bizim şart ve ahdımız bulay tugul idi bildir Timafiy Qaraulav keltürgân hazine üzerinde idi ahdıñuzda turmadıñuz naqz-ı ahd öz tarafıñızdan boldı alay bolsa da biz dostluq qat'i itmeyüb qanun-ı qadim üzre çapqunımız Mehmed birlen ve quşçı ve arabaçlarıñuzni könderdik imdi bizim bile dost ve qardaş bolub iki yurtnıñ askeri ve re'ayaları tınç ve rahat bolsun dirseñuz kiçen sene Timafiy Qaraulav ketürdüği hazine defter bilen iki yıllıq hazinemizi işbu kelecik Mayıs aynıñ ahırında almaşuv yerine yetişdirüb halâ könderdigimiz çapqunımız bugün-yarın dib eglendirmeyüb toğrı söz bilen qaytarub köndergey irdiñuz dostluq etsañuzde-itmâsañuzde vade itdügimiz künden

ozdırmayub haberin bildirgâysiz her nima berirsa Allah Ta'alâ berir bizni yoqdan bar itkân Huday bi-zeval hazretlerinden isterdirseñüz Timafiy Qaraulav Qırımğa ketürdüği hazine tarih miñ elli ikide idi şimdi tarih miñ elli sekizde bolub mabeynde altı yıl bolğandır altı yılda Qırımğa iki hazine kelgândir cümle ihtiyarlarıñuz ve buyruqıñuzda bolğan kişileriñüz de bilürler alay bolsa kün ilkârıde bolsa ol eksik kelgân bir tob sammurımızını ve altı tonlarımızını eksiksiz tamamı bile yibârürgâ buyurğay irdiñüz kim artıq bulay alay söz ve bolğaqlıq bolmas irdi kün ilkârıde bolsa bir dahi eksik itmay qanun-ı qadimden kele turğan ola turğan adet üzre bi't-tamam könderirge buyurğay irdiñüz ve'l-hasıl barça söz ve cevap saadetlü Han ağaçamız hazretleriñ muhabbetname hattlarındadır cümle söz anda yazılğandır bizim dahi cevabımız şol cevabdır kün ilkâri hiç hilâf iş bolmaq ihtimalı yoqdur ol barça sözler üzerinde toğrı ve muhkem turğanımız uzun-uzaq barış ve yârış bolur bolsañuz şevketlü Han ağaçamız hazretleriñ yazğan hattlarına amel ve i'timad qılub alarıñ yazğanınça hazineni ve eksiklerini tamamı bile yibârürgâ buyurğaysız biz dahi uzun-uzaq dost ve muhabbet bolub ömür ahırğaçe taymay turarmız sizden dostluq bolsa bizden dahi dostluq muqarrardır dostluq bumıdır ki dünya yaradılıqdan ecdad-ı a'zamımızıñ qulları ve qaraçıları bolğan öz Tatarımız ve Ormuammedni oğulların hile bile aldatub barça mırzalarğa hatt yazub bir qaç Qazaq bilen bir boyar yiberibsiz ol boyarıñuznu tutıb bizgâ könderdiler bunda elçileriñüz de bolsa közleşdirüb söyleşirdik şimdi ol boyarıñuz habsımızdadır Tatar halqı bilen siziñ münasebetiñüz nedir bu qadar hile bilen yürmek lâyıqmıdır padişahlıqğa tüşer iş tuguldir oşlay malümüñuz bolğay dib hatt bitildi baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday yazıldı tahtgâhımız Qaçı Sarayında tarih peyğamberimiz Muhammedü'l-Mustafa salli-Allahu aleyhi ve sellim hicretindin miñ elli sekizde Mart ayında.

Bi-maqam Qaçı Saray el-mahruse
Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

№ 125

Мухаббетнаме нуреддина Гази Гирей-султана Алексею Михайловичу (Качи-Сарай, 1059 г.х. / 1649 г.)

Аннотация. Гонец от царя, мухаббетнаме к хану и нуреддину 10 дня месяца зилькаде; ханская аудиенция для сипахи Михаила Ларионова и писаря Никитина; ярлыкаш (подарки) для послов; извещение царя об отправлении двухлетней казны на алмашув; посол от хана, с мухаббетнаме; возвращение царских послов; отправление Мехмедшах-бея на алмашув, с мурзами и атаогуллары; гонец Булат-ага с вестями к царю; аудиенция от нуреддина для

царских послов; ярлыкаш от нуреддина; гонец Абдуррахман-бек от нуреддина; равнозначность слов хана и нуреддина; просьба к царю об отправлении двухлетней казны без задержек; просьба о подготовке казны; направление татарского войска за казной.

Hu

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Ululğ Orda ve Ululğ Yurtıñ ve Deşt-i Qıpçaq ve Taht-ı Qırımıñ ve sansız kob Tatarnıñ ve sağışsız Noğaynıñ ve Tat bile Tavgaçnıñ ve Tağ ara Çerkaçnıñ uluğ padişahı bolğan min uluğ Nuraddin Ğazı Geray Sultan hazretlerindin Ululğ Urusnıñ ve Purusnıñ ve cümle Masqva vilâyetnıñ ve barça millet-i Mesihanıñ ve kop memleketlernıñ de bolsa hükümdarı uluğ padişahı bolğan uluğ padişah Han ve hem uluğ bek Aleksay Mihaylaviç qardaşımız hazretleriğa muhabbetlik bile hatrelerin sorağanımızdan soñra ba'du's-selâm muhabbet-encam sultanı oldur ki halâ şevketlü ve saadetlü ağaçamız Han-ı a'zim ali-şan ve haqan-ı zi-şan hazretlerine ve biz de bolsaq min uluğ Nuraddin Sultan hazretlerimizğa yibârgân muhabbetname hattıñuz bile çapqunıñuz işbu Zılqa'de aynıñ onunçı kününde kelüb vasıl bolub munda bolğan sipahileriñüzdin Mihayla Larivanov ve yazıçı Mikitin ve yoldaşları bilen ağaçamız Han ali-şan hazretleri körünüşlerine alub qanun-ı qadim üzre riayetler idüb ve yarılqaşların berüb barça ismar qalğan cevablarıñuz yetkürüb ve muhabbetname hattıñuz oquñanda iki yıllıq hazinemizni çıkarub almaşuv yerine yibârilgânin bildiribsiz saadetlü Han ağaçamız hazretleri de bolsa ve biz Nuraddin Sultan hazretleri de bolsaq yahşı tıñlab şevketlü Han ağaçamız hazretleri muhabbetname hattların yazdırub uluğ elçilerin ta'yin idüb sipahileriñuz birlen könderilgândir ve Mehmedşah biy bilen dahi ata oğulların ve mırzaların qoşub almaşuvğa könderilüb haber bildirmek için çapqun elçileri bolğan Bolat ağanı ilkâri yibârgânlerdir min uluğ Nuraddin Sultan hazretleri de bolsaq ol sipahileriñuzni ve yazıçı Mikitin yoldaşları birlen körünüşimizge alub yarlıqasınıznı yarlıqab kün ilkârıde bolsa dostluq ve muhabbetlik ve uzun-uzaq muhabbet bolmaq üzre bizim dahi tarafımızdan qıdvetü'l-aqran çapqunımız Abdurrahman bek yibârilgândir şevketlü Han ağaçamız hazretleri her ne yazub ve her ne ismar qılğan bolsalar bizim dahi sözüimiz ve ahdımız anıñ üstündedir aña köre siz uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusnıñ penahı ve hükümdarı da bolsañuz İnşa'Allahu Ta'alâ esan ve aman çapqunlarımız barganda iki yıllıq hazineni tutqavsız çıkarub almaşuv yerine hazır bulunmaq için muhkem tenbih itkây irdiñüz mundan könderilgân askerimiz hazineni almaşuvda bulmayub saqlamaq iqtiza iderse biğayet müşküldir zahmet çekerler buyuruğınuzda bolğan qullarıñuzğa muhkem tenbih idüb hazine almaşuv hazır bolğay irdi ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşıqda bolur qılıqnı itkây irdiñüz biz

de bolsaq İnşa'Allahu Ta'alâ dostluqda ve qardaşlıqda taymay muhkem turarmız oşlay malûm bolğay dib hatt bitildi baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday yazıldı Zilqa'de ayında tahtgâhımız Qaçı Sarayında tarih miñ elli toquzda.

Bi-maqam Qaçı Saray el-mahruse
Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

№ 134

**Мухаббетнаме нуреддина Гази Гирей-султана
Алексею Михайловичу (биюрт-и Качи, 1060 г.х. / 1650 г.)**

Аннотация. Отправление ханского гонца, с мухаббетнаме; гонец от нуреддина; просьба о внимании к ханским словам в мухаббетнаме; дружба и братство.

Hu

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüміз

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kob selâm itib muhabbetlik ve tatuwlıq milân hatrıñüz sorğanımızdan soñra i'lâm ve inhay sultanı oldur ki halâ saadetlü ve devletlü ve azametlü ağaçamız Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretleriniñ taraf-ı şeriflerinden muhabbetname-i Hümayunlarıyle çapqun könderilmekle tarafımızdan dahi çapqunımız könderilmiştir İnşa'Allahu Ta'alâ vusul bolduqda ferman-lâtif ve muhabbetname-müniflerin yahşı tıñlab ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıqda muhkem ve bir qarar bolğuday qılıqnı etkây irdiñüz baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday tahrira fi mah-ı ğurra Ramazanu'l-Mübarek sene sittin ve elf.

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan
Bi-yurt-ı Qaçı Sultanı

№ 135

**Мухаббетнаме нуреддина Гази Гирей-султана
Алексею Михайловичу (Качи-Сарай, 1060 г.х. / 1650 г.)**

Аннотация. Гонец от царя к нуреддину; извещение гонца об отправлении казны на алмашув; аудиенция для царских послов и сипахи; союргал (подарки) для послов; посол к царю от нуреддина, с мухаббетнаме; отправление Мехмедшах-бея с мурзами, ата-огуллар и слугами за казной на алмашув; просьба нуреддина о возврате гонца без задержек.

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti bilen uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kob selâm itib muhabbetlik ve tatuwlıq bilen hatrıñüz sorağanımızdan soñra i'lâm ve inhay sultanı oldur ki min uluğ Ğazı Geray Sultan dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerimizgâ çapqunıñuz kelüb uluğ hazineñüz çıkarub almaşuv yerine könderilgânin bildirmekle bunda bolğan elçiñüz ve sipahileriñüz körünüşimizgâ ketürüb qanun-ı qadim üzre riayet idüb soyurğalımız virüb ve muhabbetname hattımız ile uluğ elçimiz ta'yin olunub ve hazineyi aldırmaq içün Mehmedşah biy qulumız almaşuv yerine könderilmiştir İnşa'Allahu Ta'alâ vusulında uluğ baba ve dedeleriñüz zamanında Mehmedşah biy ve yanında olan ata oğulları ve mirzalar ve yumuş qullarımıza olı-kelen riayetiñüzi idüb uluğ hazineyi teslim itdürüb tutqavsız revan ta'cil könderesiz taqı muhabbetname hattımız bilen varan çapqunımıza uluğ babañuz zamanında olı-kelen riayeti idüb tutqavsız qaytarub köndergây irdiñüz yazıldı tahtgâhımız Qaçı Sarayında miñ altmış tarihinde.

Bi-maqam Qaçı Saray el-mahruse
Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

№ 136

**Мухаббетнаме нуреддина Гази Гирей-султана
Алексею Михайловичу (Качи-Сарай, 1061 г.х. / 1651 г.)**

Аннотация. Доставка казны, прибытие царского посла с мухаббетнаме; ханская аудиенция для посла, писаря и дьяка, зачитывание мухаббетнаме; аудиенция для послов от нуреддина, зачитывание мухаббетнаме; возврат извозчиков и кучшылар; ханский посол к царю, с мухаббетнаме; равнозначность слов нуреддина и хана; недостача в тийиш (шубы) для нуреддина; просьба нуреддина о внесении тех недостач в дефтер, просьба об отправлении сполна в следующем году; посол Абдурахман-бек от нуреддина, с мухаббетнаме.

Hu el-mu'in

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaq ve Taht-ı Qırımniñ ve sansız Tatarniñ ve sağışsız Noğayniñ ve Tat bile Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkaçniñ uluğ padişahı bolğan min uluğ Nuraddin Ğazı Geray Sultan dame fi hıfz Rabbena'l-melikü'l-müste'an hazretlerinden Uluğ Urusniñ ve Purusniñ Uluğ Yurtniñ ve barça millet-i Mesihaniñ ve kop memleketlerniñ

de bolsa uluğ padişahı ve hükümdarı bolğan qardaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusnıñ penahı ve hükümdarığa kopdin kob selâm qılıb muhabbetlik birle yahşımısız-hoşmısız dib hâl ve hatrıñüz sorğanımızdan soñra i'lâm inha-i sultanı oldur ki halâ yibârilgân hazineñüz elçiñüz bile muhabbetlik hattıñuz dahi kelüb vasıl bolub şevketlü ve azametlü ağaçamız Han ali-şan ve haqan zi-şan hazretleri hazinelerin alub uluğ elçiñüz ve yazuçı ve dyâqıñuznı dahi mübarek körünüşlerine alub muhabbetlik hattıñuznı tıñlab her ne yazılğan bolsa barça sözleriñüz malüm-i şerifleri bolub kün ilkârıde dostluq ve muhabbetlikde muhkem turğanlardır min uluğ padişah Nuraddin Sultan hazretleri de bolsaq uluğ elçiñüzni ve yazuçı ve dyâqıñuznı mübarek körünüşimizgâ alub yibârilgân muhabbetlik hattıñuznı tıñlab biz de bolsaq hazinemizni alub dostluq ve muhabbetlikde muhkem turğanımız quşçı ve arabaçlarıñıznı qaytarıb yibâürgâ buyurub şevketlü Han ağaçamız hazretleri uluğ çapqun elçilerin muhabbetlik hatt-ı şerifleri bile yibârdiler barça söz ve cevablar Han ağaçamız hazretleriñ hatt-ı şeriflerinde yazılğandır barça ısmar sözleri andan malüm bolur biz de bolsaq ol söz ve ol cevab üstündemiz lâkin bizim öz tiyişimiz sırt tonlar ve qarın tonlar eksik kelüb ol eksiklerni dahi yazub kelecik hazinede bi-qusur eksiksiz yibâirgâ buyurğay irdiñüz dib ısmar qılğanlardır siz qardaşımız da bolsañız Han ağaçamız hazretleriñ hatt-ı şeriflerinde yazılğan barça sözlerine amel ve i'timad qılıb dostluqda ve muhabbetlikde bolub bizim eksik tonlarımıznı kün ilkârıde bolsa defteriñüzgâ yazdurub kelecik sene tamam birle yibâürgâ buyurğay irdiñüz dib ol eksik tonlar sebebli bulay alay söz bolub bulğaçlıq bolmağay irdi tamam yiberürgâ buyurub muhabbetlikde bolğaysız biz uluğ Nuraddin Sultan hazretleri de bolsaq quşçı ve arabaçlarıñuz birle muhabbetlik hattımıznı yazub qıdvetü'l-aqrان çapqun elçimiz Abdurrahman bekni yibârdüm şevketlü ve azametlü ağaçamız Han-ı a'zim ali-şan hazretleri dost bolub qalay muhabbetlikde bolsa biz dahi oşlay dost ve muhabbet bolub turğanımız siz qardaşımız da bolsañuz Han ağaçamız hazretleriñ hatt-ı şeriflerinde yazılğan eksik sırt tonlarımıznı ve qarın tonlarımıznı tamamı birle yibâürgâ ve defteriñüzgâ yazub her yıl eksiksiz tamam kilürgâ buyurğay irdiñüz İnşa'Allahu Ta'alâ ol eksik tonlarımız tamam kelgân soñ artuq alay-bulay söz bolmay uzun-uzaq ömür ahırğaçe taymay dostluq ve muhabbetlikde muhkem turarımızgâ i'timad qılğaysız kün ilkârıde bolsa dostuñuzgâ dost ve tuşmanıñuzgâ tuşman bolub turamız siz dahi uzun-uzaq dost bolub ömür ahırğaçe taymay turğay irdiñüz oşlay malüm bolğay dib hatt bitildi yazıldı Rebiü'l-evvel ayında tahtgâhımız Qaçı Sarayında tarih sene miñ altmış birde.

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan
Bi-maqam Qaçı Saray el-mahruse

№ 138

**Мухаббетнаме нуреддина Гази Гирей-султана
Алексее Михайловичу (Качи-Сарай, 1061 г.х. / 1651 г.)**

Аннотация. Гонец от царя с мухаббетнаме; зачитывание мухаббетнаме; отправление карачи Мехмедшах-бея на алмашув; возвращение царского посла, писаря и их спутников; посол Абдуррахман к царю от нуреддина с предварительными вестями; ханское мухаббетнаме; равнозначность слов нуреддина и хана; просьба об отправлении казны сполна и без недостат.

Hu el-mu'in

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve Deşt-i Qıpçaqıñ ve Taht-ı Qırımıñ ve sansız kob Tatarnıñ ve sağışsız Noğaynıñ ve Tat bile Tavgaçnıñ ve Tağ ara Çerkaçnıñ min uluğ padişahı Nuraddin Ğazı Geray Sultan dame fi hıfz Rabbena'l-müste'an hazretlerinden Uluğ Urusnıñ ve Uluğ Yurtnıñ ve barça millet-i Mesihanıñ ve cümle hristiyânıñ uluğ padişahı bolğan qardaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusnıñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa kobdin kob selâm itib çinlıq ve muhabbetlik birle nedir halıñuz yahşımız- hoşmız dib sorğanımızdan i'lâm ve inha-i muhabbet-encam sultanı oldur ki halâ yibârilgân muhabbetname hattıñuz bilen çapqunıñuz kelüp vasıl bolub barça yazılğan cevablarıñuznı saadetlü ve şevketlü Han ağaçamız hazretleri ve min uluğ Nuraddin Sultan hazretleri de bolsaq yahşı tıñlab cümle ısmar qılğan sözleriñuz malüm-i şerifimiz bolub munda bolğan uluğ elçiñuzni ve yazuçını cümle yoldaşları bile almaşuvğa qaraçımız Mehmedşah biyni çıkarub kün ilkâri çapqun elçimiz qıdvetü'l-aqran Abdurrahman zide qadruhını yibârgânımız barça söz ve cevab saadetlü Han ağaçamız hazretleriniñ muhabbetname hattlarında yazılğandır bizim dahi sözüimiz ve cevabımız şol cevab ve şol sözdür dib muhabbetlik hattıñuzda yâzılğan barça söz saadetlü Han ağaçamız hazretleriniñ ve bizim malüm ve hatır nişanımız bolub kün ilkâride bolsa hiç hilâf iş bolmaq ihtimalı yoqdır ahdname-i Hümayunda yazılğan barça söz üzerinde turı ve muhkem turğanımız dib dostuñuzğa dost ve tuşmanıñuzğa tuşman bolub ömür ahırğaçe taymay muhkem turğanımız siz qardaşımız Aleksay Mihaylaviç de bolsañuz söziñuzde ve ahdıñuzda qaim bolub uzun-uzaq dostluq ve muhabbetlikde bolub kün ilkâride bolsa hazinemizni eksiksiz tamam yibâürgâ buyurğay irdiñuz ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıqda bolur qılıqnı itkây irdiñuz dib çinlıq ve muhabbetlik üzre hatt bitildi tarih miñ altmış birde Mübarek Ramazan ayında tahtgâhımız Qaçı Sarayında.

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

Bi-maqam Qaçı Saray el-mahruse

№ 140

**Мухаббетнаме нуреддина Гази Гирей-султана
Алексею Михайловичу (Качи-Сарай, 1061 г.х. / 1651 г.)**

Аннотация. Ханская аудиенция для царского посла и писаря (со спутниками); ярлыкаш (подарки) для послов; отправление Мехмедшах-бея на алмашув; назначение главным послом Атманай-бея и его отправление к царю, с ханским ахднаме; посол Хасан от нуреддина, с мухаббетнаме; равнозначность слов нуреддина и хана; просьба о соблюдении клятвы (ахда и шерта); просьба об отправлении казны сполна и без недостат; тийиш для бийимлер и агалар на должностях; просьба о внимании к ханским словам.

Hu el-mu'in

Ğazı Geray Sulan bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaq ve Taht-ı Qırımniñ ve sansız kop Tatarniñ ve sağışsız Noğayniñ ve Tağ ara Çerkaçniñ ve Tat bile Tavgaçniñ ve oñ qolniñ ve sol qolniñ ve barça Ümmet-i Muhammedniñ uluğ padişahı bolğan saadetlü ve şevketlü İslâm Geray Han edem-Allahu Ta'alâ eyyâm devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretleriniñ qarındaşı bolğan min uluğ padişah Nuraddin Ğazı Geray Sultan dame fi hıfz Rabbena el-müste'an hazretlerindin uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve Masqva vilâyetniñ ve barça millet-i Mesihaniñ ve cümle hristiyânniñ ve kob memleketlerniñ de bolsa uluğ padişahı ve hükümdarı bolğan qarındaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve hükümdarığa muhabbetlik ve tatuwlıq birle kopdin kob selâm dib muhabbetlik birle hatriñiz sorğanımızdan soñra i'lâm ve inha-i sultanı oldur ki halyâ munda bolğan uluğ elçiniñuzni ve yazuçiñuzni yoldaşları birle şevketlü Han ağaçamız hazretleri körünüşlerine alub sıy ve riayet bilen yarlıqaşların berib Mehmedşah biyni almaşuvğa çıkarub ahdname-i Hümayunları bile Atmanay biyni taqı uluğ ilçı başı ta'yin itib könderdiler min uluğ Nuraddin Sultan hazretleri de bolsaq şol vech üzre dostluq için qıdvetü'l-aqrان uluğ elçimiz Hasan muhabbetname hattımız bilen yibârdim İnşa'Allahu Ta'alâ vasıl bolğanda hatriñüz hoş tutıb uzun-uzaq dost ve muhabbet olduğumıza i'timad ve i'tiqad eyliyesiz saadetlü Han ağaçamız hazretleriniñ ahdname-i Hümayunlarında barça söz yazılğandır bizim dahi sözüimiz şol söz ve şol cevabdır kün ilkârı hiç hilâf iş bolmaq ihtimalı yoqdır ahdname-i Hümayunda bolğan barça söz üzerinde toğrı ve muhkem turğanımız dib kün ilkârı siz qarındaşımız da bolsañuz ahdıñuzda ve şartıñuzda toğrı muhkem turub uzun-uzaq dost ve muhabbet bolub ömür ahırğaçe taymay turğay irdiñüz dib ve adet bolğan hazinemizni eksiksiz tamam yibârürgâ buyurğay irdiñüz eksik sebebli söz bolmağay irdi biyimlerimizniñ ve mensebde

bolğan ağalarımıznıñ taqı tiyişlerin tamamı bile yibârürgâ buyurğay irdiñüz biz de bolsaq sözüimizde ve ahdımızda muhkem turğanımız şevketlü Han ağaçamız hazretleriniñ ahdname-i Hümayunlarında yazılğan barça söz üzerindemiz her ne yazılğan bolsa i'timad ve i'tiqad itkâysiz bizim taqı sözüimiz şol söz ve dostuñuzğa dost ve tuşmanıñuzğa tuşman bolub dostluqda turğanımız siz qardaşımız da bolsañuz uzun-uzaq bolub daima dostluqda ve muhabbetlikde taymay muhkem turğay irdiñüz dib hatt bitildi yazıldı Şevval ayında tarih sene miñ altmış birda tahtgâhımız Qaçı Sarayında.

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

№ 322

**Ярлык-мухаббетнаме нуреддина Гази Гирей-султана
Михаилу Федоровичу (Сахра-и Кангылчак, 1052 г.х. / 1642 г.)**

Аннотация. Ханский посол к царю с мухаббетнаме; мухаббетнаме от нуреддина; равнозначность слов нуреддина и хана; просьба об отправлении двухлетней казны на алмашув, об извещении по этому поводу.

Hu

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Uluğ Orda uluğ Yurtnıñ Taht-ı Qırımınıñ ve Deşt-i Qırçaqınıñ ve sansız kob çerüniñ ve sağışsız Noğaynıñ uluğ Nuraddin Sultanı bolğan Ğazı Geray Sultan hazretlerindin uluğ Urusnıñ ve Purusnıñ ve kop hristiyânınıñ ve barça millet-i Mesihanıñ uluğ padişahı ve hükümdarı bolğan muhabbetlü dostumuz ve qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç barça Urusnıñ ve kop memleketlerniñ padişahı ve hükümdarına kopdin kop selâm dib nedir halıñuz yahşımısız-hoşmısız dib sorağanımızdın soñra i'lâm yârlıĝ-ı şerif sultanı oldur ki halyâ siz uluğ qardaşımızğa saadetlü ve devletlü ağaçamız Han-ı a'zam hazretleri muhabbetname kâğıd yâzub çapqun ilçi cibergân sebebli biz dahi kop selâm dib muhabbetnamemizni cibergânımız barça söz saadetlü Han-ı a'zam hazretleriniñ kâğıdında ayan qılınğandır bizim sözüimiz dahi şol-oqdır hiç hilâf bolmas siz uluğ qardaşımız dahi kün ilkâri almaşuvğa buyurub iki yıllıq hazineni çıkarub almaşuv va'desinden burun haber tüşürgây irdiñiz dib ve çapqun ilçimizni tiz cibergây irdiñüz dib hatt bitildi tarih miñ elli ikida Cümadi el-evvel aynıñ yigirmisinde.

Bi-maqam Sahray-ı Qañılçaq.

Raci lütuf qadır alem [.....]

3.4. Адиль Гирей-султан бин Мубарек Гирей-султан

№ 143

**Мухаббетнаме нуреддина Адиля Гирей-султана
Алексею Михайловичу (Качи-Сарай)**

Аннотация. Вступление Адиля Гирей-султана на пост нуреддина; извещение нового нуреддина к царю по этому поводу; письмо царя к нуреддину; гонец Токтамыш от нуреддина к царю, с мухаббетнаме; обязательство о непричинении вреда царским владениям; недостача семи шуб в казне для нуреддина; ответ посла о доставке того, что было выдано; просьба нуреддина о внесении недостач в дефтер и их отправлении.

Hu

Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüміz

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırım ve barça Noğayniñ ve hesabsız çerüniñ ve Tağ ara Çerkasniñ ve Tat milân Tavgaçniñ uluğ Nuraddin Sultanı bolğan min uluğ Adil Geray Sultan dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerine bi-avn Allahu Ta'alâ nuraddinlik mesnedi nasib ve mısır olub barça dostlarımızı haberdar qılmaq mu'tad zafer-i'tiyâd-i Cengiziyemiz olmağle siz qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve hükümdarığa haberdar idüb muhabbetlik ve tatuwlıq milân hatrıñüz sorğanımızdan soñra i'lâm ve inha olunır ki bu canibe könderilgân name hattıñüz vasıl olub manzurımız bolub barça yazdıqlarıñüz malümımız olub muhabbetname hattımız milân çapqunımız Toqtamış könderilgândir İnşa'Allahu Ta'alâ vardıqda mu'tad-u qadim üzre riayet itkây irdiñüz bi-avn Allahu Ta'alâ bu canibden sulh-salâha muğayir hareket olmaq ihtimalı yoqdur saadetlü ve devletlü ve mehabetlü ağaçamız Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam hazretleriniñ cevabları ve ahd ve şartları bizümdür Haq Subhane hıfz [...] bizim tarafımızdan vilâyetiñüze ve çet yerleriñüze ve sala ve qal'âlarıñüze ziyan ve zarar olmaq ihtimalı yoqdur heman siz qardaşımız dostluq ve qardaşlıqda ömür ahırğaçe muhkem turğaysız taqı qadimden nuraddinlere her yıl kele turğan hazinemizden yedi ton eksik kelüb elçiñüzden su'al itdügimizde bizgâ virdikleri bu qadar deyü cevap itdüler muradımız mal içün ve tam'a itdügimizden tuguldir nihayet eslâfımızdan ağaçalarımızğa kelen eksik kelmek reva ve lâyıq körmeyesiz az nesne içün söz söylemek de lâyıq tuguldir qardaşlıq idüb bu eksikleri hazine defterleriğa tamam yâzdurub kün ilkâri bi-qusur kelürgâ buyurğay irdiñüz baqı ve'd-du'a ali min teba' el-Huday.

Bi-maqam Qaçı Saray el-mahruse
Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

**Мухаббетнаме и ахднаме нуреддина Адила Гирей-султана
Алексее Михайловичу (Ферахкерман, 1062 г.х. / 1652 г.)**

Аннотация. Ханская аудиенция для царского посла и писаря, со спутниками; клятва о мире перед царскими послами; главный посол Вели Челеби от хана с ахднаме к царю; отправление карачи Мехмедшах-бея на алмашув; аудиенция от нуреддина для царских послов; посол Вели Челеби к царю, с ахднаме от нуреддина; соответствие слов нуреддина ханским словам в мухаббетнаме и ахднаме; просьба об отпращивании ежегодной казны без недостач и изъянов; отправление тийиш для бийимлер в гареме и агалар на службе; соблюдение принципа «друг для друзей, враг – для врагов».

Ну

Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüміz

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve Deşt-i Qıpçaqıñ ve Taht-ı Qırımıñ ve sansız kob Tatarnıñ ve sağışsız Noğaynıñ ve Tağ ara Çerkâçnıñ ve Tat bile Tavgaçnıñ oñ qolnıñ ve sol qolnıñ min uluğ Nuraddin Adil Geray Sultan dame fi hıfz el-müstean hazretlerinden Uluğ Urusnıñ ve Purusnıñ ve kop hristiyânnıñ ve barça millet-i Mesihaniñ uluğ padişahı ve hükümdarı bolğan qarındaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusnıñ ve kob yerlernıñ ve kob memleketlernıñ uluğ padişahı ve hükümdarına kopdın kob selâm dib çinliq ve muhabbetlik birle halıñuz yahşımısız-hoşmısız dib sorğanımızdan soñra i'lâm muhabbet-encam sultanı oldur ki munda bolğan uluğ elçileriñüz ve yazıcıñuzni cümle yoldaşları bile şevketlü Han ağaçamız hazretleri körünüşlerine alub siz qarındaşımız birle uzun-uzaq dost-muhabbet bolub ömür ahırğaçe taymay muhkem barış-yarış bolurğa Quran-ı A'zimden ve Furqan-ı Kerimden ant itib ahdname-i Hümayunları bile qıdvetü'l-emasil ve'l-aqran elçi başı Veli Çelebi zide qadruhunı ve almaşuvğa qaraçımız Mehmedşah biyni çıkarub min uluğ Nuraddin Sultan hazretlerimiz de bolsaq uluğ elçileriñüzni körünüşimizgâ alub sıy ve riayet itüb bizim dahi ahdname-i muhabbetimiz birle qıdvetü'l-emasil ve'l-aqran uluğ ilçimiz Veli Çelebi zide qadruhunı yibârdik barça söz ve cevab saadetlü Han ağaçamız hazretlernıñ muhabbetname ve ahdname-i Hümayunlarında yazılğandır bizim sözüміz ve cevabımız şol cevabdır dib ve hattıñuzda yazılğan barça söz saadetlü Han ağaçamız hazretlernıñ ve bizim malüm ve hatır-ı nişanımız bolub kün ilkâri hiç hilâf iş ve hilâf söz bolmaq ihtimalı yoqdur ahdname-i Hümayunda bolğan barça söz üzerinde toğrı ve muhkem turğanımız dib dostuñuzğa dost ve duşmanıñuzğa tuşman bolub kün ilkâride bolsa uzun-uzaq dost ve muhabbet bolğanımız dib siz qarındaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç de bolsañuz oşlay uzun-uzaq dost ve muhabbet bolub ömür ahırğaçe taymay

muhkem turğay irdiñüz dib ve her yıl sayın hazinemizni adet ve qanun üzre eksiksiz ve qusursız yibârürgâ buyurğay irdiñüz harem-i hassamızda biyimlerimizgâ tiyişlerin ve mensebde bolğan ağalarımızniñ dahi tiyişlerin cümle qusursız yibâirgâ buyurğay irdiñüz dib kün ilkârıde bolsa dostluqda ve muhabbetlikde turub dostumuzğa dost ve tuşmanımızğa tuşman bolğay irdiñüz dib biz dahi barça dotuñuzğa dost ve tuşmanıñuzğa tuşmanmız dib çinliq ve muhabbetlik üzre hatt bitildi tarih miñ altmış ikide yâzıldı Zilhicce ayında baqı ve'd-du'a min etba' el-Huday.

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan
Bi-maqam Ferahkerman

№ 151

Мухаббетнаме нуреддина Адиля Гирей-султана Алексее Михайловичу (Качи-Сарай)

Аннотация. Доставка казны; невозможность возвращения царских извозчиков (арабаджылар) и сокольников (кушчылар) из-за зимы; ханский гонец с мухаббетнаме к царю; отправление нуредином Тохтамыша с мухаббетнаме к царю; просьба о следовании ханским велениям; сообщение нуреддина о недостатке в казне 4-х шуб сырт и 3-х шуб карын; просьба об отправлении недостатч.

Hu

Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kob selâm itib tatuwlıq milân hatriñüz sorğanımızdan soñra i'lâm ve inhay sultanı budır ki halâ könderilgân uluğ hazineñüz sipahileriñüz milân vasil olub quşçı ve arabaçılarıñuz qışğa qalub qaytarub könderilmek mumkün olmayub halâ saadetlü ve devletlü ve azametlü ağaçamız Han-ı a'zam hazretleri muhabbetname yazdırub çapqunları milân qoşub köndermekle taraf-ı pür-şerifimizden dahi muhabbetnamemiz yazdırılıb adamımız Tohtamış ile könderilmiştir İnşa'Allahu Ta'alâ vusulında bir mu'tad-u qadim şevketlü ağaçamız Han zi-şan hazretleriniñ name-i Hümayunların oqudub anıñle amel olasız taqı min uluğ Nuraddin Sultan zamanımızda ağaçalarımıza her yıl kele turğan hazineñüzden dört sırt ton ve üç qarın ton eksik kelüp bir qaç def'a siz qardaşımıza yazılğan irdi bir çoq mal da tuguldir alay bolsa da eksik olduğuna elem çekiliyüri qardaşlıq arasında lâyıq tuguldir lütuf idüb kün ilkâri bi-qusur kelürgâ buyurğay irdiñüz az ma'na için söz bolmağay irdi baqı ve'd-du'a ali min teba' el-Huday.

Qaçı Saray

Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

№ 154

Мухаббетнаме Адила Гирей-султана Алексею Михайловичу (река Леб-Сангыр, 1063 г.х. / 1653 г.)

Аннотация. Подготовка хана к польскому походу; выход хана в поход; ханская аудиенция для царских послов в Крыму; позволение царским послам вернуться в Москву; гонец Мехмед от Адила Гирей-султана с мухаббетнаме к царю; просьба к царю о следовании велениям в ханском письме.

Hu

Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüміz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâ hazretleriniñ rahmi ve inayeti milân qardaşımız uluğ padişah hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarı huzurlarığa kopdin kop selâm itib nedir halıñız ve hatriñüz eyümısız ve hoşmısız dib tatuwlıq milân sorğanımızdın soñra i'lâm ve inha olunur ki saadetlü ve devletlü ve azametlü ağaçamız Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam hazretleri Gürel vilâyetine sefer tedarik eyleyüb bi'z-zat kendüleri çıqdıqdan soñra bunda bolğan elçileriñüz keltürüp körünüş virüb ve riayet idüb almaşuv vaqtı hulülünde siz qardaşımıza ketmeleri için icazet virüb çapqunların ta'yin itmekle bizim tarafımızdan dahi mu'tad-u qadime üzre muhabbetnamemiz yazdırılıb çapqunımız Mehmed könderilmiştir İnşa'Allahu Ta'alâ vusulu mısır olduqda saadetlü ağaçamız Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam hazretleriniñ name-i Hümayunlarında her ne yazdılar irsa aña amel etkâysiz saadetlü ağaçamız hazretleriniñ cevabları ne ise bizim de sözüміz ve cevabımız oldur heman ağaçamız hazretleriniñ cevabı ile amel olasız tahrira fi mah-ı Şa'banu'l-muazzam sene 1063.

Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan
Bi-maqam nehr-i Leb Sañğır

№ 158

Мухаббетнаме Адила Гирей-султана Алексею Михайловичу (?)

Аннотация. Доставка казны; польский поход хана и Адила Гирей-султана; задержка в возвращении царских извозчиков (арабаджылар) и сокольников (кушчылар) из-за плохих погодных условий; отправление ханом гонца с мухаббетнаме к царю; отправление нуреддином Хаджимухаммеда с мухаббетнаме к царю; просьба о следовании велениям в ханском письме; побег казака, определенного для выкупа, из рук посла Абдурахмана; просьба о выдаче положенного за него выкупа.

Hu

Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüміz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti bilen qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa kobden kob selâm itip tatuwlıq milân hatriñüz sorğanımızdan soñra i'lâm muhabbet-encam sultanı oldur ki halâ könderilgân uluğ hazineñüz sipahilariñüz bilen vasil olub bi'z-zat kendümüz saadetlü ve azametlü ağaçamız Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam hazretleri ile maan Gürel seferinde olmağımız ile quşçı ve arabaçlarıñuz keçikine qalup qaytarub könderilmek mümkün olmayub halâ saadetlü ve devletlü ve azametlü ağaçamız Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam hazretleri muhabbetname yazdırub çapqunları bilen qoşub könderilmekle taraf-ı pür-şerifimizden dahi muhabbetname yazdırılıp adamımız Hacımuhammed könderilmiştir İnşa'Allahu Ta'alâ vusulında bir mu'tad-ı qadim şevketlü ve azametlü ağaçamız Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam hazretleriniñ name-i Hümayunların oqudub anıñ ile amel olasız Han ağaçamız hazretleriniñ muhabbetname-i Hümayunlarında yâzilğan barça söz ve cevab ne irsa bizim de sözüміz ve cevabımız şol cevabdır heman şevketlü Han ağaçamız hazretleriniñ name-i Hümayunları ile amel olasız baqı ve'd-du'a ali etba' el-Huday ve elçimiz olan Abdurrahmannıñ bir culuvlı Qazağı almaşuvda qaçmış anıñ culuvın ihmâl itmeyüb virürge buyurğay irdiñüz.

Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

№ 162

Мухаббетнаме Адила Гирей-султана Алексею Михайловичу (?)

Аннотация. Доставка мухаббетнаме от царских сипахи; намерение о возврате царских послов, с мухаббетнаме; кончина хана; задержка с возвращением царских сипахи; восшествие на престол нового хана; прием для царских послов от нового хана; возвращение послов; отправление ханом своих послов с мухаббетнаме к царю; посол Дервиш от нуреддина с мухаббетнаме к царю; просьба о следовании велениям в ханском письме.

Hu

Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüміz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti bilen qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarı huzurlarına kopden kob selâm itip tatuwlıq bilen hatriñüz sorğanımızdan soñra i'lâm muhabbet-encam sultanı budır ki yaqın sipahileriñüzden könderilgân

muhabbetname hattıñuz kelgâç sipahileriñüzni divan-i adalet nişanimızgâ alup ve muhabbetname hattıñuzda yazılğan barça cevablarıñuz malüm ve hatır nişanimız bolub şoluq saat sipahileriñüzi muhabbetname hattlarımız bilen qaytarub köndemek murad-ı şerifimiz olmış iken evel Han-ı cennetmekân hazretleri dar dünyâdan seray-ı beqayâ rihlet itdiklerinden soñra sipahileriñüzni qaytarub könderilmek mümkün olmayüb bu ane degin eglendirilmiş irdi halâ saadetlü ve devletlü ve azametlü ve şevketlü ağaçamız Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam hazretleri devlet ve saadet ile kelüb maqarr-ı devletlerine dahil olub sipahileriñüzni divan-i adaletnişanlarına alub siz qardaşımızgâ qaytarub yibârmege izin-i şerifleri bolub muhabbetname hattları bilen adamların ta'yin idüb köndermekleriyle taraf-ı pür-şerifimizden dahi muhabbetname hattımız yazdırılıb adamımız Derviş ile könderilmişdir İnşa'Allahu Ta'alâ vusulı mısır olduqda bir mu'tad-ı qadim şevketlü ve azametlü Han ağaçamız hazretleriniñ name-i Hümayunların oqutub anıñle amel olasız saadetlü ve şevketlü Han ağaçamızıñ taraf-ı şeriflerinden könderilgân name-i Hümayunlarında yazılğan barça söz ve cevab ne irsa bizim de sözümüz ve cevabımız şol söz ve şol cevabdır heman saadetlü Han ağaçamız hazretleriniñ name-i Hümayunları bilen amel olasız.

Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

№ 175

Мухаббетнаме нуреддина Адиля Гирей-султана Алексею Михайловичу (Качи-Сарай, 1067 г.х. / 1656 г.)

Аннотация. Прибытие царского гонца в Крым, с мухаббетнаме к хану и нуреддину; извещение царя об отправлении из Москвы казны на алмашув; гонец от хана к царю, с сообщением об отправлении Мехмедшах-бея с воинами на алмашув; гонец Колай от нуреддина с хаттом к царю; равнозначность слов нуреддина и хана.

Ну

Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözümüz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti yemilân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve barça Tatatrniñ ve kob Noğayniñ ve Tatı yemilân Tavgaçniñ ve Tağ turaqlay Çerkâçniñ uluğ Nuraddin Sultanı bolğan min uluğ Adil Geray Sultan dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerinden qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarı huzurıgâ kopdin kop selâm itib tatuwlıq yemilân hatrıñuz sorğanımızdın soñra i'lâm ve inhay sultanı budır ki

şevketlü ve azametlü ve mehabetlü ağaçamız Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam hazretleriğa çapquniñuz yemilân muhabbetname hattıñuz yibârlmekle min uluğ Nuraddin Adil Geray Sultan hazretlerine dahi muhabbetname hattıñuz yibâribsiz çapquniñuz ketürüp birüb barça yazğan sözleriñüz tıñlayüb malümımız bolub dostluq ve qardaşlıqıñuzdan taymay turğanımızğa i'timad qılğaysız muhabbetname hattıñuz kelüb hazineñüz Masqvadan çıqub almaşuv yerine yibârilgâninden haber almağle Mehmedşah biyni asker yemilân almaşuvğa ta'yin itdüklerin bildirmekçün çapqunların köndermekle min uluğ Nuraddin Sultan hazretlerimizden dahi hattımız milân çapqunımız Qolay könderilmişdir İnşa'Allahu Ta'alâ esen ve aman vardıqda qadimden olı-keldügi üzre elçimize riayet ve i'tibar yemilân yollayasız barça söz ve murad ne bolsa şevketlü ağaçamız Han-ı a'zam hazretleriniñ name-i Hümayunlarında yazılğandır ağaçamız Han hazretleriniñ name-i Hümayunlarında her ne söz yazılğan bolsa barçamıznıñ da sözümüz ve muradımız oldur heman saadetlü ağaçamıznıñ yazduğı sözüne amel ve i'tibar idüb ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıq bozulmayçaq kibi qılıqnı etkây iridiñüz yâzıldı maqarr-ı hükümetimiz bolğan Qaçı Sarayında peyğamberimiz Muhammed aleyhi salâvat ve's-selâm hazretleriniñ altmış yedinçi tarihi Muharrem aynıñ ibtidasında.

Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

№ 177

Мухаббетнаме нуреддина Адиля Гирей-султана Алексею Михайловичу (Качи-Сарай, 1067 г.х. / 1656 г.)

Аннотация. Прибытие царского гонца, с мухаббетнаме к хану и нуреддину; извещение царя в мухаббетнаме об отправлении из Москвы казны на алмашув; посол от хана; отправление Мехмедшах-бея с войском на алмашув; посол к царю от нуреддина; равнозначность слов хана и нуреддина; просьба о следовании велениям в ханском письме.

Hu

Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözümüz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve Deşt-i Qırçaqniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve barça Tatarnıñ ve kob Noğayniñ ve Tat yemilân Tavgaçniñ ve Tağ turaqlay Çerkaçniñ uluğ Nuraddin Sultanı bolğan min uluğ Adil Geray Sultan dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerinden qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarı huzurığa kopdin kob selâm itib tatuwlıq yemilân hatrıñüz sorğanımızdın soñra i'lâm ve inhay sultanı budır ki şevketlü

ve azametlü ve mehabetlü ağaçamız Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam hazretleriğa çapquniñuz yemilân yibârib min uluğ Nuraddin Adil Geray Sultan hazretleriğa dahi muhabbetname hattıñuz yibâribsiz çapquniñuz ketürüb virüb barça yazğan sözlerizñüz tıñlayub malümımız bolub dostluq ve qardaşlığıñuzda taymay turğanımızğa i'timad qılğaysız muhabbetname hattıñuz kelüb hazineñüz Masqvadadan çıqub almaşuv yerine yibârilgânden haber almağle saadetlü ve azamaetlü ağaçamız uluğ elçilerin könderüb ve hazine almaq için Mehmedşah biyni askeri yemilân almaşuvğa ta'yin idüb köndermekle min uluğ Nuraddin Adil Geray Sultan dahi tarafımızdan uluğ elçimiz könderilmiştir İnşa'Allahu Ta'alâ esen ve aman vardıqda qadimden oli-keldügi üzre elçimize riayet ve i'tibar idesiz barça söz ve murad ne bolsa şevketlü ağaçamız Han-ı a'zam hazretleriniñ name-i Hümayunlarında yâzilğandır ağaçamız hazretleriniñ name-i Hümayunlarında her ne yazılğan bolsa barçamıznıñ da sözüimiz ve muradımız oldur heman saadetlü ağaçamıznıñ yazduğı sözine amel ve i'tibar idüb ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıq bozulmayaçaq qılıqnı etkây irdiñüz yâzıldı maqarr-ı hükümetimiz bolğan Qaçı Sarayında peyğamberimiz Muhammed aleyhi salâvat ve's-selâm hazretleriniñ miñ altmış yedinçi tarihi Muharrem ayında.

Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

№ 180

Мухаббетнаме нуреддина Адиля Гирей-султана Алексею Михайловичу (Качи-Сарай, 1067 г.х. / 1657 г.)

Аннотация. Прибытие в Крым царского сипахи Романа Жукова и писаря Ивана, с казной; казна по прошлогоднему дефтеру хану, калге и нуреддину; возвращение в Москву царских сокольников (кушчылар), извозчиков (арабаджылар) и путеводителей (ёл-агалар); ханские гонцы к царю; гонец от нуреддина с мухаббетнаме к царю; просьба о доставке казны на алмашув следующей осенью; просьба к царю об извещении от татарских гонцов о выходе казны в путь; просьба о следовании велениям в ханском мухаббетнаме; равнозначность слов хана и нуреддина.

Ну

Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti yemilân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaq ve Taht-ı Qırımniñ ve barça Tatarniñ ve kob Noğayniñ ve Tat milân Tavğaçniñ ve Tağ turaqlay Çerkâçniñ uluğ Nuraddin Sultanı bolğan min uluğ Adil Geray Sultan dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerinden qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kop memleketlerniñ de bolsa padişahı

ve hükümdarı huzurığa kopdin kop selâm itib tatuwlıq yemilân hatriñüz sorğanımızdan soñra i'lâm ve inhay sultanı budır ki yaqın sipahileriñüzdin Raman Juvqav ve yazıçı Yıvan birlen Qırımğa yibarılğân uluğ hazineleriñüz kelüb saadetlü ve devletlü ve mehabetlü ve şevketlü ağaçamız Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam hazretlerine ve devletlü ağaçamız Qalğa Sultan hazretlerine ve min uluğ Nuraddin Sultan qardaşıñuz da bolsaq ötkân yıl keldügi defter üstüne yüberib quşçı ve arabaçı ve yol ağalarıñuznu çapqunlar yemilân toqtatmayüb qaytarub Masqavaa yibârmekle bizim tarafımızdan dahi muhabbetname hattımız yazdırılıb çapqunımız könderilmiştir İnşa'Allahu Ta'alâ esen ve aman vardıqda keleşek küz ayında hazineñüzni almaşuv yerine yetkürüb hazine çıqğan haberi milân çapqunımız qaytarub yibârgây irdiñüz bundan ğayrı barça ahval şevketlü ağaçamız Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam hazretleriniñ muhabbetname hattlarında yazılmışdır saadetlü ağaçamız Han hazretleriniñ hattlarında her ne yazılğan bolsa anıñ milân amel bolub ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşıqda bolğuday qılıqni etkây irdiñüz saadetlü ağaçamız Han hazretleriniñ name-i şeriflerinde her ne yazıldı irsa bizim de sözümüz oldur andan ğayrı sözümüz olmastur heman ağaçamız hazretleriniñ nameleriyle amel olğay irdiñüz yâzıldı maqarr-ı hükümetimiz bolğan Qaçı Sarayda peyğamberimiz aleyhi salâvat ve's-selâm hazretleriniñ miñ altmış yedinçi tarihi mübarek Receb ayında.

Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan
Bi-maqam Qaçı Saray

№ 182

Мухаббетнаме нуреддина Адиля Гирей-султана Алексею Михайловичу (1067 г.х. / 1657 г.)

Аннотация. Ханский гонец с мухаббетнаме к царю; гонец Муса от нуреддина к царю; просьба о следовании велениям в ханском письме; равнозначность слов хана и нуреддина.

Hu

Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözümüz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti yemilân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve barça Tatarniñ uluğ Nuraddin Sultanı olan min uluğ Nuraddin Sultan hazretlerindin qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kob selâm itib tatuwlıq yemilân hatriñüz sorğanımızdın soñra i'lâm ve inhay sultanı budır ki şevketlü ve mehabetlü ağaçamız Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam hazretleri tarafındın muhabbetname hatt-ı şerifleri milân çapqunların

köndermekle bizim tarafımızdın dahi qullarımızdan çapqunımız Musa könderilmişdir İnşa'Allahu Ta'alâ siz qardaşımız vusullarında şevketlü ağaçamız Han-ı a'zam hazretleriniñ name-i şeriflerine amel idesiz saadetlü ağaçamız her ne söz yâzdılar irsa bizim dahi cevabımız oldur heman anıñle amel olasız tahrira fi mah-ı Zilhicce-i Şerife sene 1067.

Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

№ 185

Мухаббетнаме нуреддина Адиля Гирей-султана

Алексю Михайловичу (Качи-Сарай, 1068 г.х. / 1657 г.)

Аннотация. Отправление ханом послов за казной, отправление Мехмед-шах-бека с войском на алмашув; посол от нуреддина к царю; просьба о своевременной доставке казны без изъянов; ханское письмо; равнозначность слов хана и нуреддина; просьба о следовании велениям в ханском письме.

Hu

Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti yemilân uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kob selâm itib tatuwlıq yemilân hatrıñüz sorğanımızdın soñra i'lâm inhay sultanı budır ki şevketlü ve azametlü ve mehabetlü ağaçamız Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam hazretleri taraf-ı pür-şeriflerinden uluğ elçilerin hazine almağa ve almaşuv yerine askeri yemilân Mehmedşah bek qulların köndermekle taraf-ı şerifimizden dahi min uluğ Nuraddin Sultan hazretimiz uluğ elçimiz [...] könderilmişdir İnşa'Allahu Ta'alâ esen ve aman vilâyetiñize vardıqda qadimden olı-keldügi üzre elçimize riayet ve i'tibarı milân riayet itkâysiz mundan böyle dostluqda ve muhabbetlikde taymay turup hazineñüzni minval-i sabıq üzre qusursız yibârgâysiz ve barça söz ve murad her ne irsa şevketlü ve devletlü ağaçamız Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam hazretleriniñ name-i Hümayun izzet-maqrunlarında yazılğandır söz iki bolmasdır azametlü ağaçamızın name-i Hümayunlarında her ne yazılğan irsa bizim dahi sözüimiz ve muradımız oldur kün ilkârü dostluqğa ve muhabbetlikke çalışub iki curtnıñ rahatlıgın tilâgâysiz ve köndergân hazineñüzni vaqıt-zamanıyle köndergâysiz cümle sözüimizni murad üzre ağaçamız name-i şeriflerinde yazıb bildirgândirler heman saadetlü Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam ağaçamızın name-i Hümayunlarında yâzduğı sözine amel ve i'tibar idüb ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıq bozulmayçaq kibi qılıqnı etkây irdiñüz yazıldı maqarr-ı hükümetimiz

bolğan Qaçı Sarayında peyğamberimiz Muhammed aleyhi's-salâvat ve's-selâm hazretleriniñ miñ altmış sekizinçi Muharrem ayında.

Bi-maqam Qaçı Saray
Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

№ 186

**Мухаббетнаме нуреддина Адиля Гирей-султана
Алексее Михайловичу (Качи-Сарай, 1068 г.х. / 1657 г.)**

Аннотация. Вести об отправлении казны из Москвы на алмашув; отправление ханом Мехмедшах-бека на алмашув; посол от нуреддина, с мухаббетнаме; гонец «ель чапкун» от нуреддина с предварительным сообщением о прибытии посла в Москву; ханское письмо; равнозначность слов нуреддина и хана; просьба о следовании письменным ханским велениям.

Hu

Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti yemilân uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahi ve hükümdarığa kopdin kop selâm itib tatuwlıq yemilân hatriñüz sorğanımızdın soñra i'lâm ve inhay sultanı budır ki şevketlü ve azametlü ve mehabetlü ağaçamız Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam hazretleri taraf-ı Hümayunlarından Mehmedşah bek qulların hazineñüzni Masqvadan çıqub almaşuv yerine kelgânin ve yibârilgânin haber alub almaşuv yerine ta'yin idüb köndermekle min uluğ Nuraddin Adil Geray Sultan hazretlerimiz dahi elçimiz muhabbetname hattımız birle könderilüb anlarınıñ barğanın bildirmek için ilkâri yel çapqunların köndermegin bizim tarafımızdan dahi yel çapqunımız könderilmiştir İnşa'Allahu Ta'alâ esen ve aman vardıqda qadimden olı-keldügi üzre elçimize riayet ve i'tibarı yemilân yollayasız siziñ dostluq ve qardaşlığıñızda taymay turğanımızğa i'timad qılğaysız barça söz ve murad ne bolsa şevketlü ağaçamız Han hazretleriniñ name-i Hümayunlarında yazılğandır azametlü ağaçamız Han hazretleriniñ name-i Hümayun izzet-maqrunlarında her ne yazılğan bolsa barçamızniñ da sözüimiz ve muradımız oldur heman saadetlü ağaçamız Han hazretleriniñ yazduğı sözine amel ve i'tibar idüb ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıq bozulmayaçaq kibi qılıqnı etkâysiz siz dostluqda ve qardaşlıqda bolğan soñra İnşa'Allahu Ta'alâ biz de siziñ dostluğıñızda ve qardaşlığıñızda taymay turarmız yazıldı maqarr-ı hükümetimiz bolğan Qaçı Sarayında peyğamberimiz Muhammed aleyhi salâvat ve's-selâm hazretleriniñ miñ altmış sekizinci Muharrem ayında.

Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan
Bi-maqam Qaçı Saray el-mahruse

№ 189

**Мухаббетнаме нуреддина Адиля Гирей-султана
Алексее Михайловичу (Качи-Сарай, 1068 г.х. / 1658 г.)**

Аннотация. Доставка казны в Крым; казна хану, калге и нуреддину по прошлогоднему дефтеру; возвращение в Москву сокольников (кушчылар), извозчиков (арабаджылар) и путеводителей (ёл-агалар); гонец Мустафа с мухаббетнаме от нуреддина к царю; просьба о доставке будущей казны на алмашув в начале осени; просьба о возврате гонца с вестями о выходе казны в путь; просьба о следовании велениям в ханском мухаббетнаме; равнозначность слов нуреддина и хана.

Ну

Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti yemilân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaq ve Taht-ı Qırımniñ ve barça Tatarıniñ ve kop Noğayniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Tağ turaqlay Çerkâçniñ uluğ Nuraddin Sultanı bolğan min uluğ Adil Geray Sultan dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerinden qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketleriñ da bolsa padişahı ve hükümdarı huzurığa kopden kob selâm itib tatuwlıq yemilân hatrıñüz sorağanımızdan soñra i'lâm ve inhay sultanı budır ki yaqın sipahileriñüz yemilân Qırımğa yibârilgân uluğ hazineleriñüz kelüb saadetlü ve devletlü ve mehabetlü ve şevketlü ağaçamız Han ve haqan-ı muazzam hazretlerine ve devletlü ağaçamız Qalğa Sultan hazretlerine ve min uluğ Nuraddin Sultan qardaşıñuzğa bolsa ötkân yıl keldügi defter üstüne virüb quşçı ve arabaçı ve yol ağalarıñuznı çapqunları yemilân toqtatmayüb qaytaub Masqva yibârmekle bizim tarafımızdan dahi muhabbetname hattımız yazdırılıb çapqunımız Mustafa könderilmişdir İnşa'Allahu Ta'alâ esen ve aman vaqrdıqda keleşek hazineñüzni ibtida küz ayında almaşuv yerine yetkürüp hazine çıqğan haber yemilân çapqunımız qaytarıb yibârgây irdiñüz bundan ğayrı barça ahval şevketlü ağaçamız Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam hazretleriñ muhabbetname hattlarında her ne yazılğan bolsa anıñ milân amel bolub ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıqda bolğay qılıqnı etkây irdiñüz saadetlü ağaçamız Han hazretleriñ name-i şeriflerinde her ne yazıldı irsa bizim de sözüimiz oldur ğayrı sözüimiz bolmastur anıñ yemilân amel bolub iki yurtniñ ve iki memleketniñ faqır ve fuqarasınıñ rahatlığı için çalışqay irdiñüz deyü hatt bitildi yâzıldı maqarr-ı hükümetimiz bolğan Qaçı Sarayında peyğamberimiz Muhammed aleyhi's-salâvat ve's-selâmniñ miñ altmış sekiz Receb ayı ğurrasında.

Bi-maqam Qaçı Saray el-mahruse
Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

№ 358

**Мухаббетнаме нуреддина Адила Гирей-султана
Алексее Михайловичу (Болы-Сарай)**

Аннотация. Доставка казны; пребывание нуреддина и калги в походе; прибытие калги в Аккерман; задержка в возвращении царских сокольников (кушчылар) и извозчиков (арабаджылар); отправление ханом гонца с мухаббетнаме к царю; гонец Арслан с мухаббетнаме от нуреддина к царю; просьба о следовании велениям в ханском письме; равнозначность слов нуреддина и хана.

Ну

Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüміз

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti bilen qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarı huzurlarına kopden kob selâm itip tatuwlıq bilen hatriñüz sorağanımızdan soñra i'lâm ve inha-i sultanı budır ki halâ könderilen uluğ hazineñüz sipahileriñüz bilen kelüp vasıl olup bi'z-zat kendümüz saadetlü ve devletlü Qalğa ağaçamız hazretleri bilen seferde olmağımız bilen saadetlü ve şevketlü Qalğa ağaçamız hazretleri Aqkermana düşmek ile quşçı ve arabaçlarıñuz kiçke qalub qaytarub könderilmek mümkün olmayüb halâ saadetlü ve şevketlü ve azametlü ağaçamız Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam hazretleri taraf-ı şeriflerinden muhabbetname-i Hümayunların çapqunları bilen çoşub köndermekle taraf-ı pür-şerifimizden dahi muhabbetname-i Hümayunımız yâzdırılıub adamımız Arslan ile könderilmişdir inşa'Allahu Ta'alâ vusulı mısır olunduqda bir mu'taq-ı qadim şevketlü ve azametlü Han ağaçamız hazretleriniñ name-i Hümayunların oqudub anıñle amel olasız saadetlü ve devletlü ağaçamız Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam hazretleriniñ name-i Hümayunlarında yâzılğan barça söz ve cevap ne irsa bizim de sözimiz ve cevabımız şol söz ve şol cevabdır heman Han ağaçamız hazretleriniñ name-i Hümayunları bilen amel olasız baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday.

Bi-maqam Bolı Saray el-mahruse

Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

№ 360

**Мухаббетнаме нуреддина Адила Гирей-султана
Алексее Михайловичу (Тёле-Сарай)**

Аннотация. Гонцы от хана и нуреддина к царю, с мухаббетнаме; просьба о следовании велениям в ханском письме; равнозначность слов нуреддина и хана.

Hu

Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan sözüміz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti yemilân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve barça Tatarniñ Uluğ Noğay ve Küçük Noğayniñ ve Tat yemilân Tavgaçniñ ve Tav turaqlay Çerkasniñ uluğ Nuraddin Sultanı bolğan min uluğ Adil Geray Sultan dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerinden qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kob selâm itib tatuwlıq yemilân hatrıñüz sorağanımızdın soñra inhay sultanı budır ki saadetlü ve devletlü ve mehabetlü ve şevketlü ağaçamız Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam hazretleri taraf-ı pür-şeriflerinden ba'zı ahval için muhabbetname hattları yemilân qulları köndürölmekle taraf-ı izzet-nümunimizden dahi muhabbetname hattımız milân qulumız könderilmiştir inşa'Allahu Ta'alâ vusulı mısır olduqda saadetlü ve mehabetlü ağaçamız Han-ı a'zam hazretleriniñ namelerinde her ne yâzıldı irsa aniñle amel olasız saadetlü ağaçamız Han-ı zi-şan hazretleriniñ name-i şeriflerinde her ne yâzıldı irsa bizim dahi sözüміz oldur andan ğayrı sözüміz yoqdur baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday.

Bi-maqam Töle Saray

Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan

3.5. Devlet Гирей-султан бин Фетх Гирей-султан

№ 200

Мухаббетнаме нуреддина Девлета Гирей-султана

Алексею Михайловичу (?)

Аннотация. Послы от хана с мухаббетнаме к царю; посол Алиш с мухаббетнаме от нуреддина к царю; просьба о соблюдении условий дружбы и следовании ханским велениям; равнозначность слов нуреддина и хана.

Hu

Devlet Geray Sultan bin Feth Geray Sultan sözüміz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti yemilân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve barça Tatarniñ ve kob Noğayniñ ve Tat yemilân Tavgaçniñ ve Tav turaqlay Çerkâsniñ uluğ Nuraddin Sultanı bolğan min uluğ Devlet Geray Sultan dame devletühu eli yevmü'l-Mizan tarafıdan qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kob selâm itib tatuwlıq yemilân hatrıñüz

sorağamızdın soñra i'lâm ve inhay sultanı budır ki saadetlü ve devletlü ve azametlü ağaçamız Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam hazretleri taraf-ı şeriflerinden siz qardaşımıza muhabbetnameleri yemilân elçileri ta'yin olunub yibârlmekle bir mu'tad-ı qadim taraf-ı pür-şerifimizden taqı muhabbetname hattımız yâzılıb elçimiz Aliş könderilmişdir inşa'Allahu Ta'alâ esen ve aman varmaq mısır olduqda qadimden olı-keldügi üzre riayetlerinde qusur etmeyüb ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıq bolaçaq qılıqını etkây irdiñüz taqı barça cevab ve söz saadetlü ve devletlü ağaçamız Han-ı a'zim ali-şan dame nusretühu eli yevmü'l-Mizan hazretleriniñ name-i Hümayunlarında yâzılğandır barça ahval andan malümüñuz bolur ağaçamız hazretleri her ne yâzdılar irsa bizim dahi sözüimiz ve cevabımız oldır anıñ yemilân amel bolub iki yurtniñ ve iki memleketniñ faqır ve fuqarasınıñ tınçlıq ve rahatlığı için çalışqay irdiñüz deyü hatt bitildi.

Devlet Geray Sultan bin Feth Geray Sultan

№ 212

Ярлык нуреддина Девлета Гирей-султана приближенному к Алексею Михайловичу лицу (Сюйрень-Сарай, 1078 г.х. / 1668 г.)

Аннотация. Мухаббетнаме царя к нуреддину; сообщение царя в мухаббетнаме об отправлении посла к Дону для переговоров; эмир-и шериф (письменные повеления) от хана и отправление ханом Хаджитемир-мурзы для переговоров с приближенным к царю лицом; просьба нуреддина о принятии ханских повелений; заверения нуреддина о своей дружбе.

Hu el-mu'in

Devlet Geray Sultan bin Feth Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız Tatar ve sağışsız kob Noğayniñ ve Tat milân Tavğaçniñ ve Tağ aralay Çerkâçniñ uluğ Nuraddini bolğan min uluğ Devlet Geray Sultan dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerinden uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa hükümdarınıñ yaqın kişisine i'lâm yârlıg-ı şerif saadet-encam sultanı budır ki taraf-ı saadetime uluğ qarındaşımız siziñ milân irsal qılğan muhabbetname hattı varid bolub mazmunında barça sözüimiz Tanda bolğan elçimizğa ısmar qılınub barışlıq ve yahşılıq için ciberilğandır demek milân ali-hazret sami-rutubet utarid-i fetanet Keyvan-haslet uluğ ağaçamız Han-ı a'zam hazretleri taqı emr-i şeriflerin yâzdırub ve barça sözlerin Hacitemir Mırza qullarına ısmar qılub siziñ milân söyleşürge ciberdiler irsa biz taqı işbu hatt-ı şerifimizni cibârdik uluğ ağaçamız emr-i şeriflerinde her ne yâzdılar irsa qabul etkây irdiñüz biz dahi ömür ahırğaçe dostluqda taymay turarımız muqarrardır

iki yurtniñ arasında tüzenlik bolup faqır ve fuqarası rahat bolğuday sözni söyleşkây irdiñüz yâzıldı Süyren Sarayında biñ yetmiş sekiz tarihinde baqı ed-du'a ali min teba' el-Huday.

Devlet Geray Sultan bin Feth Geray Sultan

№ 215

**Ярлык-мухаббетнаме нуреддина Девлета Гирей-султана
Алексю Михайловичу (?)**

Аннотация. Ханский посол Саади Челеби с хаттом к царю; просьба нуреддина о следовании ханским повелениям; просьба о ежегодном отправлении болеклер; хатт нуреддина к царю; просьба нуреддина о внимании к своему письменному ответу; «друг для друзей, враг – для врагов».

Hu

Devlet Geray Sultan bin Feth Geray Sultan sözüimiz

Allah Subhane ve Ta'alâ hazretleriniñ avn ve inayeti birle Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve sansız kob Tatarniñ ve sağışsız Noğayniñ ve Dağ ara Çerkesniñ umuma Qırımniñ min uluğ Nuraddin Sultani bolğan saadetlü ve devletlü Devlet Geray Sultan hazretlerimizden barça Urusniñ penahı ve kob memleketniñ bolsa hükümdarı bolğan biy Aleksay Mihaylaviç hazretleriğa kopdin kob selâm etüb nedir halıñuz dip sorağanımızdan soñra i'lâm yârlıġ-ı şerif sultani budır ki halyâ şevketlü ve devletlü ve azametlü ağaçamız Han ali-şan hazretleri barışmaq hususını söyleşüb iki yurtniñ reayâsı tıñç ve rahat olmasını murad etüb hatt-ı şeriflerin tahrir idüb muhabbetlik birle yaqın qullarından Saadi Çelebi qulların yibârgenlerdir inşa'Allahu Ta'alâ varub hatt-ı şerifleriyle vasil bolğanda körünüşiñize alub azametlü ve devletlü ve şevketlü ağaçamız Han ali-şan hazretniñ hatt-ı şeriflerin oqudub yâzğan sözlerine amel qılub ömür ahırğaçe dost ve qardaş bolurğa çalışub her yıl sayın bergân bölekleriñizi bermege ısmar qılğay idiñüz azametlü ve şevketlü ağaçamız Han ali-şan hazretleri hatt-ı Hümayunlarından barça sözleri malümüñiz bolur biz uluğ saadetlü Nuraddin Sultan hazretleri de bolsaq şevketlü Han ali-şan ağaçamız hazretleriniñ murad itken dostluġı ve ömür ahırğaçe muhabbetlik qaim bolurğa murad etüb muhabbetlik birle hatt-ı şerifimiz yâzılğandır cevablarımıza amel ve i'tibar qılub sizniñ dostuñız bizim dostumuz bizim duşmanımız sizniñ duşmanıñız bolub iki yurtniñ fuqarası rahat bolurğa çalışqay idiñüz şevketlü Han ali-şan hazretleri ağaçamızıñ hatt-ı şeriflerinde yâzğan barça sözlerine amel ve qabul qılar bolsañız biz qarındaşıñız da bolsaq ömür ahırğaçe dost ve qardaş bolub iki yurtniñ fuqarası tıñç bolğanın tileymiz dostluq ve qardaşlığa çalışasız şöyle bilesiz ve'd-du'a ali min teba' el-Huday.

Devlet Geray Sultan bin Feth Geray Sultan

№ 218

**Ярлык-мухаббетнаме нуреддина Девлета Гирей-султана
Алексею Михайловичу (Сюйрень, 1079 г.х. / 1669 г.)**

Аннотация. Возвращение Саади Челеби из Москвы, прибытие царского гонца с болеклер; возвращение царского гонца из Крыма, ханский посол с мухаббетнаме к царю; посол от нуреддина с мухаббетнаме к царю; просьба нуреддина о принятии ханских повелений во благо двух юртов.

Hu

Devlet Geray Sultan bin Feth Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ avn ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve memalik-i Qırım ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kob Noğay ve sağışsız kob Tatarniñ ve Tat milân Tavgaç ve Tağ aralay Çerkâçniñ uluğ Nuraddin Sultanı bolğan min ulu Devlet Geray Sultan hazretlerimizdin qardaşımız biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kop memleketlerniñ da bolsa hükümdarığa kopdin kob selâm etüb nedir hâl ve hatiñüz dib sorğanımızdın soñra i'lâm yârlıǵ-ı şerif sultanı budır ki Saadi Çelebigâ qoşub cibergen çapquniñuz ile biz qardaşıñuzğa yibârgân bölekleriñüz vasıl bolub haz eyledik saadetlü ve şevketlü uluğ ağaçamız Han ali-şan hazretleri kelgân çapquniñuznı qaytarub ve elçi qoşub muhabbetname hatt-ı şeriflerinde dostluq ve qardaşlıqğa lâyıq sözler yâzub siz qardaşımızğa irsal buyurmaqları sebebli biz Nuraddin Sultan ali-şan hazretlerimiz taqı adet üzre muhabbetname hatt yâzub elçimiz milân yibârdik inşa'Allahu Ta'alâ barub vasıl bolğanda saadetlü uluğ ağaçamız Han ali-şan hazretleriniñ muhabbetname hattlarında ne ki dostluq ve muhabbetlik sözün yâzdılar irsa siz qardaşımız qabul körüb dostluqda ve muhabbetlikde bolurğa ve iki vilâyetniñ faqır ve fuqarası rahat otururğa çalışqay erdiñüz baqı ed-du'a ali min etba' el-Huday yâzıldı tahtgâhımız Süyrende biñ yetmiş toquz senesi Şevval ayında.

Devlet Geray Sultan bin Fetih Geray Sultan

№ 222

**Ярлык-мухаббетнаме нуреддина Девлета Гирей-султана
Алексею Михайловичу (Сюйрень-Сарай, 1081 г.х. / 1670 г.)**

Аннотация. 1079 г.х., месяц шевваль – отправление ханом Шахтимур-аталыка с мухаббетнаме к царю; гонец от нуреддина с мухаббетнаме к царю; удерживание царем тех посланников по прошествии года; посол Мехмед Эмельдеш от хана с мухаббетнаме к царю; гонец от нуреддина с мухаббетнаме к царю; просьба о возврате гонцов, без удерживаний; равнозначность слов нуреддина и хана.

Hu

Devlet Geray Sultan bin Feth Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve Deşt-i Qıpçaqıñ ve sansız kob Tatarıñ ve sağışsız kob Noğaynıñ ve Tat milân Tavgaçnıñ ve Tağ aralay Çerkâçnıñ uluğ Nuraddin Sultanı bolğan min uluğ Devlet Geray Sultan hazretlerimizdin qardaşımız uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusnıñ penahı ve kob memleketlernıñ da bolsa nigâhdarı ve hükümdarığa kopdin kob selâm itib tatuwlıq milân hâl ve hatrıñüz sorağanımızdin soñra i'lâm yârlıg-ı şerif saadet-redif sultanı budır ki ötkân tarih miñ yetmiş toquz Şevval ayında saadetlü ve şevketlü ağaçamız Han-ı a'zam ve haqanu'l-muazzam hazretleri yahşılıq ve barışlıq için Şah Timur Atalıq qulların muhabbetname hatt-ı şerifleriyle irsal buyurğanlarında biz taqı muhabbetnamemiz ile çapqunımıznı köndergân irdik bu küngâçe yibârmây yıl oza alub qılğanıñuzdin sebebli halâ Mehmed Emeldeş qulların muhabbetname hatt-ı şerifleriyle yibârmegin bizim taqı muhabbetname hattımız tahrir olunub çapqunımız irsal qılınğandır inşa'Allahu Ta'alâ vusulında körünüñüzgâ alub muhabbetname hattımıznı oqutub yahşı tıñlağay erdiñüz saadetlü ve şevketlü ağaçamız Han ali-şan hazretleri muhabbetname hatt-ı şeriflerinde ne yâzğanlar bolsa biz taqı ol söz üzerindemiz siz taqı ohşavsız qılıq etmây iki yurtnıñ faqır ve fuqarası rahat ve tıñ bolur fikirni etüb çapqunlarımıznı tohtavsız yibâringâ sıy qılğay erdiñüz çapqun elçilerimizni alub qalmaq ohşavsız qılıqdır andağ işlerni etmegây erdiñüz yâzıldı tahtgâhımız Süyren Sarayında Muharrem aynıñ on beşinde ve miñ seksen bir tarihinde.

Devlet Geray Sultan bin Feth Geray Sultan

№ 231

**Ярлык-мухаббетнаме нуреддина Девлета Гирей-султана
Алексею Михайловичу (Сюйрень-Сарай, 1081 г.х. / 1671 г.)**

Аннотация. Мухаббетнаме царя к нуреддину из рук писаря Гаврилы Михайлова; получение царем ханского шертнаме; отправление трехлетней казны и мубарекбад; ханский посол с хаттом к царю; посол Муртаза от нуреддина с мухаббетнаме к царю; просьба о следовании ханскому мухаббетнаме и о соблюдении дружбы.

Hu

Devlet Geray Sultan bin Feth Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâñıñ avn ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve Taht-ı Qırımñıñ ve Deşt-i Qıpçaqıñ ve sansız kob Tatarıñ ve sağışsız Noğaynıñ ve Tat milân Tavgaçnıñ ve Tağ ara Çerkâçnıñ uluğ

Nuraddin Sultanı bolğan min ali-hazret meali-menqıbet Devlet Geray Sultan dame ömrühu ve nusretühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerimizdin qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ ve kob memleketlerniñ mağrib ve maşriq ve şimal tarafında bolğan kob hristiyânıñ ata ve babadan ola kelmiş padişahı ve hükümdarığa kobden kob selâm etüb tatuwlıq milân hâl ve hatrıñüz sorağanımızdın soñra i'lâm yârlıǵ-ı şerif sultanı budır ki elçiñüz yâzıçı Ğavrila Mihayla ile cibergen muhabbetname hattıñızda yâzılğan malüm-i şahanemiz bolğandır şevketlü ve azametlü ağaçamız Han hazretleri milân ahd qılub şartname hatt-ı Hümayunların alduǵıñız üzre üç yıllıq hazine ve mübarekbad ciberüb ısmar qılğaniñüz malümimiz bolğandır ve şevketlü ve azametlü ağaçamız Han ali-şan hazretleri hatt-ı şeriflerin yâzub barça cevabların yâzub tatuwlıq milân elçi qulların cibergen için tarafımızdan dahi muhabbetname hattımız ile qulumız Murtaza ta'yin bolğandır inşa'Allahu Ta'alâ vasıl bolğanda şevketlü ve azametlü Han ali-şan ağaçamız muhabbetname hattlarında yâzılan cevablarına i'timad qılub ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıqda daim ve qaim bolurğa sıy qılğay idiñüz şevketlü Han ali-şan ağaçamız cevabları üzre tarafımızdan i'timad virilüb bir ğayrı türlük bolmazdır evelki dostluq ve qardaşlıq üzre sabit-qadem bolurğa i'tiqad qılğay idiñüz yâzıldı Süyren Sarayında tahtgâhımız Şevval aynıñ yigirmi sekizi biñ seksen bir tarihında.

Bi-maqam Saray-ı Süyren
Devlet Geray Sultan bin Feth Geray Sultan

№ 370

Мухаббетнаме нуреддина Девлета Гирей-султана королю Польши (?)

Аннотация. Выход татарского войска в помощь королю и прибытие к Чигирину; переговоры с казацким гетманом Дорошенко; вести о готовности народа Барабаша выйти из под власти Москвы и принять подданство польскому королю; просьба Дорошенко о транспортировании татарского войска вместе с казаками к Барабашу для выяснения положения дел; переправа 20-тысячного татарского войска вместе с казаками, с письмом от гетмана; прибытие в стан Барабаша в Переяславе; передача письма от гетмана, с предложением вернуться под власть короля; ответ Барабаша о подданстве Москве; борьба сторон, гибель людей Барабаша, возвращение казаков с татарами; извещение о сложившейся ситуации от короля коменданту Чигирину и гетману; мухаббетнаме нуреддина к королю по получении вестей из Барабаша; выход татарского войска из Крыма в помощь королю; письмо-ответ короля к хану от Дедеш-аги, доставка того письма к нуреддину; пребы-

вание татарского войска во главе с нуредином у Белой Церкви; намерение о помощи королю и победе над противником; просьба нуреддина о скором возврате посла; просьба о наставлении короля своему войску касательно единства с татарами в пути.

Hu

Haq Subhane ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti ilân Taht-ı Qırımniñ ve sansız kob Tatarniñ ve cümle Noğayniñ uluğ Nuraddin Sultanı olan biz Devlet Geray Sultan hazretimizden cümle Lih Vilâyetniñ qıralı olan qıral devlet-iştimal savbına selâm idüb hâl-hatriñiz su'al eyledigimizden soñra inha-i muhabbetname budır ki siz qarındaşımıñ dostluğında bulunub duşmanıñızdan intiqam qasdına cümle Qırım askeriyle atlanub Çihirin yânına kelüb Özü hatmanı Dorajenka ile söyleşüb Barabaş halqniñ bize haberi kelmişdir cümlesi de Masqvadan dönüb kelüb efendimiz qırala qul olmayâ ahd ve qarar etmişlerdir bir miqdar asker keçiriñ Qazaq qoşub kâğıd könderelüm dost ve duşman olduğun bilelüm qıral efendimize dostluq ve hidmetidir didiginden bir qarındaşımızla yigirmi biñ miqdar asker keçirdik Hatman dahi Qazaq qoşub kâğıd yâzup könderdi Pereyâslavda Barabaş taburına varub Hatmanniñ kâğıdın virüb ve qırala dönüb tabi' oluñ deyü teklif eylediklerinde biz Lih qıral qulu degilüz biz Masqva quliyüz deyü dögüşüb cenk idüb Barabaş taburınıñ bir miqdarın qılıçdan keçirüb qamaltub çabul idüb dönüb keldiler bu ahvalları yeñi keldigimizde Çihirin qamendatına ve Hatmana siz bildiresiz biz Barabaşniñ haberin bildikden soñra muhabbetnamemizle cümle haberimizi bildiririz dimiş idik Barabaşniñ böyle olduğun tahqiq bildigimizden size muhabbetname könderilmişdir Qırımdan biz siziñ dostluğınıza kelmişüz ve Dedeş ağa ile saadetlü Han ağaçamıza muhibbane mektübiñiziñ cevabın bize könderdiler cümle malümımız olmuşdır size dostluq idüb dostluqda bulunmaq niyeti ile Biyâlâ Serkov semtinde eglenüb durıyürüz muradımız duşmanıñızdan intiqam almaqdır dotuñuza dostluq idüb duşmanıñızı Haq Ta'alâ nasib ider ise hor-haqir ideriz dostluğımıza i'timad idüb varan qulumızı eglendirmeyüb tiz yollayüb könderesiz ve bu canibde olan askeriñize kâğıd könderüb tenbih idüb bizimle bile bulunub duşmanıñızı cavlamada bile buluna ki duşmanıñızdan intiqam alına bize eyledigiñiz dostluq bunda olan askeriñizi bizimle yoldaşığa ta'yin eyledigiñizden malüm olur buni ziyâde umarız baqı ve's-selâm.

Devlet Geray Sultan bin Feth Geray Sultan

3.6. Сафа Гирей-султан бин Сафа Гирей-султан

№ 235

**Мухаббетнаме нуреддина Сафы Гирей-султана
Алексею Михайловичу (Качи-Сарай)**

Аннотация. Намерение царя о дружбе с ханом; шертнаме хана с золотой пайцзой, вручение шертнаме послу Василию Шишкину; посол Мехмед Эмельдеш с мухаббетнаме к царю; обязательство нуреддина о соблюдении дружбы и братства; просьба о следовании ханским велениям.

Hu

Safa Geray Sultan bin Safa Geray Sultan sözüimiz

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qırçaqniñ ve barça Tatar ve kob Noğayniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Tağ aralay Çerkâçniñ uluğ Nuraddin Sultanı bolğan min uluğ Safa Geray Sultan hazretlerimizden qardaşımız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ penahı ve kob yerler ve mağrib ve maşriq ve şimal tarafında bolğan kob hristiyânniñ padişahı ve hükümdarığa kopdin kob selâm etüb nedir hâl ve hatriñiz dib sorağanımızdın soñra i'lâm yârlıǵ-ı şerif sultanı budır ki saadetlü ve şevketlü uluğ Han ağaçamız hazretleri milân dostluqda ve muhabbetlikde bolurğa murad qıldıñuz irsa saadetlü Han ağaçamızda bolsa iki yurtniñ dostluq ve qardaşlıqına lâyıq bolğan sözler üstünden şart qılub ve cevabların şartname hatt-ı şeriflerinde yâzub ve altun baysa taqdırub elçiñiz Vasiliy Födraviç Şişkin qoluna teslim qılub ve muhabbetname hatt-ı şeriflerin dahi yazub ve elçi Mehmed Emeldeş milân yibârmekle biz uluğ Nuraddin Sultan hazretlerimiz de bolsaq saadetlü ve şevketlü uluğ Han ağaçamız hazretleriniñ şart qılğanınçe dostluqda ve muhabbetlikde bolurımızğa deyüb işbu muhabbetnamemizde qardaşlıq cevab yâzılıub könderildi siz qardaşımız da bolsañuz saadetlü ve şevketlü Han-ı a'zam hazretleriniñ şartnameleri mücibinçe amel qılğay irdiñüz inş'Allah Ta'alâ biz de bolsaq uluğ Han ağaçamız hazretleriniñ yâzuna köre dostluq ve qardaşlıqda ömür ahırğaçe taymay turarmız baqı ed-du'a ali min etba' el-Huday yâzıldı tahtgâhımız Qaçı Sarayında.

Safa Geray Sultan bin Safa Geray Sultan

3.7. Саадет Гирей-султан бин Кырым Гирей-султан

№ 240

**Мухаббетнаме нуреддина Саадета Гирей-султана
Федору Алексеевичу (столица нуреддина, 1089 г.х.)**

Аннотация. Покорность прежних царей османскому султану и крымскому хану; прежний мир царей с ханами; Украина – земля Барабаша и приднепровских казаков; напоминание нуреддина о прежних поражениях царя и его предков, нарушивших мир и дружбу; противостояние польских королей с крымскими ханами в целях получения власти над Украиной; разрушение и беспокойство в Подолье; письма хана к царю; главный ханский посол Саадиге-ага с письмом к царю; просьба о принятии посла, заслушивании его донесения, написании ответа, со скорым возвратом Саадиге-аги.

Hu

Saadet Geray Sultan bin Qırım Geray Sultan sözüміz

Hamd-u firavan ve şükr bi-payân ol Haliq biçün ve çera ve Rezzaq alemiyan dünya ve uqba olan padişah bi-zeval ve malikü'l-melik müteal Celle Şa'ne ve Amme Nevalühu üzerine bolsun ve salâvat bi-hadd ve tahiyat lâyuad ol mefahir-i mevcüdat ve server-i kâinat Muhammedü'l-Mustafa salli-Allahu Ta'alâ aleyhi üzerine bolsun ve hayırlu al-i ve ashab-ı Rıdvanullahi Ta'alâ aleyhim ecmain üzerine bolsun halâ Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız Tatar ve bi-hesab Noğayniñ ve yüz on miñ tumanniñ padişahı bolğan Han refi' ali-şan hazretleriniñ Nuraddin Sultanı bolğan saadetlü ve şevketlü men Saadet Geray Sultan edem-Allahu Ta'alâ ömrühu eli yevmü'l-Vaid ve'l-Mizan hazretlerimizdin ve halâ kob vilâyetlerniñ hükümdarı ve sansız hristiyânniñ padişahı bolğan siz biy Fedor Aleksayeviç huzurlarığa kopdin kob selâm qılğanımızdin soñra bundın aqdem selefde kelgânleriñüz Mekke ve Medine milân uluğ bolğan bu dünya halifesi Al-i Osman padişahığa uyüb itaat üzerine bolub ol sebebli şevketlü merhametlü Al-i Cengiz padişahı Han-ı a'zam hazretleriniñ uluğ ecdadı hanlar hazretlerigâ taqı itaat qılub barış ve körüş bolub curtuñuznı cavlatmayüb tıñç oturğan bir halq idiñüz Uqrayna vilâyeti ki Barabaş ve Özü Qazağı oturğan yurtdır öz atañız ve şimdi özüñüz hus etüb on ve söz arqa yardım bulub barça müslüman padişahlarınıñ Ulusu bolğan Al-i Osman padişahı milân yaraşuv söz cavluğa itkân bolub askeriñüz başlarına dünyâda bolmağan yamanlıqlar kelüb askeriñüz qırılıb bozulğanları malümüñüz bolğandır mundın muqaddem Lih qıraları Uqrayna vilâyetine bulub Al-i Cengiz padişahlarığa asi boldılar bolsa Bodolye halqı qırılıb yurtları harab bolub şimdige dekin Podolye halqınıñ yurtları düzenlik tapmağandır cümlesin

eşidüb bilgânsiz ve şevketlü ve merhametlü ve mehabetlü Han-ı ali-şan hazretleriniñ sizge yazğan name-i şeriflerinde bildirmegân ahval yoqdur name-i şerifleri ile barğan elçi başı Saadige ağa qulların divanıñıza alub hezar tekrım milân feth ve qıraat etdirüb yahşı tıñlayub yahşı sözün söyledüb alğay erdiñüz mundın soñra şevketlü ve azametlü ve şecaatlü ağaçamız Han hazretleriniñ name-i Hümayun şevket-maqrunlarığa köre kağıdıñuz yazub bir kün muqaddem barğan elçi başı Saadige ağa qulların ali et-ta'cil ağaçamız Han-ı a'zam hazretlerine döndürüb yibârgây irdiñüz baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday yâzıldı tahtgâhımızda hicret-i Nebeviyeniñ biñ seksân toquzınçı tarihinde aleyhi's-salâvat ve ikmal et-tahiyyât.

Sultan Saadet Geray bin Qırım Geray Sultan

№ 247

Мухаббетнаме нуреддина Саадета Гирей-султана Федору Алексеевичу (1090 г.х. / 1679 г.)

Аннотация. Ханский посол Саадигей-ага с письмом к царю; царские бояре с письмом-ответом к хану; письмо хана к царю с извещением о рейде казаков на Сют-Су и гибели всех послов; мухаббетнаме от нуреддина к царю; просьба о возврате всех отправленных ранее в Москву послов, с мухаббетнаме и без удерживаний.

Hu el-mu'in

Saadet Geray Sultan bin Qırım Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâ hazretleriniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kob Noğay ve sağışsız Tatarniñ ve Tat ve Tavgaçniñ ve Tağ içinde Çerkâçniñ padişahı ali-hazret meali menqıbet sami-rutubet şevketlü ve azametlü Murad Geray Han refi' ali-şan edem-Allahu Ta'alâ devletühu eli inqırazu'd-devran hazretleriniñ Nuraddin Sultanı bolğan şevketlü ve saadetlü ve şecaatlü min Saadet Geray Sultan ebbed-Allahu devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerimizden cümle Aq Urusniñ ve umuma tavaif-i hristiyânniñ padişahı ve kob vilâyet hükümdarı bolğan biy Fedor Aleksayeviç huzur-ı meveddet-mevfurlarına kopdin kob selâm bu tarafğa bolğan meyl-i muhabbetiñizdin sadır olur iblâğıyle hâl ve hatiriñiz sorğanımızdın soñra aralıqda yahşılıq bolmaq sebebli bundın burun şevketlü ve azametlü Han refi' ali-şan hazretleri sizge hatt-ı şerifleriyle Saadige ağa qulların yibârüb i'lâm qılğanın öziñüz malüm qılğansız siz taqı şevketlü ve azametlü efendimiz Han ve alâ-mekan hazretleriniñ sözine köre cevab yazub boyarlarıñuz yibârgân ikensiz lâkin cümle elçileri Süd Suyında Qazaq basub cümlesin öldürgânin sizge bildirmek sebebli şevketlü ve saadetlü ve azametlü efendimiz Han ali-şan hazretleri hatt-ı şerif yazub

yibârmekle biz taqı muhabbetname yazub yibârdik İnşa'Allahu Ta'alâ vasıl bolğanda vaqı' bolğan cümle ahvalnı vuqu'yı üzre malüm qılasız ve sizgâ barğan qulların ta'hayır ve tevqif itdirmeyüb ali et-ta'cil bu tarafğa adet itdirüb muhabbetnameñüz bilân yibârgaysız avq ve tevqif etdirmegâysız baqı ed-du'a yâzıldı Cümadi-el-ahire ayında hicret-i Nebeviyenıñ biñ toqsan tarihi erdi.

Sultan Saadet Geray bin Qırım Geray Sultan

№ 249

Ярлык нуреддина Саадета Гирей-султана Федору Алексеевичу (1091 г.х. / 1680 г.)

Аннотация. Прибытие царских послов в Крым к хану; ханская аудиенция для послов; несодержательность слов царя в письме и в донесении от послов; возвращение царских послов, отправление посла Халил-аги с письмом; ханские повеления в письме; ярлык от нуреддина к царю; просьба о быстром возврате Халил-аги, без удерживания.

Saadet Geray Sultan bin Qırım Geray Sultan sözüimiz

Haq Tebarek ve Ta'alâ hazretleriniñ avn ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtınıñ ve Taht-ı Qırımınıñ ve Deşt-i Qıpçaqınıñ ve sansız kob Tatarınıñ ve sağışsız Noğayınıñ oñ qolınıñ ve sol qolınıñ ve sanı yoq tumannıñ ve Tat milân Tavğaçınıñ uluğ padişah ve Han-ı a'zamı bolğan saadetlü ve şevketlü ve azametlü ve nusretlü Murad Geray Han ebbed-Allahu Ta'alâ iclâlühu ve iqbälühu eli yevmü'l-Vaid ve'l-Mizan hazretleriniñ Nuraddini bolğan izzetlü ve devletlü ve fursatlu min Saadet Geray Sultan hazretlerimizdin kob memleketler hükümdarı cümle hrisitiyân güruhınıñ padişahı ve hükümdarı bolğan biy Fedr Aleksayeviç islâh Allah Şane bi'l-hayır savbına kobdin kob selâm-selâmet resan sultanı ehl-i İslâmğa bolğan ülfet ve muhabbetiñizden sadır bolur ve peyam meserret-nişan ki min şevketlü Nuraddin Sultan hazretlerimizniñ taraf-ı şereflerine tebadür qılır şulay malüm bolğay ki bu sene-i mübarekede şecaatlü ve inayetlü ve semahatlu uluğ Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam padişahımız hazretlerine yibârgân elçileriñüz kelüb divan-i adalet-unvanlarına alub körünüş berüb yibârgân nameleriñüzde ve avızdan sımır qılğan sözleriñizde işke yârar ve curtqa lâyıq söz tabılmadı tekrara bir-iki elçiñizni qaytarub yânına qıdvetü'l-aqran Halil ağanı qoşub name-i Hümayunlarına barça buyruqların emir qılub yibârgândır min saadetlü ve şevketlü Qırım Nuraddini bolğan Saadet Geray Sultan hazretlerimizden taqı yârlıq-ı şerif tahrir olunub yibârgânımız İnşa'Allahu Ta'alâ barub dahil olduqda şevketlü mehabetlü Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam padişahımızniñ name-i Hümayunlarında buyurduqları

her ne yüzden söziñüz bolsa barğan Halil ağanı hiç de turğuzmay yibârgây erdiñüz baqı ed-du'a ali min etba' el-Huday yâzıldı biñ toqsan bir senesinde Rebiü'l-evvel ayında.

Saadet Geray Sultan bin Qırım Geray Sultan

№ 257

Мухаббетнаме нуреддина Саадета Гирей-султана

Федору Алексеевичу

(Кангылчак, 1092 г.х., 15 день Буюк Байрама / 1681 г.)

Аннотация. 1092 г.х. – главный гонец Кемал-мурза к царю, с дружественным письмом от нуреддина; отправление царем окольничего (аклындай) боярина Хованского на алмашув с казной и болеклер; отправление на алмашув Велишах-бека вместе с воинами и мурзами; присоединение главного посла Мухаммеда (с мухаббетнаме) к окольничему на пути в Москву.

Saadet Geray Sultan bin Qırım Geray Sultan sözüimiz

Allah Tebarek ve Ta'alâ hazretleriniñ avn ve inayeti birlen Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qırçaq ve Taht-ı Qırımniñ ve Aqkerman memleketniñ ve yüz on miñ tumanniñ ve Tağ ara Çerkâçniñ ve Tat milân Tavgaçniñ padişahı ve Han-ı a'zamı bolğan şevketlü ve selâbetlü Murad Geray Han edem-Allahu Ta'alâ ömrünâ eli yevmü'l-Vaid ve'l-Mizan hazretleriniñ Nuraddinı min Saadet Geray Sultan hazretlerimizden halyâ cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ padişahı ve maşriq ve mağrib yerlerniñ ve şimal tarafniñ ata ve dededin bola kelgân hükümdarı muhabbetlü ve sadaqatlu qardaşımız uluğ biy Fedr Aleksayeviç hatemat avaqıba bi'l-hayır qabiline selâm-selâmet resan sultanı ki ehl-i İslâmğa bolğan ülfet ve muhabbetden sadır ve peyam meserret-unvan bahtiyarığa şevketlü Han-ı a'zam hazretlerine ve biz şecaatlü qardaşınızğa qılınğan musalâhat ve meveddetden mütebadir bolub eyülik ve hoşluq birlen hâl ve hatriñüz sormaq soñra Allah Tebarek ve Ta'alâ efendimiz hazretleriniñ emri ve qudreti milân ElhamdülilLâhi Ta'alâ uluğ yurtlar arasında barışıqalıq ve qoñşılıq bolub kün ilkerü muhabbetlik ve yahşılıq için şartname uluğ hattlar birişüb alış ve körüş tapılıb bir qararda bolğandın soñ işbu biñ toqsan iki senede çapqun başı qulumız Kemal Mırza milân uluğ muhabbetlik hattımız yazılıb söz ve yahşılıq bir qararda bolğan soñ işbu biñ toqsan iki tarihinde uluğ hazine bölekleriñüz birlen yaqın kişiñüz aqlınçay Havaneski boyarıñuz almaşuv yerine ve bizim taqı yaqın kişimiz Velişah bek almaşıq asker kişilerimiz birlen ve mırzalarımız birlen barub uluğ hazine ve böleklerimizni Velişah bege teslim qılğandın soñra yatur elçi başı qulumız Muhammed yaqın kişiñiz aqlınçayniñ qoluna bergendin

soñ milân İnşa'Allahu Ta'alâ tahtgâhınızğa barganda eski qanun üzerine sıy ve hürmet birlen padişahlıq divanıñızğa alub muhabbetname hattımıznı yahşı tñlayub kün ilkerü dostluqda ve muhabbetlikde muhkem bolğay irdiñüz ve bizler taqı dostluq ve muhabbetlikde taymay turarmız yâzıldı bargâhımız Or tışqarısında uluğ qorumız Qañılçaq yâqasında biñ toqsan iki tarihında hicret-i Nebeviye aleyhi's-selâmnıñ ve Büyük Bayramnıñ on beşinçi küni baqı ed-du'a ali min etba' el-Huday.

Saadet Geray Sultan bin Qırım Geray Sultan

№ 260

Мухаббетнаме нуреддина Саадета Гирей-султана Федору Алексеевичу (Кангылчак, 1092 г.х. / 1681 г.)

Аннотация. 1092 г.х. – выход из Бахчисарая на алмашув постоянного татарского посла, вместе с боярином Василием Шереметевым, софраджды, князем Андреем Ромодановским и другими пленниками; гонец (ель чапкун) Омералиага от нуреддина с мухаббетнаме к царю; сообщение нуреддина о приближении вышеуказанных лиц, просьба об аудиенции для гонца; просьба нуреддина о придании значения словам главного гонца Сары-Чанак-аги; отправление из Крыма на алмашув толмача Кутлумухаммеда вместе с подьячим Дементием и боярами, под ручательством алмашув-бека Велишах-бека Сулеш.

Ну

Saadet Geray Sultan bin Qırım Geray Sultan sözüimiz

Allah Tebarek ve Ta'alâ hazretleriniñ avn ve inayeti birlen Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve Deşt-i Qıpçaq ve Taht-ı Qırımniñ yüz on miñ tumannıñ ve hesabsız Noğaynıñ ve Tağ ara Çerkâçniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Aqkerman memleketiniñ padişahı ve uluğ Han-ı a'zamı şevketlü ve salâbetlü ve azametlü ve mehabetlü Murad Geray Han-ı a'zam hazretleriniñ Nuraddinı bolğan min saadetlü ve şecaatlü Saadet Geray Sultan hazretlerimizdin halâ kob memleketlerniñ ve Aq Urusnıñ padişahı ve mağrib ve maşriq zeylinde bolğan hristiyân qavmnıñ ata ve babadan ola kelmiş şahı ve hükümdarı bolğan muhabbetlü ve meveddetlü ve sadaqatlu qardaşımız Fedr Aleksayeviç islah Allah Şane bi'l-hayır savbına selâm-selâmet resan ve peyâm meserret-unvan iblağıyile i'lâm yarlığ-ı muhabbet-tebliğ yahşılıq birle hal ve hatriñüz sorğanımızdın soñra ElhamdüliLâhi Ta'alâ eski qardaşlıq ve qoñşılıq ve barışılıqda tapılıb iki yurtnıñ arasında çapqunlar ve namerler birlen netice-i sulh tamam boldı imdi biñ toqsan iki tarihı yılı içinde qanun-ı qadim ve ahd-ı qavim ata ve dededin bola kelgân adet üzerine Qırım tahtgâhından yatur elçi başı qulumız milân boyar Vasil Barisaviç Şeremetni ve sofraçı knâs Andrey Ramadanisqay taqı ğayrı

hristiyân dustaqlarını İnşa'Allahu Ta'alâ almaşuq begi qulumız buyurılıb hazır-oq hazine yolına çıqub yürmekle işbu muhabbetname-i Hümayunımız birlen qıdvetü'l-aqran yel çapqunımız Ömerali ağa qulumız siz qardaşımızın tahtgâhına könderildi İnşa'Allahu Ta'alâ vusul bolğanda körünüşiñüzgâ alub şevketlü ve azametlü ve şecaatlü Han-ı a'zam hazretleriniñ ve biz qardaşıñuzıñ mübarek hattını oqutub yuqaruda yad qılınğan yatur elçi başımız an-qarib boyar Vasil Barisaviç Şeremet ve sofraçı Ramadanisqa ve ğayrı dustaqlar milân almaşuq yerine hazır bolurlar yel çapqun başımız Sarı Çanaq ağa qulumızınñ sözine i'timad qılğay irdiñiz İnşa'Allahu Ta'alâ aramızda kün ilkeri qoñşılıq ve yahşılıq ve qardaşlıq bolub yurtlar ve memleketler tıñç ve rahat bolur ve tahtgâh-i Qırımda bolğan Qutlumuhammed tilmaçni ve padyaç Dementâyını boyarlar milân almaşuq begi Suleş oğlu Velişah bek qulumıza teslim qılınub almaşuq yerine yibârülğandır yâzıldı bargâhımız Ferahkerman tışqarusında hicret-i Nebeviyenin biñ toqsan iki senesinde Ramazan-ı Şerifniñ yigirmi altıncı kününde.

Bi-sahray-ı Qañılçaq
Saadet Geray Sultan bin Qırım Geray Sultan

№ 263

**Ярлык-муhabbetname нуреддина Саадета Гирей-султана
Федору Алексеевичу (в столице Булганак, 1093 г.х. / 1682 г.)**

Аннотация. 1093 г.х., месяц реби-уль-эввель – отправление гонцов (кош чапкун) к царю от хана Мурада Гирея и нуреддина; прибытие в Крым ставничных Полуехта Кучумова и Петра Хивинца, с дружественным письмом от царя; прием для гонцов в диване и ярлыкаш для гостей от нуреддина; извещение царя в письме о написании его титула (элькаб) в шертнаме без соблюдения традиции; сообщение нуреддина о разъяснении в письме от Садык-аги всех недочетов в шертнаме; просьба нуреддина к царю о следовании ханским словам (велениям) в шертнаме; договор с царским послом Василием Тяпкиным о выборе Праболича (Прапольщины) новым местом для алмашув; Валуйка – уже не пограничная точка, а внутреннее владение («ичиль»); просьба о доставке казны на алмашув до конца июля; ярлыкаш от хана царскому послу; просьба нуреддина к царю об уважительном отношении к татарским послам.

Hüve el-mu'in

Saadet Geray Sultan bin Qırım Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâ hazretleriniñ rahmi ve inayeti bile Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve Deşt-i Qıpçaq ve Taht-ı Qırımniñ ve Aqkerman memleketiniñ ve Tağ ara Çerkâç ve Tat bile Tavgaçniñ ve yüz on miñ tumanniñ ve sağışsız kob Noğayniñ ve barça Tatar tayfasınıñ ve oñ qol ve

sol qolnıñ ve sanı kob askernıñ uluğ padişahı ve uluğ Han-ı a'zamı saadetlü ve nusretlü ve şevketlü hem şecaatlü ve hem sahavetlü din-i mübin padişahı Qırım Hanı Murad Geray Han dame fi hıfz Rabbena el-müstean fi es-sefer ve'l-hazır eli yevmü'l-Mizan hazretleriniñ Nuraddin Sultanı ve hem qardaşı bolğan min şecaatlü ve sahavetlü ve devletlü Saadet Geray Sultan hazretlerimizdin Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ qardaşımız uluğ padişah Han hem uluğ biy Fedr Aleksayeviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusnıñ penahı ve kob memleketler ve yerler ve maşriq ve mağrib ve şimal tarafınıñ kob hristiyânıñ ata ve babadın ola kelmiş padişahı ve hükümdarığa kopdın kob selâm qılıb nedir qutluğ halıñız ve hatrıñız yahşımız- hoşımız dib su'al itdigimizden soñra i'lâm yârlıǵ-ı şerif sultanı budır ki işbu sene biñ toqsan üç tarihinde Rebiü'l-evvel aynıñ içinde şevketlü ve azametlü Murad Geray Han efendimiz hazretleri taraf-ı şeriflerdin ve biz şecaatlü Saadet Geray Sultan hazretlerimiz tarafındın quş çapqunımız yibârilib bir qaç kün keçkândın soñra siz uluğ qardaşımız dostumıznıñ uluğ muhabbetlik hattıñız bile estanişqlarıñız Paluyaht Quçumar ve Petr Hivançıqa sağ-esen uluğ tahtgâhımızğa kelüb yahşı türlükli adet bile ol sebebli divanğa keltürdib siz uluğ qardaşımıznıñ muhabbetlik hattıñıznı yahşı-oq oqutub tıñlab alub ol çapqun kişileriñizgâ padişahane yarlıqamız bile sıy ve hürmet buyurulğandır besa öz muhabbetlik hattıñızda yazıbsız kim şartnamede elqabımız adet üzre yazılmamış dipsiz ol şartnamede yazılmay qalğan elqablar ve hata bile qusur bolğan barça şart için gerekli sözler qaysı kim Sadıq ağa bile bir söz qalmay yazılğandır şevketlü ve azametlü efendimiz Murad Geray Han hazretleriniñ ol şartnamede yazılğan ve bolğan ohşavlı sözlerine amel ve i'tiqad qılğay irdiñüz besa almaşır yerine Balükede bolğay irdi dib yazılupdır amma şimdi Balüke iç il bolğandır ohşavlı yer tuguldir poslanikleriñüz Vasil Tâpkin bile söz ve şart qılıb uluğ şartname hattımızda almaşır yeri Piraboliç bolğandır şart bir söz bir bolur şartdan qaytuv bolmasdır İnşa'Allahu Ta'alâ eski adet ve qanunçasına uluğ hazinemizni qusursız İyül ayınıñ ahırğaçe almaşır yeri Piraboliçğa yetkürmegâ buyurğay irdiñüz siz uluğ qardaşımıznıñ yatur elçi başıñızğa uluğ efendimiz Han hazretleri qanun-ı qadim üzre yarlıqashları ve padişahane sıy ve hürmetleri bolğandır ve biz uluğ qardaşlarımıznıñ taqı yatur elçilerimizni sıy ve hürmet bile tutqay irdiñüz dostluq ve qardaşlıqda muhkem turub şevketlü ve mehabetlü uluğ efendimiz Han hazretleriniñ hatt-ı Hümayunlarında yazğan sözlerin tamam yerine keltürgey irdiñüz dost ve qardaş bolğan soñra dostın cümle sözni çin bilüb yerine keltürmek kerekdir ve siz qardaşımız sözimizde ve şartımızda çin bolğanımızğa i'tiqad qılıb dostluqda qaim bolurğa sıy qılğaysız yâzıldı tahtgâhımız Bulğanaqda hicret-i Nebeviye aleyhi's-selâmıñ miñ toqsan üç senesinde mah-ı Cümadi-el-evveliniñ sekizinçi kününde.

Saadet Geray Sultan bin Qırım Geray Sultan

№ 266

**Ярлык-шертнаме нуреддина Саадета Гирей-султана
Иоанну Алексеевичу и Петру Алексеевичу (?)**

Аннотация. Прибытие в Крым толмачей Иванова и Василия Козлова, с письмом к нуреддину; извещение в письме о кончине Федора Алексеевича и восшествии на престол новых царей; просьба царей о клятве нуреддина перед послами и выдаче шертнаме толмачам, с их быстрым возвращением; заверение нуреддина о соблюдении дружбы со своей стороны; клятва хана Мурада Гирея и вручение ханского ахднаме царским послам, с печатью, с золотой пайцзой; гонец Джанджекет от нуреддина к царям; обязательство нуреддина о непричинении вреда царским владениям от татарских вельмож (калга, нуреддин, крымцы, мурзы, карачи пяти родов, ногаи, Ширины); просьба об отправлении ежегодной казны, болеклер и колтка; принцип «друг для друзей, враг – для врагов».

Saadet Geray Sultan bin Qırım Geray Sultan sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâ hazretleriniñ rahmi ve inayeti birlen Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaqñıñ ve Tat-Tavgaçñıñ ve Tağ ara Çerkâçñıñ sansız Tatar sağışsız Noğayñıñ oñ qol ve sol qolnıñ uluğ padişahı ve uluğ Han-ı a'zamı bolğan şevketlü ve qudretlü ve şecaatlü uluğ padişah Murad Geray Han ebbed-Allahu Ta'alâ devletühu eli yevmü'l-Vaid ve'l-Mizan hazretleriniñ Nuraddin Sultanı ve hem qarındaşı bolğan saadetlü ve devletlü ve nusretlü min uluğ Saadet Geray Sultan hazretlerimizdin Uluğ Yurtnıñ ve Uluğ Ordanıñ uluğ padişahları Hanlar hem uluğ biyler İyan Aleksayeviç Petra Aleksayviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusnıñ penahları ve kob memleketlerniñ ve yerlerniñ mağrib ve maşriq ve şimal tarafnıñ ata ve babadın ola kelmiş padişahları ve hükümdarlarığa kopdin kob selâm itüb tatuwlıq ve muhabbetlik birlen yahşılarmısız ve hoşlarmısız dib hâlleriñiz ve hatreleriñiz sorağanımızdın soñra i'lâm yarlıg-ı şerif sultanı budır ki bu tarafğa yibârgân kâğıdlarıñız tilmaçlarıñız İvan Vasil Kozloviç birlen biz uluğ Saadet Geray Sultan hazretlerimizğa kelüb uluğ biy Fedr Aleksayeviç dünyadın ketkânin ve siz qardaşlarımız uluğ padişahlar ve hem uluğ biyler taqı babañuz tacın başlarıñızğa kiyüb ve esasın qollarıñızğa alğanıñuznu biz uluğ sultan hazretlerimizğa i'lâm qılıbsız bu yalançı dünyağa kelgân cümlesi ketmek içündür biz uluğ Sultan hazretlerimiz siz qardaşlarımız bulay bolğanın eşitüb kopdin kob sefa ve haz etkânımız ve siz uluğ qardaşlarımız kob zaman sağ ve salim bolub biz uluğ qardaşñuz birlen kob zaman tatuwlıq ve muhabbetlik üzerinğa bolğay irdiñüz ve kağıdlarıñızda burunğı qardaşımız zamanında bolğan dostluq ve barışiq üzerinğa taymayüb turğay erdiñüz ve ol zamanda yibârilgân şartname mücibinçe anda bolğan elçilerimiz qaşında ahd qılub Quran birlen yemin

itüb elçilerimiz qollarınğa şartnamenı virüb ve bu tilmaçlarımıznı ali et-ta'cil yibârgây erdiñüz dib yazıbsız uluğ hazinelerimizgâ ve böleklerimizgâ ve qoltqalarımızgâ ve qaysuları burunğı zamanda kele turğandır eksik ve qusur olmaduqça biz uluğ Sultan hazretlerimiz öz sözümüzde muhkem turub uzun-uzaq dostluq ve qardaşlıqdan taymayüb turğanımızgâ inam qılğaysız ve burunğı şartname mücibinçe şevketlü ve qudretlü ve azametlü uluğ Han hazretleri altun baysalı mühür birlen ahdname-i şerifni yazdırub ve yemin qılub munda bolğan elçileriñiz qollarına bergânlerdir biz de bolsaq ol söz üzerine şart qılğanmız ve halâ öz esen-amanlığımıznı bildirüb ve hem siz uluğ qardaşlarımıznıñ sağ ve salim bolğanıñuznı soray çapqunımız bolğan Canceket yibârilgâdır özimiz de bolsaq ve saadetlü ağaçamız Qalğa Sultan hazretleri taqı cümle Qırım Yurtnıñ adamları ve cümle mırzaları ve beş uruğ sıylı qaraçılarımız ve barça Noğay ve Şirin ve buyuruğında bolğan barça kişilerdin memleketleriñüzgâ ve cümle vilâyetleriñüzgâ ve köy-kentleriñüzgâ her kez zarar ve ziyan bolmasqâ çalışurmız ve kün ilkârüde bolsa sözimizde dostluq ve muhabbetlikde muhkem turub dostuñuzgâ dost ve duşmanıñuzgâ duşman bolurğa inam qılğay irdiñüz ve hem burunğı söz üzerinğa turup kün ilkârüde bolsa her yıl sayın yahşı böleklerimizni ve hem uluğ hazinemizni ve qoltqalarımıznı tamam qusursız yibâdirirgâ buyurğay irdiñüz baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday.

Saadet Geray Sultan bin Qırım Geray Sultan

№ 272

Мухаббетнаме нуреддина Саадета Гирей-султана

Иоанну Алексеевичу и Петру Алексеевичу (1094 г.х. / 1683 г.)

Аннотация. Гонец от хана Мурада Гирея с дружественным письмом к князьям; дружественное письмо нуреддина к царям; прибытие в Крым царского слуги Василия Козлова с письмом-извещением об отправлении казны из Москвы; ханский гонец в Москву за предварительными вестями; гонец Хаджиали от нуреддина к царям; просьба о своевременном возврате гонцов.

Hu

Saadet Geray Sultan bin Qırım Geray Sultan sözümüz

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve Taht-ı Qırım Deşt-i Qıpçaqnıñ ve barça Noğaynıñ ve Tağ ara Çerkâçnıñ ve Tat milân Tavgaçnıñ ve qamu Tatarnıñ Aqkerman vilâyetiniñ uluğ padişahı ve uluğ Han-ı a'zamı bolğan devletlü ve azametlü ve şevketlü ve adaletlü Murad Geray Han dame saltanatuhu eli yevmü'l-Vaid ve'l-Mizan hazretleriniñ halyâ uluğ Nuradin Sultanı bolğan min uluğ Saadet Geray Sultan hazretlerimizdin qardaşlarımız uluğ

padişahlar Hanlar ve hem uluğ biyler İyoana Aleksayeviç Petr Aleksayeviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ penahları ve kob memleketlerniñ ve yerlerniñ ve mağrib-maşriq ve şimal tarafınıñ ve kop hristiyânniñ ata ve babadan ola kelmiş padişah ve hükümdarlarığa kopdin kop selâm ve yaqşı-hoşmısız dib tatuwlıq ve muhabbetlik birle hatrelerin sorağanımızdın soñra i'lâm ve inha-i sultanı oldur ki devletlü ve saadetlü ve şevketlü uluğ ağaçamız Murad Geray Han hazretleriniñ siz qardaşlarımızğa muhabbetlik hatt milân yibârgân çapqun qulları birle min uluğ Nuraddin Saadet Geray hazretlerimizniñ taqı muhabbetlik hattımız birle könderilgân irdi halâ yumuş adamlarıñuz Vasilây Qazlov birle muhabbet hattıñız birle uluğ hazinelerimizni çıqardıq dib köndermişsiz imdi devletlü ve saadetlü ve şevketlü uluğ ağaçamız Murad Geray Han hazretleriniñ haber için ilkeri aldıǵı köndergen çapqun qulları birlen min uluğ Nuraddin Saadet Geray Sultan hazretlerimizniñ taqı çapqunı qulumız Hacıali könderilmişdir İnşa'Allahu Ta'alâ siz qardaşlarımızğa sağ ve salim barıb dahil bolğanda işbu muhabbetlik hattımızı yaqşı tıñlab uluğ babalarıñuzniñ adeti-qanunı üzre sıy ve hürmet qılıb yena vaqtı milân qaytarıb yibârgây irdiñüz dib hatt bitildi miñ toqsan dört tarihinde Ramazan ayında.

Saadet Geray Sultan bin Qırım Geray Sultan

3.8. Азамат Гирей-султан бин Селим Гирей-хан

№ 277

**Ярлык-мухаббетнаме нуреддина Азамата Гирей-султана
Иоанну Алексеевичу и Петру Алексеевичу
(Акмесджид, 1095 г.х. / 1684 г.)**

Аннотация. Дружба между ханом Селимом Гиреем и царями; принятие ханом шертных (клятвенных) слов из шертнаме бывшего хана Мурада Гирея; шертнаме от хана Селима Гирея к царям; ахд (клятва) нуреддина и всех карачи перед царским посланцем Иваном Палитичем и писарем Дмитрием Парфентьевым; вручение ханского шертнаме царским посланцем; ханское мухаббетнаме; посол Мубарекшах-мурза Сулеш с мухаббетнаме от нуреддина в Москву; просьба о следовании шертным словам, во благо дружбы; просьба о доставке казны (без недостатка) на алмашув в Прапольщине в начале осени; просьба нуреддина – не задерживать с отправкой казны; заверения нуреддина о соблюдении шерта со стороны ханства, без вражды от хана, нуреддина, карачи, беков, мурз, подвластного войска.

Hu el-mu'in

Azamat Geray Sultan bin Selim Geray Han sözüimiz
Таһrı Tebarek ve Та'alâniñ rahmi be inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ

Yurtnıñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaqñıñ sansız Noğay ve sağışsız Tatar ve Tat milân Tavgaçñıñ ve Tağ ara Çerkâçñıñ uluğ padişahı ve Han-ı a'zamı ve haqan-ı ekremi bolğan şevketlü ve azametlü ve mehabetlü ve şecaatlü Selim Geray Han edem-Allahu Ta'alâ devletühu ve ebed-saltanatuhu eli yevmü'l-Vaid ve'l-Mizan hazretlerniñ Nuraddin Sultanı ve hem oğlı bolğan saadetlü ve şecaatlü ve nusretlü men Azamat Geray Sultan hazretlerimizdin qardaşlarımız uluğ padişahlar Hanlar ve hem uluğ biyler İban Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusñıñ penahları ve kob memleketlerniñ ve kob yerlerniñ ve mağrib ve maşriq ve şimal tarafında bolğan hristiyânñıñ ata ve babadın ola kelmiş padişahları ve hükümdarlarığa ziyâde muhabbetlik ve tatuqlıq milân selâm etüb nedir hâl ve hatriñiz dib sorağanımızdın soñra i'lâm yârlıǵ-ı şerif saadet-elif sultanı budır ki şevketlü ve azametlü ve mehabetlü babamız uluğ padişah Han hazretleri de bolsa qardaşlarımız siz uluğ Hanlar ve hem uluğ biyler milân dostluq ve qardaşlıq ve muhabbetlikde bolub iki yurtnıñ arasında cavlıq ve fitnelik bolmay faqır ve fuqarası tınç ve rahat bolurı içün ozğan ağaçamız uluğ padişah Murad Geray Han hazretleri siz qardaşlarımızğa yibârgân şartname hatt-ı şeriflerinde yazılğan şart sözlerni maqbul bulub atamız uluğ padişah ve Han-ı cihan-penah hazretleri taqı şartname hatt-ı Hümayunların yazdırub saadetlü min Nuraddin Azamat Geray Sultan hazretlerimiz ve cümle qaraçılarımız elçinüz İvan Palitiç ve yazıçı Dmitriy Barfendyev aldında Quran-ı A'zim ve Furqan-ı Kerim üstünde ahd ve yemin olunub şevketlü ve şecaatlü babamız uluğ padişah ve Han-ı cihan-penah hazretleriniñ şartname hatt-ı şeriflerin elçinüz qoluna teslim qıldıq ve dostluq ve muhabbetlik ve qardaşlıǵımıznı bildirmek içün azametlü ve mehabetlü babamız uluğ Han hazretleriniñ muhabbetname hatt-ı şerifleri mücibinçe saadetlü ve şecaatlü men Nuraddin Azamat Geray Sultan taqı muhabbetname hatt-ı şerifimiz yazdırılıb elçilik milân yibârilgân Suleş oğlı Mübarekşah Mırza milân siz qardaşlarımızğa yibârdık İnşa'Allahu Ta'alâ selâmetlik milân barğanda elçimizni körünüñüzgâ alub ve şevketlü ve azametlü babamız Han-ı a'zim ali-şan hazretleriniñ muhabbetname-i Hümayunlarında işaret qılınğan sözlerni riayet ve hürmet milân oqutub yahşı tıñlağay erdiñüz ve şartnamede yazılğan dostluq ve muhabbetlik şart sözlernin yerine keltürüb kün ilkerü dostluq ve muhabbetlikde bolğay erdiñüz ve hazinelerimizni qusursız eski adet üzre nuqsan yibârmeyüb tamama küz aynıñ başında almaşuv yeri bolğan Prabolşınağa yibâriğâ çalışqay erdiñüz saadetlü ve azametlü ve mehabetlü babamız uluğ padişah Han-ı a'zam hazretleri kişileri de bolsa küz aynıñ başında Prabolşınada hazır bolurlar hazineni keç qaldırmay ta'cil yibâriğâ çalışqay erdiñüz mehabetlü ve salâbetlü babamız hazretleri de bolsa ve şecaatlü min Nuraddin Azamat Geray Sultan hazretlerimiz bolsaq ve qaraçılarımız ve qullarımız bekler

ve mırzalar ve cümle tabi'mizde bolğan askerlerimiz de bolsalar şartname hatt-ı şerif yazuvınça dostluq ve qardaşlıqda bolub hiç bir türlü cavlıq qılmasımızğa inam qılğay erdiñüz baqi ahval azametlü uluğ padişah ve Han-ı a'zam babamız hazretleriniñ elçi Mübarekşah Mırza ile yibârgân muhabbetname hatt-ı şeriflerinde yazılğandır barğanda her sözlerine i'timad idüb dostluğa ve qardaşlığa lâyıq bolğan işlerge çalışqay erdiñüz şöyle bilesiz yâzıldı tahtgâhımız Aqmescidde biñ toqsan beş Receb ayında.
Azamat Geray Sultan bin Selim Geray Han

№ 282

**Мухаббетнаме нуредина Азамата Гирей-сультана Иоанну
Алексеевичу и Петру Алексеевичу (Качи-Сарай, 1096 г.х. / 1685 г.)**

Аннотация. Доставка мухаббетнаме от царей к нуреддину; мухаббетнаме к царям от хана и нуреддина; просьба о соблюдении дружбы по ханскому шертнаме и о следовании ханским велениям; просьба об отправлении в Крым мухаббетнаме, с изъявлением дружбы; заверение нуреддина о своей дружбе.

Hu el-mu'in

Azamat Geray Sultan bin Selim Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kob Tatarniñ ve sağışsız kob Noğayniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkâçniñ uluğ Nuraddin Sultanı bolğan saadetlü ve mürüvvetlü min uluğ Nuraddin Azamat Geray Sultan hazretlerimizdin siz qardaşlarımız uluğ padişahlar ve Hanlar ve hem uluğ biyeler İban Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç ve cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ penahları ve kob memleketler ve kob yerlerniñ ve mağrib ve maşriq ve şimal tarafında bolğan hristiyânniñ ata ve babadın ola kelmiş padişahları ve hükümdarlarına ziyâde muhabbetlik ve tatuwlıq milân selâm etüb nedir hâliñiz ve hatriñiz dib sorağanımızdın soñra i'lâm yârlıq-ı şerif saadet-redif sultanı budır ki şevketlü ve şecaatlü ve mehabetlü min uluğ Nuraddin Sultan hazretlerimizge siz uluğ Hanlar ve hem uluğ biyelerniñ muhabbetname hattıñız kelüb yâd qılınğan dostluq sözleriñiz malümımız bolğandır halâ azametlü ve şevketlü ve şecaatlü babamız Han-ı a'zam ve haqan-i muazzam hazretleri iki yurtniñ dostluq ve tatuwlıqına muhabbetlik sözlerin yazub muhabbetname hatt-ı Hümayunları irsal qılğanları sebebli biz uluğ Nuraddin Sultan hazretlerimiz de bolsaq işbu muhabbetname hatt-ı şerifimiz yâzılıb siz uluğ Hanlar ve hem uluğ beklergâ irsal qıldıq inşa'Allahu Ta'alâ vusulında şevketlü ve azametlü ve şecaatlü babamız Han-ı a'zam hazretleriniñ şartname hatt-ı şerifleri

mücbiñçe dostluqda turub ve halâ yibârilgân name-i Hümayunları üzre amel qılıb ve muhabbetname hattıñız yazub kene de bolsa dostluğınızı i'lâm qılğay erdiñüz siz uluğ Hanlar ve hem uluğ biyeler şevketlü ve azametlü ve şecaatlü babamız Han-ı ali-şan hazretleriniñ şartname hatt-ı şerifleri ve halâ yibârilgân muhabbetname-i Hümayunları yâzunça dostluq şartını yerine keltürgeday bolsañuz inşa'Allahu Ta'alâ biz uluğ Nuraddin Sultan hazretlerimiz da bolsaq dostluqda turarımızğa inam qılğay erdiñüz yâzıldı mesned-i alimiz Qaçı Sarayında Mart aynıñ başında biñ toqsan altı tarihinde.

Bi-maqam Qaçı Saray

№ 288

Мухаббетнаме нуреддина Азамата Гирей-султана Иоанну Алексеевичу и Петру Алексеевичу (Качи-Сарай, 1097 г.х. / 1686 г.)

Аннотация. 1096 г.х., зильхиджде – доставка от царей к нуреддину двухлетней казны, болеклер, мубарекбад, тийиш для слуг, на алмашув в Прапольщине; получение доставки по дефтеру от окольного (аклыпча) Велишах-беком Сулеш, без постоянного посла (ятур эльчи); принятие казны нуреддином; низкое качество и изъяны в шубах; отправление прежде ханом своего посла Хусейна с мухаббетнаме к князьям; указание от хана в мухаббетнаме о своевременной доставке казны и болеклер в Крым царскими послами и дьяками; прежнее царское мухаббетнаме к хану из рук толмача Хивалы Петра; мухаббетнаме от царей к нуреддину; ханский гонец Мехмедшах с мухаббетнаме к царям; гонец от нуреддина с мухаббетнаме к царям; просьба о твердом соблюдении дружбы; просьба об отправлении впредь казны и болеклер в Крым с постоянными послами и дьяками; равнозначность слов нуреддина и хана; извещение нуреддина о прибытии толмача Хивалы Петра без традиционных болеклер; просьба к князьям о назидании толмачу по этому поводу; заверение нуреддина о своей дружбе, дружбе от беков, мурз, слуг и всего народа; просьба об исполнении шертов о дружбе.

Hu

Azamat Geray Sultan bin Selim Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kob Tatar ve sağışsız kob Noğayniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkâçniñ uluğ Nuraddin Sultanı bolğan saadetlü ve devletlü ve şecaatlü min uluğ Azamat Geray Sultan ebbed-Allahu ömrühu ve devletühu hazretlerimizdin siz qardaşlarımız uluğ Hanlar ve hem uluğ biyeler İban Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç cümle Uluğ ve Küçük Aq Urusniñ penahları ve kob memleketler ve kob yerlernniñ ve mağrib ve maşriq ve şimal tarafında

bolğan hristiyânniñ ata ve babadın ola kelmiş padişahları ve hükümdarlarığa ziyâde muhabbetlik ve tatuwlıq milân selâm itib nedir hâliñiz ve hatiriñiz dib sorağanımızdın soñra i'lâm yârlıǵ-ı şerif saadet-encam sultanı budır ki saadetlü ve devletlü ve şecaatlü min uluǵ Nuraddin Sultan hazretlerimizge iki yıllıq hazine ve böleklerimiz ve mübarekbadımız ve cümle qullarımızniñ tiyişleri almaşuv yeri Prabolşınada siz qardaşlarımız uluǵ Hanlar ve uluǵ biyler tarafından yibârilgân aqlınçañız yedinden Suleş oğullarından almaşuv begi Velişah bek bu def'a yâtır elçisiz da bolsa bir mücib defter alub ozğan biñ toqsan altı tarihiniñ Zilhicce aynıñ evelki künde selâmet üzre keltürüb hazinemizgâ teslim qıldı irsa biz uluǵ Nuraddin Sultan hazretlerimiz de bolsaq aramızda bolğan ziyâde muhabbetlik ve tatuwlıqğa bina'en qabul qıldıq lâkin yibârgân tonlar burunǵı zamanlarda yibârilgân hazine ve bölekler tonlarına ohşamay barğança alçaq ve naqs bolubdır dostluq ve qardaşlıq üzre hazine ve bölekleriñ yahşısından berirgâ buyurǵay irdiñiz azametlü ve ali-himmetlü ve şevketlü Han-ı a'zam babamız hazretleri bundan muqaddem sizge muhabbetname hattlarıyle Hüseyin qulların könderüb ol muhabbetname hattlarında yâzğanlarınça kün ilkerü hazine ve böleklerimizni baba ve dedelerimizdin berü eski adet üzerine yâtır elçileriñiz ve dyâqlarıñız vaqtıyle Qırım Yurtuna yibârmegiñizni işaret qılğanlar irdi ol muhabbet hattlarınıñ mefhumı üzre amel qılǵay irdiñiz halâ azametlü ve şevketlü ve ali-himmetlü uluǵ Han-ı ali-şan babamız hazretlerine Hivalı Petra tilmaçiñiz yediyle muhabbetname hattıñız kelgânde biz uluǵ Nuraddin Sultan hazretlerimizge yâzğan muhabbetname hattıñız kelüb vasıl olub mefhumı bi'l-cümle malüm-i şahanemiz bolğandır ve şevketlü ve mehabetlü Han-ı ali-şan hazretleri babamız taqı siz qardaşlarımız uluǵ Hanlar ve hem uluǵ biylerge iki yurtniñ arasında faqır-fuqara rahat bolurday dostluq ve qardaşlıǵa lâyıq muhabbetname hattların yâzub çapqunlıq hidmetiyle Mehmedşah qulların yibârmekleri sebebli biz uluǵ Nuraddin Sultan hazretlerimizdin taqı siz qardaşlarımızğa muhabbetname hattımız yâzılıb çapqunlıq hidmetiyle [...] könderilmişdir inşa'Allahu Ta'alâ vusulında muhabbetname hattımız qırat itdirüb şevketlü Han-ı ali-şan hazretleri babamızniñ yâzğanlarınça dostluqda sabit bolub dostumuzğa dost ve duşmanımızğa duşman bolurğa sı'y qılǵay irdiñiz ve kün ilkerü uluǵ hazine ve böleklerimizni yâtır elçileriñiz ve dyâqlarıñız milân yibârirgâ ve Qırım Yurtuna yâtır elçiñiz bola kelgân adet üzre kendüleri keltürürgâ buyurǵay irdiñiz şevketlü ve mehabetlü ve ali-himmetlü Han-ı ali-şan hazretleri babamızniñ muhabbetname hattlarında her ne kim yâzılımışdır bizüm sözüimiz taqı oldur anlarıñ emr-i şeriflerinden tışarı ve buyuruqlarından başqa sözüimiz yoqdur ve tilmaçiñiz kelgânde adet bola kelgân böleklerimiz kelür irdi Hivalı Petra tilmaçiñiz birlen hiç narse kelmedi bola kelgen için çapqunlıq hidmetiyle tilmaçiñiz kelgânde

adeta böleklerimizni yibârmegâ tenbih qılğay irdiñiz biz uluğ Nuraddin Sultan hazretlerimiz de bolsaq ve cümle bekler ve mırzalar qullarımız da ve barça memleket halqımız da bolsa barışılıq ve dostluqda taymay turarımızğa ve dostuñızğa dost ve duşmanıñızğa duşman bolurımızğa inam qılğay irdiñiz ve siz taqı aña köre dostluq ve tatuwlıq şartların yerine keltürürge çalışub aramızda muhabbetlik ziyâde bolurı içün sebep bolur işlerde tabılğay irdiñiz yâzıldı tahtgâhımız Qaçıda biñ toqsan yedi tarihi Rebiü'l-evvel ayında.

Bi-maqam Qaçı Saray el-mahruse
Azamat Geray Sultan bin Selim Geray Han

№ 376

**Ярлык-мухаббетнаме нуреддина Азамата Гирей-султана
Иоанну Алексеевичу и Петру Алексеевичу (?)**

Аннотация. Доставка царского мухаббетнаме к нуреддину от толмача; условие о соблюдении ханского шертнаме царями; условие о соблюдении дружбы, прописанной в ханском мухаббетнаме; условие об отправлении на алмашув в Прапольщине традиционной казны, болеклер и тийишлер; заверение нуреддина о твердом соблюдении дружбы со своей стороны; равнозначность слов нуреддина и хана; прежнее письмо нуреддина к царям от Озьтимур-мурзы Сулеш; просьба об отправлении двухлетней казны, болеклер, мубарекбад и тийишлер по традициям на алмашув в Прапольщине; заверение нуреддина о соблюдении дружбы со стороны карачи, слуг, мурз, подвластного войска, без совершения вражды; просьба об исполнении велений и отправлении ответного письма.

Azamat Geray Sultan bin Selim Geray Han sözüimiz

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ qudreti ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qırçaqniñ ve sansız kob Tatar ve sağışsız Noğayniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Tav ara Çerkâçniñ uluğ Nuraddin Sultanı bolğan saadetlü ve devletlü ve qudretlü min uluğ Nuraddin Azamat Geray Sultan hazretlerimizdin siz qardaşlarımız uluğ padişahlar ve Hanlar hem uluğ biyler İban Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç ve cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ penahları ve kob memleketler ve kob yerlerniñ ve mağrib ve maşriq ve şimal tarafında bolğan hristiyânniñ ata ve dededin ola kelmiş padişahları ve hükümdarlarığa ziyâde muhabbet ve tatuwlıq milân selâm etüb nedir halıñız ve hatrıñız deyüb sorağanımızdın soñra i'lâm yarlığ-ı şerif saadet-redif sultanı budır ki halâ tilmaçniñ birle saadetlü ve devletlü ve mehabetlü min Azamat Geray Sultan hazretlerimizge muhabbetname hattıñız kelüb içinde her türlü muhabbet ve hoşluğa

lâyıq yâzılğan sözleriñiz malüm-i şerifimiz bolub şevketlü ve mehabetlü ve azametlü ve şecaatlü babamız Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam hazretleriniñ sizgâ yibârgân şartnamelerinde tahrir bolğan sözler üzerinde taymay turub ve yibârilgân muhabbetnamelerinde işaret bolğan yâzuvinça dostluq ve qardaşlıqda bolsañız ve qadimden berile kelgân uluğ hazine ve böleklerimiz ve tiyişlerimizni eksitmây almaşuv yeri Prabolşınağa yibârüb eski adet üzre berür bolsañuz saadetlü ve devletlü Nuraddin min uluğ Azamat Geray Sultan hazretleri de bolsaq dostluğınızda qardaşlığınızda sabit-qadem bolup dostuñızğa dost ve duşmanıñızğa duşman bolub ömür ahırğaçay bizüm ve siziñ yurtumızğa ve halqıñızğa kob faydalı işlerde inşa'Allahu Ta'alâ tabılaçağımızğa inanğaysız her ne ki şevketlü ve mehabetlü ve azametlü ve şecaatlü Han-ı ali-şan hazretleriniñ şartname ve muhabbetname hattlarında yâzılmış bizüm dahi sözüimiz odır anlarınıñ sözünden ğayrı sözüimiz yoqdur bolğan sözüimiz mundın burun Suleş oğullarından Öztimur Mirza bilen taqı yâzub yibârgânımız siz taqı yâzub yibârgân sözlerimizge amel qılub kün ilkârü Ağustos ayında bu kelgân yıllıq için ve ozğan yıllıq için iki yıllıq uluğ hazinelerimizni ve böleklerimizni mübarek-badlarımızni ve tiyişlerimizni almaşuv yeri Prabolşınada eski adet üzre berürgâ buyurğay irdiñiz saadetlü ve devletlü ve mehabetlü biz uluğ Azamat Geray Sultan hazretleri de ve qaraçılarımız qullarımız ve mırzalarımız ve cümle tabi' bolğan askerimiz ile şartname hatt-ı şerif yâzunça dostluq ve qardaşlıqda turarımızğa bir türlü yâmanlıq ve cavlıq qılmasımızğa inam qılub dostluq ve qardaşlıqğa lâyıq cevabıñızni acele üzre yibârgây irdiñiz bu yâzılğan sözlerimizni oqutub ve yahşı tıñlayüb yerine keltürgây irdiñiz alay bolsa inşa'Allahu Ta'alâ bizüm dostluğımızda ve qardaşlığımızda qusur bolmasdır.

Azamat Geray Sultan bin Selim Geray Han

4. ДОКУМЕНТЫ ГИРЕЙ-СУЛТАНОВ И ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ ХАНСКОГО ДОМА

4.1. Шахин Гирей-султан бин Саадет Гирей-хан

№ 9

Ярлык Шахина Гирей-султана князю Полисскому (?)

Аннотация. Отправление слуги Акмана с намерением мира; взятие крепости Ор казаками, пленение коменданта крепости, его нахождение в руках немецкого короля; ахднаме от немецкого короля к хану с намерением захвата Польши и с обещанием большей казны (вдвойне); возврат коменданта крепости через Москву; просьба о выведении казаков у берегов Днепра; просьба – не совершать переправу через р. Аксу (граница), отправлять казну согласно традиции; просьба об освобождении из плена татар из войска ну-реддина; в противном случае – готовность и ожидание татарского похода; нахождение 50-60 тыс. войска у Аккермана; выход в путь татарского войска во главе с Шахином Гирей-султаном, присоединение московского войска; решение о походе против войска немецкого короля; просьба об освобождении черкеса по имени Луристан и его выдаче.

Hu el-fettahü'l-mu'in
Şahin Geray Sultan sözüm

Qıdvetü'l-milletü'l-Mesihiye ve ümdetü't-tayfetü'l-İsuyе hatman knez Poliski zide i'timaduhu i'lâm yârlıĝ-ı şerif encam-sultanı oldur ki bundan aqdem cenab-i saadetim qullarından Aqman nam qulumızı könderüb barışlıq idelüm deyü i'lâm itmişimiz ve dahi bundan aqdem Or qal'âsın Qazaq aldıqda dizdarı esir düşüb qıral elinde idi ol dizdar qulumız Nemse qıralına düşüb azad idüb qıral-i mezbur dahi saadetlü Han ali-şan hazretlerine ve cenab-i saadetimize ahdname könderüb yemin idüb Lehiyâ qıralı ustine sefer idemiz ve Masqva qıralına dahi haber könderesiz ol dahi bir tarafdан yürisün eger Lehiyâ qıral olursam ol virdügi hazineden iki ziyâde vireyüm deyü haber könderüb ol dizdar qulumızı Masqvadan dolaşdırub köndermişdir imdi siziñ dahi cenab-i saadetimiz ile barışlıq muradıñuz olursa bundan aqdem qardaşımız Nuraddin Sultan seferinde her ne deñlü Tatar düşmiş olursa azad idesiz ve Özi Qazaĝın Öziden çıkarasız ve qadimiy ecdad-ı a'zamımız sınır itdügi qadimiy Samardan Aq Suyüñ qayu keçidine kelinçe-degin adamıñız keçmesün ve qadimü'l-eyyâmdan

virile kelen hazineñüzi viresiz qadimiy niçe dostluq ide kelmiş isek vech-i meşruh üzre dostluq idelüm yoq dirseñüz vaqtıñuza hazır olasız halâ cenab-i saadetime muta'liq olan elli-altmış biñ asker ile Aqkermana kelüb cümle musalehimuzi körmişüzdür ve Qırıma dahi haber könderüb cümle askerimizi ketürdüb ve Masqva qıralına dahi haber könderüb ol canibden Masqva qıralı yürüyüb ve bu tarafdıan cenab-i saadetim cümle asakir-i Tatar ile yürüyüb ve ahdnamesi üzre Nemse qıralına dahi haber könderüb ustıñe sefer itmek muqarrardır vaqtıña hazır olasız eger minval ve meşruh üzre barışlıq iderseñ hoş degil ise hazır olasın ve dahi Luristan nam bir Çerkes seniñ elinde esir imiş bu canib hatrıyçün azad idesin cenab-i saadetime könderesin elbette ve elbette köndermeyince olmayâsın şöyle bilesin.

Sultan Şahin Geray bin Saadet Geray Han

4.2.Бахт Гирей-султан бин Бахадыр Гирей-хан

№ 57

Ярлык ханского сына Бахта Гирей-султана королю Польши и Литвы (Бахчисарай, 1050 г.х. / 1640 г.)

Аннотация. Дружба хана Бахадыра Гирея с королем; отправление посла из Крыма, с ахднаме к королю; возвращение королевского посла из Крыма, отправление ханского посла с предварительными вестями; посол от Бахта Гирея; просьба о своевременном и полном отправлении казны; ахд и шерт (клятва) Бахта Гирея о дружбе с королем; просьба к королю о соблюдении клятвы; благо и спокойствие для двух юртов.

Ну

Baht Geray Sultan sözüimiz

Uluğ Orda uluğ Yurtıñ ve Taht-ı Qırımıñ ve sansız kob Tatarıñ ve sağışsız Noğaynıñ ve Tat bile Tavgaçnıñ ve Tağ ara Çerkaçnıñ ve oñ qolnıñ ve sol qolnıñ uluğ padişahı bolğan devletlü ve saadetlü ve şevketlü Qırım Hanı Bahadır Geray Han dame devletühu mübadat eli yevmü'l-Mizan hazretlernıñ oğlu min uluğ Baht Geray Sultan dame fi hıfz Rabbena el-müste'an hazretlerimizden uluğ Urusnıñ ve Purusnıñ ve barça Lih memleketlernıñ ve Litvanıñ ve Jivmatnıñ ve Mazavsanıñ ve sair kob yerlernıñ uluğ qıralı bolğan qardaşımız Eslâf qıral musalahat-iştimal hazretlerine kopdin kop selâm idüb nedir halıñız yahşımısız-hoşmısız dib muhabbet ve meveddet birle sorağanımızdan soñra ba'dü's-selâm i'lâm yarlığ-ı şerif oldur ki devletlü ve azametlü babamız Han hazretleri siz qardaşımız bile uzun-uzaq dost ve qardaş bolur içün ahd ve şart idüb ahdname-i Hümayunların uluğ elçileri bile siziñ bunda olan elçinüzni dahi sıy ve riayet bile könderüb uluğ çabqun

elçilerin dahi ilkâri köndermegin bizim dahi uluğ cabqun elçimiz qıdvetü'l-aqrان könderdik lediyü'l-vusul hatriñüz hoş tutıb siz dahi uzun-uzaq dost ve qardaş bolub qanun-ı qadim üzre hazineñüzni bi't-tamam zamanıyle könderesiz inş'Allahu Ta'alâ biz dahi Han ali-şan babamızıñ ahdı üzre ahd ve şart idüb siziñle dost ve qardaş olmuşuzdır sizden bir hilâf nesne zuhur etmeye bundan bir nesne hilâf olmazdır sözüñüzde ve ahdıñüzde qaim ve daim olub iki yurtñıñ rahatlığına çalışasız faqır ve fuqarağa zulm olmayâ şöyle malüm oluna baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday sene 1050.

Han Bahadır Geray bin Selâmet Geray Han
Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse

4.3. Хюсам Гирей-султан бин Фетх Гирей-султан

№ 208

Мухаббетнаме Хюсама Гирей-султана королю Руси, Пруссии и Литвы (?)

Аннотация. Приветствие Хюсама Гирей-султана к королю; дружественные связи с королем; переговоры калги и Хюсама Гирея с главным гетманом короля; усилия Хюсама Гирея во благо дружбы и мира между двумя юртами; ходатайство Хюсама Гирея перед ханом о дружбе короля; ханский посол Абди-ага с мухаббетнаме к королю; дружественное письмо Хюсама Гирея к королю, с пожеланием благополучия; просьба о принятии ханских велений и о соблюдении дружбы; просьба Хюсама Гирея об отправлении мухаббетнаме для себя.

Hu

Hamd-u firavan ve şükr-i bi-payân ol Haliq biçün ve Rezzaq Rabbi meşkün Celle Şa'ne ve Amme Nevalühu hazretlerine olsun dahi salâvat bi-hadd ve tahiyyât bi-add ol mefahir-i mevcüdat ve server-i kâinat hatemü'l-enbiyâ ve şefi' ruz-i Ceza a'ni hazret-i Muhammedu'l-Muztafa salli-Allahu Ta'alâ aleyhi ve sellim ve Al-i ve evlâd ve ashab-ı güzin üzerlerine olsun Uluğ Orda ve Uluğ Yurtñıñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaqñıñ ve sansız kob Tatar ve sağışsız Noğayñıñ ve Tat milân Tavgaçñıñ ve Tağ aralay Çerkâçñıñ uluğ Sultanı min uluğ Hüsam Geray Sultan dame izzetühu ve devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerinden Urusñıñ ve Purusñıñ ve Litvanıñ hakimi dostumuz ve qardaşımız qıral-ı devlet-iştımâl savb-ı musalihat malına mezid muhabbet ve meveddet birle selâmlar olunduqdan soñra hal ve hatreleri su'al olunur hem-vare sıhhat ve selâmet üzre bir karar olasız bu taraf-ı ahvalımızdan su'al iderseñüz ElhamdüliLâhi Ta'alâ vücudımız bir sıhhat olub dostluq ve qardaşlığıñıza bil bağlamışızdır ve büyük ağaçamız Qalğa Sultan ile biz dostuñuz dahi bile idik baş hatmanıñuz ile söyleşdiklerinde

iki yurtnıñ arasında barışılıq ve yahşılıq olmasıyçün kemal mertebe sıy eylemişizdir ve saadetlü ve devletlü uluğ ağaçamız Han-ı a'zam hazretlerine dahi dostluğınıza lâyıq sözler söylemişizdir ve halâ Han ağaçamız hazretleri muhabbetname yâzdirub Abdi ağa qulların elçi köndürmekle biz dostuñuz dahi hatrıñuz soramaq için varaqa-ı muhabbetimiz yâzılıub könderilmişdir dostluğınızda qusur eylemek ihtimalım yoqdur sizden dahi ma'mulimiz budır ki Han ağaçamız ne tahrir buyurdılar ise qabul idüb dostluq üzre olasız ve elçiñüz keldikçe biz dostuñuza dahi muhabbetnameñüz eksik eylemeyesiz baqı hemişe amançada olasız.

Hüsam Geray Sultan bin Feth Geray Sultan

4.4. Селямет Гирей-султан

№ 303

Мухаббетнаме Селямета Гирей-султана великому князю королевства (?)

Аннотация. Дружественные отношения между ханом и князем; пожелание блага князю; письма к Селямету Гирей-султану от князя; обязательство об обеспечении защиты и покровительства князю; ходатайство в пользу князя от аталыка Мурадгази-бека; пожелания здоровья и благополучия; гонец Чомай от Селямета Гирей-султана.

Hu

Selâmet Geray Sultan sözüümüz

Uluğ Güral biyligi uluğ Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam a'zam-Allah Şane hazretleriniñ qarındaşı uluğ biygâ ba'd ez es-selâm muhabbet peyâm olunan oldur ki halyâ biz qarındaşıñız ahvalinden istifsar olursa bi-hamü-lilLâhi ve'l-minnet hoş sağ ve salim bilüb babamız hazretlerine qolumızdan keldigi deñlü yahşı ötülüniz aytub evvelden aralığınızda niçik yahşılıq bolsa şulay yahşılıq bolurğa delâlet qılub siziñ tarafıñızdan yâmanlıq söz itkânkerniñ haqlarından kelüb mani' ve def' qılurmız imdi siz qarındaşımızğa dahi Haq Celle ve A'lâ hazretleri göñlüñizgâ yahşılıq qılub Han babamız hazretleriyle yahşı bilüp biz qarındaşıñızğa dahi bir barmaq kâğıdıñız kelüb bizim için yahşılıqğa delâlet qılğaysın der-çaqlı bolsañız inş'Allah er-Rahman qolumızdan keldigi çaqlı çalışub himayetliğiniz qılurmız ve atalığımız Muradğazı bek her daim yahşılığınızğa delâlet qılub keley himayetinizdir şöyle bilgâysiz inş'Allahu er-Rahman keley himayet bolurmız her söziñiz iki bütmasdır deyü esenligimiz bildire ve siziñ dahi bahtıñız mübarek bolsun ve esenliğiniz bildire qulumız Çomay irsal olundi baqı ve's-selâm ali ed-du'am bad berib el-ibad.

Selâmet Geray Sultan

4.5. Девлетли-ханым (сестра хана Инаета Гирея)

№ 309

**Хатт Девлетли-ханым к королю Руси, Пруссии, Польши
и Литвы (Бахчисарай)**

Аннотация. Дружба между прежними ханами и королями; послы и гонцы от хана; посол Девлетгази от Девлетли-ханым к королю; соблюдение дружбы и ахда (клятвы); традиционная казна; отправление письма к Девлетли-ханым в случае надобности; готовность оказывать содействие королю и ходатайствовать перед ханом и калгой.

Hu el-mu'in

Devletlü Hanım hazretleri

Ba'deza hamd-i Huda ve dürud-ü hazret-i habib-i Huda sallı-Allahu aleyhi ve sellim Uluğ Orda ve Uluğ Yurtınıñ ve Deşt-i Qıpçaqınıñ ve Taht-ı Qırımınıñ ve sansız kob Tatarnıñ ve sağışsız Noğay ve Tağ ara Çerkesniñ ve Tat bile Tavgaçınıñ uluğ padişahı bolğan sahavetlü ve şecaatlü ve azametlü ve şevketlü ve ali-himmetlü Inayet Geray Han edem-Allahu Ta'alâ eyyâm devletühu mü'ebbedet eli yevmü'l-Mizan hazretleriniñ qardaşı ki Meleke-i zaman behice-i cihan Hatice-i devran hazretlerinden Uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve Lihniñ ve Litvaniñ ve kob hristiyânınıñ uluğ padişahı bolğan dostumuz qıral-ı devlet-işimal hazretlerine kobden-kob selâm ve hadden birun peyâm-ı meserret-encam iblâğından soñra inha olunan oldur ki havaqın-i salifin rahimihim-Allah aleyhim ecmain hazretleri ile siziñ ecdadıñuz qırallar niçe halisane dost ve muhabbet oldı-keldiysele üslub-ü sabıq üzre dost-muhabbet olmaq için Han-ı ali-şan hazretleri uluğ elçileri ile çapqun elçilerin köndermegin biz dahi siz qıral hazretlerine çapqun elçimiz Devletğazi könderdik lediyü'l-vusul hatrıñuz hoş tutub dost olduğımıza i'timad ve i'tiqad eyleyesiz inşa'Allahu Ta'alâ asla hilâf-ı qanun bir nesne zuhur itmek ihtimalı yoqdur uzun-uzaq dost olmışuzdır siz dahi dost olub ahdıñuzda qaim olub qanun üzre hazineñüzi könderesiz ve bize dahi mektübiñüzi könderüb lâzimu'l-inha olan umur ve ahvalıñızı ifade idüb dostluq itmekden hâli olmayâsız her ne ki inha olunursa qarın qabulımız olub kerek Han-ı ali-şan hazretlerine ve kerek Qalğa Sultan siz-şan hazretlerine hasan terbiyeñüz itmek muqarrardır dostluğıñuza çalışurız şöyle malüm oluna baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday.

Bi-maqam Bağçasaray
Bende-i Huda Murtaza bin Mustafa

4.6. Алп Гирей-султан

№ 371

Мухаббетнаме Алпа Гирей-султана к королю Польши (?)

Аннотация. Отправление нуреддина с крымским войском в помощь королю; их прибытие к Чигирину; переговоры и союз с гетманом Дорошенко; вести из Барабаша – готовность быть в подданстве королю; отправление 20-тысячного войска во главе с нуреддином, и казаков с письмом от гетмана Дорошенко; прибытие союзного войска в стан Барабаша в Переяславе; предложение Барабашу о принятии власти короля, с уходом от Москвы; упрямство казаков Барабаша и принятие власти Москвы; сражение сторон; победа татарского войска и благополучное возвращение; письмо-извещение от нуреддина к королю; мухаббетнаме Алпа Гирей-султана к королю; намерение Алпа Гирея – дружба с королем; готовность Алпа Гирея оказывать помощь Польше; просьба Алпа Гирей-султана к королю о направлении королевского войска ближе к татарскому для организации совместной атаки на противника.

Hu

Haq Subhane ve Ta'alâ hazretleriniñ lütuf ve inayeti birle biz Alb Geray Sultandan uluğ qarındaşımız cümle Lih memleketniñ uluğ qıralı huzurına selâm idüb hâl-hatriñiz sorağanımızdın soñra inha-i muhabbetname budır ki qarındaşımız Nuraddin Sultan hazretleriyle umuma Qırım askeriyle siziñ dostluğınıza duşmanıñızdan intiqam almaq niyeti ile Qırımdan atlanub Çihirin yânına kelüb Dorajenki Hatman ile birleşüb-söyleşüb Barabaş bize haber köndermişdir cümle kelüb qıral efendimize qul olurlar bir miqdar asker könderüb ve Qazaq mektüb köndersek dost ve duşman olduqların bilüriz dimekle saadetlü Nuraddin ağaçamız kelüb asker seçüb yigirmi biñ miqdar ve Hatman mektüb yâzub Qazaq qoşub könderdikde Pereyâslavda Barabaş taburına birleşüb kel qırala qul oluñ Masqvadan dönüñ didiginde biz Masqva qulıyuz şimden soñra dönmeziz deyü döğüşüb bir miqdarı qılıçdan keçüb Tatar askeri çabul idüb dönüb sağ ve esen qolunda döğüb siziñ dostluqıñızda bulunduğımız saadetlü Nuraddin Sultan ağaçamız mektübiyle size bildirmekle biz dahi muhabbetnamemiz köndermişüzdir siziñ dostluqıñızdır duşmanlarıñızı hor ve haqir etmeye çalışub azim dostluq ideriz mektübimiz vardıqda dostluğımıza i'timad idüb bu tarafda olan askeriñüzi bize yaqın idüb siziñ duşmanıñız üzerine varmayâ bir hoşçe ısmarlayâsız biz siziñ dostluğınızdan dönmeziz siziñ dostluğınız bunda olan askeriñüzi bizimle yaqın eylemekden malümımız olur bundan böyle dostluq ve muhabbetlikde olasız ve's-selâm sahh.

5. ДОКУМЕНТЫ ВИЗИРЕЙ

5.1. Мехмедшах-ага

№ 44

**Мухаббетнаме визиря Мехмедшах-аги Михаилу Федоровичу
(1049 г.х. / 1639 г.)**

Аннотация. Дружественное письмо царя к хану; соблюдение ханом, калгой и нуреддином прежней клятвы (ахд и шерт); ханская аудиенция для посла Ивана Фустова, писаря Ивана Ломакина и дьяка со спутниками; отправление Джантимур-бея и посла на алмашув, отправление царских послов; ханский посол Токтамыш-аталык с мухаббетнаме к царю; просьба о соблюдении дружбы и следовании ханским велениям.

Uluğ Urusniñ ve Purusniñ Masqva Yurtniñ ve kop hristiyânniñ padişahı ve hükümdarı bolğan uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyödraviç barça Urusniñ ve kop yerlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa saadetlü ve azametlü ve şevketlü Han-ı a'zam hazretleriniñ qulı ve veziri bolğan dostuñız Mehmedşah ağadın kopdin kop selâm dib mübarek hâl ve hatriñizni yahşımısız-hoşmısız dib ta'zim birle sorağanımızdın soñra siz uluğ padişahnıñ halâ Qırım Yurtniñ padişahı saadetlü padişahımız Han-ı a'zam hazretlerine muhabbetlik kâğıdıñız kelüb barça sözleriñüz malüm-i şerifleri bolğan soñra ve barça simar sözleriñüzni cetişdirüb arz qılğanımızdın soñ qardaşlarıñız Han-ı a'zam ve Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultan hazretleri taqı ahd ve şartların bozmay siziñ milen ömür ahırğaçe taymay dostluqda turar içün ve dostlarıñuzğa dost ve duşmanıñuzğa duşman bolur içün ve almaşuv bolub hazine ve bölekleriñüz ve uluğ elçiñiz alışur içün uluğ elçiñiz ve sipahiñiz İvan Fustav ve yâzıcı İvan Lamakin ve dyâqıñuz taqı barça yoldaşları milen padişahımız Han-ı a'zam hazretleriniñ körünüşine kelüb soyurğalların alub padişahımız Han-ı a'zam hazretleri almaşuvğa qulları Cantimur biyni çoşub uluğ elçilerin taqı ve siziñ kişileriñüz qullarıñuznu çıkarub cibergân soñra çapqun ilçisi qulı Toqtamış Atalıq milân muhabbetname yârlıǵ-ı şeriflerin cibergândirler imdi siz uluğ padişah taqı dostluqda ve muhabbetlikde taymay turğay irdiñüz dib ve muhabbetname yârlıǵ-ı şerifde her ne yâzılğandır aña amel qılğaysız dib muhabbetnamemiz yâzıldı Şa'ban ayında tarih miñ qırq toquzda.

Mehmedşah ağay hazret-i Han halâ

Ali-Allah fi kelle el-umur tevekkülü Muhammed bin Murtaza

5.2. Байрам-ага

№ 51

**Хатт визирия Байрам-аги Михаилу Федоровичу
(1050 г.х. / 1640 г.)**

Аннотация. Ханский посол Мустафа Челеби с мухаббетнаме к царю; недостачи в казне и тийиш; 60-дневный срок для ответа от царя; уважение к царским послам и сипахи; просьба о следовании велениям в ханском мухаббетнаме; усилия Байрам-аги во благо двух стран; просьба о соблюдении дружбы и написании ответа.

Ну

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtınıñ Deşt-i Qıpçaqınıñ ve mülk Qırımınıñ padişahı bolğan Han-ı a'zim ali-şan hazretleriniñ baş veziri Bayram ağadın Uluğ Urusınıñ ve Purusınıñ ve kop hristiyânnıñ padişahı uluğ padişah Han hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç barça Urusınıñ padişahı ve kop yerleriniñ hükümdarığa kopdin kop selâm itib halıñuz yahşımısız-hoşmısız dib sorağanımızdan soñra burunğı muhabbet-dostluq üzerine efendimiz padişahımız Han-ı a'zam hazretleri siz qardaşlarına muhabbetname-i Hümayun kâğıdların yâzdırub barça sözlerin aytıb ilçi qulları bolğan Mustafa Çelebi zide qadruhını cibergânlerdir imdi siz uluğ padişah taqı name-i Hümayunların yahşı tıñlab cibergân defterleri üzerine qusur kelgân hazine ve tiyişleriniñ altmış küngedek turı cevabın cibergây irdiñüz ve az nesne içün dostluq arasında yoq dib cevab birmegây irdiñüz dib biz Bayram ağa taqı barça sözüñizni yetiştirüb elçi ve sipahileriñüzge burunğıday hiç sıysızlıq itdirmegânimiz min-ba'd taqı anday iş bolmasdır efendimiz padişahımız Han hazretleri siz qardaşlarına barça sözlerin muhabbetnamesinde yâzub cibergândir siz uluğ padişah taqı her ne söz ki yâzılğandır muhabbetnamelerine amel ve inam qılğay irdiñüz ve barğan ilçimizni kün ilkâri yahşı cevabıñuz yazub kâğıdıñuz milân cibergây irdiñüz dib muhabbetlik kâğıdımızni cibergânımız siz uluğ padişah bizim padişahımız milân ömür ahırğaçe tatuw bolğaniñuzni tilâb iki curtnıñ yahşılığına çalışamız inşa'Allahu Ta'alâ barğan elçiñizden taqı işidersiz imdi siz uluğ padişah taqı muhabbetlik kâğıdıñuzni yazdırub qanun-ı qadim üzre dostluq ve muhabbetlik üstünde çin göñüldin taymay yahşı cevabıñuzni cibergâysiz dib ötil qıla hattımız bitildi ve's-selâm tarih miñ elli senesinde Muharrem aynıñ ahır kününde ve's-selâm.

Bende-i hazret a'lâm Bayram
Bayram ağa vezir-i hazret-i Han halâ

№ 318

Хатт визиря Байрам-аги королю Польши и Литвы (?)

Аннотация. Ханский посол Куват-ага с мухаббетнаме к королю; хатт визиря; просьба к королю о соблюдении дружбы; посредничество визиря Байрам-аги во благо двух юртов.

Hu

Uluğ Orda Uluğ Yurtnıñ ve barça hrisityânnıñ ve Lih memleketleriniñ ve Litvaniñ ve Mazavskanıñ uluğ padişahı ve hükümdarı bolğan devletlü qıral devlet-iştimal hazretleriñ huzurlarına kopdin kop selâm ve du'a itkânımızdin soñra i'lâm ve inhay hayır havahı oldur ki saadetlü ve devletlü ve azametlü ve mehabetlü ve şecaatlü efendimiz Han-ı a'zam hazretleriniñ taraf-ı şeriflerinden mu'tad-ı qadime üzre kendi elçiniñüz ile yaqın qullarından Quvat ağa qulların köndermekle bu hayır-havahları tarafından dahi tahrir ve irsal olunmışdır vusulında saadetlü ve azametlü efendimiz Han-ı a'zam hazretleriniñ taraf-ı şeriflerinden irsal olunğan muhabbetnamelerin bir hoşçe tıñlab iki yurtnıñ ve iki memleketniñ arasında ömür ahırğaçe muhabbet ve dost bolunur qılıqnı etkây irdiñiz biz de bolsaq iki memleketniñ arasında dostluq bolurnı tileb saadetlü efendimiz Han-ı a'zam hazretlerine her bar terbiyeñüz idüb çalışqanmız ve ne qadar taqyid itdigimiz bunda bolğan öziñizniñ elçiniñüz de bilgendir kün ilkârıde bolsa eyilik için çalışamız muqarrardır baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday.

Bayram ağay hazret-i Han-ı a'zam hazretleri

№ 319

Хатт визиря Байрам-аги королю Руси, Пруссии, Польши и Литвы (?)

Аннотация. Ханские послы с ахднаме к королю; посол Ислам от Байрам-аги; просьба к королю о соблюдении ахда (клятвы), об отправлении казны; служба Байрам-аги во благо двух юртов.

Hu

Uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve cümle Lih memleketleriniñ ve Litvaniñ ve kob hristiyanıñ uluğ qıralı bolğan ayâmız eslâf qıral dame musalahata eli yevmü's-Su'al hazretlerine muhabbetlik birle kopdin kob selâm qılub nedir hâliñüz yahşı-hoşmısız dib sorağanımızdan soñra devletlü ve saadetlü ve azametlü efendim Han ali-şan hazretleri siz eyamız qıral hazretleri ile barış ve yarış olub uluğ ahdnameleri uluğ elçileri ile könderüb halâ haber ayta uluğ çarqun elçilerin köndermegen biz dahi adamımız İslâmni könderdik

İnşa'Allahu Ta'alâ uzun-uzaq dost ve qardaş olmuşdır siz dahi söziñüzde ve ahdiñüzde muhkem turub qanun üzre hazinelerin könderüb dostluq halı olmayasız qadir olduğımız qadar dostluquñuzğa çalışurmız oñ qolumız ile efendim Han hazretlerine niçik hidmet etsek sol qolumız ile siz eyamız qıral hazretlerine hidmet qılurmız şöyle malüm ola baqı ve's-selâm.

Bayram ağa vezir-i Han-ı a'zam
Bende-i Huda Murtaza bin Mustafa

5.3. Кайыт-ага

№ 85

**Хатт визиря Кайыт-аги Михаилу Федоровичу
(1053 г.х. / 1643 г.)**

Аннотация. Прибытие царского посла и сипахи; отправление на алмашув карачи Мехмедшах-бея; ханский посол с мухаббетнаме к царю; служба визиря во благо двух юртов; негодование царя в мухаббетнаме о взятии Кайыт-агой вещей сверх дефтера; забвение о тийиш для матери Нарет-мурзы и двух других тийиш, впоследствии их доставка; слова Кайыт-аги о своей искренности; тийиш по дефтеру жене Бахадыр-бека – куний башлык, тийиш для Газимурад-улана; отрицание царским послом тех тийиш; человек с ярлыком и определение суммы тийиша; 73 алтын, 4 тахта сырт, 1 тахта карын, 1 шуба карын тон, 1 шуба куний тон; расчет за двухлетний тийиш; признание царским послом своей лжи и его стыд.

Uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve kop hristiyânniñ ve barca millet-i Mesihaniñ uluğ padişahı Han hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusniñ ve kop memleketlerniñ de bolsa uluğ padişahı ve hükümdarına saadetlü Han hazretleriniñ baş veziri Qayıt ağadın ta'zim birle kob selâmdın soñra halâ ilçiñiz ve sipahileriñüzgâ saadetlü efendimiz Han hazretleri sıy ve riayet qılub almaşuvğa qaraçı qulları bolğan Mehmedşah biyni çıkarub kün ilkâri çapqun ilçi cibergândirler barça sözleri muhabbername hattlarında yazılğandır dib ve biz dahi iki yurtniñ yahşılığına çalışamız barça söziñüzni yetişdirüb her maslâhatıñuzni bitürâmez dib ve halâ çapqunlar milân kelgân muhabbetnameñüzde Qayıt ağa ilçilerimizden defterdin aşa kop mal aldı dib yazıbsız bizdin anday iş bolğanı yoqdur nihayet Naret Mırzaniñ anası tiyişni ve dahi iki tiyiş unutulub qalğan ikândir soñra anı ciberüb alınğan irdi siz uluğ padişahğa turı arz qılmağanlardır dib özümüzniñ çinliq birle sizgâ ve qardaşıñuz saadetlü efendimiz Han hazretlerine hidmetimizni bildire hatt bitildi tarih miñ elli üçde mübarek Şa'ban ayında ve's-selâm.

Qayıt ağay hazret-i Han halâ

İki yurtniñ arasında yürğân adamlar tursın yazmaq ve bildirmek kerekdir Bahadır begiñ avratniñ eskiden başlığı zerdeva tiyiş bardır ve Ğazımurad ulanniñ taqı eskiden tiyişi bardır bu iki tiyiş sizniñ de ve bizüm de defterlerimizde bardır ve her yıl alına kelgân iken bu ilçinüz inkâr etdi varan adamga bermeyub cibergânde yarlığ milân bir adam ciberib ol iki tiyişniñ bahasın kesdirib bu cer hesabınça yetmiş üç altun bilen dört tahta sırt bir tahta qarın bir qarın ton bir zerdeva ton alub iki yıllıq tiyişin haqlaşdılar mundan artıq bir nesne alındığı yoqdur ve siz uluğ padişahdan hattinüz kelgânde elçinüze varğan adamnı ketürdip közleşdirdik sözi ve yazğanı yalan çıqub utandı söyler söz tapmay şulay yalan çıqdı padişahlar hizmetinde kezgân qul turı kererdır bu sözlerni yalandan yazğanını yoldaşlarındın sorañuz da malümiñuz bolur baqı ve's-selâm taqı siz iyemiz hazretleirndin ötil qılamız kim bundan burun ötil qılğan ve şevketlü efendimiz Han-ı a'zam hazretlerniñ tilek qılğan ğazanferniñ sorığalıñuz bile kün ilkârıde bolsa sundurmañuz ötil qılamız sahh.

№ 326

Хатт визиря Кайыт-аги Михаилу Федоровичу (?)

Аннотация. Письмо царя в Крым; ханская аудиенция для царских послов; посол Мурадшах-мурза Сулеш с ханским мухаббетнаме к царю; отправление Мехмедшах-бея на алмашув; просьба к царю об отправлении ханской казны, тийиш для бийимлер, ханийлер, ич халкы; казна для калги и нуреддина, союргал для их слуг; сообщение царя в письме о рейде на кош (стан) его посла, с грабежом; преувеличение и ложь от царского посла; суть – отрицание послом положенного по дефтеру тийиш, куньего башлыка для жены Бахадыр-бека, ханий-султан, и башлык-карын для Газимурад-улана; разбирательства владельцев тийиш.

Hu

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve barça Noğayniñ ve Tağ ara Çerkâsniñ ve Tat bile Tavğaçniñ uluğ padişahı devletlü ve azametlü ve mehabetlü efendimiz veli-ni'metim ve sebab-i devletim padişahım uluğ Mehmed Geray Han edem-Allahu Ta'alâ eyyâm devletühu mü'ebbedet eli yevmü'l-Mizan hazretleriniñ işik ağası destur-i mükerrem müşir-i efhâm vezir-i a'zam Qayıt ağa hazretlerindin Uluğ Yurtniñ ve barça hristiyânniñ ve millet-i Mesihaniñ ve Masqva şehriniñ padişahı uluğ biy ve hem Han eyâmız Mihayla Fyodraviç hazretleriniñ hâl ve hatiriñüz sorağanımızdın soñra i'lâm ve inhay-i muhlısı budır ki bu tarafğa cibergen hattları kelüb ve barça yazğanları malümiñuz bolub azametlü ve mehabetlü efendim Han

hazretlerine arz olunub adet üzre munda bolğan elçileriñizi efendimizgâ körüniş idüb riayetler ba'dında qanun üzre muhabbetlik hatt yazdırılıb ve muhabbetname birle Suleş oğullarından Muradşah Mirzanı ciberib ve almaşuvğa Mehmedşahbiyni cibermekle tarafımızdan [...]nı köndermişüzdir vardıqda lütuf idüb dost ve muhabbet bolğuday qılıqnı idüb qanun-ı qadim üzre efendimiz Han hazretleriniñ uluğ hazinelerini ve biyimler ve haniyer ve iç halqnıñ tiyişlerin eksiksiz yibâirigâ buyurğay irdiñiz taqı şevketlü Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultan hazretleriniñ hazinelerin ve yaqın qullarına ola kelgân soyurğalıñuzu eksitmây yibaririgâ buyurğay irdiñiz ve azametlü padişahımız Han hazretleriniñ muhabbetnamelerin yahşı tıñlab uzun-uzaq dost ve qardaş bolğay idiñiz barça cevabları ve muradları her ne bolsa muhabbetnamelerinde yazğandırılar aña amel itkâysiz ve şimdi kelgân hattıñızda elçimizniñ qoşların basdırub kob malların aldırubsız dibsiz ol sebebli sizgâ yalan bildirgânlerdir hattıñuz kelgânde elçini çağırduv ol zamanda barğan adam bilâ közleşdirüb elçi arttırıp bilân yazdığına özi de iqrar itdi anıñ aslı bu idi ki Bahadır bekniñ avratı haniy Sultanniñ başlığı zerdeva tiyişini ve Ğazımurad ulanniñ başlığı qarın tiyişin inkâr idüb defterlü tiyişin bermegân için sahibleri dava etdiler siziñ de bizim de defterlerimizde mevcüd bolğan için aldılar sual etseñüz elçiniñ barça yoldaşları da söylerler anlardan yalan bolğanını bilürsiz haşa bu tarafdıñ ohşamız iş bolğay oşlay malümüñuz bolsun deyü hatt bitildi.

Qayıt ağay hazret-i Han halâ

5.4. Сефергази-ага

№ 95

Хатт визиря Сефергази-аги королю Руси и Пруссии, Польши и Литвы (?)

Аннотация. Восшествие на ханский престол Ислама Гирея; отправление ханом к королю слуги-эmekдара Мустафа-бека, с мухаббетнаме; отправление слуги визиря; желание визиря о благе для двух стран; просьба о ненарушении клятвы (ахд); просьба об отправлении верги (дани) и подарков, установленных по старинным обычаям; просьба о внимании к ханским словам в письме, о следовании ханским велениям.

Hu

Ba'deza hamd-i Huda ve dürud habib-i Huda sallı-Allahu aleyhi ve sellim Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qırçaqniñ ve Taht-ı Qırımniñ uluğ padişahı bolğan saadetlü ve devletlü efendim İslâm Geray Han dame devletühu mü'ebbedet eli yevmü'l-Mizan hazretleriniñ uluğ veziri destur-i

ekrem müşir-i efham lâzâle eyyâm devletühu hazretinden uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve Litvaniñ ve Lihniñ uluğ qıralı olan saadetlü qıral devlet-iştimal hazretlerniñ huzur-ı şerif ve hubur-ı lâtiflerine enva' muhabbeti müştemel eda'ye-i halisa ithaf ve ahdi qılınıqdan soñra inhay-i muhlis hayır cuyleri budır ki bi-hamda Ta'alâ inayet-i Rabbani qarın ve hidayet-i Sübhamı rehin olub saadetlü ve devletlü ve murüvvetlü efendim velini'metim İslâm Geray Han edem-Allahu ömrühu ve devletühu mü'ebbedet eli yevmü'l-Mizan hazretleri Qırım Yurdına Han olub devlet ve saadet ile serir-i saltanat Cengizide cülus-u Hümayunları vaqi' olub devletcüyan-i qadim ve hayır hevahan samimleri olanlara muhabbetname-i Hümayunları ile ağaların köndermekle taraf-ı devlet-iştimallarına dahi muhabbetname-i Hümayunları ile emekdar qullarından Mustafa bek könderilüb ve bu muhlisleri dahi tarafımızdan bendeleri könderilmiştir İnşa'Allahu Ta'alâ vusulı mısır olunduqda iki yurtniñ ve iki memleketniñ arasında muhabbet ve meveddet üzre olub fuqara ve za'afanıñ rahat ve tıñç bolmaları için sıy ve himmet idesiz bu muhlisleri da saadetlü efendim Han-ı a'zam hazretlerine daima söyledüğim ve arz itdüğim iki memleketniñ fuqarasniñ asude hal üzre olmalarıdır İnşa'Allahu Ta'alâ şimdiden soñra dahi iki padişah ve iki yurtniñ tüzenlik ve dostluqları için taqyid ve kemal ihtimamda olurız madamki siz uluğ qıral devlet-iştimal tarafından naqz-ı ahd ve muğayir qanun bir iş olmayub bir mu'tad-ı qadim virgü ve hedayañüzı könderesiz bizüm efendimiz devletinde bu tarafdıan naqz-ı ahd olmaq ihtimalı yoqdır cümle ahval ve cevab şevketlü efendim Han hazretlerniñ namesinde yazılmışdır name-i Hümayunlarına amel-i'tibar idüb qanun-ı qadim olan hedayañüz könderib uzun-uzaq dost ve qardaş olmañuz mercudır hatt bitildi baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday.

Seferğazı ağay hazret-i Han-ı a'zam halâ

№ 101

Хатт визирия Сефергази-аги Михаилу Федоровичу (1054 г.х. / 1645 г.)

Аннотация. Дружественное письмо от царя, доставленное Оразмухаммедом и Курмашем; написание титула (элькъаб) царя согласно его желанию; шерт (клятва) хана перед сипахи Григорием Нероновым и писарем Никитой Головинным; послы от хана; мухаббетнаме Сефергази-аги, доставленное приближенным к нему лицом, Шабан-агой; просьба к царю об отправлении казны, посылки и ярлыкаш для ханских слуг; ярлыкаш для 12 слуг; просьба Сефергази-аги о ярлыкаш для себя за верную службу; служба визирия хану и царю; заверения визирия о непричинении зла царским послам; возврат лошадей, что были отобрааны у царских послов в ханство Мехмеда Гирея; на-

поминание о денежном долге (с выдачей кабалы) татарам в Крыму от посла Ивана Фустова и других послов; жалоба хану от татар по этому поводу.

Hu

Uluğ Orda Uluğ Yurtnıñ ve Deşt-i Qıpçaqıñ ve Taht-ı Qırımıñ ve kob Noğaynıñ ve barça Tatarıñ ve Tat bile Tavgaçnıñ ve Tağ ara Çerkasnıñ uluğ padişahı devletlü ve azametlü ve mehabetlü uluğ padişah efendim veli-ni'metim İslâm Geray Han dame devletühu mü'ebbedet eli yevmü'l-Mizan hazretlerniñ uluğ ağası destur-i ekrem müşir-i efham vezir-i a'zam vekil-i mutlaqları bolğan Seferğazı ağa dame iclâlühudin uluğ eyamız padişah Han hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusnıñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarı hazretleriğa kopdin kob selâm itib nedir halıñuz ve hatrıñuz yahşımısız-hoşmısız dib sorağanımızdın soñra inha olunur ki halyâ adamıñuz Orazmuhammed milân Qurmaş muhabbetlik hattıñuznı ketürüp hattıñuzda yazılğanın körüb siz iyemiz hazretlerniñ hatırları için barça yazğan ahvalıñuznı efendim Han-ı a'zam hazretleriğa arz ve iqdam idüb padişahane elqabıñuznı muradıñuz üzre yazdırub munda bolğan sipahileriñüzden Grigoriy Nironov ve yazıcı Mikita Ğolavninnıñ aldında efendim Han-ı a'zam hazretleri Quran üstünde şart qılub qollarına virüb uluğ elçileri yibârdiler irsa min uluğ Seferğazı ağa dame iclâlühu tarafımızdın öz yaqın adamlarımızdan Şa'ban ağa milân muhabbetname hattımız yibârilgândir İnşa'Allahu Ta'alâ esenlik milân varmaq mısır bolğanda efendimiz Han-ı a'zam hazretlerniñ hattlarında yazılğanın yahşı muhkem tıñlab barça yazdıqların etkây irdiñüz uluğ hazine ve böleklerin ve mübarekbadların taqı yaqın bolğan qullarığa yarılqaşların eksitmây yibârmek için buyurğay irdiñüz taqı şimdi tilek qılğan emekdar ağalarından on iki qullarnıñ yarılqaşıñuznı yazub yibârilgân defter üstünde yibârigâ buyurğay irdiñüz taqı siz uluğ eyamızga itkân hidmetimiz ve yumışımız sebebli özimiz için yarılqaşıñuz tilek idüb taqı efendim Han-ı a'zam hazretlerniñ da bolsa hattlarında yazılğanınça yarılqaşıñuz yoq demeyüb kün ilkâri her yıl sayın yibârigâ hazine defterleriğâ yazdırılmaq için buyurğay irdiñüz siz uluğ padişah Han hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusnıñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarı hazretleriğa etkân hidmetimiz sebebli tilek qılamız taqı kün ilkârida bolsa oñ qolumız bile efendim Han-ı a'zam hazretleriğa hidmet etsem sol qolumız milân siz uluğ eyamız hazretleriğa hidmet etermiz taqı bu künden soñra ve kün ilkârida bolsa Qırımğa kelgân elçileriñüzgâ artıq qıstavlıq ve camanlıq etdirmeyüb siz uluğ eyamıznıñ barça munda bolğan hidmetiñüz özimiz boynımızga aldıq şimden soñra barça işiñüz mundan bilgâysiz taqı efendim Qırımğa kelmezden evel burunğı Mehmed Geray Han zamanında elçileriñüzden tartıb alğan atların tekrar barçasın da alup berdik kün ilkâride bolsa anday işiñüzgâ turarmız taqı mundın evel Qırımğa

kelüb ketkân elçileriñüzdin İvan Fus ve ğayrı elçileriñüz vilâyetde bolğan ba'z fuqaradın qabalalar berib aqçaların alup soñra berilmeyüb qalıpdır ol aqça sahibları efendimizga her gün sayın kelüb ağlaydırlar evvelden de bolsa elçi bolğan adamlardan zor ile ve qıstav milân mal almaq oşavsız iş idi alay da bolsa öziñüzniñ uluĝ padişahlıq nameñüze oşavsızdır ki bir alay fuqaranı ağlatub şulay qaldırmaĝaysız iki yurtniñ iki padişahlarnıñ ortalarında dostluq ve qardaşlıq bolğan soñra munday işler için birbirleriñâ sözleri ve tilekleri keçmek kerekdir kün ilkâri munday iş bolmastur dostluqıñuz budır ki bu işni etkâysiz efendimiz Han-ı a'zam hazretleriñ siz uluĝ eyamızdın a'zim ricası ve tilekleridir ve muhabbetname yazdırıb ğayet ile muradım bolğan uluĝ qardaşımızga siz de yazub bildirĝây irdiñüz dib emirleri bile yazdıq eger ömür ahırĝaçe oĝul-oĝulĝaçe dost ve qardaş bolmaq muradıñuz bolsa efendimizniñ bu tilegin etkây irdiñüz hiç munıñ kibi dostluq bolmastur oşlay malümüñiz bolĝay miñ elli dördte Zilqa'de aynıñ ĝurrasında yazıldı.

Seferĝazı aĝay hazret-i Han halâ

№ 116

Хатт визиря Сефергази-аги Алексею Михайловичу (1058 г.х. / 1648 г.)

Аннотация. Напоминание о прежней дружбе между ханством и Москвой; ахд и шерт, прибытие послов; сожаление по поводу неполной доставки казны по дефтеру Бахадыра Гирей-хана; казна от Тимофея Караулова в прошлом году, невыдача союргал (подарков) для 12 агалар хана и 6 агалар калги; недовольство хана и расценивание положения дел как нарушение клятвы о дружбе; посредничество визиря в отношениях между ханом и царем; возвращение извозчиков (арабаджылар) и сокольников (кушчылар); уговоры от визиря к царю об исполнении клятвы, с напоминанием о благоразумности предков царя; просьба об отправлении двухлетней казны по дефтеру от Т. Караулова, в прошлом году; невыдача визирю союргал и отсутствие письма от царя.

Ну

Uluĝ Orda Uluĝ Yurtniñ Deşt-i Qıpçaqniñ ve barça Qırımniñ padişahı olan saadetlü ve azametlü ve mehabetlü İslâm Geray Han dame devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretleriñ halâ vezir-i Asaf-naziri Seferĝazı aĝadın uluĝ padişah Han hem uluĝ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kop memleketleriñ da bolsa padişahı ve hükümdarıĝa kopdin kop du'a ve alqış idüb hatrıñüz soraĝanıımızdan soñra inha ve i'lâm olunur ki siziñ

uluğ baba ve dedeleriñüz Qırım hanları milân dost ve qardaş bolub bu zamana degin munday bir hile ve oñsavsız iş olmuş degildir adamıñuz kelüb bu qadar ahd ve şart bolub gerçe Bahadır Geray Han defteri eklemiş amma efendimiz Han-ı a'zam hazretleriñ ahd ve şartı ötkân yıl Timafiy Qaraulav özleriğa ketürdüğü hazine üzeriğa irdi kendi zamanlarında çıqan on iki yaqın ağa ve Qalğa sultan hazretleriñ altı ağalarına kelen soyurğalıñızı alı-qoyıpsız saadetlü efendimiz Han-ı a'zam hazretleri ol işiñüzden ziyâde elem çeküb ahdlarına vefa itmeyüb kendileri bozduqdan soñra bizde Huday bi-zeval hazretlerine sığındıq her kim virürse Ol virür anlar ahdların bozduqları budır deyüb durır iken yene biz arayâ kirüb iki yurtniñ tüzenligi için kop çalışub çapqunlar milân arabaçı ve quşçlarıñuz könderdik bu qadar az nesne için naqz-ı ahd olaçaq iş itmeñüz padişahlıqa lâyıq degildi siziñ uluğ babalarıñuz zahra aqılısız ve bilmez padişahlar degiller idi bu vilâyeti bu qadar zamandan beri kendilerine dost ve qardaş idüb şimdi siziñ zamanıñuzda bu qadar az nesne için ayırmaq reva ve lâyıq degildir kibi iki yurtniñ rahat ve tıñç olaçaq işlerni etkây irdiñüz hasıl-ı kelâm dostluq ve tüzenlik muradıñuz olursa efendimiz Han-ı a'zam hazretlerine ötkân yıl Timafiy Qaraulav ketürdüğü hazine defteri üzre iki yıllık hazineni bi-qusur çıqartıb yazdıqları vadelerinde almaşuv yerine yetişdiresiz evvel ve ahır efendimiziñ cevabı ve ahdı Timafiy Qaraulav ötkân yıl ketürdüğü hazinedir ol defter ile kelürse artuq bir dane sıysızlıq bolmazdır bizim murad ve maqsudımız heman eyilik içündür ve ne qadar çalışdıqımız bunda bolğan ilçileriñüz de bolsa kördiler belki hattlarında yazarlar siz uluğ padişah hazretleriñ hidmetlerine kop çalışqanımız sebebli biz soyurğalıñuz kelür ümidinde idik amma ümidimiz kibi olmayub bizge hatt yazmamışsız uluğ babalarıñuz biz kop aqıl adamlar bilürdik zira anlar hatt yazub barça cevabların ve muradların ısmar qılar irdiler biz de bolsaq aña köre efendilerimize arz iderdik ve hidmetlerin iderdik ol hatt olmuş-olmamış heman öz hidmetiñüz içündür yazıldı hattımız miñ elli sekiz ilk Safer ayında.

Seferğazi ağay hazret-i Han-ı a'zam halâ

№ 196

**Хатт Сефергази-аги министру царя Алексея Михайловича
(1073 г.х. / 1662 г.)**

Аннотация. Послы к Алексею Михайловичу от хана Мехмеда Гирея, с мухаббетнаме; Сеферали-аталык от Сефергази-аги с дружественным письмом к министру царя; ранее – письмо из рук Тохтамыша; посол из Москвы с намерением мира; поход войска во главе с Ромодановским на Барабаш; поражение приднепровских казаков, целость и невредимость 500 татар (сре-

ди казаков); неосведомленность царского министра о таком положении дел; выход в путь Селима Гирей-султана по ханскому велению и поражение 14-15-тыс. московского войска; нарушение Москвой клятвы и злодеяния в отношении казаков; просьба не направлять войско на Барабаш и вывести войско боярина на Дону; осведомленность о «руке» боярина в выходе чаек донских казаков; вред османской стране от рейдов на чайках; поражение злодеев на чайках, их бегство; гнев султана и отправление 2-3 пашей в Азов; условия мира с ханством – не трогать приднепровских казаков, отдать польские земли, вывести войско боярина у Дона; просьба об искренности; просьба о неударживании посла и его возврате в начале марта; просьба о ненаправлении войск на Барабаш и к Дону; отправление татарских послов в Москву, послы из Польши, переговоры о мире в случае искренности; отправление 20 казаков по договоренности с боярином Шереметевым и послами, в обмен на пленников, либо за деньги; выкуп содержащихся в плену бояр, князей, героев, или их обмен на татар; нарушение договоренности – отказ отправления казаков; обмен казаков на татар; просьбы – оставить в покое приднепровских казаков, отдать польские земли, вывести войска боярина у берегов Дона.

Uluğ Orda Uluğ Yurtınıñ ve Deşt-i Qıpçaqınıñ ve Taht-ı Qırımınıñ ve sansız kob Tatarınıñ ve sağışsız Noğayınıñ uluğ Hanı bolğan Mehmed Geray Han hazretleriniñ uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusınıñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarığa kop-kop selâm itib tatuwlıq birle muhabbetname hattlarıyle elçilerin cibermekle min uluğ Seferğazı ağadan uluğ biy Aleksay Mihaylaviçniñ yaqın kişisi bolğan vezirine muhabbetlik birle dostluq mektübümüz tahrir olunub Seferali Atalıq ile könerilmiştir Tohtamış ile yazdıqımız mektübümüzde olan sözüimizni añlamışsız şimdi dahi sözüimiz oldır bize barışırız deyü elçi könderip Radamaneski ile Barabaş üzerine asker ciberdiñüz bu qadar Özi Qazağı qırıldı içlerinde bizim beş yüz miqdarı Tatarımız var idi ElhamdülilLâhi Ta'alâ bir danesi zayâ olmadı sizün ol işiñüzden bihaber iken uluğ efendimiz Mehmed Geray Han hazretleri Selim Geray Sultan qardaşların cibergenler idi hikmet-i Huda askeriñüz Özi Qazağı üstüne yürdigine rast kelüb Tañrı Tebarek ve Ta'alâ hazretleriniñ lütuf-inayeti birlen on dört-on beş biñ askeriñüzden can qurtulmadı sizün askeriñüz ve bu qadar Özi Qazağı helâk oldı cümle hristiyândır Mahşer kününde niçe cevabın virersiz her kim de bolsa ant bozub çinsızlıq qılsa Haq Ta'alâ sezasına köre cezasın bere turğandır bizde yalan olmaz her ne söylersek doğrısın söyleriz Özi Qazağından fariğ olub Barabaş üzerine asker köndermeyüb Leh Yurtını berüb ve Tanda olan boyarım askeriñüzi qaldırıp padişahıñuz baba ve dedesi zabt ide keldügi memlekete qanı' bolğay irdi her kes öz curtnı zabt eylese siziñle barışub ömür ahırğaçe tatuwlıq üzre olmamız muqarrardır eger Tanda olan Qazaq haramzade ve hırsızdır bizim andan haberimiz yoqdur der bolsañuz def'aat ile diller düşürüb şayqa

içinde boyarıñuz bar bolğanın haber almışızdır şayqa çıqdığı bize zarar degil Tañrı Ta'alâniñ rahmi-inayeti birlen içmeye suw virmeyürız nihaye bu sene şayqañuz çıqdıqda Osmanlı memleketine zarar eyledi amma bizim elimizden avn-i Haq ile barısı qırılıb ve şayqaların biraqub biñ belâ ile halâs oldılar Osmanlıyı açındırđıñuz bu sene Azağa iki-üç paşa könderdi yaz dahi ne tedarik ider kimse bilmez bir qut sahibi uluğ padişahdır ve siziñ dahi efendiñuz uluğ padişahımdır kendileri söyleşerler eger bizimle barışmaq muradıñuz bar bolsa Özi Qazağından vaz-keleb Leh Yurtını berüb Tanda olan yer ve askeriniñuzi qaldırın siziñle barışıñuz ve bu söziñ tanığı ve çınılığı botden malümimiz olur ki elçimizi eglendirmeyüb Mart ibtidasından yollayub köndergey irdiñuz ve bu tanığı dahi budır ki bizge elçi ciberüb Barabaş üzerine ve Tana asker köndermegey irdiñuz eger anlara asker könderir bolsañuz cümle söziñuz yalğan bolması muqarrardır hiç bir söziñuze i'timad olunmazdır siz koplügiñize dayansañuz bizim i'timad ve i'tiqadımız Haqqadır aza ve çoqa fırsat ve nusret viren Allah Ta'alâdir madamki bu sözlerimiz qabul olunmayâ Ruz-i Qiyamete degin barışiq olmaq ihtimalımız yoqdır bize yalan söz yazmayub doğru cevab köndergey erdiñuz çinliq birle söziñuz kelür bolsa yurt işidir eyü adamlar biz de köndeririz ve Lehden dahi varır lâzim olan cevablar söyleşüb barışılır erdi ba'de daim dostım Şeremet boyarıñuz ve bunda olan elçileriñuz boyunlarına almağle yigirmi miqdarı Qazaq köndermişüzdir kimi tutsaq içün kimi aqçaya bahası kesilmişdir bunda olan elçileriñuz ile qavl olunduğı minval üzre tutsaq vireçegik tutsağın aqça vireçegik aqçasın hile itmeyüb berüb cibergey irdiñuz şimdi tutsaqlar ve aqçaları hile olunmayub kelür bolsa ba'du'l-yevm elçi ve çapqunıñuz kelüb ketdikçe bunda olan niçe tutsaqlarıñuz qurtulur ve niçe eyü boyarlariñuz vardır kendilerin söylemeyüb gizleyüb turğanlardır kimi aqça berüb çıqa ve kimi tutsaq Tatar berüb qurtulur ve kimi eyü olduğıni bilüb saqlamışlardır culuvğa berirler irdi bu yulda yibârilgân Qazaqları qavl olduğı minval üzre alıñaday bolsa cümle tutsaqlarıñuz qurtulmasına sebep bolğan haberiñuzdir bunda elçiñuz boyunlarına alğan qavl bozulğuday bolsa kün ilkâri artıq Qazaq ciberilmezidir zira bizim sizde işke yarar tutsaqımız yoqdır niçündür bolsañuz bizim kibi bergen asker bozmadıñuz eger bolsa eyü Tatar ve işe yarar adam tüşerdi siziñ tüşken Beş-Başı barğan ve bir tuvarğa canın bergen Tatardır eyü adam Beş-Başa ve tuvara varır ihtimalı yoqdır kendiñiz de fikir eylegey irdiñuz Tañrı Tebarek ve Ta'alâ hazretleriniñ lütuf-inayeti yemilân bir niçe kere büyük baturlarıñuz bozub ne qadar knâz ve boyar ve işe yarar adamlarıñuz tutsaq olmışdır bu yolda könderilgân Qazaqlara bir hile bolsa bizim sizde canımız açır tutsağımız yoqdır bir dahi Qazaq ciberilmesdir bu tutsaqlara hile olmayub kelürse bunda sizüñ Qazaqlarıñuz uçüzdür Tatar ne qadar faqır bolursa yigirmi otuz ğruş bulup Qazaq alub başı baş tutsağa virerler

tutsaq alışmaq size zararı yoqdır bu sözlərimizni bir hoşçe fikir etekey irdiñüz Tohtamış ile yazdıǵıñız mektübde bu sözləri anda bolǵan Şeremet ile ilçimiz boynına alur demişsiz anlar Özi Qazaǵından vaz-keçüb Leh Yurtnı virüb ve Tanda olan boyar ve askeri qaldırırlar biz boynumıza alurız elçi könderiñüz dimekle könderilmişdir bu sözlər qabul olunmazsa bir dahi elçi könderilmezdir şöyle malüm qılǵay irdiñüz tahrira fi mah-ı Cümadi-el-evvel sene 1073 baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday.

Seferǵazı aǵay hazret-i Han

№ 315

Хатт-мухаббетнаме визиря Сефергази-аги Михаилу Федоровичу (?)

Аннотация. Главные послы от хана и калги, мухаббетнаме к царю от визиря; мухаббетнаме царя прежде с просьбой о соблюдении дел во благо двух юртов; просьба царя об уважении к московскому послу, о получении казны и изъявлении желаний визиря; поступок московского посла...; недостача в доставке тийиш для агалар и для Сефергази-аги; заверения визиря о хорошем обращении с послом; отправление дефтера к царю; просьба визиря о доставке недостающих тийиш; письма от хана, калги и нуреддина; вероятность неотправления тийиш по дефтеру – отказ от казны, нарушение клятвы и плохие отношения; пожелание блага царю; мухаббетнаме визиря; упрямство московских послов; просьба о соблюдении дружбы.

Hu

Uluǵ Orda ve Uluǵ Yurtnıñ ve Taht-ı Qırımıñ ve Deşt-i Qıpçaqıñ oñ qolnıñ ve sol qolnıñ ve Tat bile Tavǵaçnıñ ve Tav caǵlay olturǵan Çerkeçnıñ sansız Tatarnıñ ve saǵıssız Noǵaynıñ ve kob Ulusnıñ padişahı ve hem Qaǵalǵa Sultanı zi-şan saadetlü İslâm Geray Sultan hazretleriniñ veziri ve aǵası biz Seferǵazı aǵa tarafından kob-kob selâm dib ziyâde dostluq bilen iki yurtnıñ yahşılıq çağdayin körüb siz uluǵ padişah Urusnıñ ve Purus ve kob hristiyânıñ padişahı ve hükümdarı ve cümle Urusnıñ alem-penahı Han ve hem biy Mihayil Fyodraviç cümle Urusnıñ hükümdarıǵa kopdin kob selâm dib halıñız-hatriñiz sorab dostluq iki yurtǵa yahşılıq içün saadetlü Han-ı a'zam haqanu'l-muazzam hazretleriniñ elçi başısı ve saadetlü Qalǵa Sultannıñ elçi başısı iki yurtǵa yahşılıq çağdayin körüb padişahlarımız siz uluǵ padişah Han-ı a'zam ve hem uluǵ biy ve cümle Urusnıñ hükümdarı birlen dost-qardaş bolǵanıñız tileb muhabbetname mektübimiz ciberdik siz uluǵ padişah cümle Urusnıñ padişah-hükümdarı da bolsañız bizge muhabbetname kâğıd ciberüb yâzasız ki iki yurtnıñ arasında yahşılıqǵa durǵaysız padişahıñızǵa söyleb ilçimizni qıynamay riayet bilen hazine alub söziñiz ve muradıñız bar bolsa bizden tilegeysiz dib yâzasız halâ

elçiniñ kelüb [.....] qıldı saadetlü padişahımızniñ ağalarınıñ ve bizniñ adetli tiyişlerini burun alına kelgânden kem bolğan sebebli almadılar ve elçiniñni qın ve küç qılmadılar burunğı adet tiyişlerini defter qılıb sizgâ cibârdiler elçileri bilen sözlerin muradların bildirdiler imdi iki yurtniñ arasında yahşılıq bolğanıñ isterseñiz ol defterçe ol ağaların tiyişleri kelmek kerekdir baqı ve'd-du'a.

Seferğazi ağay hazret-i Sultanı

Uşbu elçileri bilen Han hazretleriniñ ve Sultan zi-şan hazretleriniñ ve Nuraddin hazretleriniñ yâzdıqları mektüpleri muhabbetnameleri üzre yâzub köndergen defterce ağaların qusursız tiyişleri siz uluğ padişah cümle Urusniñ hükümdarı tarafından kelmâzsa ne hazineñüz alurlar ve ne ant ve şartları qalur arañızda bolğan dostluq zayıllıq bolub iki yurtniñ arasıqa tatuwlıq yerine açuvlıq bolur iki yurtniñ arasını da yahşılıq çağdayin körgâysiz biz sizniñ elçileri qıynaymay siz uluğ padişah cümle Urus hükümdarı alem-penahıǵa öz dostluǵımız yâzub ciberdik bu tiyiş ala turğan ağalar tiyişin almay tatuwlıq bolmas arañızda açılıq bolur fikir qılıb ol defterçe ağa-qardaşlarımızniñ tiyişin tekmiñ qılğay erdiñiz soñra biz peşimanlıq-nedamet bolmağay irdi biz sizge dostluǵımız bildire muhabbetname hattımız ciberdik ve elçileriñiz burunğı adetçe bizge sıylâb bere turğan adetlerinden i'nad qıladı bizüm yahşılıqda iki yurtniñ arası tatuwlıq bolsun degenimiz balmaydır işbu defterniñ bu elçiniñ muradları üzre çağdayin körmâs bolsañız iki yurtniñ arası yahşı bolmas fikir itüb dınçlıq çağdayin körgâysiz dostluǵımızǵa i'timad qılğaysız dostluqda evel ölgençe padişahlarımız bilen qardaşlıqda taymay turğaysız dib hatt bitildi.

№ 349

Хатт визиря Сефергази-аги канцлеру (?)

Аннотация. Усилия визиря во благо дружбы между королем и ханом; примирение двух стран; обязательство канцлера о выдаче 200 тыс. гуруш; фактическая выдача 30 тыс. гуруш и оставление рехинлер (гарантии); обещание о доставке оставшейся суммы посредством отправления Сулейман-аги; отправление 6 тыс. гуруш и 24 тыс. гуруш; затем 10 тыс. гуруш; негодование визиря; отправление Мехмедгази от хана; условия дружбы – отправление 140 тыс. гуруш, 40 тыс. гуруш от заключенных в Избараше князей; отправление казны; исполнение условий – возврат рехинлер.

Hu

Uluğ Ordanıñ ve Uluğ Yurtniñ uluğ padişahı olan saadetlü ve azametlü ve şevketlü efendim veli-ni'metim İslâm Geray Han lâzale devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretleriniñ uluğ veziri vekil-i mutlaqı olan destur-i

ekrem ve müşir-i efham nizam-i alem müdebber umur-i cumhur amm min uluğ Seferğazı dame iclâlühuden uluğ dostumuz ve qardaşımız qansilâr huzurığa kopdin kob selâm idüb muhabbetlik ve tatuwlık milân nedir halıñız ve hatrıñüz eyümısız ve hoşmısız deyüp sorduğımızdan soñra inha olunur ki bundan aqdem şevketlü efendimiz Han hazretleriyle qıral devlet-iştimal hazretleriniñ mabeynlerine kirüb eyilik ve nizam için ne mertebe çalışdığımız malümüñızdır damen der-meyân olub meydana kirüb bu qadar askeri ve halqı [.....] idüb iki padişah ve iki memleketi barışdırıp ve yâqışdırıp ahd ve yemin idüb iki yüz biñ ğuruş virecek oldıñuz otuz biñ ğuruş anda virüb ve rehin virüb baqı qalan aqçayı tahsil idüb köndermeye Suleyman ağayı alı-qoduñuz ol ahdıñuzda karar itmeyüb altı biñ naqd ğuruş ve yigirmi dört biñ ğuruşlıq esbab könderilmiş ziyâde-ziyâde hesab idüp ancaq on biñ ğuruş ider efendimiz yânında a'zim hacalet çekilüp ne eyleyim hatrıñüz için yine de Han hazretlerine baş urup qabul itdiler padişahlarda söz bir kerekdir hilâf olmaq lâyıq degildir halâ taraflarından tekrar Mehmedğazı qulların köndermişlerdir eger şevketlü efendimiz Han hazretleriyle ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıq itmek muradıñuz ise könderilen qulların eglendirmeüb kendiñüzde olan yüz qırq biñ ğuruş ve İzbaraşda qapanan bekleriñüzüñ virecek olduqları qırq biñ ğuruş bi-qusur könderib rehinleriñüz aldırasız ki bizim de sözümüz efendimiz huzurında kezib olmayâ naqz-ı ahd itmeyüb efendimiziñ hazinesin könderseñüz inşa'Allahu Ta'alâ efendimiz Han hazretleri de muradıñuz üzre dostluq ve qardaşlıq itdirmeye boynumıza alurız eger köndermezseñüz naqz-ı ahdı siz itmiş olursız Allah Ta'alâ hıfz ide naqz-ı ahd eyü degildir lâyıq olan dostluğı qat' itmeyüb hazineyi könderesiz hazine kelmeyüb bir ğayrı yüze kirerse rehinleriñüze eyü degildir baqı ve'd-du'a ali etba' el-Huday.

Seferğazı ağay hazret-i Han-i a'zam halâ
Mazhar lütuf-i İlâhi Seferğazı

№ 352

Хатт Сефергази-аги канцлеру (?)

Аннотация. Отправление посла Мустафа-аги от хана, устное сообщение (донесение) сыну канцлера, Сокольскому; отказ принимать татарских послов в Москве, возврат ханской посольской делегации; рейды на чайках, увоз пленников; послы от царя в Польшу; намерение царя о взятии польских крепостей и пленении князей; назначение калги сердаром над крымским и ногайским войском; поход войска калги на Москву; отправление Мехмедгази-аталыка с вестями к канцлеру; просьба о выходе польского или литовского войска в поход, для взятия своих крепостей под контроль; намерение хана о выходе в поход в начале весны, союз с польским войском; возможность для Польши приобрести новые земли.

Hu

Meveddet-qarar sadaqat-şi'ar dostumuz ve qardaşımız qansilârnıñ nedir halıñız eyümısız hoşmısız dib muhabbetlik milân hatrıñüz sorağanımızdan soñra malüm ola ki benim dostum siziñle söyleşdigimiz söz qalmış degildir efendimiz Han hazretleri tarafından könderilen Mustafa ağaya ve oğluñuz Soqalskiye sımar qılmadıgımız cevap qalmış degildi sizden kelecek cevabıñuza baqmaq üzre idik hikmet-i Huda Masqvañ etdügi işine efendimiz Han hazretleri tahmil idemedi qadimden vara kelen elçilerimizi qabul itmeyüb bârısın qaytarub könderdi ve bir qaç şayqa könderüb hırsızlıq ile tutsaqlarımız aldırđı ve kendine düşmez nice büyük sözler söyleyüb her ne ise tahmil idüp dürliyürdi soñra kendine lâyıq olmayân ulu sözler iler size elçi könderüb qal'âlarıñuz ve bekleriñüz istedigüñ efendimiz Han hazretleri işidüb a'zim elem çeküb Qırım ve Noğay askerine saadetlü qardaşları Qalğa Sultanı serdar idüb Masqva üzerine könderüb bu işden sizi haberdar etmekiçün Mehmedğazı Atalıgı tekrar köndermişlerdir benim qardaşım bir askerdir vardı Haq Ta'alâ işlerin qolay ketüre imdi siz de sözüñüzde ve qavlıñızde qarar idüb bu yıllıq kendiñüz tedarigiñüz körüb çıqmazsañuz da Litva tarafında olan askerıñüz könderüb qal'âların aldırub zabt etdüresiz bu yıllıq varan askerimizi Allha Ta'alâ hazretlerine ısmar qıldıq şimdiden heman kendiñüz tedarigiñiz körüb inşa'Allahu Ta'alâ evel bahardan o canibde siz atlanıñ bu tarafdan efendimiz Han hazretleri atlanur lütuf-i Haq ile Masqvadan her ne qadar qal'âlar ele kirürse sizgedir tekmeñüz tekesiz nihayet içinde olan kendi dinimizde olan Ümmet-i Muhammed elimize kirdübine qayılüzdir bizim sözüimiz ve cevabımız birdir hilâf olmaq ihtimalı yoqdur heman siz de ahdıñuzda durub ve ğayret idüb memleketiñüze memleket qoşmayâ çalışasız ve fırsat kimseniñ elinde kirmezdir fırsatı qaçırmayâsız Haq Ta'alâniñ lütfuna sığınub bu tarafdan biz çalışurız siz de ol canibden iqdam itdikden soñra inşa'Allahu Ta'alâ bitmez iş olmazdır ğayret ve iqdam idüb sadaqat üzre çalışasız baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday.

Seferğazı ağay hazret-i Han-ı a'zam hazretleri
Mazhar-ı lütuf-i İlâhi Seferğazı

№ 354

Хатт Сефергази-аги канцлеру (?)

Аннотация. Письмо от канцлера; ранее известительное письмо, доставленное в Польшу Мехмедгази-аталыком; просьба к канцлеру о подготовке к походу на Москву; намерение хана о выходе в путь в начале весны; союз ханства и Польши; возможность для Польши расширить свои владения; освобождение Потоцкого и Балбанецкого; просьба к канцлеру об отправлении оставшихся татар.

Hu

Meveddetlü ve sadaqatlu dostumuz qardaşımız qanslâr huzurına enva' selâmdan soñra nedir halıñız eyümısız ve hoşmısız dib muhabbetlik ile hatrıñüz sorağanımızdan soñra i'lâm ve inha olunur ki bu tarafa könderilen mektübiñız vasıl olub efendimiz Han-ı a'zam hazretlerine arz olunub cevabın yâzmışlardır bundan aqdem Mehmedğazı Atalıq ile cümle ahval ve haber könderilmiştir vardıqda malümları olur imdi lâyıq olan budır ki şimdiden tedarigiñüz körüp evel baharde siz ol canibden biz bu tarafdın Masqva üzerine yüreyüb ittifaqla maqdurımız sarf idelim virmek Allah Ta'alâniñ elindedir bu dünya kimseye baqı degildir eger siz ve eger bu hayır cevileri fursatı ğanimet bilüb efendilerimiziñ dizgenleri elimizde iken bir nam qazana bilirsek Qıyâmete degin eyü adle añılırız bu vaqtı keçirmek lâyıq degildir lütuf idüb ğayret ve sarf himmet idüb efendiñize ve cümle vilâyet beklerine ğayret viresiz siz ol tarafdın bizde bu canibden Allah Ta'alâ hazreterine tazarru' idüb bir yerden yapışıldıqdan soñra lütuf ve ihsanı çoqdır inşa'Allahu Ta'alâ ihsan iderler lâzım olan heman iqdâm ve ğayretidir böyle bir hayırlı işi mani' ider var ise ol adam hamaqatından ider veyâhud memleketiñ ve siziñ iyiligiñüz istemediklerindendir lütuf idüb ol maqule adamlarıñ cevabların diñlemiyesiz memleket ahvalı malümiñızdır herkes bir söz söyler anları diñlemeyüp heman cümlemizi yoqdan var iden Perverdığâra tevvekül idüb qadir olduğıñız mertebe taqyid ve iqdâmde qusur itmeyesiz Haq alimdir ki efendimiz Han hazretleriniñ daima fikir ve zikri Masqva tahtına Lih qıralı malik olub tekmesin tekdirmiye sebeb olursam Masqvadan intiqam alurdım ve qardaşım Lih qıralı da dostluğımız köreydi deyü leyl ü nehar Allah Ta'alâ hazretlerinden bunu rica iderler böyle bir padişah bu mertebe siziñ için çalısa da siz ğayret itmeme lâyıqmıdır bu fursat her zaman el kirmezdir lütuf idüb fursatı qaçırmyâsız muhabbetleri ne mertebedir keçenlerde qıral başından Potoskiyi azad idüb könderdi ve şimdi Balbaneski kibi adamı azad idüb könderdiler size dahi lâyıq üzre derun safle dostluq idüb çıqamayub qalan faqır Tatarları bulunduğı yerlerden alub könderesiz baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday.

Seferğazı ağay hazret-i Han-ı a'zam halâ
Mazhar-i lütuf-i İlâhi Seferğazı

№ 362

**Хатт-мухаббетнаме визиря Сефергази-аги министру
Алексея Михайловича (?)**

Аннотация. Напоминание визиря о своих письмах к царю, во благо дружбы между двумя странами; нежелание царя получать письма от ханского визиря; прекращение отправления писем от визиря; отправление царского

толмача, мухаббетнаме визиря к министру царя; слова визиря об отклонении царя от пути предков; желание царя приобрести чужие земли; нарекания визиря о стремлении царя захватить много стран; неоднократные просьбы к царю не трогать Польшу и приднепровских казаков; нарушение клятвы царем; взятие Москвой нескольких польских и казацких крепостей; использование царем титула «падишах магриба и машрика» («правитель стран запада и востока»); падишах на западе, что может надеть короны на головы семи падишахов, подобных падишахам Австрии, Польши, Швеции, Дании, Испании и Эрделя (Трансильвании); многие западные падишахи – под властью османского султана; гордыня не к лицу царю; прежняя сила и мощь польского короля, его гордыня; разбитие Польши татарами; превосходство Крыма над семью падишахами запада; напоминание визиря об убийстве татарского посла во Вратах, преследование и убийство оставшихся; бесчинства донских разбойников; возможность вреда от Беш-Баш, при согласии ханства; длительное пребывание визиря в качестве посла в Москве; договоренность ханства и Польши о походе на Москву в текущем году; неведение о переговорах со Швецией; поход татар и отсутствие польского войска, обессилившие лошади – до Москвы не дошли; возвращение с пленниками и трофеями; более 3-4 тыс. войска при царе; направление 30-тыс. войска на московское войско в Киеве; намерение татар о дохождении (даже зимой) до царского трона в Москве, вместе с поляками; готовность татарского войска; наказание Москвы за разрушения мечетей и медресе, сжигание Коранов и притеснения мусульман в Казани и Астрахани (100 лет); принуждение к принятию христианской веры (вместо проведения выкупа пленников); принуждение к вероотступничеству – неподобающее дело; пытки к султану Ханкермена и принуждение к принятию им христианства; намерение татар об обмене пленников; просьба вернуть польские крепости, не причинять беспокойства казакам (не занимать их владения); в противном случае – 10 лет похода вместе с казаками на Москву; просьба визиря о скором ответе.

Hu

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ oñ qol ve sol qolnıñ Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaqnıñ sansız Tatar ve sağışsız kob Noğaynıñ Tat bile Tavğaçnıñ ve Tağ turaqlay Çerkaçnıñ ve kob memleketlerniñ padişahı uluğ Mehmed Geray Han hazretleriniñ veziri bolğan Seferğazı ağadan işbu mektüb yâzıldı Urusnıñ ve Purusnıñ ve kob hristiyân memleketlerniñ padişahı Aleksay Mihaylaviçnıñ veziri qardaşımızğa kopdin kob selâmlar olunduqdan soñra inha olunur ki benim qardaşım bu zamanğaçe saadetlü ve devletlü Qırım hanlarınıñ veziri bolğan iki yurtnıñ arasında tatuwlıq bolub ve iki padişah muhabbet bolur için siziñ padişahıñuzğa kâğıd yâzub her ahvalnı bildire turğan irdi siziñ padişahıñuz bizüm kâğıd yâzub iki yurtnıñ tatuw bolması için ahval bildirüb çalışqanımıznı istemegen için bizde kâğıd yibermekni ferağat itmişdik şimdi tilmaçıñuz könderilmekle siz

qardaşımıza muhabbetname hattımız yâzub irsal qılğanımızdır bizim kâğıd yâzğanımız padişahınız istemez ise biz size bildirelik siz dahi kerek sözni biz qardaşınıza bildirgâysiz bu işler niçün boldu deyü sorağaday bolsañuz bir padişah baba ve dedesi cürgân colda cürmeyüb ğayrılarınıñ yurtuna tama' ete tursa Allah Tebarek ve Ta'alâ anıñ belâsını bere turğandır şunday gönlünde yâmanlığı bolğan hiç bir hordar bolğanı yoqdur siziñ padişahınız baba ve dededin qalğan curtnı bilib tursa bolur idi çoq memleketlere el uzatdı şunday kob tama' qılğan öz qolunda bolğan yurtundan ayırıla turğandır Leh memleketine ve Özi Qazağına qarışma anlarda siziñ alâqañuz yoqdur deyü çoq kere söylemiş irdik sözüimizni eslemeyüb ahdıñuznu bozdıñuz irsa Haq Subhane ve Ta'alâ cezañuznu dahi berdi Lehden bir qaç pare qal'â alub ve Özi Qazağıñın bir-iki qal'âsın zabt itmekle siziñ padişahınız mağrur olub mağrib ve maşrıq padişahıman deyü hatt yâzdı maşrıq qodursun mağribde hristiyân padişahı vardır seniñ padişahıñ kibi yedi hristiyân padişahına tac kiydirer evelâ Çasarı inkârını idersiz Leh ve Üsvec ve Dünyâ ve İspanyâ ve Erdel qıralı bunlara beñzer yedi qırala tac kiydirer her biri seniñ padişahıñ kibi bir padişahdır ve mağrib tarafınıñ çoğı Al-i Osman padişahınıñ hükümündedir böyle olduqdan soñra padişahınız niçe mağrib padişahı bolur Allah Tebarek ve Ta'alâ mağrurı sevmezdir mağrur olub tob-tüfenkiñüze tayândıñuz irsa biz dahi yoqdan var iden Hudayâ sağınmışuzdır siziñ padişahınız bu qadar asker tedarik eyledüğiniñ sebebi ne olduğın añlamışuzdır bizim de aqlımız vardır ElhamdülilLâhi cezañız buldıñuz bu mertebe mağrur olub mağrib-maşrıq padişahı demek eyü degildir Leh qıralı şu qadar quta malik padişah idi ki lâzim keldüğünde seniñ memleketine dikme dikrem dir irdi bu maslâhatları közüimiz ile körmişüzdir siz dahi inkâr eylemezsiz ve lâkin anlarda mağrur olmağle siziñ hor kördiğünüz Tatar bu qadar quta malik bolğan Lehni viran eylemişdir inşa'Allahu Ta'alâ siziñle dahi söyleşür yedi qıral bir iken cümlesine cevab virmiş Qırımdır Allah Subhane ve Ta'alâniñ lütfuna şükürler olsun ahdı sizler bozdıñuz bir elçimizni Vrata içinde urub öldürdiñiz ve qalanların ardından adam könderüp qırdırdıñız ikinci Tan eşqiyâsını zabt eylemediñüz eger biz Beş-Başa izin bergeday bolsaq sizge qattı çoq zarar iderdi siz ahdı bozdıñuz Haq Ta'alâ belâñüz dahi berdi ben elçi bolub seniñ tahtıñda kob zaman turğanman Vratnıñ içinde seniñ Qazağına balta ile döğüb kezerler idi böyle iken bizim elçimizi öldürdiñiz inşa'Allahu Ta'alâ eyülik körmezsiz bilürsin ki Lehlü ile bizim sözüimiz vardır bu yıl bizimle seniñ üzeriñe yürse kerek idi İsvec ile sözi ne bolğanıñ şimdi bilmâyız siziñ askeriniñüz qırılğançe Lehden asker kelmedi eger kelgüday bolsa tahtıñuzğaçe barur idik siziñ padişahıñız qatında üç-dört biñden ziyâde asker bolğanın bile turğanımızdır lâkin Leh kelmeyüb Tatarıñ atı arıq bolub kob esir-doyımlıq alub qaytqanımız şimdi de bolsa Kiyevde bolğan asekriniñüz üzerine otuz

biñ asker ayırub cibere turğanımız Leh askeri kelür bolsa qışda bolsa seniñ üzerine cürüp tahtıñuzğaçe barmaq muradıdır Tatar askeri her zaman hazırdır ve bu askeriñiz ne sebeбден qırıldı dir bolsañuz yüz yıl vardır Qazan ve Ajderhan baba ve dedeleriñizden beri siziñ eliñizdedir bu zamanğaçe anda bolğan muslumanğa qıyın bolğan yoq erdi padişahiñuz baba ve dedelerinden aqıllı bolub mescid ve medreselerin bozub Tañrı Ta'alâniñ Kelâmın ateşe yâqdiñuz ol sebeбli askeriñüz qırılmışdır ve ikinçi her yıl sizüñ altmış-yetmiş tutsaqıñuz culuvğa könderirler idi size bir işe tutsaq düşse culuvğa bermeyüb qıyın bilen hristiyân etesiz aniñ bile hristiyân kob bolmasdır bizde de hristiyân kopdır küç bilen musluman itmeyiz küç ve qıyın birle hristiyân etmek ve musluman etmek lâyıq tuguldir siziñ tutsaqıñuz bu sebeбli qırılmışdır bizden dutsaq düşse bermaydır hristiyân etedir deyüb qızğanlar Hankermen Sultanın siyâset idüb küç bilen hristiyân eyleyüb munday oşavsız iş etedir dib munda söz etkânlerdir bizim şimdi ve evel sizge düşken tutsaqımız ançaq yüz vardır mereket qırılğandan qılğan tutsaqıñuz yüzden ziyâdedir ğayrı tutsaqıñuzdan ma'ada eger başa baş alışursañuz ne güzel eger alışmassañuz bir dahi tutsaq bermesміz qarındaşım sözümnіñ haslı budır eger Lehden aldıǵıñuz qal'âların berüb Özi Qazağından qol ayırmas bolsañuz on yılğaçe de bolsa Özi Qazağı ile siziñ üzeriñüze cürmemiz muqarrardır eger ol qal'âları berüb ve Özi Qazağından qol ayırub evelkiçe bolurğa muradıñuz bolsa çapqun birle tez-oq haber köndergeysiz olmazsa tahtıñuzğaçe varmaq muradıdır çet cerlerde askeriñüz bolsa avn-ı Haq ile anı qımaltub ve atından ayırub tezük üzeriñüze barırmız sözüміz birdir ve's-selâm ali min etba' el-Huday.

Seferğazı aǵay hazret-i Hanı halâ

№ 363

Хатт визиря Сефергази-аги министру Алексея Михайловича (?)

Аннотация. Письмо визиря в 1071 г.х. с извещением о положении дел; отсутствие ответа министра; напоминание визиря о прежних событиях – сражения под Кириловым и Киевом, поражение Хованского от объединенных сил ханства и Польши; ханское мухаббетнаме к царю; походы Москвы на приднепровских казаков, разрушения казацких владений; следствие – поход татар на Москву; польские владения должны быть у Польши; просьба о невторжении в казацкие владения; противостояние Москвы и османско-крымско-польского войска; возвращение крымского войска из похода; готовность к новым походам, при любых условиях, во главе с калгой или нуредином; просьба об отказе Москвы от желания заполучить чужие земли; царские послы и Шереметев в Крыму; просьба к московским послам об усилиях во благо мира; мухаббетнаме; причина татарских походов – деяния царя вопреки слов-назиданий.

Hu

Saadetlü ve devletlü ali-hazret ma'ali-rutubet Hurşid-i tal'ât utarid-i fetanet efendimiz Mehmed Geray Han edem-Allahu Ta'alâ eyyâm devletühu ve erkân-i izzetühu mansuret eli yevmü'l-Mev'ud hazretlerinden uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kob selâm etüb muhabbetname hattlarıyle çapqunların cibermekle şevketlü ve devletlü efendimiz Mehmed Geray Han hazretleriniñ veziri bolğan Seferğazı ağadan uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviçniñ veziri bolğan [...] qardaşımıza kopdin kob selâm itib tatuwlıq milân hal ve hatriñiz sorağanımızdın soñra inha olunur ki ötkân tarih biñ yetmiş birde könderilgân mektübimizde ahvalı i'lâm qılğan erdik tarafıñızdan ciberilgân mektübde bizim tahrir etken cevabımıza cevab bermâysiz çinliq birle söyleşkân söziñ üzerinde atlanub ne qadar iş oldı ise malümüñiz bolğandır hristiyânda bolsa evvel Kirilovda ne qadar qan tökülmişdir ve Kiyevde ne qadar adam qırılmışdır ve Leh qıralı Qırım quvveti ile Havanski'i bozub ne mertebe iş işlemiştir fi'l-cümle malümüñiz olmuşdır Cenab Allah birdir bizde taqı söz birdir cümle ahval saadetlü ve azametlü efendimiz Han hazretleri qarındaşına yâzğan muhabbetname hattlarından malüm olur söz eslemeyüb tama' eyledigiñüz Qazaqdan ötüri kendi vilâyetiñiziñ ne qadar yeri ve ne qadar ğaret ve nehb olunduğı ve tama' eyledigiñiz Qazaq memleketi taqı niçe berbad olub yurtlarında Qazaq qalmayub ançaq yerde eken aşıqları qalduğı malümüñiz bolğandır Qırım halqı şöyle halqdır ki yâz bolduqların qış ve qış bolduqların yâz yer bir qavmdır ve bizim cevabımızda kezib olmazdır Leh vilâyetin Leh zabt eyleyüb ve Özi Qazağından el çeküb biñ yedi yüz yıldan beri padişahlarıñız zabt eylediği memlekete qani' bolur bolsañuz saadetlü ve devletlü uluğ efendimiz Han hazretleri uluğ padişah qardaşlarıyle barışlıq ve dostluq idüb ömür ahırğaçe tatuwlıq üzre taymay turmaları muqarrardır ol sözlerge razı bolmas bolsa bu yıl kendi uluğ asker ile atlanub ol tama' etdigiñiz Qazağniñ üzerine varub cerde bolğan aşıqlıqı aldırmayub cekkenden soñra bir yerden quvat tabub Osmanlı ve Qırımniñ uluğ askerine ve Leh taburına qarşu tursañuz ne güzel öyle bir tedarigiñüz olmazsa doğru tahtiñıza yürmeleri muhaqqaqdır ve tedarik idüb siz dahi tabur cem' iderseñiz Haq Subhane ve Ta'alâ fursatı her kime virerse emir kendiniñdir Qırım askeri seferden yeñi kelmişdir atlanmazdır dimeyesiz Han efendimiz hazretleri qılursa Qalğa Sultan atlanur Qalğa qılursa Nuraddin Sultan atlanur bizim halqımızniñ kâri seferdir eger yâz ve eger qış atlanmadan usanmazdır haslı qadimden zabt eylediğiñiz memlekete qani' olmayüb Al-i yurtuna tama' idesiz qıyâmete degin barışlıq olmaq ihtimalı yoqdur Haq Tebarek ve Ta'alâ kimse virse Ol alur bunda olan elçileriñiz ve Şeremet iki yurtniñ arasında barışlıq bolub faqır-fuqara tınç bolurğa çalıñıñ

deyü rica etmekle muhabbetname hattımız yâzılmışdır bildır söylegen sözüme i'timad eylemediñiz irsa memleketiñüze ne qadar belâ keldi bu sözge kene razı bolmas bolsañuz olaçağı inşa'Allahu Ta'alâ kene oldır atlanmamız gizli tuguldır tedarigiñiz bar bolsa ete körgâysiz bizim pend ve nasihatlarımız bilürmiz ki sizge hiç kâr etmez ve qulaq urmazsız Allah Ta'alâ fırsat ve nusret berüb mundan artıq uluğ işler yurtuñuza bolğanda bu sözler hatrıñize kelsin için ve söyleşir ki qolay bolsun için söyleb qoyğan bir sözümidir bu sözümiñi yahşı dıñlağay irdiñüz baqı ve'd-du'ali min etba' el-Huday.

Seferğazı ağay hazret-i Han halâ

5.5. Ислам-ага

№ 204

**Хатт визиря Ислам-аги министру Алексея Михайловича
(Бахчисарай, 1078 г.х. / 1667 г.)**

Аннотация. Восшествие на ханский престол Адила Гирея; извещение к царю по этому поводу; капу-кулы Мехмед-ага в Москву, с ярлыком; возвращение посла Мехмед-мурзы, в сопровождении царского посла, с письмом; их проезд через район у крепости Барабаша; убийство Мехмед-мурзы казаками Барабаша (из ружья); увоз царских послов в приднепровские луга, захват их имущества (мал), убийство царских послов; спасение двух-трех татар; Барабаш – владения Москвы; ханское повеление Ислам-аге об отправлении человека с письмом в Москву; смуты из-за Барабаша в ханство Мехмеда Гирея; выкуп Шереметева и других заложников, доставка суммы выкупа в Черкескермен на Дону; просьба визиря об отправлении человека; письмо царя к хану; просьба об отправлении пишкеш (подарков) в Черкескерман, а суммы выкупа – в Танкерман.

Hu el-Fettahu'l-mu'in

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti birlen Uluğ Ordanıñ Uluğ Curtıñıñ Tav turuqlay Çerkasniñ Tat milân Tavgaçniñ sağışsız kob Noğayniñ Deşt-i Qırçaqniñ ve Qırımniñ padişahı ve hükümdarı bolğan Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam Adil Geray Han hazretniñ veziri ve yaqın kişisi min İslâm ağadan barça Urusniñ ve kob hristiyanıñ padişahı bolğan Sar Aleksay Mihaylaviç hazretniñ yaqın kişisi dostumuz ve qardaşımız elmas vezir savbına kobden kob selâm dikâç ötkân tarih Muhammedu'l-Mustafa şefi' ruz-i ceza hatemü'l-enbiyâ sallı-Allahu Ta'alâ aleyhi ve sellim hazretniñ biñ yetmiş yedisinde saadetlü ve şevketlü ve şecaatlü efendimiz padişahımız Adil Geray Han dame fi hıfz Rabenna el-müste'an

hazretleri ecdad-ı i'zam ve aba-i kiramları yurtında Han olub devlet ve saadet ile Taht-ı ali-baht üzre cülus qılub ata ve dedelerinden dost ve qardaş bolğan Sar Aleksay Mihaylaviç huzurlarına Han bolğanın bildirüp ve barışılıq sebebli sözler milân yârlıĝ-ı şerif saadet-elifleriyle qapu qullarından Mehmed aĝa qulların cibergen irdiler ol künden bir qaç ay kerü qalub soñ söz ve mektüb birle yanına elçi qoşub Barabaş kermenleriniñ arasından ötkerüb cibergeniñüzde canıñuz açı turğan Barabaş Qazaĝı elçimiz Mehmed Mırza ĝafil olturğanda tüfenk qurşanı milan urub öltürüb siz qoşqan elçi başıñuznı ve yanında bolğan kişileriñüzni sürüb Özi toĝayına ketürüb qolda bolğan malların alğan soñ bir kişiñüzni sav qoymay barçasın öltürgendir bizim sizge cibergen kişilerimizden talay kişi ölüb iki-üç Tatar qurtulub kelgendir bu sözler bizim malümimiz bolğanda iki padişahnıñ sözi haramzade araĝa tüşken sebebli bir-birine cetmegenine elem çekdük anıñçün kim Barabaş Masqva padişahnıñ memleketi dib kelgende öz elçisin öltürüb hükmünde niçik bolğanın tıñlaymız alay da bolsa bu ahvalnı efendimiz Han ali-şan saadet-nişan adalet-unvan hazretlerine arz etkenimizde Masqva padişahından ne cevab bolğanın bilmek sebebli bir dahi yârlıĝ-ı şerif cibermey biz yaqın kişisi İslâm aĝaĝa bu sözlerni bildirmek sebebli mektüb ve adam ciberrimizni buyurdılar irsa siz dostumuz ve qardaşımızĝa bildiremiz qut ve qudret ve nusret ve fursat Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ elindedir Haq Ta'alâdan izinsiz insan bir şeye qadir degildir ve yalan söz ve fitne ve hile cemi'a dinlerde haramdır burunĝı Mehmed Geray Han hazretniñ zamanında Barabaş sebebli kop fitnelik bolub ve arada niçe qanlar döküldi kün ilkerüde bolsa devletlü ve saadetlü ve mukerremetlü padişahımız Adil Geray Han hazretleri Mehmed aĝa ile könderdikleri yârlıĝ-ı şerif vacib alt-şeriflerinde bolğan sözi birle barışılıq murad bolsa biz özümüz iki padişah arasına kirüb ortada bolğan fitnelikni taşlarĝa çalışur irdik Qırım içinde bolğan dustaqlarıñuz ve Şeremetni culuv birle alur bolsañuz [...] barĝanda bahaların Tan Suyunda Çerkeskermen degen kermanıñuza ciberüb ol kişiñüz Çerkeskermenge kelgen soñ bizĝa haber könderse biz de bolsaq Şeremetni ve özga dustaqlarını ciberüb alışuv etermiz ve eger arada bolğan fitnelerni qaldurub burunĝı zamanlarday dostluq ve muhabbetlik muradıñuz bolsa söz añlar ve curtnıñ düzenligin istey turğan bir kişiñüzni barça bar söziñüz aytıp bir dahi qaytıb bararĝa muhtac bolmay söz bitürir için cibergey irdiñüz ol kişiñüz dustaqlar sebebli kelgen adamıñızdan özge kişi kerekdir ki curt sözlerin efendimiz Han-ı a'zim ali-şan hazretlerine Masqva padişahı hazretlerinden mektüb birle kelüb söz bitürgen soñ biz de bolsaq curtnıñ tüzenligine çalışub burunĝı bire turğan pişkeşiñüzni Çerkeskermenda alışuvĝa buyurturmız bu mektübimiz ile barĝaç dustaqlarınıñ bahaların Tankermanına ciberüb ve pişkeşni taqı irsal itib bir taqı qatnavĝa ihtiyac etmegey irdiñüz baqı ve'd-

du'a ali min teba' el-Huday yazıldı tahtgâh-i Bağçasarayda Muharrem ayında hazret-i Muhammedü'l-Mustafa aleyhi's-selâmiñ biñ yetmiş sekiz tarihinde.

İslâm ağa vezir-i hazret Han-ı a'zam ve haqan-ı mükerrem

5.6. Бахадыр-ага

№ 232

**Хатт визиря Бахадыр-аги А. Л. Ордин-Нащокину
(Бахчисарай, 1081 г.х. / 1671 г.)**

Аннотация. Ханский посол Мустафа-ага к царю, с шертнаме; два царских толмача с мухабетнаме от царя, зимой 1081 г.х.; зачитывание мухабетнаме; отправление царем трехлетней казны и суммы выкупа за боярина Василия Шереметева; веление хана об отправлении боярина В. Шереметева на алмашув; приказ хана о проведении алмашув у р. Бузук; ханский гонец (джель чапкун) с мухабетнаме к царю; невыплата Москвой суммы выкупа за пленников в Крыму и невыполнение обмена пленников на татар; отказ людей из Крыма отправлять пленников на алмашув; письмо царя хану с обещанием суммы выкупа за пленников; просьба о доставке 10 тийиш – куний тийиш писарю Кутлушаху и писарю Абдулькериму, 8 тийиш другим; решение об отправлении В. Шереметева на алмашув; отсутствие ханского приказа о переходе Бузук; десятидневный срок пребывания татарского войска на Бузуке; указание в шертнаме о проведении алмашув текущего года у р. Бузук, а не в Валулке; усилия Бахадыр-аги во благо дружбы; просьба визиря о соболином тийиш для себя, 4 кунных тийиш четырем сыновьям.

Hu

Bi-ismi Subhane ve Ta'alâ

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve barça Tatar ve kob Noğayniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkâçniñ uluğ padişahı bolğan efendimiz uluğ Adil Geray Han hazretleriniñ veziri olan azametlü ve rifa'tlü men Bahadır ağa hazretlerimizdin uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ penahı ve kob yerlerniñ ve mağrib ve maşriq ve şimal tarafında bolğan kob hristiyanniñ hükümdarınıñ yaqın kişisi bolğan qardaşımız Afanasiy Lavrenkaviç Ardı-Naşökin hazretlerine kopden kob selâm etüb nedir halıñız ve hatrıñüz sorağanımızdın soñra i'lâm qılargız kim uluğ padişahımız Han ali-şan hazretleri sizniñ uluğ padişahıñız tarafına altun baysalı şartname hatt-ı şerifleri milân birgâ irsal qıldıqları elçi Mustafa ağa ve uluğ padişahıñızniñ iki tilmaçi ile könderdikleri muhabbetname hattları işbu biñ seksen bir tarihi qışniñ ahır ayında kelüb efendimiz Han

ali-şan hazretleri uluğ padişahıñızniñ yibârgân mıhabbetname yazuların evelki yatur elçiñiz qolundan alub oqumaq buyurdılar ve ne ki yazılğan bolsa cümlesin malüm qıldılar ve uluğ padişahıñız üç yıllıq hazine ve boyar Vasiliy Barisaviç Şeremetavniñ culuv bahasın almaşuv yerine yibârgânleri sebebli bizim uluğ padişahımız da bolsa boyar Vasiliy Barisaviç Şeremetavniñ almaşuv biy ve asker kişileri milân almaşuv yerine yibârmek buyurdılar ve şartname yazunça bu bir yılğa almaşuv özge yerde bolmay Buzuqda bolsun deyüb emir qıldılar bu ahval kün ilkerü uluğ padişahıñızniñ malümü bolsun deyüb bizim uluğ padişahımız hazretleri muhabbetname hattların yazub ve dostluğa lâyıq ba'z sözler yazub işbu cel çapqunların köndermek buyurdılar alay bolsa siz qardaşımız da bolsañuz uluğ padişahımız hazretleri sizniñ uluğ padişahıñızğa yazğan sözlerin yahşı tıñlayub her işni altub baysalı şartname hattniñ yazuna köre qılarğa çalışqay irdiñüz anıñ sebebli kim bizim padişahımız şartnamede yad qılınğan sözniñ özge türlük bolğanına qayıp tuguldir ve Qırımdan Tatar içün söyleşüb ve aqçağa kesilüb memleketiñizğa ketkân tutsaqlarıñızniñ Tatarın berilmây ve aqçaların tamam berilmây qalupdır anıñ sebebli qolunda tutsaq tutğan yurtumuz kişileriñ göñlüne fikir tüşüb bu sene almaşuv yerine tutsaq köndermâydirler bu maslâhatni uluğ padişahıñızğa i'lâm qılub berilmey qalğan aqçalar ve Tatarlarını cümlesin eksiksiz berdirgây erdiñüz ve kün ilkârü Qırımda bolğan tutsaqlarıñız özleri qadir olurmız deyü keskân bahaların eksiksiz berilür deyüb uluğ padişahıñız bizim uluğ padişahımızğa yazğan erdiler kim tutsaqlarıñız qalmayub çıqmağa sebebdir bu hususa çalışqay iridiñüz bizim uluğ padişahımız hazretleri altun baysalı şartname hatt-ı şeriflerinde yazğan sözlerinde ömür ahırğaçe taymay turarlar siz dahi uluğ padişahıñız her hususda şartnamede yazğan sözde turmasına sıy qılğay irdiñüz ve uluğ padişahımız hazretleri sizniñ uluğ padişahıñızdan on tiyiş ötüp qılub muhabbetnamelerinde yazmaq buyurğanlardır biri Qutluşah-yazuçı ve biri Abdülkerim-yazuçı içündür ve sekiz tiyiş taqı tilek qılğanlardır ol Qutluşah-yazuçığa ve Abdülkerim-yazuçığa birer zerdeva tiyiş bu sekiz tiyiş taqı berilgây erdi ol iki yazuçınıñ isimleri defterde yazılıb ve sekiz tiyiş isimsiz kelgây erdi uluğ padişahımızniñ muhabbetlik içün etkân tilegidir bu sene hazine birlen berilürgâ çalışqay erdiñüz ve biz qardaşıñızğa muhabbetnameñiz birlen cümle işni yazub bildirgây erdiñüz bizim uluğ padişahımız hazretleri sizniñ padişahıñızğa muhabbetnamelerinde ne yazdıyse cümlesin bitirmeye çalışqay erdiñüz yazıldı meskenimiz Bağçasarayda biñ seksen bir tarihi Mart aynıñ aldında.

Bahadır ağay hazret-i Han halâ

Benim qardaşım işbu cil çapqunı ozatub yibârilgân künden soñra bu aynıñ ortasından qalmaq asker kişilerimiz milân boyarıñız Vasil Barisaviç

Şeremetavnı Qırımdan ayırub almaşuv yerine yibârilürgâ qarar qılğandır Buzuqdan içkeri askerimiz barırğa uluğ padişahımıznıñ emri yoqdur asker kişileri Buzuqğa barub hazine Buzuqğa kelgüday bolsa almaşuv qılub ve kelmây Valükade turar bolsa askerimiz Buzuqda on kün turub Qırımğa qaytmaq buyurğanlardır anıñ sebebli kim şartname yazunda bu bir yılda Buzuqda bolsın deyüb yazılğandır imdi iki yurt muhabbetlik bolurı yaqın bolğandır az maslâhat için almaşuv Valükade bolsın deyüb inad qılmağay irdi bu hususda çalışqay irdiñüz işbu cel çapqun barğanı kibi hazine üzerinde bolğan kişiñüzğa ta'cil haber yibârüb askerimiz Buzuqğa barğançe hazine taqı Buzuqda tabılmağa sıy qılğay erdiñüz bu işler tamam bolğuday bolsa uluğ padişahımız hazretleri Lih qıralı milân ne şekil dostluq qıldılar irsa sizniñ uluğ padişahıñızğa taqı alay dostluq eterge hazırdır ve şart qılğan sözlerinde turub vilâyetiñüzge zarar ve ziyan ırgüzmey ve askerleri milân kob dostluq ve qardaşlıq qıralar şulay bolub yazğan sözlerimizge qulaq tutub amel qılğay irdiñüz.

Benim muhabbetlü qardaşımız iki yurtnıñ rahatlığı ve faqır ve fuqarası tıñç bolurı için siz qardaşımız çalışqanıñuznı işitkânımız bizim taqı eyülik için ne qadar gönül bilen çalışqanımız Allah Ta'alâ hazretlerine malümdir İnşa'Allahu Ta'alâ kün ilkerü sizniñ yurtıñuznıñ kob dostluğında tabılmağa çalışurmız ol sebebli uluğ padişahıñızğa özüm için sizni tilâkçi qılargız kim biz qardaşıñuzğa bir samur tiyiş ve dört oğlumızğa dört zerdeva tiyiş bermek buyurğay irdiler biz de bolsaq vilâyetiñüzğa kop dostluq birlen ol tiyişlerniñ eyvazın qaytarırmız siz qardaşımızğa da bolsa kop dostluq qılargız öz başımız etken tilegimizdir bitirmege çalışqay irdiñüz benim qardaşım iki yurt muhabbet bolub bu yahşılıqlar bolğandan soñra efendimiz Han hazretleri dostuñuza dost ve duşmanıñuzğa duşman bolub her muradıñuzğa tabılurlar ve asker lâzim bolğuday bolsa berürler bu sözlerge inam qılub muhabbetlik ziyâde bolur işlerge çalışqay irdiñüz.

Bahadır ağay hazret-i Han halâ

№ 236

Хатт-мухаббетнаме визирия Бахадыр-аги министру-думному (Бахчисарай, 14 шевваль)

Аннотация. Предположение пленников Шереметева и Андрея, сына Ромодановского, о готовности в Москве выплатить выкуп за них; просьба тех пленников об отправлении от их имени человека к царю, с доставкой суммы выкупа; ханская милость и согласие на просьбу; отправление Александра; мухаббетнаме от Бахадыр-аги к министру царя; сообщение визирия о необходимости доставки выкупа в Азов, по прежнему догово-

ру, с получением пленников; длительное время без мирных отношений между ханством и Москвой; предложение об обмене пленных послов у границы.

Hu

Hamd-i firavan ve şükr-i bi-keran ol Cenab-i Rabbi'l-müte'âl ve sahibü'l-mechud ve'l-kemal Celle Şa'ne hazretleriğa bolsun taqı salâvat bi-add ve tahiyyât bi-hadd ol mefahir-i mevcûdat ve server-i kâinat hatemü'l-enbiya ve şefi'-i ruz-i ceza hazret-i Muhammedü'l-Mustafa salli-Allahu Ta'alâ aleyhi ve sellim üzeriğa taqı al-i ve evlâd ve ashab-i güzün Rıdvanullahi Ta'alâ aleyhim ecmain üzeriğa bolsun Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaq ve Taht-ı Qırımniñ ve cümle Tatar ve bi-hesab Noğayniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkâçniñ uluğ padişahı bolğan ali-hazret sami-rutubet Keyvan-menzilet utarid-fetanet Selim Geray Han edem-Allahu Ta'alâ ali inqırazu'd-devran hazretniñ vezir-i a'zamı ve vekil-i efhamı bolğan men Bahadır ağa hazretlerimizdin mağrib ile maşriq arasında bolğan tavaif-i hristiyânniñ padişahı ve kop memalik hükümdarı bolğan qıralniñ uluğ veziri bolğan dostumuz Dumnay huzurlarığa kobdin kob selâm etüb hâl ve hatrin sorağanımızdın soñra munda tutsaq bolğan Şeremetavski ve Ramadanski oğlu Andrey kelüb bu qadar zamandır habsiñizde mahbus bolub turamız ve bizim culuvlarımız vilâyetimizde hazırdır eger uluğ padişah Han refi' ali-şan hazretlerindin biz tutsaqlar için icazet bolur bolsa qıral efendimizgâ adamımız ciberüb culuvlarımızni ketürdir idik deyü rica ve minnet etüb ve uluğ padişahımız Han halidat-i hilâfete hü eli inqırazu'z-zaman taqı hallarına merhamet etüb mezbur dutsaqlar adam cibermege destur virmeleriyle Aleksandreyi ciberüb ve biz taqı siz dostumuzgâ adamımız ile muhabbetnamemiz yazub cibergenimiz İnşa'Allahu Ta'alâ siz dostumuzgâ vusul bolğanda eger munda bolğan tutsaqlarıñuz culuv ile almaşuv etüb halâs eter bolsañuz burunğı söylendigi qavl üzeriğa culuvların Azağa ketürdüb munda mahbus bolğan tutsaqlarıñuzni aldırğay irdiñüz munday hayırlı bolğan iş için tah'ayır köstermeyüb bir kün burun munda bolğan tutsaqlarıñuzni halâs eterge sı'y ve teqayyud etkey erdiñüz bundan soñra bu qadar zamandır bi-emir Allahu Ta'alâ iki curt arasına barışiq mısır olmadı mundın böyle bizge ve sizler ma'qul ve hayırlı bolğan iş bizim anda mahbus bolğan elçilerimizni bir sınırıñuzgâ ketürdüb sizüñ munda bolğan elçileriñuzni aldırğay irdiñüz Tañrı Tebarek ve Ta'alâ iki curtniñ arasında yahşılıq ruzi qılır bolsa iki tarafdın elçiler qatnaşuv etmek küç iş tuguldir baqı ed-du'a ali min etba' el-Huday yazıldı Bağçasarayında Şevval ayniñ on dördünçi kününde.

Bahadır ağay hazret-i Han halâ

№ 237

**Хатт-мухаббетнаме визирия Бахадыр-аги
военачальнику Ромодановскому (Бахчисарай, 14 шевваль)**

Аннотация. Просьба к хану от пленника Шереметева и пленника Андрея, сына Ромодановского, об отправлении человека к царю с целью получения выкупа; их предположение о готовности выкупа в Москве; ханская милость и позволение хана к отправлению посланника; отправление Александра; возвращение Александра при любых обстоятельствах (алмашув); просьба Бахадыр-аги об отправлении суммы выкупа в Азов, а затем в Крым, согласно договоренности; выдача пленников из Крыма.

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaqnıñ ve cümle Tatar ve bi-hesab Noğaynıñ ve Tat milân Tavğaçnıñ ve Tağ ara Çerkâçnıñ uluğ padişahı Selim Geray Han edem-Allahu Ta'alâ devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretleriniñ veziri min Bahadır ağa hazretlerimizden tavaif-i hristiyânın uluğ padişahı ve kob memalik hükümdarı bolğan qıralnıñ asker başısı Radamanski dostumuz huzurlarığa kopden kob selâm etüb hâl ve hatrelerin sorağanımızdın soñra minhaynıñ endişeleri budır ki munda tutsaq bolğan Şeremetavski ve oğlun Andrey kelüb bu qadar zamandır habsnızda turamız ve bizim culuvlarımız vilâyetimizde hazır bolğandır eger uluğ padişah Han hazretleri biz tutsaqlar için adam ciberirga icazet bolur bolsa bir adamımız ciberüb culuv bahalarımıznı ketürür erdik deyü baş urub ve rica etüb ve uluğ padişahımız Han refi' ali-şan hazretleri taqı hallerine merhamet etüb adam yibârmeye icazet virüb Aleksandra ciberilgândir almaşuv bolmas bolsa Aleksandra tekrar bu tarafğa dönüb kelmek üzre ve sizge cibergen adamımızga bir yerden zarar ve gezend olmamaq üzre oğlun Andrey kefil olmaq ile muhabbetnamemiz tahrir bolub ciberilmiştir İnşa'Allahu Ta'alâ selâmet milân sizge vusul-vürud bolğanda eger munda bolğan tutsaqlarınızın culuv ile almaşuv etüb halâs eter bolsañuz burunğı söylendiği qavl üzre culuvların Azağa ketürdüb soñra ali el-acele bu tarafğa ciberüb mahbus tutsaqlarınızın aldırğay erdiñüz mundaq hayırlı bolğan iş için ta'hayır ve tevqif köstermeyüb bir kün burun bunda bolğan tutsaqlarınızın halâs eterge sıy ve teqayyud etkey erdiñüz baqı ed-du'a ali min etba' el-Huday yazıldı Bağçasarayında Şevval aynıñ on dördünçi kününde.

Bahadır ağay hazret-i Han halâ

№ 239

**Хатт визиря Бахадыр-аги военачальнику Ромодановскому
(Бахчисарай, 1088 г.х.)**

Аннотация. Письмо визирю с сообщением об отправлении к Дону суммы выкупа за сына Андрея; просьба Ромодановского о доставлении пленников в Азов на алмашув; отправление пленников к Азову; пребывание татарских посланников в Азове в течение 27 дней; отсутствие суммы выкупа за Андрея, возвращение послов; ответственный (кефиль) за доставку денег – Александр; напоминание визиря о милости; недостаточная сумма выкупа за пленников.

Ну

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ Taht-ı Qırım Deşt-i Qıpçaqniñ uluğ padişahı bolğan şevketlü ve saadetlü ve şecaatlü Selim Geray Han hazretleriniñ vezir-i a'zamı ve müşir-i efhâmı min Bahadır ağa hazretlerimizdin tavaif-i hristiyânniñ ulusu ve kob memleket hükümdarı bolğan qıralniñ serdarı ve yaqın kişisi Radamanski huzurlarığa kobden kob selâmlar etüb hâl ve hatreleri tefaqqud ve tefahhus qılındıqdın soñra minhay varaqa budır ki bundın burun bizge mektüb könderüb içinde anda tutsaq bolğan oğlumız Andreyniñ culuv bahası bi't-tamam Tanga ciberilgendir siz taqı tutsaqlarımıznı ta'cil Azağa ciberüb almaşuv bolurı içün ihtimam qılğay irdiñüz deyüb yazub cibermegüñiz sebebli tutsaqlarıñuznı ta'cil milân almaşuv bolurığa Azağa cibergân erdik barğan kişilerimiz yigirmi yedi kün Azaqda tahyir qılub bu qadar künden soñra oğluñızniñ culuvı kelmeyüb oq olunmaq sebebli barğan kişilerimiz dönüb keldiler ve halyâ taqı oğluñız [...] sizge bildirir ki zarınçalıq milân niyaz qılmaq sebebli halına merhamet etüb sizge adam ciberirge destur virüb kendimiz taqı mektüb milân i'lâm qıldıq ve bunda tutsaq bolğan oğluñuz Aleksandra ve bir-iki tutsaq bahasına kefil bolğan irdi bu canibke kelür kişi milân mezbur oğluñuz kefil bolğan Aleksandra ve bir-iki tutasqniñ bahasın bile nuqsan cibârgây erdiñüz baqı ed-du'a ali min etba' el-Huday yâzıldı Bağçasarayda hicret-i Nebevıyeniñ biñ seksen sekizinci yılında.

Bahadır ağay hazret-i Han halâ

№ 279

**Хатт визиря Бахадыр-аги боярину и думному
Иоанна Алексеевича и Петра Алексеевича (?)**

Аннотация. Ханский поход в Онгурус в текущем году; выход из Бахчисарая, прибытие татарского войска в Аккерман; вести о приближении польского военного лагеря; направление ханского войска к польскому лагерю у

труднодоступных и обрывистых мест (близ Хотуна и у Борта); 13-14-дневное сражение; поражение поляков, гибель 10 тыс. воинов, пленение 10 тыс. чел., бегство; отправление калги в чапул (с 20-30-тыс. татарским войском); атака ханского войска на Темрю, замки Тимрюк и Канлык, другие паланки и селения; 16-дневный поход калги в Польше с нанесением удара по селениям, фортификациям и убежищам; победа ханства и возвращение войск в Крым; вести о доставке двухлетней казны по прибытии в крепость Газикерман; ханское письмо князьям в Москву; разбой донских казаков, калмыков и приднепровских казаков в приграничных землях ханства; просьба о взятии разбойников под власть, о наказании виновных; готовность татар о походе на разбойников (вред за вред); напоминание о прежних письмах с просьбой о доставке тийиш; слова царей из уст Устемир-мурзы с отговариванием заключения дружбы ханства с Польшей; доставка медного акче вместо серебряного; совет Канмухаммед-мурзы Ширина – намерение принять клятву согласно христианской религии о доставке серебряного акче; просьба об отправлении человека в Крым; сообщение о доставке казны по прежнему обычаю; отсутствие московского посла; возвращение хана в Бахчисарай; «казна без посла – необузданная лошадь»; неосведомленность Бахдыр-аги о доставке казны по прежнему дефтеру; прежняя многолетняя вражда; просьба о доставке тийиш.

Hu

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız Tatar ve sağışsız kob Noğayniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkâçniñ uluğ padişahı ve Han-ı a'zamı ve haqan-ı ekremi bolğan şevketlü ve azametlü ve mehabetlü ve şecaatlü uluğ Selim Geray Han ebbed-Allah ömrühu ve devletühu eli yevmü'l-Va'idü'l-Mizan hazretleriniñ ağay-ı a'zamı ve vezir-i ruşenzamiri bolğan min Bahadır ağa hazretlerimizdin cümle Uluğ ve Küçük Aq Urusniñ ve mağrib ve maşriq ve şimal tarafında bolğan hristiyânniñ ve kob yerlerniñ padişahları ve hükümdarları bolğan qardaşlarımız uluğ hanlar ve hem uluğ biyler İban Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç hazretleriniñ boyarı ve dumnası bolğan muhabbetlü ve meveddetlü dostumuz ve qardaşımız huzurlarığa muhabbetlik ve tatuwlıq milân kopdin kob selâm etüb nedir halıñız ve hatriñiz dib sorağanımızdin soñra inha olunan oldur ki devletlü ve şevketlü efendimiz Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam hazretleri bu sene-i mübarekede Ongurus seferine bir miqdar asker ayırıp cibârmek için maqarr-i hilâfeti olan Bağçasarayında mah-ı Şa'ban-i Şerifiñ onunçı küni süvar-i semend ğaza olub Aqkerman canibine asker-i Tatar adüvv-şikâr ile azimet idüb devlet ile Aqkermana dahil olduqda Leh u'muma tabur nehuset mahsurıyle Aqkermana dođrı keleyür deyü eşildikde şevketlü ve şecaatlü efendimiz Han-ı a'zam hazretleri yânında bulunan asakir-i İslâm

ile Leh taburı üzerine varılıb taburına ve ötkeliniñ biri semtinde ve Hotuna qarib ve Bort kenarında ve dağnıñ dibinde rast kelinüb taburıñ turduğı yer ziyâde sarb ve küç olmağle on üç–on dört kün cenk ve cidal ve harb-ı qıtal olunub ElhamdüliLlâhi Ta'alâ on biñ miqdarı qılıçdan keçüb on biñ qadar küffar dahi qayd-i zencir esir giriftar olunub ve tabur keldügi yoluna ketmeye qadir olmayüb ferağat idüb ve arabaların ateşe yâqub zahmet ve meşaaqat ile dönüb ve saadetlü Qalğa Sultan hazretlerin ol yerden yigirmi-otuz biñ Tatar ile Leh içine çabula könderüb ve şevketlü Han efendimiz hazretleri yânında olan asakir-i İslâm ile Temrü üzerine kelinüb Timrük ve Qanlık zamkulerinden ma'ada tabi' palanqa ve salanıñ içinde olan halq cümlesi esir ve malları ğaret olunub ve saadetlü Qalğa Sultan hazretleri on altı kün Leh memleketniñ içinde kezüb bu deñlü sala ve palanqalar ve menasırları yândırub içinde olan halqı esir idüb ve malların sürüb ketürüb ElhamdüliLlâhi Ta'alâ fütihat-i celile mısır olub bu sürur-qalb ile şevketlü efendimiz Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam hazretleri devlet ile Qırımğa avdet idüb Ğazıkerman nam qal'âya dahil olduqlarında iki yıllıq hazine keldi deyü eşidilüb bu dostluq ve qardaşlıq arasında bu eyü haberleri bildirmek için şevketlü ve saadetlü efendimiz Han-ı a'zam hazretleri uluğ padişahlarıñıza hatt-ı şeriflerin yâzub qullarıyle köndermişlerdir inşa'Allahu Ta'alâ vusulında her ne cevabları var ise malümüñiz bolur bu sefer-i nusret eserimize ketmezden muqaddem dahi şikâyetler yoq degil idi lâkin sefer ketildikten soñra Tan Qazağı ve Tanda oturan Qalmıq ve Özü Qazağından ğayetle şikâyetler itdiler serhadd halqımız ve Qırım halqı Tan ve Özü Qazağı Potqalıyâ kelüb yolçu halqımızı ğafil oturduğı yerde basub kimisin öldürüb be kimisin esir idüb ve malların alub böyle eşqiyâlıqları eksik degildir dost-qarındaşlıq arasında eşqiyâları zabt itmeyüb dost olana zarar ve ziyan itdirmek lâyıq degildir zabt muradıñız olsa kendi halqıñızdır zabt idersiz ve zarar ve ziyan itdirmesiz biz kendü halqımıza tenbih idüb dostlarımıza zarar itdirdigimiz yoqdur dostluq ve qardaşlıq murad iden kimsene halqına tenbih idüb sözini tutdurır eger muradıñız dostluq ise ol eşqiyâları buldurub ölüm siyâseti milân haqlarından kelürsiz biz dahi bizim halqımıza zarar itdirmeziz eşqiyâlıq idenniñ haqqından kelinmeyüb yânına qalub muqayd olmazsañuz zahra bizim dahi onlara cevab virecek halqımız yoq degildir onlara icazet vireriz qadir olduqları qadar ol eşqiyâlar ile söyleşürler Allah yarağ eyleye onlarıñ üzerine asker çeküb ve tob ketürüb sefer itmeyiz lâkin onlar bize niçik eşqiyâlıq idüb zarar ve ziyan iderler ise bizim adamlarımız dahi onlara öyle iderler lâzim olan dostluqda birbirlerine zarar itdirmemektir ve bundan muqaddem kiden namerde bir qaç tiyiş rica olunmuş idi dostluq ve qardaşlıq arasında ol tiyişler cibârmeye taqayyüd idesiz bize könderen mektübiñizde yâzmamışsız Üstemir Mırzayâ ağzıñuzdan bir söz simarlamışsız Leh bir yâlançı halqdır

siziñ ile barışmaq murad ider imiş onlar sözünde turmaz barışmayâsız deyü söylemişsiz bu sözi söyleyüb de nameñüzde aslıyle bildiresiz ve Şirin Qanmuhammed Mırzaniñ maslâhatı için yâzub bildirilmiş idi anıñ dahi cevabı kelmedi Qanmuhammed Mırza ben onlarıñ Kitablarına qayilim bu tarafa bir adamların köndersünler yânlarına ben de bir adam qoşub bize kümüş aqça yerine baqır aqça viren adama könderelim bizler kümüş aqça virdik deyü kendi dinleri üzre yemin ider ise ferağat ideyürim deyür rica olunur ki bir adamıñuzu bu canibe könderesiz kendi diniñiz üzre du'aların köresiz dostluq-qardaşlıq arasında ihmâl itmeyesiz benim qardaşım uluğ hanlar ve hem uluğ bekler hazretleri nameleriyle könderdügi hazine Qırıma keldüğini eşitdik evelki adet üzre könderildi deyü liken elçi köndermemişsiz ve namede yâzılan cevabları dahi malümümüz degildir zira almaşuv begiyle Qırıma ketmiş inşa'Allahu Ta'alâ saadetlü efendimiz hazretleri devlet ile Bağçasarayına vardıqlarında nameleri oqutur mefhumı malümları olduqda cevabların yâzub qullarıyle könderilür lâkin elçisiz hazine yügensiz at kibidir bir şey iqtiza idüb könderilmek lâzım kelür ise elçiden bir adam alub nameler ile könderilür idi ElhamdüliLlâhi Ta'alâ bir şeyden havfımız yoqdur Özü Qazağniñ eşqiyâsından ğayrı evde siziñ halqıñız muradıñız olursa zabt idersiz bir adama eşqiyâlıq itdirmezsiz ve hazine keldi evelki defter üzre keldimi-kelmedimi malümümüz degildir bu iki yurtniñ arasında bu qadar yıl duşman olub qanlar döküldügi malümüñızdır ElhamdüliLlâhi Ta'alâ iki yurt arasında dost-qardaşlıq olub faqır-fuqaralarınıñ hayır du'aların almasına söylemeye muhtac degildir biz sebep olmuşızdır bilürsiz anıñ muqabelesine bir tiyiş rica itmiş idik eger husula kelmiş ise köndermeleri rica olunur eger bugüne kelince olmadı ise ziyâde ricamızdır husulında muqayd bolub köndermeye sı'y idesiz baqı ed-du'a ali min etba' el-Huday.

Bahadır ağay hazret-i Han halâ

Aslıyle bildiresiz ve Şirin Qanmuhammed Mırzaniñ maslâhatı için yâzub bildirilmiş idi anıñ dahi cevabı kelmedi Qanmuhammed Mırza ben onlarıñ Kitablarına qayilim bu tarafa bir adamların köndersünler yânlarına ben de bir adam qoşub bize kümüş aqça yerine baqır aqça viren adama könderelim bizler kümüş aqça virdik deyü kendi dinleri üzre yemin ider ise ferağat ideyürim deyür rica olunur ki bir adamıñuzu bu canibe könderesiz kendi diniñiz üzre du'aların köresiz dostluq-qardaşlıq arasında ihmâl itmeyesiz benim qardaşım uluğ hanlar ve hem uluğ bekler hazretleri nameleriyle könderdügi hazine Qırıma keldüğünü eşitdik evelki adet üzre könderildi deyü liken elçi köndermemişsiz ve namede yâzılan cevabları dahi malümümüz degildir zira almaşuv begiyle Qırıma ketmiş inşa'Allahu Ta'alâ saadetlü efendimiz hazretleri devlet ile Bağçasarayına vardıqlarında nameleri oqutur mefhumı malümları olduqda cevabların yâzub qullarıyle

könderilür lâkin elçisiz hazine yügensiz at kibidir bir şey iqtiza idüb könderilmek lâzım kelür ise elçiden bir adam alub nameler ile könderilür idi ElhamdülilLâhi Ta'alâ bir şeyden havfımız yoqdur Özü Qazağnıñ eşqıyâsından ğayrı evde siziñ halqıñız muradıñız olursa zabt idersiz bir adama eşqıyâlıq itdirmezsiz ve hazine keldi evelki defter üzre keldimi-kelmedimi malümımız degildir bu iki yurtnıñ arasında bu qadar yıl duşman olub qanlar döküldüğü malümıñızdır ElhamdülilLâhi Ta'alâ iki yurt arasında dost-qardaşlıq olub faqır-fuqaralarınıñ hayır du'aların almasına söylemeye muhtac degildir biz sebab olmuşızdır bilürsiz anıñ muqabelesine bir tiyiş rica itmiş idik eger husula kelmiş ise köndermeleri rica olunur eger bugüne kelince olmadı ise ziyâde ricamızdır husulında muqayd bolub köndermeye sı'y idesiz baqı ed-du'a ali min etba' el-Huday.

Bahadır ağay hazret-i Han halâ

№ 283

Хатт-мухаббетнаме визиря Бахадыр-аги боярину и думному Иоанна Алексеевича и Петра Алексеевича (Бахчисарай, 1096 г.х. / 1685 г.)

Аннотация. Мухаббетнаме от царей к хану с сообщением об отправлении казны и посылок; отправление алмашув-бея Велишах-бея в Перевлошну (Переволочную); царский толмач к хану с письмом-извещением о притеснениях царских послов и взятии вещей сверх дефтера, в ханство Мурада Гирея; решение царей о доставке казны без послов; возвращение спутников Велишах-бея, вследствие морозов и голода; посол Устемир-мурза (Сулеш) к царям с ханским мухаббетнаме-ярлыком; мухаббетнаме Бахадыр-аги думному, сообщение о неодобрении ханом плохого отношения к царским послам; заверения об уважении к послам; казна без посла – нарушение бывшего обычая; старания визиря во благо мира между двумя странами, со времен хана Адила Гирея; просьба о соблюдении условий шертнаме; бесчинства донских казаков и казаков Поткалы в дороге; удерживание ханских слуг в плену в Черкескермане (на Дону); просьба визиря об освобождении пленников.

Ну

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qırçaqñıñ ve Tat milân Tavgaçñıñ ve Tağ ara Çerkâçñıñ uluğ padişahı ve Han-ı a'zamı ve haqan-ı ekremi bolğan şevketlü ve azametlü ve mehabetlü ve salâbetlü efendimiz Selim Geray Han edem-Allahu Ta'alâ devletühu ve ebed-saltanatuhu eli yevmü'l-Va'idü'l-Mizan hazretleriniñ ağay-i a'zamı ve vezir-i ruşen-tedbiri bolğan min Bahadır ağa hazretlerimizdin uluğ padişahlar ve hanlar ve hem uluğ

biyeler İyoanna Aleksayeviç Petr Aleksayeviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ penahları ve kob memleketler ve yerlerniñ maşırıq ve mağrib ve şimal tarafınıñ ata ve babadın ola kelmiş padişahları ve hükümdarlarınıñ boyarı ve dumnası bolğan muhabbetlü ve meveddetlü dostumuz ve qardaşımız huzurlarığa ziyâde tatuwlıq milân selâm etüb hâl ve hatriñüz sorağanımızdın soñra siz dostumuzğa i'lâm qılamız ki ElhamdüliLâhi Ta'alâ yurt arasında olan dostluq ve barışıqlıq ve padişahlarınıñ muhabbet ve tatuwlıqları sebebli yibârile kelgân uluğ hazine ve böleklerni adet-i qadim üzre aldırğaysız dib uluğ padişahlarıñızdın mundın muqaddem şevketlü ve mehabetlü ve şecaatlü efendimiz uluğ Han hazretlerine muhabbetnameleri kelmekle almaşuv biyi bolğan Velişah biy qulların Perevloşnağa yibârgân irdiler Velişah biy taqı barub sizniñ aqlınçayıñızga vasıl bolğandın soñra bir tilmaçiñiz birlen efendimiz Han hazretlerine bir name taqı kelüb yâzılğan sözleri sözmü Murad Geray Han zamanında hazine keltürgen ilçige qin ve qıstav milân defterden ziyâde mal alıñandır dib elçisiz hazine alğay deyü ma'qul ve münasib körübler efendimizden dahi haber barır çaqa degin almaşuv biyi Velişah biyniñ yoldaşları qışdan ve açlıqdan sabır qılalmay qaytub kelgenlerinde halâ azametlü ve şecaatlü efendimiz uluğ padişah Han hazretleri qardaşları uluğ hanlar ve uluğ beklerge muhabbetname-i Hümayun yârlıg-ı şeriflerin tahrir buyurub Suleş oğullarındın Üstemir Mirza qulları milân yibârgânlerinde muhabbetlü ve meveddetlü siz qardaşımızğa işbu muhabbetname hattımızni yâzub yibârgânımız aniñçün kim Murad Geray Han hazretleri zamanında elçige bolğan qin ve qıstavdan efendimiz Han ali-şan hazretleri reva körmegenlerdir iki yurt arasında cürgen elçige qin ve qıstav bolmaq padişahlarınıñ arzına düşmeyüb lâzim bolğan sıy ve hürmet qılmaqdır siziñ elçiñizge ol sıysızlıqdan soñra saadetlü Hac Geray Han hazretleri asırlarında uluğ hazineni keltürgen ilçileriñiz azametlü efendimiz devlet ile Qırım Yurtuna qadem basqanlarında Qırımda tabılıb burun bolğan padişahlar zamanlarında elçige bola kelgân hürmetni buyurub hiç bir sıysızlıq bolmağandır Murad Geray Han hazretleri zamanında bolğan qin ve qıstavdan soñra taqı eski adetni bozmay hazine elçi ile kelüb efendimiziñ zamanında hiç zarar körmegendin soñra eski adet bozılırun niçik ma'qul körüpler inşa'Allahu Ta'alâ iki yurt arasında düzenlik bolub padişahları muhabbetlikde bolğandın soñra elçisiz hazine almaqdan dostluğa ne zarar bolur ançaq eski adet bozulmaq padişahlar arzlarına düşmezdir siz qardaşımızğa ve bizge lâzim bolğan padişahlar arasında muhabbetlik ziyâde bolur işlerde tabılmaqdır men dostuñız çaq-ı Adil Geray Han zamanından beri iki yurtniñ arası islâh bolurı için çin gönül milân çalışqan min halâ da bolsaq ol fikirde bolub hiç bir yâramazlıq bolmamasına çalışmaqdayüz siz dostumuz taqı eski adet bozulmay dostluq muhkem bolur işlerde tabılasız qalğan sözler şevketlü efendimiz Han-ı a'zim

ali-şan hazretleriniñ yârlıǵ-ı şeriflerinden malümdır benim muhabbetlü qardaşım şevketlü ve mehabetlü efendimiziñ name-i Hümayunlarında yâzılǵan ise inşa'Allahu Ta'alâ Suleş oǵlı Üstemir Mirza qulları birlen barǵanda bundan burun yibârilǵân şartname-i Hümayunlarında yâd qılınǵan şart sözlerin yerine keltürirge ve padişahlar mabeynlerinde dostluq ve qardaşlıq qaim ve daim bolurı için çalışǵay irdiñüz benim dostum şevketlü ve şecaatlü Han hazretleri Han bolub kelür iken qarşu barǵan qulların Tan ve Potqalı Qazaqları yolda basub kimisin öldürüb ve kimisin tutsaq idüb Potqalıyâ ketürmişler soñra Potqalıdan Tan boyı Çerkeskermanǵa ketürüb halâ taqı efendimiziñ ol yaqın kişileri Çerkeskermanda tutsaqdır sizden rica qılamız ol kişilerimizni uluǵ hanlar ve biylerniñ buyuruqları milân yibârilürgâ çalışqaysız dostluqǵa tüşür iş tuguldir onların tutsaq bolub turmaqları ol kişilerni qaldırmaǵaysız baqı ed-du'a ali min etba' el-Huday yâzıldı Baǵçasarayında biñ toqsan altı senesinde Mart aynıñ altınçı küni.

Bahadır aǵay hazret-i Han halâ

№ 377

Хатт-мухаббетнаме визиря Бахадыр-аги боярину, князю В. Голицыну (?)

Аннотация. Прибытие толмача от царей с мухаббетнаме к хану; ханское мухаббетнаме, шертнаме хана с золотой пайцзой; ханский посол Кутлушах-мурза (Сулеш) с шертнаме к царям; мухаббетнаме Бахадыр-аги к Голицыну; обоюдное разбирательство сторон по поводу разбойников – 1) разбойники из Москвы, Барабаша, Боткалы, донские казаки; 2) разбойники из Крыма, Аккермана, Ногая, Газикермана, Черкессии и Азова; наказание разбойников, взятие их под власть; беспрепятственное передвижение по землям ханства и Московии путников, послов и купцов; напоминание визиря о пленении донскими казаками у Днепра Абди-аги и его спутников, Чал-мурза-оглу со спутниками, человека от Мурза-бека; удерживание пленников в крепости у Дона, просьба большого выкупа за них; просьба визиря об освобождении пленников, просьба хана об этом в мухаббетнаме; письмо хана Селима Гирея с просьбой о наказании злодеев, причинивших вред татарским послам и приграничным землям во времена ханства Хаджи Гирея и Мурада Гирея; просьба о возврате забранного; выдача Канмухаммед-мурзе Ширин в крепости Терек медных акче вместо серебряных за выкуп пленников, при хане Адиле Гирее; просьба об отправлении денег через Кутлушах-мурзу, с буйрукнаме; отправление человека в Терек от Канмухаммед-мурзы для разбирательства; прибытие посла Никиты Тараканова и взятие пленников – 60 пленников у Велишах-бека, 428 пленников от иудея Моши и зимми Юрия, в долг за гуруш; обещание о возврате долга на алмашув в Прапольщине; отсутствие кабалы; просьба визиря о выплате долга через Кутлушах-мурзу.

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kob Tatarı ve sağışsız kob Noğayniñ ve Tat milân Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkaçniñ uluğ padişahı ve Han-ı a'zamı ve haqan-ı ekremi bolğan şevketlü ve mehabetlü ve azametlü efendimiz Selim Geray Han ebbed-Allahu Ta'alâ ömrühu ve devletühu eli yevmü'l-Vaid ve'l-Mizan hazretleriniñ vezir-i ruşen-zamiri ve vekil ersetu(?)-tedbiri olan saadetlü ve devletlü min Bahadır ağa tavl-Allah ömrühu ve devletühu hazretlerimizden uluğ hanlar ve hem uluğ biyeler İban Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç cümle Uluğ ve Küçük Aq Urusniñ penahları ve kob memleketler ve kob yerlerniñ ve mağrib ve maşriq ve şimal tarafında bolğan kob hristiyânniñ ata ve babadın ola kelmiş padişahları ve hükümdarlarınıñ bolğan muhabbetlü ve meveddetlü qardaşımız boyarın knâz Vasiliy Vasiliyeviç Galitsınğa ziyâde muhabbetlik ve tatuwlıq milân kopden kob selâm itib hal ve hatriñiz sorağanımızdın soñra inha olunur ki sizniñ uluğ hanlar ve biyleriñizden şevketlü ve şecaatlü efendimiz Han-ı a'zam hazretlerine yibârilgân muhabbetname hattları tilmaç yedinden vasıl bolub yâd qılınğan sözlere cümlesi efendimiz hazretleriniñ malüm-i Hümayunları olduğundan padişahımız Han-ı a'zim ali-şan hazretleri taqı muhabbetname hatt-ı şeriflerin yâzub her ahvalı i'lâm qılub ozğan Murad Geray Han hazretleriniñ zamanlarında barışılub ahd ve yemin üzerine şartnamede yâd qılınğan şart sözlerni taqı qabul etüb mücibince şartname-i şeriflerin yâzub ve altun baysa taqdırub elçilik hizmetlerinde bolğan Suleş oğlu Qutluşah Mırza qulları ile yibârgânlerindin biz dostuñız taqı işbu muhabbetnamemizni tahrir itüb siz dostumuzğa yibâremiz inşa'Allahu Ta'alâ varub vasıl bolğanda şevketlü ve azametlü efendimiz Han-ı a'zam hazretleriniñ uluğ hanlar uluğ biyleriñizge yâzğan şartname-i Hümayunlarında yâd qılınğan şart sözlerni tutarğa ve muhabbetname hatt-ı şeriflerinde taqı yâzılğan muhabbetlik sözlerni qabul qılurğa ve iki yurtniñ arası eminlik bolurğa çalışqay erdiñüz bizgâ ve siz qardaşımızğa lâyıq ve münasib bolğan iki yurtniñ padişahları dost ve muhabbetlikde bolub iki tarafniñ faqır ve fuqarası tıñ ve rahat bolur için çalışmaqlıqdır ve ziyâde muqayd bolub sizniñ tarafıñızdan eşqiyâlıq qılğan kerek Masqva ve kerek Barabaş ve Botqalı ve Tan Qazaqlarıdır ve kerek bizim canibimizden Qırım ve Aqkerman ve Noğay ve Ğazıkerman ve Çerkez ve Azaq halqıdır teftiş ve tefahhus qılınub eşqiyâlıqları aşkâre bolğandın soñra vilâyet padişahlarına arz qılub anday eşqiyâlarğa ölüm siyâsetin qıldırmaqdır anıñ için kim iki tarafniñ haramzadesi zabt olunmasa dostluq ve muhabbetlikke suyuqlıq kelecik bolğanın siz dostumuz taqı bilürsiz inşa'Allahu Ta'alâ biz vezir-i a'zam hazretlerimiz bu işlerge ziyâde muqayd bolurmız ve efendimiz devletinde eşqiyâni zabt etermiz siz dostumuz taqı tarafıñızda bolğan haramzadelerni zabt qılğay irdiñiz dostluq ve muhabbetlik munday işler milân bolur yoqsa iki taraftan eşqiyâ zabt bolmay

colavçı cürgen kişiler ve elçilik milân cürgenler ve dostluq ve qardaşlıqğa i'tiqad qılub iki yurtınıñ arasında havfsız mal ve başları milân qayta qılğan suda-ger kişilerge zarar bolurğa iki tarafınıñ haramzadelerine ruhset birilse andan ne tatuwlıq ve ne muhabbetlik bolur şevketlü ve azametlü Han-ı a'zim ali-şan hazretleri Han bolub devlet ile kelgen zamanda qarşulay barğan Abdi ağa qulların ve yoldaşların ve Çal-Mirza oğlunı ve yoldaşlarını ve Mirza-Bek qullarınıñ bir kişisin Tan boyı kermenlerinden bizüm kişilerimizge cavlıq ve camanlıq için çıqan bir qavm-i şaqi Qazaqlarınıñ kelüb Özü Suyınıñ birgi yanında ğafil basub alub ketürüb Tan qal'âlarında habısğa salub her birerleri için kob aqça ve mal taleb qıladırar munday oşavsız işler dostluğa lâyıq tuguldir uluğ hanlar ve biylerge arz qılub ol mazlumlarını halâs qılurğa çalışqay erdiñiz dostluq içinde bu işlerini qılğanlarğa ölüm siyâsetin birdirgây irdiñiz bu sözler efendimiz Han hazretleriniñ aq biyeler qardaşlarına yâzğan muhabbetname hatt-ı şeriflerinde taqı yâzılğandır ve ozğan Hacı Geray Han ve andın burun Murad Geray Han hazretleri zamanlarında elçilerimizge ve çet yerlerimizge zarar bolğan sebebli efendimiz Selim Geray Han hazretleri name-i şeriflerinde yâzub ol işlerini qılğan haramzadelerge ölüm siyâsetin qılub ve alğan malların qayta alub birilürgâ buyurmaqları yâd qılınğan irdi her birleriñe birer bahane söz yâzub ve bolmas çağın tutub bildirdiler dostluqğa lâyıq şart sözlerni tutub ve şartdan tışara hareketlerge riza berilmekdir imdi siz qardaşımız dostluq ve qardaşlıq şartların yerine keltürürge ve muhabbetlik ziyâde bolurğa çalışub biz taqı tarafınıñızdan tüşkân işleriñüzde her vechle olur ise taqı sı'y qılurmız ve merhum ve mağfur Adil Geray Han hazretleri zamanında Şirin mirzalarındın Qanmuhammed Mirza culuv için Terek qal'âsına bir qaç ciluvlı tutsaq elte barub culuvlaşqanda Qanmuhammed Mirzanı aldab kümüş aqça dib baqır aqça berilğandır o kişilerde Mirzaniñ haqqı qalğandır uluğ hanlar ve biylerge oñğartub öz diniñiz şeri'atı üzerine davasın körmege buyurtub aq biyeleriniñ buyuruqname şeriflerin alub elçimiz Qutluşah Mirza birlen yibârgây irdiñiz ol buyuruqname birlen Qanmuhammed Mirza taqı Terekke adam ciberüb davaçısı bolğan kişiler milân sizniñ diniñiz şeria'tı buyurğançe davasın körer ihmal qılmağay irdiñiz Nikita İstefontaviç Taraqanov elçilikle kelgânde almaşuv begi Velişah bek altmış esiri ve Möşi Yahudiden ve Yüriy zimmiden dört yüz yigirmi eskiz esiri ğuruş borçğa alub Qırımında berecek bolubdur Qırımında taqı bermây almaşuv yeri Brabolşada virecek imiş anda taqı virmeyüb soñra içerüde berecek ketübdür qabala dahi bergenler ne qabala ve ne aqça virilmeyüb hazine ile ciberecek bolub i'timad berübdür ol adamdan mezkür aqçaları alub Qutluşah Mirza bilen yibârmege çalışqay irdiñiz borçqa alğan aqçaları bermeyüb cefa itmek dost ve qardaşlarğa düşer iş tuguldir baqı ed-du'a ali min etba' el-Huday.

Bahadır ağay hazret-i Han halâ

5.7. Ахмед-ага

№ 242

**Хатт визирия Ахмед-аги к уполномоченному
от московского царя лицу (?)**

Аннотация. Прибытие приближенных к князю Касбулату людей, с письмом; сообщение Касбулата о его визите в Москву и готовности нести ответственность за московского царя взамен ответственности за султана; извещение к султану из Крыма об этих словах; письмо султана в Крым с предложением убедить московского царя отказаться от Киева и Барабаша, отдав их во власть султана; обещание султана в этом случае не отправлять войска на Москву, во благо хана; ханский посол Хасан-ага с письмом в Москву; письмо визирия Ахмед-аги в передаче от Хасан-аги царскому представителю; обязательство о непричинении вреда царским владениям в случае отказа от Барабаша и Киева, и доставке посылок; готовность многочисленного татарского войска к походу на Москву в начале весны; просьба о скорейших вестях.

Hu el-mu'in

Uluğ Orda Uluğ Yurtnıñ ve Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kob Tatarniñ ve sağışsız Noğayniñ ve oñ qolniñ ve sol qolniñ ve sanı yoq tumanniñ ve Tat bile Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkaçniñ uluğ padişahı uluğ Han-ı a'zim ali-şan devletlü ve azametlü ve ferasetlü ve nusretlü Qırım hanı saadetlü Murad Geray Han hazretleriniñ vezir-i ruşen-zamiri bolğan min i'zzetlü ve devletlü Ahmed ağa hazretlerimizdin kob memleketler hükümdarı bolğan Masqva qıralı bolğan Aq biyniñ vekili qardaşımızğa kopdin kob selâm qılğaç muhabbetlik milân halıñız yahşımısız ve hoşmısız dib sorağanımızdan soñra i'lâm olunur ki mundın burun Qaspulad biyniñ öz yaqın kişileri milân kağıdı kelüb Aq biyniñ tahtında bolğanın beyan qılub Al-i Osman oğlu uluğ padişah-ı a'zam Hundigârni boynıñuzğa alur bolsañuz min taqı Aq biyni moynıma alub barış-yaruş bolub burunğılay dostluq bolğay irdi dib bildirgân irdiler bu sözden siz qardaşımızniñ haberi bolğanın bilmey turarmız alay bolsa taqı bu sözni uluğ padişah Hundigâr hazretleriğe bildiray yibârgân irdik Hundigâr hazretleri taqı kağıd yazub eger ol kelgân kişileri yibârir bolsañuz bulay yazub yibârgâysız Masqva qıralı Aq biy Barabaşdan ve Küeyden qol tartub biz uluğ padişah Hundigâr hazretlerimizgâ birür bolsa siz Qırım hanı uluğ Han-ı a'zim ali-şan hazretleriniñ hatriyçün bizim taqı ol tarafğa çerümüz bolmasdır siz moynıñuzğa alğaysız dib bildirgân irdiler anuñ için şecaatlü ve salabetlü efendimiz Han-ı a'zim ali-şan hazretleri taqı name-i Hümayunların yazub kelgân kişileri milân qıdvetü'l-aqrان Hasan ağa qulların yibârgândir siz qardaşımızdan mektüb arz kelmegân irdi alay bolsa taqı min vezir-i ruşen-

zamid bolğan i'zzetlü ve devletlü Ahmed ağa hazretlerimiz siz qardaşımızğa kağıd yazub Hasan ağa milân yibârgânımız İnşa'Allahu Ta'alâ sav-esen barğanda malüm bolğay ki eger Al-i Osman padişahı Hundigâr hazretleriniñ muradınça bolub Barabaşdan ve Küyeden qol tartub mundın ğayrı bölek taqı berür bolsa memleketiñizğa zarar ve ziyan bolmasdır azametlü ve heybetlü efendimiz Han-ı a'zim ali-şan hazretleri moynuğa alur irdi eger bu sözgâ qayıl bolmay qurı söz milan barış-yaruş bolğay idi tigân söz bir nimege yaramazdır evvel baharde niçe yüz miñ yer kötürmez asker milân çerü qılmaq hazır bola turır ki eger barış-yaruş bolğuday bolsa bir kün burun bildirgây irdiñiz şevketlü ve azametlü ve şecaatlü uluğ Han-ı a'zam efendimiz taqı Al-i Osman padişahı uluğ Hundigâr hazretleriğe aytub çerü bolmağanın tiler irdiler eger bu Hasan ağa sizge barğan soñ her ne söz bolğanın bir kün burun bildirmekday bolsañuz Al-i Osman padişahı çerü için çıqğan soñ hiç de tilek bolmasdır min i'zzetlü ve devletlü vezir-i ruşen-zamid Ahmed ağa hazretleriniñ sözine amel qılub iki yurtniñ barış-yaruş bolub aman-emin bolurın tiler bolsañuz yahşı söyleşüb barça söziñüzni kağıdğa yazub barğan Hasan ağanı bir kün burun yibârgây irdiñüz Hasan ağağa avızdan sözüimiz bardır anı taqı tıñlab alğaysız şulay bilgâysiz baqı ve's-selâm ali min etba' el-Huday.

Ahmed ağay vezir-i Han-ı a'zam halâ

№ 243

Хатт визирия Ахмед-аги князю Касбулату (?)

Аннотация. Прибытие людей от князя Касбулата, с письмом; сообщение Касбулата о его визите в Москву; его готовность нести ответственность за московского царя взамен ответственности за султана; сообщение к султану об этих словах; письмо султана с предложением убедить московского царя отказаться от Барабаша и Киева, отдав те земли под султанскую власть; обещание султана взамен не идти походом на Москву; ханский посол Хасан-ага с письмом в Москву; письмо визирия Ахмед-аги; обязательство о непричинении вреда Москве, в случае отказа от Барабаша и Киева, и доставке посылок; готовность многочисленного татарского войска к походу на Москву в начале весны.

Hu el-mu'in

Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kob Tatarniñ ve sağışsız Noğayniñ ve oñ qolniñ ve sol qolniñ ve sani yoq tumanniñ ve Tat bile Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkaçniñ uluğ padişahı uluğ Han ali-şan devletlü ve azametlü ve firsatlı ve nusretli Qırım Hanı saadetlü Murad Geray Han hazretleriniñ vezir-i a'zam bolğan min devletlü

ve i'zzetlü Ahmed ağa hazretlerimizden siz Qasbulad biyge kob selâm qılğaç muhabbetlik bile halıñız yahşımısız-hoşmısız dib sorğanımızdan soñra i'lâm olunur ki kâğıdıñız milân yibârgân kişileriñüz kelüb Aq biyñiñ tahtında bolğaniñizni beyan qılğandan soñra Al-i Osman oğlu uluğ padişah-ı a'zam Hundigârni boynıñuzğa alur bolsañuz min taqı Masqva qıralın moynıma alup barış-yaruş bolub burunğılay dostluq bolğay idi dib bildirgân irdiñiz bu sözden qıralniñ haberi barmı bilmây turarmız alay bolsa taqı sizniñ bu söziñizni uluğ padişah Hundigâr hazretlerine bildiray yibârgân irdik Hundigâr hazretleri taqı kağıd yazub eger Masqvadan bulay alay söz bolur bolsa siz Qırım Hanı qardaşımızğa sımar qıldıq ol kelgân kişilerin yibârır bolsañuz bulay yazub yibârgâysiz eger Masqva qıralı Barabaşdan ve Küyevden qol tartub biz uluğ padişah Hundigâr hazretlerimizğa birür bolsa siz Qırım Hanı uluğ Han qardaşımızniñ hatrıyçün bizüm taqı ol tarafğa çerümüz bolmasdır siz boynıñuzğa alğaysız dib bildirgân irdiler anuñ için şecaatlü ve selabetlü efendimiz Han-ı a'zim ali-şan hazretleri taqı name-i Hümayunların yâzub kelgân kişileriñiz milân qıdvetü'l-aqran Hasan ağa qulların yibârgândır min vezir-i a'zam bolğan i'zzetlü ve devletlü Ahmed ağa hazretlerimiz taqı kağıdımız yazub yibârgânımız İnşa'Allahu Ta'alâ sav-esen barğanda malüm bolğay ki eger Al-i Osman padişahı Hundigâr hazretleriñiñ muradıñça bolub Barabaşdan ve Küyevden qol tartub mundan ğayrı bölek taqı birür bolsa Masqva qıralınıñ iline ve yurtına zarar ve ziyan bolmastur azametlü ve heybetlü efendimiz Han-ı a'zim ali-şan hazretleri moynuna alur irdi eger bu sözge qayıl bolmay qurı söz milân barış-yârış bolğay irdi tigân söz bir nimeğâ yaramazdır evvel baharde niçe yüz miñ yer kötârmez asker milân çerü qılmaqğa hazır bola turarlar eger qabul qılub barış-yârış bolğuday bolsa bir kün burun bildirgây irdiñüz şevketlü ve azametlü ve devletlü efendimiz Han-ı a'zim ali-şan hazretleri taqı Al-i Osman padişahığa aytub çerü bolmağanın tiler irdiler eger bu kişileriñiz sizge barğan soñ her ne söz bolğanın bir kün burun bildirmekday bolub Al-i Osman padişahı çerü için çıqğan soñ tilek bolmasdır saadetlü ve saltanatlu Qırım Hanı uluğ Han-ı a'zam efendimiziñ mübarek sözün qabul qılub iki yurtniñ barış-yârış bolub aman ve emin bolurın tiler bolsañuz yahşı söyleşüb barça söziñizni kağıdğa yazub barğan Hasan ağanı bir kün burun yibârgây irdiñiz kelgân kişileriñizge taqı avızdan aytqan sözimiz bardır tıñlab alğaysız şulay bilgâysiz baqı ed-du'a ali min etba' el-Huday.

Ahmed ağay vezir-i a'zam hazret-i Han halâ

**Хатт визиря Ахмед-аги думному Федора Алексеевича
(1090 г.х. / 1679 г.)**

Аннотация. Ханский посол Саадигей-ага с письмом к Федоропу Алексеевичу; письмо визиря Ахмед-аги к думному с извещением об ответственности хана за султана; сообщение Хасан-аги об уважении к Саадигей-аге, его сопровождении с выдачей посылок; ночное нападение на лагерь Саадигей-аги близ Сют-Сувы по возвращении в Крым; гибель татарских полков и московских бояр; бегство Саадигей-аги и татарина, их прибытие без ничего; предположения о злодеях – либо казаки Боткалы, Барабаш, либо ранее отбывшие в путь царские слуги; отправление главного ханского гонца эль-Хаджи Алиш-аги к царю (с 15 гонцами); письмо Ахмед-аги к думному; удерживание в плену двух татар из города Карасу, что повезли в Москву казачков для выкупа.

Hu el-mu'in

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sanı yoq Tatarniñ ve sağışsız Noğayniñ ve oñ qolniñ ve sol qolniñ ve sanı yoq tumanniñ ve Tat bile Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkâçniñ uluğ padişah uluğ Han ali-şan devletlü ve azametlü ve fırsatlu ve nusretlü Qırım Hanı saadetlü ulu Murad Geray Han eyd-Allah iclâlühu ve iqbalühu eli yevmü'l-Vaid ve'l-Mizan hazretleriniñ halâ divan-i adalet-unvanlarınıñ vezir-i ruşen-zamir ve erestu(?)-tedbirleri bolğan i'zzetlü ve saadetli Ahmed ağa hazrelerimizden kob memleketler hükümdarı ve umuma hristiyan güruhniñ padişahı bolğan biy Födr Aleksayeviçniñ yaqın kişisi bolğan meveddet-qarar muhabbet-şi'ar Dumnay huzurları savbına taraf-ı vezaret şerifimize bolğan meyl ve muhabbetlerinden mütebadir selâmlar itüb nedir halıñuz ve hatriñiz dib sorağanımızdan soñra muhibbane inha olunğay ki devletlü ve saadetli ve nusretli efendimiz Han-ı a'zim ali-şan hazretleriniñ mundın burun Saadigây ağa qulları milân yibârgân name-i Hümayunlarında barça sözni ve dostluğın yazub kob memleketler hükümdarı bolğan Fedor Aleksayeviçke yibârgân erdiler min vezir-i ruşen-zamir [.....] bolğan hazretlerimiz taqı Aq biyniñ yaqın kişisi bolğan meveddet-qarar muhabbet-şi'ar siz Dumnay huzurlarığa barça sözümüzni yazub memleketleriñiz aman ve emin ve tıñç ve gülünç burunğılay barış-yârış bolub Mekke ve Medine padişahı uluğ padişah-ı a'zam Hundigâr hazretlerin saadetlü ve heybetli Han-ı a'zim ali-şan efendimiz boynuna alğanın bildirib hiç de yamanlıq bolmağay irdi dib kağıdımız milân bildirgân irdik Saadigey ağa sav-esen barğanda sizler taqı yahşı siylâb riayet qılub yahşı kişileriñiz ve sipahileriñüz qoşub barça sözleriñüz milân bölek selâmiñiz yibârir bolğanıñızni Hasan

ağa ayta kelüb haber birgân irdi bir qaç künden soñra Saaadigeý ağanı taqı söz üzerinde turub yahşı kişileriñiz milân yiberüb yanlarına iki yüz qadar kişi qoşub Süt Suyuna yuvuqraq kelgânlerinde ayrılıb qalub ikinçi gicesinde Saadigeý ağa cümle yibârgân kişileriñizni basub Saadigeý ağa bir Tatar ile qaçub çır-çıplaq keldi bizim elçi Tatarlarımıznı ve siziñ boyar sipahileriñüzni cümlelerin qırub malların alub ketmişlerdir bu işni işlegen Barabaş Qazağımızdır ve Botqalı Qazağımızdır veyahud siziñ qoşub yibârgân kişileriñizmidir hiç de munıñ aslın bile almay ve ne söz milân yibârüb ve kağıdlarıñızda ne yazğanın bilmây turarmız imdi bu iş bolğanın bildirüb ve ne söz milân yibârgân irdiñiz bilmek içün çapqun yibârmek lâzim olduğından devletli ve nusretli ve saadetli Han-ı a'zim ali-şan efendimiz hazretleri qıdvetü'l-aqran el-Hacı Aliş ağa zide mecduhu qulların qanun-ı qadim üzre on biş nefer çapqun ile kob memleketler hükümdarı bolğan Aq bikke yiberüb min vezir-i ruşen-zamir ve erestu(?) -tedbir bolğan i'zzetlü Ahmed ağa hazretlerimiz taqı Aq biyniñ yaqın kişisi bolğan Dumnay huzurlarığa kağıdımız yazub yibârgânımız bi-avn Allahu Ta'alâ sav-esen barub vusul bolğanda saadetli ve devletli ve heybetli efendimiz uluğ Han-ı a'zim ali-şan hazretleriniñ çapqun başısı el-Hac Aliş ağanı Aq bikke kösterüb ve name-i Hümayunların oqudub mefhum-i saadetleri malümüñiz bolğanda fermanları üzre hareket qılıb yahşı çapqunıñuz milân qoşub çapqunımıznı bir kün evel yibârgây irdiñiz ve Qırım şehirlerinden Qarasuw tikân şehrimizden bir-iki kişimiz culuv içün bir-iki Qazaq kötürüb barğanda qaytarub yibârmây bekleb qoyubsız barğan çapqunımıza bilür idi ol kişilerimizni dostluq itüb yibârgây irdiñiz ğayrı sözüimiz avızdan sımar qılıb yibârgânımız sorar bolsañuz malümüñiz bolur irdi yâzıldı mah-ı Rebiü'l-ahir (?) ayında hicret-i Nebeviye biñ toqsan idi.

Ahmed ağay hazret-i Han halâ

№ 250

Хатт визиря Ахмед-аги думному, министру Федора Алексеевича (1091 г.х. / 1680 г.)

Аннотация. Отправление ханского посла Саади-аги в Москву в 1090 г.х.; ханское письмо с уведомлением о злонравности Барабаша; вред от Барабаша для двух стран; рейд Барабаша в пути на стан Саади-аги; напоминание визиря о прежнем письме из рук Саади-аги; просьба отправить посла в случае принятия ханских слов; в противном случае – возврат главного посла Алиш-аги, прекращение мира, контактов с султаном через хана; царский посол в добавок к Алиш-аге в пути по Дону; московский посланник в пути через Барабаш, его прибытие с письмом в Крым; желание Москвы в письме от послов о заплучении султанских владений; нежелание Москвы лишиться

Барабаша (христиан); заявление Москвы о правах на Киев издавна (церкви); Днепр – граница между двумя странами; границы Киева; переход войск Москвы через Днепр в султанские и ханские владения; просьба визиря о принятии назиданий и повелений хана; просьба о возврате главного посла Халил-аги; возмещение от Барабаша ущерба, причиненного 15 спутникам Саади-аги – 15 тысяч алтын; отправление выкупа в крепость Азов за заключенных Шереметева и сына Ромодановского.

Hu

Hamd-i Huda ve şükr lâ-yahassı ol Halâq cihan-aferin dünya ve uqba ve Rezzaq-i alem-penah hera devseradir ki cümle masnuat-ı alem ol padişah bi-zevaliñ cihan padişahlığına güvahdır ve dürud-tahiyyât ve dürud-teslimat server-i kâinat ve mefahir-i mevcüdat a'ni peyğamber umum saadet-i ayat olan Muhammed Mustafaniñ ravza-i mutahharalarına olsun aleyhi-ikmal es-salâvat ve hayırlı al-i ve ashabı üzerine olsun Rıdvanullahi Ta'alâ aleyhim ecmain fi-maba'd Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve barça Tatarniñ Uluğ Noğayniñ ve Küçük Noğayniñ Tat bile Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkâçniñ ve Aqkerman Yurtniñ ve hesabsız çerü çıqa kelgân kob vilâyetler askeriniñ ve yüz on miñ tumanniñ uluğ din-İslâm padişahı ve Han din ve diyanet penahı bolğan şevketli ve azametli ve selabetlü ve mehabetlü Qırım Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam hazretleriniñ vezir-i a'zam ve müdir-i umuru bolğan saadetlü ve devletlü min Ahmed ağa hazretlerimizden kob memleketler hükümdarı ve umuma hristiyan güruhnıñ padişahı bolğan biy Fedor Aleksayeviç islâh-Allahu Ta'alâ şa'neniñ veziri ve yaqın kişisi bolğan meveddet-qarar muhabbet-şi'ar qardaşımız Dumnay hazretleri savbına taraf-ı vezaret şerifimize bolğan meyl muhabbetlerinden mütebadir selâmlar itüb nedir halıñız ve hatrıñüz dib sorağanımızdan soñra muhibbane inha bolğay ki bildur tarih miñ toqşanda iken şecaatlü ve nusretlü Han hazretleri Saadi ağa qulların elçilik birle yiberib buyruq qılğan name-i Hümayunlarında Barabaş eşqıyâsından bazgel bir hain qavmıdır biz Han-ı a'zam hazretlerimizğa da bolsa ve sizgâ de bolsa hayır qılmas sizden bizgâ yaqındır eger qulluq etüb doğurlıq qılса bizgâ eter irdi tip hatt-ı Hümayunlarında emir qılğan irdiler ol sebebli ki bizim yurtımız milân siziñ yurtıñuzniñ iki arasına kirüb şeytanlıq etken ve hainlıq qılub iki yurtıñı bozmağa sebep bolğan Barabaş eşqıyası irdi bu Barabaş eşqıyası iki yurtıñıñ arasına kirüb turmasа kobden siziñ milân barışub dünya ahır bolğançe barış-körüş bolur irdi şecaatlü ve azametlü uluğ Han-ı a'zam nasihat ve buyruğın ve sözlerin qabul qılmadıñız ve islâmdiñüz besa taqı bilüb körgânsiz kim öziñizgâ odaq bilgân ve yahşı sanğan Barabaş haini yolda elçilik milân barğan Saadi ağanı hile milân basub cümle adamların helâk qılub barça malların yağma etüb iki uluğ yurtğa hiyanet qıldı ersа

ikinci kene keçken tarih içinde bu sözlerni bildirüb burunğı Saadi ağa milân barğan name-i Hümayunda yâzılğan sözgâ razı bolur bolsañız elçi yibârgây irdiñiz eger ol sözlergâ qayıl bolmas bolsañız sizden elçi kelmesün heman elçi başı Aliş ağanı yibârgây erdiñüz artıq barışuv sözləri bolmastur ve Al-i Osman uluğ padişahı milân arañuzğa kirüb söyleşmek bolmasdır zira din-İslâm padişahnıñ arasında uvaq-tüyek söz bolmasdır padişahlarda söz bir bolur irdi dib saadetlü ve şecaatlü Han-ı a'zam ve haqan-ı mükerrem padişahımız hazretleri buyurğan irdiler çünki elçi başı Aliş ağanı qaytarub yibârgândâ yanına poslanlikler qoşub Tan Suwundan yiberib taqı soñra bir poslanlik Barabaş içinden yiberib irdiñiz tahtgâh-i Qırımğa kelüb devletlü ve adaletlü ve mehabetlü Han-ı a'zam hazretleri divan-i adalet-unvanlarığa alub ketürüb kelgân namelerinde asla işkâ yarar söz tabılmadı ve kelgân elçileriñizniñ irsa yurt maslâhatına oşavlı sözləri yoq ançaq qollarında bir suret bar anıñ içinde bolğan yerler ve kermanlar cümlesi Al-i Osman padişahı uluğ Hünkâr hazretleriñ öz qılıçı ve askeri milân feth itüb zabt etken mülkidir imdi bu süret içinde bolğan yerlerni tilek qılmaq oşarmı Al-i Osman padişahı zabt etken bir qarış yerin yüz miñ altunğa bermesdir Barabaş öz dindaşımızdır ve hristiyandır andan ayrılmaq bolmasdır dib tilek qılmıssız amma ohşavsız keneş qılupsız eger Barabaş eşqıyasını siz taqı qabul qılmağay idüñüz İnşa'Allahu Ta'alâ soñra siziñ birle qıyamet bolğançe aralıqda cavlıq bolmas irdi hoş Barabaşnı tilebsiz aqibet iki yurtnı bozışdırmağa sebep bolur ne yahşı saadetlü ve azametlü ve şevketlü padişahımız Han-ı a'zam hazretleri yarlıqab qabul qılır bolsa ikinci Kiyevveya iskiden beri nedir Lehliniñ alâqası yoqdır ve hem içinde eski kenisalarımız bardır dib tilek qılınmış anı taqı yarlıqab qabul qılır bolsa bu iki büyük tilekden ğayrı söz kerekmezdir bundan soñra iki arada bolub turğan Özü Suyı iki yurtnı hisar ayırğan qadimiy sınırdır Özi Suyı bolsın Özüden beri Taban yerni avızğa alub bir taqı yazmaz bolsañız soñra Kiyevyanıñ taqı öz sınuru bellüdür bu iki tilegiñizni adaletlü ve selabetlü Han-ı a'zam padişahımız hazretleri taqı qabul qılub Al-i Osman padişahı uluğ Hünkâr hazretleriğa rica qılub maqbul qılurğa ve Özi Suyunuñ Barabaş tarafına alâqa qılmamasına qayıl itdirer irdiler artuq Özi Suyı sınır bolur irdi eger Al-i Osman ve eger Qırımniñ öte yaqasına çerü keçmez irdi ve siziñ biri yaqasında alâqañuz bolmaz idi soñra iki uluğ yurtnıñ arasında cenk ve cidal qalmayub kerek Mekke-Medine sultanı uluğ Hünkâr hazretleri ve kerek şevketlü ve heybetlü Han-ı a'zim ali-şan padişahımız hazretleri çerü çıqmas vilâyetiñizge asker yibârmâs ve qan tökmâs irdiler yoq irsa ol süretde bolğan yerlerni ve kermanlarını uluğ Han-ı a'zam hazretleri uluğ padişah Hünkâr hazretleriğa yazub rica qılmaz ve ohşavsız sözlerni tıñlamazlardır cavlığıñızdan hem barışuvlığıñızdan qaçmazlardır soñra hazret-i Ta'alâ ya sizgâ yahşılıq berür veyâ Ümmet-i

Muhammedkâ merhamet qılır eger şecaatlü ve nusretlü Han-ı a'zam padişahımızñ sizgâ ve yurtñuzğa etkân nasihat ve buyuruqlarını añlar bolur bolsañız yalñız Kiyuvyanı öz sınuru milân tilek etüb ve Özi Suyı sınır bolmağa qabul ve tilek qılır bolsañız barğan elçi başı Halil ağanı hiç bir turğuzmay yanına büyük elçi qoşub devletlü Han-ı a'zim ali-şan padişahımıza yibârgây irdiñiz ve Saadi ağanıñ yoldaşları on beş kişidir Allah Tebarek ve Ta'alâniñ emri bir müslümana qan bahası min altundur on beş kişiniñ on beş bin altun qan bahasın Barabaş eşqıyasından alub elçi başığa birüb yibârgây irdiñüz bundan soñra hazinemizni qabul qılargız ve öz qılıçımız milân esir bolğan Şeremet birle Radmaneski oğlıniñ yıluqların Azav qal'âsına yibârgây irdiñüz dip padişahımız Han-ı a'zam hazretleri hatt-ı Hümayunların yazub yibârgândir eger şecaatlü ve fursatlu ve inayetlü padişahımız Han-ı a'zam hazretleriniñ buyruqların qabul qılmaz bolsañız siziñ tarafıñızdan elçi kelmesün dip Han hazretleri buyurğandır eger bu yahşı nasihatlarını qabul qılub adet-i qadime üzerine büyük elçi çıkarub yibârgây irdiñiz İnşa'Allahu Ta'alâ padişahımız hazretleri Al-i Osman padişahı Mekke-Medine sultanı uluğ Hünkâr hazretlerinden rica idüb mabeyniñizni sulh ve salâh diüb barış ve yarış bolur irdi ve her ne cevab bolsa elçini turğuzmay bir kün burun yibârgây irdiñiz baqı ed-du'a ali min etba' el-Huday yazıldı toqsan birinçi tarihinde Rebi-ül Evvel ayında.

Ahmed ağay hazret-i Han halâ

№ 251

**Хатт визиря Ахмед-аги думному Федора Алексеевича
(Бахчисарай, 1091 г.х. / 1680 г.)**

Аннотация. 1091 г.х. – прибытие царского посла Леонтия и дьяка к хану, отправление (вместе с ними) главного ханского посла Халил-аги с письмом в Москву; письмо визиря Ахмед-аги думному; прошествие шести месяцев с момента отправления татарского посла; отсутствие посла с вестями; неподвластный хану казачий султан из земель между Черекессией и Азовом; предположение визиря об удерживании татарского посла в Москве из-за разбоя того султана у окраин Москвы, вместе с ногаями и калмыками; ярлык и назидания от хана тому султану-разбойнику; посол Мехмед-ага в Москву; просьба о возврате Халил-аги; заверения визиря о дружбе со стороны хана.

Hu el-mu'in

Tañrı Tebarek ve Ta'alâ hazretleriniñ avn ve inayeti birle Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ Taht-ı Qırımniñ Deşt-i Qırçaqniñ ve barça kob Tatarniñ Uluğ Noğay ve Kiçik Noğayniñ ve Tat bilen Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkâçniñ ve Aqkerman yurtniñ ve yüz on miñ tumanniñ uluğ padişahı

ve Han-ı a'zamı ve din-diyânet penahı bolğan şevketlü ve azametlü ve selabetli ve muhabbetli Qırım Hanı Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam hazretleriniñ halâ divan-i adalet-unvanlarınıñ vezir-i ruşen-zamir ve müdir-i umuru bolğan saadetli ve devletli min Ahmed ağa hazretlerimizden kob memleketler hükümdarı Aq ve Qara Urusniñ ve cümle hristiyanıñ padişahı ve Hanı bolğan biy Fedor Aleksayeviç hatemat avaqıbeniñ veziri ve yaqın kişisi bolğan meveddet-qarar qardaşımız Dumnay huzurlarığa tarafımızdan bolğan muhabbetlerinden naşı selâm itüb hâl ve hatiriñiz sorğanımızdın soñra muhibbane inha olunur ki işbu biñ toqsan bir senesiniñ içinde saadetlü Han zi-şan hazretlerine yibârgân elçileriñüz Löndi ve dyaq milân mu'tad-ı qadim üzerine elçi başı Halil ağanı Masqva tahtına ta'yin qılub barça kob yahşı sözler milân iki yurt arasında tıñ ve rahatlıq bolub mundın burun kelüb keçkân padişahlar zamanında bolğan dostluq ve qardaşlıq bolsun tib saadetlü efendimiz Han-ı a'zam hazretleri name-i Hümayunların yâzub ve min vezir-i a'zam Ahmed Ağa hazretlerimiz taqı siz qardaşımız Dumnay huzurlarına kağıd yazub hayran ve şeran-seran ve cehran her ne söziñiz bar bolsa bildirgây irdiñiz dib barub kelmek için toqsan kün vade qılub elçiñiz Löndi ve dyaq milân Halil ağanı yibârgân irdiler halâ işbu tahrir olunan name tarihi mah-i Şa'banu'l-muazzamdır altı ay boldı ne elçimiz keldi ve ne bir haber zuhur eyledi vade bolğan söz bozulmas irdi Allah Tebarek ve Ta'alâ birdir ve söz taqı birdir elçi başı Halil ağanıñ bu zamanğadik kelmây turğanın bilmâdik ançaq hatrimizga kelgân budır ki Çerkâç milân Azav arasında yürgân bir Qazaq sultan bardır saadetlü efendimiz Han hazretleriniñ qarındaşlarından da bolsa halâ öz başına kezgân bir savrek sultandır saadetlü efendimiz Han-ı a'zim alişandan icazet yoq ikân bir miqdar hayırsız Noğay milân ve Azav ara yatqan Qalmaq milân Masqva vilâyetiniñ çetine barub çerü atubdır elçi başımıznı ol sebebli yibârmegân bolsañız bu hususda adaletli ve selâbetli efendimiz Han hazretleriniñ agâhları yoq irdi halâ munda bolğan elçi başıñuz taqı añlab bilgândir ol işni işlegân Qazaq sultanğa yârlıg-ı şerif yiberüb bir taqı eşqıyâlıq etmesün deyüb azametlü Han efendimiz hazretleri tenbih buyurğanlardır imdi ol elçi başınıñ ne sebebli kelmeğânin bilmek için ve Qazaq sultanıñ buyruqsız qılğan işin bildirüb bir haber almaq için qıdvetü'l-aqran Mehmed ağanı yibârgânlerdir İnşa'Allahu Ta'alâ barub dahil bolğanda eger muradıñuz barışılıq bolur bolsa elçiñiz milân bizim elçimiz Halil ağanı Qırımğa yibârgây irdiñüz eger barışuv muradıñız yoq irsa qaçan çapqun elçisi beklene kelgândir el-hasıl gönlüñüzde ne bar bolsa aytub Halil ağanı ve halâ barğan Mehmed ağa milân yibârgây irdiñiz Haq Ta'alâniñ avn ve inayeti bilen ve peygamberimiz Muhammedü'l-Mustafa sallı-Allahu Ta'alâ mucizâtı milân şeref ve şevket-i İslâmıda dostluqdan ve duşmanlıqdan ehl-i İslâm yüz çevirmezlerdir ançaq Qırım hanı saadetli

ve şevketli efendimiz hazretleri cümle hristiyan padişahlarından burun Masqya yurtı milân ahd ve güft ve sulh ve salâhları qadim bolğan sebebli ve halâ taqı Qırım milân eyilik ve birlik bolğanıñuzni ister irdik netice-i kelâm saadetli ve şevketli efendimiz Han-ı a'zam hazretleriniñ qutluğ qapuları dostqa da ve duşmanğa da bolsa açuqdır heman barça söziñuzni aytub Halil ağanı ve Mehmed ağanı hiç de toqtatmayub yibârgây irdiñüz baqı ed-du'a ali min etba' el-Huday yazıldı tahtgâh-ı Qırımda ve şehr-i Bağçasarayda biñ toqsan bir senesi Şa'ban ayında.

Ahmed ağa-i hazret-i Han halâ

№ 374

Хатт визиря Ахмед-аги думному Федора Алексеевича (?)

Аннотация. Отправление купца Синоплы Истурануз Языджы в Москву с целью возвращения ему «долгов» от Шереметева, сына Ромодановского и др.; просьба не причинять вреда тому купцу – подопечному хана и визиря.

Hu

Tañrı Tebarek ve Ta'alâ hazretleriniñ rahmi ve inayeti birlen Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sağışsız Noğay ve sansız Tatarnıñ ve Tat-Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkâçniñ Han-ı a'zamı ve padişah-ı muazzamı bolğan şevketlü ve şecaatlü ve fursatlu ve mehabetlü Murad Geray Han ebbed-Allahu Ta'alâ devletühu eli yevmü'l-Vai'd ve'l-Mizan hazretleriniñ vezir-i rast-tedbiri bolğan saadetlü ve rif'atlı min Ahmed ağa hazretlerimizdin Urus-Purusniñ ve mağrib ve maşriq ortasında bolğan kob hristiyânniñ padişahı ve hakimi biy Fedor Aleksayeviçniñ vekili bolğan muhabbetlü qardaşımız Dumnay huzurlarığa kopden kob selâmlar itüb tatuwlıq milân hatriñiz sorağanımızdın soñra i'lâm qılınğan budır ki hamil varaqa Sinoblı Isturanuz Yâzıçı mehabetlü efendimiziñ ve bu qardaşınızıñ bazirgâni bolub Şeremetde ve Ramadanski oğlunda ve ba'z yerlerde haqqı olmağle mektübimiz ile ol canibe müteveccih ve revana olmışdır vusulında taraf-ı riayet hatrimiz körüb mezbur bazirgânımıza küclük itdirmeyüb bolğan yerlerdin haqqın alıvirüb hazineden qaldırmayüb ma'an yollamağa teqayyud eylemeñiz murad ve ma'mulimizdir baqı ve's-selâm.

Ahmed ağay hazret-i Han halâ

6. ДОКУМЕНТЫ КАПУ-АГАЛАР И АГАЛАР

6.1. Сефергази-ага

№ 39

**Хатт ишик-агасы Сефергази-аги Михаилу Федоровичу
(1047 г.х. / 1638 г.)**

Аннотация. Дружественные отношения хана и калги с царем; просьба о внимании к ханским словам в письме; просьба об отправлении казны, колтка и посылок; тийиш для агалар на службе, для слуг, сыновей Очак, эмекдаров и казакдашлар; просьба к царю об извещении своих намерений и пожеланий; усилия Сефергази-аги в делах дружбы между двумя падишахами и странами; просьба к царю об исполнении ханских повелений.

Hu el-mu'in

Uluğ Ordanıñ ve Uluğ Yurtınıñ ve Taht-ı Qırımınıñ ve Deşt-i Qıpçaqınıñ uluğ padişahı ve hem uluğ Qağalğa Sultanı bolğan saadetlü ve şecaatlü ve mehabetlü ve sahavetlü efendim ve padişahım Qağalğay nusret-aray İslâm Geray Sultan damu'l-i'zz ve'l-unvan hazretleriniñ uluğ işik ağası bolğan qıdvetü'l-emasıl ve'l-aqrın min Seferğazı ağadan Urusınıñ ve Purusınıñ ve barça hristiyänniñ padişahı ve kop yerlerniñ da bolsa hükümdarı uluğ padişah ve hem uluğ biy Mihayla Fyödaraviç hazretleriğa kopden kob selâmlar qılub nedir halıñız yahşımısız-hoşmısız dib hâlıñız ve hatrıñız sorağanımızdan soñra i'lâm ve efham olunur ki uluğ padişah ve hem uluğ biy Mihayla Fyödaraviç hazretleri saadetlü ve şecaatlü efendilerimiz ve padişahlarımız Han a'zim ali-şan ve Qalğa Sultan damu'l-i'zz ve'l-unvan hazretleri bile burunğılay uzun-uzaq ömür ahırğaçe dost ve qardaş bolurday bolsañız name-i Hümayunlarında her ne ki ferman ve ısmar qıldılar irsa amel ve i'tibar qılub uluğ hazine ve kob qoltqa ve bölek selâmların ve barça mansublarında bolğan ağalarınñ ve qadimden tiyiş ala turğan qullarınıñ ve Oçaq oğullarınıñ ve cümle defterde tiyiş taleb itkân emekdar ve Qazaqdaşlarıñ tiyişni defter mücibince eksiksiz cibergâysız taqı efendilerimizni burunğılay dostuñuzğa dost duşmanıñızğa duşman bilgâysız taqı efendilerimiz qaşında her ne söziñüz ve hidmetiñiz bar bolsa min dostuñuzğa bildirgâysız inşa'Allahu Ta'alâ muradıñız üzre bitürmege cehd qılargız her zaman iki yurtınıñ rea'yâ ve fuqarası rahat ve

tınc bolsun içün iki yurtniñ yahşılığına çalışa turğan bir kişimiz hile da bolsa iki padişahniñ arasında alay bulay bir söz bolub rea'yâ ve fuqarağa zahmet ve tıncsızlıq bolmağay irdi dib burunğılay barışdırub ve carışdırub ömür ahırğaçe iki padişah arasında tatuw-muhabbetlik itdirmegâ cehd qılargız siz uluğ padişah hazretleri da bolsañuz iki yurtniñ yahşılığni tilemegân kişilerniñ sözlerine amel qılmayub devletiñizgâ du'a qıla turğan ihtiyarlarniñ keñeşleri ve sözleri bile amel bolub efendimizniñ name-i Hümayunlarında her nege ferman buyurdılar irsa mücibi bile amel ve emri şerifleri üzre hareket qılğaysız şöyle bilgâysız dib hatt bitildi miñ qırq yedi tarihinde mübarek Zilhicce ayniñ evelinda.

Seferğazı ağay-ı Sultanı
Mazhar lütuf-i İlâhi abda Seferğazı

№ 45

Мухаббетнаме ишик-агасы Сефергази-аги Михаилу Федоровичу (1049 г.х. / 1639 г.)

Аннотация. Назначение послом на алмашув Джантимур-бея; послы от хана и калги; посол Муртаза от Сефергази-аги, с мухаббетнаме; просьба о внимании к словам хана и калги; просьба об отправлении казны, колтка и нукарат-акче; просьба о назидании царскому послу в связи со спорами и разбирательствами по поводу тийиш; извещение царя по поводу плохого обращения с его послами; неправильный дефтер хана Джанибека Гирея (прежде); постоянные разбирательства между калгой и царскими послами по поводу тийиш; просьба об отправлении тийиш по новому дефтеру.

Hu el-mu'in

Uluğ Ordaniñ ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ uluğ padişahı ve hem uluğ Qalğa Sultanı bolğan saadetlü ve şecaatlü veli en-ni'am ve alâ-himem efendim padişahım Qağalğay İslâm Geray Sultan damu'l-i'zz ve'l-unvan hazretleriniñ uluğ işik ağası bolğan qıdvetü'l-ematicid ve'l-iyân min Seferğazı ağa dame i'zzeden uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve barça hristiyânniñ uluğ padişahı Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyödoraviç hazretleriğa kobden kob selâm qılub hâlîñiz ve hatriñiz sorağamızdan soñra muhibbane inha olunur ki halyâ qanun-ı qadim üzre almaşurğa saadetlü ve sahavetlü Han ve mehabetlü ve şecaatlü efendim Sultan hazretleri Cantimur biyni ta'yin qılub ve uluğ elçilerin yibârdiler irsa biz taqı burunğı adetçe muhabbetnamemizni hatt qılub işbu bargan elçimiz Murtaza bile yibârdik siz uluğ padişah hem uluğ Han biy Mihayla Fyödoraviç hazretleri saadetlü efendimiz Han ve Sultan hazretleri birlen ömür ahırğaçe dost ve qardaş bolmaq muradiñiz irsa muhabbetnamelerinde

her nege ferman ve ısmar qıldılar irsa amel ve i'itibar qılub mu'tad-ı qadim bolğan uluğ hazine ve kop qoltqa ve nuqarat aqçaların eksiksiz hem qusursız cibârı taqı kelgân elçiniñizgâ muhkem tenbih ve yâsaq qılğay irdiñiz kim burunğılay muhabbetlik birle tiyişler alışub vireşilüb şol tiyiş sebebli bir taqı aralıqda söz sav bolub ğavğa ve suvuqlıq bolmağay irdi biz iki padişahniñ muhabbetligine ve iki yurtniñ yahşılığına çalışur bir kişi idik bu canibkâ barça kelgân nameleriñizgâ barğan elçilerimizgâ siyâset ve sıysızlıq işler qıladılar imiş dib i'lâm qılubsız şol Canibek Geray Han cibergân yâñlış defter ol canibkâ barğandan berü kelgân elçileriñiz Qalğa Sultan hazretleriñ bu anedek tiyiş ala turğan ağalarıñ tiyişlerini virnây cefa qılğan sebebli her daim ğavğa eksik bolmaydır ve bulay ğavğa bolğandan biz de utanamız ve efendimiz Sultan hazretleri mundan burun ötkân senede bu tiyiş sebebli bir taqı ğavğa bolub aralıqda suvuqlıq bolmağay irdi dib barğan elçileri birle yibârilgân name-i Hümayunlarında hatt qılub i'lâm qılğan irdiler ve qadimden tiyiş ala turğan tevabi'leri ismi ve resmi birle yâzub ve tiyişlerin taqı yâzub i'lâm qılğan irdiler imdi efendimiz birle dostluq muradıñız irsa tiyişlerni şol defter mücibince yibârüb ömür ahırğaçe dostluqda ve qardaşlıqda bolğaysız şulay malümiñiz bolğay sene 1049 şehr-i Ramazanu'l-Mübarek.

Seferğazı ağay hazret-i Sultani
Mazhar lütuf-i İlâhi abda Seferğazı

№ 98

Хатт великого ханского аги Сефергази-аги Михаилу Федоровичу (?)

Аннотация. Восшествие на ханский престол Ислама Гирея; послы от царя в Крыму; усилия Сефергази-аги в делах дружбы между двумя юртами и двумя падишахами; отправление слуги Чомаш-мурзы с письмом к царю; просьба к царю об отправлении казны, колтка и посылки (мубарекбад); письменное извещение и донесение от Чомаш-мурзы; просьба к царю о соблюдении дружбы; тийиш по дефтеру для нескольких слуг-эмекдар; просьба о доставке соболиного тийиш для сына Сефергази-аги – Ислам-мурзы.

Ну

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve sansız kob Tatarniñ ve sağışsız Noğayniñ ve Tağ ara Çerkâçniñ ve Tat bile Tavgaçniñ uluğ padişahı bolğan devletlü ve azametlü padişahım efendim veli-ni'metim İslâm Geray Han edem-Allahu eyyâm devletühu hazretleriñ min uluğ ağası destur-i ekrem müşir-i efham min uluğ Seferğazı ağa dame iclâlühu hazretlerindin uluğ Urusniñ ve kop memleketniñ ve barça hristiyânniñ uluğ ayâmız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla

Fyodraviç barça Urusniñ padişahı ve hükümdarı hazretlerine baş urub du'a ve alqış etkenimizdin soñra malümiñiz ola ki devletlü ve azametlü padişahımız Han-ı a'zam hazretleri devlet ve saadet ile Qırım Yurdına kelüb Han olub devlet ile cülus-u Hümayunları olduqda min uluğ destur-i ekrem Seferğazı ağa dame iclâlühu siz eyamız hazretlerniñ munda bolğan ilçileriñüzni ketürüb kob yahşı sözler aytıp iki padişah ve iki yurtniñ aralıqlarında muhabbet ve dostluq bolmaq için kob çalışub devletlü azametlü efendim padişahım hazretlerine kop iqdamlar idüb hatt-ı şeriflerin yazdırub yaqın qullarından Çomaş Mırza bile yibârdik İnşa'Allahu Ta'alâ esenlik bile vardıqda muhabbetname hattların oqudub yahşı tıñlab ve yazdıqları üzre uluğ hazine ve qolqa ve mübarekbad deyü olan tonların ciberüb ömür ahırğaçe dost ve qardaş bolğay irdiñüz devletlü ve azametlü padişahımız Han-ı a'zam hazretleri muhabbetname hattlarında yazğanlarınça dostluq ve qardaşlıq etkây irdiñüz barça murad ve sözlerin muhabbetnamelerinde yazub ve ağızdan Çomaş Mırza qullarına ısmar qılğandırılar anıñ sözi efendimizniñ sözidir siz uluğ eyamız hazretleri cevabın tıñlab uzun-uzaq dost ve qardaş bolğuday qılıqnı etkây irdiñüz biz de bolsaq iki padişah ve iki yurtniñ arasında şimdi de çalışdıq kün ilkârıde bolsa çalışurmız oñ qolumız bile efendim Han-ı a'zam hazretlerine hidmet etsem sol qolumız bile siz uluğ eyamıza hidmet idermiz taqı efendimiz Han-ı a'zam hazretleri bir qaç emekdar qulları için tiyiş tilek idüb defter cibergânlerdir bizüm oğlumuz İslâm Mırza için dahi tilek idüb yazğanlardır siz uluğ eyamız hazretlerinden ötil qılamız kim hatır körüb oğlumıza bir samur tiyişi ayamay soyurğal etkây irdiñüz İnşa'Allahu Ta'alâ kop hidmetleriñüze çalışurmız dib hatt bitildi.

Seferğazı ağay hazret-i Han halâ

№ 314

Хатт ишик-агасы Сефергази-аги Михаилу Федоровичу (?)

Аннотация. Прибытие царского гонца, доставка посылок и письмо от царя; ранее письма царю из рук Тохтамыш-аталыка; извещение царя о неподобающем выражении хана и калга-султана в тех письмах – «бююрамыз («повелеваем»)); негодование царя об отсутствии в письмах к нему выражения «алем-пенах» («прибежище мира»), показателя большого уважения; извещение от ишик-агасы калга-султану по этому поводу; ответ калги о следовании правилу предков в соблюдении уважительного тона и в использовании титулов; уговор от Сефергази-аги о написании «алем-пенах» с опусканием «бююрдым»; согласие калги ради дружбы с царем; гонец от калги с мухаббетнаме к царю; просьба к царю о принятии пожеланий калги и об отправлении обозначенных вещей; усилия ишик-агасы во благо дружбы между двумя странами; просьба Сефергази-аги о ярлыкаш (акче) для себя.

Hu

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaqnıñ ve sansız kob Tatar ve sağışsız Noğaynıñ ve barça Ümmet-i Muhammedniñ uluğ padişahı efendim ve padişahım Qalğay İslâm Geray Sultan hazretleriniñ ışık ağası Seferğazı ağa uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusnıñ padişahı alem-penah ve kob memleketlerniñ da bolsa hükümdarığa baş urıb ve qullıq birle arzuhal qılub izzet ve hürmet birle mübarek hal ve hatrıñiz sorağanımızdın soñra malümları bolğay kim halâ çapqunıñız birle cibarilgen bölekler ve nameleriñiz vasıl bolub ve nameñizde yâzılğan sözler barçası malüm olundu mundan burun Toqtamış Atalıq birle cibergen hattlarında qarındaşımız Han ve Sultan hazretleri ohşavsız buyuramız dib yazubdırlar hem alem-penah dib yâzmaydırlar etrafdağı uluğ padişahlar biz Han-ı a'zamnıñ isim-i şerifimizgâ sezavar bolğanına köre izzet ve hürmet birle alem-penah deyü yâzadırlar buyurdum dib yazmaydırlar dib bildirübsiz bu sözleriñizni efendilerimizge bildirdik aytdılar ki biz bu edalarnı ve elqablarnı baba ve dedelerimizden berü yâzıla kelgân qa'ide üzerine yâzadır idik burunğı qa'ideden aşa ohşavsız hiç nerse yâzdırmay idik deyü cevap virdiler dahi aytdıq kim baba ve dedeleriñüz alay yâzmadılarsa da qardaşlıq ve dostluğa bina'en siz didikleri kibi yâzdırınız deyü efendimizden baş urıb tilek etdik efendimiz tilegimizni qabul itüb qardaşımız hatreleri hoş bolsun dib buyurdum edasın ferağat itdirüb hem alem-penah yâzarğa buyurdılar taqı barça söz ve tileklerini ve siz qardaşlarınıñ muradlarınça muhabbetnamelerin yâzdırub işbu çapqunların yibârdiler siz uluğ padişah alem-penah hazretlerinden umaruz ki efendilerimiziñ muhabbetnamelerinde yâzğan sözlerini red itmay tileklerin qabul idüb ciberürgâ buyurğay irdiñiz ve ömür ahırğaçe dost ve qardaşlıqda bolğay irdiñiz iki padişahnıñ dostluğına ve iki yurtnıñ yahşılığına ve rea'ya ve berayânıñ rahat ve tıñlığına çalışub daim Han ve Sultan hazretleriğe siz uluğ padişah alem-penah hazretleriniñ ve elçi qullarıñızniñ sözlerin yetiştirüb ve bizim ağalığımız zamanında burunğı ağalar zamanından artuq muhabbet ve meveddet bolğanıñızni tileymiz ve ne qadar yahşılıq ve dostluqğa çalışqanımız elçileriñiz körüb işitkânlerdir siz uluğ padişah alem-penah hazretleriniñ ihsan fıravanlarından ümidimiz budır ki biz qulların taqı sair ağalar kibi körmay hazine keldikçe biraz aqça yârlıqaş idüb yibâringâ buyurğay irdiñiz dib baş uramız inşa'Allahu Ta'alâ huzur-ı saadetiñizde tilegimiz diriğ bolmas ümidindemiz kün ilkerü siz uluğ padişah alem-penah hazretleriniñ efendilerimizge her ne sözi ve muradı bar bolsa söziñizni yetiştirüb muradıñızça itmegâ çalışub delâlet qılargız hasıl-ı kelâm efendilerimiz birle dostluq ve qardaşlıq muradıñız ersa muhabbetnamelerinde ısmar qılğan sözlerine amel etkâysiz ve tileklerin qabul idüb dostluq ve qardaşlıqda ömür ahırğaçe bolğaysız baqı ve's-selâm.

El-mahlâsu'l-malüm Seferğazı ağa

6.2. Алигази-ага

№ 77

**Хатт ишик-агасы Алигази-аги Михаилу Федоровичу
(1053 г.х. / 1643 г.)**

Аннотация. Рейд группы разбойников во главе с Караш-мурзой в приграничные царские владения под предлогом выхода в Азов, без позволения хана и калга-султана; наказание разбойников; посол от калги Фетха Гирей-султана к царю с известительным мухаббетнаме о сохранении клятвы о дружбе; сообщение о наказании разбойников и назидании другим, во избежание подобных случаев впредь; просьба к царю о соблюдении прежней клятвы.

Hu

Uluğ Ordanıñ ve Uluğ Yurtnıñ ve Taht-ı Qırımñıñ ve Deşt-i Qıpçaqñıñ ve oñ qolnıñ ve sol qolnıñ ve barça Ümmet-i Muhammedniñ uluğ padişahı ve hem uluğ Qalğa Sultanı bolğan saadetlü ve şecaatlü efendim ve padişahım Qalğa Feth Geray Sultan halidat-i hilâfetühu eli yevmü'l-Mahşerü'l-Mizan hazretleriniñ uluğ işik ağası min Aliğazı ağadan uluğ Ulusnıñ ve Purusnıñ hristiyânñıñ uluğ padişahı Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç hazretleriğa kobden kob selâm qılub nedir halıñız ve ahvalıñız yahşımısız-hoşmısız dib halıñız ve hatrıñız sorağanımızdan soñra halâ Qırım eşqiyâlarından Qaraş Mırza namında bir şaqı bir qaç adamı kendine üydürüb Azağa deyü çıqub kidüb saadetlü efendimiz ve padişahımız Han ve Sultan hazretlerinden destursiz siziñ serhadlarıñız urmağle siyâset ve cezaların buldırub efendilerimiz evvelki ahdımız ahddır deyü ahvalı i'lâm içün işbu çapqun elçilerin köndermişlerdir muhabbetnamelerine amel ve i'tibar bunıñ kibi hırsızlarıñ bile izin olan işlerine vücud virmeyesiz yurt hırsızsız olmaz itdiler ise cezaların bulub haqlarından kelinmişdir vilâyetimizde dellâllar nida itdirilüb ol maqule haramzadelere ziyâde tenbih ve ta'kid olunmışdır ol hususda hatrıñız hoş dutasız min-ba'd böyle bir dahi iş olmazdır evelki ahd ve şart üzerindedirler siz dahi evelki ahd üzre olub daim dostluqda ve qardaşlıqda bolğaysız dib hatt bitildi Rebiü'l-ahir aynıñ onunçı kününde biñ elli üç tarihında.

Aliğazı ağay hazret-i Sultan halâ

№ 88

Хатт ишик-агасы Алигази-аги Михаилу Федоровичу (1053 г.х. / 1644 г.)

Аннотация. Доставка казны в Крым в текущем году; аудиенция от калги Фетха Гирей-султана для царских послов; прием казны; одаривание царских послов кафтанами; недостача тийишлер для актачи-бея и капуджы-башы на службе у калги, в прошлом и в текущем году; невыдача адетлер (положенной доли) для других капуджылар; извещение калга-султана к царю по поводу недостач; просьба Алигази-аги о наставлении от царя своим слугам по поводу отправления куньего тийиш для актачи-бея и капуджы-башы, адетлер для капуджылар; просьба о соблюдении дружбы; усилия ишик-агасы во благо дружбы между двумя юртами; просьба к царю о следовании велениям калги в мухаббетнаме; готовность Алигази-аги оказывать содействие царю в случае надобности.

Ну

Uluğ Ordanıñ ve Uluğ Yurtınıñ ve Taht-ı Qırımınıñ uluğ padişahı ve hem uluğ Qalğa Sultanı bolğan saadetlü ve şecaatlü efendim ve padişahım Qağalğay Feth Geray Sultan edem-Allahu ömrühu ve devletühu eli yevmü'l-Mahşer ve'l-Mizan hazretleriniñ uluğ işik ağası min Aliğazı ağadan Uluğ Urusınıñ ve Purusınıñ ve Taht-ı Masqvanınıñ ve barça hristiyânınıñ uluğ padişahı ve kob memleketleriniñ de bolsa hükümdarığa tatuw-muhabbet birle kobden kob selâm qılub halıñız ve hatrıñız sorağanımızdan soñra şulay malümları bolğay kim bu sene-i mübarekede bu canibe könderilen hazine sağ ve salim Qırımğa vasıl olub ve elçileriñizgâ saadetlü efendimiz Sultan zi-şan hazretleri körünüş berüb ve mübarek cıraylârın körgüzüb ve teslim-i hazine bolğan soñra elçileriñize burunğı adetçe ve yollı-yolunça hil'âtlar kiydürüb riayet ve hürmetler qıldılar amma saadetlü efendimiz Sultan hazretleriniñ aqtaçı biy ve qapuçı başınıñ tiyişleri ötkân senede kelgân hazinede taqı eksik kelmek birle siz qarındaşlarına bildirüb tamam ciberüb içün tilek qılğan irdiler bu sene anlarnıñ tiyişleri eksik berilgândir ğayrı qapuçılarınñ adetlerin bermediler siziñ emriñiz bilemidir yoqsa muradları nedir bilmezmiz efendimiz mundan ziyâde elem çeküb sizgâ bildirdiler imdi efendilerimiz Han ve Sultan hazretleri birle dost ve qarındaş bolmaq muradıñız irsa şol aqtaçı biy ve qapuçı başınıñ tiyişlerin tamam zerdeva ciberürgâ buyurub ve qapuçıların taqı adet-i qadimilerin cefa etmây berürgâ tenbih qılğay irdiñiz taqı burunğılay dost ve qarındaş efendilerimiz bile ömür ahırğaçe dostluqda ve qardaşlıqda bolğay irdiñiz qadimden iki yurtınıñ yahşılığına ve iki padişahınıñ muhabbetligine çalışa turğan bir ihtiyar kişimiz halâ da bolsa tatuw-muhabbet bolub daim yahşılıqda bolğanıñız tileymiz efendilerimizniñ muhabbetnamelerinde her nege hatt ve ısmar qıldılar irsa

amel qılub uzun-uzaq dost ve qardaş bolğay irdiñiz ve efendilerimizgâ her ne söziñüz bar bolsa bizgâ bildirgâysiz inşa'Allahu Ta'alâ muradıñuz üzre husulına sıy qılargız ve bir qolumız birle efendilerimizgâ hidmet itsek ve bir qolumız birle sizgâ hizmet itmâmiz muqarrardır şulay malümüñiz bolğay tahrira fi evahir şehr-i Zilhicce eş-Şerife 1053 sene.

Aliğazı ağay hazret-i Sultan halâ

№ 331

Хатт-мухаббетнаме ишик-агасы Алигази-аги

Михайлу Федоровичу (?)

Аннотация. Прибытие царских послов с мухаббетнаме в Крым; сообщение царя о готовности казны; аудиенции от хана и калги для царских послов; веление об отправлении на алмашув Мехмедшах-бея; назначение постоянного посла (ятур эльчи); посол от Алигази-аги с мухаббетнаме к царю; исполнение просьб хана и калги в мухаббетнаме – отправление посылок; усилия ишик-агасы во благо дружбы между двумя юртами; напоминание Алигази-аги о препятствии с его стороны к причинению неуважения и жестокости царским послам в правление хана Мехмеда Гирея и Шахина Гирей-султана; неудобства в отношении царских послов в прежние времена от слуг калга-капусы по поводу тийиш; готовность ишик-агасы устранять споры и разбирательства; готовность Алигази-аги оказывать содействие царю в случае надобности; просьба о принятии просьб калги и хана.

Hu

Uluğ Ordanıñ ve Uluğ Yurtıñ ve Taht-ı Qırımñıñ uluğ padişahı bolğan saadetlü ve azametlü uluğ Qalğay Feth Geray Sultan edem-Allahu Ta'alâ ömrühu ve devletühu eli yevmü'l-Mahşer ve'l-Mizan hazretleriniñ uluğ işik ağası min Aliğazı ağadan Uluğ Urusñıñ ve Purusñıñ ve millet-i Mesihaniñ ve barça hristiyânñıñ uluğ padişahı azametlü Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodoraviç ve kop memleketlerniñ da bolsa hükümdarığa ta'zim ve tekrim birle kobden kob selâmlar qılğanımızdan soñra malümları bolğay kim bu canibkâ çapqun elçiler milân muhabbetnameleriñüz vasıl ve teslim olunub hazine hazırdır demek bile uluğ elçiñiz ve sipahileriñizni saadetlü efendilerimiz Han-ı a'zam hazretleri ve Sultan zi-şan hazretleri körünüşlerine burunğı adetçe riayet qılub ve Mehmedşah biyni almaşuvğa buyurub ve yâtur elçilerini taqı ta'yin qıldılar irsa biz taqı burunğı dostluq ve muhabbetligi izhar qılub muhabbetnamemiz bile elçimiz [...] nı cibârdik imdi efendilerimiz Han ve Sultan hazretleri birle ömür ahırğaçe dost ve qardaş bolmaq muradıñız irsa muhabbetnamelerinde her nege hatt qılub ötül qıldılar irsa qabul qılub ciberürgâ buyurub daim dostluqda ve

muhabbetlikdâ bolğaysız burundan iki padişahniñ muhabbetligine ve iki yurtniñ yahşılığına çalışa turğan bir ihtiyarmız Mehmed Geray Han ve Şahin Geray Sultan zamanında elçiñizgâ sıysızlıq ve horluq itmek murad etdiklerinde biz arağa kirüb mani' itkân irdik ve bizden soñra Qalğa qapusında tiyiş hususiyçün elçileriñizgâ niçe sıysızlıq ve horluq itkânler imiş şimden soñra alay bolmasdır ol aslı ohşavsız işlerni qadir olduğımız qadar mani' itmegâ çalışurmız efendilerimizgâ her ne söziñüz ve muradıñız bar bolsa bizgâ i'lâm qılğaysız muradıñuzdan ziyâde sıy ve cehd qılub muradıñızça itdirmege iqdam qılargız sağ qolumız birle efendilerimizgâ hidmet itsâk sol qolumız bile sizgâ hidmet idüb iki padişahniñ muhabbetligi ve iki yurtniñ yahşılığı ve reayâ ve berayâniñ tinç ve rahatlıgna sı'y qılargız efendilerimizniñ tileklerin qabul qılub ömür ahırğaçe dostluqda ve qardaşlıqda bolub efendilerimizni dostuñuzğa dost ve duşmanıñızga duşman bilgâysiz dib muhabbetlik birle hatt bitildi.

Aliğazı ağay hazret-i Sultan halâ

№ 332

Хатт-мухаббетнаме ишик-агасы Алигази-аги Михаилу Федоровичу (?)

Аннотация. Прибытие царских послов с мухаббетнаме в Крым; сообщение царя о готовности казны; аудиенции от хана и калги для царских послов; веление хана об отправлении на алмашув Мехмедшах-бея; назначение постоянного посла (ятур эльчи); посол от Алигази-аги с мухаббетнаме к царю; исполнение просьб хана и калги – отправление посылок; усилия ишик-агасы во благо дружбы между двумя юртами; напоминание Алигази-аги о препятствии с его стороны к причинению неуважения и жестокости в отношении царских послов в правление хана Мехмеда Гирея и Шахина Гирей-султана; неудобства царским послам в прежние времена от слуг калга-капусы по поводу тийиш; готовность ишик-агасы устранять споры и разбирательства; готовность Алигази-аги оказывать содействие царю с случае надобности; просьба о принятии просьб калги и хана.

Ну

Uluğ Ordaniñ ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırımniñ uluğ padişahı ve hem uluğ Qalğa Sultanı bolğan saadetlü ve şecaatlü efendim ve padişahım Feth Geray Sultan damlühu el-i'zz ve'l-unvan hazretleriniñ uluğ işik ağası min Aliğazı ağadan Uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve Taht-ı Masqvaniñ ve barça hristiyânniñ uluğ padişahı Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodoraviç cümle Urusniñ padişahı ve kob memleketlerniñ da bolsa hükümdarığa izzet ve ikram birle kobden kop selâm qılğanımızdan soñra şulay malümları bolğay

kim bu canibde saadetlü efendilerimizgâ çapqun elçileriñiz milân ciberilgân muhabbetnameleriñiz vasıl ve teslim olunub hazine hazırdır demek bile munda bolğan uluğ elçiñiz ve sipahileriñizni saadetlü efendilerimiz körüñüşlerine alub ve burunğı adetçe riayet qılub ve Mehmedşah biyni almaşuvğa buyurub ve yâtur elçilerini taqı ta'yin qıldılar irsa biz taqı burunğı dostluq ve muhabbetlikke bina'en muhabbetnamemiz birle elçimiz [...] cibârdik imdi efendilerimiz Han ve Sultan hazretleri birle ömür ahırğaçe uzun-uzaq dost ve qardaş bolmaq muradıñız irsa muhabbetnamelerinde her nege hatt qılub ötül qıldılar irsa qabul qılub ciberürgâ buyurub daim dostluqda ve qardaşlıqda bolğaysız burundan iki padişahniñ muhabbetligine ve iki yurtniñ yahşılığına çalışa turğan bir ihtiyarmız Mehmed Geray Han ve Şahin Geray Sultan zamanında elçileriñizgâ sıysızlıq ve horluq idüb siyâset itmek murad itdiklerinde biz arağa kirüb mani' itdirgân irdik ve bizden soñra Qalğa qapusında tiyiş hususıyçün elçileriñizgâ niçe sıysızlıq ve horluq itkânler imiş şimden soñra alay bolmasdır ol aslı ohşavsız işlerni qadir olduğumuz qadar mani' iderüz efendilerimizgâ her ne söziñiz ve muradıñız bar bolsa bizgâ bildirgâysiz muradıñızçe husulina sıy qılarmız sağ qolumız birle efendilerimizgâ hmet itsek sol qolumız birle sizgâ hidmet idüb iki yurtniñ yahşılığına ve reayâ ve berayâniñ rahat ve tınç olmasına cehd qılub ömür ahırğaçe dost ve qardaş bolğanıñız tilerimiz siz taqı efendilerimizniñ tileklerin qabul qılub daim dostluqda bolğaysız şulay bilgâysiz dib hatt bitildi.

Aliğazı bin Müselli
Aliğazı ağay hazret-i Sultan halâ

6.3. Ислам-ага

№ 97

**Хатт ишик-агасы Ислам-аги Михаилу Федоровичу
(1054 г.х. / 1644 г.)**

Аннотация. Восшествие на ханский престол Ислама Гирея; калгайство Кырыма Гирей-султана; соблюдение прежней клятвы, что была при хане Бахадыре Гирее; послы к царю с мухабетнаме от хана и калги; просьба об уважении к дружбе хана и калги, с учетом их намерений; просьба Ислам-аги об отправлении вестей к себе; служба Ислам-аги во благо двух юртов; дружба в ответ за дружбу.

Hu

Uluğ Ordaniñ ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kob Tatarıñ ve sağışsız kop Noğayniñ ve barça Ümmet-i Muhammedniñ uluğ padişahı ve Qırım hanı İslâm Geray Han halidat-i

hilâfetühu eli yevmü'l-Mizan hazretleriniñ uluğ qarındaşı ve hem uluğ Qalğa Sultanı bolğan saadetlü ve şevketlü efendim padişahım Qağalğay nusret-aray Qırım Geray Sultan damele el-i'zz ve'l-unvan hazretleriniñ uluğ işik ağası bolğan min İslâm ağadan uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve Taht-ı Masqvaniñ ve barça hristiyanıñ uluğ padişahı Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusniñ padişahı ve kob memleketlerniñ da bolsa hükümdarığa kopden kob selâm qıldığımızdan soñra şulay malümları bolğay kim halyâ saadetlü efendilerimiz Han ve Sultan hazretleri haqqında lütf-i Yezdani qarın hâl ve inayet-i Samedani mu'in amalleri olub devlet ve iqbal ve saadet ve iclâl ile Taht-ı ali-bahtları üzre iclâs buyurmalarıyle siz qardaşlarına burunğı merhum ve mağfur Bahadır Geray Han zamanında bolğan ahud ve şerut üzerinde turub dost ve qardaş bolur için işbu çapqun elçileri bile muhabbetnamelerin köndermişlerdir ve muhabbetnameleri içinde barça sözleri ve muradlarını ayan ve beyan qılmışlardır imdi saadetlü ve şecaatlü Han ve Sultan edem-Allahu ömür-hüma ve devlet-hüma eli yevmü'l-Mahşerü'l-Mizan hazretleri efendilerimiz milân ömür ahırğaçe dost ve qardaş bolmaq muradıñız irsa muhabbetnamelerinde hatt qılınub murad itdikleri üzre dostluq ve qardaşlıqğa sı'y idüb daim dostluqda ve qardaşlıqda bolğaysız ve efendilerimizgâ her ne söziñiz bar bolsa bizgâ bildirgâysız İnşa'Allahu Ta'alâ huzurlarında hayır bile söyleb muradıñuzçe iki padişahniñ muhabbetligine ve iki yurtniñ yahşılığına ve reaya ve berayaniñ tınç ve rahatlığına sı'y qılargız ve bi'l-cümle saadetlü efendilerimizniñ name-i Hümayunlarında her nege hatt qılub ismar qıldılar irsa dost ve qardaş bolur için muradları üzre husulina sı'y qılasız İnşa'Allahu Ta'alâ sizden dostluq sadır olursa efendilerimiz taqı dostluqdan qaçmay ömür ahırğaçe dost ve qardaş bolub dostuñuza dost ve duşmanıñıza duşman bilgâysız dib hatt bitildi Cümadi-el-ahire ayınıñ evahirida tarih sene miñ elli dört peyğamberimiz hazret-i Muhammedü'l-Mustafanıñ hicretida.

İslâm ağay hazret-i Sultan halâ

№ 103

Хатт ишик-агасы Ислам-аги Михаилу Федоровичу (?)

Аннотация. Прибытие царского посла и сипахилер, доставка казны и тийишлер калга-султану; подарки (союргал и ярлыкаш) для послов; недо-стача в тийиш; невыдача послами двух соболиных тийиш, что нынешний калга брал во время нуреддинства; по одному тийиш для двух султанов и двух ханий; два тийиш для двух слуг-казакдаш калги Фетха Гирей-султана – не выданы; почтительное обращение от калги с послами; мухаббетнаме калга-султана с уведомлением Михаилу Федоровичу об отправлении тийиш

в следующий раз; просьба Ислам-аги о тийиш в 100 сом акче для себя (эмек-дар и казакдаш), тийиш для слуги по имени Зульфикар; усилия и служба Ислам-аги во благо дружбы между двумя юртами.

Hu

Uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve Taht-ı Masqvaniñ uluğ padişahı Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle hristiyanniñ penahı ve hükümdarığa saadetlü ve şecaatlü Qırım hanı İslâm Geray Han hazretleriñ uluğ qarındaşı ve uluğ Qalğa Sultanı bolğan saadetlü efendim ve padişahım Qırım Geray Sultan damele el-i'zz ve'l-unvan hazretleriñ uluğ işik ağası min İslâm ağadan kopden kob selâm qılğanımızdan soñra şulay malümları bolğay kim halyâ ilçiñiz ve sipahileriñüz milân bu canibkâ könderilen hazine ve tiyişleriñiz saadetlü efendimiz sultan ali-şan hazretleriğe teslim olunduqdan soñra ayin-i qadim üzre ilçileriñizgâ riayet qılub soyurğal ve yarlığaşları birle mesrur ve handan buyurmışlardır ve likin tiyiş hususunda bir qaç neza' olmuşdır evvelâ saadetlü efendimiz Sultan hazretleriñ kiyik sultan iken iki samur tiyişleri var imiş Nuraddin iken almışlar anı elçiñiz yoqdur deyü virmedi ve iki sultan ve iki hani tiyişi dahi var imiş anlarğa taqı birer tiyiş berdiler ve Qalğa Feth Geray Sultanniñ iki Qazaqdaşına iki tiyiş yarlığaş itkân imişsiz ol yigitler halâ efendimiziñ qullarıdır anlarıñ tiyişlerin taqı bermediler alay da bolsa efendimiz sultan hazretleri şol tiyişler sebebli ilçi ve sipahileriñize qıstav ve sıysızlıq itmediler qardaşımız biy Mihayla Fyodraviç hazretleriğe bildirelim bu def'a cibermediler ise kün ilkerü ciberirgâ buyurğaylar idi deyü tilek qılub muhabbetnamelerinde i'lâm qıldılar imdi saadetlü efendimiz milân dostluq ve qardaşlıq muradıñız bolsa tileklerin ciberirgâ buyurub ömür ahırğaçe dostluqda ve qardaşlıqda boğay idiñiz dahi saadetlü efendimiz min emekdar ve Qazaqdaşlarına yüz som aqça adet olan tiyişimize zemm ve alçaq olmasın tilek qılub ve yeñiden Zılfıqar nam bir quluna tiyiş tilek itmişlerdir efendimizin hatır-ı şeriflerine riayet idüb bu qullarıçün tilek qılğan yüz somnı her hazine keldikçe cibergey idiñiz efendimizin kuçükden Qazaqdaş ve emekdarları olub iki padişahniñ muhabbet ve iki yurtniñ yahşılığına çalışur qullarımız İnşa'Allahu Ta'alâ sizge de efendilerimize her ne sözüñ bar bolsa bildirgâysiz muradıñız husulında sı'y itârmiz ve ömür ahırğaçe dost ve qardaş bolub tatuw ve muhabbet bolğanıñız tilerimiz sağ qollarımız milân efendimize hidmet itdek sol qolumız milân sizgâ hizmet idermiz heman efendimiziñ işbu tileklerin red itmây ciberirgâ buyurub dostluq ve qardaşlıqda bolğaysız dib hatt bitildi.

İslâm ağay hazret-i Sultan halâ

№ 110

Хатт-мухаббетнаме ишик-агасы Ислам-аги Алексею Михайловичу (?)

Аннотация. Прежняя дружба хана и калга-султана с царем Михаилом Федоровичем; обязательство о несовершении походов во владения Москвы татарскими вельможами (султаны, беи и мурзы родов Ширин, Мангыт, крымские төре, войска) и непричинении вреда Москве; клятва перед царскими послами; ханское мухаббетнаме; посланник Хуремшах-мурза от хана, слуга Мехмед от калги Кырыма Гирей-султана; мухаббетнаме от Ислам-аги; просьба о принятии слов и просьб хана и калги; просьба о невторжении в султанские и ханские владения, о контроле над действиями донских казаков; просьба об отправлении тийиш по дефтеру; своевременное отправленное двухлетней казны, с определением места и времени алмашув; просьба о скорейшем возврате Хуремшах-мурзы с вестями; направление вестей к Ислам-аге; служение Ислам-аги во благо дружбы между двумя странами; 100 сом нукарат для Ислам-аги в добавок к положенному по обычаю тийиш, с внесением в дефтер.

Hu

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti birle Uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve Taht-ı Masqvanıñ uluğ padişahı Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Ulusniñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa hükümdarığa saadetlü ve şecaatlü efendim ve padişahım Qalğa Qırım Geray Sultan damle el-i'zz ve'l-unvan hazretlerniñ uluğ işik ağası min İslâm ağadan kobden kob selâmlar olunub halıñız ve hatriñüz sorağanımızdan soñra malümları bolğay kim halyâ saadetlü ve devletlü efendilerimiz Han ve Sultan hazretleri babañuz uluğ Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç hazretleri milân burundan niçe dost ve qardaş ve tatuw-muhabbet boldılar irsa siz qardaşları milân dahi şöyleçe dost ve qardaş bolur için vilâyetiñizgâ min-ba'd cavlay barmayaçaqlarına ve ğayrı sultanlardan ve Şirin begi ve mırzalarından ve Manqıt begi ve mırzalarından ve barça Qırım törelerinden ve asker halqından hiç bir kimseneni yibârmeyaçeklerine ve bir vechle zarar ve ziyan itmeyeceklerine munda bolğan ilçileriñiz ve sipahileriñiz aldında ahd-ı iman ve şart-peyman idüb ve her vechle i'tiqad ve i'timad virüb ve siz qardaşlarına dahi muhabbetnamelerini hatt qılub ve barça sözleri ve muradlarını yazdırub saadetlü Han hazretleri inamlı qulı Hüremşah Mırzanı ve efendim Sultan hazretleri Mehmed qulların yibârdiler irsa biz dahi adet-i qadim üzre muhabbetnamemiz hatt qılub könderdik imdi siziñ dahi efendilerimiz milân dost ve qardaş bolmaq muradıñuz irsa muhabbetname-i Hümayunlarında her nege hatt ve tilek ve taleb qıldılar irsa sözlerni ve tileklerini qabul idüb saadetlü ve devletlü padişah-i ali-miqdar hazretlerniñ ve Han ve Sultan hazretlerniñ vilâyetlerine qaradan ve deryâdan

Tın Qazaqlarıñuza zarar ve ziyan itdirmemek için muhkem tenbih ve yasaq idüb ve yeñiden tilek ve taleb olunan tiyişlerini halâ yazub yibârdükleri defter mücibinçe eksiksiz hem qusursız her hazine keldikçe yibâürgâ buyurub ve hazine defterine yazdırub ve adet bolğan iki yıllıq hazinelerin vaqıt ve zamanıyle çıkarub ve almaşuq için kün ta'yin ve vade idüb halâ çapqun ilçileri bolğan Hüremşah Mirzanı kün ilkâri haber itâ tutqavsız revan ta'cil yibârüb daim dostluqda ve qardaşlıqda bolğaysız ve saadetlü ve devletlü Han ve Sultan efendilerimiz ve padişahlarımızğa her ne söziñüz ve muradıñız bar bolsa biz qullarına muhabbetnameñüzde yazub i'lâm qılğaysız İnşa'Allahu Ta'alâ her söziñüzni efendilerimizgâ yetiştirüb muradıñız ve hidmetiñiz husulına ve iki padişahniñ muhabbetligine ve iki yurtniñ yahşılığına ve re'aya ve berayaniñ tıñ ve rahatlığına sı'y qılargız siz uluğ padişah ve hem uluğ han biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ hükümdarı da bolsañuz efendilerimizniñ bu qullarıçün tilek qılğan yüz som nuqaratnı adet bolğan tiyişimizgâ qoşub ve her hazine keldikçe yibâürgâ ve hazine defterine yazdırırğa buyurğay irdiñüz İnşa'Allahu Ta'alâ bu canibe ilçileriñizniñ efendilerimizgâ her ne sözleri bar bolsa muradları üzre bitürmege cehd qılargız hasıl-ı kelâm saadetlü ve şecaatlü efendilerimiz milân dostluq ve qardaşlıq muradıñız irsa muhabbetnamelerinde her nege yazdılar irsa amel ve i'tibar ve tileklerin qabul idüb ömür ahırğaçe uzun-uzaq dost ve qardaşlıqda bolğaysız şulay bilgâysız dib hatt bitildi.

İslâm ağay hazret-i Sultan halâ

№ 122

Хатт-мухаббетнаме баш-агасы Ислам-аги Алексею Михайловичу (1059 г.х. / 1649 г.)

Аннотация. Прибытие в Крым сипахи Михаила Ларионова и писаря Ивана Никитина, доставка казны хану и калге Кырымү Гирей-султану; соблюдение калгой клятвы о дружбе; просьба об отправлении положенной дани (верги) и соблюдении клятвы; возврат извозчиков (арабаджылар), сокольников (кушчылар) и гонцов; дружественное письмо от Ислам-аги; просьба об исполнении дел, обозначенных в письме от калга-султана; отправление вестей и просьб к Ислам-аге в случае надобности; тийиш и посылки (селям и болеклер) для Ислам-аги; усилия Ислам-аги во благо двух стран.

Hu

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve barça hristiyânniñ ve Masqva memleketleriniñ padişahı eyamız padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ da bolsa padişahı ve hükümdarığa Taht-ı Qırımniñ uluğ padişahı ve Qalğası

bolğan saadetlü ve devletlü ve şevketlü ve azametlü ve şecaatlü Qırım Geray Sultan adalet-unvan dame fi hıfz Rabenna'l-müste'an hazretleriniñ baş ağası bolğan İslâm ağadın kopdin kop selâm itib nedir mübarek halıñuz ve hatrıñuz dib sorağanımızdan soñra i'lâm ve inha olunur ki halyâ sipahileriñüzden Mihayla Larivanav ve yazıçı İvan Mikitin birlen saadetlü ve şecaatlü efendimiz Han ali-şan ve sultan zi-şan hazretlerine könderilgân uluğ hazineñüz vasıl olub saaddetlü ve şecaatlü efendimiz Sultan zi-şan hazretleri siz uluğ qardaşları milân ömür ahırğaçe taymay turub burunğı ahdname-i Hümayunları üzre madamki siz uluğ padişah saadetlü ve mürüvvetlü efendimiziñ name-i Hümayunlarında yazıldığı üzre amel olunub virgülerin viresiz ve ahd-peymanıñızda durasız bizim uluğ padişahımız Sultan-ı a'zim ali-şan hazretleri taqı ahd ve peymanlarında hiç hilâf itmây dost ve qardaş bolur için arabaçılar ve quşçılar ile çapqunların cibergen sebeble bizim taqı muhabbetlik kağıdımız cibergândır imdi siz uluğ padişah taqı her ne kim saadetlü ve şecaatlü efendimiz Sultan zi-şan hazretleriniñ name-i Hümayunlarında yazılğandır amel ve inam qılğay irdiñüz ve biz İslâm ağağa taqı burunğı ağalarğa cibergân muhabbetname kağıdıñuznu yazub ve her ne hidmetiñüz bolsa beyan qılub kop selâmımız ve böleklerimizni ve qanun-ı qadim üzre tiyişlerimizni cibergey irdiñüz ve her ne ismar itkân sözüñüzni saadetlü ve devletlü efendimiz Sultan zi-şan hazretlerine arz idüb çalışurmız iki curt arasında tüzenlik bolğanın tilerimiz dib hatt bitildi tahrira fi ğurra Recebü'l-mürecceb tarih miñ elli toquzda.

İslâm ağay hazret-i Sultan halâ

№ 201

Хатт-мухаббетнаме ишик-агасы Ислам-аги главному министру Алексея Михайловича (Бахчисарай, 1077 г.х. / 1666 г.)

Аннотация. Восшествие нового хана на престол; отправление в Москву послов с вестями по этому поводу, мухаббетнаме от Ислам-аги главному министру; дружба между двумя странами, как и в прежние времена, следование пути предков в деле соблюдения клятвы; походы в султанские и ханские владения – вред себе; просьба к министру об отправлении посла в случае намерения о благе; усилия Ислам-аги в делах о заключении мира; возвращение московских послов при новом хане без удерживаний и остановок.

Tañri Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaq ve Taht-ı Qırımniñ ve sansız kob Tatarniñ ve sağışsız kob Noğayniñ ve Tağ ara Çerkâçniñ ve Tat milân Tavgaçniñ uluğ padişahı bolğan Han edem-Allahu unvana ve ensara hazretleriniñ uluğ eşik ağası bolğan iftiharü'l-erkân zahiru'l-a'yân İslâm ağa hazretlerindin

uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç barça Urusnıñ penahı ve kob memleketler nigâhdarı bolsa padişahı ve hükümdarınıñ baş veziri bolğan [...] dostumuz ve qardaşımızğa kopdin kob selâm itib tatuwlıq yemiliân hâl ve hatriñüz sorağanımızdan soñra i'lâm muhabbet ve inhay dostane oldur ki efendim Han nusret-nişan hazretlerine Haq Celle Şa'ne ve Ta'alâ qut ve qudret ve fursat ve nusret virüb baba tahtına Han bolmağın bu yirli haberni bildire elçilerin cibermekle siz qardaşımızğa muhabbetname hattımız tahrir olunub irsal olunmışdır az iş sebebli iki curtnıñ arasında kob qan tökülüb uzun-uzaq duşmanlıq üzre bolmaq lâyıq tuguldir ata ve dedeleri etken ahd üzre tatuwlıq yimilân dostluq ve qardaşlıq etmek iki curtnıñ faqır ve fuqarasınıñ tıñç ve rahat bolmasına sebep olmaqdır Al-i Curtuna tama' idüb öz curtın böldürmek ve berbad itdirmek aqıl işi tuguldir curt barışdırmaq ve iki padişahnıñ arasında tatuwlıq etüb iki tarafnıñ faqır ve fuqarasınıñ hayır du'asın almaq menimle saña kerek işdir eger eyülik bolsın degen fikriñüz bar bolsa elçiñüzni cibergey irdiñüz inşa'Allahu Ta'alâ arağa kirüb barışdırırğa sı'y qılargız ve ötkân cıl cibârgân elçiñüzni cibermey alub qalıbdırlar inşa'Allahu Ta'alâ azametlü ve şecaatlü efendimiz Han hazretleriniñ zaman-ı saadetlerinde kelgân elçiñüzni asla tutqavsız ve tohtatmay ciberirler elçi cibersek alub qalur ve tohtaturlar deyüb hatriñüzğa ketürmegây irdiñüz özge söz elçiden malümüñüz olur yâzıldı Han efendimiz tahtgâhı Bağçasarayında Rebiü'l-ahiriñ evelinde biñ yetmiş yedi tarihinde.

İslâm ağay hazret-i Han halâ

6.4. Рамазан-ага

№ 109

**Хатт ишик-агасы Рамазан-аги Алексею Михайловичу
(1056 г.х. / 1646 г.)**

Аннотация. Ходатайство ишик-агасы за царя перед ханом Исламом Гиреем; усилия Рамазан-аги во благо дружбы между двумя юртами – свидетельство царских послов; шерт (клятва) хана о дружбе перед царским спахи Тимофеем Карауловым и писарем Грязновым Акишевым; вручение ханского шертнаме с золотой пайцзой царским послам; ханский гонец с мухаббетнаме к царю; просьбы Рамазан-аги об отправлении доставок без недостатч, отправление падишахского ярлыкаша, без отказа; просьба ишик-агасы к царю о соблюдении дружбы; просьба об исполнении ханских велений; верная служба Рамазан-аги царю; просьба о ярлыкаш за свою службу; прежний тийиш – куний башлык для Рамазан-аги при хане Мехмеде Гирее; невыдача того тийиш по дефтеру от Т. Караулова; просьба об отправлении того тийиш

и соболиного башлыка, с внесением в дефтер; внесение ханом в дефтер тийиш для сына Рамазан-аги – соболиный башлык; просьба об отправлении укаванных ярлыкашей; заверения Рамазан-аги о своей добросовестной службе.

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve Deşt-i Qıpçaqıñ ve Taht-ı Qırımıñ uluğ padişahı bolğan ali-hazret meali-rutubet Hurşid-ı tal'ât utarid-i fetanet İslâm Geray Han edem-Allahu Ta'alâ eyyâm devletühu eli yevmü'l-Mizan hazretlerniñ uluğ işik ağası destur-i ekrem müşir-i efham Ramazan ağa dame iclâlühudın uluğ eyâmız padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kop memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa kopden kob selâm ve alqış idüb halıñız ve hatrıñüz sorağanımızdın soñra inha olunur ki halyâ efendim veli-ni'metim ve sebab-i devletim Han-ı a'zam ve haqanü'l-muazzam hazretleriğa siz uluğ eyâmız için kop sözler aytıb iki padişah ve iki yurtniñ aralarında tüzenlik bolğay irdi dib ne çaqlı çalışqanımız Haq Ta'alâ hazretleriğâ malümdır ve munda bolğan sipahileriñüz de bolsa kördiler ve eşitdiler vilâyetimizde bolğan qaraçılardan ve beklerden ve mırzalardan istemeyen kop irdi ElhamdüliLâhi Ta'alâ efendimiz Han hazretleri sözüimiz tıñlab evelkiday qarındaş ve dost bolmaqıñı qabul idüb bu künden soñra ömür ahırğaçe ve oğul-oğulğaçe dost ve qardaş boldıq dip munda bolğan sipahileriñüz Timafiy Qaraulav ve yazıçı Grâznovın Akişan alında Quran-ı A'zim üzerinden şart qılub ve şartname yazdurub altun baysa taqturub sipahileriñüzniñ qollarığa berüb muhabbetname hattları milân çapqun könderdiler inşa'Allahu Ta'alâ esenlik milân varmaq mısır bolğanda muhabbetname hattların yahşı tıñlab içinde barça yazılğanlarını eksiksiz bi-qusur könderip ömür ahırğaçe oğul-oğulğaçe dostluqda ve qardaşlıqda muhkem bolğay irdiñüz padişahane yarlıqaşıñız yoq dimegây irdiñüz iki yurtniñ faqır ve fuqarasınıñ rahatlığı için çalışğay irdiñüz efendimiz uluğ padişah Han-ı a'zam hazretlerniñ barça muradları hattlarında yazılğandır ol yazduqları üzre etkây irdiñüz taqı men destur-i ekrem Ramazan ağa da bolsaq siz uluğ eyâmız padişah hazretlerine kob hizmetler itdik kün ilkârıde bolsa şulay-oq hizmet itârmiz ol hizmetlerimiz muqabelesinde yarlıqaşıñız bolğay irdi Mehmed Geray Han zamanında alarnıñ tilegi milân bizge başlıqı zerdeva bir tiyiş kelgân irdi kün ilkârıde bolsa şulay-oq barur dib hattlarında yazğan irdiler Timafiy Qaraulav milân kelmeyüb şöyle qaldı siz uluğ eyâmızdan ötil qılub baş uramız kim bizüm ol tiyişimizi halâ defterde yazıldığı üzre başlıqıñı samur yârlıqağay irdiñüz ve kün ilkârıde bolsa hazine defterlerine yâzılıb her yıl sayın kelmeğâ buyurğay irdiñüz taqı özümüzniñ oğlumız için saadetlü efendim Han-ı a'zam hazretleri başlıqı samur bir tiyiş ötil qılub defterge özleri yâzdırğanlar biz de bolsaq siz uluğ eyâmızdın tilek qılamız hatrimiz körüp yârlıqaşıñızdan yoq dimegây irdiñüz iki yurtniñ ortasında ortaq

quluñuzmız inşa'Allahu Ta'alâ kün ilkârıde bolsa hizmetiñizgâ tapılıb yahşılıqğa çalışurmız siz uluğ eyâmız bolsañuz çalışqanımız ve etkân hizmetimiz bilgây irdiñüz tahrira fi mah-ı Rebiü'l-evvel 1056 sene.

Ramazan ağay hazret-i Han-ı a'zam halâ

№ 344

Хатт Рамазан-аги королю (?)

Аннотация. Дружба хана к королю; отправление прежде посла Ислам-аги с ханским ахднаме; посол от короля к хану; заключение нового мира и новая клятва; договоренность об отправлении верги (дани) и хедайя (подарков) крымским ханам; извещение короля о готовности верги; отправление ханом приближенного к себе слуги для получения верги; просьба о выдаче верги со скорейшим возвращением отправившегося человека; заверение о соблюдении клятвы о дружбе и мира со стороны хана; просьба о внимании к ханским словам в мухаббетнаме.

Hu

Cenab-i saadet-mab rif'ât-nisab hazret qıral-ı devlet-iştimal lâzale musalahat eli yevmu's-Su'al hazretlerine enva' meveddet-müştemel teslimat halesa-ithaf vahdisinden soñra inha-i hayır-cevileri budır ki saadetlü ve devletlü ve azametlü efendim veli-ni'metim Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam edem-Allahu ömrühu ve devletühu hazretleri cenabıñıza muhabbet ve meveddeti deruni olub ve bu hayır-havahları dahi iki yurtñıñ ve iki padişahñıñ arasında dostluq ve tüzenlik ve qardaşlıq üzre olmasın isteyüb ahdname-i Hümayun ile bundan aqdem İslâm ağa könderilmiş idi ve halâ tarafıñızdan elçiñüz azametlü ve mehabetlü padişah Rabbi' meskün hazretlerine varub yeñiden sulh ve ahd-ı misaq olduqda Qırım hanlarına virilü kelen virgü ve hedayâñuz da söyleşüb söz-qarar bolmağle haber kelüb adam könderip virgülerin aldırasız dimekle efendimiziñ yaqın qullarından [...] könderilmişdir inşa'Allahu Ta'alâ şeref-i vusulında dostluq ve qardaşlıq muradıñuz olursa mu'tad olan virgüñizi virüb eglendirmeyüb könderesiz murad-ı şerifleri qat'i cevabdır efendimiz Han-ı a'zam hazretleriniñ tarafından bu zamana degin naqz-ı ahd ve salâha muğayir bir iş olmuş degildir bundan soñra dahi olmaq ihtimalı yoqdur murad-ı şerifleri her ne olursa halâ könderdikleri muhabbetnamelerinde yâzmışlardır muhabbetnamelerinde yâzıldığı cevablarına amel ve i'tibar idüp varan adamları eglendirmeyüb könderesiz baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday.

Ramazan ağay-ı Hanı
Taleb lütuf-i Rahman-i Ramazan

6.5. Кайыт-ага

№ 323

Хатт капу-агасы Кайыт-аги Михаилу Федоровичу (?)

Аннотация. Отправление Джантимур-бея на алмашув от хана Мехмеда Гирея; гонец с мухаббетнаме к царю; мухаббетнаме от Кайыт-аги; просьба о скорейшем отправлении казны и возврате гонца заблаговременно, не откладывая на зиму.

Ну

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve barça Noğayniñ ve Tağ ara Çerkâsniñ ve Tata bile Tavgaçniñ uluğ padişdhi bolğan devletlü ve azametlü ve mehabetlü ve şevketlü uluğ Mehmed Geray Han edem-Allahu ömrühu devletühu eli yevmü'l-Qıyâm hazretleriniñ qapu ağası bolğan destur-i ekrem müşir-i efham Qayıt ağa dame iclâlühu hazretlerinden Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ ve kob memleketniñ ve barça hristiyânniñ ve Masqva şehriniñ uluğ padişahı Han ve hem uluğ biy eyâmız Mihayla Fyodraviç hazretleriniñ nedir hâliñuz ve hatriñüz dib sorağanımızdan soñra i'lâm ve inhay-i muhlis budır ki devletlü ve azametlü ve mehabetlü efendim veli-ni'metim Han-ı a'zam hazretleri uluğ hazinelerin almaşmaq içün i'zzetlü qardaşımız Cantimur biyni yibârmekle mu'tad-ı qadim üzre ilkâri çapqun könderilüb tarafımızdan dahi muhabbetname ile [...] adamımız könderilmiştir vusul bolduqda toqtatmayüb uluğ hazineni revan ta'cil cibermegâ ve bir kün evvel qaytarıp cibârmegâ buyurğay irdiñüz qışqa bastırmayub irişdirilmegâ iqdam itkây irdiler baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday.

Qayıt ağa hazret-i Han halâ

№ 327

Хатт Кайыт-аги Михаилу Федоровичу (?)

Аннотация. Прибытие царских послов в Крым, доставка казны и «агыр боллеклер» («тяжелых посылок»); изъявление царя о дружбе; гонец к царю, письмо от Кайыт-аги; просьба о соблюдении дружбы во благо двух юртов; дефтер от хана с перечнем союргал (подарков) для пяти приближенных агалар.

Ну

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve barça Tatar ve kob Noğayniñ ve Tağ ara Çerkâsniñ ve Tat bile Tavgaçniñ uluğ padişahı bolğan devletlü ve azametlü padişahım uluğ Mehmed Geray Han hazretleriniñ uluğ ağası destur-i

ekrem Qayıt ağa Uluğ Yurtnıñ ve kob memleketniñ ve Masqva şehriniñ ve barça hristiyânıñ padişahı eyamız Han ve hem biy Mihayla Fyodraviç hazretlerine kopdin kob selâm ve du'a ve alqış bergenimizden soñra i'lâm ve inha olunur ki halâ bu tarafda şevketlü ve azametlü padişahım Han-ı a'zam hazretlerine ciberilgân uluğ elçiñiz ve sipahileriñiz buluşdırub uluğ hazine ve ağır bölekleriñiz mu'tad-ı qadim üzre teslim olunub ve barça dostluq ve qardaşlıq sözleriñüz yetkürüb uzun-uzaq ömür ahırğaçe dost-muhabbet bolurıñız tilep çalışıb ve halâ dostluq ve qardaşlıqların bildirib uluğ çapqunların yibârmekle hatır-i şerifiñiz sora mektübimiz könderilgândir vusulında siz iyemiz hazretlerindin tilek qılamız kim uluğ efendim Han-ı a'zam hazretleriniñ hatt-ı şeriflerin yahşı tıñlab ömür ahırğaçe dost ve qardaş bolub iki yurtnıñ faqır ve fuqarasınıñ rahat ve tıñç bolğuday qılıqnı itkây irdiñiz ve halâ efendimiz şevketlü Han-ı a'zam hazretleri dostluğa bina'en beş nefer yaqın ağaları için soyurğalıñuz tilek idüb defter idüb cibergenlerdir dostluq idüb anı dahi lütuf itkây irdiñiz taqı uzun-uzaq dost ve qardaş bolub muhabbet üzre bolğay irdiñüz deyü hatt bitildi.

Qayıt ağay hazret-i Hanı halâ

№ 328

Хатт ишик-агасы Кайыт-аги Михаилу Федоровичу (?)

Аннотация. Прибытие в Крым царского посла с хедая (подарками) хану; возвращение извозчиков (арабаджылар), сокольников (кушчылар) и путеводителей (ёл-агалар); ханский гонец с мухаббетнаме к царю; просьба об отправлении впредь традиционных верги (дани) и хедая; служба и усилия Кайыт-аги во благо дружбы между двумя юртами; готовность ишик-агасы принимать меры к непричинению вреда владениям Москвы; ярлыкаш ханским слугам; напоминание о прежней просьбе хана в письме о соболинном тийиш для Кайыт-аги (до должности капу-ага) и доставке того ярлыкаш-тийиш; новая просьба Кайыт-аги об увеличении ярлыкаш (шубы) и внесении в дефтер; служба ишик-агасы хану и царю; просьба о тийиш ханскому слуге-эмекдару Газанферу, выросшему в доме хана; покупка пленника из крепости Курски купцом Хусеин-агой; договор о выкупе Василием Чакматом (из кушчылар) того пленника за долг в сумму 230 сом нукарат, с кабалой (долговой распиской); невыплата долга Хусеин-аге.

Hu

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve Deşt-i Qıpçaq ve Taht-ı Qırımniñ ve sansız kob Tatar ve sağışsız Noğayniñ ve Tat bile Tavgaçniñ erkli ve devletlü ve azametlü ve mehabetlü uluğ padişahı efendim veli-ni'metim Mehmed Geray Han edem-Allahu ömrühu ve devletühu eli yevmü'l-Qiyâm hazretleriniñ eşik ağası bolğan Qayıt ağa hazretlerindin Uluğ Orda Uluğ

Yurtnıñ ve kob memleketler ve barça hristiyânıñ ve Masqva şehriniñ padişahı uluğ Han Mihayla Fyodraviç huzur-ı şeriflerine selâm ve du'a ve alqışdan soñra i'lâm ve inha olunur ki ayin-i qadim üzre könderilen elçiniñ kelüb devletlü ve azametlü Han-ı a'zam hazretlerine buluşdırılıb hedayâniñ teslim itdirüb qanun-ı qadimçe sıy ve riayet etdirib arabaçı ve quşçı ve yol ağaların toqtatmay çapqun ile könderib devletlü efendimiz Han hazretleriniñ murad ve maqsudları her ne bolsa muhabbetnamelerinde yazılğandır yahşı oqutub murad-ı şeriflerin idüb ömür ahırğaçe dostluq ve qardaşlıq idüb iki yurtnıñ faqır ve fuqarası rahat ve tıñç bolğuday qılıqını itkây irdiniñ hasıl-ı kelâm efendimiz Han hazretleriniñ muhabbetnamelerin tıñlab qadimden virilü kelgân virgü ve hedayâniñ kün ilkeride qanun üzre birib dostluq ve qardaşlıqdan taymay iki yurtnıñ tüzenligine ve fuqarasınıñ tıñç ve rahatına sebep bolğuday işni itkây irdiniñ min uluğ destur-i mükerrem Qayıt ağa hazretleri de bolsaq iki yurtnıñ ve iki padişahıñ dost ve qardaşlığına çalışğanımız öz elçiniñze dahi malümdir kün ilkârıde bolsa can-göñül bilen çalışub devletlü padişahım Han hazretlerine söyleyüb vilâyet ve memleket ve çet kermanlarıñıza cavlay barmasğa ve i'zzetlü Qalğa ve Nuraddin Sultanlar hazretlerin cibermeskâ ve yurt oğulları ve mırzalardan asker bilen barub çabdırmasğa ve zarar ve ziyan etdirmeskâ her zaman çalışurumuz siz uluğ Han-ı a'zam biy Mihayla Fyodraviç hazretleri de bolsañuz ömür ahırğaçe qardaşlıq ve dostluq idüb devletlü padişahım Han hazretleriniñ bir qaç qullarına tilek idüb namelerinde yazılğanınça kün ilkârı yarlıqaşınıñ ihsan olunmaq için buyurğay irdiniñ min uluğ Qayıt ağa hazretleri qapu ağası bolmas burun azametlü padişahım Han hazretleri bir samur tiyiş tilek idüb siz uluğ eyamız hazretleriğa yazğan irdiler siz uluğ eyamız hazretleri de tileklerinçe yarlıqaşınıñ keldi ve elçiniñizden aldıq siz uluğ eyamıza du'a ve alqış idüb ötil qılamız kim ol yarlıqaşınıñ arttırıb bir samur ton ve bir zerdeva ton iki yenli-yaqalı sırt ton iki yenli-yaqalı qarın ton dört tahta sırt dört tahta qarın iki çift bürklik samur bir tilki siyah bürk yarlıqab kün ilkârı oşlay bolmaq için hazine defteriñüzde yazdırub her yıl sayın ihsan olunmaya emir etkây irdiniñ bizim sizgâ çin göñül birle hidmet idüb ve kün ilkârü hidmetiñizde çalışmaq muradımız olmağle siz uluğ eyamız hazretlerinden yarlıqaş utanamız İnşa'Allahu er-Rahaman oñ qolumız birle efendimize hidmet idüb sol qolumız milân siz uluğ eyamıza hidmet idermiz ve devletlü efendimiz hazretleriniñ küçükden qolunda ösmüş emekdarı Ğazanfer namında bir qulı için tiyiş rica itmişlerdir ol qullarına yarlıqaşınıñuz ihsan olmaq için ötil qılamız dahi Hüseyin ağa dirler bir bazirğânımız bir esir satun almış imiş esir meger Kurski digân qal'âdan imiş keçkân yılda Vasiliy Çaqqmat digân quşçılardan bir adamıñuz iki yüz otuz som nuqarat bahasını kesüb kefil olub ve qabala berüb esiri alub ketmiş bu faqırınıñ aqçasını berüb cibermedi siz uluğ eyamız hazretlerindin

ötil qılamız kim ol kefil bolğan Vasiliyden iki yüz otuz som aqçanı alub könderesiz bize tabı' bir faqırnıñ aqçası olmağle tilek qılamız baqı ed-du'a min etba' el-Huday.

Qayıt ağay hazret-i Hanı halâ

6.6 Муртаза-ага

№ 330

Хатт ишик-агасы Муртаза-аги Михаилу Федоровичу (?)

Аннотация. Доставка казны и тийишлер царским послом в текущем году; мухаббетнаме от царя к калге Фетху Гирей-султану; недостача тийишлер для приближенных к калге слуг – актаци-бея и капуджы-башы; ответ царского посла о выдаче того, что было; просьба ишик-агасы о ненарушении дружбы; просьбы в письмах от хана и калги о куньем тийиш для слуг; просьба о тийиш заново для сыновей калги, двух султанов, дочерей – двух ханий, одной бикечи; просьба об исполнении велений в мухаббетнаме от хана и калги; преклонный возраст Муртаза-аги, его усилия во благо дружбы между двумя юртами и падишахами; готовность Муртаза-аги оказывать содействие царю в необходимых делах на ханской стороне; прежнее письмо Муртаза-аги по поводу доставки 100 сом для аги Ислама Гирей-султана – Сефергази-аги; письмо калга-султана к царю по этому поводу.

Hu

Uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve Taht-ı Masqvaniñ ve barça hristiyânıñ uluğ padişahı Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusniñ ve kop memleketlerniñ da bolsa hükümdarığa saadetlü Qırım Qalğası Feth Geray Sultan halidat-i hilâfetühu eli yevmü'l-Mizan hazretleriniñ uluğ işik ağası bolğan min Murtaza ağadan kobden kob selâm qılıb halıñız ve hatrıñız sorağanımızdan soñra malümları bolğay kim halyâ bu sene-i mübarekede bu canibe könderilen hazine ve tiyişler elçiñiz qolı bile vasıl ve teslim ve muhabbetnameñüz oqunılıb hatt qılğan sözleriñiz barçası saadetlü efendimiz Sultan hazretleriniñ ve bizim malümımız oldı ve lâkin efendimizniñ yaqın qullarından aqtaçı biyniñ ve qapuçı başınıñ tiyişleri eksik kelmekle bir def'a elçiñüzden tamam alınmaq murad olunmışıdi ba'de elçi bize virüb könderdikleri budır biz kendiligimiz alı-qoyüb virmem ki neye qadiruz deyü arz itmekle bu def'a qarındaşımız biy Mihayla Fyodraviç hazretleriğe bildirelim az-çoq nesne içün qadimden aqd ve rabt olunan sulh ve salâhı bozmazlardır dostluq muradları ise anlarıñ tiyişlerin zerdeva itmek kerek deyü Han hazretleriniñ ve Sultan hazretleriniñ name-i Hümayunlarında bildirüb ve yeñiden oğulları iki Sultana ve qızları iki

haniy ve bir bikece tiyiş tilek ve taleb itmişlerdir dostluq muradıñız ise Han hazretleriniñ ve Sultan hazretleriniñ muhabbetnamelerinde her nege ferman iş'ar qılındı irsa mücibiyle amel ve tileklerin qabul qılıb daim dostluqda ve qardaşlıqda bolğaysız her zaman iki yurtñıñ yahşılığına ve iki padişahñıñ muhabbetligine cehd idüb çalışa turğan bir ihtiyar kişimiz tatuw-muhabbet bolğaniñız tileymiz ve bu canibe her ne hıdmetiñiz düşerse bildirgâysız inşa'Allahu Ta'alâ efendimiz huzurında hayır birle söylenüb muradıñuz üzre bitürmege sı'y qılargız ve lâkin bu ihtiyar sadaqatkârlarñıñ sizden ricası budır ki İslâm Geray Sultan hazretleriniñ ağası Seferğazi ağayâ ciberürgâ buyurduğıñız yüz som hususıyçün mundan burun yâzğan mektüblerimizde yâzub bu qullarına dahi ciberürgâ buyurğay irdiñüz dib arz qılğan ve halâ efendimiz Sultan hazretleri dahi name-i Hümayunlarında yâzub tilek qılğanlardır şol tileklerin qabul qılıb daim dostluqda ve qardaşlıqda bolğaysız şöyle malümları bolğay dib hatt bitildi.
Murtaza ağay hazret-i Sultan halâ

6.7 Самур-ага

№ 366

Хатт Самур-аги канцлеру Курченко (?)

Аннотация. Прибытие султана (калги?) в Аккерман; большое число войска, нехватка продовольствия, сложности в зимовке; готовность татарского войска идти в помощь к войску канцлера; нахождение Курского в Аккермане рядом с султаном; просьба об отправлении вестей к Курскому; подготовка польского войска к сражению – множество пушек и немецкой пехоты; отправление чавуша от падишаха к Хмельницкому с требованием о разрыве отношений с Москвой, о мире с ханом; предупреждение о хитрости Хмельницкого и вероятности лжи с его стороны; просьба не придавать значения словам Хмельницкого; отправление султаном (калгой) к королю Садык-бека, просьба о его скорейшем возврате.

Ну

İzzet-qarın dostumuz Kurçenka qansilâr huzurına selâmlardan soñra nedir halıñuz yahşımısız-hoşmısız dib sorağaniñızdan soñra i'lâm olunan oldur ki halâ saadetlü efendimiz Sultan ali-şan hazretleri devletile kelüb Aqkermana nazil olmuşlardır askeriñ çoqluğından yem ve zahireden ıztırab çekildiginden qışlayâmayüb Aqkermana kelmişüzdür siziñ askeriñiz her ne zaman hazır bolub yürerse inşa'Allahu Ta'alâ biz dahi bunda hazır ve müheyyâ bolub imdadıñuza yetişmek muqarrardır ve Kurski dahi halâ Aqkermanada efendimiz Sultan ali-şan hazretleriniñ yânında derler ol

canibde her ne haber ve her ne cevab olursa bunda Kurskiye bildiresiz ol dahi efendimiz Sultan hazretlerine ve bize bildirir heman siz dahi basiret üzre olub kelecük askeriñüz mükemmel ve mürettib mahallinde yetişdirmeye iqdâm tam ve ihtimâm malakelâm eylesiz ki fırsat fevt olmayâ toplarıñuz ve yâân nemseleriñüz ziyâdesiyle tedarik idesiz heman askeriñüz bir hoşçe mükemmel idüb zamanına irişdirmege diqqat ve himmet idesiz ve saadetlü padişah taraflarından halâ İhmel-Melniskiye çavuş ketmişdir Masqvadan ayrılıb Han haretleriniñ ayâğına düşib evelki barışık kibi barış ve yârış olasın deyü könderilmişdir dahi ğayrı degildir ol bir hilebaz haramzadedir belki size yâlan ve yâñlış söz söyler i'timad olunmayâ efendimiz Sultan hazretleri Sadıq bek qulların qıral hazretlerine köndermişler idi eglenüb şimdiedek kelmediler anı dahi eglendirmeyüb ta'cil yollayub köndermeye sı'y eylesiz baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday.

Samur aĝay hazret-i Sultanı

7. ДОКУМЕНТЫ БЕЕВ

7.1. Али-бек

№ 29

Хатт Али-бека Михаилу Федоровичу (1045 г.х. / 1635 г.)

Аннотация. Шаид-кягыд (письмо-свидетельство) Али-бека к царю; служба Али-бека хану Инаету Гирею и царю; просьба Али-бека о ярлыкаш-тийиш, болек, нукарат-акче для себя; ахд и шерт от хана, калги Хюсама Гирей-султана, нуреддина Саадета Гирей-султана; шертнаме с золотой пайцзой; письма-мухаббетнаме от хана, калги и нуреддина; просьба о подготовке ежегодной казны и колтка; письмо царя с извещением об отправлении куньей пушнины для брата Бору-мурзы и сына Яхья-мурзы; просьба Али-бека о выделении царем суммы расхода на хадж (Кябе харджы), как дар за службу; преклонный возраст Али-бека; просьба о тийиш для Бахадыршах-мурзы, сына Джантимур-бея; просьба об увеличении ханской казны и посылок; тийишлер для капу-агасы Мехмедшах-аги, главного казначея Сефер-аги, других агалар, карачи-беев и мурз; тийиш для ханских бийимлер, 4 бикечей, 4 кумганчылар, 4 бикечей-хазинедар, ана-бийим; болеклер для калги Хюсама Гирей-султана, тийишлер для бийимлер, бикечей, бикечей-хазинедар, слуг, капу-агасы Муртаза-аги, главного казначея, агалар, беев и мурз; болек и селямлар (посылки) для нуреддина Саадета Гирей-султана, его бийимлер, казначея, кумганчы, капу-агасы Девлетгази-аги, агалар, мурз; ярлыкаш-болеклер для приближенных к хану слуг, мурз, есаулов, тюфенки-агалар, эмельдешей, аталыков, ёл-агалар, воинов, других татар – всех тех, что отправляются за казной; посол Заль-Бахадыр к царю от Али-бека.

Uluğ Ordanıñ ve Uluğ Yurtnıñ ve Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve kop Noğayniñ ve haddsız ve sansız Tatarıniñ ve cümle din-i İslâmniñ padişahı bolğan uluğ azametlü ve saadetlü alicah şehinşah İnyet Geray Han-ı a'zam Allahu Şa'ne ve ebbed devletühu eli yevmü'd-Devran hazretleri öz muhabbeti birle ve avn-i Huday müte'ali ve iradet ezeliye-i sani' Zülcelâl Tañrı Tebarek ve Ta'alâ hazretleriğa kopdin kop şükürler eda qılğanımızdan soñra ve peyğamberimiz hazret habib-i ekrem Muhammedü'l-Mustafayâ salâvat-tahiyyât ve sena qılğanımızdan soñra Al-i ve ashabına ve çihar-yâr ba-safa hazretleriğa kopdin kop dürr selâm

ve du'alar eda qılğanımızdan soñra siz eyâmız bolğan uluğ Ulusnıñ ve kob Rusnıñ ve kob memleketniñ ve cümle hristiyânıñ padişahı ve hükümdarı bolğan uluğ Han ve hem uluğ biy sar Mihayla Fyödraviç hazretleriğa baş urub kopdin kob selâm dikeç malüm qılamız şayid kâğıdımız oqub ve sözimizni tıñlab alup biz quluñızni özünizge qulluq ve hidmet qıluırğa buyurğaysız inşa'Allahu Ta'alâ oñ qolımız birle öz eyâmız İnayet Geray Han hazretleriğa qalay hizmet qılsaq ve siz eyâmızga da bolsa şulay-oq çin göñlümüz birle el-merhum burunğı ağalarımız bolğan biyelerden artıq hizmet ve qulluq qılmağa çalışa turğanımız alay bilgeysiz ve dahi sizler uluğ biy sar Mihayla Fyödraviç siz kim biz quluñızni merhum ağamız Ahmedşah biyden ve İbrahim Paşa biyden hiç eksik körmey anlarğa cibere turğan adet-i qanun üzre yârlıqaş tiyiş ve bölek selâmlarınız da bolsa ve yârlıqaş nuqarat aqçalarınız da bolsa şulay-oq bir eksiksiz biz quluñızğa cibergeysiz ve biz quluñız da bolsaq siz iyemizge can-göñlümüz birle qulluq ve hizmet qılub iki yurtnıñ yâqışlığına ve dost ve muhabbet bolurına bek çalışamız şulay bilgeysiz ve dahi öz iyemiz uluğ azamaetlü İnayet Geray Han hazretleri ve hem Qalğa Hüsam Geray Sultan hazretleri ve Nuraddin Saadet Geray Sultan hazretleri de bolsa siz qaradaşı birle burunğı ağaçaları bile söyleşken sözlerden artuq sözler söyleyüb ve burunğı ahdlardan artuq ahd ve şart idüp altun baysalı şartname yâzub şartname üstüne Quran-ı A'zimni qoyub şartname içinde ne yâzıldı ise anıñ üzerine ömür ahırğadek ve uzun-uzaqğadek taymay turub dost-muhabbet ve qarındaş bolub ant ve şart etkendir çin göñlümüz birle inanğaysız ve biz quluñız da bolsaq iki yurtnıñ barışlığı için ve iki padişahnıñ arasında ayırılmasday dost-muhabbet ve qarındaş bolurı için öz qoluma Quran-ı A'zimni ve Furqan-ı Kerimni alup altun baysalı ahdnameniñ üstüne qoyup öz iyemiz Han-ı a'zam hazretlerine ömür ahırğaçe ayırılmasday dost ve qarındaş bolsun dip ant ve şart bergenmen alay bilgeysiz ve siz iyemiz uluğ Ulusnıñ ve kob Rusnıñ ve kob memleketlerniñ de bolsa ve cümle hristiyânıñ padişahı ve hükümdarısınız kim öz iyemiz uluğ azametlü ve saadetlü uluğ İnayet Geray Han-ı a'zam hazretleriniñ ve hem Qalğa Hüsam Geray Sultan hazretleriniñ ve hem Nuraddin Saadet Geray Sultan hazretleriniñ de bolsa siz qarındaşına cibergen muhabbetname kâğıdlarını oqub mübarek sözlerini tıñlab alub ömür ahırğa ve uzun-uzaqğadek dost ve qarındaş bolğay irdiñüz ve hem tilek uluğ hazinelerini ve uluğ qoltqa bölek selâmlarını yoq demey her yıldan her yılğa qavl-qarar üstüne ziyâdesi birle hazır ve nazir qılğay irdiñüz anıñ için kim ziyâde dost ve qarındaş bolurğa sebebirdir şulay bilgeysiz ve siz iyemiz de bolsañız biz quluñız çapqun qullarınız birlen cibergen uluğ kâğıdıñızni içinde yâzub ciberübsiz kim öz qarındaşnı Borı Mirzağa ve oğluñ Yâhyâ Mirzağa başı zerdeva tiyiş cibergenimiz dib yâzıbsız biz quluñız bolsaq siz iyemizge baş uramız siz iyemiz de bolsañız bunda iki

yurtnın barışlığı için cibergen elçi sipahi qullarınızğa ısmarlayub cibergey irdiñiz bunda kelenden soñra biz quluñızğa yoq demey bergeyler irdiler biz quluñız da bolsaq iki padişahnın arasında dostluq ve muhabbetlik ziyâde bolsun dib can-göñül birle hizmet ve qulluq qılmağa sebep bolur irdi alay bilgeysiz dahi siz iyemizge de bolsa baş urup ötil qılamız kim biz quluñız da bolsaq anday ihtiyar pir olduq siz iyemiz sağılığında ve esenligindesiz iyemiz sebebli Kâ'be-i Şerrif Allah varub hac olmaq isteriz evimizdir ki yoq demey biz quluñızğa Kâ'be harcı cibergey irdiñiz biz quluñız da bolsaq siz iyemizge can-göñül birle hizmet ve qulluq qılurğa sebep bolur irdi alay bilgeysiz ve dahi sizge de bolsa baş urup ötil qılamız kim şayid kâğıdımız oqub ve sözimizni tıñlab alup işbu kâğıdımızğa yâzub cibergen sözlerimizi qabul qılup yârlıqab cibergey irdiñiz ve dahi biz quluñızğa soñra bek olub siz uluğ padişahğa qulluq ve hizmet idecek qarındaşımız Cantimur biyniñ oğlı Bahadırşah Mırza için siz iyemizgâ baş urub tiyiş ötil qılamız yoq demey yârlıqab tiyiş berüp cibergey irdiñiz biz quluñız da bolsaq ve Cantimur biy de bolsa iki yurtnın ve iki padişahnın arasında dostluq ve muhabbetlik için can-göñlimiz birle çalışıb qulluq ve hizmet qılurğa sebep bolur irdi şulay-oq bilgeysiz ve siz iyemiz de bolsañız qarındaşıñız Han-ı a'zam ali-şan hazretlerine de bolsa cibergen tilek hazineleriñizni ve bölek selâmlarıñızni özge zamandan iki ve artuq cibergey irdiñiz ve qapu ağası Mehmedşah ağanın da bolsa ve hazinedar başı Sefer ağanın da bolsa ve sair tiyiş ala turğan ağaların da bolsa ve qaraçı yurt begleriniñ de bolsa ve mırzalarınıñ da bolsa ol qanun-ı qadim üzre cibergey irdiñiz iki padişahnın ve iki yurtnın arasında barışlıq ve dostluq ve muhabbetlik bolurına sebebirdir alay bilgeysiz ve dahi Han-ı a'zam hazretleriniñ iç haremindedir olan ulu biyimleriniñ de bolsa ve dört biyimleriniñde bolsa ve dört qumğançılarınıñ da ve dört hazinedar bikeçleriniñ de bolsa ve ana biyim hazretleriniñ de bolsa adet-i qanun üzre cibere turğan tiyişlerini her yıldan her yılğa bir eksiksiz cibergey irdiñiz iki padişahnın arasında ve iki yurtnın barışlığına iygi bolur irdi alay bilgeysiz ve Qalğa Hüsam Geray Sultan hazretleriniñ de bolsa qanun-i qadim üzre cibere turğan tilek bölek selâmlarıñızni bir eksiksiz cibergey irdiñiz ve iç haremindedir olan biyimlerine ve bikeçlerine ve hazinedar bikeçlerine ve sair qanun-ı qadimden tiyiş ala turğan adamlarına ve hadim ağalarına da bolsa ve qapu ağası Murtaza ağayâ da bolsa ve hazinedar başı ve sair tiyiş ala turğan ağalarına ve biklerine ve mırzalarına da bolsa qanun-ı qadim üzre cibere turğan yârlıqaş tiyişlerini her yıldan her yılğa bir eksiksiz cibergey irdiñiz iki yurt barışlığına ve iki padişahnın arasında dostluq ve muhabbetlik ziyâde ve artuq bolmağa sebebirdir alay bilgeysiz ve Nuraddin Saadet Geray Sultan hazretleriniñ de ol qanun üzre cibere turğan tilek bölek ve selâmlarıni her yıldan her yılğa bir eksiksiz cibergey irdiñiz ve iç haremindedir olan biyimlerine de bolsa

ve hazinedar ve qumğançlarına da bolsa ve qapu ağası Devletğazi ağayâ da bolsa ve sair tiyiş yârlıqaş ala turğan ağalarına da ve mırzaları na da bolsa qanun-ı qadim üzre cibere turğan tiyişlerini bir eksiksiz cibergey irdiñiz kim iki yurtñıñ ve iki padişahñıñ arasında dostluq ve muhabbetlik artuq bolur irdi alay bilgeysiz ve dahi iyemiz uluğ azametlü Han-ı a'zam hazretlerniñ öz yaqın qulları bolğan hazinege qarşı cibere turğan asakir yümış mırzalarınğa da bolsa ve yâsavullarınğa ve tüfenkci ağalarınğa ve emeldeşimiz ve atalıqlarımızğa da bolsa ve yol ağası bolğan başçılarımızğa da bolsa ve asakir-i cümle yümış Tatarlarımızğa da bolsa burunğı merhum ağalarımız bi-zamanında qarşı yârlıqaş bölekleriñizni qalay cibere turğan bolsañız oşol minval üstüne cibergeysiz zira uşbu kitabet olunğan kişiler uluğ ahdlar ve uluğ şartlar içinde birgedirler şulay bilgeysiz ağır selâm bulan öz ulu elçimiz Zal-Bahadırnı ciberdik sı'y-hürmet qılğaysız kitabet olundı fi evasıt Rebiü'l-ahrı tarih sene 1045 biñ qırq beşinde.

Ali bek

7.2. Джантимур-бий

№ 34

Хатт Джантимур-бека Михаилу Федоровичу (1047 г.х. / 1637 г.)

Аннотация. Шайит-кягыд (лист-свидетельство) от Джантимур-бека; служба Джантимур-бека хану Бахадыру Гирею и царю; прежняя служба отца бека, Ахмед-паша-бея, братьев Ибрахим-паша-бея и Али-бея; просьба Джантимур-бека о ярлыкш-тийиш, болек-селямлар и нукарат-акче за свою службу, по традиции; усилия бека во благо дружбы и мира между двумя юртами; заверение бека о соблюдении клятвы (ахд и шерт) ханом, калгой Исламом Гирей-султаном и нуреддином Сафой Гирей-султаном; казна, колтка, болек-селямлар для хана Бахадыра Гирея; тийиш для женщин (бийимлер, бикечей) и слуг (кумганчылар) при гареме; тийиш для 4 слуг, агалар при гареме, 4 ич-огланов; тийиш для султанов (сыновей хана), ханий (дочерей), сестер-ханий; тийиш для ана-бийим (матери); тийиш карачи-бекам, приближенным людям, капу-агасы Мехмедшах-аге, агалар, мурзам; тийиш без недостач по ханскому дефтеру; желание бека об избежании разбирательств во время доставки казны; казна, колтка и болек-селямлар для калги; тийиш для близких агалар и слуг калги; тийиш для женщин и слуг калгайского гарема; тийиш для 4 ич-огланов калги; казна, колтка и болек-селямлар для нуреддина; тийиш для близких агалар и слуг нуреддина; тийиш для женщин и слуг нуреддинского гарема; тийиш для ич-огланов нуреддина; тийиш для султанов, сыновей нуреддина; шахский тийиш для Кырыма Гирей-султана; невыдача тийиш для 25 чел. – беков, агалар и мурз; невыдача тийиш для агалар на службе у калги и у нуреддина; выдача тийиш впоследствии; прошение к хану

от получателей тийиш; удерживание сокольников (кушчылар) и извозчиков (арабаджылар) по велению хана Инаета Гирея; прошение Джантимур-бека к хану об отправлении обратно удерживаемых людей; просьба о внесении в дефтер куньего тийиш (от себя) своему старшему сыну, Бахадыршах-мурзе; куний тийиш для младшего сына, Сефершах-мурзы; куний тийиш (башы) вместо сырт для братьев – Селимшах-бея, Хуремшах-мурзы, Муратшах-мурзы и Ахмед-аги; новые записи в дефтер – перевод тийш Тын-паша-мурзы на его сына Мехмедшах-мурзу, перевод тийиш Шахтимур-бея на его сына Азаматшах-мурзу; тийиш для зятя Халима Челеби; просьба об оплате свадебных расходов («той харджлыгы») для двух дочерей бека; куний тийиш (башы) для братьев – Боры-мурзе и Яхья-мурзе; просьба о ярлыкаш-болеклер (как и прежде при Ахмед-паша-бее) для слуг-воинов, карачи-мурз, есаулов, тюфенки-агалар, эмельдешей и аталыков, ёл-агалар, слуг-татар – что отправлялись за казной; просьба об увеличении ярлыкаша для карачи-мурз, из-за сложностей в пути; просьба об увеличении годовичного размера продовольствия на алмашув, чтобы войско не голодало; гонец Абдуллах Бахадыр от Джантимур-бека к царю.

Hu el-mu'in

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kob Tatarniñ ve sağışsız kob Noğayniñ ve Tağ ara Çerkâsniñ ve barça kob din-i Mübin ve İslâm-güzinniñ ve uluğ padişahı ve uluğ Qırım Hanı saadetlü ve şecaatlü ve sahavetlü ve nusretlü Bahadır Geray Han dame fi hıfz Rabbena el-müstein fi es-sefer ve'l-hazır eli yevmü'l-Mizan hazretlerindin soñra Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve Uluğ Urusniñ ve kob Ulusniñ ve kob hristiyânniñ uluğ padişah Han hem uluğ biy Mihayla Fedaraviç barça Urusniñ padişahı ve kop memleketlerniñ de bolsa hükümdarığa baş urıp kopden kop selâm qılıp nedir hâl-i şerifiñüz hem ahvaliñüz yahşımısız ve hoşmısız dip esenligiñüz ve sağıluğiñüz sorağan soñra malüm qılamız şayit kâğıdımızni oqup ve sözüimizni tıñlab alup biz quluñızni özüñizgâ qulluq ve hidmet qılurğa qabul buyurğaysız inşa'Allahu Ta'alâ oñ qolumız birle öz iyemiz Bahadır Geray Han-ı a'zam hazretleriğa qalay hidmet qılsaq ve sol qolumız birle siz iyemizge şulay-oq çin göñlümüz birle el-merhum babamız Ahmed-Paşa biyden merhum ağamızdan İbrahim-Paşa biyden ve Ali biyden artuq hidmet-qulluq qılmağa çalışırımız alay bilgeysiz ve dahi siz uluğ padişah ve hem biy sar Mihayla Fedraviçsiz kim biz quluñızni merhum babamız Ahmed-Paşa biyden ve ağalarımız İbrahim-Paşa biyden ve Ali biyden eksik körmây anlarğa cibere turğan adet-i qanun üzre yârlıqaş tiyiş ve bölek selâmlarıñuzdan bolsa ve yârlıqaş nuqarat aqçalarıñız da bolsa şulay-oq bir eksiksiz biz quluñızgâ cibergey idüñüz ve biz quluyiñüz da bolsaq siz iyemizge can-göñlümüz birle babamız Ahmed-Paşa biyden artuq qulluq ve hidmet qılub iki yurtniñ barışlıgına ve dost ve

muhabbet bolurına çin gönlümüz birle bek-oq çalışurmız şulay bilgeysiz ve dahi öz iyemiz uluğ azametlü Bahadır Geray Han hazretleri ve hem Qalğa İslâm Geray Sultan hazretleri ve Nuraddin Safa Geray Sultan hazretleri de bolsa siz qarındaşı birle burunğı sözleşken ahd-peyman ve şart-iman üstünde muhkem turıp siz qarındaşı birle ömür ahırğaçe ve uzun-uzaq ayrılmasday dost ve qardaş bolğandır siz dahi çin gönlünüz birle inam qılğaysız ve siz iyemiz Uluğ Ulsunıñ ve kop Rusnıñ ve kop memleketniñ ve cümle hristiyânıñ padişahı ve hükümdarısız kim öz iyemiz uluğ azametlü ve saadetlü ve şecaatlü Bahadır Geray Han hazretleriñ ve Qalğa İslâm Geray Sultan hazretleriñ ve Nuraddin Safa Geray Sultan hazretleriñ siz qarındaşına cibergen muhabbetname kâğıdlarıñı oqub mübarek sözlerni tıñlab alup ömür ahırğaçe uzun-uzaq ve oğul-oğulğa ayrılmasday dost ve qarındaş bolğay idüñüz dahi iyemiz Bahadır Geray Han hazretlerine uluğ hazinelerni ve uluğ qoltqa bölek selâmlarıñı ve tahtıñız qutlu bolsun dip cibere turğan bölek selâmlarıñızñı ziyâdesi birle eksiksiz cibergey idüñüz dahi harem-i hassası biyimlerine ve bikeçlerine ve qumğançlarığa da bolsa tiyişlerin eksiksiz cibergây idüyiñüz dahi dört hadim harem-i hassa ağalarığa da bolsa ve dört iç oğlanlarığa da bolsa tiyişlerin tamam adet üzerine cibergey idüyiñüz ve Han hazretleriñ öz oğlı sultanlarıñ öz qızları haniylerniñ ve qarındaşları haniylerniñ qalay tiyiş kele turğan bolsa burunğı adet-i qanun üzre eksiksiz cibergeysiz ve dahi anası ana-biyim hazretleriğa kele turğan tiyişlerin eksiksiz cibergey idüyiñüz ve qaraçı bekleriğa ve yaqın bolğan kişileri qapu ağası Mehmedşah ağayâ dahi tiyiş kele turğan ağalarığa ve mırzalarığa da bolsa burunğı kele turğan yârlıqaş tiyişlerni qusursız cibergey idüñyiñüz anıñ için kim iki padişahıñ arasında dostluq bolurğa sebemdir şulay bilgeysiz Han-ı a'zam hazretleriñ defterinde bolğan cümle tiyiş kele turğan kişileriğa eksiksiz cibergey idüyiñüz kim anıñ için uluğ hazine kilgân zamanda urış-talaş bolmağay irdi ve saadetlü uluğ Qalğa İslâm Geray Sultan hazretleriğa da bolsa uluğ hazinelerin ve qoltqa ve bölek selâmların qusursız cibergey idüyiñüz dahi yaqın bolğan ağalarığa ve yahşı qullarığa tiyişlerin tamam cibergey idüyiñüz dahi harem-i hassalarında bolğan biyimleriğa ve bikeçleriğa da bolsa ve qumğançlarığa da ve hadim-i harem-i hassa ağalarığa da bolsa ve dört iç oğlanlarığa da bolsa burunğı adet üzre cibergey idüñiz ve uluğ Nuraddin Safa Geray Sultan hazretleriğa da bolsa uluğ hazinelerin ve qoltqa ve bölek selâmlarıñız burunğı adet üzre cibergey idüyiñüz dahi yaqın bolğan ağalarığa da bolsa qaysı tiyiş kele turğan qullarığa da bolsa ve hem harem-i hassalarında bolğan biyimleriğa ve bikeçleriğa da bolsa ve hadim-i harem ağalarığa ve iç oğlanlarığa da bolsa kele turğan tiyişlerni burunğı adet üzre cibergey idüyiñüz öz oğlı sultanlarğa qalay tiyiş kele turğan bolsa şulay-oq cibergeysiz ve dahi Qırım Geray Sultan hazretleriğa

şahane tiyişlerin cibergey idüyiñüz ve siz iyemiz uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyödaraviç hazretlerinden kelgen elçiñiz birle defter mücibinçe cibergen tiyişlerden bekler ve ağalar ve mırzalardan yigirmi beş kişiniñ tiyişin Qalğa Sultan hazretleri birle Nuraddin Sultan hazretleriñ mansuplı ağalarığa tiyiş kelmeğân sebebli alup virdiler ol defterde bolğan tiyiş sahibleri Han hazretleriğa arz etmek birle ketkân İnayet Geray Han hazretleriñ emri birle quşçılarıñuz ve arabaçılarıñuzdan bir qaç kişilerin alğanlar irdi ve biz quluñuz da bolsaq siz iyemiz uluğ padişah Han hem uluğ biy Mihayla Fyödaraviç hazretleriğa öz hidmetimiz bildirmek sebebli öz iyemiz Han-ı a'zam hazretleriğa baş urıp ötil qılub alup ciberdik ve siziñ elçi qullarıñuzğa hem malümdır ve siz iyemiz de bolsañız ol tiyişleri işbu keleş hazineñiz birlen qoşub cibergey irdiñüz ol kelgân elçiñiz birle tiyiş sebebli urış ve talaş bolmağay irdi ve biz quluñuz da bolsaq dostumuz ve duşmanımız arasında utanmağay irdük ve kün ilkârüde bolsa biz quluñuzğa iki yurtniñ arasında dostluq ve muhabbetliq için can-göñlümüz birle hidmet qılurğa yahşı bolur irdi şulay bilgâsız ve siz iyemiz uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyödaraviç hazretleriğa baş urıp ötil qılamız burunğı özimizniñ başı zerdeva tiyişimizni büyük oğlumız Bahadırşah Mırzağa berdik siz iyemiz de bolsañız yârlıqap öz defteriñizge yâzıb tüzetkey irdüñiz dahi küçük oğlumız Seferşah Mırzağa baş zerdeva tiyiş siz iyemizden baş urıp ötil qılamız siz iyemiz de bolsañız yârlıqap cibergey irdiñiz biz quluñuz da bolsaq siz iyemizge can-göñül birle hidmet qılurğa yahşı bolur irdi ve dahi bizge tiyit qardaşımız Selimşah biyniñ ve Hüremşah Mırzaniñ ve Muratşah Mırzaniñ ve Ahmed ağaniñ burunğı tiyişleri sırt iken siz iyemizden ötil qılamız baş urıp başı zerdeva qılğay irdüyiñüz ve dahi büyük qardaşımız Tın-Paşa Mırzaniñ dahi büyük qardaşımız Şahtimur biyniñ tiyişleri başı zerdeva irdi siz iyemizniñ de bolsa burunğı defterleriñüzde bar irdi baş urıp ötil qılamız siz iyemiz de bolsañız yârlıqap yoqlayüb Tın-Paşa Mırzaniñ tiyişin oğlı Mehmedşah Mırzağa ve Şahtimur biyniñ tiyişin oğlı Azamatşah Mırzağa yâñı defterge yâzıb tiyişin cibergey idüñiz ve küyevimiz Halim Çelebige tiyiş için baş urıp ötil qılamız yârlıqap cibergey irdiñiz ve dahi siz iyemiz hazretlerinden baş urıp ötil qılamız iki boy cetkân qızlarımızni kiyevgâ birmegâ tileymiz toy harçlığın siz iyemizden tileymiz yârlıqap cibergey irdüñiz biz quluñuz da bolsaq siz iyemizge babamız Ahmed-Paşa biyden artuq hidmet qılub çalışurmız oşulay bilgâsız ve dahi qarındaşımız Borı Mırzaniñ ve Yâhyâ Mırzaniñ başı zerdeva tiyişin işbu hazine birle ciberdim dip yâzğan ikensiz biz quluñuz da bolsaq baş urıp ötil qılamız yârlıqap cibergey irdüyiñiz ve dahi iyemiz Han-ı a'zam hazretleriñ öz yaqın qullarından bolğan hazinege qarşu cibere turğan asakir-i yümiş qaraçı mırzalarğa da bolsa ve yâsavul ve tüfenkçi ağalarığa da bolsa ve emeldeşlerimiz ve atalıqlarımızğa da bolsa ve yol ağası bolğan başçılarımızğa

da bolsa ve asakir-i cümle yümış Tatarlarınğa da bolsa burunğı merhum babamız Ahmed-Paşa biy zamanında qarşı yârlıqaş bölekleriñizni qalay cibere turğan bolsañız oşol minval üstüne cibergeysiz ve siz iyemizge malüm qılamız yol qalabalıq bolmaq sebebli qaraçı mırzalar kop barur aniñ içün yârlıqaşñızni cıldağında artuq cibergeysiz işbu kitabet bolğan kişiler cümlesi uluğ ahdlar ve uluğ şartlar içinde birge duralar ve dahi siz iyemiz de bolsañız almaşuvğa barğanda cibergen zahireñiz az bolub askerimiz aç boladır aniñ sebebli cıldağında artuq cibergeysiz şulay bilgâysiz ağır selâm bolan öz çarqunımız Abdullah Bahadırnı ciberdik sı'y ve hürmet qılasız kitabet olundı fi evasıt şehru's-Safer sene 1047 biñ qırq yedi.

Cantimur bek

№ 52

Хатт Джантимур-бея Михаилу Федоровичу (1050 г.х. / 1640 г.)

Аннотация. Лист-свидетельство («şayıt kâğıd») от Джантимур-бея к царю; усердная служба бея двум падишахам во благо мира и дружбы между двумя юртами; просьба бея о ярлыкаш, болек-селямлар и нукарат-акче для себя, по традиции; извещение бея о принятии ханом казны и болек-селямлар; принятие ярлыкаш-тийиш для агалар, беков, мурз, бийимлер и бикечей; непринятие (отсутствие) казны для калга-султана и нуреддин-султана; письма от калги и нуреддина к царю с жалобой о недоставке тийиш для агалар на службе; просьба о ярлыкаш-тийиш для 16 людей калга-султана и 16 людей нуреддин-султана; желание бея об устранении нарушений дружбы; долг от царского посла Ивана Фустова в 1900 алтын, ручательство (кефиль) Джантимур-бея перед ханом за возврат долга; просьба к царю о выдаче долга; просьба Джантимур-бея к царю – не вынуждать сплачивать долг продажей имущества от предков-татар; исполнение сверх нормы пожеланий хана Бахадыра Гирея, калги Ислама Гирей-султана и нуреддина Кырыма Гирей-султана – отправление посылок; просьба бея к царю – не перекладывать долг на себя (бея); письмо бея к царю, составленное Динислам-агой, отсутствие вестей от царя; просьба о выплате всех долгов, отправлении денег из кабалы; ярлыкаш-болеклер (как во времена Ахмед-паша-бея) для приближенных к хану слуг, что отправлялись за казной – слуг-мурз, тюфенкчи-агалар, есаулов, ёл-агалар, аталыков и эмельдешей, воинов, слуг-татар; просьба об увеличении продовольствия для татарского войска; гонец Кутлучора Бахдыр от бека к царю; остановка Чабара Курмаша в местности Саплы Аяк Ясай (у берегов Дона), на пути из Астрахани в Азов; пленение среди путников нескольких людей и их транспортировка в Москву; нахождение среди пленников Абдуррахима, сына Мухаммеда Суфи из Бочалы; пребывание Абдуррахима у «коронного министра» в Москве; просьба о доставке пленника на алмашув для обмена в текущем году; просьба о передаче вестей через гонца.

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtınıñ Taht-ı Qırırınıñ ve Deşt-i Qıpçaqınıñ sansız kop Tatarınıñ ve sağışsız kop Noğayınıñ ve Tat birle Tavgaçınıñ ve Dağ ara Çerkeçiniñ oñ qolınıñ ve sol qolınıñ ve cümle din-i Mübin ve İslâm-güzinniñ uluğ padişahı ve uluğ Hanı bolğan uluğ azametlü ve şecaatlü ve nusretlü Bahadır Geray Han dame fi hıfz Rabbena el-müsetan hazretleriniñ yaqın bolğan kişisi Cantimur biyden Uluğ Ulusınıñ ve kop Rusınıñ ve kop memleketleriniñ ve cümle hristiyânnıñ padişahı ve hükümdarı bolğan uluğ Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç hazretleriğa baş urıp kopden kop selâm dikeç malüm qılamız kim şayit cibergen kâğıdımıznı oqub ve sözüimizni tıñlap alup bizim qılğan hizmetimizni qabul etkey idüñiz İnşa'Allahu Ta'alâ oñ qolumız birle öz iyemiz uluğ Bahadır Geray Han hazretleriğa qalay hidmet qılmaq ve sol qolumız birle siz iyemiz uluğ padişahğa şulay-oq hidmet qılurmız babamız Ahmed-Paşa biyden ve ağamız İbrahim-Paşa biyden ve Ali biyden artuq hidmet ve qulluq qılmağa çin göñlimiz birle çalışurmız siz de bolsañız uluğ padişah biz quluñıznı babamız Ahmed-Paşa biyden ve ağamız İbrahim-Paşa biyden eksik körmeyüb anlarğa cibere turğan adet-i qanun üzerine yarlıqalarıñız ve bölek selâmlarıñız ve nuqarat aqçalarıñız da bolsa eksiksiz cibergey idüñiz biz de bolsaq iki yurtınıñ barışılığına ve iki padişahınıñ dostluğına canı-göñülden bek-oq çalışurmız oşlay bilgây idüñiz ve dahi iyemiz uluğ Bahadır Geray Han hazretleri cibergen hazineñizni ve bölek selâmlarıñıznı burunğı adet-i qanun üzerine aldılar ve cümle ağalar ve bekler ve mırzalar ve biyimler ve bikeçler hep cümlesine cibere turğan yârlıqaş tiyişlerin aldılar nihayet Qalğa Sultan hazretleri birle Nuraddin Sultan hazretleri hazinesin almadılar anıñ içün kim mansupde bolğan ağalarımızğa tiyiş kelmedi dib ve hem siz qardaşına öpke sözlerin yâzdılar kim Qırım Qırım bolğanlı Masqva Masqva bolğanlı kop Qalğa ve kop Nuraddin bolğandır anlarınıñ cümle mansupde bolğan qullarına tiyiş kelür irdi bizim dahi qullarımızğa ne sebebden ötri kelmedi dib almadılar dahi siz qardaşımızdan Qalğa Sultan hazretleri on altı kişisine ve Nuraddin Sultan hazretleri on altı kişisine yârlıqaş tiyiş tilek ete cibardi siz de bolsañız qardaşınıñıznıñ tileklerin bergey idiñiz anıñ içün kim iki yurtınıñ arasında bozğaqlıq bolmağay idi ve hem uzun-uzağa ve ömür ahırğaçe ayrılmasday dost ve qardaş bolğay idüñiz bu az ma'nadan ötri iki padişahınıñ arasında yaman söz bolmağay irdi dahi siz iyemizge sözimiz budır kim elçiñiz İvan Fust boynuna alub ketkân miñ toquz yüz altun içün iyemiz Bahadır Geray Han hazretleriğa bizni kefil etken idi imdi ol miñ toquz yüz altunı bizden iyemiz Bahadır Geray Han hazretleri ötetüp aladır şulay malüm qılamız kim biz dahi iki yurtınıñ arasında yahşılıq bolsun dib elçiñiz İvan Fustğa kefil bolğan idük imdi ol altunı cibergey idüñiz bizim baba-dedemizden qalğan malımıznı sattırıp ötetmegey idüñiz biz de bolsaq iki [.....] arasında

canı-gönlümüz birlen deruni dilden çalışırğa yahşı bolur idi bizim dahi bu sözimizni tıñlab qabul buyurğay idüñiz ve dahi iyemiz uluğ Bahadır Geray Han hazretleriniñ ve Qalğa İslâm Geray Sultan hazretleriniñ ve Nuraddin Qırım Geray Sultan hazretleriniñ tileklerin ziyâdesiyle cibergey idüñiz anıñ için kim ziyâde dostluq ve muhabbetlik bolurğa ve iki yurtınıñ dostluğuna bek yahşı bolur idi ve iki padişahınıñ arasında yürgen yümış kişileriğa da bolsa yahşı bolub sıy ve hürmet bolur idi oşlay bilgây idüñiz dahi siz iyemizge baş uramız kim ol miñ toquz yüz altun için bizni borçlı etmegey idüñiz ve hem bizge ötetmegey idüñiz bu hizmet için Dinislâm ağa birle kâğıd yâzıb kişi cibergen idük haberi kelmedi işbu barğan elçi birle cibergey idüñiz ve dahi qabala bergen cümle borçqa aqçasını dahi cibergey idüñiz anıñ bunda kob sözler boldı bunıñ kibi işler için yâman söz bolub iki yurtınıñ arasında bulay alay sözler bolmağay idi ol qabala aqçasın dahi cibergey idüñiz kün ilkâri kine iyemiz uluğ Bahadır Geray Han hazretleri birlen ömür ahırğaçe uzun-uzaq dost ve qardaş bolğay idüñiz iyemiz dahi sizniñ dostuñızğa dost ve duşmanıñızğa duşman bolğandır oşlay bilgây idüñiz az-çoq nesne için bulay alay söz etmey iyemiz Bahadır Geray Han hazretleriniñ tileklerin bergey idüñiz ve hem biz quluñızniñ sözlerin dahi tıñlab yahşı-oq alğay idüñiz oşlay malüm qılamız dahi iyemiz uluğ Bahadır Geray Han hazretleriniñ yaqın qullarından bolğan hazinegâ qarşu cibere turğan yümış mırzalarığa da bolsa ve tüfenkçi ağalarığa da bolsa ve yâsavıllarığa da bolsa ve yol ağalarımız bolğan başçılarımızğa da bolsa ve atalıq ve emeldeşlerimizğa da bolsa cümle asker-i yümış Tatarlarımızğa da bolsa merhum babamız Ahmed-Paşa biy zamanında qarşı yârlıqaş bölekleriñizni qalay cibere turğan bolsañız kine ol minval üzerine eksiksiz cibergey idüñiz zira işbu yâzılğan kişileriñ cümlesi uluğ ahdlar ve uluğ şartlar içinde birgedür ve dahi asker kişileriñizge cibere turğan zahireñizni ziyâde cibergey idüñiz oşlay malüm qılamız ağır şelâm bolan uluğ çapqunımız Qutluçora Bahadırını ciberdik sı'y ve hürmet qılğay idüñiz tahrira fi mah-ı Muharremu'l-haram sene 1050.

Cantimur biy

Ve dahi Açıtarhandan Çabar Qurmaş Azavğa bara turğanda Tan boyunda Saplı Ayâq Yasay turğan yerinde bir qaç kişi tüşürib Masqvağa ciberibdür imdi ol kişiniñ içinde Boçaladan Muhammed Sufiniñ oğlu Abdurrahim birge tüşkân irdi imdi ol Muhammed Sufiniñ oğlu Abdurrahim Masqvada krona ministriñ içinde imiş anıñ için siz dilegen kişiniñizni kerek Marya bolsun kerek Qazaq bolsun biz bunda tapub qoyârmız siz dahi almaşuvğa ciberirday bolsañız cibergen çapqunıñızdan ısmar qılub cibergey idüñiz ve hem bu yıl Abdurrahimni almaşuv yerine ketürgey idüñiz her ne söziñiz bolsa çapqundan haberin bildirgey idüñiz şöyle malüm oluna sahh.

Аннотация. Гонец Мехмед-эфенди от османского султана Ибрахима; посол Гази-бек от хана Мехмеда Гирея; отсутствие вестей от них; ханский гонец Мустафа Челеби к царю с хаттом (письмом); усилия Джантимур-бея во благо дружбы и мира между двумя юртами; просьба о доставке ежегодной казны, болек-селямлар, колткалар и нукарат-акче – для хана, калги Фетха Гирей-султана и нуреддина Гази Гирей-султана; ярлыкаш для агалар, беков, мурз, бийимлер, бикечей, кумганчылар, агалар при гареме, ич-огланов и других слуг (по дефтеру); просьба о доставке казны по дефтеру хана Бахадыра Гирея; сведения (слухи) о рейде казаков на гонцов из Крыма; просьба бея о неударивании гонца Мустафы Челеби и его скорейшем возвращении; очернение репутации бея и сеяние раздора; отсутствие вестей от гонца; слушание дьяком посла (отказ писать вопреки велению), неправильные письма-извещения от дьяка; самовольные выходы дьяка – пьянство и слушание бека; стыд, наводимый дьяком; напоминание бея о своих письмах к царю с просьбой о доставке «Кябе харджы» (расходы на паломничество), отсутствие ответа на письма; просьба бея о доставке расходов; преклонный возраст бея и его намерение совершить хадж (паломничество); царские послы – свидетели усилий бея во благо дружбы; просьба бея о ярлыкаш-тийишлер, колтка, нукарат-акче для себя (сверх нормы); ярлыкаш-болеклер (как при Ахмед-паша-бее) для слуг-мурз, есаулов, тюфенкчи-агалар, аталыков, эмельдешей, ёл-агалар, воинов – что отправлялись за казной; гонец Пияла Бахадыр от Джантимур-бея к царю; просьба об отправлении денег из кабалы.

[.....] birle inam qılğay idüñiz Al-i Osman padişahı uluğ Sultan İbrahim hazretleri uluğ çapqunları Mehmed Efendini ve iyemiz uluğ Mehmed Geray Han hazretleri dahi elçileri Ğazı bekni ciberdi anlardan dahi bir haber cibermediñiz dostluğınız ve qardaşlığınız dahi bilmediler hiç bir haber cibermediñiz ve dahi bu kere uluğ çapqunları Mustafa Çelebini ciberdiler siz uluğ qardaşı da bolsañız qardaşınıznıñ cibergen hattların oqup mübarek sözlerin tıñlap yahşı-oq hatrıñüzğä alğay idüñiz dostlarığa dost ve duşmanlarığa duşman bolğay idüñiz biz quluñız da bolsaq iki yurtnıñ barışlığına ve iki padişahnıñ dostluğına canı-göñlimiz birle çalışurmız çin göñlimiz birle inam qılğay idüñiz ve dahi iyemiz uluğ Mehmed Geray Han hazretleriğa ve Qalğa Feth Geray Sultan hazretleriğa ve Nuraddin Ğazı Geray Sultan hazretleriğa her yıl cibere turğan hazineñüzni ve bölek selâmlarıñızni ve qoltqalarıñızni ve nuqarat aqçalarıñızni her yıldan her yılğa kemitmay artuq-oq cibergey idüñiz ve dahi ağalarığa ve bekleriğa ve mırzalarığa ve biyimleriğa ve bikeçleriğa ve qumğançılırığa ve harem-i hass ağalarığa ve iç oğlanlarığa ve her ne defterde bolğan qullarığa cibere turğan yârlıqaşñızni her yılğa eksüksiz artuq-oq cibergey idüñiz anıñ için kim iki yurtnıñ dostluğına ve

iki padişahniñ muhabbetligine yahşı bolur irdi oşlay bilgây idüñiz ve dahi iyemiz uluğ Mehmed Geray Han hazretleri siz qarındaşı birle oğlı-oğluna ayrılmasday dostuñızğa dost ve duşmanıñızğa duşman bolğandır siz de bolsañız uluğ padişah dostlarığa dost ve duşmanlarığa duşman bolub ahd-ı aman ve şart-ı iman üstünde muhkem taymay turğay idüñiz ve dahi cibere turğan hazineñuzni Bahadır Geray Han hazretlerniñ defteri mücibinçe cibergey idüñiz ve dahi bundan ketken çapqunları için colda Qazaq basdı dib işitdik yahşı bilmedik aslı nedir hiç haber cibermediñiz işbu cibergen Mustafa Çelebini dahi toqtatmay dostluğınız bildirib ta'cil qaytarub cibergey idüñiz anıñ için kim biz qulıñızniñ yüzine kir keledür sen aramızda amyâtlıq etüb cüresin barğan çapqunımızniñ haberi kelmediler dip bilmeymiz munda bolğan dyâğıñız yahşı yazıb sizge bildirmeymidir munda bolğan dyâğıñız elçi sözin tutmay yâz degen sözlerin yâzmay bilgânin işleb munda nakâreler birle kezüb kiçe ve kündüz içip keze-yürey biz söylesek sözimizni tıñlamaydur anıñ için bizim yurtımızga uyât sözler kiledur anı dahi sorağay idüñiz ve dahi siz iyemiz uluğ padişah hazretleriğa bir qaç kere kâğıdımızda yâzğan idük Kâ'be harcı tilek qılğan idük anıñ hiç bir cevabı kelmedi imdi siz iyemiz uluğ Mihayla Fyodravıç hazretleriğa baş uramız kim biz quluñızğa işbu hazine birle Kâ'be harcı cibergey idüñiz ve hem biz qulıñız dahi ihtiyar boldıq Tañrı Tebarek ve Ta'alâ hazretleriğa şükürler bolsun şimden soñra Kâ'be-i Şerif mısır bolğay biz qulıñızniñ bu tileklerin öziñüzğa qabul qılub bermege buyurğay idüñiz iki yurtniñ arasında çin göñlümüz birle derun dilden çalışqanımızni barğan elçileriñüzden sorıp bilgây idüñiz bizim bu hidmetimizni unut qılmağay idüñiz ve dahi biz quluñızğa her yıl cibere turğan yârlıqaş tiyişleriñizni ve qoltqalarıñızni ve nuqarat aqçalarıñızni her yıldan artuq eksüksiz cibergey idüñiz anıñ için kim iki yurtniñ arasında ve iki padişahniñ arasında canı-göñülден hidmet qılurğa yahşı bolur idi oşulay bilgây idüñiz ve dahi uluğ azametlü Mehmed Geray Han hazretleriniñ yaqın bolğan qullarından hazinege qarşu cibere turğan yümüş mırzalarığa da bolsa ve yâsavul ve tüfenkçi ağalarığa da bolsa ve atalıq ve emeldeşleriğa da bolsa ve yol ağası başçılarımızğa da bolsa ve asakir-i cümle kişileriğa da bolsa burunğı merhum babamız Ahmed-Paşa biy zamanında qarşılı yârlıqaş bölekleriñizni qalay cibere tursañız şulay da bolsa oşol minval üstünde babamız Ahmed-Paşa biyden eksik körmey cibergey idüñiz işbu kitabet bolğan kişiler cümlesi uluğ ahdlar ve uluğ şartlar içinde birgedür oşlay bilgây idüñiz ağır selâm bolan öz çapqunımız Piyâla Bahadırni ciberdik sı'y ve hürmet qılğay idüñiz ve dahi qabala alğan aqçalarını dahi cümlesin de işbu hazineden qaldırmayüb cibergey idüñiz anıñ için kim munda kelgân elçileriñüz pek elem çekedürler işbu hazinede cibermege buyurğay idüñiz musulmanlarğa zarar bolmağay idi oşulay malum qılamız dib hatt bitildi kitabet olundu fi evasıt Rebi'ül-evvel sene 1052.

Cantimur biy

№ 61

Хатт Джантимур-бея приближенному к царю Михаилу Федоровичу человеку (1052 г.х. / 1642 г.)

Аннотация. Хатт (письмо) от Джантимур-бея к приближенному к царю лицу; прошлый год – приказ окольничего (аклынчай), князя Семена... об обмене пленников; получение из Крыма пленника-бунтовщика; обязательство окольничего об отправлении в Крым пленника Абдуррахима (что находился у министра), сына Мухаммеда Суфи из Бочалы; просьба о доставке Абдуррахима и казны на алмашув, во время доставки мухаббетнаме из ханской стороны; обязательство Джантимур-бея об отправлении пленника-бунтовщика; притязания владельца того пленника к бею по поводу выплаты долга; напоминание Джантимур-бея о своей просьбе о доставке «Кябе харджы» (расходов на хадж); просьба Джантимур-бея к приближенному к царю лицу о свидетельстве («delâlet») перед царем по поводу своей (бея) добросовестной службы; готовность бея исполнять просьбы приближенного к царю лица; ханский гонец Мустафа Челеби – сын сестры Джантимур-бея; просьба об оказании уважения гонцу и его скорейшем возвращении в Крым без удерживаний в Москве.

Uluğ Ordanıñ ve Uluğ Yurtıñ Taht-ı Qırımıñ ve Deşt-i Qıpçaqıñ sansız kop Tatarnıñ ve sağışsız kop Noğaynıñ ve Tat birle Tavgaçnıñ oñ qolnıñ ve sol qolnıñ uluğ padişahı ve uluğ Qırım Hanı bolğan uluğ azametlü ve nusretlü Mehmed Geray Han hazretleriniñ yaqın bolğan kişisi Cantimur biyden Uluğ Ulusnıñ ve kop Rusnıñ ve cümle hristiyânnıñ uluğ padişahı Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç hazretleriniñ yaqın bolğan kişisi [.....] huzurığa kopden kop selâm dekiç nedir halıñız ve hem hatrıñız yahşımısız-hoşmısız dip soramız siz dostumuz da bolsañız cibergen hattımıznı oqub ve sözimizni tıñlab alğay idüñiz ve dahi ötken yıl aqlınçaynız knâz Semen [.....] priqazından bir ıstırabçı qulıñıznı alup lafta ministrda tusnaq yâttan Boçala Muhammed Sufiniñ oğlı Abdurrahimni ciberecek bolub boynuna alup ketken irdi şulay da bolsa muhabbetname mektübimiz barğan zamanda ol Boçala Muhammed Sufiniñ oğlı Abdurrahim işbu hazineden qaldırmayüb cibergey idüñiz bu işler sebebli ortalıqda bulay alay yâlğan sözler bolmağay irdi ve iki yurtnıñ arasında yahşılıq bolurğa çalışqay idüñiz ol ıstırabçı qulıñıznı biz boynumuzğa alup kefil bolğan idük anıñ sahibi bizden tileydür bizni borçlı etmey tilegen tusnağımıznı işbu almaşuvdan qaldırmayüb cibergey idüñiz ve dahi iyemiz uluğ biy Mihayla Fyodraviç hazretlerinden Kâ'be harcı dib dilek qılğan idük siz de dostumuz da bolsañız iyeñiz uluğ padişah hazretleriğe söyleb bizim etken hidmetimizni bildirib berürge delâlet qılğay idüñiz siziñ dahi munda düşken hidmetiñizni bitürmege çin gönlimiz birle

çalışurmız oşulay bilgây idüñiz ve dahi iyemiz uluğ Mehmed Geray Han hazretleriniñ çapqunları Mustafa Çelebi bizim qız qardaşımızniñ oğlıdur bizim qardaşımızdur yahşı sı'y ve hürmet qılğay idüñiz ve hem ta'cil toqtatmay qaytarub Qırımğa cibergey idüñiz Masqvada kop tutmağay idüñiz oşlay malüm qılamız kitabet olundu fi evasıt şehr-i Rebi'ül-evvel sene 1052.

Cantimur biy

№ 65

Хатт Джантимур-бея Михаилу Федоровичу (1052 г.х. / 1642 г.)

Аннотация. Служба Джантимур-бея хану Мехмеду Гирею и царю Михаилу Федоровичу; хатт Джантимур-бея к царю; аудиенция от хана Мехмеда Гирея для сипахи Алексея Чубарова, писаря Ивана Байбакова, со спутниками; вручение ханского ахднаме с золотой пайцзой царским послам; совершение шерта (клятвы) перед царскими послами; аудиенция для послов и шерт от калги Фетха Гирей-султана и нуреддина Гази Гирей-султана; условие о несовершении походов в царские владения ханскими вельможами и слугами (мурзы, воины, крымские татары, Большой и Малый Ногай); обязательство о возврате пленников, взятых из царских владений; условие об отправлении ежегодной казны на алмашув; условие о невторжении донских казаков в ханские владения, по суше и по морю; взятие донских казаков под власть; ежегодная казна, нукарат-акче, колтка и болек-селямлар для хана, калга-султана и нуреддин-султана; ярлыкаш-тийиш для беков, мурз, бийимлер, бикечей, агалар при гареме, ич-огланов; ярлыкаш-тийиш для Джантимур-бея за верную службу (сверх нормы); увеличение размера нукарат-акче от 50 сом до 100 сом; напоминание бея о «Кябе харджы», просьба о доставке расходов на отправление в хадж; ярлыкаш-тийиш для двух сыновей бея – Ахмедшаха и Устемира; просьба о проведении алмашув за месяц до октября во избежание сложностей (холода) в пути для царских послов, передвижения телег с казной и татарского войска; ярлыкаш для ханских слуг, что отправлялись за казной – слуг-мурз, тюфенкчи-агалар, ёл-агалар, есаулов, аталыков, эмельдешей, воинов, слуг-татар; просьба об увеличении продовольствия из-за множества врагов в пути; гонец Темир Бахадыр от Джантимур-бея к царю.

Hu el-ğani el-muğanni el-mu'in

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ sansız kop çerüniñ ve sağışsız kop Noğayniñ ve Tat birle Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkeçniñ cümle din-i Mübin ve İslâm-güzinniñ uluğ padişahı ve uluğ Qırım Hanı bolğan uluğ azametlü ve şecaatlü ve nusretlü Mehmed Geray Han hazretleriniñ yaqın bolğan kişisi Cantimur biyden Uluğ Ulusniñ ve kop

Rusniñ ve cümle hristiyânıñ uluğ padişahı Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç barça Urusniñ padişahı alem-penah ve kop memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarı hazretleriğa baş urıp kopden kob selâm qılub nedir mübarek hatrı şerifiñüz yahşımısız-hoşmısız dip soramız oñ qolumız birle öz iyemiz uluğ Mehmed Geray Han hazretleriğa qalay hizmet qılsaq sol qolumız birle siz iyemiz uluğ padişah hazretleriğa şulay-oq hizmet qılmamız siz de bolsañız uluğ padişah bizim cibergen hattımıznı oqub ve sözimizni tıñlab alub mübarek hatrıñüzğa alğay idüñiz ve dahi iyemiz uluğ Mehmed Geray Han hazretleri sipahileriñüz Aleksay Cubarav ve yâzıcı İvan Bayqavnı cümle yoldaşları birle mübarek körünüşlerine alup altun baysalu ahdname-i Hümayunların qollarına berüb Quran üstünde ahd-i aman ve şart-ı iman qılğandır ve dahi Qalğa Feth Geray Sultan hazretleri ve Nuraddin Ğazı Geray Sultan hazretleri dahi mübarek körünüşlerine alub Quran üstünde şart qılub sıy ve hürmet qılub ciberdiler siz iyemiz uluğ padişah hazretleri dahi çin göñlüñiz birle inam qılğay idüñiz ve dahi iyemiz uluğ Mehmed Geray Han hazretleriniñ şartı anıñ üstündedir kim siziñ vilâyetiñüzğa ve çet yerleriñüzğa biylerni ve mırzalarını ve asker cümle Qırım Tatarlarını ve Uluğ Noğaynı ve Küçük Noğaynı da bolsa cavlay cibermeske barub cavlab esir ketürse dahi qaytarıb Masqvağa ciberürge sipahileriñüz aldında Quran üstünde şart qıldılar siz de bolsañız her yıldan her yılğa sözleşân va'de üzerine hazineñüzni kün ilkârı almaşuv yerine ciberürge buyurğay idüñiz ve dahi Tanda bolğan Tan Qazaqları ve hristiyânlarını da bolsa Qırım Yurtına ve deryâdan kemi birle suwğa düşürmegey idüñiz anıñ için kimi kimi birle deryâğa Tan Qazaqları düşer bolsalar iki yurtıñ arasında bozğaqlıq bolmağay idi ol hırsızlarğa zabt etkey idüñiz kün ilkârıde bolsa dostuñuzğa dost ve duşmanıñuzğa duşman bolğandır oşlay malüm bolğay siz de bolsañız uluğ padişah qardaşıñız Mehmed Geray Han hazretleri birle ömür ahırğaçe ayrılmasday dost ve qardaş bolğay idüñiz iyemiz uluğ Mehmed Geray Han hazretleriğa ve Qalğa Feth Geray Sultan hazretleriğa ve Nuraddin Ğazı Geray Sultan hazretleriğa her yıl cibere turğan hazineñüzni ve nuqarat aqçañuznı ve qoltqa ve bölek selâmlarıñıznı ve bekleriğa ve mırzalarığa ve biyimleriğa ve bikeçleriğa ve harem-i hass ağalarığa ve iç oğlanlarığa her yıl cibere turğan yârlıqaş tiyişleriñüzni kün ilkârıde bolsa eksiksiz artuq-oq cibergey idüñiz ve dahi biz quluñız da bolsaq babamız Ahmed-Paşa biyden ve ağamız İbrahim-Paşa biyden ve Ali biyden artuq hizmet qılamız siz iyemiz de bolsañız bizim etken hidmetimizni bilüb ol biyelerden artuq yârlıqaş tiyişiniñizni cibergey idüñiz elli som nuqarat aqçañıznı yüz som qılğay idüñiz ve dahi siz uluğ iyemizden bir qaç kerre baş urıb Kâ'be harcı dilek qılğan idük bu kerre dahi baş urıp Kâ'be harcı dilek qılamız bu sözimizni red etmeyüb qabul buyurğay idüñiz ve dahi iki oğlumız bar idi birisiniñ adı Ahmedşah ve birisiniñ adı Üstemir ol iki oğlumızğa siz

uluğ padişah hazretleriğa baş urib yârlığaş tiyiş dilek etemiz hatriñüzğa her ne kelür ise yârlığaş tiyiş berürge buyurğay idüñiz anıñ için kim iki yurtıñ arasında canı-göñülden deruni dilden çalısurğa yahşı bolur idi biz quluñızniñ munday dileklerin yoq demeyüb berürge buyurğay idüñiz ve dahi almaşuv va'desin Ahtâbr ayından bir ay burun va'de etmege buyurğay idüñiz anıñ için kim siziñ elçileriñüz ve hazine arabalarıñuz ve hem bizim asker kişileriñüz küç köredürler qış kelüb yetişedür bir ay burun va'de bergey idüñiz ve hem hazinege qarşu bara turğan Han hazretleriniñ yaqın bolğan qullarından yümış mırzalarığa ve tüfenkci ağalarığa ve yol ağalarığa ve yâsavıllarığa ve atalıq emeldeşleriğa ve asker-i cümle yümış Tatarlarığa da bolsa yârlığaş qarşu cibere turğaniñızni ve zahireñüzni yaqın bolğan kişiñiz aqlınçayğa ısmar qılub artuq-oq cibergey idüñiz anıñ için kim yolda cav kop bolmaq birle her yıl kop asker kişileriñüz birle kelemiz zira işbu kitabet bolğan kişiler cümlesi uluğ ahdlar ve uluğ şartlar içinde birgedürler dib hatt bitildi ağır selâm bolan öz çapqunımız Temir Bahadırnı ciberdik sı'y ve hürmet qılğay idüñiz tarih miñ illi ikide Receb aynıñ yigirmi yedisindâ.
Cantimur biy

№ 311

Хатт Джантимур-бея Михаилу Федоровичу (10 зилькаде)

Аннотация. Служба Джантимур-бея хану Бахадыру Гирею и царю Михаилу Федоровичу; хатт от Джантимур-бея к царю; просьба к царю о неказании помощи крепости Азов, неотправлении в крепость военных снаряжений и продовольствия; просьба об исполнении ханских пожеланий; ярлыкаш-тийиш для агалар на службе у калга-султана и нуреддин-султана; ежегодная казна, колтка, нукарат-акче и болек-селямлар для хана, калги и нуреддина; ярлыкаш-тийиш Мехмедшах-аге, покинувшему свою должность; просьба Джантимур-бея о ярлыкаш-тийиш для себя (сверх нормы); просьба об увеличении размера нукарат-акче с 50 сом до 100 сом; припоминание бея о ярлыкаш и болек для Ахмед-паша-бея на расходы для совершения хаджа («Кябе харджы»); преклонный возраст бея, долги бея; просьба Джантимур-бея о ярлыкаш-болек и селям для себя; свидетельство от посла Ивана Тимофеевича о верной службе бея; просьба о доставке казны во время месяца Орак, до наступления зимы; зима – время трудностей в пути; обязательство бея о несовершении ханом наказаний царских послов; долг от посла Ивана Фустова в размере 1900 алтын; ручательство (кефиль) бея о том долге (на алмашув); сообщение бея о неосведомленности окольного (аклынчай) по поводу долга; отправление Сефер-аталыка к царю с просьбой о доставке долга; просьба бея – не переводить долг на себя; извещение от Джантимур-бея о доставке И. Фустовым 1900 алтын на алмашув; невыдача долга окольным; посол Болат Бахадыр от Джантимур-бея к царю.

Hu el-ğani el-muğanni el-mu'in

Uluğ Ordanıñ ve Uluğ Yurtınıñ Deşt-i Qıpçaqınıñ ve Taht-ı Qırımınıñ sansız kob Tatarnıñ ve sağışsız kop Noğayınıñ ve Tat bile Tavgaçınıñ ve Tağ ara Çerkâçınıñ oñ qolınıñ ve sol qolınıñ ve cümle din-i Mübin ve İslâm-güzinniñ uluğ padişahı ve uluğ Hanı bolğan uluğ azametlü ve şecaatlü ve nusretlü ve şevketlü Bahadır Geray Han dame fi hıfz Rabbena el-müstean fi es-sefer ve'l-hazır eli yevmü'l-Mizan hazretleriniñ yâqın bolğan kişisi Cantimur biyden uluğ Ulusınıñ ve kob Rusınıñ ve cümle hristiyânnıñ ve kob memleketlerniñ hükümdarı da bolsa uluğ padişahı Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç hazretleriğa baş urıp kobdin kob selâm dikâç nedir halıñız ve hem hatrıñız yâhşımısız-hoşmısız dib sorağanımızdan soñra oşlay malüm bolğay oñ qolumız birlen öz iyemiz uluğ Bahadır Geray Han hazretlerine hidmet qılmaq sol qolumız birlen siz iyemiz uluğ padişahğa şulay-oq hidmet qılurmız siz de bolsañız bizim cibergen hattımıznı oqup sözümüzni yâhşı-oq tıñlab alğay idüñiz ve hem siz uluğ padişahğa yahşı hidmet qılğanımız sorıb bilgây idüñiz dahi iyemiz uluğ Bahadır Geray Han hazretleri siz iyemiz birlen ömür ahırğaçe uzun-uzaq ayrılmasday dost ve qardaş bolğandır dostuñızğa dost ve duşmanıñızğa duşman bolğandır siz de bolsañız uluğ padişah iyemiz uluğ Bahadır Geray Han hazretleri birlen ömür ahırğaçe ayrılmasday dost ve qardaş bolıb dostuna dost ve duşmanına duşman bolğay idüñiz ve dahi Azav kermanına yârdım ve cebehane ve zahire cibergey idüñiz Han hazretleriniñ tilek qılğanların bergey idüñiz anıñ içün kim iki yurtınıñ barışlığına ve iki padişahınıñ qardaşlığına sebep bolur irdi oşulay malüm qılamız dahi Qalğa Sultan hazretleriniñ ve Nuraddin Sultan hazretleriniñ mansupde bolğan ağalarına yârlıqaş tiyiş cibergey idüñiz anıñ içün iki yurtınıñ arasında yâman söz bolmağay ve dahi Han hazretlerine ve Qalğa Sultan hazretlerine ve Nuraddin Sultan hazretlerine her yıl cibere turğan hazineñizni ve qoltqalarıñızni ve nuqarat aqçalarıñızni ve bölek selâmlarıñızni bu yıl dahi eksiksiz cibergey idüñiz ve dahi Mehmedşah ağa mansubdan ma'zul de bolsa Han hazretleriniñ yahşı riayetli qulıdır aña dahi yârlıqaş bir tiyiş cibergey idüñiz ve dahi biz de bolsaq iki curtnıñ arasında siz iyemige ağamız İbrahim-Paşa biyden ve ağamız Ali biyden artuq hidmet qılurmız babamız Ahmed-Paşa biy qalay hidmet qılma biz dahi oşlay hidmet qılurmız siz iyemiz de bolsañız bizim hidmetimizni bilüb her yıl cibere turğan yârlıqaş tiyişiniñizni artuq-oq cibergey idüñiz ve dahi cibere turğan elli som nuqarat aqçañızni bu kerre siz iyemiz uluğ padişahdan tilek itemiz yüz som nuqarat aqça qılğay idüñiz ve dahi babamız Ahmed-Paşa biy Kâ'beye ketemiz dib yârlıqaş tileb cibergende siz uluğ padişah dahi babamızğa kob yârlıqaş ve bölek cibereksiz imdi biz de bolsaq kob olmalı ve cetmeli boldıq ve kob borçlı boldıq siz iyemiz uluğ padişahdan baş urıb tilek itemiz biz qulıñızga kelgân çapqunlarıñızdan yârlıqaş bölek ve selâm cibergey

idüñiz biz de bolsaq iki yurtnıñ barışlıǵına ve iki padişahnıñ qardaşlıǵına çin göñlümüz birlen çalışurmız bizim ne sebebli hidmet qılǵanımız barǵan elçiñiz İvan Timafievıçden sorıb bilgâı idüñiz oşlay malüm bolǵay ve dahi bu yıl ciberecek hazineñizniñ zamanı yetişüb keleyüri ol hazineni dahi Oraq zamanında cibergey idüñiz qış künlerine oǵratmaǵay idüñiz zira qış küni sizniñ dahi kelgân adamıñızga ve hazine alub ketmege küç bolur anıñ içün kim eglendirmegey idüñiz qışdan burun Oraq zamanı cibergey idüñiz iyemiz uluǵ Bahadır Geray Han hazretleriniñ sözi dahi bu sözdür ve dahi yâqın bolǵan kişiñiz aqlınçay birlen söyleşüb Quran üstünde şart qılıb sipahileriñüze siyâset itmesin boynumuzǵa aldıq ve dahi siziñ elçiñiz İvan Fustav cümle tiyişden qusur kelgân miñ toquz yüz altunı boynuna aldı bizni dahi kefil bulub almaşuvǵa ketürdik yâqın bolǵan kişiñiz aqlınçayǵa söyledik aqlınçay bizge padişahımız anıñ içün söz söylemedi dedi imdi siz iyemizge baş uramız bu miñ toquz yüz altun içün atalıǵımız Sefer Atalıqnı ciberdik ol altunı cibergey idüñiz anıñ içün bizni borçqa salmaǵay idüñiz ve hem iki yurtnıñ arasında anıñ içün bizge söz keltürmegây idüñiz ve hem az-çoq söz içün toqtav qılmaǵay idüñiz ve hem bizniñ bu sözümüzni tıñlab alǵay idüñiz ol miñ toquz yüz altun içün elçiñiz İvan Fustav almaşuv yerine alup keldi yaqın bolǵan kişiñiz aqlınçay bizge teslim qılmadı ol sebebli bizni bu borçdan qurtarǵay idüñiz bu söz sebebli siz iyemizge baş uramız anıñ içün bizni borçlı etmeyesiz iki yurtnıñ barışlıǵına yahşı bolur irdi oşlay-oq bilgâı idüñiz ve dahi üşbu hatt-ı namemiz birlen uluǵ elçimiz Bolat Bahadırnı ciberdik sıy ve hürmet qılǵay idüñiz bu hatt Zilqa’de aynıñ onuncı küni yâzıldı.

Cantımır biy

№ 312

Хатт Джантимур-бея Михаилу Федоровичу (11 зилькаде)

Аннотация. Недостача 1900 алтын в общей казне; обязательство от посла Ивана Фустова о выдаче алтын на алмашуве; ручательство («кефиль») Джантимур-бея за получение алтын; извещение Джантимур-бея о неосведомленности окольного (аклынчай) по поводу алтын; просьба Джантимур-бея к царю о доставке 1900 алтын, чтобы долг не оставался на нем [Джантимур-бее]; просьба бея – не вынуждать продавать имущество, доставшееся от отца; служба Джантимур-бея во благо двух юртов.

Hu el-ğani el-muğanni el-mu’ın

Uluǵ Ordanıñ Uluǵ Yurtnıñ Deşt-i Qıpçaqnıñ ve Taht-ı Qırımniñ sansız kob Tatarnıñ ve saǵıssız kop Noǵaynıñ oñ qolnıñ ve sol qolnıñ ve cümle din-i Mübin ve İslâm-güzinniñ uluǵ padişahı ve uluǵ Hanı bolǵan uluǵ

azametlü ve şecaatlü ve nusretlü Bahadır Geray Hannıñ yaqın bolğan kişisi Cantimur biyden uluğ Ulusnıñ ve kop Urusnıñ ve cümle hristiyânnıñ ve kop memleketlernıñ uluğ padişahı Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç hazretleriğa baş urıp kopden kop selâm dikeç nedir halıñız ve hem hatrıñız yahşımısız-hoşmısız dib sorağanımızdan soñra siz uluğ padişahğa malüm qılamız hazineden qusur kelgân miñ toqız yüz altun için elçiñüz İvan Fustav boynuna alup almaşuvda bizgâ berecek bolub bizni iyemiz uluğ Bahadır Geray Han hazretleriğa kefil etüb ketürdi biz de bolsaq almaşuv yerine kelüb yâqın bolğan kişiniz aqlınçayğa söyledik ol dahi iyemiz uluğ padişah bizge anıñ için bersin dib söylemedi dedi imdi ol miñ toqız yüz altun için siz padişahğa baş uramız berib cibergey idüñiz anıñ için bizni borçlı etmegey idüñiz ve hem babamızdan qalğan malımızdan sattırıp ötetmegey idüñiz ve hem iki yurtnıñ arasında yâman söz bolmağay idi biz de bolsaq iki yurtnıñ arasında ve iki padişahnıñ arasında yahşı hizmet qılğanımız sebebli malımızdan ayırmağay idüñiz oşlay malüm oluna bu hatt Zılqa'de aynıñ on birinci küni yâzıldı.

Cantimur biy

№ 313

Хатт Джантимур-бея Михаилу Федоровичу (?)

Аннотация. Извещение Джантимур-бея об отправлении посла от калги к царю; возвращение Хасан-аталыка без прибытия к месту назначения (в Москву); гонец Мамыш вместе с толмачом Айтуганом от калги к царю; извещение Джантимур-бея к царю об обязанности от царских послов (в Крыму) выдать хану 1900 алтын; ручательство (кефиль) бея за долг; просьба к царю о доставке 1900 алтын в Крым через татарских послов; просьба о доставке «агыр болеклер» («тяжелых посылок»); просьба о распросе от послов о службе Джантимур-бея во благо двух юртов.

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqnıñ sansız kob Tatarnıñ ve sağışsız kob Noğaynıñ uluğ padişahı ve uluğ Hanı bolğan azametlü ve şecaatlü ve nusretlü Bahadır Geray Han dame fi hıfz Rabbena el-müstean hazretleriniñ yaqın bolğan kişisi Cantimur biyden Uluğ Ulusnıñ ve kob Urusnıñ ve cümle hristiyânnıñ padişahı ve hükümdarı biy Mihayla Fyodraviç hazretlerine baş urıp kopden kob selâm dikeç nedir halıñız yahşımısız-hoşmısız dib sorağanımızdan soñra şöyle malüm ola ki Qalğa Sultan hazretleriniñ elçisi cibergen idi Hasan Atalıq cetmey yoldan qaytub keldi tekrar kene Qalğa Sultan Aytuğan tilmaçni birgâ qoşub uluğ çapqunı Mamışnı yibârdi şulay bilgây idiñiz taqı siz iyemizge sözümüz oldur kim munda bolğan elçileriñiz Han hazretlerine miñ toqız yüz altun

berecek bolğan irdi anıñ içün biz kefil bolğan idik işbu barğan elçi birlen ol miñ toquz yüz altunı cibergey idiñiz ve hem barğan elçileriñizni toqtatmay tiz cibergey idüñiz Han hazretleri birlen dostluqda ve qardaşlıqda muradıñız bar bolsa aytqan sözlerin itkây idüñiz anıñ içün kim iki yurtñıñ barışlığına yahşı bolur irdi ve hem cibergen elçileriñiz birlen ağır bölekler cibergey irdiñiz ve hem biz quluñızñ dahi sorıb yurtñıñ arasında qalay hizmet qılğanın bilgây idiñiz şulay malüm oluna hatt bitildi.

Cantimur bek

7.3. Мехмедшах-бий

№ 72

Хатт Мехмедшах-бея Михаилу Федоровичу (1053 г.х. / 1643 г.)

Аннотация. Служба Мехмедшах-бея царю и хану Мехмеду Гирею; уважительное отношение к послу Григорию Неронову и писарю Никите Головнину со спутниками в Крыму; возвращение царских извозчиков (арабаджылар) и сокольников (кушчылар); ханский гонец Осман Челеби с мухаббетнаме к царю; соблюдение ханом прежней клятвы и договоренности; просьба об отправлении ежегодной казны хану, калге Фетху Гирей-султану, нуреддину Гази Гирей-султану; колтка и нукарат-акче, посылки (болек); просьба о тийиш для агалар, беков, мурз, бийимлер, бикечей, ич-огланов, агалар при гареме, капуклар; назначение алмашув в начале осени в крепости Валуйка; просьба не оставлять алмашув на зиму; просьба к царю о велении своим слугам возвращаться после переправы казны через реку Тур; просьба Мехмедшах-бея о ярлыкаш-тийиш, нукарат-акче и болек-селямлар (посылки) для себя за верную службу; просьба о ярлыкаш-тийиш трем сыновьям – Велишах-мурзе, Хейвазшах-мурзе и Бий-мурзе; нехватка двух шуб в тийиш для ханских слуг, капуджы-башы и килерджи-башы; гонец от Мехмедшах-бея к царю; нехватка 6 шуб на алмашув от окольного (аклынчай); выдача малого продовольствия – причина голодания ханского войска; выдача сырт вместо соболиного меха Бахадыршах-мурзе (сыну Джантимур-бея) и Адильшах-мурзе.

Uluğ Ordanıñ ve Uluğ Yurtñıñ Taht-ı Qırımñıñ ve Deşt-i Qıpçaqñıñ sansız kop Tatarnıñ ve sağışsız kob Noğayñıñ ve Tat birle Tavgaçñıñ ve Tağ ara Çerkeçñıñ oñ qolñıñ ve sol qolñıñ ve yüz miñ tumannıñ cümle din-i mübin ve İslâm-güzinnıñ uluğ padişahı ve uluğ Qırım Hanı bolğan uluğ azametlü ve nusretlü ve şevketlü ve saadetlü Mehmed Geray Han

dame fi hıfz Rabbena el-müste'an fi es-sefer ve'l-hazır eli yevmü'l-Mizan hazretleriniñ yâqın bolğan Mehmedşah biy uluğ Ulusniñ ve kob Urusniñ ve kop memleketlerniñ ve cümle hristiyanıñ uluğ padişahı Han hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusniñ padişahı ve kob memleketlerniñ de hükümdarı hazretleriğa baş urıb kopden kop selâm dikeç nedir halıñuz ve hem hatrıñuz yahşımısız-hoşmısız dib soramız siz iyemiz de bolsañız uluğ padişah biz quluñızniñ cibergen hattların oqub ve sözümüzni tıñlab alup biz qulumızniñ hizmet-qulluq qılurğa buyurğay idüñiz oñ qolumız birle öz iyemiz uluğ Mehmed Geray Han hazretleriğa qalay hidmet qılacaq ve sol qolumız birle siz iyemiz uluğ padişah hazretleriğa şulay-oq hidmet qılurmız elçiñiz ve sipahileriñiz Girgöriy Arifyeviç Nironof ve yazıçı Mikita Galavnin barça yoldaşları birlen yahşı sıy-riayet rahat tutub quşçı ve arabaçıların toqtavsız muhabbetname hatt birle öz iyemiz uluğ Mehmed Geray Han hazretleri siz iyemiz uluğ qardaşı barça Urusniñ padişahı ve hükümdarı uluğ padişahı Han hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç hazretleriğa cabqunları Osman Çelebini kene burunğı sözleşken ahd-aman ve şart-iman üstünde muhkem turıb sizniñ dostuñızğa dost ve duşmanıñızğa duşman bolğandır siz de bolsañız ömür ahırğaçe dostlarına dost ve duşmanlarına duşman bolub çin gönüller birle inam qılğay idiñiz ve dahi cibergen çapqunların da bolsa toqtavsız qaytarub cibergey idiñiz ve dahi iyemiz Mehmed Geray Han hazretleriğa ve Qalğa Feth Geray Sultan hazretleriğa ve Nuraddin Ğazı Geray Sultan hazretleriğa her yıl cibere turğan hazineñuzni ve qolqalarıñuzni ve nuqarat aqçalarıñuzni ve bölek selâmlarıñuzni artuq-oq cibergey idiñüz ve ağalarığa ve bekleriğa ve mırzalarığa ve biyimleriğa ve bikeçleriğa ve iç oğlanlarığa ve harem-i hass ağalarığa ve qapu qullarığa her yıl cibere turğan yarlıqaş tiyişiñizni kemitmay eksiksiz cibergey idiñiz ve almaşuv vadesin dahi küz aynıñ evel kününde semin küni Valüqa degen kermanıñızğa kelsün dip cibergendir siz de bolsañız uluğ padişah ol vadege almaşuv yerine hazine hazır ve nazar qılğay idiñiz qışqa oğratub keç cibergey idiñüz zira iki canıbden kelen asker kişilerine küç boladur ve hem Qırımğa cibergen elçileriñüzğa ve quşçı-arabaçılarığa küç boladur anıñ için almaşuv vadesin ta'cil cibergey idiñiz ve hem hazineni ozatğan qullarıñızğa ismar qılğay idiñiz kim hazineni Tur Suyın keçirib qaytıñız dib iyemiz Han hazretleri dahi hattlarında oşlay yazğandır biz quluñız da bolsaq babamız Ahmed Paşa biyden ve ağamız İbrahim Paşa biyden ve oğlumız Ali biyden ve ağamız Cantimur biyden eksiksüz artuq hidmet itmege çalışırız siz iyemiz de bolsañız uluğ padişah bizim hizmetimizğa anlardan artuq her yıl cibâre turğan yarlıqaş tiyişiñizni ve nuqarat aqçañuzni ve bölek selâmlarıñuzni eksiksüz cibergey idiñüz biz quluñızniñ hizmet ve qulluq qılğanın unut qılmağay idiñiz ve dahi oğlumız Velişah Mırzağa ve Heyvazşah Mırzağa ve Biy Mırzağa bu üç oğullarımızğa baş urıb burunğı çapqundan yarlıqaş tiyiş dilek qılğan idik bu

kere siz iyemiz hazretleriğa baş urıb dilek qılamız anıñ içün kim iki yurtıñ arasında ve iki padişahıñ muhabbetligine canı-göñlümüz birle hizmet qılub çalışırğa yahşı bolur irdi ve dahi iyemiz Han hazretleriniñ qapuçı başı ile kilerci başınıñ bolğan tiyişlerinden iki ton eksik ciberdiler dib bunda kelen elçileriñüzden aladırlar siz iyemiz uluğ padişah anı dahi cibergey idiñiz anıñ içün iki yurtıñ arasında az nesne bolub kob söz bolmağay idi işbu kitabet uluğ ahdlar ve uluğ şartlar içinde birgüdürler şulay bilgeysiz ağır selâm bolan öz çapqunımız uluğ padişah hazretleriğa ciberdik sıy-hürmet qılğaysız kitabet olundi fi şehr-i Muharrem evvel kününde sene 1053.

Mehmedşah bek

Ve dahi almaşuvğa cibergen aqlınçay quluñız siz iyemiz uluğ padişahıñ yarlıqaşından adet-i qanun üzre verile turğan yarlıqaşınıñızdan altı tonumızni bermedi anıñ içün siz iyemiz uluğ padişah hazretleriğa bildiremiz ve hem zahireni az virüb askeri öz iyemiz uluğ padişahımızniñ yumuş qullarını ac bolub iki yurtıñ arasında cürgen qullarıñız can-göñlünden çalışmaq kerekdir ve dahi ağamız Cantimur biyniñ oğlu Bahadırşah Mırza ve qarındaşımız Adilşah Mırzağa siz iyemiz uluğ padişah hazretleriniñ yarlıqaşından samur kürk bola turğan idi samur vermedi sırt verdi hiç bulay bolğan tuguldir siz iyemiz uluğ padişah hazretlerine bildiremiz sahh.

№ 73

Хатт Мехмедшах-бея Михаилу Федоровичу (1053 г.х. / 1643 г.)

Аннотация. Служба Мехмедшах-бея царю и хану Мехмеду Гирею; ханский гонец Лячин-бек к царю; его долгое отсутствие без вестей; ханский гонец Достмухаммед; просьба о скорейшем возврате тех татарских гонцов с вестями; просьба о доставке казны, колтка, нукарат-акче и болек-селямлар (посылка) хану, калге Фетху Гирей-султану, нуреддину Гази Гирей-султану; тийиш для агалар, беков, мурз, бийимлер, бикечей, ич-огланлар, агалар при гареме, капу-куллар; назначение алмашув в начале осени в крепости Валуйка; просьба не откладывать алмашув на зиму; просьба к царю о велении своим слугам возвращаться после переправы казны через р. Тур; просьба бея о ярлыкаш-тийиш, нукарат-акче и болек-селямлар (посылки) для себя за верную службу; просьба о ярлыкаш-тийиш для двух сыновей; нехватка двух шуб – для капуджы-башы и килерджи-башы; просьба о доставке ярлыкаш-болеклер (дарственных) для слуг-мурз, тюфенкчи-агалар, ёл-агалар, есаулов, аталыков-эмельдешей, воинов, слуг-татар; просьба об отправлении продовольствия; гонец Беги-Бахадыр к царю; тийиш для капуджы-башы, капуджылар кетхудасы, сарадж-башы; просьба о доставке шуб сырт (с воротниками и рукавами), по паре соболиной пушнины для 30 капуджы, 10

сарадж и других слуг; денежный долг с кабалой от московских послов таттарам; возвращение московского войска без переправы через р. Бузук, их уловки; авантюра Кара-Тон (донских казаков) у р. Бузук, клятва с заверением о неимении вражды к ханству; просьба о назидании донским казакам; назидание московским послам, что отправятся вместе с царскими слугами и переправятся через Бузук.

Hu el-ğani el-muğanni el-mu'in

Uluğ Ordanıñ ve Uluğ Yurtıñ Taht-ı Qırımıñ ve Deşt-i Qıpçaqıñ sansız kob Tatarıñ ve sağışsız kob Noğaynıñ ve Tat birle Tavgaçnıñ ve Tağ ara Çerkâçnıñ oñ qolnıñ ve sol qolnıñ ve yüz miñ tumannıñ cümle din-i mübin ve İslâm-güzinnıñ uluğ padişahı ve uluğ Qırım Hanı bolğan uluğ azametlü ve nusretlü ve şevketlü Mehmed Geray Han dame fi hıfz Rabbena el-müste'an fi es-sefer ve'l-hazır eli yevmü'l-Mizan hazretleriniñ yâqın bolğan kişisi Mehmedşah biyden Uluğ Ulusnıñ ve kob Urusnıñ ve kop memleketlerniñ ve cümle hristiyânnıñ uluğ padişahı Han hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusnıñ padişahı ve kob memleketlerniñ de bolsa hükümdarı hazretleriğa baş urıb kopdin kob selâm dekiç nedir halnız ve hem hatrıñız yahşımısız-hoşmısız dib soramız siz iyemiz de bolsañız uluğ padişah biz quluñıznıñ cibergen hattların oqub ve sözimizni tıñlab alub biz quluñıznı hizmet-qulluq qılurğa buyurğay idüñiz oñ qolumız birle öz iyemiz uluğ Mehmed Geray Han hazretleriğa qalay hizmet qılmaq ve sol qolumız birle siz iyemiz uluğ padişah hazretleriğa şulay-oq hizmet qılurmız ve dahi mundan burun iyemiz uluğ Mehmed Geray Han hazretleri çapqunları Lâçin bekni ciberti anıñ kob keçikib kelmemek sebebi ile siz qardaşından bir haber almamaq birle tekrar çapqunları Dostmuhammed bekni ciberti kene burunğı sözleşken ahd-aman ve şart-iman üstünde muhkem turub sizniñ dostuñızğa dost ve duşmanıñızğa duşman bolğandır siz de bolsañız ömür ahırğaçe dostlarına dost ve duşmanlarına duşman bolıb çin göñlüñiz birle inam qılğay idiñiz ve dahi cibergen çapqunların da bolsa toqtavsız qaytarub ta'cil cibergey idiñiz ve hem muhabbetlik haberiniñizde bildirgây idiñiz ve dahi iyemiz uluğ Mehmed Geray Han hazretleriğa ve Qalğa Feth Geray Sultan hazretleriğa ve Nuraddin Ğazı Geray Sultan hazretleriğa her yıl cibere turğan hazineñuzni ve qoltqalarıñuzni ve nuqarat aqçalarıñuzni ve bölek selâmlarıñuzni artuq-oq cibergey idiñiz ve ağalarığa ve bekleriğa ve mırzalarığa ve biyimleriğa ve bikeçleriğa ve iç oğlanlarığa ve harem-i hass ağalarığa ve qapuqullarığa her yıl cibere turğan yarlıqaş tiyişiniñizni kemitmay eksiksiz cibergey idiñiz ve almaşuv vadesin dahi küz aynıñ iptida kününde Valüqa degen kermaniñızğa kelsün dib yazıb cibergendir siz de bolsañız uluğ padişah ol vadege almaşuv yerine hazineni hazır ve nazir qılğay idiñiz qışqa oğratub kiç cibermegey idiñiz zira iki canibden

kelgân asker kişilerine küç boladur ve hem Qırımğa cibergen ilçileriñizğa ve quşçı ve arabaçlarığa küç boladur anıñ için almaşuv vadesin ta'cil cibergey idüñiz ve hem hazineni ozatqan qullarıñızğa ısmar qılğay idüñiz kim hazineni Tur Suyın keçirib qaytınız deb iyemiz Han hazretleri dahi hattlarında oşulay yazğandır biz qulınız da bolsaq babamız Ahmed Paşa biyden ağamız İbrahim Paşa biyden ve ağamız Ali biyden ve ağamız Cantimur biyden eksiksüz artuq hidmet qıurmız siz iyemiz de bolsañız uluğ padişah bizim hidmetimizğa köre anlardan artuq her yıl cibere turğan yarlıqaş tiyişiniñizni ve nuqarat aqçañuzni ve bölek selâmlarıñızni eksiksüz cibergey idüñiz biz qulınızınıñ hizmet ve qullıq qılğanın unut qılmağay idügiz ve dahi iki oğlumızğa baş urıb burunğı çapqunda yarlıqaş tiyiş dilek qılğan idük bu kere siz uluğ iyemiz hazretlerinden baş urıb dilek qılamız iki oğlumızğa yarlıqaş tiyiş cibermeye buyurğay idüñiz anıñ için kim iki yurtınıñ arasında ve iki padişahınıñ muhabbetligine can-göñlimiz birle hizmet qılub çalışırğa yahşı bolur idi ve dahi iyemiz Han hazretleri hattlarında yazdılar kim qapuçı başı ile kilârci başınıñ defterde bolğan tiyişlerinden iki ton eksik berdiler cümle kişiniñ tamam bolub bu iki adamınıñ niçün eksik kelâdur anı da tamam berürge buyurğay idüñiz iyemiz uluğ Mehmed Geray Han hazretleriniñ dileklerin bergey idüñiz munday az işler için ortalıqda suvuq söz bolmağay idi oşulay bilgây idüñiz ve dahi ömür ahırğaçe oğul-oğulğa ayırılmasday dost ve qardaş bolğay idüñiz ve dahi hazinege qarşu bara turğan yumış mırzalarığa ve tüfenkci ağalarığa ve yol ağası bolğan başçılarımızğa ve yasavılarığa ve atalıq-emeldeşlerimizğa ve asakir cümle yumış Tatarlarığa da bolsa her yıl cibere turğan qarşu yarlıqaş bölekleriñizni her yıldan artuq-oq cibergey idüñiz ve zahireni dahi artuq-oq cibergey idüñiz anıñ için kim yolda duşman kob bolmaq birle her yıldan artuq kop ata oğulları ve asker kişileri kop baradır oşulay malüm qılamız uşbu sözimizni mübarek hatır-ı şerifiñizğa alğay idüñiz ağır selâm bolan öz çapqunımız Begi Bahadırını ciberdik sıy ve hürmet qılğay idüñiz dip hatt bitildi tahrira fi eva'il şehr-i Rebiü'l-ahır sene 1053.

Mehmedşah biy

Ve dahi almaşuv vadesi milân bu çapqun elçimizni tiz cibergey idüñiz ve dahi elçileriñüz Qırımğa kelgânde qapuçı başı ve qapuçılar kethudası ve sarac başı qarşu barğanda defterdeki tiyişleri qadar birer tiyiş bere turğan idi anı dahi tamam berürge buyurğay idüñiz ve dahi otuz qapuçı on sarac ve sayıs qulları bara turğan idi anlarınıñ her birine birer yeñli-yaqalı sırt ton birer cift samur bere turğan idi anı dahi tamam berürge buyurğay idüñiz anlar sebebli munda kop sözler boladur munday az işler için ortalıqda suvuq sözler ve qıstavlıq bolmağay irdi ve dahi anda bolğan qabala aqçaların elçileriñüz öz harcına alğanların cibermây faqır re'ayalarığa zarar ve haif

boladır anlarını dahi işbu çapqunı da ciberürge buyurğay idüñüz ve dahi burunğı adet üzerine asker kişilerinüz Buzuqnu keçürmay qaytadırlar ve türli-türli hileler ve bahaneler itâdirlâr ve Buzuqda bolğan Qara Tonlarınuz bizgâ duşman yoqdır dib and içüb kişilerimizgâ ğaflet birüb munday sözler söyleyler anlarğa dahi tenbih etkey idüñüz ve dahi ozatqan qullarınuz birle kelgân ilçilerni Buzuqdan yahşı keçürüb cibergey idi anlarğa dahi tenbih qılğay idüñüz kün ilkârıde bolsa iki yurtnıñ arasında munday yahşılıq işlerge delâlet qılğay idüñüz burunğı sözleşkân şart ve peyman ve ahd-iman üstünde taymay muhkem turğay idüñüz oşulay malüm qılamız dib hatt bitildi tarih miñ elli üç Rebiü'l-ahirniñ iptidasında yazıldı.

Mehmedşah biy

№ 76

Хатт Мехмедшах-бея Михаилу Федоровичу (1053 г.х. / 1643 г.)

Аннотация. Служба Мехмедшах-бея царю и хану Мехмеду Гирею; ханская аудиенция для посла Бориса Приклонского и писаря Гиресима Лаврова со спутниками; возвращение извозчиков (арабаджылар) и сокольников (кушчылар); ханский гонец Лячин-бек с мухаббетнаме к царю, его долгое отсутствие без вестей; ханский гонец Достмухаммед к царю; злодеяния разбойников и воров; поимка главаря разбойников и его казнь; ханский гонец Ибрахим к царю с известиями по этому поводу; «друг для друзей, враг – для врагов»; гонец Шабан от Мехмедшах-бея.

Hu el-ğani el-muğanni el-mu'in

Uluğ Ordanıñ ve Uluğ Yurtnıñ Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qırçaqniñ sansız kop Tatarnıñ ve sağışsız kob Noğaynıñ ve Tat birle Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkâçniñ oñ qolnıñ ve sol qolnıñ ve yüz miñ tumannıñ cümle din-i mübin ve İslâm-güzinniñ uluğ padişahı ve uluğ Qırım Hanı bolğan uluğ azametlü ve nusretlü ve şevketlü Mehmed Geray Han dame fi hıfz Rabbena el-müste'an fi es-sefer ve'l-hazır eli yevmü'l-Mizan hazretleriniñ yâqın bolğan Mehmedşah biyden Uluğ Ulusniñ ve kob Urusniñ ve kob memleketlerniñ ve cümle hristiyânıñ uluğ padişahı Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusniñ padişahı ve kob memleketlerniñ de bolsa hükümdarı hazretleriğa baş urıb kobden kob selâm dikeç nedir halıñız ve hem hatrıñüz yahşımısız-hoşmısız dib soramız siz iyemiz de bolsañız uluğ padişahı biz quluñızniñ cibergen hattların oqub sözimizni tıñlab alub biz quluñızniñ hidmet-qulluq qılurğa buyurğay idüñüz oñ qolumız birle öz iyemiz uluğ Mehmed Geray Han hazretleriğa qalay hidmet qılsaq ve sol qolumız birle siz iyemiz uluğ padişah hazretleriğa şulay-oq hidmet qılurmız elçiñüz ve sipahiñüz Boris Priqlonsqoy ve yazıçı

Ğarasim Lavravni barça yoldaşları milân yahşı sıy-rayet rahat tutub quşçı ve arabaçılarnı toqtavsız muhabbetname hatt birle öz iyemiz uluğ Mehmed Geray Han hazretleri siz iyemiz uluğ qardaşı barca Urusniñ padişahı ve hükümdarı uluğ padişahı Han hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç hazretleriğa Lâçin bekni ciberdi anıñ kob keçikib kelmek sebebi ile siz qardaşıdan bir haber almaq için tekrar çapqunları Dostmuhammedni ciberdi kene burunğı sözleşken ahd-aman ve şart-iman üstünde muhkem turub sizniñ dostuñuzğa dost ve duşmanıñızğa duşman bolğandır siz de bolsañız ömür ahırğaçe dostlarına dost ve duşmanlarına duşman bolub çin-göñlüñiz birle inam qılğay idiñiz ve dahi bir alay eşqıyalar ve hırsızlar yaramaz işler qılub ol sebebden iyemiz uluğ Mehmed Geray Han hazretleri ol varan haramzadeleri başlığın dutub dünyanıñ işlerin qılub siz iyemiz uluğ padişah hazretleriğa bu haberleri bildirmek için çapqunları İbrahimni ciberdi kene ömür ahırğaçe dostuñıza dost ve duşmanıñuza duşman bolğandır anıñ için hatrıñuze bir nesne almağay idüñiz öz iyemiz uluğ Mehmed Geray Han hazretleriniñ hattlarında yazğandır oşulay bilgâysiz elçiñüz ve sipahiñüz de niçik işler qılğanların kördiler-bildiler heman kün ilkerü dostuñıza dost ve duşmanıñıza duşmandur oşulay bilgey idüñiz ağır selâm bolan öz çapqunımız Şabanını ciberdik sıy-hürmet qılğaysız kitabet olundı fi şehr-i Rebiü'l-ahır 1053 sene

Mehmedşah biy

№ 84

Хатт Мехмедшах-бея Михаилу Федоровичу (1053 г.х. / 1643 г.)

Аннотация. Служба Мехмедшах-бея царю и хану Мехмеду Гирею; ханский гонец Кайтас-бек к царю с письмом; отсутствие в ханском письме выражения «алем-пенах» («прибежище мира») в отношении царя, вследствие несоответствия нормам религии; неиспользование ханом слов «бююрдым» («повелеваю») и «ярлык-и шериф» («благословенный ярлык»); извещение царя о рейде на его владения и о пленениях людей; наказание Караш-мурзы со взятием отобранного имущества; бегство Мехмедшах-мурзы в османские владения; обязательство о наказании остальных злодеев; походы на царские крепости из Азова; позднее прибытие гонца; возврат пяти пленников без выкупа, выдача их послу Борису; негодование царя именованим казны словом «харадж» со стороны некоторых людей; лишение тех людей должностей и их наказание; заверение о хорошем обращении с послом Борисом и дьяком Гиресимом; извещение царя о больших взиманиях от капуджи-башы, сараджа и килерджи-башы; заверение Мехмедшах-бея о взятии впредь того, что будет дано; просьба хана о доставке 20 тийиш по списку; просьба о 280 сом из кабалы Ивана Фустова; куньи тийиш для Казнафер-кетхуда, Чакмак-аталыка, Болекшах-аги и Абдуллятифа Челеби, Шах-бека; ответственность за

Азак, Темрюк, сыновей Орака, Беш-Баши и др., подвластных османам; долг от И. Фустова в 36 сом Адильшах-мурзе с выдачей кабалы; просьба о доставке ярлыкаш-тийиш для двух сыновей – куньи башы; служба Мехмедшах-бея царю, просьба об отправлении ярлыкаш-тийиш, болек-селям, нукарат-акче, ярлыкаш на алмашув для себя; гонец Эшберди-Бахадыр от Мехмедшах-бея к царю.

Hu el-ğani el-muğanni el-mu'in

Uluğ Ordanıñ ve Uluğ Yurtıñ Taht-ı Qırımıñ ve Deşt-i Qıpçaqıñ sansız kop Tatarnıñ ve sağışsız kop Noğaynıñ ve Tat birle Tavgaçnıñ ve Tağ ara Çerkaçnıñ oñ qolnıñ ve sol qolnıñ ve cümle din-i mübin ve İslâm-güzinnıñ uluğ padişahı ve uluğ Qırım Hanı bolğan uluğ azametlü ve şecaatlü ve nusretlü Mehmed Geray Han dame fi hıfz Rabbena el-müste'an fi es-sefer ve'l-hazır eli yevmü'l-Mizan hazretleriniñ yaqın bolğan kişisi Mehmedşah biyden Uluğ Ulusnıñ ve kob Urusnıñ ve kop memleketlernıñ ve cümle hristiyânıñ uluğ padişahı Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle cümle Urusnıñ padişahı ve kob memleketlernıñ da bolsa hükümdarı hazretleriğa baş urıp kopden kob selâm dekiç nedir mübarek hatrı şerifiñiz hoşmısız dib soramız taqı oñ qolumız birle öz iyemiz uluğ Mehmed Geray Han hazretleriğa qalay hizmet qılsaq ve sol qolumız birle siz iyemiz uluğ biy Mihayla Fyodraviç hazretleriğa oşlay-oq hizmet qılurmız siz de bolsañız uluğ padişah biz quluñıznıñ hizmet ve qullıq qılurın bilüb cibergen hattımıznı oqub ve sözimizni tıñlab mübarek hatrıñızğa alğay idüñiz ve taqı iyemiz Han hazretleri siz uluğ padişah birle burunğı sözleşken ahd-aman ve şart-iman üstünde taymay muhkem turğandır dostuñuzğa dost ve duşmanıñuzğa duşman bolğandır siz de bolsañız uluğ padişah çin-göñliñiz birle inam qılub ömür ahırğaçe ayırılmasday dost ve qardaş bolğay idüñiz ve taqı iyemiz uluğ Han hazretleri siz uluğ qardaşına çapqunları Qaytas bekni ciberdı hattlarında alem-penah deyü yazmadılar zira bizim musulman Kitabında dinimize lâyıq degildir dediler taqı yârlıg-ı şerif ve buyurdım dib yâzmadılar taqı siz uluğ padişah hattıñızda yâzıbsız kim vilâyetimizge asker kişileriñiz cavlay keldi kop esir alub ketdi dib iyemiz uluğ Han ol barğan Qaraş Mırzanı cümle malın ve evin talap aldı özine dahi kop siyaset ve kob iskence qıldı taqı Mehmedşah Mırza qacüb Osmanlı vilâyetine kitdi ğayrı kişileriğe dahi kün ilkâri siyaset bolur bu qadar Tatar zabt olunmaq qabil olmaduğı Azaqdan qal'âlarıñız sefer olmağle ve sizden haber kelmeyüb çapqun keç kelmekle dostlıq bilinmedüğinden ötrı kün ilkâri zabt olunur çapqun keç keldi düşen tusnaqlar öte yaqaya kitdi anıñçün az da bolsa bulunduğı esirden beş esir culuvsız ilçileriñüz Barısınñ qoluna berib ciberdiler taqı iyemiz Han hazretleriğe hattıñızda yazıbsız kim ba'z adamlar söz arasında hazineye harac dib ol sözni işidüb elem çeküb anı sözlegen adamnı mansubından çıkarıb dünya siyasetin qıldı aqlı başında olan adam bu sözni söylemez ana inam qılmağay idüñiz taqı

üşbü elçiniz Baris dyâq Ğerasimge hiç cefa bolmağandır kün ilkârıde bolsa kelgân elçileriñize cefa bolmayub sıy ve hürmet bolur çin-göñlümüz birle inam qılğay idüñiz taqı elçileriñizğa at alub kidüb qarşu barğan qapuçıbaşı sarac ve kilerci başı artuq aladır dib yazıbsız İnşa'Allahu Ta'alâ kün ilkâri kelgân ilçileriñüz mürüvvetinden bergânin alurlar oşulay bilgây idüñiz taqı iyemiz Han hazretleri atlu-adı birle yazılan yigirmi tiyiş rica qılğan idi anı da bolsa berürge buyurıb red qılmağay idüñiz taqı mundan burun Han hazretleriniñ hattında iki yüz seksen som İvan Fus qabalasından ötüñ qılmağay idi anı bolsa bir qaç tiyiş taqı Qaznafer kethüda ve Çaqmaq Atalıq ve Bölekşah ağa ve Abdüllâtif Çelebi degey Sultan için [...] Şah bekke bunlara cümle zerdeva tiyiş qılğandır diriğ buyurmağay idüñiz anıñ için kim iki yurt arasında yaman söz bolmağay taqı Azaqdan Temrükden Oraç oğlundan ve Azaq Beş-Başı ğayrıdır anıñçün iyemiz Han hazretlerine söz bolmasdır zira anlar Osmanlı elindedir ve taqı qardaşımız Adilşah Mirzadan elçiniz İvan Fus öz eviniñ harcı için otuz altı som aqça alub qabala virmiş idi siz uluğ padişahdan ötüñ qılamız barğan elçimizğa berürğa buyurğay idüñiz kob tugul az ma'nadır ve taqı siz iyemiz uluğ padişah hazretleriğa baş urıb ötüñ qılamız kim iki oğlumızğa yarlıqaş tiyiş başı zerdeva siz de bolsañız uluğ padişah biz quluñızniñ işbu dilegin qabul qılub red qılmağay idüñiz anıñ için baba ve dedemizden beri kiçe ve kündüz siz uluğ padişah hazretleriğa çin-göñlimiz birle hidmet qılurmız kelgân elçileriñizden sorıb biz quluñızniñ hizmetin unut qılmağay idüñiz babamız Ahmed Paşa biy ağamız İbrahim Paşa biy oğlumız Ali biy ve ağamız Cantimur biy qalay hizmet qılsa anlardan artuq hizmet qılurğa çalışurmız siz de bolsañız uluğ padişah biz quluñızğa her yıl cibere turğan yarlıqaş tiyiş ve bölek selâm ve nuqarat aqçalarıñızni ve almaşuvda qarşu cibere turğan yarlıqaşniñızni bizden burunğı biylârga qalay cibere turğan bolsañız anlardan artuq-oq cibergey idüñiz bizim hizmetlerimizni unut qılmağay idüñiz ve dahi ağır selâm bolan öz çapqunımız Eşberdi Bahadırni ciberdik sıy ve hürmet qılğay idüñiz oşlay malüm qılamız mah-ı Şa'banniñ yigirmi sekizinci küni hatt bitildi sene 1053.

Mehmedşah biy

№ 86

Хатт Мехмедшах-бея Михаилу Федоровичу (1053 г.х. / 1643 г.)

Аннотация. Служба Мехмедшах-бея царю и хану Мехмеду Гирею; ханский посол Муратшах-мурза с письмом к царю; соблюдение ханом прежнего ахднаме, доставленного Алексеем Чубаровым; соблюдение прежней клятвы калгой Фетхом Гирей-султаном и нуреддином Гази Гирей-султаном; бегство Мехмедшах-мурзы, отправившегося в другую сторону (царские владения) без ханского разрешения; заверения о его неминуемом наказании;

наказание Караш-мурзы; взятие татар под власть; походы на царские крепости из Азова; долгое отсутствие гонца без вестей от царя; возврат 5 пленников без выкупа; извещение царя об именовании казны словом «харадж»; уважение к московским послам; принятие доставок – для капуджы-башы, сарадж-башы и килерджилен; просьба хана о 20 тийиш по списку; ярлыкаш-тийиш для Казнафер-кетхуда, Чакмак-аталыка, Болекшах-аги, малого султана; просьба о выдаче 200 сом из кабалы Ивана Фустова; отказ хана писать «алем-пенах» («прибежище мира») в титуле царя, причина – несоответствие нормам религии; неиспользование ханом слов «ярлык» и «буюрдум» («повелеваю»); Азов, Темрюк, сыновья Орака, Беш-Баш и др. – подвластные османов; просьба о ежегодном отправлении казны, колтыка, болек-селямлар, нукарат-акче – для хана, калги и нуреддина; отправление тийиш на алмашув – для агалар, беков, мурз, бийимлер и бикечей, агалар при гареме, ичогланов, капу-куллар; просьба Мехмедшах-бея о ярлыкаш-тийиш, нукарат-акче и болек-селямлар для себя; служба бея во благо двух стран; просьба о ярлыкаш-тийиш для двух сыновей; поздняя доставка казны на алмашув – причина трудностей в пути; просьба об отправлении казны до зимы; посол Сулейман-бек к царю от Мехмедшах-бея.

Hu el-ğani el-muğanni el-mu'in

Uluğ Ordaniñ ve Uluğ Yurtniñ Taht-ı Qırımniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve sansız kop Tatarniñ ve sağışsız kop Noğayniñ ve Tat birle Tavğaçniñ ve Tağ ara Çerkâçniñ oñ qolniñ ve sol qolniñ ve cümle din-i mübin ve İslâm-güzinniñ uluğ padişahı ve uluğ Qırım Hanı bolğan uluğ azametlü ve nusretlü ve şevketlü Mehmed Geray Han dame fi hıfz Rabbena el-müste'an fi es-sefer ve'l-hazır eli yevmü'l-Mizan hazretleriniñ yâqın bolğan kişisi Mehmedşah biyden Uluğ Ulusniñ ve kop Urusniñ ve kop memleketlerniñ ve cümle hristiyânniñ uluğ padişahı ve hükümdarı Han hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç hazretleriğa baş urıb kopden kop selâm dekiç nedir mübarek hatrı şerifiñüz ve hem ahvaliñız yahşımısız-hoşmısız dib soramız taqı oñ qolumız birle öz iyemiz uluğ Mehmed Geray Han hazretleriğa qalay hizmet qılsaq ve sol qolumız birle siz iyemiz uluğ padişah hazretleriğa şulay-oq hizmet qılurmız siz iyemiz de bolsañız uluğ padişah şayit kağıdımızni oqup ve sözimizni tıñlab mübarek hatrı şerifiñize alğay idiñiz ve dahi uluğ iyemiz Mehmed Geray Han hazretleri uluğ elçisi Muratşah Mırzanı ciberdi ve hattlarında yazdılar kim burunğı Aleksay Çubarov birle cibergen altun baysalı ahdameniñ içinde bolğan barça sözlerniñ üstüdedir taqı dostuñuzğa dost ve duşmanıñızğa duşman bolub ömür ahırğaçe oğul-oğulğaçe ayırılmasday dost ve qardaş bolğandır çin-göñliñiz birle inam qılub siz de bolsañız dostlarına dost ve duşmanlarına duşman bolğay idiñiz efendimüz Qalğa Feth Geray Sultan hazretleri de bolsa ve Nuraddin Ğazı Geray Sultan hazretleri de bolsa burunğı ahd ve aman ve şart-iman

üstündedir oşulay bilgâý idüñiz ve dahi Qırırnda Han hazretlerinden destursiz barğan Mehmedşah Mırza qacüb öte yaqaya kitdi eger qolğa kirerse aman virmeyüb öltürürler Qaraş Mırzayâ dahi dünya siyasetin idüb ölüm halında itdiler cümle malın talap aldılar ğayrı haramzadeye dahi kün ilkâri cezası virilür bu qadar Tatar zabt olunmaq qabil olmaduğı Azaqdan qal'âlarıñuza sefer olmaq birle ve sizden haber kelmeyüb çapqun kiç kelmek birle kün ilkâri muhkem zabt olunur çapqun kiç keldi düşken esirler öte yaqaya kitdi anıñ içün az da bolsa bulunduğı yerden beş esir culusız qaytarıb ciberdiler oşulay bilgâý idüñiz ve dahi bazı haramzade elçimize hazineye harac deyü yazmışsız aqlı başında olan sanlı kişi anı söylemez tenhada haramzade çoq ne demez ana inam qılmağay idüñiz Han hazretlerine bildirseler haqlarından kelinür dostluq arasında uluğ hazine bilürler oşulay bilgâý idüñiz ve dahi hiç bu yıl ilcileriñüze cefa idemediler kün ilkâride bolsa kene etdirilmezdir sıy ve hürmet olunur ve qarşu barğan qapucı başı ve sarac başı ve kilercilere dahi öz mürüvvetlerinden her ne virerse artuq sıqlet ve cefa etdirmezlerdir ve dahi iyemiz uluğ Mehmed Geray Han hazretleri siz uluğ qardaşından adlı-adı milân yazılan yigirmi adama tiyiş ötüñ qılğan idi anı da bolsa yoq demeyüb berürge buyurğay idüñiz iki padişah arasında bunday az işlerni qabul buyurğay idüñiz ve dahi bir qaç tiyiş Qaznafer kethüda ve Çaqlmaq Atalıq ve Bölekşah ağa bir küçük Sultan içün yarılğaş tiyiş ötüñ qılğan irdi diriğ buyurmağay idüñiz ve dahi keçen yıl Han hazretleri İvan Fust qabalasından iki yüz som ötüñ qılğan idi anıñ dahi cevabın cibergey idüñiz ve dahi siz uluğ padişaha efendimiz Han hazretleri alem-penah yazılmaq Kitabımızda günah olmaq birle alem-penah yazmadılar hatrıñüze elem ketürmeyesiz ve dahi yarlığ ve buyurdum deyü yazılmamışdır oşulay malüm qılamız ve dahi Azaqdan ve Temrükden ve Oraql oğlandan barğan Biş-Baş ğayrıdır anıñçün efendimiz Han hazretlerine söz bolmasdır zira Osmanlı zabtındadır işbu yazılğan sözler uluğ ahdlar ve uluğ şartlar içinde birgedür işbu yazılğan sözlerni öziñüzğa qabul buyurğay idüñiz az ma'na içün iki padişah arasında yaman söz bolmağay irdi ve dahi iyemiz uluğ Mehmed Geray Han hazretleriğa ve Qalğa Feth Geray Sultan hazretleriğa ve Nuraddin Ğazı Geray Sultan hazretleriğa her yıl cibere turğan hazineñüzni ve qoltqalarıñüzni ve bölek selâmlarıñüzni ve nuqarat aqçalarıñüzni eksiksiz artuq-oql cibergey idüñiz ve dahi ağalarığa ve bekleriğa ve mırzalarığa ve biyimleriğa ve bikeçleriğa ve harem-i hass ağalarığa ve iç oğlanlarığa ve qapu qullarığa her yıl cibere turğan yarlıqaş tiyişiniñüzni artuq-oql almaşuv vadesine cibergey idüñiz ve dahi biz qulıñızğa cibere turğan yarlıqaş tiyiş ve nuqarat aqça ve bölek selâmlarıñüzni her yıldan artuq cibergey idüñiz anıñ içün kim iki yurtıñ barışlığına iki padişahıñ muhabbetliğına canı-göñlimiz birle deruni dilden çalışa turğanmız çin göñliñiz birle inam qılğay idüñiz ve dahi babamız

Ahmed Paşa biy ve ağamız İbrahim Paşa biy ve ağamız Ali biy ve ağamız Cantimur biy qalay hizmet qılsa biz de bolsaq anlardan artuq hidmet qılurmız siz de bolsañız uluğ padişah bizim hidmetimizğa köre anlardan artuq yarlığaş cibergey idiñiz hidmetimiz bilüb munday işlerğa delâlet qılğay idüñiz mundan burun siz uluğ padişahdan iki oğlumız için baş urub yarlığaş tiyiş ötül qılğan idik hiç cevabı kelmedi şulay da bolsa siz uluğ iyemizden iki oğlumızğa yarlığaş tiyiş rica qılamız öziñizğa körüb qabul qılub berürge buyurğay idüñiz ve hem biz qulıñız da bolsaq çin göñlimiz birle hizmet qıluırğa ve padişahlar arasında yahşılıq işlerğa delâlet qıluırğa yahşı bolur idi oşulay malüm qılamız ve dahi hazineni almaşuv yerine kiç ciberesiz iki canibden kelgân asker kişilerine küç boladır şimden kerі hazineni almaşuv yerine qışdan burun ciberinge buyurğay idüñiz oşulay malüm qılamız ağır selâm bolan uluğ elçimiz Suleyman bekni ciberdik sıy ve hürmet qılğay idüñiz dip hatt bitildi tahrir fi mah-ı Ramazanu'l-Mübarek sene sabi' ve erba'in (?) elf 1053 sene.

Mehmedşah biy

№ 93

Хатт Мехмедшах-бея Михаилу Федоровичу (1054 г.х. / 1644 г.)

Аннотация. Служба Мехмедшах-бея царю и хану Мехмеду Гирею; прием для посла Григория Неронова и писаря Никиты Головина со спутниками; возвращение извозчиков (арабаджылар) и сокольников (кушчылар); ханский гонец... Челеби с мухаббетнаме к царю; отсутствие вестей от царя; ханский гонец Гази-бек к царю; просьба о скорейшем возврате гонцов; просьба об отправлении казны, колтка и болек-селямлар – хану, калге Фетху Гирей-султану, нуреддину Гази Гирей-султану; ярлыкаш-тийиш для агалар, беков, мурз, бикечей, бийимлер, ич-огланов, агалар при гареме, капу-куллар; назначение алмашув в начале осени в крепости Валуйка; просьба не оставлять алмашув на зиму, из-за трудностей в пути; просьба о велении царя своим слугам возвращаться после переправы казны через р. Тур; служба Мехмедшах-бея царю; просьба бея о ярлыкаш-тийиш, нукарат-акче и болек-селямлар для себя; просьба о доставке ярлыкаш-тийиш для сыновей – Велишах-мурзы, Хейвазшах-мурзы и Бий-мурзы; нехватка по одной шубе в тийиш для капуджы-башы и килерджи-башы; нехватка 4 тийиш по дефтеру ханства Бахадыра Гирея; нехватка шуб из 29 куньих тийиш; тийиш для приближенного к хану Муртаза-аги (почтенный старец); просьба о доставке ярлыкаш-болеклер (как и прежде) для слуг-мурз, есаулов, тюфенкчи-агалар, эмельдешей, аталыков, ёл-агалар, воинов, слуг-татар; нехватка посылок от окольничего (аклынчай) в прошлом году; гонец Сефергази Бахатыр от Мехмедшах-бея к царю.

Hu el-ğani el-muğanni el-mu'in

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtıñ Taht-ı Qırımıñ ve Deşt-i Qıpçaqıñ sansız kop Tatarnıñ ve sağışsız kob Noğaynıñ ve Tat birle Tavgaçnıñ ve Tağ ara Çerkaçnıñ oñ qolnıñ ve sol qolnıñ ve yüz miñ tumannıñ cümle din-i mübin ve İslâm-güzinnıñ uluğ padişahı ve uluğ Qırım hanı bolğan uluğ azametlü ve nusretlü ve şevketlü ve şecaatlü Mehmed Geray Han dame fi hıfz Rabbena el-müste'an fi es-sefer ve'l-hazır eli yevmü'l-Mizan hazretleriniñ yâqın bolğan Mehmedşah biyden Uluğ Ulusnıñ ve kob Urusnıñ ve kob memleketlerniñ ve cümle hristiyânıñ uluğ padişahı han hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusnıñ padişahı ve kob memleketlerniñ de bolsa hükümdarı hazretlerine baş urub kobden kob selâm dekiç nedir halıñız ve hem hatrıñız yahşımısız-hoşmısız dib soramız siz iyemiz de bolsañız uluğ padişah biz qulıñıznıñ cibergen hattların oqub ve sözimizni tıñlab alub biz qulıñıznı hizmet-qulluq qılurğa buyurğay idüñiz oñ qolumız birle öz iyemiz uluğ Mehmed Geray Han hazretlerine qalay hizmet qılmaq sol qolumız birle siz uluğ padişah hazretlerine şulay-oq hizmet qılurmız ve uluğ elçiñüz ve sipahiñüz Grigoray Arifyaviç Nironov ve yazıçı Mikita Ğolavninni barça yoldaşları milân yahşı sıy-riayet rahat tutub quşçı ve arabaçılarnı muhabbetname hatt birle öz iyemiz uluğ Mehmed Geray Han hazretleri siz iyemiz uluğ qardaşı barça Urusnıñ padişahı ve hükümdarı uluğ padişahı Han hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç hazretlerine çapqunları [...] Çelebini ciberdi siz qarındaşıñdan bir haber almamaq birle bu ne hal ve ahval boldı deyü tekrar çapqunları Ğazı bekni ciberdi kene burunğı sözleşken ahd-aman ve şart-iman üstündâ muhkem turub sizniñ dostuñuza dost ve duşmanıñızğa duşman bolğandır siz de bolsañız ömür ahırğaçe dostlarına dost ve duşmanlarına duşman bolub çin göñlüñiz birle inam qılğay idiñiz ve dahi cibergen çapqunların da bolsa toqtavsız tiz qaytarub ta'cil cibergey idiñiz ve hem muhabbetlik haberiñüzde [...] idüñiz ve dahi iyemiz Mehmed Geray Han hazretlerine ve Qalğa Feth Geray Sultan hazretlerine ve Nuraddin Ğazı Geray Sultan hazretlerine her yıl cibere turğan hazineñüzni ve qolqalarıñuznı ve bölek selâmlarıñuznı artuq-oq cibergey idüñiz ve ağalarığa ve bekleriğa ve mırzalarığa ve bikeçleriğa ve biyimleriğa ve iç oğlanlarığa ve harem-i hass ağalarığa ve qapu qullarığa cibere turğan yarlıqaş tiyişniñizni kemitmay eksiksiz cibergey idüñiz ve almaşuv vadesin dahi küz aynıñ evvel kününde semen küni Valüqa degen kermanıñızğa kelsün dib yazıb cibergendir siz de bolsañız uluğ padişah ol vadege almaşuv yerine hazır ve nazir qılğay idüñiz qışqa oğratub kiç cibergey idüñiz zira iki canibden kelgen asker kişileriğa küç boladır ve hem Qırımğa cibergen elçileriñizgâ ve quşçı ve arabaçılariğa küç boladır anıñçün almaşuv vadesin ta'cil cibergey idiñiz ve hem hazineni ozatqan qullarıñızğa ismar qılğay idüñiz kim hazineni Tur Suyın keçirib qaytıñız dib iyemiz Han hazretleri dahi hattlarında oşulay

yazğandır qulıñız da bolsaq babamız Ahmed Paşa biyden ve ağamız İbrahim Paşa biyden ve ağamız Ali biyden ve ağamız Cantimur biyden eksiksiz artuq hidmet qıuramız siz iyemiz de bolsañız uluğ padişah bizim hizmetimizga köre anlardan artuq her yıl cibere turğan yarlıqaş tiyişiniñni ve nuqarat aqçañuzni ve bölek selâmlarıñniñni eksiksiz cibergey idüñiz biz qulıñızniñ hidmet ve qulluq qılğanın unut qılmağay idüñiz ve dahi oğlumız Velişah Mırzağa ve Heyvazşah Mırzağa ve Biy Mırzağa baş urub burunğı çapqundan yarlıqaş tiyiş dilek qılğan idik bu kere siz iyemiz uluğ padişah hazretleriğa baş urub qılamız bu üç oğlumızğa yarlıqaş tiyiş cibermeye buyurğay idiñiz anıñ içün kim iki yurtniñ arasında ve iki padişahniñ muhabbetligine canı-göñlimiz birle hidmet qılub çalışurğa yahşı bolur irdi ve dahi qapuçı başı ile kilârçi başınıñ ve defterde bolğan tiyişlerinden birer ton eksik boladır siz uluğ padişah cibermeye buyurğay idiñiz anıñ içün az nesne bolub söz bolmağay irdi ve dahi merhum Bahatır Geray Han zamanında yeñe çıqqan dört tiyiş bu cibergen hazineñizde kelmedi anıñ içün söz boldı elçiniñizden aldı ve dahi yigirmi toquz zerdeva tiyişden bor yeñli-yaqalı qarın ton eksik keldi defterden elçiden aldı siz uluğ padişah cibermeye buyurğay idiñiz anıñ içün söz bolmağay idi ve dahi iyemiz uluğ Han-ı a'zam hazretleriñni yaqın bolğan kişisi Murtaza ağaya burunğı çapqundan tiyiş ötül qılğan idi siz uluğ padişah cibermeye buyurğay idiñiz zira iki yurt arasına çalışma turğan ihtiyar adamdır şulay bilgeysiz ve dahi iyemiz uluğ Han hazretleriñni öz yaqın bolğan qullarından hazinege qarşı cibere turğan yumuş mırzalarğa da bolsa ve yasavullar ve tüfenkci ağalarığa ve emeldeşlerimiz ve atalıqlarımızğa da bolsa ve yol ağalarımızğa ve asakir cümle yumuş Tatarlarınğa da bolsa burunğı ağaçalarımız biler zamanında qarşı yarlıqaş bölekleriñniñni qalay cibere turğan bolsañuz şulay da bolsa oşul minval üstüne cibergey idiñiz ve dahi yaqın bolğan aqlınçay kişiñiz keçen senede yarlıqaş bölekleriñniñni eksik verdi anıñ içün söz bolayazdı iki yurtniñ arasına çalışğan kişi şulay bolmamaq kerekdir kendisine tamahı etken kişi yahşı bolmasdır iki yurtniñ yahşılığına çalışma kerekdir siz iyemiz uluğ padişah hazretlerine baş urub bildiremez ve dahi şulay almaşuvğa aqlınç cibermeyeysiz ağır selâm bolan öz elçimiz Seferğazı Bahatırını ciberdik sıy ve hürmet qılğaysız kitabet olundı fi şehr-i Rebiü'l-evvel sene 1054.

Mehmedşah bek

№ 102

Хатт Мехмедшах-бея Михаилу Федоровичу (27 мухаррем)

Аннотация. Служба Мехмедшах-бея хану Исламу Гирею и царю; ханская аудиенция для царских сипахи, прибывших в Крым; ханская клятва; вручение шертнаме с золотой пайцзой; просьба о внимании к ханским сло-

вам; ханский гонец Ханкулы к царю с письмом по поводу кабалы от Ивана Фустова; ханский гонец Лячин с письмом к царю; просьба о возврате денег от И. Фустова; просьба о доставке казны, колтка и болек-селямлар для хана, калги, нуреддина, бийимлер и бикечей; ежегодный ярлыкаш для беков, агалар, мурз; служба Мехмедшах-бея царю; просьба Мехмедшах-бея о ярлыкаш, нукарат-акче, болек-селямлар для себя; просьба о доставке ярлыкаш-тийиш для трех сыновей; отказ окольничего (аклынчай) выдавать ярлыкаш для беков, мурз, воинов на алмашув; сквернословие и неподобающие дела боярина в прошлом году; гонец Балы-Бахадыр к царю от Мехмедшах-бея.

Hu el-ğani el-muğanni el-mu'ın

Uluğ Ordanıñ ve Uluğ Yurtıñ Taht-ı Qırımıñ ve Deşt-i Qıpçaqıñ sansız kob Tatarnıñ ve sağısız kob Noğaynıñ ve Tat birle Tavgaçnıñ ve Tağ ara Çerkâçnıñ ve yüz miñ tumannıñ ve cümle din-i mübin ve İslâm-güzinnıñ uluğ padişahı ve uluğ Qırım Hanı azametlü ve şecaatlü ve nusretlü İslâm Geray Han dame fi hıfz Rabbena el-müste'an fi es-sefer eli yevmü'l-Mizan hazretlernıñ yâqın kişisi Mehmedşah biyden Uluğ Ulusnıñ ve kob Urusnıñ ve cümle hristiyânıñ penahı ve kob memeleketlernıñ de bolsa uluğ padişahı Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç hazretleriğa baş urıb kopden kob selâm qılub nedir mübarek halıñuz yahşımısız-hoşmısız dib soramız siz iyemiz de bolsañuz uluğ padişah cibergen hattımıznı oqub sözimizni tıñlab hatrıñuzğa alğay idıñiz oñ qolımız birle öz iyemiz İslâm Geray Han hazretleriğa qalay hizmet qılsaq ve sol qolumız birle siz iyemiz uluğ padişahğa şulay-oq hidmet qılurmız hizmetimizni qabul qılub unut qılmağay irdıñiz ve dahi iyemiz uluğ Han hazretleri Qırımğa kelgân sipahileriñizni mübarek körüñişine alub sıy ve hürmet qılub Quran üstünde ahd qılub altun baysalı şartname hattların qollarına birüb sizniñ birlen ömür ahırğaçe taymay ve ayırılmasday dost ve qardaş bolğandır çin gönliñiz birle inam qılğay irdıñiz qarındaşıñız cibergen muhabbetname hattların oqub mübarek sözlerin tıñlab alğay idüñiz ve cümle tileklerini qabul qılub cibergey idüñiz kim iki yurtnıñ arasında ve iki padişahnıñ dostluğına yahşı bolur irdi ve dahi iyemiz uluğ İslâm Geray Han hazretleri İvan Fust qabalasından ötri çapqunları Hanqulıdan yazıb cibergendir şöyle de bolsa çapqunları Lâçinden dahi yazıb ciberdiler ol İvan Fust alğan aqçanı qardaşıñıznıñ tilegin qabul qılub berürge buyurğay idüñiz anıñ içün kob söz bolmağay irdi ve dahi iyemiz Han ve Qalğa ve Nuraddin Sultan hazretleriğa ve biyimleriğa ve bikeçleriğa her yıl cibere turğan hazineñuzni ve qoltqalarıñuzni ve bölek selâmlarıñuzni ve bekleriğa ve ağalarığa ve mırzalarığa yarlıqaşıñızni her yılda eksiksiz yibârgây idüñiz biz qulıñız da bolsaq babamız Ahmed Paşa biy ve ağamız Cantimur biy qalay hidmet qılsa anlardan artuq hizmet qılurmız siz de uluğ padişah biz qulıñızğa cibere turğan yarlıqaş ve nuqarat aqçalarıñuzni ve bölek selâmlarıñuzni

eksiksiz artuq-oq cibergey idüñiz iki yurtnıñ barışlıǵına ve iki padişahnıñ qardaşlıǵına canı-göñlimiz birle çalışurǵa yahşı bolur idi ve dahi siz iyemiz barça Urusnıñ penahı uluǵ padişah hazretleriǵa baş urıp üç oǵlumızǵa yarlıqaş tiyiş tilek qılub bir qaç kere yazǵan idik hiç cevab bolmadı şulay bolsa siz uluǵ padişahdan baş urıp ümid qılamız biz qulıñıznıñ üşbu tilegin qabul qılub nevmiz qılmaǵay irdiñiz ve hizmetimizni bilüb hidmet qılurǵa buyurǵay idüñiz ve dahi almaşuvǵa yibâre turǵan aqlınçay qullarıñız hazinegâ qarşu bara turǵan bekler ve mirzalar ve asker kişiler içün her yıldaǵı kibi yarlıqaşnıñızni bermeydürlâr anıñ içün kim ötkân yıl kelgân aqlınçaynıñız bermeyüb yaman sözler söyleb curtǵa lâyıqsız işler qılǵan irdi ol sebeбли kob söz ve fesadlar boldı şöyle de bolsa her yıl almaşuvǵa cibere turǵan qullarıñızǵa işbu işlerden ötri yahşı ismar qılub munday az işler sebeбли padişahlar arasında bozǵaqlıq bolmaǵay irdi oşulay malümiñız bolǵay ağır kop-kop selâm birle çapqunımız Balı Bahadırnı ciberdik sıy ve hürmet qılǵay idüñiz mah-ı Muharremiñ yigirmi yedinçi küni hatt bitildi.
Mehmedşah biy

№ 108

Хатт Мехмедшах-бея Алексею Михайловичу (1056 г.х. / 1646 г.)

Аннотация. Кончина прежнего царя и восшествие на царский престол Алексея Михайловича; долги и нескладность отношений между двумя странами; короткие и узкие тоны, нехватка четырех тийиш; плохое обращение с татарскими послами в Москве, на алмашув – с беями, мурзами и воинами; готовность Мехмедшах-бея служить во благо двух стран; аудиенции для царских послов от хана Ислама Гирея, калги Кырыма Гирей-султана, нуреддина Гази Гирей-султана; вручение шертнаме с золотой пайцзой; клятва; просьба о выдаче тийиш для 20 ханских слуг, 10 слуг калга-султана и 6 слуг нуреддин-султана; денежная кабала от Ивана Фустова и др. послов; служба Мехмедшах-бея во благо дружбы между ханом и царем; прежний договор между Джантимур-беем и князем Семеном Прозоровским; выдача слуги Алексея из Малого базара для получения сына Мухаммеда Суфия из Бочалы; выдача татарина или 100 сом акче; выплата 100 сом от Бахадыршаха; вопрос о пленниках и денежных долгах; невыдача лошадей (подводы) гонцам у приграничных крепостей; гонец Осман Улан в пути и захват в плен джол-агасы Шабан-аги у крепости Чуга; просьба о выдаче ярлыкаш-тийиш для трех сыновей Мехмедшах-бея, ярлыкаш для себя; Осман Улан в пути с тремя пленными казаками, рейд приднепровских казаков, прибытие в Москву, выкуп за двоих из трех казаков-пленников; просьба о выдаче 100 сом акче за третьего казака; ханский посол Хуремшах-мурза к царю; просьба о проведении алмашув в скором времени до осени; просьба о ярлыкаш (дарах) для отправляемых на алмашув приближенных к хану людей, слуг-мурз,

аталыков, эмельдешей, секбанов, тюфенкчилер, есаулов; просьба о доставке продовольствия; гонец Осман Бахадыр от Мехмедшах-бея к царю.

Uluğ Ordanıñ ve Uluğ Yurtıñ Taht-ı Qırımıñ ve Deşt-i Qıpçaqıñ oñ qolıñ ve sol qolıñ sansız kob Tatarnıñ ve sağışsız kop Noğaynıñ ve Tat birle Tavgaçnıñ ve cümle din-i mübin İslâm-güzinniñ uluğ padişahı ve uluğ Qırım Hanı bolğan uluğ azametlü ve şecaatlü ve nusretlü İslâm Geray Han dame fi hıfz Rabbena el-müste'an fi es-sefer ve'l-hazır eli yevmü'l-Mizan hazretlerniñ yâqın bolğan kişisi Mehmedşah biyden Uluğ Ulusnıñ ve kop memleketlerniñ ve cümle hristiyânıñ uluğ padişahı ve hükümdarı ve kop Urusnıñ penahı bolğan uluğ padişah Han ve hem uluğ knâz Aleksay Mihaylaviç hazretleriğa baş urıb kopden kob selâm dekiç nedir mübarek hatrı şerifiñüz ve hem ahvalıñız yahşımısız-hoşmısız dib soramız siz iyemiz de bolsañız uluğ padişah cibergen kağıdımız oqub ve sözimizni tıñlab mübarek hatrıñüzğa alğay idüñiz ve dahi Tañrı Tebarek ve Ta'alâ hazretlerinden ecel irişüb babañız vefat oldıyse yerine siz uluğ padişah tahtına keçken soñra iki yurtnıñ arasında hayli bozğaqlıq bolub niçe işler boldı anıñ için kim efendimiz İslâm Geray Han hazretleri dedi kim qardaşımız bizge cibere turğan hazineniñ ve bölek selâmlarnıñ ve qullarımızğa cibere turğan tiyişlerniñ tonlarnıñ burunğı uzun ton qısqa boldı ve kin ton tar boldı burunğı kele turğan dört tiyişimiz eksik ve Masqvğa bara turğan elçilerimizğa ve almaşuvğa qarşu bara turğan biylerimizğa ve mırzalarımızğa ve asker kişilerimizğa burunğıday sıy ve hürmet bolmaydır dib bu sebebli bunıñ kimi fesadlar boldı İnşa'Allahu er-Rahman şöyle de bolsa efendimizniñ tilek qılğan nerselerin berib ve kün ilkâri dost ve qardaş bolurğa delâlet qılğay idüñiz biz qulıñız da bolsaq iki yurt arasında düşib burunğı adetçe çalışub elçileriñüzniñ ögüne düşib kob hizmetler ve kob işler körgenimiz kün ilkârıde bolsa çin gönlimiz birle çalışurmız ve dahi iyemiz uluğ İslâm Geray Han hazretleri ve Qalğa Qırım Geray Sultan hazretleri ve Nuraddin Ğazı Geray Sultan hazretleri de bolsa siz uluğ qardaşları birle ayırılmasday burunğıdan artuq dost ve qardaş bolurnı tilep elçileriñüzni mübarek körünüşlerine alub altun baysalı şartname hattların berib Quran üstünde çinliq ahd ve şart itdiler siz de bolsañız uluğ padişah cibergen hattların oqub tilek qılğan narsaların ciberürge buyurğay idüñiz efendimiz hazretlerniñ tilek qılğanları budır kim yigirmi adama tiyiş kendi qullarına on adama tiyiş Qalğa Sultan qullarına altı adama tiyiş Nuraddin Sultan qullarına işbu otız altı adama yañıdan tiyiş tilek qıladur ve dahi cümle Masqvada qalmış ne qadar qabala aqça eger İvan Fust eger ğayrı elçiler zamanında olsa cümlesin tilek qıladur siz de bolsañız uluğ padişah babañızni borçlı etmeyüb berürge buyurğay idüñiz munday işler için iki yurt arasında ve iki padişahnıñ mabeyinde suvuq söz bolmağay idi dostluq qılub qardaş bolurıñızğa canı-gönülden çalışqay idüñiz iyemiz uluğ Han

hazretleri siz qardaşları birle uzun-uzaq qardaş bolub dostuñızğa dost ve qardaşuñızğa qardaş ve duşmanıñızğa duşman bolmaq tileydir siz iyemiz de bolsañız biz qulıñıznuñ sözüñ hatri şerifiñüzğa alub dost ve qardaş bolurğa inam qılğay idüñiz ve şartname hattlarıda her ne kim yazıldıysa ciberürge buyurğay idüñiz ve muhabbetlikleriñizni unut qılmağay idüñiz ve hem ortañız yürgen biz qulıñıznuñ hizmetlerin dahi unut qılmağay idüñiz ve dahi ağamız Cantimur biy zamanında knâz Semen Prazarasqay aqlınçayğa Boçala Muhammed-Sufiniñ oğlu için Aleksay degen Kiçkene Bazardan bir qulıñıznuñ verüb cibergen idi eger Tatar yoq bolsa yüz som aqça berecek idi ol zamandan beri qaldı ağamız Cantimur biy öldiginden soñra oğlu Bahadırşahdan yüz som aqça töletib aldı anı dahi tilek qılamız bermege buyurğay idüñiz munday işler her zaman iki canibden düşen tusnaqlar sebebli küç boladır ve hem siz uluğ padişah hazretleriñ arasında cürgen bizim kibi qullarıñız borçlı bolmaq insaf degildir ve hem lâyıq degildir şulay malüm qılamız ve dahi ortalıqda yürgen çapqun elçiler ki çit kermanlarıñızğa barsa ulav at burunğı adetçe bermesler imiş anıñ için munda kob söz boladır işbunu dahi hizmet kişileriñizğa ısmar qılğay idüñiz ve dahi Osman Ulan çapqun barğanda kelürken Çuğa degen kermanıñıznuñ adamları qarşu çıqub col ağası bolğan Şa'ban ağanı alub qalmışlar ve hem qoyınında yüz elli som aqçası bar ikendir anı dahi birge almışlar bu iki padişahnuñ arasında oşar iş degildir anı dahi çapqun ile cibergey idüñiz ve dahi siz iyemiz uluğ padişah hazretlerinden baş urıb tilek qılamız üç oğlumız bar idi yarlığaş tiyiş anı da bolsa biz qulıñıznuñ yarlığab ciberürge buyurğay idüñiz biz de bolsaq her zaman kiçe-kündüz demey iki yurtnuñ arasında her hidmete can-göñül birle çalışurğa yahşı bolur irdi ve dahi Osman Ulan barğanda üç Qazaq alub munda bolğan elçileriñüz moynına alub cibergen idi yolda Özi Qazağı basub cümle quşçı ve arabaçı tüşkende birge tüşüb kene bir çıqub Masqvağa barıpdırlar ol üç tusnaq Qazaqnuñ ikisin aqçası çıqub birisiniñ aqçası berilmâydır anı da bolsa elçiñüz moynına yüz som aqçasın alğan idi berürge buyurğay idüñiz ve dahi iki yurtnuñ bozğaqlığı sebebli yahşı yurt ahvalın bilür ve hem Suleş oğlu dur imayet dib qardaşımız Hüremşah Mirzanı iyemiz uluğ padişah hazretleri siz qardaşlarığa elçi qılub çapqun cibardi ve hem şartnamede yazılğan sözlerimüzniñ cevabın qaytarub keltürüb siz de bolsañız uluğ padişah şartnamede her ne yazıldıysa yoq demegey idüñiz qardaşımız Hüremşah Mirzağa sıy ve hürmet qılğay idüñiz ol da bolsa iki yurtnuñ barışlığın tilâr oşulay malüm qılamız ve dahi almaşuv bolurnı her ne zaman bolsa da ta'cil bolurğa delâlet qılğay idüñiz anıñ için kim eger sizniñ eger bizim arada yürgen yümüş kişilerge küç boladır qış basub niçe hizmetlerge tutqav boladır anıñ için küz aylârından burun bolurğa buyurğaysız ve hem almaşuvğa qarşu bara turğan efendimüzniñ yaqın bolğan kişilerine

ve yümiş mirzalarına ve atalıq emeldeşlerine ve sekban tüfenkçileriğa ve yasavılarığa ve tuçılarığa qarşu cibere turğan yarlıqaşınıznı artuq-oq cibergey idüñiz ve zahirelerin dahi sipariş qılub ziyâde cibergey idüñiz oşulay malüm qılamız ağır selâm bolan öz çapqunımız Osman Bahadırnı ciberdik sıy ve riayet qıluırğa buyurğay idüñiz dib hatt bitildi Rebiü'l-evvel aynıñ on beşinçi küni sene 1056.

Mehmedşah biy

№ 128

**Хатт Мехмедшах-бея Алексею Михайловичу
(1060 г.х. / 1650 г.)**

Аннотация. Служба Мехмедшах-бея хану Исламу Гирею и Алексею Михайловичу; ханская аудиенция для царских послов и принятие казны по дефтеру; принятие казны для калга-султана и нуреддин-султана; побег двух чора (слуг) из лагеря Мехмедшах-бея с уводом четырех лошадей, за день до получения казны на алмашуве; два чора, один – тума, другой – гурель; сообщение Мехмедшах-бея окольникему (аклынчай) о побеге двух чора; обещание окольного известить царя об инциденте; просьба Мехмедшах-бея к царю – найти тех чора в царских владениях и выдать их; служба Мехмедшах-бея во благо двух юртов; готовность бея содействовать царю в деле освобождения пленников (коль такие были бы); решение Мехмедшах-бея не говорить хану о побеге двух чора (ибо мелочь); ханский гонец Хаджигазимурза к царю, возвращение царских сокольников (кушчылар), толмача и извозчиков (арабаджылар); просьба к царю об уважительном отношении к ханскому послу; причина позднего возвращения царских сокольников, толмача и извозчиков – задержка хана в походе на Польшу и суровая зима.

Hu

Uluğ Yurtınıñ ve Uluğ Ordanıñ ve kob memleketniñ ve Tat birle Çerakisniñ ve sağışsız kob Noğayınıñ ve kop Tatarınıñ ve Din-Islâm Mübinniñ uluğ padişahı Islâm Geray Han-ı a'zam edem hıfza eli yevmü'l-Mizan hazretleriniñ yaqın bolğan kişisi Mehmedşah biyden Uluğ Rusniñ ve kob Urusniñ ve kob memleketniñ ve cümle hristiyânınıñ uluğ padişahı Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarı hazretleriğa baş urub kobden kob selâmlar idüb nedir hatır-ı şerifiñiz yahşımısız-hoşmısız dib sorağanımızdan soñra oñ qolumız birlen öz iyemiz uluğ padişah Han-ı a'zam hazretleriğa hidmet qılmaq ve sol qolumız birlen siz uluğ padişah Han cümle Urusniñ penahı ve kop memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarı hazretleriğa çin göñlümüz birlen kün ilkerü şulay-oq hidmet qıluırmaq şulay bilgey idiñiz ve dahi hazine ahvalından sorasañız iyemiz

Islâm Geray Han-ı a'zam hazretleri elçileriñizi mübarek körünüşine alub elçileriñize söz bolmay defter mücibinçe tamam alğandır ve Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultan hazretleri de bolsa defter mücibinçe tamam aldılar şulay bilgey idiñiz ve dahi almaşuv yerine barğanımızda hazine almazdan bir kün burun iki çoramız dört at ile qaçdı biri Tuma ve biri Gürel irdi yaqın bolğan kişiñiz aqlınçayğa bu çoralarnıñ qaçğanın aytğan zamanımızda ben saña bunda qayda tavıb bizim iyemiz uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusnıñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarı hazretleriğa siziñ bu çoralarnıñıznıñ almaşuv yerinde qaçqanın söylermiz dib cevab etdiler alay da bolsa biz Mehmedşah biy de bolsaq siz uluğ padişah ve cümle Urusnıñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarı hazretleriğa baş uramız vilâyetiñizde yoqlaşdırıb tabdırıb berürge buyurğay idiñiz biz de iki padişahlarnıñ arasında kün ilkerü çin göñlümüz birlen hidmet qılub çalışurımızğa inam qılğay idiñiz eger tabılmay şulay qalğuday bolsa biz Mehmedşah biyniñ iki padişahlarnıñ arasında kün ilkârü yurt için çalışqanımız ne bolğay eger siz uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusnıñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarı hazretlerniñ vilâyetiñizden tüşkân esirler bolsa idi anıñ için söz idib itmâs idik şulay bilgey idiñiz biri Tuma ve biri Gurel idi ve dahi iyemiz Han-ı a'zam hazretlerine baş urıb söylesek kerek idi iki padişahlarnıñ arasında az nesne bolub kob söz bolmağay idi dib söylemedik ne var iki padişahnıñ arasında kün ilkerü çin göñlümüz birlen hidmet qılub çalışqanımızğa köre tabdurub berürgâ buyurğay idiñiz biz Mehmedşah biy de bolsaq kün ilkerü ömür ahırğaçe hizmet qılırımızğa yahşı bolur irdi şulay bilgey idiñiz ve dahi iyemiz Han-ı a'zam hazretleri çapqunları Hacığazı Mirzanı ve quşçı ve tilmaçlarıñıznı ve arabaçlarıñıza qoşub sağ-salim siz qarındaşı uluğ padişah cümle Urusnıñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarı hazretleriğa kün ilkerü ömür ahırğaçe dostlıq ve qarındaşlıq için cibergendir şulay bilgey idiñiz siz uluğ padişah Han cümle Urusnıñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarı hazretleri de bolsañız iyemiz uluğ padişah Han-ı a'zam hazretleriniñ elçisine yahşı sıy-hürmet qılırğa buyurğay idiñiz anıñ için kün ilkârü dostlıq ve qardaşlıqğa yahşı bolur irdi ve dahi quşçı ve tilmaçlarıñızı ve arabaçlarıñızı niçün kiç ciberildi dib sorasañız iyemiz Han-ı a'zam hazretleri Gürel seferinden kiç kelmek için ve hem qış bek qattı boldı anıñ için biraz kiç qaldı şulay bilgey idiñiz dib hatt yâzıldı fi şehr-i Cümadi-el-evvelniñ evel kününde sene 1060.

№ 225

**Хатт Мехмедшах-бека боярину Афанасию Лаврентиевичу
(1081 г.х. / 1670 г.)**

Аннотация. Усилия Мехмедшах-бека с прежних времен во благо дружбы и мира; шерт (клятва) хана, калга-султана и нуреддин-султана перед царскими послами; указание на тийиш в ханском мухаббетнаме; просьба о доставке соболиного тийиш для двух сыновей – Велишах-мурзы и Бий-мурзы; сырт тийиш для Мырзаш-мурзы; просьба Мехмедшах-бека о выдаче соболиного тийиш для себя.

Hu

Uluğ padişahniñ boyarı dostumuz ve qarındaşımız Afanasiy Lavrantiyaviçke efendimiz Adil Geray Han-ı a'zam hazretleriniñ yaqın bolğan almaşiq begi Mehmedşah bekden kobden kob selâmlar ideriz ata ve babamızdan berü bu zamanğaçe iki yurtniñ arasında ve iki tarafqa barışlıq sebebli çalışqanımız İnşa'Allahu Ta'alâ efendimiz Han-ı a'zam hazretleriniñ barışalıqları qaim bolğandır ve hem Quran üzerinde ve elçileriñiz aldında efendimiz Han-ı a'zam hazretleri ve Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultan şart qılğandır biz de bolsaq ata babamızdan berü ola kelmiş adet-i qanun üzerine elçileriñiz aldında varub oñ qolumız efendimiz Han-ı a'zam tarafında ve sol qolumız siziñ tarafıñızda olub can-göñülden padişahlarıñ hidmet için çalışqanımız efendimiz Han-ı a'zam hazretleriniñ muhabbetnamesinde tiyişler yazılmışdır siz dostumuzdan ricamız budır ki iki oğlumız Velişah Mırzağa ve Biy Mırzağa tiyişlerin samur qılmağa çalışqaysız ve qardaşımız Mırzaş Mırzağa sırt tiyiş qılmağa çalışqaysız siz de bolsañız uluğ padişahğa ricamız bildirüb bizim için himayetlik qılub tiyişlerin samur qılmağa çalışqaysız kün ilkârü yine iki vilâyetniñ barışlığı sebebli çalışıb hidmet ideriz fi mah-ı Rebiü'l-evvel fi aşir evahire tarih sene 1081.

El-haqir aleyhi Subhane ve Ta'alâ
Mehmedşah bek

№ 226

Хатт Мехмедшах-бека Алексею Михайловичу (1081 г.х. / 1670 г.)

Аннотация. Многолетняя служба Мехмедшах-бека во благо мира между двумя странами; шерт (клятва) хана, калга-султана и нуреддин-султана перед царскими послами; просьба о доставке соболиных тийиш для двух сыновей – Велишах-мурзы и Бий-мурзы; сырт тийиш для брата, Мырзаш-мурзы.

Hu

Uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksey Mihaylaviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ ve yerlerniñ maşrıq ve mağribiniñ ve şimal tarafniñ ata ve babadan bola kelmiş padişahı ve hükümdarı Qırım Hanı efendimiz Adil Geray Han-ı a'zam hazretleriniñ yaqın bolğan almaşıq begi Mehmedşah bek baş uramız ve hem çoq yıldan berü atañız zamanından bu zamanğaçe siz uluğ padişahğa iki tarafğa barışlıqniñ sebebli çalışqanımız İnş'Allahu Ta'alâ efendimiz Han-ı a'zam hazretleriniñ barışlıqları qaim bolğandır ve hem Quran üzerinde ve elçileriñiz aldında efendimiz Han hazretleri ve Qalğa ve Nuraddin Sultanlar şart qılğandır biz de bolsaq ata ve babalarımızdan berü ola kelmiş adet-i qanun üzerine elçileriñiz aldında varub oñ qolumız efendimiz Han-ı a'zam tarafında olub sol qolumız siziñ tarafıñızda olub can-göñülden hidmet eterge çalışqanımız ve dahi siz uluğ padişahdan rica ideriz iki oğlumız Velişah Mırzağa ve Biy Mırzağa tiyişlerin samur qılğay irdiñüz ve qardaşımız Mırzaş Mırzağa sırt tiyiş qılğay idüñiz siz uluğ padişahğa çalışıb kob hidmet idük rahim idüb bu ricamızni yarlığab bermek buyurasız ve kün ilkârü yene iki vilâyetniñ barışlığı sebebli çalışub hidmet idermiz mah-ı Rebiü'l-evvel fi aşir evahire tarih sene 1081.

El-haqir aleyhi Subhane
Mehmedşah bek

7.4. Велишah-бек

№ 255

**Хатт карачи Велишah-бека думному Федора Алексеевича
(1092 г.х. / 1681 г.)**

Аннотация. Гонец Кемал-мурза от хана Мурада Гирея к царю; ханское шертнаме; главный царский посол Василий Тяпкин, стольник и полковник Переяслава, дьяк Никита Зотов – в Крыму; переговоры о мире; ханское ахднаме послам, с золотой пайцзой и печатью; султанское ахднаме послам; гонец Кемал-мурза на алмашув по ханскому велению; ханское письмо о казне за прошлые годы и о трехлетней казне, о ежегодной казне по дефтеру впредь; место алмашув – Прапольщина; казна, болеклер и колтка хану, калга-султану и нуреддин-султану; тийиш для лиц, вписанных в дефтер; условия – запрет со стороны ханства идти походом на Москву, не причинять вред от подвластных хану субъектов; не причинять вред ханским подвластным в границах до Днепра, контроль над деяниями разбойников (по суше и по морю); процедура дипломатических отправлений – назначение царем

посла в Стамбул, отправление того посла к хану в Крым, ханская аудиенция и отправление царского посла из Крыма в Стамбул вместе с татарским агой; обязательство хана об отправлении османскому султану соболиной пушнины (болеклер) в 20 тыс. сом; записка-приложение от хана; отправление Кемал-мурзы с казной из Москвы на алмашув в Прапольщину; арзухал (прошение) от Велишах-бека – соболиный ярлыкаш-тийиш для двух сыновей, Абдулялиз-мурзы и Мустафа-мурзы; готовность Велишах-бека впредь служить во благо двух юртов; темессюк (письменное вверение) от османского визиря Мустафы послу В. Тяпкину и дьяку Зотову; посол от хана Мурада Гирея к султану Мухаммеду-хану; прибытие в Крым царских послов, переговоры с ханом о мире; вручение ханом царским послам листа (письма) из османской стороны; 1091 г.х., январь – мир сроком на двадцать лет; Днепр – граница; Киевская крепость, Васильков, Триполье, Стайки – во власти царя; условие о невозведении строений на киевской границе по обоим берегам Днепра до Запорожья; выдача султанского ахдنامه по прибытии царского посла в Стамбул.

Hu el-mu'in

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtnıñ ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaqıñ ve sansız kob Noğaynıñ ve sağışsız Tatarnıñ oñ qol ve sol qolnıñ ve sanı yoq tumannıñ ve Tat milân Tavgaçnıñ ve Aqkerman Yurtnıñ uluğ padişahı şevketlü ve devletlü ve saadetlü Murad Geray Han hazretleriniñ qaraçı beklerinden almaşuv begi Velişah bek canibimizden barça Uluğ ve Küçük Urusnıñ padişahı mağrib ve maşriq ortalarında ve şimal tarafında bolğan kob hristiyânıñ penahı ve hükümdarı uluğ biy Fyodr Aleksayeviç hazretleriniñ yaqın kişisi qarındaşımız Dumnay huzurlarığa selâm qılub muhabbetlik birle hâl ve hatriñiz sorağanımızdın soñra muhibbane i'lâm bolğay kim devletlü efendimiz hazretleriniñ uluğ çapqunı ve yahşı qulı Kemal Mirza zide qadruhunı yibârgânlerdir vusulında devletlü efendimiz Han-ı a'zam hazretleriniñ şartname-i saadetlerin sıy ve hürmet milân barış-yârış bolub iki yurtnıñ arasında muhabbet bolub faqır-fuqara rahat ve tıñ bolmaq sebebli elçi başıñuz ve yahşı kişileriñüz Vasil Mihaylaviç Tâbkin istolnik ve Berislav polqovniqı ve dahi Zotun oğlu Nikita Moseviç dyâq kelüb barışlıq hususunda söyleşüb ve söyleşkân şartlar üzerine devletlü Han efendimiz hazretleri altun baysalı yüzük mühürli hatt-ı şerif ahdname-i Hümayunlar buyurub Devlet-i Aliyye tarafından dahi ahdname-i temessükni elçi başınıñ qoluna tabşırılğandır kün ilkârıde bolsa uzun-uzaq dost bolub almaşuvğa hem çapqunları Kemâl Mirza buyurulğandır hatriñizni hoş tutıb tatuw ve muhabbetligimizğa inam qılub elçiñüz Vasil Mihaylaviç Tâbkin istolnik ve Pirâslav polqovniqı ve Zotun oğlu Nikita dyâq milân söyleşkân şart üzre keçkân yıllar üçün halâ üç yıllık hazine ve kün ilkârıde bolsa defter mücibince birer yıllık hazine qusursız almaşuv yeri Pirabolş

nam yerge ketürüb berürge name-i Hümayun buyurulğandır devletlü Han efendimizgâ ve Qalğa Sultan ve Nuraddin Sultanlar hazretlerine hazine ve bölek ve qoltqaların ve defterde yâzılğan kişilerniñ barçasına defter mücibinçe tiyişlerin qusursız halâ ve kün ilkârü yibârürgâ buyurğay irdiñiz ElhamdülilLâhi barışiq boldı irsa padişahımız Han hazretleri öz buyruğında bolğan halqına car salub Masqva vilâyetniñ memleketlerine hiç bir zarar ve ziyan itmeskâ qatiğ yâsaq buyurğanlardır ve siziñ tarafıñızdan dahi bizim tışarıda Öziğa bargunçe yürgân halqımızni hiç kim irsegâ küç qıldırmağay idiñiz ve deñizden qayıq milân yürgân hırsızlarını ve qaradan oğurlıqğa kezgân şaqılları zabt idüb uzun-uzaq tatuwlıq işlerinde tabılğay idiñiz inşa'Allahu Ta'alâ Kemal Mirza ilen elçi başıñız bargan soñ Al-i Osman padişahına büyük elçiñizni ta'yin qılub ol elçiñizni evvelâ padişahımız Han-ı a'zam hazretlerine Qırımğa yibârüb padişahımız taqı elçiñizgâ körünüş birüb bir yahşı ağa qulların qoşub İstanbulğa yibâirgâ buyurırlar irdi ol sebebli Al-i Osman ile dostluqıñız bolub yahşı riayet tabar idiñiz ve taqı büyük elçiñiz saadetlü Hundigâr hazretleriğe yibârgânde dostluq ve barışılıq muhkem bolmaq sebebli bu yıllıq Al-i Osman padişahına yigirmi biñ somlıq samur yibâirmekni saadetlü padişahımız Han hazretleri öz moynuna alğanlardır uluğ padişahlar arasında bu miqdar bölek kob tuguldir siz Dumnay qardaşımız taqı bu işke sı'y qılub elçiñizni yibârgây irdiñiz ve saadetlü padişahımız Han-ı a'zam hazretleriniñ name-i Hümayunlarından başqa bir küçük mektüb-i şerifleri vardır anda bir qaç sözler yâzılğandır ol işlerge de bolsa bolur çağdayin körüb buyurılğay irdi Kemal Mirza milân elçi başıñız bargan soñ hiç toqtatmay qaytarub uluğ hazineni taqı Kemal Mirza milân çıkarub almaşuv yeri Prabolşınağa yibâirge buyurılğay irdi ve hem uluğ padişah Han uluğ biy Fyödr Aleksayeviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ penahı ve kob yerlerniñ ve maşriq ve mağrib ve şimal tarafniñ padişahı ve hükümdarığa arz-u-hâlmız budır ki iki oğlumızğa yârlıqaşıñız tiyiş bermege buyurğay irdiñiz bir oğlumız Abdülâziz Mirza bir oğlumız Mustafa Mirzağa ikisine taqı samur tiyiş buyurğay irdiñiz biz taqı baba-dedemizden beri iki yurt arasında çalışub kob hidmet itkânımız ve inşa'Allahu Ta'alâ kün ilkârıde çalışurmız siz qardaşımız Dumnay ahvalımızni bildirgây irdiñiz baqı ed-du'a ali min etba' el-Huday.

El-faqıru'l-ileyh Subhane Velişah bek

(Yuqarudağı yâzularğa mülhaq Türkçe bir yâzudır)

Suret-i temessük oldur ki vezir-i a'zam Mustafa Maskva elçileri olan Vasiliy Mihaylaviç Tâbkin ve dyâq Zotuyâ verilgân temessük suretidir.

Bais-i tahrir kitab-i sahib-nisab ve mücib-i testir huruf-ı haqiqat-intisab oldur ki Han-ı a'zam selâtin-i zaman ve ekrem-i havaqin-i devran olub Mekke-i Mükerre ve Medine-i Münevver ve Quddus-ı Şerif ve

Aq Deñiz ve Qara Deñiz ve Rum İli ve Anadolu vilâyetlerinde vaqi' olan memalik ve saye'tu'l-mesalikiñ padişahı ve şehinşahı olan saadetlü ve devletlü ve qudretlü ve azametlü ve mehabetlü padişahımız Sultan İbnu's-Sultan ve haqan İbnu'l-haqan Sultan Muhammed Han bin es-Sultan İbrahim Han halid-Allahu Ta'alâ mülke ve aid sultanata eli yevmü'l-Mahşeru'l-Mizan hazretleriniñ Asitane-i Saadet aşiyânelerine bilfiil Qırım Hanı olan ali-cenab meali-nisab devlet-metab izzet-qabab yektay-i suvare mizmar-i şecaat alem-ifraz arsa-i şahı ferman-revay memalik-i İlhanı mesned-aray erike-i Cengiz Hanı izzetlü ve rifa'tlü ve saadetlü qarındaşımız Murad Geray Han dame mahfufa bi-inayetü'l-melikü'l-Mennan hazretleri adam könderüb taraf-ı Saltanat-ı Aliyyeden vekâletleri hasebiyle İftiharü'l-umera-i el-a'zamu'l-İsuyye muhtarü'l-kübra-i el-fehham fi el-milletü'l-Mesihîye musaleh musaleh-i cemahirü't-tayfetü'n-Nasraniye sahib-i ezyâlü'l-haşmet ve'l-vaqar sahib-i delâil el-mecidü'l-İftihar bilfiil Masqva vilâyetleriniñ çarı ve Urus qavmınıñ hükümdarı Fedr Aliksayeviç hatemat-ı avaqıbe bi'l-hayriyle mabeyinde munaqid ve paydar olan mübani-i sulh ve salâh ba'z vaqayı' sebebi ile muhtal ve meşuş olub cenk ve cidal suret-nüma olmağıyle mücib asayış ehali bilâd mevaris aramış riayet ve fuqara-ı i'bad olan sulh ve salâh mecida vazi' ve tecdid ve huquq dostı ve cevri-i qadimiy qavaidi neşir ve temhid olunmasıyçün çar müşarun-ileyh mefhumü'l-qavl ve mu'teber elçileri Vasiliy Mihaylaviç Tâpkin istolnik ve Perâslavniñ polqovniğı ve dahi Zot oğlu Nikita Musayev dyâq Qırım varub Han müşarun-ileyh ile sulh ve salâhı söyleşüb müzakere olunduğı üzre çar müşarun-ileyhniñ elçileri temessük virüb mücibinçe taraf-ı Saltanat-ı Aliyyeden dahi ma'mul bi-temessük virilmesin Han müşarun-ileyh hazretleri i'lâm eyledikde pâye serir-i saadet mesir-i cihan-baniye arz ve telhis eyledikde huzur-ı faizu'n-nur şehinşahıda vech-i meşruh üzre virilen temessükde mestur olan mevadd musalahat maqbul ve mu'teber olub cümle umur-sulh riayet ve qabul yerli-yerinde mahfuz ve maqbul olmaq için vekâlet-i mutlaqamız hasebiyle ol temessük mücibinçe imzamızıyle temessük olmaq üzre işbu hâl kâğıdı virmekle zikr olunur peyğamberimiz İki cihan güneşi hatemü'l-enbiyâ pişvay-i şefi' ruz-ı Ceza habib-i Huda resül-ü kibriyâ hazret-i Muhammedü'l-Mustafa salli-Allahu aleyhi ve sellimiñ tarih-i hicretlerinden işbu ahdi ve tas'in ve elf senesinde vaqi' olan Yânar aynıñ üçüncü kününde yigirmi yılğadek va'de qılınub mabeynimizde Özü Suyâ sınır ola ve Özü Suyunıñ biri tarafında olan memleket azametlü ve qudretlü ve mehabetlü padişahımız hazretleriniñ taht-ı hükümetlerinde ola ve Kiyöviye qal'âsı ve Kiyöviye qal'âsına qadimden tabi' olub halâ harabe olan Vasilqova Tribolye ve İstayqı palanqaları Kiyöviye qal'âsınıñ qadimiy sınırıyle çar müşarun-ileyh taht-ı hükümetinde ola ve Kiyöviye qal'âsınıñ sınırına ve Botqalıyâ varınca Özü Suyunıñ İki tarafına dahi

tarafdan qal'â bina olunmayâ inşa'Allahu Ta'alâ bu mübarek sulh ve salâh müstevcibü'l-felâhîñ temşiyet ve istihkâmı için azametlü ve qudretlü padişahımız padişah ruy-ı zemin hazretleriniñ melcâ-i havaqin-i zi-şan ve merci' Qayâsire-i devran olan Atabe-i Aliyye muhalledu'l-erkân ve Asitane-i Saadet aşiyân refi' el-mekânlarına mu'tad-ı qadim üzre çar müşarun-ileyhiñ namesiyle mu'teber ve maqbul elçisi geldikde bu temessük mücibinçe ahdname-i Hümayun şevket-maqrun dahi virilür tahrira fi'l-yevmü's-sani ve'l-aşirin şehr-i Muharremü'l-haram min şuhur sene es-sani ve tes'in ve elf.

7.5. Октимур-бек Ширин

№ 295

Хатт Октимур-бека Ширин Речи Посполитой (?)

Аннотация. Письмо польским гетманам, канцлеру и всей Речи Посполитой; посол из Речи Посполитой к хану; ответ через Абдуррахман-агу; намерение о мире; ханский посол Дервиш-мурза в Речь Посполитую с ответом по поводу мира; единодушие всего крымского народа с ханом; просьба о совершении дел во благо мира.

Hu

Muhabbet-qarar sadaqat-disar dostumuz qıral devlet-iştimâl hazretlerine ve Lih hatmanları ve Qansileri ve umuma Reş-Pospolitça savblarına muhabbet birle selâm etüb hâl ve hatrin sorağanımızdan soñra muhibbane inha olunur ki şevketlü ve saadetlü Han-ı ali-şan efendimiz hazretlerine adamıñız kelüb ve Abdurrahman ağa ile dostluğa lâyıq cevab olunduğundan qanun-i qadim üzre barışiq ve sulh murad olunduğundan Derviş Mirza qulların elçilik ile könderüb barışiq ve sulh ve salâh cevabların sipariş buyurmuşlardır sulh ve salâh için her ne söylerse şevketlü ve saadetlü Han-ı ali-şan efendimiz hazretleriniñ ve biz muhibiñiziñ ve umuma Qırım halqınıñ cevabı olduğuna i'timad eyleyüb bir dahi söyleşmege ihtiyâc qomayüb qanun-i qadim barışiq ve dostluq olmasına çalışasız Derviş Mirzaniñ sözlerine inanub her birimiziñ muradı olduğın bilesiz.

Muhib-i muhlis Oktimur bek mir-Şirin halâ

8. ДОКУМЕНТЫ ЧИНОВНИКОВ И ПОСЛОВ

8.1. Главный казначей Джанмырза-ага

№ 58

Хатт главного казначея Джанмырза-аги Михаилу Федоровичу (1051 г.х. / 1642 г.)

Аннотация. Ханское мухаббетнаме к царю; служба главного казначея Джанмырза-аги во благо дружбы между двумя падишахами; просьба о доставке падишахского «селяма»; просьба о твердом соблюдении дружбы.

Ну

Uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve kop hristiyânniñ ve kop memleketlerniñ uluğ padişahı ve hükümdarı bolğan uluğ padişah Han hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç barça Urusniñ ve kop yerlerniñ padişahına halyâ taht-ı Qırımniñ saadetlü ve devletlü ve azametlü ve şevketlü ve mehabetlü uluğ Han-ı a'zim ali-şanniñ baş hazinedarı Canmırza ağadın nedir halıñuz yahşımısız-hoşmısız dib kop selâm arz qılğanımızdın soñra halâ saadetlü ve devletlü efendimiz muhabbetname-i Hümayunların ciberüb barça sözni anda ayan ve beyan qılğandırılar biz dahi iki padişahniñ arasında tatuwlıq bolurğa çalışamız burunğı ötkân hazinedar ağalardın artuq her işiñüzgâ yahşı çalışurmız siz uluğ padişah taqı padişahane selâmiñuzni ciberüb dostluq ve qardaşlıqda muhkem turğay irdiñüz hatt bitildi Şevval ayniñ on beşindâ tarih miñ elli birdâ.

Canmırza ağa hazinedar hazret-i Han halâ

№ 329

Хатт главного ханского казначея Джанмырза-аги Михаилу Федоровичу (?)

Аннотация. Прибытие царских послов к хану Мехмеду Гирею; доставка хедая (подарков); уважение и союргал (дары) от хана для царских сипахилер (послов); возвращение арабаджылар (извозчиков), кушчылар (сокольников) и ёл-агалар (путеводителей) без удерживания; ханское мухаббетнаме к царю; просьба о внимании к словам хана и о постоянном соблюдении дружбы; просьба главного казначея Джанмырза-аги о выдаче союргал и ярлыкаш для себя (сверх нормы).

Hu el-mu'in

Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve barça Qırımniñ ve kop Noğayniñ ve Tat bile Tavgaçniñ ve Tağ ara Çerkâçniñ uluğ padişahı devletlü ve azametlü ve mehabetlü efendim veli-ni'metim ve sebeb-i devletim uluğ Mehmed Geray Han edem-Allahu ömrühu ve izzetühu ve devletühu eli yevmü'l-Qıyâm hazretleriniñ uluğ hazinedar başısı bolğan Canmırza ağa hazretlerindin Uluğ Orda ve Uluğ Yurtniñ ve barça hristiyânniñ ve Masqva memleketniñ ve millet-i Mesihaniñ padişahı uluğ eyâmız Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç barça Urusniñ padişahı hazretleriğa du'a ve alqış idüb nedir halıñız ve hatrıñız yahşımısız ve hoşmısız dib sorağanımızdan soñra arz ve inha olunur ki devletlü ve azametlü efendimiz Han-ı a'zam hazretlerine adet ve qanun üzre könderilen elçiñüz kelüb bir mu'tad-ı qadim hedayâñuzı teslim idüb sipahileriñüze öz muradlarından ziyâde riayet ve soyurğal idüb arabacı ve quşçı ve yol ağalarını tohtatmay ciberdiler taqı siz uluğ eyâmız padişah hazretlerine muhabbetname hattların yibârdiler siz uluğ eyâmızdan ötil qılamız kim devletlü ve azametlü efendim Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam hazretleriniñ muhabbetname hatt-ı şeriflerin yahşı tıñlab ömür ahırğaçe dost ve qarındaş bolğuday qılıqnı etkây irdiñüz ve iki yurtniñ faqır-fuqara ve zaif-za'afasınıñ rahat ve tıñç bolub du'ada bolmaqları için çalışqay irdiñüz min uluğ hazinedar başı hazretleriğa dahi soyurğal ve yârlıqaşñuz kün ilkâri artıqı milân ihsan qılğay irdiñüz deyü hatt bitildi.

Raci lütuf-i Huda Canmırza bin Şahğazı ağa
Canmırza ağa hazinedar hazret-i Han halâ

8.2. Ханский казначей Арслан-ага

№ 96

**Хатт ханского казначея Арслан-аги королю Руси,
Пруссии, Литвы и Польши (?)**

Аннотация. Восшествие на ханский престол Ислама Гирея; ханский слуга с мухаббетнаме к королю; благо для двух юртов; просьба об отправлении положенных по традиции верги (дани) и хедайя (подарков); заверение о соблюдении клятвы о дружбе со стороны ханства.

Hu

Ba'd ez hamd-i Huda ve dürud-i habib-i Huda salli-Allahu aleyhi ve sellim Uluğ Orda Uluğ Yurtniñ ve Deşt-i Qıpçaqniñ ve Taht-ı Qırımniñ uluğ padişahı bulunan saadetlü ve devletlü efendim İslâm Geray Han dame devletühu mü'ebbedet eli yevmü'l-Mizan hazretleriñ uluğ hazinedarı Arslan ağa hazretinden Uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve Litvaniñ ve Lihniñ

uluğ qıralı olan saadetlü qıral devlet-iştimal hazretleriniñ huzur-i şerif ve habur-ı lâtiflerine enva' muhabbeti müştemel ida'yâ-i halisa ithaf ve ahdi qılındıqdan soñra inhay-i muhlis hayır cevileri budır ki bi-hamda Ta'alâ inayet-i Rabbanî qarın ve hidayet-i Subhanî rehin olub saadetlü ve devletlü ve mürüvvetlü efendim veli-ni'metim İslâm Geray Han edem-Allahu ömrühu ve devletühu mü'ebbedet eli yevmü'l-Mizan hazretleri Qırım Yurduna Han olub devlet ve saadet ile serir-i saltanat-i Cengizide cülus-u Hümayunları vaqi' olup devletcüyân-i qadim ve hayır-ı havahan samimleri olanlara muhabbetname-i Hümayunları ile ağaların köndermekle taraf-ı devlet-iştimalarına dahi muhabbetname-i Hümayunları ile [...] bendeleri könderilmiştir inşa'Allahu Ta'alâ vusulı mısır olduqda iki yurtniñ ve iki memleketniñ arasında muhabbet ve meveddet üzre olup faqır ve za'ifaniñ rahat ve tıñ bolmaları için sıy ve himmet idesiz bu muhilsleri de saadetlü efendim Han-ı a'zam hazretlerine daima söyledüm kim ve arz itdüğim iki memleketniñ fuqarasınıñ asüde-hal üzre olmalarıdır inşa'Allahu Ta'alâ şimden soñra dahi iki padişah ve iki yurtniñ tüzenlik ve dostluqları için taqayyüd ve kemal ihtimamda olurız mademiki siz uluğ qıral devlet-iştimal tarafından naqz-ı ahd ve muğayir qanun bir iş olmayüb bir mu'tad-ı qadim virgü ve hedayâñuzı könderesiz bizüm efendimiz devletinde bu tarafdın naqz-ı ahd olmaq ihtimalı yoqdur cümle ahval ve cevap şevketlü efendim Han hazretleriniñ namesinde yazılmışdır name-i Hümayunlarına amel ve i'tibar idüb qanun-ı qadim olan hedayâñuzı könderüp uzun-uzaq dost ve qardaş olmañuz mercudır deyü hatt bitildi baqi ve'd-du'a ali min etba' el-Huday.

Arslan ağa hazinedar-i hazret-i Hanu'l-a'zam hazretleri

8.3. Ханские послы Сефер-ага и Шахтемир-аталык

№ 219

Шертная запись ханских послов Сефер-аги и Шахтемир-аталыка (Москва, 178-й год)

Аннотация. Послы Сефер-ага и Шахтемир-аталык от хана Адила Гирея в Москве у царя Алексея Михайловича в текущем 178 году; переговоры татарских послов с боярином, князем Афанасием Ордин-Нащокиным, с советником-дьяком Гиресимом Дохтуровым, Лукьяном Голосовым и дьяком Ефимом Юрьевым; 166 год – дружба; договор между калгой Кырымом Гирей-султаном и главным гетманом Маршалкой (со стороны Яна Казимира), возобновление дружбы между ханом и королем; переговоры с царскими послами у Дона – с Богданом Ушаковым и Петром Долговым; посол Хаджи-темир-мурза (Сулеш-оглы) от хана Адила Гирея к Дону для переговоров во

благо мира; неудачные переговоры; 177-й год – ханский гонец Садык Челеби с письмом к царю; дружба хана с королем Польши, переговоры с Москвой, возможность переговоров и без участия польских послов; казаки в приграничных владениях – подданство царю; ханский посол Шахтемир-аталык в Москву с письмом и донесением к царским советникам; доставка казны за прошлые годы; просьба Шахтимур-аталыка (по велению хана, калги и нуреддина) о доставке казны за 13 лет; ответ царских советников об отказе выдавать прежнюю казну из-за походов; договоренность о прочной дружбе хана с царем, королем Польши и литовским князем; принцип «друг для друзей и враг – для врагов»; устранение смут и распрей; условия дружбы и мира – не идти походом (от хана, подвластных хана и татарских вельмож, короля Польши и князя Литвы) на владения Москвы, не идти походом на обе стороны Днепра; правильное написание имени и титула (элькяб) царя в письмах; не прислушиваться к зачинщикам смуты; мир и контакты, торговые связи между тремя юртами; наказание разбойников, возвращение пленников и собственности без выкупа; болеклер хану, калге, нуреддину, султанским сыновьям и бийимлер за прошедшие три года и ярлыкаш для приближенных лиц; выкуп (джулув) за боярина Василия Шереметева – 60 тыс. гуруш или 1 алтын за два гуруша; забвение о прошлых походах и битвах; едегодное отправление болеклер и ярлыкешей по дефтеру; не просить у послов больше положенного, не причинять послам угнетения и неуважения; в случае упрямств – сообщать; отправление царских кушчылар, арабаджылар и ёл-агалар без удерживаний; улюфе (жалованье) московским представителям (послы, толмачи, писари) в Крыму; размещение московских представителей в посольских домиках, возвращение послов в Москву; отправление гонцов от царских послов из Крыма; число посольской миссии (как прежде, в ханство Ислама Гирея и Мехмеда Гирея) – 5 послов + 20 чел., 3 гонца + 12 чел.; не отправлять больше трех хаттов (ханского, калгайского и от нуреддина); беспрепятственное передвижение послов, гонцов и купцов по ханским владениям (от царя и от других правителей к царю); наказание разбойников и возврат забранного без выкупа; обоюдное обязательство о беспошлинном и безопасном передвижении; обида за обиду к послам; желание добра; мир между Польшей и Москвой, без совершения походов; шерт от пяти родов – Ширин, Кулюк, Мансур, Аргын и Сулеш; отправление из Крыма боярина В. Шереметева и других пленников из Крыма; обмен пленными на алмашуве в Валуйке; мир и спокойствие между тремя странами; переговоры послов от трех стран; посол из Москвы (к хану, калге и нуреддину) с хаттами и легкими болеклер; шертнаме с золотой пайцзой; шерт послов Сефер-аги и Шахтемир-аталыка в московской крепости, 178-й год, апрель; клятва о трехстороннем мире; Сефер-ага в Москве, до доставки шертного письма из Крыма; возвращение Шахтемир-аталыка со спутниками в Крым для отправления царских послов с шертным письмом; тийиш для слуг-эмеждар, новые тийишлер для 10 лиц; ханские послы из Крыма с шертным письмом; боярин В. Шереметев и князь А. Ромодановский – в Москву; выход Сефер-аги с ярлыкешем из Москвы на алмашув.

Uluğ Ordanıñ Qırım Yurtunuñ Adil Geray Han hazretleriniñ ilçileri Sefer ağa ve Şahtemir Atalıq yoldaşları ilen Maskvada olub bu sene yüz yetmiş sekizinçi yılda uluğ padişah Han hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusnuñ penahı ve kob memleketleriniñ ve yerleriniñ maşriq ve mağrib ve şimal tarafınıñ ata ve babadın ola kelmiş padişahı ve hükümdarı da olub Han-ı a'zam hazretleriniñ büyük mühri ve padişahlıq uluğ ilçilik maslâhatlarınıñ saqçısı ve Han-ı a'zam hazretleriniñ bayârı ve şeçanıñ bekler begi Afanasiy Lavrintâviç Ardin-Naşökin birlen ve dahi müşavir dyâqları Ğerasim Simân oğlu Dohturov ve dahi Luqyân Timafiy oğlu Ğolosov ve dahi dyâq Yefim Radiyon oğlu Yürıev birlen söyleşdik kim keçkân tarih yüz altmış altı yılda uluğ padişah Han-ı a'zam hazretleriniñ muhabbetlik [.....] hazretlerine yâzdılar kim qoñşulıq-muhabbetlik qaim qılındı qaçan kim çet yerlerde olub Qalğa Qırım Geray Sultan ve ğayrı sultanlar ve mırzalar burunğı Leh qıralı uluğ padişah Yân Kazimâr hazretleriniñ büyük hatmanları çet yerlerde olduğında ol zamanda olub Leh qıralı hazretleriniñ büyük Marşalqa sabıqa birlen muhkem qıldılar uluğ padişah Han-ı a'zam hazretleri qarındaşı uluğ padişah Leh qıralı hazretleri birlen mabeynlerinde qarındaşlıq ve dostlıqların yâñartub tamam yerine keltürdiler kim ol barışlıqı tamam qararda qılğanda efendimiz Adil Geray Han hazretleri de bolsa iki uluğ padişahlar birlen ortağ yaqın qoñşulıq ve dostlıqda netik kim üçünçi qarındaş kibi bolurğa iki yurtnuñ tınç ve rahatlığı üçün barışlıqlar qararda qılğandır ve ol barışlıq üçün Tanga yaqın adamlarından inamlı adam qaysı uluğ padişah Han-ı a'zam hazretleriniñ Tanda bolğan ilçileri Bağdan Uşaqov ve dahi Petr Dolğov birlen lâyıq söyleşüb tamam yerine keltürirgâ qadir bolğuday adamnı könderirgâ dib ol Han-ı a'zam hazretleriniñ hatt mücibinçe efendimiz Adil Geray Han hazretleri barışlıq üçün söyleşüb bikleşür üçün yaqın adamlarından Suleş oğlu Hacitemir Mırzanı Tanga könderdiler ve Tanda olub ol Han-ı a'zam hazretleriniñ ilçileri birlen barışlıqdın ötrü söyleşüb bekleşmâdi ve keçkân tarih yüz yetmiş yedinçi yılda uluğ padişah Han-ı a'zam hazretleriğa efendimiz Adil Geray Han hazretleri çapqun Sadıq Çelebi birlen yibârgân hattlarında yâzdılar kim efendimiz Han hazretleri Leh qıralı birlen muhkem qarındaşlıqları ve dostlıqları bardır dib anıñ üçün de bolsa uluğ padişah Han-ı a'zam hazretleri birlen Adil Geray Han hazretleri bekleşmek murad qıladurlar iki uluğ padişahlarınıñ mabeynlerinde söyleşüb bekleşürde Leh qıralı hazretleriniñ ilçileri bolmasa da andın ötrü hiç türlik ayrımaq bolmasdır dib ve çet yerlerde olan Qazaqlardın ötürü yâd qılınmışdır eger kim uluğ padişah Han-ı a'zam hazretleriniñ tabi'yinde olmaq murad qılğuday bolsalar andın ötürü Han hazretleriniñ sözi bolmasdır andın soñra uluğ padişah Han-ı a'zam hazretlerine efendimiz Adil Geray Han hazretleri

ben Şahtemir Atalıq birlen hattlarında yâzdılar kim ve ağız cevabı birlen Han-ı a'zam hazretleriniñ müşavir adamlarına mengâ malüm qılurğa sipariş qıldılar kim uluğ padişah Han-ı a'zam hazretleri birlen efendimiz qarındaşıqda ve dostlıqda ve muhabbetlikde bolurğa murad qıladurlar dib kim uluğ padişah Han-ı a'zam hazretleri keçkân yıllarğa hazine berürgâ emir qılğay irdiler dib ve efendimiz Adil Geray Han hazretleriniñ Qalğa ve Nuraddin Sultanlarınıñ emir qılduqlarınça Han-ı a'zam hazretleriniñ müşavir adamlarından ben Şahtemir Atalıq on üç yılğa hazine diledim anıñ üzerinde bu zamanğaçe turdum ve Han-ı a'zam hazretleriniñ müşavir adamları mengâ söylediler cavlanmaqlıq birlen keçkân üçün berürgâ ohşamazdır dib söz kestiler ve ahır söyleşib bekleştük anıñ üzerinde kim uluğ padişah Han hem uluğ biy Aliksây Mihaylaviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusnıñ penahı Han-ı a'zam hazretleriniñ qarındaşı uluğ padişah Leh qıralı hazretleri ve anlarınıñ oğlanları birlen ve kün ilkârü Uluğ Urusnıñ padişahları ve Hanları ve uluğ biyleri birlen andağ-oq Leh qıralı ve Litvanıñ uluğ begi Adil Geray Han ve andağ-oq Qırım Yurtunuñ Han hazretleriniñ oğlanları ve kün ilkârü olacaq Hanlar Adil Geray Han bundan kün ilkârü ömür ahırğaça muhkem taymas ve dostlıq ve qarındaşıqda bolub ve her yerde uluğ padişah Han-ı a'zam hazretleriniñ dostuna dost duşmanına duşman bolub ve bundan evel bolğan cümle fitne ve duşmanlıqların cümlesindin vazgeçildi ve bu söyleşüb bekleşkândin soñra kün ilkârü Adil Geray Handan ve qarındaşları Qalğa ve Nuraddin Sultanlardan da bolsa oğulları ve inileri ve ahtuqları ve cümle alarnıñ Qırım Yurtunuñ her türlü adamlarına ve Noğay mirzalarına ve Aqkerman asker adamlarığa ve Temrük Çerkâslerine ve cümle il kişilerine qayuları Adil Geray Hannıñ tabi'yinde bolğan mirzalar ve her türlü il Qırım ve Noğay adamlarına uluğ padişah Han-ı a'zam hazretleriniñ qarındaşı halâ tali'li uluğ padişah Leh qıralı ve Litva knâzi Urus padişahları Mihayla hazretleriniñ vilâyetlerine cavlay barmaşğa yerlerini ve qal'alarını andağ-oq Özünüñ iki tarafında tabi' olanlarını cavlamasqa ve asker adamlarını köndermâske ve hiç narsa üçün bir türlü yâmanlıq sağınmasqa uluğ padişah Han-ı a'zam hazretleriniñ ismi şeriflerni ve elqabnı Adil Geray Han hazretleri hattında cümlesin tamam yerinde yâzarğa niçük kim uluğ padişah Han-ı a'zam hazretleriniñ kendi hattlarında kendilerini yâzadurlar üzümâstay qaim söyleşüb bekleşkân üçün Leh qıralı hazretleri birlen ve qıralnıñ cümle halqı birlen çet yerlerine cavlıq başlamasqa hiç kimseniñ fitnelik sözün tıñlamasqa hiç narsa üçün cavlıq başlamasqa mabeynlerinde muhabbetlik qatnaşuv birlen üç yurtnıñ barışlığı ömür ahırğaçe taymastay olurğa kim cümle etraftan barışlıq hıfz olğay irdi her barışlıq-tınçlıq birlen bazirgân adamlarınıñ sudesi birlen vilâyetler ğani bolub üç padişahnıñ hazineleri ziyâde bolğay irdi anıñ üçün ortağ ilçilikler keçüktürmây cem' olurğa

muqayd olunğay irdi ve eger kim Qırım ve Noğaynıñ Qırım Yurtına tabi' olan her türlü küçü il adamları uluğ padişah Han-ı a'zam hazretleriniñ adamları Maskva vilâyetiniñ her türlü qal'âlarını ve Çerkâs qal'âlarını cavlab özleri qaytub köçüv yerlerine kildüklerinde ve ol köçüv halqına Adil Geray Han asker adamları könderüb muhkem izletüb tapturub ölüm siyâsetin qıldırub alğan yesirlerni cümle malları uluğ padişah Han-ı a'zam hazretleriniñ tarafına culuvsız hiç hatasız doğrılıq ilen bu şartımızca hilesiz berürgâ uluğ padişah Han hem uluğ biy Aliksây Mihaylaviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusnıñ penahına Adil Geray Hanğa ve Qalğa ve Nuraddin Sultanlar ve ğayrı sultanlarınıñ oğlanlarına ve biyimlergâ muhabbetlik bölekleri ve yaqın bolğan adamlarına Han-ı a'zam hazretleriniñ carlıqaşın bu söyleşüb bekleşkânımızca keçkân üç yılğa alurğa ve bayâr Vasiliy Barisaviç Şeremetevniñ culuvın altmış biñ ğuruş alurğa veyâ kim şerifi altun ilen iki ğuruş yerine bir altun bundın burun cavlab qan tökülgân keçkân yıllarğa cümlesi vazgeçilüb terk idüb yâd qılınmasdır dib söyleşüb muhkem qaim qılunğandır ve kün ilkârü ve her yıl sayın hazineni halâ qarar qılğan defterçe Hanğa ve Qalğa ve Nuraddin Sultanlarğa ve biyimlergâ bölekler ve yaqın adamlarına Han-ı a'zamnıñ yârlıqaşı yibârile kilgândür ol defterçe her yıl alub andın ziyâde özlerine ve biyimler ve oğlanlarına ve yaqın adamlarına hiç narsa tilemâske ve Qırımğa hazine ilen köndergân ilçilerdin hiç narsa sormasqa ve hiç türlü qıstav ve sıysızlıq qılmasqa ve eger kim ne iş sebebli ve i'nad hacetlik bolsa anıñ sebebli Adil Geray Han ve Qalğa ve Nuraddin Sultanlar uluğ padişah Han-ı a'zam hazretlerine yâzarğa ve ilçilerine hiç kimseniñ işi olmasqa ve quşçı ve arabacılarını ve yol ağalarını Qırında tutmayüb uluğ padişah Han-ı a'zam hazretleriniñ ilçileri anlarını yollamaq üçün destur tiler bolsalar hiç bir tutqavsız yibâürgâ Han-ı a'zam hazretleriniñ ilçilerine ve adamlarına ve baş tilmaçına ve baş yâzıcığa ve iki tilmaçğa qaysuların ilçiler özleri ilen Qırında almaşuvğadik qaldurğıday bolsa ve anlarğa ta'yin ulüfelerini niçük barışlıq vilâyetlerde muhabbetlik olub adet ola kelgânçe qusursız berürgâ ve ilçilik ivler qoydurub nitakim barışlıq vilâyetlerde boladır izzet ve hürmet ilen tutarğa uluğ padişah Han-ı a'zam hazretleriğe hiç bir tutqavsız anlarını yibâürgâ ve eger kim Qırında bolğan ilçiler uluğ padişah Han-ı a'zamğa çapqun veyâ kim adam köndergüday bolsalar efendimiz Adil Geray Han hazretleri tutqavsız anlarını yibâürgâ uluğ padişah Han hem uluğ biy Aliksây Mihaylaviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusnıñ penahına Adil Geray Han Qalğa ve Nuraddin Sultanlar hattları ilen evvelki Islâm Geray ve Mehmed Geray Hanlar zamanında ilçi yibârile kelgân kibi beş adam ilçi yigirmi adam anlar ilen yibârüb andın ziyâde ilçiler ve çapqun ve adamlar ve hattlar hiç bir kimdân köndârmâskâ almaşuv haberi birlen veyâhud padişahlarınıñ büyük maslâhatları sebebli üç adam çapqun ve anlar

birilen on iki adam köndârüb andın ziyâde köndârmâskâ ve üç hatdın ziyâde uluğ padişah Han-ı a'zam hazretlerine Adil Geray Han ve Qalğa ve Nuraddin Sultanlar köndârmâskâ ve eger kim uluğ padişah Han-ı a'zam hazretleriniñ ilçileri ve çapqunları veyâ kim suda-gâr adamları Qırım vilâyetindin aşâ barurda-qayturda ol ilçilerni ve çapqunlarını ve suda-gâr adamlarını Adil Geray Han hazretleriniñ adamları anlarını tutub öltürmâskâ ve talamasqa ve ziyan qılmayüb anlarını iki tarafa qoya berürgâ hiç bir tutqavsız cenk ve cidalsız yibârürgâ ve qayu adamlar uluğ padişahlarınñ ilçileri ve çapqunları ve suda-gâr adamları ğayrı vilâyetlergâ barğuday bolsalar veyâ kim dönüb uluğ padişahğa veyâ ğayrı padişahlardın ilçiler ve çapqunlar barğuday bolsalar uluğ padişahğa ol ilçilerni ve çapqunlarını ve suda-gâr adamlarını Adil Geray Hannıñ adamları tutub ve talab Adil Geray Hanğa kiltürgüday bolsalar ve anlar da bolsa ol ol hırsızlarğa ölüm siyâsetin qılurğa ve alınğan dusnaqların ve malların uluğ padişahğa culuvsız qaytarub berürgâ andağ-oq niçük kim Adil Geray Hannıñ ilçileri kilgüday bolsalar uluğ padişahğa ol ilçilerni ve çapqunlarını doğru hiç bir havfsız ve gümriksiz uluğ padişahnıñ ilçileri ve çapqunları andağ-oq Adil Geray Hanğa gümriksiz keledürler veyâ kim Han-ı a'zam hazretleriniñ ilçilerine ve çapqunlarına Adil Geray Hannıñ adamları ne türlük zulm ve horlıq qılğuday bolsalar anday zalım adamlardın her ne olursa uluğ padişah Adil Geray Hannıñ ilçilerine ve çapqunlarına bu bizniñ şartname hattımızca andağ-oq qılurğa her yerde uluğ padişah Han hem uluğ biy Aliksay Mihaylaviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusnıñ penahı ve Han-ı a'zam hazretlerimizniñ cümle Urus memleketlerine Adil Geray Han ve Qalğa ve Nuraddin Sultanlar yahşılıq sağunub hiç türlük yâmanlıq sağunmasqa Maskva ve Leh qıralınıñ vilâyetlerine Han-ı a'zam hazretleriniñ tabi'yinde olğan andağ-oq Leh qıralı hazretleri bu zamandın evvel kimniñ ilen qaim qılğan bolsa iki padişahnıñ Urus vilâyetlerine özleri cavlay kelmâskâ ve ğayrı adamlarını hiç kimseni köndermâskâ her yerde bu şartımızca bundın niçük kim yuqarıda yâzılğandır qaim olub özgâçe olmasdır nitek-kim söyleşüb karar qılağnımızca culuv hazinesi altmış biñ ğuruş veyâ kim bahasıylen qızıl altın üç yılğa hazine Maskvada hazır kördük ve bu bizim qaim qılğan barışlıq her daim uluğ saqınlıqda bolğay irdi ve Qırımda bolğan beş uruğ Şirin ve Külük ve Mansur ve Arğun ve Suleş uruğları şart qılurlar inşa'Allahu Ta'alâ Qırımda efendimiz Adil Geray Han hazretleri şartname hatları yibârülgân iki ilçi birilen köndârüb ve bayâr Vasiliy Barisaviç ilen cümle dusnaqlarını ne qadar Qırım ve il halqında tabulğuday bolsa barçasın yibârürgâ ve dahi Maskva vilâyetinde bolğanlar andağ-oq cümlesi yibârülgân bolurlar Qırım ve Noğay dusnaqlarına qarşu almaşuvğa berürgâ ta'cil Valuyqağa keltürürgâ ve bu barışlıqını tamam qıldıqdan soñra üç vilâyetniñ padişahları muhabbetlik hatları ilen haberleşüb qayu

vaqıtta ilçı adamları ömür ahırğaçe birlik üçün bir yerde cem' olub cümle dünyâ yüzindâ bolğanlar Allah Tebarek ve Ta'alâ hazretleriniñ şükrünü qılub yesirlikdin ve qan tökmâkdin üç vilâyetniñ halqı ömür ahırğaçe halâs bolub tınçlıqda ve rahatlıkda bolğay irdiler ol zamanda ortaqlıq birlik-barışlıq üçün ilçiler ve say adamlar çet yerlerdin ömür ahırğaçe barışlıqını tamam iterde hem beklük yâzuğa il salmaq için nitak-kim barışlıq vilâyetleriniñ mabeynlerinde ömür ahırğaçe muhkem barışlıqğa lâyıqdır hazır olmaqları muqarrardır ve halâ bizler birlen uluğ padişah Han-ı a'zam hazretleri efendimiz Adil Geray Han-ı a'zam hazretlerine ve Qalğa ve Nuraddin Sultanlarğa muhabbetlik hattlar ve yeñgül bölekler birlen sipahisin yibârürgâ emir qıldılar ve efendimiz Adil Geray Han hazretlerine ve Qalğa ve Nuraddin Sultanlarğa ve yaqın adamlarına Qırımniñ beş uruğ bundın yuqaruda yâzılğandır bu bizniñ söyleşüb bekleşkânimizçe ve şartname hattımızça bu zapisimizde yâzulğançe uluğ padişah Han-ı a'zam hazretleriniñ yibârülgân ilçileri aldında özleri muhkem qaim qılurğa ve Quran üzerinde şart qılub ve altun baysalı şartname hattların anlarğa berüb uluğ padişah Han-ı a'zam hazretlerine hiç bir türlük tutqavsız sıyılıq birlen qaytarub cümle tusnaqlar ilen yibârürgâ ve culuvlu sefer adamları ve reayâ halqını ne qadar Qırımında ve il halqında tabılır bolsa Valuyqağa cümlesin yibârürgâ niçük kim mundın yuqaruda yâzılğandır şartımız ve sözümüz özgâçe bolmasdur.

Adil Geray Han hazretleriniñ ilçileri Sefer ağa ve Şahtemir Atalıq yoldaşlarımız birlen ahd üzre Quran üstünde şart qılamız söyleşüb yâzılğan zapisimiz üzre Han-ı a'zamniñ qal'ası Maskvada tarih yüz yetmiş sekizinçi yılda April ayınıñ yigirmi yedinçi kününde men Sefer ağa ve dahi men Şahtemir Atalıq yoldaşlarımız birlen yerni-kökni yâratqan Allah Tebarek ve Ta'alâğa ahd qılamız anıñ üzerinde kim efendimiz Adil Geray Han hazretleriniñ ve Qalğa ve Nuraddin Sultanlarınıñ ve Qırım Yurtunda ve illerinde büyük uruğlarınıñ buyruğınça Qırım Yurtınıñ ve illeriniñ Han-ı a'zamniñ Maskva ve Leh qıralınıñ memleketleri ilen ve alarınıñ çet yerleri iki vilâyetniñ qal'aları ilen bizler söyleşüb bekleşkânimizçe mabeynlerinde ömür ahırğaçe üzilmây özgâliksiz barışlıq bolurğa nitek-kim söyleşüb mühirlerimiz qoyılğan yâzuvda yâzılğandır amma tahqiq yahşıraq inamlıq üçün halâ ben Sefer ağa Maskvada qalaman Qırımın şart hattını cümle qaimlıq birlen kilgünçe taqı men Şahtemir Atalıq sipahiler birlen Qırımğa ketâmiz ahdımızça uluğ padişah Han-ı a'zam hazretleriniñ sipahilerin Qırımın cümle tamam şart hattı ilen qaytarub yibârürgâ bek çalışırız qadir Allah Ta'alâ bizlergâ bu dünyâda ve ahiretde andağ qudret bersün cümle ahdımızda barışlıq-çinliq birlen tutarğa bu zamandan ömür ahırğaçe anıñ üzerinde Quran üstünde şart qıldıuq.

Ve bu ne kim uluğ padişah Han-ı a'zam hazretleri dostlıq-qarındaşlıq ve muhabbetlik üçün yeñidin emekdar kişilerine tiyiş qılurğa buyurğay irdiler dib ve uluğ padişah Han-ı a'zam hazretleri yârlıqadı on kişigâ yeñi tiyiş qılurğa buyurdı ve anlarınñ içinde dört kişigâ baş tiyişidir ve üç kişigâ baş tiyişi sırt ve üç kişigâ alâ qarnı ve ne kim kün ilkârü iki padişahlarnıñ mabeynlerinde muhabbetlikleri ziyâde olğay irdi ve yahşı inamlıq üçün işanaman kim efendimiz Adil Geray Han hazretleri halâ ilçiler birlen qayuları şart hattı ilen Qırımın yibârilgân olur ve anlar ilen bayârnı Vasiliy Barisaviç Şeremetev ve knâz Andrây Ramadanavsqaynı Maskvaga yibârürgâ tusnaqlarnıñ almaşuvındın evel ve andın ötrü tahqiq padişahlıq dostlıqları cümlegâ malûm olur ilçi Sefer ağanı almaşuvğa Maskvadın yibârürgâ bolğuday bolsa padişahlıq rahimlik yârlıqası birlen.

Bende-i Huda Sefer ağa bin Muhammed

Bende-i Huda Temir Atalıq bin Osman

..... men Abdullah // Han-ı a'zam hazretleriniñ // ilçisi Şahtemir Atalıq // Osman oğlu cümle yoldaşlarımız // ilen şartname // hattına Şahtemir Atalıq // nıñ buyurğança yoldaşlar ilen men Abdullah // qolum qoydum.

....// Han ilçisi Zurum // Nur-Muhammed oğlu // Han-ı a'zam hazretleriniñ // elçi başı // Sefer ağa Muhammed oğlu // ve yoldaşlar üçün // anlarınñ buyurğança // ilâzum için // qolum qoydum //.

8.4. Казыаскер Муртазаали

№ 223

Хатт казыаскера Муртазаали царскому министру

А. Л. Ордин-Нащокину (Бахчисарай, 1081 г.х. / 1670 г.)

Аннотация. 1069 г.х. – намерение о переговорах по поводу освобождения постоянного посла и боярина Василия Шереметева и других заключенных; просьба об отправлении гонца из ханства; ханский посол Шахтимур-аталык в Москву; отсутствие того посла; намерение о походе в Москву по этому поводу; обращение московского посла В. Шереметева и других пленников к Муртазаали о вероятности всяких происшествий (инцидентов) в пути; милосердие хана к пленникам из уважения к Муртазаали; ханский гонец Мехмед Эмельдеш с мухаббетнаме к царю; срок в три месяца для возврата посла, в противном случае – прекращение дипломатии (неотправление послов) и выход татарского войска в поход.

Cenab-i Rabbi'l-alemin hazretleriniñ lütuf ve mükerremeti milân Uluğ Orda ve Uluğ Yurt ve Taht-ı Qırım ve Deşt-i Qıpçaq ve barça Tatar ve kob

Noğaynıñ ve Tat milân Tavgaç ve Tağ aralay Çerkâçnıñ veziri ve munça asker bi-şumarnıñ qazı'askeri bolğan men Murtazaali ağa hazretlerimizden barça Urusnıñ ve kob hristiyânıñ veziri bolğan qardaşımız Afvanasiy Lavrenkof-Maşökin huzurına tatuwlıq milân hâl ve hatrıñüz sorağanımızdın soñra kim ötkân tarih biñ altmış toquz Şevval ayında munda bolğan yâtur elçiñüz ve tusnaq bolğan boyar Vasil Barisaviç Şeremetav ve özge tusnaqlarıñuz başların halâs eter için iki vilâyetniñ arasında dostluq ve qardaşlıqnı süyüb ve bir çapqun köndermâkimizni baş urub rica qılmaqları sebebli biz qardaşıñuz da şevketlü ve mehabetlü uluğ padişahımız Han ali-şan hazretlerine oñğartub taraf-ı şeriflerinden cümle cevab milân Şahtimur Atalıq qulları könderilgân irdi mabeyni kop zaman keçüb ol elçimiz kelmây cavlıq fikri iqtiza itmek sebebli yâtur elçiñüz ve boyar Vasil Barisaviç Şeremetav ve özge tutsaqlarıñuz bizim huzurımızğa baş qoyub söylediler kim yol halıdır belki elçi zayı' bolğandır bir kişi dahi yibârgây irdiñüz dib biz qardaşıñuz da bolsaq tusnaqlarıñuzğa merhamet etüb uluğ efendimiz Han-ı a'zam hazretleriğa aytup bu iş için çalışdıq ve uluğ efendimiz Han-ı a'zam hazretleri dahi biz qullarınıñ hatrıyçün tusnaqlarıñuzğa merhamet qılub yaqın qullarından Mehmed Emeldeşi çapqun etüb sizniñ efendiñüzğa muhabbetname hatt-ı şerifleri milân irsal qılğanlardır Şahtimur Atalıq milân yâzğan sözleri sizniñ efendiñüz qabul qılar bolsa bizim efendimiz ol sözüden taymay turar bu elçi üç ay va'de milân yibârilgândir imdi eger dostluq muradıñuz bolsa Şahtimur Atalıq birle yâzğan sözlerni qabul etüb ve çapqunlarımız asla tohtatmay könderirgâ çalışqay irdiñüz eger üç ayda elçimiz kelmez bolsa bizim askerlerimiz de bolsa tik turmazdır artıq elçi barmazdır bu cümle maslâhatlarını i'lâm qılamız kim vilâyetiñiz halına merhamet qılub ve yurtuñuz rahat bolurlıqğa çalışasız ve uluğ efendimiz Han-ı a'zam hazretleriniñ sizniñ efendiñüzden dostluq nişanı için [.....] yâzıldı Bağçasarayda biñ seksen bir tarihi Muharrem ayında.

Murtazaali qazı'asker ve ağay-i hazret Han halâ

8.5. Посол Велишак-бек Сулеш и другие

№ 267

Шертнаме от татарских послов, Велишак-бека и других, окольникему Петру Скуратову и дьяку Кириле Алексееву (алмашув – Переволочна, 2 октября 1791 г.)

Аннотация. Татарские послы в Москву к Иоанну Алексеевичу и Петру Алексеевичу – главный посол Велишак-бей Сулеш, Устемир-мурза, Девлетшах-мурза, Шахин-мурза, Кутлушах-мурза, Мубарекшах-мурза, эль-хадж Селямет-мурза, Ахмед-бек, Кемал-мурза Сулеш, Озьтемир-мурза, со спут-

никами; пункт алмашув – крепость Переволочна; шерт (клятва) Велишах-бека вместе с татарскими мурзами перед окольным (аклынчай) и воеводой П. Скуратовым, дьяком Кирилой Алексеевым (Алексей-оглы) – шерт от имени хана Мурада Гирея, калги Тохтамыша Гирей-султана, нуреддина Саадета Гирей-султана, их сыновей, крымских и ногайских мурз, татар, кочевников (степняков), азақцев; переговоры с ханом в Крыму софраджды и полковника Василия Тяпкина и дьяка Никиты Зотова; ханский шерт перед послом Назарием Мельницким и писарем Федором Мартыновым; ханское шертнаме; соблюдение дружбы со стороны хана, калги и инуреддина (как прежде при Федоре Алексеевиче); принцип «друг для друзей, враг – для врагов»; условия – не идти походом на приграничные царские крепости, крепости, села и города Барабаша, на крепости Поткалу; не отправлять в походы сыновей, братьев, внуков, беков, мурз, огланов, войско, крымцев, ногаев, азақцев и татар; контроль хана над своими подвластными; не призывать от имени хана к помощи для походов, не идти наемниками; не совершать походы на приграничные владения Москвы и владения Барабаша; не идти походом по велению османского султана; возврат забранного без выкупа; не чинить зла; переправа через Днепр из места алмашув послов, софраджды Никиты Тараканова и писаря Петра Бурцова, с казной; не чинить зла в пути Велишах-беку, мурзам, крымцам, ногаям и всем другим, что переправляли казну; не чинить вреда царским послам от ханских людей, оберегать послов и возвратить из обратно; принятие от послов Тараканова и Бурцова болеклер (хану, калге и нуреддину) и ярлыкаш для близких людей; казна по копии дефтера хана Бахадыра Гирея, по договору с Хуремшахом и по шертнаме, не более того; не просить от царских послов больше положенного и не причинять зла послам; возвращение царских кушчылар, арабаджылар и ёл-агалар в Москву; Днепр – граница; земли и паланки под Киевом, земли и крепости у Поткалы – под властью царя; от Днепра до Аксу – владения турецкого султана; не велеть от султана и хана строить крепости и паланки, не заселять земли; написание царского титула (элькъаб) от хана, калги и нуреддина по обычаю – «пadiшах стран востока, запада и северной стороны»; шерт Велишах-бека и мурз перед окольным (аклынчай) и воеводой П. Скуратовым и дьяком Кирилой Алексеевым; соблюдение шертнаме; принцип «око за око» в отношении послов; обязательство от Велишах-бека, мурз и родов о благосклонности к царским послам и людям в Крыму; шерт Велишах-бека, послов, мурз и других на алмашув в Переволочне; шертнаме окольному Петру Дмитриевичу и дьяку Кириле Алексею.

Ben Velişah biy Suleş ođlı ilçi başı Üstemir Mirza Devletşah Mirza Şahin Mirza Qutluşah Mirza Mübarekşah Mirza el-Hac Selâmet Mirza Ahmed bek Kemal Mirza Suleşâv ođlanları yoldaşlarımız birlen ve Öztemir Mirza yoldaşları birlen qayusılar kim oldular Maskvada uluđ padişahlar Hanlar hem uluđ bekler Ionna Aleksiyeviç Petr Aleksiyeviç cümle Uluđ ve Küçük ve Aq Urusniñ penahları kob memleketlerniñ maşriq ve mağrib ve

şimal tarafınıñ ata ve babadan ola kelmiş padişahlarına ve hükümdarlarına ol Han-ı a'zam hazretlerine Qırımdan elçilik birlen könderilüb keldik almaşuv yerine Perevloşna qal'âsınıñ altında cümle mırzalar ve yahşı kişiler Murad Geray Handan ol uluğ padişahlar Hanlar hem uluğ bekler Ionna Aleksiyeviç Petr Aleksiyeviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ penahları kop memleketlerniñ ve yerlerniñ maşriq ve mağrib ve şimal tarafınıñ ata ve babadan ola kelmiş padişahları ve hükümdarları ol Han-ı a'zam hazretleriniñ aqlınçası ve vayevadası Petr Dimitriyeviç Usquratin yoldaşları birlen ben Velişah biy cümle yahşı mırzalar birlen Quran-ı A'zim ali-şan üzerine şart qıldıq uluğ padişahlarğa Hanlar hem uluğ beklerge Ionna Aleksiyeviçğa Petr Aleksiyeviçğa cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ penahlarığa kob memleketlerniñ ve yerlerniñ ve maşriq ve mağrib ve şimal tarafınıñ ata ve babadın ola kelmiş padişahlarına ve hükümdarlarına ol Han-ı a'zam hazretleriniñ aqlınçası ve vayevadası Petr Dimitriyeviç ve dyâkı Kirila Aleksiy oğlu ögünde öz muslüman dinimizçesine efendimiz Murad Geray Han için ve Qalğa Tohtamış Geray Sultan için ve Nuraddin Saadet Geray Sultan için ve oğlançılıqları için cümle Qırımniñ ve Noğayniñ mırzaları ve Tatarları yurtlik ve köçmeli halqı ve Azaqlılar için cümle anıñ üzerinde ne kim ol Han hazretleriniñ Qırımda bolub uluğ padişahlar Han-ı a'zam hazretleriniñ poslannikleri sofraçı ve polqovnik Vasil Tâbkin ve dyâq Nikita Zotov birlen söyleşüb bilişkân üzre Han hazretleri kendisi şart qıldı uluğ padişah hazretleriniñ elçileri Nazarin Melnisqov ve yâzıcı Fedr Martin oğlu ögünde halâ yeñiden muhkem qıldı yâd qılınğan elçiler birlen uluğ padişahlar Han-ı a'zam hazretlerine şartname hattın ol uluğ padişahlarınıñ adına könderdi cümlesi tamam yerinde ol barışılıq uluğ padişahlar Han-ı a'zam hazretlerine iki elçileri birlen qayusılar kim bu yıl almaşuqda bolurlar ol söyleşüb pekişkân heb bir qararda bolub hiç bozuqluq bolmaz uluğ padişahlar Hanlar hem uluğ bekler Ionna Aleksiyeviç Petr Aleksiyeviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ penahları ol Han-ı a'zam hazretleri birlen Murad Geray Han birlen ve Qalğa ve Nuraddin Sultanlar birlen kün ilkâri dostluqda ve muhabbetlikdâ ömür ahırğaçe bozulmayüb bir qararda dururğa niçik kim uluğ padişah merhum qarındaşı uluğ padişah Han hem uluğ biy Fedr Aleksiyeviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ penahı kob memleketlerniñ ve yerlerniñ maşriq ve mağrib ve şimal tarafınıñ ata ve babadın ola kelmiş padişahı ve hükümdarı Maskva vilâyetiniñ uluğ padişahları Han hem uluğ bekleri Ionna Aleksây Petr Aliksâyeviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ penahları cümle Qırım memleketlerine ve Qırım Yurtuna tınç ve rahatda olurğa ve padişahlarınıñ dostuna dost ve duşmanına duşman olub ve ol Han-ı a'zam hazretleriniñ çet qal'âlarına ve Barabaş qal'âlarına ve köylerine ve kendlerine şol-oq ol Han-ı a'zam hazretleriniñ tabi'inde olğan Potqalu Qazaqları üzerine kendüleri varmazğa

ve kendi oğlanların ve qarındaşların ve aqtuqların ve bekler ve mırzalarını ve oğlanlarını ve cümle asker ve qara kişilerni ve Qırım ve Noğay kişiler ve Azaqlılar ve bir Tatar köndermezğa ve anlar birlen birlik olub ol Han-ı a'zam hazretleriniñ çet yerlerine ve Barabaş qal'âlarına cavlamazlar ve anlarğa tenbih idüb zabt qılırğa ve ğayrı memleketlerniñ hiç bir türlü asker adamlarını özlerine imdad için çağırılmazğa ve kirayâ tutmazğa ve Qırım ve Azaq ve Noğay Tatarı imdad için ğayrı memleketlerğa varmazlar ve kirayâ varmazlar Han-ı a'zam hazretleriniñ Maskva vilâyetiniñ çet qal'âlarına ve yerlerine ve Barabaş qal'âlarına ve köy-kendlerine cavlay kelmezğa muhkem tenbih idüb Murad Geray Han ve Qalğa ve Nuraddin Sultanlar Qırım ve Noğayğa ölüm siyâsetin qılırğa eger Türk Sultanınıñ emri de bolsa uluğ padişahlarınñ vilâyetine ve çet yerlerine ve Barabaş qal'âlarına özleri cavlay varmazğa ve kimseye buyurmazğa ve hiç kimsenin yibârmezğa ve ne kim cavlab yesir alsalar Han şartından soñra ol alınğan yesirlerni cümlesin culusız yibârürğa hiç bir türlü yâmanlıq qılmazğa ve işlemezğa uluğ padişahlar Han hem uluğ bekler İonna Aleksiyeviç Petr Aleksiyeviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusınıñ penahlarına kob memleketlerniñ padişahlarına Han-ı a'zam hazretlerine ve ol Han-ı a'zam hazretleriniñ vilâyetlerine hiç bir türlü kelmezler ve yâmanlıq qılmazlar ve niçik kim uluğ padişahlar Han-ı a'zam hazretleriniñ poslannikleri sofraçı Nikita Taraqanov ve yâzıcı Petr Burusov almaşuv yerinden Özü Suyunu keçirmeğa ol Han-ı a'zam hazretleriniñ hazinesin ozatur her cınsdan kişilerine ben Velişah bek ve mırzalar ve Qırım ve Noğaynıñ adamların da ol ozata varğan kişilerğa hiç bir türlü yâmanlıq bolmazğa bizim adamlarımızda Qırımdan Noğaydan zarar ve ziyan bolmayüb anlarını saqlarğa ve yoldan anlarını cümlesin esen-aman hiç bir ziyansız ve hiç tutqavsız qaytarub yibârürgâ ve eger ol uluğ padişahlar Han-ı a'zam hazretleriniñ poslannikleri sofraçı Nikita Taraqanov ve yâzıcı Petr Burusov Qırımda efendimiz Han hazretleri ve Qalğa Tohtamış Geray ve Nuraddin Saadet Geray Sultanlarğa kelseler efendimiz Han hazretleri ve Qalğa ve Nuraddin Sultanlar ol uluğ padişah Han-ı a'zam hazretleriniñ muhabbetlik böleklerine ve yakın kişilerine ol Han-ı a'zam hazretleriniñ yârlıqasın uluğ sıylıq ve hürmet birlen alurğa evelki Bahadır Geray Hannıñ defteri suretinçe ve Hüremşahnıñ söyleşkâninçe ve şartname hattınça andan artuq ziyâde soramayüb Hüremşahnıñ söyleşkâninden aşâ ve Bahadır Geraynıñ defterinçe halâ poslanniklerindân ve kün ilkârüde bolsa qayusılar Han-ı a'zam hazretleriniñ Qırımğa kelgânde Han ve Qalğa ve Nuraddingâ ve yakın kişilerine padişahlarınñ yârlıqaşların anlardan artuq dilemezğa hiç bir türlü anlarğa sıysızlıq ve yâmanlıq eylemezğa anıñ cümlesin muhkem saqlarğa ve beklerge ben Velişah bek ol Han-ı a'zam hazretleriniñ adamların saqlarğa ve qayusılar kim halâ yibârilgân Han-ı a'zam hazretleriniñ poslannikleri

birlen qoşçular ve arabaçular ve yol ağalarını tutqavsız qaytarub Han-ı a'zam hazretlerine yibârürğa ve hiç hilesiz ve sınır bolur barışıqlıqda söyleskânçe niçik kim Han hazretleri hattında yâzılğandır sınır Özü Suyu bolub ve Kiyevğa qadimden tabi' ola kelmiş yerler ve palanğaları ve Potqalı ve ayâğdağı askeri cümle yahşı yerleri ve qal'âları birlen uluğ padişah Han-ı a'zam hazretleriniñ tarafında bolurğa ve ol Özü Suyundan Aqsuwğa varınça Türk Sultanı hazretleriniñ hükmünde bolurğa Türk Sultanı ve efendimiz Han hazretleri qal'âlar ve palanğalar yâsatmaz ve hiç yâpdırmazğa ve adamlar qondurmazlar ve ve oturdmazlar ve uluğ padişahlarınñ tarafından iki tarafnñ adamlarını çağırmazğa ve hiç bir kimseneğa buyurmazğa ve muhabbetlik hattlarında ve ğayrı yâzılarda uluğ padişahlarğa ve Han ve uluğ beklerge Ionna Aleksiyeviç Petr Aleksiyeviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusnñ penahlarına efendimiz Murad Geray Han hazretleri Qalğa ve Nuraddin Sultanlar uluğ padişahlar Han-ı a'zam hazretleriniñ elqablarını adetçesine yâzarğa cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusnñ penahları kob memleketlerniñ ve yerlerniñ maşriq ve mağrib ve şimal tarafınıñ ata ve babadan ola kelmiş padişahları ve hükümdarları dib yâzarğa anıñ üzerine ben Velişah bek ve mırzalar ve qayusılar cümlesi bu yâzıda yâzılmışdır uluğ padişahlar Hanlar uluğ bekler Ionna Aleksiyeviç Petr Aleksiyeviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusnñ penahları ol Han-ı a'zam hazretleriniñ aqlınçası ve vayevadası Petr Dimitriyeviç Ustranov ve dyâq Kirila Aliksiy oğlunıñ ögünde kendi musulman dinimizçesine Quran-ı A'zim ali-şan üzre şart qıldıq kim şimdü kün ilkârüde bolsa cümlesi bunıñ üzerinde tutulur ne kim cümle bu şartnamede yâzılmış üzre hiç qaytub bolmaz muhkem olğandır eger kim bu şartnameden ve temessükni tutmayüb uluğ padişahlar Han-ı a'zam hazretleriniñ sofraçısı poslannik Nikita Taraqanovğa ve yâziçı ve cümle padişahlarınñ adamlarına efendimiz Murad Geray Handan Qalğa Tohtamış Geray ve Nuraddin Saadet Geray Sultandan ve yaqın bolğan kişilerden Qırımında anlarğa sıysızlıq ve qıstavlıq veyâhud yolda giderken cenk ve talan olsalar uluğ padişahlar Han-ı a'zam hazretlerine malüm olsa ol haber ol uluğ padişahlar Han-ı a'zam hazretleri efendimizniñ elçilerine ve çapqunlarına andağ-oq sıysızlıq ve qıstavlıq qılsunlar ançalayın ve ben Suleş oğlu Velişah bek ve mırzalar bizim qarındaşlarımız ve cümle bizim uruqlarımız Qırımında bolub uluğ padişahlarğa Han hem uluğ beklerge Ionna Aleksiyeviç Petr Aliksiyeviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusnñ penahlarına ol Han-ı a'zam hazretleriniñ memleketlerine ve adamlarına ve elçilerine ve poslanniklerine ve çapqunlarına ve cümle padişahlarınñ adamlarına qayusılar kim halâ ve kün ilkârî Qırımında bolurlar ise doğrulıq idüb ve yahşılıq qılurğa ve Han ve Qalğa ve Nuraddin ve bekler ve mırzalar yahşılıq sanarğa ne kim Han ve Qalğa ve Nuraddin uluğ padişahlar Han hem uluğ bekler Ionna Aleksiyeviç Petr Aleksiyeviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusnñ penahları ol Han-ı a'zam hazretleri birlen muhkem

dostluqda taymay evvelkidân ziyâde bolurlar ve Han ve Qalğa ve Nuraddinniñ adamları cümle Qırım ve Noğay ve Azaq kişileri kelmez ve muhabbetlik hattlarında uluğ padişahlarğa ol Han-ı a'zam hazretlerine Murad Geray Han ve Qalğa ve Nuraddin kendi elçileri birlen ve çapqunları birlen ol Han-ı a'zam hazretleriniñ lâyıqınçasına cümlesin tamam yâzarğa niçik kim bu şartnamenin yuqarusında yâd qılub yâzılmışçasına ne kim kün ilkeri ve anıñ sebebli dostlıq ve muhabbetlik ziyâde bolğay irdi anıñ cümlesi üzerine ben Velişah bek ve elçiler ve qayusılar bu temessükde isimleri yâzılmışdırlar cümle mirzalar ve yahşı adamlar qayusılar almaşuvda Pervloşnada öz dinimiz üzre lâ'net idüb çinliq verüb Quran-ı A'zim ali-şan üzerine şart qıldıq efendimiz Murad Geray Han için ve Qalğa ve Nuraddin için ve cümle Qırım ve Noğay bu şartnamei verdik uluğ padişahların Han-ı a'zam hazretleriniñ aqlınçası Petr Dimitriyeviçğa ve dyâqı Kirila Aliksiyevğa verdik yâzıldı almaşuvda Pervloşna yerde yedi biñ yüz toqsan birinçi yılda Aqtâbr aynıñ ikinçi yevmında.

Han hazretleriniñ şart mücibinçe biz Velişah bek şart qıldıq kendi mührimiz saldıq.

Velişah bek ibn Mehmedşah bek

Derviş Mirza bin Selim bek

[.....]

Kemal Mirza qolum saldım Han efendimizniñ ahta üzre hem mühür saldım

Abde Kemal bin Mirza

Bekniñ buyuruğınça men Ayvaz Mirza qolum saldım

elçi başımız Üstemi Mirzaniñ buyuruğınça hem cümle hatt bilmegân mirzalar için men Ayvaz Mirza qolum qoydum

Bende-i Huda Ismail

[.....]

[.....]

Mübarekşah bin Azimşah bek

Bende-i Huda Üsti

№ 268

Шертнаме Велишах-бека и мурз перед окольнічим Кирилой Хлоповым и дьяком Тимофеем Протопоповым (Переволочна, 11 октября 7191 г.)

Аннотация. Велишах-бей и Каплан-ага со спутниками в Москву к Иоанну Алексеевичу и Петру Алексеевичу; мурзы и люди из Крыма от хана Мурада Гирея на алмашув в Переволочне; шерт от Велишах-бея и мурз пе-

ред окольников (аклындай) и воеводой К. Холоповым и дьяком Т. Протопоповым; шерт от имени хана, калги Тохтамыша Гирея и нуреддина Саадет Гирей-султана, их огланов, крымских и ногайских мурз, татар, кочевников, азақцев; послы в Крыму – софраджды и полковник Василий Тяпкин и дьяк Никита Зотов; ханский шерт в прошлом году перед послами, софраджды Назарием Мельницким и писарем Федором Мартыновым; ханское шертнаме московским послам на имя князей; ханский посол Каплан-ага со спутниками на алмашув; соблюдение дружбы впредь (от хана, калги и нуреддина); мир и спокойствие между Москвой и Крымским Юртом; не идти походом на приграничные царские крепости, крепости, села и города Барабаша, на казаков Боткалы (подвластных Москве), их города; не отправлять походом сыновей, братьев, правнуков, беков, мурз, огланов, войско, крымцев и ногаев, азақцев, татар; не помогать врагам Москвы, не быть в союзе с ними; контролировать своих подвластных, назидания и запреты; возврат ясыря (пленных) без выкупа; не причинять зла владениям Москвы; переправа через Днепр, из алмашува с казной, посла Ивана Протопопова и писаря Дмитрия Парфентьева – не причинять им зла от Велишах-бека, мурз, крымцев и ногаев; оберегать послов; принятие в Крыму болеклер (хану, калге и нуреддину) и ярлыкаш для приближенных слуг; казна по прежнему дефтеру от хана Бахадыра Гирея, по договору с Хуремшахом и по шертнаме, не более того; не просить больше положенного; дефтер от князей, не просить больше тийиш; не причинять зла послам; возвращение в Москву кушчылар (сокольников), карчугачылар (кречетников), арабаджылар (извозчиков) и ёл-агалар (путеводителей); благосклонность к людям князей; Днепр – граница; киевские земли и паланки, владения Поткалы – во власти Москвы; от Днепра до Аксу – султанские владения; не строить крепости и паланки по велению османского султана и хана, не заселять земли людьми; не призывать людей из другой стороны Днепра; написание титула (элькъаб) согласно падишахской степени князей, как пишут сами князья; шерт Велишах-бека и мурз перед окольников К. Хлоповым и дьяком Т. Протопоповым; шертнаме, соблюдение шерта; принцип «око за око» в отношении послов и гонцов; благосклонность от Велишах-бека, мурз, братьев и родов к людям князей в Крыму; шерт от Велишах-бека, послов, мурз и других людей (на алмашув) от имени хана, калги, нуреддина, Крыма и Ногай; подписи под шертнаме.

Ben Velişah biy [.....] yoldaşlarımız birlen ve Qaplan ağa yoldaşları birlen qayusılar keldiler uluğ padişahlar hem uluğ bekler Iyonna Aliksâyeviç Petr Aliksâyeviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ penahları kob memleketlerniñ ve yerlerniñ maşriq ve mağrib ve şimal tarafınıñ ata ve babadan ola kelmiş padişahlarına ve hükümdarlarına Han-ı a'zam hazretlerine Maskvağa ilçilikde idiler ve cümle mırzalar ve yahşı kişiler qayusıları yibârilgândir Qırımдан Murad Geray Handan elçiler buluşduğı almaşuv yerine Pervloşnaniñ altına almaşuvğa kelürler uluğ padişahlar Hanlar hem uluğ bekler Iyoanna Aliksâyeviç Pitir

Aliksâyeviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ penahları kob memleketlerniñ ve yerlerniñ maşriq ve mağrib ve şimal tarafınıñ ata ve babadın ola kelmiş padişahları ve hükümdarları ol Han-ı a'zam hazretlerniñ aqlınçası ve vayevadası Kirila Osipoviç Holopov birlen dyâq Timafiy Pratapof birlen ben Velişah biy cümle yahşı mırzalar birlen şart virürmiz Quran-ı A'zim Ali-şan üzerine uluğ padişahlarğa Hanlarğa hem uluğ beklerge Iyoanna Aliksâyeviçğa Petr Aliksâyeviçğa cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ penahlarına kob memleketlerniñ ve yerlerniñ maşriq ve mağrib ve şimal tarafınıñ ata ve babadan ola kelmiş padişahlarına ve hükümdarlarına ve ol Han-ı a'zam hazretlerimizniñ aqlınçası ve vayevadası Kirila Osipoviç Holopov ve dyâq Timafiy Pratapobniñ ögünde özimizniñ musulman dinimizçe efendimiz Han hazretleri içün Qalğa Tohtamış Geray ve Nuraddin Saadet Geray Sultanlar içün ve anlarını oğlanları içün cümle Qırım ve Noğayniñ mırzalar ve Tatarları ve köçmeli halqı ve Azaqlılar içün cümle anıñ üzerine ne kim ol Han-ı a'zam hazretleriniñ Qırımda bolub ol uluğ padişahlar Han-ı a'zam hazretleriniñ poslannikleri sofraçı polqovnik Vasiliy Tâbkin ve dyâq Nikita Zotov birlen qarar qıldıqları kibi qayu söz üzre söyleşüb Han hazretleri kendi şart qıldı keçkân yıl uluğ padişahlar Han-ı a'zam hazretleriniñ poslannikleri sofraçı Nazarin Milnisqay ve yazıçı Fyödr Martın oğlu ögünde halâ yeñiden muhkem qıldı yâdlangan elçiler birlen uluğ padişahlar Han-ı a'zam hazretlerine şartname hattını ol uluğ padişahların atına könderdi cümlesi tamam yerinde ol barışılıq uluğ padişahlar Han-ı a'zam hazretlerine yeñi elçileri Qaplan ağanı yoldaşları birlen qayuları kim bu yıl almaşuvda bolurlar cümle ol söyleşüb bekleşkân heb tutulmuşdır bir qararda halâ kün ilkârü hiç bir bozuqsızlıq anlar ulular uluğ padişahlar Hanlar hem uluğ bekler Ionna Aliksâyeviç Petr Aliksâyeviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ penahları kob memleketlerniñ de ve yerlerniñ maşriq ve mağrib ve şimal tarafınıñ ata ve babadan ola kelmiş padişahları ve hükümdarları ol Han-ı a'zam hazretleri birlen Murad Geray Han birlen ve Qalğa ve Nuraddin Sultanlar birlen kün ilkârü dostluqda ve muhabbetlikde ömür ahırğaçe bozmayüb bir qararda dururğa Maskva vilâyetiniñ uluğ padişahları Hanlar hem uluğ bekler Ioanna Aliksâyeviç Petr Aliksâyeviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ penahları ve cümle anlarını memleketleri olsun ve Qırım Yurtı tınç ve rahat bolurğa ve ol Han-ı a'zam hazretleriniñ çet qal'âlarına ve Barabaş qal'âlarına ve köylerine ve kendlerine şol-oq Han-ı a'zam hazretleriniñ tabi'inde bolğan Botqalı Qazaqlarınıñ üzerine kendlerine varmazğa ve kendi oğlanlarını ve qarındaşlarını ve aqtuqlarını ve beklerini ve oğlan mırzalarını ve cümle asker ve qara kişilerni ve Qırım ve Noğay kişilerni ve Azaqlılarını ve hiç bir Tatar cavlay yibârmemizgâ ve ol Han-ı a'zam hazretleriniñ duşmanları olanlar hiç kimsei imdad üçün Qırımıñ ve Noğayniñ ve Azaqniñ Tatarların

hiç bir asker adamlarını yibârmemizge ve anlar birlen birlikde bolub ol Han-ı a'zam hazretleriniñ çet yerlerine ve Barabaş qal'âlarına cavlay barmamazğa ve irkli kişileri gendi erkleri birlen gideli muhkem zabt iderğa Qırımniñ Murad Geray Han hazretlerine ve Qalğa ve Nuraddin Sultanlarğa Qırımnda ve Noğayda ölüm siyâseti birlen tenbih qılırğa ve hiç bir türlü uluğ padişahlarınñ çet yerlerine ve Barabaş qal'âlarına ve yerlerine kendileri cavlay varmamazğa ve hiç kimsenei yibârmâmâzğa ve ne kim cavlab yesir alsalar Hanniñ şartından soñra alğan yesirlerni cümlesin culuğsız qaytarub yibârürgâ hiç bir türlü yâmanlıq uluğ padişahlarğa Hanlarğa ve uluğ beklergâ Iyoanna Aliksâyeviç Petr Aliksâyeviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ penahlarına Han-ı a'zam hazretlerine ve ol Han-ı a'zam hazretleriniñ vilâyetlerine yâmanlıq qılmamazğa ve qaçan kim uluğ padişahlar Han-ı a'zam hazretleriniñ poslannikleri Ivan Pratoopov ve yâzıcı Dmitriy Parfınevni almaşuv yerinde padişahlıq hazine ile Özü Suyunu ötüb giderken ben Velişah bek ve mırzalar ve Qırımniñ ve Noğayniñ adamlarında hiç bir türlü anlarğa yâmanlıq qıldurmamazğa Qırımniñ ve Noğayniñ adamlarından saqlarğa ve qaçan kim uluğ padişahlar Han-ı a'zam hazretleriniñ poslanniklerün Murad Geray Han hazretleri efendimiz ve Qalğa Tohtamış Geray ve Nuraddin Saadet Geray Sultanlarğa Qırımğa keldükde ve bizim efendimiz Murad Geray Han hazretleri ve Qalğa ve Nuraddin Sultanlar ol uluğ padişahlar Han-ı a'zam hazretlerine muhabbetlik böleklerin ve yakın kişilerine ol Han-ı a'zam hazretleriniñ yârlıqaşın uluğ sıylıq ve hürmetlik birlen alurğa evvelki Bahadır Geray Han defteri mücibinçe ve Hüremşahnıñ söyleşkânice ve şartname hattımızca andan artuq ziyâde soramayub ve niçik kim halâ uluğ padişahlardan Han-ı a'zam hazretlerinden defter yibârilmişdür Han hazretlerine ve ol Han-ı a'zam hazretleriniñ hattı içinde ve ol defterden ziyâde poslanniklerinden halâ ve kün ilkârıde bolsa qayusıları Han-ı a'zam hazretlerinden Qırımğa kelenlerğa Han ve Qalğa ve Nuraddin Sultanlar ve yakın kişilerine tiyişler andan artuq anlardan dilemezge ve hiç bir türlü anlarğa sıysızlıq ve yâmanlıq eylememezge ben Velişah bek cümelsin muhkem saqlarğa ve beklerge ve ol Han-ı a'zam hazretleriniñ adamların ve qayusılar kim halâ yibârilgân Han-ı a'zam hazretleriniñ poslannikleri birlen quşçu ve qarçuğaçılar ve arabaçılar ve yol ağalarını tutqavsız qaytarub Han-ı a'zam hazretlerine yibârürgâ ve uluğ padişahlarğa hilesiz yâqşılıq saqınurğa ve sınır bolurğa barışıkda sıyleşkânice niçik kim Han hazretleriniñ hattında yâzılğandır sınır Özü Suyı bolub ve Kiyevğa qadimden aña tabi' ola kelmiş yerleri ve palanqaları ve ayâğdağı Potqalı asker cümle kendi yahşı yerleri ve qal'âları birlen uluğ padişahlar Han-ı a'zam hazretleriniñ tarafında bolurğa ve ol Özü Suyından Aqsuğa varınça Türk Sultanı hazretleriniñ hukmünde bolurğa ve efendimiz Türk Sultanı ve Han

hazretleri qal'âlar ve palanqalar yâsatmamazğa hiç bir türlü yâpdırmamazğa ve adamlar qondurmamazğa ve oturtmamazğa uluğ padişahlarınñ tarafından Özü Suwnıñ o bir tarafından adamlar çağırmamazğa ve hiç bir kimsei çağırmağa buyurmamazğa ve muhabbetlik hattlarında ve ğayrı cümle yâzılarda uluğ padişahlarğa ve Hanlarğa ve ulu beklerge Ionna Aliksâyeviç ve Petr Aliksâyeviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusnıñ penahlarına efendimiz Murad Geray Han hazretleri ve Qalğa ve Nuraddin Sultanlar uluğ padişahlar Han-ı a'zam hazretleriniñ ismi-elqabnı kendi padişahane mertebelerine köre yâzarğa ve niçük kim anlar uluğ padişahlar kendilerini yâzayürlar Han hazretlerine kendi padişahane ismi-elqabların ve niçük kim Han hazretleri yâzub kendi şartname hattında qayusı vergândür poslannikleri sofraçı Nazariy Melinsqayğa ve yâzıçı Fedr Martın oğlına anıñ üzerine ben Velişah bek ve mırzalar qayusıları cümle bu yâz[.....] uluğ bekler Ioanna Aliksâyeviç Petr Aliksâyeviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusnıñ penahları Han-ı a'zam hazretleriniñ aqlınçası Kirila Osipoviç Holopov ve dyâq Timafiy Pratapopov ögünde kendi muslüman dinimizçe Quran-ı A'zim Ali-şan üzerine şart qıldıuq kim şimdi ve kün ilkârıde bolsa cümlesi bunıñ üzerinde tutulur ne kim cümle bu şartnamede yâzılmışına köre hiç bir türlü qaytmayüb muhkem bolğandır muhkem bizim söyleşkânımızçe taymay kün ilkâri deĝişmâyüb muhkem tururğa eger kim bu bizim şartname-i temessükden aşu olurğa padişahlar Han-ı a'zam hazretleriniñ poslanniklerine ve cümle padişahlarınñ adamlarına Murad Geray Handan ve Qalğa ve Nuraddinden ve yaqın bolğan kişilerden Qırım da anlarğa sıysızlıq ve qıstavlıq veyâhud yolda giderken cenk ve talan eylesâler uluğ padişahlara ol Han-ı a'zam hazretlerine ol haber malüm olsa ve ol uluğ padişahlar Han-ı a'zam hazretleri efendimizniñ elçilerine ve çapqunlarına andağ-oq sıysızlıq ve qıstavlıq eylemege buyursınlar ançılâyın sıysızlıq ve qıstavlıq ve ben Suleş oğlı Velişah bek ve mırzalar ve bizim qarındaşlarımız ve cümle bizim uruğlarımız Qırım da bolub uluğ padişahlarğa Hanlarğa uluğ beklerge Ionna Aliksâyeviç Petr Aliksâyeviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusnıñ penahlarına ol Han-ı a'zam hazretlerine doğrulıq idüb ve yahşılıqlar dilerge ve Han ve Qalğayâ ve Nuraddinğa ve beklerge ve mırzalarğa yahşılıqğa söyleşüb kitirirgâ ne kim Han ve Qalğa ve Nuraddin uluğ padişahlar Hanlar hem uluğ bekler Ionna Aliksâyeviç Petr Aliksâyeviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusnıñ penahları Han-ı a'zam hazretleri birlen muhkem dostluqda ve muhabbetlikdâ olurğa evelkiden ziyâde ve cavlıq ilen Han ve Qalğa ve Nuraddin ve Hannıñ ve Qalğanıñ ve Nuraddinniñ adamları cümle Qırım ve Noğay ve Azaq kişileri varmamasına nitekim kün ilkâri anıñ sebebli dostluq ve muhabbetlik ziyâde bolğaydı ve anıñ cümlesi üzerinde ben Velişah bek ve elçiler ve qayusıları bu temessükde isimleri yâzılğandır cümle mırzalar ve yahşı

adamlar qayusılar almaşuvğa könderilmişdir öz dinimiz üzre lâ'net idüp çinliq virüb Quran-ı A'zim Ali-şan üzerinde şart qıldıq efendimiz Murad Geray Han için Qalğa ve Nuraddin için ve cümle Qırım ve Noğay bu şartname-i temessükni verdik uluğ padişahlarnıñ Han-ı a'zam hazretleriniñ aqlınçası Kirila Osipoviç Holopovğa ve dyâq Timafiy Pratapopovğa yâzıldı almaşuvda Perevloşnada tarih yedi biñ yüz toqsan birinçi yılda Oqtâbur aynıñ on birinçi kününde Ivaz Mirza qolum saldım saldıq

Velişah bek ibn Mehmed bek

Qutluşah bin Temirşah

Derviş Mirza bin Selim bek

Velişah biy Qutluşah Mirza Derviş Mirza mühür saldıq

Bu şartname hatt üzre almaşuv begi Velişah bek Suleş oğlu elçi başı Qaplan ağa anıñ buyuruğı birle ve Qutluşah Mirza Derviş Mirza ve hem kendimiz Ivaz Mirza cümle yoldaşlarımız ilen bu şartnameye ve sair mirzalar için ve Abdülâziz Mustafa Mirza Suleyman Mirza anlar buyurğançe Qırımdan almaşuvğa yibârilgân için anların buyuruğı birle elimiz.

8.6. Ханский казначей Ислам-ага

№ 320

Хатт главного ханского казначея Ислам-аги

Михайлу Федоровичу (1050 г.х. / 1640 г.)

Аннотация. Клятва хана перед царским послом и сипахи; вручение ханского ахдname послам; отправление Джантимур-бея на алмашув; отправление посла Салтука для получения вестей, с определением срока в 10 дней на алмашув; усилия Ислам-аги во благо дружбы между двумя странами; просьба Ислам-аги о доставке болеклер (посылок) для себя.

Ну

Uluğ Urusniñ ve Purusniñ ve kop hristiyânnıñ padişahı ve hükümdarı bolğan uluğ padişah Han hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç cümle Urusniñ ve kop yerlerniñ padişahı ve hükümdarığa saadetlü ve azametlü ve devletlü ve şecaatlü Han-ı a'zam hazretleriniñ baş hazinedarı bolğan İslâm ağadın kob dostluq ve muhabbet arz itüb kopdin kop selâm dib nedir halıñuz yahşımısız-hoşmısız dib sorağanımızdan soñra halâ elçiñiz ve sipahiñüz aldında saadetlü ve azametlü padişahımız Han hazretleri Quran üstünde ant içüp altun baysalu ahdname-i Hümayun birüb almaşuvğa Cantimur biyni çıkarub kün ilkâri haber için çapqun ilçi quılları Saltuq zide qadruhını almaşuvğa on kün va'de ta'yin qılıb cibergândirler biz İslâm ağa taqı iki

curtniñ tüzenlik ve dostluđına burunđı hazinedar ađalardın artuq çalıřamız dostluq ve hidmetimizge köre bölekleriñüz cibergây irdiñüz dib ve name-i Hümayunda her ne kim ayan ve beyan qılınđandır amel ve inam qılub barça dostluqda turı ve muhkem tabılđay irdiñüz dib hatt bitildi tarih miñ ellige Cümadi-el-evveli aynıñ yigirmisinde.

İslâm ađa hazinedar-i hazret Han halâ

№ 321

Хатт главного ханского казначея Ислам-аги королю Польши и Литвы, Мазовца (?)

Аннотация. Посол от короля к хану; отправление от хана приближенно-го к себе слуги и эмекдара Куват-аги с письмом-повелением; просьба о прочтении письма и твердом соблюдении дружбы во благо двух стран.

Hu

Uluđ Orda Uluđ Yurtniñ ve kob memleketlerniñ ve barça hristiyânniñ ve Litvaniñ ve Mazaskaniñ uluđ padiřahı ve hükümdarı qıral devlet-iřtimal hazretleriniñ huzurlarına kopdin kob selâm ve du'a idüb nedir hâl-i řerifiñiz yahşımısız-hoşmısız deyü sorađanımsızdın soñra i'lâm ve inha oldur ki bundan aqdem saadetlü ve azametlü ve mehabetlü ve řecaatlü efendim veli-ni'metim Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam hazretlerine bir mu'tad-ı qadim könderilen elçiñiz bile yaqın qullarından ve emekdarlarından Quvat ađa dame mecduhını köndermişlerdir ve ferman-i řerif ve murad-ı lâtifleri her ne ise name-i Hümayunlarında tahrir ve lisanan Quvat ađa qullarına sipariř ve ferman itmişlerdir lediü'l-vusul name-i Hümayunların ta'zim bile alub bir hoşce oqudub yahşı tıñlab ömür ahırđaçe muhabbet bolub dostluq ve qardařlıqda sabit-i qadim bolđay irdiñiz iki yurtniñ ve iki memleketniñ faqır-fuqarasıñ rahat ve tıñç bolurı için çalıřqaysız deyü hatt bitildi baqı ve'd-du'a ali min etba' el-Huday.

İslâm ađay ser hazine-i hazret Hanı halâ

8.7. Секретарь дивана Сефергази

№ 335

Хатт секретаря ханского дивана Сефергази Алексею Михайловичу (?)

Аннотация. Возобновление мира между ханом и царем; ханский шерт перед сипахи Тимофеем Карауловым и писарем Грязновым Акишевым; вру-

чение послам ханского ахдаме; посол Хуремшах-мурза с мухаббетнаме к царю; усилия Сефергази в делах дружбы между двумя падишахами и двумя странами; написание титула царя по ханскому велению в приемлемой для царя форме; просьба о доставке ярлыкаш (подарков) Сефергази за службу; шубы для гонцов на службе у прежнего писаря (наставника) Татарали-бека.

Hu

Uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarığa kopdin kob selâm ve alqış bergânimizdin soñra inha olunur ki saadetlü ve azametlü ve şecaatlü efendimiz Han-ı a'zam ve haqan-ı muazzam hazretleri siz uluğ eyâmız hazretleri milân yeñiden barışıq idüb ömür ahırğaçe oğul-oğulğaçe dostluq ve qardaşlıqda muhkem bolmaq için munda bolğan sipahileriñüz Timafiy Qaraulav ve yâzıçı Grâznoy Akişan aldında Quran-ı İzzet üzerinde şart qılub ahdname yâzdırub ve altun baysa taqdırub öz qollarına virüb ve muhabbetname hattları milân yaqın qullarından Hüremşah Mırzanı yibârdiler İnşa'Allahu Ta'alâ esenlik milân vardıqda name-i şerifi yahşı tıñlab barça yâzğanlarını ve tilek qılğanlarını yoq dimeyüb iki yurtniñ fuqarası rahat bolurları için padişahane qılıq itkây irdiñiz biz de bolsaq iki memleket ve iki padişahniñ ömür ahırğaçe dost ve qardaş bolub ahd ve peymanları muhkem olmaq için kob çalışqanımız kün ilkârıde bolsa siz uluğ eyâmızniñ hizmetlerinde can-göñül birle çalışurmız taqı efendimiz Han-ı a'zam hazretleriniñ emrinçe padişahane ismiñizni lâyıqınça yâzqanımız inşa'Allahu Ta'alâ kün ilkârıde bolsa her zaman tamam lâyıqıñuzça yâzarmız ve etkân qullıq ve hizmetimize köre yârlıqasıñuzni ötil qılamız burunğı ustadımız Tatarali bek zamanında çapqun elçilerine ton yârlıqasıñuz bolur iken şimdi de bolsa evelki kibi ton kiydermekçün rica iderim yoq dimegây irdiñüz qulluqımıza köre yârlıqasıñuz da bolğay irdi deyü bitildi.

Seferğazı kâtib-i divan-ı Han halâ

8.8. Посол Усти-мурза

№ 378

Хатт главного посла Усти-мурзы к Иоанну и Петру Алексеевичу (?)

Аннотация. Ханский посол Чанак-ага с письмом от хана; поручение хана главному послу Усти-мурзе – освобождение из плена мусульман; готовность освободить пленников-христиан, пребывающих в Крыму, и выдать их главному царскому послу Назарию Петровичу; просьба об освобождении пленников-мусульман с их возвращением; заверение об освобождении взамен пленников, находящихся в Крыму.

Uluğ padişah Han hem uluğ biy Ivan ve Petr Aleksayeviç cümle Uluğ ve Küçük ve Aq Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ ve yerlerniñ ve mağrib ve maşriq ve şimal tarafınıñ kob hristiyânınıñ ata ve dededin bola kelgân padişahı ve hükümdarığa uluğ padişahğa baş urıb tilek qıldığımızdan soñra efendimiz Han hazretleriniñ dâ neda bolsa uluğ hattın ketirüb kelgen Çanaq ağa qulların da bolsa bizgâ elçi başı Üsti Mırza qullarına sımar qılıbdır sizniñ memleketiñizde bolğan esirlikden azad bolub öz başına bolğan Ümmet-i Muhammedin de bolsa memleketine kitem dise yiberirge buyurğaylâr idi dib bu yer biler ve bizim dahi memleketimizde bolğan azad bolub öz başığa bolğan hristiyân oğlı ne qadar olsa dahi sizniñ memleketiñizge kiterge tiler bolsa Qırım da bolğan elçi başınıñ Nazariyâ Petriviçniñ de bolsa özi süygeninçe qoluna birüb yiberürge buyurırmız dib buyurıblar siz uluğ padişah hazretlerine baş urub bunda bolub azad bolğan Ümmet-i Muhammedni memleketine yibâirge buyurğañızni tilek qılamız siz ki uluğ padişah Ivan Petr Aleksayeviç hazretleriñiz de bolsa ol faqır dusnaq qullarıñuzı uluğ başınıñızdan ve uluğ tahtgâhınıñızdan azad qılarğa buyurğaydıñız ve bizim uluğ padişahımız Han-ı a'zam hazretleri de bolsa sizge uluğ qarındaşları padişah hazretleriniñ de bolsa Qırım memleketlerinde bolub sizgâ kirü kilürgâ tilek qılğan hristiyân oğlı bolsa yiberirge buyururlar baqı ferman [.....]

9. ДОКУМЕНТЫ МОСКОВСКИХ ЦАРЕЙ

9.1. Михаил Федорович

№ 316

Хатт Михаила Федоровича калге Исламу Гирей-султану (?)

Аннотация. Препре письмо царя Михаила Федоровича хану Бахадыру Гирею и калге Исламу Гирей-султану от своих слуг, Афанасия Хивилина и Тирача (Тараса) Петрова; указание царя на неискренность хана и калги – отклонение от условий шертнаме; жалоба царя по поводу неуважения к царским послам, притеснения сипахи Ивана Фустова и писаря Ивана Ломакина, со спутниками; принятие болеклер ханом Бахадыром Гиреем от царских послов; отказ хана выслушивать послов; жалоба царя об отсутствии велений со стороны хана позволить высказаться царским послам; просьба царя к калге о принятии царских послов.

Bi-inayet-i Rabbi'l-alemin

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti birlen uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodoraviç cümle Urusniñ padişahı alem-penah ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarın Qalğa Islâm Geray Sultanğa muhabbetlik birlen selâm dahi mundın burun qarındaşımız Bahadır Geray Hanğa ve siz Qalğağa da bolsa yumuş kişilerimiz Afanasiy Hivilina ve Tiraç Petrov birlen yâzğan irdük kim qarındaşımız Bahadır Geray Han ve siz Qalğa da bolsañız biz uluğ padişahğa özüñizniñ şartname hattıñızdan aşâ kob çinsızlıqlar birlen zahir boldıñız sipahilerimiz Ivan Fustav ve yâzıçı Ivan Lamakingâ anlar birlen bolğan barça kişilerimizgâ sizde burunğıday bolmaydur anlarğa kob sıysızlıq ve qıstav ve talan ve yâman azablar bolğandır ni kündin burun hiç qaçan bolğanı yoq irdi ve hiç qaysı vilâyetlerde ilçilergâ ve sipahilerğa andağ bola turğan tuguldir ve qaçan sipahilerimiz Qırımğa keldiler ersa qarındaşımız Bahadır Geray Hanğa ilçilik qılurğa kelibdürler ve qarındaşımız Bahadır Geray Han da bolsa anlardın böleklerimizni alıb anlarını söylegân sözlerin tıñlamaydur ve hem anlarğa söylemegâ de buyurmaydurlar dahi andın soñra siz Qalğa Islâm Geray Sultan anlarını öziñizgâ aldurub ol sipahilerimizni ve anlar birlen [.....].

Аннотация. пытки царских послов в Крыму; пытка на площади, у окон дворца калги; удерживание на холоде полдня, в холодных обветшалых домах, связав к стене; скручивание рук писаря Ивана Ломакина деревом, усаживание на деревянного коня, связав ноги; сгибание ушей, меж тетивы лука; двухдневные муки в холодном доме, в состоянии голода; обморожение рук и ног; подвешивание за большой палец правой руки, удерживание до потери сознания и падения; обливание водой, поднятие на ноги, снова подвешивание за правую руку и ноги; приведение Ивана Фустова к пушкам и удерживание у окон дворца калги; доставление к другим холодным местам; пытки в обнаженном состоянии, со связанными руками и ногами; усаживание на деревянного коня; удерживание И. Ломакина в том же доме, применение мук; изъятие вещей (людьми калги) от царских сипахи; слова людей калги о прибытии царских послов для выплаты; угнетение от калги со взятием тийиш сверх дефтера для 16 чел., с принуждением и пытками; удерживание послов нуреддином в разваленном доме с пытками на холоде в две недели; усаживание на раскаленного железного коня («qızdurğan timur atqa»); веление нуреддина взять тийиш для 16 чел. сверх дефтера; требование нуреддина о выдаче недостахи в 1900 алтын царскими послами для хана Бахадыра Гирея; веление привести царских сипахи, главного толмача и других толмачей, кушчылар к площади у окон дворца Бахадыра Гирея; унижения на глазах у молдавских послов; заключение и обвязывание цепями; подвешивание на палках за руки и ноги, на холоде, пытки до смерти; возврат царских сипахи в кош (стан); приведение оставшихся сипахи к резиденции хана Бахадыра Гирея; веление о продаже пленников в султанские владения с транспортировкой на суднах; страх царских сипахи перед ханом; угрозы хана о совершении похода; обессилившие царские сипахи, их нежелание быть проданными; настойчивость хана о получении 1900 алтын; получение ханом кабальных листков за 1000 алтын; получение ханом тийиш сверх дефтера для ана-бийим, приближенных лиц; множество пыток и гнета; прежние отправки за два года по велению царя, согласно переговорам с Тимофеем Анисимовым, по дефтеру с печатью от хана Джанибека Гирея – болеклер хану, калге и нуреддину, беям и ханий, ярлыкш для приближенных лиц; тийиш вдобавок (гонец Тохтамыш-аталык, со спутниками); отправление прежде тийиш для Кырыма Гирей-султана с 21 чел.; напоминание царя о клятве хана, калги и нуреддина перед царским сипахи Дорофеем Астафьевым и писарем Алферием Кузовлевым; прежняя доставка мубарекбад для нуреддина; прежний отказ отправить нуреддину доставки в один год из-за похода нуреддина в Москву; условия шерта от ханства – несовершенство походов в Москву и постоянное соблюдение дружбы; утверждение царя о прежнем отправлении всего прописанного; неправомерность хана о требовании сверх положенного (с унижениями послов); милоостивое обращение царя с татарскими послами в Москве.

[.....] boynıdın hacnı alıb meydanğa çıkarıb Qalğa Saraynıñ pencerelerine qarşu topğa bağlab kün yârımınça tutub andan soñra toplardıñ çışib şol-oq viran suvuq ivlergâ kiltürüb divarğa kira bağlabturlar ve tonla bolğandın soñra yâzıcı Ivan Lamakinni qolun artqarı bağlab tamurları boyunça ağaç birlen burğuçlab ağaç atğa mindirüb ayâqın astıdın bağlab qulaqlarını büküb yâv kirişiniñ köprüsi (küyrüsi) arasına qoyub iki kün iki ton şol-oq viran suvuq ivde açlıq birle azab qılıbturlar ve ol qıyındın qolların ve ayâqların suvuqğa uşüdübdürler ve andın soñra oñ qolınıñ baş barmağındın asıb kob zaman tutubdurlar ve qaçan kim bayılıb yıqılğandın soñra yibârib suv qoyub türgüzübdürler dahi yine tekrar oñ qolındın ve ayâqındın asıb kob zaman tutubdurlar ve andın soñra Ivan Fustavnı şol-oq toplarğa keltürüb Qalğanıñ Sarayınıñ pencereleriğe qarşu tutubdurlar andın soñra özgâ viran suvuq yerlergâ kiltürüb kimlerin çıkarıb calan-kömlek calan-ayâq qolların-ayâqların bağlab qattıq azablar birlen qıynabdurlar ve ağaç atğa mindürübdürler andın soñra Ivan Lamakinni şol-oq ivgâ kiltürüb birgâ qıynabdurlar sipahilerimizniñ qarşularında qalğan esbablarını Qalğanıñ kişileri talan qılıbdırlar dahi anlar söylebdürler biz Maskvaga sizniñ üçün yibârmedük sizler tölev birlen öziñiz kildiñiz dib dahi her nekim tileğüday bolsa sipahilerimiz anı tölegây irdiler dip söylebdürler ve dahi Qalğa Sultan da bolsa anlardın qıyın birlen defterdin aşu kob uluğ tiyişler on altı kişilerine eskânceler birlen alıbdurlar ve andın soñra siz Nuraddin Safa Geray Sultan öziñizgâ aldırub andağuş viran ivgâ habs qılıub iki hafta sipahilerimizgâ eskânce qılıb yâtqızıb suvuqub eskânce birlen azab qılıub bitürüb dahi qızdurğan timur atqa mindirüb qıyın itdirübsiz dahi anlardan defterden aşu özüñizniñ on altı kişiñizgâ bitürüb alubdurlar ve andın soñra tilebdürler kim qarındaşımız Bahadır Geray Hanğa yibârile turğan esbablardın biñ toquz yüz altunluq esbab qusur keldi dib ve anıñ üçün sipahilerimizni ve baş tilmaçni ve özgâ tilmaçlarını ve quşçılarnı da bolsa qarındaşımız Bahadır Geray Hannıñ qorınıñ aldında saraynıñ pencereleriğe qarşu meydanğa kiltürüb yât yurt kişileri Boğdan elçileriniñ aldında horluq itdürübdür ve andın soñra anlarını habs qılıub buğavlab zıncırgâ bağlab uluğ eskânce birlen qarındaşımızniñ defterinçe biñ toquz yüz altunnu bitürürgâ buyurub kob eskânceler qıldırub ve tayâqlar birlen öltürgünçe soğub qollarındın ve ayâqlarındın asıb ve andan soñra sipahilerimizniñ qoşlarına yibârib qalğan barça kişilerin Bahadır Geray Hannıñ oq qorıyına sürüb kiltürüb dahi praslavlarğa tükâştürüb dahi anlarını Han türklergâ ve cehudlarğa diniñiz öte yâqasına qadırğağa satarğa buyurub dahi anlar qarındaşımız Bahadır Geray Han qorqutub yâniyü söylebdür kim bizniñ çit yerlerimizgâ cümle asker kişilerimiz birle cavlay özümüz barurmız dib ve sipahilerimiz dâ bolsa andağ eskâncelergâ taqat qıla almay özleri üçün dahi kişilerimiz üçün kim anlarını deñiz oyârı qadırğağa satmasun dib öz

başlarındın Qalğa ve siz Nuraddin bitürüb alğandın başqa bir keret adet bolmasun dib biñ toquz yüz altun beriñ dib aytubdurlar qarındaşımız Bahadır Geray Han da bolsa biñlik üçün öz aralarındın qabala hattlar aldurubdur soñra qarındaşımız Bahadır Geray Han anları ana biyimğâ defterdin aşâ kob uluğ tiyişler talan qılubdurlar ve dahi yaqın bolğan kişilerine defterdin aşâ qaysı kişiler kim anlar tiyişlerin Qalğa ve siz Nuraddin talan qılıb anlardan alğan irdiñiz ol tiyişlerni ikinçi kere anlardın bitürüb alubdurlar öziñizniñ ant ve şartıñızdın aşâ anda kob sıysızlıqlar ve talan ve tarlıqlar ve eskânceler bolğandur kim işitmegâ ve hem tıñlamağa lâyıq tuguldir ve biz uluğ padişah da bolsaq sizlergâ dostluq ve muhabbetligim sebebli ve şartlarıñızğa inam qılıb qarındaşımız Bahadır Geray Hanğa ve Qalğağa ve siz Nuraddin ve biyleriñizğa ve haniylerğa da bolsa böleklerimiz ve yâqın kişileriñizğa yârlıqaşımızni iki yıllıq Timafiy Anisimav sözleşib karar qılğança Canbik Geray Hannıñ öz mühri birlen mühürleb yibârgân defteri mücibince tamam eksiksiz yeñi qoşqanları birlen yibârdük ne kim çapquniñiz Tohtamış Atalıq yoldaşları birlen buyuruqda bolğan kişilerimiz birlen ziyâde qılğan tiyişler birlen dahi Qırım Geray Sultan birlen yigirmi bir kişigâ ne üzerindâ qarındaşımız Bahadır Geray Han ve Qalğa ve siz Nuraddin da bolsañız sipahilerimiz Darafiy Astafyâv ve yâzıçı Alferay Quzavlevniñ aldında çinliq berüb Quran üstünde şart qıldıñız ve dahi siz Nuraddingâ mübarekbad deyü hazırımızda bolğan kob esbablar könderdük ve biz uluğ padişahğa evel yıl qayu yıl siz Nuraddin Sultan memleketimizni cavlay kildiñiz ol yılğa yibârmek oşşamaz irdi biz uluğ padişah sizler birlen muhkem dost ve muhabbet bolurnı tileb ve sizlerdin her çinliq ümid itüb ve hem ol çinsızlıqlardın tüzâlürsiz dib andağ-oq qılduq amma qarındaşımız Bahadır Geray Han ve siz de bolsañız sipahilerimizğa şartıñızdan aşâ kob eskânceler ve sıysızlıqlar qılubsız hiç qaysı vilâyetlerde ilçilergâ andağ bola turğan degildir amma şartnamede yâzılğandır kim qay hatt üzerinde qarındaşımız Bahadır Geray Han ve Islâm Geray Sultan ve Nuraddin Safa Geray Sultan da bolsañız sipahilerimiz Darafiy Astafyâv ve yâzıçı Alferay Quzavlevniñ aldında çinliq berib şart qıldıñız ol hatda anıñ sebebli aişkâre yâzılğandır kim qarındaşımız Bahadır Geray Han ve Qalğa ve siz Nuraddin de bolsañız biz uluğ padişah birlen ömür ahırğaçe muhkem taymay dostluqda ve muhabbetlikde bolurıñızğa ve çet yerlerimizgâ özleriñiz cavlay kilmâsiñizgâ ve asker kişileriñizni yibârmâsleriñizgâ eger Türük padişahı sizlergâ bizniñ memleketimizni cavlay barıñız dib yibârsâ anda da bolsa cavlay kilmâsleriñizgâ ve asker kişileriñizni yibârmesleriñizgâ dib özleriñiz ve biyimleriñizgâ böleklerimiz ve yaqın kişileriñizgâ yârlıqaşımızni Canbek Geray Hannıñ mühürlü defteri mücibince ve burunğı adetçe Timafiy Anisimavniñ sözleşib karar qılğanlarıñız sizleriñiz dostluq ve muhabbetiñiz sebebli ve yeñiden ziyâde qılğan yigirmi bir kişigâ

Qırım Geray Sultan birlen qoşqanları birlen alurıñızğa dib ve andın ziyâde sipahilerimizden sormaslarıñızğa ve anıñ üçün anlarğa sıysızlıq ve tarlıq qılmaslarıñızğa dib ve eger kim sipahilerimizğa sizlerdin Qırımда sıysızlıq ve tarlıq qılğудay bolsañız biz de bolsaq uluğ padişah munda Maskavda sizniñ elçileriñizgâ andağ-oq qılurğa buyurğay irdik dib yâzğandır ve biz uluğ padişah da bolsaq rahimlik adetimizçe ilçileriñizni ve çapqunlarıñizni yârlıqab niçük kim bizniñ sipahilerimizğa ve yoldaşlarına Qırımда sıysızlıq ve tarlıq bolğandır andağ qılurğa buyurmaduq ve kün ilkârü qarındaşımız ve Qalğa ve siz Nuraddından da [.....].

№ 334

**Хатт царя Михаила Федоровича [?] хану Исламу Гирею [?]
(150-й год)**

Аннотация. Просьба к хану о несовершении походов в царские владения; спрос от царских послов сверх дефтера от хана Бахадыра Гирея; прежнее ханское письмо от гонца Чомаша; просьба царя о возврате из Крыма царских кушчылар (сокольников), арабаджылар (извозчиков) и ёл-агалар (путеводителей); просьба о возврате московских пленников без выкупа; намерение царя о дружбе; сообщение хана к царю о письме султана Ибрахима с просьбой о черной лисьей пушнине (мех чернобурки, «qara tilki»); отсутствие черной лисьей пушнины в Крыму; просьба хана к царю о доставке лисьей пушнины объемом в одну шубу; сообщение царя о получении лисьей пушнины издалека, из крепостей Тура; долгое неполучение черной лисьей пушнины из Тура, поскольку лисы не попадаются на охоте; извещение царя о расходах из черной лисьей пушнины на бурк (меха) для хана; отсутствие пушнины чернобурки в царской казне; отсутствие спроса от купцов на покупку бурклюк из черной лисицы; извинения царя по поводу черной лисьей пушнины; просьба хана к царю об отправлении заново ярлыкаш-тийиш для Сефергази-аги – курк (меха) и бурк; удивление царя по этому поводу; заявление царя об отправлении тийиш с добавкой – курк, шубы, бурклик, 200 сом акче; принудительное взятие (с пытками) 100 сом от царских послов; ярлыкаш для Сефергази-аги – повод для службы царю; жалоба царя о больших просьбах; непосильность сбора казны и отправок для приближенных к хану лиц со стороны царя; принуждения во взятии болеклер; заверения царя об отправлении вещей сверх дефтера хана Бахадыра Гирея; доставки ярлыкаш-тийиш (по-новому) посредством посла Тимофея и писаря Грязнова – для ханских эмекдаров (слуг), 12 чел. хана, 6 чел. калги, куньи шубы дл актачи-бея и капуджы-башы на службе у калги; ханский мубарекбад от царя; негодование царя просьбой хана о втором ярлыкаш; просьба к хану – не требовать больше вопреки клятве, свыше дефтера от хана Бахадыра

Гирея; невыплата денег (в Москве) по кабальным распискам за долг, взятый в Крыму; взятие денег у татарских послов с принуждением; отказ царя выплатить деньги по кабале из-за взятия денег за чрезмерный тийиш от Ивана Фустова и писаря Ивана Ломакина, в ханство Бахадыра Гирея и в калгайство нынешнего хана; заверения царя о скорой выплате денег (по кабале) от других царских людей за долг крымским татарам и армянам; прошлый 149-ый год – выплата свыше 2 тыс. сом гонцу Салтуку со спутниками и Токтамышу со спутниками; выплата свыше 600 сом – гонцу Ахмед-аталыку и Махмуду со спутниками; выплата свыше 700 сом по кабале за деньги из Крыма, в бытность гонца Казы-бека; выплаты за долг (по кабале) послу Ислам-мурзе, гонцу Сефергази, Лячину, Ибрахиму, Достмухаммеду, послу Мурадшах-мурзе; пытки по велению царя для тех, кто не выплатил долги; просьба к хану о твердом соблюдении клятвы.

[.....] ve çet yerlerimizgâ özleriñiz cavlay kelmeğây irdiñiz ve asker kişileriñizgâ buyurmağay irdiñiz ve halâ çet yerlerimizgâ cavay kilgânlergâ şartıñızça siyâset qılğay idiñiz ve dahi sipahilerimizden Bahatur Geray Han defterinden ziyâde sorub anlarğa ol sebebli sıysızlıq qılurğa buyurmağay idiñiz aniñ üçün kim siz qarındaşımız yâzğanıñuzça cümlesi ne içün biz uluğ padişahğa siz qarındaşımız burunğı çapqunlarıñız Çomaş yoldaşları birlen yâzğan idüñiz ol cümlesi tamam qılınub yibârilgândir ve dahi halâ yibârgân kişilerimiz quşçı ve arabaçılar ve yol ağalarını da bolsa bu zamanğaçe yibârilgân bolmaslar Qırımdan anlarını biz uluğ padişahğa qaytarub yibârgâysiz aniñ üçün kim anlarıñ Qırımda hiç işleri yoqdur ve Qırımda kob turmaqdan anlarğa uluğ zarar boladır ve dahi siz qarındaşımızniñ zamanıñızda vilâyetimizden alınğan barça yesirlerini dostluq ve qardaşlıq sebebli biz uluğ padişahğa culuvsız qaytarub yibâirigâ buyurğay idiñiz ve biz uluğ padişah da bolsaq siz qarındaşımız birlen ömür ahırğaçe özgâliksiz muhkem qardaşlıq ve dostluqda bolurğa tileymiz aña siz qarındaşımız uluğ padişah inam qılğay irdiñiz bizniñ sözüimiz özgâ bolmağası turur ve dahi siz qarındaşımız biz uluğ padişahğa yâzğan irdiñiz kim siz qarındaşımız uluğ padişah Sultan İbrahim hazretleri qara tilki üçün yâzğan irdiler dib ve Qırım Yurtuñızda tülki yoqdur dib ve siz de bolsañız biz uluğ padişahdın bir tonluq qara tilki tileysiz dib ve biz uluğ padişah aniñ sebebli sizgâ i'lâm qılamız kim yıraq yerlerimiz Tura qal'âlardan qara tilkileri bizgâ zamanı birlen keltürâdirler her yıl sayın keltürmâydurler ve dahi kob senelerdir Tura qal'âlarından bizgâ tilki yibârmediler Tura adamları dirler kim kob zamandın berü qara tilkiler avğa rast kelmâydür dib ve dahi hazinemizde bolğan qara tilkiler siz qarındaşımızga bürklergâ harclanadur ve halâ hazinemizde qara tilki yoqdur ve dahi suda-gârlerden bürklük qara tilki satun alurğa az tabuladur siz qarındaşımız aniñ sebebli gönüñüzgâ ağır keltürmegây irdiñiz dahi biz uluğ padişahğa siz qarındaşımız oq uluğ

ağaңыз Seferğazı ağa sebebli yâzasız kim biz uluğ padişah aña yeñidân başı samur kürk ve dahi zerdeva kürk ve üç kürk sırt ve üç kürk qarın beş tahta sırt beş tahta qarın bir tilki bürk iki çift samur tiyiş buyurğay irdik dib ve biz uluğ padişah da bolsaq aña acibe qaldıq kim siz qarındaşımız biz uluğ padişahdın yaqın kişiñiz Seferğazı ağağa yârlıqamız yâñı tiyiş tileysiz dib anıñ sebebli kim bizniñ yârlıqamız tiyiş aña alay da bolsa halâ sipahilerimiz birlen uluğ tiyiş barça yaqın kişileriñizdin artuq hem burunğıdın uluğ ziyâde qılınub yibârilgândir bir samur kürk bir zerdeva kürk beş sırt ton beş qarın ton sekiz tahta sırt sekiz tahta qarın iki tob yahşı samur ve iki çift bürklik yahşı samur bir tilki bürk iki yüz som aqça ve üçünçi yüz somnı mundın burun sipahilerimizden eskânce birlen anlarnıñ öz esbablarına zulm ile alğan idi ve siz qarındaşımız yene aña yeñiden tiyiş tilek qılasız Seferğazı ağa da bolsa biz Han-ı a'zam hazretlerimizniñ yârlıqamıznı bilib bizgâ yumuş qılmaq kerek idi ve siz qarındaşımız anıñ sebebli öylâb insaf qılsañız bolur idi ol qadar artuq hazine tiyişler ne yerden alıb yibâreyik siz qarındaşımızğa yibâre turğan böleklerimizni de bolsa uluğ qıstav birlen kişilerimizdin ciyişdirüb Han-ı a'zamlıq hazinemizni tahsirlıq qılıb yibâremiz ve eger yaqın kişilerimizğa tilek qılğanıñızça cümlesini tamam qılğuday bolsaq biz uluğ padişah ol qadar hazineni yığıdıra bilmâsmiz alay da bolsa Bahadır Geray Hannıñ defterinden ziyâde sizniñ tilek qılıb yâzğanıñızça nitek biz uluğ padişahğa çapqunlarıñız Çomaş ve yoldaşları birlen yâzğan irdiñiz biz de bolsaq sipahilerimiz Timafiy ve yâzuçı Grâznoy birlen sizniñ birlen Istanbuldan kilgân emekdarlarıñızğa yañıdan yârlıqamıznı siz qarındaşımızniñ on iki nefer kişileriñizgâ ve Qalğanıñ altı kişisine siz qarındaşımızniñ defterinçe tamam hayli tiyişler yibârgânımız dahi Qalğanıñ oq aqtaçı begine ve qapuçılar başına qarın tonlar yerine zerdeva tonlar yibârgânımız ve siz qarındaşımızniñ mübarek-badıñız üçün biz uluğ padişahniñ ne kim hazinemizdâ bolğan az tugul esbablar yibârgânımız ve siz qarındaşımızdın uluğ dostluq ve muhabbet ve çinliq ve bir qararlıq ümid qılıb anı qılğanımız ve siz qarındaşımız şartıñızdın aş a bizdın yaqın kişileriñizgâ ikinçi yârlıqaş tilek qılıb yâzasız ne kim söylege de bolsa ayıbdır ve siz qarındaşımız da bolsa qılğan çinliq ve şartıñıznı yâd tutub şartıñız ve antiñızdın aş Bahadır Geray Han defterindin ziyâde hiç narsa soramağay irdiñiz kim iki padişahniñ aramızda bolğan dostluq ve muhabbetligimiz ziyâde bolub kem bolmağay irdi ve dahi siz qarındaşımız oq biz uluğ padişahğa hattıñızda yazıbsız kim Qırım vilâyetiñizniñ kob kişileri sizgâ arz qıldılar dib kim burunğı sipahilerimiz Ivan Fust ve andın soñra da bolsa Qırında qabala birlen aqça borçqa aldılar ve ol qabalalarça Maskvada aqça tölenmâydir dib anıñ üçün kim ol aqçalar sipahilerimizdin eskânce birlen alınğandır dib dahi sipahilerğa eskânce qılıb aqça ve esbab almaq tugul qıstav qılurğa kerekmâs irdi dib ve kün ilkârü siz qarındaşımız

tarafındın andağ işler bolmastur dib yâzıbsız ve her kim andağ qılğuday bolsa ol kişigâ muhkem eskânce qılurğa buyurursız dib ve biz uluğ padişah sizniñ tilekleriñizni diriğ qılmay ol qabalalarça aqçaların tölergâ buyurğay irdik dib yâzıbsız ve biz uluğ padişah anıñ sebebli mundın burun burunğı Qırım Hanlarına kop kere yâzğanmız yene almaşuvda yaqın kişilerimiz aqalınçlarımız almaşuvğa kelgân yaqın kişileriñizgâ söylegânlerdir kim sipahilerimiz Ivan Fust ve yâzıcı Ivan Lamaqındın Bahadır Geray Han zamanında ve siz qarındaşımız Qalğa bolğan zamanıñızda antiñızdın aşu artuq tiyişlergâ tutub eskânce birlen alğan aqçalar sebebli söylemâk dâ bolsa ayıb irdi ol qabalalarça aqça tölemâk ohşamastur hem lâyıq tuguldir anıñ sebebli biz uluğ padişah bundın burun merhum Bahadır Geray Hanğa ve andın soñra Mehmed Geray Hanğa yâzğanmız ve halâ sizgâ de bolsa anıñ sebebli oq yâzamız ol qabalalarça tölev bolmastur dib hem tölemâk ohşamastur anıñ sebebli kim ol qabalalar artuq tiyişlergâ tutub şartdın aşu eskânce birlen alıñğandır ve sair adamlarımız Qırım da Tatarlardın ve ermenilerdın qabala birlen aqça aldılar irsa ve biz uluğ padişah ol qabalalarça ta'cil tölergâ buyurğanmız ve ba'zı tölemegânlergâ muhkem eskânce qılurğa buyurğanmız anıñ sebebli Maskvaga kelgân elçileriñizgâ ve çapqunlarıñızgâ malümdür ve dahi qayu qabalalarıñ ilçileriñiz ve çapqunlarıñız ilçi divanına yibârdiler irsa ol qabalalarça ta'cil bitirüb bolğanlardın alıb tölengândir ötkân yüz qırq toquzınçı senedâ çapqunıñız Saltuqğa yoldaşları birlen ve andın soñra Toqtamışqa yoldaşları birlen iki biñ somdın ziyâde tölengândür ve andın soñra çapqun Ahmed Atalıqğa yoldaşları birlen ve Mahmudğa yoldaşları birlen qabalalarça qusur qalğan aqçalar bitirüb alub altı yüz somdan artuq berilgândir ve dahi çapqunıñız Qazı bek zamanında qabalalarça Qırım da alğan aqçalar yedi yüz somdın ziyâde tölengândür ve andın soñra ilçiñiz Islâm Mirza ve çapqunıñız Seferğazı ve Lâçin ve İbrahim ve Dostmuhammed ve ilçiñiz Muradşah Mirza zamanında Qırım da borçqa alğan qabalalarıñız mücibince bitirüb alub elçileriñizgâ ve çapqunlarıñızgâ tamam berilgândir ve qalğan qusur aqçalardın ötrü aqça alğan kişiler eskâncedâ turadurlar ayâmay eskânce qılmaq buyurğanmız ve qaçan kim ol qusur aqçalarını bitirüb alğuday bolsalar andağ-oq ilçileriñizgâ ve çapqunlarıñızgâ da bolsa tölerler ve siz qarındaşımız da bolsañız Tañrıdın qorqub biz uluğ padişah birlen çinliqda turub ve qılğan şartıñızni ve antiñızni yâd tutub taymay muhkem turğay irdiñiz ve biz uluğ padişah siz qarındaşımız bilen muhkem qarındaşlıqda ve dostluqda ve muhabbetlikdâ ömür ahırğaçe taymay bolurğa tileymiz anıñ üzerindâ biz Han-ı a'zam hazretlerimizniñ göñlümüz muhkem qarar qılğandır [.....].

9.2. Алексей Михайлович

№ 117

**Хатт царя Алексея Михайловича хану Исламу Гирею
(Москва? 1058 г.х. / 1648 г.)**

Аннотация. Нарушение искренности со стороны хана, калги и нуреддина; неуважение к послам и угнетение царских послов; извещение хана о недостачах – тийиш для 18 приближенных к хану и калге лиц, соболина шуба для ана-бийим (матери) калга-султана, куньи шубы для актачи-бека и капуджы-башы на службе у калги; ханская аудиенция для Тимофея Караулова и писаря Грязнова Акишева, просьба хана о болеклер и ярлыкаш по прежнему дефтеру; доставка от Караулова и Акишева; расспросы царя о ханских словах; условие в ханском шертнаме – годовичная казна, болеклер и ярлыкаш по дефтеру хана Бахадыра Гирея (за 155 г.), доставки впредь по дефтеру Бахадыра Гирея без излишних требований; просьба хана о тийишлер сверх дефтера хана Бахадыра Гирея; доставки по дефтеру от Т. Караулова и Г. Акишева; прежняя просьба царя к хану – сообщить о тийиш царским послам; намерение царя отправить окольникового (аклынчай) на алмашув и послов в Крым (с болеклер) в сентябре или октябре; намерение царя отправить тийиш для 18 лиц, соболиные меха для нуреддина, соболиную шубу для матери калги, куньи шубы для актачи-бея и капуджы-башы – по дефтеру от Т. Караулова; недостачи в тийишлер от Тимофея Хотунского и писаря Ивана Степанова в прошлом году (155 г.); восполнение недостач по дефтеру от Т. Караулова; дружба к хану и просьба об ответной дружбе; просьба хана о доставке двойной казны (две хазине), сообщение хана о нехватке двух хазине и доставке всего двух хазине за шесть лет (1052-1058 г.х.) с прибытием Т. Караулова в 1052 г.х.; сообщение царя о прибытии Т. Караулова в 1054 г.х. с доставкой казны за 1053 г.х.; доставка от Т. Хотунского за 1056 г.х.; 153-154 гг. – ханские походы в Москву и отказ хана от казны; долг от царя – казна за 1057 г.х.; намерение царя отправить казну в сентябре или октябре; невозможность отправить ранее; получение Москвой мехов осенью («йымшакъ эсбаблар») издалека – крепость Тура; готовность непрерывного отправления казны в ханство при соблюдении ханом шерта; долг царя – казна за два года; просьба хана о султанском тийиш для калги; Кырым Гирей-султан – не был калгой при хане Бахадыре Гирее; малое количество тийиш при Бахадыре Гирее; назначение Кырыма Гирей-султана калгой в ханство Исламе Гирее; доставки новому калге (как и прежним калгам) – меха («эсбаблар»), сокол («шункъар»), кречет («къарчыгъа»), рыбий ус; негодование царя по поводу добавочного тийиш – неподобающее дело; письменное извещение хана о получении казны от посла Т. Хотунского и писаря И. Степанова – плохие соболиные меха и другие вещи, мелкий рыбий ус; заверения царя об отправлении хороших соболиных мехов, шуб и других вещей (эсбаблар) по прежнему обычаю; подготовка хороших и свежих вещей, отправление ныне;

получение Москвой рыбьего уса со стороны Сувукъ Денъиз; отправление ханом 25 гонцов в Москву; письмо хана к царю о прежнем числе послов и гонцов в Москву; напоминание царя о пункте в ханском шертнаме – 3 посла и 3 гонца (от хана, калги и нуреддина), 12 слуг (при послах) и 3 слуги (при гонцах); заверения царя об отправлении ярлыкашей сполна по дефтеру для приближенных к хану лиц; просьба об искренности хана; письменное извещение хана по поводу карачи Ормухаммед-оглы – хитрость (царя), письма к мурзам, внедрение казаков, поимка мурзами боярина, заключение его в плену (в Крыму); просьба царя о возврате того человека из Хаджитархана (для расспросов); намерение царя об отправлении человека на алмашув и послов в Крым в сентябре или октябре; намерение отправить казну по дефтеру от Т. Караулова и писаря Г. Акишева; восполнение недостатч от Т. Хотунского; просьба к хану об отправлении приближенного лица на алмашув с возвращением царских послов из Крыма; просьба к хану о соблюдении шерта, данного перед Т. Карауловым (с выдачей шертанме, с золотой пайцзой); просьбы – не идти походом на царские владения, не просить свыше дефтера хана Бахадыра Гирея, проявлять уважение к послам, с выдачей улюфе (жалованья); извещение царя об отправлении в Крым малого гонца Давуда Мадрасова (Давыда Мордасова) с толмачом и ёл-агасы, с хаттом и легкими болеклер.

[....] anıñ sebebli qıstav ve sıysızlıq qılmasqa eger bir sözde i'nad bolğuday bolsa ol sebeli biz uluğ padişahğa yâzıb sipâhilerimizğa işiñiz yoq dib şart itkân irdiñiz ve halâ siz qarındaşımız Islâm Geray Han ve Qalğa ve Nuraddin Sultanlar da bolsa qılğan çinliqñız unutub bozduñız sipahilerimizğa kob qıstav ve sıysızlıq qıldıñız ne kim bizniñ uluğ padişahlarda her kez bola turğan yoqdur amma çinliqñız ve şartıñız aşa andağ işler qılursız dib aña biz inam qılmaymız ve ni kim qarındaşımızniñ ve Qalğa Sultanniñ yaqın bolğan on sekiz kişiniñ tiyişi sebebli ve Qalğa Sultanniñ ana biyimge samur ton ve aqtaçı begine ve qapuçı başına arturğan zerdeva tonlar sebebli halâ yiberülmegândür dib yazubsız ve qaçan kim sipahilerimiz Timafiy Qaraulov ve yazıçı Grâznoy Akişavnı divanıñızğa alduñız irsa anlarğa öz ağızñızdan söylepsiz kim biz uluğ padişah siz qaradaşımızğa bölekler ve yaqın bolğan kişileriñizgâ yarlıqamızni ol defterçe yibârgây irdük nitakim sipahilerimiz Timafiy Qaraulov ve yazıçı Grâznoy Akişav birlen yiberilgân irdi ve sipahilerimiz Timafiy Qaraulov ve yazıçı Grâznoy ol cevap sebebli bunda soralgândur qaçan kim siz qarındaşımız anları divanıñızga alğanda sizdin andağ söz barmu irdi dib kim Timafiy Qaraulov birlen yibârgân defter mücibinçe hazine yiberürge dib hem şart qılğanda siz qarındaşımız andağ cevaplar anlarğa söyledüñizmi dib soradıqda sipahilerimiz Timafiy ve yazıçı Grâznoy ayttılar kim anlar birlen yibârgân defter mücibinçe hazine yibârürge dib sizniñ ağızñızdin hiç cevap işitkânler yoq irmiş ve şart qılğaniñızda söylebsiz kim biz uluğ

padişahğa çinliq berib anıñ barçası üzerinde nitak-kim şartname hattıñızda yazılğandır şart qılasız dib söylebsiz ve şartname hattıñızda aşkâre yazılğandır kim sizler özleriñizgâ bölekler ve yaqın bolğan kişileriñizgâ yarlıqaşımızni Bahadır Geray Han defterinçe bir yıllıq hazine tarih yüz elli beşinci senegâ alıb kün ilkârüde bolsa Bahadır Geray Han defteri mücibinçe alıb andan artuq hiç narsa soramasıñızgâ şartname hattıñızda yazılğandır ve ol halâ bizgâ yazılğan tiyişler Bahadır Geray Han defterindin soñra ziyâde qılınğandır ve ol şartname hattıñızga körâ ol dünyâda qılğan tiyişlerni soramaq tüşmâs irdi amma biz uluğ padişah siz qarındaşımız birlen ve Qalğa ve Nuraddin Sultanlar birlen muhkem dostluqda ve muhabbetlikde bolurğa tileb sipahilerimizgâ söylebsiz dib Timafiy Qaraulav ve yazıçı Grâznoy birlen yibergân defterçe yibârürgâ dib yâzğaniñızgâ inam ve i'tiqad qılıb anı sizleriñ canlarıñızgâ salduq yaqın bolğan kişimiz aqalınçnı almaşuvğa ve sipahilerimizni muhabbetlik böleklerimiz birlen Qırımğa mundın burun qarar qılğan va'dege Sentâbrgâ veyâhud Oqtâbr ayında yibârürmiz ve ferağat qılğan on sekiz adamnıñ tiyişin ve Nuraddin Sultannıñ tob samurın Qalğa Sultannıñ ana biyimniñ samur tonın ve aqtaçı biygâ ve qapuçı başına zerdeva tonların Timafiy Qaraulav birlen yibârgân defterçe yibârürmiz ve ötkân yüz elli beşinçi senegâ ol tiyişler sipahilerimiz Timafiy Hatunisqay ve yazıçı Ivan Istepanov birlen yibârmegân irdi sipahilerimiz Timafiy Qaraulav ve yazıçı Grâznoy Akişev birlen yibârgân defterdin qusurların inşa'Allah uluq hazine birlen hatiriñiz üçün yibârürmiz ve anı da bolsa siz qarındaşımızniñ dostluq ve muhabbetligiñiz sebebli hem hattıñızda biz uluğ padişahğa yâzğaniñızgâ inam qılıb kim padişahlarnıñ sözi yâlğan bolmasdur dib andağ qılğamız ve siz qarındaşımız Islâm Geray Han da bolsañız biz Han-ı a'zam hazretlerimizniñ andağ dostluğımızni körüb bilmâk kereksiz ve yâd tutub çinliq ve dostluq ve muhabbetlik birlen ivazın qılmaq kereksiz kim kün ilkâri iki padişah arasında dostluq ve muhabbetlik kem bolmağay irdi ve ne kim biz uluğ padişahğa siz qarındaşımız şol-oq hattıñızda yâzubsız halâ iki hazine yibârgây irdik dib anıñ üçün kim Timafiy Qaraulov tarih miñ illi ikinçi senede kilgândir ve halâ tarih miñ elli sekizinçidir ol altı yılda iki hazine kilübdür dib iki yıllıq hazine ferağat idülüb iki yıllıq hazine qaldu dibsiz ve biz uluğ padişah siz qarındaşımızgâ i'lâm qılamız kim Timafiy Qaraulov Qırımğa tarih yüz elli üçünçi senede Yânvar ayında yibârilgândür ve sizniñ tarihiñızça miñ elli dörtünçi senede amma hazine yüz elli ikinçi senegâ yibârilgândir ve sizniñ tarihiñızça miñ elli üçünçi senegedir ve halâ Timafiy Hatunisqay birlen üzerimizde bolğan yüz elli altınçı yılda ötkân yüz elli beşinçi senegâ yibârilgândür ve sizniñ tarihiñızça miñ elli altınçı yılğa bolur ve yüz elli üçünçi ve yüz elli dörtünçi yıllarda sizniñ tarafıñızdın çabuv boldı hem özleriñiz de bolsañız ol yıllarğa hazine ferağat itilgândür dib yazğansız ve siz qarındaşımız özüñiz ve

qarındaşlarıñız üçün anıñ üzerinde şart qılıb şartname hattıñızda anıñ sebebli aşkâre yazılğandır ve halâ üzerimizde olğan tarih yüz elli altı senegâ sizniñ tarihniñza miñ elli yedinçi senegâ hazine yibârilgân tuguldur şimdi karar qılğan va'dege Sentâbr yâ Oktâbr ayında yibâürmiz andın burun yibârmek mümkün tuguldur anıñ üçün kim yumşaq esbablar yıraq yerdâ Tura vilâyetimizde peyda bulunadur Maskvaga küzde kiledür meger kim sizler kün ilkârü çinliqıñızda ve şartıñızda turğuday bolsañız her yıl sayın hazinemizni ozdurmay yibâürmiz amma iki yılğa ferağat itkân hazinedin başqa hiç bir yıl hazine qusur qalğanı yoqdur ve ne kim biz uluğ padişahğa siz qarındaşımız qarındaşıñız Qalğa Sultanğa sultanlıq tiyişin yibârgây irdük dib yazıbsız ve ol Bahadır Geray Han zamanında irdigim Qırım Geray Sultan ol zamanda Qalğa tugul irdi Bahadır Geray Han tilek idüb yazğanına köre bir kere az tiyiş yibârilgân irdi qaçan kim siz qarındaşımız Han bolub Qırım Geray Sultan Qalğa boldı irsa aña kob esbablar ve aqça ve şunqar ve qarçuğa ve balıq tiyiş yibârilgândir nitak-kim burunğı Qalğalarğa yibâri ile idi ve Sultan zamanında yibârilgân ol az tiyiş üçün añılğan yoq irdi hem anı sağınmaq ayıbdır ol olaçaq ma'na tuguldur kob berilgânden soñ aznı tilenmâsdir dahi Timafiy Qaraulov birlen de ol tiyiş aña yibârilgân tugul irdi ve siz qarındaşımız da bolsañız biz uluğ padişahğa kün ilkârü dostluq ve muhabbetlikkâ lâyıq maslâhatlar sebebli yazğan irdiñiz andağ na-ma'qul nerseler içün yazmağay irdiñiz ve ne kim biz uluğ padişahğa siz qarındaşımız sipahilerimiz Timafiy Hatunisqay ve yazıçı Ivan Stepanov birlen yibârilgân hazine sebebli yazıbsız kim samurlar ve özgâ esbablar fena ve balıq tişi ufaq irdi dib biz uluğ padişah siz qardaşımızğa samurlar ve tonlar ve barça esbablarını yahşısını yibârmiz burunğı adetçe amma fenalarını yibârmâyız ve halâ da bolsa yibârecek hazine yahşı taze esbablardın hazırlamak buyurğanımız ve balıq tişi yıraq yerlerde Suvuq Deñizniñ otâ yânında boladur qayu yılda nitak bulunsa andağ-oq sizgâ yibârmiz ve ne kim biz uluğ padişahğa siz qarındaşımız halâ yigirmi beş adam çapqun yiberib hattıñızda yazıbsız kim ilçi ve çapqunlar burunğı adetçe yürsünler dib anı siz qarındaşımız ne tasnif birlen yazğanıñızni bilmâyız şartıñızğa nuqsan qılasız siz qarındaşımızniñ öziñizniñ şartname hattıñızda yazılğandır kim üç adam ilçi ve üç adam çapqun siz qarındaşımızdan ve Qalğa ve Nuraddin Sultanlardan kelüb ilçiler birlen on iki adam hidmetkâr ve çapqunlar birlen üç adam hidmetkâr kelüb artuq yibârmesleriñizgâ dib ve yaqın kişileriñiz sebebli yazğuday bolsañız sizler yazasız amma biz uluğ padişah yaqın bolğan kişileriñizgâ yârlıqamızni defter mücibinçe bi-qusur yibârmiz anlar bizge hatt yazıb ilçi ve çapqun yibârilemek ohşavı yoqdur hiç vilâyetlerde ol adet yoqdur ve siz qarındaşımız da bolsañız çinliqıñızni yâd tutub biz uluğ padişah birlen qardaşlıq ve dostluq ve muhabbetlikde bütün turğay irdiñiz çinliqğa Allah Ta'alâ yârdımçı ve çinsizliqğa ceza birgüçidir

dahi biz uluğ padişahğa siz qardaşımız Ormuammed oğlu sebebli yazıbsız kim anlar qadimu'l-eyyâmdan beri sizniñ qaraçı qullarıñızdır dib ve yene kim biz anları hile birlen özümüzgâ çağuramız dib mırzalarğa hatt yibâribimiz ve bir niçe Qazaq yibâribimiz dib ve mırzalar da bolsalar ol bayârni tutub sizge yibârübdürler ve ol bayâr sizde habsda irmiş siz qardaşımız da bolsañız ol Hacitarhan adamısın bizgâ qoyâ bergâysiz ve biz de bolsaq anı her işden sordurıb iş qıllarmız ve siz qarındaşımız birlen dostluqda ve muhabbetlikde fitnessiz bolub yaqın kişimizni almaşuvğa ve hazine birlen sipahilerimizni Qırımğa yâd qılınğan va'dege Sentâbr veyâ Oqtâbr ayında tahqiq yibârürmiz ve hazinemizni Timafiy Qaraulav ve yazıçı Girâznoy Akişav birlen yibârgân defterçe tamam yiberürmiz hem halâ Timafiy Hatunsqay birlen yibârgân qusurları Timafiy Qaraulav birlen yibârgân defterçe şol-oq hazine birlen yibârürmiz ve yaqın bolğan kişiniñni almaşuvğa ve Qırım da bolğan sipahilerimizni birgâ qaytarub bu hattımızda yazılğan va'dege yibârgâysiz ve ilçileriñizni ve çapqunlarıñızni şartname hattıñızça yibârgây irdiñiz ve andın artuq yibârmegây irdiñiz ve siz qarındaşımız Islâm Geray Han biz Han-ı a'zamlıq dostluq ve muhabbetligimizni körüb biz uluğ padişah birlen ömür ahırğaçe taymay dostluqda ve muhabbetlikde bolub biz uluğ padişahğa çinliq berib halâ sözleşib bekleşib sipahimiz Timafiy Qaraulovniñ aldında yoldaşları birlen Quran üzerinde şart qılıb altun baysalı şartname hattıñızni berdiñiz irsa anıñ üzerinde muhkem bir qararda turğay irdiñiz dostumuzğa dost ve duşmanımızğa duşman bolub ve çet yerlerimizgâ öziñiz cavlay kelmeyüb ve asker kişilerin yibârmegâysiz ve sipahilerimizden Bahadır Geray Han defterinden artuq hiç narsa soramağaysız qıstav ve sıysızlıq qıldurmağaysız her yerde sıy ve hürmet qılub taqsirsiz ulüfe bermek buyurğaysız halâ sözleşib bekleşkânçe ve siz qarındaşımızniñ qılğan hattıñızça nitak-kim özge vilâyetlerde boladı ve halâ biz uluğ padişah çapqunlarıñız Bolat ağanı yârlıqamız bilen Qırımğa yibârdik ve anlar birlen birgâ Han-ı a'zamlıq hattlarımız ve yeñil böleklerimiz birlen çapqunçuqımız Davud Madrasovni ve anıñ birlen tilmaç ve yol ağasını yibârdik.

№ 119

Хатт Алексея Михайловича хану Исламу Гирею (Москва?)

Аннотация. Переговоры Хурамшах-мурзы с людьми царя; шерт хана перед послом Тимофеем Карауловым и писарем Грязновым Акишевым; шерт (клятва) хана за все ханство – хан, калга-султан, нуреддин-султан, мурзы, люди Крыма, ногаи и азақты; условие – не идти походом на царские владения и не причинять зла, наказание злодеев, возврат пленников и забранного имущества без выкупа; условие – болеклер и ярлыкаш для приближенных

лиц по новому договору и по дефтеру хана Бахадрыра Гирея; отправление царем людей на алмашув; царские послы в Крым с казной по дефтеру хана Бахадрыра Гирея; 156-й год – поход ханского войска на приграничную крепость Благород и другие приграничные земли царя; пленение охотников и крестьян, транспортировка пленников в Крым; нарушение шерта со стороны ханства; просьба к хану о поимке и наказании злодеев, с выдачей пленников из Крыма без выкупа; просьба о возврате сокольников (кушчылар) и извозчиков (арабаджылар) из Крыма.

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti birlen uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ dâ bolsa padişahı ve hükümdarının Uluğ Ordanıñ qarındaşım Islâm Geray Han hazretlerine muhabbetlik birlen selâm tekâç sözümüz oldur kişiniñ Hüremşah Mırza Han-ı a'zam hazretlerimizniñ buyuruqda bolğan kişilerimiz birlen emriñizçe söyleşib nitak-kim biz uluğ padişah siz qaradaşımız birlen kün ilkârü dostluqda ve muhabbetlikde bolurumuzğa ve aniñ üzerinde sipahilerimiz Timafiy Qaravulov ve yazıçı Grâznoy Akişov aldında biz uluğ padişahğa çinliq berüb siz qarındaşımız öziñiz için ve qarındaşlarıñız Qalğa ve Nuraddin Sultanlar için ve mırzalar için ve hükümüñizde bolğan barça Qırım ve Noğay ve Azağ halqı için çinliq berib Quran üstünde şart qıldıñız aniñ üzerindâ kim siz qarındaşımız öziñiz hem qarındaşlarıñız çet yerlerimizgâ cavlay kilmâskâ ve mırzalarıñızni ve asker kişileriñizni yiberimâskâ ve çet yerlerimizgâ hiç türlük yâmanlıq qılmasqa eger kim sizniñ emriñizdin başqa çet yerlerimizni cavlağuday bolsalar anlarğa ölüm siyâsetni qıldurub alğan yesirlerni ve mallarnı culuvsız qaytarub berürgâ dib özleriñizgâ muhabbetlik böleklerimiz ve yaqın bolğan kişileriñizgâ yârlıqaşımızni yeñiden söyleşib karar qılğan Bahadır Geray Hanniñ defteriñizçe alurıñızgâ dib şart qılğan irdiñiz ve biz de bolsaq uluğ padişah Han-ı a'zam hazretlerimiz her yerde ol sözümüzçe hilesiz bir qararda turamız ve ol şartıñızdın soñra bolğan kişimizni almaşuvğa ve hazine bilen sipahilerimizni Qırımğa şol zaman yibârgânımız sizlerge böleklerimizni ve yaqın bolğan kişileriñizgâ yârlıqaşımız her yerde Hüremşah Mırza bilen söyleşib yâñğıdan karar qılğança Bahadır Geray Han defteri mücibinçe yibârgânımız amma halâ yüz elli altınçı senede siz qarındaşımızniñ şartıñızdın ve almaşuv bolğandın soñra çet yerlerimizgâ Błağorod qal'âsına ve özge çet yerlerimizge siz qarındaşımızniñ askeri kilib avğa ağaçğa piçângâ barğan kişilerni yesirlikkâ Qırımğa alub kittiler ve ol da bolsa siz qarındaşımızniñ tarafıñızda şartıñızdan-antiñızdan aşâ boladır qaçan kim şart muhkem bolmaduqdan soñra nege inam qılsa bolur kün ilkâri ne birlen bikleşsâk kerâk ve siz qarındaşımız da bolsañız andağ işlerden haberdar olub kün ilkâri ve bek tenbih qılub saqlatmaq buyurğay irdiñiz siz qarındaşımızniñ çinliqıñız ve şartıñız bir qararda muhkem bolub

turğay irdi ve çet yerlerimizgâ kilüb kişilerimizni yesirlikkâ alğan hırsızlarını tabturub şartıñızça anlarğa ölüm siyâsteni qıldurğay irdiñiz alğan yesirlerni Qırımда bolğan sipahilerimizgâ yuluvsız birürge buyurğay irdiñiz ve halâ sipahilerimiz birlen Qırımğa barğan quşçılarnı ve arabaçılarnı biz uluğ padişahğa tutqavsız qaytarub yibârürgâ buyurğay irdiñiz aniñ üçün kim anlarınñ Qırımда işleri yoqdır nihayet kim uzun-uzaq turmaq birlen kob ziyan ve zarar boladur [.....].

№ 127

Хатт царя Алексея Михайловича калге Кырымү Гирей-султану (Москва?)

Аннотация. Двенадцать слуг с послом от нуреддина... и три слуги с тремя гонцами; письма от царя к хану и калга-султану – не нарушать шерт; письменные извещения от хана Ислама Гирея и калги Кырыма Гирей-султана – просьба о выдаче соболиной шубы от царских послов для матери (ана-бийим) калги, невыдача куньей шубы; тийиш для матери калги; тийиш по-новому для сына и дочери калга-султана; упрямство послов по поводу тийишлер (шубы); извещение калги в письме о получении тийишлер для матери, сына и дочери; разъяснения царя – болеклер для сына и дочери калги по дефтеру от хана Бахадыра Гирея, для второго сына и дочери не полагалось, неотправление прежде соболиной шубы для матери с добавкой куньей шубы; извещение от сипахи Григория Волкова и писаря Дружины Огаркова к царю – ярлык калга-султана к царским послам и взятие тийишлер под пытками, тийиш для нуреддина, послы без денег (кабала и расходы); указание царя в письме – неотправление тийиш по-новому для второго сына и второй дочери; просьба калги о тийиш по-новому для бикечи (в гареме) – шубы; негодование царя просьбой о тийиш для бикечи (нарушение шерта); намерение царя отправить запрашиваемые добавки для матери, двух бийим, сына, дочери, бикечи, с надеждой на искренность впредь; просьба царя к калга-султану о принятии доставок в знак дружбы; просьба калги о проведении алмашув ранним временем во избежание трудностей в пути; доставка казны на алмашув в сентябре.

[.....] ve Nuraddından elçi kelüb anlar birlen on iki hidmetkâr kene üç çapqun kelüb üç hidmetkâr kelür ki dib andın artuq elçi ve hidmetkâr bolmasqa dib her hususda sizlerniñ şartname hattıñızda yazılğanniñ üzerine bolurğa dib şartnamede yazılğandır biz uluğ padişah da bolsaq mundın burun qarındaşıñız Hanğa ve sizlerge de bolsa kob kere yazğanmız şartıñızni bozub özge qılmaq lâyıq tuguldur dahi qarındaşımız Islâm Geray Han ve siz Qalğa Qırım Geray Sultanniñ hattıñızda yazubsız kim siz Qalğa Sultan anañızgâ samur ton tileb sipahilerimizdân sorağanda halâ anlar

birten zerdeva ton yibârmegândir dib cevap birübtürler ve biz de bolsaq uluğ padişah anañızğa tiyiş Hanniñ biyimlerine yiberüle turğantik tiyiş yibârürge buyurğay irdik dib dahi bir oğluñızğa ve bir qızıñızğa yeñiden tiyiş tileb idiñiz ol tiyişler sebebli muhabbetlik hattımızda yene kim sizgâ i'lâm qılğan idik ve halâ sipahilerimiz ol tiyişlerdin ötrü kob i'nad qıldılar ve biz uluğ padişah da bolsaq ol tiyişlerni kün ilkârü birürge buyurğay irdik birer sırt ton birer qarın ton ikişer tahta sırt ve ikişer tahta qarın ikişer çift samur ve siz Qalğa Qırım Geray Sultan hattıñızda yazıbsız kim ol tiyişlerni anañızğa ve oğluñızğa ve qızıñızğa sipahilerimizdin aldıñız dib amma Bahadır Geray Han defterinçe bu zamanğaçe muhabbetlik böleklerimiz sizniñ bir oğluñızğa ve bir qızıñızğa yibârile turğandır ve ikinci oğluñızğa ve ikinci qızıñızğa hiç qaçan yibârmilgân yoqdur ve anañızğa samur ton tilegeniñizçe zerdeva ton yerine samur ton yibârmilgândir amma mundın burun samur ton hiç yibârmilgâni yoq idi ve halâ samur ton üzerine zerdeva ton yiberilmek oşamazdır dahi sipahilerimiz Griğoriy Volqof ve yazıçı Drujina Ağarqov biz ulu padişahğa yazdılar kim siz Qalğa Sultan sipahilerimizge yârlıq yibârüb ol tiyişlerni eskânce birten Nuraddin Sultanga yibergân esbablardın alurğa buyurubsız ve sizniñ buyurğaniñızça ol tiyişler yerine kob esbablar talab alubdurlar dahi Nuraddin Sultan ol talab alğan esbablarını sipahilerimizden bitirüb alubdur ve sipahilerimiz dâ bolsa ol talab alınan esbablar yerine Qırımdan Maskvaga kelür üçün öz aqçalarına satub alub ve qabalalar berüb saqlağan harclarına alub tölebdirler ol cümlesi qarındaşıñız Islâm Geray Hanniñ çinlıqından ve şartname hattıdan aşı qılğansız ve sipahilerimiz birten yibergân hattımızda ol ikinci oğluñızğa ve qızıñızğa yeñiden tiyiş yibârmimiz dib yazılğanı yoqdur ve hem hiç nerse anlarğa sipahilerimiz birten yibârmilgândir dahi siz Qalğa Qırım Geray Sultanniñ hattıñızda yazılğandır kim biz uluğ padişah sizniñ tilegeniñiz için iç haremiñizde bolğan bikâçke yâñıdan tiyiş zerdeva ton bir sırt ton bir qarın ton iki tahta sırt iki tahta qarın bir çift samur yiberürge buyurğay irdik dib ve her yıl sayın siz Qalğa Sultanga muhabbetlik böleklerimizni yibârmimiz cümlesin söyleşib bikleşkânçe ve bikâçiniñizgâ hiç qaçan tiyiş yibârile turğan tugul irdi ve çinlıqıñızdan ve şartname hattıñızdan aşı özgâçe qılmaq ve andın ziyâde yazıb tilemâk lâyıq tugul irdi amma ol tilegânleriñizni yibârmâk oşamas bolsa da halâ biz uluğ padişah hazretlerimiz sizlerdin kün ilkârü çinlıq ve bir qararlıq ümid itüb halâ tilek qılub yâzğaniñızça padişahane dostluq ve muhabbetligimiz üçün başqa böleklerimizgâ qoşub sipahilerimiz birten anañızğa burunğı tiyişine yeñiden zerdeva kürk ve iki biyimiñizgâ burunğı tiyişlerine bir qarın kürk dahi bir oğluñızğa ve bir qızıñızğa yeñiden birer sırt kürk birâr qarın kürk ikişâr tahta sırt ve ikişâr tahta qarın ikişâr çift samur ve iç haremiñizde bolğan bikâçke bir zerdeva kürk bir sırt kürk bir qarın kürk iki

tahta sırt iki tahta qarın bir cift samur yibârürmiz ve siz de bolsañız Qalğa Qırım Geray Sultan biz uluğ padişahdan anı muhabbetlikkâ qabul qılğay irdiñiz ve ne kim hattıñızda yâzasız yene biz Han-ı a'zam hazretlerimizniñ emrimizçe almaşuv yerine her yıl sayın vaqtın ozdurub yibârâdürler dib ve almaşuv qış zamanında boladır ve yibârgân asker kişileriñiz ve Han-ı a'zam hazretlerimizniñ de bolsa Qırımğa yibârilgân sipahilerimizğa kob cefa ve zarar boladır dib ve biz uluğ padişah da bolsaq kün ilkârü hazineni almaşuv yerine Sentâbr ayınğa yibâirigâ buyurub ol haber birlen çapqunlarıñızni yibârgây irdik ve qıştan burun zahmetsiz almaşuv qılurğa buyurğay irdiñiz dib yazıbsız [.....].

№ 129

Хатт царя Алексея Михайловича хану Исламу Гирею (Москва?)

Аннотация. Извещение царя о намерении отправить тийишлер – тийиш для Абдулькерим-аги (шубы, бурк), кунья шуба для матери калга-султана, по одной соболиной шубе для двух бийим калга-султана, шуба-карын для второй бийим, шубы для сына и дочери калги, шубы для бикечи калга-султана (из гарема); письменное сообщение хана к царю о необходимости проведения алмашув до зимы, в сентябре; зима – время трудностей в пути; человек от царя на алмашув, царские сипахи с казной в Крым, ханский посол Джан-мурза (со спутниками) в Крым из Москвы с ярлыкашем, летом («уâу faslında»); сообщение царя о прибытии вышеуказанных лиц на алмашув 20 сентября 159-го года; возврат гонца Болата вместе со спутниками в Крым; отправление слуг Анисима Судакова и Данилы Потапова к хану, калге и нуреддину, с письмами и легкими посылками (болеклер); веление царя Григорию Волкову и писарю Дружине Огаркову о выдаче (в Крыму) болеклер и писем; просьба царя о соблюдении дружбы постоянно; просьба царя о соблюдении шерта, данного ханом перед Тимофеем Карауловым; условие – не идти походом в царские владения; условие – не просить от послов вещей свыше дефтера, не причинять угнетение, проявлять уважение к царским слугам и возвращать их без задержек; просьба к хану – отправить на алмашув приближенных к себе лиц, царских послов из Крыма, отправлять послов и гонцов по шерту, данному ханом.

[.....] Abdülkerim ağayâ birer samur ton birer zerdeva ton birer qarın ton ikişer tahta sırt ikişer tahta qarın birer tülki bürk ve qarındaşıñız Qalğa Qırım Geray Sultan anasına bir zerdeva ton ve kene Qalğa Sultanniñ oq iki biyimine birer samur ton ve kene şol-oq hesabda ikinci biyimigâ burunğı tiyişine bir qarın ton ve Qalğa Sultanniñ oq oğluna ve qızına birer sırt ton birer qarın ton ikişâr tahta sırt ikişer tahta qarın ikişâr cift samur ve

Qalğanıñ oq haremde bolğan bikâçine bir zerdeva ton bir sırt ton bir qarın ton iki tahta sırt iki tahta qarın bir cift samur halâ yibâreçek hazinemiz milân sipahilerimizğa berüb yibârürmiz ve siz qarındaşımız Islâm Geray Han da bolsañız ve Qalğa Qırım Geray ve Nuraddin Ğazı Geray Sultanlar da bolsalar biz uluğ padişahdan anı muhabbetlikkâ qabul qılğay irdiñiz ve ne kim siz qarındaşımıznıñ hattıñızda yazılğandır yine kim bizniñ emrimizçe her yıl almaşuv yerine zamanın ozdurub keledirler ve almaşuv qışqa qaladır ve almaşuvğa barğan asker adamlarıñızga ve bizniñ Qırımğa yibârgân sipahilerimizğa kob cefa ve zararlar boladır dib ve biz uluğ padişah da bolsaq kün ilkârü hazinemizni almaşuvğa Sentâbr ayına yibâirgâ buyurğay irdik ve ol haber birlen çapqunlarıñızni sizgâ yibâirgâ buyurğay irdük ve almaşuvni qışdan burun cefasız qılurğa buyurğay irdik dib yazıbsız ve biz uluğ padişah da bolsaq siz qarındaşımız tilegâniñizçe yaqın kişimizni almaşuvğa ve hazine birlen Qırımğa barur siaphilerimizni ve ilçileriñiz Can Mırzanı yoldaşları birlen ve çapqunlarıñızni da bolsa yârlıqaşlarımız birlen yârlıqab Maskvadan yây faslında yibârürge buyurırmız kim anlar almaşuv yerine tarih yüz elli toquzınçı senegâ Sentâbrniñ yigirminçi kününe yetiškây irdiler kim iki tarafnıñ adamlarına cefa bolmağay irdi ve halâ çapqunlarıñız Bolatnı yoldaşları birlen ve anlar birlen Han-ı a'zamlıq hattlarımız ve yeñil böleklerimiz birlen siz qarındaşımızğa ve Qalğa ve Nuraddin Sultanlarğa yumuş kişilerimiz Anisim Sudaqov ve Danila Patapavnı yibârdik ve ol hattlarımızni ve yeñil böleklerimizni de bolsa Girgorây Volqovğa ve yazıcı Drujina Ağarqovğa berürge buyurduq kim anlarğa siz qarındaşımızğa ve Qalğa ve Nuraddin Sultanlarğa hattlar ve böleklerimizni birürgâ buyurğanmız ve siz qarındaşımız Islâm Geray Han da bolsañız biz Han-ı a'zamnıñ dostluq ve muhabbetimizni körüb bizniñ birlen dostluq ve muhabbetlikde ömür ahırğaçe taymay bolğay irdiñiz ve ne üzerinde biz uluğ padişahğa siz qarındaşımız sipahilerimiz Timafiy Qaraulav aldında çinliq berib Quran üzerinde şart qıldıñız ersa anıñ üzerinde muhkem özgâliksiz bolub dostumuzğa dost ve duşmanımızğa duşman bolub turğaysız yerlerimizgâ öziñiz cavlay kelmâgây ve asker adamlarıñızdın hiç kimesneni yibârmegây irdiñiz ve defterden ziyâde sipahilerimizden nerse soramağay irdiñiz ve her hususda sipahilerimizğa qıstav ve sıysızlıq qılmağay irdiñiz ve şartıñızça her yerde hürmet ve sıy birlen yumuş adamlarımızni biz uluğ padişahğa toqtatmay qaytarub yibârgây irdiñiz ve yaqın adamıñızni ve sipahilerimizni almaşuvğa şol-oq va'dege yibârgây idiñiz yeñiden söyleşib bekleşkânçe ve öziñiz şart qılğaniñızça elçi ve çapqun yibâirgâ buyurğay irdiñiz nitak-kim şartnameñizde yazılğandır ve andan artuq yibârmegây irdiñiz kim çinliq ve şartıñızğa nuqsanlıq ve biz uluğ padişahnıñ siz qarındaşımız birlen dostluq ve muhabbetligimizgâ kemlik bolmağay irdi [...].

Хатт царя Алексея Михайловича калге Кырымү Гирей-султану (Москва?)

Аннотация. Отправление приближенного к царю человека на алмашув, царские сипахилер в Крым, с послом Джан-мурзой со спутниками; одаривание татарских гонцов ярлыкашем и веление отправить их из Москвы летом («яй фаслы»); прибытие на алмашув к 20 сентября 159-го года; возврат в Крым татарского гонца Болат-агу со спутниками; царские слуги Анисим Судаков и Данила Потапов в Крым с письмами и легкими болеклер хану, калга-султану и нуреддин-султану; веление от царя сипахи Григорию Волкову и писарю Дружине Огаркову о выдаче легких болеклер и писем; просьба царя к калга-султану о соблюдении дружбы; соблюдение шерта, данного ханом, калгой и нуреддином перед Тимофеем Карауловым, с выдачей шертнаме с золотой пайцзой; условия – не идти походом в царские владения, не просить от царских послов вещей сверх дефтера, не причинять угнетение послам, проявлять уважение, отправление царских слуг в Москву без удерживаний в Крыму; отправление приближенных к хану лиц и царских послов из Крыма на алмашув к обозначенному сроку, отправление татарских послов и гонцов согласно шертнаме.

[.....] Uluğ padişah sizniñ tilek qılıb yazğanıñızça yaqın kişimizni almaşuvğa hazine birlen Qırımğa barur sipahilerimizni ve elçileriñizni Can Mırza yoldaşları birlen hem çapqunlarıñızni Han-ı a'zamliq yârlıqamız birlen yârlıqab yâu faslı birlen Maskvadan yibâürgâ buyurırmız kim anlar tarih yüz elli toquzınçı yılda Sentâbr ayıñ yigirmiñçi künine almaşuv yerine yetârler anıñ üçün kim iki tarafnıñ asker kişileriğâ zahmet bolmağay irdi ve halâ biz uluğ padişah çapqunlarıñız Bolat ağanı yoldaşları birlen sizgâ Qırımğa yibârdük ve anlar birlen qarındaşımız Islâm Geray Hanğa ve siz Qalğa ve Nuraddin Sultanlarğa da bolsa Han-ı a'zam hazretlerimizniñ hattlarımız ve yeñil böleklerimiz birlen yumuş kişilerimiz Anisim Sudaqavnı ve Danila Patapavnı yibârdik ve ol yibârgân hattlarımızni ve yeñil böleklerimizni sipahilerimiz Grigorây Volqav ve yazıçı Drujina Ağarqavğa berürğâ buyurduq ve anlarğa ol hattlarımız ve yeñil böleklerimizni qarındaşımız Islâm Geray Hanğa ve siz Qalğa Qırım Geray Sultanğa ve Nuraddin Sultanğa teslim qılsunlar deyü buyurduq ve siz Qalğa Qırım Geray Sultan da bolsañuz biz Han-ı a'zam hazretlerimizniñ andağ dostluq ve muhabbetlik istegânimizni körüb biz uluğ padişah Han-ı a'zam hazretlerimiz birlen ömür ahırğaçe taymay dostluqda ve muhabbetlikde bolğay irdiñiz ne üzerinde sipahilerimiz Timafiy Qaraulav aldında qarındaşlarıñız Islâm Geray Han ve siz Qalğa ve Nuraddin Sultanlar da bolsañuz biz uluğ padişahğa söyleşib bekleşkânçe çinliq idüb Quran üzerinde şart qılıb ve altun baysalu şartname hattıñızni berdüñiz anıñ üzerinde özgâliksiz muhkem

turğay irdiñiz dostumuzğa dost ve duşmanımızğa duşman bolğay irdiñiz ve çet yerlerimizgâ özleriñiz cavlay kelmegây irdiñiz ve asker kişileriñizni yibârmegây irdiñiz sipahilerimizden defterden ziyâde hiç narsa soramağay irdiñiz ve qıstav ve horlıq qılmağay irdiñiz ve her hususda qılğan şartıñızça anlarğa sıy ve hürmet qılıb yahşı saqlağay irdiñiz ve yumuş kişilerimizni biz uluğ padişahğa tutqavsız yibârürgâ buyurğay irdiñiz ve yaqın kişiñizni ve sipahilerimizni de bolsa ol va'degâ almaşuvğa yibârgây irdiñiz ve ilçi ve çapqunlarıñizni biz uluğ padişahğa söyleşib bekleşib qılğan şartıñızça ve şartname hattıñızda yazılğança yibârgây irdiñiz ve andın ziyâde yibârmegây irdiñiz kim sizniñ çinlıq ve şartıñızğa ve biz uluğ padişahnıñ qarındaşıñız Islâm Geray Han birlen ve siz Qalğa ve Nuraddin Sultanlar birlen de bolsa dostluq ve muhabbetligimizgâ muhalif bolmağay irdi [.....].

№ 131

Хатт Алексея Михайловича нуреддину Гази Гирей-султану (Москва?)

Аннотация. Гонец Шаххусеин в Москву от хана Ислама Гирея, калги Кырыма Гирей-султана и нуреддина Гази Гирей-султана, со спутниками и с письмом; царская аудиенция для гонца, перевод и зачитывание письма; просьба нуреддина – отправить на алмашув приближенного к царю человека, послов с казной в Крым, татарского посла Джан-мурзу, татарских гонцов с ярлыкаш, отправить на алмашув летом («яй фаслында»); проведение алмашув 20 сентября во избежание сложностей в пути; сообщение царя о возврате в Крым гонца Боллат-аги со спутниками; отправление в Крым царских слуг Анисима Судакова и Данилу Потапова с письмами и легкими болеклер; веление от царя сипахи Григорию Волкову и писарю Дружине Огаркову выдать те письма и легкие болеклер хану, калге и нуреддину; просьба царя к нуреддину о соблюдении дружбы и содействию (царю) перед ханом в делах дружбы; соблюдение шерта, данного перед Тимофеем Карауловым (с шертнаме с золотой пайцзой); условия – не идти походом в царские владения, не просить у послов вещей сверх дефтера, не причинять угнетения послам, проявлять уважение; возврат царских слуг из Крыма без удерживаний, отправление приближенного к нуреддину слуги и царских гонцов (из Крыма) на алмашув; отправление татарских послов и гонцов в Москву согласно шертнаме и по новому договору.

Ну

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti birlen uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketleriñiñ dâ bolsa padişahı ve hükümdarıdın Nuraddin Ğazı Geray Sultanğa muhabbetlik birlen selâm ba'du's-selâm biz uluğ padişahğa qarındaşımız Islâm Geray Han ve Qalğa Qırım Geray Sultan ve siz Nuraddin Ğazı Geray Sultan da bolsañız

çapqunlarıñız Şahhüseyinni yoldaşları ve hattlarıñız birlen yibâribsiz ve biz uluğ padişah da bolsaq çapqunlarıñızni yârlıqab Han-ı a'zam hazretlerimizniñ didar-i şerifimizni ta'cil körürge buyurub hattlarıñızni alub tercime qılub tıñladıuq ve sizlerniñ yazıb tilek qılğanıñızça yaqın kişimizni almaşuvğa ve hazine birlen Qırımğa baraçaq sipahilerimizni ve ilçiñiz Can Mırzanı ve çapqunlarıñızni Han-ı a'zamlıq yârlıqaşımız birlen yârlıqab almaşuv yerine yây faslında yibârmek buyururuz almaşuv yerine Sentâbr aynıñ yigirminçi kününde hazır bolurlar anıñ üçün kim iki tarafniñ askerine cefa bolmağay irdi ve halâ biz ulu padişah çapqunıñız Bolat ağanı yoldaşları birlen qaytarıb Qırımğa yibârdik ve hattlarımız ve yeñil böleklerimiz birlen yumuş kişimiz Anisim Sudaqavnı ve Danila Patapavnı anlar birlen birgâ yibârdik ve ol hattlarımızni ve böleklerimizni sipahilerimiz Grigorây Volqavğa ve yazıçı Drujina Ağarqavğa berürge buyurdıq ve anlarğa ol hattlarımızni ve böleklerimizni qarındaşımız Islâm Geray Hanğa ve Qalğa ve siz Nuraddin Sultanlarğa teslim itsünler deyü buyurduq ve siz Nuraddin Ğazı Geray Sultan da bolsañız biz Han-ı a'zam hazretlerimizniñ andağ dostluq ve muhabbetligimizni körüp biz ulu padişah Han-ı a'zam hazretlerimiz birlen ömür ahırğaçe taymay muhkem dostluqda ve muhabbetlikde bolub qarındaşıñız Islâm Geray Hannı her yahşılıqğa delâlet qılğay irdiñiz ne üzerinde biz ulu padişahğa çinliq idüb sipahilerimiz Timafiy Qaraulav aldında Quran üzerinde şart qılıb altun baysalu şartname hattıñızni berdiñiz irsa anıñ üzerinde muhkem özgâliksiz turğay irdiñiz dostumuzğa dost ve duşmanımızğa duşman bolğay irdiñiz ve çet yerlerimizgâ özleriñiz cavlay kelmeğay irdiñiz ve asker kişileriñizni yibârmegây irdiñiz ve defterden aşa sipahilerimizden artuq hiç narsa soramağay irdiñiz ve qıstav ve sıysızlıq hiç yerde qıldurmağay irdiñiz her yerde qılğan şartıñızça sıy ve hürmet qılub yahşı saqlarğa buyurğay irdiñüz ve yumuş kişilerimizni tutqavsız biz uluğ padişahğa qaytarıb yibârgây irdiñiz ve yaqın kişiniñizni almaşuvğa ve Qırım da bolğan sipahilerimizni ol va'dege yibârgây irdiñiz ve elçileriñizni ve çapqunlarıñızni yeñiden söyleşib bekleşib ve şartname hattıñızda yazılğandek yibârib andan artuq kişi yibârmegây irdiñiz anıñ üçün kim qılğan çinliq ve şartıñızgâ nuqsanlıq bolmağay irdi ve biz ulu padişahniñ sizler birlen bolğan dostluq ve muhabbetligimiz kem bolmağay irdi [.....].

№ 144

Хатт царя Алексея Михайловича хану Исламу Гирею (Москва, 7161 г. от Адама)

Аннотация. Нукарат-акче вместо красного алтына; отправления на алмашув –приближенный к царю человек на алмашув, московские послы с казной в Крым, татарский посол Атманай-бек со спутниками в Крым, татарские гонцы с ярлыкаш из Москвы в Крым; проведение алмашув в начале сентября

во избежание трудностей в пути; сообщение царя об отправлении в Крым татарского посла Болата со спутниками; царские слуги Сабана-оглы Иван и Ногай-оглы Кирила из Москвы в Крым, с письмами и легкими болеклер хану, калге и нуреддину; веление сипахи Прокофию Коптеву и писарю Якову Ушакову выдать болеклер и письма; просьба к хану о соблюдении дружбы; соблюдение шерта, данного ханом, калгой и нуреддином перед Тимофеем Карауловым, с шертнаме с золотой пайцзой; условия – не идти походом на царские владения, устранение распрей и споров, не просить от послов доставок сверх дефтера и в нарушение шерта, не причинять послам угнетения, проявлять уважение, отправление царских слуг из Крыма без удерживаний, обеспечение связи для прибывающих в Крым царских послов с посольством в Крыму, отправление на алмашув приближенного к хану человека и царских сипахилер из Крыма.

[.....] ve ne qadar qırımızı altun bulunmasa yerine burunğı adetçe nuqarat aqça yibâürmiz ve yaqın kişimizni biz uluğ padişah almaşuv yerine hazinemiz birlen Qırımğa barur sipahilerimizni ve ilçileriñiz Atmanay bikni yoldaşları birlen ve çapqunlarıñızni da bolsa padişahane yârlıqamız birlen yârlıqab Maskvadan yibârmek buyurırmız kim anlar almaşuv yerine yâz künlerinde Sentâbr ayınıñ evel künine yetişkây irdiler iki tarafnıñ asker kişilerine qıstavlıq bolmağay irdi ve halâ biz uluğ padişah siz qarındaşımızğa uluğ çapqunıñız Bolatnı yoldaşları birlen Qırımğa yibârdik ve anlar birlen Han-ı a'zamlıq hattlarımız ve yeñgil böleklerimiz birlen siz qarındaşımızğa ve Qalğa ve Nuraddin Sultanlarğa yumuş kişilerimiz Sabana oğlı Ivan ve Noğay oğlı Kirilanı yibârdük ve ol hattlarımızni ve yeñgil böleklerimizni sipahilerimiz Praqofây Qoftov ve yazıcı Yâqov Uşaqovğa birürgâ buyurduq ve anlarğa ol hattlarımızni ve yeñgil böleklerimizni siz qarındaşımız Islâm Geray Hanğa ve Qalğa ve Nuraddin Sultanlarğa malüm qılurğa buyurduq ve siz qarındaşımız Islâm Geray Han da bolsañız Han-ı a'zamlıq dostlıq ve muhabbetligimizni körüb biz uluğ padişah Han-ı a'zam hazretlerimiz birlen muhkem dostluqda ve muhabbetlikdâ ömür ahırğaçe taymay bolğay irdiñiz ve biz uluğ padişahğa çinlıq birüb qılğan şartıñızda siz qarındaşımız Islâm Geray Han ve Qalğa ve Nuraddin Sultanlar sipahimiz Timafiy Qaraulav aldında söyleşib bikleşib çinlıq berib Quran üstünde şart qılıb altun baysalu şartname hattıñızni berdiñiz irsa anıñ üzerinde muhkem özgâlıksiz turub dostumuzğa dost ve duşmanımızğa duşman bolub çit yerlerimizgâ siz qarındaşımız Islâm Geray Han özüñiz cavlay kilmâgây irdiñiz ve Qalğa ve Nuraddin ve özgâ sultanlarğa ve biylergâ ve mırzalarğa ve ğayrı asker kişilerine cavlay kelürgâ buyurmağay irdiñiz ve anıñ birlen biz uluğ padişahnıñ siz qarındaşımız birlen mabeynlerimizde muhabbetsizlik bolmağay irdi ve sipahilerimizden çinlıq-şartıñızdan ve şartname hattıñızdan aşa artuq ne irsa soramağay irdiñiz ve anlarğa

tarlıq ve sıysızlıq hiç kimgâ qıldurmağay irdiñiz ve anlarğa cümle işde şartıñızça sıy ve hürmet qılurğa buyurğay irdiñiz ve yumuş kişilerimizni biz uluğ padişahğa tutqavsız yibârürgâ buyurğay irdiñüz ve kün ilkârü Qırımğa yibârülgân yumuş kişilerimizni Han-ı a'zamlıq hattlarımız birlen sipahilerimizni tutqavsız qavuşturuurğa buyurğay irdiñiz ve yaqın kişiniñizni almaşuvğa biz Han-ı a'zam hazretlerimizniñ sipahilerimizni de bolsa şol-oq va'degâ yibârgây irdiñiz yazıldı tahtgâh-ı şehrimiz Maskvada padişahlıq qorumızda tarih Adem aleyhi's-selâmdin yedi biñ yüz altmış birde.

№ 163

Хатт Алексея Михайловича калге Гази Гирей-султану (Москва? 163-й год)

Аннотация. Гонец Шабан к царю от хана Мехмеда Гирея и калги Гази Гирей-султана, со спутниками и с письмом; перевод и зачитывание письма; извещение калги в хатте о восшествии на ханский престол Мехмеда Гирея; письмо от хана; равнозначность слов калга-султана и хана; намерение хана о дружбе с царем; соблюдение шерта; просьба хана к царю об отправлении казны так же, как и хану Исламу Гирею в прошлом 162-ом году; отправленные царских послов с мубарекбад и казной на алмашув в скором времени; веление царя об отправлении в Крым окольничего (аклынча), князя Ивана Ромодановского, дьяка Семена Звягина, сипахи Дмитрия Жеребцова, писаря Семена Титова, татарского посла Айваз-агу со спутниками и татарских гонцов с ярлыкашем; сипахи Сидор Лодыженский и писарь Алексей Огарков в Крым, с болеклер хану, калге, нуреддину, бийимлер, султанам-сыновьям и ханийлер, и ярлыкашем для приближенных лиц; мубарекбад – болеклер для хана и калга-султана; красный алтын вместо акче; один алтын – за 106 нукарат, прежде от С. Лодыженского и писаря А. Огаркова; желание царя о дружбе; чаяния царя о дружбе и искренности, соблюдении шерта; просьба к калга-султану о соблюдении дружбы; условия – не идти походом на приграничные земли приднепровских казаков (подвластных царю), устранение распрей и крайностей, не просить от послов вещей свыше договоренности, возврат сокольников (кушчылар), извозчиков (арабаджылар) и путеводителей (ёл-агалар) из Крыма без удерживания, удерживание – причина расходов; готовность царя ежегодно отправлять болеклер и ярлыкаш для приближенных лиц.

Hu

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti ile uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Uluğ-Kiçik Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ dâ bolsa padişahı ve hükümdarıdan Qalğa Ğazi Geray Sultanğa muhabbetlik birlen selâm ve biz uluğ padişahğa qarındaşıñız

Mehmed Geray Han ve siz Qalğa Ğazı Geray Sultan da bolsañız hattlarıñız birlen çapqunlarıñız Şabannı yoldaşları birlen yibâribsiz ve biz de bolsaq anlardan hattlarıñızdı aldırub tercime qıldırub tıñladuq ve hattlarıñızda muhabbetlik selâmdan soñra biz uluğ padişahğa yâzihsız kim qarındaşıñız Mehmed Geray Han Qırım Yurtında Han boldı ve biz uluğ padişahğa muhabbetlik hattı yibârdiler ve her ne sebebli ol Mehmed Geray Han hattlarında yâzdı irsa sizniñ söziñiz şol-oqdır ve Mehmed Geray Hannıñ hattında yazğandır kim anlar biz uluğ padişah Han-ı a'zam hazretlerimiz birlen qarındaşıqda ve dostluqda ve muhabbetlikde bolurğa tileb ve öz çinliq ve şartında özgâliksiz muhkem tururğa tileydir ve biz uluğ padişah sizge hazineni ötkân yıl tarih yüz altmış ikide Islâm Geray Hanğa yibârilgântek yibâürge hem mübarekbad deyü burunğı adetçe hazine birlen sipahilerimizni almaşuv yerine ta'cil yibâürgâ buyurğay irdik dib ve biz uluğ padişah Han-ı a'zam hazretlerimiz de bolsaq qaradaşıñız Mehmed Geray Hanğa ve siz Qalğa ve Nuraddin Sultanğa da bolsa padişahane dotluqımızni tamam yerine keltürmek için yaqın kişimiz aqalınçı knâz İvan İvanaviç Ramadanasqayını ve dyâq Semân Zvâginni ve ispahilerimiz Dimitrây Jerâbçâvni ve yazıçı Semân Titavni ve elçileriñiz Ayvaz ağanı yoldaşları birlen hem çapqunlarıñızni Han-ı a'zamlıq yârlıqasıñız birlen yârlıqab yibâürgâ buyurduq ve Han-ı a'zam hazretlerimizniñ muhabbetlik böleklerimizni sipahilerimiz birlen qaradaşıñız Mehmed Geray Hanğa ve siz Qalğa ve Nuraddin Sultanlarğa ve biyimleriñizgâ ve oğlanlarıñız sultanlarğa ve haniylergâ ve yaqın bolğan kişileriñizgâ yârlıqasıñızni cümlesin sözleşib bekleşkânçe andağ-oq nitak Islâm Geray Han ve siz Qalğa ve Nuraddin Sultanlarğa da bolsa sipahilerimiz Sidar Vladijansqay ve yazıçı Aleksây Ağarqav birlen yibârilgândir ve andan aşa qaradaşıñız Mehmed Geray Hannıñ tilek qılıb yazğanlarınça mübarekbad deyü Mehmed Geray Hanğa ve siz Qalğa Ğazı Geray Sultanğa da bolsa Han-ı a'zamlıq böleklerimizni yibârdük ve aqça hazine yerine mundın evel tilek qılıb yazğanıñız sebebli qırmızı altun vilâyetiñizde niçegâ kiçâr irsa hesab birlen yibârdik nitak mundın burun Han-ı a'zam hazretlerimizniñ sipahilerimiz Sidar Vladijansqay ve yazıçı Aleksây Ağarqav birlen bir altun yüzde altı nuqarat yerine yibârilgândir ve biz uluğ padişah sizniñ birlen ömür ahırğaçe taymay muhkem dost ve muhabbetlikde bolurımızni tileb ve kün ilkâri biz uluğ padişahğa qılğan şartıñızça çinliq ve bir qararlıq ömür ahırğaçe muhkem dost ve muhabbetlik ümid itib andağ qıldıq ve siz Qalğa Ğazı Geray Sultan da bolsañız bizniñ dostluq ve muhabbetligimizni ömür ahırğaçe taymay muhkem dostluqda ve muhabbetlikde bolğay irdiñiz ve öziñizniñ çinliq ve şartıñızda özgâliksiz muhkem turğay irdiñüz ve Han-ı a'zam hazretlerimizniñ elimiz altında bolğan Özü Qazağniñ çet yerlerine özeriñiz cavlay kelmegây irdiñiz ve ğayrı sultanlar ve bekler ve mirzalar

ve cümle asker kişileriñizgâ hiç kim irsegâ cavlay kelürgâ buyurmağay irdiñüz aniñ sebebi biz uluğ padişahlarnıñ mabeynimizde fitne ve bozğaqlıq ve muhabbetsizlik bolmağay irdi ve sipahilerimizden söyleşib bekleşkândin ziyâde hiç narsete soramağay irdiñiz ve ispahilerimiz birlen barğan adamlarımızni quşçı ve arabaçıları ve yol ağalarını tutqavsız biz uluğ padişahğa qaytarıb yibârgâysız nitek-kim mundın evel bola kelmişdir aniñ üçün kim alarnıñ Qırımда hiç işleri yoqdır amma anlarnıñ uzun-uzaq turmaqları birlen harclanmaqdan çoq zarar boladır ve biz uluğ padişah qardaşınız Mehmed Geray Han birlen ve siz Qalğa Ğazı Geray Sultan ve Nuraddin birlen de bolsa ömür ahırğaçe taymay özgâlıksız muhkem qardaşlıqda ve dostluqda ve muhabbetlikde bolurğa tileymiz ve sizgâ böleklerimizni ve yaqın kişileriñizgâ Han-ı a'zamlıq yârlıqasınızni her yıl sayın söyleşib bekleşkânçe tamam bi-qusur yibârürgâ buyurırmız.

№ 164

Хатт Алексея Михайловича нуреддину Адилю Гирей-султану (Москва? 163-й год)

Аннотация. Гонец Шабан в Москву с хаттом от хана Мехмеда Гирея, калги Гази Гирей-султана и нуреддина Адила Гирей-султана; перевод и зачитывание письма; сообщение нуреддина в хатте о восшествии на ханский престол Мехмеда Гирея; равнозначность слов хана и нуреддина; намерение хана Мехмеда Гирея о дружбе с царем, заверение о соблюдении шерта; просьба хана к царю об отправлении казны так же, как и прежде хану Исламу Гирею в прошлом 162-ом году; отправление мубарекбад и царских сипахилер на алмашув; отправление князя Ивана Ромодановского и дьяка СеменаЗвягина на алмашув, к хану, калге и нуреддину; сипахи Дмитрий Жеребцов и писарь Семен Титов с казной в Крым; татарский посол Иваз-ага со спутниками из Москвы в Крым; татарские гонцы из Москвы в Крым, с ярлыкешем; сипахи Сидор Лодыженский и писарь Алексей Огарков в Крым, с болеклер хану, калга-султану, нуреддин-султану, бийимлер, султанлар, ханийлер, и ярлыкешем для приближенных лиц; мубарекбад – болеклер хану, калге и нуреддину; красный алтын вместо акче, один алтын за 106 нукарат, прежде от С. Лодыженского и писаря А. Огаркова; желание царя о дружбе; просьба к нуреддину о соблюдении дружбы и шерта; условия – не идти походом на приграничные земли приднепровских казаков (подвластных царю), устранение распрей и споров, не просить от царских послов вещей свыше договоренности, не причинять посламу угнетений, возврат сокольников (кушчылар), извозчиков (арабаджылар) и путеводителей (ёл-агалар) без удерживаний, удерживание – причина расходов.

Hu

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti birlen uluğ padişah Han hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Uluğ ve Kiçik Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ dâ bolsa padişahı ve hükümdarının Nuraddin Adil Geray Sultanğa muhabbetlik birlen selâm biz uluğ padişahğa qarındaşımız Mehmed Geray Han ve Qalğa Ğazı Geray ve siz Nuraddin Adil Geray Sultan hattlarıñız birlen çapqunlarıñız Şabannı yibâribsiz ve biz uluğ padişah da bolsaq anlardan hattlarıñızni alurğa buyurub tercime qıldırub tıñladuq ve hattıñızda muhabbetlik selâmdın soñra biz uluğ padişahğa yazıbsız ne kim Qırım Yurtunda qarındaşıñız Mehmed Geray Han Han boldı biz uluğ padişahğa hattlarında her ne sebebli yâzdı irsa sizniñ söziñiz anıñ sözidür dıbsız ve Mehmed Geray Han hattlarında yâzıbdur kim biz uluğ padişah Han-ı a'zam hazretlerimiz birlen qarındaşlıqda ve dostluqda bolurğa tileymiz dib ve özünüñ çinliqda ve qılğan şartında özgâlıksız muhkem turumuz dib ve biz uluğ padişah sizlergâ hazineni ötkân yıl yüz altmış ikide qarındaşıñız Islâm Geray Hanğa yibârilgândik hem mübarekbad deyü burunğı adetçe sipahilerimizni almaşuv yerine ta'cil yibârürgâ buyurğay irdük dib yâzıbdurlar ve biz uluğ padişah Han-ı a'zam hazretlerimiz de bolsaq padişahane dostluq ve muhabbetligimizni tamam yerine keltürmek üçün qarındaşıñız Mehmed Geray Hanğa ve Qalğa ve siz Nuraddin Sultanlarğa yaqın kişimiz knâz İvan İvanaviç Ramadanavsqay ve dyâq Simân Zavâginni almaşuvğa ve hazine bilen sipahilerimiz Dmitrây Jârâpçev ve yazıçı Semân Titavni ve elçileriñiz Ivaz ağanı yoldaşları birlen hem çapqunlarıñızni Han-ı a'zamlıq yârlıqaşımız birlen yârlıqab Qırımğa yibârürgâ buyurduq ve biz Han-ı a'zam hazretlerimiz qarındaşıñız Mehmed Geray Hanğa ve Qalğa ve siz Nuraddin Sultanlarğa ve biyimleriñizgâ ve sultanlarğa ve haniylergâ sipahilerimiz birlen muhabbetlik böleklerimizni ve yaqın kişileriñizgâ Han-ı a'zamlıq yârlıqaşımızni cümlesin söleşib bekleşkânçe andağ-oq nitak sipahilerimiz Sidar Vladijansqay ve yazıçı Aleksây Ağarqav birlen yibârilgân irdi dahi andın aşu qarındaşımız Mehmed Geray Hannıñ tilek qılıb yazğanlarınça mübarekbad deyü Mehmed Geray Hanğa ve Qalğa ve siz Nuraddin Adil Geray Sultanlarğa da bolsa muhabbetlik böleklerimizni yibârdik ve aqça hazine yerine biz uluğ padişah sizgâ mundın burun tilek qılıb yâzğanıñız sebebli qırmızı altun yibârdik vilâyetiñizde altun niçegâ kiçedür hesab idüp mundın burun biz Han-ı a'zam hazretlerimizniñ sipahilerimiz Sidar Vladijansqay ve yazıçı Aleksây Ağarqav birlen altunı yüz altışar nuqaratqa hesab idüb yibârgân irdük ve biz uluğ padişah sizler birlen ömür ahırğaçe muhkem dostluqda ve muhabbetlikde bolurğa tileb ve kün ilkâri bizniñ birlen qılğan şartıñızça çinliq ve bir qararlıq ve dostluq ümid itib andağ qılduq ve siz Nuraddin Adil Geray Sultan da bolsañız Han-ı a'zam hazretlerimizniñ andağ dostluq

ve muhabbetligimizni körüb biz uluğ padişah Han-ı a'zam hazretlerimiz birlen ömür ahırğaçe taymay muhkem dost ve muhabbetlikde bolğay irdiñiz ve çinliqñızda ve şartñızda özgâliksiz muhkem turğay irdiñiz ve Han-ı a'zam hazretlerimizniñ elimiz altında bolğan Özü Qazaqınıñ çet yerlerine özüñiz cavlay kelmegây irdiñiz ve ğayrı sultanlar ve bekler ve mirzalar ve asker kişileriñizgâ ve hiç kim irsegâ cavlay kelürgâ buyurmağay irdiñiz anıñ birlen biz uluğ padişahniñ mabeynimizde muhabbetsizlik ve bozğaqıq bolmağay idi ve sipahilerimizdân söleşib bekleşkândin ziyâde hiç naste soramağay irdiñiz ve anlarğa qıstav ve sıysızlıq hiç kimseden qıldırmağay irdiñiz ve halâ sipahilerimiz birlen barğan kişilerimiz quşçı ve arabaçı ve yol ağalarını tutqavsız biz uluğ padişahğa qaytarıb yibâirgâ buyurğay irdiñiz nitak qadimden bola kelmişdir anıñ üçün kim anlarıñ Qırımında hiç işleri yoqdır amma çoq turmaqları birlen harclanmaqdan çoq zarar boladur ve biz uluğ padişah qarındaşıñız Mehmed Geray Han birlen ve Qalğa Ğazı Geray ve siz Nuraddin Adil Geray Sultan birlen ömür ahırğaçe taymay özgâliksiz muhkem qaradaşlıqda ve dostlıqda ve muhabbetlikde bolurğa tileymiz ve sizlergâ böleklerimizni ve yaqın kişileriñizgâ Han-ı a'zam hazretlerimizniñ yârlıqasınıñızni yibâürmiz yâzıldı [.....].

№ 191

Хатт царя Алексея Михайловича в Крым (к хану?) (Москва, 7167 г. от Адама)

Аннотация. Отправление на алмашув в скором времени приближенного к царю лица, сипахилер и татарских послов; просьба о соблюдении прежней дружбы и клятвы; чаяния об усилении дружественных связей; письмо от царя; отправление дворянина Ивана Апухтина и писаря Фирса Байбакова; просьба о доверии к словам от послов; просьба об их возврате без удерживаний.

[.....] ve yâqın kişimizni ve sipahilerimizni ve ilçileriñizni almaşuvğa ta'cil yibârgây irdiñiz biz uluğ padişah birlen burunğılayın qaradaşlıqda ve dostluqda ve muhabbetlikde bolğay irdiñiz çinliq ve şartñızda taymay muhkem turğay irdiñüz kim mabyenimizde qarındaşlıq ve dostluq ve muhabbetlük kün ilkârü ziyâde bolup artqay irdi ve yâmanlıq ve muhabbetsizlik bolmağay irdi işbu Han-ı a'zam hazretlerimizniñ hattımız bilen uluğ padişah Han-ı a'zam hazretlerimiz siz qarındaşıñızgâ divranımız Ivan Danilaviç Abuhtinnı ve yâzıçı Firs Bayqavnı yibârdik Han-ı a'zam hazretlerimizniñ hattımızdın aşa padişahane maslâhatlarımız sebebli anlar bilen sipariş qılğanımız söylegân sözlerine inam qılğaysız ve anlarıñ tutqavsız biz uluğ padişahğa qaytarub yibâirgâ buyurğay irdiñüz yâzıldı

tahtgâh-ı şehrimiz Maskvada padişahane qorumızda tarih Adem aleyhi's-selâmдин yedi biñ yüz altmış yedide Felvaris ayında.

№ 227

**Хатт царя Алексея Михайловича хану Адилю Гирею
(Москва? 1081 г.х. / 1670 г.)**

Аннотация. 1079 г.х., сентябрь – прибытие из Крыма в Москву ханского посла Мустафа-аги со спутниками и с пленниками (83 чел.); переговоры и договоренности с ханскими послами Сефер-агой и Темиршах-аталыком; пленники за выкуп; переговоры посла Мустафа-аги с царскими людьми на совете (кенъеш); просьба Мустафа-аги о долговых кабала – по 10 сом за пленника; просьба о пленниках; взятие Мустафа-агой кабалы силой и по неволе; отказ некоторых людей выдать ему кабалу; возврат людей в Крым; договоренность и шерт с Желич Богданом Пестрыковым и Василием Захаровым, обязательство послов Сефер-аги и Темиршах-аталыка со спутниками о доставлении всех пленников из Крыма без выкупа; шерт хана Адиля Гирея; негодование царя долговой кабалой, с пребыванием пленников в Крыму; жалованье-ярлыкаш для татарских пленников в Москве; отсутствие угнетений для пленников в Москве и неназначение суммы выкупа (безвыкупность); посол Мустафа-ага со спутниками на алмашув из Москвы, вывоз татарских пленников с ярлыкашем; прошение Мустафа-аги к царю о выплате из царской казны суммы выкупа согласно кабале; царь – падишах, что любит мир; веление царя о выплате по кабале (вопреки шерта) по случаю нового правления хана Адиля Гирея; непричинение гнета к пленникам с обеих сторон; просьба о следовании шерту; копия шерта в Крым; удерживание при царе послов Сефер-аги и Шахтемир-аталыка со спутниками, на месте и без изменений.

Hu

Ve halâ tarih yüz yetmiş toquzıncı yılda Senteburis aynıñ on ikinçi kününde siz Han hazretleriniñ ilçisi Mustafa ağa yoldaşları birle Han-ı a'zam hazretlerimizniñ tusnaq adamları seksân üç nefer Qırımdan Maskvaga kildiler qayuları siz Han hazretleriniñ ilçileriñiz Sefer ağa ve Temirşah Atalıqniñ söyleşüb bekleşkânlerinçe almaşuvğa Qırım Tatarları üzerine yibârdiler ve ğayrısın ilçileriñiz söyleşüb bekleşkânindin ğayrı yuluğa buyurdılar ve ilçiniñiz Mustafa ağa bizniñ kiñâşinde bolğan adamlarımız birlen söyleşkân zamanda padişalıq divanımıza Han-ı a'zam hazretlerimizniñ ol yibârilgân adamlar üzerine borç qabalaları adam başına onar som soradı ve biz uluğ padişahğa ol alınğan dusnaq adamları arz qıldılar kim ilçiniñiz Mustafa ağa anlardan ol qabalalarını küç bilen irksizlikdin alub ve qayu adamlarımız aña qabala virmediler ol anlarını Qırımğa qaytarub yibârdi

helbetde Jelic Boğdan Pestriqofnı ve dahi Vasiliy Zaharovnı söyleşib şart qılğanıñızça ilçileriñiz Sefer ağa ve Temirşah Atalıqıñıñ yoldaşarı birlen dusnaq adamlarımıznı Qırımnan cümlesin culuvsız yibâringâ irdi ve siz Han hazretleriniñ bilgüli ilçiniñiz siz qarındaşımız Adil Geray Han hazretleriniñ şartıñızça [.....] hazretlerimizniñ dusnaq adamlarımıznı orda tutub borç qabalalarını alurğa anlar üzre oşamaz irdi qayuları siz Han hazretleriniñ alınğan dusnaqlarınıñiz bizniñ Urus vilâyetinde bolğan Tatar yesirlerine Han-ı a'zam hazretlerimizniñ ulufe yârlıqasıñız veriledir hiç türlük qıstav anlarğa bolmaydur ve anlarğa yuluv qoyulmaydur ve qayuları bizniñ alınğan dusnaqlar için almaşuvğa yibâringâ oşamaydır dusnaq Tatarlarını çıkarub ilçiniñiz Mustafa ağa yoldaşları birlen ol dusnaqlarını Han-ı a'zam hazretlerimizniñ rahimlik yârlıqası birlen almaşuv yerine yibârdik evvelâ atlarına bindirüb kirasız yibârdik ve yibârile turğan zamanda elçiniñiz Mustafa ağa biz uluğ padişahğa arz eyledi ne kim biz uluğ Han siz qarındaşımız birlen dostluq ve muhabbetlik hattımız için qayusılarnı Maskvaga ketürdi anlarınñ culuv bahasın orda anlar üzerinde alınğan qabalalar üzerinçe yârlıqab Han-ı a'zamlıq hazinemizden tölergâ buyurğay irdik dib ve biz uluğ padişah hazretleri de bolsaq barışıqñı sevgân hristiyân padişahımız sizniñ yeñiden padişah bolub dostlık ve muhabbetlik bolurıñız için elçiniñiz Mustafa ağağa [.....] birlen alğan qabalaları mücibiniçe tölergâ buyurduq ilçileriñiz birlen şart qılğança oşamaz bolsa da [.....] tamam yerine ketirgânimizni kün ilkârü adet bolmas yesirlikkâ alğan Han-ı a'zamniñ adamlarımızga eskânce ilen ziyâde [.....] hiç qıstav qılurğa buyurğan degilmiz ve eger kim siz Han hazretleri bizniñ alınğan yesir [.....] bolsañız söyleşüb şart qılğança qılğay irdiniñiz qayu şart sureti sizgâ Qırımğa yibârilgândir ilçileriñiz Sefer ağa ve Şahtemir Atalıq yoldaşları birlen [.....] Han-ı a'zam hazretlerimizniñ huzurımızda tamam yerinde özgâleksiz bolur tahrira fi şehr-i Şa'ban 17 sene 1081.

№ 336

Хатт-мухаббетнаме царя Алексея Михайловича калге Кырымү Гирей-султану (?)

Аннотация. Извещение калги к царю о вреде султанским владениям от донских казаков и царского войска; нарушение клятвы такими действиями; сообщение царя о неподконтрольности донских казаков, их неподчинении велениям в царских ярлыках; письма османского султана и хана Джанибека Гирея к царю Михаилу Федоровичу о необходимости контроля над донскими казаками; отправление дворянина Ивана Карамышева для усмирения казаков; слушание казаками царского ярлыка; гибель Карамышева и его

утопление в реке Дон; письмо калги прежде от Болат-аги по поводу двух хазине; письмо от царя прежде о намерении отправить одну казну через Тимофея Караулова; следование царя шертнаме (калги и хана); взятие казны за 155-й год; взятие казны впредь по дефтеру хана Бахадыра Гирея, без добавок; указание в шертнаме (калги) о получении двух хазине сразу (одновременно); зачитывание гонцом Крымгази-мурзой шертнаме с золотой пайцзой от хана Ислама Гирея и калги Кырыма Гирей-султана о получении двух хазине сразу; заверения калги о следовании шертнаме со своей стороны; просьба к царю о следовании условиям шертнаме; негодование царя условием о получении двух хазине сразу, вопреки шерту; недоверие царя шерту и анту от калги и хана; хатт калги к царю по поводу числа посольской миссии – 35 послов и 25 гонцов; негодование царя по этому поводу – свыше шертнаме; просьба царя об отправлении к нему послов и гонцов по договору, без завышенного числа; просьба калги в хатте о выплате денежного долга, взятого Иваном Фустовым, с кабалой; невыплата денег из-за взятия тийиш сверх нормы, с добавкой от посла И. Фустова и писаря Ивана Ломакина в ханство Бахадыра Гирея; отказ царя о выплате денег за те кабальные расписки; слова царя о бахвальстве калги о готовности идти походом на приграничные царские земли; ненарушение шерта калгой и ханом, просьба царя об искренности; неискренность – причина бедствий и неудач; желание царя о соблюдении дружбы от калги; сообщение царя об одаривании им гонца Крымгази-мурзы падишахским ярлыкешем и его возврате в Крым; отправление окольного (акалынча) князя Дмитрия Львова и дьяка Анисима Трофимова на алмашув; отправление в Крым сипахи Михаила Ларионова и писаря Ивана Никитина; отправление татарских послов из Москвы на алмашув; годовичная казна (с ними) по дефтру от Т. Караулова; недостачи в доставках в Крым от Тимофея Хотунского, восполнение недостачи от царя; обещание впредь отправлять казну также по дефтеру; отправление царем падишахских ярлыкешей для приближенных лиц и мурз, что отправлялись на алмашув; просьба о ведании о царской дружбе; просьба об ответной дружбе; просьба об отправлении приближенного лица на алмашув, с царскими сипахи из Крыма; желание об устранении вреда от расходов на алмашув; напоминание о шерте перед сипахи Т. Карауловым, просьба о соблюдении клятвы; желание царя о дружбе с калгой и ханом Исламом Гиреем.

[.....] dahi yene kim bizim tarafımızdın hukmümüzde bolğan asker kişilerimizdin ve Tan Qazaqlarındın saadetlü Hunkâr hazretleriniñ yerlerine ziyan ve qusur boladur biz anlarını zabt qılmaymız ol Tan Qazaqları sebebli bizim tarafımızdın hilâf şart boladur dib ve sizlerniñ tarafınızdın yâlanlıq bolmastur öz çinliqıñızda turarsız dib bizge yâzıbsız biz uluğ padişah sizlergâ i'lâm qılamız kim Tan Qazaqları bir alay ata-ana bizar ölümün qaçıb ketkân hırsız qullardur öz muradlarıñça qıladurlar biz Han-ı a'zamlıq yârlıg-ı şerifimizni hiç tutmaydurlar ve ötkân yıl merhum babamız uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Mihayla Fyodraviç

zamanında Hunkâr hazretniñ ve Canibek Geray Hanniñ yâzğanlarınça andağ-oq anlarınıñ hırsızlıqlarına köre zabt qılmaq üçün yahşı dvarânı Ivan Qaramışavnı asker kişileri birlen yibârilgân irdi ol hırsızlar babamız uluğ padişahniñ yârlıg-ı şerifin tutmay ol dvarânı Ivan Qaramışanovni öltürüb Tan Suyuna taşladılar ve biz uluğ padişah sizlergâ mundın burun anıñ sebebli yâzğan irdik ve halâ da bolsa i'lâm qılub yâzamız ve ol oq hattıñızda sizler yâzıbsız kim mundın burun Bolat ağa birlen iki hazine sebebli yâzğan irdiñiz dib ve biz uluğ padişah sizlergâ çapqunımız David Madrasav birlen bir hazine yibâürmiz dib yâzğan irdik andağ-oq nitak-kim biz uluğ padişah Timafiy Qaraulav birlen sizlergâ yibârgân irdük ve cümlesin sizlerniñ şartname hattıñız mücibinçe yâzğan irdük ve şartname hattıñızda yâzılğandır kim yüz elli beşinci yılğa hazine alub kün ilkârüda bolsa Bahadır Geray Han defterinçe alub ziyâde tilemâske dib ve iki hazine bir oğurdan yibâürge dib sizlerniñ şartname hattıñızda yâzılmışdur ve halâ da bolsa tahqiq malüm bolmaq için çapqunıñız Qırımqazı Mirzağa yoldaşları birlen ol altun baysalu şartname hattıñızni oqudılar bir oğurdan iki hazine yibâirmek dib yâzılmışdır ve sizler hattlarıñızda biz uluğ padişahğa yâzasız kim sizniñ tarafıñızdın şartıñızğa hiç hilâf bolmasdır dib ve şartnamede her ne yâzılğan bolsa anıñ üzerinde turarsız dib biz uluğ padişah sizlerdin toğrulıq ve çinliq ümid qılğan irdik Bolat ağa birlen yâzğan hattıñızniñ cevabındın dönüb toğru cevab dostluqğa ve muhabbetlikke ma'qul bolğan söz yâzarsız dib ümid qılıb irdük ve halâ da bolsa qarındaşımız Islâm Geray Han ve siz Qalğa Qırım Geray Sultan biz uluğ padişahğa çapqunlarıñız Qırımqazı Mirza birlen andağ-oq yâzubsız nitakkim bundın burun çapqunlarıñız Bolat ağa birlen iki hazine sebebli yâzğan irdiñiz ve biz uluğ padişah aña aceb qılamız kim sizler qılğan şartıñızni-antiñızni unutub şartname hattıñızdın aşa iki hazine sebebli yâzasız sizler şartıñızni-antiñızni unutmamaq kerek idi na-ma'qul sözlerni terk itmek kerek idi anıñ üçün kim şartıñız ve antiñız yaqın zamanda bolğan irdi eger kim sizlerniñ şartname hattıñızğa inam ve şartıñız ve antiñız muhkem bolmaz irsa andın artuq kün ilkârü nigâ inam qılsa bolur kün ilkârü ne birlen bekleşmek bolur ve şol-oq hattıñızda sizler biz uluğ padişahğa ilçiler ve çapqunlar sebebli yâzıbsız kim ilçileriñiz otuz beş kişi ve çapqunlarıñız yigirmi beş kişi yürsün dib ol da bolsa şartname hattıñızdan aşa yâzılğandır ilçileriñizni ve çapqunlarıñızni sözleşib bekleşkânçe yibârgây irdiñüz artuq yibârmegâysız ve ol sebebli qılğan şart ve antiñızni bozmağay irdiñiz ve hem hattıñızda yâzılğandır iski işler sebebli Ivan Fustov qabala birlen alğan aqçadın ötrü kim ol qabalalar mücibinçe tölerge buyurğay irdik dib taqı Bahadır Geray Han zamanında sipahilerimiz Ivan Fustav ve yâzıçı Ivan Lamakindin artuq tiyişlerge tutub eskânçe birlen alğan qabalalar mücibinçe aqça tölergâ tüşmegân

üçün tölenmegândür anıñ sebebli mundın burun kob kere yâzılğandır kim ol qabalalarğa tölev bolmastur dib anıñ üçün kim ol aqçalar iskânce birlen alıngandır aña kob zamanlar kiçkândir ve ne-kim sizler hattıñızda çinsızlıq birlen maqtanıb yâzıbsız kim çet yerlerimizge cavlay kelmâk üçün ve biz uluğ padişah sizlerniñ qılğan şartıñızğa köre andağ işni şek qılmamız şartıñızdın ve antiñızdın aşa andağ çinsızlıq qılmassız hem şartıñızni bozmassız anıñ üçün kim her kim çinsızlıq qılsa Allah Tebarek ve Ta'alâ hazırdir Qırımıda burunğı Hanları her qaysıları çinsızlıq qıldı irsa Tañrı Ta'alâdin anlarğa ceza boldı ve qaysıları öz şartlarında ve çinliqda turdılar irsa anlar Qırım Yurtunda kob yıl hanlıq qıldılar ve biz uluğ padişah sizniñ şartıñız ve şartname hattıñız mücibinçe dostluqda ve muhabbetlikdâ turarğa tileymiz ve padişahane sözüimiz hiç qaçan özge bolmastur ve çapqunlarıñız Qırımqazı Mırzanı yoldaşları birlen burunğı adetçe padişahane yârlıqasıñız birlen yârlıqab yâzğaniñızça ta'cil qaytarıb sizlergâ Qırımğa yibârdik ve almaşuvğa yaqın kişimiz aqalincamız knez Mizay Patraviç Lvâvni ve diyâq Anisim Trafimavni ve Qırımğa sipahilerimiz Mihayla Larivanavni ve yâzıçı Ivan Mikitinni ve Maskvada bolğan elçileriñizni almaşuv yerine yibârdik ve anlar birlen hazine bir yıllıq Timafiy Qaraulav birlen yibârgân defterçe bi-qusur yibârürge buyurduq dahi Timafiy Hatunsqay birlen yene qusur yibârilgân esbablar bar irdi dib tilek qılub yâzğaniñızça hem ol qusurlar şol-oq hazine birlen birgâ tamam yibârilgândir ve kün ilkârüde bolsa her yıl kesmây şol-oq defterçe qusursız tamam yibârürmiz ve almaşuvğa kelgân yaqın kişiniñizge ve mırzalarğa padişahane yârlıqasıñızni burunğı adetçe yibârgânımız nitak-kim babamız uluğ padişah zamanında yibârile kelgândir ve sizler de bolsañız biz Han-ı a'zamlıq dostluq ve muhabbetligimizni yâd tutub bilmek kereksiz ve dostluq ve muhabbet birlen andağ-oq ivazın qılmaq kereksiz yaqın bolğan kişiniñizni almaşuvğa ve Qırımıda bolğan sipahilerimizni anlar birlen birgâ qoşub ta'cil yibârgâysız çet qal'âlarımızda ve almaşuvğa yibârgân asker kişilerimizgâ uzun-uzaq almaşuv kütüb harclıqdan kob ziyân bolmağay irdi ve kün ilkârü biz uluğ padişah birlen dostluqda ve muhabbetlikde ömür ahırğaçe taymay turğaysız ne üzerinde biz uluğ padişahğa çinliq berüb sipahilerimiz Timafiy Qaraulov aldında Quran üstünde bekleşib şart qıldıñız irsa anıñ üzerindâ taymay muhkem ömür ahırğaçe özgâliksiz turğay irdiñiz ve biz uluğ padişah qarındaşıñız Islâm Geray Han birlen ve siz Qalğa Qırım Geray Sultan birlen ömür ahırğaçe dostluqda ve muhabbetlikde taymay bolurğa tileymiz ve padişahane sözüimiz özgâ bolmastur [.....].

**Хатт-мухаббетнаме Алексея Михайловича нуреддину
Гази Гирей-султану (?)**

Аннотация. Гонец Крымгази-мурза к царю от хана Ислама Гирея, калги и нуреддина, со спутниками и с письмом; аудиенция от царя для татарского гонца; зачитывание перевода письма; уведомление хана Ислама Гирея об искренности нуреддина и следовании шерту без нарушений; извещение нуреддина о получении прежде царского письма от гонца Давыда Мордасова; письмо хана Ислама Гирея к царю с советами от нуреддина; гонец Токтамыш к царю с письмом от нуреддина; просьба нуреддина к царю об оказании милостей гонцу и его скором возврате; царский слуга Василий, сын Джанкильди, с письмом к хану; ярлыкаш царя для гонца Крымгази-мурзы со спутниками, их возвращение в Крым; отправление на алмашув окольничего (акалынча) князя Дмитрия Львова и дьяка Анисима Трофимова; отправление сипахи Михаила Ларионова и писаря Ивана Никитина, с татарскими послами из Москвы на алмашув, с последующим направлением в Крым; годичная казна с ними от царя по дефтеру от Тимофея Караулова; восполнение недостачи ранее от Тимофея Хотунского – один пучок соболойной пушнины; заверения царя об отправлении впредь по указанному дефтеру; просьба к нуреддину о принятии во внимание царской дружбы и о дружбе взамен; свидетельство нуреддина перед ханом о благосклонности царя; просьба царя о следовании шерту с искренностью; просьба царя об отправлении приближенных лиц из Крыма на алмашув; возврат царских сипахи из Крыма; намерение об устранении вреда для царского войска по случаю алмашув; соблюдение шерта, данного перед сипахи Т. Карауловым; желание царя о прочной дружбе с ханом и нуреддином.

Hu

Tañrı Tebarek ve Ta'alâniñ rahmi ve inayeti birlen uluğ padişah Han ve hem uluğ biy Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ penahı ve kob memleketlerniñ de bolsa padişahı ve hükümdarıdın Nuraddin Qazı Geray Sultanğa muhabbetlik birlen selâm tikâç sözüümüz oldur kim qarındaşımız Han ve Qalğa ve siz Nuraddin Sultan da bolsañuz biz uluğ padişahğa çapqunlarıñız Qırımqazı Mirzanı yoldaşları birlen ve hattlarıñız birlen yibâribsiz ve biz de bolsaq uluğ padişah çapqunlarıñızni yârlıqab Han-ı a'zamlık didar-i şerifimizni ta'cil körârge buyurduq ve hattlarıñızni anlardan aldurub tercime qıldırub tiñladuq ve qardaşım Islâm Geray Han biz uluğ padişahğa çinlığıñızni i'lâm qılub yâzadır kim tarafıñızdın qılğan şartıñızğa hiç türlük hilâf bolmastur nitak-kim şart hattıñızda yâzilğandır andağ-oq bolur dib yâzıbdur ve siz Nuraddin Ğazı Geray Sultan da bolsañız biz uluğ padişahğa hattıñızda yâzasız mundın burun biz uluğ padişah çapqunımız David Madrasav birlen yâzğan hattlarımızniñ cevabları

cümlesi malûm boldı dib ve öz maslâhatlarıñız sebebli qarındaşıñız Islâm Geray Han biz uluğ padişahğa hattlarında yâzğandır dıbsız sizniñ sözüñiz-hattıñız ol-oqdur ve hattıñız birlen Toqtamışnı yibârübsız ve biz de bolsaq çapqunıñız burunğı adetçe yârlıqab ta'cil sizge qaytarub yibârgây irdik dıbsız ve ne sebebli biz uluğ padişahğa qarındaşımız Islâm Geray Han hattlarında yâzdılar irsa ol maslâhatlar sebebli qarındaşımız Islâm Geray Hanğa yumuş kişimiz Cankildi oğlu Vasiley birlen hattımızda yâzğanmız ve çapqunlarıñız Qırımqazı Mırzanı yoldaşları birlen burunğı adetçe Han-ı a'zamlıq yârlıqamız birlen yârlıqab yibârdük ve almaşuvğa yaqın kişimiz aqalınçamız knez Mizay Patraviç Lvâvnı ve dyâq Anisim Trafımaavnı ve Qırımğa baraçaq sipahilerimiz Mihayla Larıvanavnı ve yâzıçı Ivan Nikitinni ve Maskvada bolğan elçileriñizni almaşuv yerine yibârdik ve anlar birlen qılğan şartıñızça hazinemizni bir yerde Timafiy Qaraulav birlen yibârgân defterçe qusursız bir yılğa yibârgânımız ve Timafiy Hatunsqay birlen yibârilgân qusur bir tob samurnı sizgâ anlar birlen birgâ yibârgânımız ve kün ilkârü inşa'Allahu Ta'alâ kene şol defter birlen yibâirmiz ve siz Nuraddin Ğazı Geray Sultan biz Han-ı a'zamniñ da dostluq ve muhabbetligimizni bilib yâd tutqaysız ve dostluq birlen andağ-oq ivaz qılğaysız ve qarındaşımız Islâm Geray Hannı barça yahşılıqğa delâlet qılğaysız kim biz uluğ padişah birlen ömür ahırğaçe muhkem qarındaşlıqda ve dostluqda bolub öz çinlıqlarında ve şartlarında turub yâqın bolğan kişileri almaşuvğa ve Qırımında bolğan sipahilerimizni bizgâ qaytarıb toqtavsız yibârgâysız anıñ üçün kim çet qal'âlarımızda yatur asker kişilerimiz ve almaşuvğa yibârgân askerlerimizgâ almaşuv kütüb kob ziyan ve zarar bolmağay irdi ve kün ilkârü biz uluğ padişah birlen qarındaşımız Han ve sizler de bolsañız muhkem dostluqda ve muhabbetlikdâ bolub taymay ömür ahırğaçe bolğay irdiñiz ve sipahilerimiz Timafiy Qaraulav aldında çinlıq itib ne üzerindâ şart qıldıñız irsa anıñ üzerinde muhkem taymay turğay irdiñiz ve biz uluğ padişah qarındaşımız Han birlen ve sizler birlen de bolsa muhkem dostluqda ve muhabbetlikde taymay tururğa tileymiz [.....].

№ 338

Хатт-мухаббетнаме царя Алексея Михайловича калге Кырыму Гирей-султану (?)

Аннотация. от нуреддина; 12 слуг с послами и 3 слуги с гонцами; не требовать сверх дефтера от хана Бахадры Гирея; две казны за год – не оговорено в договоре с Хуремшахом и не прописано в шертнаме; просьба калги в письме о доставке соболиного меха («samug kürk») для ана-бийим; негодование царя по поводу двух хазине (двойной казны) за один год, вопреки

шертнаме; сообщение царя об отправлении сразу за два года – болеклер для калга-султана и падишахский ярлыкаш для приближенных к калге лиц; сообщение царя о своем велении отправить соболиные меха для ана-бийим; царский ярлыкаш для прежних гонцов от калга-султана – Мусы и Абдуррахмана, со спутниками, с выдачей традиционного улюфе (жалованья) и возвратом в Крым; отправление царем своих слуг в Крым, толмачей Тихона Головачева и Данилы Потапова, с письменным ответом хану и калге; отправление на алмашув окольников (аклынчая) Тимофея Бутурлина и дьяка Ивана Зиновьева; отправление с казной в Крым сипахи Григория Волкова и писаря Дружины Огаркова, с татарскими гонцами из Москвы; болеклер для хана Ислама Гирея, калги Кырыма Гирей-султана и нуреддина Гази Гирей-султана, бийимлер, султанов и ханийлер, ярлыкаш для приближенных лиц – все это по дефтеру от хана Бахадыра Гирея; прежние доставки от сипахи Тимофея Караулова и писаря Грязнова Акишева, затем – от Михаила Ларионова и писаря Ивана Никитина; просьба к калге о прочном и постоянном соблюдении дружбы; просьба царя о соблюдении шерта, данного ханом перед царскими сипахи, с шертнаме с золотой пайцзой; просьба о несовершении походов в царские владения; устранение преград в дружбе – не просить от послов свыше положенного, не чинить унижений и притеснений; просьба о скором возврате в Москву сокольников (кушчылар), арабаджылар (извозчиков) и путеводителей (ёл-агалар); желание царя о дружбе с ханом, калгой и нуредином; заверения царя о ежегодных отправлениях в Крым болеклер и ярлыкашей.

[.....] ve Nuraddin Sultanlardın kelib ve ilçiler birlen on iki hidmetkâr ve çapqunlar birlen üç hidmetkâr yürürgâ andın artuq ilçî ve çapqun kelmâske ve Bahadır Geray Hanniñ defterindin ziyâde hiç nersa soramasqa dib yâzılğandır amma bir yulı iki hazine sizlergâ yibâirgâ dib Hüremşahniñ sözleşkânida ve sizlerniñ şartname hattıñızda yâzılğanı yoqdur ve siz Qalğa Sultanniñ hattıñızda yâzılğandır kim anañız biyimgâ samur kürk yibâirgâ buyurğay irdük dib ve şartname hattıñızdan aşa bir yılda iki hazine yibâirmek her kez tüşmâz irdi amma biz ulu padişah qarındaşımız Islâm Geray Hanğa ve siz Qalğa Qırım Geray Sultaña dostluq ve muhabbetligimizni tamam yerine keltürmek üçün hem kün ilkârü sizler birlen ömür ahırğaçe taymay muhkem dostluqda ve muhabbetlikde bolurğa tileb sizlergâ bölekler ve yaqın kişileriñizgâ padişahane yârliqaşımızni bir oğurdan iki yıllıq yibâürge buyurduq ve sizlerdin dostluq ve muhabbetlik ve tüzenlik ve bir qararlıq ümid idüb andağ qıldıq ve siz Qalğa Qırım Geray Sultanniñ anañızğa samur kürk yibâirge buyurduq zerdeva degil ve burunğı çapqunlarıñız Musanı ve Abdurrahmanı yoldaşları birlen Han-ı a'zamlıq qarşılıq yârliqaşımız birlen yârliqab ve burunğı adetçe ulüfe berib sizlergâ qaytarıb yibârgânımız ve anlar bilen yumuş kişilerimiz Ğalavaç oğlu Tihanni ve Potap oğlu Danılanı yibârgânımız ve ne sebebli

qarındaşımız Islâm Geray Han ve siz de bolsañız biz uluğ padişahğa çapqunlarıñız birlen yâzğan irdiñiz ol maslâhatlarıñ barça cevabın mundın burun ol yumuş kişilerimiz birlen sizlergâ tahqiq yâzğanımız ve yaqın kişimiz aqlınçayımız Timafiy Fyodraviç Buturlinni ve diyâq Ivan Zinoviyâvni almaşuvğa ve hazinemiz birlen Qırımğa sipahilerimiz Grigorây Volqovni ve yâzıçı Drujina Ağarqavnı şol-oq çapqunlarıñız birlen Maskvadan çıkarıb birgâ yibârgânımız ve sipahilerimiz birlen biz uluğ padişah qarındaşımız Islâm Geray Hanğa ve siz Qalğa ve Nuraddin Sultanğa ve biyimlergâ ve sultanlarğa ve haniylergâ bölekler ve yaqın bolğan kişileriñizgâ Han-ı a'zamlıq yârlıqasınıznı Bahadır Geray Han defterinçe yibârgânımız nitak-kim burunğı sipahilerimiz Timafiy Qaraulov ve yâzıçı Grâznoy Akişav birlen ve andan soñ sipahimiz Mihayla Larivanav ve yâzıçı Ivan Mikitin birlen yibârgân irdik her yerdâ şulay-oq tamam yibârgânımız biz uluğ padişah sizler bilen ömür ahırğaçe taymay muhkem dostluqda ve muhabbetlikdâ bolurğa tileb hem kün ilkârü sizlerden qılğan şartıñızça çinliq ve bir qararlıq ve muhkem dostluq ve muhabbetlikni ümid itib andağ qılğanımız ve siz Qalğa Qırım Geray Sultan da bolsañız biz Han-ı a'zamniñ andağ dostluqımızni ve muhabbetligimizni körüb muhkem dostluqda ve muhabbetlikdâ ömür ahırğaçe taymay bolğay irdiñiz ve ne üzerinde qarındaşımız burunğı sipahilerimiz aldında biz uluğ padişahğa çinliq berib Quran üstünde şart qılğanlardır ve şartname hattlarına altun baysaların taqturub biz uluğ padişahğa yibârdiler anıñ üzerinde muhkem taymay turğay irdiñiz ve çet yerlerimizgâ özleriñiz cavlay kelmeğây irdiñiz ve asker kişileriñizni hiç kim irsanı yibârmegây irdiñiz biz uluğ padişahlarıñ mabeynimizdâ muhabbetsizlik bolmağay irdi ve şartname hattıñızdan aşâ sipahilerimizdin artuq hiç nersa soramağay irdiñiz ve sıysızlıq ve qıstav qıldırmağay irdiñiz ve sipahilerimiz birlen halâ yibârgân kişilerimizni quşçılarnı ve arabaçılarnı ve yol ağalarnı qaytarıb biz uluğ padişahğa tutqavsız burunğı adetçe ta'cil yibâürgâ buyurğay irdiñiz anıñ üçün kim anlarıñ Qırımında hiç işleri yoqtur nihayet uzun-uzaq turmaq bilen kob ziyan ve zarar anlarğa boladır ve biz uluğ padişah qarındaşımız Islâm Geray Han birlen ve siz Qalğa Qırım Geray Sultan birlen ve Nuraddin Ğazı Geray Sultan birlen ömür ahırğaçe taymay dostluqda ve muhabbetlikdâ bolurğa tileymiz ve sizlergâ böleklerimizni ve yaqın bolğan kişilerge padişahane yârlıqasınıznı her yıl sayın şol defterçe yibâürmiz ve Han-ı a'zamlıq sözüimiz özgâ bolmastur anıñ üzerinde padişahane göñlümüz qarar qılğandır [.....].

№ 356

**Хатт-мухаббетнаме царя Алексея Михайловича (?)
хану Мехмеду Гирею (Москва, декабрь 7064 г. от Адама)**

Аннотация. Отправление в Крым Понарина; хаттлар (письма) и легкие болеклер для хана Мехмеда Гирея, калга-султана и нуреддин-султана, выдача их от сипахи Дмитрия Жеребцова и писаря Семена Титова; просьба к хану о следовании дружбе и соблюдении клятвы искренне; «друг для друзей, враг – для врагов»; просьба о несовершении походов в приграничные царские владения и приднепровские крепости татарскими вельможами (хан, калга, нуреддин, султаны, беки, мурзы, войско и др.); просьба к хану – не оказывать помощь польскому королю, не просить от царских сипахилер свыше дефтера от хана Ислама Гирея, вопреки шерту, не чинить послам неуважений и притеснений, проявлять уважение к царским послам; устранение помех в дружбе; возврат из Крыма царских слуг (послов) без удерживаний; просьба об отправлении на алмашув приближенного к хану лица.

[.....]an Panarinnı yibârdik ve anlarğa ol hattlarımıznı ve yeñgil bölüklerimizni sipahilerimiz Mitray Jirabçavğa ve yâziçı Siman Titavğa teslim itârgâ buyurdıq ve anlarğa ol hattlarımız ve yeñgil bölüklerimizni siz qarındaşımız Mehmed Geray Hanğa ve Qalğa ve Nuraddin Sultanlarğa alıb barurğa buyurduq ve siz qarındaşımız Mehmed Geray Han da bolsañız Han-ı a'zam hazretlerimizniñ dostlıq ve muhabbetligimizni körüb biz uluğ padişah Han-ı a'zam hazretlerimiz bilen ömür ahırğaçe muhkem dostluqda ve muhabbetlikde bolğay irdiñiz ve çinliq şartıñızda özgâlıksiz muhkem turğay irdiñiz ve dostumuzğa dost ve duşmanımızğa duşman bolub ve çit yerlerimizgâ ve Han-ı a'zam hazretlerimizniñ ve Özü qal'alarına siz qarındaşımız özüniñiz cavlay barmağay irdiñiz ve Qalğa ve Nuraddin ve ğayrı sultanlarğa ve biklergâ ve mırzalarğa ve barça asker kişileriñüzgâ hiç kimsegâ barurğa buyurmağay irdiñiz ve duşmanımız Leh qıralına hiç türlük iş birlen yârdım qılmağay irdiñiz anıñ sebebli biz uluğ padişah birlen siz qarındaşımızniñ arasında muhabbetsizlik bolmağay irdi ve sipahilerimizdân çinliq ve şartıñızdan Islâm Geray Hannıñ defterindân ziyâde hiç ne irsa soramağay irdiñiz ve anıñ birlen qıstav ve sıysızlıq qılurğa buyurmağay irdiñiz ve anlarğa sıy ve hürmet qılıb saqlatqay irdiñiz ve işbu barğan yumuş kişilerimizni biz uluğ padişahğa tutqavsız qaytarub yibârürğâ buyurğay irdiñiz ve almaşuvğa yaqın kişiñizni yibârgây irdiñiz ve Han-ı a'zam hazretlerimizniñ sipahilerimizni de bolsa tutqavsız yibârgây irdiñiz yâzıldı tahtgâh-ı şehrimiz Maskvada padişahane qorumızda tarih Adem aleyhi's-selâmdin yedi biñ altmış dörtde Diqabr ayında.

№ 357

**Хатт-мухаббетнаме царя Алексея Михайловича (?)
хану Мехмеду Гирею**

Аннотация.забвение ханского шерта Селимом Гирей-султаном, мурзами и татарами; их союз с восставшими казаками, поход на царских воевод и войско, на приднепровских казаков (слуг царя); удивление царя по этому поводу; нарушение ханского шерта и неискренность; заверения царя о своей правоте и искренности; бедствия – причина нарушений клятвы; просьбы царя к хану – не чинить вражду, дружба ханства с четкой решительностью, выдать ярлык Селиму Гирей-султану и мурзам, велеть не заключать союз с восставшими казаками, не трогать казацкие крепости вдоль Днепра и вернуть все войско в Крым.

[.....] ve birlik qılır üçün ve Qırımdan Selim Geray Sultan mırzalar ve Tatarlar birlen siz qarındaşımızniñ qılğan şartıñızni unutup bizgâ asi bolğan Qazaqlar birlen bir bolub Han-ı a'zam hazretlerimizniñ vayevodalarımız ve asker kişilerimizniñ üzerine andağ-oq biz uluğ padişahğa çinliq birlen yumuş itâ turğan Özü Qazağı üzerine tekrar-tekrar kelib döğüş qıladur ve biz uluğ padişah Han-ı a'zam hazretlerimiz bu işke aceb qılamız kim siz qarındaşımızniñ tarafıñızdan sultanlar ve mırzalar siz qarındaşımızniñ çinliq ve şartıñızdan aşa andağ qıladurlar kün ilkârü nigâ inam qılsa bolur kim siz qarındaşımızniñ çinliq ve şartıñız bir qararda bola başlamadı ve biz uluğ padişah Han-ı a'zam hazretlerimizniñ sözümüzde hiç türlüq qararsızlıq bolğanı yoqdur çinsızlıqğa Allah ceza bergüsidür siz qarındaşımızğa dugul avam-ı nas kişi de bolsa şartnı bozub sözünde turmasa Allahdın ceza bulunmayınça bolmas ille padişahlarğa andağ işden bi-kerañ havflanmak kerek ve siz qarındaşımız Mehmed Geray Han hazretleri de bolsañız biz uluğ padişah Han-ı a'zam hazretlerimizniñ qarındaşlıq ve dostluq ve muhabbetligimizni ve özüñizniñ çinliq ve şartıñızni yâd itüb biz uluğ padişah birlen hiç bir türlüq duşmanlıq başlamaq buyurmağay irdiñiz bir qararda bolmağan dostluqdan ayrıлмаq kerek bir qararda bolmağan dostluq az zamanda bir taraf bola turğандur ve siz de bolsañız Selim Geray Sultanğa ve mırzalarğa yârlıq yibârürgâ buyurğay irdiñiz kim ol sultanlar ve mırzalar ve Tatarlar birlen biz uluğ padişahğa asi bolğan Qazaqlardın ayrılub Özi boyunda bolğan Qazaq kermanlarımızdın cümle asker halqı birlen qaytıb Qırımğa barğay irdiler [.....].

10. ДОКУМЕНТЫ ОСМАНСКОЙ КАНЦЕЛЯРИИ

№ 159

Убудьетнаме Зульфикар-аги Алексею Михайловичу
(27 сентября 1064 г.х. / 1654 г.)

Аннотация. Весть о готовящемся визите царского посла в Стамбул; сообщение от кефинцев о вероятности прибытия того посла к крымскому хану; получение вестей о рейде донских казаков на тридцати чайках ночью (врасплох) на селение Эрекли на берегу моря; кража имущества и взятие пленников, сожжение селения; рейды на близлежащие села; смута и деяния казаков вопреки дружбе от царя; просьба к царю о взятии донских казаков под власть, о наказании разбойников в назидание другим; вести из Крыма о кончине крымского хана; просьба об утверждении ханом прежнего хана Мехмеда Гирея; пребывание хана Мехмеда Гирея на острове Родос; транспортировка хана Мехмеда Гирея со Стамбула в Кефе; милость, оказанная прежде Михаилом Федоровичем и Филаретом Никитичем Зульфикар-аге за службу; верная дружба султана; продолжение прежней дружбы; молитвы Зульфикар-аги во благо царя; остальное извещение (донесение) с доставкой убудьетнаме от царского слуги, урума Юрика, сына Димитрия.

Allah inayeti ile ulu çar hem ulu Han Aleksa Mihaylaviç cümle Urusnñ hükümdarı ve dahi çoq vilâyetleriñ büyük efendisi samoderjaçi hazretleriñ Allah Ta'alâ ömür ve devletlerin daim ziyâde eyleyüb cümle hata ve hatarelerden masun ve muhafaza eyleye ba'de bu canibiñ ahvalından su'al buyurılırsa ElhamdülilLâhi Ta'alâ qadimden berü iki büyük devlet arasında olan mübarek sulh ve salâh bu canibde yerlü-yerinde bolub ol mübarek sulha riayet olunub canib-i ulu devletiñizden dahi bu canibe Asitane-i Saadete saadetlü ve şevketlü ve devletlü padişahımız hazretlerine baş elçi gelecekdir deyü bir haber şayi' oldıydı lâkin soñradan Kefeden adamlar gelüb şöyle haber virdiler ki ol ilçi Asitane-i Saadete gelmez Qırım Hanı hazretlerine gider deyü i'lâm eylediler bu esnada Qara Deñizden ulaq gelüb haber virdiler ki nehr-i Tan atalarından otuz qarib şayqalar ile Qazaq eşqiyâsı çıqub deñiz yâlusında vaqi' Erekli nam qasaba giçe ile ortalıq ğafil iken urub cümle mallarnı alub adamlarnı dahi kimisini esir idüb ve kimisini qatil idüb ba'de qasabai ateşe urub hakile yeksan idüb ve dört canibe ol etrafiñ qaryelerine dahi tağılub qaryeleri urub itdükleri fesad ve

şenaat beyân olunmaz deyü şikâyetler idüb bu ahvalı bunda kimesne şöyle olur deyü ümid itmezlerdi zira mezkûran Qazaqları gendüleri oturduqları mekânlarında kimesne muslûmanlar tarafından ve kerek Tatar Han hazretleri tarafından ve cihan mine'l-vücuх rencide ve remide itmiş degil iken anlar bu deñlü fesad eylediler dostluğa binaen ve devletiñize hayır-hevah olduğımıza binaen saadetlü ulu çar hem ulu Han Aleksay Mihaylaviç cümle Urusniñ hükümdarı ve dahi çoq vilâyetleriñ büyük efendisi hazretlerine yâzub i'lâm itmege iqtiza itmegin zira mezkûran nehr-i Tan Qazaqları bile sebeб mübarek sulh ve salâha muğayir bu deñlü fesad eylediler aña köre cenab ulu devletiñiz tarafından mezburan eşqıyâyâ taqayyüd buyurılıb zabt olunalar ve hem itdükleri fesadlarına köre haqlarından keline ki saire dahi mücib ibret oluna bu arada iken tekrar Qırımdan dahi adamlar gelüb Qırım Hanı hazretleri emr-i Haq ile fevt olub muqaddema Qırım Hanı olan Mehmed Geray Hannı Qırırna Han olmağa rica eylemişlerdir mezbur Mehmed Geray Han hazretleri Aq Deñizde Rodos qal'âsında olub Asitane-i Saadetden bu canibe getürtmege adam gönderildi geldikde Qırırna Han olub gönderilür bu quluñuz rahmetlü babañuz saadetlü ulu Han hem ulu çar cümle Urusniñ hükümdarı olan Mihaylo Fyodoroviç ve babası Filaret Niqitiç zamanlarında gördüğimiz eyilükleri hidmetimiz muqabelesine itdikleri ihsanlarını quluñ feramuş itmeyüb daim devam-ı ömür ve devletiñiz adiyâsına hayır du'ada olub anlara dahi hayır du'alar ile rahmet oqurız zira hem eyilüklerini görmüşüz hem ömürleri ahır olinça saadetlü Islâm padişahı efendimiz hazretleriñ ziyâdesiyle Haq üzre qaviy dostları olub kezlik ulu devletiñiz tarafından dahi anlar colın saadetlü ulu padişahımızıñ sadaqatlu dostluğunu muqarrar bilüriz ol sebeбden daima devam-ı ömür ve devletiñize hayır du'alar ideriz sair ahvaldan işbu ubudiyetname ile varan Dimitra veled Yürikni nam urum quluñız her vechle i'timadlu ve toğrı quluñız olmağın anuñle sipariş olundu her ne taqrir iderse i'timad buyurub üzerinden nazar-ı şerifiñiz diriğ buyurılmayâ baqı ferman ulu çar hem ulu Han hazretleriñdir tahrira fi 27 eylül sene 1064.

Bende-i Zulfiqar ağa
Raci lütuf-i Haq Zulfiqar bin Abdülvehhab

№ 307

**Хатт из османской стороны (от визиря?) царю
Михаилу Федоровичу (1044 г.х. / 1634 г.)**

Аннотация. Письма от царя султану и визирю; прибытие в Стамбул главного посла Ивана Коробьина и дьяка Сергея Матвеева, с пишкеш и хедайя (подарками); прежняя клятва и договор о незаключении Москвой мира с Польшей без султанского позволения; готовность османского войска к

сражению и приближение к владениям Польши; нарушение Москвой клятвы – заключение мира с Польшей; содействие Польше от Москвы; послы из Москвы в Стамбул с просьбой о прощении провинностей; султанское решение о несовершении похода в Польшу в текущем году; сохранение султаном дружбы с царем и покровительство соседу (Москве); султанские веления татарскому хану, кефинскому беклер-беку и азакскому беку, слугам, агалар и другим, с наставлениями о сохранении дружбы; условия о взятии под власть донских казаков, о непричинении вреда султанским и ханским владениям; обязательство о непричинении вреда Москве от татарского хана, Кефе и Азака; в случае рейда донских казаков по морю на чайках – поход в царские владения татарского и кефинского войска; просьба к царю о сохранении дружбы и добрососедства; переписка сторон.

Ümdetü'l-kübra-i el-a'zamu'l-Isuye [.....] en-Nasraniyet sahib-i izyâl el-haşmet ve'l-veqar sahib-i delâil el-mecid ve'l-iftihar muhaleset-nişan musadaqat-unvan Vladimiriñ ve Masqva ve Novqradiñ ve Hacıtarhanniñ ve Belqraniñ ulu bigi ve Sibiriñ ve ğayrı vilâyetleriñ hükümdarı ve cümle Masqva ve Rusiñ çarı çar [.....] Födoroviñ hatemat avaqıbe bi'l-hayır qabiline dostluğa lâyıq naqave peyâm ki Asitan-i Saadet aşiyân-i padişahiyâ olan vufur muvalat ve ittihadıñızdan sadır ve hulâsa-i kelâm ki ehali-i İslâma olan mezid muhabbetiñizden mütebadir olur methaf ve mehdi qılındıqdan soñra dostane inha olunur ki el-halet hazihi melca-i selâtin-i i'zam ve menca-i havaqin-i fıham saadetlü ve şevketlü ve azametlü padişahımız padişah-ı İslâm abda-Allahu Ta'alâ bi-şevketu's-saltanat eli yevmü'l-Qıyâm hazretleriniñ Atabe-i Aliyye-i saadet-maqam ve südde-i saadet-i sipihrihtişamlarına kemâl tevqir ve ta'zim ile yâzılmış name-i ziraat hatame-i muhaleset meşhun ve bu dostuñuza yâzdığıñız mektüb ihtisas-i meveddet ve musadaqat-nümüñiz muqarrib adamlarıñızdan baş elçilik hidmetine ta'yin eyledigiñiz İvan Ğavriloviç Qarabin ve Sirge Matfe dyâq nam maqbul elçileriñiz könderdigiñüz pişkeş ve hedayâlarıñız ile kelüb tarafıñızdan olan dostluq ve muhabbetiñizi arz ve iş'ar ve pişkeşleriñizi pişgâh-i saadet-destgâhiyâ isal ve isal eyledikden soñra nameleriñiz [.....] arz ve inha olunan ahvallarıñız i'zz huzur-ı faiz olunur şehriyâriye i'lâm ve inha olunduqda cümlesine alem-i şerif alem-i şümül şehinşahları mühit ve şamil olub mabeyinde olan ittifaq ve ittihad ve ahd ve misaq karar ve de [.....]an Hümayundan irtiza ve isticaze olmadıqça Lih qıralı ile musalaha eylemâmeñize söz bağlanmış iken bizim askerimiz ve serdarlarımız a'zim tedarik ile üzerlerine varub ve memleketlerine yâqın olub vilâyet ve memleketlerini harab ve ğaret ve qarşu kelen asker hezimet eserlerin şemşir-i zafer-ta'sir ile qahr ve hasaret itmek üzre iken siz ahd ve qavliñiz üzerine turmayüb [.....] sulh ihtiyar itmekle adüvvi bed-huyıñ nim merde olan cisim na-paklerin hayât-ı istihlâs ile tazelandirdiñiz ve yeñiden anlara

sebeb-i hayât oldıñız ve ol ecelden Asitane-i Saadete ilçilerin könderüb cerm ve hatasına afv ve ihsan ve reayâ ve berayâsı haqqında taleb aman itmekle bu sene üzerlerine varalmamağa ruhset-ı Hümayun oldu bu hususda su-i tedbiriñiz olub ahdıñızda bir qarar olmadıñızsa saadetlü ve şecaatlü ve azametlü padişahımız hazretleriniñ hatır-ı feyz-müzahirleri münharif olmuşdır lâkin siziñle mabeyinde olan şerait-i dostluq riayet ve qoñşılıq merasimi himayet olunub Tatar Han canibine ve Kefe bekler begine ve Azaq begine ve qul ağalarına ve sairler evamir-i aliyye könderilüb evvelden niçe tenbih olunmuş ise kirü ol şartları riayet idüb madamki siziñ tarafıñızdan Tan Qazaqları zabt olunub deryâ tarafından memalik-i Islâmiyeye çıqmayâlar ve ol vechle tecavüz eylemeyeler ve siz dahi il ve memleketlerine aqın ve çapqun itmiyesiz deyü muhkem tenbih olunmuşdır şöyle ki mabeyinde ol qavl ve şart riayet olunub siz Tan Qazağnı zabt idüb anlardan [.....] tmeyüb şerait ma'hudeyi riayet idüb yerine ketüresiz Tatar Han tarafından ve Kefe ve Azaq caniblerinden bir ferdi memleketiñize tecavüz itdürmeyüb il ve vilâyetiñizi himayet olunub zarar irişdirilmâması muqarrardır amma şöyle ki Tan Qazaqlarıñız [.....] yesiz ve şimden kirü Qazaq şayqaların deryâ yüzine çıqub yâlılarda olan fuqarayâ tecavüz eyleyeler cümle Tatar askeri ve Kefe canibinde olan asker ol memleketde aqın idüb ahz intiqama sıy ve ihtimam eylemeleri muqarrardır bu hususda siz dahi mabeyinde olan dostluğı riayet ve qoñşılığı himayet eyleyesiz ve halâ muma-ileyh ilçileriñiz adet-i qadim üzre riayet olunub dostluğı müş'ar name-i Hümayun ile tarafıñızda yollanub ve bu dostuñız dahi mektüb tahrir idüb irsal eyledik evvelki dostluğa lâyıq muhabbet qadim ve vedad-ı müstedim mütezayid ola tahrira fi evail şehr-i Cümadi-evveli sene erbaa ve erbain ve elf.

№ 346

Хатт из османской стороны (визиря?) польскому каймакаму Матеушу Лубенскому (г. Константиине)

Аннотация. Доставка письма и лошадей (улак) от М. Лубенского; жалоба на хана Ислама Гирея; союз хана с приднепровскими казаками и поход в Польшу; пленение главного гетмана и некоторых князей; опустошение Польши; извещение Лубенского о нарушении мира ханом; доставка копии письма хана Ислама Гирея, отправленного в Польшу; напоминание (визиря?) о хумаюновом ахднаме, выданном Польше; условие в ахднаме – ежегодная дань (виргю) от короля Польши татарскому хану, своевременно и сполна; условие 2 – запрет казакам выходить в Черное море на чайках и взятие их под власть; взамен – контроль султана над деяниями татар («Tatar taufası») и запрет походов в Польшу; содержание письма хана к королю (из копии) – забвение королем давней дружбы, возврат татарских послов от

короля с резким ответом, неотправление дани в течение четырех лет, неучтываемые слова короля в ханскую сторону, вопреки миру; султанское письмо к хану с позволением идти походом в Польшу в случае неполучения четырехлетней дани; итог – нарушение клятвы со стороны короля.

Hu

Qıdvetü'l-umera-i el-a'zamu'l-Isuye umdetü'l-kübra-i el-fehham fi el-milletü'l-Mesihîye muhaleset-nişan musadaqat-unvan Lih qıralnıñ qaimmaqamı Mateyâş Lübenki hatemat avaqıbe bi'l-hayır qabiline dostluğa lâyıq ve qoñsılıq huquqına muvafıq peyâm selâmet-encam ve kelâm-i müsâlemet-irtisam ithafından soñra inha-i muhibbane ve inba-i dostane oldur ki halâ ulağınuz ile bu dostuñuza könderilen mektübiñiz vasil olub tercime olunduqda mefhumı malüm olmuşdır cenab-i emaret-mab Qırım Hanı Islâm Geray Han hazretlerinden şikâyet idüb Qazaq eşqıyâsı ile bir olub Lih Vilâyetine yürüb baş hatmanıñızı ba'z bek-zadeleriñiz ile esir idüb ve niçe vilâyetiñüzi ğaret ve hasaret eyleyüp çoq esir çıqarduğın yâzub ve sulha muğayır böyle iş eylemişdir deyü i'lâm eylemişsiz ve Qırım Hanı size könderdügi mektübiñ suretin dahi köndermişsiz oquyüb mefhumı tamam malüm olmuşdır imdi malümüñiz ola ki muqaddema siziñle sulh olub canib-i Hümayundan ahname virildikde ol ahnameye yâzılmışdır ki madamki Lih qıralı Tatar Hanına virgüsin her sene vaqtı ile tamamen gönderüb dostluq eyleye ve Qara Deñize Qazaq eşqıyâsın çıqarmayüb zabt eyleye Tatar tayfası muhkem zabt itdirilüb Lih Vilâyetine bir vechle aqın itdirilmeye Hannıñ bize könderdigiñiz mektübniñ suretinde yâzar ki Şeytan iğvası ile qadimiy dostluğı ve qardaşlıqı feramuş idüb varan ilçerimizi şedid cevablar ile avdet itdirüb dört sene virgüñizi köndermedügiñizden ğayrı sulha muğayır muhalif kelâmlar yâzmışsiz egerçi bu tarafdın çünkü Lih qıralı size virecegi dört seneniñ virgüsin virmemiş sen dahi var aqın eyle deyü name ve mektüb könderilmişdir amma muqaddema size virilen ahnamenıñ mefhumından bu çıkar ki Hana vire keldügiñiz virgüyü virmezseñiz ve Qazağı zabt eylemezseñiz Han dahi siziñ vilâyetiñüze varub aqın idüb ğaret ider ve esirler çıkarır bu taqdirce siz naqz ahd eylemişsiz Han dahi üzerine lâzim gelen ğayret ve himmetin icra eylemiş imdi haqiqat-ı hal ve sadıq maqal kâl-evvel budır ki madamki siz Hannıñ virgüsin her sal tamama vaqtı ile kendüye könderüb dostluq eylesiz ve Qazaq eşqıyâsın muhkem zabt eyleyüb Qara Deñize çıqarmayâsız Han ve Tatar askeri bu tarafdın zabt olunub Lih Vilâyetine aqın itdirilmez ve sair levazım musalâha ve muahidi keregi kibi riayet olunmaq muqarrardır el-bağı ed-du'a ve's-selâm ali min etba' el-Huday.

Bi-medine-i Qastantiniye el-mahruse

[.....]

Sabahğâhı İlâhi Muhammed mazhar-ı lütuf

11. ПИСЬМО ЛИЧНОГО ХАРАКТЕРА ОТ СУЛЕЙМАН-ЭФЕНДИ

№ 306

Письмо от Сулейман-эфенди к своей жене (1043 г.х. / 1633 г.)

Аннотация. 12 день реби-уль-эввель – привал на реке Турлы-Су, у лагеря покойного султана Османа; двухдневный привал; прибытие человека к бекам Ифляка (Валахии) и Богдана (Молдавии); завяление от прибывшего посла о дружбе с падишахом и желание понять причины похода; переход реки Турлы-Су войском визиря Абаза-паша; прибытие к крепости Каменец; прочная оборона крепости противником – засада, лагерь, пушки; готовность к бою; наступление с четырех флангов (4 клинья); выстрелы противника из ружей и пушек; вторая атака после полудня; дождь из огнестрельных и пушечных обстрелов; наступление темноты; атака с четырех сторон; поимка пленников и языков, взятие 40-50 знамен; невозможность одолеть противника; возвращение войска к стану; благополучие и невредимость; атака на стан противника завтра; быстро написанное письмо; просьба о молитвах за себя; Юсуф-бек в здравии; сражения и привалы; Бельче-Конар; сын Эмирали-эфенди в здравии; приветствия (селямы) от Сулейман-эфенди Шейх-заде-эфенди, Али-аге, Омер-аге, Хусеину Челеби, Мустафе Челеби, Ибрахиму, Беккиру; приветствия эмширелер, спутникам, Салихе, служанкам, Халильчику (от отца); саадет-хане Феттах-аги, дом Дервишей Кутали; скучание по Шейх-заде; письма к шейху Сивриси-эфенди; просьба о содействии в доставке тех писем; приветствия Махмуд-аге и Баки Челеби, всем соседям; приветствия Шами Мехмеду Челеби; взять деньги-недостачу у него при отправлении в поход; Махмуд-кетхуда – доверенное лицо (векиль) для получения денег; Сулейман-эфенди в походе; доставка продовольствия домой от Вели.

Canımdan aziz sevgilü yoldaşım helâlım qadın hazretleriniñ huzur-i şerifelerine derr ed'ıye-i halise taqdiminden soñra müştaqane olunan budır ki ahvalımızdan su'al-i şerif tecviz buyurılırsa bihamdüliLâhiTa'alâ sıhhat olub ruz-u-şeb didar-i şerifiñiz müşahedesine fevqu'l-had iştiyâq üzre olduğımız hafi buyurılmayâ [.....] mah-ı Rebiü'l-evveliñ on ikinci günü merhum Sultan Osman ile cenk olunan taburiñ altı (elemeti?) yânına Turlı Suyuniñ üzerine qonub iki gün oturaq idüb küffar-i askerinden İflâq ve Boğdan begine adam gelüb biz saadetlü padişah ile dostıyız niçün üzerimize geldiñüz deyü alet idüb asla bir netice virür cevabları olmamağle

saadetlü vezir-i ruşen-zamir Abaza Paşa hazretleri cümle asker-i Islâm ile qalqub Turlu Suyını ubur idüb Qamanıçe nam qal'â üzerine varub melâin-i duzah-mekin qal'â-i mezburenin etrafın muhkem tapur idüb topların yerleşdirüb cenkke hazır ve müheyâ olub bu yegâdan Islâm askeri dört ağız idüb mütevekkil ali-Allah olub tapur üzerine birden yürüyüb küffarin top ve tüfeki ziyâde olmağle evelki yürüyüşde çoqlıq yâqlaşdırmayüb bir def'a dahi ikindi üzerine muhkem yürüyüş idüb asker-i Islâm biri birine ziyâdeleriyle ğayret virmekle küffar-i haksarin top ve tüfenk daneleri yâğmur gibi yaqmağle bir nesne baqmayüb göz qarardub dört tarafdand hücum idüb tapurlarının üzerine yürüyüş ve içine girüb biraz başlar ve diller alub qırq-elli bayraqları alınub ahşam düşmekle birden bire tapur alınması caiz olmayüb ve asker-i Islâma çoqlıq zarar gelmeyüb sıhhat ve selâmet üzre yine ordumıza avdet olunub bi-hamdülilLâhi Ta'alâ ne gendümize ve ne hod hidmetkâr ve turıgımıza bir zarar irişmemişdir yârındaşı gün yine tapur üzerine yürüyüş olacaq mahallde bu mektüb acele üzre yâzılmışdır mercudır ki tuz-itmek haqqın helâl idüb bizi du'a-yı hayırdan feramuş etmeyesiz ve Yusuf bekden su'al iderseniz sıhhat üzredir cenk ve qonub göçmekde bizim ile Belçe-Qonar ve Emirali efendinin oğulcığı dahi sıhhat üzredir anlar dahi bizim semtimize qonarlar ve bizden Şeyh-zade efendiye ve Ali ağayâ ve Ömer ağayâ ve bizim Hüseyin Çelebiye ve Mustafa Çelebiye ve bizim Ibrahim ve Bekire ve mezerek-temuvane selâmlar ideriz ve hemşirelerinize ve yoldaşlarına ve Saliha qadına ve cariyelere vafir selâmlar ideriz ve bizim Halilçikke dahi selâmlar ideriz babası [.....] cümle sıhhat üzredir ve Fettah ağaınız saadet-hanesine ve Qutali Dervişler evine bizim Şeyh-zade [.....] qasd idüb varub sıhhat üzre olduqların bildireler ve bizden Şeyh-zade efendiye arz-i iştiyâq idesiz bizi du'a-yı hayırdan feramuş buyurmasunlar ve bizim sahib-i devlet hazretlerine ve azizimiz Şeyh Sivrisi efendi hazretlerine mektübler yâzılmışdır ulaştırmağa sıy-ı mevfur idesiz ve bizden Mahmud ağayâ ve Baqı Çelebiye vafir selâmlar idesiz ve cümle qoñsucıqlara dahi vafir selâmlar idesiz bizi du'a-yı hayırdan feramuş buyurmasunlar fi 19 R. sene 1043.

El-haqir kâğıd-ı Suleyman efendi

Şami Mehmed Çelebiye bizden vafir selâmlar idüb öte yâqa seferine getmesi muqarrar olursa gendüde olan qusur aqçayı alasız ve'l-has begden olan aqçamız için bizim Mahmud kethüdayı vekil itmiş idük almasına iqdam eylesünler bizden gendülerine vafir selâmlar idesiz at üzerinde olmağle başqa mektüb tahrirına mecâl olmadı ve bizim Veli eve zahire tedarik idüb gönderse gerekdirler bir hoşçe hıfz idesiz.

Mazhar-ı lütuf-ü İlâhi Suleyman

12. ДЕФТЕРЫ

№ 31

Дефтер хана Инаета Гирея (1045 г.х. / 1635 г.)

Аннотация. Дефтер хана Инаета Гирея; казна хану, колтка, ана-бийим (матери), улу бийим, второй бийим, третьей бийим, четвертой бийим, ханскому сыну султану, трем ханским дочерям ханий-султан, девяти ханским сестрам ханий, главной бикечи, второй бикечи, третьей бикечи, четверем слугам (хадим) гарема и четверем гулямам; Алигази-аге, Абди-паше, главному казначею Сефер-аге, секретарю дивана Мехмед-эфенди, самур-ян (соболи), агалар на должностях, беку рода Ширин и беку рода Мангыт, Алибеку Сулеш-оглы, Ибраш-беку Кулюк-оглы, Кутлукшах-беку Кулюк-оглы, куница (зердева джиян), спинные шубы (сырт тон джиян), брюшные шубы (къарын тон джиян); нуреддин-султану, ана-бийим (матери), улу бийим, второй бийим, казначею бикечи, капу-агасы Девлетгази-аге, главному казначею, главному мирахуру (конюху) и капуджы-башы, секретарю дивана, дефтердар-эфенди, балджы-башы, младшему казначею (кучюк хазинедар), килерджи-башы, служителю гарема аге, сарадж [...], [...] кетхудасы, чашнегир-башы.

Hu

DEFTER

Oldur ki Masqva ile iki başdan barış olub taleb olunan hazineyi beyân ider fi evail şehr-i Cümadi-el-evveli sene hamis ve erbain ve elf.

Hazret Han-ı a'zam

bir samur ton ma' döğme sim – 1

altı tob samur – 6

qırmızı çuqa ma' döğme sim

üç zerdeva ton – 3

bir as ton – 1

beş tahta zerdeva – 5

on qarın ron – 10

on tahta qarın – 10

iki put şirmahı – 2

bir qara tilki бүрк – 1

üç çift бүрklük samur – 3

bir zerdeva ton – 1

bir cılıqğa ton – 1

beş tahta as – 5

on sırt ton – 10

on tahta sırt – 10

on pastav çuqa – 10

dört biñ som aqça – 4000

QOLTQA

on iki tob samur – 12

üç zerdeva ton – 3

on beş qarın ton – 15

yigirmi dörd qarın ton – 24

bir samur ton – 1

on sırt ton – 10

on beş tahta sırt – 15

Hazret-i ana biyim

bir samur ton – 1

bir sırt ton – 1

iki tahta sırt – 2

bir zerdeva ton – 1

iki qarın ton – 2

iki tahta qarın – 2

Hazret-i ulu biyim

bir samur ton – 1

iki qarın ton – 2

iki tahta qarın – 2

bir sırt ton – 1

iki tahta sırt – 2

iki çift samur – 2

Hazret-i ikinci biyim

bir samur ton – 1

bir qarın ton – 1

[.....]

bir sırt ton – 1

[.....]

iki çift samur – 2

Hazret-i üçüncü biyim

bir samur ton – 1

bir qarın ton – 1

iki tahta qarın – 2

bir sırt ton – 1

iki tahta sırt – 2

iki çift samur – 2

Hazret-i dördüncü biyim

bir samur ton – 1

bir qarın ton – 1

iki tahta qarın – 2

bir sırt ton – 1

iki tahta sırt – 2

iki çift samur – 2

Han oğlu Sultan hazretleriğa

bir samur ton – 1

bir tob samur – 1

dört sırt ton – 4

beş tahta sırt – 5

iki zerdeva ton – 2

bir bürk – 1

beş qarın ton – 5

sekiz tahta qarın – 8

Yene

Han kızları üç haniy Sultan hazretlerine

birer samur ton – 1
birer qarın ton – 1
birer zerdeva ton – 1
ikişer çift samur – 2

birer sırt ton – 1
ikişer tahta sırt – 2
ikişer tahta qarın – 2

Bunlarıñ her birine birer böyle tiyiş virilmek lâzımdır sahh.

Yene
Han qardaşları toquz haniy hazretlerine

birer samur ton – 1
birer sırt ton – 1
ikişer tahta sırt – 2
ikişer çift samur – 2

birer zerdeva ton – 1
birer qarın ton – 1
ikişer tahta qarın – 2

Bunlarıñ her birine birer böyle tiyişler virile sahh.

Yene
Baş bikeç

bir samur ton – 1
bir sırt ton – 1
bir tahta sırt – 1
bir çift samur – 1

bir zerdeva ton – 1
bir qarın ton – 1
bir tahta qarın – 1

Yene
İkinci bikeç

bir zerdeva ton – 1
bir qarın ton – 1
bir tahta qarın – 1

bir sırt ton – 1
bir tahta sırt – 1
bir çift samur – 1

Yene
Üçünci bikeç

bir sırt ton – 1
bir tahta sırt – 1
bir çift samur – 1

bir qarın ton – 1
bir tahta qarın – 1

Yene
Dördüncü bikeç

bir sırt ton – 1
bir tahta sırt – 1
bir çift samur – 1

bir qarın ton – 1
bir tahta qarın – 1

Yene
Dört nefer hadim-i harem
Misal-i dört nefer bikeç

Yene
Dört nefer ğulâman birun
Misal-i dört nefer hadim

Biz uluĝ padişah bile ömür ahırĝaçe dost bolurday bolsañız bu yâzilĝan tiyişlerni qusursız defterimizçe cibergâysız dib hatt bitildi fi evahir şehr-i Rebiü'l-ahir sene 1045.

Han İnyet Geray bin Ğazı Geray Han

Yene
Hazret-i Aliĝazı aĝa

bir samur ton – 1
iki çift samur – 2
beş sırt ton – 5
sekiz tahta sırt – 8
bir bürk – 1

bir zerdeva ton – 1
iki tob samur – 2
beş qarın ton – 5
sekiz tahta qarın – 8
iki yüz som nuqarat

Yene
Hazret-i Abdi Paşa

bir samur ton – 1
beş sırt ton – 5
beş tahta sırt – 5
dört çift samur – 4

bir zerdeva ton – 1
beş qarın ton – 5
beş tahta qarın – 5
bir bürk – 1

Yene
Hazinedar başı Sefer aĝa

bir samur ton – 1
beş sırt ton – 5
beş tahta sırt – 5
dört çift samur – 4

bir zerdeva ton – 1
beş qarın ton – 5
beş tahta qarın – 5
bir bürk – 1

Yene
Kâtib-i Divan Mehmed efendi

bir samur ton – 1
iki sırt ton – 2
üç tahta sırt – 3
bir bürk – 1

bir zerdeva ton – 1
üç qarın ton – 3
beş tahta qarın – 5
iki çift samur – 2

Yene
Samur-yân

Mehmedşah ağa
Osman ağa
Qapu kethüdası
Azamat Mırza

Qırımğazı bek
Or Begi Ali bek
İlyâs Atalıq

Bu kişilere birer samur ton ve birer zerdeva ton birer sırt ton birer qarın ton ikişer tahta sırt ikişer tahta qarın birer bürk virile sahh.

Yene
Ağayân-ı menseb

Aqtaçı Ramazan bek
Bölekşah ağa
Quvat ağa

Qapuçı başı
Kilerci başı
Balcı başı

Bu ağalara birer samur ton birer zerdeva ton birer sırt ton birer qarın ton ikişer tahta sırt ikişer tahta qarın birer bürk virile sahh.

Yene
Şirin begi ve Mangıt begi

birer samur ton – 1
ikişer sırt ton – 2
dört tahta sırt – 4
birer bürk – 1

birer zerdeva ton – 1
ikişer qarın ton – 2
beş tahta qarın – 5

Yene
Suleş oğlu Ali bek

bir samur ton – 1
iki sırt ton – 2
dört tahta sırt – 4
elli som aqça – 50

bir zerdeva ton – 1
iki qarın ton – 2
beş tahta qarın – 5
bir bürk – 1

Yene
Külük oğlu İbraş bek

bir samur ton – 1
bir sırt ton – 1
bir tahta sırt – 1
bir bürk – 1

bir zerdeva ton – 1
bir qarın ton – 1
bir tahta qarın – 1

Yene
Külük oğlu Qutluqşah bek

bir samur ton
bir sırt ton
bir tahta sırt – 1
bir bürk – 1

bir zerdeva ton
bir qarın ton – 1
bir tahta qarın – 1

Yene
Zerdeva ciyân

Şeyhu'l-İslâm Müfti efendi
Defterdar Efendi
Qaracağazı bek
Öztimur Mirza
Haniy-zade zevc Bahadır bek
Velişah Mirza
İlyâs Mirza
Ali ağa oğlu
Ömer Çelebi Gözlevi
Temirğazı kethüday Bevaban
Salman Mirza
İslâm ağa Murtaza
Qart Mehmed ağa
Küçük hazinedar
Tatarali oğlu
Sarac başı
Hacinesuh
Can Mirza Almayi
Mırzabek
Mevlûd ağa, Muzaffer ağa
Ebeli Murtaza sahh.

Qazıasker efendi
Cantimur bek
Tatarali bek
Veli Ahmed oğlu
İnayetşah Mirza
Hızır Mirza
Abdülâziz Çelebi oğlu
Hasan Çelebi Suleyman
Ma'alîş Çelebi
Naret Mirza
Kâtib-i hazine
Ahmed Çelebi
Tat ağası Dedeş ağa
Mustafa Çelebi
kâtib Seferğazı
Haşim Mirza
Hacıqulı Ağa oğlu
Aliğazı ağa oğlu Can Mirza
Mustafa bek
Mehmed efendi qardaşı Mustafa Çelebi

Bu zikr olunanlara birer zerdeva ton birer sırt ton birer qarın ton ikişer tahta sırt ikişer tahta qarın birer bürk virile ve cibergâysiz.

Yene
Sırt ton ciyân

Ahmed Mirza Mırzabek ağa oğlu
Mırzabek ağa-zade
Hızır Ulan

Qutlusa'at bek
Murad bek
Qıpçaq-İsa bek

Qoçqar Mırza

Mehmed bek

Şahmuhammed Mırza
Baraş Mırza
Ahmed-Seyid Mırza

Ali Mırza
Selimşah Mırza
Elivri ağa oğlu

Halil Mırza
Mehmedcan Hacı
Ahmed Naqqaş-zade
Abdülyâhyâ ağa oğlu

Receb efendi el-muallüm
Hanqulı Mırza
Mustafa Çelebi

Ali-Balı ağa
Mahmud ağa
Kemâl Mırza
Tatar Mırza
Aqtay Muhammed

Osman Mırza
Quvat
Ahmed Çelebi
Mehmed efendi
Lâtif Çelebi Defterdar oğlu

Bu adamlara birer sırt ton birer qarın ton ikişer tahta sırt ikişer tahta qarın birer bürk virile sahh.

Yene
Qarın ton çiyân

Arslan kethüda Bayram
Cebeci başı
Toğancı başı
Toyçı başı
Yüzişar Ulan
Siyâvuş ağa
Mustafa Çelebi Baqı
Qart Muzaffer ağa
Abdüllâtif Çelebi

Çaşnegir başı
Çadircı başı
mehter başı
Tutgeray ağa
Hüremşah Mırza
İslâm Mırza
Qart Ahmed ağa
Qart Ramazan ağa

Bu zikr olunanlara birer qarın ton ikişer tahta sırt üçer tahta qarın birer bürk virile sahh.

Biz uluğ padişah İnyet Geray Han hazretlerimiz bile ömür ahırğaçe dost bolurday bolsañız burun-soñ yâzılğan defterimizce tiyişlerni cibergâysiz sahh.

Han İnyet Geray bin Ğazı Geray Han

Yene
Hazret-i Nuraddin Sultan ali-şan

bir samur ton	[.....]
çift samur – 2	zerdeva ton – 2
top zerdeva – 2	yâqalı sırt ton – 4
yâqalı qarın ton – 4	tahta sırt sekiz – 8
tahta qarın sekiz – 8	bir siyâh dilki bürk – 1
aqça som	

Yene
Hazret-i ana biyim

bir samur kürk – 1	zerdeva ton – 1
bir çift samur – 1	yâqalı sırt ton bir – 1
yâqalı qarın ton – 1	tahta sırt iki – 2
tahta qarın iki – 2	

Yene
Hazret-i ulu biyim

zerdeva ton bir – 1	bir çift samur – 1
bir yâqalı sırt ton – 1	bir yâqalı qarın ton – 1
iki tahta sırt – 2	iki tahta qarın – 2

Yene
Hazret-i ikinci biyim

bir yâqalı sırt ton – 1	bir yâqalı qarın ton – 1
iki tahta sırt – 2	iki tahta qarın – 2
bir çift samur – 1	

Yene
Hazinedar-i bikeç

bir yâqalı sırt ton – 1	bir yâqalı qarın ton – 1
iki tahta sırt – 2	iki tahta qarın – 2

Yene
Qapu ağası Devletğazı ağa

bir samur ton – 1	bir zerdeva ton – 1
-------------------	---------------------

bir sırt ton – 1
iki tahta sırt – 2
bir бүрк – 1

bir qarın ton – 1
iki tahta qarın – 2

Hazinedar başı

Yene
Mirahur başı

Qapuçı başı

Bu ağalara birer zerdeva ton birer sırt ton birer qarın ton ikişer tahta sırt ikişer tahta qarın birer бүрк virile sahh.

Yene
Kâtib-i Divan Defterdar efendi Balcı başı Küçük hazinedar
Kilerci başı

Bu ağalara birer sırt ton birer qarın ton ikişer tahta sırt ikişer tahta qarın birer бүрк virile sahh.

Yene
Hadim-i harem ağa Sarac [.....] [.....]kethüdası Çaşnegir başı

Bu ağalara birer qarın ton ikişer tahta sırt üçer tahta qarın birer бүрк virile sahh.

№ 35

Дефтер хана Бахадыра Гирея (Бахчисарай, месяц Байрам айы, 1047 г.х. / 1638 г.)

Аннотация. Дефтер времени хана Джанибека Гирея, тийиш для анабийим, улу-бийим, второй бийим, третьей бийим, четвертой бийим. Дефтер хана Инаета Гирея, тийиш для трех ханий-султан, двух ханских сестер ханий-султан, дефтер ?, дефтер ?, тийиш третьей бийим, четвертой бийим, четырем слугам гарема, четырем ич-огуллар, болек (помимо казны), тийиш сыновьям, их аталыкам, агалар, восьми казначеям и восьми актачылар, восьми аталыкам и капу-агалар, четырем дочерям ханий-султан, дефтер хана Джанибека Гирея и хана Инаета Гирея, капу-аге, главному казначею, диван-кятиби, тийиш пожилым слугам и эмекдар-агалар, агалар на службе, тийиш беку рода Мангыт, кале-беку Джантимур-беку Сулеш, Ибраш-беку Кулюк-оглы, Кутлушаху Кулюк-оглы, башлык тийиш для слуг, тийиш для слуг из брюшных шуб башлыка («къарын тон башлыкъ»), тийиш казакташу и дяде Бехрам-аге, пожилым агалар (слугам), капу-куллар из рода Оджак, казакташам, мурзам и огланам рода Очак, капу-куллар, сыновьям агалар (агават), черкесским слугам Хартуклы, капу-куллар, тийиш людям, казакташлар и агалар калги Ислама Гирей-султана, колтка, тийиш калге Девлету

Гирей-султану – ана-бийим калга-султана, улу-бийим калги, второй бийим калги, главной бикечи калги, второй бикечи калги, хадим-аге калга-султана, мубарекбад калге, тийиш сыну калга-султана, аталыку и аге калги, двум дочерям ханий-султан калги, слугам-казакташ калги, капу-агасы калги, главному казначею калга-султана, актачы-бею калга-султана, тийиш для агалар на должностях («менсеб»), тийиш из брюшной шубы башлыка («къарын тон башлыкъ»), Джан-акаю и Ибраш-бек-оглы Мехмед-мурзе, Мехмедшах-мурзе Кочкар-мурза-оглу, казна нуреддину Сафа Гирей-султану, тийиш валиде (матери), улу-бийим, второй бийим, сыну, дочери ханий-султан, аталыку, аге, актачы и казначею нуреддин-султана, мубарекбад нуреддину, тийиш для агалар на должностях на службе у нуреддина, тийиш аге, главному казначею, слугам-казакдаш нуреддина, тийиш Кырыму Гирей-султану, его бийимлер, агалар, слугам и другим казакдашам, тийиш ана-бийим, улу-бийим, второй бийим, сыну Ахмеду Гирей-султану, дочери ханий-султан Кырыма Гирей-султана, аталыку, аге, казначею и актачы Кырыма Гирей-султана, мубарекбад Кырыму Гирей-султану, тийиш агалар-чиновникам на службе у Кырыма Гирей-султана – его аге, главному казначею, слугам-чиновникам, аталыку и эмельдешу Мустафе Челеби, казакташам; копия дефтера от Токтамыша.

[.....] Canibek Geray Han zamanında
 [.....]ndan tiyiş alub soñradan virilmekle Oçaq
 oğullarından üzre
 [.....] yâzılğan hazine ve tiyişdir ki zikr olunur

[..] birer ton [...] dükli – barça 1	bir tilki bürk siyâh – barça 1
altı tob samur – barça 6	üç çift bürklik samur – barça 3
bir qırmızı cuqa sim dükli – barça 1	bir zerdeva ton – barça 1
üç zerdeva ton – barça 3	bir cılıqğa kürk – barça 1

bir as ton – barça 1	beş tahta as – barça 5
beş tahta [...] – barça 5	on sırt ton – barça 10
on qarın ton – barça 10	on tahta sırt – barça 10
on tahta qarın – barça 10	on pastav cuqa – barça 10

[.....]-----
 [.....]nda kele turğan tiyişdir ki qayd olundu
 On sırt ton – barça 10 on beş qarın ton – barça 15
 On beş tahta sırt – barça 15 [.....] yigirmi dört qarın – 24

DEFTER: ana biyim hazretleri tiyişidir

bir samur ton – barça 1	bir zerdeva ton – barça 1
bir sırt ton – barça 1	iki qarın ton – barça 2

DEFTER: ulu biyim tiyişidir

bir samur ton – barça 1

iki qarın ton – barça 2

bir sırt ton – barça 1

iki tahta sırt – barça 2

DEFTER: [.....]

[.....]

[.....]

iki tahta sırt – barça 2

iki çift samur – barça 2

iki tahta qarın – barça

iki tahta sırt – barça 2

DEFTER: Üçüncü biyim tiyişidir

bir samur ton – barça 1

bir qarın ton – barça 1

iki tahta qarın – barça 2

bir sırt ton – barça 1

iki tahta sırt – barça 2

iki çift samur – barça 2

DEFTER: dördüncü biyim tiyişidir

[.....]

DEFTER: Han oğlu Sultan tiyişidir

iki zerdeva ton – barça 2

bir tilki bürk – barça 1

beş qarın ton – barça 5

sekiz tahta qarın – barça 8

bir tob samur – barça 1

dört samur ton – barça 4

beş tahta sırt – barça 5

İnayet Geray Han defteridir ve halâ taleb olunur

DEFTER: [.....] Sultanlar tiyişidir

Üç dane haniydir

birer samur ton – barça 1

birer qarın ton – barça 1

ikişer tahta sırt – barça 2

ikişer çift samur – barça 2

birer sırt ton – barça 1

birer zerdeva ton – barça 1

ikişer tahta qarın – barça 2

DEFTER: Han qarındaşı iki haniy sultan tiyişi

birer samur ton – barça 1

birer sırt ton – barça 1

ikişer tahta sırt – barça 2

ikişer samur – barça 2

birer zerdeva ton – barça 1

birer qarın ton – barça 1

ikişer tahta qarın – barça 2

DEFTER: [.....]

bir tahta sırt – barça 1

bir çift samur – barça 1

bir tahta qarın – barça 1

ve bir qarın ton – barça 1 sahh

DEFTER: [.....]

[.....] ton – barça 1
bir tahta sırt – barça 1
bir çift samur – barça 1

bir qarın ton – barça 1
bir tahta qarın – barça 1

DEFTER: Üçüncü bigim tiyişidir

bir sırt ton – barça 1
bir tahta sırt – barça 1
bir çift samur – barça 1

bir qarın ton – barça 1
bir tahta qarın – barça 1

DEFTER: dördüncü bigim tiyişidir

[....] sırt [....] qarın

DEFTER: dört nefer hadim-i harem

mesele dört bikeç tiyişi kibi tiyiş virile sahh
fitridir ve halâ taleb olunur

DEFTER: dört nefer iç oğullarına dahi

mesele dört nefer hadim ağalar tiyişi kibi tiyiş virile.

DEFTER:

Yeñiden öz hazinemizden maada bölekni dahi bir eksüksüz cibergâysiz
dib işaret olundu soñra niza' bolmağay ve ahd ve şart dahi bunıñ üzerinedir

bir samur ton – barça 1
[....] dört samur – barça [.....]
qırmızı cuqa zira' – barça 100
elli qarın ton – barça 50
üç yüz misqal inci – barça 300

on beş ton – barça 15
on zerdeva ton – [.....]
yigirmi sırt ton – barça 20
iki put şirmahı – barça 2
tesbih inci dane – barça 500

DEFTER

Öz oğullarımızdır ki adları ve tiyiş hazineleri yâzılğan üzre ve atalıq ve
ağalarına ve hazinedar ve aqtaçlarına yâzıldığı minval üzre bir eksüksüz
cibergâysiz niza' bolmağay dib işaret olundu

Büyük Baht Geray Sultan
Adil Geray Sultan
Devlet Geray Sultan

Ğazı Geray Sultan
Murad Geray Sultan
Sahib Geray Sultan

[.....] kendü oğullarımıza yeñiden tiyiş birer samur ton birer zerdeva ton [.....]rt ton ikişer qarın ton dörder tahta sırt beşer tahta qarın ikişer çift samur [.....]

ve birer tülki bürk ve yüz som nuqarad aqça virilmek lâzimidir sahh

DEFTER

ve bu oğullarımızñ sekiz atalıqlarına ve nefer qapu ağalarına yeñiden birer böyle tiyiş virilmek lâzimidir ki zıkr olunur

birer zerdeva ton – [.....] ve birer sırt ton – barça [.....]
ve birer qarın ton – [.....]

[.....] her birine birer cu [.....] tiyiş virilmek lâzimidir ve taleb olunur

DEFTER

ve bu oğullarımızñ sekiziniñ sekiz nefer hazinedarlarına ve sekiz nefer dahi aqtaçlarına birer böyle tiyiş virilmek lâzimidir zıkr olunur

birer sırt ton – barça 16 ve birer qarın ton – barça 16
ve ikişer tahta sırt – barça 32 ve üçer tahta qarın – barça 48
ve birer tilki bürk – barça 16 sahh

Bu zıkr olunan kişiler dahi on altı nefer adamdır birer böyle yeñiden tiyiş virilmek lâzimidir ve defterimiz mücibince taleb olunur

DEFTER

Öz defterlerimiz haniylere dahi yâzılğan minval üzre bir eksüksüz cibergâysiz dib işaret olundu soñra niza' bolmağay

[.....] Ferah Sultan haniy – 1

Bu zıkr olunan dört nefer haniy sultanlar öz kızlarımız olub bunlarıñ her birine defterimiz mücibince birer sammur ton ve birer zerdeva ton ve birer sırt ton ve birer qarın ton ve ikişer tahta sırt ve üçer tahta qarın ve birer çift samur tiyiş virilmek lâzimidir ve defterimiz mücibince taleb olunur cibârgâysiz

DEFTER

[.....] defterleridir defter-i Canibek Geray Han ve İnayet Geray Han [.....] cibergâysiz

DEFTER

Qapu ağamız tiyişidir
bir samur ton – barça 1
beş sırt ton – barça 5

bir zerdeva ton – barça 1
iki çift bürklik samur – barça 2

iki tob samur – barça [.....]
sekiz tahta sırt – barça 8

beş qarın ton – barça 5
sekiz tahta qarın – barça 8

DEFTER

Hazinedar başımız tiyişidir

bir samur ton – barça 1
beş sırt ton – barça 5
beş tahta sırt – barça 5
dört çift bürklik samur – barça 4

bir zerdeva ton – barça 1
beş qarın ton – barça 5
beş tahta qarın – barça 5
tilki bürk – barça 1

DEFTER

Divan kâtibimiz tiyişidir

birer samur ton – barça 1
iki sırt ton – barça 2
üç tahta sırt – barça 3
iki çift samur – barça 2

birer zerdeva ton – barça 1
iki qarın ton – barça 3 üçdir
beş tahta qarın – barça 5
tilki bürk – barça 1

[.....]
[.....]

DEFTER

İhtiyâr ve emekdar ağa qullarımızñ esami ve tiyişleridir

Mehmedşah ağa
Ali-Balı ağa

Osman ağa
Qırımğazi ağa

Or begi
[.....] atalıq

Nared Mırza

Bu zikr olunan ağa ve ihtiyâr qullarımızñ qanun üzre birer [.....] ve birer zerdeva ton ve birer sırt ton ve birer qarın ton ve ikişer tahta sırt ve ikişer tahta qarın ve birer tilki bürk virilür

DEFTER

Mensebimizde olan ağa qullarımız zikr olunur [.....]

Defetrdar efendi
Tüfenkçi ağası

Aqtaçı bek
İkinci tüfenkçi ağası

DEFTER

[.....]

Qapucı başı
Balcı başı – 1

Kilerci başı

Bu zikr olunan mensebli ağa-qullarımıza dahi qanun-ı qadim üzre birer samur ton ve birer zerdeva ton [.....] ton ve birer qarın ton ve ikişer tahta sırt ve ikişer tahta qarın ve birer tülki bürki virilür qanundur

[.....]
[.....]
[.] samur ton – barça 1 bir zerdeva ton – barça 1
iki sırt ton – barça 2 [.] qarın ton – barça 2
dört tahta sırt – barça 4 beş tahta qarın – barça 5
bir tilki bürk – barça 1

DEFTER

Manqıt begi tiyişidir
bir samur ton – barça 1 bir zerdeva ton – barça 1
iki sırt ton – barça 2 iki qarın ton – barça 2
dört tahta sırt – barça 4 beş tahta qarın – barça 5
bir tilki bürk – barça 1

DEFTER

Suleş oğlu qal'â-bek Cantimur bek tiyişidir
[.....]
[.....]
[.....]
dört tahta sırt – barça 4 beş tahta qarın – barça 5
illi som nuqarat – barça 50 [.....] – barça 1

DEFTER

Külük oğlu İbraş bek tiyişidir
bir samur ton – barça 1 bir zerdeva ton – barça 1
bir sırt ton – barça 1 bir qarın ton – barça 1
bir tahta sırt – barça 1 bir tahta qarın – barça 1
tilki bürk – barça 1

DEFTER

Külük oğlu Qutluşahniñ tiyişidir
bir samur ton – barça 1 bir zerdeva ton – barça 1
bir sırt ton – barça 1 bir qarın ton – barça 1

Bu zikr olunanlara qanun-ı qadim üzre böyle tiyiş virilür defter-i Canibek Geray Han ve İnayet Geray Han bu minval üzredir

DEFTER

[...] dede [.....] ve başlıq tiyiş alan [.....] larımızıñ esamileridir ki zikr olunur

Müfti efendi
Qaziasker efendi
Defterdar efendi
Batırşah Mırza
Qaracağazı bek

Adılşah Mırza veled Özim Mırza
Deli Ahmed ağa-zade
Han-zade [.....] Bahadır bek
İnayetşah Mırza

Velişah Mırza
Hızır Mırza
[.....] Mırza
Temirbek ağa
veled Abdülâziz Çelebi
Ali ağa-zade Mehmed Mırza

Hasan Çelebi
Suleyman Çelebi
Ömer Çelebi Gözleviy
Ma'alış ağa
Qapuçılar kethüdası

[.....]
Ahmed Çelebi Tatağası-zade
Küçük hazinedar
Sarac başı

Tat ağası
Kâtib Seferğazı

Mustafa Çelebi Tatarali bek-zade
Haşim Mırza yerine oğlu
Hacinesuh
Hanqulı ağa oğlu
Can Mırza Almayi
Can Mırza Aliğazı ağa oğlu
Mırzabek Mırza veled Musahib ağa
Qart Mevlüd ağa
Aliş ağa-zade Ahmed Mırza
Şahtemir bek sahh

[.....] llarımıñı qanun-ı qadim üzre tiyişleri [.....] ton ve birer sırt ton ve birer qarın ton ikişer tahta sırt ve ikişer tahta qarın ve bir tilki bürk virilür defterler bu minval üzredir sahh

DEFTER

[.....] başlıq tiyişleri [.....]llarımızñ esamileridir ki zikr olunur

Ahmed Mirza Mirzabek ağa-zade
Hızır Ulan
Qutlusaat bek
Murad bek
Qıpçaq-İsa bek
Qoçqar Mirza

Şahmuhammed Mirza
Badiş Mirza
Seyidahmed Mirza
Mehmed bek

Ali Mirza
Selimşah bek
[.....] ağa-zade Davud
Halil Mirza
Mehmedcan Hacı

Ahmed ağa Naqqaş-zade
Receb efendi
Hanqulı Mirza
Mustafa Çelebi
Ali Monla

Kemal Mirza Tatar-Mirza ağa
Muradşah Mirza

Abdüllâtif Defterdar-zade

Bu zikr olunan qullarımıza dahi defter mücibince birer sırt ton ve birer qarın ton ve ikişer tahta sırt ve ikişer [.....] ve birer tilki bürk virilür defterlerde bu minval üzre qayddır

DEFTER

Qarın ton başlıq tiyiş olan qullarımızñ esamileridir ki zikr olunur

Arslan kethüda
Balçı başı
Caşnegir başı
Celeci başı
Çadırcı başı

Toğancı başı
Mehter başı
Toycı başı
Tungeray ağa
Yüzşar Ulan

Hüremşah Mirza
Siyâvuş ağa-zade Hanqulı
İslâm Mirza
Mevlüd ağa
Abdülbaqı Mustafa oğlu

İbrahim Mirza Mustafa ağa
Qart Ahmed ağa-zade Mustafa Çelebi
Qart Mustafa ağa
Qart Ramazan ağa

Abdüllâtif Çelebi

Ğazımurad Ulan

Ahmed Çelebi Mehmed efendi-zade

Murad Mırza

Ömer Mırza

Can Mırza

Barça 25

yigirmi beş adamdır

Bu zikr olunan qullarımız da her birine bir qarın ton ve ikişer tahta sırt ve üçer tahta qarın ve birer tilki bürk virile defterde bu minval üzere qayddır

DEFTER

Tayımız ve hem musahibimiz ve qazaqtaşımız Behram ağağa ve qadimden menseb tasarruf idüb tiyiş ala turğan ihtiyâr ağalara ve qapumuz qullarından Oçaq oğullarına defterimiz mücibince bir eksüksüz cibergâysiz dib adları yâzilğandır soñra niza' bolmağay

DEFTER

Tayımız ve musahibimiz ve otuz-qırq seneden berü qazaqtaşım Behram ağayâ yeñiden bu minval üzere tiyiş virilmek lâzımdır ve taleb olunur defterimiz mücibince

bir samur ton – barça 1

iki sırt ton – barça 2

üç tahta sırt – barça 3

iki çift samur – barça 2

bir zerdeva ton – barça 1

iki qarın ton – barça 2

üç tahta qarın – barça 3

tilki bürk – barça 1

Bu tayımız Behram ağağa bir böyle tiyiş virilmek lâzımdır ve cibergâysiz

DEFTER

Qadimden menseb tasarruf idüb ihtiyâr ağa qullarımızñ vacibu'r-reayâsına yeñiden tiyiş virilmek lâzımdır ve taleb olunur defterimiz mücibince

Zurum ağa

Aliğazı ağa

Murtaza ağa

Qayıt ağa

Ramazan ağa

Suleyman Çelebi

[...] bek

Merdanali bek

Bölekşah ağa

Velişah Mırza

Bu zikr olunan ağa ve ihtiyâr qullarımıza birer samur ve birer zerdeva ton ve birer sırt ton ve birer qarın ton ve ikişer tahta sırt ve ikişer tahta qarın ve bir tilki bürk virile ve defterimiz mücibince cibergâysiz sahh

DEFTER

Uluğ Yurdımız Taht-ı Qırıma bizimle bile kelgân qazaqtaşlarımızdır ki qırq seneden beri diyâr-ı ğurbetde derd ve belâ çekmekle bunlara dahi yeñiden defter olunub tiyiş virilmek üzre esamileri zikr olunur

Musa Çelebi	Rustem bek Qulı ağa
Alibek Behram	Halil Atalıq
Abdülqadir Çelebi	İbrahim Çelebi
diger Alibek Qulı ağa	[.....] Mehmed ağa
Qırq Kilisayi Mehmed ağa	Lâçin bek
Qadır ağa	Mansur bek
Mustafa ağa	Nesuh Bek
Kemal ağa	Fazlı Çelebi
Bekir bek	Abdullah ağa
Qutluşah bek	Siyâvuş bek
Hüseyin Çelebi	Hasan bek
Qaytas ağa	Ahmed bek
Mehmedşah bek	
Murtazaali	Mehmed bek
Kenan bek	Ramazan bek
Ömer Çelebi	[.....] başı
İslâm [.....]	Şatır başı
Müselli Çelebi	Devletğazı
Canmuhammed	Arslanğazı
Mustafa Çelebi	Tüfenkçi Çelebi
Ali Çelebi	Qaraşain Batır
Zulfiqar bek	Dinislâm bek
Receb ağa	Ahmed Mırza
İbrahim bek	İsmail ağa
Cafer Atalıq	Murtaza bek
Mahmud bek	Şehbaz ağa

Bu zikr olunan qazaqtaş qullarımıza yeñiden tiyiş birer zerdeva ton ve birer sırt ton ve birer qarın ton ve ikişer tahta sırt ve ikişer tahta qarın ve birer tilki bürk virilmek lâzımdır yâzilğan defterimiz mücibince cibergâysiz

DEFTER

Ve [.....] ve mırzalar ve Oçaq oğlanlarınıñ ba'zılarınıñ qadimden tiyişleri olub virilmeyüb ve ba'zıları dahi tiyişe müstehaq olduğu sebeble yeñiden tiyiş olmaq üzre defter esamileri yâzılıb cibergânımız defterimiz mücibince siz qarındaşımız taqı cibergâysiz

Arslan Mırza	[.....] Mırza	
Zurum ağa	[.....] bek	
diger Arslan Mırza	İslâm Mırza	
birader Merdan Ali	Şahin ağa	
Suleyman ağa	Atmanay Mırza	
sabıqa Tat ağası	Şahmuhammed Mırza	
Şahqulı Mırza	Ali Mırza	
Suleyman Mırza	Çerü Bay	
Halim Çelebi	Murtaza Mırza	
Mustafa ağa	Çerü Bay	
Abdülyahyâ Çelebi	Seferğazı Çelebi	
Vehhab [.....]	Mehmed Çelebi	
Sultanğazı	Murtazaali	
Aliğazı ağa	Yâzıcı Mustafa	
Mehmed Mırza	İbrahim Mırza	
Qara bek	Şahin ağa	
Ahmed Mırza	Ganiş Çelebi	
Qırımğazı biy	Fazlullah efendi	
Has Mırza	Aliğazı Çelebi	Arslan Mırza
Cantimur Mırza	Ali efendi	
Aliğazı ağa	Emirali Çelebi	
Murtazaali Çelebi	Seyid Osman	
Ebusu'ud ağa	Şehbaz Mırza	
İbrahim bek	Ahmed Çelebi	
Hasan bek	Mustafa Çelebi	
Osman bek	Mehmed Mırza	
Hüseyn ağa	Cantimur ağa	
Murtaza Çelebi	Alişah Mırza	
Hüseyn ağa	Hanqulı Mırza	
Mehmed Çelebi	diger Mehmed Mırza	
Yâğub bek	Hüseyn Mırza	

Ebulhayr Çelebi
Ebulhaq efendi
Mehmed Mirza
Qırımğazı biy

Osman Çelebi
Ömer Çelebi
diger Ahmed Çelebi
Mustafa Çelebi

Haşim Çelebi
Hüseyin Çelebi
Şeyh-Muhammed Çelebi
Aliş Çelebi
Ğazımurad Çelebi

Hüseyin Çelebi
Suleyman Çelebi
Ömerbek Veled
Ahmed bek
Osman bek

Ahmed ağa

Lâtif Mirza
Aliş bek
Şehbaz Mirza
İslâm ağa
Dedeş Çelebi
Ma'aliş ağa

[.....] Çelebi
Mehmed [.....] Hacı
diger Dedeş
Vehhab Çelebi
Abdulfettah Çelebi
Abdüllâtif Çelebi

Mehmedşah Çelebi
Abdüllâtif Çelebi
Abdullah Çelebi
Müselli-zade
diger Abdullah Çelebi
Qaz'asker-zade

Mustafa Çelebi
Ahmed Çelebi
Seyidyâhyâ Çelebi
Abdurrahman Çelebi
Zihni-zade

Sehrab kethüda
Temirğazı kethüda
Kâtib Ömer
Mustafa Çelebi
Zulfiqar ağa

Bekir Mirza
Temir ağa
Şah Mirza
Temir ağa
Seferşah Çelebi

Müselli bek

Qumuq-Ali bek

Kâmran bek

İslâm Emeldeş

Bu zikr olunan qapumuz qulları ve ağavat oğulları ve mirzalardır bunlara tiyiş başlıq birer zerdeva ve birer sırt ton ve birer qarın ton ikişer tahta sırt ve ikişer tahta qarın ve birer tilki bürk tiyiş virilmek lâzimidir ve defterimiz mücibince cibergâysiz

DEFTER

Bu zikr olunan qullarımız ki Hartuqlı Çerkes qullarımızdır bunlara dahi yeñiden birer tiyiş virilmek lâzım olmağın adları zikr olunur ve ta'yin olduğı üzre cibergâysiz

Şah bek

Quvat Bek

Ğaziş bek

Ğazı bek
Qart Mırza
Arslanali
Bek Mırza

Ahmed Mırza
Noğay ağa
Şahğazı
Noğay ağa

Seyid [.....]
Muradğazı bek
Hasan Atalıq
Sefer Atalıq
Cafer Hacı

Mevlüdali
Hacı Nesüh
Yâhyâ bek
Balçı başı
Mehmed bek

Suleyman ağa
Osman Çelebi
Ebulqasım

Azamat Çelebi
Bek
Ramazan
Seferali
Merhametali
Behram kethüda
Timurğazı

Canbek ağa
Cantimur Almayı
Timurğazı Mırza
[.....]

Hacığazı bek
Çerü başı
Osman bek
Hayder
Noğay bek
Bayram ağa

Muradğazı
Ferahşah ağa
Osman bek
Ferahşah ağa
Canahmed

Osman ağa
Zade-Ömer Mırza
Devletğazı
Osman ağa

Adilşah Mırza
Müselli Çelebi
Mustafa Mırza
Murtaza ağa

Bu zikr olunan qullarımıza başlıq birer sırt ton ve birer qarın ton ve ikişer tahta sırt üçer tahta qarın virilüb defterimiz mücibince cibergâysiz

DEFTER

Bu qullarımız dahi salhurde oluben qapumuz qullarımıza tiyiş virilmege müstehaq qullarımız olmağın yeñiden birer tiyiş virilmek üzre adları qayd olunub ta'yin eyledüğimiz üzre tiyiş cibergâysiz

Arslan Mırza
Temrüq ağa
Noğay bek
Hızırğazı bek

Muradğazı
Hacireceb
Devletğazı
Şa'ban

Tatar Mırza

Ciket bek
Receb ağa
Ömer Seferşah
Mevlud
[.....] bek
Temirğazı Mırza

Balı Şaban bek
Ğazımuhammed
Macarğazı
Şa'ban

Seyidğazı Mırza
Rıdvan Şehbaz
Muradtatar Mırza
Şahmeydan

Çerü ağa
Canahmed bay
Quduret Ramazan
Seferali Musa

İbaş Mehmed
Hasan [.....]
Ahmed Qoçqar
Ali Tohtamış

Abdülvehhab Çelebi
Ali Beyân
Adilşah Mırza
Abdullah Mustafa sahh

Bu zikr olunan qullarımıza dahi başlıq birer sırt ton ve birer qarın ton ve ikişer tahta sırt ve üçer tahta qarın ve birer tülki bürk tiyiş virilüb defterimiz mücibince bir eksüksiz cibergâysiz

Bu defteriñ hazinesi ve tiyişleri qadimiy defter olunub alına turğan Canibek Geray Han defteridir lâkin yeñiden qazaqtaşlarımız ve Oçaq oğulları ve öz bölegimiz yâzılıb ve ahd ve şart bunıñ üzerine olub eyledüğimiz defter mücibince bir eksüksüz cibergâysiz soñra niza' bolub ahd ve şartda bozulmağay ve aşağıda dahi qarındaşlarımız sultanlarıñ ve Qırım Geray Sultannıñ ve sair qazaqtaşlarımız yâzılğandır yâzılduğı minval üzre cibergâysiz

DEFTER

Qarındaşımız Qalğa İslâm Geray Sultannıñ hazinesi ve tiyiş kele turğan adamları ve halâ yeñiden yâzılğan qazaqtaşları ve ağaları beyân olunur

bir samur tob – barça 1 sim dögmeli dört tob samur – barça 4
iki çift samur – barça 2 bir zerdeva ton – barça 1
bir çuqa cibigân qırmızı – barça 1 tilki bürk siyâh – barça 1
sim dögmeli

iki zerdeva ton – barça 2

beş sırt ton – barça 5

beş qarın ton – barça 5
beş tahta qarın – barça 5

beş tahta sırt – barça 5
iki pastav çuqa – barça 2

şirmahı bir put – barça 1

beş yüz som nuqarat – barça 500

DEFTER

Qolıqa namında kele turğan tiyişdir

beş tob samur – barça 5
beş sırt ton – barça 5
on altı tahta sırt – barça 16

iki zerdeva ton – barça 2
on qarın ton – barça 10
on altı tahta qarın – barça 16

Devlet Geray Sultan Qalğa ikân alına kelen tiyişdir müşarun-ileyh sahh

DEFTER

Hazret-i ana biyim-i Qalğa Sultan

bir samur ton – barça 1
iki qarın ton – barça 2
iki tahta qarın – barça 2
bir çift samur – 1

iki sırt ton – barça 2
iki tahta sırt – barça 2
tilki bürk – 1

Ana biyim tiyişidir

DEFTER

Ulu biyim-i Qalğa Sultan

bir samur ton – barça 1
iki qarın ton – barça 2

iki sırt ton – barça 2
iki tahta sırt – barça 2

iki tahta qarın – barça 2
bir tilki bürk – barça 1

bir çift samur – barça 1

DETER

İkinci biyim-i Qalğa Sultan

bir zerdeva ton – barça 1
bir qarın ton – barça 1

bir sırt ton – barça 1
iki tahta sırt – barça 2

iki tahta qarın – barça 2
bir tilki bürk – barça 1

bir çift samur – barça 1

DEFTER

Baş bikeç-i Qalğa Sultan

bir zerdeva ton – barça 1
bir qarın ton – barça 1

bir sırt ton – barça 1
iki tahta sırt – barça 2

iki tahta qarın – barça 2
bir tülki bürk – barça 1

bir çift samur – barça 1

DEFTER

İkinci bikeç-i Qalğa Sultan

bir sırt ton – barça 1
iki tahta sırt – barça 2

bir qarın ton – barça 1
iki tahta qarın – barça 2

bir tilki bürk – barça 1

bir çift samur – barça 1

DEFTER

Hadim ağa-i Qalğa Sultan

bir sırt ton – barça 1
iki tahta sırt – barça 2
bir çift samur – barça 1
üç zerdeva ton – barça 3

bir qarın ton – barça 1
iki tahta qarın – barça 2
tilki bürk – barça 1

DEFTER

Müşarun-ileyh qarındaşımız Qalğa Sultana mübarekbad deyü könderile defter mücibince köndergâysiz

yedi tob samur – barça 7
on beş qarın ton – barça 15

on sırt ton – barça 10
on beş tahta sırt – barça 15

on beş tahta qarın – barça 15
qırmızı çuqa zira' – barça 60

bürklük samur çift – barça altı 6
tesbih inci misqal – barça 100

DEFTER

Qalğa Sultan qarındaşımızıñ bir oğluna ve bir qızına ve atalıq ve ağa ve hazinedar ve aqtaçısına tiyiş virilmek lâzim olmağın adları ve tiyişleri zikr olunur defter mücibince cibergâysiz

DEFTER

Qalğa Sultan oğlu tiyişidir

bir samur ton – barça 1
iki sırt ton – barça 2

iki zerdeva ton – barça 2
iki qarın ton – barça 2

üç tahta sırt – barça 3
iki çift samur – barça 2

dört tahta qarın – barça 4
iki qarın ton – barça 2

DEFTER

Atalığına ve ağasına Sultanniñ birer böyle tiyiş virile

birer sırt ton – barça 2
ikişer tahta sırt – barça 4
bir tilki bürk – barça 2

birer qarın ton – barça 2
ve ikişer tahta qarın – barça 4

Bu iki adamlara dahi birer böyle yeñiden tiyiş virilüb defter mücibince bir eksüksüz cibergâysiz

DEFTER

İki qızı Qalğa Sultanniñ haniy sultanlar tiyişidir

birer samur ton – barça 2
ve ikişer sırt ton – barça 4
ikişer tahta sırt – barça 4
ve ikişer çift samur – barça 4

birer zerdeva ton – barça 2
ve ikişer qarın ton – barça 4
ve ikişer tahta qarın – barça 4

Qalğa Sultanniñ iki qızına dahi birer böyle tiyiş virilüb defterimiz mücibince cibergâysiz

DEFTER

Qalğa Sultanıyle bile kelen qazaqtaş qullarına dahi yeñiden tiyiş virilmek üzre esamileri işaret olundu

Receb ağa
Qıpçaq-Qablan Mırza
Seferğazi bek
Küçük Arslan
Abdülcebbar Çelebi

Ramazan Çelebi
Şatır Budaq
Abdurrahman [.....]
Tımas bek
Can Mırza

Cebeçi başı
Mahmud

Bu zikr olunan adamlara birer sırt ton ve birer qarın ton ve ikişer tahta sırt ve ikişer tahta qarın ve birer tilki bürki tiyiş virilüb defter mücibince cibergâysiz sahh

DEFTER

Qalğa Sultan qarındaşımızın qanun-ı qadim üzre tiyiş ala turğan mensebli ağalarınñ esamileridir ve kele turğandır

DEFTER

Qalğa Sultannınñ qapu ağası tiyişidir

bir samur ton – barça 1	bir zerdeva ton – barça 1
dörd qunduzlı sırt ton – barça 4	dört qarın ton – barça 4
qunduzsuz zerdeva – barça 1	dört tahta sırt – barça 4
dört tahta qarın – barça 4	bir çift samur – barça 1
tilki bürk – barça 1	

Devlet Geray Sultannınñ ağası alduğı defter mücibincedir

DEFTER

Qalğa Sultannınñ hazinedar başısı tiyişidir

bir samur ton – barça 1	bir zerdeva ton – barça 1
iki sırt ton – barça 2	iki qarın ton – barça 2
iki tahta sırt – barça 2	iki tahta qarın – barça 2
bir çift samur – barça 1	tilki bürk – barça 1

Bunıñ dahi eskiden kele turğan tiyişidir

DEFTER

Aqtaçı biy tiyişidir Qalğa Sultannınñ

bir samur ton – barça 1	iki sırt ton – barça 2
iki qarın ton – barça 2	iki tahta sırt – barça 2
iki tahta qarın – barça 2	bir çift samur – barça 1
bir tilki bürk – barça 1	

DEFTER

Menseble ağaları tiyişidir Qalğa Sultannınñ

Defterdar efendi	Divan kâtibi	
Sultan qazısı	Kilerci başı	
Qapuçı başı	Küçük [.....]	barça

Bu zikr olunan kişilere başlıq zerdeva ton ve birer sırt ton ve birer qarın

ton ve ikişer tahta sırt ve ikişer tahta qarın ve birer çift samur ve birer tilki bürki tiyişi virilür

DEFTER

Qarın ton başlıq tiyiş virile kelen adamlarıdır Qalğa Sultanniñ

Balçı başı	Qapuçılar kethüdası
Qullar ağası	Sarac başı
Hazine kâtibi	Caşnegir başı

Bu zikr olunan adamlara birer qarın ton ve ikişer tahta sırt ve ikişer tahta qarın ve birer tilki bürk tiyiş virilür

DEFTER

Can aqay ve İbraş bek oğlu Mehmed Mırzayâ

birer sırt ton – barça 2	ve birer qarın ton – barça 2
ikişer tahta sırt – barça 4	ve ikişer tahta qarın – barça 4
birer çift samur – barça 2	ve birer tilki bürk – barça 2

Bu zikr olunan adamlara Canış Mırza ve Baviş Mırza tiyişleridir bu minval üzre tiyiş virilür

DEFTER

Mehmedşah Mırza Qoçqar Mırza oğlu

bir zerdeva ton – barça 1	bir sırt ton – barça 1
ve bir qarın ton – barça 1	iki tahta sırt – barça 2
iki tahta qarın – barça 2	bir çift samur – barça 1
bir tilki bürk – barça 1	

Ve bu defter [.....] dahi bir eksüksüz cibergâysiz soñra niza' bolub ahd ve şart bozulmağay dib işaret olundu

DEFTER

Qarındaşımız Nuraddin Safa Geray Sultanniñ hazinesidir ki zikr olunur ve yeñiden ve eskiden tiyişler beyân olunur

bir samur ton – barça 1	bir tob samur – barça 1
iki zerdeva ton – barça 2	iki tahta zerdeva – barça 2

dört sırt ton – barça 4
dört tahta sırt – barça 4

dört qarın ton – barça 4

dört tahta qarın – barça 4
bir dane siyâh tilki – barça 1
iki yüz som nuqarat – barça 200

tilki bürk – barça 1
bürklük samur çift – barça 2

Müşarun-ileyh Nuraddin Sultanniñ qanun üzre tiyişi budır ve böyle cibergâysiz

DEFTER

Nuraddin Sultan validesi tiyişidir

bir samur ton – barça 1
iki sırt ton – barça 2
iki tahta sırt – barça 2
tilki bürk – barça 1

bir zerdeva ton – barça 1
iki qarın ton – barça 2
üç tahta qarın – barça 3
iki çift samur – barça 2

DEFTER

Nuraddin Sultanniñ ulu-biyim tiyişidir

bir zerdeva ton – barça 1
iki qarın ton – barça 2
dört tahta qarın – barça 4
bir tilki bürk – barça 1

bir sırt ton – barça 1
iki tahta sırt – barça 2
iki çift samur – barça 2

DEFTER

Nuraddin Sultanniñ ikinçi biyimi tiyişidir

bir zerdeva ton – barça 1
bir qarın ton – barça 1
iki tahta qarın – barça 2
bir tilki bürk – barça 1

bir sırt ton – barça 1
iki tahta sırt – barça 2
iki çift samur – barça 2

DEFTER

Nuraddin Sultanniñ oğluna yeñiden bir böyle tiyiş virile ve defter mücibince cibergâysiz

bir samur ton – barça 1
iki sırt ton – barça 2
iki tahta sırt – barça 2
bir çift samur – barça 1

bir zerdeva ton – barça 1
üç qarın ton – barça 3
dört tahta qarın – barça 4
tilki bürk – barça 1.

DEFTER

Nuraddin Sultanniñ qızı haniy sultana dahi yeñiden böyle tiyiş virile cibergâysiz

bir zerdeva ton – barça 1
iki qarın ton – barça 2
üç tahta qarın – barça 3
ve bir tilki bürk – barça 1

iki sırt ton – barça 2
iki tahta sırt – barça 2
iki çift samur – barça 2

Buña dahi bir böyle tiyiş yeñiden könderile

DEFTER

Bu Sultanniñ atalıqına ve ağasına ve aqtaçısına ve hazinedarına dahi birer böyle tiyiş virile ve cibergâysiz ki niza' bolmağay dib bildirildi defterdâ

birer sırt ton – barça 4
ve ikişer tahta sırt – barça 8
birer tilki bürk – barça 4

ve birer qarın ton – barça 4
ve ikişer tahta qarın – barça 8
birer çift samur – barça 8

Bu zikr olunan dört nefer biri atalıq ve biri Sultan ağası ve biri hazinedar ve biri aqtaçısıdır birer böyle tiyiş virile defter mücibince cibergâysiz yeñiden

DEFTER

Müşarun-ileyh qarındaşımız Nuraddin Sultana mübarekbad deyü bir böyle tiyiş cibergâysiz

üç tob samur – barça 3
iki zerdeva ton – barça 2
on qarın ton – barça 10
on beş tahta qarın – barça 15
tilki bürk – barça 10

bir samur ton – barça 1
sekiz sırt ton – barça 8
on tahta sırt – barça 10
tesbih inci misqal – barça 50
bürklük samur – barça 3

DEFTER

Müşarun-ileyh qarındaşımız Nuraddin Sultanniñ mensebli ağalarından qadimiy tiyişi ala turğan qullarıdır

DEFTER
Nuraddin Sultan ağası tiyişidir

bir samur ton – barça 1	bir zerdeva ton – barça 1
bir sırt ton – barça 1	bir qarın ton – barça 1
iki tahta sırt – barça 2	iki tahta qarın – barça 2
tilki bürk – barça 1	

DEFTER
Nuraddin Sultan hazinedar başı tiyişidir

bir zerdeva ton – barça 1	bir sırt ton – barça 1
bir qarın ton – barça 1	iki tahta sırt – barça 2
iki tahta qarın – barça 2	tilki bürk – barça 1

Bunıñ dahi qanun üzre kele turğan tiyişidir

DEFTER
Nuraddin Sultannıñ mensebli ağalarıdır ki qanun üzre tiyişdir

Defterdar efendi	Kilerçi başı
Aqtaçı bek	Küçük hazinedar
Divan kâtibi	Balçı başı
Qapuçı başı	

Caşnegir başı Qapuçılar kethüdası Sarac başı

Bu zikr olunan adamlara birer sırt ton ve birer qarın ton ve ikişer tahta sırt ve ikişer tahta qarın ve birer tilki bürk tiyiş virile qanun üzre sahh

DEFTER
Nuraddin Sultanle bile kelgân qazaqdaş qullarıdır ve yeñiden birer böyle tiyiş virile ve cibergâysiz

Atalıq	diger Atalıq	İslâm Emeldeş
Yaqub bek	Hoca Sultan	

Bu zikr olunan qazaqtaşlarına dahi birer sırt ton ve birer qarın ton ve ikişer tahta sırt ve ikişer tahta qarın ve birer tilki bürk tiyiş virile ve cibergâysiz sahh

DEFTER

Qarındaşımız Qırım Geray Sultaña ve biyimlerine ve ağalarına ve qullarına ve sair qazaqtaşlarına yeñiden bir tiyiş virilmek üzre beyân olunur

bir samur ton – barça 1
iki zerdeva tob – barça 2
dört qarın ton – barça 4

bir tob samur – barça 1
tahta zerdeva iki – barça 2
dört tahta sırt – barça 4

dört tahta qarın – barça 4
tilki bürk – barça 1

bürklük samur çift – barça 2
iki yüz som nuqarat – barça 200

Bu qarındaşımız bundan aqdem bizimle diyâr-ı ğurbetde qazaqdaş olub babamız yurdına bile kelüb halâ buña dahi bir böyle tiyiş virilmek ve sair qullarına ve biyimlerine ve oğlı ve qızına tiyiş virilmek üzre qayd ve defter olundi

DEFTER

Ana biyim-i Qırım Geray Sultan tiyişidir yeñiden

bir samur ton – barça 1
iki sırt ton – barça 2
iki tahta sırt – barça 2
iki çift samur – barça 2

bir zerdeva ton – barça 1
iki qarın ton – barça 3 üçdir
üç tahta qarın – barça 3
tilki bürk – barça 1

DEFTER

Ulu biyim-i Qırım Geray Sultan

bir zerdeva ton – barça 1
iki qarın ton – barça 2
dört tahta qarın – barça 4
tilki bürk – barça 1

bir sırt ton – barça 1
iki tahta sırt – barça 2
iki çift samur – barça 2

DEFTER

İkinci biyim-i Qırım Geray Sultan

bir zerdeva ton – barça 1
bir qarın ton – barça 1
iki tahta qarın – barça 2
tilki bürk – barça 1

bir sırt ton – barça 1
iki tahta sırt – barça 2
iki çift samur – barça 2

DEFTER

Qırım Geray Sultan ođlı Ahmed Geray Sultana yeñiden tiyişdir

bir samur ton – barça 1
iki sırt ton – barça 2
üç qarın ton – barça 3
bir çift samur – barça 1

bir zerdeva ton – barça 1
iki tahta sırt – barça 2
dört tahta qarın – barça 4
bir tilki bürk – barça 1

Bu Sultana yeñiden bir böyle tiyiş virile ve cibergâysiz sahh

DEFTER

Qırım Geray Sultan qızı haniy sultana tiyişdir yeñiden

bir zerdeva ton – barça 1
iki qarın ton – barça 2
üç tahta qarın – barça 3
tilki bürk – barça 1

iki sırt ton – barça 2
iki tahta sırt – barça 2
iki çift samur – barça 2

DEFTER

Bu Sultanniñ atalıq ve ağasına ve hazinedarına ve aqtaçısına dahi yeñiden birer böyle tiyiş virile ve cibergâysiz

birer sırt ton
ikişer tahta sırt
ve birer çift samur

birer qarın ton
ikişer tahta qarın
ve birer tilki bürk

Bu zikr olunan dört nefer adama birer böyle tiyiş virile ve defterimiz mücibince cibergâysiz

DEFTER

Müşarun-ileyh Qırım Geray Sultana mübarekbad deyü böyle bir tiyiş könderile ve cibergâysiz

üç tob samur – barça 3
iki zerdeva ton – barça 2
on qarın ton – barça 10
on beş tahta qarın – barça 15
bürklük samur çift – barça 3

bir samur ton – barça 1
sekiz sırt ton – barça 8
on tahta sırt – barça 10
tesbih inci misqal – barça 50
tilki bürk – barça 10

DEFTER

Müşarun-ileyh qarındaşımız Qırım Geray Sultanniñ mensebli ağalarına dahi birer böyle tiyiş virile ve cibergâysiz

DEFTER

Qırım Geray Sultan ağasına tiyişdir

bir samur ton – barça 1
bir sırt ton – barça 1
iki tahta sırt – barça 2
tilki bürk – barça 1

bir zerdava ton – barça 1
bir qarın ton – barça 1
iki tahta qarın – barça 2

DEFTER

Qırım Geray Sultan hazinedar başısına tiyişdir

bir zerdeva ton – barça 1
bir qarın ton – barça 1
iki tahta qarın – barça 2

bir sırt ton – barça 1
iki tahta sırt – barça 2
tilki bürk – barça 1

DEFTER

Mensebli qulları tiyişidir ve cibergâysiz

Defterdar efendi
Divan kâtibi
Kilerçi başı
Balçı başı
Qapuçılar kethüdası

Aqtaçı bek
Qapuçı başı
Küçük hazinedar
Caşnegir başı
Sarc başı

Bu zikr olunan adamlara birer sırt ton ve birer qarın ton ikişer tahta sırt ikişer tahta qarın ve birer tilki bürk virile

DEFTER

Qırım Geray Sultanniñ atalıqına ve emeldeşi Mustafa Çelebiye

Atalıq-ı Sultan
Hacısefeş

Emeldeş Mustafa

Bunlara birer başlıq zerdeva ton ve birer sırt ton ve birer qarın ton ve ikişer tahta sırt ve ikişer tahta qarın ve birer tilki bürk tiyiş virile ve cibergâysiz yeñiden sahh

DEFTER

Qazaqtaşları

Ahmed bek Qırımğazı Şah Mırza

Bu üç nefer adama dahi başlıq birer sırt ton ve birer qarın ton ikişer tahta sırt ikişer tahta qarın ve birer tilki bürk virile sahh

Bu defteriñ yuqarısı ve qavl defteri Canibek Geray Han defteri

müciбince olub andan maada kendüimize bölek ve hazine yâzılıb ve andan oğullarımıza tiyiş yâzılıb ve andan qarındaşımız Qırım Geray Sultaңa yeñiden bir tiyiş ve hazine yâzılıb ve qazaqtaşlarımız yâzılıb ve ihtiyâr ağa qullarımız ve Oçaq oğullarımız yâzılıb ahd ve şart bu defterimiz üzre bolub tabılğay sizdin sureti könderildi Toqtamış yediyle Bayram ayında miñ qırq yedi tarihıda

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse
Han Bahadır Geray bin Selâmet Geray Han

№ 40

**Дефтеры (с тийишлер) от хана Бахадыра Гирея
(Бахчисарай, 1047 г.х, Курбан Байрам / 1638 г.)**

Аннотация. Казна, тийиш для султанов, ханий-султанш, агалар и слуг; колтка – для ана-бийим, улу-бийим; тийиш для второй бийим, третьей бийим, четвертой бийим, тийиш для двух ханий-султан (ханских сестер), ханской дочери ханий-султан, главной бикечи, второй бикечи, третьей бикечи, четвертой бикечи, для четырех слуг хадим-ага, четырех ич-огланов, для капу-агасы, главного казначея (хазинедар-башы), тийиш для бея рода Ширин и бея Мангыт, слуг ихтияр-ага (преклонного возраста), капуджы-башы и килерджи-башы, Джантимур-беку Сулеш, Кутлушах-беку Кулюк-оглу, Ибраш-беку Кулюк-оглу, диван-кятиби, слугам куний башлык-шуба, тийиш для слуг – сырт тон башлык, тийиш (для слуг) карын тон башлык, тийиш для сына Бахта Гирей-султана, аталыку сына, его аге, второму сыну Гази Гирей-султану, его аталыку и аге, третьему сыну Девлету Гирей-султану, его аталыку и аге, четвертому сыну Селиму Гирей-султану, его аталыку и аге, пятому сыну Ахмеду Гирей-султану, его аталыку и аге, старшей дочери ханий-султан, второй дочери ханий-султан, третьей дочери ханий-султан, тийиш Бехрам-аге и пяти слугам-казакташам; казна (тийиш) калге Исламу Гирей-султану, колтка калга-султану, тийиш улу-бийим калги, второй бийим калги, гарем-агасы калги, капу-агасы калга-султана, главному казначею калга-султана, агалар на должностях («мансублы агалары») на службе у калги, тийиш-башлык из бобровых брюшных шуб («къундузлы къарын тон»), казна и тийиш нуреддину Сафа Гирей-султану, тийиш улу-бийим, второй бийим, капу-агасы, главному казначею, актачи-бею нуреддина, агалар на должностях на службе у нуреддина, башлык брюшные шубы для слуг, тийиш Кырыму Гирей-султану, его улу-бийим, второй бийим, аге, главному казначею, актачи-беку Кырыма Гирей-султана, агалар на должностях на службе у Кырыма Гирей-султана; копия (сурет) дефтера с печатью от посла Токтамыша, вместе с письмом.

Hu
DEFTER

Oldurki merhum ve mağfurle ağaçam Canibek Geray Han aleyhi'r-rahmet ve'l-ğufuran hazretleri zamanında kele turğan hazine ve qarındaşlarımız sultanlarğa ve haniy sultanlarğa ve ağa ve sair qullarımızğa kele turğan tiyişdir ki zikr olunur biñ qırq yedi tarih Qurban Bayramında yâzıldı.

bir samur ton sim dögmeli – barça 1 bir qara tilki bürk – barça 1
altı tob samur – barça 6 üç bürklik samur cift – barça 3
qırmızı çuqa sim dögmeli – barça 1

bir zerdeva ton – barça 1 üç zerdeva ton – barça 3
bir cılıqğa kürk – barça 1 bir as ton – barça 1
beş tahta as – barça 5 beş tahta zerdeva – barça 5

on sırt ton – barça 10 on qarın ton – barça 10
on tahta sırt – barça 10 on tahta qarın – barça 10
on bestav çuqa – barça 10 iki put şirmahı – barça 2
dört biñ som nuqarat – barça 4000

Merhum Canibek Geray Han zamanında kele turğan hazinedir sahh

QOLTQA

on iki tob samur – barça 12 bir samur ton – barça 1
üç zerdeva ton – barça 3 on sırt ton – barça 10
on beş qarın ton – barça 15 on beş tahta sırt – barça 15
yigirmi dört tahta qarın – barça 24

Merhum Canibek Geray Han zamanında kele turğan qolıtıqa hazinemizdir

DEFTER
Ana biyim hazretlerine

bir samur ton – barça 1 bir zerdeva ton – barça 1
bir sırt ton – barça 1 iki qarın ton – barça 2
iki tahta sırt – barça 2 iki tahta qarın – barça 2
iki çift samur – barça 2

DEFTER
Ulu biyim hazretleriğa

bir samur ton – barça 1
iki qarın ton – barça 2
iki tahta qarın – barça 2

bir sırt ton – barça 1
iki tahta sırt – barça 2
iki çift samur – barça 2

DEFTER
İkinçi biyim tiyişidir

bir samur ton – barça 1
iki qarın ton – barça 2
iki tahta qarın – barça 2

bir sırt ton – barça 1
iki tahta sırt – barça 2
iki çift samur – barça 2

Üçüncü biyim tiyişidir
bir samur ton – barça 1
bir qarın ton – barça 1
iki tahta qarın – barça 2

DEFTER

bir sırt ton – barça 1
iki tahta sırt – barça 2
iki çift samur – barça 2

DEFTER
Dördüncü biyim tiyişidir

bir samur ton – barça 1
bir qarın ton – barça 1
iki tahta qarın – barça 2

bir sırt ton – barça 1
iki tahta sırt – barça 2
iki çift samur – barça 2

DEFTER
Han qarındaşı iki haniy sultanlara tiyişdir

birer zerdeva ton – barça 2
birer qarın ton – barça 2
ikişer tahta qarın – barça 4

birer sırt ton – barça 2
ikişer tahta sırt – barça 4
ikişer çift samur – barça 4

DEFTER
Han qızı haniy sultan tiyişidir

bir samur ton – barça 1
bir sırt ton – barça 1
iki tahta sırt – barça 2
iki çift samur – barça 2

bir zerdeva ton – barça 1
bir qarın ton – barça 1
iki tahta qarın – barça 2

DEFTER
Baş bikeç tiyişidir

bir zerdeva ton – barça 1	bir sırt ton – barça 1
bir qarın ton – barça 1	bir tahta sırt – barça 1
bir tahta qarın – barça 1	bir çift samur – barça 1

DEFTER
İkinçi bikeç tiyişidir

bir zerdeva ton – barça 1	bir sırt ton – barça 1
bir qarın ton – barça 1	bir tahta sırt – barça 1
bir tahta qarın – barça 1	bir çift samur – barça 1

DEFTER
Üçünçi bikeç tiyişidir

bir zerdeva ton – barça 1	bir sırt ton – barça 1
bir qarın ton – barça 1	bir tahta sırt – barça 1
bir tahta qarın – barça 1	bir çift samur – barça 1

DEFTER
Dördünci bikeç tiyişidir

bir sırt ton – barça 1	bir qarın ton – barça 1
bir tahta sırt – barça 1	bir tahta qarın – barça 1
bir çift samur – barça 1	

DEFTER
Dört nefer hadim ağayâ tiyişidir
Mesele dört bikeç tiyişi kibi virilür bir mücib defter-i Canibek Geray Han

DEFTER
Dört nefer iç oğlanlarına tiyişidir
mesele dört nefer hadim ağa tiyişi kibi virilür bir mücib defter-i Canibek Geray Han

SURET-I DEFTER
Ağavat ve sair qullarımız tiyişleridir zıkr olunur bir mücib defter-i Canibek Geray Han

DEFTER
Qapu ağası tiyişidir

bir samur ton – barça 1
iki çift samur – barça 2
beş sırt ton – barça 5
sekiz tahta sırt – barça 8
bir bürk – barça 1

bir zerdeva ton – barça 1
iki top samur – barça 2
beş qarın ton – barça 5
sekiz tahta qarın – barça 8
iki yüz som nuqarat – barça 200

DEFTER
Hazinedar başı tiyişidir

bir samur ton – barça 1
beş sırt ton – barça 5
beş tahta sırt – barça 5
dört çift samur – barça 4

bir zerdeva ton – barça 1
beş qarın ton – barça 5
beş tahta qarın – barça 5
bir tilki bürk – barça 1

DEFTER
Şirin begi tiyişidir ve Manqıt begi tiyişidir

birer samur ton – barça 2
iki sırt ton – barça 2
ve dörder tahta sırt – barça 8
ve birer tilki bürk – barça 2

birer zerdeva ton – barça 2
iki qarın ton – barça 2
ve beşer tahta qarın – barça 10

Bunlara birer böyle tiyiş virilür iki dane beklerdir her birine böyle virile kelmiş Canibek Geray Han defteridir

DEFTER
İhtiyâr ağa qullarımız tiyişidir bir mücib Canibek Geray Han

Osman ağa tüfenkçi ağası aqtaçayı bek diger tüfenkçi ağası
qapu kethüdası Azamat Mirza Qırımğazı bek

Or begi İlyâs atalıq Naret Mirza

Bu zikr olunan ihtiyâr ağa qullarımıza birer samur ton ve birer zerdeva ton ve birer sırt ton ve birer qarın ton ve ikişer sırt tahta ve ikişer tahta qarın ve birer tilki bürk virilür barçası on adamdır 10 sahh

DEFTER

Qapuçı başıyâ ve kilerci başıyâ tiyişidir

birer samur ton – barça 2
ve birer sırt ton – barça 2
ve birer tahta sırt – barça 2
ve birer tilki bürk – barça 2

birer zerdeva ton – barça 2
ve birer qarın ton – barça 2
ve birer tahta qarın – barça 2

Bu kişilere birer böyle tiyiş virilür

DEFTER

Suleş oğlu Cantimur bek

bir samur ton – barça 1
iki sırt ton – barça 2
dört tahta sırt – barça 4
elli som nuqarat – barça 50

bir zerdeva ton – barça 1
iki qarın ton – barça 2
beş qarın – barça 5
bir tilki bürk – barça 1

DEFTER

Külük oğlu Qutluşah bek tiyişidir

bir samur ton – barça 1
bir sırt ton – barça 1
bir tahta sırt – barça 1
bir tilki bürk – barça 1

bir zerdeva ton – barça 1
bir qarın ton – barça 1
bir tahta qarın – barça 1

DEFTER

Külük oğlu İbraş bek tiyişidir

bir samur ton – barça 1
bir sırt ton – barça 1
bir tahta sırt – barça 1
bir tilki bürk – barça 1

bir zerdeva ton – barça 1
bir qarın ton – barça 1
bir tahta qarın – barça 1

DEFTER

Divan kâtibi tiyişidir

bir samur ton – barça 1
iki sırt ton – barça 2
bir tilki bürk – barça 1
beş tahta qarın – barça 5

bir zerdeva ton – barça 1
üç qarın ton – barça 3
üç tahta sırt – barça 3
iki çift samur – barça 2

Yuqarıdan beri tiyiş yâzılğan mensebli ağalarımıza ve ihtiyâr ağalarımıza ve iç halqımıza ve beklerimize cümle samur ton başlıq virile kelmişdir Canibek Geray Han defterinde ve bir eksiksüz cibergâysiz dib defter yâzıldı ve sureti ciberildi elçileriñiziyle

DEFTER

Zerdeva başlıq ton tiyiş virile kelen qullarımızdır

Qazıasker efendi	Müfti efendi	Cantemir bek oğlu Batırşah
Qırımğazı bek	Öztimur Mirza	Deli Ahmed ağa oğlu
Han-zade zevc Bahadır bek	İnayetşah Mirza	Velişah Mirza
Hızır Mirza	İlyâs Mirza	Defterdar efendi
Abdülâziz Çelebi oğlu	Ali ağa oğlu	
Suleyman Çelebi oğlu	Hasan Çelebi	

Ma'aliş ağa	Qapuçılar kethüdası Sahrab
Mustafa Mirza yerine Naret Mirza	Salimşah Mirza
Kâtib-i hazine	Edem ağa oğlu Murtaza ağa
Ahmed Çelebi Tatağası-zade	Kâtib Seferğazı
Tat ağası	Sarac başı
Küçük hazinedar	Mustafa Çelebi Tatarali bek-zade
Haşim Mirza oğlu	Hacinesuh
Hanqulı ağa oğlu	barça nefer – 30 otuz adamdır

Bu zikr olunan qullarımıza birer zerdeva ton ve birer sırt ton ve birer qarın ton ve ikişer tahta sırt ve ikişer tahta qarın ve birer tilki bürk virile kelmişdir Canibek Geray Han defterinde sahh

DEFTER

Sırt ton başlıq tiyiş virile kelen qullarımızdır ki zikr olunur

Ahmed Mirza Mirzabek ağa-zade	Hızır Ulan
Qutlusaat bek	Murad bek
Qıpçaq-İsa bek	Qoçqar Mirza
Şahmuhammed Mirza	Badiş Mirza
Seyidahmed Mirza	Mehmed bek
Ali Mirza	Selimşah Mirza
Elborı ağa oğlu	Hâlil Mirza
Mehmedcan Hacı	Ahmed ağa Naqqaş-zade
Ğulâmhan Receb efendi	Hanqulı Mirza
Mustafa Çelebi Ebulyahyâ ağa-zade	Ali Na'ib
Barça nefer yigirmi adamdır – 20	

Bu zikr olunan qullarımıza dahi birer sırt ton ve birer qarın ton ve ikişer tahta sırt ve ikişer tahta qarın ve birer tilki bürk virile kelmişdir Canibek Geray Han defterinde sahh

DEFTER

Qarın ton başlıq tiyiş virile kelen qullarımızdır ki zikr olunur

Arslan kethüda	Balçı başı	Çaşnegir başı	Cebeci başı
Çadircı başı	Toğancı başı	Mehter başı	Tobçı başı
Tutgeray ağa	Yüzişar Ulan	Hüremşah Mırza	Siyâvuş ağa
İslâm Mırza	Mevlüd ağa	Baqı Çelebi	Mustafa ağa
Ğazı Murad Ulan		Qart ağa oğlu Çelebi	Mustafa
Nuraddin Mustafa ağa	Aram-zade	Qart Muzaffer ağa	
Qart Ramazan ağa		Abdüllâtif Çelebi	
Murad Mırza		barça 22 nefer	yigirmi iki adamdır

Bu zikr olunan qullarımıza dahi birer qarın ton ve ikişer tahta sırt ve üçer tahta qarın ve birer tilki bürk virile kelmişdir Canibek Geray Han defterlerinde mesturdır

DEFTER

Oğullarımızñ esamilerin ve ta'yin olunan tiyişlerin beyân ider yeñiden defter olunmuşdır mücibince bir eksiksüz cibergâysiz ve atalıqların ve ağaların defterlerimiz bile yâzılmışdır defter mücibince cibergâysiz dib defter olundu

DEFTER

Oğlımız Baht Geray Sultana

bir samur ton – barça 1	bir zerdeva ton – barça 1
bir sırt ton – barça 1	bir qarın ton – barça 1
iki tahta sırt – barça 2	iki tahta qarın – barça 2
bir çift samur – barça 1	bir tilki bürk – barça 1

DEFTER

Oğlımızñ atalıqı tiyişidir

bir zerdeva ton – barça 1	bir sırt ton – barça 1
bir qarın ton – barça 1	bir tahta sırt – barça 1
bir tahta qarın – barça 1	tilki bürk – barça 1

DEFTER
Oğlımızıñ ağası tiyişidir

bir sırt ton – barça 1	bir qarın ton – barça 1
bir tahta sırt – barça 1	bir tahta qarın – barça 1
tilki bürk – barça 1	

DEFTER
İkinçi oğlımız Ğazı Geray Sultana tiyiş

bir samur ton – barça 1	bir zerdeva ton – barça 1
bir sırt ton – barça 1	bir qarın ton – barça 1
iki tahta sırt – barça 2	iki tahta qarın – barça 2
bir çift samur – barça 1	tilki bürk – barça 1

DEFTER
Atalıq-1 Ğazı Geray Sultan

bir zerdeva ton – barça 1	bir sırt ton – barça 1
bir qarın ton – barça 1	bir tahta sırt – barça 1
bir tahta qarın – barça 1	tilki bürk – barça 1

DEFTER
Ağay-1 Ğazı Geray Sultan

bir sırt ton – barça 1	bir qarın ton – barça 1
bir tahta sırt – barça 1	bir tahta qarın – barça 1
tilki bürk – barça 1	

DEFTER
Üçünçi oğlımız Devlet Geray Sultana tiyiş

bir samur ton – barça 1	bir zerdeva ton – barça 1
bir sırt ton – barça 1	bir qarın ton – barça 1
iki tahta sırt – barça 2	iki tahta qarın – barça 2
bir çift samur – barça 1	tilki bürk – barça 1

DEFTER
Atalıq-1 Devlet Geray Sultan

bir zerdeva ton – barça 1	bir sırt ton – barça 1
bir qarın ton – barça 1	bir tahta sırt – barça 1
bir tahta qarın – barça 1	tilki bürk – barça 1

DEFTER

Ağay-1 Devlet Geray Sultan

bir sırt ton – barça 1
bir tahta sırt – barça 1
tilki bürk – barça 1

bir qarın ton – barça 1
bir tahta qarın – barça 1

DEFTER

Dördüncü oğlımız Selim Geray Sultana tiyiş

bir samur ton – barça 1
bir sırt ton – barça 1
iki tahta sırt – barça 2
bir çift samur – barça 1

bir zerdeva ton – barça 1
bir qarın ton – barça 1
iki tahta qarın – barça 2
bir tilki bürk – barça 1

DEFTER

Atalıq-1 Selim Geray Sultan

bir zerdeva ton – barça 1
bir qarın ton – barça 1
bir tahta qarın – barça 1

bir sırt ton – barça 1
bir tahta sırt – barça 1
bir tilki bürk – barça 1

DEFTER

Ağay-1 Selim Geray Sultan

bir sırt ton – barça 1
bir tahta sırt – barça 1
tilki bürk – barça 1

bir qarın ton – barça 1
bir tahta qarın – barça 1

DEFTER

Beşinci oğlımız Ahmed Geray Sultana tiyiş

bir samur ton – barça 1
bir sırt ton – barça 1
iki tahta sırt – barça 2
bir çift samur – barça 1

bir zerdeva ton – barça 1
bir qarın ton – barça 1
iki tahta qarın – barça 2
tilki bürk – barça 1

DEFTER

Atalıq-1 Ahmed Geray Sultan

bir zerdeva ton – barça 1
bir qarın ton – barça 1
bir tahta qarın – barça 1

bir sırt ton – barça 1
bir tahta sırt – barça 1
tilki bürk – barça 1

DEFTER
Ağay-1 Ahmed Geray Sultan

bir sırt ton – barça 1	bir qarın ton – barça 1
bir tahta sırt – barça 1	bir tahta qarın – barça 1
tilki bürk – barça 1	

DEFTER
Qızımız büyük haniy sultana tiyiş

bir zerdeva ton – barça 1	bir sırt ton – barça 1
bir qarın ton – barça 1	iki tahta sırt – barça 2
iki tahta qarın – barça 2	bir çift samur – barça 1

DEFTER
İkinci qızımız haniy sultana tiyiş

bir zerdeva ton – barça 1	bir sırt ton – barça 1
bir qarın ton – barça 1	iki tahta sırt – barça 2
iki tahta qarın – barça 2	bir çift samur – barça 1

DEFTER
Üçüncü qızımız haniy sultana tiyiş

bir zerdeva ton – barça 1	bir sırt ton – barça 1
bir qarın ton – barça 1	iki tahta sırt – barça 2
iki tahta qarın – barça 2	bir çift samur – barça 1

Bu zikr olunan oğullarımıza ve atalıq ve ağasına ve üç qızımıza yeñiden şartname mücibinçe ve yâzılğan defterimiz mücibinçe bir eksüksiz cibergâysiz soñra niza' olmağay ve ahd ve şarta zarar kelmegây dib bildirildi sahh

DEFTER
Tayımız ve musahibimiz ve otuz-qırq yıllıq qazaqtaşımız Behram ağağa ve andan maada beş nefer qazaqtaşlarımıza yeñiden birer tiyiş cibergâysiz dib defter yâzılğandır – barça 6 nefer adam altıdır

bir samur ton	bir zerdeva ton	bir sırt ton	bir qarın ton
ikişer tahta sırt	ikişer tahta qarın	birer tilki bürk	

DEFTER

Adları beyân olunur qazaqtaşlarıñ

Qutluşah ağa Hüseyin ağa Fazlı ağa Musa ağa Ali ağa

Bu zikr olunan kişilere ve Behram ağa tayımıza birer böyle tiyiş yeñiden könderilmek lâzimidir ve bir eksiksüz cibergâysiz soñra niza' bolmağay

DEFTER

Qarındaşımız Qalğa İslâm Geray Sultan hazine tiyişidir qadimden Canibek Geray Han zamanında ve Devlet Geray Sultan zamanında Qalğa Sultanlara kele turğan tiyişdir bir eksüksüz cibergâysiz aramızda niza' olmağay dib sureti yâzılıb ciberildi

Daha

bir samur ton – barça 1 sim dögmeli
bürklik samur çift – barça 2
qırmızı cuqa sim dögmeli – barça 1
tilki bürk – barça 1

dört tob samur – barça 4
bir zerdeva ton – barça 1
iki zerdeva ton – barça 2

beş sırt ton – barça 5
beş tahta sırt – barça 5
iki bestav çuqa – barça 2
beş dane

beş qarın ton – barça 5
beş tahta qarın – barça 5
şirmahı iki put – barça 15 on

nuqarat beş yüz som – barça 500

Bu zikr olunan qarındaşımız Qalğa Sultannıñ baş hazinesidir defter-i Canibek Geray Han

DEFTER

Müşarun-ileyh Qalğa Sultannıñ qolıqa hazine tiyişidir

beş tob samur – barça 5
beş sırt ton – barça 5
qarın ton on altı – barça 16

iki zerdeva ton – barça 2
tahta sırt on altı – barça 16
on altı qarın tahta – barça 16

Bu zikr olunan hazine dahi Qalğa Sultannıñ qolıqasıdır bir mücib defter-i Canibek Geray Han ve Devlet Geray Sultan

DEFTER

Qalğa Sultanniñ ulu biyim tiyişidir

bir zerdeva ton – barça 1
bir qarın ton – barça 1
iki tahta qarın – barça 2
bir tilki bürk – barça 1

bir sırt ton – barça 1
iki tahta sırt – barça 2
iki çift samur – barça 2

Qanun üzre tiyişdir

DEFTER

Qalğa Sultanniñ ikinci biyimleri tiyişidir

bir zerdeva ton – barça 1
bir qarın ton – barça 1
iki tahta qarın – barça 2
bir tilki bürk – barça 1

bir sırt ton – barça 1
iki tahta sırt – barça 2
iki çift samur – barça 2

DEFTER

Qalğa Sultanniñ harem ağası tiyişidir

bir qarın ton – barça 1
iki tahta qarın – barça 2

iki tahta sırt – barça 2
bir çift samur – barça 1

DEFTER

Qalğa Sultanniñ qapu ağası tiyişidir qanun üzre

bir samur ton – barça 1
bir tahta zerdeva – barça 1
dört qarın ton – barça 4
dört tahta qarın – barça 4
bir tilki bürk – barça 1

bir qunduzlı zerdeva – barça 1
dört sırt ton – barça 4
dört tahta sırt – barça 4
bir çift samur – barça 1

DEFTER

Qalğa Sultanniñ hazinedar başı tiyişidir

bir samur ton – barça 1
iki sırt ton – barça 2
iki tahta sırt – barça 2
bir çift samur – barça 1

bir zerdeva ton – barça 1
qunuduzlı iki qarın – barça 2
iki tahta qarın – barça 2
bir tilki bürk – barça 1

DEFTER

Qalğa Sultanniñ mensebli ağaları esamileri ve tiyişleridir

aqtaçı bek defterdar efendi qapuçı başı Qalğa qazısı divan kâtibi
kilerçi başıküçük hazinedar

Bu zikr olunan mensebli qullarına qanun üzre birer zerdeva ton ve birer sırt ton ve ikişer tahta sırt ve ikişer tahta qarın ve birer çift samur ve birer tilki bürk tiyiş virilür defter-i Canibek Geray Han

DEFTER

Qunduzlı qarın ton tiyiş başlıq alan adamlarıdır

balçı başı qullar ağası hazine kâtibi qapuçılar kethüdası sarac başı
çaşnegir başı

Bu zikr olunan adamlara birer qarın ton ve ikişer tahta sırt ve ikişer tahta qarın ve birer çift samur ve birer tilki bürk tiyiş virilür qanun üzredir

Bu qarındaşımız Qalğa İslâm Geray Sultanniñ kendülere hazine ve qullarına tiyiş merhum Canibek Geray Han zamanında Qalğa Devlet Geray Sultana kele turğan tiyişdir ve bu ane kelince alınmış ve yene cibergâysiz ki niza' olmağay dib bildirildi

DEFTER

Qarındaşımız Nuraddin Safa Geray Sultanniñ hazine tiyişidir ki qadimden Canibek Geray Han zamanında ve Nuraddin Azamat Geray Sultan zamanında kele turğan tiyiş ve hazinedir bir eksüksüz cibergâysiz ki aramızda niza' olmağay dib sureti yâzılıb ciberildi

bir samur ton – barça 1	bir tob samur – barça 1
iki zerdeva ton – barça 2	iki sırt ton – barça 2
beş qarın ton – barça 5	üç tahta sırt – barça 3
üç tahta qarın – barça 3	bir tilki bürk – barça 1
bürklik samur çift – barça 2	yüz som nuqarat – barça 100

Nuraddin Sultan qarındaşımızniñ Canibek Geray Han defterinde bu minval üzredir sahh

DEFTER

Nuraddin Sultanniñ ulu biyimi tiyişi

bir zerdeva ton – barça 1
iki qarın ton – barça 2
dört tahta qarın – barça 4

bir sırt ton – barça 1
iki tahta sırt – barça 2
iki çift samur – barça 2

DEFTER

Nuraddin Sultanniñ ikinçi biyimi tiyişidir

bir zerdeva ton – barça 1
bir qarın ton – barça 1
iki tahta qarın – barça 2

bir sırt ton – barça 1
iki tahta sırt – barça 2
iki çift samur – barça 2

DEFTER

Müşarun-ileyh Nuraddin Sultanniñ qapu ağası

bir zerdeva ton – barça 1
bir qarın ton – barça 1
iki tahta qarın – barça 2

bir sırt ton – barça 1
iki tahta sırt – barça 2
tilki bürk – barça 1

DEFTER

Müşarun-ileyh Nuraddin Sultanniñ hazinedar başı

bir zerdeva ton – barça 1
bir qarın ton – barça 1
iki tahta qarın – barça 2

bir sırt ton – barça 1
iki tahta sırt – barça 2
tilki bürk – barça 1

DEFTER

Müşarun-ileyh aqtaçı bek tiyişi

bir sırt ton – barça 1
iki tahta sırt – barça 2
tilki bürk – barça 1

bir qarın ton – barça 1
üç tahta qarın – barça 3

DEFTER

Müşarun-ileyh Nuraddin Sultanniñ mensebli ağalarıdır ki zikr olunur

Defterdar efendi kilerçi başı qapuçı başı divan kâtibi küçük
hazinedar

Bu zikr olunan kişilere birer sırt ton ve birer qarın qon ve ikişer tahta sırt ve ikişer tahta qarın virile sahh

DEFTER

Qullarıdır ki zikr olunur qarın ton başlıq virile

Balçı başı hazine kâtibi qapuçılar kethüdası sarac başı

Bu zikr olunan kişilerine dahi birer qarın ton ikişer tahta sırt ve üçer tahta qarın ve birer tilki bürk virile ve cibergâysiz

DEFTER

Altı sultannıñ biri qarındaşımız Qırım Geray Sultandır aña dahi yeñiden tiyiş virilmek üzre bu defter yâzılıb sureti ciberilgândir yâzıldıǵı üzre biyimlerine ve aǵa ve qullarına bir eksüksüz defterimiz mücibince cibergâysiz ki soñra niza' bolmaǵay

bir samur ton – barça 1
iki zerdeva ton – barça 2
beş qarın ton – barça 5
üç tahta qarın – barça 3
bürklik samur çift – barça 2

bir tob samur – barça 1
iki sırt ton – barça 2
üç tahta sırt – barça 3
tilki bürk – barça 1
nuqarat yüz som – barça 100

Bu müşarun-ileyh qarındaşımız Qırım Geray Sultaña bir böyle yeñiden tiyiş virilmek lâzimidir ve bu defterimiz mücibinçe cibergâysiz sahh

DEFTER

Qırım Geray Sultannıñ ulu biyimi tiyişidir

bir zerdeva ton – barça 1
iki qarın ton – barça 2
dört tahta qarın – barça 4

bir sırt ton – barça 1
iki tahta sırt – barça 2
iki çift samur – barça 2

DEFTER

Qırım Geray Sultannıñ ikinçi biyimine tiyişidir

bir zerdeva ton – barça 1
bir qarın ton – barça 1
iki tahta qarın – barça 2

bir sırt ton – barça 1
iki tahta sırt – barça 2
iki çift samur – barça 2

DEFTER

Qırım Geray Sultanniñ ağasına tiyişdir

bir zerdeva ton – barça 1
bir qarın ton – barça 1
iki tahta qarın – barça 2

bir sırt ton – barça 1
iki tahta sırt – barça 2
tilki bürk – barça 1

DEFTER

Qırım Geray Sultan hazinedar başına tiyişdir

bir zerdeva ton – barça 1
bir qarın ton – barça 1
iki tahta qarın – barça 2

bir sırt ton – barça 1
iki tahta sırt – barça 2
tilki bürk – barça 1

DEFTER

Qırım Geray Sultanniñ aqtaçı begine tiyişdir

bir sırt ton – barça 1
iki tahta sırt – barça 2
tilki bürk – barça 1

bir qarın ton – barça 1
üç tahta qarın – barça 3

DEFTER

Müşarun-ileyh Qırım Geray Sultanniñ mensebli ağalarına dahi tiyiş virile bu esamileridir ki zikr olunur

Defterdar efendi kilerçi başı qapuçı başı divan kâtibi küçük hazinedar

Bu zikr olunan mensebli qullarına dahi birer sırt ton ve birer qarın ton ve ikişer tahta sırt ve ikişer tahta qarın ve birer tilki bürk virüb cibergâysiz dib defter yâzıldı.

Bu qarındaşımız Qırım Geray Sultaña dahi defterimizde yâzılğan minval üzre bir eksüksüz cibergâysiz ki soñra niza' bolmağay dib defterde qayd olundı.

Bu defter Canibek Geray Han defteriniñ ayni olub lâkin qarındaşımız Qırım Geray Sultaña ve oğullarımızğa ve atalıq ve ağalarına ve musahibimiz ve hem tayımız Behram ağağa ve altı nefer ta'yin kişimize yeñiden tiyiş virilmek üzre sureti elçimiz Toqtamış ile ve namemiz birle mühürlenüb könderilmiştir ki bir eksüksüz cibergâysiz ki soñra niza' bolmağay dib bitildi Küçük Bayram ayında miñ qırq yedi senesindâ.

Bi-maqam Bağçasaray el-mahruse.

Han Bahadır Geray bin Selâmet Geray Han

ГЛОССАРИЙ

- Ağa, ağalar** (т.) – ага, агалар, титул начальника
Ağayân-ı menseb (т.+а.) – агалар на службе
Ahd (а.) – клятва
Albavut (т.) – начальник, дворянин
Alempenah (а.+п.) – убежище мира, хан или султан
Almaşuv, almaşuq (т.) – размен, место встречи посольских миссий
Al-i Curtu (а.+т.) – Великий Юрт
Ana biyim (т.) – ана-бийим, мать хана
Aqlınçay / aqalınç / aqalınçay (сл.) – окольничий, боярин-советник
Aqtâbr / Ahtâbr / Oqtâbur / Oqtâbr (л.) – октябрь
Aqtaçı bek / aqtaçı biy (т.) – шталмейстер, конюх
Aqtuğlar (т.) – правнуки
Arabaçı (т.) – извозчик
Asitane-i Saadet / Asitane-i Devlet (п.+а.) – Порог Счастья, Порог
Благоденствия, Стамбул
Asker, asakir (а.) – воин, войско
Atabe-i Aliyye (а.) – Высочайший Порог
Atalıq (т.) – аталык, наставник, воспитатель
Azaq begi (т.) – комнендант, бек крепости Азов
Balçı başı (т.) – церемонимейстер, второстепенный распорядитель
пиршеств
Balıq tişi (т.) – рыбий ус, китовый ус
Bar Hatmanı (т.) – гетман крепости Бар, атаман
Barış-yarış (т.) – мир, перемирие
Bayâr / boyar (сл.) – боярин
Baysa / paysa (т.) – пайза, золотая или серебряная дощечка на
предоставление преимуществ
Bek / biy (т.) – титул представителей аристократии, военачальник,
князь
Bek-zadeler (т.+п.) – сыновья беев
Bikeç, baş bikeç, ikinci bikeç, üçüncü bikeç, dördüncü bikeç (т.) – бикеч,
главная бикеч, вторая бикеч, третья бикеч, четвертая бикеч,
распорядительница, экономка

Biyim / bigim, ana biyim, ulu biyim, ikinci biyim, üçüncü biyim, dördüncü biyim (т.) – бийим, ана-бийим, великая бийим, вторая бийим, четвертая бийим, царица, госпожа, титул матери и жен крымских ханов
Bolcal (т.) – срок
Bölek (т.) – подарок, дары, посылки, поминки
Büyük Bayram (т.) – Великий Праздник
Canib (а.) – сторона
Cavlamak (т.) – совершать набег, совершать поход
Cebeci başı (т.) – глава корпуса оружейников, заведующий амуницией
Culuv / yuluv / yuluğ (т.) – выкуп
Çadircı başı / Şatır başı (п.+т.) – главный распорядитель по установке шатров
Çarqun (т.) – гонец, курьер
Çaşnegir başı (п.+т.) – главный распорядитель по подношению блюд, лейб-повар
Çerü ağa (т.) – начальник войска
Çerü başı (т.) – глава войска
Çuqa (т.) – сукно
Defter (а.) – список, реестр, тетрадь
Defterdar / Defterdar efendi (а.+п.) – контролер, счетовод
Devlet-i Aliyye (а.) – Высочайшее Государство, Османская империя
Din-İslâm Mübin (а.) – религия ислам
Diqabr (л.) – декабрь
Divan efendi (а.+гр.) – сановник при правителе, секретарь дивана (совета)
Divan kâtibi (а.) / **kâtib-i Divan** (а.) – секретарь ханского дивана
Divan yazucusı (а.+т.) – писарь дивана
Dumnaу (сл.) – думный, связанный с Боярской думой
Dyâq (гр.) – дьяк
Elçi / ilçı (т.) – посол, посланник
Emektar / emekdar (т.+п.) – слуга-сотрудник, трудящийся
Emeldeş (а.+т.) – молочный брат, кум
Eşqiyalar (а.) – разбойники, шайки
Eyyam (а.) – дни
Felvaris (л.) – февраль
Furqan-ı Azim / Furqan-ı Kerim (а.) – Коран
Gürel (сл.) – король
Ğazıkerman begi (а.+т.) – комендант крепости Газикерман
Hadim ağa (а.+т.) – руководитель чинов на службе

Hadim-i harem ağa (а.+т.) – ага при гареме
Han / Qırım Hanı (т.) – хан, крымский хан
Haniy sultan (т.+а.), **Han qızı**, **Sultan qızı**, **Han qarındaşı** – ханий-султан, ханская дочь, дочь султана,
Harç (а.) – расходы
Harem ağası (а.+т.) – ага в гареме
Hatman (т.) – гетман
Hatt-ı şerif (а.) – хатт, благословенное письмо
Hazine (а.), **uluğ hazine** (т.+а.) – казна, великая казна
Hazinedar (а.+п.), **hazinedar başı** – казначей, старший казначей
Hazine kâtibi (а.), **kâtib-i hazine** (а.) – секретарь казначейства
Hedaya (а.) – подарки
Hicret (а.) – хиджра, переселение
Huday (п.) – Аллах / Бог
Hundigâr (п.) – имеющий власть, османский султан
Hümayun (п.) – благословенный, августейший
Hünkâr (п.) – хункяр, имеющий власть, османский султан
İç oğulları / iç oğlanları (т.) – ич-огланы, внутренние войска
İ'lâm (а.) – извещать, объявлять
İlketür (л.) – император
İnaq (т.) – доверенное лицо, советник, поверенный в делах, придворный, лично близкий к хану
İslâm padişahı (а.+п.) – исламский падишах
Kefe bekler begi (т.) – кефинский бейлер-бей, старший бей города Кефе
Kelâm-i Qadim (а.) – Коран, Священное Писание, Слово Божье
Kent (п.) – городок
Kethüda (п.) – управляющий, военное офицерское звание у сипахиев и янычар
Kilerçi başı (т.) – старший эконом, отвечавший за обеспечение провиантом дворцовой кухни, ведающий кладовой, ключник
Köndermek (т.) – отправлять, посылать
Küçük hazinedar (т.+а.+п.) – малый казначей
Kürk (т.) – меха
Mekke ve Medine padişahı (а.+п.) – падишах Мекки и Медины, султан, халиф
Kinesa – церковь, кенасса
Körünüş (т.) – корюнюш, аудиенция, прием
Mah (п.) – месяц
Mahruse (а.) – охраняемый, оберегаемый

Maqam (а.) – место, местность
Mehter başı (п.+т.) – глава мехтера, военного оркестра
Memalik-i İslâmiye (а.) – исламская страна
Mensebli ağalar (а.+т.) – агалар на службе
Mirahur başı (а.+п.+т.) – главный конюший ханских конюшен
Muhabbet hattı (а.) – дружественное письмо
Müfti efendi (а.) / **Şeyhu'l-İslâm Müfti efendi** (а.) – муфтий-эфенди, шейх-уль-ислам, правовед
Mübarekbad (а.+п.) – поминки здоровальные, обряд поздравления с благополучием
Mühir (п.) – печать
Name (п.) – письмо
Nasara padişahları (а.+п.) – христианские падишахи
Nehr (а.) – река
Nişanlıĝ, altun nişanlıĝ (п.+т.) – ханский вензель, золотая отметка
Nöker (м.,п.) – слуга, служитель, сотоварищ
Nuqarat aqçaları (т.) – деньги, ноугородки, серебряный новгородский рубль
Nuraddin Sultan (а.) – нуреддин-султан, третье лицо в Крымском ханстве
Odaman (т.) – атаман
Or begi (т.) – комендант, бек крепости Ор (Перекоп)
Orda / Ordu (т.) – орда, войско, стан
Örüş (т.) – пастбище
Özge / öngâ (т.) – другой, иной
Padişah (п.) – падишах, правитель
Palanqa (т., л.) – форт, редут, палисадное укрепление
Paşa (т.) – паша, высокий титул в Османской империи
Peyman (п.) – обещание, условие, договор
Pisar (сл.) – писарь
Pişkeş (п.) – подарок, подношение
Poslanik (сл.) – посланник, посол
Qalğa Sultan / Qağalğay Sultan (т.+а.) – калга-султан, второе лицо в системе управления Крымского ханства, «qalmaq» – оставаться
Qalğa qazısı (т.+а.) – кадий калги
Qamendat (фр.) – комендант
Qamsar (л.) – комиссар
Qansler / qansilâr (нем.) – канцлер
Qanun-ı qadim (а.) – древний закон
Qapu ağası (т.) – начальник всех придворных слуг

Qapuçı başı (т.) – начальник дворцовых привратников, адъютант
Qapu kethüdası (т.+п.) – распорядитель дворцовых слуг
Qapuçılar kethüdası (т.+п.) – второй по рангу начальник внутренней дворцовой охраны
Qapu qulu (т.) – дворцовая прислуга
Qaraçı (т.) – карачи, надзиратели, знатные рода
Qarçığa (т.) – кречет
Qarın ton (т.) – брюшная шуба
Qavm (а.) – племя, род
Qazaqdaş / Qazaqtaş emekdar (т.) – слуга-казакдаш
Qaziasker efendi (а.) – казыаскер-эфенди, верховный судья
Qıral (т.) – король
Qışlav (т.) – зимовник, место для зимовки
Qoltqa, qolqa (т.) – запросы, подношения, вручения
Qoşaviy hatmanlar (т.) – кошевые гетманы
Qullar ağası (т.) – начальник слуг, начальник над войсковыми частями
Qumğançı (т.) – служитель гарема, qumğan – сосуд для воды
Quş çarqun (т.) – слуга-гонец, гонец-сороход
Quşçı (т.) – сокольник, сокольничий
Ramazan-ı Şerif (а.) – священный месяц Рамазан,
Rea'ya (а.) – субъекты, подчиненные, подвластные
Sala (т.) – деревня, селение
Samoderjaçı (сл.) – самодержавец
Samur (а.) – соболь
Sar (л.) – царь
Sarac-başı (а.+т.) – главный шорник, седельник
Saray (п.) – сарай, дворец
Selâm (а.) – поклоны, приветственные дары
Sem / Seym (польск.) – Сейм, представительное собрание в Королевстве Польском
Sentâbr / Senteburis (л.) – сентябрь
Serhad (п.+а.) – граница, пограничные земли
Sırt ton (т.) – наспинная шуба
Sıy (т.) – почет, чествование
Sincab (п.) – белка
Sipahi (п.) – всадник, кавалерист
Sofraçı (а.+т.) – слуга, накрывающий стол, столыжник
Soyurğal (т.) – пожалованье, дары
Sudya (сл.) – судья
Sultan (а.) / **Sultan, Han oğlu** – султан, принц правящего рода, сын хана

Sultan qazısı (а.) – кадий султана
Susar (т.) / **zerdeva** (т.) – куница
Şart (а.) – клятва, клятвенный договор
Şayqa (т.) – чайка, беспалубный челн
Şirin begi (т.) – глава, бек рода Ширин
Şunqar (т.) – сокол
Tac (п.) – корона, венец
Tahrir (а.) – написать, написание
Taht (п.) – трон, престол
Tahtgâh (п.) – место трона, столица
Tarih (а.) – дата
Tat ağası (т.) – управляющий земель на южном берегу Крыма, населенных христианами
Tavgaç (т.) – жители гор, горцы, инородцы
Tebaa (а.) – подчиненные, находящиеся под покровительством
Tenbih (а.) – запрет, назидание, наставление
Tilki бүrk (т.) – лисья шапка
Tilmaç (т.) – толмач, переводчик
Tiyiş (т.) – выдача, доля, надел
Tobçı başı (т.) – главный пушкарь, артиллерист
Toğancı başı (т.) – главный сокольничий
Ton (т.) – шуба
Tonanmay-i Hümayun (т.) – султанский флот
Toyuç başı (т.) – главный распорядитель торжеств
Töre (т.) – элита, начальники, старшие, султаны
Tuman (т.) – тюмень, десять тысяч, очень много
Tusnaq / tutsaq (т.) – пленник, заложник, удерживаемый в плену
Tutgeray ağa / Tungeray ağa (т.) – должность при ханском дворе
Tüfenkçi ağası (п.+т.) – стрелок-ага
Ulan (т.) / **Yüzişar Ulan** – чин кавалерии
Ulus (т.) – улус, удел, земля, страна
Uruğ (т.) – род, клан
Ümmet-i Muhammed (а.) – мусульмане
Valide (а.) – мать хана
Vergi (т.) – дань
Vezir-i a'zam (а.) – великий визирь
Vilâyet (а.) – страна или значительная область государства, имеющая особый статус
Voyevoda / vayeвода (сл.) – воевода
Yânar, Yânvar (л.) – январь

Yarlıĝ (т.) – ярлык, грамота, письменный указ
Yarlıqaş (т.) – жалованье, дар
Yatur elçi (т.) – постоянный посол
Yazuçı (т.) – писарь
Yel / cel çarqun (т.) – срочный гонец
Yevm (а.) – день
Yemü'l-Mizan (а.) – День Суда; mizan – весы
Yol aĝası (т.) – путеводитель
Yurt / curt (т.) – (юрт, страна)

Сокращения:

а.=арабское
гр.=греческое
л.=латинское
м.=монгольское
нем.=немецкое
п.=персидское
сл.=славянское
т.=тюрко-татарское
фр.=французское

ИНДЕКС

І. Указатель имен

- Abaze Mehmed-Paşa, vezir / Abaza Paşa, vezir (*османский визирь*) 88-90, 687.
Abdi / Abdi ağa / Abdi ağa, elçi (*посол*) 268, 277, 280, 285, 434, 445, 500, 539.
Abdi efendi 130.
Abdi Paşa (*османский паша*) 691.
Abdiş, çarqun ilçі (*гонец*) 434, 445.
Abdullah 628.
Abdullah ağa (*казакташ хана Бахадыра Гирея*) 706.
Abdullah, baş tilmaç / Abdullah Baysın, baş tilmaç (*главный толмач*) 252, 255.
Abdullah Bahadır, çarqun (*гонец*) 581.
Abdullah Çelebi (*оглан из рода Очак*) 708.
Abdullah Mustafa (*капы-кулу*) 710.
Abdullah oğlu İsmail (*эмекдар хана Мурада Гирея*) / İsmailniñ oğlu Abdullah yazıçı (*писарь дивана в ханство Мурада Гирея*) 300, 307.
Abdurrahim, Boçaladan Muhammed Sufiniñ oğlu (*пленник, сын Мухаммеда Суфи из Бочалы*) 583, 586.
Abdurrahman, çarqun (*гонец*) / Abdurrahman ağa (*гонец*) 290, 322, 618, 677.
Abdurrahman [.....] (*казакташ калга-султана*) 713.
Abdurrahman bek, çarqun elçi (*гонец*) 453, 456, 464, 457.
Abdurrahman Çelebi (*оглан из рода Очак*) 708.
Abdülâziz Çelebi oğlu (*получатель куньего тийиши*) 693, 703, 728
Abdülâziz Mırza (*сын карачи Велишах-бека*) 616.
Abdülâziz Mustafa Mırza (*мурза при Велишах-беке*) 639.
Abdülbaqı Mustafa oğlu (*получатель тийиши из дефтера хана Бахадыра Гирея*) 704.
Abdülcebbar Çelebi (*казакташ калга-султана*) 713.
Abdülfettah Çelebi (*из рода Очак*) 708.
Abdülkerim ağa (*получатель тийиши*) 203, 306, 659.
Abdülkerim efendi Culbudı oğlu (*получатель тийиши*) 306
Abdülkerim, yazıçı (*писарь*) 527.
Abdüllâtif, çarqun (*гонец*) 387.
Abdüllâtif Çelebi (*получатель тийиши*) 601, 694, 705, 708, 729.
Abdüllâtif Defterdar-zade (*получатель тийиши*) 704.

Abdülqadir Çelebi (*ханский казакташ*) 706.
Abdülvehhab Çelebi (*қару қullardan*) 710.
Abdülyâhyâ ağa oğlu (*получатель тийиши*) 694.
Abdülyahyâ Çelebi (*из знати, род Очак*) 707.
Aberdana Girgorây, yaziçï (*писарь Алексея Михайловича*) 150.
Abid ağa, qaruçılar kethüdası (*распорядитель над придворными слугами*) 239, 240, 405.
Abrusim, çarqun (*царский гонец*) 96.
Abuhtin Ivan Danilaviç, divran (*дворянин*) 669.
Adil Geray Han bin Devlet Geray Sultan (*хан*) 232-237, 239, 240-244, 246, 247, 249-259, 261, 306, 309, 403-405, 418, 524-526, 536, 539, 613, 614, 623-628, 671.
Adil Geray Sultan (*султан*) 19, 104, 106, 700.
Adil Geray Sultan, Qalğay-oğlu (*сынқалғи*) 101, 103, 109, 340-343.
Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan, Nuraddin (*нуреддин-султан*) 386, 397, 460-473, 668, 669.
Adilşah biy, Manqıt (*бей рода Манғыт*) 54, 63.
Adilşah Mırza (*мурза*) 56.
Adilşah Ramazan Qıravlı Arqadan (*пленник*) 119.
Adolf qıral (*король Швеции*) 67, 68.
Ağarqav Drujina yaziçï (*подьячий, писарь*) 377, 658, 660, 661, 663, 678.
Ağarqov Aleksây yaziçï (*писарь*) 213.
Ağustin Ğarı baldız 17.
Ahmed, emektar (*эмектар*) 433.
Ahmed ağa, qul (*ханский слуга*) 21, 236, 580, 708.
Ahmed ağa Naqqaş-zade / Ahmed Naqqaş-zade / (*слуга, получатель тийиши*) 694, 704, 728.
Ahmed ağay, vezir-i Murad Geray Han (*визирь в ханство Мурада Гирея*) 540-545, 547-549.
Ahmed Atalıq, çarqun (*гонец, аталық*) 650.
Ahmed bek (*ханский казакташ*) 706, 708, 721.
Ahmed bek çarqun (*гонец*) 371, 397, 630.
Ahmed Çelebi (*получатель тийиши*) 693, 694, 707, 708.
Ahmed Çelebi Mehmed efendi-zade (*получатель тийиши*) 705.
Ahmed Çelebi Tatağası-zade (*получатель тийиши*) 703, 728.
Ahmed Geray Sultan (*сын хана Мехмеда Гирея, сын хана Бахадыра Гирея*) 143, 731, 732.
Ahmed Geray Sultan, Qırım Geray Sultan oğlu (*сын Кырыма Гирей-султана*) 720.
Ahmed Mırza (*мурза*) 706, 707, 709.

Ahmed Mırza Mırzabek ağa oğlu (-zade) (получатель тийиши) 693, 704, 728.
 Ahmed Paşa biy, qaraçı (карачи, отец Мехмедшах-бея) 42, 96-98, 578, 580-583, 585, 588, 590, 594, 597, 601, 604, 606, 607.
 Ahmed Qoçqar (ханский слуга) 710.
 Ahmed-Seyid Mırza (мурза, получатель тийиши) 694.
 Ahmedşah (сын Джантимур-бея) 588.
 Ahmedşah biy (бей, брат Али-бека) 575.
 Ahust qıral / Ağış qıral (король Сигизмунд II Август, король польский) 22, 25, 26, 350.
 Akinfav Andrey, elçi (царский посол Андрей Акинфов) 150.
 Akinfeyev Qalistrat, yazıçı / Qalistrad (писарь Калистрат Акинфеев) 83, 85, 87.
 Akişav Girâznoy, yazıçı / Grâznovin Akişan (подьячий, писарь Грязнов Акишев) 177, 178, 180, 188, 189, 192, 193, 195, 368, 451, 566, 641, 649, 652, 653, 655, 656, 678.
 Alb Geray Sultan (султан) 502.
 Alb Mırza / Alp Mırza (мурза) 56, 76.
 Aleksandr / Aleksandra (посол) 262, 529, 530, 531.
 Aleksay Mihaylaviç, Aliksây, sar (царь) 142, 146-151, 154, 156-158, 160, 161, 163, 168, 176-179, 182, 186-193, 195, 198, 201, 203, 205, 207, 209-213, 218, 232, 233, 241, 243, 244, 247, 249, 252, 256, 260, 262, 367, 371, 372, 374, 375, 377-380, 382-384, 386-391, 393-400, 403, 404, 407, 409, 410, 449, 451, 453-458, 460-478, 480, 511, 513, 525, 526, 562, 563, 565, 566, 609, 611, 612, 614, 623-626, 641, 656, 662, 665, 668, 675, 681, 682.
 Aleksây Mihaylaviçniñ veziri (министр при царе Алексее Михайловиче) 513, 520, 523, 524.
 Ali / Ali ağa, çarqun (зонец) 50, 306, 418, 687, 733.
 Ali ağa oğlu 728.
 Ali ağa-zade Mehmed Mırza (мурза) 703.
 Ali-Balı ağa 694, 701.
 Ali bek / Ali biy 36, 37, 39, 42, 44, 58, 77, 80, 184, 577, 578, 582, 588, 590, 594, 597, 601, 604, 606.
 Ali bek, içki begi, içki qalâ bek, Ot Begi (внутренний бек, комендант крепости Ор) 58, 88, 692.
 Alibek Behram 706.
 Alibek Qulı ağa 706.
 Ali Beyân, qarü qullarından (из капы-куду) 710.
 Ali bik Manqıt (бек из рода Мангыт) 76.
 Ali biy Suleş oğlu / Ali bek Suleş oğlu (бей из рода Сулейш) 39, 692.
 Alican ağa, elçi (посол) 406.
 Ali Çelebi 706.

Ali efendi 707.
 Aliğazı ağa 691, 705, 707.
 Aliğazı ağa, Qalğay Feth Geray Sultannın işik ağası (*капу-агасы калги Фетха Гирей-султана*) 555-559,
 Aliğazı Çelebi 707.
 Ali Mırza / Ali Mırza Sultan oğlu 54, 60, 61, 64, 68, 76, 306, 704, 728
 Ali Monla (*мулла*) 704.
 Ali Naib 728.
 Alis bek 146.
 Aliş, Aliş ağa, Aliş bek, elçi başı / El-Hacı Aliş ağa (*главный посол*) 293, 306, 396, 404, 474, 544, 546, 708.
 Aliş ağa-zade Ahmed Mırza (*мурза*) 703.
 Alişah Mırza 707.
 Aliş Çelebi 708.
 Ali Tohtamış 710.
 Allahbirdi, elçi (*посол*) 55.
 Almuhammed, tilmaç (*толмач*) 110, 114, 433.
 Anisimov Timafiy / Anisav Timafiy, sipahi (*посол*) 85, 87.
 Antiyâ Almav, tilmaç (*толмач Антип Альмов*) 55.
 Appaq İsmail / Appaqoğlu İsmail 90, 92.
 Aq biy (*царь*) 291, 539, 540, 543, 544.
 Aqman 497.
 Aqmuhammed 306.
 Aqmuhammed Barın Tamadan (*род Барын, из Тама*) 119.
 Aqtaş Muhammed 694.
 Ardin-Naşökin Afanasiy Lavrintâviç, bekler begi / Afanasiy Lavrenkaviç Ardi-Naşökin / Afanasiy Lavrântiyâviç, boyâr / Afvanasiy Lavrenkof-Maşökin, vezir (*Афанасий Лаврентиевич Ордин-Нацокин, царский дипломат*) 526, 613, 623, 629.
 Arslan 472
 Arslan ağa, elçi (*посол*) 141, 350.
 Arslan ağa, hazinedar (*ханский казначей*) 620, 621.
 Arslanali, Hartuqlı Çerkes (*черкес*) 709.
 Arslan Geray Han bin Devlet Geray Han (*хан*) 328.
 Arslanğazı / Arslanğazı ağa 217, 706.
 Arslan kethüda (*кетхуда, управляющий*) 694, 704, 729.
 Arslan Mırza 130, 306, 307, 707, 709.
 Arslan Mırza, elçi başı (*главный посол*) 208, 384.
 Astafyâv Darafiy, sipahi (*посол*) 646.
 Asuşke qıral (*польский король, отец Сигизмунда*) 22, 26.

Atmanay bek / Atmanay biy, ilçі (посол) 206, 210, 458, 664
 Atmanay Mırza (мурза) 707.
 Aydın 255.
 Ayılay, yıl çarqun (гонец-скороход) 420.
 Ayşe-Sultan haniy (дочь хана Инаета Гирея) 103, 109.
 Aytımur Salmañşah (брат Кантимура) 95.
 Aytuğan, tilmaç (толмач) 592.
 Ayüka / Ayüke Han (калмыцкий хан) 286, 321.
 Ayvaz ağa / Ayvaz bek, elçi başı / İvaz ağa, elçi (посол) 211, 386, 666, 668.
 Ayvaz Mırza 634.
 Azamat bek, Manqıt begi (бей рода Мангыт) 32, 39.
 Azamat bek Şirin (бей рода Ширин) 32.
 Azamat Çelebi 709.
 Azamat Geray Sultan bin Feth Geray Sultan 356.
 Azamat Geray Sultan, Nuraddin 735.
 Azamat Geray Sultan bin Selim Geray Han, Nuraddin (нуреддин-султан) 39, 46,
 55, 59, 265, 273, 284, 425, 427, 490-493, 495, 496.
 Azamat Geray Sultan, Qalğa (калга-султан) 67, 68.
 Azamat-Gülüm bik, Şirin begi (бей рода Ширин) 76.
 Azamat Mırza (мурза) 54, 60, 61, 64, 68, 76, 78, 692, 726.
 Azamatşah Mırza (сын Шахтимур-бея) 580.
 Azpolski Simön Astafeviç (посол) 110, 114, 433.
 Badiş Mırza 704, 728.
 Bahadır ağay, vezir-i Adil Geray Han (визирь в ханство Адиля Гирея) 526-528.
 Bahadır ağay, vezir-i Selim Geray Han (визирь в ханство Селима Гирея) 262,
 529-532, 534, 535, 537-539.
 Bahadır bek / Bahadır bek, Haniy-zade zevc / Han-zade zevc / Han-zade [.....]
 (супруг ханской дочери) 507, 508, 693, 703, 728.
 Bahadır, çarqun (гонец) 597.
 Bahadır Geray Han bin Selâmet Geray Han / Bahadır / Bahatur (хан) 110, 113-121,
 124, 125, 128, 167, 177, 179, 187, 190, 195, 196, 199, 215, 216, 306, 310, 311,
 355, 367, 369, 433, 435, 451, 498, 499, 512, 560, 578, 579, 582, 583, 585, 590-
 592, 606, 632, 637, 643, 645, 646, 648, 649, 650, 653-656, 658, 673, 677, 678,
 722, 738.
 Bahadır Geray Sultan (сын хана Мехмеда Гирея) 17, 18.
 Bahadırşah Mırza (Suleş) / Bahadırşah (из рода Сулейш) 156, 157, 356, 576, 580,
 595, 610.
 Baht Geray Sultan, bin Bahadır Geray Han 498, 700, 729.
 Balbaneski 230, 519.
 Balı Bahadır, çarqun (гонец) 608.

Balı Şaban bek 710.
Bağı Çelebi, ilçі (посол) 139, 687.
Bağı Çelebi Mustafa ağа 729.
Baranovski, uluğ ilçі (польский посол) 22, 23, 26.
Baraş Mırza 694.
Baris 20, 21.
Baris, ilçі (посол) 600, 601.
Batır Mırza, çarqun (зонец) 148, 217.
Batırşah, Cantemir bek oğlu (сын Джантемир-бека) 728.
Batırşah Mırza 703.
Baviş Mırza 715.
Bayqav Firs, yâzıcı (подьячий Фирс Байбаков) 669.
Bayqav İvan, yazıcı / yazıcı Ivan Baybaqov (подьячий Иван Байбаков) 129, 130, 177, 440, 588.
Bayram ağа 709.
Bayram ağа, baş vezir (ханский визирь) 504-506.
Bayram ağа, emekdar (эмекдар) 159.
Behram kethüda (кетхуда) 709.
Behram ağа, Han tayısı ve musahibi ve qazaqtaşы (казакташ) 705, 732, 733, 738.
Bekir, Bekir bek, Bekir Mırza 687, 706, 708.
Bek Mırza: Hartuqlı Çerkes (черкес) 709.
Bek-zade biyim (бийим калги) 103, 109.
Belâkov İvan, sipahi (посол) 380.
Belçe-Qonar 687.
Birader Merdan Ali 707.
Biy Mırza / Biy Mırza, Mehmedşah beknîñ oğlu (сын Мехмедшах-бека) 200, 308, 594, 606, 613.
Blahin Afanasiy, sipahi (посол) 50.
Bolat ağа, çarqun (зонец) 195, 199, 453, 655, 660, 661, 663, 664, 673.
Bolat Bahadır, ilçі (посол) 591.
Borı Mırza 575, 580.
Boris, sipahi (посол) 136.
Bölekşah ağа, ilçі (посол) 118, 120, 122, 345, 601, 603, 692, 705.
Bucaq Qaravlıdan 120.
Buq ve Aysan namında Qalmuqlar (калмыки) 276.
Burusov Petr, yâzıcı / yazıcı Petr Bursav (писарь Петр Бурцов) 315, 632.
Buturlin Fedor Laquntyâviç / Puturlin Fyodar Levantyâviç, aqalınçay (окольничий) 36, 38, 39, 55.
Buturlin Timafiy Fyodraviç, aqlınçay (окольничий) 678.
Cafer Atalıq (аталык) 706.

Cafer Hacı 709.
 Cal Mırza ođlu 277.
 Canahmed, Canahmed bay 709, 710.
 Can aqay 715.
 Canbek ađa 709.
 Canceket, çarqun (*гонец*) 489.
 Canıř Mırza 715.
 Canibek Geray Han bin Mübarek Geray Sultan (*хан*) 32-34, 36-38, 40, 42-47, 49, 51-53, 56-61, 63, 64, 66, 67, 69-73, 75-77, 79-89, 92-99, 101-103, 107-109, 112, 123, 210, 346, 552, 673, 697, 700, 703, 710, 721, 723, 725, 726, 728, 729, 733, 735, 738
 Canibek Geray Sultan (*сын хана Мехмед Гирея*) 143.
 Cankildi / Cankeldi ođlı Vasiley (*посол*) 36, 676.
 Can Mırza 705, 713.
 Can Mırza Aliğazı ađa ođlı 693, 703.
 Can Mırza Almayı (*из Алма*) 693, 703.
 Can Mırza, elçi bařı (*посол*) 42, 51, 55, 61, 660, 663.
 Canmırza ađa bin řahğazı ađa, hazinedar bařı (*главный казначей*) 619, 620.
 Canmuhammed 67, 706.
 Cantimur ađa 707.
 Cantimur Almayı 709.
 Cantimur bek / Cantimur biy / Cantemir biy Suleř ođlı, qaraçı, qal'â-bek (*карачи-бек, кале-бек, комендант крепости*) 113, 122, 129, 133, 347, 355, 434, 442, 444, 503, 551, 568, 576, 581-583, 585-587, 589, 590, 592-595, 597, 601, 604, 606, 607, 610, 639, 693, 702, 727, 728.
 Cantimur, çarqun (*гонец*) 348.
 Cantimur Mırza, elçi bařı (*главный посол*) 42, 707.
 Cebeř biy, bayraqdar (*знаменосец*) 242, 244.
 Cihanřah Mırza 21.
 Ciket bek 710.
 Çabar Qurmař 583.
 Çanaq ađa (*гонец*) 301, 415, 486, 642.
 Çanaq Ahmed 131.
 Çaqmaq Atalıq (*аталык*) 601, 603.
 Çaqmat Vasiliy, quřçı (*сокольник*) 570.
 Çelebi Mustafa Qart ađa ođlı 729.
 Çerkes Bahadır 321.
 Çernsov Yaqov, yazuçı (*писарь*) 252.
 Çerü Bay 707.
 Çoban Geray Sultan 54.

Çomaş / Çomaş Mırza, çarqun (*зонец*) 86-88, 90, 99, 215, 553, 648, 649.
 Çomay 500.
 Çubarav Aleksây, sipahi (*посол*) 129, 130, 177, 440, 588, 602.
 Dakimay Petr, yâzuçı (*писарь*) 75.
 Daşqav Yaqov, sipahi (*посол*) 29.
 Davud [.....] ağa-zade 704.
 Davud biy 17.
 Dedes, Dedes ağa 172, 173, 238-240, 406, 479
 Dedes ağa, tat ağası (*тат-агасы*) 693.
 Dedes Çelebi 708.
 Deli Ahmed ağa-zade / ağa oğlu 703, 728.
 Dementây, padyâc (*подьячий*) 301, 415, 486.
 Derviş, çarqun (*зонец*) 132, 316, 465.
 Derviş Emeldeş, elçi başı (*посол*) 315, 316.
 Derviş Mırza, Deviş Mırza bin Selim bek 618, 634, 639.
 Derviş Mırza Subhan ağa-zade 323.
 Devey / Devey biy / Devây biy 46, 84, 87, 106, 115, 340.
 Devletali, çarqun (*зонец*) 316, 421, 423.
 Devlet biy Şirin, ulu ilçı, qaracı (*карачи, посол*) 17.
 Devlet Geray Han bin Han Meñli Geray 18, 20, 21, 22, 24, 25. ,
 Devlet Geray Sultan 346, 370, 700, 711, 714, 730, 731, 733, 73.
 Devlet Geray Sultan, Nuraddin (*нуреддин*) 29, 30, 32, 252, 253.
 Devlet Geray Sultan bin Feth Geray Sultan, Nuraddin (*нуреддин*) 356, 473-479.
 Devlet Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan, Qağalğay / Qalğa (*калгай*) 39, 46,
 55, 59, 97, 331-333. 335.
 Devlet Geray Sultan bin Selim Geray Han, Qalğa (*калга*) 265, 273, 424-431.
 Devletğazi, çarqun elçi (*посол*) 439, 442, 501, 706, 709.
 Devletğazi ağa, qarpu ağası (*капу-агасы нуреддина*) 695.
 Devletğazi Mırza, elçi başı (*посол*) 58, 61, 62, 64.
 Devletlü Hanım (*сестра хана Инатета Гирея*) 501.
 Devletşah Mırza 630.
 Dimitra veled Yürik, urum (*урум*) 682.
 Dinislâm ağa, ilçı (*посол*) 434, 583.
 Dinislâm bek 706.
 Dohturov Ğerasim Simân oğlu, müşavir dyâq (*дьяк-советник*) 623.
 Dolğov Petr, ilçı (*посол*) 623.
 Doroşenka / Dorajenka, Özü hatmanı (*Дорошенко Петр, гетман Войска Запорожского*) 403, 479, 502.
 Dostmuhammed / Dostmuhammed bek, çarqun (*зонец*) 137, 167, 596, 599, 650.
 Dragomıy, Potqalı Qoşqavısı (*кошевой*) 279.

Durav Aleksandr, yazıçı (*писарь*) 39, 40, 49-51, 55.
 Dvarinav (*посол*) 99.
 Ebeli Murtaza 693.
 Ebul'ğazı, cel çarqun (*зонец-скороход*) 257.
 Ebulhaq efendi 708.
 Ebulhayr Çelebi 708.
 Ebulqasım 709.
 Ebusu'ud ağa 411, 707.
 El-Hacı Aliş 293, 544.
 El-Hacığazı, elçi (*посол*) 171.
 El-Hac Selâmet Mırza 630.
 Elborı ağa oğlu 728
 Elivri ağa oğlu 694.
 El Mırza, Biy-mırzanıñ oğlu 200.
 Emirali Çelebi 707.
 Emirali efendi 687.
 Esenğazı Tübidan 119.
 Estefan nam Qazaq (*казак*) 276.
 Eşberdi Bahadır, çarqun (*зонец*) 601.
 Eşqab bek, tuğçı (*бунчужный*) 402.
 Eştefan, qıral (*Стефан Баторий, король польский*) 22, 26.
 Evdakimav Petra, dyâq (*дьак*) 97.
 Evliyâ Mırza 17.
 Fatma-Sultan haniy (*сестра хана Инаета Гирея*) 103.
 Fazlı ağa 733.
 Fazlı Çelebi 706.
 Fazlullah efendi 707.
 Fedor / Födr / Fedr Aleksayeviç (*русский царь*) 262, 271, 293, 295, 297, 299, 301, 303-305, 307, 312, 411-413, 415, 416, 419, 481-485, 487, 543, 545, 548, 549, 615, 616, 631.
 Fedr / Fyödr Martin oğlu / Fedor Martınoy, yazuçı, padyaç (*подьячий Федор Мартынов*) 304, 314, 417, 631, 636, 638.
 Feluryan Oleşqa 330.
 Ferah Sultan haniy (*дочь хана Бахадыра Гирея*) 103, 109, 700.
 Feraşah ağa 709.
 Feth Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan, Qağalğay (*калга-султан*) 26, 354, 357-363, 365, 366, 555-557, 561, 588, 594, 602, 603, 605.
 Fettah ağa 687.
 Filaret Niqitiç (*отец царя Михаила Федоровича*) 682.
 Fliyâr, pan 16.

Fomin İvan, yazıçı (*писарь*) 142.
 Födr İvan oğlu, knâz (*князь*) 27.
 Födorov 683.
 Fridirik Ağusto, qıral (*король Фридрих Август, Август III Саксонец, король польский*) 325.
 Fustav İvan / İvan Fust / İvan Fus, sipahi elçi (*посол*) 122, 123, 181, 182, 199, 369, 434, 503, 511, 582, 591, 592, 601, 603, 607, 609, 643, 645, 649, 650, 673.
 Girgiray, knâz / Görgiray, knâz, Girgoriy, sipahi, yazuçı (*князь, посол, писарь*) 42, 50, 51, 61, 75, 97, 98, 101.
 Gülüm-Sultan hanıy 103, 109.
 Gülümşah ağa Adilşah ağa oğlu 306.
 Ğalavaç oğlu Tihan (*Тихон Головачев*) 677.
 Ğalitsın Vasiliy Vasiliyeviç, knâz (*князь*) 538.
 Ğaniş Çelebi 707.
 Ğazanfer, emekdar (*эмекдар*) 570.
 Ğazı bek / Ğaziş bek, Hartuqlı Çerkes (*черкес*) 708, 709.
 Ğazı bek, elçi, çarqun / Ğazı, çarqun / Qazı bek, çarqun (*зонец*) 141, 384, 447, 584, 605, 650.
 Ğazı Geray Han, Ğazı Geray Han bin Devlet Geray Han (*хан*) 20-27, 96, 97, 329, 330,
 Ğazı / Qazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan, Nuraddin (*нуреддин*), Qalğa (*калга*) 177, 178, 187, 192, 221, 382-402, 439-459, 462, 473, 584, 594, 596, 602, 603, 609, 660, 662, 663, 665-668, 675, 676.
 Ğazı Geray Sultan, Han oğlu 700, 730.
 Ğazımuhammed 710.
 Ğazımurad Çelebi 708.
 Ğazımurad ulan 507, 508, 705
 Ğaziş, çarqun başı (*зонец*) 99, 108.
 Ğerasim, dyâq (*дьяк*) 601, 623.
 Ğlasav Timafây, yâzuçı (*писарь*) 67.
 Ğolavnin / Ğalavnin / Ğolovnin Mikita, yazıçı (*писарь*) 135, 140, 174, 177, 215, 510, 594, 605.
 Ğolosov Luqyân Timafiy oğlu 623.
 Ğulâmhan Receb efendi 728.
 Jigmund küral (*Сигизмунд, король польский*) 17.
 Hacıalı, çarqun (*зонец*) 490.
 Hacı Geray Han (*хан*) 24, 350, 539.
 Hacığazı bek 709.
 Hacığazı Mırza, çarqun (*зонец*) 612.
 Hacımuhammed 464.

Hacinesuh 693, 703, 728.
 Hacıqulı ağa oğlu 693.
 Hacireceb 709.
 Hacisefeş 721.
 Hacitemir Mırza, Suleş oğlu (*из рода Сулейш*) 243, 255, 407, 474, 623.
 Halil ağa, çarqun, elçi başı (*гонец, посол*) 300, 413, 416, 483, 484, 547-549.
 Halil ağa İbrahim oğlu 306.
 Halil Atalıq (*аталык*) 706.
 Halilçik 687.
 Halil Mırza 306, 694, 704.
 Halim Çelebi 580, 707.
 Haniy-zade biyim 103, 693.
 Hanqulı ağa oğlu 703, 728.
 Hanqulı / Hanqulu, çarqun (*гонец*) 184, 607.
 Hanqulı Mırza 694, 704, 707, 728.
 Hanqulı Siyâvuş ağa-zade 704.
 Has Mırza 707.
 Hasan, elçi başı (*посол*) 334, 449, 458.
 Hasan ağa 540-543.
 Hasan Atalıq, elçi (*посол, аталык*), emekdar (*эмекдар*) 152, 441, 592, 709.
 Hasan bek 89, 706, 707.
 Hasan Çelebi / Hasan Çelebi Suleyman Çelebi 693, 703, 728.
 Hasan Mırza, elçi başı (*посол*) 93, 94.
 Hasan Paşa, qarudan (*османский капудан*) 58.
 Hasan [...], qarı qullarından (*из капы-кулу*) 710.
 Haşim Çelebi 708
 Haşim Mırza 703, 728.
 Hatunisqay / Hatunskiy / Hatunsqay Timafiy Ğavrilaviç, sipahi ilçı (*посол*) 142, 201, 653-655, 674, 676.
 Havanesku / Havaneski / Havanski, aqlınçay (*окольный Хованский*) 414, 484, 523.
 Hayder 709.
 Heyvazşah Mırza 594, 606.
 Hızırğazı bek 709.
 Hızır Mırza 693, 703, 728.
 Hızır Ulan 693, 704, 728.
 Hilimski, pisar(*писарь*) 326.
 Hivalı Petro / Petra, tilmaç (*толмач Петр Хивинец*) / Hivançıqa Petr, estanişiq (*станичный*) 273, 277, 278, 429, 487, 494.
 Hivilina Afanasiy 643.

Hocamberdi, tilmaç (*толмач*) 27.
 Hoca Sultan 718.
 Holopov Kirila / Qirila Osipoviç, aqlınça ve vayeuada (*окольнічий и воевода Кирила Осипович Хлопов*) 423, 636, 638, 639.
 Hüremsah 632, 637, 677.
 Hüremsah Mırza Suleş oğlu, uluğ elçi başı (*посол*) 66, 67, 70, 79, 181, 186-189, 196, 197, 369, 370, 449, 562, 563, 580, 610, 641, 656, 694, 704, 729.
 Hüsam Geray Sultan bin Feth Geray Sultan 499, 500.
 Hüsam Geray Sultan bin Ğazı Geray Han, Qalğay (*калга-султан*) 101, 105-107, 338-342, 344, 575, 576.
 Hüseyin, elçi (*посол*) 267, 276, 429, 494.
 Hüseyin ağa 707, 733.
 Hüseyin ağa, bazirgân (*купец*) 570.
 Hüseyin Çelebi, çarqun (*зонец*) 352, 687, 706, 708.
 Hüseyin Mırza 707.
 İbaş Mehmed 710.
 İbrahim / İbrahim ağa, çarqun (*зонец*) 193, 306, 599, 650, 687.
 İbrahim bek / İbrahim biy / İbrahim biy nükâr (*нукер*) 17, 71, 72, 706, 707.
 İbrahim Çelebi 706.
 İbrahim Mırza / İbrahim Mırza, ilçi (*посол*) 90, 92, 130, 132, 139, 358, 707.
 İbrahim Mırza Mustafa ağa 704.
 İbrahim Paşa biy 575, 578, 582, 588, 590, 594, 597, 601, 604, 606.
 İbraş biy Külük oğlu, elçi başı, içki begi (*посол, ички-бек*) 79, 81, 82, 88, 90, 93, 94, 692, 702, 715, 727.
 İhmel-Melniski (*гетман Богдан Хмельницкий*) 573.
 İlyâs Atalıq (*аталык*) 692, 726.
 İlyâs Mırza 693, 728.
 İnayet Geray Han bin Ğazı Geray Han (*хан*) 99-109, 339, 341, 501, 574, 575, 580, 691, 694, 698, 700, 703.
 İnayet Geray Sultan 356.
 İnayetşah Mırza 76, 285, 693, 703, 728.
 İndeql nam Tatar 184.
 İsay bek, qul (*слуга*) 21.
 İslâm 505.
 İslâm [.....] 706.
 İslâm ağa 184, 217, 220, 222, 567, 708.
 İslâm ağa, hazinedar-i Han / İslâm ağay ser hazine-i hazret Hanı (*ханский казначей*) 639, 640.
 İslâm ağa Murtaza 693.
 İslâm ağay, baş ağa-ı Qalğa Qırım Geray Sultan (*главный ага калги*) 182, 369, 381, 382, 560-565.

İslâm ağay, eşik ağası-ı Han (*ханский капу-агасы*) 564.
 İslâm ağay, ışık ağası / çarü ağası-ı Qalğa Sultan (*капу-агасы калги*) 201.
 İslâm ağay, vezir-i Han (*ханский визирь*) 524-526.
 İslâm bik / bek, yıl çarqun (*гонец-скороход*) 188, 362.
 İslâm Emeldeş 708, 718.
 İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han (*хан*) 142, 144, 145, 147, 148, 173-180, 183, 185-219, 221-226, 228-231, 238, 253, 265, 306, 311, 367, 386, 405, 458, 508-511, 516, 552, 559, 561, 566, 607, 609, 611, 612, 620, 621, 625, 652, 653, 655-658, 660-664, 666, 668, 673-679, 685.
 İslâm Geray Sultan / İslâm Geray Sultan bin Selâmet Geray Han, Qağalğay (*калга-сұлтан*) 115, 116, 119, 344-347, 349, 351-353, 356, 515, 550, 551, 554, 572, 579, 583, 643, 646, 710, 733, 735.
 İslâm Mırza 217, 553, 694, 704, 707, 729.
 İslâm Mırza, ilçî (*посол*) 129, 650.
 İsmail 300, 307, 634.
 İsmail ağa 706.
 İstapanov İvan, yazıçı (*писарь*) 653, 654.
 İvan Timafievîç, elçi (*посол*) 591.
 İvaz, çarqun elçi (*гонец*) 360.
 İvaz Geray Sultan (*сын хана Мехмеда Гирея*) 143.
 İvaz Mırza 639.
 İyyan / İonna / İban / İyionna Aleksâyevîç / Aleksiyevîç , Han, biy (*царь, князь Иоанн Алексеевич*) 264, 267, 269, 271, 273, 282, 283, 285, 286, 312, 419, 427, 430, 491-493, 495, 532, 538, 630-633, 635, 636, 638.
 İzvarov Sava, yazıçı (*писарь*) 110, 114, 433.
 Jerâbçâv Dimitrây / Dimitrây Jariçev / Mitrây Jirabçav / Dimitrây Jârâpçev, sipahi (*посол Дмитриий Жеребцов*) 148, 666, 668, 679.
 Juçav Raman, sipahi (*посол*) 151.
 Kâmran bek 708.
 Kâtib Ömer 708.
 Kelmammed 67.
 Kemal ağa, çarqun (*гонец*) 297, 706.
 Kemal Mırza, Suleş oğlu, Suleşâv, çarqun başı / abde Kemal bin Mırza (*гонец*) 304, 309, 414, 416, 417, 484, 615, 616, 630, 634.
 Kemal Mırza Tatar-Mırza ağa 704.
 Kenan bek 706.
 Kirila Aleksiy oğlu, dyâq (*дьяк Кирила Алексеев*) 631, 633, 634.
 Kışnes çansler (*канцлер*) 221.
 Kobelski 236.
 Kozloviç Vasiliy, Taras İvan tilmaçlar (*толмачи Василий Козлов и Тарас Иванов*) 419, 488.

Kökçe digân Tatar (*татарин*) 255.
 Kökey Emeldeş, çarqun (*гонец*) 149, 395.
 Kurçenka, qansilâr (*каницлер*) 572.
 Kurski 572, 573.
 Küçük Arslan 713.
 Lâçin / Lâçin bek, çarqun (*гонец*) 134, 167, 174, 596, 599, 607, 650, 706.
 Lâçin, ermeni tilmaç (*толмач*) 257.
 Lâdejlav Yâğal, Küral (*Власдислав Ягайло, король Польши*) 17.
 Ladijansqoy Spidar / Vladijansqay Sidar, sipahi (*посол Сидор Лодыженский*)
 213, 666, 668.
 Lamakin / Lamaqin İvan, yazıcı (*писарь Иван Ломакин*) 434, 503, 643, 645, 650,
 673.
 Larivanav Mihayla, sipahi (*посол Михаил Ларионов*) 201, 372, 374, 376, 453,
 564, 674, 676, 678.
 Lâskoronski, Hatman (*гетман*) 402.
 Lâtif Çelebi Defterdar oğlu 694.
 Lâtif Mirza 708.
 Lavrav Ğurasim / Ğarasim Lavraf / Ğerasim Lavrav, yâzıcı (*писарь Герасим
 Лавров*) 133, 166, 167, 177, 445, 446, 599.
 Luristan nam Çerkes (*черкес*) 498.
 Lübenki Mateyâş, qaumaqam (*каймакам*) 685.
 Lüpovski Yuzef, elçi (*посол*) 326.
 Lvâv Mizay Patrâviç, aqalınca knez (*окольничий князь Дмитрий Львов*) 674,
 676.
 Ma'aliş ağa 703, 708, 728.
 Ma'aliş Çelebi 693.
 Macarğazi 710.
 Madrasov Davud / David Madrasav, çarqun, çarqunçuq (*гонец Давыд Мордасов*)
 198, 199, 655, 673, 675.
 Mahavskiy / Maqaviski 235, 236, 239, 406.
 Mahmud, çarqun (*гонец*) 56, 356, 650, 713.
 Mahmud ağa 306, 687, 694.
 Mahmud ağa, tat ağası (*тат-агасы*) 328.
 Mahmud bek 706.
 Mahmud kethüda (*кетхуда*) 687.
 Mamış, çarqun (*гонец*) 346, 592.
 Mansur bek 706.
 Maqsud, İslâm ağa oğlu 201.
 Marşalğa, vayvoda (*воевода*) 16.
 Marşalqa / Marşanqa 170, 172, 623.

Marya 583.
 Matyâs, knyâz (*князь*) 16.
 Mehmed / Mehmed bek / Mehmed biy çarqun, elçi (*посол, гонец*) 32, 80, 90, 206, 299, 331, 369, 379, 388, 394, 451, 463, 562, 694, 704, 706, 709, 728.
 [.....] Mehmed ağa 706.
 Mehmed ağa, elçi (*посол*) 232, 233, 525, 548, 549.
 Mehmed ağa, qarı qulu (*капы-кулу*) 382, 525.
 Mehmed ağa, vezir ve qaruağa (*визирь, капу-ага*) 71, 72, 336.
 Mehmedali ağanıñ oğlu 306.
 Mehmedcan Hacı / Mehmed [.....] Hacı 694, 704, 708, 728.
 Mehmed Çelebi, müfti oğlu / Müfti-zade (*сын муфтия*) 181, 199, 707.
 Mehmed efendi 694.
 Mehmed efendi, çarqun (*гонец*) 584.
 Mehmed efendi, kâtib-i Divan (*секретарь дивана*) 691.
 Mehmed efendi qardaşı 693.
 Mehmed Emeldeş, çarqun, elçi (*гонец*) 155, 156, 250, 260, 410, 477, 480, 629.
 Mehmed Geray Han bin Meñli Geray Han (*хан*) 16-18, 27.
 Mehmed Geray Han bin Saadet Geray Han (*хан*) 28-32, 37-39, 41-43, 50-54, 63, 75, 76, 78, 331, 559.
 Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han (*хан*) 129-135, 137-144, 146-151, 153-161, 163, 165-173, 177, 180, 181, 196, 199, 207, 232, 235, 242, 253, 265, 276, 311, 357, 359, 361-363, 365, 368, 369, 390, 507, 510, 513, 520, 523, 525, 558, 566, 568, 569, 584-588, 593, 594, 596-600, 602, 603, 605, 620, 625, 650, 666-669, 679, 680, 682.
 Mehmed Geray Sultan 19, 32, 38, 39, 46, 47, 49, 52, 53, 55, 59, 61, 332.
 Mehmed Geray Sultan, Qalğa (*калга-султан*) 72, 84, 85, 87.
 Mehmed Geray Sultan ibn Selâmet Geray Han, Qağalğay (*калга-султан*) 336-338.
 Mehmedğazı 517.
 Mehmedğazı Atalıq (*аталык*) 227-231, 518, 519.
 Mehmed Mırza, elçi (*посол*) 525, 703, 707, 708.
 Mehmed Mırza, İbraş bek oğlu 715.
 Mehmedşah, çarqun (*гонец*), elçi (*посол*) 278, 282, 283, 429, 494.
 Mehmedşah ağa 590, 692, 701.
 Mehmedşah ağa, vezir (*визирь*), qarı ağası (*капу-агасы*) 90, 503, 576, 579.
 Mehmedşah biy / Mehmedşah bek Suleş, qaraçı, Hannıñ yaqın kişisi, almaşıq begi (*карачи, приближенное к хану лицо, алмашув-бек*) 143, 146, 149, 150, 153, 155, 166, 174, 193, 194, 196, 199, 203, 204, 206, 208, 209, 212, 217, 308, 361, 362, 371, 373, 374, 379, 384, 386, 393, 445, 446, 453, 455, 457, 458, 461, 466, 467, 469, 470, 506, 508, 557, 559, 594-602, 604-609, 611-614, 706.

Mehmedşah Çelebi 707, 708.
Mehmedşah Mirza 172, 580, 600, 603.
Mehmedşah Mirza Qoçqar Mirza oğlu 715.
Mehmedşah Mirza Qutlusaat oğlu 138.
Meñli Geray Han 16, 18, 350.
Merdanali bek, ihtiyâr ağa qul (слуга) 705.
Merhametali 709.
Mevlüd / Mevlüd ağa 693, 704, 710, 729.
Mevlüd ağa İbrahim oğlu 306.
Mevlüdali 709.
Mirzabek 693.
Mirzabek ağa-zade 693, 704, 728.
Mirzabek Mirza veled Musahib ağa 217, 703.
Mirzaş Mirza 613, 614.
Mihayla Fyodraviç, sar (русский царь) 29, 30, 36-38, 41, 43, 45-47, 49, 51, 57-61, 66, 68, 75, 82-84, 86, 88, 96-98, 100-103, 105-107, 109-112, 114-116, 118-121, 128, 129, 133, 135, 137, 140, 141, 165, 167, 174, 179, 180, 215, 216, 333, 339, 340-344, 346-348, 352, 354, 356, 359, 361-365, 367, 368, 370, 432-435, 439, 440, 442-449, 459, 503, 504, 506, 507, 510, 515, 550-552, 554, 555, 557, 558, 560-562, 568-571, 575, 578, 580, 582, 585, 586, 588, 590, 592, 594, 596, 598-600, 602, 605, 607, 619, 620, 624, 639, 643, 672, 682.
Mihaylav / Mihayla Ğavriła, elçi, yazıçı (писарь) 256, 260, 261, 411, 478.
Mihaylov, tusnaq (пленник) 308.
Mikitin / Nikitin İvan, yazıçı (писарь) 201, 372, 374, 376, 453, 564, 674, 676, 678.
Minlisqa Nazariya Petr oğlu / Minleçiki Nazariya Petra oğlu / Milnisqay / Melnisqov Nazarin, elçi / Menliski Nazar Petroviç / Nazar Petroviç / Nazariyâ Petriviciç / Nazar Petra, sofracı, stolnik (Мельницкий Назарий, стольник) 304, 314, 315, 417, 631, 636, 638, 642.
Möşi, Yahudi (юдей) 539.
Muhammed, quş çarqun ilçü (гонимец-скороход) 201, 364.
Muhammed, yatur ilçü başı (постоянный посол) 484.
Muhammed Sufi Boçaladan / Boçala Muhammed Sufi (суфий из Бочалы) 583, 586.
Murad bek 693, 704, 728.
Murad, ilçü (посол) 153, 399.
Murad Geray Han bin Mübarek Geray Sultan (хан) 264-266, 269, 270, 272, 277, 279, 291-294, 297, 298, 300, 301, 303-305, 307, 309, 310-316, 318-320, 411-414, 416, 417, 419-422, 424, 426, 482-485, 487-491, 536, 538-541, 543, 549, 615, 617, 631-639.
Murad Geray Sultan 700

Muradğazı 709.
Muradğazı bek, atalıq (*аталык*) 500.
Murad Mirza 705, 729.
Muradşah Mirza, yatur elçi / Muratşah Mirza (*постоянныйпосол*) 446, 580, 602, 650.
Muradşah Mirza Suleş (*мурза из рода Сулеш*) 508.
Muradtatar Mirza 710.
Murat, İslâm ağa oğlu 201.
Murtaza / Murtaza, elçi (*посол*) 478, 551.
Murtaza ağa 217, 705, 709.
Murtaza ağa, Qalğa Feth Geray Sultanniñ çarpu ağası (*капу-агасы калги*) 571, 572, 576, 606.
Murtaza ağa Edem ağa oğlu 728.
Murtazaali 706, 707.
Murtazaali ağa, qaziasker (*кадиаскер*) 629.
Murtazaali Çelebi 707.
Murtaza bek 706.
Murtaza bin Mustafa 501, 506.
Murtaza biy, ihtiyar (*старец*) 90.
Murtaza Çelebi 130, 707.
Murtaza Mirza 707.
Murtaza Paşa, vezir (*визирь*) 58, 94, 95.
Musa, çarqun (*гонец*) 469, 677.
Musa ağa 733.
Musa Çelebi 706.
Mustafa, çarqun (*гонец*) 471
Mustafa, elçi (*посол*) 210
Mustafa, vezir-i a'zam (*великий визирь*) 616
Mustafa ağa, çarqun ilçi (*посол, гонец*) 226, 228, 229, 255-257, 261, 290, 309, 518, 526, 670, 671
Mustafa ağa, emektar (*эмекдар*) 306, 307, 704, 706, 707.
Mustafa ağa, kilerçi başı (*килерджи-башы*) 298.
Mustafa bek, emektar (*эмекдар*) 173, 205, 509, 693.
Mustafa Çelebi 130, 687, 693, 694, 704, 706-708, 721, 729.
Mustafa Çelebi, elçi başı (*посол*), çarqun ilçi (*гонец*) 88, 89, 123, 348, 352, 504, 584, 585, 587.
Mustafa Çelebi, Qırım Geray Sultanniñ atalıqı ve emeldeşi (*аталык и эмельдеш Кырыма Гирей-султана*) 721.
Mustafa Çelebi Baqı 694, 729.
Mustafa Çelebi Ebulyahyâ ağa-zade 728.

Mustafa Çelebi Tatarali bek-zade 703, 728.
 Mustafa efendi, divan efendisi (*диван-эфенди*) 298, 300.
 Mustafa Emeldeş (*эмельдеш*) 130, 721.
 Mustafa Mırza (*сын карачи Велишах-бека*) 616, 639, 709, 728.
 Mustafa Mırza, elçi başı (*посол*) 337.
 Mustafa Musa Bek-zade 217.
 Muzaffer ağa 52, 693, 694, 729.
 Muzaffer ağa, hazinedar başı (*главный казначей*) 50.
 Mübarek Geray Sultan 32, 38, 39, 46, 47, 49, 52, 53, 55, 59, 66-69, 84, 143, 332.
 Mübarek Geray Sultan, Nuraddin (*нуреддин-султан*) 67, 68, 72, 81, 83, 84.
 Mübarek-Sultan haniy 103, 109.
 Mübarekşah bin Azimşah bek 634.
 Mübarekşah Mırza Suleş, elçi (*посол*) 264, 281, 283, 285, 286, 424-427, 491, 492, 630.
 Müselli, çabqun (*гонец*)
 Müselli bek 708.
 Müselli Çelebi 706, 709.
 Müselli-zade 708.
 Nared / Naret Geray Mırza, Qalğa (*калга*) 76,
 Nared / Naret Mırza Manqıt (*мурзарода Мангыт*) 55, 506, 693, 701, 726, 728.
 Nebiçin Andrey, yazuçı (*писарь*) 99.
 Nesuh bek 706
 Nesuh, çarqun başı (*гонец*) 77, 79
 Nikita, dyâq (*дьяк*) 312.
 Niqolay, hazineçi pan (*пан-казначей*) 16
 Nironov / Nironof / Neronav Grigoriy / Girgöriy, sipahi, elçi (*Григорий Неронов, посол*) 135, 140, 174, 177, 215, 510, 594, 605
 Niyetğazi, çarqun (*гонец*) 421.
 Noğay ağa 709.
 Noğay bek 709.
 Noğay oğlu Kirila (*Кирила Ногаев*) 208, 664.
 Nuraddin Mustafa ağa Aram-zade (*нуреддин*) 729.
 Nur-Muhammed oğlu 628.
 Nurşay Periş Dibtarhandan (*из Дибтархана*) 119.
 Oktimur bek mir-Şirin (*бейрода Ширин*) 618.
 Onğar Otuzdan (*из Отуз*) 119.
 Oraç Hasan 292.
 Oraç Mırza 40.
 Orazmuhammed 174, 448, 510.
 Ormuhammed biy / Ormuhammed oğlu 146, 196, 198, 200, 452, 655.

Osman, çarqun / Osman bek, çarqun elçi (*посол, гонец*) 36-41, 49, 52, 55, 64, 102, 104, 158, 336, 707-709.

Osman ağa 692, 701, 709, 726

Osman ağa, işik ağa (*капу-ага*) 54.

Osman ağa, çarpuçılar kethüdası (*капуджылар-кетхудасы*) 130, 170, 171.

Osman Bahadır, çarqun (*гонец*) 611.

Osman Çelebi 708, 709.

Osman Çelebi, çarqun ilçü / [...] Çelebi, çarqun (*гонец*) 122, 123, 136, 140, 141, 379, 594.

Osman efendi 130.

Osman Mırza 694.

Osman Ulan, çarqun (*гонец*) 182, 610.

Osolinski Pan, vezir (*министр*) 139.

Otqaş bek 287.

Ozarmuhammed 67.

Ömer, çarpuçü Alioğlu / çarpuçü Ali oğlu 90, 91.

Ömer ağa 687.

Ömer ağa, yatur elçi (*постоянный посол*) 150, 423.

Ömerali ağa, yel çarqun (*гонец-скороход*) 486.

Ömerbek Veled 708.

Ömer Çelebi 706, 708.

Ömer Çelebi Gözlevi (*из Гезлева*) 693, 703.

Ömer Mırza 705.

Ömer Seferşah 710.

Özim Mırza, Adilşah Mırza veled 703.

Öztemir Mırza / Öztimur Mırza / Öztimur Mırza Suleş 431, 496, 630, 693, 728.

Palitiç İvan, elçi (*посол*) 265, 424, 426, 491.

Panarin 679.

Papaviç, Barabaş hatmanı (*Попович, гетман казаков Барабаша*) 318.

Parfendiyev / Parfınyev / Barfendyev Dmitriy, yazıçı (*писарь Дмитрий Парфентьев*) 424, 426, 491, 637.

Pasav İvan, yazuçı / Yıvan, yazıçı (*писарь Иван Пасов*) 36, 37, 468.

Raşin Larivan, yazıçı (*писарь Ларион Пашин*) 151.

Patapav / Potapov Danila / Potap oğlu Danila 149, 150, 203, 395, 660, 661, 663, 677.

Pestriqof Jelic Boğdan 671

Petra Aleksayeviç / Pötr Aleksayeviç (*русский царь*) 264, 267, 269, 271, 273, 275, 279, 282, 283, 285, 286, 290, 314, 316, 321, 419, 421, 423, 424, 426-428, 430, 488, 490-493, 495, 532, 536, 538, 642.

Petrov Tıraç (*Тарас Петров*) 643

Piralı 21.
 Pıraqofay, elçi (*посол Прокофий*) 66, 67.
 Piyâla Bahadır, çarqun (*зонец*) 585
 Plakidin İvan, yazıçı (*писарь*) 188, 189, 192, 193, 195, 451.
 Polelüh, tilmaç (*толмач Полуехт*) 426.
 Polski oğlu Nurezin, knâz (*князь*) 223.
 Palsqav İstanislaw, kinâs (*князь*) 71.
 Poliski, knez (*князь*) 497.
 Potoski Qraqovski / Potoski, hatman (*гетман Потоцкий*) 225, 227, 231, 401, 519.
 Pratapob Timafiy, dyâq (*дьяк Тимофей Протопопов*) 636, 638, 639
 Pratoropov Ivan, poslannik (*посол*) 637.
 Prazarasqay Semen, knâz (*князь Семен Прозоровский*) 610
 Priqlonsqoy Boris / Baris Briqlonsqoy, elçi, sipahi (*посол Борис Приклонский*) 133, 166-177, 598.
 Pures Mırza 119.
 Qabil ağa 307.
 Qabil ağa, küçük hazinedar (*младший казначей*) 298
 Qadır ağa 706.
 Qalagirivav / Qalagriyav / Qalagiriyeval / Lavrentây Aleksandraviç / Aleksandra, uluğ elçi (*посол Лаврентий Кологривов*) 39, 40, 49-51, 55.
 Qalmıt namında bir ahriyan (*христианин*) 276.
 Qanmuhammed Mırza Şirin, qaraçı (*карачи*) 257, 276, 308, 534, 539.
 Qantimur / Qantimur bek, Şirin begi (*Ширин-бей*) 39, 94, 95.
 Qantimur Mırza 34, 332.
 Qaplan ağa, elçi başı (*посол*) 265, 316, 421, 423, 635, 636, 639.
 Qaplan Mırza 217.
 Qara bek 707
 Qarabin İvan Ğavriloviç, baş elçi (*посол Иван Гаврилович Коробьин*) 683
 Qaracağazı bek 693, 703.
 Qaracil, çarqun (*зонец*) 259
 Qaraç, elçi (*посол*) 409.
 Qaramışav / Qaramışanov Ivan, dvarân (*дворянин*) 673.
 Qaramuhammed, çarqun (*зонец*) 92, 99, 286.
 Qaraş Mırza, şaqi (*разбойник*) 138, 360, 555, 600, 603.
 Qaraşain Batır 706.
 Qaraulov Timafiy, sipahi (*посол Тимофей Караулов*) 117, 178, 180, 188, 189, 193, 195-197, 199, 200, 368, 451, 452, 512, 566, 641, 652-655, 660, 661, 663, 664, 673, 674, 676, 678.
 Qart Ahmed ağa 729.

Qart Ahmed ağa-zade Mustafa Çelebi 704.
 Qart Mehmed ağa 693
 Qart Mevlüd ağa 703
 Qart Mırza, Hartuqlı Çerkes (*черкес*) 709
 Qart Mustafa ağa 704.
 Qart Muzaffer ağa 694, 729.
 Qart Ramazan ağa 704, 729.
 Qarvaveski, elçi (*посол*) 235.
 Qasay bek, atalıq (*аталык*) 39, 40, 64.
 Qasay Sürânden (*из Сюрены*) 119.
 Qasım, ilçî, içki bek, vezir (*посол, ички-бек, визирь*) 23.
 Qasım bek / bey, ilçî (*посол*) 20, 27.
 Qaspulat bek / Qasbulat / Qaspulad biy / Qazıbolat / Qazbik, Çerkes knâs
 (*черкесский князь*) 257, 291, 292, 308, 540, 542.
 Qavalyâr Asprondor 17.
 Qayıt ağa 181, 705.
 Qayıt ağa, vezir, qarü ağası-ı Mehmed Geray Han (*ханский визирь, капу-агасы*)
 207, 276, 506-508, 568-570, 571.
 Qaytas / Qaytas bek, çarqun (*гонец*) 166, 347, 600.
 Qaytas ağa 706.
 Qaz'asker-zade 708
 Qazlov Vasilây, tilmaç (*толмач*) 316, 421, 423, 490.
 Qaznafer kethüda (*кетхуда*) 601, 603.
 Qırçaq-İsa bek 693, 704, 728.
 Qırçaq-Qablan Mırza 713.
 Qırım Geray Sultan 115, 119, 579, 623, 646, 647, 654, 710, 719, 720, 721, 722,
 737, 738.
 Qırım Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan, Qağalğay (*калгай*) 252, 253, 403-
 411.
 Qırım Geray Sultan bin Selâmet Geray Han, Nuraddin (*нуреддин*), Qalğa (*калга*)
 177, 178, 180, 181, 182, 187, 192, 221, 367-369, 371-374, 376-382, 434-437,
 439, 560-562, 583, 609, 657-662, 673, 674, 677, 678.
 Qırımğazı 721.
 Qırımğazı ağa 217, 701.
 Qırımğazı biy / Qırımğazı bek 306, 692, 707, 708, 726, 728.
 Qırımğazı Mırza / Qırımqazı Mırza, çarqun (*гонец*) 199, 673-676.
 Qırq Kilisayi Mehmed ağa 706.
 Qobtav Praqofay / Qoftov Praqofây, sipahi (*посол Прокофий Коптев*) 210, 664.
 Qocabağı 255.
 Qoçali ağa, ilçî (*посол*) 400

Qoçqar Mırza 694, 704, 715.
 Qoğun 220.
 Qolay nam Tatar / Qolay, çarqun (*гонец*) 68, 466.
 Qornastay Ayinki pan, ilçі (*посол*) 17.
 Qriştof, pan (*пан Криштоф*) 16
 Quçumar Paluyaht, estanişiq (*станичный Полуехт Кучумов*) 487.
 Quduret Ramazan 710.
 Qulumzal, çarqun (*гонец*) 110
 Qumaş Mırza 119.
 Qumuq-Ali bek 708.
 Qurmanali nam Tatar (*татарин*) 185.
 Qurmaş 174, 448, 510.
 Qutali Dervişler 687.
 Qutluçora Bahadır, çarqun (*гонец*) 583.
 Qutlumuhammed, tilmaç (*толмач*) 301, 415, 486.
 Qutlusa'at bek 138, 693, 704, 728.
 Qutlu-Sultan haniy 103, 109.
 Qutluşah, emektar (*эмекдар*) 307.
 Qutluşah ağa 733.
 Qutluşah ağa, defterdar (*дефтердар*) 298.
 Qutluşah bek / Qutluqşah bek Külük oğlı (*из рода Кулюк*) 693, 702, 706, 727.
 Qutluşah bin Temirşah 639.
 Qutluşah biy, ilçі (*посол*) 126, 438.
 Qutluşah Mırza/ Qutluşah Mırza Suleş elçi (*посол, род Сулеи*) 538, 539, 630.
 Qutluşah, yazuçı (*писарь*) 527.
 Quvat 694.
 Quvat ağa, emekdar (*эмекдар*) 505, 640, 692.
 Quvat bek, Hartuqlı Çerkes (*черкес*) 708.
 Quvat biy, ilçі (*посол*) 127, 131.
 Quzavlev Alferay, yâzıçı (*писарь Алферий Кузовлев*) 646.
 Quzmin Timafiy, yazıçı (*писарь*) 380.
 Radamanski / Ramadanavsqay / Ramadanisqa / Ramadanski / Ramadanski oğlu /
 Radmaneski oğlı / Radamaneski // Andrey / Andrây, knâz, sofracı, asker başı,
 serdar (*князь Андрей Ромодановский, стольник, боярин и воевода*) 164, 261,
 301, 308, 403, 415, 485, 486, 513, 529-531, 547, 549, 628.
 Ramadanavsqay İvan İvanaviç, aqalınçay knâz (*окольничий князь*) 666, 668.
 Ramazan 709.
 Ramazan, ilçі (*посол*) 435.
 Ramazan ağa 705.
 Ramazan ağa, işikağası-ı Han (*ханский капу-агасы*) 566, 567.

Ramazan bek 706.
Ramazan bek, aqtaçı (актачи) 692.
Ramazan Çelebi 713.
Receb 54.
Receb ağa 706, 710, 713.
Receb bik / Receb, elçi, yatur elçi (постоянный посол) 361, 446.
Receb efendi 704.
Receb efendi el-muallüm 694.
Rıdvan Şehbaz 710.
Romadanavisqay Görgiray Pestraviç, aqalınçay knâz, voyevoda (Ромодановский Григорий Петрович, окольничий князь, воевода) 97.
Rustem bek Qulı ağa 706.
Saadet Geray Han bin İslâm Geray Han 324
Saadet Geray Han bin Qırım Geray Sultan 286, 321, 322
Saadet Geray Sultan bin Qırım Geray Sultan / Saadet Geray Sultan, Nuraddin (нуреддин) 101, 105-107, 304, 307, 339, 341, 342, 416, 481-490, 575, 576, 631-633, 636, 637.
Saadet-Sultan haniy 103, 109.
Saadi ağa, elçi (посол) 545-547.
Saadi Çelebi, elçi (посол) 245, 247-249, 475, 476.
Saadige ağa / Saadigeu ağa, elçi başı (посол) 293, 294, 299, 412, 482, 543, 544.
Sabana oğlu Ivan (Иван Сабанин) 208, 209, 664.
Sadıq ağa, çarqun (гонец) 308, 309, 311, 487.
Sadıq ağa, emgektar (эмекдар) 306, 307, 311.
Sadıq ağa, hazinedar başı (главный казначей) 298.
Sadıq bek 573.
Sadıq Çelebi, çarqun (гонец) 623.
Safa Geray Han bin Safa Geray Sultan 323.
Safa Geray Sultan bin Safa Geray Sultan, Nuraddin (нуреддин) 480.
Safa Geray Sultan bin Selâmet Geray Han, Nuraddin (нуреддин) 115, 116, 119, 432, 433, 579, 645, 715. 735.
Sahib Geray Han 350.
Sahib Geray Sultan 700.
Saliha 687.
Salımşah Mırza 728.
Salman Mırza 693
Sâlmânşah Mırza 76.
Saltıq biy / Saltuq, çarqun ilçi (гонец) 311, 639, 650.
Samur ağay, hazret-i Sultanı 573.
Saqav Piraqofay 67.

Sarı Çanaq ağa, yel çarpqun başı (*зонец-скороход*) 301, 486.
 Savişyân İvan 162.
 Sefer, çarpqun elçi (*посол, зонец*) 157, 386, 410.
 Sefer, Sefer ağa, elçi (*посол*) 156, 255, 257, 265, 670, 671.
 Sefer ağa, hazinedar başı (*главный казначей*) 576, 691.
 Sefer ağa, yatur elçi ve emgektar (*постоянный посол и эмекдар*) 309, 623, 627, 628.
 Seferali 709.
 Seferali, çarpqun (*зонец*) 81.
 Seferali Atalıq, elçi (*посол, аталык*) 164, 165, 513.
 Seferali Musa 710.
 Sefer Atalıq (*аталык*) 165, 591, 709.
 Seferğazi, çarpqun (*зонец*) 650.
 Seferğazi, kâtib, kâtib-i divan-ı Han (*секретарь дивана*) 641.
 Seferğazi ağa, işik ağası / qarpu ağası, uluğ vezir, vezir-i a'zam (*капу-агасы, визирь*) 376, 554, 649.

Seferğazi ağa, Qalğay İslâm Geray Sultannıñ işik ağası (*капу-агасы калги*) 550-552, 572.
 Seferğazi ağa, vezir-i İslâm Geray Han (*ханский визирь*) 509, 510-512, 517-519, 552, 553.
 Seferğazi ağa, vezir-i Mehmed Geray Han (*ханский визирь*) 513, 515, 520, 522, 523, 524.
 Seferğazi ağa, vezir-i Qağalğa İslâm Geray Sultan (*визирь калги*) 515, 516.
 Seferğazi Bahatır, elçi (*посол*) 606.
 Seferğazi bek 713.
 Seferğazi Çelebi 707.
 Seferğazi yazıçı, emekdar (*эмекдар, писарь*) 152.
 Seferşah Çelebi 708.
 Seferşah Mırza 580.
 Sehrab, kethüda, qarpuçılar kethüdası (*кетхуда*) 708.
 Selâmet Geray Han bin el-Hac Selim Geray Han (*хан*) 325, 327.
 Selâmet Geray Sultan / Selâmet Geray Sultan bin Devlet Geray Han, Qağalğa (*калга*) 329, 500.
 Selim Geray Han bin Bahadır Geray Han 258, 260, 262-264, 266-269, 271-275, 278, 279, 281-290, 424, 426, 491, 529-532, 535, 538, 539.
 Selim Geray Sultan 513, 680, 731.
 Selimşah biy / Selimşah bek 580, 704.
 Selimşah Mırza 694, 728.
 Semen, aqlınçay knâz (*окольничий князь*) 586.

Seyidahmed Mırza 704, 728.
 Seyidğazı Mırza 710.
 Seyid Osman 707.
 Seyidyâhyâ Çelebi 708.
 Seyid [.....] 709.
 Seyyid bik, baş elçi (*посол*) 355.
 Simön Saveliyeviç 162.
 Sinobli İsturanuz Yâziçi, bazirgân (*купец из Синопа*) 549.
 Sirge Matfe, dyâq (*дьяк Сергей Матвеев*) 683.
 Sivaş Mırza 119.
 Siyâvuş ağa 694, 704, 729.
 Siyâvuş bek 706.
 Snequç Mikita, elçi (*посол*) 277.
 Sobuski, baş hatman (*гетман*) 238, 405.
 Soqalski (*Сокольский*) 227-229, 518.
 Subhanğazı Ulan, emekdar (*улан, эмекдар*) 203, 306.
 Sudaqov Anisim 203, 660, 661, 663.
 Suleyman, çarqun (*гонец*) 212.
 Suleyman ağa, elçi (*посол*) 39, 144, 145.
 Suleyman ağa, emekdar (*эмекдар*) 130, 152, 300, 517, 707, 709.
 Suleyman bek, elçi (*посол*) 604.
 Suleyman Çelebi 703, 708, 728.
 Suleyman Çelebi, ihtiyâr ağa qul (*пожилой ага, слуга*) 705.
 Suleyman efendi 687.
 Suleyman Mırza 639, 707.
 Suleyman Mırza, Biy Mırzaniñ oğlu 308.
 Suleyman tilmaç (*толмач*) 81.
 Sultanğazı 707
 Sultan İbrahim / İbrahim Han (*османский падишах*) 617, 648.
 Sultan Muhammed Han (*османский падишах*) 617.
 Sultan Murad Han (*османский падишах*) 50-52, 62, 88.
 Sultan Osman (*османский падишах*) 686.
 Şaban, çarqun / Şaban ağa, çarqun (*гонец*) 599, 666, 668.
 Şaban ağa, yol ağası / col ağası (*ёл-агасы*) 182.
 Şaban Quştamğalı Tamadan 119.
 Şah bek, Hartuqlı Çerkes (*черкес*) 601, 708.
 Şahğazı, Hartuqlı Çerkes (*черкес*) 709.
 Şahhüseyin bek, çarqun (*гонец*) 448.
 Şahin ağa 95, 707.
 Şahin Geray 33, 42, 54, 78, 318, 331.

Şahin Geray Sultan / Şahin Geray Sultan, Qalğa (калга) 29. 30-34, 37, 38, 41, 42, 50, 54, 63, 72, 75, 78, 101, 103, 104, 106, 109, 331, 332, 339, 341-343, 346, 370, 558, 559.
 Şahin Geray Sultan bin Saadet Geray Han 497, 498.
 Şahin Mırza 630.
 Şahmeydan 710.
 Şah Mırza 708, 721.
 Şah Mırza, emeldeş (эмельдеш) 441.
 Şahmuhammed Mırza 694. 704, 707, 728.
 Şahqulı Mırza 707.
 Şahtemir bek / Şahtimur biy 580, 703.
 Şahtimur Atalıq / Şahtemir Atalıq, çarqun ilçı (гонец) 248-250, 252, 306, 410, 477, 623, 624, 627-629, 671.
 Şahtimur Mırza, elçi (посол) 147.
 Şaim Mırza 218.
 Şakir, qul (слуга) 19, 20.
 Şami Mehmed Çelebi 687.
 Şatır Budaq 713.
 Şavel ağa, çarqun (гонец) 415.
 Şehbaz, çarqun (гонец) 152.
 Şehbaz ağa 706.
 Şehbaz Mırza 707, 708.
 Şeremetev / Şeremetav / Şeremetavski / Şeremet // Vasiliy / Vasil // Barisaviç , boyâr, elçi ve tutsaq (Шереметев Василий Борисович, боярин, посол, пленник) 236, 242, 246-250, 253, 254, 256, 257, 259, 261, 262, 295, 301, 308, 415, 485, 486, 514, 515, 523, 525, 527-530, 547, 549, 625, 628, 629.
 Şeyh-Ahmed Han 17.
 Şeyh-Muhammed Çelebi 708.
 Şeyh Sivrisi efendi 687.
 Şeyh-zade efendi 687.
 Şımay 242.
 Şişkin Vasiliy Födraviç, sipahi, elçi (посол) 260, 480.
 Tâbkin / Tâpkin Vasil Mihayloviç, ilçı, istolnik ve Perâslavniñ polqovniqi, sofraçı (Тяпкин Василий Михайлович, посол, стольник, полковник) 271, 295, 297, 312, 313, 487, 615-617, 631, 636.
 Tankaçöv Stepan / Tkaçöv Stepan (Степан Тонкачев) 149, 150, 395.
 Taraqanov Nikita / Mikita Sifontaviç / İstefontaviç, yatur ilçı, sofraçı (Тараканов Никита Ксенофонович, постоянный посол, стольник) 315, 317, 421, 423, 539, 632, 633.
 Tarbyav Stepan, uluğ ilçı (посол Степан Тарбьев) 36, 37.

Tatarali, yazuçı / Tatarali bek, divan-kâtibi yazuçı / ustad Tatarali bek (*писарь, секретарь дивана*) 50, 52, 90, 92, 641, 693, 703, 728.
Tatarali oğlu 693.
Tatar Mırza 694, 710.
Telşin 172.
Temir ağa 708.
Temir Bahadır, çarqun (*гонец*) 589.
Temirbek ağa veled Abdülâziz Çelebi 703.
Temirğazı kethüday Bevaban (*кетхуда*) 693, 708.
Temirğazı Mırza, 710.
Temirşah Atalıq, ilçî (*посол*) 628, 670, 671.
Temrük ağa 709.
Tev Mırza, çarqun (*гонец*) 335.
Tın-Paşa Mırza 580.
Timafıy, sipahi (*посол*) 83, 180, 189, 649.
Timas bek 713
Timur ağa, emekdar (*эмекдар*) 387, 389, 391.
Timurğazı 709.
Timurğazı Mırza 709.
Timurğazı, yatur elçi başı (*постоянный посол*) 414.
Tişi ağa 233.
Titav Semân / Simön Tita, yazıçı (*писарь Семен Титов*) 148, 666, 668, 679.
Toğay bek / Toğa biy (*Тогай-бек*) 181, 196, 199.
Tohtamış / Toqtamış, çarqun (*гонец*) 118, 155, 393, 460, 462, 513, 515, 650, 676, 722, 738.
Tohtamış ağa 231.
Tohtamış Atalıq / Toqtamış Atalıq, çarqun başı (*гонец, аталык*) 111, 112, 306, 373, 503, 554, 646.
Tohtamış Geray Sultan bin Ğazı Geray Han, Qağalğa (*калга*) 330.
Tohtamış / Toqtamış Geray Sultan bin Safa Geray Sultan, Qağalğa (*калга*) 294, 304, 307, 411-423, 631-633, 636, 637.
Toqtamış bek 130.
Toqtamış Han 17.
Torumbatır 273.
Trafınav Anisim, diyâq (*дьяк*) 674, 676.
Treskin Voin, yazuçı (*писарь*) 36, 38, 39.
Tusunciki pan (*пан*) 16.
Tüfenkçi Çelebi 706.
Uskuratin / Usquratin Petr Dimitriyeviç, aqlınça ve vayevara (*Петр Дмитриевич Скуратов, окольничий и воевода*) 261, 631.

Uskurmin oğlu 403.
 Ustay Mırza, yatur ilçı (постоянный посол) 305, 311.
 Uşaqov Bağdan, ilçı (посол) 623.
 Uşaqov Yâqov / Yâqov Uşav, yazıçı (писарь) 210, 664.
 Uzvarov Sava, yâziçı (писарь) 433.
 Üstemir 588.
 Üstemi Mırza / Üstemir Mırza, ilçı başı (посол) / Üstemir Mırza Suleş / Üstemur Mırza, çarqun (зонец) 533, 536, 537, 630, 634.
 Üsti Mırza, ilçı başı (посол) 642.
 Valqav Vasilây, dyâq (дьяк Василий Волков) 29.
 Valqonskay Grigeray Kostandinoviç, knâz (князь Григорий Константинович Волконский) 97.
 Vasiley Cankeldi oğlu, yumuş kişi (слуга) 36
 Vehhab Çelebi 708.
 Vehhab [.....] 707.
 Veli 687.
 Veli Ahmed oğlu 693.
 Veli Çelebi, ilçı başı (посол) 461.
 Veli Paşa, vezir (османский визирь)
 Velişah bek / Velişah biy, Suleş oğlu / Velişah bek ibn Mehmedşah bek, qaraçı, almaşuv begi (карачи, алмашув-бек) 269, 273, 275, 277, 278, 301, 315, 317, 414, 415, 417, 421, 423, 429, 484, 486, 494, 536, 539, 615, 616, 630-639.
 Velişah Mırza 54, 63, 67, 76, 594, 606, 613, 614, 693, 703, 705.
 Veşkov Boğdan, voyevoda (воевода) 182.
 Vişnevsike (князь Вишневецкий) 184.
 Vladislav / Viladislaf / Vilâdislav / dördünçi qıral Vladislav, qıral (король Владислав IV, король польский и великий князь литовский) 84, 125, 131, 132, 183, 220, 350, 357, 381
 Volqav / Volqof / Volqov Grigoriy / Grigorây / Girgorây, sipahi (посол) 377, 658, 660, 661, 663, 678.
 Yâhyâ bek 709.
 Yâhyâ Çelebi vezir Ali Mırza oğlu 306.
 Yâhyâ Mırza 575, 580.
 Yalçın Vasiliy Fyodraviç, ilçı (посол Елчин Василий Федорович) 252, 256.
 Yan Qazimir / Yân Kazimâr / Kazimir Küral / Qazimir qıral, Lih qıralı (Ян Казимир, король польский и великий князь литовский) 17, 22, 144, 170, 171, 226, 235, 390, 405, 623.
 Yaqub bek 718.
 Yâslavski Mariyüş İstanislav, ilçı (польский посол) 145
 Yâziçı Mustafa 707.

Yâzıcı oğlu 262.
Yoan Sivuş 255.
Yusuf bek, çarqun elçi (*гонец*) 392, 687.
Yüriy zimmi (*зимми*) 539.
Yüryev Yefim Radiyon oğlu, dyâq (*дьяк*) 623.
Zade-Ömer Mirza 709.
Zaharov Vasiliy 671.
Zal-Bahadır, elçi (*посол*) 577.
Zeliha biyim 103.
Zigmat qıral (*Сигизмунд, король польский*) 22-27.
Zihni-zade 708.
Zinovyâv Ivan, diyâq (*дьяк*) 678.
Zotov / Zotun oğlu Nikita Mosevic / Zot oğlu, dyâq (*дьяк Никита Зотов*) 271,
295, 297, 615-617, 631, 636.
Zulfiqar ağa / Zulfiqar bin Abdülvehhab, bende (*слуга*) 682, 708.
Zulfiqar bek 706.
Zurum, çarqun, Han ilçisi (*ханский посол, гонец*) 265, 317, 628.
Zurum, Zurum ağa, ihtiyâr ağa qul 705, 707.
Zvâgin / Zavâgin Semân / Simân dyâq (*дьяк Семен Звягин*) 666, 668.

II. Географический указатель

- Açderhan / Açtarhan / Ajderhan, Nacitarhan (*Астрахань*) 41, 42, 52-54, 60, 61, 66-68, 76, 78, 119, 145, 200, 218, 230, 323, 375, 522, 583, 655, 683.
- Alma Saray (*Альма Сарай*) 20, 23.
- Amasiyâ (*Амасья, город в Турции*) 326.
- Anatoli (*Анатолия, провинция Османской империи*) 25, 103, 617.
- Aq Deñiz (*Средиземное море*) 272, 313, 617, 682.
- Aqkerman (*Аккерман, Белгород-Днестровский*) / Aqkerman memleketi / Aqkerman vilâyeti (*страна Аккерман, Аккерманская область*) 22, 25, 94, 95, 126, 139, 146, 162, 170, 235, 272, 282-284, 295, 296, 300, 313, 314, 316, 319, 322, 326, 401-403, 413, 414, 421, 422, 437, 472, 484-486, 489, 498, 532, 538, 545, 547, 572, 615, 624.
- Aqmescid / Aqmescid Saray (*Акмесджит, совр. Симферополь*) 335, 341, 344, 349, 357, 359, 360, 362, 363, 366, 371, 376, 379, 380, 383, 385, 387, 389, 391, 393-395, 397, 398, 400, 401, 406-411, 418, 420, 422, 423, 425, 427, 428, 430, 431, 492.
- Aq Saray / Aqmescid Saray (*дворец в Акмесджите*) 372, 378, 380, 382, 389, 392, 397, 399, 400, 410.
- Aqsuw (*река Южный Буг, Украина*) 326, 633, 637.
- Aq Urus (*Белоруссия*) 252, 256, 260, 264, 267, 269, 271, 275, 279, 282, 283, 286, 290, 294, 297, 301, 307, 310, 312, 316, 410, 411, 413, 415, 416, 419, 423, 424, 426, 427, 428, 478, 480, 482, 484, 485, 487, 488, 490-493, 495, 538, 614, 616, 623-626, 630-633, 636-638, 642.
- Aq ve Qara Urus (*Белая и Черная Русь*) 548.
- Azaq Deñizi (*Азовское море*) 285.
- Azav / Azağ / Azaq (*Азов*) 68, 111, 112, 116, 118-120, 122, 123, 136-138, 176, 187, 189, 190, 192, 198, 211, 259, 262, 263, 266, 272, 282, 285, 345, 353, 354, 360, 433, 434, 514, 529-531, 538, 547, 548, 555, 583, 590, 601, 603, 632, 634, 636, 638, 656, 684.
- Azavkermen / Azaq qalâ'sı (*крепость Азов*) 110-112, 114, 162, 164, 180, 198-200, 368, 600, 603.
- Bağçasaray (*Бахчисарай*) 21, 31, 34, 40, 42, 56, 64, 70, 73, 80, 82, 85, 92, 95, 99, 107, 113, 117, 121, 124, 128, 130, 132, 134, 137-139, 141, 143, 146, 147-149, 151, 153, 155, 157, 159, 161, 163, 165, 168, 171, 173, 175, 183, 185, 192, 194, 197, 200, 204, 207-209, 211, 214, 216, 218, 221, 222, 226, 228-231, 233, 236, 239, 242, 243, 246, 249, 250, 254, 255, 257, 259, 262, 263, 266, 271, 272, 274, 278, 281, 286, 287, 290, 292, 296, 298, 310, 311, 314, 316, 317, 330, 331, 335, 436, 439, 499, 501, 526, 527, 529-532, 534, 537, 549, 565, 629, 722, 738.

Bağdad qal'âsı (крепость Багдад) 126, 438.
 Bar (крепость Бар, город, Украина) 71, 93-95, 223, 336.
 Barabaş (Барабаш, казацкие владения) 164, 235, 245, 268, 279, 281, 288, 291, 298, 309, 318, 321, 479, 481, 502, 513, 514, 525, 538, 540-542, 544-547, 631, 632, 636, 637.
 Belqra (?владения царя) 683.
 Bels kermanı (крепость) 17.
 Benderkerman / Bender (город Бендеры, Приднестровье) 22, 25, 326.
 Biyâli Serkva / Biyâlâ Serkov / Piyalâ Serkva (Белая Церковь, город в Киевской обл., Украина) 235, 238, 406, 479.
 Vlağorod qal'âsı (крепость, приграничные владения) 656.
 Voçala (с. Бочала, Крым) 583, 586, 610.
 Voğdan (Молдова) 203, 231, 645, 686.
 Bolı Saray (дворец Болы-Сарай) 472.
 Bort (?) 533.
 Bortaş keçüvi (переправа Борташ) 128.
 Botqalı atası (остров Боткалы) 320
 Botqalı Toğa (река ?) 72
 Busaq (Буджак, степь) 325, 326, 328.
 Buçaçi kermanı (Бучачский замок, Тернопольская обл., Украина) 17.
 Buğa Suw (река) 128
 Bulğanaq, tahtgâh (столица Булганак, Крым) 487.
 Burus / Purus / Burusqa (прусс, прусский) 22, 28, 32, 36, 49, 57, 81, 96, 97, 105, 114, 120, 121, 125, 129, 131, 132, 135, 137, 140, 144, 165, 167, 171, 183, 219, 226, 235, 237, 287, 325, 328, 330, 331, 333, 335, 339, 344, 346, 347, 354, 357, 359, 361-363, 365, 367, 381, 383, 386, 388, 390, 391, 393, 394, 396, 397, 405, 432, 434, 435, 437, 439, 440, 442, 445-448, 451, 453, 455, 458, 459, 461, 498, 499, 501, 503-506, 509, 515, 520, 549-551, 555-558, 560-562, 571, 619, 620, 639.
 Buz-Töbe yolu (дорога Бузтёбе) 128.
 Buzuq Suw / Buzuq (река Бузук) 133, 134, 167, 194, 256, 261, 442-444, 527, 528, 598.
 Sankerman (крепость Джанкерман, Очаков) 22, 25, 58, 94, 126, 146, 184, 319, 437.
 Cikinçeke, suw (река) 41.
 Çasara (Австрия) 171.
 Çekov qal'âsı (крепость) 182.
 Çerakise-i Kuhistan (Черкессия, горы) 325.
 Çerkâs qal'âları (черкесские крепости) 625.
 Çerkeskerman qal'âsı (крепость Черкескермен) 162, 163, 214, 262, 276, 277, 280, 285, 525, 537.

Çerniğav / Çerniqa / Çernuqa (Чернигов, Украина) 144, 226, 235, 357, 405.
Çihirin (Чигирин, город в Черкасской обл. Украины) 479, 502.
Çihrinovski (черниговский) 328,
Çonğar (Чонгар) 89.
Çoşala (местность) 293.
Çuğa kermanı (крепость) 610.
Dağıstan (Дагестан) 323.
Daniyâ (Дания) 171.
Devlet Saray (Девлет-Сарай, дворец) 362.
Dibtarhan (Диптархан, кадылык в Крыму) 119.
Edil / Etil Suyı (Итиль, река Волга) 276, 375.
Enlik (река) 319.
Erdel (Трансильвания) 152, 154, 236, 521.
Erekli qasabası (селение Эрекли) 681
Ferahkerman / qal'â-i Ferahkerman (Ферахкерман, крепость Оркапу, Перекоп)
18, 219, 284, 301, 358, 384, 415, 441, 462, 486.
Ferahkerman sahrası (степь у Ферахкерман) 283, 294.
Genüye hisarı (генуэзская крепость) 89.
Gözleve qasabası (Гёзлеве, совр. Евпатория) 95.
Ğazikerman qal'âsı (крепость Газикерман, гор. Берислав в Херсонской обл.,
Украина) 266, 267, 279, 280, 285, 286, 310, 319, 320, 533, 538.
Ğusqa (?) 235, 357.
Hankermen (крепость) 522.
Hatuqay yeri, Çerkes (местность в Черкессии) 118
Hotun / Hotin qal'âsı (крепость Хотин, Черновецкая обл., Украина) 327, 533.
İflânsqa / Flânsqa (инфляндский) 183, 220, 235, 226, 350, 357, 381, 405.
İflâq (Валахия) 686.
İhimâlinik (Хмельник, Хмельницкий) 17,
İsmalnasqa / İsmalinsqa / İsmolinsqa / İsmalinski qal'âsı (смоленский, смоленская
крепость, Смоленск) 235, 325, 328, 350, 357, 405.
İspanyâ (Испания) 521.
İsqala kermanı (крепость) 17.
İstanbul (Стамбул) 25, 62, 88, 89, 91, 136, 184, 198, 207, 310, 343, 616, 649.
İstayqa palanqası (форт Стайки, Киевская обл., Украина) 272, 295.
İşvetse / Üsvec / Sivisa (Швеция) 45, 55, 521.
İzbaraş / İzabarav / İzbarav qal'âsı (Зборов, крепость) 225, 231, 517.
Jemudik / Jimud / Jemut / Jivmayut / Jivmat / Zmudoniski / Azmudiski
(жемайтский, Жемайтия, Литва) 125, 131, 235, 325, 328, 349, 357, 405,
437, 498.
Kâ'be-i Muazzam (Кааба, мусульманская святыня в Мекке) 89, 576, 585, 586,
588, 590.

Kefe, Kefe limanı (*Кефе, Кефинский лиман, совр. Феодосия*) 32, 89, 162, 331, 681, 684.
 Keriş (*Керчь*) 89.
 Kırakov (*Краков*) 16.
 Kiçkene Bazar (*Малый Базар*) 610.
 Kirilov (?) 523.
 Kiyev / Küyev / Kiyev qal'âsı / Kiyöviye qal'âsı (*Киев, киевская крепость*) 162, 169, 245, 272, 291, 295, 303, 521, 523, 542, 617, 633, 637.
 Kiyeviski / Kiyevsqa / Kiyevveya (*киевский*) 81, 183, 220, 226, 235, 325, 328, 350, 357, 381, 405, 546.
 Kurski qal'âsı (*крепость*) 570.
 Küçük / Kiçik Noğay (*Малый Ногай*) 112, 115, 146, 211, 221, 381, 473, 545, 547, 588.
 Leh / Lih, Lih vilâyeti / Lih memleketi / Lih Yurtı / İleh (*Польша*) 16, 17, 22, 25-27, 43, 90, 93-95, 125, 131, 132, 135, 142, 152, 154, 160, 162, 169, 172, 203, 223, 238, 239, 240, 252, 281, 287, 325, 326-328, 331, 336, 337, 349, 357, 390, 437, 479, 498, 502, 505, 513-515, 521, 523, 532, 533, 626, 627, 685.
 Leh Cumhuri 325, 328.
 Lehiyâ qıralı 497.
 Letiçav zamqu (*замок Летичев, пгт. Хмельницкой обл., Украина*) 17.
 Litva / Büyük Litva / Libqa / Litviski (*Литва*) 17, 32, 46, 74, 75, 79, 125, 131, 144, 154, 183, 220, 226-228, 235, 237, 266, 287, 325, 328, 330, 331, 349, 357, 381, 405, 437, 498, 499, 501, 505, 509, 518, 620, 624, 640.
 Livna kermanı (*Ливны, крепость*) 96, 98.
 Lüblin (*город Люблин, Польша*) 16, 17.
 Macar yolu / Macar dağları (*Венгрия*) 22, 26, 154, 170.
 Maji-Boj (*Меджибож, пгт. в Хмельницкой обл., Украина*) 17.
 Mangub (*Мангуп, Крым*) 78.
 Masqva / Masqav / Maskva / Masqva Yurtı (*Москва*) 19-21, 23, 27, 41, 43, 49-51, 55, 63, 71, 75-78, 81-83, 89-91, 94, 96-98, 105, 111, 116, 119, 130, 131, 142, 145, 149, 150, 152, 155, 156, 158, 159, 160, 169, 171, 176, 177, 182, 184, 187, 189-193, 198, 199, 203, 206, 208, 215, 216, 226-228, 230, 231, 235, 236, 238-240, 252, 253, 255, 261, 272, 291, 292, 304, 305, 308, 309, 311, 321, 323, 327, 343, 354, 359, 361-363, 365, 367, 379, 380, 383, 386, 388, 390, 395, 398, 399, 443, 453, 458, 466-468, 470, 471, 479, 497, 498, 502, 503, 507, 518, 519, 525, 538, 540, 542, 548, 549, 556, 558, 560-563, 568-571, 573, 582, 583, 587, 588, 609, 610, 616, 617, 620, 623, 625-628, 630-632, 635, 636, 645, 647, 649, 650, 654, 658, 660, 661, 664, 665, 670, 671, 674, 676, 678, 679, 683, 688.
 Mazaska / Mazaveş / Mazavşa / Mazavisqa / Mazavsa / Mazavsqa / Mazaviski /

Mazavniski / Mazur / Mazuq (*мазовецкий, Польша*) 24, 125, 131, 138, 144, 183, 220, 226, 235, 287, 325, 328, 349, 357, 381, 405, 437, 498, 505, 640,
 Medine-i Münevvere (*Медина, Саудовская Аравия, место паломничества*) 164, 168, 169, 272, 295, 313, 481, 543, 546, 547, 616.
 Mekke-i Mükерreme (*Мекка, Саудовская Аравия, место паломничества*) 89, 164, 168, 169, 272, 295, 313, 481, 543, 546, 547, 616.
 Milya (?) 24.
 Mivaş tamağı (*устье Миваши*) 128.
 Nehr-i Alma (*Альма, река*) 212.
 Nehr-i Leb Sañğır (*река Леб-Сангыр*) 463.
 Nejin / Nijun / Nijin (*город Нежин, Черниговская обл. Украины*) 162, 289, 318.
 Novqrad (*Новгород*) 683.
 Nujijeви (?) 128.
 Ongurus (?) 532.
 Or / Or qal'âsı / Or hisarı (*Перекоп, перекопская крепость*) 38, 64, 272, 289, 320, 325, 328, 485, 497.
 Or Ağzı (*Ор-Агзы, Перекопский перешеек*) 37.
 Orda-yı Sultan 329.
 Ordu Saray / Orda Saray / Ordı Saray (*дворец Орда-Сарай*) 336, 338, 347, 353, 365.
 Orqapusı (*Оркану, Перекоп*) 289.
 Otuz (*деревня Отуз, Крым*) 119.
 Özü / Özü Suyı / Özi / nehr-i Özi (*река Днепр*) 22, 23, 25, 26, 27, 32-34, 72, 154, 164, 199, 203, 253, 272, 280, 281, 285, 295, 303, 331, 332, 375, 380, 479, 481, 525, 533, 535, 539, 546, 547, 617, 632, 633, 637, 666, 669, 680.
 Özü qal'âları (*Приднепровские крепости*) 679.
 Özü sahrası / Özi Sahrası (*Приднепровье*) 94, 95, 223, 396.
 Pasran (?) 319.
 Pereyâslav / Perislav / Pirâslav / Preslav / Berislav (*Переяслав*) 77, 162, 297, 479, 502, 615.
 Podlâski (*подляшский, Подляшье*) 325, 328.
 Podoliski / Podolüski / Fodolsqa (*подольский*) 226, 235, 325, 328, 405.
 Podolyâ / Podolye (*Подолье*) 17, 481.
 Polska / Polsqa (*польский*) 58, 71, 81, 223, 357.
 Poltasqa (?) 350.
 Potqalı / Botqalı / Botqalı atası (*Запорожская Сечь*) 268, 272, 279, 282, 283, 285, 295, 303, 320, 326, 403, 533, 537, 617, 631, 633, 637.
 Pozna (*Познань, Польша*) 16.
 Prâmisłân / Prâmisłav (*Пшемысль / Перемышль, Польша*) 16, 17.
 Prapolşına / Prabolşına / Brabolşa / Brabolüşna qal'âsı / Pirabolic / Perevloşna,

- almaşuv yeri (*Переволочна, размен*) 265, 270, 272-275, 277, 278, 285, 296, 299, 313, 420, 425, 426, 429, 430, 431, 487, 491, 494, 496, 536, 539, 615, 616, 631, 634, 635, 639.
- Qabartay (*Кабарда, Кавказ*) 54, 118, 375.
- Qaçı Saray / Saray-ı Qaçı / bi-yurt-i Qaçı Sultanı (*дворец Качи-Сарай, Крым*) 435, 445-448, 452, 454-457, 459, 460, 462, 466-468, 470, 471, 480, 493, 495.
- Qağalğay Saray / Qalğa Saray (*дворец калги*) 331, 333, 645.
- Qal'â-i Çuvata (*замок Животов, Винницкая обл. Украины*) 224.
- Qamanıçe / Qamanca / Qamanise (*Каменец-Подольский*) 16, 17, 145, 154, 288, 329, 687.
- Qanavi (*Канавия*) 32, 331.
- Qañılçaq / nehr-i Qañılçaq (*река*) 301, 414, 459, 485, 486.
- Qanlık zamku (*крепость*) 533.
- Qara Deñiz (*Черное море*) 33, 89, 94, 95, 100, 103, 126, 253, 272, 295, 313, 355, 356, 437, 617, 681, 685.
- Qarasuwbazar / Qarasuw (*город Карасубазар, Крым*) 41, 78, 544.
- Qaravlı (*местность Каравлы*) 119.
- Qarlovisa (*Карловицы, Сербия*) 326.
- Qastantiniye, medine-i Qastantiniye (*Константиние / Стамбул*) 685.
- Qazan (*Казань*) 145, 230, 522.
- Qazaq kermanları (*казацкие крепости*) 680.
- Qazı Saray (*дворец Казы-Сарай*) 433, 450.
- Qazı Ulus 46, 176, 182.
- Qırçaq / Deşt-i Qırçaq (*Кипчак*) 16, 22, 24-28, 32, 36, 41, 49, 57, 71, 81, 82, 86, 93, 96, 101, 110, 114, 118, 120, 121, 125, 128, 129, 131, 132, 135, 137, 140, 144, 146, 147, 150, 151, 154, 156, 158, 160, 161, 163, 165, 166, 175, 183, 186, 205, 207, 209, 210, 219, 232, 233, 235, 237, 241, 243, 244, 247, 249, 251, 256, 258, 260, 262, 264, 267, 269, 271, 275, 279, 281, 283, 284, 286, 287, 289, 291, 293, 294, 297, 300, 303, 312, 314, 316, 321, 328, 330, 331, 336, 337, 339, 344, 345, 347, 349, 354, 357, 359, 361-363, 365, 367, 374, 379, 381, 383, 385, 388, 390-393, 396-400, 403-405, 407-414, 416, 419, 421, 422, 424, 425, 427, 428, 430, 432, 434, 435, 437, 439, 440, 442, 443, 445-448, 451, 453, 455, 457-459, 461, 465-468, 471, 473, 474, 476, 477, 480-486, 488, 489, 491-493, 495, 499, 501, 504, 508, 510, 511, 513, 515, 520, 524, 526, 529-532, 535, 538, 540, 541, 543, 545, 547, 549-552, 554, 555, 559, 564, 566, 569, 574, 578, 582, 586, 587, 590-593, 596, 598, 600, 602, 605, 607, 609, 615, 620, 628.
- Qıravlı Arqa (*местность Кыравлы Арка*) 119
- Qırım / Qırım Yurtu / Qırım vilâyeti (*Крым, страна Крым*) 25, 27, 29, 30, 32-34, 39, 41-44, 46, 47, 49-55, 58-62, 68, 71, 72, 74, 75, 77, 78, 81, 83-90, 94, 95, 97-99, 101-103, 106-113, 115, 116, 118, 124-126, 128, 135, 139, 142, 144, 145,

147, 152, 154, 160, 162, 164, 176, 182, 184, 187, 189, 190, 192, 195, 197, 199, 200, 203, 211, 213, 214, 220-223, 227, 230, 236, 238, 239, 243, 247, 252, 254, 258-260, 264, 266, 267, 269, 271, 272, 275, 277, 279, 280, 282-284, 286, 289, 291, 293, 295-297, 301, 303, 304, 308, 309, 311-314, 316, 321, 325, 328, 331, 332, 337, 339-341, 343, 351, 357-359, 361, 365, 367, 370, 375, 381, 382, 390, 402, 403, 405, 408, 411, 413, 415, 416, 419, 421, 424, 425, 428, 429, 433, 437, 438, 451, 460, 474, 476, 479-482, 485, 487-489, 491, 493, 494, 495, 498, 499, 502, 503, 509, 512, 518, 520, 523, 525, 530-533, 535, 536, 538, 540-545, 548, 549, 553-555, 559, 561, 562, 567, 571, 578, 582, 586-588, 593, 596, 598, 600, 602, 605, 607, 609, 615, 617, 618, 621, 623-628, 631, 632, 634, 636, 638, 639, 642, 648, 649, 650, 656, 666, 668, 670, 674, 681, 682, 685.

Qırım aǵzı (*Крымский перешеек, Перекоп*) 266.

Qolma kermanı (*крепость*) 17.

Qraqov / Qraqovı şehri (*Краков, Польша*) 24, 154.

Quban (*Кубань*) 289, 325, 32.

Quddus-ı Şerif (*Святой Иерусалим*) 272, 310, 313, 616.

Quştamǵalı Tama (*Куштамгалы-Тама*) 119.

Razdor kermanı / Orazdor kermanı (*крепость*) 136, 141.

Reş-Pospolitça (*Речь Посполитая*) 322, 618.

Rodos qal'âsı (*крепость на острове Родос*) 682.

Rume (*Рим?*) 328.

Rum İli / Urum İli (*Румелия*) 25, 103, 126, 162, 438, 617.

Sahray-ı Neuhat (*степь Хейхат*) 396.

Sahray-ı Qañılçaq (*степь Кангылчак*) 459, 486.

Sahray-ı Jane (*степь Жане, Кавказ*) 104.

Salğır-Ton Saray (*Салгир-Тон-Сарай, дворец на реке Салгир*) 345.

Samar 497.

Saplı Ayâq Yasay (*местность у Дона*) 583.

Saqsonyâ (*Саксония*) 325, 328.

Sarı Qura (*Сары Кура*) 128.

Seferislâm hisarı (*крепость*) 163.

Sibir (*Сибирь*) 683.

Siyâq qal'âsı (*крепость*) 256.

Soqal kermanı (*крепость Сокол, Польша*) 17.

Sudomir (*Судомир, Польша*) 16.

Suvuq Deñiz (*Холодное Море*) 654.

Süt Su / Süt Suyu / Söd Su (*Млечная Вода*) 293, 412, 544.

Süyren / Sürân / Süyren Sarayı / Sarayı-ı Süyren (*Сюрень, Крым*) 119, 475-478.

Şahinkerman (*крепость Шахинкерман*) 272.

Taban (*Тавань*) 546.

Tama 119.
 Tan / Tın / nehr-i Tan / Tan Suyu / Tan Su (река Дон) 136, 162, 199, 214, 277, 289, 376, 525, 537, 539, 546, 583, 673, 681, 682.
 Tankerman (крепость на Дону) 525.
 Tan qal'âları (крепости на реке Дон) 539.
 Taraç, Suw (река) 194.
 Temrük / Temrük / Timrük (Темрюк) 277, 295, 296, 313, 533, 601, 603, 624.
 Terek / Terek Suyu (река Терек, Кавказ) 54, 145, 214, 323.
 Terek qalâsı (крепость у реки Терек) 257, 276, 308, 539.
 Timur-Qapu / Temir-Qapu (Демир-Капу, Дербент) 91, 162.
 Top-Canlı-Borlı keçüvi(переправа) 128.
 Töle Saray (Тёле-Сарай, Крым) 473.
 Tripolye(Триполье, Украина) 272.
 Tur Suyı / Tur (река) 594, 597.
 Tura / Tura vilâyeti / Tura qal'âları (Тура) 37, 145, 648, 654.
 Turlı Suyu (река Днестр) 686.
 Tübi (?) 119.
 Uluğ Noğay (Большой Ногай) 221, 400, 473, 545, 547, 588.
 Uluğ ve Küçük Urus / Uluğ-Kiçik (Большая и Малая Русь) 260, 264, 267, 269, 271, 275, 279, 282, 285, 286, 290, 294, 297, 301, 303, 307, 312, 316, 410, 413, 416, 419, 421, 423, 424, 426-428, 430, 478, 480, 484, 487, 488, 490-493, 495, 526, 532, 536, 538, 614-616, 623-626, 630-633, 635-638, 665, 668.
 Umman qal'âsı (крепость) 402.
 Unğul Suw (река Ингул) 319.
 Uqrayna vilâyeti (Украина) 481.
 Ürgânç (Ургенч) 67.
 Valuyqa / Valivqa hisarı / Valivka / Valüqa kermanı / Valüka / Balüke (крепость Валуйка) 36, 77, 128, 167, 188, 191, 215, 245-249, 256, 261, 528, 594, 596, 605, 626, 627.
 Varşava (Варшава, Польша) 154.
 Vasilqova / Vasilqov (Васильков, город в Киевской обл., Украина) 272, 617.
 Vladimir 683.
 Voluniski / Volunski / Polınsqa / Bolınsqa (волынский) 226, 235, 325, 328, 405.
 Vrata / Vorata (Врата) 155, 156, 521.
 Yahudi qal'âsı (Иудейская крепость, Чуфут-Кале) 380.
 Yâştağ Biy-Eli (Яштаг Бий-Эли) 320.
 Yılancıq (местность Ыыланчык) 120.
 Yubar qal'âsı (крепость) 55.
 Yuqarı İslâmkerman (крепость Верхний Исламкерман) 318.
 Zemvisqa (?) 81.

III. Этноуказатель

- Ahrican Qazağı (казаки-христиане) 118.
Ahriyan Noğay (ногаи-христиане) 41.
Al-i Cengiz / saltanat-ı Cengizi (страна Чингисхана, Чингизов салтанат) 75, 137, 141, 179, 219, 223, 224, 339, 340, 341, 350, 358, 460, 481, 509, 617, 621.
Al-i Osman / Osmanlı (Османская империя) 75, 94, 100, 103, 115, 125, 137, 141, 152, 160, 162, 164, 165, 202, 212, 213, 243, 250, 272, 282, 283, 285, 291, 292, 297, 320, 322, 339, 350, 351, 354, 356, 437, 481, 514, 521, 523, 540, 541, 542, 546, 547, 584, 600, 601, 603, 616.
Arğın / Arğun (род Аргын, карачи) 72, 626.
Azağılar / Azaqlılar (азовцы) 176, 631, 632, 636.
Azav Qazağı (азовские казаки) 353.
Barabaş Qazağı, Barabaş (Яков Барабаш, кошевой атаман Запорожской Сечи) 164, 245, 279, 281, 288, 298, 309, 479, 481, 502, 525, 538, 544, 545-547.
Barın (род Барын, карачи) 72, 119.
Biş-Baş / Beş-Baş Tatarı / Biş-Baş Qazaqlar (Беш-баш, название мелких татарских отрядов, совершавших набеги) 22, 23, 25, 27, 61, 95, 126, 132, 135, 351, 355, 356, 358, 359, 437, 438, 514, 601, 603.
Bolskay Gürel / Bolsqay (польский король) 38, 43, 44, 58, 60, 69, 88.
Botqalı / Potqalı / Botqalı Qazağı (казаки Боткалы) 266, 268, 279, 280, 285, 326, 403, 537, 538, 544, 631, 636, 637.
Cehud 645.
Çeçen (Чечня) 323.
Çerkâs / Çerkes / Tav-Turaqlay Çerkes / Çerkâç / Çerakise (черкесы, горные черкесы) 27, 28, 32, 36, 41, 49, 54, 57, 71, 81, 86, 93, 96, 101, 105, 110, 114, 118, 121, 125, 128, 129, 131, 135, 137, 140, 144, 150, 151, 154, 156, 158, 160, 162, 163, 165, 167, 175, 183, 186, 205, 207, 209, 210, 214, 219, 232, 233, 241, 243, 244, 247-249, 252, 253, 256, 260, 262, 264, 267, 269, 271, 272, 275, 279, 281, 283, 285-287, 290, 291, 293-297, 300, 303, 308, 312-314, 316, 319, 321, 325, 328, 330, 331, 333, 337, 339, 344, 345, 347, 349, 354, 357, 359, 361-363, 365, 374, 375, 381-385, 388, 390, 391, 396-400, 402, 403, 407-411, 413, 414, 416, 419, 421, 422, 424, 426-428, 430, 434, 435, 437, 439, 440, 442, 443, 445-448, 451, 453, 455, 457, 458, 460, 461, 465-467, 471, 473-477, 480, 482, 484-486, 488, 489, 491-493, 495, 498, 499, 501, 507, 510, 515, 520, 524, 526, 529, 530, 532, 535, 538, 540, 541, 543, 545, 547-549, 552, 564, 568, 578, 582, 587, 590, 593, 596, 598, 600, 602, 605, 607, 611, 620, 624, 625, 629, 708.
Çerkes Sarı Qabartay Qazı 54.
Ermeniler (армяне) 159, 257, 650.

Estrelci (?) 119.
Eşvet / Eşved qıralı (*шведский король*) 121, 154, 171, 236.
Gürçi (*Грузия*) 323.
Nacıtarhan hristiyanları (*астраханские христиане*) 52,53.
Nacıtarhan Qazaqları (*астраханские казаки*) 42.
Nacıtarhan Sarı 54.
İleh / Lih qıralı (*польский король*) 22, 328, 329, 521-523, 533, 623, 624, 626, 627, 679.
Kiyik-boy 76.
Külük / Külük oğlanları (*сыновья Кулюка*) 71, 79, 94, 95, 626, 692, 693, 702, 727.
Libqa ve Astek (*липка, польско-литовские татары, белорусские татары*) 17, 266.
Lihli / Lehlü (*польский*) 164, 235, 248, 266, 267, 282, 283, 285, 326, 227,405, 521, 546.
Litovska (*литовская*) 81.
Macar qıralı (*венгерский король*) 22, 26, 170.
Mamaу oğulları (*сыновья Мамая*) 146.
Manqıt (*род Мангыт*) / Mangıt begi (*бей рода Мангыт*) 32, 34, 39, 52-55, 63, 66, 72, 76, 78, 87, 101, 182, 197, 221, 304, 332, 370, 416, 562, 692, 702, 726.
Mansur (*род Мансур*) 112, 176, 182, 190, 192, 626.
Maskva Qazağı 119.
Mayrum 310.
Nemse (*немцы*) 235, 238, 406, 497, 498, 573.
Noğay / Noğaylı / Noğaylüyân / Noğaylular (*ногаи*) 27-29, 33, 34, 36, 39, 41, 46, 49, 52-54, 57, 59, 61, 67, 71, 81, 82, 84, 86, 89, 93, 95, 96, 99, 101, 105-107, 110, 112-115, 118, 119, 121, 125, 126, 128, 129, 131, 132, 135, 137, 138, 140, 144-147, 150, 151, 154, 156, 158-163, 165, 167, 176, 178, 184, 186, 187, 189, 190, 192, 197, 199, 200, 205, 207, 209, 219, 221, 227, 232, 233, 235, 237, 241, 243, 244, 247-249, 251, 252, 256, 260, 262, 264, 267, 269, 271, 272, 275, 276, 279, 281, 283-287, 290, 291, 293-297, 300, 303, 304, 312-314, 316, 321, 325, 326, 328, 330-333, 336, 337, 339, 340, 343, 344, 347, 349, 354, 355, 357-363, 365, 367, 374, 375, 379, 382-386, 388, 390-393, 396-400, 402-405, 407-412, 414, 416, 419, 421, 422, 424, 427, 428, 430, 432, 434, 435, 437-440, 442, 443, 445-448, 451, 453, 455, 457-461, 465-467, 471, 473-477, 479-483, 485, 486, 488, 489, 491-493, 495, 498, 499, 501, 507, 510, 513, 515, 518, 520, 524, 526, 529, 530, 532, 538, 540, 541, 543, 548, 549, 552, 554, 559, 564, 568, 569, 574, 578, 582, 586, 587, 590-593, 596, 598, 600, 602, 605, 607, 609, 611, 615, 620, 624-626, 629, 631, 632, 634, 636-639, 656.
Noğay hristiyanları (*ногаи-христиане*) 41, 52.
Oçaq (*очак*) 374, 550, 697, 705, 707, 710, 722.

Oraq / Orağ oğlan / Orağ oğulları (*сыновья Орак*) 40, 146, 218, 292, 601, 603.

Özü Qazağı / Özi Qazağı / Özü Qazaqları / nehr-i Özi Qazağı (*приднепровские казаки*) 19, 32, 37, 38, 41, 42, 44, 54, 58, 60, 64, 72, 78, 89, 95, 119, 132, 142, 145, 152, 154, 159, 160, 161, 164, 169, 171, 184, 203, 223, 225, 231, 235, 236, 245, 253, 331, 332, 350, 355, 358, 390, 405, 481, 497, 513-515, 521-523, 533-535, 610, 666, 669, 679, 680.

Özi Hatmanı (*приднепровский гетман*) 231.

Polsqay / Polska (*польский*) 58, 81.

Potqalı Qazağı / Potqalu Qazaqları 266, 280, 285, 403, 537, 544, 631, 636.

Pursqay Gürel / Bursqay Gürel (*пруссский король*) 211, 212.

Puruski (*пруссы*) 325.

Qabartay Çerkes (*кабардинские черкесы*) 375.

Qalmuq / Qalmıǵ / Türkây Qalmuq (*калмыки*) 136, 159, 245, 266, 276, 277, 280, 285-287, 289, 309, 310, 321, 375, 376, 533, 548.

Qara Ton / Qara Tonlar / Qara Ton keşiş 442, 444, 598.

Qırım Tatarı / Qırım Tatarlar (*крымские татары*) 68, 135, 211, 588, 670.

Qızılbaş (*Иран*) 75, 91.

Quban Tatarı (*кубанские татары*) 289.

Qumuq (*кумыки*) 118, 214, 276, 323, 708.

Rus / Rusqa / Ruski (*русский*) 81, 318, 325, 328,

Secevüt (*род Седжевут*) 72.

Suleş (*род Сулеш*) 39, 156, 186, 264, 265, 269, 273, 275, 281, 285, 301, 304, 308, 309, 313, 347, 355, 361, 362, 415-417, 420, 424-426, 429, 431, 434, 486, 491, 494, 496, 508, 536-538, 610, 623, 626, 630, 633, 638, 639, 692, 702, 727.

Suyunçalı 54.

Şamhal (*Шамхал, титул кумыкских правителей Дагестана*) 214.

Şeydaq oğulları (*сыновья Шейдака*) 146.

Şivedsqa / Şidevsqa (*шведский*) 235, 357.

Şved qırallar / Şved qıralı (*шведский король*) 152, 154, 205.

Şirin / Şirin bek (*Ширин, бей рода Ширин*) 17, 32, 34, 39, 52, 53, 63, 64, 72, 76, 78, 87, 101, 182, 197, 221, 257, 276, 304, 308, 332, 370, 386, 416, 489, 534, 539, 562, 618, 626, 692, 726.

Tan Ahriyânları (*донские христиане*) 276.

Tan Qazaqları / Tin Qazağı / nehr-i Tan Qazağı / Tan eşqıyası (*донские казаки, донские разбойники*) 41-45, 50-53, 59, 60, 62, 66, 76-79, 89, 90, 100, 110, 115, 136, 137, 141, 152, 159, 169, 198-200, 211, 213, 214, 266, 268, 276, 277, 289, 299, 309, 334, 339, 343, 356, 390, 533, 538, 563, 588, 672, 682, 684.

Tat ve Tavgaç / Tavkeş (*таты и тавгачи, инородцы*) 32, 36, 41, 49, 57, 71, 81, 86, 93, 101, 105, 110, 114, 118, 121, 125, 128, 129, 135, 137, 140, 144, 150, 151, 154, 156, 158, 160, 161, 163, 165, 167, 175, 183, 186, 205, 207, 209, 210,

219, 232, 233, 241, 243, 244, 247-249, 251, 256, 260, 262, 264, 267, 269, 271, 275, 279, 281, 283, 285-287, 290, 291, 293, 294, 297, 300, 303, 312, 314, 316, 321, 331, 333, 337, 339, 344, 345, 347, 349, 354, 357, 359, 361-363, 365, 374, 381-385, 388, 390, 391, 393, 396-400, 403, 407-414, 416, 419, 421, 422, 424, 425, 427, 428, 430, 432, 434, 435, 437, 439, 440, 442, 443, 445-448, 451, 453, 455, 457, 458, 460, 461, 465, 466, 467, 471, 473, 474, 476, 477, 480, 482-486, 488, 489, 491-493, 495, 498, 499, 501, 507, 510, 515, 520, 524, 526, 529, 530, 532, 535, 538, 540, 641, 543, 545, 547, 549, 552, 564, 568, 569, 582, 586, 587, 590, 593, 596, 598, 600, 602, 605, 607, 609, 615, 620, 629.

Tatar / Tatarlar / Tatar halqı / qara Tatar / Tatar askeri / Tatar Han / Tatar tayfası / Aqkerman Tatarları / Quban Tatarları 22, 23, 25, 28, 32, 33, 36, 41, 42, 49, 53, 57, 58, 68, 71, 81, 82, 86, 88, 89, 93-96, 101, 105 110, 114, 116, 118, 126-128, 132, 135, 138, 139, 144-147, 150, 151, 153, 154, 156, 158-161, 163, 184-187, 190, 192, 196, 207, 209-211, 219-221, 230-230, 235-238, 241, 243, 244, 246-249, 251, 252, 255, 256, 257, 259, 260, 261, 262, 264, 266, 267, 269, 271, 275-277, 279, 281, 283, 284, 286, 289, 291-297, 303, 312-314, 316, 318, 321, 327, 330, 331, 333, 336, 337, 339, 347, 349, 351, 357-363, 365, 367, 379, 382, 383, 385, 388, 390-393, 396-401, 403-405, 407-412, 416, 419, 421, 422, 424, 427, 428, 430, 432, 437, 439, 442, 443, 446, 448, 451, 452, 453, 455, 457, 458, 461, 466-468, 471, 473-477, 479, 480-483, 486, 488, 489, 491, 492, 493, 495, 497-499, 501, 502, 510, 513-515, 519-522, 525-527, 529, 530, 532, 533, 538, 540, 541, 543-545, 547, 549, 552, 554, 559, 564, 568, 569, 574, 577, 578, 581, 582, 583, 586, 588, 589, 590-593, 596-598, 600, 602, 603, 605-607, 609-611, 615, 628, 631, 632, 636, 641, 650, 670, 671, 680, 682, 684, 685.

Temrüq Çerkâsleri (*темрюкские черкесы*) 277, 295, 296, 313, 624.

Terek Qazaqları (*терекские казаки*) 54.

Toquz Çabar mırzaları 146.

Tuma 612.

Türk (*тюрк*) / Türk / Türuk Sultanı / Türuk padişahı (*турецкий султан, турецкий падишах*) 89, 138, 616, 632, 633, 637, 645, 646.

Ulan küyinleri / Ulan künileri 52, 72, 76, 77, 85, 116, 197, 298, 341.

Uluğ Orda (*Великая Орда*) 21, 28, 29, 32, 36, 41, 46, 49, 57, 71, 81, 82, 86, 93, 96, 101, 105, 110, 114, 118, 120, 121, 125, 128, 129, 131-133, 135, 137, 140, 144, 146, 147, 150, 151, 154, 156, 158, 160, 161, 163, 165, 166, 175, 183, 186, 205, 207, 209, 210, 223, 232, 233, 235, 241, 243, 244, 247, 249, 256, 258, 260, 262, 264, 267, 269, 271, 275, 279, 281, 283, 284, 286, 289, 291, 293, 294, 297, 300, 303, 312, 314, 316, 321, 330, 331, 335, 336, 337, 344, 345, 347, 349, 354, 357, 359, 361-363, 365, 367, 374, 379, 381-385, 388, 390-393, 396-400, 403-405, 407-410, 413, 414, 416, 419, 421, 422, 424, 425, 427, 428, 430, 432, 434, 435, 437, 439, 440, 442, 443, 445-448, 451, 455, 457-461, 465-468, 471, 473-477,

480-484, 486-490, 492, 493, 495, 498, 501, 504, 505, 507, 508, 510, 511, 513, 515, 516, 520, 524, 526, 529-532, 535, 538, 540, 541, 543, 545, 547, 549-552, 554-559, 563, 564, 566, 568, 569, 574, 578, 582, 586, 587, 590-593, 596, 598, 600, 602, 605, 607, 609, 611, 615, 620, 623, 640, 656.

Urus / Rus (Русь) 28, 29, 30, 32, 36, 38, 41- 43, 45-47, 49, 57, 58, 68, 75, 83, 84, 86, 96, 97, 101, 103, 105, 109, 110, 114-116, 118, 120, 121, 125, 128, 129, 131-133, 135, 137, 140-142, 144, 146-151, 154, 156, 157, 160, 163, 165, 167, 168, 174, 176-180, 182, 183, 186-193, 195, 198, 201, 203, 205, 207, 210-213, 215, 218, 219, 226, 232, 233, 235, 237, 241, 244, 247, 249, 252, 256, 260, 262, 264, 267, 269, 271, 275, 279, 282, 283, 286, 290, 294, 297, 301, 304, 305, 307, 310, 312, 314, 316, 318, 328, 330, 331, 333, 335, 339-342, 344, 346, 347, 354, 357, 359, 361-363, 365, 367, 368, 371, 372, 374, 375, 377-384, 386-388, 390, 391, 393-398, 400, 403-405, 408-411, 413, 415-417, 419, 423, 424, 426-428, 432-435, 437, 439, 440, 442, 443, 445-449, 451, 453-478, 480, 482, 484, 485, 487, 488, 490-493, 495, 498, 499, 501, 503-506, 509-511, 515, 516, 523, 524, 538, 548-554, 557, 558, 560-563, 565, 566, 571, 578, 588, 592, 594, 596, 598-600, 602, 605, 608, 609, 611, 612, 614-617, 619, 620, 623-626, 630-633, 636-639, 641-643, 656, 662, 665, 668, 671, 675, 681, 682.

Vildansqa / Veldansqa / Lidansqa 235, 357, 405.

СПИСОК ХАНСКИХ ДОКУМЕНТОВ

№	От кого	К кому	Тип док-та	Место	Год
1	Mehmed Geray Han bin Meñli Geray Han	İleh Yurtu, Jigmund Küral	şartname	Ferah-kerman	926 / 1520 г.
2	Han Devlet Geray bin Han Meñli Geray	Gürâl begleri, vayevodası, bi-iskop	i'lâm yârlıĝ-ı muhabbet fercam	Alma Saray	981 / 1574
3	Han Ğazı Geray bin Devlet Geray Han	Baris	i'lâm yârlıĝ-ı şerif muhabbet	Bağçasaray	998 / 1590
4	Han Ğazı Geray bin Han Devlet Geray	Zigmüt qıral	ahdname yârlıĝ-ı şerif	Alma Saray	1000 / 1592
5	Han Ğazı Geray bin Han Devlet Geray	Zigmüt qıral	yarlıĝ-ı şerif muhabbet-i haqanı	Alma Saray	1000 / 1592
8	Mehmed Geray Han	Mihayla Fyodraviç	şartname hattı	Bağçasaray	1033 / 1624
10	Canibek Geray Han bin Mübarek Geray Sultan	Urusnıñ ve Purusnıñ ve Litvanıñ ve Qanaviniñ padişahı	i'lâm yârlıĝ-ı şerif hanı ve efham-i tebliĝ-beliĝ haqanı	Bağçasaray	1037 / 1628
12	Canibek Geray Han bin Mübarek Geray Sultan	Mihayla Fyodraviç	i'lâm yarlıĝ-ı şerif	Bağçasaray	1038 / 1628
13	Canibek Geray Han bin Mübarek Geray Sultan	Mihayla Fyodraviç	i'lâm yârlıĝ-ı şerif nusret-encam hanı	?	1038 / 1629
14	Canibek Geray Han bin Mübarek Geray Sultan	Mihayla Fyodraviç	şart ahdname-i hattı	?	1039 / 1630
15	Canibek Geray Han bin Mübarek Geray Sultan	Mihayla Fyödравиç	i'lâm yarlıĝ-ı şerif	Bağçasaray	1039 / 1630
17	Canibek Geray Han bin Mübarek Geray Sultan	Mihayla Fyodraviç	i'lâm yârlıĝ-ı şerif	Bağçasaray	1040 / 1630
18	Canibek Geray Han bin Mübarek Geray Sultan	Mihayla Fyodraviç	i'lâm yârlıĝ-ı şerif	Bağçasaray	1041 / 1631
20	Canibek Geray Han bin Mübarek Geray Sultan	Lih qıralı	i'lâm yarlıĝ-ı şerif Ahdname	Bağçasaray	1042 / 1632

21	Canibek Geray Han bin Mübarek Geray Sultan	Mihayla Fyödaraviç	Yarlıg	Bağçasaray	1042 / 1632
22	Canibek Geray Han bin Mübarek Geray Sultan	Lih ve Litva qıralı	i'lâm yârlıg-1 şerif Hanı	Bağçasaray	1043 / 1633
23	Canibek Geray Han bin Mübarek Geray Sultan	Mihayla Fyodraviç	şartname ve ahdname	Bağçasaray	1043 / 1633
24	Canibek Geray Han bin Mübarek Geray Sultan	Mihayla Fyodraviç	i'lâm yarlıg-1 şerif ve peyambeliğ menif	Bağçasaray	1043 / 1634
25	Canibek Geray Han bin Mübarek Geray Sultan	Lih, qıralı	i'lâm yârlıg-1 şerif hanı	Bağçasaray	1044 / 1634
27	İnayet Geray Han bin Ğazı Geray Han	Mihayla Fyödraviç	Yarlıg	Bağçasaray	1044 / 1635
30	İnayet Geray Han bin Ğazı Geray Han	Mihayla Fyodraviç	i'lâm yârlıg-1 şerif	Sahra-yı Jane	1045 / 1635
33	İnayet Geray Han bin Ğazı Geray Han	Mihayla Fyodraviç	şartname ve ahdname hattı	Bağçasaray	1046 / 1636
36	Bahadır Geray Han bin Selâmet Geray Han	Mihayla Fyodarviç	i'lâm yârlıg-1 şerif hanı	Bağçasaray	1047 / 1638
37	Bahadır Geray Han bin Selâmet Geray Han	Mihayla Fyodarviç	şartname hattı	Bağçasaray	1045? / 1636?
41	Bahadır Geray Han bin Selâmet Geray Han	Mihayla Fyodarviç	i'lâm yârlıg-1 şerif hanı	Yılcıq	1048 / 1638
46	Bahadır Geray Han bin Selâmet Geray Han	Mihayla Fyodarviç	i'lâm yarlıg-1 şerif hanı	Bağçasaray	1049 / 1640
48	Bahadır Geray Han bin Selâmet Geray Han	Mihayla Fyodarviç	i'lâm yârlıg-1 şerif hanı	Bağçasaray	1050. / 1640
53	Bahadır Geray Han bin Selâmet Geray Han	Viladislaf qıralı	i'lâm yârlıg-1 şerif hanı, ahdname	Bağçasaray	1050 / 1640
62	Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han	Mihayla Fyödraviç	i'lâm yarlıg-1 şerif muhabbetredif hanı, muhabbetname	Bağçasaray	1052 / 1642
66	Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han	Lih qıralı Vilâdislav	Yarlıg- muhabbetname	Bağçasaray	1052 / 1642
67	Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han	Lih qıralı Vilâdislav	muhabbetname	Bağçasaray	1052 / 1642

69	Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han	Mihayla Fyodraviç	i'lâm yarlıgı-ı şerif muhabbet encam-hanı, muhabbetname	Bağçasaray	1052 / 1643
71	Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han	Mihayla Fyodraviç	Yarlıgı- muhabbetname	Bağçasaray	1053 / 1643
74	Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han	Mihayla Fyodraviç	i'lâm tevqi'-refi' Hanı, muhabbetname	Bağçasaray	1053 / 1643
79	Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han	Mihayla Fyodraviç?	yarlıgı	Bağçasaray	1053 / 1643
89	Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han	vezir Pan Osolinskiy	i'lâm yarlıgı-ı şerif Hanı	Bağçasaray	1054 / 1644
90	Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han	Mihayla Fyodraviç	muhabbetname hatt	Bağçasaray	1054 / 1644
94	İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han	Kişnes qansler	yarlıgı-ı şerif Hanı	Bağçasaray	?
99	İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han	Mihayla Fyodraviç	i'lâm inha, yarlıgı- muhabbetname	Bağçasaray	1054/ 1645
104	İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mihaylaviç	şartname hattı	tahtgâh-ı Qırım	1056 / 1646
105	İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inhay Hanı muhabbetname	Bağçasaray tahtgâh-ı Qırım	1056 / 1646
111	İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han	dördünçi qıral Vladislav	yarlıgı	Bağçasaray	1056 / 1646
112	İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mihaylaviç	şartname hattı	Bağçasaray	1057 / 1647
113	İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mihaylviç	i'lâm inhay Hanı, yarlıgı	Bağçasaray	1057 / 1647
114	İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inhay Hanı, yarlıgı	Bağçasaray	1058 / 1648
118	İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve ferman Hanı, yarlıgı	Bağçasaray	1058 / 1648
121	İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm inha Hanı, yarlıgı	?	1059 / 1649

132	İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inhay Hanı, muhabbetname	Bağçasaray	?
133	İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han	Qansler (Şved qıralnıñ)	inhay Hanı, muhabbetname	?	1060 / 1650
139	İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inhay Hanı, yarlıg-muhabbetname	Bağçasaray	1061 / 1651
145	İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inha ve ferman Hanı, yarlıg	Bağçasaray	1062 / 1652
146	İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inhay Hanı, yarlıg-muhabbetname	Bağçasaray	1062/ 1652
149	İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inhay Hanı, muhabbetname	Bağçasaray	1063 / 1653
152	İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inhay Hanı, muhabbetname	nehr-i Alma	1063/ 1653
153	İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inhay Hanı, muhabbetname	nehr-i Alma	1063/ 1653
156	İslâm Geray Han bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inhay Hanı, yarlıg	Bağçasaray	1064 / 1653
160	Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inhay Hanı, yarlıg-muhabbetname	Bağçasaray	1064 / 1654
165	Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han	Yân Qazimir qıral	i'lâm ve inhay Hanı, ahdname	Bağçasaray	1065 / 1654
166	Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inhay Hanı, yarlıg-muhabbetname	Bağçasaray	27 Myxap-rem
167	Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inhay Hanı, muhabbetname	Bağçasaray	1065 / 1654-1655
168	Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inhay Hanı, muhabbetname	Bağçasaray	1065 / 1655
172	Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve ferman Hanı, muhabbetname	Bağçasaray	1066 / 1656

173	Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve ferman ve inhay Hanı, muhbbetname	Bağçasaray	? Muharrem
178	Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inhay Hanı, muhbbetname	Bağçasaray	1067 / 1657
181	Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inhay Hanı, yarlıg-muhabbetname	Bağçasaray	1067 / 1657
183	Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inhay Hanı, muhabetname	Bağçasaray	1068 / 1657
184	Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inhay Hanı, muhabetname	Bağçasaray	1068 / 1657
187	Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inhay Hanı, yarlıg-muhabbetname	Bağçasaray	1068 / 1657
190	Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inhay Hanı, yarlıg-muhabbet- name, nasihatname	Bağçasaray	1068 / 1658
192	Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm yârlıg-ı şerif Hanı	Bağçasaray	1071 / 1661
194	Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm yârlıg-ı şerif Hanı	Bağçasaray	1073 / 1662
198	Adil Geray Han bin Devlet Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inhay Hanı, muhabetname	Bağçasaray	1077 / 1666
202	Adil Geray Han bin Devlet Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inhay Hanı, muhabetname	Bağçasaray	1077 / 1667
203	Adil Geray Han bin Devlet Geray Sultan	qıral Yân Qazimir	i'lâm yârlıg-ı şerif Hanı	Bağçasaray	1077 / 1667
205	Adil Geray Han bin Devlet Geray Sultan	Urus ve Purus, Lih ve Litva qıarlı	i'lâm yârlıg-ı şerif saadet-encam Hanı	Bağçasaray	1078 / 1667
207	Adil Geray Han bin Devlet Geray Sultan	Dedeş ağa, qul	i'lâm ve inhay (name)	?	?
209	Adil Geray Han bin Devlet Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm yârlıg-ı şerif saadet-encam Hanı, muhabetname	Bağçasaray	1078 / 1668

210	Adil Geray Han bin Devlet Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviçniñ yaqın kişisine	i'lâm yârlıǵ-ı şerif saadet-encam Hanı	Bağçasaray	1078 / 1668
213	Adil Geray Han bin Devlet Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm yârlıǵ-ı şerif Hanı, muhabbetname	Bağçasaray	1079 / 1668
216	Adil Geray Han bin Devlet Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm yârlıǵ-ı şerif saadet-redif Hanı, muhabbetname	Bağçasaray	1079 / 1669
220	Adil Geray Han bin Devlet Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm yârlıǵ-ı şerif saadet-redif Hanı, muhabbetname	Bağçasaray	1081 / 1670
224	Adil Geray Han bin Devlet Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm yârlıǵ-ı şerif devlet-redif Hanı, şartname	Bağçasaray	1081 / 1670
228	Adil Geray Han bin Devlet Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	hatt, muhabbetname	Bağçasaray	1081 / 1671
229	Adil Geray Han bin Devlet Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm yârlıǵ-ı şerif devlet-redif Hanı, muhabbetname	Bağçasaray	1081 / 1671
233	Selim Geray Han bin Bahadır Geray Han	Aleksay Mihaylaviç?	i'lâm yârlıǵ-ı şerif saadet-encam Hanı, muhabbetname	Bağçasaray	1082 / 1671
234	Selim Geray Han bin Bahadır Geray Han	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm yârlıǵ-ı şerif Hanı, muhabbetname hattı	Bağçasaray	1083 / 1672
238	Selim Geray Han bin Bahadır Geray Han	Fedor Aleksayeviç	yarlıǵ-muhbbetname	Bağçasaray	1088 / 1677
241	Murad Geray Han bin Mübarek Geray Sultan	Qaspulat bek	yarlıǵ	Bağçasaray	?
245	Murad Geray Han bin Mübarek Geray Sultan	Fedora Aleksayeviç	selâm-selâmet resan Hanı ve peyam şevket-nişan ilhani, yarlıǵ-muhabetname	Ferah-kerman sahrası	1090 / 1679
252	Murad Geray Han bin Mübarek Geray Sultan (начало «Tohtamış Geray Sultan bin Safa Geray Sultan sözüimiz»)	Fedr Aleksayeviç	i'lâm yârlıǵ-ı şerif ibret-redif Hanı, ahdname	Bağçasaray	1091 / 1681

253	Murad Geray Han bin Mübarek Geray Sultan	Fedr Aleksayeviç	Yarlıg-ahdname	Bağçasaray	1091 / 1681
254	Murad Geray Han bin Mübarek Geray Sultan	Fedr Aleksayeviç	muhabbetname	?	?
258	Murad Geray Han bin Mübarek Geray Sultan	Fedr Aleksayeviç	muhabbetname	Ferah-kerman tışqarusında, Qańılçaq boyunda	1092 / 1681
261	Murad Geray Han bin Mübarek Geray Sultan	Fedr Aleksayeviç	i'lâm yârlıg-ı şerif Hanı	Bağçasaray	1093/ 1682
264	Murad Geray Han bin Mübarek Geray Sultan	İyyan Aleksayviç hem Petra Aleksayviç	i'lâm yârlıg-ı şerif Hanı, şartname	Bağçasaray	1093 r.x., 10 Ağustos
269	Murad Geray Han bin Mübarek Geray Sultan	İoanna Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç	i'lâm yârlıg-ı şerif Hanı, muhabbetname	Bağçasaray	1094 / 1683
270	Murad Geray Han bin Mübarek Geray Sultan	İyoana Aleksayeviç Petra Aleksayeviç	i'lâm yârlıg-ı şerif Hanı, muhabbetname	Bağçasaray	1094 / 1683
274	Selim Geray Han bin Bahadır Geray Han	İban Aleksayeviç ve Pötr Aleksayeviç	i'lâm yarlıg-ı şerif saadet-elif Hanı, muhabbetname	Bağçasaray	1095
278	Selim Geray Han bin Bahadır Geray Han	İban Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç	i'lâm yârlıg-ı şerif Hanı	?	1096 / 1684
280	Selim Geray Han bin Bahadır Geray Han	İban Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç	i'lâm yarlıg-ı şerif saadet-elif Hanı, muhabbetname	Bağçasaray	1096
284	Selim Geray Han bin Bahadır Geray Han	İban Alekayeviç ve Petra Aleksayeviç	i'lâm yarlıg-ı şerif Hanı, şartname	Bağçasaray	1096 / 1685
285	Selim Geray Han bin Bahadır Geray Han	hazine keltürmege ma'mur bolğan aqlınça	i'lâm yârlıg-ı şerif saadencam Hanı	Bağçasaray	1096 / 1685

286	Selim Geray Han bin Bahadır Geray Han	İban Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç	i'lâm yârlıĝ-1 şerif saadet-tebliĝ Hanı, muhabbetname	Bağçasaray	1097 / 1686
289	Selim Geray Han bin Bahadır Geray Han	İban Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç	i'lâm yârlıĝ-1 şerif saadet-elif Hanı, muhabbetname	Bağçasaray	1097 / 1686
290	Selim Geray Han bin Bahadır Geray Han	İban Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç	i'lâm yârlıĝ-1 şerif saadet-encam Hanı	Ferah-kerman serhadı sahrasında	1097 / 1686
291	Selim Geray Han bin Bahadır Geray Han	İban Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç	i'lâm yârlıĝ-1 şerif saadet-redif Hanı, muhabbetname	serhad-ı Ferah-kermenda	1097 / 1686
292	Selim Geray Han bin Bahadır Geray Han	İban Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç	i'lâm yârlıĝ-1 şerif saadet-encam Hanı	Bağçasaray	1098 / 1686
293	Saadet Geray Han bin Qırım Geray Sultan	İvan Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç	i'lâm yârlıĝ-1 şerif devlet-redif Hanı, muhabbetname	Aqkerman	1102 / 1691
294	Safa Geray Han bin Safa Geray Sultan	Reş-Pospolitça savbina	i'lâm ve inha-i Hanı, muhabbetname	?	?
296	Selim Geray Han bin Bahadır Geray Han	İban Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç	i'lâm yârlıĝ-1 şerif Hanı	Bağçasaray	1106 / 1695
297	El-Hac Selim Geray Han bin Bahadır Geray Han	Urus ve Purus, ve Leh ve Litva qırlı	dostane inha, muhabbetname	?	?
298	El-Hac Selim Geray Han bin Bahadır Geray Han	Barabaş hatmanı	i'lâm yârlıĝ-1 şerif Hanı	?	1116 / 1704
299	El-Hac Selim Geray Han bin Bahadır Geray Han	Petra Aleksayeviç	i'lâm yârlıĝ-1 şerif Hanı, muhabbetname	Bağçasaray	1116 / 1704
300	Saadet Geray Han bin İslâm Geray Han	Şamhâl	hatt, minhay Hanı	?	?
301	Selâmet Geray Han bin el-Hac Selim Geray Han	Fridirik Ağusto qıral, Saqsonyâ begi	minhay-i meymenet-nümay Hanı, dostane yârlıĝ-1 meveddet-tebliĝ	?	1155 / 1742 r

302	Arslan Geray Han bin Devlet Geray Han	Ağust Leh qıralı	muhabbetname	?	?
304	Canibek Geray Han	Mihayla Födraviç	i'lâm yârlıĝ-ı belıĝ-i adalet-beliĝ Hanı, ahdname	?	?
308	Inayet Geray Han	Mihayla Fyodraviç	yarlıĝ-muhabbetname	?	?
310	Bahadır Geray Han bin Selâmet Geray Han	Mihayla Fyödравиç	i'lâm yârlıĝ-ı şerif Hanı	?	?
324	Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han	Mihayla Fyodraviç	i'lâm tevqi'-refi' Hanı, yarlıĝ-muhabbetname	?	?
325	Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han	Mihayla Fyödравиç	i'lâm tevqi' muhabbet-encam Hanı, muhabbetname	Bağçasaray	1053 / 1643
333	İslâm Han Geray bin Selâmet Geray Han	Mihayla Fyodraviç	yarlıĝ-muhabbetname	Bağçasaray	1052 / 1642
339	İslâm Han Geray bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mihaylaviç	yarlıĝ-muhabbetname	Bağçasaray	1060
340	İslâm Han Geray bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inhay Hanı, yarlıĝ-muhabbetname	Ferah-kerman	?
341	İslâm Han Geray bin Selâmet Geray Han	dördünçi qral Vladislav, Lih qıralı	ahdname	Bağçasaray	?
342	İslâm Han Geray bin Selâmet Geray Han	Kişnes qansler	i'lâm yârlıĝ-ı şerif Hanı, ahdname	Bağçasaray	?
345	İslâm Han Geray bin Selâmet Geray Han	Lih memleketniñ qıralı	yarlıĝ	Qal'â-i Çuvata	?
347	İslâm Han Geray bin Selâmet Geray Han	Lih qırlı	muhabbetname	?	?
348	İslâm Han Geray bin Selâmet Geray Han	hatman Potoski Qraqovski	i'lâm yârlıĝ-ı şerif saadet-encam Hanı	Bağçasaray	?
350	İslâm Han Geray bin Selâmet Geray Han	Yân Qazimir dördünçi qral	muhabbetname	Bağçasaray	?
351	İslâm Han Geray bin Selâmet Geray Han	Qanslâr	i'lâm yarlıĝ-ı şerif Hanı, muhabbetname	Bağçasaray	?

353	İslâm Han Geray bin Selâmet Geray Han	Qanslâr	i'lâm yarlıĝ-ı şerif Hanı	Bağçasaray	?
355	İslâm Han Geray bin Selâmet Geray Han	Hatman Potoski Qraqovski	i'lâm yarlıĝ-ı şerif Hanı	Bağçasaray	?
361	Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inhay Hanı, hatt	?	28 Zilhicce
364	Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han	Yan Qazimir, qıral	inhay Hanı, muhabbetname	?	?
367	Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han	Lih qıralı Yân Qazimir	i'lâm yarlıĝ-ı şerif Hanı	Bağçasaray	?
369	Mehmed Geray Han bin Selâmet Geray Han	Lih qıralı	i'lâm yarlıĝ-ı şerif Hanı	?	?
372	Murad Geray Han bin Mübarek Geray Sultan	Barabaş hatmanı Papaviç	i'lâm yarlıĝ-ı şerif Hanı	?	?
373	Murad Geray Han bin Mübarek Geray Sultan	Botqalı atasınıñ hatmanı qoşavıy	i'lâm yarlıĝ-ı şerif Hanı	Yaştağ Biy-Eli	?

СПИСОК КАЛГАЙСКИХ ДОКУМЕНТОВ

№	От кого	К кому	Тип док-та	Место	Год
6	Sultan Selâmet Geray bin Devlet Geray Han	Leh qıralı	yârlıĝ-ı beliğ muhabbet-encam	Orda-yı Sultan	?
7	Tohtamış Geray Sultan bin Ğazı Geray Han	Lih qıralı	i'lâm yârlıĝ-ı muhabbet-i encam	Bağçasaray	?
11	Devlet Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Lih Vilâyetniñ uluğ padişahı	i'lâm yarlıĝ-ı şerif sultanı	Qağalğay Saray	1037 / 1628
16	Devlet Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Mihayla Fyödraviç	muhabbetname yârlıĝ-ı şerif hatt	Aqmescid Saray	1039 / 1630
19	Mehmed Geray Sultan ibn Selâmet Geray Han	Lih qıralı	ahdname	Ordu Saray	1042 / 1632
26	Mehmed Geray Sultan ibn Selâmet Geray Han	Liq qıralı	i'lâm yârlıĝ-ı şerif sultanı	Orda Saray	1044 / 1634

28	Hüsâm Geray Sultan bin Ğazı Geray Han	Mihayla Fyodraviç	Şartname ve ahdname hattı	Aqmescid	1044 / 1635
32	Hüsâm Geray Sultan bin Ğazı Geray Han	Mihayla Fyodraviç	muhabbetname yârlıĝ-ı şerif	Aqmescid Saray	1046 / 1636
42	İslâm Geray Sultan bin Selâmet Geray Han	Mihayla Fyodraviç	muhabbetname	Salğır-Ton Saray	1049 / 1639
43	İslâm Geray Sultan bin Selâmet Geray Han	Mihayla Fyodraviç	i'lâm yârlıĝ-ı şerif muhabbet-redif	Ordu Saray	1049 / 1639
49	İslâm Geray Sultan bin Selâmet Geray Han	Mihayla Fyodraviç	Yârlıĝ-muhabbetname	Aqmescid Saray	1050 / 1640
55	İslâm Geray Sultan bin Selâmet Geray Han	qıral Vilâdislav IV	ahdname ve şartname	?	1050 / 1640
56	İslâm Geray Sultan bin Selâmet Geray Han	Mihayla Fyodraviç	yârlıĝ	Ordı Saray	1050 / 1641
63	Feth Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan	Mihayla Fyodraviç	muhabbetname	Aqmescid Saray	1052 / 1642
68	Feth Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan	qıral Vilâdislav	muhabbetname	Aqmescid Saray	1052 / 1642
75	Feth Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan	Mihayla Fyodraviç	muhabbetname	Aqmescid Saray	1053 / 1643
81	Feth Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan	Mihayla Fyodraviç	muhabbetname hatt	Aqmescid, Devlet Saray	1053 / 1643
82	Feth Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan	Mihayla Fyodraviç	tevqi'-refi' sultanı, muhabbetname	Aqmescid Saray	1053 / 1643
87	Feth Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan	Mihayla Fyodraviç	i'lâm ve inha sultanı, muhabbetname	Ordı Saray	1053 / 1644
91	Feth Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan	Mihayla Fyodraviç	i'lâm ve inha muhabbetname	Aqmescid Saray	1054 / 1644
106	Qırım Geray Sultan bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mihaylaviç	yârlıĝ-muhabbetname	Aqmescid Saray	1056 / 1646
120	Qırım Geray Sultan bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mihaylaviç	yârlıĝ-muhabbetname	Aq Saray	1059 / 1649
123	Qırım Geray Sultan bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inha sultanı, muhabbetname	?	1059 / 1649

124	Qırım Geray Sultan bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mi-haylaviç	i'lâm ve inha-i sultanı, muhabbetname	Aqmescid Saray	1059 / 1649
126	Qırım Geray Sultan bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mi-haylaviç	i'lâm ve inha-i sultanı, muhabbetname	Aq Saray	1060 / 1650
137	Qırım Geray Sultan bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mi-haylaviç	i'lâm ve inhay sultanı, muhabbetname	Aqmescid Saray	1061 / 1651
141	Qırım Geray Sultan bin Selâmet Geray Han	Aleksay Mi-haylaviç	i'lâm ve inha' sultanı, muhabbetname	Aq Saray / Aqmescid Saray	1061 / 1651
142	Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Aleksay Mi-haylaviç	muhabbetname	Aqmescid	1062/ 1651
147	Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Aleksay Mi-haylaviç	i'lâm-i muhabbet-encam sultanı, ahname	Qal'â-i Ferahkerman	1062 / 1652
150	Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Aleksay Mi-haylaviç	i'lâm ve inhay sultanı, muhabbetname	Aqmescid	1063 / 1653
155	Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Aleksay Mi-haylaviç	i'lâm ve inha-i sultanı, muhabbetlik hatt	Aqmescid Saray	1063/ 1653
157	Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Aleksay Mi-haylaviç	i'lâm ve inha-i sultanı, muhabbetname	Aq Saray / Aqmescid Saray	1064 / 1654
161	Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Aleksay Mi-haylaviç	i'lâm ve inha-i sultanı, muhabbetname	Aqmescid Saray	1064 / 1654
169	Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Aleksay Mi-haylaviç	i'lâm ve inhay-i sultanı, muhabbetname	Aq Saray	1065 / 1655
170	Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Aleksay Mi-haylaviç	i'lâm muhabbet-encam sultanı	Aqmescid Saray	1066 / 1655
171	Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Aleksay Mi-haylaviç	i'lâm muhabbet-encam sultanı	Aqmescid Saray	1066 / 1656
174	Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Aleksay Mi-haylaviç	i'lâm ve ferman sultanı, muhabbetname	Aqmescid	?
176	Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Aleksay Mi-haylaviç	muhabbetname	Nehr-i Özi Sahray-i Heyhat	1067 / 1656
179	Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Aleksay Mi-haylaviç	i'lâm muhabbet-encam sultanı	Aq Saray / Aqmescid Saray	1067 / 1657

188	Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inhay sultanı, muhabbetname	Aqmescid	1068 / 1657-1658
193	Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inha-i sultanı, neva-zışname yârlıĝ-ı şerif	Aq Saray	1072 / 1662
195	Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	inha, muhabbetname yârlıĝ-ı şerif	Aqmescid / Aq Saray	1073 / 1662
197	Qırım Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan	boyâr knâz Ramadanskiy	i'lâm yârlıĝ-ı şerif saadet-encam sultanı	?	1075 / 1665
199	Qırım Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	muhabbetname hattı	?	?
206	Qırım Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan	dördünçü qıral Yân Qazimir, Lih qıralı	dostane inha, muhabbetname	Aqmescid	1078 / 1667
211	Qırım Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviçniñ yaqın kişisine	i'lâm yârlıĝ-ı şerif saadet-encam sultanı	Aqmescid	1078 / 1668
214	Qırım Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm yârlıĝ-ı şerif sultanı, muhabbetname	Aqmescid	?
217	Qırım Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm yârlıĝ-ı şerif saadet-redif sultanı, muhabbetname	Aqmescid Saray	1079 / 1669
221	Qırım Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm yârlıĝ-ı şerif saadet-redif sultanı, muhabbetname	Aq Saray / Aqmescid Saray	1081 / 1670
230	Qırım Geray Sultan bin Devlet Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm yârlıĝ-ı şerif sultanı, muhabbetname	Aqmescid Saray	1081 / 1671
246	Tohtamış Geray Sultan bin Safa Geray Sultan	Fedor Aleksayeviç	muhabbetname	?	1090 / 1679
248	Tohtamış Geray Sultan bin Safa Geray Sultan	Födr Aleksayeviç	yârlıĝ-ı şerif, muhabbetname	?	1091 / 1680
256	Tohtamış Geray Sultan bin Safa Geray Sultan	Fedr Aleksayeviç	muhabbetname	Or tışqarısında, Qañılçaq yalısında	1092 Büyük Bayram 15 künü / 1681

259	Tohtamış Geray Sultan bin Safa Geray Sultan	Fedr Aleksayeviç	i'lâm yarlıg-ı muhabbet-tebliğ, muhabbetname	Ferahkerman tışqarusında	1092 / 1681
262	Tohtamış Geray Sultan bin Safa Geray Sultan	Fyödr Aleksayeviç	i'lâm yârlıg-ı şerif sultanı, muhabbetname	Aqmescid	1093 / 1682
265	Tohtamış Geray Sultan bin Safa Geray Sultan	İyyan Aleksayeviç Petra Aleksayeviç	i'lâm yârlıg-ı şerif sultanı, muhabbetname	Aqmescid	1093 / 1682
271	Tohtamış Geray Sultan bin Safa Geray Sultan	İyoana Aleksayeviç Petra Aleksayeviç	i'lâm yârlıg-ı şerif sultanı, muhabbetname	Aqmescid şehrinde	1094 / 1683
273	Tohtamış Geray Sultan bin Safa Geray Sultan	İyoana Aleksayeviç Petra Aleksayeviç	i'lâm yârlıg-ı şerif devlet-redif sultanı, muhabbetname	Aqmescid şehrinde	1094 / 1683
275	Devlet Geray Sultan bin Selim Geray Han	İyan Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç	i'lâm yârlıg-ı şerif saadet-elif sultanı, muhabbetname	Aqmescid	1095 / 1684
276	Devlet Geray Sultan bin Selim Geray Han	İyan Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç	i'lâm yârlıg-ı şerif saadet-elif sultanı, muhabbetname	Aqmescid	1095 / 1684
281	Devlet Geray Sultan bin Selim Geray Han	İban Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç	i'lâm yârlıg-ı şerif saadet-redif sultanı, muhabbetname	Aqmescid Saray	1096 / 1685
287	Devlet Geray Sultan bin Selim Geray Han	İban Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç	i'lâm yârlıg-ı şerif saadet-encam sultanı, muhabbetname	Aqmescid Saray	1097 / 1686
305	Devlet Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Urus ve Purusniñ qıralı	i'lâm yârlıg-ı şerif	Bağçasaray	?
343	Qırım Geray Sultan bin Selâmet Geray Han	dördüncü qıral Vladislav	ahdname-muhabbetname	Aq Saray	?
359	Çazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	inhay sultanı, muhabbetname	Aqmescid	?
365	Çazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Potoski Hatman	i'lâm ve inha-i sultanı, hatt	?	?
368	Çazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Hatman Lâskoronski	i'lâm yârlıg-ı şerif sultanı	?	?

375	Devlet Geray Sultan bin Selim Geray Han	İban Aleksa-yeviç ve Petra Aleksayeviç	i'lâm yarlıđ-ı şerif saadet-redif sultanı, muhabbetname	Aqmescid Saray	? Mayıs
-----	---	--	---	----------------	---------

СПИСОК ДОКУМЕНТОВ НУРЕДДИНОВ

№	От кого	К кому	Тип док-та	Место	Год
38	Safa Geray Sultan bin Selâmet Geray Han	Mihayla Fyödравиç	i'lâm yârliđ, ahdname	Qazı Saray	1047 / 1637
47	Qırım Geray Sultan bin Selâmet Geray Han	Mihayla Fyödравиç	i'lâm yârliđ-ı şerif sultanı	Qaçı Saray	1049/ 1640
50	Qırım Geray Sultan bin Selâmet Geray Han	Mihayla Fyödравиç	i'lâm yârliđ sultanı	Bağçasaray	1050 / 1640
54	Qırım Geray Sultan bin Selâmet Geray Han	Lih ve Litva, Urus ve Purus qralı	i'lâm yarlıđ-ı şerif, ahdname	Bağçasaray	1050 / 1640
59	Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Mihayla Fyodравиç	i'lâm yârliđ-ı şerif sultanı	?	1052 / 1642
64	Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Mihayla Fyodравиç	i'lâm yârliđ-ı şerif sultanı, muhabbetname	Ferahkerman	1052 / 1642
70	Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Mihayla Fyodравиç	i'lâm ve inha' sultanı, muhabbetname	?	1052 / 1642
78	Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Mihayla Fyodравиç	i'lâm yarlıđ-ı muhabbet-encam sultanı, muhabbetname	?	1053 / 1643
80	Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Mihayla Fyodравиç	i'lâm muhabbet-encam sultanı	Saray-ı Qaçı	1053 / 1643
83	Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Mihayla Fyodравиç	i'lâm muhabbet-encam sultanı	Qaçı Saray	1053 / 1643
92	Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Mihayla Fyodравиç	muhabbetname	Qaçı Saray	1054 / 1644
100	Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Mihayla Fyodравиç	yarlıđ- muhabbetname	Qaçı Saray	1054 / 1645

107	Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm muhabbet- encam sultanı, ahdname hattı	Qazı Saray	1056 / 1646
115	Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm muhabbet- encam sultanı	Qaçı Saray	1058 / 1648
125	Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	muhabbet- encam sultanı	Qaçı Saray	1059 / 1649
134	Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inhay sultanı, muhabbetname	Bi-yurt-ı Qaçı Sultanı	1060 / 1650
135	Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inhay sultanı, muhabbetname	Qaçı Saray	1060 / 1650
136	Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm inha sultanı, muhabbetname	Qaçı Saray	1061 / 1651
138	Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inha-i muhabbet- encam sultanı	Qaçı Saray	1061 / 1651
140	Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inha-i sultanı, muhabbetname	Qaçı Saray	1061 / 1651
143	Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inha, muhabbetname	Qaçı Saray	?
148	Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm muhabbet- encam sultanı, ahdname	Ferahkerman	1062 / 1652
151	Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inhay sultanı, muhabbetname	Qaçı Saray	?
154	Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan (нурединство не указано)	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inha, muhabbetname	nehr-i Leb Sağır	1063 / 1653
158	Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan (нурединство не указано)	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm muhabbet- encam sultanı	?	?

162	Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan (нуреддинство не указано)	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm muhabbet- encam sultanı	?	?
175	Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inhay sultanı, muhabbetname	Qaçı Saray	1067 / 1656
177	Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inhay sultanı, muhabbetname	Qaçı Saray	1067 / 1656
180	Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inhay sultanı, muhabbetname	Qaçı Saray	1067 / 1657
182	Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inhay sultanı, muhabbetname	?	1067 / 1657
185	Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm inhay sultanı, muhabbetname	Qaçı Saray	1068 / 1657
186	Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inhay sultanı, muhabbetname	Qaçı Saray	1068 / 1657
189	Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inhay sultanı, muhabbetname	Qaçı Saray	1068 / 1658
200	Devlet Geray Sultan bin Feth Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inhay sultanı, muhabbetname	?	?
212	Devlet Geray Sultan bin Feth Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviçniñ yaqın kişisine	i'lâm yârlıǵ-ı şerif saadet- encam sultanı	Süyren Saray	1078 / 1668
215	Devlet Geray Sultan bin Feth Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm yârlıǵ-ı şerif sultanı, muhabbetname	?	?
218	Devlet Geray Sultan bin Feth Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm yârlıǵ-ı şerif sultanı, muhabbetname	Süyren	1079 / 1669
222	Devlet Geray Sultan bin Feth Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm yârlıǵ-ı şerif saadet- redif sultanı, muhabbetname	Süyren Saray	1081 / 1670
231	Devlet Geray Sultan bin Feth Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm yârlıǵ-ı şerif sultanı, muhabbetname	Saray-ı Süyren	1081 / 1671

235	Safa Geray Sultan bin Safa Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm yârlıĝ-ı şerif sultanı, muhabbetname	Qaçı Saray	?
240	Saadet Geray Sultan bin Qırım Geray Sultan	Fedor Aleksayeviç	muhabbetname	tahtgâhı	1089
247	Saadet Geray Sultan bin Qırım Geray Sultan	Fedor Aleksayeviç	muhabbetname	?	1090 / 1679
249	Saadet Geray Sultan bin Qırım Geray Sultan	Fedr Aleksayeviç	yârlıĝ-ı şerif, muhabbetname	?	1091/ 1680
257	Saadet Geray Sultan bin Qırım Geray Sultan	Fedr Aleksayeviç	muhabbetname	Or tıŝqarısında, Qañılçaq yâqasında	1092, Buyük Bayram 15 künü / 1681
260	Saadet Geray Sultan bin Qırım Geray Sultan	Fedr Aleksayeviç	i'lâm yarlıĝ-ı muhabbet- tebliĝ, muhabbetname	Ferahkerman tıŝqarısında, Bi-sahray-ı Qañılçaq	1092 / 1681
263	Saadet Geray Sultan bin Qırım Geray Sultan	Fedr Aleksayeviç	i'lâm yârlıĝ-ı şerif sultanı, muhabbetname	Bulĝanaq, tahtgâhı	1093 / 1682
266	Saadet Geray Sultan bin Qırım Geray Sultan	İyan Aleksayeviç Petra Aleksayviç	i'lâm yarlıĝ-ı şerif sultanı, şartname	?	?
272	Saadet Geray Sultan bin Qırım Geray Sultan	İyoana Aleksayeviç Petr Aleksayeviç	i'lâm ve inha-i sultanı, muhabbetname	?	1094 / 1683
277	Azamat Geray Sultan bin Selim Geray Han	İban Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç	i'lâm yârlıĝ-ı şerif saadet- elif sultanı, muhabbetname	Aqmescidde, tahtgâhı	1095 / 1684
282	Azamat Geray Sultan bin Selim Geray Han	İban Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç	i'lâm yârlıĝ-ı şerif saadet- redif sultanı, muhabbetname	Qaçı Saray	1096 / 1685
288	Azamat Geray Sultan bin Selim Geray Han	İban Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç	i'lâm yârlıĝ-ı şerif saadet- encam sultanı, muhabbetname	Qaçı Saray	1097 / 1686

322	Ğazı Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Mihayla Fyodraviç	i'lâm yârlıĝ-ı şerif sultanı, muhabbetname	Sahray-ı Qañılçaq	1052 / 1642
358	Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	i'lâm ve inha-i sultanı, muhabbetname	Bolı Saray	?
360	Adil Geray Sultan bin Mübarek Geray Sultan	Aleksay Mihaylaviç	inhay sultanı, muhabbetname	Töle Saray	?
370	Devlet Geray Sultan bin Feth Geray Sultan	Lih Vilâyetniñ qıralı	inha-i muhabbetname	?	?
376	Azamat Geray Sultan bin Selim Geray Han	İban Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç	i'lâm yârlıĝ-ı şerif saadet- redif sultanı, muhabbetname	?	?

СПИСОК ДОКУМЕНТОВ ГИРЕЙ-СУЛТАНОВ И ДРУГИХ ЧЛЕНОВ ХАНСКОГО ДОМА

№	От кого	К кому	Тип док-та	Место	Год
9	Şahin Geray Sultan bin Saadet Geray Han	hetman knez Poliski	i'lâm yârlıĝ-ı şerif encam- sultanı	?	?
57	Baht Geray Sultan bin Bahadır Geray Han	Lih qıralı, Eslâf qıral	i'lâm yârlıĝ-ı şerif	Bağçasaray	1050 / 1640
208	Hüsam Geray Sultan bin Feth Geray Sultan	Urus, Purus ve Litva qırları	muhabbetname	?	?
303	Selâmet Geray Sultan	Uluĝ Güral biyliği, uluĝ biygâ	muhabbetname	?	?
309	Devletlü Hanım, Inayet Geray Hannıñ qardaşı	Uluĝ Urusniñ ve Purusniñ, ve Lihniñ ve Litvaniñ qıralı	hatt, inha olunan	Bağçasaray	?
371	Alb Geray Sultan	Lih memleketniñ uluĝ qıralı	inha-i muhabbetname	?	?

СПИСОК ДОКУМЕНТОВ ВИЗИРЕЙ

№	От кого	К кому	Тип док-та	Место	Год
44	Mehmedşah ağay	Mihayla Fyödraviç	muhabbetname	?	1049 / 1639
51	Bayram ağa	Mihayla Fyodraviç	hatt	?	1050 / 1640

85	Qayıt ağay hazret-i Han	Mihayla Fyodraviç	hatt	?	1053 / 1643
95	Sefer Ğazı ağay hazret-i Han	Lih ve Litva, Urus ve Purus qıralı	hatt	?	?
101	Sefer Ğazı ağay hazret-i Han	Mihayla Fyodraviç	hatt	?	1054 / 1645
116	Sefer Ğazı ağay hazret-i Han	Aleksay Mihaylaviç	inha ve i'lâm, hatt	?	1058 / 1648
196	Sefer Ğazı ağay hazret-i Han	vezir-i Aleksay Mihaylaviç	hatt	?	1073 / 1662
204	İslâm ağa vezir-i hazret Han	vezir-i Aleksay Mihaylaviç	hatt	Bağçasaray	1078/ 1667
232	Bahadır ağay hazret-i Han	Afanasiy Lavrenkaviç Ardı-Naşökin	hatt	Bağçasaray	1081 / 1671
236	Bahadır ağay hazret-i Han	Dumnay, vezir	muhabbetname	Bağçasaray	14 Şevval
237	Bahadır ağay hazret-i Han	Radamanskiy, asker başı	muhabbetname	Bağçasaray	14 Şevval
239	Bahadır ağay hazret-i Han	Radamanskiy, serdar	hatt	Bağçasaray	1088
242	Ahmed ağay vezir-i Han	Masqva qıralı bolğan Aq biyniñ vekili	hatt	?	?
243	Ahmed ağay vezir-i Han	Qasbulad biy	hatt	?	?
244	Ahmed ağay vezir-i Han	Dumnay, Födr Aleksayeviçniñ yaqın kişisi	hatt	?	1090 / 1679
250	Ahmed ağay hazret-i Han	Dumnay, Fedor Aleksayeviçniñ veziri	hatt	?	1091/ 1680
251	Ahmed ağay hazret-i Han	Dumnay, Fedor Aleksayeviçniñ veziri	hatt, muhibbane inha	Bağçasaray	1091 / 1680
279	Bahadır ağay hazret-i Han halâ	İban Aleksayeviç ve Petra Aleksayeviç hazretleriniñ boyarı ve dumnası	hatt, inha	?	?
283	Bahadır ağay hazret-i Han	İyoanna Aleksayeviç Petr Aleksayeviçniñ boyarı ve dumnası	muhabbetname hattı	Bağçasaray	1096 / 1685
315	Sefer Ğazı ağay hazret-i sultanı	Mihayil Fyodraviç	muhabbetname hattı	?	?
318	Bayram ağay hazret-i Han	Lih memleketleriniñ ve Litvaniñ qıralı	hatt, i'lâm ve inhay hayır havahı	?	?

319	Bayram ağa vezir-i Han	Urus ve Purus, Lih ve Litvaniñ qıralı	hatt	?	?
326	Qayıt ağay hazret-i Han	Mihayla Fyodraviç	hatt, i'lâm ve inhay-i muhlisi	?	?
349	Sefer Ğazı ağay hazret-i Han	qansilâr	hatt, inha	?	?
352	Sefer Ğazı ağay hazret-i Han	qansilâr	hatt	?	?
354	Sefer Ğazı ağay hazret-i Han	qanslâr	i'lâm ve inha	?	?
362	Sefer Ğazı ağay hazret-i Hanı	Aleksay Mihaylaviçniñ veziri	inha, hatt (mektüb)	?	?
363	Sefer Ğazı ağay hazret-i Han	Aleksay Mihaylaviçniñ veziri	inha, hatt	?	?
374	Ahmed ağay hazret-i Han	Dumnay, Fedor Aleksayeviçniñ vekili	i'lâm, hatt	?	?
377	Bahadır ağay hazret-i Han	boyarın knâz Vasiliy Vasiliyeviç Ğalitsın	inha, hatt, muhabbetname	?	?

СПИСОК ДОКУМЕНТОВ КАПУ-АГАЛАР И АГАЛАР

№	От кого	К кому	Тип док-та	Место	Год
39	Sefer Ğazı ağay	Mihayla Fyöd raviç	hatt	?	1047 / 1638
45	Sefer Ğazı ağay	Mihayla Fyöd raviç	muhabbetname	?	1049 / 1639
77	Aliğazı ağay hazret-i Sultan	Mihayla Fyod raviç	hatt	?	1053 / 1643
88	Aliğazı ağay hazret-i Sultan	Mihayla Fyod raviç	hatt	?	1053 / 1644
97	İslâm ağay hazret-i Sultan	Mihayla Fyod raviç	hatt	?	1054 / 1644
98	Sefer Ğazı ağay hazret-i Han	Mihayla Fyod raviç	hatt	?	?
103	İslâm ağay hazret-i Sultan	Mihayla Fyod raviç	hatt	?	?
109	Ramazan ağay hazret-i Han	Aleksay Mihaylaviç	hatt	?	1056 / 1646
110	İslâm ağay hazret-i Sultan	Aleksay Mihaylaviç	hatt, muhabbetname	?	?
122	İslâm ağay hazret-i Sultan, baş ağası	Aleksay Mihaylaviç	hatt, muhabbetname	?	1059 / 1649

201	İslâm ağay hazret-i Han	Baş vezir-i Aleksay Mihaylaviç	i'lâm muhabbet ve inhay dostane, hatt	Bağçasaray	1077 / 1666
314	Sefer Ğazı ağa	Mihayla Fyodraviç	hatt	?	?
323	Qayıt ağa hazret-i Han halâ	Mihayla Fyodraviç	i'lâm ve inhay-i muhlis	?	?
327	Qayıt ağay hazret-i Hanı	Mihayla Fyodraviç	hatt, i'lâm ve inha	?	?
328	Qayıt ağay hazret-i Hanı	Mihayla Fyodraviç	hatt, i'lâm ve inha	?	?
330	Murtaza ağay hazret-i Sultan	Mihayla Fyodraviç	hatt	?	?
331	Aliğazı ağay hazret-i Sultan	Mihayla Fyodoraviç	hatt, muhabbetname	?	?
332	Aliğazı ağay hazret-i Sultan / Aliğazı bin Müselli	Mihayla Fyodoraviç	hatt, muhabbetname	?	?
344	Ramazan ağay-ı Hanı	qıral	hatt	?	?
366	Samur ağay hazret-i Sultanı	Kurçenka qansilâr	i'lâm, hatt	?	?

СПИСОК ДОКУМЕНТОВ БЕЕВ

№	От кого	К кому	Тип док-та	Место	Год
29	Ali bek	Mihayla Fyödraviç	hatt, şayid kâğıdı	?	1045 / 1635
34	Cantimur bek	Mihayla Fedaraviç	hatt, şayit kâğıdı	?	1047 / 1637
52	Cantimur biy	Mihayla Fyodraviç	hatt, şayit kâğıdı	?	1050 / 1640
60	Cantimur biy	Mihayla Fyodraviç	hatt	?	1052 / 1642
61	Cantimur biy	Mihayla Fyodraviçniñ yaqın kişisi	hatt	?	1052 / 1642
65	Cantimur biy	Mihayla Fyodraviç	hatt	?	1052 / 1642
72	Mehmedşah biy	Mihayla Fyodraviç	hatt	?	1053 / 1643
73	Mehmedşah biy	Mihayla Fyodraviç	hatt	?	1053 / 1643
76	Mehmedşah biy	Mihayla Fyodraviç	hatt	?	1053 / 1643
84	Mehmedşah biy	Mihayla Fyodraviç	hatt	?	1053 / 1643
86	Mehmedşah biy	Mihayla Fyodraviç	şayit kağıdı, hatt	?	1053 / 1643

93	Mehmedşah bek	Mihayla Fyodraviç	hatt	?	1054 / 1644
102	Mehmedşah biy	Mihayla Fyodraviç	hatt	?	? 27Мухаррем
108	Mehmedşah biy	Aleksay Mihaylaviç	hatt	?	1056 / 1646
128	Mehmedşah biy	Aleksay Mihaylaviç	hatt	?	1060 / 1650
225	Mehmedşah bek	Afanasiy Lavrantiyaviç, boyar	hatt	?	1081 / 1670
226	Mehmedşah bek	Aleksay Mihaylaviç	hatt	?	1081 / 1670
255	Velişah bek, qaraçı, almaşuv begi	Dumnay, Fyodr Aleksayeviçniñ yaqın kişisi	hatt, muhibbane i'lâm	?	1092 / 1681
295	Oktimur bek mir-Şirin	Lih hatmanları ve Qansileri, ve umuma Reş-Pospolitça	hatt, muhibbane inha	?	?
311	Cantimur biy	Mihayla Fyodraviç	hatt	?	10 Zilqa'de
312	Cantimur biy	Mihayla Fyodraviç	hatt	?	11 Zilqa'de
313	Cantimur biy	Mihayla Fyodraviç	hatt	?	?

СПИСОК ДОКУМЕНТОВ ЧИНОВНИКОВ И ПОСЛОВ

№	От кого	К кому	Тип док-та	Место	Год
58	baş hazinedar Can-Mırza ağa	Mihayla Fyodraviç	hatt	?	1051 / 1642
96	Arslan ağa hazinedar-i hazret-i Han	Urus ve Purus, Litva ve Lih qıralı	hatt	?	?
219	Sefer ağa ve Şahtemir Atalıq, Han ilçileri	Aleksay Mihaylaviçniñ bayârları ve müşavirleri	Şartname hattı	Maskva	178-й год
223	Murtaza Ali, qazı'asker ve ağay-i hazret Han	vezir Afanasiy Lavrenkof-Maşukin	hatt	Bağçasaray	1081 / 1670
267	Velişah biy Suleş oğlu ilçı başı ve başqaları	aqlınça ve vayeveda Petr Dimitriyeviç Usquratin, dyâq Kirila Aleksiy oğlu	şartname	Pravluşna, almaşuv yeri	7191, 2 Aqtâbr

268	Velişah biy Suleş, Qaplan ağa ve mırzalar, elçiler	aqlınça ve vayevada Kirila Osipoviç Holopov, dyâq Timafiy Pratapopov	şartname	Pravluşna, almaşuv yeri	7191, 11 Oqtâ- bur
320	İslâm ağa, baş hazinedar-i hazret Han	Mihayla Fyodraviç	hatt	?	1050 / 1640
321	İslâm ağay ser hazine-i hazret Hanı	Litvaniñ ve Mazaskaniñ qıralı	hatt, i'lâm ve inha	?	?
329	Canmırza ağa hazinedar hazret-i Han / Canmırza bin Şah-Ğazı ağa	Mihayla Fyodraviç	hatt, arz ve inha	?	?
335	Sefer Ğazı kâtib-i divan-ı Han	Aleksay Mihaylaviç	hatt	?	?
378	Üsti Mırza, elçi başı	Ivan ve Petr Aleksayeviç	hatt	?	?

СПИСОК ДОКУМЕНТОВ ЦАРЕЙ

№	От кого	К кому	Тип док-та	Место	Год
117	Aleksay Mihaylaviç	İslâm Geray Han	hatt	Maskva ?	1058 / 1648
119	Aleksay Mihaylaviç	İslâm Geray Han	hatt	Masqva ?	?
127	Aleksay Mihaylaviç	Qalğa Qırım Geray Sultan	hatt	Masqva ?	?
129	Aleksay Mihaylaviç?	İslâm Geray Han	hatt	Masqva ?	?
130	Aleksay Mihaylaviç	Qalğa Qırım Geray Sultan	hatt	Masqva ?	? 159 г.
131	Aleksay Mihaylaviç	Nuraddin Ğazı Geray Sultan	hatt	Masqva ?	?
144	Aleksay Mihaylaviç	İslâm Geray Han	hatt	Maskva	7161 г. от Адама
163	Aleksay Mihaylaviç	Qalğa Ğazı Geray Sultan	hatt, muhabbetname	Masqva ?	163-й г.
164	Aleksay Mihaylaviç	Nuraddin Adil Geray Sultan	hatt	Masqva ?	163-й г.

191	Aleksay Mihaylaviç ?	?	hatt, muhabbetname	Maskva	7167 г. от Адама
227	Aleksay Mihaylaviç	Adil Geray Han	hatt	Masqva ?	1081/ 1670
316	Mihayla Fyodoraviç	Qalğa Islâm Geray Sultan	hatt	Masqva ?	?
317	Mihayla Fyödaraviç	Nuraddin Safa Geray Sultan	hatt	Masqva ?	?
334	Mihayla Fyödaraviç?	İslâm Geray Han?	hatt	Masqva ?	150-й год
336	Aleksay Mihaylaviç	Qalğa Qırım Geray Sultan	hatt- muhabbetname	Masqva ?	?
337	Aleksay Mihaylaviç	Nuraddin Qazı Geray Sultan	hatt- muhabbetname	Masqva ?	?
338	Aleksay Mihaylaviç	Qalğa Qırım Geray Sultan	hatt- muhabbetname	Masqva ?	?
356	Aleksay Mihaylaviç?	Mehmed Geray Han	hatt- muhabbetname	Maskva	7064 г. от Адама, декабрь
357	Aleksay Mihaylaviç?	Mehmed Geray Han	hatt- muhabbetname	Masqva ?	?

СПИСОК ДОКУМЕНТОВ ОСМАНСКОЙ СТОРОНЫ

№	От кого	К кому	Тип док-та	Место	Год
159	Bende-i Zulfiqar ağa / Zulfiqar bin Abdülvehhab	Aleksa Mihaylaviç	ubudiyetname	?	1064 / 1654
307	Vezir ?	Masqva ve Rusiñ çarı, çar [...] Födorov, Mihayla Fyödraviç	hatt, dostane inha	?	1044 / 1634
346	Vezir ?	Lih qıralnıñ qaim- maqamı Mateyâş Lübenski	hatt, inha-i muhibbane ve inba-i dostane	Bi-medine-i Qastantiniye	?

ПИСЬМА ЛИЧНОГО ХАРАКТЕРА

№	От кого	К кому	Тип док-та	Место	Год
306	Suleyman efendi	qadın	Mektüb, müştaqane olunan	? Qamaniçe yanında	1043 / 1633

ДЕФТЕРЫ

№	От кого	Место	Год
31	İnayet Geray Han bin Ğazı Geray Han	?	1045 / 1635
35	Bahadır Geray Han bin Selâmet Geray Han	Bağçasaray	1047 / 1638
40	Bahadır Geray Han bin Selâmet Geray Han	Bağçasaray	1047 / 1638

АННОТАЦИЯ

Книга представляет собой транслитерацию с арабского письма текстов документов из канцелярий Крымского ханства, собранных и переписанных востоковедом Х. Фейзхановым в 1858 г. Коллекция была издана в 1864 г. академиком В. Вельяминовым-Зерновым под заглавием «Материалы для истории Крымского ханства». За последние столетия, помимо фрагментарных работ, не было ни одной попытки системного подхода к исследованию представленных материалов.

Полное количество документов – 378 единиц. В документах отражены внешняя политика (международная дипломатия), внутригосударственное устройство, социально-экономическая жизнь Крымского ханства. Значительный в объеме фактографический материал проливает свет на прежде малоизвестные и неисследованные стороны Крымского ханства. Языку материалов свойственны оригинальность, архаика, динамика, смешанный состав, локальность и глобальность.

Документы типологизированы на ярлыки, мухаббетнаме, шертнаме, ахднаме, хатты. Проведена систематизация по параметру исходных данных: документы ханов, калга-султанов и нуреддин-султанов, Гирей-султанов и представителей ханского дома, визирей, капу-агалар и агалар, беев, чиновников и послов, московских царей, османской канцелярии, личные письма, дефтеры (книги записей). Во введении к книге описана историко-филологическая специфика собрания. Издание снабжено аннотациями (краткими содержательными характеристиками) каждого документа, указателем персоналий и географических объектов, этноуказателем, глоссарием, таблицами, фотокопиями документов и иллюстрациями.

Для филологов, востоковедов, историков, преподавателей и студентов профильных специальностей университетов, широкого круга читателей.

АННОТАЦИЯ

Китап, 1858 йылында шаркъшынас Х. Фейзханов тарафындан топлангъан ве кочюрилип алынган, Къырым ханлыгъы кяттипханелериндеки весикъалар метинлерининъ арап уруфатындан чевирме (транслитерация) ишидир. Джыйынтыкъ академик В. Вельяминов-Зерновнынъ саесинде 1864 сенеси «Материалы для истории Крымского ханства» («Къырым ханлыгъы тарихы ичюн материаллар») серлевасы алтында нешир этильди. Сонъ асырларда, айры парчалы эсерлер тышында, такъдим этильген материалларнынъ чалышмасына систематик бир янашув олмады.

Весикъаларнынъ умумий сайысы 378 адеддир. Весикъаларда Къырым ханлыгъынынъ тыш сиясети (бейнелхалкъ дипломатиясы), ич къурулушы, ичтимай ве икътисадий яшайышы акс этильген. Колемдже буюк фактографик материал Къырым ханлыгъынынъ эвельде аз билинген ве ич те араштырылмагъ-

ан тарафларыны айдынлата. Материалларнынъ тилине асыллыкъ, къадимет, аркетченлик (динамика), къарышыкъ теркип, ерлилик ве глобаллик хастыр.

Весикъалар ярлыкълар, мухаббетнаме, шартнаме, ахднаме, хаттлар киби чешитлерге болюнген. Иптидаий малюматына коре системлештирюв эда этильди: ханлар, къалгъа-султан ве нуреддин-султанлар, Гирей-султанлар ве хан эвининъ векиллери, везирлер, къапу-агълар ве агълар, бейлер, мемурлар ве эльчилер, Москва чарлары, османлы къятипханелернинъ весикъалары, шахсий мектюплер, дефтерлер. Китапнынъ мукъаддемесинде джыйынтыкънынъ тарихий-филологик хусусиетлери тариф этильген. Неширге теминат оларакъ эр бир весикъанынъ аннотациясы (къыска мундериджеси), шахыслар ве джогърафик объектлернинъ костьергичи, миллетлер костьергичи, къошма сёзлюк, джедвеллер, весикъаларнынъ фотосуретлери ве иллюстрациялар кире.

Филологлар, шаркъшынаслар, тарихчылар, университетте махсус зенаатлар боюнджа чалышкъан оджа ве студентлер, кениш окъуйджылар даиреси ичюн.

ABSTRACT

The book is a transliteration from Arabic script of texts of documents from the offices of the Crimean Khanate, collected and copied by orientalist H.Feyzkhanov in 1858. The collection was published in 1864 by academician V. Velyaminov-Zernov under the title «Materials for the history of the Crimean Khanate». In recent centuries, apart from the fragmentary works, there has been no attempt at a systematic approach to the study of the materials presented.

The total number of documents is 378 units. The documents reflect the foreign policy (international diplomacy), the internal structure, and the social and economic life of the Crimean Khanate. A considerable amount of factual material sheds light on the previously little known and unexplored aspects of the Crimean Khanate. Originality, archaism, dynamics, mixed composition, locality and globality are specific to the language of materials.

The documents are typologized on yarlyks, muhabbetnames, shartnames, ahdnames, khatts. The sistematization according to the initial data is carried out: documents of khans, kalga-sultans and nureddin-sultans, Girey-sultans and representatives of the khan's house, viziers, kapu-agalar and agalar, beys, officials and ambassadors, Moscow tsars, Ottoman chancery, personal letters, defters (registers). In the introduction to the book, the historical and philological specificity of the collection is described. The edition is provided with abstracts (brief content characteristics of each document), an index of personalities and geographical objects, an ethnic index, a glossary, tables, photocopies of documents, and illustrations.

For philologists, orientalists, historians, teachers and students of profile specialties of universities, a wide range of readers.

Научное издание

**ДОКУМЕНТЫ
КРЫМСКОГО ХАНСТВА
ИЗ СОБРАНИЯ
ХУСЕЙНА ФЕЙЗХАНОВА**

**Составитель, транслитерация:
АБДУЖЕМИЛЕВ Рефат Рустем огълы**

Макет, верстка:
Усеинов М.А.

На обложке:
тугра хана Бахадыра I Гирея (1602-1641)

На форзаце:
1. Фортификационные сооружения Ор-Капу
Nicolaas Witsen «Noord en Oost Tartaryen...», Amsterdam, 1705
2. Прутский поход: лагерь ханского войска (1711 г.)
Издано: Де ла Мотрэ. Путешествие по Европе, Азии и Африке.
Том II. – Гаага, 1727

Подписано в печать 26.11.2017. Формат 70x100 1/16.
Бумага ENZO 60 г/м². Печать офсетная.
Гарнитура Times New Roman. Усл. печ. л. 66,3.
Заказ № 49225. Тираж 500 экз.

Отпечатано в типографии ООО «КОНСТАНТА»:
308519, Белгородская обл., Белгородский р-н,
пос. Северный, ул. Березовая, 1/12.
Тел./факс: (4722) 300-720, www.konstanta-print.ru

ISBN 978-5-906952-38-7

ACHMET CHIRAY GENERAL DE TARTARI FIGLIO
DEL GRAN CHAM

A. Bloem, del.

Cor, Meijssens, fecit.

Ахмед Гирей-султан (1649-?)

А. Блоэм. Galeazzo Gualdo Priorato «Historia di Leopoldo Cesare...».

Вена, 1670, Т. 2.

ISLAN-GIERAY Sultan Muradin Grand Cham des Tartares, fameux par ses guerres contre les Moscovites, et Chinois, et encores contre le Mogor.

Ислам Гирей Хан III (1604-1654)

Б. Монкорне / Baltazar Moncornet (1600-1668). Париж, XVII в.

С живописного оригинала.

Портрет Ислам Гирей Хана III.
Фрагмент с оттиска из коллекции музея «Ларишес».

Крымский хан Адиль Гирей (1617-1672)

Mauritz Lang. Из книги Galeazzo Gualdo Priorato «*Historia di Leopoldo Cesare....*». Вена, 1670

*Глава посольской миссии от хана Ислама Гирея в Швеции в 1650 г.:
М. Мериан. Изд.: «Theatrum europaеum». Т.6. Франкфурт-на-Майне, 1663*

*Второй представитель
посольской миссии от хана
Ислама Гирея
в Швеции в 1650 г.: М. Мериан.
Изд.: «Theatrum euroraеum». Т.6.
Франкфурт-на-Майне, 1663*

*Турецкий представитель в
составе посольской миссии
от хана Ислама Гирея в
Швеции в 1650 г.: М. Мериан.
Изд.: «Theatrum euroraеum».
Т.6. Франкфурт-на-Майне,
1663*

Калга-султан
А. Блоэм, издано: Galeazzo Gualdo Priorato «Historia di Leopoldo Cesare...»,
Вена, 1670

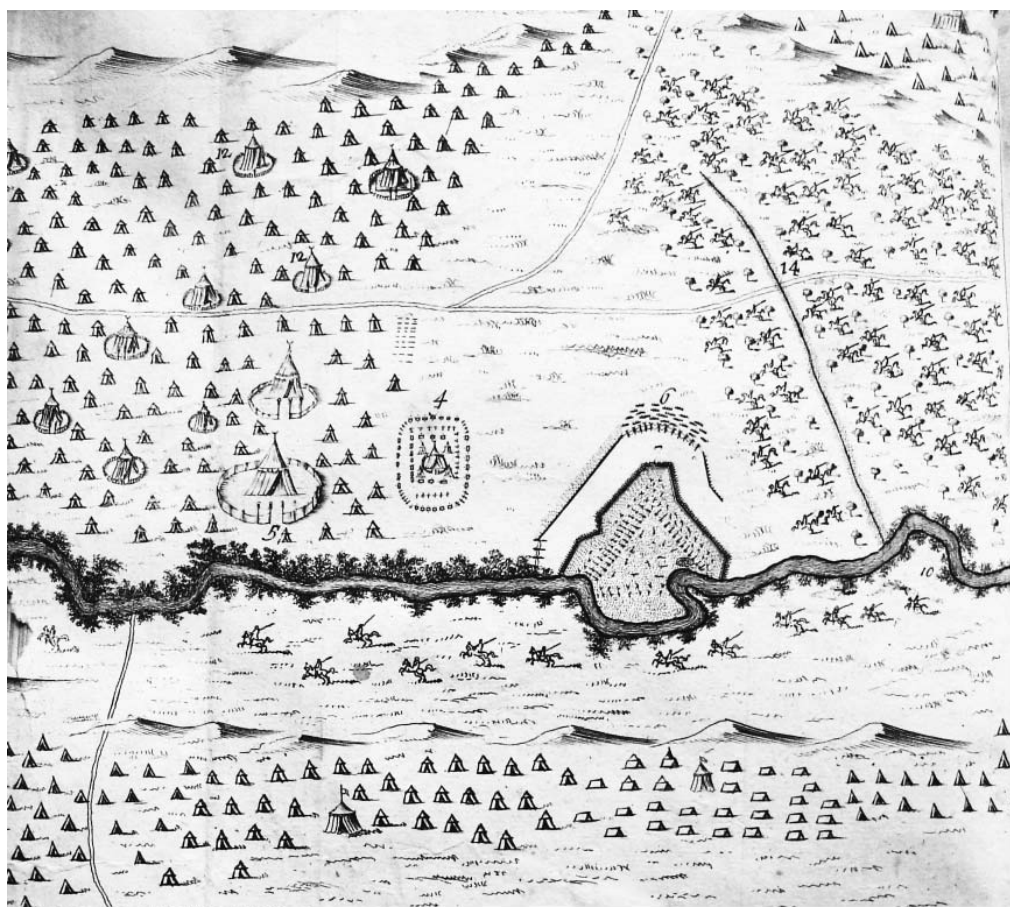
Нурали Оглан Мурза (XVII в.) – посол крымского хана Джанибек Гирея (1610-23, 1624, 1628-35) в Швеции в 1632 г.

М. Мериан. Изд.: «Theatrum europaicum». Т.2. Франкфурт-на Майне, 1646

Сефергази-ага (ум. в 1664 г.) – Хан-агасы (главный визирь) Крымских ханов Ислама Гирея III (1644-54) и Мехмеда Гирея IV (1654-67), выдающийся государственный и политический деятель, меценат

Л. Хен, изд: Galeazzo Gualdo Priorato «Historia di Leopoldo Cesare...».
Вена, 1670, Т.2

Совет перед Прутским походом (1711 г.)

Издано: Де ла Мотрэ. Путешествие по Европе, Азии и Африке. Том II. – Гаага, 1727

MYRSA ALIGERI HIL MAG CHAN TARTAR CRIMENS EORUQ IN HUNGAR DUCTOR.

Dieser Junges Tartar Chan thut die besten Commandiren die mit mensche Wolffes mit unter Menschenstürmen führen
 freyer Fleisch von Schundergäulen Kas des Diebes so verrecht Unbeschrte Leute mehlen Kinder wie Obst eingestekt
 Weiberbilder schlaffen fort Rauben Dramen Land verheeren Slichen wie das scheue Wild wo sie Pulver knallen hören
 sendie Chäten Mahren saigen so verübe die wüste Rott! Auf d Land volck werde mündel Schmit die tammehunde todt.

Zu finden in Nürnberg bei Jacob Sandrart Kupferstecher.

Мырза Али Гурей / Myrsa Aligeri

Sigmund von Birken & Sandrart, Jakob von [k.], Nurnberg 1664, Einbl. V,9 da
 [Münchener Digitalisierungs Zentrum Digitale Bibliothek]

Tamapckuï Xan / Tartar-Cham
 Jakob Koppmayer, [Augsburg] 1669, Einbl. XI, 789
 [Münchener Digitalisierungs Zentrum Digitale Bibliothek]

Крымский хан Адиль-Гирей

Рисунок из «Титулярника» («Большой государственной книги»), 1682, РГАДА

Фотографии документов из собрания РГАДА (Фонд № 123) предоставлены Исметом Шейх-Задэ, художником-монументалистом, членом ассоциации крымскотатарских художников, СХ России, НСХ Украины, творческого СХ при IFA Юнеско, МХФ. (фото К. Сафронов, И. Шейх-Задэ)

Известительный ярлык
хана Гази Гирея к
Борису, Бахчисарай,
1590 г. (№ 3 из издания
В. Вельяминова-Зернова)

عزیز قلمی
یاختی و قلمی یارس غزل استغ علی من اتبع الهدی (علی) ریخ شریفین اول کریم
بوندین و روفه جهاه شاه میرزا اندک ما قوغه بارغاه جاغنده جهاه شاه میرزا نینک
اینا مال کتشی کسی بوند قلمی ز احمد راعوی بر جلوی الباون کتشی سینی
آلب ما قوغه آلب کتمش اول جلوی الباون نینک جلو بهاسی خاصه قلمی احمد راعی
و برمای قالمش ایدی سن یارس وین کور تیلک قیلار میرکی الباون نینک
جلو بهاسی اولوغنی غزینده قالمش دور روفه جهاه شاه میرزا راعی کتمش دور
حقیقت دور غزینده قالمش دور غزینده وین جلو بهاسی جفاره دور قلمی ایسی
و یروب یارکای سن کر جهاه شاه میرزا راعی و ریابو لیمیش دور روفه راعی ایسی
جهاه شاه میرزا ابد کوز لاکش دور و حقیقت دور جهاه شاه میرزا اولوب دور بو طرف
یارکای سن قلمی ایسی کی جهاه شاه میرزا راعی کوز لاکش دور الباون بهاسی
آلب برکای سن ریخ شریفین تکراری غزینده ۹۶۸۸
عزیز قلمی

№ 3.

هو

غازى كراى خان سوزم

ياخشى دوستمىز بارس غه السلام على من اتبع الهدى اعلام يرليغ شريف محبت اولدر كم
 بوندن بورون جهان شاه ميرزا انده ماسقوغه بارغان چاغنده جهان شاه ميرزانيك پير على
 ايناملى كشى سى بونده خاصه قولمز احمد اغادين بر جلولى الباوت كشى سين آلوب ماسقوغه آلوب
 كتمش اول جلولى الباوت نينك جلو بهاسى خاصه قولمز احمد اغاغه ويرلاى قالمش ايمدى سن
 بارس دين كوب تىلاك قىلارمىز كم الباوت نينك جلو بهاسى اولوغ بى خزينه سنه مى قالمش دور
 بوقسه جهان شاه ميرزاسى آلكشدر جيقشدر وب خزينه ده قالمش بولسا خزينه دين جلو بهاسين
 چىقاروب قولمز ايساى بكه ويروب يباركلى سز اكر جهان شاه ميرزاغه ويريلوب آلكش بولورسه
 قولم ايساى بى نى جهان شاه ميرزا ايله كوزلاشدر وب وجيقشدر وب جهان شاه ميرزادين آلوب
 بروب بو طرفغه يباركلى سىز قولمز ايساى بى كا جهان شاه ميرزاسى كوزلاشدر وب الباوت بهاسن
 آلوب بركاى سز تىبو يرليغ شريف بتلدى

فى شهر ذى القعدة سنة ٩٩٨

در باغچه سرالى

*Ярлык хана Гази Гирея
 к Борису, переписанный
 Х. Фейзхановым*

*Фрагмент известительного ярлыка хана
 Гази Гирея к Борису, Бахчисарай, 1590 г.
 (№ 3 из издания В. Вельяминова-Зернова)*

سوز

اولوغ اویره ایکت اولوخان نیک جان بکت کورای خان سوزمتر قزداشمن اولوغ پادشاه خان هم اولوبکت میخایلا فیدار اولوغ خان اولوغ
 دوکوب ملک لاریتک ده بون حله دای ایله بوکوندن سکن هم کون ایلکار و عسکر آخه نلجه بزکا بولو رغنا بخش محبت لیکده اوغول اولوغ خان
 عسکر افغانک هر تا بل برلا دوستناد و دوست بولو رغنا و توشا نینا توشمان بولو رغنا هم بزنگ توشا نینما ایکی نیر بر بولو رغنا لیت و قزدا
 هیچ نارسا ایله ایدم ایبتاسکا کدلسن اولو پادشاه جان بکت کورای خان بیلده دوست اول بزنگ قزداشمن اولوغ پادشاه خان هم اولوبکت
 فیدار اولوغ جمله اوروس بکت پادشاه بیلده دوست کیمده امن اولو پادشاه جان بکت کورای خان بیلده توشمان اول بزنگ قزداشمن اولوغ پادشاه خان
 سبجایله فیدار اولوغ جمله اوروس بکت پادشاه بیلده توشمان کیمده بزنگ قزداشمن اولوغ پادشاه خان هم اولوبکت میخایله فیدار اولوغ جمله اوروس
 دوست اول سن اولوغ پادشاه جان بکت کورای خان نده دوست کیمده بزنگ قزداشمن اولوغ پادشاه خان هم اولوبکت میخایله فیدار اولوغ جمله اوروس
 پادشاهی بیلده توشمان اول سن اولوغ پادشاه جان بکت کورای خان غه توشمان هم بزنگ قزداشمن قالدغ ناد اولت کورای سلطان غه و نورالدین عقیل
 سلطان غه و محمد کورای سلطان غه و اولوغوم مبارک کورای سلطان غه توشمان هم کون ایلکار و من خان اعظم غه و هم تالف غه و نورالدین سلطان
 هم اولو سلطان لا رغنا بزنگ قزداشمن لا رغنا لا رغنا لا رغنا هم ایلی لاریزنگا بزنگ قزداشمن لاریزنگا و کلار و افغانا لا رغنا و میرزا لا رغنا و
 بزنگ کئی لاریزنگا قزیم بورنی بکت هم نوغای کئی لاریزنگا و بی بکت او و اولارینده هم اولوس نیک و هم قازی اولوس نیک هم بزنگ
 جمله نوغای کئی لاریزنگا سیز قزداشمن بکت اولوغ پادشاه خان هم اولوبکت میخایلا فیدار اولوغ جمله اوروس بکت پادشاهی بکت برلارین هم بقاعده
 لاریزنگا بی جمله سزنگ ملک لاریزنگا بی جا و لاسقا هر تانی سیده بزنگ جا و کئی لاریزنگا بزنگ سز قزداشمن بکت کئی لاریزنگا بی جا و لاسقا
 کئی لاریزنگا

سلطان عدو و محمد کرای سناط عدو و او محمود مبارک کرای سناط عدو و عثمان هم چون ایبکا و من خان اعظم عدو و هم تا لغاه و نور احمد
هم او نکا سلطان لا درغابزینک قزیندا شلا ریزنگا او غنلا ریزنگا هم ایبی لا ریزنگا بنزینک قزاجی لا ریزنگا و بکلار و انا لا رغا و میرزا لا رغا و جلد
بزنیت کشی لا ریزنگا قریم بورنی نیک هم نوغای کشی لا ریزنگا قوی نیک او دو لا ریزنگا هم اولوس نیک و هم قازنی اولوس نیک هم بزنیت
جمله نوغای کشی لا ریزنگا سیز قزیندا شتر نیک اولوغ پادشاه خان هم اولو بک میخایلا فیدار او بیچ جمله او روس نیک پادشاهی نیک برلارین جمله
لا ریزنگا بی جلد سزینک ملک لا ریزنگا بی جا و لا ماسقا هر قانی سیده بزنیت جا و کشی لا ریزنگا بزین بیلگی سز سز قزیندا شتر نیک کشی لا ریزنگا بی جا و لا سا
هر قانی سید بول قلعه لاری کیزنی و سز نیک ملک لاری کیزنی بزنگا یا غلاب کیلا لا ریزنگا آداری قه قیلغا خیز هم نه افغان بول او اوسیز کیشی
ایز لاب سواب بزیز قزیندا شتر غه جو لوسیز برنگای سز بیچوک کم سز قزیندا شتر نیک اولوغ پادشاه خان هم اولوغ پت میخایلا فیدار او بیچ جمله او روس نیک پادشاهی
و بواد لاری هم مگر کیشی لری سز قزیندا شتر دن بیلگی سز بزنیت برلار بیزنی هم اولوس سزینی یا غلاب سالا ربار شلوه سزنگا اول کشی لا ریزنگا کیلا
یا غلاب سزیه قزیندا شتر اول کشی لاری شو لای اوق قهر قیلغا ای سز هم نه افغان بول او اوسیز کشی لاری ایز لاب سواب جو لوسیز برنگای سز
بیچوک کم سز قزیندا شتر نیک اولوغ پادشاه خان هم اولوغ بک میخایلا فیدار او بیچ جمله او روس نیک پادشاهی ایبی لا ریزنگا هم چابیزنگا ریزنگا
بار سالا سزیند تمی هر قانی سید پادشاه لار دن سز قزیندا شتر غه ایی لار و هم ما بونولار و اول پادشاه لار ملک لار دن سوو او کر لار بار سالا ریزنگا
او سزیندن بزنیت هر کشی لاری بیترتا سز قزیندا شتر نیک ایبی لا ریزنگا فی و ما بونولار ریزنگا فی هم سوو او کر لاری بیچوک کم سز قزیندا شتر غه بار سالا
تو تما سقا هم تا ماسقا آداری توقت او سز بیار و زنگا هر قانی سید بول سوا بزنیت کشی لا ریزنگا و سز نیک ایبی لا ریزنگا فی هم چابیزنگا ریزنگا فی هم سوو او کر لاری
بیچوک کم سز قزیندا شتر بیار سزین هم اول کشی لاری او نکا پادشاه لار دن سز قزیندا شتر غه بار سالا لاری تو بار بول او هم تا سالا ریزنگا کیلا سز
بز اول کشی لار کا قهر قیلغا ایبیر افغان اسیز کشی لاری جو لوسیز برنگای سز هر قانی سید بول بزنیت ایبی هم چابیزنگا ریزنگا فی هم بار سالا ریزنگا شتر غه
بار و هر تا مغاسیه تنک کم سز قزیندا شتر نیک ایبیکن و ما بونولار سزین بزخانغ هر تا مغاسیز شو لای اوق بار و ریزنگا کیلا سزیه اجد و بول لاری
یا سورا لار سز قزیندا شتر نیک ایبی لا ریزنگا فی هم ما بونولار لاری کیزنی بزنیت ایبی لاری سزنگا هم چابیزنگا ریزنگا فی هم سزیه قزیندا شتر
شو لایوق بو رغا یی ز بیچوک کم بزنیت شرط نامه خطندا یا زلف اندر هم اول بزنیت سوو زتر او زکا بو ماسقا و آنک او سزیندا
من اولوغ پادشاه و میان بک کرای خان اولو پادشاه بزنیت قزیندا شتر قانغ سلطان و قزیندا شتر نور الدین سلطان و محمد کرای سلطان او غنلا مبارک
کرای سلطان او نکا سلطان لا و قزیندا شتر و ایبی لا ریزنگا و بزنیت قزاجی لاری هم او لان بکلار و انا لا ریزنگا و میرزا لاری هم چابیزنگا
یعنی بولغان کشی لا ریزنگا جمله قریم بورنی ایچون هر کشی ایچون بو کونار ده هم کون ایبکا و وضبطندا ابو لور محمد نامه شرط سیر کس سز
قزیندا شتر اولوغ پادشاه خان هم اولوغ بک میخایلا فیدار او بیچ جمله او روس نیک پادشاهی و کوب ملک لاری نیک بول احکام داری
دوستلقد او محبتلقد هم برك قیلدیق برشر طرعهده نامه خطن ایکی طرفا برك قیلدین هر حیلله سیز سزنگا تیک او غول او غول اول
بکک او سزیندن سز قزیندا شتر لایق و محبتلکه ایچون من خان برشر طرعهده نامه خطینه آتون مهر سزینی قی یدیق باز لاری شعبان آی نیک
آخوندا نارنج نیک او تو ز طوق نرود

Ахднаме хана Джанибека Гирея
Михаилу Федоровичу, 1630 г.
(№ 14 из издания В. Вельяминова-Зернова)

Полный вариант
ярлыка хана
Бахадыра
Гирея Михаилу
Федоровичу,
Бахчисарай, 1638 г.
(№ 36 из издания
В. Вельяминова-
Зернова)

سوزنی
اولوغ اردول دادلوق بورج

اولوغ اردول دادلوق بورج

3

دو طایف اولر اچر کچ بئیش و طایف بیلا طوکاچ بئیش دبار چاکوب وین بئیش و کس سلام بون بئیش
 قزم خانیه سعالو و شجا عتلو و سخا و لئو و نصر تو بهادر کرای خانة و ارم نه حفظ ربنا المستعانة فی السفر
 الیه یوم المیزاة حفتر مارینین اولوغ اردول دادلوق بورج بئیش و اولوغ اردول دادلوق بورج بئیش
 و کوب غمستیاة بئیش قورلتم اولوغ بار ~~و کوب اولوغ بی میخا یا اولوغ بورج بار~~
 و کوب مملکت لاری بئیش بولسا حکمدار یغده کوب بئیش کوب سلام قبول بئی و رحا کبیر هم احوال کونجی
 خوشی سز و بی کس نکلکنز و سا و لغینکن سوزانچ طنولوب بیلا اعلام رلیغ شوبی خانیه اولر که تنگلی بشارک
 و تعالی عنایتی و حفتر خدای جیل شاه ~~و قواله هدایتی باری بولیب قزم یورته باری تعالی حفتر مارینین~~
 پیر شاه بهادر کرای خانة حفتر مارینین کما بئیش و لار زانیه بولیب اولوغ اجدر و عظام و اولوغ ابا و کرامت
 عدالت بختی اوز قورنج خسته نر بیلا مشرف بولغانه سبیلی عنایم بار یغده کوب شکو لاری ب کوب جملده
 اولر سیده صکوه یا قین اراغ و دستلاری فرغه طنولوب بیلا خط بیارو که ایراس سز قورلتم حفتر مارینین
 تقی بختیا بئیشک قولایموره توره لوتنر و کله قوراة اولوغ چاقونم بولغانه قولوم ذالک ~~بیر درجه حد~~
 بختلک و هم جیمکن بیلا اوزده اوزان و کس طنوبولور ایچمن بار چاقو و ستلی سوزنی بولاب بشارک
 ابرو که سز قورلتم و وستلنگار تا بولماق قزغینکوز غده آزا و کره من الرغنی صوک ز قرقی کورو که
 قزغینکوز غده آزا و کره من الرغنی صوک ز قرقی کورو که

مختلک و هم چیمکن سیلا اوزده اوزان و کس طوبولور اچمن بارچا ووستلی سوزنی سولاب باره
ایرک سزقوشیمز ووستلوغلا تا بولماق قواغیکوزغند آزاد کره منی لرغنی صوک برقی کوروک
سزقوشیمز برک وایرک بوزش غشی لغیفه کوایر بول بولایر اشلار بولماق ویروب کسره دلاش

بارغند برقا بیس کینه که اجازت برکا ایره بیس اول کیشی لایم باریب کلکاه صوک اوزانه سزقوشیمز
اولوغ پاشاه خانه هم اولوغنی بیجا یلا فیدلار اویچ بارچا ادری سزقوشیمز خط یازوب قوللا کوزوه کسره

قلبا و قوللا کوزوه تلمه آل محمد میں اولوغ پاشاه بهادر کرا و خانه حفتر لایم که جبریب که مسر بوشلاره جبر
دکام بودر ویر سزقوشیمز برالیر سوک قوا قدر بر اشلار اشلار بدد لار من بودر نفی سوزشیمز و عهد اعیانه و شرط نیماه

اوزده من ویب خط کوزنه یازوب سزقوشیمز کلکاه قوللا کوزوه اوزده صهار قیلوب سزقوشیمز اول کسره اوزده
خزینه کوزنی جقارتدی اوم کند وروب لرغنی سزقوشیمز سزقوشیمز اولوغ پاشاه خانه هم اولوغنی

فیدلایم حفتر لایم بی کلکاه صوک جوزغوشیمز غشی لغین تلامه اچیلاریمز و غشی لغین اغالیمز و ایشیمز
کودنش سزقوشیمز و عورت قیلوب آملانه و سزقوشیمز بولایم که نیکی کلیم احوال بلیم قوشیمز اولوغ پاشاه خانه هم

بی بیجا یلا فیدلار اویچ حفتر لایم برک لایم جبریب لایم سیلا خط یازوب خطسه بولایر ویر و اوز بولایر
قیلبد و کسره بارچا لاری و ویراک پاشاه سزقوشیمز لکن بو کلکاه لایم بولکس سلما لایر باردر بودر

و کسره بوند سوزدر بوشیمز سزقوشیمز ووستلی قوشیمز بول بولکس لایم نجومه جبر ماور قزم بولغالی
دست قوشیمز بولغالی بولایر لایم سزقوشیمز کور کسره و ایشیمز بودر قوشیمز کوزوه سزقوشیمز لایم کلکاه بولکس

بولغالی باخمس بابا کوز تختمه بیک کلیم غطیح بوله خانه بولغالی سزقوشیمز بارچا غشی لایم بولایر
بیم بول خاطر عاشر شایم غمده خوش کلیمر آبا و اجداد و غمده و اعاجالایم خانانمانده بولکس لایم کلکاه بزم

زمانه کسره بول لایم بول سزقوشیمز پاشاه غمده و کلیم بوز کسره بوشیمز رعایا و خلق اچمن
بولسوه ویب جاقوه جبر کسره اوستنه اکن خلق ادر کسره بوزشیمز بولایر کی قوشیمز کوز اولوغ پاشاه

هم اولوغنی بیجا یلا فیدلار اویچ حفتر لایم سزقوشیمز بولایر ویب اوم لایم جبر ویر ویر کسره لایم اوزده کسره
اسدال کرجان

امداد جبر و وارزون جبهه خانه جبریب بر لشمس اوزر زده و در و بر رویه اوزر
 و دستلج و قوه و شلیق بولغا ز اینش لیدل بولس ابو سوزنیش اعیال بوقر خلق سوز و رویوس قوه شینم اولوغ
 داوون بی بی بیلا فیله داویج حضرتلار یغنه بختی ایست قورلار بقره قوه لاش و قورقانه لاش
 بولغا قوه شلیق اقبالینی زبر قورقانه بیاروم بیوروم که اکوزیم ایل اولک کجه تیمای اوزده اوزان و کوش قوروش بولغور
 بول کوز بره بولسا اغا چالونمز مانده کله تورغنی خزینه لوبه لوبه قبول ایتمکین اوزار کوشن ایشخند
 بروب جبر و این بول کوز و قورقانه لوبونیه ارنی بیلا و بولک سالامالونیه کتیمای جبر کوز کالون و کوش
 بولور ایروکه اول یوسنجده اوزکین و جققن اکی خزینه زرفی الای قبول قلابی بوی بوی منکر اوزده خیر بوقر
 اوزاغده امداد بوقر اوزون برع جبهه خانه برع و کتیم جبریم سنکه بیلا ایتدکم و اغا چالونمز ایلانکین بیس اوزر
 من و بول کوز نامده همایونم برله و قورقانه لوبونیه جبر کمانه خزینه لوبونیه قوروشلایم و دالره زاناییم خضالیه و قورقانه
 و اوغلانیمونه و بیالانیه و خانانانیه و سالمانانیش اوغلانیه دکوب قورقانه لوبونیه و خرمیه تیش اولک کمانه لولار
 اوزم که خدمت ایشکاه اوغورغون درحمت تارلیق قبولیق قبلغا امداد راغا لوبونیه و قورقانه لوبونیه کتیمای قورقانه
 جبر کمانه بوقر قورقانه بولغان جبریب اوزاغده امداد جبریمکی وای بول کوز کالون و کوش قوروش بولوش
 طایمای اوزده اوزان طور غده عهد بجا و شرط ایما هم قبولورم و التوه با یصلای اولوغ عهد نامیمونه هم جبر کمانه
 بروب جبار غمراه نشالله تعالی اوز سوزنوم و عهد و لاه و شرط بجا قورقانه بقوه بولیب تور اوزر خدمت
 هر کوز یالغا بولماستور هر کوز عهد منم خلاف ایماستور اوز کورمنده سالامولباش طرفنده نونماک همالو
 تعیین اولوب دوزخ قوه سکوه کلک اوزده و رولوا نشالله تعالی عظیم ایکنده بوقر بالار جبالیم
 و اولونوغای و کوش نوغای و منصور اوغلان ایل و دستلغان تالور کوز معراج محمد المصطفی سوز و بولور اوز
 اوزرین و ارمی تارکنده بوز حوق تعالی حضرتلار معین ظهیر اولد سوز قوروشینم اولوغ پادشاه خاه هم
 بی بی بیلا فیله داویج حضرتلار یغنه ایک طرفنده یول توبت نامده همایونمز یازوب کورنیش زور هر تعقی
 ایر و ایر بول کوز بارغا اولوغ جابقوه لوبونیه بکده بورده جبر کمانه سوز و قورقانه لوبونیه کتیمای قورقانه
 و نیلسه جابک کوی خاه برایشلی بر اوم ایر و طوع خام غالیجه ایرین لشمس تعالی بوقر قوروشلایم و قورقانه لوبونیه
 قوروش و اوزاغده اوغلانیه و قوروش تیش ویرک کلتش و بولورده الکلستار بوقر زاده عبدالقورقانه کلک املوری و بوقر
 جمعیت

Қазақ хандығы

Қазақ

Қазақ хандығының тарихы туралы мәліметтерді жинақтау мақсатымен жазылған бұл еңбектің маңызы зор. Онда қазақ хандығының құрылуы, дамуы және соңы туралы қысқаша бірақ толық ақпарат берілген. Хандықтың негізін қалаушы Ярык хан Ислам Гирей Александровичтің есімі аталып, оның билеген кезеңі 1649 жылға белгіленген. Мәтінде хандықтың ішкі саясаты, сыртқы қарым-қатынасы, әскери күші және мәдениеті туралы айтылған. Хандықтың құлдығы туралы да айтылған. Бұл еңбектің құрамына қазақ хандығының тарихы туралы қысқаша бірақ толық ақпарат берілген. Хандықтың негізін қалаушы Ярык хан Ислам Гирей Александровичтің есімі аталып, оның билеген кезеңі 1649 жылға белгіленген. Мәтінде хандықтың ішкі саясаты, сыртқы қарым-қатынасы, әскери күші және мәдениеті туралы айтылған. Хандықтың құлдығы туралы да айтылған.

13

Ярык хана Ислама Гирея Алексею Михайловичу, 1649 г. (№ 121 из издания В. Вельяминова-Зернова)

هو

اسلام كراى خان
بن سلامت كراى خان
سوزمز

تنكرى تبارك وتعالى نيك رحى وعنايى ميلان قرداشمز اولوغ پادشاه خان هم اولوغ
بى الكساي ميخايلاويچ جمله اوروسنيك پناهى وكوب مملكتلارنيكده بولسا پادشاهى وحكمداريغه
كوبدين كوب سلام اينپ ندر حالكيوز وخطريكوز ابوميسوز وخوشميسوز ديوب طاطوليقي ميلان
خطريكوز صورغاغزدين صكره اعلام وانهاى خانى بودر كه حالا بورصقاي كورل اوزرينه سفر
ايتيگ اقتضا ايديوب متوكلا على الله بالذات كنديمز توجه وعزيمت ايتدكمزده موند اولان
الچى كوزى حضور شريفمزا كلتورپ اجازت ويرلوب سزه قرداشمزه محبت نامه خطمز يازدرب
اولوغ الچى مز نعيمين اولنوب قنوة الامراء الكرام زبده الكبراء الفخام محمدشاه بك دام مجده
الماشوه واروب خزينه مز الملق ايچون مأمور اولغله چاپقونمز سلیمان كوندرلمشدر ان شاء الله تعالى
واردقده اولوغ خزينه وبولكلاريكوزى اوتسكان بيل كلدوكى اوزره طوطقاوسوز چيقاروب قيش
توشمزدن مقدم كلوركا بيورغاي ابرديكوز اهمال اولنوب كچكا قالسا واران عسکر كشىسى
زياده زحمت چكسورلر زحمت سز كلملك ايچون وقتى ميلان چيقارميه تقيد ايده سز بارلدى

محبت نامه مز نهر المده ميگ التمش اوج تاريخنده

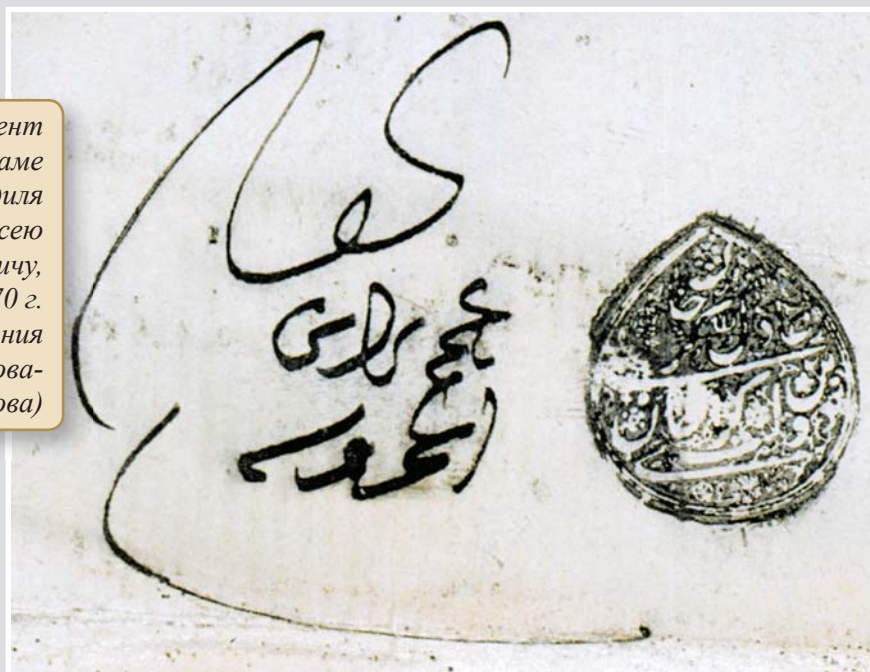
بمقام
نهر آله

Ярлык-мухаббетнаме хана Ислама
Гирея Алексею Михайловичу,
переписанный Х. Фейзхановым

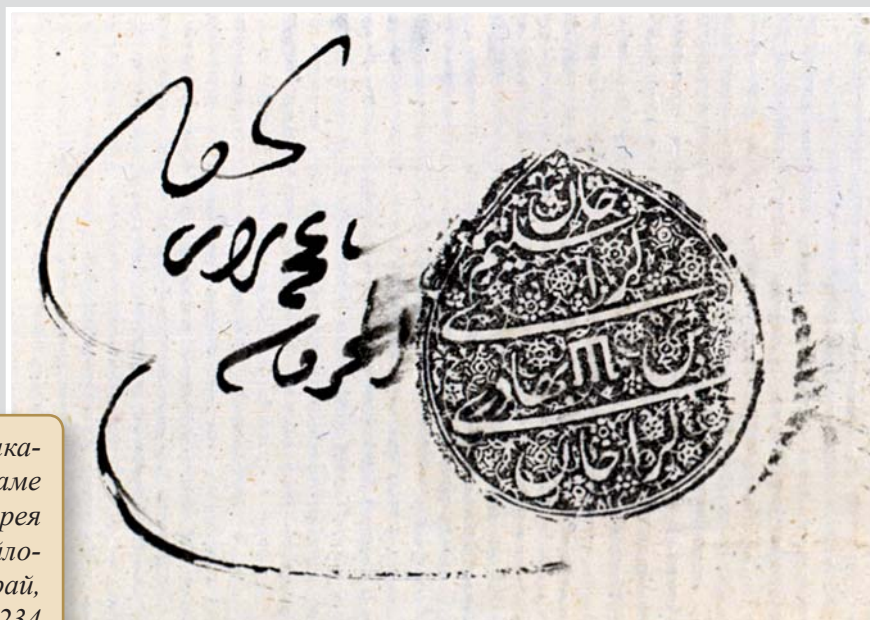

Handwritten text in Persian script, written in black ink. The text is arranged in approximately 15 horizontal lines, following the curve of the page. The script is a cursive style, and the paper shows signs of significant age, including water damage and staining, particularly around the central illustration.

Фрагмент
ярлыка-шертнаме
хана Адиля
Гирея Алексею
Михайловичу,
Бахчисарай, 1670 г.
(№ 224 из издания
В. Вельяминова-
Зернова)

Фрагмент ярлыка-
мухаббетнаме
хана Селима Гирея
Алексею Михайло-
вичу, Бахчисарай,
1672 г. (№ 234
из издания
В. Вельяминова-
Зернова)

واندازد مرادوسته میرزا فولاد بن باقر ایلچی تعیین فلک را رسا بین اولوغ بیست و هفت
 فالوج لغت در آن فتح کران لطافه حضرت ایزد نفع بورن غرض عهد نامه هماهونیر ایلانیه باج
 عهده شرط دستمرا کلم و طوس طایین نور در دست مخبر خضر بیلا لب با نور ایلچین و لیا
 فردة اولوغ جیب بدین زیر فرره نه جبار و کله نیز فرزا نغز و اول کوز و دروغ ایزد
 عهده و شرط دستمرا کلم طایین طور در وایع و دستمرا در فرود استمرا اولوغ بن
 و نیز فرزا استمرا و هیچ حلاخ بولما سر سوز لاریز دستمرا استمرا و نیز
 برور و سوزده بورن فرزا کلمور کاه اولوغ ایلچیکوز در با جبار کوز که هیچ جفا در
 قلوب و فرود است هیچ بنامه مورغان فریو فرر اقا جیم نیز در غرض بیست و هفت
 اگس کلکاه لردون سزا اولوغ بیست و هفت فرزا نغز بر زمین در من رجا بن قلوب ایلچیکوز
 و سببا ایلچیکوز کاللان صین نزل و طایین ایلچیکوز که فرزا نغز موزده بورده جبار
 محبت نام هماهونیر و فرود قلوب طلب قلغاه لردون ابدن فرزا نغز اولوغ بیست و هفت
 اول اگس کلکاه تسلار نه مان جو در کابور و دستمرا و فرود استمرا اولوغ بن ایلچیکوز
 سلاور و سببا قلغاه اعا جازوف دیزوه و سوز و زوللا نیکوز کابراه اولوغ اولوغ بیست و هفت
 دلدار غده بول کوز بلا کلکاه نر دلدار ایلچیکوز در کابور و سوز و فرود استمرا اولوغ بن ایلچیکوز
 سببا ایلچیکوز قلوب نوز کلکاه نر ارجو ایلچیکوز در کابور و سوز و فرود استمرا اولوغ بن ایلچیکوز
 نزل قلغاه لردون و باج فرزا و بکللار نه و جمله تسلار نه جو ضرور سوز و لیا و دستمرا اولوغ بن ایلچیکوز
 بولون نزد ایلچیکوز اعا جازوف سوز نر سوز و زور عا اعا جازوف کلکاه نر ایلچیکوز در کابور و سوز و فرود استمرا اولوغ بن ایلچیکوز
 سوز و لیا و قلغاه نر زوللا نغز دستمرا اولوغ بن ایلچیکوز در کابور و سوز و فرود استمرا اولوغ بن ایلچیکوز
 در کابور و سوز و لیا و دستمرا اولوغ بن ایلچیکوز در کابور و سوز و فرود استمرا اولوغ بن ایلچیکوز
 بارک سببا اگس اولوغ بن ایلچیکوز در کابور و سوز و فرود استمرا اولوغ بن ایلچیکوز

8

2

Мухаббетнаме
 калги Фетха
 Гирей-султана
 Михаилу
 Федоровичу,
 Акмесджид,
 Девлет-Сарай,
 1643 г. (№ 81
 из издания
 В. Вельяминова-
 Зернова)

بارک سببا اگس اولوغ بن ایلچیکوز در کابور و سوز و فرود استمرا اولوغ بن ایلچیکوز

عاشوراء

خاز

اولوغ اورول اولوغ بورت نیت و کشت قیجان و کشت قیجک و سار کوبه تا نیت و
 نوغا نیت و طاقه بیلکوکاچ نیت و طاقه ار (چکاچ نیت) اولوغ ایش می بولغا مین اولوغ
 نور الدین غازیه کرب لقا حضرت نین اولوغ اوروس نیت و پوروس نیت و کلسو
 و لایق و باره تار سانس و کون بکملار نیت (بول) اکلدارین و اولوغ ایش
 بولغا اولوغ ایش فاقه اولوغ نیت لکسین بیایدی و کور اولوغ نیت و اولوغ ایش
 خاطر لاین صور غامز نین صلی عهد الراج (علاج تحبته انجام سلطانی) او کور ره حال اولوغ نیت
 اغا خرفا غنیم الی و خاقا و فیه اش حضرت نیت و اولوغ نیت اولوغ نیت اولوغ نیت
 سلطه حضرت نیت بار کجا محبت نام فطکوز بیلار چاقونکوز است بوفین القدره کتیب اولوغ نیت
 کوننده کلوت و اصم بولون موزه بولغا سبها کوز وین بیایدی اولوغ نیت و یازنجی کلین بولار
 بیلار (اغاج خرفا غایت) حضرت نیت کور نیت اولوغ نیت قانوه قیام اولوغ نیت رعایت اولوغ نیت
 و یارلق اولوغ نیت بولار اصماری قلغا جه اولوغ نیت کور نیت و محبت نام فطکوز اولوغ نیت
 کیم بلوغ خرفا نیت جیبار و بولما شور نیت بیلار کیم نیت بولار نیت (اغاج خرفا نیت اولوغ نیت
 و بولور اولوغ نیت سلطه حضرت نیت بولاق نیت نیت اولوغ نیت اولوغ نیت اولوغ نیت
 فطلارین یازور و اولوغ ایشلارین تعیین اولوغ نیت سبها کوز بیلار کور کماندر و کلسو نیت اولوغ نیت
 و نیت اولوغ نیت و حزر لاین قوسون (الما سوغه کور بولون خبر بولور نیت) (چو جه چاقونکوز اولوغ نیت
 بولات اغایه) کیم بیلار کماندر و مین اولوغ نیت اولوغ نیت اولوغ نیت اولوغ نیت اولوغ نیت
 اولوغ نیت سبها کوز نیت و یازنجی کلین بولار اولوغ نیت اولوغ نیت اولوغ نیت اولوغ نیت
 یارلق کوه (کیم دیر بول) او سون و کلسو و اولوغ نیت اولوغ نیت اولوغ نیت اولوغ نیت
 طرفه قوه قوه لاقرا چاقونکوز عبور لاین کلین بیلار کماندر شوکلوغا (اغاج خرفا نیت اولوغ نیت
 هر نه اولوغ نیت و هر نه اصماری قلغا بول اولوغ نیت اولوغ نیت اولوغ نیت اولوغ نیت اولوغ نیت
 اولوغ نیت اولوغ نیت اولوغ نیت اولوغ نیت اولوغ نیت اولوغ نیت اولوغ نیت اولوغ نیت

طرفه قزو و قزو چاقو نمبر از من کین یار کماند شو کلوها (حاجا کاسر) ...
 هر نه یازده و هر نه (صفا قلیغا بول) الاربع و فی سوز و عهدی کین (کوستنزه) ...
 کاکور (دولوغ پاشا) خانه و هر دولوغ نیک (الکس) ...
 و حکماریه بول کوزا شاد اتفاق آسن و آما چاقو ملاریز بارغانه (کیلیق خزینه) ...
 توغاد و بیغاردوب (الما شورینه حاضر بولغان) (یحیو) حکم تنبیه (کیلیق) (ایرویکوز موزره) ...
 عسکری خزینه (الما شور) بولما یوب صعدلاق (اتفاق) (ایرک بغایق) ...
 بولغان قولدیکوز غه حکم تنبیه (ایروین خزینه) (الما شور حاضر بولغان) (ایروین) ...
 بولور قلیقنی (کیلیق) (ایرویکوز برده) بول قاره شاد اتفاق ووستلیق و ترو ...
 حکم طور فرادس لاری معلوم بولغان (ایروین) حفظ بیلدی باقی و الیعا عیدین (ایبو الهمیر) ...
 دین القدر (نیزه) کتکتا همز قاجیم (ایزیه) ماری کج میسیر (الاطموز) ...
 حاجی محمد ...
 حاجی محمد ...

Мухаббетнаме нуреддина Гази
 Гирей-султана Алексею Михайловичу,
 Качи-Сарай, 1649 г. (№ 125 из
 издания В. Вельяминова-Зернова)

Фрагмент мухаббетнаме нуреддина
 Гази Гирей-султана Алексею Михайловичу,
 Качи-Сарай, 1649 г. (№ 125 из
 издания В. Вельяминова-Зернова)

Хатт Михаила Федоровича калге
Исламу Гирей-султану (№ 316 из
издания В. Вельяминова-Зернова)

بعنايت رب العالمين

تنگری تبارك و تعالی نيك رحى و عنایتی برلان اولوغ پادشاه خان هم اولوغ بی میخایلا
 فیدوراویچ جله اورسنگ پادشاهی عالمپناه و کوب مملکتلرنیکده بولسا پادشاهی و حکمداریدین
 قالغه اسلام کرای سلطانغه محبت لیک برلان سلام دخی موندین بورون قرینداشیمیز بهادر کرای
 خانغه وسینز قالغه ده بولسا یوموش کشیلاریمز آناسی جوبیلینا و تبراج پترو برلان بازغان
 ایردوک کم قرینداشیمیز بهادر کرای خان وسینز قالغه ده بولسا کبیز بز اولوغ پادشاهغه اوزنکیز نیک
 شرطنامه خطینکزدن آشا کوب چین سزلیقلار برلن ظاهر بولدینکیز سپاهلریمز ایوان فوستاو
 و بازچی ایوان لاما کینغه انلار برلان بولغان بارچه کشیلاریمز کا سیزده بورنغیدای
 بولمایدور انلارغه کوب صی سزلق و قسطاو و تالان و بیان عزابلار بولغاندور فی کوندین بورون
 هیچ قچان بولغانی بوق ایردی و هیچ قابسی ولایت لرده ایچی لارکا و سپاهلارغه انداق بولا تورغان
 نوکلدر و قچان سپاهلریمز قریبغه کلدیلار ارسا قرینداشیمیز بهادر کرای خانغه ایچیلک قیلورغه
 کلیمدورلار و قرینداشیمیز بهادر کرای خان ده بولسا انلاردین بولکلاریمیزی آلیسب انلرنیک
 سوبیلکان سوزلرین تنکلامابدور هم انلارغه سویلامکاده بو بورمابدورلار دخی آندین صکره
 سیز قالغه اسلام کرای سلطان انلارنی اوزینکیزکا آلدوروب اول سپاهیلاریمیزی و انلار برلن

*Хатт Михаила Федоровича калге
 Исламу Гирей-султану,
 переписанный Х. Фейзхановым*

Посольский дворик Ханского дворца, Бахчисарай. Место приема послов и составления документов

Облатка и пенал ярлыка хана Адиля Гирея

KNEÁZE ALEXEY MICHAILO-
VITZ Great Duke of Moscovie
Aged XXXIV Yeares. 1664.
Cross's Sculptit

Zaar MICHAEL Fedorowitx Magnus Mus-
covitarum Dux. Etatis suae 42.

Портреты Алексея Михайловича и Михаила Федоровича Романовых: 1. Олеарий Адам, гравюра 1664, Томас Кросс; 2. 1656, портал HUNGARICANA, № 000815990

**Грановитая палата московского Кремля.
Парадный корпус резиденции московского царя**

مکتوب

مکتوب بنارک در قیامت رجب و عتباتی برده از تو به بلاست ۵ خاه از تو به بحال خود را در تو بنیست بنامی در کتب
ملکدار که از تو است و حکم از تو که برین کوی سلیمان است و حکم از تو که برین کوی سلیمان است و حکم از تو که برین
مورع تیره از سلیمان از تو که برین کوی سلیمان است ۵ خاه از تو که برین کوی سلیمان است و حکم از تو که برین
دو کلاه از تو که برین کوی سلیمان است و حکم از تو که برین کوی سلیمان است و حکم از تو که برین کوی سلیمان است
از تو که برین کوی سلیمان است و حکم از تو که برین کوی سلیمان است و حکم از تو که برین کوی سلیمان است
و حکم از تو که برین کوی سلیمان است و حکم از تو که برین کوی سلیمان است و حکم از تو که برین کوی سلیمان است
طیایب کوی سلیمان است و حکم از تو که برین کوی سلیمان است و حکم از تو که برین کوی سلیمان است
بار ما و بر تو که برین کوی سلیمان است و حکم از تو که برین کوی سلیمان است و حکم از تو که برین کوی سلیمان است
طیایب کوی سلیمان است و حکم از تو که برین کوی سلیمان است و حکم از تو که برین کوی سلیمان است

Ярлык-мухаббетнаме нуреддина
Гази Гирей-султана Михаилу
Федоровичу, Качи-Сарай, 1645 г.

هو المعین

غازی کرای سلطان
بن مبارک کرای سلطان

سوزمز

تنکری تبارک و تعالی نیک رحی و عنایتی برلان اولوغ پادشاه خان وهم اولوغ بی میخیلا فیدراویج جله اورسونیک پناهی وکوب مملکت لارنیکدا بولسا پادشاهی و حکمداریغه کوبدین کوب سلام اینتپ محبتک و طمولیق میلان ندر حالیکوز و خاطر یکوز بخشیمیز خوشیمیز دیب صورغانیمیزدن اعلام اولنور که حالیا سیز اولوغ پادشاه خان حضرتلاریندین ادمکوز اوراز محمد وقورماش میلان بیبارلسکان خطیکوز و بولکلار یکوزنی کلتوروب آیین قدیم اوزره سعادتلو و دولتلو اغاچامیز خان اعظم حضرتلاریدا بولسا مبارک کورنشلارینه الوب [...] اوزره قران اوستنده شرط قیلوب عمر آخرغه محکم دوست و قدداش بولدیلار مین اولوغ نورالدین غازی کرای سلطان حضرتمیزده بولساق شولای اوق عهد و شرط ایدوب عمر آخرغه دوستلق و قدداشلق محکم بولوب و کون ایلکاریک بولسا عهد شرط میزدن طیمای محکم طوردق دیب اولوغ چاقونیمیز شاه حسین بک قولومیزنی بیباردک تقی اسان سیز اولوغ قدداشیمیز پادشاه خان حضرتلاریغه بارماق میسر اولدقده آیین

قدیم اوزره سی لاب اوزیکوزده بولسا کوز عمر آخرغه دوستلق و قدداشلقده طیمای تورغای ایردیکوز میک الی تورتک ذی القعد آینک غره سندن تختکاهمز باغچه (?) سرایندا

غازی کرای
سلطان بن مبارک
کرای سلطان

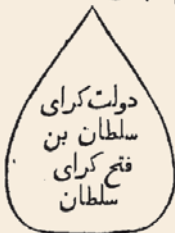
بقام
چاقی سرای

Ярлык-мухаббетнаме нуреддина Гази
Гирей-султана Михаилу Федоровичу,
переписанный Х. Фейзхановым

هو

دولت كراى سلطان
بن فتح كراى سلطان

الله سبحانه و تعالى حضرتلرينك عون و عنايتى برله اولوغ اورددا و اولوغ بورتنيك و صان سز
كوب تانارنيك و صاغش سز' نوغاي نيك و داغ ارا چركس نيك عموما قريم نيك مين اولوغ
نور الدين سلطاني بولغان سعادتلو و دولتو دولتكرای سلطان حضرتلر بهزدن بارچه اورس نيك
پناهى و كوب مملكت نيك بولسا حكمدارى بولغان بى الكساي ميخايلاويچ حضرتلريغه كوپدين
كوب سلام اتوب ندر حالكوز دپ صورغانمزدن صكره اعلام برليغ شريف سلطاني بودر كه
حاليا شوكتلو و دولتو و عظمتلو اغاچامز خان عاليشان حضرتلري بارشمو خصوصينى سويلشوب
ابكى يورت نيك رعاياسى تنچ و رامت اولمىنى مراد اتوب خط شريفلرين تعبير ايدوب محبت لك
برله يقين قوللردن سعدى چلبى قوللرين يباركنلردر ان شاء الله تعالى واروب خط شريفلريه
واصل بولغانده كورنوشكزه آلوب عظمتلو و دولتو و شوكتلو اغاچامز خان عاليشان حضرت نيك
خط شريفلرين او قودوب يازغان سوزلرينه عمل قىلوب عمر آخرغچه دوست و قرداش بولورغه
چالشوب و هر يل صابن بركان بولكلريكزى برمه اصار قلغاي ايديكوز عظمتلو و شوكتلو اغاچامز
خان عاليشان حضرتلري خط همايونلردن بارچه سوزلري معلومكز بولور بز اولوغ سعادتلو
نور الدين سلطان حضرتلريده بولساق شوكتلو خان عاليشان اغاچامز حضرتلرينك مراد ابتيك
دوستلغى و عمر آخرغچه محبتلك قايم بولورغه مراد اتوب محبتلك برله خط شريفمز يازلغاندر
جوابلريزه عمل و اعتبار قىلوب سيزنيك دوستكز بزم دوستمز بزم دوستانمز سيزنيك دوستانكز
بولوب ابكى يورت نيك فقراسى راحت بولورغه چالشقاي ايديكوز شوكتلو خان عاليشان
حضرتلري اغاچامزك خط شريفلرنده يازغان بارچه سوزلرينه عمل و قبول قلاز بولسه كز بز
قرداشكزده بولساق عمر آخرغچه دوست و قرداش بولوب ابكى يورت نيك فقراسى تنچ بولغانن
تيلاي مز دوستلق و قرداشلغه چالشاسمز شويله بله سز و الدعاء على من تبع الهدى

هو

سوزمز

قریم کرای سلطان
بن دولتکرای سلطان

اولو اوردا اولو یورت نیک و تخت فریم و دشت فیچاق نیک و بارچا تانار و کوب نوغای نیک و طات میلان طاوکاچ نیک و طاغ ارالای چرکاج نیک اولو فالغه سلطانی بولغان سعادتلو و شوکتلو من قریم کرای سلطان دام علوه الی یوم المیزان حضرتیمزدین بارچه اورسنک پناهی و کوب مملکتلر نیکدا بولسا حکمداری و نکهداریغه نه در حالکز و خاطر یکوز دیوب سؤال و کوپدین کوب سلام اتکائزدین صکره اعلام برلیغ شریف سلطانی بودر که سعادتلو و شوکتلو و دولتلو و مهابتلو اولوغ اغاچامز خان عالیشان حضرتلری محبتلو و مودتلو سیز قرداشیمز حضرتلریغه دوستلق و قرداشلق ایچون محبت نامه خط شریف سعادت ردیفلرین یازدیروب یقین قوللرندن سعدی چلبی کوندر دکلری ایچون بز قرداشیکوز دخی اولوغ خان عالیشان اغاچامز حضرتلری بو بروغی موجبچه اشبو محبت نامه خطیمز یازیلوب طرفیکوزغه ارسال قلنمشدر ان شاء الله تعالی واروب و اصل اولدقده سعادتلو خان عالیشان اغاچامزک خط شریفلرین اوقوتوب بخشسی تنکلاغای اردیکوز و هر نکیم یازدیبر ابرسا قبول کوروب دوستلق و قرداشلقغه چالشقای اردیکوز و بورت حالین فکر اتوب ایکی یورت نیک قمبر و فقراسی راحت بولغودای قلعنی اتکای اردیکوز

اگر سعادتلو خان عالیشان اغاچامز حضرتنک یازغان سوزلرین قبول اتر بولسا کوز بز دخی عمر آخرفچه دوستلق و قرداشلقغه چالشورمز شوبله بلهسز باقی الدعای من تبع الهدی

قریمکرای
سلطان بن دولت
کرای سلطان

بقام
اق مسجد

Ярлык-мухаббетнаме калги Кырыма
Гирей-султана царю Алексею Михайловичу,
переписанный X. Фейзхановым

Колчан.

Подарен ханом Джанибек Гиреем
царю Михаилу Федоровичу. Нач. XVII в.
(сафьян, бархат, золотое шитье)
Музеи Московского Кремля,
инв. № ОР-4479/1-2